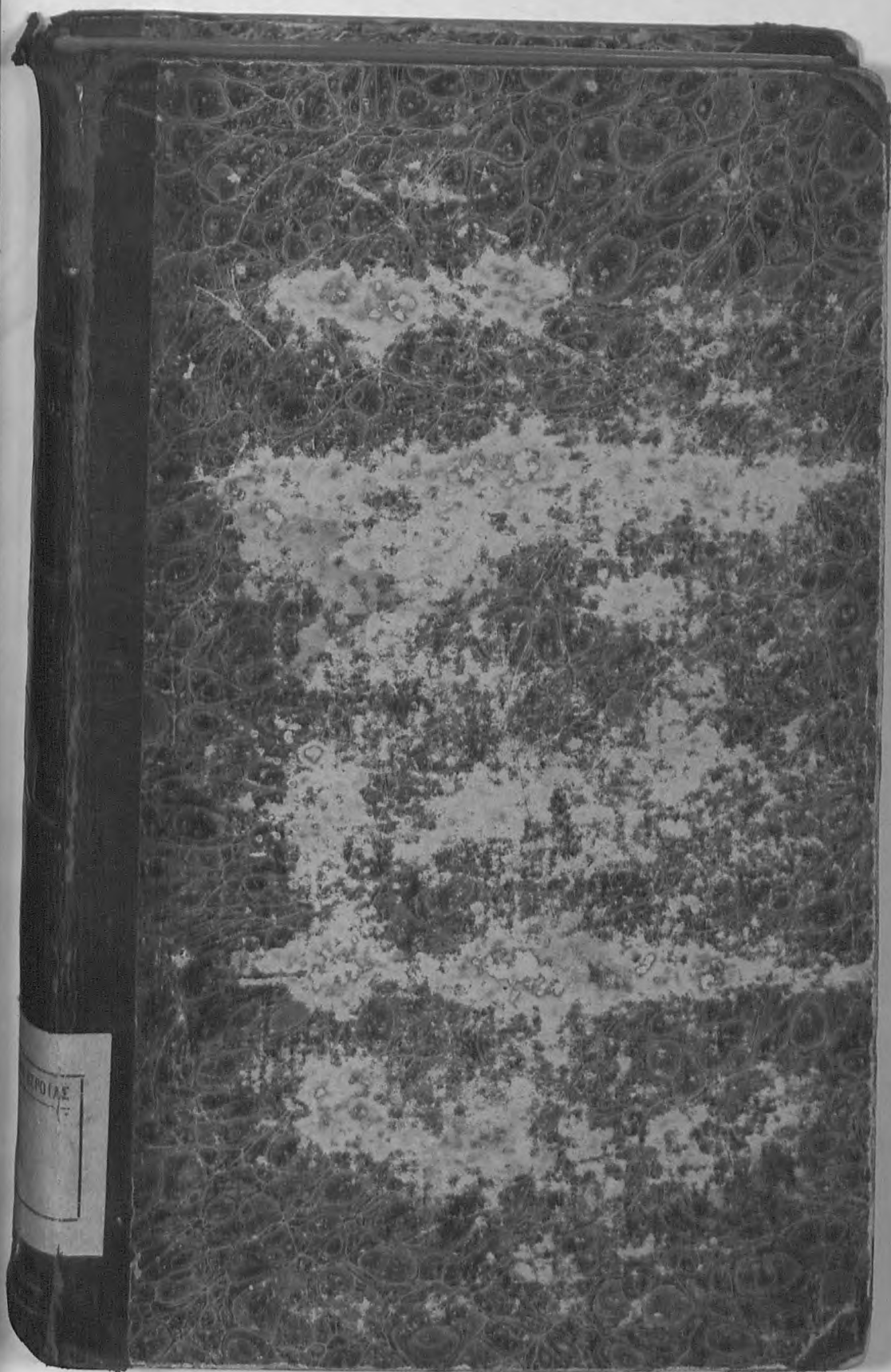

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

~~ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ~~ *ΕΛΛΗΝΙΚΗ*

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ,

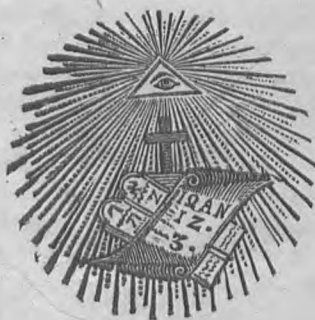
καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῇ πανεπιστημίῳ Ὁθωνος
καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ.

ΕΤΟΣ Δ΄.

1860.

Αρ. 6. 373

ΕΝ

Α

ειρα... — Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ κορυ-
ακή. — Λόγος ἐπιτάφιος εἰς Θεόκλητον Φαρ-

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 7.

ὁ ὑποκριτής. — Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. —
πρώτου κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ. — Πρακτικὴ ἠθική.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΡΕΥΝΑ ΣΟΦΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

1900

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΟΦΙΑΣ

1900

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 1.

Κριτικά τινες παρατηρήσεις εἰς τὸν Τατιανοῦ πρὸς Ἑλλήνας λόγον.—Σύντομος περιληπτικὴ βιογραφία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς παρουσίαν.—Ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους.—Πρακτικὴ ἠθικὴ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 2.

Κριτικά τινες παρατηρήσεις εἰς τὸν Τατιανοῦ πρὸς Ἑλλήνας λόγον.—Πρόλογος ἐκδόσεως Εὐαγγελίου.—Λόγος καθολικοῦ ἱερέως.—Περὶ τριῶν καθηκόντων τοῦ ἱερέως.—Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν τοῦ πανεπιστημίου.—Ἐκ τῶν Ἰσαίου προφητειῶν.—Σοφῶν γνώμαι.

ΑΡΙΘΜΟΣ 3.

Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος.—Ἡ ἐν Γαλλίᾳ δημοσιευομένη Χριστιανικὴ Ἑνωσις.—Περὶ χριστιανικῆς ἀνοχῆς.—Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου.—Ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἡθῶν.—Ἀλληγορικὸν διήγημα.—Πρακτικὴ ἠθικὴ.—Βιβλιογραφία.

ΑΡΙΘΜΟΣ 4.

Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος.—Περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων.—Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου.—Ἔργον χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐν φυλακῇ.—Φανελῶνος διάλογοι τρεῖς περὶ τῆς ῥητορείας ἐν γένει, καὶ περὶ τῆς ῥητορείας τῶν ἱεροκλήρυκων ἐν μέρει.—Βιβλιογραφία.

ΑΡΙΘΜΟΣ 5.

Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς.—Συνοπτικὴ ἐξιστόρησις τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας.—Νεκρολογία καὶ Λόγος ἐπικηδεῖας εἰς Θεόκλητον Φαρμακίδην.—Πρακτικὴ ἠθικὴ.—Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν αἰδιδίμων Ῥιζαῶν.

ΑΡΙΘΜΟΣ 6.

Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς.—Λόγος κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετὴν τῆς τοῦ πανεπιστημίου καθιδρύσεως.—Συνοπτικὴ Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς.—Περὶ πειρασμοῦ.—Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι.—Πρακτικὴ ἠθικὴ.—Λόγος ἐπιτάφιος εἰς Θεόκλητον Φαρμακίδην.

ΑΡΙΘΜΟΣ 7.

Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς.—Ὁ ὑποκριτής.—Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου.—Λόγος περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ.—Πρακτικὴ ἠθικὴ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 8.

Ὁ ἱεὺς Αὐγουστῖνος ὡς φιλόσοφος. — Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. — Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. — Συνοπτικὴ ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς. — Φεναλῶνος διάλογοι τρεῖς περὶ τῆς βητορείας ἐν γένει, καὶ περὶ τῆς βητορείας τῶν ἱεροκληρῶν ἐν μέρει. — Ἡ ὁπομονή. — Σοφῶν γνῶμαι.

ΑΡΙΘΜΟΣ 9.

Ὁ ἱεὺς Αὐγουστῖνος ὡς φιλόσοφος. — Σκέψεις περὶ τῆς πῶν ἱερέων ἀνατροφῆς. — Συνοπτικὴ ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς. — Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία. — Βιβλιογραφία.

ΑΡΙΘΜΟΣ 10.

Ὁ ἱεὺς Αὐγουστῖνος ὡς φιλόσοφος. — Ὁ ἱερεὺς. — Ὁ καίκτης. — Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία. — Γραμματικὴ καὶ κριτικὴ ἐρμηνεία τῆς ἐκ τῆς Ἑξῆς. κἀ. 7—11. περικοπῆς. — Πρακτικὴ ἠθικὴ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 11.

Ὁ ἱεὺς Αὐγουστῖνος ὡς φιλόσοφος. — Ἑρμηνευτικά. — Αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Ῥώμης. — Ἡμέρα ἀγίου βίου. — Πρακτικὴ ἠθικὴ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 12.

Ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. — Ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. — Κριτικὰ τῆς Γραφῆς. — Περὶ τῆς τῶν κεφαλαίων τάξεως ἐν τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ. — Ἀληθὲς ἐξήγησις. — Ἐπιστροφὴ Μελχιτῶν. — Τὸ τέλος τοῦ ἔτους.

— 000 —

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

» Κήρυξον τὸν λόγον ».

Πρὸς Τιμὸν Β' δ' 2.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ

ΤΑΤΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΛΟΓΟΝ,

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΤΩ 1851 ΕΝ ΙΕΝΗ

ὑπὸ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΟΘΩΝΟΣ.

§. 1. σελ. 4.

« Μαρσύου δὲ καὶ Ὀλύμπου τὴν αὐλητικὴν ἀπηνέγκασθε »
» Φρύγες δὲ οἱ ἀμφότεροι τὴν διὰ σύριγγος ἁρμονίαν ἄγροικοι
» συνεστήσαντο ».

Γραπτέον νομίζομεν « Φρύγες δ' ἦσαν ἀμφότεροι. Τὴν διὰ
» σύριγγος ἁρμονίαν ἄγροικοι συνεστήσαντο ». Ὅπως ἔχει τὸ τε-
λευταῖον μέρος τοῦ χωρίου τούτου, Φρύγες δὲ οἱ ἀμφότεροι....
ἄγροικοι, εἶναι προδήλως ἐσφαλμένον καὶ λογικῶς καὶ γραμματι-
κῶς. Ὁ Τατιανὸς, ἐλέγχων τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀσόφους, μηδὲν εὐ-
ρόντας καὶ οἰκειοποιουμένους τὰ ἀλλότρια, λέγει μεταξὺ ἄλλων
ὅτι καὶ τὴν αὐλητικὴν παρὰ ξένων παρέλαβον· ἐπειδὴ δὲ ἀπλῶς
ὠνόμασε τὸν Μαρσύαν καὶ τὸν Ὀλυμπον, ἐπιφέρει, « Φρύγες δ' ἦ-
σαν ἀμφότεροι », ἵνα δείξῃ τὴν ξένην αὐτῶν καταγωγὴν. Τὰ γράμ-
ματα σοι, εἰσὶ παραμόρφωσις τῶν γραμμάτων ησ, τὰ δὲ αη ἐξέλι-
πόν ἴσως διὰ τὰ ἐπόμενα αμ, πρῶτα γράμματα τῆς λέξεως ἀμ-
(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ΄.)

φότεροι. Ὡς πρὸς τὴν διὰ σύριγγος ἁρμονίαν, ἥτις εἶναι ἰδίᾳ τῶν ποιμένων, περιορίζεται ὁ συγγραφεὺς νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι ἀγροίκων εὖρημα, μὴ νομίσας μνήμης ἄξιον τὸν ἀγροίκον αὐτῆς εὐρέτην. Ὁ Σικελιώτης Διόδωρος καὶ ὁ Μητροδωρος ὁ Χίος (α) ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Μαρσύαν καὶ τῆς πολυκαλάμου σύριγγος τὴν εὔρεσιν· ὁ δὲ Εὐφορίων ὁ ἑποποιὸς εἰς τὸν Σιληνόν (β)· ὁ Τατιανὸς ὁμοίως, ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν Πλούταρχον (γ), τὴν αὐλητικὴν μόνον ἀποδίδους εἰς τὸν Μαρσύαν καὶ τὸν Ὀλυμπον, περιωρίσθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἀγροίκους τὴν εὔρεσιν τῆς σύριγγος, ὑποδεικνύων διὰ τοῦτου ὅτι δὲν εἶναι οὐδ' αὕτη ἔργον τῆς σοφίας, ἐπὶ τῇ ὑπόῳ ἐσεμνύνοντο οἱ Ἕλληνες.

§. 8. σελ. 38.

« Ποσειδῶν ναυτίλλεται, πολέμοις Ἄρης ἥδεται, κιθαριστὴς
» ἐστὶν ὁ Ἀπόλλων, Θηβαίους Διόνυσος τυραννεῖ, Κρόνος τυραν-
» νοκτονεῖ· Ζεὺς καὶ Θυγατρὶ συγγίνεται ».

Γραπτέον· « Ποσειδῶν ναυτίλλεται, πολέμοις Ἄρης ἥδεται,
» κιθάραις τέρπεται Ἀπόλλων, θεάτροις Διόνυσος, τυραννεῖ
» Κρόνος, τυραννοκτονεῖ Ζεὺς καὶ Θυγατρὶ συγγίνεται ».

Εἰς μάτην ὁ τελευταῖος ἐκδότης συναγωνίζεται μετὰ τοῦ Μαρῶντος νὰ ἀποδείξῃ πρὸς ἐρμηνείαν τῆς κειμένης γραφῆς τὸν Κρόνον τυραννοκτόνον, ob patrem solio deturbatum virilibus exsectis· οὐδέποτε ἐτυράννησεν ἢ ὠνομάσθη τύραννος τῶν Θηβαίων, ὁ ἄλλως εὐεργετικώτατος θεὸς Διόνυσος· τύραννος εἶναι καὶ λέγεται ὁ Κρόνος ὁ κατεσθίων τὰ τέκνα αὐτοῦ· τυραννοκτόνος ὁ Ζεὺς, ὁ καθαιρέσας τὸν πατέρα Κρόνον καὶ καταλαβὼν εἰς τὴν βασιλείαν· ὥστε τοῦ τελευταίου μέρους ἡ στίξις πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ γενῇ ὡς ἀνωτέρω ὑπεδείξαμεν « ... τυραννεῖ Κρόνος, » τυραννοκτονεῖ Ζεὺς » κλ. τοῦτο δὲ πᾶσι μᾶλλον, ὥσπερ τὸ τυραννῶ οὐδέποτε συντάσσεται μετὰ δοτικῆς. Τὸ ἐλάττωμα τοῦ χωρίου κεῖται εἰς τὰς λέξεις, κιθαριστὴς ἐστὶ καὶ Θηβαίος. Ὁ

(α) Διόδωρ. III. 57.— Παρ' Ἀθηναίῳ V. σελ. 184. Α.

(β) Παρ' Ἀθηναίῳ, αὐτόθι.

(γ) Περὶ Μουσικ. §. ζ'. Τόμ. V. μέρ. II. σελ. 635. ἐκδ. Βοτταμ.β.

συγγραφεύς, κατηγορῶν τῶν ἐλληνικῶν θεῶν ὡς ἀναξίων τιμῆς, μυκτηρίζει τὸ χαμαιζήλον τῶν παθῶν αὐτῶν· ὡς δὲ πάθος τοῦ Ἄρεως εἶναι οἱ πόλεμοι, οὕτω πάθος τοῦ μὲν Διονύσου εἰσι τὰ θεάτρα, τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος ἡ κιθαρωδία. Ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄρα Θεβαίοις υποκρύπτεται τὸ θεάτροις· ὑπὸ δὲ τὰς λέξεις, καθαριστὴς ἐστίν, τὸ κιθάραις τέρπεται· κιθάραις(=κιθαρίς) τέρπεται(=τηρεσται).

§. 10. σελ. 46.

« Τί μοι τὸν θεὸν σεσυλήκατε; τί δὲ αὐτοῦ τὴν ποίησιν ἀτιμάζετε; οὐεὶς πρόβατον, τὸ δ' αὐτὸ προσκυνεῖς· ταῦρος ἐστὶν ἐν οὐρανῷ, καὶ τὴν εἰκόνα σφάττεις αὐτοῦ. Ζῶον πονηρὸν ὃ ἐγγόνασι ἐκθλίβει· καὶ τὸν ἀνθρωποποιὸν Προμηθεά καταγαγὼν ἀετὸς τετίμηται ».

Γραπτέον α. . . Ζῶον πονηρὸν, ὃ ὃ Ἐγγόνασι θλίβει, καὶ ὃ τὸν ἀνθρωποποιὸν Προμηθεά καταγαγὼν ἀετὸς τετίμηται ».

Κατηγορεῖ ἐνταῦθα τῶν Ἑλλήνων ὁ συγγραφεύς, οἵτινες κηταστερίσαντες προσκυνοῦσι ζῶα ἢ εὐτελεῖ ἢ πονηρά, ὡς τὸν κριόν, τὸν ταῦρον, τὸν δράκοντα, τὸν ἀετὸν κλ., ἀλλὰ τοῦτο προτιθέμενος, φαίνεται παρενδείκναι ἀσκόπως ὡς ἀπλὴν εἰδήσιν καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπικρίσεως ὅτι ὁ ἐν γόνασιν, ἢ, ὡς ἄλλοι γράφουσιν, Ἐγγόνασι, θλίβει, γονατίζων, τὸ πονηρὸν ζῶον τὸν δράκοντα· ἐν ᾧ ἂν προστεθῇ ἡ ἀντωνυμία ὃ, τὴν ὁποίαν παρέλιπον οἱ ἀντιγραφεῖς νομίσαντες αὐτὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἄρθρου ὃ, μεταβληθῇ δὲ καὶ ἡ στίξις ὡς ἀνωτέρω, ἐπέρχεται πρὸς τῇ εἰδήσει καὶ ἡ ἀπαιτουμένη κατάκρισις. Τὸ πονηρὸν τοῦτο ζῶον, τὸν δράκοντα, τὸ ὁποῖον θλίβει διὰ τῶν γονάτων ὃ διὰ τὴν στάσιν αὐτοῦ Ἐγγόνασι λεγόμενος ἀνθρωπος, τιμᾶται παρ' ὑμῶν, λέγει πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὁ συγγραφεύς, ἐν οὐρανῷ μεταξὺ τῶν ἀστέρων καταταχθέν. Ἀντὶ τοῦ συνθέτου ῥήματος ἐκθλίβει προτιμότερον νομιζόμεν τὸ ἀπλοῦν θλίβει, τὸ ὁποῖον καὶ δύο τῶν χειρογράφων παρέχουσι καὶ ἄλλως ὑποδεικνύει καὶ ἡ ἑλλειψίς τοῦ τελικοῦ ἢ ἐν τῇ ἡγουμένη λέξει Ἐγγόνασι.

Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι ἴσως ἐξέλιπε καὶ ἄλλο ὃ, ἄρθρον, μετὰ τὸν σύνδεσμον καὶ, διότι ὁ καταγαγὼν τὸν Προμηθεά ἀετὸς εἶναι γνωστὸς καὶ ὠρισμένος· ἡ μεταβολή, τέλος, τοῦ ῥήματος

τετιμῆται ἀπὸ ἐνικοῦ εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν εἶναι συνέπεια τῆς προηγουμένης διορθώσεως.

Ὁμοία ἐξ ἀποβολῆς τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας ὁ διαστροφή συνέθη καὶ κατωτέρω (S. 34. σελ. 136.) ἐν τῷ ἐξῆς χωρίῳ·

« Τίνος δὲ χάριν διὰ Λεωχάρους Γανυμήδη τὸν ἀνδρόγυγον, ἢ ὥς τι σπουδαῖον ἔχοντες κτῆμα, τετιμῆκατε; Καὶ σπιλούμε-
 ἢ νὸν τι γύναιον Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν. Ἐχρῆν δὲ κλ. ».

Ἄντὶ τῆς λέξεως *σπιλούμενον*, ἅπαντα τὰ χειρόγραφα παρέ-
 χουσι τὴν γραφὴν *οψελιούμενον*, λέξιν ἀνύπαρκτον, ἥτις ὅμως
 ὑποδεικνύει ὡς γνησίαν τὴν γραφὴν καὶ ὁ *ψιλούμενον* ὥστε τὸ
 προκείμενον χωρίον διορθωτέον ὡς ἐξῆς, μεταβαλλομένης καὶ τῆς
 πτώσεως τοῦ ὀνόματος *Λεωχάρους* ἀπὸ γενικῆς εἰς αἰτιατικὴν·
 « Τίνος δὲ χάριν, διὰ Λεωχάρη, Γανυμήδη τὸν ἀνδρόγυγον, ὥς
 ἢ τι σπουδαῖον ἔχοντες κτῆμα τετιμῆκατε, καὶ ὁ *ψιλούμενόν*
 ἢ τι γύναιον Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν; »

Πρῶτος ὁ Γεσνήρος ὑπέδειξε τὴν γραφὴν *σπιλούμενον*, ὁδη-
 γηθεὶς ὑπὸ Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις, ἀπαριθμῶν τὰ
 ἐπισημότερα τῶν ἔργων τοῦ Πραξιτέλους, μνημονεύει καὶ τῶν
 ἐξῆς (α)· «... item Stephusam, Spilumenen, Oenophorum »·
 ἐρμηνεύσας δὲ τὴν λέξιν *maculatam*, *εσπιλωμένην*, ὑπέλαθεν ὅτι
 διὰ τοῦτου αἰνιττεται ὁ Τατιανὸς τὴν ἐν Κνίδῳ Ἀφροδίτην,
 κηλιδωθείσαν ὑπὸ τινος ἐρασθέντος τοῦ ἀγάλατος τούτου κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Πλινίου λέγοντος ἄλλαχού (β)· «ferunt,
 amore captum quemdam, quum delituisse noctu, simulacro
 cohaesisse, ejusque cupiditatis esse indicem maculam »· καὶ
 τοῦτο εἶναι ἀλυθές ὥς μαρτυρούμενον ἔτι ῥητότερον παρὰ τοῦ
 Λουκιανοῦ (γ)· « Ἐπὶ θατέρου μηροῦ *σπίλον* εἶδομεν ὥσπερ ἐν
 ἐσθῇτι κηλίδα ». Καὶ κατωτέρω· « Τῶν ἐρωτικῶν περιπλοκῶν
 ἵχνη ταῦτα μεθ' ἡμέραν ὥφθη, καὶ τὸν *σπίλον* εἶχεν ἡ θεὸς ὧν
 ἔπαθεν ἔλεγχον », Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη, ἥτις ἐκ πρώτης ὀψews

(α) Π. Π. ΣΧΧΙΥ. 29. 20.

(β) Π. Π. ΣΧΧVΙ. 4. 10.

(γ) Ἐρωτικ. §. 16.

φαίνεται πιθανή, ἀκριβέστερον ἐξεταζομένη, ἐξελέγχεται ὅπως ἀνυπόστατος.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Τατιανὸς ἐλέγξας ἀλλαχοῦ (§. 8.) τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀναξίους πάσης τιμῆς καὶ θεραπείας, κατακρίνει ἐνταῦθα (§. 33 καὶ 34.) τοὺς Ἑλληνας ὡς τιμῶντας οὐχὶ θεῶν ἀλλ' ἀνθρώπων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἀσέμνων ἢ κακοήθων, εἰκόνας καὶ ἀγάλματα, διότι καὶ ἡ Ἀρμονία μόνη ἐκ τῶν ἐνταῦθα μνημονευομένων μετέχουσα θεότητος, ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἀρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἔζησεν οὐδὲν ἤττον καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπου τοῦ Κᾶδμου σύζυγος διατελέσασα.

Δεύτερον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ τῆς Σπιλουμένης ἢ Ψιλουμένης μνημονεύοντος Πλινίου καταφαίνεται ὅτι αὕτη ἦτον ἄλλο παρὰ τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, καὶ, τὸ περιεργότερον, χαλκοῦν, ἐν ᾧ ἡ Κνιδία ἦτον ὁμολογουμένως μαρμαρίνος: «Praxiteles quoque marmore felicior, ideoque et clarior fuit; fecit tamen ex aere pulcherima opera... Veneremque quae cum ipsa aede incendio cremata est Claudii principatu, marmoreae illi suae per terras inclytae parem. Item Stephusam, Spilumenen, Oenephorum, Harmodium et Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos, victa Perside, Atheniensibus remisit Magnus Alexander (α).» Ὡς ἀποδεικνύεται ἐναργῶς ὅτι ἄλλο παρὰ τὴν ἐν Κνιδίᾳ Ἀφροδίτην ἔργον τοῦ Πραξιτέλους ἦτον ἡ Σπιλουμένη ἢ Ψιλουμένη, καὶ ἔργον μάλιστα χαλκοῦν, ὡς καὶ ἡ τῆς Κνιδίας ἐφάμιλλος Ἀφροδίτη, ἡ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Πλουδίου ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθεῖσα, ὡς καὶ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, περὶ ὧν ὡς χαλκῶν μνημονεύουσιν ὁ τε Ἀρρίανος (β) καὶ ὁ Βαλέριος Μάξιμος (γ). Ἡ γνώμη λοιπὸν αὕτη τοῦ

(α) H. N. XXXIV. 43. 20.

(β) Ἀλεξ. ἀναβάς, Βιβλ. Γ'. §. 16. «Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, ὅσα ἐέρχον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγων ἦλθε· τὰ τε ἄλλα καὶ Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτωνος χαλκῆς εἰκόνας· καὶ ταύτας Ἀθηναῖοις πέμπει ὅπως Ἀλέξανδρος.» — Καὶ Βιβλ. Ζ'. §. 19. «Καὶ τὰς Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτωνος εἰκόνας χαλκᾶς οὕτω λέγεται ἀπενεχθῆναι ὅπως εἰς Ἀθήνας.»

(γ) Valer. Max. II, 10, de Maj. extern. §. 1. «Harmodii et Aristogitonis»

Γεσνήρου, τῆς ὁποίας μνημονεύει ἀπλῶς ὁ τελευταῖος ἐκδότης, εἶναι καὶ μνήμης ἀπλῆς ἀναξία, ὡς ὅλως ἀνυπόστατος.

Ἀπίθανος ὡσαύτως φαίνεται καὶ ἡ εἰκασία τοῦ τελευταίου ἐκδότη, ὑποδεικνύοντος ὡς σπιλουμένην τὴν Φλώραν (Floram), « *quam quidem Romani meretricem fuisse putabant* »· τοῦτο δὲ, διὰ τε τὸν προεκτεθέντα λόγον, ὅτι ἐνταῦθα περὶ ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ περὶ θεῶν πρόκειται, καὶ διότι ὁ Τατιανὸς εἰς μόνους τοὺς Ἕλληνας ἀποτείνεται καὶ μόνον καθάπτεται τῶν ἐλληνικῶν θεῶν, ἡ δὲ Φλώρα δὲν εἶναι θεότης ἐλληνική. Ἀλλ' ὡς τράπον τινα διστάζων περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἰδίας αὐτοῦ εἰκασίας ὁ τελευταῖος ἐκδότης προσθέτει « *ut alias quas in animo habeo conjecturas taceam, sunt fortasse quibus persuadere possem Tatianum scripsisse ἐφιλωμένον seu φιλούμενον, mulierem nudatam seu nudam. Legunt quidam apud Plinium XXXIV. c. 8. Psilumenen pro Spilumenen* ».

Ὅτι ἡ γραφὴ *ψεφιλούμενον* εἶναι ἀλλοίωσις τῆς γραφῆς *φιλούμενον*, οὐδεμίαν ὑπάρχει καθ' ἡμᾶς ἀμφιβολία· δὲν σημαίνει ὅμως, ὡς ὁ Κάρολος Ὁθων ὑπέλαβε, γυναῖκα ἤδη γεγυμνωμένην ἢ γυμνήν, *nudatam seu nudam*, διότι μόνη ἡ γυμνότης δὲν ἦτον ἀξία τοιαύτης κατακρίσεως, ἀφ' οὗ τὰ πλεῖστα τῶν ἐλληνικῶν ἀγαλμάτων ἦσαν γυμνά, ἀλλὰ γυναῖκα ἤδη γυμνουμένην καὶ συναποδυομένην μετὰ τῆς αἰσθητοῦ καὶ τὴν αἰδῶ· ὅπερ ἐμφαίνει ἐταιρικόν τι καὶ ἄσερνον, αὐτὸ τοῦτο δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον αἰνίττεται ὁ Τατιανός, συγκαταλέγων τὴν φιλουμένην μετὰ τοῦ Γανυμήδους καὶ κατατιτῶμενος τῶν Ἑλλήνων ὡς τιμῶντων τὰ τιμῆς ἀνάξια. Τοιαῦται δὲ προσηγορίαι, ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἀγάλματος λαμβανόμεναι καὶ πρᾶξιν ἤδη γινομένην ἐμφαίνουσai, ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς π. χ. ἀναδούμενος εἶναι ὁ ἀναδούμενος ταινία τὴν κόμην Ἀπόλλων (α), καὶ ἰκετεύουσα, ἡ ἐν σχήματι ἰκετευούσης ἐξαιτουμένη παρὰ τοῦ Διὸς ὑετὸν

» *gitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies Aeneas Xerxes, ea urbe devicta, in regnum suum transtulit* ».

(α) Πασ. Α'. 8. 5.

Γῇ (α). Οὕτω κρινομένη καὶ ἡ Στέφουσα τοῦ Πλινίου εἰκονίζεπιθανῶς Νίκην προσφέρουσιν στέφανον.

Ἡ γραφὴ Σπιλούμενον εἶναι ὅλως ἀπίθανος· πρῶτον μὲν, διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουλίου Σίλλιγιου, τοῦ συλλέξαντος καὶ ἐκδόντος τὰς διαφόρους γραφὰς τοῦ Πλινίου (β), παρ' οὐδενὸς τῶν χειρογράφων πιστοῦται· αἱ πλείους εἰσι τοσοῦτον ἡλλοιωμένοι, ὥστε ἐξ αὐτῶν οὐδὲν δύναται νὰ εἰκάσῃ τις, ἐκτὸς μιᾶς παρεχούσης τὸ *silumenen*· ἐξ ἧς ὁ Βάρβαρος ἐπληρώσας ἐξ εἰκασίας τὴν τε *Spilumenen* καὶ τὴν *Psilumenen*· δεύτερον· διότι τὸ σπιλοῦσθαι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξεικονισθῇ ἤδη γινόμενον ἐν εἰκόνι, εἴτε γραπτῇ εἴτε μιμητῇ, ἐν καὶ μόνον ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰκονίζουσι πρόσωπον· καὶ τρίτον, διότι εὐκολώτερον ἦτο νὰ ἐκπέσῃ ἐν ἀρχῇ μᾶλλον ἢ ἐν μέσῳ κείμενον τὸ γράμμα P. Διὸ καὶ ἀντὶ νὰ διορθωθῇ ὁ Τατιανὸς ἐκ τοῦ Πλινίου, διορθωτέος εἶναι μᾶλλον ὁ Πλίνιος ἐκ τοῦ Τατιανοῦ, καὶ μάλιστα διότι τὸ ps ἡδύνατο παρὰ Λατίνοις εὐκόλως κατὰ μετάθεσιν νὰ μεταβληθῇ εἰς sp, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμβῇ καὶ παρ' Ἑλλήνων, παρ' αἷς ὁ ἥχος τοῦ ps δι' ἐνὸς καὶ μόνου γράμματος τοῦ ψ ἐκφράζεται, ὥστε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τοῦτο ἀσφαλεστέρα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ τοῦ Τατιανοῦ γραφή.

Κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν κυρίων καὶ τῶν τοπικῶν μάλιστα ὀνομάτων χειμάζονται συνήθως οἱ ἀντιγραφεῖς τῶν ἀρχαίων χειρογράφων ἑλληνικῶν τε καὶ λατινικῶν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν. Πολλὰ τούτων διώρθωσαν οἱ κριτικοί· ἵνα μὴ μείνωμεν ὅμως καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἔρανον τοῦτον παντελῶς ἀσύμφοροι, ἐπισυνάπτομεν τὰ ἐξῆς. Οὕτω π. χ. τὴν νῆσον Σύρον, *Syrum*, μετέβαλον εἰς *Σκύρον*, *Scyrum*, παρὰ Κικέρωνι (γ) προσθέντες τὸ γράμμα c· τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦτο, εἰ καὶ προφανές, διέφυγε πάντας τοὺς μέχρι τοῦδε ἐκδότας τοῦ Κικέρωνος. Οὗτος μεταβαίνων εἰς Κιλικίαν ὡς διοικητής, δι' ἐπιστολῆς γεγραμμένης ἐκ Ἀθήλων διηγεῖται πρὸς τὸν Ἀττικὸν τὸν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἀπλον διάπλουν

(α) Αὐτόθι· Α'. 24. 4.

(β) Julius Sillig. Hamburgi. 1851. Vol. V. p. 155.

(γ) Epistol. ad Attic. lib. V. 12.

αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: «Negotium magnum est navigare, atque id mense Quintili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quintilis à Piræo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII. Idus ad Ceo jucunde, inde Gyarum saevo vento non adverso; hinc *Scyrum*, inde Delum, utroque citius quam vellemus cursum confecimus. Iam nosti ἄφρακτα Rhodiorum, nihil quod minus fluctum ferre possit, itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων οὐρία vidissem κτλ. ».

Κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην ἀναχθεὶς ἐκ Πειραιῶς τὴν 6 Ἰουλίου, διέπλευσεν αὐθημερὸν εἰς Ζωστήρα, ἀκρωτήριον τῆς Ἀττικῆς, τὴν σήμερον ὀνομαζομένην Βάριν, ἕνεκα δὲ καιροῦ κακοῦ διέμεινεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἐπιούσαν 7 Ἰουλίου ἐκείθεν, σφοδροῦ ἀλλ' οὐχὶ ἐναντίου ἀνέμου πνέοντος, ἔφθασε τὴν ὕγδρην Ἰουλίου εἰς Γύαρον, ἐκ δὲ Γυάρου εἰς Σκῆρον καὶ ἐκ Σκύρου εἰς Δῆλον, ταχύτερον ἢ ἐβούλετο, utroque citius quam vellemus cursum confecimus. Οὐδεμίᾳ ἄρα ἀμφιβολίᾳ ὅτι τὴν μετὰ τὸν Γυάρου καὶ Δήλου κειμένην Σύρον ἐπεσκέφθη ὁ Κικέρων, ἀπὸ τῆς Γυάρου εἰς τὴν Δῆλον πλέων· ἄλλως δὲ οὐδ' ἡδύνατο νὰ διαβῇ τὸν πορθμὸν τοῦ Καφηρέως μὲ βόρειον ἄνεμον, τοὺς συνήθως πνέοντας τὸν Ἰούλιον ἐτησίας, καὶ μάλιστα πλέων ἐπὶ πλοιαρίου ὁμοιάζοντος τὰ σημερινὰ τρεχαντήρια ἢ τσιρνίκια, οἷα ἦσαν κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Κικέρωνος καὶ τὰ Ἄφρακτα τῶν Ῥοδίων.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς Πλίνιον τὸν Πρεσβύτερον, ἔνθα ἐξ ἀμαρτημάτος ἐν μέρει μὲν τῶν ἀντιγραφῶν, ἐν μέρει δὲ τῶν ἐκδοτῶν αὐτοῦ, ἡ Σκῆρος ἐξέωσεν ἄλλην τοῦ Κρητικοῦ πελάγους νῆσον τὴν Θήραν. Ἀναγινώσκομεν εἰς τὸν συγγραφεὰ τοῦτον: «Lapidem à *Scyro* insula integrum fluctuare tradunt, eundem comminutum mergi (α). Ἀλλαχοῦ δὲ «*Scyrium* lapidem quamvis grandem innatare, eundem comminutum mergi» (β). Ἀλλὰ τῶν χειρογράφων τὰ πλεῖστα παρέχουν ἀντὶ *Scyrium*

(α) H. N. XXXVI. 26, 1.

(β) Αὐτόθι: II. 106. 13.

τὰ μὲν Thyreum, τὰ δὲ Tyreum, ἀντὶ δὲ Seyro, ἔνα Syro. Οἱ ἐκδύται ὅμως (α) παραδεχθέντες ὡς γνησίαν γραφὴν τὴν Seyro διόρθωσαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διέστρεψαν καὶ τὸ δεύτερον χωρίον, προτιμήσαντες τὴν γραφὴν Scyrium ἀντὶ τῆς Thyreum· παρεσύρθησαν δὲ εἰς τοῦτο παρεννοήσαντες τὸν Εὐστάθιον, ὅστις σχολιάζων Διονύσιον τὸν περιηγητὴν λέγει, ὅτι Σκυρος ὠνομάσθη ἢ νήσος « διὰ τὸ σκληρὸν καὶ οἷον σκυρῶδες ἦτοι λιθώδες » καὶ σκυρος γὰρ ἢ λατύπη. . . . μέταλλα δὲ εἰσιν (ἐν Σκύρῳ) ποι- » κίλης λίθου Σκυρίας λεγομένης » (β). Ἄλλ' ὁ Εὐστάθιος, αὐτὸς καὶ ἑαυτὸν σαφές, ὡς περὶ μαρμάρων σκληρῶν καὶ οὐχὶ περὶ κισσήρεως ὁμιλῶν, ἀντιγράφει ἐνταῦθα προδήλως τὸν Στράβωνα, σαφέστατα ἐρμηνεύοντα ὅτι Σκυρία ποικίλη λίθος δὲν εἶναι λίθος κούφη καὶ ψαθυρά καὶ πολύκενος, οἷαν περιγράφει τὴν κισσηριν ὁ Διοσκορίδης (γ) καὶ περὶ ἧς λόγος παρὰ Πλίνιον, ἀλλὰ μαρμαρον εἰς πολυτελεῖς οἰκοδομὰς χρησίμων « μονολίθους γὰρ » κίονας καὶ πλάκας μεγάλας ὅρῃ ἐστιν ἐν τῇ Ῥώμῃ τῆς ποι- » κίλης λίθιας, ὑπ' ἧς ἡ πόλις κοσμεῖται δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ » (δ). Τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖται ἐκ τῶν καὶ εἰς ἡμᾶς παρὰ τὴν ἀνατολικομεσημβρινὴν ἄκρην τῆς νήσου σωζομένων λατομεῶν ποικίλου μαρμάρου, τοῦ ὁποίου τεμάχια εἶδομεν εἰς τὴν ἀρτίως γενομένην ἐκθεσιν τῶν ἐλληνικῶν προϊόντων· ἄλλως δὲ αἱ διάφοροι γραφαί, καὶ μάλιστα αἱ τοῦ δευτέρου χωρίου, δεικνύουσι σαφῶς ὅτι Theraeum (Θηραῖον) καὶ Thera ἔγραψεν ὁ Πλίνιος. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἐξέβαιον, ὅσῳ καὶ σήμερον ἡ κατ' ἐξοχὴν ἡφαίστειος Θήρα γέμει τοιαύτης ἐλαφρᾶς καὶ ψαθυρᾶς λίθου, ἐπιπολαζούσης πάντοτε ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ τότε μόνον βυθιζομένης, ὅταν καταμερισθῇ εἰς μικρότατα τεμάχια, κατὰ πάντα δηλαδὴ ὁμοίως μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου μνημονευομένην· καὶ ἐξάγει δὲ μάλιστα, ὀνομάζουσα αὐτὴν ὡς καὶ τὸ πάλαι κισ-

(α) Ἴδε τὰς σημειώσεις τῶν διαφόρων ἐκδοτῶν ὑπὸ τὰ ἀνωτέρω χωρία ἐν ἐκδόσει Lemaire. Paris 1827—1831. Τομ. 1. καὶ 9.

(β) Ὑπὸ στίχ. 524.

(γ) Περὶ ὕλης ἱατρ. Κεφ. Ε', 124.

(δ) Βιβλ. Θ', ε. §. 16.

σηριν, ὡς χρήσιμον εἰς κάθαρσιν τῶν μετάλλων καὶ ἰδίως τῶν πολυτίμων.

Τὸ αὐτὸ συνέβη, νομίζομεν, καὶ εἰς τὸν Ὀβιδίου. Περιγράφων τὸν πόλεμον τὸν ὅποιον ὁ Μίνως, ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀνδρόγεω, παρεσκευάζε κατὰ τοῦ Αἰγέως, παρίστησιν αὐτὸν περιπλέοντα πάσας σχεδὸν τὰς ἀπὸ τῆς Κρήτης μέχρι τῆς Ἀττικῆς νήσους τοῦ τε Κρητικοῦ καὶ Αἰγαίου πελάγους, καὶ προσλαμβάνοντα τὰς πλείστας εἰς συμμαχίαν. Πρώτας ἐπισκέπτεται καὶ οἰκιοῦται τὰς ἐγγύτατα τῆς Κρήτης κειμένας Ἀνάφην καὶ Ἀστυπάλαιαν, ἔπειτα τὴν χθαμαλὴν Μύκονον, τὴν λευκόγεον Κίμωλον, μετὰ δὲ ταύτας τὴν ἀκμύζουσαν Κύθον, τὴν Σκῆρον καὶ τὴν πεδινὴν Σέριφον.

» Hinc humilem Myconon, cretiosaque rura Cimoli

» Florentemque Cythnon, Scyrion, planamque Seriphon » (α).

Εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ Ποιητὴς, ὁ τόσον προσφυῶς χαρακτηρίζων ἐκάστην τῶν νήσων τούτων, ἤθελε ῥίψει ἄνευ τινὸς ἐπιθέτου τὴν τόσον ὀνομαστὴν Σκῆρον διὰ τε τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Λυκομήδην καὶ διὰ τὰ ποικίλα αὐτῆς μάρμαρα, τῶν ὁποίων τοσαύτην χρῆσιν ἔκχυνον οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον πιθανὸν ὅτι ἤθελε παρεμβάλει αὐτὴν μετὰ τῆς Κύθου καὶ τῆς Σέριφου, καίτοι ἐκτοντάδα μιλίων ἀπέχουσιν, ἐν ᾧ εἰς τὰς δύο ταύτας νήσους παράκειται ἡ τότε ἄσημος καὶ ἀνώνυμος Σῦρος. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι ἡ Σκῆρος πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐνταῦθα τὸν τόπον εἰς τὴν Σῦρον. Τὸ χειρόγραφον τοῦ ὁποίου ἔκαμε χρῆσιν ὁ Πλανούδης, ὁ μεταφράσας ἑλληνιστὶ τὰς Μεταμορφώσεις τοῦ Ὀβιδίου, εἶχεν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐκδότης τὴν μετάφρασιν ταύτην Βοισσονάδης (Boissonade), λάθῃ ἔτι μεγαλύτερα· διὸ καὶ ἀντὶ Σκῆρου ἡ μετάφρασις φέρει *Τύρου* ὅπερ συνηγορεῖ πῶς ὑπὲρ τῆς εἰκασίας ἡμῶν, ὡς ἐν μόνον σύμφωνον τὸ *T* ἀντὶ δύο τῶν *Sc* παρέχοντος τοῦ χειρογράφου τούτου, ἀντὶ Κιμῶλου *Τιμῶλον*, ἀντὶ Κύθου *Κύπρον*. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν τούτων σφαλμάτων τὰ δύο διέφυγον καὶ τοῦ Βοισσονάδου τὴν προσοχὴν, μόνον περὶ τοῦ

(α) Metam. VII, στίχ. 464—465.

Τμώλου παρατηρήσαντος· « habuit malam lectionem, Tmoli, corrigas Κιμώλου ».

Ἐνταῦθα χρῶστούμεν ἑτέραν παρεκβάσεως παρέχασιν. Πολλοὶ μετὰ τοῦ κορυφαίου τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας Κοραῆ συντασσόμενοι (α), ὀξύνουσι τὸ ὄνομα Σῦρος συστέλλοντες τὴν παραλήγουσαν, ἐν ᾧ τὸ μέτρον τοῦ Ὀιδιδαίου στίχου ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως μακρὰν τὴν συλλαβὴν ταύτην. Καὶ πραγματικῶς εἶναι μακρὰ, ὡς ἐκ πολλῶν δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν.

ἽΟ Στράβων λέγων· « Σῦρος δ' ἐστὶ, μῆκύνουσι (γραπτ. μῆκύνουσα) τὴν πρώτην συλλαβὴν, ἐξ ἧς Φερεκύδης ὁ Βάβυος ἦν », καὶ παραθέτων τοὺς Ὀμηρικοὺς στίχους (Ὀδυσ. Ο, στίχ. 401—403)·

» Νῆσός τις Συρίη κικλήσκειται, εἴπου Ἀπολλεῖς

» Ὀρτυγίης καθόπερθεν, ὅθι τροπαὶ ἡέλοιο »·

ἐνθα ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ ὀνόματος Συρίη εἶναι βραχεῖα, ἠθέλησε προδήλως νὰ φανερώσῃ ὅτι, ἂν ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ κατὰ τὸν τύπον Συρίη ἡ πρώτη συλλαβὴ Σὺ ἐσυστέλλετο, ἐπὶ τῶν χρόνων ὅμως αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν τύπον Σῦρος ἐμῆκύνετο· ἄλλως, ἂν καὶ τότε ὁ νεώτερος οὗτος τύπος διετῆρει βραχεῖαν τὴν πρώτην συλλαβὴν, ἡ παρατήρησις τοῦ Γεωγράφου ἤθελεν εἶσθαι καὶ περιττὴ καὶ παράλογος· ὥστε ἡ γνώμη τοῦ Κοραῆ διορθοῦντος μὴ μῆκύνουσι τὴν πρώτην συλλαβὴν, καὶ ὀξύνοντος τὴν λέξιν, ἐξελέγχεται ἐσφαλμένη καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ διορθουμένου χωρίου τοῦ Στράβωνος.

Τὴν παρατήρησιν ὅμως ταύτην ἐπιμαρτυροῦσι, πρῶτον ὁ Βύσταθιος (β), ὅστις σχολιάζων τοὺς ἀνωτέρω παρατεθέντας Ὀμηρικοὺς στίχους λέγει· « Ἡ δὲ ῥηθεῖσα Συρία μία, φησί, τῶν Κυκλάδων » καλουμένη Σῦρος, ἐν ἐκτάσει τῆς παραληγουσῆς· φησὶ γοῦν ὁ Γεωγράφος ὅτι ἡ Σῦρος μῆκύνει τὴν πρώτην συλλαβὴν, ἣν Συρίην » λέγει ὁ ποιητής.... ὥστε καθὰ Ψῦρος Ψυρία νῆσος πρὸ τῆς » Κίου, οὕτω καὶ Σῦρος Συρία ». — Καὶ ἀλλαχοῦ (γ)· « Ἡ Σῦρος

(α) Στράβ. Βιβλ. Ι'. ἐ. §. 8. καὶ Τομ. Δ'. σελ. 232.

(β) Εἰς Ὀμηρ. σελ. 1789. στίχ. 15 καὶ ἐπ.

(γ) Εἰς Διονύσιον Περιηγ. ὑπὸ στίχ. 535.

» ἢν ὁ ποιητὴς Συρίην καλεῖ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ, ἥτις μὴκύνει κατὰ
» τὸν Γεωγράφον τὴν πρώτην συλλαβὴν ».

Δεύτερον, Διογένης ὁ Λαέρτιος (α), ὅστις ἐν ἐπιγράμματι εἰς
τὸν Σύριον Φερεκύδην ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένῳ ἐν μέτρῳ Φερεκρα-
τεῖω, ὡς μακρὰν ἔχοντι τὴν παραλήγουσιν ἐχρήσατο τῷ ὀνόματι:

- » Τὸν κλεινὸν Φερεκύδην
- » Ὅν τίκεται ποτὲ Σῦρος
- » Εἰς φθεῖρας λόγος ἐστίν
- » Ἀλλάξαι τὸ πρὶν εἶδος » κλ.

διότι, ὡς γνωστὸν, ὁ Φερεκράτειος στίχος, ἂν εἰς τὴν ἀρχὴν δέ-
χεται οὐ μόνον σπονδαῖον καὶ τροχαῖον ἀλλὰ καὶ ἱαμβον, εἰς τὸ τέ-
λος ὅμως οὐδέποτε δύναται νὰ δεχθῇ ἄλλον πόδα εἰ μὴ σπονδαῖον
ἢ τροχαῖον ὥστε πάντοτε ἡ παρατελευταία συλλαβὴ εἶναι ἀναγ-
καίως μακρά· ὁ δὲ ἐκδοὺς τὸν Λαέρτιον Μενάγιος σημειώνει: « re-
cte primam in Σῦρος producit Diogenes ».

Τρίτον, Στέφανος ὁ Βυζάντιος (β) « Σῦρος, νῆσος Ἰωνικὴ, ὡς
Στράβων δεκάτῃ τὸ ὦ μακρὸν ».

Τέταρτον, δύο διάσημοι τῶν καθ' ἡμᾶς κριτικῶν ὁ περιώνυμος
Κόββετος καὶ ὁ Μεινέκκιος, ἐκδόντες, ὁ μὲν τὸν Στέφανον, ὁ δὲ
τὸν Λαέρτιον, περισπῶσιν ἀμφοτέρω τὴν λέξιν ἀνευ τινὸς παρ-
τηρήσεως, ἐν ᾧ, ἂν ὑπῆρχε περὶ τούτου ἀμφιβολία τις, δὲν ἤθελε
διαφύγει τὴν ὀξυδερκεῖαν τῶν πολυμαθεστάτων τούτων ἀνδρῶν.

Τὸν σημερινὸν τύπον Σύρα δὲν νομίζομεν τόσον ἀρχαῖον, ὅσον
ὑποθέτει αὐτὸν ὁ ἡμέτερος Κοραΐς. Πιθανὸν νὰ ἀνατρέχῃ μέχρι
τοῦ Σουΐδα, ὃν τάττουσι περὶ τὴν δεκάτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατον-
ταετηρίδα, οὐχὶ ὅμως καὶ μέχρι τοῦ Λαερτίου περὶ τὰ τέλη τῆς
δευτέρας ἀκμᾶσαντος· διότι ἡ ἐν τούτῳ ῥῆσις « Σώζεται δὲ καὶ
» ἡλιοτρόπιον (γ) ἐν Σύρα τῇ νήσῳ » προήρχετο ἐκ κακῆς γρα-
φῆς, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τῆς τοῦ Κοββέτου ἐκδόσεως.

(α) Α. §. 120—121.

(β) Ἐν λέξ. Σῦρος.

(γ) Τοῦτο ἐξηγεῖ τὸ δημοτικὸν « ἔνθα τροπαὶ Ἡελίου » ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ
Ψευδοδίδυμος σιμίων « ἔνθα ὁπῶν εἶναι τοῦ Ἡλίου σπῆλαιον, δι' οὗ σηματοῦνται
ταὶ τοῦ Ἡλίου τροπαί »· τοῦ δὲ Εὐσταθίου ἡ ἐρμηνεία, « καμμένη πρὸς τροπὰς
Ἡλίου ἦτοι πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Ὀρτυγίας (βηλαδὴ τῆς Δῆλου) », εἶναι προ-

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Σχόρου· ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλίγη κατωτέρα μνημονευομένη *Πεπάρηθος*, (στ'χ. 469—470.)

» At Oliaros, Didymaeque, et Tenos, et Andros,

» Et Gyaros, nitidaeque feras Peparethos olivæ ».

εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀλλοίωσις τοῦ ὀνόματος ἄλλης νήσου τῆς Πρεπесίνθου, Prepesinthos. Δύσκολον εἶναι νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι μεταξὺ τῆς Ὀλιάρου, τῶν Διδύμων, τῆς Τήνου, τῆς Ἀνδρου καὶ τῆς Γυάρου παρενέβαλεν ὁ Ποιητής, ὡς ἐμμείνασαν πιστὴν εἰς τὸν Αἰγέα καὶ μὴ συμμαχήσασαν μετὰ τοῦ Μίνως, μίαν τῶν Βορείων Σποράδιων, ἀπώτατα τῆς Ἀττικῆς κειμένην, οἷα ἡ Πεπάρηθος. Ἐν ᾧ τῆς Πρεπесίνθου, ὡς μιᾶς τῶν Κυκλάδων μνημονεύουσιν ὁ τε Ἀρτεμίδωρος (α) καὶ ὁ Πλίνιος (β) καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν ἐκ τοῦ Στράβωνος Χρηστομαθειῶν (γ). Ἀσημος δὲ καὶ ταπεινὴ οὖσα καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Στράβωνος (δ), δὲν ἦτο δύσκολον νὰ πάθῃ ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ὅ,τι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔπαθε πολλαχού καὶ ἡ Σῦρος, καὶ νὰ μεταβληθῇ, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς γραφῆς, εἰς τὴν σημαντικωτέραν καὶ γνωστὴν Πεπάρηθον. Πιθανολογεῖ δὲ ἔτι μάλλον τὴν εἰκασίαν ταύτην ὁ χαρκτηρισμὸς τῆς νήσου ὡς ἐλαιοφόρου, *nitidæ feras olivæ*, ὅπερ εἰς οὐδένα ἄλλον τῶν ἀρχαίων ἀπαντᾷται. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ὡς οἰνοφόρος παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ἡ Πεπάρηθος· διὸ καὶ οἰνοφόρον ἠθελε τὴν ὀνομάσει ὁ Ποιητής, ἂν ἀληθῶς ἐμνημόνευε τῆς Πεπαρήθου, ἀφ' οὗ μάλιστα παρὰ πολλῶν καὶ ὡς ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν οἴνων αὐτῆς σημειοῦται.

Καὶ ὁ μὲν Πλίνιος (ε) λέγει ὅτι καὶ Εὐβοίος τὸ πάλαι ὀνομάζετο·

δῆλως ἡμαρτημένη, ὡς ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ὅλως ἀντίθετον γεωγραφικὴν θέσιν τῶν δύο τούτων νήσων.

(α) Παρὰ Στράβ. I. 4. §. 3.

(β) H. N. IV. 22. 3.

(γ) Μικρ. Γεωγρ. Τομ. Α'. σελ. 730.

(δ) Βιβλ. I. 4. §. 3. Τὴν Γυάρου, Ὀλίαν καὶ Πρεπείσινθον θεωρεῖ ὡς μὴ ἀνηκούσας ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰς δώδεκα Κυκλάδας· ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν ἤδη πτωχεῖαι, καὶ μάλιστα ἡ Γυάρου, ἥτις συνιστάμενη εἰς « κόμιν ὑπὸ ἁλίων συνοικουμένην » ἀπρέσβευε πρὸς τὸν Καίσαρα περὶ κουφισμοῦ τοῦ ἐτησίου φόρου· « τελοῖεν γὰρ δραχμὰς » 150, καὶ τὰς 100 χαλεπῶς ἂν τελοῦντες ».

(ε) H. N. IV. 23. 7.

« *Peparethum* quondam *Enoenum* dictam » ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι ὁ ἱατρὸς Ἀπολλοδώρος γράφων πρὸς τὸν Πτολεμαῖον τίνες τῶν οἴνων ἦσαν χρησιμώτεροι, ὡς ἄριστον πάντων συνιστᾷ τὸν Πεπαρήθιον « *et quod cunctis prætulit Peparethium, sed minoris famæ esse dicit, quoniam ante sex annos non placeret* » (α). Ἡ τελευταία αὕτη τοῦ Ἀπολλοδώρου παρατήρησις ἐξηγεῖ ἴσως Ἑρμίου τοῦ Κωμικοῦ τὴν διάφορον περὶ τοῦ Πεπαρήθιου οἴνου γνώμην, ὅστις ἐπαινῶν τὸν Μενδαῖον, τὸν Θάσιον, τὸν Χίον καὶ τὸν οὕτω καλούμενον Σαπρίαν, ἐπιφέρει·

» Τούτου χρὴ παρέχειν πίνειν ἐν δαιτὶ θαλερῇ

» Τοῖσιν ἐμοῖσι φίλοις· τοῖς δ' ἐχθροῖς ἐκ Πεπαρήθου » (β).

Ὁ Δημοσθένης ὡσαύτως (γ), ὡς ἐξαγούσης οἶνον μνημονεύει τῆς Πεπαρήθου « πᾶν γὰρ δήπου τούναντιον, εἰς τὸν Πόντον » οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῶν τύπων τῶν περὶ ἡμᾶς, ἐκ Πεπαρήθου » καὶ Κῶ καὶ Θάσιος καὶ Μενδαῖος ». Καὶ Ἡρόκλητος δὲ ὁ Ποντικὸς (δ) εὖοινον καὶ εὐδενδρον καὶ σιτοφόρον οὐχὶ δὲ καὶ ἐλαιοφόρον ὀνομάζει τὴν Πεπαρήθον. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι πρὸς τῇ Σκύρῳ πρέπει νὰ διορθωθῇ καὶ ἡ Πεπαρήθος, μεταβαλλομένη εἰς Πρεπέσινθον.

Τίς σήμερον ἡ Πρεπέσινθος, δύσκολον νὰ ἐξακριβωθῇ, καὶ μάλιστα ἐνταῦθα παρέργως· εἶναι ἄρα γε ἡ μεταξὺ Σέριφου καὶ Κύθνου ἐρημόνησος *Πιπέρι*; Πρὸς τῇ ὁμοιότητι τοῦ ὀνόματος συνηγορεῖ κατὰ τινὰ τρόπον ὑπὲρ τῆς εἰκασίας ταύτης καὶ ὁ Πλίνιος, μνημονεύων μετὰ τὴν Σέριφον τῆς Πρεπέσινθου καὶ μετὰ ταύτην τῆς Κύθνου, τῆς Δήλου κλ. « *Seriphus duodecim (mill. passuum) circumita, Prepesinthus, Cythnos* » κλ. Ὅτι δὲ ἐν τάξει καὶ κατὰ τὴν θέσιν αὐτῶν ἀπαριθμεῖ τὰς Κυκλάδας ὁ Πλίνιος, καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ χωρίου δῆλον ὅν, τὸ μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς κατωτέρω, δικαιολογούμενος ὅτι δὲν δύναται νὰ φυλάξῃ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ ὡς πρὸς τὰς Σποράδας· *nec deinde*

(α) Αὐτόθι XVI. 9. 2.

(β) Παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 29.

(γ) Πρὸς Λακρίτου Παραγραφ. §. 4. ἐν τέλει.

(δ) Περὶ πολιτειῶν κεφ. 13.

servari potest ordo (α). Ἀλλως δὲ σημειώσεως ἄξιον εἶναι ὅτι καὶ κατὰ τὰς Σποράδας, ἐνθα ἡ Πεπάρηθος, ὑπάρχει ἑτέρα ἐρημόνησος, τὸ αὐτὸ ὄνομα Πιπέρι ἔχουσα, καὶ ἐπὶ πολλὸν χρόνον παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν νεωτέρων Γεωγράφων ὡς Πεπάρηθος νομιζομένη (β). Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Τατιανόν.

(Ακολουθεῖ)

(α) Η. Ν. IV. 23. 2.

(β) Ἐκ τῶν σημερινῶν γεωγράφων καὶ ἀρχαιολόγων παραδίδονται ἴδη ὡς Πεπάρηθον οἱ μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ Λήκκ, τὴν Ἀλόννησον, οἱ δὲ, ἐν οἷς καὶ ὁ πολλὰ ἐστὶ παρ' ἑμὶν διατρίψας Ῥόος, τὴν Σκοπέλον. Ἡ δὲ τελευταία αὕτη γνώμη φαίνεται πιθανωτέρα. Οἰνοφόρος καὶ αὕτη ὡς ἐκεῖνη ἔχει λιμένα Πάνορμον εἰσέτι, ὡς τὸ πάλαι, ὀνομαζόμενον (Διόδωρ Σικελ. XV. §. 86. Πολυαίν. Στρατηγ. ε'. 2.)· ἔχει προσέτι κοιλίαν ὀνομαζομένην Στάφυλον καὶ κομώπολιν Γλώσσαν παρὰ τὸν λιμένα Πάνορμον· κατὰ δὲ Σκῦλλον τὸν Χίον οἰκιστὴς τῆς Πιπερήθου ἐγένετο Στάφυλος ὁ ἐκ Γνώσου τῆς Κρήτης (Περίηγ. στίχ. 580—583.)·

» Μετὰ Σταφύλου διαβάνας ἐκ Γνώσου ποτὶ

» Πεπάρηθον ἐγγὺς κειμένην τ' αὐτῆς Ἴον [γρ. Ἴκον]

» Νῆσον συνοικίζουσι ».

Καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι καὶ ἡ κοιλὰς ἐκ τοῦ οἰκιστοῦ Σταφύλου δίδωσι τὴν ὀνομασίαν, καὶ ἡ κομώπολις Γλώσσα ἐκ διαφθορᾶς τοῦ ὀνόματος τῆς μητροπόλεως Γνώσου προήλθε τῶν μᾶλλον, ὅσα κατὰ Πτολεμαῖον καὶ παρὰ τῇ Γνώσῳ περιέκτετο λιμὴν Πάνορμος. Εὐρηται προσέτι καὶ ἐπιγραφὴ ἐν Σκοπέλῳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μιχαὴλ Μαχερίνα ἐνεταξιζομένη—ΑΦΡΟΔΙΣΙΑ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ ΠΕΠΑΡΙΘΙΑ—τὴν ὁποῖαν, ἐσχάτως ἐπισκεφθέντες τὴν νῆσον, ἀνέγνωμεν, καὶ ἐξ ἧς ὁμοσπρίζεται εἰ μᾶλλον ἢ ταυτοτέως τῆς Σκοπέλου καὶ Πιπερήθου. Τοῦτο δὲ συμβιβάζεται καὶ μὴ τὰ παρὰ τοῦ Πολυβίου ἱστορούμενα [X. 42.], ὅτι Φίλιππος ὁ Δημητρίου παρήγγαλε τοὺς Πιπερήθους νὰ ἀναγγεῖλαι διὰ πυρῶν εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Τισαίου ἕρους τῆς ἀπέναντι Θεσσαλικῆς παραλλῆς σκοπιᾶς αὐτοῦ τὴν ἐπίλειυσιν τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀτάλλου· εἰ δὲ πυρὰ μόνον ἐκ τῆς Σκοπέλου, ὡς ἐγγύστατα τοῦ Τισαίου κειμένης, ἡ δύναμις νὰ ἦναι ὁρατοὶ οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ Πιπερίου, νῆσου ἀπώτατα πικρῶν τῶν Σποράδων κειμένης, ἢ καὶ τῆς σήμερον λεγομένης Ἀλόννησου, ὅπου τίθεται τὴν Πεπάρηθον ὁ Λήκκ.

Πῶς ἡ Πεπάρηθος ὀνομάσθη Σκοπέλος, ἵνα ἀδῇ. Ἡ νῆσος αὕτη κατὰ Σκύλακα τὸν Καρυάνδεα ἦτο τρίπολις « Πιπερήθος » αὕτη τρίπολις καὶ λιμὴν » (Περίηγ. Τόμ. Α'. σελ. 49.) τὰ ὀνόματα ἑμὲς τῶν δύο ἐκ τῶν τριῶν πόλεων εἰδὼν ἄγνωστα· ἡ μὲν ἦτο θεσπίως ὁμώνυμος τῇ νήσῳ καὶ ἐκεῖνα πρὸς τὸ μεταγενέστερον μέρος, ὅπου καὶ εἰσέτι ἀρχαῖα ὑπάρχουσιν, ἡ ἄλλη πιθανῶς ὁμώνυμος τῇ μητροπόλει Γνώσῳ, καὶ ἡ τρίτη ἴσως Σκοπέλος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, διότι ἐπὶ σκοπέλου ἀποτόμου πραγματικῶς ὁκαθίσταται. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ τὸ 4ον αἶμα τῆς 142 ὀλυμ-

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΝ.

Ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων.

§. Α'. *Ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ βαπτίσματος, καὶ
τῆς ἀρχῆς τῆς δημοσίας αὐτοῦ διδασκαλίας.*

Η παναγία Παρθένος ἔζη ἐν τῇ πόλει Ναζαρετ ὅτε εὐηγγελίσθη
ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ τὴν προσεχῆ γέννησιν τοῦ Μεσ-
σίου (α). Μετὰ τὸν εὐαγγελισμόν, ἀνεχώρησε μετὰ σπουδῆς καὶ
ὕπνης εἰς ὀρεινὴν τινα πόλιν τῆς Ἰουδαίας, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς

παίδος [209. π. Χ.] ὁ Φίλιππος κατέστρεψε τὴν πόλιν τῆς Παπαρήθου ἵνα μὴ περι-
πέση εἰς τὸν Ἀττάλον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τίτου Λιδίου—Sciathum et Pe-
parethum haud ignobiles urbes, ne classi hostium praeda ac premio essent,
diruit—πῶσιν ὅτι ἡ Σκόπελος εἰς τὸ ἀντίθετον τῆς νήσου μέρος κειμένη, διασω-
θεῖσα καὶ ἀκμάσασα κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, μετέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς
ἅπασαν τὴν νῆσον· μάλιστα δὲ ἀφ' οὗ ἡ Σκόπελος κατέστη ἐπίσκοπὴ· διότι, ὡς γνω-
στον, οἱ ἐπίσκοποι ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν πόλεων καὶ οὐχὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐλάμβανον
τὴν ὀνομασίαν. Ἄν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀκριβῆ τὴν εἰς τὸ συναξά-
ριον τῆς 25 Φεβρουαρίου περιεχομένην ἰδῆσιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ, ἐν ἔτει 347
μ. Χ. συληροτηθεῖσαν Σύνοδον, συνήδρευσε καὶ ἐπίσκοπος Σκοπέλου Ῥιγίνος ὀνόματι,
ἡ παρατήρησις ἧθελεν ἔχει ὀχι μικρὰν σημασίαν· ὑποπτεύομεν ὅμως μήπως ὁ Ῥιγίνος
οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς μὲν τὸν Ῥουβίμ, Σκοπέλου ἐπίσκοπον, παρειρουθέντα κατὰ τὴν ἐν
Νικαίᾳ ἐν ἔτει 787 συνελευσάν Ζ' Σύνοδον· ὁ δὲ περὶ τὴν δεκάτην ἑκατονταετη-
τηρίδα, ἐπὶ Βασιλείου Ἰσως τοῦ Βουλγαροκτόνου, συντάξας τὰ Μηναιῶ, συγχώσας τὴν
ἐν Νικαίᾳ μὲν τὴν ἐν Σαρδικῇ Σύνοδον, ἀνεβίβασιν εἰς τὴν Δ' τὸν εἰς τὴν Η' ἑκατον-
ταετηρίδα ἀνήκοντα ἐπίσκοπον, ἀκολουθήσας τοπικὴν τινα παράδοσιν. Τὸ κυριώτε-
ρον ἐπιχειρήμα τῶν παραδεχομένων τὴν νῦν Σκόπελον ὡς τὴν παλαιὰν Ἀλόννησον
εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι τῶν τῆς Σκοπέλου μνημονευόντων, ὡς ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ
Ἰεροκλῆς, ἀκμάσαντες ὁ μὲν κατὰ τὴν δευτέραν, ὁ δὲ κατὰ τὴν ἕκτην ἑκατονταε-
τηρίδα, συμμνημονεύουσι συγχρόνως καὶ τῆς Παπαρήθου, παραλείποντες τὴν Ἀλόν-
νησον· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος οὗτος δὲν ἀρκεῖ, νομίζομεν, νὰ καταστρέψῃ τὰ ὑπὲρ τῆς
Πεπαρήθου ἐπιχειρήματα· πρῶτον, διότι ὁ τε Πτολεμαῖος καὶ ὁ Ἰεροκλῆς πρὸς τὴν Ἀ-
λοννήσω καὶ πολλὰς ἄλλας ἔκ τῶν παρακειμένων νήσων παρέρχονται ἀμνημονεύοντας·
καὶ δευτέρον, διότι Ἰσως ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος νῆσος ὀνομάζετο καὶ
Πετάρης καὶ Σκόπελος, ὡς συνέβη π. χ. καὶ ἐπὶ τῆς Ὑπάτης, ἧτις καὶ οὕτω καὶ
Νέαι Πάτραι ὀνομάζετο, ὁ δὲ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Ἰεροκλῆς ἐβίβασον ὡς δύο διαφθ-
ρων νήσων δηλωτικὰ τὰ δύο μῖα, καὶ τῆς αὐτῆς νήσου ὀνόματα,

(α) Δουκ. Α'. 26 κ. ἐπ.

ἐκεῖ κατοικοῦσης ἐξαδέλφης αὐτῆς Ἑλισάβετ, τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (α), καὶ, μείνασα ἐκεῖ τρεῖς περίπου μῆνας, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς. Ἡ ἐνταῦθα ἀναφερομένη ὀρεινή πόλις τῆς Ἰουδαίας ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἡ Χεβρών, πόλις Ἰουδα δοθεῖσα εἰς τοὺς ἱερεῖς (β), καὶ κειμένη ἐπὶ τῶν ὀρέων (γ). Τὸ περὶ καταγραφῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν οἰκογενειῶν δόγμα τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Ἰωσήφ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε μνηστευθῇ, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πόλιν Βηθλεὲμ, καὶ ἐκεῖ, ἐντὸς φάτνης, διότι τὸπος ἐν τῷ πανδοχείῳ δὲν ὑπῆρχε, τὸ παιδίον Ἰησοῦς ἐγεννήθη (δ).

Ὅτε ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ τῆς μητρὸς κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ἔφερον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα (ε), καὶ προσήνεγκον τὰς συνήθεις θυσίας καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν. Πρὸ τούτου ὁμως, καὶ ὄντος εἰσέτι τοῦ παιδίου ἐν Βηθλεὲμ, ἦλθον μάγοι, ἥτοι ἄνδρες σοφοὶ καὶ ἰσχυροὶ, νὰ ἐπισκεφθῶσιν αὐτὸ ἀπ' ἀνατολῶν, ὁδηγηθέντες ὑπ' ἀστέρος, καὶ προσκυνήσαντες προσηγόρευσαν αὐτὸ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο διήγειρε τὰς ὑποψίας καὶ τοὺς φόβους τοῦ Ἡρώδου, ὥστε ἐζήτηε νὰ φονεύσῃ τὸ παιδίον (ς), καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰωσήφ παρέλαβε τὴν παρθένον Μαρίαν καὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου (ζ). Ἐπειδὴ δὲ ἀποθανόντα τὸν Ἡρώδην διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Ἰωσήφ ἐφοβήθη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ, στραφείς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὑπῆγε καὶ κατόκησεν εἰς τὴν πόλιν Ναζαρέτ (η). Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα, τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια σιωπῶσι περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τοῦ δωδεκάτου τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτους, ὅτε, κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, μετέβη

(α) Λουκ. Α'. 39.

(β) Ἰώσ. ἰουδ. ἀρχαιολ. ΚΑ'. 10, 13.

(γ) Ἰώσ. αὐτόθι, ΙΑ'. 21.

(δ) Λουκ. Β'. 3—7.

(ε) Λουκ. Β'. 22.

(ς) Ματθ. Β'. 3. κ. ἑπ.

(ζ) Ματθ. Β'. 13, 20.

(η) Ματθ. Β'. 23.

(ΕΥΑΓΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Α'.)

μετὰ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Παρθένου εἰς Ἱεροσόλυμα (α), καὶ ἐκεῖ κατὰ πρῶτον ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ σοφία καὶ ὁ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ οὐρκνίου αὐτοῦ πατὴρ ζῆλος ἐθχυμάσθησαν.

Σ. Β'. Ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος μέχρι τοῦ πρώτου μετὰ τὸ βάπτισμα Πάσχα, τοῦ ἑορτασθέντος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Πιθανὸν φαίνεται ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετεῖχε τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ὡς πατὴρ αὐτοῦ λογιζομένου τέκτονος Ἰωσήφ (β). Βεβαίον δὲ εἶναι ὅτι ἔμεινε ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπακούων εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ (γ), ἐωσότου ἔγεινε τριακονταετής περίπου τὴν ἡλικίαν (δ). Ἐφθασε τότε ἡ ὥρα καθ' ἣν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὸ θεῖον ἔργον του, καὶ ἦλθεν ἀπὸ Ναζαρέτ (ε) πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας διατρίβοντα Ἰωάννην, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν ποταμὸν Ἰορδάνην (ς), ὅτε καὶ ἐφανερώθη τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος μυστήριον.

Μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ἐρήμου, ὅπου ὑπέστη τοὺς πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου (ζ). Πολλὰ εἰκασίαι ἐγένοντο περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τοῦ μέρους τούτου τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ βεβαίως οὐδὲν συμπέρασμα θετικὸν ἐδύνατο νὰ ἐξαχθῇ, ἀφοῦ ὀριστικόν τι περὶ τούτου δὲν φαίνεται ἐν ταῖς Γραφαῖς. Μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην τοῦ πειρασμοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς φαίνεται πάλιν ἐπανελθὼν εἰς τὸν Ἰωάννην, ὅστις ἐβαπτίζε τότε ἐν Βηθαβαρᾷ, καὶ, μείνας μετ' αὐτοῦ ἱκανὰς ἡμέρας, ἐπανήλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν (η), καὶ ἐκεῖ προσεκλήθη εἰς γάμον ἐν πόλει Κανᾷ, ὅπου παρευρεθεῖς, μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐτέλεσε τὸ πρῶτον αὐτοῦ θαῦμα μεταβαλὼν τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον (θ).

(α) Λουκ. Β'. 42.

(β) Ματθ. ΙΓ'. 55. καὶ Μάρκ. ΣΤ'. 3.

(γ) Λουκ. Β'. 51.

(δ) Λουκ. Γ'. 23.

(ε) Μάρκ. Α'. 9.

(ς) Ματθ. Γ'. 1. κ. ἐπ. καὶ Μάρκ. Α'. 4. κ. ἐπ.

(ζ) Ματθ. Δ'. 1. κ. ἐπ. καὶ Λουκ. Δ'. 1. κ. ἐπ.

(η) Ἰωάν. Α'. 44.

(θ) Ἰωάν. Β'. 1. κ. ἐπ.

Μετά ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς, τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, κατέβη εἰς Καπερναζούμ, ὅπου δὲν διέμεινεν ἐπὶ πολὺ, διότι ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὕτω μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ. (α). Τότε ἐκαθάρισε τὸν ναόν, ἢ τοῦλάχιστον τὴν αὐλὴν αὐτοῦ τὴν καλουμένην τῶν ἐθνικῶν, ἐκ τῶν πωλούντων ζῶα καὶ τῶν κερματιστῶν, καὶ ἐρωτηθεὶς ἐν τίνι ἐξουσίᾳ ἐπραττε ταῦτα, ἐπροφήτευσεν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἃν καὶ εἰς τρόπον σκοτεινὸν καὶ ὄχι τόσον εὐκατάληπτον εἰς τοὺς πολλοὺς. Καὶ ὅμως διὰ τῶν δύο τούτων μέσων, κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίστασιν, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐφανερώσῃ τὴν δύναμίν του καὶ τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς δι' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ ἔθνη προσδιορισμένης αὐτοῦ θρησκείας.

§. Γ'. Ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ δευτέρου Πάσχα, τοῦ ἑορτασθέντος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Κατὰ τὰς ἱερὰς αὐτὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Σωτῆρα ἕνεκα τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὁ Νικόδημος, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων (β). Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισεν ἐν Αἰνῶν, πλησίον τοῦ Σαλειμ, διότι ἐκεῖ ἦσαν πολλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ (γ). Ὁ Κύριος ἡμῶν, μείνας ἱκανὸν καιρὸν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ μαθὼν ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι πλείοντες μαθητὰς ἀναδεικνύει καὶ βαπτίζει ὁ Ἰησοῦς ἢ ὁ Ἰωάννης, καὶ θέλων ν' ἀποφύγῃ τοὺς κακοὺς αὐτῶν σκοποὺς, ἀνεχώρησεν πάλιν εἰς Γαλιλαίαν (δ), καὶ τότε διερχόμενος τὴν Σαμαρείαν, ἦλθεν εἰς πόλιν καλουμένην Σιχάρ, πλησίον τῆς ὁποίας ἦτο τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ. Ἐκεῖ συνέβη ἡ μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος συνομιλία (ε), καὶ ἐκεῖ, πολλῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν (ς), ἔμεινεν ὁ Σωτὴρ δύο ἡμέρας (ζ). Μετὰ ταῦτα ἐξῆ-

(α) Ἰωάν. β'. 12, 13.

(β) Ἰωάν. Γ'. 1. κ. ἐπ.

(γ) Ἰωάν. Γ'. 22, 23.

(δ) Ἰωάν. Δ'. 1. κ. ἐπ.

(ε) Ἰωάν. Δ'. 7.

(ς) Ἰωάν. Δ'. 39.

(ζ) Ἰωάν. Δ'. 40.

κολούθησε τὸν δρόμον τοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, δοξαζόμενος ὑπὸ πάντων (α). Οἱ Γαλιλαῖοι τὸν ὑπεδέχθησαν καλῶς, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον ἰδεῖ τὰ θαύματα αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ (β). ἔπεσκέφθη δὲ ἐκεῖ πάλιν τὴν πόλιν Κανᾶ (γ), καὶ ἐποίησε δεύτερον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ θαῦμα, θεραπεύσας τὸν υἱὸν τοῦ ἑκατοντάρχου. Ἐν Ναζαρέτ ὁμῶς εὗρεν ὅλως διάφορον ὑποδοχὴν, καὶ μόνον διὰ τῆς θαυματουργοῦ αὐτοῦ δυνάμεως ἡδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν καταδρομὴν τοῦ λαοῦ (δ). Ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ μετέβη εἰς τὴν Καπερναοὺμ καὶ διέμεινεν ἐκεῖ (ε), ὅθεν καὶ ὠνομάσθη ἡ πόλις αὕτη ἰδίᾳ αὐτοῦ πόλις (ς). Ἐκεῖθεν ἐπεσκέπτετο συνεχῶς διάφορα μέρη τῆς Γαλιλαίας, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώραν, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ θεραπεύων πᾶν εἶδος ἀσθενείας. Διδίδετο δὲ ἡ φήμη αὐτοῦ εἰς τὰ πέριξ, καὶ ἠκολούθει αὐτὸν ὁ λαὸς πανταχόθεν (ζ). Ἀλλὰ, προσεγγίζοντος πάλιν τοῦ Πάσχα, μετέβη καὶ τότε ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἑορτὴν (η). Κατὰ τὸ Πάσχα τοῦτο ἐθεράπευσε τὸν Παράλυτον ἐν τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ Βηθ-σδά (θ).

§. Δ'. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τρίτου Πάσχα, τοῦ ἑορτασθέντος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα, ἐπανῆλθεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ πλῆθος πολὺ ἐκ διαφόρων μερῶν ἠκολούθει κατὰ-πιν αὐτοῦ (ι). Τότε διώρισε τοὺς δώδεκα αὐτοῦ ἀποστόλους (κ), καὶ μετ' οὐ πολὺ, ἀναβὰς εἰς ὄρος, ἐδίδαξεν ἐκεῖ τὸν λαόν, καὶ

(α) Λουκ. Δ'. 15.

(β) Ἰωάν. Δ'. 45.

(γ) Ἰωάν. Δ'. 46.

(δ) Λουκ. Δ'. 16. 28—30.

(ε) Λουκ. Δ'. 31.

(ς) Ματθ. Θ'. 1.

(ζ) Ματθ. Δ'. 13. 23—25.

(η) Ἰωάν. Ε'. 1.

(θ) Ἰωάν. Ε'. 2—9.

(ι) Μάρκ. Γ'. 7. 8.

(κ) Μάρκ. Γ'. 14. καὶ Λουκ. ΣΤ'. 13, 13₂

αὕτη καλεῖται ἡ ἐπὶ τοῦ ὅρου διδασκαλία (α). Μετὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καταβάς ἦλθεν εἰς Καπερναοὺμ, ὅπου ἐθεράπευσε τὸν δούλον τοῦ ἑκατοντάρχου (β). τὴν δὲ ἐπιούσαν μετέβη εἰς τὴν πόλιν Ναὶν, καὶ ἐκεῖ ἀνέστησε τὸν υἱὸν τῆς χήρας (γ). Μετὰ τοῦτο, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐλεύσεως δύο ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἤρχισε νὰ ὀνειδίζῃ τὰς πόλεις ὅπου ἐγένοντο τὰ πλεῖστα τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, διότι δὲν μετενόησαν (δ). Ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην, περιηγήθη ὁ Σωτὴρ πάλιν τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (ε), καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἐμβῆκεν εἰς πλοῖον καὶ ἐκεῖθεν ἐδίδασκε τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας πλῆθη διὰ παραβολῶν διαφόρων (ς). Μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας ταύτης, καταλιπὼν τὴν δυτικὴν παραλίαν (ζ), διέβη εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ἄλλως καλούμενων Γαδαρηνῶν (η). Ἐκεῖ τὰ δαιμόνια, τὰ ἐκβληθέντα ἐκ δύο δαιμονιζομένων, ἐπετράπησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς ἀγέλην χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει, καὶ τότε οἱ κάτοικοι παρεκάλεσαν τὸν Ἰησοῦν νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὄριων αὐτῶν (θ).

Ἐπανελθὼν πάλιν εἰς τὴν δυτικὴν τῆς αὐτῆς θαλάσσης ὄχθην, ἐποίησεν ὁ Σωτὴρ διάφορα ἄλλα θαύματα. Τότε καὶ τὴν αἰμορροοῦσαν ἐθεράπευσε γυναῖκα, καὶ τὴν θυγατέρα ἀνέστησε τοῦ Ἰακείρου (ι). Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθη τὴν Ναζαρέτ, τὸν τόπον τοῦτον τῶν σκηνῶν τῆς νεότητος αὐτοῦ, ὅπου ὁμοῦς εὔρε λαὸν διακρινόμενον ἐπὶ ἀπιστίᾳ, ὅθεν καὶ ὀλίγα θαύματα ἐτέλεσεν

(α) Ματθ. Ε'. ΣΤ'. καὶ Ζ'.

(β) Ματθ. Η'. 1. κ. ἑπ. καὶ Λουκ. Ζ'. 1. κ. ἑπ.

(γ) Λουκ. Ζ'. 11—15.

(δ) Λουκ. Ζ'. 19. καὶ Ματθ. 1Α'. 2. 3. 20. κ. ἑπ.

(ε) Λουκ. Η'. 1.

(ς) Λουκ. Η'. Μάρκ. Δ'. καὶ Ματθ. ΙΓ'.

(ζ) Ματθ. ΙΓ'. 53.

(η) Λουκ. Η'. 22. 26. καὶ Ματθ. Η'. 28.

(θ) Ματθ. Η'. 34. καὶ Λουκ. Η'. 37.

(ι) Λουκ. Η'. 41. κ. ἑπ. καὶ Μάρκ. Ε'. 21. 22.

ἐκεῖ (α). Καταλιπὼν τὴν Ναζαρέτ, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν περιήρχετο πάλιν τὰς χώρας, διδάσκων, εὐαγγελιζόμενος καὶ θαυματουργῶν (β). Καὶ ἰδὼν τὰ πλῆθη ἀκολουθοῦντα, ἐκάλεσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα, χορηγῶν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν νὰ πράττωσιν ὁμοίως θαύματα (γ). αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς ἄλλα μέρη καὶ ἐδίδασκεν (δ). Ἐκπληρώσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι τὸ ἔργον εἰς τὸ ὅποιον ἐστάλησαν, ἐπανῆλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν εἰς Καπερναοὺμ, καὶ αὐτὸς ἔλαβεν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πάλεως καλουμένης Βηθσαϊδᾶ, ὅθεν καὶ διέβη πέραν τῆς λίμνης τῆς Τιβεριάδος. Τότε ὁ λαὸς, ἀκολουθῶν τὸν Ἰησοῦν, ἐπορεύθη πεζὸς κύκλῳ τῆς λίμνης εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, καὶ ἐχορτάσθη θαυμασίως παρ' αὐτοῦ διὰ πάντε ἀρτων καὶ δύο ὀφθαρίων (ε).

Μετὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, ὁ λαὸς ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὸν Ἰησοῦν διὰ τῆς βίας καὶ ἀναγορεύσῃ αὐτὸν βασιλεῖα, καὶ, τοῦτο αὐτὸς νοήσας, εἰσῆλθεν εἰς πλοῖον καὶ διέβη εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην. Ἐκεῖ δὲ, ἀποχωρήσας μόνος εἰς τὸ ὄρος ἵνα προσευχηθῇ, ἔμεινε μέχρι τῆς τετάρτης περίπου φυλακῆς τῆς νυκτός, καὶ τότε ἐφανίσθη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· τότε καὶ τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων καθυσόχασε δι' ἑνὸς λόγου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ὁ λαὸς, ἰδὼν ὅτι ἐν μόνον πλοιάριον ἦτον, εἰς θ' ἐπέβησαν οἱ μαθηταί, ὁ δὲ Ἰησοῦς δὲν ἦλθε μετ' αὐτῶν, ἐζήτην αὐτόν, μηδὲν ὑποθέτων ὅτι εἶχε διαβῆ εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην. Ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ λαὸς εἰς Καπερναοὺμ ζητῶν αὐτόν, τότε ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Σωτὴρ νὰ κατηχήσῃ αὐτόν εἰς τὴν θείαν διδασκαλίαν καὶ τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ (ς).

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐωρτάσθη τὸ τρίτον μετὰ τὸ βάπτισμα

(α) Μάρκ. ΣΤ'. 1. κ. ἐπ.

(β) Μάρκ. ΣΤ'. 6. καὶ Ματθ. Θ'. 35.

(γ) Ματθ. Ι'. Μάρκ. ΣΤ'. καὶ Λουκ. Θ'.

(δ) Ματθ. ΙΑ'. 4.

(ε) Λουκ. Θ'. 10. κ. ἐπ. καὶ Ἰωάν. ΣΤ'. 1. κ. ἐπ.

(ς) Ἰωάν. ΣΤ'. 27. 51. 53.

σ.μ.κ Πάσχα, ὑπὸ μόνου τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἀναφερόμενον (α).

§. Ε'. Ἀπὸ τοῦ τρίτου ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐορτασθέντος Πάσχα, μέχρι τοῦ τετάρτου, καθ' ὃ καὶ ἐσταυρώθη.

Ἡ ἀκόλουθος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιήγησις εἶναι ἡ τῶν παραλλίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ὅπου συνέβη ἡ συνάντησις αὐτοῦ μετὰ τῆς Χανααναίας γυναικὸς (β). Ἀπὸ τῶν παραλλίων τούτων μετέβη εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, οὐχὶ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ διὰ πλavigίας ὁδοῦ, ἀναμέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως, εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς θαλάσσης ταύτης παράλια (γ). Ἐκεῖ δὲ, θεραπεύσας πολλοὺς, καὶ θρέψας πάλιν τὸ ἀκολουθοῦν αὐτὸν πλῆθος, ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, μετέβη εἰς τὰ ὄρια Μαγδαλά, ἢ εἰς τὰ μέρη Δαλμηνουθᾶ (δ).

Μετὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ, ἀκολουθῶν τὴν περιήγησιν αὐτοῦ διὰ τῶν παραλλίων τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας καὶ τοῦ ῥοῦ τοῦ Ἰορδάνου, ὑπῆγε πρῶτον εἰς Βαθσαῖδᾶ, καὶ ἐκείθεν εἰς Καισάρειαν τὴν Φιλίππου. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, ἀνέβη εἰς ὄρος ὑψηλόν, ὅπερ γενικῶς ὑποτίθεται ὅτι εἶναι τὸ ὄρος Θαβὼρ, ἵνα προσευχηθῇ, καὶ μετεμορφώθῃ ἔμπροσθεν αὐτῶν. Ἐκεῖ ἐφάνησαν λαλοῦντες μετ' αὐτοῦ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας, καὶ φωνὴ μαρτυροῦσα τὴν θεότητα αὐτοῦ ἠκούσθη οὐρανόθεν (ε). Ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς μεταμορφώσεως, διαβάς μέρη τινὰ τῆς Γαλιλαίας, ὑπέστρεψεν εἰς Καπερναούμ, ὅπου ἐτέλεσε τὸ πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ φόρου θαῦμα (ς)· καὶ τότε, ἐπειδὴ ἐπλησίαζεν ἡ ἐορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας, μετέβη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οὐχὶ φανερώς, ἀλλὰ κρυφίως (ζ).

(α) Ἰωάν. ΣΤ'. 4.

(β) Ματθ. ΙΕ'. 22.

(γ) Μάρκ. Ζ'. 31.

(δ) Ματθ. ΙΕ'. 39. καὶ Μάρκ. Η'. 10.

(ε) Ματθ. ΙΖ'. 1. κ. ἐπ. Μάρκ. Θ'. 3. κ. ἐπ. καὶ Λουκ. Θ'. 28. κ. ἐπ.

(ς) Ματθ. ΙΖ'. 24. κ. ἐπ.

(ζ) Ἰωάν. Ζ'. 2. κ. ἐπ.

Ἡ πορεία αὕτη ἐγένετο διὰ τῆς Σαμαρείας, ὅπου ἐντούτοις ὁ λαὸς δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν δεχθῇ, διότι ἀπήρχετο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ (α), καὶ οὕτως ἐφαίνετο περιφρονῶν τὸ ὄρος ὅπου οἱ Σαμαρεῖται ἐτέλουν τὰς λατρείας αὐτῶν. Ὅθεν καὶ ἀπῆλθεν ὁ Σωτὴρ εἰς ἄλλην τινὰ κώμην (β), καὶ, ἐμβὰς εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐνεφανίσθη δημοσίως εἰς τὸν ναὸν, τῆς ἐορτῆς μεσουσσης (γ). Ἐπειδὴ δὲ ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ φονεύσῃ τὸν Σωτῆρα ἦτον εἰς αὐτὸν γνωστὸς (δ), θέλων ν' ἀπορύγῃ τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν, ὡς μήπω ἐλθούσης τῆς ὥρας αὐτοῦ, φαίνεται ὅτι ἀπεσύρετο καθ' ἐκάστην νύκτα εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Κατὰ τὴν διατριβὴν αὐτοῦ ταύτην ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐθεράπευσε τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν, διατάξας αὐτὸν νὰ νιφθῇ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ (ε). Μετὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, καταλιπὼν ὁ Σωτὴρ τὴν ἁγίαν πόλιν, ἐπεσκέφθη διάφορα μέρη τῆς Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας, μέχρι τῆς ἐορτῆς τῶν ἐγκαίνιων (ς). Ἐπειδὴ δὲ, ὅτε ἐτελείτο ἡ ἐορτὴ αὕτη, ἦτο χειμῶν, διὰ τοῦτο ἐλέπομεν αὐτὸν περιπατοῦντα εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ναοῦ τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Στοὰ τοῦ Σολομῶντος (ζ). Μετὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἐγκαίνιων, μετέβη πάλιν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ, διαβάς ἐκ τοῦ μέρους ὅπου ἐδάπτιζε τὸ πρῶτον ὁ Ἰωάννης, ἔμεινεν ἐκεῖ (η). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνέβη καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου ἐν Βηθανίᾳ (θ). Τὸ ἐξαίσιον τοῦτο δεῖγμα τῆς ὑπερανθρώπου ἰσχύος αὐτοῦ ἐδιπλασίασε τὰς προσπάθειας τῶν Φαρισαίων εἰς τὸ ν' ἀποκτείνωσιν αὐτόν· ὅθεν καὶ δὲν περιεπάτει πλέον παρῳήσιά μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἀπεχώρησε πλησίον τῆς ἐρήμου εἰς πόλιν λεγομένην Ἐφραῖμ, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετὰ

(α) Λουκ. Θ'. 53.

(β) Λουκ. Θ'. 56.

(γ) Ἰωάν. Ζ'. 14.

(δ) Ἰωάν. Ζ'. 19, 25.

(ε) Ἰωάν. Θ'. 7.

(ς) Λουκ. ΙΓ'. 22. καὶ ΙΖ'. 11.

(ζ) Ἰωάν. Ι'. 22, 23.

(η) Ματθ. ΙΘ'. 1. Μάρκ. Ι'. 1. καὶ Ἰωάν. Γ'. 40.

(θ) Ἰωάν. ΙΑ'.

τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μέχρι τῆς προσεγγίσεως τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα (α).

Προσεγγιζούσης δὲ τῆς ἐορτῆς, ἐλάλησε περὶ τῶν μεγάλων συμβεβηκότων, ὅσα ἐμελλον γὰ γείνωσι κατ' αὐτήν (β), καὶ διέβη ἐκ τῆς πόλεως Ἱεριχώ, πορευόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ· ἐξ δὲ ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα, ἔφθασεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦτον ὁ Λάζαρος (γ). Ἐκεῖ πλῆθος πολὺ συνῆλθε περὶ αὐτόν (δ), καὶ μέινας ὁ Σωτὴρ μετὰ τῆς Μαρίας καὶ τῆς Μάρθας τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, εἰσῆλθε διὰ τοῦ ὅρους τῶν Ἑλαιῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ζαχαρίου (ε). Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἐν ᾧ ὁ λαὸς ὑπεδέχετο αὐτόν ἐν θριάμβῳ, ὁ Σωτὴρ ἔκλαυσε διὰ τὰ προσεγγίζοντα δυστυχήματα τῆς πόλεως (ς). Εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, εἰσέσθη πᾶσα ἡ πόλις· καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἐμβὰς εἰς τὸν ναόν, ἀπέβαλεν ἐξ αὐτοῦ πάλιν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας (ζ). Μετὰ ταῦτα ἐθεράπευσε τυφλοὺς καὶ χωλοὺς (η), καὶ διέτριβε διδάσκων καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ (θ)· ἐσπέρας δὲ γενομένης, ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ (ι). Τὴν πρωΐαν, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πόλιν, κατηράσθη τὴν ἀκάρπον συκῆν (κ), καὶ τὸ ἐσπέρας ἐπανῆλθε πάλιν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς Βηθανίαν (λ). Τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὅπου, ἐρωτήσεων τινῶν γενομένων πρὸς αὐτόν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, ἀπηγγέλθησαν παρ' αὐτοῦ οἱ ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν ἀναφερόμενοι

(α) Ἰωάν. ΙΑ'. 54.

(β) Ματθ. Κ'. 17. κ. ἐπ. Μάρκ. Ι'. 32. κ. ἐπ. καὶ Λουκ. ΙΗ'. 31. κ. ἐπ.

(γ) Ἰωάν. ΙΒ'. 1.

(δ) Ἰωάν. ΙΒ'. 9.

(ε) Κεφ. Θ'. 9.

(ς) Λουκ. ΙΘ'. 41. κ. ἐπ.

(ζ) Μάρκ. ΙΑ'. 15. κ. ἐπ.

(η) Ματθ. ΚΑ'. 14.

(θ) Λουκ. ΙΘ'. 47.

(ι) Ματθ. ΚΑ'. 47. καὶ Μάρκ. ΙΑ'. 11.

(κ) Ματθ. ΚΑ'. 18. καὶ Μάρκ. ΙΑ'. 12.

(λ) Μάρκ. ΙΑ'. 19.

λόγοι (α). Ἡ διδασκαλία αὕτη περιέλαβεν ἡμέρας τινάς, καθ' ἃς ὁ Σωτὴρ ἐξήρχετο τὴν νύκτα, αὐλιζόμενος κατὰ τὸ σύνθηρος εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν (β). Δύω δὲ ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα, ἐλάλησε σαφῶς περὶ τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ (γ), καὶ ἔπειτα, ἐν-
 ρισκόμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, ἐν Βηθανίᾳ, ἐχρίσθη διὰ μύρου, προεικονιζομένης οὕτω τῆς κηδείας αὐτοῦ (δ). Τότε ἐγένετο ἡ συμφωνία τοῦ Ἰούδα μετὰ τῶν ἀρχιερέων (ε). Τὴν δὲ ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, πέμπτην τῆς ἐβδομάδος, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔφαγον τὸ Πάσχα εἰς ἀνώγειόν τι τῆς Ἱε-
 ρουσαλήμ, καὶ μετὰ τὴν τελετὴν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ τὸν Νιπτῆρα (ς), ἐγερθεὶς ὑπῆγε πάλιν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἐλάλησε καὶ προσευχήθη, ὥς ἀναφέρει διὰ μακρῶν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάν-
 νης (ζ). Μετὰ τοῦτο, διέβη, τελευταίαν ταύτην φορὰν, τὸν χει-
 μαρὸν τῶν Κέδρων, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐν Γεθσημανῇ κήπον, ὅπου ὑπέστη τὴν πικροτέραν ἀγωνίαν καὶ ὅπου παρεδόθη (η). Ἐκεῖθεν συλληφθεὶς προσήχθη εἰς τὸν Ἀνναν πρῶτον, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Καϊάφαν, τὸν ἀρχιερεῖα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου ἦσαν συνηγμένοι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ (θ). Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης, ἀποφάσεως θανάτου ἐκδοθείσης, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, χλευασθεὶς καὶ κολαφισθεὶς, ἀπήχθη εἰς τὸ ὄρος Γολγοθᾶ, ἢ Κρανίου Τόπον, καὶ ἐκεῖ ἐσταυρώ-
 θη μετὰ δύο ληστῶν. Τὴν ἐσπέρην δὲ, τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶ-
 μα, ἀποκαθηλωθὲν ὑπὸ Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, ἐτάφη ἐν τῷ καινοῦ μνημείου ἐν τῷ πλησίον τοῦ ὄρους κήπῳ (ι).

(α) Ματθ. ΚΑ'. 23—ΚΕ'. Μάρκ. ΙΔ'. 27—ΙΔ'. καὶ Λουκ. Κ'. 1—ΚΒ'.

(β) Λουκ. ΚΑ'. 37.

(γ) Ματθ. ΚΣΤ'. 1, 2.

(δ) Ματθ. ΚΣΤ'. 6. κ. ἐπ. καὶ Μάρκ. ΙΔ'. 3. κ. ἐπ.

(ε) Ματθ. ΚΣΤ'. 14, Μάρκ. ΙΔ'. 10. καὶ Λουκ. ΚΒ'. 3.

(ς) Ματθ. ΚΣΤ'. 20. κ. ἐπ. Μάρκ. ΙΔ'. 1. κ. ἐπ. Λουκ. ΚΒ'. 14. κ. ἐπ. καὶ Ἰωάν. ΙΓ'.

(ζ) Ἰωάν. ΙΓ'. 34—ΙΔ'. ΙΕ'. ΙΣΤ'. ΙΖ'.

(η) Ματθ. ΚΣΤ'. 36, Μάρκ. ΙΔ'. 32. καὶ Ἰωάν. ΙΗ'. 1. κ. ἐπ.

(θ) Ματθ. ΚΣΤ'. 57, καὶ Ἰωάν. ΙΗ'. 13. κ. ἐπ.

(ι) Ἰωάν. ΙΘ'. 44.

§. Γ'. *Περὶ τῶν τόπων ὅπου παρευρέθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ.*

Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἄλλαι γυναῖκες, ἐπισκεφθεῖσαι τὸν τάφον πολλὰ πρῶτ', εὗρον αὐτὸν κενόν, καὶ ἔδραμον ν' ἀναγγείλωσι τοῦτο εἰς τοὺς ἀποστόλους· ἡ Μαρία ὁμῶς ἔμεινε κλαίουσα ἐπὶ τοῦ τάφου, καὶ τότε ἑφάνη εἰς αὐτὴν ὁ Σωτὴρ, καὶ ἐλάλησε μετ' αὐτῆς, καὶ ἐγνωρίσθη παρ' αὐτῆς (α). Μετὰ ταῦτα ἐνεφανίσθη εἰς δύο ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πορευομένους εἰς Ἑμμαούς, καὶ συμπεριεπάτησε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐλάλει μετ' αὐτῶν καθ' ὁδόν, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὅτε, κόπτων τὸν ἄρτον, μετεχειρίσθη εἰς τὴν τομὴν αὐτοῦ τὸν πλήρη εὐλαθείας πρὸς τὸν Θεὸν ἐκείνον τρόπον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος Σωτὴρ εἶχε διδάξει εἰς τοὺς μαθητάς του (β). Ἐφάνη πάλιν ἐπὶ τινος ὄρους τῆς Γαλιλαίας (πιστεύομεν ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ὄρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετεμορφώθη), κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὑπόσχεσιν, εἰς τοὺς ἀποστόλους ὅλους ὁμοῦ συνηγμένους (γ). Διαμενόντων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἑφάνη καὶ πάλιν εἰς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος (δ). Καὶ εἰς διαφόρους ἄλλους καιροὺς, καὶ, πιθανῶς, εἰς διαφόρους ἄλλους τόπους, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐνεφανίσθη. Οὕτω μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου (ε) ὅτι ἑφάνη πρῶτον εἰς τὸν Πέτρον, ἔπειτα εἰς τοὺς δώδεκα, ἔπειτα εἰς πεντακοσίους ἀδελφοὺς διαμῖας, ἔπειτα εἰς τὸν Ἰάκωβον, ἔπειτα εἰς τοὺς ἀποστόλους ἅπαντας, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Παῦλον. Ἐπαγελθόντων δὲ τῶν ἀποστόλων ἀπὸ Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐνεφανίσθη καὶ τελευταίαν φορὰν εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἡμέραν, καὶ, ἀφοῦ παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ μακρυνθῶσιν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ

(α) Μκθ. ΚΗ'. 1. κ. ἐπ.

(β) Λουκ. ΚΔ'. 13. κ. ἐπ.

(γ) Μκθ. ΚΣΤ'. 32. ΚΗ'. 7. 46.

(δ) Ἰωάν. ΚΔ'. 1.

(ε) Α'. Κορινθ. 1Ρ'. 5—8.

μεχρισότου λάβωσι τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἤτοι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος Πνεύματος, καὶ ἄλλας νοουθεσίας εἰς αὐτοὺς ἔκαμε, τοὺς ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἕως εἰς Βηθανίαν, καὶ, ὑψώσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὑψόγησεν αὐτούς. Ἐν ᾧ δὲ τοὺς ὑψόγει, ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ νεφέλη ἐσκέπασεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν των. Τότε ἐφάνησαν εὐθὺς δύο ἄγγελοι, λευκὰ ἐνδεδυμένοι, οἵτινες ἐβεβαίωσαν αὐτοὺς ὅτι ὁ ἰδιος αὐτὸς Ἰησοῦς, ὁ ἀναληφθεὶς τότε εἰς τὸν οὐρανόν, μέλλει νὰ καταβῇ πάλιν εἰς τὸν κόσμον καθ' ὃν τρόπον τὸν εἶδον ἀναβαίνοντα εἰς τὰ οὐράνια (α).

§. Ζ.' *Περὶ τῶν διαφορῶν μεταβολῶν ὧσας ὑπέστη ἕκτοτε ἡ ἀγία Γῆ, καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων.*

Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπεν· « Ἡ Ἱερουσαλήμ. ἔσται πατομένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν (β) ». Ἡ περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. χώρα, καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Παλαιστίνη, ὑπέστη διαφοροὺς μεταβολάς, καὶ διήλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν πολλῶν ἐθνῶν, συνάμα μετὰ τῆς κυριωτέρας τῶν πόλεων αὐτῆς· ὅθεν ἡ ἕκτοτε τῆς πόλεως ταύτης ἱστορία εἶναι πραγματικῶς ἡ ἱστορία τῆς ὅλης χώρας. Ἀς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν τῶν περὶ αὐτῆς λόγων τοῦ Σωτῆρος!

Τοιαύτην ἔπαθεν ἡ πόλις αὕτη καταστροφὴν ἐπὶ Τίτου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὥστε Ἰουδαῖός τις τοῦ καιροῦ ἐκείνου τοιαῦτα περιπαθῶς ἐξεφώνει· « Τί ἔγεινεν ἡ ἡμετέρη πόλις, τὴν ὁποίαν ἐνομίζομεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατοικουμένην; Αἶθος ἐπὶ λίθον δὲν ἀφέθη, καὶ τὸ μόνον ἐνκαπομεῖναν μνημεῖον εἶναι τὸ σπράττόπεδον τῶν ἐρχομένων αὐτῆς, ἐσκηνομένον εἰσέτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς (γ) ». Τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ περίπου ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην, ἀνφοδομήθη ἐν μέρει, ἂν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβοῦς θέσεως, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Αἰλίου Ἀδριανοῦ, καὶ ὠνομάσθη Αἰλία ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Οἱ Ἰου-

(α) Λουκ. ΚΑ'. 45. κ. ἐπ. καὶ Πρ. Ἀποστ. Α'. 4—11.

(β) Λουκ. ΚΑ'. 24.

(γ) Μκτθ. ΚΑ'. 3, καὶ Λουκ. ΙΘ'. 44.

δαῖτοι, συνερχόμενοι πανταχόθεν, ἐπεχείρησαν νὰ τὴν ἀνακτίω-
σιν· ἀλλ' ἠττήθησαν, μολονότι κατ' ἀρχὰς ἐφάνη ὑπὲρ αὐτῶν
ἀμυδρά τις ἐλπίς ἐπιτυχίας. Πλῆθος ἄμετρον Ἰουδαίων τότε ἤχ-
μαλωτίσθη, ἐπωλήθησαν ὡς κτήνη, καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ
πέρατα τῆς γῆς. Ἐξεδόθη δὲ καὶ θέσπισμα μετὰ ταῦτα, ἀπα-
γορεύον εἰς πάντα Ἰουδαῖον τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν ἐπὶ ποι-
νῇ θανάτου.

Εἰς ταιαύτην ἔμενε κατάστασιν ἡ Ἱερουσαλὴμ, ἡ Αἰλία, μέχρι
τῆς βασιλείας τοῦ πρώτου τῶν χριστιανῶν αὐτοκράτορος, Κων-
σταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἠύξησε καὶ ἐκάλ-
λυνεν αὐτὴν, καὶ πολλοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς ἐκδόμησεν, ἀλ-
λὰ διετήρησεν αὐστηρῶς τὴν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀπαγό-
ρευσιν. Τὸ ἐναντίον ἔπραξεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, Ἰουλιανὸς ὁ ἐπι-
κληθεὶς Παραβάτης, περιποιηθεὶς καὶ ἐνθαρρύνας αὐτοὺς, καὶ παν-
τὶ σθένει ἐπιχειρήσας ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν πόλιν ἔδραν ὡς ἄλ-
λοτε τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, θέλων διὰ τούτου ν' ἀποδείξῃ ψευδεῖς τοὺς
κυριακοὺς λόγους. Ἀλλ' ἡ ἀσεβὴς αὐτοῦ ἐπιχείρησις ἐματαιώθη
δι' ὑπερανθρώπου δυνάμεως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν συγχρόνου καὶ
ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, Ἀμμιανοῦ τοῦ Μαρχελλίνου, καὶ τὸ ἔργον ἔ-
μεινεν ἀνεκτέλεστον. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἰοβιανὸς ἀνέ-
τρεψε πᾶν τὸ πρᾶχθὲν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, καὶ οἱ διάδοχοι αὐ-
τοῦ τὴν αὐτὴν ἐτήρησαν καὶ μετὰ ταῦτα πολιτικῇ. Καὶ φαί-
νεται ὅτι οὐδέποτε ἐπετράπη εἰς τὸν λαὸν τοῦτον νὰ προσεγγί-
σῃ φανερώς εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, μεχριστότου διετέλει αὕτη
ὑπὸ τὰ σκήπτρα τῶν γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων.

Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐβδόμης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταε-
τηρίδος, οἱ Πέρσαι εἰσῆλσαν καὶ ἐδήλωσαν τὴν χώραν, καὶ πλή-
θη χριστιανῶν ἐθανατώθησαν. Ἐπανῆλθον μετ' ὀλίγον οἱ Σαρα-
κηνοὶ, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν Ὁμάρ, δεῦτερον τοῦ ψευδοπροφήτου
Μωάμεθ διάδοχον, ὅστις ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν κατὰ τὸ 637
ἔτος Α. Χ. καὶ ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ τὸ πρῶτον μουσουλμανικὸν τέ-
μενος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους τοῦ καταστραφέντος ναοῦ τοῦ Σα-
λομῶντος. Ἐγένετο δὲ διὰ τοῦτο ἡ Ἱερουσαλὴμ, ὅτι καὶ ἡ Μέκ-
κα πρότερον ἦτον, ἥτοι πόλις ἱερὰ παρὰ Μωαμεθανοῖς καὶ τόπος

προσκλήσεως. Καὶ οὕτως ἡ Ἱερὰ Γῆ μετέβη ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν βυζαντινῶν χριστιανῶν εἰς τὰς τῶν μωαμεθανῶν ἀράδων, μείναςα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τετρακόσια περίπου ἔτη· μετὰ ταῦτα, ἡ μὲν κυβέρνησις τοῦ τόπου ἡρπάγη ὑπὸ τῶν Τούρκων πρῶτον, καὶ δεύτερον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἔμεινεν ἡ αὐτή. Οἱ Αἰγύπτιοι ὀλίγον ἐχάρησαν τὴν ἐξουσίαν, διότι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔλαβον καὶ ἀπώλεσαν αὐτήν, διωχθέντες ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἥτοι τῶν τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας χριστιανῶν, οἵτινες, εἰσβαλόντες εἰς τὴν χώραν, ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ πολιορκίαν πέντε ἐβδομάδιον, κατὰ τὸ 1099 ἔτος Α. Χ. Ἡ εἰσβολὴ αὕτη ἦτον ἡ πρώτη τῶν περιφήμων Σταυροφόρων, οἵτινες ἔτρεχον ἀγγελιδὸν πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης εἰς ἀνάγκησιν τῆς Ἱερᾶς Γῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων. Ὀνομάσθησαν δὲ οὕτως οἱ Σταυροφόροι, διότι ἕκαστος αὐτῶν ἔφερεν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ μέγαν σταυρὸν, ὑποχρεοῦντα αὐτὸν εἰς τὸν λεγόμενον Ἱερὸν Πόλεμον. Ἡ τελευταία τῶν σταυροφοριῶν ἔληξε κατὰ τὸ 1291 ἔτος Α. Χ. Ἐθανατώθησαν δὲ κατ' αὐτὰς ἀμφοτέρωθεν πολλαὶ μυριάδες μαχητῶν, ἀναβιβαζόμεναι ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν εἰς διακοσίας.

Μετὰ τὰς σταυροφορίας, οἱ Μαμελοῦκοι, ἡ ἑτερόχθονες δούλοι τῶν σφετερισθέντων τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου, κατεῖχον τὴν Ἱερουσαλὴμ, διατηρήσαντες τὴν κατοχὴν ταύτην, ἐκτὸς μικρᾶς διακοπῆς, ἐπὶ διακόσια καὶ ἐξήκοντα περίπου ἔτη, ἐως οὗτο, κατὰ τὸ 1516 ἔτος Α. Χ., ἐγένετο ἡ ὅλη χώρα λεία τῶν Τούρκων τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας. Ἀθλίᾳ τότε καὶ ἐλσεινὴ ἦτον ἡ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης, καὶ τοιαύτη, ὑπὸ τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν, μένει μέχρι τῆς σήμερον. Τούρκοι, Ἀραβες καὶ Χριστιανοί, διαφόρων αἰρέσεων καὶ ἐθνῶν, κατόκησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, χάριν σεβασμοῦ πρὸς τὸν τόπον, ὀλίγιστοι ὅμως Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ὀλίγιστοι οὗτοι διατηροῦνται κυρίως δι' ἐλέους. Οὕτως ἐπληρώθησαν ἀκριβῶς οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ χίλια καὶ ὀκτακόσια περίπου ἔτη· « ἡ Ἱερουσαλὴμ πατεῖται ὑπὸ ἐθνῶν », καὶ τίς ἀμφιβάλλει ὅτι θέλει πατεῖσθαι « ἄχρις οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν » ὅτε δὴ ποτε ἡ πλήρωσις αὕτη συμβῇ.

Ἡ παροῦσα θέσις καὶ κατάστασις τῶν διαφόρων τῆς Ἀγίας Γῆς πόλεων εὐκόλως δύναται νὰ κατανοηθῇ ἐκ τῶν ἀλληπαλλήλων μεταβολῶν τῆς ἐπ' αὐτῶν ξένης δεσποτείας. Πολλή, ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐγένετο καὶ ἡ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πόλεων καταστροφή ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν ὅπλων· ὁ δὲ ἀβέβαιος μετὰ ταῦτα βίος τῶν κατοίκων, ὡς καὶ ἡ παρακμὴ τοῦ ἐμπορίου, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ φέρωσι τὰ πάντα εἰς ἣν εὕρισκανται ἀξιοθρήνητον στάσιν.

Λαμπραὶ καὶ πολυτελεῖς οἰκοδομαὶ ἡγέρθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, καὶ ἡ πασῶν πολυτελεστάτη ὑπὸ τῆς ἀγίας Ἑλένης ἐπὶ τοῦ μέρους ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη, καὶ ὅπου λέγεται ὅτι εὗρέθη ὁ τίμιος αὐτοῦ Σταυρός. Ὁ εὐλαβὴς ζῆλος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν χριστιανῶν, κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους, καθ' ἃς κατεῖχον τὴν χώραν ἐγένοντο προσέτι αἰτία νὰ οἰκοδομηθῶσιν ἐκκλησίαι ἐπὶ διαφόρων ἄλλων μερῶν, φημιζομένων ἐπὶ ἀξιολόγῳ τινὶ συμβάντι τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Πάντα ταῦτα τὰ οἰκοδομήματα, ὡς ἦτον ἐπόμενον, οἱ διαδεχόμεντοι τοὺς χριστιανούς μωαμέθανοι ἢ κατέστρεψαν ἢ εἰς ἄλλην χρῆσιν μετέβαλον, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλα εἰς τὸν τόπον αὐτῶν ἡγειραν. Ἀλλὰ τί μέγα καὶ μεγαλοπρεπὲς δύναται νὰ μείνῃ εἰς χώραν τόσο ἐπανειλημμένως ἐκτεθειμένην εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοσούτων ἀτάκτων καὶ ἀγρίων στρατῶν; Φρικώδη πράγματα ἀναφέρονται περὶ τῆς ἀταξίας τῶν Σταυροφόρων καὶ τῶν παρακολουθούντων τοὺς στρατευομένους ἀτακτοτέρων αὐτῶν σιμηνῶν καὶ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αἱ ἀκολασίαι αὐτῶν ἦσαν τοῦλάχιστον ἴσαι μὲ τὰς τῶν ἀπίστων ἄλλων κατακτητῶν ὕψοι, εἰσβάλλοντες εἰς τὴν χώραν, δὲν ἐκρατοῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπιβάλλοντος σεβασμῶν τινὰ πρὸς αὐτὴν θρησκευτικοῦ χαλινοῦ. Ὅσα λοιπὸν διηγοῦνται οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ περὶ τῆς ἀθλιότητος τῆς χώρας ταύτης, εἶναι τοιαῦτα ὅποια ἔπρεπε νὰ τὰ περιένομεν. Ἡ ἄλλοτε λαμπρὰ καὶ μεγάλη πόλις Ἱερουσαλὴμ περιορίζεται σήμερον εἰς περιφέρειαν τριῶν μόνον μιλίων· καὶ τὸ μικρὸν δὲ τοῦτο διάστημα σκεπάζεται ὑπὸ πενιχρῶν καὶ κακομάρφων οἰκιῶν, Ἡ αὐτὴ ἀθλιότης ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ

μέρη τῆς Παλαιστίνης, καὶ πανταχοῦ πᾶν ὅ,τι ἐνδιαφέρει εἶναι μόνον αἱ θέσεις ὅπου ἀναφέρονται ὡς λαβόντα χώραν τὰ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας γεγονότα. Κατὰ τοῦτο, σπανίως ὑπάρχει περιστατικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὰς Γραφάς, τοῦ ὁποίου ἡ σκηνὴ δὲν δεικνύεται ὑπὸ τῶν σημερινῶν κατοίκων, οἵτινες πορίζονται συνήθως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὁδηγοῦντες καὶ συνοδεύοντες τοὺς πανταχόθεν συναθροιζομένους προσκυνητάς. Ἡ βεβαιότης τῶν εἰκασιῶν, τῶν ὑπὸ τοιούτων ὁδηγῶν γινομένων, δὲν εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητος· ἀλλὰ καὶ ἡ παρούσα κατάστασις τοῦ τόπου εἶναι τοιαύτη, ὥστε, ἂν δὲν δώσωμεν πίστιν τινὰ εἰς τὰ παρ' αὐτῶν ἀναφερόμενα, δυσκόλως θέλομεν τὰ πολλὰ ἐννοῆσαι. Παλαιὰ φρέατα καὶ πηγαὶ ὑδάτων δεικνύονται ὡς τὰ τοῦ Ἰακώβ ἢ ἄλλων πατριαρχῶν σπήλαια καὶ κελλία, μετ' ἡριπωμένων παρεκκλησιῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀναφέρονται ἢ ὡς ἡ φάτνη ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐγεννήθη, ἢ ὡς ἐνδιατήματα ἀγίων καὶ περιφρήμων ἀνδρῶν, κτλ. Πεπαλαιωμένη ἐκκλησίᾳ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς θέσεως ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη· ἐρείπια δὲ ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἥτοι τὸ ἄγιον Βῆμα σώζεται, εὐρίσκονται εἰς διάφορα μέρη· πολλὰ τούτων ἀνωκοδομήθησαν καὶ μετεβλήθησαν εἰς μουσουλμανικὰ τεμένη. Χωρία, περίφημα ἄλλοτε, εἶναι σήμερον θέσεις ὅπου ἐγείρονται μοναστήρια Ὁρθοδόξων, Λατίνων καὶ Ἀρμενίων· καὶ τὰ διάσῃμα δὲ ὅρη κατοικοῦνται ἢ συγχάζονται ὑπὸ μοναχῶν, εὐλαβείας χάριν. Οὕτω τὸ ὄρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ὑπέστη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοὺς πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου εἶναι περίφημον μέχρι τοῦδε ἀναχωρητήριον, ὅπου καταφεύγουσιν οἱ εὐλαβεῖς μοναχοὶ τὸν καιρὸν τῶν νηστειῶν, καὶ ἰδίως τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

Τοιαύτης οὔσης τῆς καταστάσεως τῶν πόλεων καὶ τοῦ λαοῦ, ὅ,τι ἔπρεπε τις νὰ περιμένη εἶναι τὸ ἀγέωργητον τῆς γῆς. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον· ἡ ἐρήμωσις τοῦ ἐδάφους συνοδεύεται καὶ ὑπὸ τοσαύτης ἀγωνίας, ὥστε οἱ μὴ σεβόμενοι τὸ κύρος τῶν θείων λόγων ἐξέπρασαν δισταγμοὺς ἂν ὑπῆρξέ ποτε τοιοῦτον ὁποῖον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, καὶ ἂν ἐδύνατο νὰ θρέψῃ τοσοῦτο πλῆθος λαοῦ ὁποῖον ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἦτο τὸ τῶν ἀρ-

χαίον αὐτοῦ κατοίκων. Τὴν μεταξὺ τῆς προγενεστέρας καὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ ἐδάφους μεγάλην διαφορὰν ἡμεῖς ἀποδίδομεν εἰς τὴν θείαν ἀπόφασιν, ἔκτοτε προφητευσθεῖσαν ὅθεν, καὶ μεγαλητέρα ἀκόμη διαφορὰ ἂν ὑπῆρχεν, ἠθέλαμεν ἔχει πρόχειρον καὶ ἀποχρῶσαν τῆς μεταβολῆς τὴν ἐξήγησιν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ φυσικὰ αἰτίαι, ἱκανὰ ν' ἀποδείξωσι τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ πρὸ τρισχιλίων περίπου ἐτῶν ὑπαρχούσης περιγραφῆς.

Φαίνεται ἐν πρώτοις, ἐκ τῆς μαρτυρίας ἐθνικῶν συγγραφέων, ὅτι, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Ἀδριανοῦ, ἐπὶ τετρακόσια ὅλα ἀκολουθῶς ἔτη, ἡ χώρα αὕτη ἐφημίζετο εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐπὶ καλλονῇ κλίματος, γονιμότητι ἐδάφους, πλουσιωτάτῃ παραγωγῇ προϊόντων. Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος, ποτὲ δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς κατάστασιν· ἀλλ' ἐν τούτοις, ἡ μαρτυρία αὐτῇ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, καὶ ἡ γνωστὴ τῶν σημερινῶν αὐτῆς κατοίκων ἀπάθεια, ἀποδεικνύουν ὅποια ἄλλοτε, καὶ μετὰ τὸ συμβᾶν ἐκεῖνο, ἔπρεπε νὰ ᾖναι. Ἐπειτα, καὶ σήμερον, ἀναλόγως τῆς γινομένης καλλιεργείας, ἡ συγκομιδὴ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ κακὴ. Ἡ παραγωγὴ τοῦ τόπου, εἰς γεννήματα καὶ εἰς ὑπόβρας, ὑπό τινας ἐπόψεις, δύναται νὰ λογισθῇ καλὴτέρα τῆς σημερινῆς Αἰγύπτου. Ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον χωρίων τινῶν εἶναι ἐκ τῆς ἀρίστης ποιότητος. Ὅταν ᾖναι μοναστήρια, καὶ γίνεται φροντίς περὶ τῆς καλλιεργείας, ἡ γονιμότης φαίνεται ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα· καὶ ἡ μόνη ἀπάντησις τὴν ὅποیان δύναται τις νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν, διατί, καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀπαθείας τῶν σημερινῶν κατοίκων, συγκομιδαὶ μεγαλήτεραι δὲν γίνονται, εἶναι ὁ φόβος τῶν περιπλανωμένων Ἀράβων οἵτινες λαφυραγωγοῦν τὴν χώραν, καὶ εἶναι πάντοτε ἐτοιμοί, διὰ τῆς ληστεύσεως τῶν καλῶν ἀγρῶν, ν' ἀναπληρώσωσι τὰς ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀφιλοπόνου βίου ἐλλείψεις. Οἰανδὴποτε διαφορὰν νυδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ εἰς τὴν σημερινὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, τοῦτο τοῦλάχιστον πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ γῆ καὶ τὸ χῶμα δὲν ἐχειροτέρευαν τόσον, ὅσον ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ ἦθος τοῦ κατοικοῦντος

(ΕΥΑΓ. ΚΥΡ. ΕΤΟΣ Δ').

3

λαοῦ. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι εἶναι ἐκ τῶν ὀκνηροτέρων λαῶν τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ὁ Ἰσραήλ, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ, διεκρίνετο, μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ὄλων, διὰ τὴν φιλεργίαν καὶ φιλοπονίαν του, καὶ τὴν ἰδιάζουσαν κλίσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν γεωργίαν. Καὶ σήμερον ἀκόμη, λέγουν οἱ νεώτεροι περιηγῆται, ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Παλαιστίνης φαίνονται ἔχνη προφανῆ τοῦ παλαιοῦ τρόπου τῆς καλλιέργειας καὶ βελτιώσεως τῆς παραγωγῆς. Ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν μερῶν συνείθιζον νὰ συλλέγῃσι λίθους, καὶ νὰ θέτῃσιν αὐτοὺς εἰς διαφόρους γραμμὰς ἐπὶ τῶν κατωφερῶν μερῶν, ἐν εἰδει τοίχων. Διὰ τοιούτων ἀνδράων ἐκρατεῖτο τὸ χῶμα καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἰκμὰς, καὶ ἐσχηματίζοντο διάφορα στρώματα ἐδάφους μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐκτεινομένης οὕτω καὶ μεγεθυνομένης, ὅσον τὰ δυνατόν, τῆς παραγωγικῆς ἐπιφανείας. Ὅταν ἀναπολήσωμεν τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου, εὐοδοῦσαν τοὺς κόπους καὶ αὐξάνουσαν τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ λαοῦ, οὕτως ἐργαζομένου, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν γλυκύτητα καὶ τερπνότητα τοῦ κλίματος, τὴν τακτικότητα τῶν βροχῶν καὶ τῶν καιρῶν τοῦ ἔτους, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ὀλίγην ἐργασίαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τότε βεβαίως θέλομεν ἐντελῶς πεισθῆ ὅτι ἀληθῶς ἡ γῆ αὕτη ἦτο γῆ ῥέουσα μέλι καὶ γάλα, γῆ ἰδιαζόντως καὶ ἐξόχως διακρινομένη ὡς ἡ κορωνὶς καὶ τὸ ἄνθος τῆς Ὑψηλοῦ.

Ταῦτα διαλαβόντες περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας, ἄσκοπον δὲν εἶναι ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὰ περὶ τούτων καὶ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀρχαίου τῆς χώρας ταύτης λαοῦ, τοῦ λαοῦ τῶν ἐβραίων, προφητευθέντα. Ἐστὼ δὲ τοῦτο ὡς συμπέρασμα κατ'ἀλλήλον τῆς προταχθείσης περὶ τῆς Ἀγίας Γῆς συντόμου ἱστορικῆς ἡμῶν ἐκθέσεως.

Τὰ τῆς περιγραφείσης ἐρμηνείας τῆς Ἰουδαίας προεῖπον αἱ ἀρχαιότεραι τῶν προφητειῶν. Ἔσται ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, καὶ αἱ πόλεις ὑμῶν ἔσονται ἔρημοι (α)! Ὅτι χώρα τις ἤθελεν ἐρημωθῆ ὑπὸ στρατῶν καὶ πολέμων, τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον.

(α) Λευίτ. ΚΣΤ'. 32.

ἀλλ' ὅτι ἰδία τις χώρα, καὶ χώρα μικρά, ἀρίστην κατέχουσα ἐπὶ τῆς γῆς θέσιν, ἤθελε διαμένει ἐπὶ τόσους αἰῶνας εἰς ἀμετάβλητον ἐλεεινὴν κατάστασιν, τοῦτο ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόγνωσιν, καὶ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δύναται ν' ἀποκαλυφθῇ.

Ἐξαρθήσεσθε ἀπὸ τῆς γῆς, εἰς ἣν ὑμεῖς εἰσπορεύσεσθε ἐκεῖ, κληρονομήσαι αὐτήν (α). Τοῦτο συνέβη μὲν πρὸς καιρὸν καὶ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλῶνος· μετὰ ταῦτα ὁμοίως, ἐγένετο τοῦτο διαπαντός. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης, ἡ χώρα εὐρίσκεται ὑπὸ τὸν ζυγὸν ξένων δεσποτῶν· ὀλίγιστοι εἶναι οἱ ἐν αὐτῇ διαμείνοντες ἔβραῖοι, καὶ οὗτοι ἄποροι καὶ ἐλεεινοί.

Διασπαρεῖ σε Κύριος ὁ Θεός σου εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀπ' ἀκροῦ τῆς γῆς ἕως ἀκροῦ τῆς γῆς (β). Ὅτι οἱ ἔβραῖοι εὐρίσκοντο διεσκορπισμένοι εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀποδείξω· τόσον πασίγνωστον εἶναι τοῦτο, ὥστε ὀνομάζονται πανταχοῦ μεταπράττει τοῦ κόσμου.

Ἀλλὰ, καίτοι διαμείνοντες ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, οἱ ἔβραῖοι ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ μένωσι πάντοτε ὡς λαὸς χωριστὸς, καὶ μηδὲν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μεμιγμένοι· διότι ὁ Θεὸς εἶπε· Καὶ οὐδ' ὡς ὄντων αὐτῶν ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν οὐχ ὑπερίδοι αὐτοὺς, οὐδὲ προσώχθισα αὐτοῖς ὥστε ἐξαλειῶσαι αὐτοὺς, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου τὴν πρὸς αὐτοὺς (γ).

Διεσπαρμένοι εἶναι ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς ὅλης, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀποτελοῦν γενεὰν ἰδίαν· ζῶσιν ἐν συνοικίαις μὴ κατοικοῦμέναις ὑπ' ἄλλων ἀνθρώπων· καὶ τὰ ἔθνη, καὶ ὁ τρόπος, καὶ ἡ μορφή, καὶ ἡ λαλιὰ τῶν ἔβραίων πανταχοῦ διακρίνονται.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκεῖνοις οὐκ ἀναπαύσει σε, οὐδὲ μὴ γένηται στάσις τῷ ἔθνει τοῦ ποδός σου (δ). Καὶ ἀληθῶς οἱ ἔβραῖοι κατεδιώχθησαν, ἐξωρίσθησαν, ἐπρογράφησαν, καὶ τῇδε κα-

(α) Δευτερ. ΚΗ'. 63.

(β) Δευτερ. ΚΗ'. 64.

(γ) Λευϊτ. ΚΣΤ'. 44.

(δ) Δευτερ. ΚΗ'. 65.

καίς μετετοπίσθησαν καθ' ὅλα σχεδὸν τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου.

Καὶ ἔση τότε ἀδικούμενος καὶ διαρπαζόμενος πάσας τὰς ἡμέρας (α). καὶ ἔση ἀδικούμενος καὶ τεθραυσμένος πάσας τὰς ἡμέρας (α). Καὶ ποσάκις αἱ περιουσίαι καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἠρπάγησαν! Ποσάκις ἠγαγκάσθησαν νὰ δίδωσι φόρον ἴδιον διαμονῆς, ὥστε νὰ δύνωνται νὰ διατρίβωσιν ἐν ταύτῃ ἢ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει! Ποσάκις ὑβρίσθησαν, καὶ ἐδιώχθησαν, καὶ ἐξωρίσθησαν, καὶ ἐγυμνώθησαν ὑπὸ πάσης γνωστῆς ἐν τῷ κόσμῳ κυβερνήσεως!

Καὶ ἔση ἐν αἰνίγματι, καὶ ἐν παραβολῇ, καὶ ἐν διηγήματι, ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν (β). Οὕτως ἀκούομεν καθ' ἡμέραν χλευαζομένους τοὺς ἑβραίους, καὶ τὴν κοινοτάτην παροιμίαν — φιλόργυρος ὡς ἑβραῖος — θεωρουμένην ὡς ὕβριν παρὰ παντὸς χριστιανοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ᾔθελεν ἐφαρμοσθῇ.

Καὶ παραδοξάσει Κύριος τὰς πληγὰς σου, καὶ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας καὶ θαυμαστάς (γ). Καὶ ποῖον ἄλλο ἔθνος ἔπαθε τοσαῦτα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον; Ἡ φύσις τῶν παθημάτων του περιγράφεται ἀνωτέρω ἡ διάρκεια αὐτῶν εἶναι χιλίων καὶ ὀκτακοσίων περίπου ἐτῶν μέχρι τοῦδε!

Τοιαύτη ἡ σημερινὴ κατάστασις τῶν ἑβραίων, καὶ τοιαύτην ἐλέπομεν ὅτι τὴν προεῖπεν ὁ προφήτης Μωϋσῆς πρὸ τρισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν. Ποῖος δὲν θέλει ἐκπλαγῇ διὰ τοῦτο, καὶ ἀναγνωρίσει τὴν ἀλήθειαν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, καὶ θαυμάσει τὴν καταπληκτικὴν ἀκρίβειαν τῶν λόγων τοῦ προφήτου; Ποῖος δὲν θέλει ὁμολογήσει ὅτι τὰ δεινοπαθήματα αὐτῶν ἐγένοντο σημεῖα καὶ τέρατα ἕως αἰῶνος (δ); Ταῦτα λοιπὸν ἀναγινώσκοντες, καὶ ταῦτα ἐξετάζοντας, ἅς προσέχωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ὠφεληθῶμεν, καὶ ἅς μὴ νομίζωμεν ὅτι ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου μόνην τὴν τῶν ἑβραίων ἀπειθειαν ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ. Ἐναυλον πάντοτε ἅς ἑ-

(α) Δευτερ. ΚΗ'. 29. κ. ἐπ.

(β) Δευτερ. ΚΗ'. 37.

(γ) Δευτερ. ΚΗ'. 59.

(δ) Δευτερ. ΚΗ'. 46.

χωμεν εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν τὴν νοουθεσίαν ταύτην τοῦ ἀποστόλου Παύλου· « Τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῇ πίστει ἔστηκας. Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ !!! (ς) »

* *

Ἡ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΤΟΥΣ.

Πόσων μυριάδων καρδίαι πάλλονται σήμερον, ὑπὸ φόβου καὶ ἐλπίδος ἄμυχ κυριευόμεναι! Ὀλίγοι ἀποβλέπουσιν ὀπίσω εἰς τὸ παρελθόν· οἱ πλεῖστοι ἀτενίζουσιν εἰς τὸ μέλλον, καὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ περιεργείας ἐρωτῶσι· τί φέρει ἡμῖν τὸ ἀρχόμενον τοῦτο ἔτος; ἢ, κάλλιον, τί ἔτι θέλει λάβει ἀφ' ἡμῶν; τί θέλομεν γείνει μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν δώδεκα αὐτοῦ μηνῶν; τί οἱ συγγενεῖς ἡμῶν καὶ οἰκεῖοι; ὑπέστημεν ἤδη τὰ βαρυτάτα τοῦ βίου περιπετείας, ἢ μέλλομεν ἔτι νὰ ὑποστώμεν αὐτάς;

Πόσον ἤθελον ἐπιθυμήσει τινὲς νὰ ἔχωσι σήμερον μάλιστα τὴν δύναμιν νὰ ῥίψωσιν ἐταστικὸν βλέμμα εἰς τὸ κρυπτὸν τοῦ ἐπερχομένου ἀγνώστου χρόνου! Ἀλλὰ ποῖον νὰ ἐρωτήσωμεν; Ἀλλὰ λονεῖναι τὸ μέλλον· ὁ Θεὸς ἔχει κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

Ὁ πάσχων, ἄθυμος ἤδη ὢν καὶ δειλὸς διὰ τὰ μέχρι τοῦδε δυστυχήματα, φοβεῖται μὴ πάθῃ ἔτι μεγαλύτερα. Ὁ εὐτυχῶν, ὅστις ἐγγὺς βλέπει τὴν πλήρωσιν πολλῶν αὐτοῦ ἐλπίδων, τρέμει συλλογιζόμενος ὅτι ἀπροσδόκητος τις περίστασις δύναται νὰ μεταίωσῃ πάσας τὰς καλὰς αὐτοῦ προσδοκίας. Ὡ πόσον συγγνωστοὶ εἶναι οἱ φόβοι οὗτοι τῶν ἀνθρώπων!

Ἀλλὰ τί; πρέπει διὰ τοῦτο ὑπὸ στενοχωρίας καὶ δειλίας καὶ ἀθυμίας νὰ καταστραφῶμεν πρὸ τοῦ καιροῦ; Ἀπαγε! Ὡς φρόνιμοι ἄνθρωποι, ὀφείλομεν νὰ ὀπλίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς μετὰ εὐτολμίας καὶ μεγαλοφυχίας κατὰ πάντων, ὅσα εἶναι δυνατὰ νὰ συμβῶσιν. Ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εὐτολμία καὶ μεγαλοφυχία δὲν εἶναι ἡ κουφότης ἐκείνη, μεθ' ἧς, καταγελῶντες τοῦ κινδύνου, ἀπαρσκεύαστοι ἐμπίπτομεν εἰς αὐτόν· οὐδ' ἡ ἐν πᾶσιν ἀθυμοῦσα ἀπό-

(ς) Ῥωμ. ΙΑ', 20.

γνωσις, ἥτις τυφλῷ τῷ ὄμματι, ἄνευ ἐλπίδος καὶ προνοίας, ἐρ-
χεται νὰ παραδώσῃ ἑαυτὴν εἰς τὴν ἀνάγκην. Ἡ εὐτολμία τοῦ
φρονίμου ἀνθρώπου ὑφίσταται εἰς τὴν ἀφοβίαν, ἥτις γεννᾶται
ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι καὶ τὰ φοβερώτατα δὲν εἶναι ἀνυπέρ-
βλητα· διότι γινώσκει τὰ μέσα καὶ τοὺς τρόπους, δι' ὧν πρέπει
νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς ἐπικειμένους κινδύνους, ἵνα μὴ καταποθῇ ὅ-
λως ὑπ' αὐτῶν.

Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι μάλιστα ἐν δειναῖς περιστάσεσι,
μὴ ὄντες κύριοι ἑαυτῶν, πράττουσιν ὅπως ἂν ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν
αὐτῶν κατ' ἐκείνην στιγμὴν, ἅρα ἄνευ προηγουμένης ὁρθῆς σκέ-
ψεως τοῦ ἀληθῶς φρονίμου ἀνθρώπου, κατὰ δύο ἀντιθέτους τρό-
πους σπουδάζουσι νὰ ἀναπληρώσωσι τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐλλείπουσαν
γενναϊότητα.

Καὶ οἱ μὲν, ἔχοντες ὑποβοηθοῦσαν εἰς τοῦτο τὴν ἰδίαν αὐτῶν
κράσιν, δὲν θέλουσι νὰ λυπηθῶσι διὰ πικρὴν ἢ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον
μέλλει νὰ συμβῇ· ἀπατῶσιν ἑαυτοὺς διὰ καλῶν ἐλπίδων· πι-
στεύουσιν ὅτι δύνανται νὰ ἔλθωσι καὶ αἱ μᾶλλον ἀπίθανοι περι-
στάσεις, αἵτινες θέλουσι δώσῃ πέρας εἰς πᾶσαν ἀνάγκην καὶ
στενοχωρίαν· δὲν θέλουσι νὰ ἴδωσι τὰ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτῶν κει-
μένα· ἐρμηνεύουσι πάντα ἄλλως πως καὶ πάντοτε πρὸς τὸ συμ-
φέρον, καὶ οἶονεὶ μεθύσκουσι τὸν ὑγιᾶ αὐτῶν νοῦν δι' ὄνειροπο-
λημάτων, οὐδέποτε πραγματιωθησομένων. Ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς
ναύτας ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ πλοῖον ἐν σφοδρῷ κλύδωνι σα-
λεύει καὶ παραφέρεται ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς βράχους, τὸν ἑ-
σχατον ἀπειλοῦντας κίνδυνον, καὶ οἵτινες, ἵνα μὴ βλῆπωσι τὴν
ἐπικειμένην αὐτοῖς ἀπώλειαν, γίνονται ἀναισθητοὶ πρὸς αὐτὴν,
πίνοντες μεθυστικὰ καὶ πνευματώδη ποτά. Ἀπαρκασκευάστοι εἰς
τὰς περιπετείας τῆς τύχης, θέλουσι μαστιγωθῇ ἔπειτα ὑπ' αὐ-
τῆς σκληρότερον, καὶ ἡ εὐθυμία αὐτῶν ὅλῃ μεταβληθῇ εὐθύς
εἰς τελείαν ἀπόγνωσιν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δυστυχίας θέλετε
ἰδεῖ αὐτοὺς τοσούτῳ μᾶλλον τεταπεινωμένους, ὥσπερ θρασυτέρα
ἦτο πρότερον ἢ κουφότης αὐτῶν.

Οἱ δ' ἕτεροι, ἴσως φύσει δειλοὶ καὶ περίφοβοι, νομίζουσι φρο-
νιμώτερον ἵνα τὰ κακίστα πάντοτε προσδοκῶσιν ἐκ τοῦ μέλλοντος

τος. Καὶ τὰς ἀσήμεους καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίας περιστάσεις θεωροῦσιν ὡς προαγγέλους συμβησομένου κακοῦ· βασανίζουσιν ἐκυτοῦς ἀέιποτε, ἀπαίσια καὶ ἀπεικταῖα κατὰ νοῦν ἔχοντες καὶ σκαπτόμενοι· ἀκούουσιν ὑπόπτως τὰς ἀδιαφόρους εἰδήσεις· δὲν πιστεύουσι τὰς χαρμολύπους ἀγγελίας, καὶ εὐπίστως παραδέχονται τὰς κακὰς φήμας. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι πάσχουσιν ἤδη πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν, πρὶν αὐτὴ τῷ ὄντι ἐπέλθῃ· ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ κινδύνου καὶ ἐξασθενοῦσι, πρὶν καταβῶσιν εἰς τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγῶνα. Ὁμοιάζουσι πρὸς πολέμιστάς, οἵτινες φοβούμενοι ἐνδεχομένην τινὰ μάχην ἐκ τοῦ συστάδην, οὔτε διὰ τροφῆς οὔτε δι' ὑπνου δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι δυνάμεις, ἀλλὰ κείνται ἤδη ἡττημένοι καὶ ἐκνευρισμένοι, πρὶν ἐφορμήσῃ κατ' αὐτῶν ὁ ἐχθρός.

Τοιαύτη δὲν εἶναι ἡ γενναϊότης καὶ εὐτολμία, δι' ἧς ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑπλίσῃ ἑαυτὸν πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπιειμένων κακῶν. Ἀλλὰ ποῦ δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν μεγαλοψυχίαν ταύτην, ἥτις ἐν ταῖς δειναῖς περιστάσεσι θέλει γείνει εἰς ἡμᾶς πρόξενος τῆς σωτηρίας; Δὲν εὐρίσκομεν αὐτὴν οὔτ' ἐὰν προσδοκῶμεν ἐκ τοῦ μέλλοντος πάντοτε τὰ καλὰ, οὔτ' ἐὰν ἔχωμεν τὴν ἐξὶν νὰ φοβώμεθα πάντοτε τὰ κακὰ. Ἡ ἀληθὴς γενναϊοψυχία εὐρίσκεται ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν. Πρέπει νὰ πεισθῶμεν ὅτι οὐδὲν ἀπώλεσεν εἰσέτι ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἀπωλέσθη αὐτός· πρέπει νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἡμέτερον εἶναι μόνον τὸ πνεῦμα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ δοθεῖσα ἡμῖν βλῆ, ἡ περιουσία, ἡ πρόσδος, τὸ ἀξίωμα, ἡ δόξα· πρέπει νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ πνεύματος καὶ ἀταραξία εἶναι κυρίως ἡ καλουμένη εὐδαιμονία, τὴν ὁποίαν μετὰ πολλοῦ κόπου ζητοῦμεν, καὶ δὲν εὐρίσκομεν οὔτε εἰς τὰ χρήματα, οὔτε εἰς τὰς τιμὰς, οὔτε εἰς ἐξωτερικὰ πλεονεκτήματα. Δὲν δυνάμεθα νὰ εὐδαιμονήσωμεν εἰ μὴ τότε μόνον, ὅταν ἐννοήσωμεν ὅτι ἡ θέσις ἡμῶν ἤδη ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ὕλικῳ· ὅταν, καὶ εἰς παντελῆ πενίαν καταστάντες, διατηρήσωμεν τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἰλαρότητα, καὶ, καταφρονήσαντες ὑπὸ τοῦ πλήθους, διασώσωμεν τὸ εὐγενὲς ἡμῶν φρόνημα. Τότε, ὃ πνεῦμα, τότε ἀκούεις ἄλλην φωνὴν παρὰ τὴν

ἐκ τοῦ χοίκοῦ τούτου κόσμου ἐξερχομένην· τότε δὲν ἀκούεις πλέον μετ' ἐκπλήξεως τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐπιγείων σου ἀγαθῶν, ἢ τὸν κίνδυνον τοῦ σώματος καὶ τῆς ζωῆς σου, ἀλλ' ὑπεράνω παντὸς ὑλικοῦ ἀκούεις τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ λέγουσαν· *Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός (α).*

Σχολάσατε! Ἐσυχάσατε! διότι δὲν εἶναι ἡ τέχνη τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ ἡ δύναμις, οὐδὲ ἡ φρόνησις αὐτῶν, ἡ παραγαγούσα τὰ γενόμενα, οὐδ' ἡ μέλλουσα νὰ παραγάγῃ τὰ γενησόμενα κατὰ τὸ σήμερον εἰσερχόμενον νέον τοῦτο ἔτος· ὁ ποιητὴς καὶ αἴτιος τῶν ἀπάντων εἶναι ὁ ὕψιστος Θεός· κατὰ τὴν βουλὴν καὶ δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἐλάχιστοι σκώληκες τῆς γῆς διατρέχουσι τὰς ὁδοὺς αὐτῶν.

Αὐτὸς διέπει καὶ κυβερνᾷ, αὐτὸς ἔχει τὸ κράτος, αὐτὸς ὁ ἀπείρως μέγας καὶ πάνσοφος! Εἴτε τρέμεις διὰ φόβον, εἴτε μετὰ μετριότητος καὶ ἀπαθῶς ἀπεκδέχεσαι τὰς βουλὰς αὐτοῦ· εἴτε λυπεῖσαι, εἴτε παρηγορεῖσαι διὰ τὰς ἀποτυχοῦσας εὐχὰς καὶ ἐπιθυμίας σου· εἴτε χαίρεις, εἴτε ἀθυμεῖς διὰ τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἢ διὰ τὰ ἐν τῷ μέλλοντι συμβησόμενα, πάντα εἰς μάτην. Τὰ δάκρυά σου καὶ οἱ φόβοί σου, ἡ χαρὰ σου καὶ ἡ ἀγαλλίασις οὐδέν τι μεταβάλλουσιν ἐν τῇ αἰωνίᾳ τοῦ παντὸς κυβερνήσει. Τὸ θέλημα αὐτοῦ γίνεται, ἐάν τε ὁ θνητὸς ἄνθρωπος ἀναγνωρίζῃ αὐτὸ ἢ μὴ, ἐάν τε δοξολογῇ τὸν Θεόν, ἐάν τε παραπονήται. Χρυσοὺς τις θρόνος, ἢ ἐλάχιστόν τι μόριον ὑπὸ μυρκήκων συρόμενον, τί ἰσχύουσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Ὑψίστου πλέον παρὰ τὸν χοῦν, ἐξ οὗ ἐκεῖνα ἐποιήθησαν ὑπό τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν μυρμηκῶν; Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὦ ἄνθρωπε, οὔτε ὁ φόβος σου δύναται νὰ σώσῃ τι, οὔτε ἡ στενοχωρία σου νὰ μεταβάλῃ, διὰ τί τρέμεις διὰ τὰ δυνάμενα νὰ συμβῶσι κατὰ τὸ παρὸν ἔτος εἰς τὴν πατριδα σου, εἰς τὸν οἶκόν σου, εἰς σεαυτόν; Ἐκτέλει ἐν τῷ κόσμῳ ὡς πατὴρ, ὡς μήτηρ, ὡς ὑπεξούσιος, ὡς προϊστάμενος, ὡς πολίτης, ὡς ἄνθρωπος καὶ χριστιανὸς τὰ καθήκοντά σου, καὶ μὴ φοβοῦ διὰ τὰ λοιπά, Ἐκτέλει τὰ καθήκοντά σου·

(α) Ψαλμ. μί, 11.

διότι ταῦτα εἶναι ἐπιτετραμμένα εἰς σέ, οὐχί δὲ καὶ ἡ τοῦ κόσμου κυβέρνησις.

Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός! Ὁ παντοδύναμος διέπει καὶ κυβερνᾷ αὐτὸς ἔχει τὸ κράτος. Σὺ δὲ, ὅστις μετὰ δειλίας καὶ ἀθυρίας ἐμβλέπεις σήμερον εἰς τὰς ἐπερχόμενας ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους, δὲν ἐγνώρισας τὸν Θεὸν ἐκ τῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς συμβάντων; Αὐτὸς τὴν ἐπ' οὐρανὸν πᾶσαν ἐφορᾷ, εἰδὼς τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα, ἃ ἐποίησε (α)· παρ' αὐτῷ κράτος καὶ ἰσχύς· αὐτῷ ἐπιστήμη καὶ σύνεσις (β).

Μυριάδες ἀνθρώπων γίνονται αὐτόπται καὶ αὐτίκοι μάρτυρες συμβάντων ἀνηκούστων, καὶ ὅμως δὲν διανιστῶσι τὴν διανοίαν αὐτῶν εἰς φρόνημα ὑψηλότερον, εἰς τὸν ποιητὴν καὶ πρωταίτιον τῶν πάντων Θεόν· ἀλλὰ λέγουσι μόνον· καλὸν ὅτι συνέβη οὕτω· δεῦτε χαρῶμεν καὶ εὐφρανθῶμεν! Οὕτω καὶ τὸ ζῶον ἔρχεται καὶ τρώγει τὸν χαμαὶ κεῖμενον σπόρον, καὶ δὲν ἀναβλέπει εἰς τοὺς κλῶνας, ἐξ ὧν κατέπεσεν ἡ εὐεργετικὴ τροφή· διότι δὲν εἶναι ἐπιτήδειον πρὸς ἀνύψωσιν τῆς διανοίας· ζῇ, ἵνα χορτασθῇ, καὶ χορτάζεται ἵνα γείνη ὥριμον θῦμα τοῦ θανάτου. Δὲν συμβαίνει ἄρα τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις οὐδέποτε ὑπεράνω ἑαυτοῦ ἀναβλέπων, θεωρεῖ μόνον τὰ ἐν τῇ παρούσῃ στιγμῇ γινόμενα;

Μυριάδες ἀνθρώπων ἐθεώρησαν ὡς δυνατόν γενέσθαι, ὅ,τι ἐφαίνετο ἀδύνατον καὶ ὑπερβαῖνον πᾶσαν σύνεσιν· καὶ ὅμως δειλοὶ καὶ περίφοβοι εἰσέρχονται εἰς τὸ νέον ἔτος, καὶ τρέμουν διὰ τὰ συμβησόμενα ἐν αὐτῷ! Δὲν ἐγνώρισαν εἰςέτι τὸν Κύριον. Ποῖα σημεῖα καὶ τέρατα πρέπει νὰ γείνωσιν, ἵνα πιστεῦσητε, καὶ μετ' ἀφοσιώσεως παραδοθῇτε εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν; Διὰ τί φοβεῖσθε τὸ μέλλον, ἐν ᾧ ὁ Κύριος τοῦ παρελθόντος ζῇ καὶ βασιλεύει;

Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός! Ὁ Θεὸς διέπει

(α) Ἰωβ κη. 24. 25.

(β) Αὐτόθι ιε', 16.

καὶ κυβερνᾷ, ὅστις μόνος ἔχει τὴν σοφίαν τοῦ διέπειν καὶ κυβερνᾷ. Τὰ γενόμενα, ἦσαν εὐεργέτημα πρὸς μέλλοντας χρόνους καὶ ἐπερχομένας γενεάς· τὰ γενησόμενα, εἶναι εὐλογία ἐπὶ πάντας ἡμᾶς. Ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἡ στιγμὴ ἔργου τινὸς καὶ συμβάντος γίνεται σπέρμα, ὑπὲρ δι' αἰώνων βλαστάνει, ὠριμάζει, καὶ μετὰ αἰῶνας φέρει εἰσέτι καρπόν. "Ὅ,τι μέλλει νὰ σοὶ συμβῇ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, τοῦτο ἔσπειρεν ἤδη ἡ σοφία αὐτοῦ ἀπ' αἰῶνος, καὶ νῦν μόλις θέλεις ἀπολαύσει αὐτοῦ. Μικρόψυχε! δύνασαι νὰ πιστεύσῃς ποτὲ ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ἤδη τότε, ὅτε δὲν ὑπῆρχες εἰσέτι, ἔθηκε τὴν κρηπίδα τῶν τῆς μελλούσης τύχης σου, θέλει σὲ λησμονήσει ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς ταῦτα θέλουσιν ἐκπληρωθῇ; Σύνιδε, τέλος, τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ μὴ γογγύσῃς, ἐὰν εὕρωσί σε δυστυχήματα. Μὴ παραπονῆσαι κατὰ τῆς θείας προνοίας, ὅταν τὰ εἰς σὲ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντα φαίνωνταί σοι ἀκατάληπτα. Ἐκτέλει τὰ καθήκοντά σου, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἄφες τὴν φροντίδα εἰς τὸν μόνον ἔχοντα τὴν σοφίαν τοῦ διέπειν καὶ κυβερνᾷ. Γόγγυζε δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς ἀδυναμίας τῆς καρδίας σου· μέμψου τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα παρενοχλοῦσι τὴν τῆς ψυχῆς σου ἡσυχίαν. Εἴτι πάσχεις δι' ἰδίαν σου ἀδικίαν, τοῦτο εἰς σὲ αὐτὸν πρέπει νὰ ἀποδώσῃς· εἴτι δὲ συμβαίνει σοι χωρὶς τῆς συνεργείας σου, καὶ, ἀπ' οὗ συμβῇ, δὲν δύνασαι νὰ μεταβάλλῃς, τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ πανσόφου Θεοῦ, καὶ τύχη προωρισμένη εἰς σέ. Μὴ λυπῆσαι διὰ τοῦτο, καὶ ἐὰν φαίνηταί σοι δεινόν· διότι ἐκεῖνος, ὅστις ἐποίησε τὴν νύκτα, ἐποίησε καὶ τοὺς φωτίζοντας ἀστέρας. Ὁ ζωῶνς ἄνθρωπος βλέπει πάντοτε χαμαὶ, ὡς τὸ ζῶον, μόνον τὸν πρὸ ποδῶν αὐτοῦ χοῦν· θεωρεῖ πάντα, ἐσκοτισμένη τῇ διανοίᾳ, ὡς συμπλοκὴν τινα ἀλόγων συμβεβηκότων· ἐποικοδομεῖ πολλά ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρονήσεως καὶ δυνάμεως, τὰ δὲ λοιπὰ ὀνομάζει παίγνια τῆς τύχης. Ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ βλέπει εἰς τὰ ἄνω· ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ εἶναι ὁ πνευματικὸς δεσμός, δι' οὗ συνάπτεται μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' οὗ ἡ φρόνησις αὐτοῦ γίνεται ἐνεργητικωτέρα καὶ ὀξύτερα, καὶ σπανιότερον ἀποτυγχάνει, ἐπειδὴ οὐδέποτε εἶναι χωρὶς χρηστότητος καὶ δικαιοσύνης· διὰ τοῦτο ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶναι ἰσχυροτέρα, ἐπειδὴ

πέποιθεν ἐπὶ τῷ Θεῷ· διὰ τοῦτο δικαίως ἐκεῖνος μόνον ὀνομάζεται σοφός, ὅστις πράττει ἐνάρετα· καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐνάρετος εἶναι καὶ ἄφοδος. Εἰ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, τίς κατ' αὐτοῦ;

Σχολιάσατε καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός! Ὁ Θεὸς διέπει καὶ κυβερνᾷ, αὐτὸς, οὐτινος ἡ τρυφερὰ πατρικὴ ἀγάπη ἔχει μόνη τὸ δίκαιον τοῦ διέπειν καὶ κυβερνᾶν. Λιὰ τί λυπεῖσαι διὰ τὰ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος τυχὸν μέλλοντα νὰ σοὶ συμβῶσιν ἐναντία; Ἀν ἐγνώρισας εἰσέτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν πρὸ πολλοῦ παρελθουσῶν ἡμερῶν σου; Ποσάκις ἄλλοτε ἐπίσης, καθὼς σήμερον, ἤλπισας τὴν καλλίστην τύχην, ἢ ἐφοβήθης τὴν κακίστην! Καὶ τί συνέβη σοι; Οὔτε τὸ κάλλιστον, ἀφ' οὗ ἐξετελέσθη, ἦτο τοσοῦτον καλὸν, οὔτε τὸ φοβερώτατον τοσοῦτον κακὸν, ὅσον αὐτὸ ἐφαντάζεσο πρὶν συμβῆ. Οὐδὲ ἐν τῶν τοῦ βίου σου ἐτῶν ὑπῆρξέ ποτε κυρίως διόλου φοβερὸν καὶ δεινόν· πάντοτε ἐκόμισέ σοι κατὰ καιροῦ καὶ ἀπροσδόκητόν τινα τέρψιν καὶ χαρὰν, ἥτις σέ εὐφρανεν. Οὐδὲ ἐν τῶν τοῦ βίου σου ἐτῶν ὑπῆρξέ ποτε κυρίως διόλου πλήρης ἡδονῆς καὶ εὐτυχίας· πάντοτε εἰς τὴν γλυκύτητα ἀνemίχθη καὶ τις πικρίας σταγών. Καὶ λοιπὸν, κατὰμαθε, τέλος, ἐν τῷ ἐσόπτρῳ τοῦ παρελθόντος σου ὅλην τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντός σου. Τὰ κατὰ σέ δυνατόν νὰ λάβωσιν ἄλλας μορφὰς καὶ ἄλλα ὀνόματα· οὐσιωδῶς ὅμως τὰ πράγματα μένουσιν ὅμοια ἑαυτοῖς. Ἀεῖποτε εἰς τὴν μεγάλην λύπην ἔρχεται νὰ προστεθῇ μεγάλη τις χαρὰ· τὴν σκιάν καὶ τὸ σκότος ἔρχεται νὰ ἀντικαταστήσῃ λαμπρὸν φῶς. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς εὐεργετικῆς μεταβολῆς ἀναγνώρισον, μέχρι τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς σου, τὴν ἀγάπην τοῦ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ διέποντος καὶ κυβερνῶντος Πατρὸς σου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἀφ' οὗ καταμάθης τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν προτέρων καὶ παρελθόντων ἐτῶν σου, πίστευε σταθερώτερον εἰς αὐτὴν καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἡ πίστις σου θέλει σέ σώσει τὸ θάνατον καὶ ἡ γενναιοψυχία σου θέλουσιν αὐξηθῇ κατὰ πάντα ἐπερχόμενον κίνδυνον, καὶ θέλεις συνανακράξει μετὰ τοῦ προφητάνакτος Δαυὶδ· Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὐρούσαις ἡμῖς σφόδρα. Διὰ τοῦτο οὐ

φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν, καὶ μετατίθεσθαι ὄρη ἐν καρδίαις θαλάσσων . . . Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Δεῦτε καὶ ἴδατε τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου, ὃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς· ἀνταρελῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς, τόξον συντρίψει καὶ συγκλάσει ὅπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ. Σχολάσατε καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός (α).

Πεποιοῦς λοιπὸν ἐπὶ τῷ Θεῷ τῶν δυνάμεων, ὅστις εἶναι καταφυγὴ καὶ δύναμις καὶ βοηθὸς τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς θλίψεσι, εἰπεὶ πρὸς αὐτόν » Ἀπόβως εἰσέρχομαι εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους. Ἀλλ' ἴσως τῶν ἡμερῶν τούτων τις φέρει μοι δυστυχίαν, διωγμὸν, φυγὴν καὶ πτωχείαν· θέλω ὑπομείνει καὶ τὰ δεινότατα μετὰ μετριότητος, ἐνθυμούμενος ὅτι σὺ, πάνσοφε Θεέ, θέλεις νὰ δοκιμάσῃς ἐμὲ τὸ τέκνον σου, εἰ ἔχω τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μου προσηλωμένα εἰς σὲ μᾶλλον, ἢ εἰς τὴν τοῦ βίου ῥαστώνην καὶ ἡδυπάθειαν. Ἰσως τῶν ἡμερῶν τούτων τις ἀποστερεῖ μου οὐχὶ μόνον τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν τινος τῶν φιλάτων μοι ἐπὶ τῆς γῆς (ὦ, φρίττω πρὸς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν!) ἀλλ', ὦ Θεέ τῆς ἀγάπης, ἡ μὲν καρδία μου θέλει συντριβῇ, ἐγὼ δὲ θέλω εἰπεῖ μετὰ τοῦ Ἰάβ· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο (β), καὶ μεθ' ὑποταγῆς καὶ υποκλίσεως τελείας θέλω ἐκφωνήσῃ τὸ, Γενηθήτω τὸ θέλημά σου (γ).

» Εἰ δὲ καὶ ἄλλως πως προώρισας περὶ ἐμοῦ· ἐάν τὸ ἔτος τοῦτο μέλλῃ νὰ ᾔναι εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς περὶ ἐμὲ εὐλογίας καὶ εὐδαιμονίας πρόξενον, μετὰ θαθείας εὐγνωμοσύνης θέλω ἀποδεχθῇ, Θεέ μου, τὰ τῆς ἀγάπης σου δῶρα, καὶ μετὰ φρονήσεως θέλω μεταχειρισθῇ ταῦτα πρὸς ἐμήν τε καὶ τῶν ἄλλων ὠφέλειαν, ἐπ' οὐδεμιᾷ εὐτυχίᾳ οὐδόλως ὑπερηφανεύομενος καὶ μέγα φρονῶν· διότι γνωστὰ ὑπάρχουσί μοι τὸ ἄστατον τῆς τύχης καὶ ἡ τῶν πραγμάτων μεταβολή.

(α) Ψαλμ. μί. 2. 3. 8—11.

(β) Ἰώβ α'. 21.

(γ) Ματθ. ς'. 10.

» Εὐδόκησον δὲ, πανάγαθε Κύριε, νὰ μοὶ παρέχῃς τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου Πνεύματος ὅπως, ἀκριβέστερον καταμανθάνων τὸ ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ Σωτῆρός μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθέν μοι θεῖόν σου θέλημα, αἰείποτε πρὸς αὐτὸ ρυθμίζω τὸν βίον μου, καὶ σπουδάζω νὰ διορθώσω τὰ τε μέγιστα καὶ ἐλάχιστα ἐλαττώματα μου, ἀρχὴν ποιούμενος μάλιστα ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἡμέρας τοῦ νέου ἔτους. Γένοιτο! Γένοιτο! »

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

Ὅτι ἀνεπανόρθωτα τὰ κακὰ τῆς καταλαλιᾶς.

Διάσημός τις πνευματικὸς ἐξωμολόγει μίαν τῶν ἡμερῶν γυναικα ὑποκειμένην εἰς τὸ ἀμάρτημα τῆς καταλαλιᾶς.

— : Ὑποπίπτεις συχνὰ εἰς τὸ ἀμάρτημα τοῦτο; ἠρώτησεν ὁ πνευματικὸς.

— Πολὺ συχνὰ, ἅγιε Πνευματικέ.

— : Πολλάκις τῆς ἡμέρας;

— Πολλάκις.

Ἐκ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ταχείας ταύτης ὁμολογίας, ὁ ἐνάρπτος καὶ σοφὸς πνευματικὸς ἐνόησεν ὅτι τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τῆς ἀπλῆς καὶ ἀφελοῦς ἐκείνης χριστιανῆς ἦτο μᾶλλον ἀποτέλεσμα κακῆς συνηθείας καὶ κουφότητος, ἢ διεστραμμένου καὶ κακεντρέχου χαρακτήρος. Ἐπρεπε λοιπὸν πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ φωτίσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῆς περὶ τῶν ἐπιβλαβῶν συνεπειῶν τῆς ἀμαρτίας εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τασαύτης εὐκολίας καὶ τόσον συνεχῶς περιέπιπτε. Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ σοφὸς οὗτος πνευματικὸς; Συνταγὴ θαυμασία, τὴν ὁποίαν, πρὸς τὸ συμφέρον παντὸς χριστιανοῦ, κρίνομεν καλὸν ν' ἀντιγράψωμεν ἐνταῦθα! Τὰ πλεῖστα τῶν κακῶν διὰ τοῦτο εἶναι κοινὰ εἰς τὸν κόσμον, διότι δὲν συλλογιζόμεθα ἀρκούντως ὅτι, ἂν μία στιγμὴ ἀρκῇ εἰς τὸ νὰ τὰ πράξωμεν, αἰῶνες ὀλόκληροι εἶναι πολλάκις ἀνεπαρκεῖς εἰς ἐπανόρθωσιν αὐ-

τῶν. Τί ἔκαμε λοιπὸν, λέγομεν, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος πνευματικός; Ἀκούσατε καὶ ὠφελήθητε ἐκ τοῦ μαθήματος, οἱ ἀναγινώσκοντες τὴν μικρὰν ταύτην ἱστορίαν.

— Φιλτάτη θύγατερ, εἶπεν ὁ πνευματικὸς πρὸς τὴν μετανοοῦσαν, ἡ ἁμαρτία σου εἶναι μεγάλη, ἀλλὰ μεγάλη ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς μετανοίας, διὰ τῆς προσευχῆς, διὰ τῆς σταθερᾶς καὶ ἐνεργητικῆς ἀποφάσεώς σου εἰς τὸ νὰ διορθωθῇς, δὲν ἀκριβῶς ὅτι θέλεις νικήσει τὸν σατανᾶν καὶ τὴν διαβολικὴν κλίσιν εἰς τὴν ὑπόιαν σὲ κρατεῖ ἐμπεπλεγμένην ὁ μισόκαλος. Ἴδου λοιπὸν εἰς ποῖον κανόνα μετανοίας σὲ ὑποβάλλω νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν ἀγορὰν, ν' ἀγοράσῃς ὄρνιθα μόλις σφαγεῖσαν καὶ ἔχουσιν ἀκόμῃ ὅλα τῆς τὰ πτερὰ νὰ ἐπιστρέψῃς ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν σου διὰ τῆς μακροτέρας ὁδοῦ, καὶ διερχομένη ὅσον ἔνεστι μεγαλύτερον μέρος τῆς πόλεως· ἐπιστρέφουσα δὲ νὰ κρατῇς εἰς χεῖρας τὴν ὄρνιθα καὶ νὰ μαδίζῃς αὐτὴν καθ' ὅλον τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα. Ὅταν δὲ τελειώσῃς τὸν δρόμον καὶ ἀπομαδίσῃς τὴν ὄρνιθα, νὰ ἔλθῃς ἐνταῦθα καὶ νὰ μὲ πληροφορήσῃς ὅτι ἐξετέλεσας τὸν κανόνα σου τοῦτον μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας καὶ ἐτοιμότητος.

Τίς νὰ διηγηθῇ τὴν ἐκπληξιν τῆς γυναικὸς εἰς τοὺς λόγους τούτους, τὴν λύπην αὐτῆς διὰ τὸν ἐπιβαλλόμενον κανόνα, τὸν δισταγμὸν τῆς ἐπὶ μίαν στιγμὴν μήπως ἀστεῖσμοι ᾔσαν τὰ λεγόμενα, καὶ τὴν πεποιθήσιν αὐτῆς τέλος πάντων ὅτι ἀδύνατον ἦτον ὁ σοφὰρὸς ἐκεῖνος καὶ ἐνάρετος ἀνὴρ ν' ἀστείξεται κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἱερωτέρων αὐτοῦ καθηκόντων!

— Ὑπακούω, πάτερ, εἶπε μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ συντριβῆς καρδίας, ὑπακούω, ἅγιε πνευματικέ.

Καὶ οὕτω, μεταβᾶσα εἰς τὴν ἀγορὰν, ἀγοράζει ὄρνιθα, καὶ ἀρχίζει νὰ μαδίζῃ αὐτὴν ἐπιστρέφουσα διὰ τῆς μακροτέρας ὁδοῦ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς.

Ἐπανέρχεται δὲ ἐκεῖθεν εἰς τοῦ πνευματικοῦ, καὶ σπεύδει ν' ἀναφέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κανόνος, ἐπιθυμοῦσα νὰ λάβῃ τὴν ἐξήγησιν τοῦ παραδόξου τούτου προστάγματος.

— Εὖγε, τέκνον μου! εἶπεν ὁ πνευματικὸς, πιστῶς ἐξετέλε-

τας τὸ πρῶτον μέρος τῆς συνταγῆς μου, ἐμοῦ τοῦ ἱατροῦ τῆς ψυχῆς σου μένει τώρα τὸ δεύτερον, καὶ τοῦτο ἐκτελοῦσα τελείαν ἔχεις τὴν Θεραπείαν. Ἐπίστρεψε εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, διάβα διὰ τῶν αὐτῶν ὁδῶν, καὶ συλλέγουσα ἐν πρὸς ἐν τὰ μαδισθέντα πτερὰ, φέρε τα ὅλα ἀνελλιπῶς ἐνταῦθα.

— Ἀδύνατον, πάτερ μου, ἀνέκραξεν ἡ δυστυχὴς γυνὴ πλήρης ἀπορίας καὶ θλίψεως, ἀδύνατον, ἅγιε Πνευματικέ. Διέσπειρα τὰ πτερὰ ταῦτα τῇδε κάκειςσε καθ' ὅλην τὴν ὁδόν· ὁ ἄνεμος ἐπῆρε τὰ πλείστα ἐξ αὐτῶν καὶ τὰ διεσκόρπισε πανταχόσε. Πῶς θέλετε, πάτερ μου, νὰ τὰ εὔρω πλέον, καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ τὰ συλλέξω;

— Αἶ, τέκνον μου! εἶπε τότε ὁ ἀγαθὸς πνευματικὸς, αἶ, τέκνον μου! Ἡ καταλαλιὰ εἶναι καθὼς τὰ πτερὰ, τὰ ὅποια, ἀφοῦ τὰ ἐσκόρπισες καὶ τὰ ἐπῆρεν ὁ ἄνεμος, θεωρεῖς ἀκατόρθωτον πλέον νὰ τὰ συλλέξης. Οὕτω καὶ οἱ ὀλέθριοι καὶ φονικοὶ λόγοι διασκορπίζονται πανταχοῦ, καὶ βλέπεις ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ τοὺς λάβῃς πλέον ὀπίσω. Ὑπαγε, καὶ μηκέτι ἀμάρτανε.

Ἡ ἱστορία δὲν λέγει ἂν ἡ ἀγαθὴ ἐκείνη γυνὴ διωρθώθῃ, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι πιθανόν. Εἶθε καὶ αἱ ἀναγνώστριαι ἡμῶν, ὅσαι ὑποπίπτουν εἰς τὸ μισητὸν τοῦτο ἀμάρτημα, νὰ διορθωθῶσιν ἐπίσης!

Εὐτραπέλου παιδιὰς σοβαρὸν καὶ θεάρεστον ἀποτέλεσμα.

Ἡ συνήθεια τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐπισκεπτηρίων, κατὰ τὴν πρῶτην ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἔδωκε πέρυσιν ἀφορμὴν ἐν τῇ πόλει *** εἰς εὐτυχῇ τινα συμφιλίωσιν, τῆς ὁποίας τὰ περιστατικὰ, συγκινητικὰ συγχρόνως καὶ κωμικὰ, εἶναι ἄξια διηγήσεως.

Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος ***, ἰδιοκτῆμων καὶ δημοτικὸς σύμβουλος, εἶχεν ἐχθρευθῇ πρὸ πολλῶν ἐτῶν μετὰ τοῦ κυρίου Στεφάνου *** , μεγαλεμπόρου, ἀρχαίου φίλου του. Ἡ ἐχθρὰ αὕτη ἦτον εἰς ὅλους γνωστὴ, καὶ ἐκάτερος τῶν δύο τούτων, ἄλλοτε μὲν στενῶν φίλων καὶ ἤδη θανασίμων ἐχθρῶν, ἔπου ἂν εὗρισκε-

το, δὲν ἔπαυε καλολογῶν καὶ ὑβρίζων τὸν ἄλλον. Καὶ μολαταῦ-
τα, παλαιὸν τι λείψανον ἀγάπης ἐφώλευεν εἰς τὴν καρδίαν των,
καὶ, ἐν μέσῳ τῶν ὕβρεων ἐκείνων καὶ κακολογιῶν, ὁ ἀκριβὴς
παρρητηρητὴς ἤθελεν ἀνακαλύψει ἀμυδρὰν τινα λύπην διὰ τὴν
ἐπελθοῦσαν μεταξὺ των ἔχθραν.

Ἐν τούτοις, καθὼς πολλάκις συμβαίνει, ἡ μεγάλη ἐκείνη καὶ
πάγκοινος ἔχθρα παρεῖχε συχνάκις ἀφορμὴν εἰς διαφοροὺς εὐτρα-
πελίας καὶ ἀστεϊσμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Θέλων λοιπὸν νὰ χωρα-
τεύσῃ, ἀστεϊὸς τις ἀνθρώπος ἐσυλλογίσθη νὰ στείλῃ, τὴν πρώτην
τοῦ ἔτους, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Στεφάνου *** ἐπισκεπτήριον φέρον
τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου ***.

Ὁ Στέφανος **, ἀφοῦ ἐθύμωσεν, ὕβρισεν, ἐχλεύασε τὴν ἀνο-
στον τοῦ Κωνσταντίνου *** διαγωγὴν, ἡσθάνθη τὸ μῖσος αὐτοῦ
ἐλαττούμενον. Ἄφοῦ ζητεῖ συγχώρησιν, εἶπε, πρέπει νὰ τὴν
λάβῃ ν' καὶ, ἀκολουθῶν τὸ πρῶτον τοῦτο τῆς καρδίας του ὁρμη-
μα, ὑπῆγε νὰ ἐναποθέσῃ μόνος του τὸ ἐπισκεπτήριον αὐτοῦ, δι-
πλωμένον κατὰ τὴν γωνίαν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κωνσταντίνου ***.
Ἐκπλήττεται δὲ καὶ οὗτος, κραυγάζει, περιγελά, καὶ ὀνομάζει
ταπεινώσιν τοῦ ἐχθροῦ του τὴν ἀπροσδόκητον ἐκείνην ἐπίσκεψιν.
Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συγκινεῖται ὅπως οὖν καὶ λέγει· « Τέλος πάν-
των, ἡ φιλοφροσύνη ἀπαιτεῖ φιλοφροσύνην », καὶ, λαβὼν τὸν πῖ-
λον αὐτοῦ καὶ τὴν ῥάβδον, διευθύνεται νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτοπρο-
σώπως τὴν οἰκίαν ἐκείνην, τῆς ὁποίας καὶ τὴν θύραν αὐτὴν εἶχε
λησμονήσει. Καθ' ὁδόν, ἀπαντᾷ τὸν φίλον του, τὸν ἐχθρόν του.
Τότε δι' αὐθορμητοῦ στιγμαίου κινήματος, ἀνοίγουν ἀμρότεροι
τὰς ἀγκάλας, καὶ κλαίωντες ἐναγκαλίζονται.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

« Κήρυξον τὸν λόγον ».

Πρὸς Τιμὸν Β. Σ. 2.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ

ΤΑΤΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΛΟΓΟΝ,

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΤΩ 1851 ΕΝ ΙΕΝΗ

ὑπὸ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΟΘΩΝΟΣ (α).

§. 16. σελ. 72.

« Δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες οὐκ εἰσιν αἱ
» τῶν ἀνθρώπων ψυχαί. Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο δραστικαὶ καὶ μετὰ
» τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς εἰ μὴ ζῶν μὲν ὁ ἄνθρωπος ἀνόητος καὶ
» ἀδύνατος γένοιτο, νεκρὸς δὲ γενόμενος λοιπὸν δραστικώτερας
» πιστεύοιτο μεταλαμβάνειν δυνάμεως; Ἄλλ' οὔτε τοῦθ' οὕτως
» ἐστίν, ὥς ἐν ἄλλοις ἀπεδείξαμεν. Καὶ χαλεπὸν οἶεσθαι τὴν
» ἀθάνατον ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἐμποδιζομένην, φρονι-
» μωτέραν ἐπειδὴν ἀπ' αὐτοῦ μεταναστῆ γίνεσθαι ».

Καὶ πρῶτον μὲν διορθωτέας νομίζομεν τὰς λέξεις δραστικαὶ
καὶ, εἰς τὴν λέξιν δραστικώτεραι· διότι σκοπὸς προδήλως τοῦ
συγγραφέως εἶναι ἐνταῦθα νὰ πολεμήσῃ τοὺς δοξάζοντας ὅτι αἱ
ψυχαί, χωριζόμεναι τοῦ σώματος, γίνονται δραστικώτεραι μετα-
βαλλόμεναι εἰς δαίμονας, οὐχὶ δὲ ὅτι ἀπλῶς διατηροῦσι, καὶ μετὰ

(α) Ὁρ. Ἀριθ. 1. σελ. 1—15.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ, ΕΤΟΣ Δ'.)

τὸν χωρισμὸν, τὴν ὁποίαν εἶχον, συνημμένοι μετὰ τοῦ σώματος, δραστηριότητα· ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἀντὶ τοῦ συγκριτικοῦ ἔκαμε χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς τοῦ θετικῷ δραστικά, ὁ δὲ σύνδεσμος καὶ προσετέθη ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ἐκ κακῆς ἐπαναλήψεως τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ ἡγουμένου ὀνόματος δραστικά, ὥτε πάλιν ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ διχγραφῇ ὁ καί.

Δεύτερον δὲ διορθωτέον τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ χωρίου τούτου ὡς ἐξῆς· «Ἄλλ' οὔτε τοῦθ' οὕτως ἐστίν, ... καὶ χαλεπὸν οἶε-
 » σθαί τινα δύναμιν (= τὴν ἀθάνατον) ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος
 » μερῶν ἐμποδιζομένην, φρονιμωτέραν ἐπειδὰν ἀπ' αὐτοῦ μετα-
 » ναστῇ γίνεσθαι ».

Ὁ τελευταῖος ἐκδότης παραδεχόμενος ὡς γνησίαν τὴν κειμένην γραφὴν, τὴν ἀθάνατον, νομίζει ὅτι οὕτως ὀνομάζει τὴν ψυχὴν ὁ συγγραφεὺς εἰρωνευόμενος· «*Scriptor ironice id de anima pronuntiat* »· στίζων δὲ μετὰ τὸ ῥῆμα ἀπεδείξαμεν, ἀποχωρίζει τὰ λοιπὰ ὡς ὑποθετικῶς δῆθεν λεγόμενα· «*Caetera dicit hypothetice* »· Ἄλλ' οὐδέτερον τούτων φαίνεται πιθανόν. Οὐδ' εἰς εἰρωνεῖαν χώρα ὑπάρχει ἐνταῦθα, ὅπου σπουδάζων ὁ συγγραφεὺς τὰ περὶ δαιμόνων ἐκτίθησι, καὶ τὰ ἐχόμενα εἶναι προδήλως κῶλον τῆς αὐτῆς περιόδου, ὁ δὲ καὶ συμπλέκει τὸ κῶλον τοῦτο μὲ τὸ προηγούμενον, ἀνταποκρινόμενος εἰς τὸ οὔτε ἐπιρῥημα, μάλιστα διότι ἡ ἄρνησις ἐνυπάρχει εἰς τὴν λέξιν χαλεπὸν, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς τὸ, οὔτε εὐκολον εἶ-
 » ραι νὰ ἐννοήσῃ τις κλ. Αἱ λέξεις τὴν ἀθάνατον φαίνονται ἡμαρτημένοι καὶ διὰ τὰ προεκτεθέντα, καὶ διότι ὁ εἰρμός τοῦ λόγου ἀπαιτεῖ ἐνταῦθα ὅχι ὥρισμένον τι, ἀλλ' ἀοριστίαν ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀντωνυμία τινα, ἥτις ἐγέννησε τὸ ἄρθρον εἴη, καὶ ἐπέφερε τὴν εἰς τὴν λέξιν ἀθάνατον μεταβολὴν τῆς λέξεως δύναμιν, προσλαβούσης ἐν ἀρχῇ τὸ α, ὑπόλοιπον γράμμα τῆς ἀντωνυμίας τινα· ἐκτὸς ἂν ἀναγνώσωμεν ἀντὶ ἀθάνατον, ἀσώματον.

§. 33. σελ. 130.

« Καὶ ἡ μὲν Σαπφώ γύναιον πορνικὸν ἐρωτομαγὲς καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀσέλγειαν ἄδει ».

Προδήλως ἐνταῦθα τὸ ὄνομα ἐρωτομαγὲς εἶναι ἐσφαλμένη γρα-

φῆ τοῦ ῥήματος ἐρωτομαγεῖ· τὸ ἀμέσως ἐπερχόμενον καὶ ἄδει δεικνύει ὅτι ἕτερον ῥημα προηγήθη ἤδη.

§. 34. σελ. 134.

« Πῶς γὰρ οὐ χαλεπὸν ἀδελφοκτονίαν παρ' ὑμῖν τιμηθῆσθαι, οἱ Πολυνείκους καὶ Ἑτεοκλέους ὀρώντες τὰ σχήματα καὶ μὴ σὺν τῷ ποιήσαντι Πυθαγόρᾳ καταβοθρώσαντες; Ἐναπόλλυτε τῆς κακίας τὰ ὑπομνήματα ».

Ὅπως ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἀσύντακτον εἶναι καὶ ἀδιανόητον. Ὁ συγγραφεὺς προτίθεται μὲν νὰ ἐλέγξῃ ἐνταῦθα τοὺς Ἑλληνας ὡς τιμῶντας τὴν ἀδελφοκτονίαν, ἀλλ' ὁ ἔλεγχος δὲν γίνεται κατ' εὐθείαν ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐδαφίῳ, ὅπου ἐλέγχει αὐτοὺς αὐχοῦντας ὅτι θεωροῦσι τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρωποφάγου Φαλάριδος· καὶ οἷς δὲ μέλον ἐστὶ παιδείας, αὐχοῦσιν ὅτι δι' εἰκόνας αὐτὸν θεωροῦσιν ». Ἐνταῦθα ὁ ἔλεγχος εἶναι πλάγιος· Δὲν εἶναι παντάπασιν ἄπορον, λέγει ὁ συγγραφεὺς, τὸ νὰ τιμᾶται ἡ ἀδελφοκτονία παρ' ὑμῖν, οἵτινες ἐν τιμῇ καὶ ὑπολήψει ἔχετε τοῦ Πολυνείκου καὶ τοῦ Ἑτεοκλέους, ἀδελφῶν ἀλλήλους ἀπεκτονόντων, τὰ σχήματα. — Τοῦτο ὑποφαίνεται καθαρῶς εἰς τὸ ἐν μέρει μὲν ἡλλοιωμένον, ἐν μέρει δὲ ἡκρωτηριασμένον χωρίον τοῦτο· ἵνα ὅμως καὶ τὸ γράμμα τοῦ κειμένου συμφωνήσῃ μὲ ταύτην τὴν ἔννοιαν, πρέπει νὰ διορθωθῶσι κατὰ πρῶτον δύο τινά· τὸ μὲν οὐ ἐπίβλημα νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸν ἀν συνδεσμὸν, τὸ δὲ ἄρθρον οἱ εἰς ἀντωνυμίαν ἀναφορικὴν οὐ· ἐκτὸς τούτων μετὰ τὸ ὄνομα ΕΤΕΟΚΛΕΟΥΣ φαίνεται ὅτι ἐξέπεσε τοῦ κειμένου διὰ τὴν ὁμοιότητά τῶν γραμμάτων τὸ ῥημα ΗΛΕΞΘΕ, τοῦ ὁποίου εἶναι προφανὴς ἡ ἑλλειψις· ὥστε, καθ' ἡμᾶς, τὸ χωρίον τοῦτο εἶχεν οὕτω κατ' ἀρχάς· « Πῶς γὰρ ἂν χαλεπὸν ἀδελφοκτονίαν παρ' ὑμῖν τιμηθῆσθαι, οἱ Πολυνείκους καὶ Ἑτεοκλέους ἥδεσθε ὀρώντες τὰ σχήματα, καὶ μὴ σὺν τῷ ποιήσαντι Πυθαγόρᾳ καταβοθρώσαντες ἐναπόλλυτε τῆς κακίας τὰ ὑπομνήματα ». Ἄν διατηρηθῇ πρὸ τοῦ ὀνόματος χαλεπὸν ἢ ἀρνησις οὐ, τὸ χωρίον τοῦτο περιέχει ἀληθὴ παραλογισμόν. Πῶς δὲν εἶναι δεινὸν πρᾶγμα νὰ τιμᾶται ἡ ἀδελφοκτονία παρ' ὑμῖν, οἵτινες βλέπετε μετὰ χαρᾶς τὰς εἰκόνας τῶν ἀδελφοκτόνων; Ἐπρεπε νὰ εἴπῃ ἐξ ἐναντίας,

οἷτινες ἐπὶ φιλανθρωπία καὶ στοργῇ σεμνύνεσθε· ἥ τι τοιοῦτον, διότι ἀπ' ἐναντίας φυσικώτατον εἶναι νὰ τιμᾶται ἡ ἀδελφοκτονία, ὅπου τιμῶνται τὰ τῶν ἀδελφοκτόνων ἀγάλματα.

§. 40. σελ. 152.

« Οὐκοῦν πέφηνε Μωυσῆς ἀπὸ γε τῶν προειρημένων πρεσβύ-
 » τερος ἡρώων παλαιῶν, πολέμων, δαιμόνων. Καὶ χρὴ τῷ πρε-
 » σβεύοντι κατὰ τὴν ἡλικίαν πιστεύειν, ἥπερ τοῖς ἀπὸ τῆς πη-
 » γῆς ἀρυσταμένοις "Ἐλλησιν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν τὰ ἐκείνου δόγ-
 » ματα. Πολλοὶ γὰρ οἱ κατ' αὐτοὺς σορισται, κεχρημένοι περιερ-
 » γία, τὰ ὅσα παρὰ τῶν κατὰ Μωυσέα καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῷ
 » φιλοσοφούντων ἐγνώσων, καὶ περὶ χαράττειν ἐπειράθησαν ».

Ἐκ τῶν ἡγουμένων, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει ὀνομαστὶ, ἀπὸ Ἰνάχου ἀρχόμενος, τῶν ἐπισημοτέρων ἡρώων τῆς ἀρχαιότη-
 τος, καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων, ἐν οἷς ὁ Μωυσῆς ὡς ἄνθρωπος πρὸς
 ἀνθρώπους καὶ οὐχὶ πρὸς πολέμους οὐδὲ πρὸς δαίμονας περὶ-
 βάλλεται, καταφαίνεται ὅτι αἱ λέξεις παλαιῶν, πολέμων, δαι-
 μόνων, ἄλλο τι ὑποκρύπτουσιν. Ἐκ τοῦ Εὐσεβίου (α) θεωροῦντος
 τὸν Μωυσῆν « τῶν παρ' Ἑλλησιν ἀρχαιολογουμένων πάντων
 » πρεσβύτατον, Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου καὶ αὐτῶν γε Τρωϊκῶν καὶ
 » ἔτι Διοσκούρων, Ἀσκληπιοῦ, Διονύσου, ἡρώων τε πάντων, Ἑρ-
 » μῶν τε καὶ Ἀπόλλωνος, τῶν τε λοιπῶν παρ' Ἑλλήσι θεῶν,
 » μυστηρίων τε καὶ τελετῶν, Διὸς τε αὐτοῦ πράξεων τῶν παρ'
 » Ἑλλήσι μνημονευομένων », ἐκ τοῦ Εὐσεβίου, λέγομεν, τίποτε δὲν
 δυνάμεθα νὰ συνάξωμεν πρὸς διόρθωσιν τοῦ προκειμένου χωρίου·
 διότι ὁ μὲν Τατιανὸς περιορίζεται νὰ ἀποδείξῃ τὸν Μωυσῆν τῶν
 ἡρωϊκῶν χρόνων ἀρχαιότερον, ὁ δὲ Εὐσέβιος ἐκτείνει τὴν ἀρχαι-
 ότητα αὐτοῦ ἀποφαινόμενος αὐτὸν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν ἀ-
 πάντων πρεσβύτατον· εἰς τοῦτο δὲ μόνον δυνάμεθα νὰ ἐπικα-
 λεσθῶμεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ὅτι τὸ συγκριτικὸν πρεσβύτερος
 πρέπει νὰ διορθωθῇ καὶ παρὰ Τατιανῷ εἰς τὸ ὑπερθετικὸν πρε-
 σβύτατος, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ τῆς γλώσσης τὸ ἰδίωμα.

(α) Script. Veter. nov. Collect. Angel. Mali Vol. VIII. Roma, 1833. Lib.
 II, §. 2. p. 251.

Ὡς πρὸς τὰς ἐπομένους δὲ τρεῖς λέξεις, ΠΑΛΑΙΩΝ, ΠΟΛΕΜΩΝ, ΔΑΙΜΟΝΩΝ, ὑποκρύπτεται, νομίζομεν, ἡ γραφή ΠΑΛΑΙΟΥΤΗ-ΤΙ ΑΠΟΔΕΩΝ ΜΗΔΕΝΟΣ· τοῦτο δὲ, καὶ μετὰ τὴν φράσιν α πρὸςβύτατος ἡρώων η ἐπερχόμενον, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ταυτολογία· διότι οὐ μόνον ἐπίτασιν δίδει εἰς τὸ ἡγούμενον, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείει πάντας τοὺς τε κατονομασθέντας καὶ μὴ ἡ-ρωας. Τῶν δύο πρώτων λέξεων ἡ σύγχυσις εἶναι πρόδηλος, διὰ τὴν ταυτότητα ὧν σχεδὸν τῶν γραμμάτων· καὶ τὸ ὄνομα ὅμως μηδενὸς εὐκλῶς δύναται νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ ὄνομα δαιμόνων, ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς φαίνεται τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου πολὺ διάφορον. Ἐκ τοῦ Μ δύναται νὰ παρὰχθῇ τὸ ΔΑ, ἐκ τῆς πρώτης κεφαλῆς τοῦ Η τὸ Ι, ἐκ τῆς δευτέρας μετὰ τοῦ ἐπομένου Δ τὸ Μ, ἐκ τοῦ Ε, τὸ ὅποτον στρογγύλως γραφόμενον εἰκονίζει ἥμισυ Ο, τὸ Ο, ὑπερ ἄλλως συχνάκις συμβαίνει· ἡ δὲ μεταβολὴ τῆς καταλή-ξεως ρος εἰς των δὲν εἶναι σπανία, καὶ ἄλλως εἶναι συνέπεια τῶν προηγουμένων ἀλλοιώσεων· ἡ δὲ λέξις πολέμων δύναται νὰ ὑποκρύπτῃ καὶ τὴν ἀπολειπόμενος, πολε... μων (—[ἀ]πολε[ιπτό]μενος)· διότι συμβαίνει ἐνίοτε, ἐξαλειφόμενων τινῶν γραμμάτων, νὰ ἀποτελῶσι τὰ λοιπὰ λέξιν, τὴν ὁποίαν ἀκρίτως παραδέχονται ὡς ἀνερχάνοι ἀντιγραφεῖς· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποδῶ εὐρίσκεται ἐπὶ ταύτης τῆς σημασίας εἰς τε τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Ἡρωδιανόν (α), καὶ τὸ λείπεσθαι ἢ ἀπολείπεσθαι σημαίνει (β).

Τὸ ὄνομα ὡσαύτως πολλοὶ εἶναι προδήλως κακῇ γραφῇ ἀντὶ τοῦ παλιν προσδιορισμοῦ τοῦ ὀνόματος περιεργίᾳ· ἡ φράσις, α πολλοὶ γὰρ οἱ κατ' αὐτοὺς σοφισταὶ η, εἶναι μὲν ἑλληνική, δὲν ἰσοδυναμεῖ ὅμως μὲ τὴν α πολλοὶ γὰρ τῶν κατ' αὐτοὺς σοφιστῶν η, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Λατῖνος μεταφραστῆς. Διορθωτέον λοιπὸν τὸ προ-

(α) Πλούτ. Κομῆλλ. §. 2. «... Πόλις ὕπλων ἀριθμῷ τῆς Ῥώμης οὐκ ἀποδέουσα η. — ἡ γνώμη καὶ ῥώμη οὐδεμιᾶς τῶν ἀρχαίων ἀποδιδούσης». — α λόγων τε ἀρχαιοτάτους ἦν ἱρκατῆς· ὡς μηδενὸς μήτε Ῥωμαίων μήτε Ἑλλήνων ἀπολείπεσθαι η. Ἡρωδιαν. Α'. 2. 3. καὶ Β'. 3. 2.

(β) ἴδε καὶ Σουῖδ. ἐν λῆξ. Ἀποδίων, α Ἀποδιόντων, ἀπολειπομένων. Ἀποδῖν, η τὸ ἀπολείπεσθαι η.

κείμενον χωρίον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον τῶν παρ' ἡμῶν ἐξετασθέντων, ὡς ἐξῆς·

« Οὐκοῦν πέφηνε Μωυσῆς, ἀπό γε τῶν προειρημένων, πρεσβύ-
η τatos ἡρώων παιλαϊότητι ἀποδέων μηδεὶς.... πολλῇ γάρ
η οἱ κατ' αὐτοὺς σοφισταὶ κεχρημένοι περιεργίᾳ » κλ.

Δημοσιεύσαντες τὰς κριτικὰς ταύτας παρατηρήσεις εἰς περιο-
δικὸν σύγγραμμα μὴ ἰδίως φιλογικόν, ἐμακρηγορήσαμεν πολ-
λάκις καὶ παρεθέσαμεν κείμενα, γνωστὰ καὶ πρόχειρα εἰς τοὺς
περὶ τὴν φιλογίαν ἀσχολουμένους, ἐνίοτε δὲ καὶ μετεφράσαμεν
αὐτὰ, ἵνα γενῶμεν κατὰληπτότεροι εἰς τοὺς πλείστους τῶν πολλῶν
καὶ παντοίων ἀναγνωστῶν τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος· δι' ὃ καὶ
ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν λογιωτέρων. Τελευταῖοντες δὲ
προσθέτομεν μίαν ἔτι μεταμέλειαν τὴν ἐξῆς· ἐξετάζοντες ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν (α) χωρία τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπροτείναμεν ὡς
διόρθωσιν τῆς λέξεως κήρυον τὴν λέξιν πῆλινον· ἔπειτα συνεί-
δομεν ὅτι ἡ γραφὴ κεράμεον φαίνεται πιθανωτέρα καὶ ὡς ἐγγυ-
τέρα τῆς κειμένης, καὶ διότι ἰδίως ἀγγεῖα κεράμεα ὠνομάζοντο
τά τε τοῦ οἴνου καὶ τὰ τοῦ ὕδατος ἀγγεῖα.

Γ. ΒΕΛΛΙΟΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Προ τίνος καιροῦ δημοσιεύεται ἐν Γαλλίᾳ θρησκευτικόν τι σύγ-
γραμμα, προσεγγίζον ἤδη εἰς τὸ τέρμα του, καὶ ἐπιγραφόμενον
« Πνευματικὴ Βιβλιοθήκη ». Ὁ σοφὸς τῆς Βιβλιοθήκης ταύτης
ἐρανιστὴς, ὅστις εἶναι ὁ περιώνυμος ἀκαδημαϊκὸς καὶ ἀρχισυν-
τάκτης τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων Δεσασύ, ἐνόμισε καλὸν
ν' ἀπαρτίσῃ τοὺς τελευταίους αὐτῆς τόμους ἐκ τῆς γαλλικῆς με-
ταφράσεως τῆς Νέας Διαθήκης, προτάξας τῶν τόμων τούτων
τὸν ἐπόμενον λαμπρὸν πρόλογον, δημοσιευθέντα διὰ τῆς εἰρη-
μένης ἐφημερίδος, καὶ ἄξιον ὄντα τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς με-
λέτης παντὸς φιλοχρίστου καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

(α) Ὁρα Ἀριθμ. 12, τοῦ I' Ἔτ. πελ. 534—535.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

» Οὐδεὶς θέλει ἐκπλαγῇ ὅτι ἀποπερατῶ τὴν συλλογὴν ταύτην διὰ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τῆς Νέας Διαθήκης, διότι ἡ Νέα Διαθήκη εἶναι ἡ βάσις καὶ ἡ πηγὴ πάσης τῆς χριστιανικῆς πνευματικότητος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐσκόπευσον νὰ δημοσιεύσω μόνον τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς, ἀποφεύγων οὕτω τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν τόμων· ὠριμώτερον δὲ σκεφθεὶς, ἐνόησα ὅτι, ἀποσπῶν τῆς Νέας Διαθήκης τὰς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, τὸν ἐξαίσιον τοῦτον πίνακα τῆς γεννωμένης Ἐκκλησίας καὶ τῶν πρώτων αὐτῆς εἰς τὴν θεογνωσίαν τοῦ κόσμου προσπαθειῶν, τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, τὰς κρηπίδας ταύτας τῆς ὅλης χριστιανικῆς θεολογίας, καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ποίημα τῆς *Ἀποκαλύψεως*, ὅπου αἱ μέλλουσαι τύχαι καὶ αἱ τελευταῖαι τοῦ παντὸς ἡμέραι περιγράφονται διὰ χαρακτήρων καταπληττόντων τὴν ψυχὴν καὶ πληρούντων αὐτὴν φρίκης καὶ παρηγορίας συνάμα — ἀποσπῶν, λέγω, ταῦτα τῆς Νέας Διαθήκης, ἤθελα κολοβώσαι αὐθαιρέτως τὸ θεῖον σύγγραμμα καὶ κατασταθῇ κριτῆς, τρόπον τινά, τῆς ἀξίας τῶν συνιστώντων αὐτὸ μερῶν. Ἡ Νέα Διαθήκη ἀποτελεῖ σύνολον ἀδιαίρετον· τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων συνδέεται φυσικῶς μετὰ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναπτύσσει τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ὅθεν ἐνόμισα ὅτι ἡ Πνευματικὴ Βιβλιοθήκη ἤθελεν εἶσθαι ἀτελής, ἂν ὁ ἀναγνώστης δὲν εὕρισκεν ἐν αὐτῇ τὴν Νέαν Διαθήκην ὁλόκληρον.

Ὅτι δὲ πάσης ἄλλης μεταφράσεως ἐπροτίμησα τὴν τοῦ Μεζαγκῆ, δύσκολον δὲν εἶναι νὰ δώσω τὸν λόγον. Τοῦτο πράττων δὲν ἠκολούθησα τὴν ἐμὴν κρίσιν· πρὶν ἢ γνωρίσω ἀκόμη τὴν μετάφρασιν τοῦ Μεζαγκῆ, ὁ μακαρίτης φίλος μου ἀββᾶς Δασσάγκης τὴν εἶχεν εἰς ἐμὲ συστήσει ὡς τὴν ἀρίστην τῶν ὑπαρχουσῶν μεταφράσεων· καὶ αὐτὸ τὸ ὅποῖον ἔχω ἀντίτυπον εἶναι δῶρον τοῦ ἰδίου φίλου. Αὐτὸς προσέτι ὁ ἀββᾶς Δασσάγκης μ' ἐκαμε νὰ γνωρίσω τὴν ὑπὸ τοῦ σερραγιδοφύλακος Μιχαὴλ Μυριλλάκου μετάφρασιν τοῦ *Περὶ μυστήως Χριστοῦ συγγράμματος*· καὶ ὅτε,

κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης συλλογῆς ἐδημοσίευσας, μετ' ἀνησυχίας τινός, τὸ σχεδὸν λησμονηθέν τοῦ παλαιοῦ τούτου μεταφραστοῦ ἔργον, ἔσπευσας νὰ θέσω αὐτὸ ὑπὸ τὸ κύρος τοῦ ἀδβᾶ Δασσάγκου, εὐτυχίαν μου λογιζόμενος ν' ἀφιερῶ εἰς τὸν σεβάσμιον τοῦτον φίλον μου τὸν πρῶτον τόμον ἐπιχειρήσεως, τῆς ὁποίας τὴν ιδέαν εἰς αὐτὸν πρῶτον ὤφειλον. Μετέπειτα δὲ, ἐκαστοῦ τῶν ἐπομένων τόμων δημοσιευομένου, μ' ἐνεθάρρυνε νὰ ἐξακολουθήσω διὰ τῆς φιλικῆς καὶ ἐπεικούς αὐτοῦ ἐγκρίσεως. Εἰς αὐτόν, εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἀνέκουςι καὶ οἱ τρεῖς οὔτοι τελευταῖοι τόμοι. Ἡ δὲ προθυμία μεθ' ἧς τὸ κοινὸν ὑπεδέχθη τὴν τοῦ *Περὶ μιμήσεως Χριστοῦ* μετάφρασιν, ἐπικυρώσασα ἐντελῶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν φιλοκαλίαν τοῦ ἀδβᾶ Δασσάγκου, μοι παρέχει τὴν ἐλπίδα τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ ὑπὲρ τῆς νεωτέρας ταύτης ὑπὸ τοῦ Μεζαγκῆ μεταφράσεως τῆς *Νέας Διαθήκης*.

Ὁ Μεζαγκῆς εἶναι ἀξιόλογος συγγραφεὺς τὴν δικαιοσύνην ταύτην ἀπονέμουσιν εἰς αὐτόν πάντες οἱ κριτικοί, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ πολλὰς ἐκ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ δοξασιῶν μηδ' ὅλως συμμεριζόμενοι. Γενικῶς ἀναγνωρίζεται ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ διακρίνονται ἐπὶ αὐστηρᾷ ἀκριθείᾳ καὶ καθαρότητι ὅρους οὐχ ἥττον ἢ ἐπὶ εὐσεβεῖ καὶ φιλοθρησκῷ πνεύματι. Ἰδίως δύναται τις ν' ἀναγνώσῃ περὶ τούτου τὸν Σαβατιέρον Δεκάστην, κριτὴν οὐδόλως ὑποπτον, ἐν τῷ αὐτοῦ *Πίνακι τῶν τριῶν ἐκτορευατηρίδων τῆς γαλλικῆς φιλολογίας*. Γεννηθεὶς τὸ 1677, ὁ Μαζαγκῆς συνδέεται ἀκόμη, διὰ τῶν κλίσεων καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ σπουδῶν, μετὰ τῶν κελῶν χρόνων τῆς περιωνύμου τοῦ Πορτοῤῥεγαλίου σχολῆς. Ἀποθανὼν δὲ τὸ 1763, καὶ μόνον κατὰ τὸ 1752 δημοσιεύσας τὴν τῆς *Νέας Διαθήκης* μετάφρασιν αὐτοῦ, ἠδυνήθη νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῶν ἔργων τῶν προκατόχων του, ν' ἀποφύγῃ τὰ σφάλματα αὐτῶν, καὶ νὰ κερδίσῃ τι ἀκόμη ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς περιφήμου μεταφράσεως τοῦ Μόνς γεννηθείσης ἀντιζήλιας. Ἡ μετάφρασις τοῦ Μεζαγκῆ ἐτυπώθη πολλάνις· πολλοὶ τὴν ἀναγινώσκουσιν ἀκόμη ἔσως, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι ποῶς εἶναι ὁ μεταφραστὴς, διότι ὁ Μεζαγκῆς δὲν ἐπέγραψε τὸ ὄνομά του, κατὰ τὴν γενικὴν σχεδὸν τότε συνήθειαν τῶν συγγραφέων τῆς εἰρημέ-

νης σχολῆς. Ἡ μετάφρασις ἐπλουτίσθη καὶ διὰ βραχέων τινῶν σημειώσεων τοῦ μεταφραστοῦ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου, σημειώσεων κριτικῶν, σημειώσεων ἱστορικῶν, σημειώσεων ἠθικῶν. Τὰς σημειώσεις ταύτας παρέλειψα ἐξ ὀλοκλήρου· οἱ θέλοντες ἐξηγήσεις καὶ σχόλια δύνανται νὰ εὑρωσιν ἄλλαχοῦ ἀρκετά.

Τί νὰ τὸ σιωπήσω! Τὸ κατ' ἐμὲ, ὅταν ἀναγινώσκω τὴν Νέαν Διαθήκην, ὅλαι αἱ τοιαῦται σημειώσεις μ' ἐνοχλοῦσι καὶ μὲ ψυχραίνουσιν, ὥς καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλοθρήσκου Μετσαγκῆ. "Ὅ, τι ἐφαίνετο εἰς ἐμὲ σαφές, τὸ σχόλιον τὸ σκοτίζει· ὅπου δὲν ἀπήντων πρότερόν δυσκολίας, τὸ σχόλιον τὰς ἐγέννησεν· ὅπου ἀκόλута ἐπροχώρουν τὰ θέματα μου, ἡ πορεία μου βραδύνει. Οἱ σχολιασταὶ, καὶ οἱ αὐστηρότεροι ἀκόρη μεταξὺ αὐτῶν, διὰ τῶν λεπτολογικῶν αὐτῶν διακρίσεων μεταξὺ ἐντολῆς καὶ παραινέσεως, τείνουσι μᾶλλον εἰς καταστροφὴν τῆς ὑψηλῆς ἐνότητος τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ εἰς ἐκνευρισμὸν τοῦ νόμου· ὅθεν δυσχερέσκεια πρᾶξενόουσι καὶ ἀποθάρρυνσιν· ὁ ζυγὸς αὐτῶν φαίνεται βαρὺς καὶ σκληρὸς, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐλαφρὸς καὶ γλυκὺς! Μήπως ἄρα γε προέρχεται τοῦτο διότι αὐτοὶ μὲν ἀπευθύνονται εἰς τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον λαλεῖ πρὸς τὴν καρδίαν, ὅπου ἡ γλυκύτης καὶ ἡ αὐστηρότης θαυμασίως συμβιβάζονται; Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος τὸ ὅποιον μᾶς προστάσσει· Δεῦτε ὀπίσω μου· ἀκολουθεῖτέ μοι· ὃς οὐ λησβάσει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μοι ἄξιος· ἔστωτε τέλειοι, ὡς περ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν; ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔλεγεν εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἰατρευθέντα παράλυτον, Ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει· ἴδε, ἡγίης γεγονός, μηκέτι ἁμάρτανε; Ὑ Καὶ πρὸς τὴν μοιχαλίδα γυναῖκα· Οὐδεὶς σε κατέκρινεν· οὐδὲ ἐγὼ σε κατακρίνω. Πορεύου καὶ μηκέτι ἁμάρτανε; Ὑ Καὶ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, δεόμενος ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι; Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι αὐστηρότερον καὶ τῶν αὐστηροτέρων διδασκαλῶν· εἶναι ἡπιώτερον πάσης τῆς ἡπιότητος τοῦ κόσμου· εἶναι ἡ ἡπιότης αὐτῇ, ἡ ἡπιότης καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ!

"Ο,τι λέγω περὶ τῶν ἠθικῶν σημειώσεων, ἤθελα τὸ εἰπεῖ ἐπίσης καὶ περὶ τῶν κριτικῶν, ἱστορικῶν, ἀπολογητικῶν σημειώσεων, ἐννοῶν ὅμως ὅτι κατὰ τοῦτο ἐκφράζω μόνον τὰ αἰσθημτά μου καὶ τὴν κρίσιν μου, συμφωνοῦντα ἴσως μετὰ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς κρίσεως πολλῶν ἄλλων, οὐδόλως δὲ προτίθεμαι νὰ καταδικάσω τοσαῦτα περίφημα συγγράμματα, τοσοῦτους πεπαιδευμένους καὶ εὐσεβεῖς ἄνδρας, οἵτινες ὁλόκληρον τὸν βίον αὐτῶν κατηνάλωσαν σχολιάζοντες τὸ Εὐαγγέλιον. Τὰ σχόλια εἶναι πολλὰκις ὠφέλιμα, τοῦτο ποσῶς δὲν ἀρνοῦμαι λέγω μόνον ὅτι εἰς καὶ μόνος στίχος τοῦ Εὐαγγελίου μὲ διδάσκει πλεόστον, μὲ οἰκοδομεῖ περιστότερον, μὲ πείθει κάλλιον, παρ' ὅσον ἤθελον μὲ διδάξει, μὲ οἰκοδομήσει, μὲ πείσει, ἑκατὸν τόμοι σχολίων καὶ σημειώσεων. Μοὶ ἐφάνη πάντοτε, δι' ὅσων ἂν διήλθον διανοητικῶν κρίσεων, ὅτι ἡ Νέα Διαθήκη, ἂν ἀπολογιῶν εἶχεν ἀνάγκην, ἔφερε τὴν καλῆτέραν αὐτῆς ἀπολογίαν ἐν ἑαυτῇ, καὶ θεοβαίως, οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελιστῇ Λουκᾷ τὴν ἀνάστασιν τοῦ υἱοῦ τῆς ἐν Ναὺν χήρας ἀναγινώσκων, οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ τὴν τοῦ Λαζάρου, συνέλαβόν ποτε ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν θαυμάτων. "Ο,τι διηγεῖται, ὁ ἱερός συγγραφεὺς τὸ βλέπει ἀκόμη, καὶ τὸ βλέπω καὶ ἐγὼ δι' αὐτοῦ· παρρησιασχομαι εἰς ἅπασαν τὴν σκηνὴν, καὶ γίνομαι αὐτός ἐγὼ μάρτυς αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος. Κλαίω μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λαζάρου· *Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει!* Ἐπὶ δὲ τοῦ χείλους τοῦ μνημείου, καὶ ὅτε ἐμελλε νὰ ἄρθῃ ὁ λίθος, τὸ θεῖον ἐμβρίμμημα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληροῖ φόβου τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἀνακαλύπτει εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν φρίκην τοῦ θανάτου. Τὰ δάκρυα αὐτοῦ μὲ συγκινοῦσι μέχρι βάθους τῆς καρδίας· *Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν!* Καὶ ὅτε τελευταῖον, συναθροίζων, οὕτως εἰπεῖν, ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν δύναμιν αὐτοῦ ὡς Θεοῦ, κραυγάζει φωνῇ μεγάλῃ· *Αἶψα· δεῦρο ἔξω!* ὅτε τὴν φωνὴν ταύτην ἀκούσαν, τὴν ἐξαγαγοῦσαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ τοῦ μηδενός, τὸ πτώμα ἐκεῖνο, ἀναλαμβάνον ζῶν, ἐξέρχεται δεδεμένον τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας καιρίαις, καὶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ σπουδαίῳ περιδεδεμένην, αἰσθάνομαι ἐμυτὸν κυριεύμενον, ὡς οἱ Ἰου-

δαῖτοι, ὑπὸ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, διορῶ ἐν τῷ μέλλοντι θαῦμα μεγαλύτερον ἀκόμη καὶ γενικώτερον, καὶ ἐπιστρέφω πλήρως ἐλπίδος εἰς τὴν παραμυθητικὴν τῶν ὑψηλῶν τούτων λόγων ἔννοιαν. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθ' ἀποθάνῃ, ζήσεται. Γράψατε λοιπὸν σημειώσεις καὶ σχόλια ἐπὶ τοιαύτης διηγήσεως!

Τί εἶναι αἱ λογικαὶ ἀποδείξεις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ ἐν τοσοῦτοις τόμοις ἐπισωρευόμεναι, καὶ διὰ τοσούτων, πολλάκις εὐγλώττων, λόγων καὶ ὁμιλιῶν ἐπαναλαμβάνόμεναι, ὅταν συγκριθῶσι πρὸς τὴν ἀπλὴν διήγησιν τῆς ἀπιστίας τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ καὶ τῆς μετὰ ταῦτα πίστεως αὐτοῦ, ὡς περιγράφονται ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου; Καὶ ὁ Θωμᾶς ἀκόμη, καὶ ὁ Θωμᾶς ἐζητεῖ νὰ ἴδῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν νὰ ψαύσῃ: Ἐάν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλῃ τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλῃ τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. Ἐκτοτε εἰκοσι σχεδὸν ἑκατονταετηρίδες περῆλλον, καὶ τοιαύτη ἀκόμη εἶναι ἡ θάσις πασῶν τῶν κατὰ τῶν θαυμάτων ἐνστάσεων εἶναι δὲ αὕτη, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἡ φυσικωτέρα καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ἐνστασις. Ἐὰν εἶναι ἀρὰ γε ἀληθὲς ὅτι ἀντὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς εἶδε καὶ ἔψαυσε, καθὼς καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ὁλοκλήρος διὰ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἐκραύγασεν: Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου; Καὶ τίς δύναται ν' ἀμφισβιάῃ περὶ τοιαύτης διηγήσεως; Ἄν τοῦτο ᾖναι πλάσμα καὶ ἐφεύρημα, εἰς τί λοιπὸν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν; Τὸ πιθανὸν παρὰ τοῖς ἀφελεστέροις τῶν ποιητῶν, ἤθελα σχεδὸν προσθέσει τὸ ἀληθὲς παρὰ τοῖς εὐκρινεστέροις τῶν ἱστορικῶν, εἰ πλησιάζει ἀρὰ γε εἰς τὴν ἀλήθειαν ταύτην; Ποῦ εἶναι ἐνταῦθα ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ χεὶρ τοῦ συγγραφέως;

Ἐξ ὅλων τῶν ὑπαρχόντων βιβλίων, τὸ εὐαγγέλιον εἶναι τὸ μόνον ὅπου ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐμφανίζεται πούποτε. Ὁ Ὅμηρος εἶναι Ὁμηρος ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ πάνποτε ποιητής. Ὁ Ἀχιλλεὺς αὐτοῦ εἶναι ὁ ὁμηρικὸς Ἀχιλλεὺς. Ὅ,τι

πλειότερον θυμῶν μετὰ τῶν ἡρώων του, εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Οὐδέποτε γίνεται ἀπ' ἐμοῦ ἄφαντος, οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμήν τὸν λησμονῶ. Ἀνευρίσκω αὐτὸν μέχρι καὶ τοῦ Πριάμου πίπτοντος εἰς τοὺς πόδας τοῦ φονέως τοῦ Ἑκτορος, καὶ ζητοῦντος παρ' αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ του. Πλειότεραν ἔχω θεοσιμότητα περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Θουκυλίδου καὶ τοῦ Τακίτου, παρ' ὅσων ἔχω περὶ τῆς ἀκριβοῦς τῶν διηγήσεων ἢ τῆς ὁμοιότητος τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Χωρὶς ν' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς φιλαλληθείας των, βλέπω ὅτι, ὑπὸ τὸν κάλαμον αὐτῶν, τὰ πάντα χρωματίζονται κατὰ τὸν χαρακτῆρά των, καὶ λαμβάνουσι τοῦ πνεύματος αὐτῶν τὴν βαρύν. Καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς λοιποὺς θεοπνεύστους συγγραφεῖς, ὁσάκις συλλογίζονται καὶ λαλοῦσιν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι, εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον, φέρ' εἰπεῖν, ἀνθρώπινόν τι ἀναφαίνεται καὶ ἀνακαλύπτεται ὑπὸ τὴν ιερότητα τοῦ ἀποστόλου. Μόνη ἡ εὐαγγελικὴ διήγησις, ὅποιανδήποτε ἂν παρατηρήσωμεν διαφορὰν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἱερῶν συγγραφῶν, εἶναι ἡ καθαρὰ παράστασις τῶν πραγμάτων. Ἦμπορεῖ ἀκόμη καὶ νὰ μὴ πιστεῦσῃ τις διότι ἡ πίστις εἶναι συγκατάθεσις ἐλευθέρᾳ, καὶ ἡ παρ' αὐτῆς ἀποκαλυπτομένη ἀλήθεια δὲν ἐπιβάλλει κατ' ἀνάγκην τὴν πεποιθήσιν ἀλλ' Ἦμπορεῖ ἐπίσης νὰ μὴ πιστεῦσῃ τις καὶ ἀγροῦ εἶδεν. Εἰς τὸ θαῦμα, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀρθολογῶν ἂν ἴδῃ τις, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν ἂν ψεύσῃ, ἢ διάνοια εὐρίσκει πάντοτε στάδιον εὐρὺ ἀντιστάσεως, ἂν ἡ καρδίᾳ, οὕτως εἰπεῖν, δὲν παρὰδοθῇ. Ἡ θαυμασία αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ κραυγὴ! Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου! Ἐδὲν εἶναι ἄρα γε κραυγὴ ἀγάπης μᾶλλον; ἢ ὁμολογία τὸ τοῦ πράγματος ἐνέργειαν ἀναγνωρίζουσα; Πόσοι ἐπανελάβον αὐτὴν μὴ ἰδόντες! Ἐκ δὲν εἶναι αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὠνόμασε μακαρίους; Ἡ πεποίθησις τότε μόνον γίνεται πίστις, ὅταν εἰσχωρήσῃ μέχρι τῆς ψυχῆς τὴν ψυχὴν διασειεῖ ἡ εὐαγγελικὴ διήγησις ἢ ὑψηλὴ αὐτῆς ἀπλότης προλαμβάνει τὴν ἀμφισβολίαν τὴν ὑπὸ τῶν σχολίων καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου διεγειρομένην ἢ καρδίᾳ ἐκερδῆθη πρὶν ἢ λάβῃ κερὸν ἢ διάνοια νὰ δυσπιστήσῃ καὶ ἰδοὺ διατί, ὁσάκις θέλωμεν νὰ ζωπυρήσωμεν τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων, βαρυνοῦμε-

τοῦ σπεῖραι τὸν σπὸρον αὐτοῦ, τὸ σπέρμα τοῦ θεοῦ λόγου· τὸ πε-
σὸν ἐπὶ ξηρᾶς γῆς ξηραίνεται καὶ μαρμαίνεται· αἱ θάτοι καὶ αἱ ἀ-
κανθαι, αἱ φροντίδες καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποπνί-
γουσι τὸν σπὸρον καὶ ἐμποδίζουσι τὴν βλάστησιν αὐτοῦ· ἡ ἀγαθὴ
γῆ, ἡ ἡμερος καὶ καθαρὰ καρδία, δέχεται προθύμως τὴν οὐρανίαν
σποράν, θερμαίνει αὐτὴν διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ παράγει καρπὸν
ἐκατονταπλασίονα. Ἔρχεται ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ· ὁ οἰκοδε-
σπότης διατάσσει τοὺς ὑπηρετάς αὐτοῦ νὰ συλλέξωσι τὸν καλὸν
οἶτον καὶ νὰ τὸν φυλάξωσιν εἰς τὰς ἀποθήκας του· τὰ δὲ ζιζάνια,
τὰ ὅποια ὁ οἰκοδεσπότης ἀφῆκε νὰ συναυξάνωνται μέχρι τοῦ
θερισμοῦ διὰ νὰ μὴ ἐκριζωθῇ μετ' αὐτῶν καὶ ὁ σῖτος, παραγ-
γέλλει νὰ τὰ δέσωσιν εἰς δέσμας καὶ νὰ τὰ κατακαύσωσιν εἰς
τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον! Ὅποια παρηγορία καὶ ὅποια συγχρόνως ἀπει-
λή! Οὐδὲν ἐξ ὅλων τούτων ὑπερβαίνει τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀ-
πλῶν τούτων ἀνθρώπων εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Ἐν-
νοοῦσι διὰ τῆς καρδίας των. Τὴν δὲ ἡθικὴν ταύτην, τὴν τόσον
αὐστηρὰν κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν τόσον τραχεῖαν διὰ τοὺς
πλουσίους, τὴν τόσον ὀχληρὰν διὰ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τοὺς εὐτυ-
χεῖς τοῦ κόσμου τούτου, ἵπῳ νὰ μὴ τὴν ἀγαπήσωσιν, ἀφοῦ
εὐλογίας μόνον δι' αὐτοὺς ἔχει; Ἀναγινώσκετε τὸ Εὐαγγέλιον
ὡς χωρικοὶ καὶ ὡς παιδιὰ, ἂν θέλετε νὰ μὴ ἀπαντήσετε πέ-
τραν σκανδάλου. Τότε πῶς ἀσύγκριτον θέλει τὰ πάντα διαφω-
τίσει· ἡ ἀπλότης τῆς καρδίας, ἡ εὐθύτης τοῦ πνεύματος δὲν εἶ-
ναι ἐξαιρετικῶν τινῶν τάξεων προσόντα, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ θέλει ἐπεκταθῇ καὶ ἐφ' ὑμᾶς· Ἐξομολογημαῖοι,
πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δεῖ ἀπεκρῦψας ταῦτα
ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ῥηπίοις!

Οἱ δὲ σοφοὶ οὗτοι καὶ συνετοί, ποῖοι εἶναι; Ἀς μὴ ἀπατώ-
μεθα· καθὼς ὑπάρχει ἡ θάναυσος καὶ θετικὴ εἰδωλολατρεία, οὕ-
τως ὑπάρχει καὶ εἰδωλολατρεία ἄλλη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς
σοφίας. Ἀνθρωπολατρεία δὲν εἶναι μόνον ἡ προσκύνησις τῶν θεο-
ποιουμένων παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαλμάτων· ἀνθρωπολατρεία εἶ-
ναι καὶ ἡ ὑψηλὴ ἰδέα τὴν ὅποیان ὁ ἀνθρώπος συλλαμβάνει περὶ
τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ. Ἡ εἰδωλολατρεία αὕτη εἶναι

τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος, καθ' ὅσον εἰσδύει καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τιμιωτέρας καρδίας, δύναται δὲ νὰ μολύνῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἀληθῆ ὁρησκείαν· ἀπόδειξις οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τοσούτον συχνῶς καὶ πικρῶς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὀνειδιζόμενοι. Ἀπορεῖ τις κατὰ πρῶτον διὰ τὴν ἰταμότητα, τὴν τραχύτητα, τοῦ μῶς εἰπεῖν, μεθ' ἧς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιτίθεται κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ μικρά τις σκέψις ἀρκεῖ νὰ λύσῃ τὴν ἀπορίαν ταύτην. Ἄντὶ τῆς θεοπέμπτου ὁρησκείας, οἱ ὑπερφύλακτοι Φαρισαῖοι ἀντικαθιστῶσι θεολογίαν αὐθιζέτον, ἔργον ἀγέρωχον τῆς διανοίας αὐτῶν, οἰκοδομοῦντες, ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐπιστήμης τοῦ νόμου τὴν ὁποίαν ἴδιον αὐτῶν κτῆμα ἐλογίζοντο, τὴν ὑπόληψιν καὶ ἐπιρρόην αὐτῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν ἄλλων τὴν λατρείαν τὴν ὁποίαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν αὐτοὶ εἰς ἑαυτοὺς ἀπέδιδον· ἀντὶ τῆς ἠθικῆς, ὁποίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ ἐχάραξεν, οἱ δὲ προφητῇ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθον νὰ διεγείρῃσι τὴν μνήμην αὐτῆς ἐλαττουμένην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιστήμην τινὰ σοφισμάτων καὶ διακρίσεων, ἱκανῶν νὰ σκοτίσωσι καὶ τὰς σαφεστέρας τοῦ καθήκοντος γνώσεις, εἶδος δικονομίας στρεψοδικου διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζον ν' ἀπατήσωσι Θεὸν καὶ ἀνθρώπους· ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς λατρείας τέλος πάντων, δι' ἧς λατρεύεται ὁ Θεὸς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, καὶ ὑπὸ τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἡδύοχησε νὰ διαγράψῃ εἰς ἡμᾶς τύπους, τῆς λατρείας ἐκείνης τῆς ὁποίας ψυχὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, παραδόσεις ἀνθρωπίνους, κανόνας τινὰς πρακτικῆς, καλοὺς ἴσως καθ' ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἀνικάνους αὐτοὺς μόνους ν' ἀγιάσωσι τὸν ἄνθρωπον, ἐπιβλαβεῖς δὲ μᾶλλον ἢ ὠφελίμους εἰς αὐτὸν ὡςάκις πείθεται ὅτι, εἰς αὐτοὺς ὑποβιβάζομενος, ἐπραξέ πᾶν ὅ,τι ὤφειλε νὰ πράξῃ.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ σοφία τὰς ὁποίας ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατηράσθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν νομοδιδασκάλων τῆς Ἰουδαίας. Ἰδοὺ ἡ τριπλῇ εἰδωλολατρεία τὴν ὁποίαν κατεπολέμησεν ὡς θεολογίαν, ὡς ἠθικὴν, ὡς λατρείαν! Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Χριστὸς ἐκήρυσσεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὁ κόσμος ἦτο πλήρης εἰδώλων· ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Διὸς, τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἡγείροντο πανταχοῦ. Ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ διετηρεῖτο ἡ ἀ-

ληθῆς λατρεία καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ. Περὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶς εἰδωλολατρείας φαίνεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς οὕτως καὶ ἐν ἐνησχολήθη, πιστεύων ὅτι διὰ τοῦ πρώτου, οὕτως εἶπεν, φυσήματος τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅλα τὰ μάρτυρα ταῦτα εἶδωλα ἤθελαν πέσει ἀφ' ἑαυτῶν. Ἡ εἰδωλολατρεία τὴν ὁποίαν στιγματίζει καὶ ἀναθεματίζει εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀληθείᾳ θρησκείᾳ εἰδωλολατρεία, ἡ εἰδωλολατρεία τῶν ἱερέων, τῶν γραμματέων καὶ τῶν θεολόγων τοῦ ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ φωνὴ ἐκείνη, ἡ τόσον γλυκεία καὶ εὐσπλαγχνος πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἡ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Σαδδουκαίους, τοὺς ἐπικουρεῖους καὶ ὑλικόφρονες τοῦτους τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, εὐνοϊκὸν οἶκτον ἐκφράζουσα, ὀργίζεται καὶ ἐξαγριοῦται ὡς ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Φαρισαίων, τῶν πνευματοπαρόντων δηλαδὴ καὶ τῶν ἁγίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Οὐαὶ ἡμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ἡμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. Οὐαὶ ἡμῖν, ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ λέγοντες· Ὅς ἂν ὁμῶς ἐν τῷ ναῷ, οὐδὲν ἐστὶν· ὅς δ' ἂν ὁμῶς ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ἀφείλει. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ! τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσοῦς, ἢ ὁ ναὸς ὁ ἀργιῶν τὸν χρυσόν; Καὶ οὕτω καθεξῆς. Τίς δὲν γνωρίζει μετὰ πόσης ἐπιμονῆς, μετὰ πόσης ἀγίας ὀργῆς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καταφέρεται, εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τῆς δεισιδαίμονος τηρήσεως τοῦ σαββάτου; Μετὰ πόσης περιφρονήσεως λαλεῖ περὶ τῆς νίψεως τῶν χειρῶν, τῆς διακρίσεως τῶν φαγητῶν, τῆς ὑπερακριβοῦς ἀποδόσεως τῶν δεκάτων, οὐχὶ διότι αἱ πράξεις αὗται ἦσαν κακαὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ διότι οἱ Φαρισαῖοι ἐθεώρουν αὐτάς ὡς τὸ οὐσιώδες μέρος τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας; Καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνην τῶν νομοδιδασκάλων τούτων, τὴν δοκησιοφλίαν αὐτῶν, τὴν πεποίθησιν τὴν ὁποίαν παρείχεν εἰς αὐτοὺς ἡ αὐστηρότης τῶν πράξεων καὶ τῶν ἡθῶν, εἰς ἑαυτοὺς καὶ μόνους, ὡς ἐνόμιζον, ὀφειλομένην, ἐπὶ τοῦ ποίου στίγματος καταδίκης· αἰωνίας δὲν ἐτιμώρησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, καταβιβάζων τοὺς λεγομένους τούτους δικαίους κατωτέρω καὶ τῶν τελωνῶν καὶ τῶν πορνῶν ἀκόμῃ;

Φαρισαῖοι τοιοῦτοι πανταχοῦ ὑπῆρξαν, καὶ πάντοτε θέλουν ὑπάρχει! Ἡ τριπλῇ εἰδωλολατρεία τὴν ὑποῖν ἐν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατεπολέμησε δὲν θέλει ἐκλείψει εἰ μὴ ὅταν ἐκλείψῃ καὶ ἡ ἀνθρωπότης αὐτή. Ἡ εἰδωλολατρεία τῶν τύπων καὶ τῶν τελετῶν θέλει εἶναι πάντοτε ἡ εἰδωλολατρεία τῶν ἀδυνάτων, ἐκείνων οἵτινες θέλουν νὰ ἔχωσι ὀρησκεῖαν εὐκόλῳ καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ὀλιγοδάπανον· οἱ ἰσχυροὶ καὶ οἱ ἐπιτήδεια τοῦ κόσμου τούτου τὸ τοιοῦτον μέσον θέλουν πάντοτε μεταχειρισθῇ πρὸς δεσποταίαν τοῦ ὄχλου. Πάντοτε θέλουν εὐρεθῇ διδάσκαλοι καὶ θεολόγοι διδάσκοντες ὑμᾶς ὅτι δὲν ἀμαρτάνετε ἐὰν ὁμώσητε ἐν τῷ ναῷ, καὶ οὐχὶ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι ἐὰν τις εἴπῃ πρὸς τὸν πατέρα ἢ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ· Δῶρον, ὃ δὲν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, δὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ βοηθήσῃ ἄλλως καὶ τιμῇ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. Φιλόσοφοι, πολυμαθεῖς, σοφοὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἢ τῆς θείας σοφίας, ὑμετέρα εἰδωλολατρεία εἶναι καὶ θέλει εἶναι πάντοτε ἡ ὑπερηφάνεια! Καὶ πῶς ἄλλως ἤθελε καταρασθῇ καὶ ἐαυτὰς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν σοφίαν, τὰ δῶρα ταῦτα τοῦ Θεοῦ; Εἰς ἡμᾶς ἀπόκειται νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ἡ σοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἡμῶν δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων αἵτινες καὶ τὴν διάνοιαν εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπροσάτους διατηροῦσι.

Τὰ πάντα εἶναι ἀλληλένδετα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελλαν νὰ ᾖναι ἡ ἀφευκτος συνέπεια τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἐκτὸς ἂν ἐγένετο το αὐτῷ ἀνώτερον καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς, ἦτον ἀδύνατον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ μὴ κατηγορηθῇ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, νὰ μὴ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ Πιλάτου, νὰ μὴ χλευασθῇ ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου, νὰ μὴ σταυρωθῇ ἐπευφημοῦντος καὶ ἀλαλάζοντος τοῦ ἄρρου ὄχλου. Καὶ λοιπὸν, τὸ θαυμάσιον αὐτὸ πάθος, τὸ ἀρχέτυπον τοῦτο τῶν ἀληθῶν, τῶν ἀφελῶν, τῶν συγκινητικῶν διηγήσεων (ἐντρέπομαι μεταχειρίζομενος τὰς τετριμμένας ταῦτας λέξεις), εἶναι ἄρα γε καὶ αὐτὸ μυθικὴ παράδοσις καὶ μυθικὸν πλάσμα; Ναί, ἂν ἡ ἐπὶ τοῦ ὅρου ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (α), τὸ θεῖον

(α) Ὁρα Ματθ. Κεφ. Ε'—Ζ'.

(ΕΥΑΓ. ΚΒΡ. ΕΤΟΣ Δ').

τούτο τῆς ἡθικῆς εὐγλωττίας ἀριστοῦργημα, εἶναι παράδοσις ἐπίσης, τυχαίως ἀπὸ στομάτων ἀγνώστων συλλεχθεῖσα, καὶ ὑπὸ τυχοῦσης καὶ ἀμαθοῦς χειρὸς μεταγραφθεῖσα! Δικαίως λοιπὸν εἶπα ὅτι τὰ μέρη ἅπαντα τοῦ Εὐαγγελίου χρησιμεύουσιν εἰς ἐξήγησιν καὶ ἀπολογία ἀλλήλων. Τὸ σύνολον τοῦτο οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις δύναται νὰ διαιρέσῃ· τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν μέρος συνέχονται καὶ συγχωνεύονται εἰς τρόπον τόσον στενὸν καὶ τόσον ἀπλοῦν, ὥστε πρέπει ἐξ ἀνάγκης ἢ ὅλα νὰ τὰ παραδεχθῶμεν ἢ ὅλα νὰ τ' ἀποδρίψωμεν, καὶ ἴσως λογικώτεροι τῶν ἄλλων ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι οἵτινες, ἀρνηθέντες τὰ θαύματα καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἠρνήθησαν συγχρόνως καὶ τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ ἀπεφάνθησαν ὅτι Χριστὸς οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ἄλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι τότε ἐναπομένει ἄλλο τι θαῦμα, τὸ μεγαλύτερον, τὸ ἀπιστευτότερον πάντων, ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Χριστοῦ, τοῦ βίου καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Εὐαγγελίου!

Τί δέ, ἐν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον προσθέσωμεν τὰς ἄλλας βίβλους τῆς Νέας Διαθήκης, τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὰς Ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὰς Ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου κτλ., αἵτινες ὑποθέτουσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, βεβαιοῦσι καὶ τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, καὶ ταυτίζονται μετὰ τῶν Εὐαγγελίων; Τίς δὲν βλέπει ὅτι τὰ πάντα ὁ αὐτὸς χαρακτὴρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εἰλικρινείας ἐπισφραγίζει! Ὅποῖον ἐξάισιον πίνακα παριστάνουσιν ἐνώπιον ἡμῶν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ κατεσπευσμένῃ καὶ ἀπαραμιλλήτῃ αὐτῶν συντομίᾳ! Ὅποιαν ἡθὼν εἰκόνα μᾶς διαγράφει τὸ περιστατικὸν τοῦ ῥωμαίου ἐκείνου ἀνθυπάτου ὅστις, ἔμφοδος γενόμενος διότι ἤκουσε τὸν Παῦλον λαλοῦντα περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, διέλυσε τὴν συνεδρίαν διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων· *Τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαι σε!* Ὅποια ὁμιλία ἡ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου, ὅτε, παροξυνθέντος τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διότι ἐβλεπε κατείδωλον τῶν Ἀθηνῶν τὴν πάλιν, σταθεὶς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐκήρυξε τὸν ἀγνώστον Θεόν! Καὶ ἂν ὅλος ὑπὸ ἀνθρωπίνην ἔποψιν

θεωρήσωμεν τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἡ ἀρχαιότης μᾶς με-
τιβίβασε περιεργότερον αὐτῶν βιβλίον; ἡ ὑπάρχει τι ἐν τοῖς ἱ-
στορικοῖς τῶν χρόνων ἐκείνων, ὁμοιάζον, εἴτε κατὰ τὴν ἀλήθειαν
τῶν εἰκόνων, εἴτε κατὰ τὴν ζωηρότητα τῆς διηγήσεως, τὴν συ-
νωμοσίαν ἐκείνην τῶν ἀργυροκόπων καὶ ἀγαλματοποιῶν, διεγει-
ράντων τὰ πλήθη ἐν ὀνόματι τῆς μεγάλης θεᾶς τῶν Ἑφεσίων;
Καὶ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅποια δεινότης
λόγου! ὅποιον βάθος γνώσεων καὶ διδασκαλίας! καὶ ὑπὸ τὴν
ἀπέριπτον τῶν λέξεων ἀπλότητα, ὅποια φυσικὴ καὶ πείθουσα εὐ-
γλωττία! Πόσον ἀγαθὸς καὶ φιλόστοργος δεικνύται ὁ Ἀπόστολος
οὗτος, καὶ ἐπιπλήττων καὶ τιμωρῶν ἀκόμη! Πόσον ταπεινός,
καὶ ἐν ᾧ διηγείται τὰς ὀπτασίας του! Ἄν φαίνεται ἐνίοτε σκα-
τεινός (αὐτὸς ὁ ἀπόστολος Πέτρος ὁμολογεῖ ὅτι ἐν ταῖς Ἐπιστο-
λαῖς τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἶναι χωρία τινὰ δυσνόητα (α)), τοι-
οῦτος βεβαίως δὲν εἶναι κατὰ τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ, ὅπου χροιά τις
χάριτος καὶ τρυφερότητος μαλακύνει τὴν αὐστηρότητα τοῦ ὕφους.
Εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου διαλάμπει εὐθύτης
ἁπλστος καὶ εἰδός τι μεγαλοπρεποῦς ἀγαθότητος, ἀξίως τοῦ κο-
ρυφαίου τῶν Ἀποστόλων. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου
ὑπ' ἑνὸς καὶ μόνοῦ αἰσθημάτων ἐμπνέονται, τῆς πρὸς τὸν πλησίον
ἀγάπης· οἷον δὴ ποτε δὲ εἶναι τὸ σκότος, διὰ τοῦ ὁποῖου τὸ προ-
φητικὸν πνεῦμα περιετύλιξε τὴν Ἀποκάλυψιν, ἡ ψυχὴ, ὑπὸ το-
σούτων φοβερῶν εἰκόνων κλονουμένη, πορίζεται τοῦλάχιστον
τὸ μέγα τοῦτο μᾶθημα, ὅτι κόσμος ἄλλος ὑπερφυσικὸς ἐρίπτα-
ται ὑπεράνω τοῦ γήινου ἡμῶν κόσμου, καὶ ὅτι τὰ ἐν τῇ γῇ
ταῦτ' ἐγινόμενα, ἅτινα φαίνονται ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὰς ἱ-
διοτροπίας τῆς τύχης ἢ εἰς τὴν τυφλὴν τυραννίαν τῶν παθῶν,
ἔχουσιν ὑψηλοτέραν ἄλλην αἰτίαν, ἐν τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δικαιοσύ-
νῃ τοῦ Θεοῦ.

Ὅσοι λοιπὸν ὀνειροπαλοῦσι θρησκείας νέας, ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι
δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσιν ἀντὶ τῆς θρησκείας τὴν φιλοσοφίαν,
ἂς μάθωσιν ὅτι, πρὸς εὐδόωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῶν, προηγού-

(α) Πέτρ. Ἐπιστ. Β'. Κεφ. Γ'. 16.

μενός τις ὅρος εἶναι ἀπαρχιτήτως ἀναγκαῖος. Οἱ ἄνθρωποι δὲν θέλουν ἀφήσει νὰ τοὺς ἀρπάσωσι τὴν Νέαν Διαθήκην, ἂν δὲν δοθῇ εἰς αὐτοὺς τίποτε καλλήτερον νὰ ἐβάλωσιν εἰς τὴν θέσιν της. Ἀνάγκη πᾶσα, πρὸ πάντων, οἱ νέοι οὗτοι προφῆται καὶ μεταρρυθμίσται νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα, ὥς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, νὰ μᾶς λέγωσι· Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, ἀγῶ ἀναπαύσω ἡμᾶς. Ἀς λείψωσι τὰ θαύματα, ἀφοῦ θαύματα δὲν θέλουσιν. Οὐδεὶς θέλει ζητήσῃ παρ' αὐτῶν οὔτε τυφλῶν ὑφ' ὀφθαλμοῦς ν' ἀνοίξωσιν, οὔτε νὰ θεραπεύσωσι χωλοὺς, οὔτε νεκροὺς ν' ἀναστήσωσιν. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀσθενής· πῶς θέλετε τὴν ἱατρεύσει; Αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη μου μὲ τυραννοῦσι· πῶς θέλετε μὲ ὑψώσει ὑπεράνω τοῦ ἑαυτοῦ μου. Εἶμαι πτωχός, ἀροτριῶ, ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου μου, τὴν γῆν ἥτις ὀλίγους καὶ ἀνεπαρκεῖς παράγει δι' ἐμὲ καρπούς· ἐγκύπτων ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς βιομήχανικὴν ἄλλην ἐργασίαν, ἐξέρχομαι τὸ ἐσπέρας φέρων ἡμερομίσθιον μόλις ἐπαρκοῦν εἰς τὸ νὰ φάγῃ ἡ οἰκογένειά μου ξηρὸν καὶ πικρὸν ἄρτον· πῶς θέλετε μὲ διδάξει, οὐ μόνον νὰ μὴ φθονῶ, νὰ μὴ μισῶ τὸν πλούσιον, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχαριστῶ τὸν Θεόν καὶ νὰ δοξάζω αὐτὸν ἐν τῇ πτωχείᾳ μου; Διότι πτωχοὶ πάντοτε θέλουν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δὲν θέλω περιμένει βεβαίως, κατὰ τὰ ὄνειροπολήματα ὑμῶν, νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τοῦ κόσμου ἡ πτωχεία. Ἡ εἶμαι πλούσιος, ἀλλ' ἀηδία φρικτὴ, ἀποστροφή χειροτέρα τοῦ θανάτου, μὲ κατατρέχουσι καὶ μὲ καθιστῶσι δυστυχεῖ ἐν μέσῳ τῆς ἀφθονίας μου. Ἦδοναι, τιμῇ, τὰ πάντα δι' ἐμὲ ἐξηράνθησαν καὶ κατετρίφθησαν· ἡ καρδίᾳ μου, ὑπὲρ τὰ δέον ἐκταθεῖσα, οὔτε εὐχαριστεῖται, οὔτε γεμίζει πλέον ἐκ τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου. Καὶ ἔπειτα, μέλλω ν' ἀποθάνω ποῖον σκοπὸν ἔχετε νὰ προσφέρετε εἰς τὴν ζωὴν μου, ποῖαν ἐλπίδα καὶ ποῖαν παρηγορίαν εἰς τὸν θάνατόν μου; Τὴν ἀμφιβολίαν; ἱ συστήματα μάταια, ἀντιπολεμούμενα καὶ καταστρεφόμενα ἀμοιβαίως; ἢ χιμαίρας καὶ ἐνύπνια τὰ ὑποῖα οὐδεὶς ἄλλος, ἐκτὸς τοῦ πλάσαντος ἢ ἐνυπνιασθέντος αὐτὰ, δύναται νὰ θεωρήσῃ σπουδαῖα; Μάταιως μᾶς ὑπόσχεσθε παράδεισον ἐπὶ τῆς γῆς ὁ παράδεισος ὑμῶν ἀντηχεῖ ἐκ στεναγμῶν καὶ δακρύων· καὶ ὁ σταυρὸς

αὐτός, τὸν ὅποιον θέλετε ν' ἀποσπᾶσθε ἐκ τῶν ναῶν τοῦ Ἰ-
ψίστου, εἶναι ἀκόμη καὶ θέλει εἶναι πάντοτε τὸ ἀληθέστερον τῆς
ἀνθρωπότητος ἐμβλημα. Ἰ βλέπετε τὴν δυστυχεῖ ἐκείνην μητέρα,
τὴν στερηθεῖσαν τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς τέκνου; ὅποιον πένθος!
ὅποια ἀπελπισία! Τί θέλετε τῆς εἰπεῖ; Ὁ υἱός σου εἶχε γεννηθῇ
ὀνητός· κλαῦσον· ὁ χρόνος θέλει ἐξαλείψει τὴν μνήμην του ἐκ
τῆς καρδίας σου καὶ τὰ δάκρυά σου ἀποξηράνει. Ὁ Ἰησοῦς Χρι-
στὸς πρὸς τὴν ὀρηνοῦσαν ταύτην μητέρα λέγει· Παρηγορήθητι,
Οὐγατερ. Τὸ τέκνον σου, θέλεις τὸ ἰδεῖ· πάλιν· Θέλω σοὶ τὸ ἀπο-
δώσει πάλιν ἔνδοξον καὶ ἀθάνατον, καὶ ἐκ τοῦ παιδικοῦ αὐτοῦ
ἐπὶ τῆς γῆς βίου τὰς χάριτας μόνον καὶ τὴν ἀκαλίαν αὐτοῦ δια-
τηροῦν. Ἐν ἐνθυμεῖσαι τί γράφει τὸ Εὐαγγέλιόν μου; Ἀφerte
τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ
τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

* *

ΛΟΓΟΣ

ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΙΕΡΕΩΣ

ΕΠΙΣΤΡΕΨΑΝΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ (α).

« Ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ θρώπις, καὶ
» τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις ».

Ἰωάν. ς'. 55.

Εἰ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, διὰ τὴν μακρὰν ἀκολουθίαν,
οὐδαμοῦ ἐν γένει οὔτε διδαχαὶ οὔτε ὁμιλίας συνήθως γίνονται, ἢ

(α) Ὁ λόγος αὗτος ἐξεφωνήθη ἐν Ἰουρβούργῳ τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τοῦ Λατίνου
ιερέως Ἀ. Πετρεβικίου κατὰ τὴν παρά Λατίνους ἐορτὴν τοῦ Σώματος τοῦ
Κυρίου· ἐξεφώνησε δὲ αὐτὸν, τελείας τὴν τελευταίαν καθολικὴν λειτουργίαν
καὶ ἀποδείξας τὴν ὀρθοδόξον τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον τῆς ἰδίας ποί-
μνης, καὶ ἀποχωρεῖν τὰ πνευματικὰ τέκνα παραινέσας ὥπως μιμηθῶσι τὸ πα-
ράδειγμα αὐτοῦ. Ἐτυπώθη τῇ 1858 ἐν τῇ 20 ἡμέρᾳ τῆς ἐφημερίδος « Πνευματικὴ
ὁμιλία ».

τοῦλάχιστον σπανίως, ἀλλ' ἐγώ, ὡς πάντοτε ἐπεζήτουν τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν, οὕτω καὶ σήμερον, οὔτε καιροῦ φειδόμενος οὔτε δυνάμεων, θεία συνάρσει ἐπιθυμία ἐπεθύμησα νὰ συνεργήσω εἰς τὴν ὑμῶν σωτηρίαν. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου εὐχομαι, ἀκροαταί, ὅπως αὐτὸ τὸ οὐράνιον φῶς φωτίσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὴν συνείδησιν, καὶ παρασκευάσῃ οὕτως ὑμᾶς εἰς παραδοχὴν τῆς ἀληθείας, ἵνα ὑμεῖς, κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν ταύτην, τύχητε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πρᾶμυθίας, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι βίω αἰωνίου μακαριότητος, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐορταζομένου σήμερον Σώματος τοῦ Κυρίου συνεστήθη ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Δ' τῷ 1262 ἔπει εἰς εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ διὰ τὸ τιμιώτατον ἐχέγγυον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εὐδοκήσαντος πρὸ τῶν παθῶν τῇ ἐσχάτῃ νυκτὶ νὰ χάρισῃ εἰς ἡμᾶς ἑαυτὸν ὑπὸ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον· συνεστήθη, λέγω, ἵνα οἱ πιστοὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, θεωρήσαντες τοῖς νεκροῖς ὀφθαλμοῖς τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν, καὶ λαβόντες τὴν χάριν τῇ ἐπιροιτῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσενέγκωσιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καρδίας καθαρὰς πλήρεις εὐχαριστίας αὐτῷ ὑπὲρ πάντων μὲν τῶν ἀγαθῶν, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τούτου, ὅτι ὑδούκησε καταλιπεῖν ἡμῖν ἑαυτὸν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. Οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τῆς παρούσης ἐορτῆς! Ἐν τούτοις δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μάθῃ τις τὴν σύστασιν ἢ τὸν σκοπὸν ἱεροῦ τινος πράγματος, ἀλλ' ἀπαραίτητον ἔμα νὰ μάθῃ τις καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὸ μυστήριον λέγω, ἐν ᾧ παρίσταται αὐτός ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Ἀλλὰ, πρὶν ἢ εἶπω τι καὶ ἐρμηνεύσω τὸ μυστήριον τοῦτο, ἀναγκαῖον κρίνω νὰ εἶπω ὑμῖν ἐν συντόμῳ ἐν τίνι χώρᾳ καὶ ποῦ διέταξεν ὁ Κύριος ἡμῶν τὴν Εὐχαριστίαν. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀγαπητοί μου ἀκροαταί, νὰ προσέξῃτε εἰς δύο τιναί, εἰς τὸν τόπον τῆς Εὐχαριστίας καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Εὐχαριστίαν.

Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, ἐξαπόστειλον εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν μου τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, ἵνα γνῶσι τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην, περὶ ἧς τῇ σῇ ἀντιλήψει μέλλω νὰ εἶπω νῦν!

Ἐπιθυμῶντες νὰ εὐρωμεν ἀπομακρυνθέν τι ἀπ' ἡμῶν προσ-
 ῥήες πρόσωπον, ζητοῦμεν τὸ βασίλειον ἐκεῖνο, τὴν χώραν καὶ τὸν
 τόπον, ὅπου ἐστὶν ἡ ἡμετέρα φιλότης, ὁ εὐεργέτης ἡμῶν ζητοῦ-
 μεν τὸν φίλον ἢ εὐεργέτην περιπαθῶς εὐρόντες δὲ τὸ ζητούμε-
 νον, χαίρομεν χαρὰν ἀνέκρυστον, ὅτι ἐπληρώθη ἡ ἐπιθυμία ἡ-
 μῶν, καὶ ἡ καρδία ἡμῶν ἐπληρώθη γλυκυτάτης παραμυθίας. Εὐ-
 σεβεῖς χριστιανοί· τίς ἄλλος φίλος καὶ εὐεργέτης ἄξιος τοσαύτης
 ἀγάπης, ἢ ὁ μόνος εὐεργέτης, ὁ μέγιστος φίλος, ὁ θείανθρωπος
 Ἰησοῦς Χριστός, οὗ τῷ ἐλέει δαψιλοῦς οὐρανίου χάριτος ἐτύχο-
 μεν, ἀγιαζούσης τὰς ψυχὰς ἡμῶν; Οὗτος κατήλθεν ἐξ ὕψους οὐ-
 ρανῶν εἰς τὴν ἡμετέραν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, ἵνα παραμυθί-
 σῃται τὸν παλαίπωρον ἄνθρωπον, καὶ παρασκευάσῃ αὐτὸν εἰς
 τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Ταλαίπωρε γεωργέ, ὁ σπίζων διὰ τοῦ ἀρότρου σου τὴν γῆν ἵ-
 στερῆσαι σὺ τῶν πολλῶν γνώσεων διὰ τοὺς βαρεῖς πόνους σου
 ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πί-
 στεως γινώσκεις μόνον καὶ πιστεύεις, ὅσας ἡμεῖς οἱ καθολικοὶ
 ἱερεῖς σὲ διδάσκουμεν. Ἀλλ', ἐνῷ πολλάκις ἀκούεις ὅτι ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τὸ δεῦτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος,
 κατήλθεν ἐξ οὐρανῶν καὶ ἔζησεν ἐν χώρᾳ τινὶ, ἀγνοεῖς ὅμως ποῦ
 εἶναι ἡ χώρα ἐκεῖνη. Ἐρωτᾷς ἴσως ἐν τῷ νυχθ' τούτῳ, ποῦ ἡ χώ-
 ρα ἐκεῖνη καὶ τὸ βασίλειον, ὅπου ἔζησεν ὁ Κύριος ἡμῶν; Ἀπο-
 κρίνομαι, ἀγαπητέ. Μὴ νομίσῃς ὅτι ἄγνωστος ὁ τόπος ἐκεῖνος.
 Ἴσως νομίζεις ὅτι εἶναι εἰς τὸν ἥλιον ἢ εἰς τὴν σελήνην, ἢ ὅτι
 ἐπίτηδες ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον. Οὐχί. Εἶναι
 εἰς τὴν αὐτὴν σφαῖραν, ὅπου καὶ ἡμεῖς ζῶμεν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ
 μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν Ἀσίαν· ἐκεῖ εἶναι ἡ ἁγία γῆ·
 ὀνομάζεται δὲ Παλαιστίνη. Ἄν καὶ εἶναι μακρὰν ἀπ' ἡμῶν ἐκα-
 τοντάδας τινὰς μιλίων, ἀλλὰ τινες ἐξ ἡμῶν ἦσαν ἐκεῖ. Εἶναι δὲ
 καὶ ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπίτηδες ἀπέρχονται ἵνα ἴδωσι τοὺς εὐ-
 λογιμένους τόπους, οὓς ἐθαυμάστωσεν ὁ Θεός. Ἐχομεν δὲ καὶ
 περιγραφὴν τῆς χώρας ταύτης ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ. Ἀναγινώ-
 σκοντες δὲ τὴν II. Διαθήκην εὐρίσκουμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ καπα-
 βολῆς κόσμου ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἠγάπησε τὸν τόπον ἐκεῖνον.

καὶ ἐδόξασε, φανερώσας τὴν ἀγάπην, δικαιοσύνην καὶ παντοδυναμίαν· εἰς ἐκεῖνον ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολάς τοῖς πατριάρχαις καὶ λοιποῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀνθρώποις. Τὸν τόπον ἐκεῖνον ἠξίωσεν ὁ Θεὸς καὶ τῆς μεγίστης εὐλογίας· διότι ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς αἰωνίου δουλείας, καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Υἱὸς ἡγίασε τὸν τόπον ἐκεῖνον τοῖς ἔχουσι καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ. Ἐκεῖ ἠυδόκησε νὰ γεννηθῇ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ· ἐκεῖ ἐκοιμήσατο καὶ ἐθαυματουργήσας· ἐκεῖ ἐξελέξατο τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ, τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, οἵτινες ἔμελλον νὰ κηρύξωσι τὴν ἀγίαν αὐτοῦ διδασκαλίαν καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Ἀλλ' εἶναι καὶ ἄλλα, ἀκροαταὶ! Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος, τελειῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ αἱματόφυρτος καὶ πάσχων, ἠύξατο εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἐχθρῶν καὶ σταυρωτῶν· ἠύξατο καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἵνα πάντες ἡμεῖς γινώμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, γινόντες δὲ ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ καὶ κληρονομήσωμεν ζωὴν αἰώνιον. Ἠύξατο ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ κηρύττοντος, ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἀκούοντων με, καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ ἐξεφώνησε διηβῶ, ἦτοι τὴν σωτηρίαν ὑμῶν, ἵνα πάντες οἱ ἀπομακρυνθέντες τοῦ φωτός τῆς οὐρανίου ἀληθείας συναθροισθῇτε ὑπὸ τὰς πτέρυγας τοῦ σταυροῦ μου, θεωρήσῃτε τὰ τρυφάματά μου, ἀκούσῃτε τὴν διδασκαλίαν μου, ἀγαπήσῃτε τὸν Θεόν, εἰρηνεύσῃτε πρὸς ἀλλήλους καὶ συγχωρήσῃτε ἀλλήλοις πάντα, ὡς ἐγὼ συνεχώρησα τοῖς ἐχθροῖς μου, ἵνα τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης ἀποτελέσῃτε μίαν πόλιν, καὶ ἐγὼ ὦ ἐν αὐτῇ μόνος ποιμὴν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἠυδόκησεν ἐκεῖνος νὰ ἀποθάνῃ, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ νὰ ἀναστῇ ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς οἱ νεκροὶ ἀναστῶμεν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τῆς πλάνης. Ἐν τῇ εὐλογημένῃ ἐκείνῃ γῇ ἀνελήφθη ἐκεῖνος εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἐν ἐκείνῃ ὑπεσχέθη νὰ στείλῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τοὺς Ἀποστόλους πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, εἰπὼν· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐ-

μου ἢ (α). Ἐν τῇ χώρᾳ δὲ ἐκείνῃ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, λαβόν-
τες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἠύξισαν τοὺς πιστοὺς, καὶ διεσπάρη-
σαν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐξαπλοῦντες τὸ φῶς τῆς ἀληθείας
καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, καταλείποντες διαδόχους αὐ-
τῶν τοὺς πατριάρχας, ἐπισκόπους καὶ λοιποὺς, ὀφείλοντας νὰ
φροντίζωσι ὅπως τηρῆται ἀκέραιος ἡ οὐράνιος διδασκαλία τοῦ
Χριστοῦ.

Βλέπετε ἤδη σαφῶς, ἀκροαταί, ὅτι ἡ ἀληθὲς χριστιανικὴ
πίστις ἤρξατο οὐχὶ εἰς ἄλλο τι μέρος τῆς γῆς, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνο,
τὸ ὅποιον ἡμεῖς ὀνομάζομεν ἁγίαν γῆν, ἐν Παλαιστίνῃ. Ὅσοι
ἐδίωκον τὴν πίστιν ταύτην οἱ ἐχθροὶ καὶ εἰδωλολάτραι, τοσαύτω
μᾶλλον ἐξηπλοῦτο. Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἁγίας ταύτης πίστεως ἐπὶ
τριακόσια ἔτη ποτιζομένη ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων μάρτύ-
ρων, καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῶν ὁστέων αὐτῶν, ἐξηπλώθη ἔτι μᾶλ-
λον, καὶ, τέλος, ἔτυχεν ἰσυχίας παρὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ὁ
αὐτοκράτωρ αὗτος ὁμολογήσας τὸν Χριστὸν Σωτῆρα, καὶ γενό-
μενος τέκνον τῆς Ἐκκλησίας, καθίδρυσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν
βασιλεύουσαν πόλιν, καὶ συνεχώρησεν εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους
νὰ ὁμολογῶσιν ἐλευθέρως τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο εἰς
πάσας τὰς χώρας τῆς εὐρείας αὐτοῦ αὐτοκρατορίας ἀνέλαμψε τὸ
φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μυριάδες εἰδωλολατρῶν προσῆλθον ὑπὸ
τὴν σκέπην τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Οὕτω λοιπὸν ἐν
τῇ Ἀνατολῇ, ἐν τῇ ἁγίᾳ γῇ, ἐν Παλαιστίνῃ, ἐγεννήθη καὶ παν-
ταχοῦ ἐξηπλώθη ἡ χριστιανικὴ πίστις ἡ μόνη ἀληθής. Ἡ ἁγία
αὕτη γῆ κατέστη ἐνδοξος εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύ-
τῃ γῇ ἀνέτειλεν, ὡς μεγαλοπρεπὲς ἥλιος, ἡ πίστις, κηρυχθεῖσα
ἔργῳ καὶ λόγῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ταχέως ἐξη-
πλώθη. Ἐνταῦθα ἐτηρήθη ἐκείνη μέχρις ἡμῶν ἀνευ τῆς ἐλαχίστης
ἀλλοιώσεως ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι, καὶ τηρηθήσεται μέχρι τῆς
συντελείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· «Ὁ οὐρα-
νὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθω-
σι ἢ (β). Μακάριοι ὑμεῖς, υἱοὶ καὶ θυγατέρες τῆς Ῥωσσίας!

(α) Γωά. ιγ'. 28.

(β) Ματθ. κδ'. 35.

διότι φέρετε τὴν σπραγίδα αὐτῆς ἐκείνης τῆς πίστεως, καὶ ἄλλοις
 θοῦς καὶ ἀγνῆς, ἥτις μέχρι τοῦ νῦν οὔτε κατὰ ἰδῶτα ἐν ἐσαλεύθῃ
 ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴν πίστιν
 ταύτην, τὴν παραδοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ ἅγιοι
 Ἀπόστολοι παρέδωκαν τοῖς ἐπισκόποις, οἱ δ' ἐπίσκοποι τοῖς ἱε-
 ρεῦσι, καὶ οὕτω διὰ τῆς κανονικῆς χειροτονίας περιῆλθε μέχρις
 ἡμῶν ἀναλλοιώτως. Ἡ πίστις αὕτη, φρουρουμένη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ
 τεσσάρων ἰδίων φρουρῶν, ἐτηρήθη ἐν πάσῃ ἀκεραιότητι καὶ με-
 γαλοπρεπείᾳ. Οἱ τέσσαρες οὗτοι φρουροὶ εἶναι οἱ ἅγιοι πατέρες
 τῆς Ἀνατολῆς, πατέρες τῆς ἀληθοῦς καὶ καθαρωτάτης πίστεως
 καὶ ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἀποκαλοῦνται πατριάρχαι, ὁ
 μὲν Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας,
 καὶ ὁ τέταρτος Ἱεροσολύμων. Ἐκαστος τῶν ἁγίων πατέρων τού-
 των, ἔχων ἰδίαν καθέδραν, ἐγρηγόρει καὶ ἐπηγρύπνει ὅπως τὸ
 Εὐαγγέλιον καὶ ἡ παράδοσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ
 πάντων τηρῶνται ἀπαρσκαλεύτως, ὡς παρέδωκεν αὐτός ὁ Χρι-
 στός. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βωσικῇ αὐτοκρατορίᾳ αὕτη ἐκείνη ἡ πί-
 στις φρουρεῖται ὑπὸ τῆς λεγομένης ἀγιοτάτης Συνόδου. Ἡκού-
 σατε πῶς ταχέως ἐξηπλώθη ἡ ἀγία αὕτη πίστις ἐπὶ τοῦ Μ. Κων-
 σταντίνου· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν εὐλογημένων χρόνων
 τοῦ γαληνοτάτου ἡμῶν αὐτοκράτορος (Ἀλεξάνδρου τοῦ Β') ἡ
 αὕτη πίστις ἐξαπλοῦται πανταχοῦ, φανεροῦσα τὴν θείαν αὐτῆς
 δύναμιν, καὶ περιλαμβάνουσα τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς αὐτο-
 κρατορίας. Πάντες οἱ ὁμολογοῦντες τὴν ἀγίαν ταύτην πίστιν
 ἀποκαλοῦνται καθολικοὶ Ἀνατολικοὶ, ὡς ὑμεῖς οἱ ἀκροαταί μου,
 καθολικοὶ Ῥωμαῖοι. Ἄν ἡ Ῥώμη καυχᾶται διὰ τὴν διαμονὴν καὶ
 τὸν θάνατον τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Πάυλου· ἂν οἱ
 ἅγιοι οὗτοι ἄνδρες, ἐλθόντες ἐκ τῆς ἀγίας γῆς ἵνα κηρύξωσι τὸ
 Εὐαγγέλιον, ἐδόξασαν τοσοῦτον τὴν Ῥώμην πόσῳ μᾶλλον ἔχει
 νῦν καυχᾶται ἡ χώρα ἐκείνη τῆς Ἀνατολῆς, ἣν ἐπάτησεν ὁ γλυ-
 κύτατος Κύριος, αὐτός ὁ εὐράνιος Διδάσκαλος, ὁ θεάνθρωπος Ἰη-
 σοῦς Χριστός, καὶ ἣν κηδόκησε νῦν ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵ-
 ματος;

Ὡ σὺ, ἀγία γῆ! Ὡ σὺ, πατρίς τοῦ Σωτῆρος τῶν ψυχῶν ἡμῶν,

εὐλογημένη γῆ! Σὺ ἀληθῶς ἡ γῆ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ ΠΕ ΔΙΑΘΗΚῃ ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν! Ἐπὶ μόνῃς τῆς ἀναμνήσεως τοῦ ὀνόματός σου πάντες ταπεινῶς κλίνομεν τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ αἱ καρδίαι ἡμῶν πληροῦνται οὐρανοῦ χαρᾶς, ἀναλογιζομένων τὸ μυστήριον τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν τὸ ἐν σοὶ τελεσθέν!

Ὡ χριστιανοί, ὑπάγωμεν τῇ πίστει καὶ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν εἰς τὴν γῆν ἐκείνην, ἣν ἡγάσεν ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵματος προσπέσωμεν αὐτῇ, καὶ κολληθέντες ταῖς καρδίαις, καταφιλήσωμεν τὰ αἰμοσταγῇ ἔτι ἔχνη τῶν ποδῶν τοῦ Σωτῆρος! Ἐπισκεψάμεθα τοὺς ἁγίους ἐκείνους τόπους, ἐν οἷς ὁ οὐράνιος Διδάσκαλος παρέδωκε τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀληθοῦς πίστεως.

Ἄλλ' ὑμεῖς, ἀκροαταί, ἐρωτᾶτε ἴσως, τίς ἡ πίστις ἐκείνη, τίνα δὲ δόγματα ἐκάρυξεν ὁ Κύριος ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ; Ἀποκρίνομαι, ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ πίστις ἐκείνη, εἰς ἣν πιστεύοντες, ἐξάπαντος σωθήσεσθε. Τὰ δόγματα αὐτῆς εἶναι τοιαῦτα, ὅπως ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς νὰ τηρῆτε αὐτὰ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀποδείξητε ἐν τῷ βίῳ. Εἶναι δόγματα καθαρωτάτης πίστεως, ὅπως παρέδωκεν αὐτὰ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὑμεῖς, ἀκροαταί, πολὺ ἀπεμακρύνητε. Τὸ πρῶτον τῶν δογμάτων τούτων εἶναι, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπάρχει ἡ μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν Ἀποστόλους, τοῖς δὲ Προφήτας, τοὺς δὲ Εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Ὑιοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ (α). Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ ἀνέξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς (β). Ἐν ἑτέρῳ δὲ χωρίῳ λέγει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· Προσέχετε οὖν

(α) Ἐφ. δ'. 11—12.

(β) Ἐφ. δ'. 15.

ἑαυτοῖς καὶ παρὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος (α). Δεύτερον δόγμα εἶναι, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος· Ὅτιαν δὲ ἔλεθ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ (β). Τρίτον δόγμα τῆς καθαρωτάτης πίστεως, ὑφ' ἧς ὑμεῖς, οἱ ῥωμαῖοι Καθολικοὶ, πολὺ ἀπεμακρύνθητε, εἶναι, ὅτι πάντες οἱ πιστοὶ ὀφείλουσι νὰ μεταλμβάνωσι τῆς Εὐχαριστίας ὑπὸ τὰ δύο εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ Πιετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (γ).

Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐορτὴν τοῦ Σώματος τοῦ Κυρίου κατάλληλον εἶναι νὰ ἐπιστήσωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τὸ δόγμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Παρακαλῶ μόνον νὰ με ἀκούσητε μετὰ προσοχῆς· διότι τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας εἶναι ἁγιώτατον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἄκραν εὐλάβειαν καὶ προσοχὴν, ἵνα ἀναγνωρίσωμεν πάντα τὰ ἐλλείμματα ἡμῶν καὶ τὰς πλάνας, καὶ ζητήσωμεν τὴν διόρθωσιν ἡμῶν, ὡς λέγει ἡ Γραφή· Αποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτῆραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἀναγεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ κυρίου ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καιρὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας (δ). Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰπέ ποτε τοῖς ἀκούουσιν αὐτόν· Ἡ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρώσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. Οὔτε ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπινοήσῃ, οὔτε ἡ πικροδυναμία νὰ πράξῃ, οὔτε ἡ χάρις νὰ χάρισῃ τοῖς ἀνθρώποις ἢν δυνατόν ἰσχυροτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ

(α) Ματθ. κ'. 28.

(β) Ἰωάν. ιε'. 26.

(γ) Ματθ. κς'. 26—28, Λουκ. κς'. 19. Α'. Κορ. ια'. 24.

(δ) Ἐφ. β'. 2—24.

παρὰ ταύτην, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδωκεν ἑαυτὸν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Εὐχαριστίας! Καὶ ὄντως ἡμεῖς περισσοτέρως χάριτος παρὰ Θεοῦ ἀξιούμεθα, ἢ οἱ Ἰσραηλῖται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, εἰς οὓς ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ μάννα· διότι τὸ μάννα ἦν μόνον τύπος, τὸ δὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια· τὸ μὲν μάννα συνετήρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ στηρίζουσι τὰς ψυχὰς εἰς ζωὴν αἰώνιον· τὸ μάννα κόρον ἐνεποίει, τὸ δὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐγείρουσι τὸν πόθον εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας συχνότερας μεταλήψεως.

Ἡ πίστις παριστᾷ μοι τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Εὐχαριστίᾳ πολλῶ μεγαλοπρεπέστερον, ἢ αἱ ἀκτῖνες τοῦ οὐρανοῦ, τὰ κύματα καὶ ὁ πάταγος τῆς θαλάσσης, αἱ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ, ἃν καὶ παρίσταται μοι ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ ταπεινῇ μορφῇ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐν τῇ πίστει ταύτῃ ἐπιθυμῶ νὰ διαμείνω μέχρι θανάτου· τὴν πίστιν ταύτην εὐχομαι καὶ ὑμῖν, ἀγαπητοί μου ἀκροαταί· *Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ (α).*

Χριστιανοί! Πιστεύω ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ψυχῇ τε καὶ σώματι παρίσταται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Εὐλαβηθῶμεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι ἀποστελεῖ εἰς ἡμᾶς πάντας χάριν καὶ δύναμιν πρὸς ἀληθῆ ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ προσήκουσαν χρῆσιν αὐτοῦ, ὥς διέταξεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς. Ἴσως ἐρωτᾷτέ με· πότε διέταξεν ὁ Χριστὸς τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως καὶ ὑπὸ ποῖα εἶδη; Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνομαι συντόμως καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων ὑμῶν. Λάβετε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀνάγνωτε μετὰ προσοχῆς, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ματθαίῳ (6)· Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας, ἔκλασε καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυρόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἀνάγνωτε καὶ τὸ

(α) Δ'. Κορ. ιζ. 1.

(6) Κεφ. κς'. 26—28.

Εὐαγγέλιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (α). Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· καὶ Ὁ τρώγων μου τὴν σὰρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ (β). καὶ Ὁ τρώγων μου τὴν σὰρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ (γ). καὶ Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἡληθὺς ἐστὶ βρωσίς, καὶ τὸ αἷμά μου ἡληθὺς ἐστὶ πόσις. Ἀνάγνωτε τὰ αὐτὰ καὶ παρὰ Μάρκου (δ), καὶ παρὰ Λουκᾶ (ε). Τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Σωτῆρος οὐδεμίαν ἄλλην ἐρμηνεῖαν ἔχουσι· λέγει δὲ ὁ Σωτὴρ, ὅτι διὰ τῶν δύο εἰδῶν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ὀφείλομεν νὰ μεταλαμβάνωμεν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐὰν θέλωμεν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, νὰ ἀπολαύσωμεν ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο καθαρῶς στηρίζει καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ (ς), περιγράφων τὴν διὰταξιν τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Κυρίου καὶ τὸν χρόνον· «Ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ ρυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὅσάκις ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Οἱ λόγοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ἐδίδαξεν αὐτός ὁ Σωτὴρ, εἶναι ἱκανὴ ἀπάντησις εἰς τὴν ὑμετέραν ἐρώτησιν. Βλέπετε καὶ ἀκούετε, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸ τῶν παθῶν αὐτοῦ διέταξεν ἐν τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀνωγέῳ τὴν ἀγίαν Εὐχαριστίαν, δοὺς ἐν ταύτῃ τὸ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ ὑπὸ τὰ δύο εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου,

(α) Κεφ. ς'. 53.

(β) Αὐτόθι, 56.

(γ) Αὐτόθι, 54.

(δ) Κεφ. ιδ'. 22—24.

(ε) Κεφ. κβ'. 19—20.

(ς) Κεφ. ια'. 23—26.

καὶ διέταξεν ἅμα νὰ τελεῖται ἡ ἀγία Εὐχαριστία εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ μέχρι τῆς δευτέρας ἐλευσεως.

Ἀξιοσημείωτον, ἀκροαταί, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, πάντες, ἱερεῖς καὶ λαϊκοί, ἐξεπλήρουν ἀκριβῶς τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεταλαμβάνοντες τῆς ἀγίας Εὐχαριστίας ὑπὸ τὰ δύο εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου· ἀλλ' ὁ κληρὸς τῶν ῥωμαίων Καθολικῶν αὐθαирέτως καὶ θρασεώς παρεχάραξε τὴν ἀγιωτάτην ἐντολὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μεταδίδει ἀπὸ τίνος καιροῦ εἰς τὸν λαὸν μόνον τὸ ἓν εἶδος, ἦτοι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τοῦ σώματος δὲ καὶ αἵματος μεταλαμβάνουσι μόνον οἱ ἱερεῖς μέχρι τοῦδε. Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο, ἢ μᾶλλον ἡ ἱεροσολία, καὶ κατὰ τὸν δευτέρον αἰῶνα ἤρχισε νὰ εἰσχωρῇ εἰς τὴν Δύσιν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἱερεῖς μετέδιδον τὸν ἄρτον μόνον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ὀδοιπόρους καὶ μακρὰν κτοικούντας· μετὰ δὲ ταῦτα ἐτόλμησαν νὰ μεταδίδωσι τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας καὶ εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως ὑπὸ τὸ ἓν εἶδος, λέγοντες, ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ καὶ τὸ αἷμα. Ὡς τόλμης ἀνγκούστου! Ὡς ἀπωλείας ἀνεπανορθώτου! Ὡς ζημίας, οὐδαμῶς ἀποζημιουμένης ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπου μυριάδες ψυχῶν ἐστερήθησαν τοῦ τιμιωτάτου ἀρραβῶνος τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ!

Ἐρωτῶ σε, ἀκροατά, εἶναι ἄρα αἱ φωτοβόλοι ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου φαεινότεραι τῶν σαφῶν καὶ ἀριδῆλων λέξεων τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ· γράγετε, πείτε πάντες; Ὡς πόσον μακάριοι ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων, οἵτινες τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετελάμβανον ὑπὸ τὰ δύο εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου! Τοῦναντίον δὲ, πόσον ἐλλεινοὶ καὶ ἀξιοδάκρυτοι οἱ νεώτατοι χρόνοι τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας! Ὁρῶν, ἀναλογιζόμενος τὰ τοῦ Κυρίου· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὡς ψυχαὶ ἐξαγορασθεῖσαι διὰ τοῦ τιμιωτάτου αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναισθάνεσθε ἄρα τὸ μέγεθος τῆς ζημίας ὑμῶν; Αἰσθάνεσθε τίνος στερεῖσθε; Στερεῖσθε τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅποιον ἐξέῤῥησεν ἐκ τῶν

τραυμαμάτων αὐτοῦ πρὸς ἀπόλυσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν· στερεῖσθε τοῦ θεοῦ ἐκείνου αἵματος μεθ' ὕδατος, ὅπερ ἐξέφρευσεν ἐκ τῆς λόγχης κεντηθείσης πλευρᾶς! Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, ἐπίστρεψον ἐκ τῆς πλάνης τοὺς διδασκάλους τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας, παραβάοντας τοὺς σου λόγους! Φώτισον αὐτοὺς τῇ χάριτι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος! Ἐντειλαὶ αὐτοῖς ἵνα συναθροίσωσι τὰ πρόβατα αὐτῶν εἰς τὴν ἀληθῆ ποίμνην, ἵνα πᾶσα ψυχὴ λουσθῇ τῷ τιμίῳ σου αἵματι ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Εὐχαριστίᾳ, ἵνα μηδεμία αὐτῶν ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον!...

Ῥωμαῖοι Καθολικοί! Θεωρήσατε μετὰ προσοχῆς τὴν ὁμολογίαν τῶν ἀνατολικῶν Καθολικῶν τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ῥωσσίας! Ἰδετε, πῶς αὐτοί, ἔχοντες ἀληθεῖς ἱερεῖς πρὸς ἁγιασμόν τῆς οὐρανοῦ ἐκείνης τροφῆς, δὲν παρέβησαν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τοῦ μυστηρίου οὔτε ἰδὲτα ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ Σωτῆρος! Ἰδόντες δὲ ὁμολογήσατε, ὅτι ἡ πίστις αὐτῶν εἶναι ἀληθῶς ἀποστολική, καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὐτῶν εἶναι ἀγία ἀληθῶς καθολική, ἀκέραιον καὶ ἀλώβητον διατηρήσασα τὸ σπουδαιότατον δόγμα τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Μὴ τολμήσητε νὰ εἴπητέ τι κατὰ τῆς πίστεως ταύτης· διότι εἶναι ἀληθῶς θεία, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἠύλόγησε καὶ εὐλογεῖ αὐτήν.

Ἐκδιώξατε ἐκ τῶν καρδιῶν ὑμῶν πᾶν μῖσος εἰς αὐτήν! Τοῦναντίον δὲ, γίνεσθε μία ποίμνη μετ' αὐτῆς, μία Ἐκκλησία, ἐπειδὴ κεφαλὴ αὐτῆς εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐχὶ δὲ ἄνθρωπος ἀπλοῦς.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πλέον τῶν 850 ἐτῶν ἀπέτέλει μίαν Ἐκκλησίαν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι Καθολικοὶ διὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν ἐναντίων τῷ Εὐαγγελίῳ ἐξέκλιναν καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ μέχρι τοῦδε οὐδεμίαν κοινωνίαν ἔχουσι πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ἐκείνη, χάριτι Θεοῦ, ἔχουσα τοὺς ἀληθεῖς αὐτῆς πατριάρχας, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους καὶ κανονικοὺς ἱερεῖς, κατὰ διαδοχὴν εἰς Χριστὸν τὴν ἀρχὴν ἀνάγοντας, αὐξάνει καὶ κραταιοῦται ἐν Κυρίῳ.

Ἀπαρέσκει ὑμῖν ὅτι οἱ ἱερεῖς ἐκείνων εἶναι ἑγγαμοὶ· ἀλλ' ἔ-

χοῦσι καὶ ἀγάμους, οἷον ἱερομονάχους, πατριάρχας, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι χιλίων ἐτῶν ἦσαν ἐπίσης ἑγγαμοὶ μόνον δὲ κατὰ τὸ 1123 ἔτος, ἐπὶ τῆς ἐν Λατεράνῳ Συνόδου, ἠνάγκασεν ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς εἰς ἀγάμον βίον. Παραλείπω νὰ καταδείξω τὰς ἐλλείψεις τοιαύτης διαταγῆς, καὶ ἀφίνω εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ τοῦτο.

Ἀκροαταί! ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ὅλα ἔτη κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, οὐδέποτε ὠμίλησα τόσα, ὅσα σήμερον. Θεέ μου, μὴ με κατακρίνης ὅτι τοσοῦτον ἀργὰ εἶπον τὴν ἀγίαν ἀληθειαν εἰς τοὺς ἀκροατάς μου! Ἐξαπόστειλον εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν σου τὴν ἀγίαν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης διδαχῆς. Ὡ, πόσον εὐχομαι ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀκολουθήσωσί μοι καὶ ἐπιστρέψωσιν, ὥς καὶ ἐγὼ ἐπεστράφην κατόπιν σου, Ἰησοῦ Χριστέ! Τέλος, *Νῦν ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸς μου καὶ Θεὸς ὑμῶν. Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐκτεστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὑψώματα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνησεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν (α).*

Περαίνων τὸν λόγον ἀποτείνωμαι πρὸς ὑμᾶς, ἀκροαταί, λέγων τὰ τοῦ Ἀποστόλου. *Νῦν ἰδοὺ ἐγὼ οἶδα, ὅτι οὐκέτι ἔψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (β).* Εἶθε ἐκπληρωθεῖν καὶ ἐπ' ἐμοῦ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου. *Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφοὺς σου! (γ)* Εἶθε μετὰ τῆς ἐπιστροφῆς μου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ἀληθεῖ Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπιστραφεῖητε καὶ ὑμεῖς, ἀγαπᾶ-

(α) Ἰωάν. ιε'. 5, κ'. 17. Ῥωμ. χ'. 35, 38, 39.

(β) Πράξ. κ'. 25.

(γ) Δευτ. κβ'. 32.

τοί μου ἀδελφοί, καὶ στήριχθεῖτε διὰ παντός ἐν τῇ ἀληθείᾳ
πίστει!... Ἀμήν.

*

ΠΕΡΙ ΤΡΙΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΕΩΣ.

Ταῦτα μελέτα, ἐν τοῖς Ἰσθι (α). Ὁ ἀπόστολος Παῦλος διὰ τοῦ Τιμοθέου, πρὸς ὃν γράφει, παραγγέλλει εἰς πάντα κληρικόν ἔν' ἀδιαλείπτως μελετᾷ τὰ ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ καθήκοντα. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἀπὸ τοῦ ἱερέως ἀπαιτεῖται πλεῖόν τι, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ πιστοῦ. Καὶ εἰς μὲν τὸν πιστὸν ἀρκετὸν εἶναι, ἐὰν ἀποφεύγῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ πράττῃ τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅσον ἅγιος ἂν ᾖναι, δὲν θέλει σωθῇ, ἐὰν μὴ σπουδάσῃ κατὰ πάντα τρόπον νὰ σώσῃ τὰς εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ φροντίδα ἐμπιστευθείσας ψυχάς. Κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν διακονίαν τῶν θείων, ὀφείλει νὰ πράττῃ ὅ,τι ἐκεῖνος ἔπραξεν· ἀλλ' ὁ θεῖος ἡμῶν Σωτὴρ ἔδειξεν ἰδιαιτέραν τινὰ πρόνοιαν μάλιστα περὶ τῶν παιδίων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν πτωχῶν.

Α'. Ἀφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με (β). Δὲν ὑπάρχει ἱερεὺς, ὅστις νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι καθῆκον αὐτοῦ εἶναι νὰ διδάσκῃ τὰ παιδιά. Ἀλλ' ἀπατᾶται ὁ ἱερεὺς ἐκεῖνος, ὅστις νομίζει ὅτι, ἐὰν παραγγείλῃ εἰς τὰ παιδιά νὰ ἀπομνημονεύσωσι τὸ μάθημα τῆς Κατηχήσεως κατὰ τὸ γράμμα, καὶ δώσῃ ὀλίγας τινὰς ἐξηγήσεις εἰς αὐτὸ, ἀκαταλήπτους τὰ πολλὰ εἰς τοὺς μικροὺς αὐτοῦ ἀκροατάς, ἐξεπλήρωσεν ἤδη τὸ διδασκαλικὸν αὐτοῦ καθήκον. Ἰνα διδάξῃ ὁρθῶς τὴν Κατήχησιν, ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἀγαπήσῃ τὰ παιδιά ἀγάπην εἰλικρινῇ· ἀνάγκη νὰ ᾖναι καὶ αὐτὰ πεπεισμένα ὅτι ἀγαπῶνται ὑπ' αὐτοῦ. Μὴ ἐρυθριῶσιν οἱ ἱερεῖς νὰ ταπεινωθῶσι μέχρι τῶν παιδίων. Διὰ τί ὀκνοῦσι νὰ ἀκολουθή-

(α) Πρὸς Τιμόθ. Α'. 2'. 15.

(β) Μάρκ. ι. 14.

σωσι τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὅστις εὐλόγησε τὰ παῖδια, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ῥητῶς· Ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παῖδια, οὐ μὴ εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (α); Μετὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτωλῶν ἔχοντες κοινωνίαν, εὐρίσκονται πάντοτε εἰς κίνδυνον· ἀλλὰ μετὰ τούτων, οὐδόλως· τὰ ἐλαττώματα τῶν παιδίων, ἐὰν ἔχωσι τοιαῦτα, δὲν δύνανται νὰ ρίψωσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κίνδυνον τούτου. Τὰ παῖδια εἶναι γὰρ τινὰ φυτὰ, τὰ ὅποια ὁ πατὴρ παραδίδει εἰς τοὺς ἱερεῖς πρὸς καλλιέργειαν, καὶ τὰ ὅποια μέλλουσι ποτε νὰ ἀνθίσωσι καὶ καρποφορήσωσιν. Ἐστῶσαν οἱ ἱερεῖς μικροὶ μετὰ τῶν μικρῶν, ἐρμηνεύοντες εἰς αὐτοὺς μετ' ἀκριβοῦς τὰ νοήματα τῆς Κατ' ἁγίας, εἰς τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ ἐμβατεύωσιν· μὴ ἀποκλίνωσιν ἐπαναλαμβάνοντες τὴν ἐρμηνείαν, ἕως ἂν πληροφρονηθῶσιν ὅτι ἔγεινε καταληπτὴ εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς αὐτῶν. Ὅταν ἔλθῃ ἡ ἡλικία τῶν παθόντων, θέλουσι νομίσει ὅτι μάτην ἔσπειραν, ὅτι ἀπώλεσαν τοὺς κόπους αὐτῶν· ἀλλ' ὅμως θέλουσι σώσει πάντως πολλοὺς· οἱ δὲ λοιποὶ, ἐνθυμούμενοι τὰς ὑποκρίσεις ἑλαβον καλὰς ἀρχάς, θέλουσιν αἰσθανθῇ θραδύτερον τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπανακαμύψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Πολλάκις συμβαίνει, ὅταν ἐρχώμεθα εἰς τινὰ κοινότητα, νὰ εὐρίσκωμεν ἐν αὐτῇ παχυλὴν ἀμάθειαν. Ἐὰν ζητήσωμεν τὴν αἰτίαν, θέλομεν μάθει ὅτι ἐν τῇ κοινότητι ἐκείνῃ ὁ προσετώς ἀμελεῖ τῆς διδασκαλίας τῶν παιδίων. Ὁ μὴ θέλων νὰ γείνη μικρὸς μετὰ τῶν μικρῶν, εἶναι ἄνθρωπος ἀλαζών, ὅστις θέλει δώσει ποτὲ εἰς τὸν Θεὸν λόγον τῆς ἀλαζονείας καὶ ὀκνηρίας καὶ ῥαθυμίας αὐτοῦ. Ὁ καλὸς ἱερεὺς οὐδέποτε ἐξέρχεται τῆς οἰκίας τινός, ἐὰν μὴ ἐξετάσῃ τὰ ἐν αὐτῇ παῖδια εἰς τὸ μάθημα τῆς Κατ' ἁγίας· οἱ δὲ γονεῖς λαμβάνουσιν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἵνα ἐπιμελέστερον φροντίζωσι περὶ τῆς τῶν τέκνων αὐτῶν θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Ὁ ἱερεὺς ὁ καλὸς οὕτως ἀγαπᾷ τὰ παῖδια, ὥστ' ἐπισκέπτεται αὐτὰ πολλάκις καὶ ἐν τῷ σχολείῳ, ἐπιθυμῶν νὰ πληροφορηθῇ εἰ μανθάνουσι τὴν Κατ' ἁγίας. Ὁ τοιοῦτος ἱερεὺς

(α) Ματθ. εἰ. 3.

δικαίω; θέλει εἰπεῖ τὸ τοῦ Σωτῆρος· Οἷς δέδωκάς μοι, οὐκ ἀπό-
λεσα ἐξ αὐτῶν οὐδένα (α).

Β'. Ἠσθέρησα, καὶ ἐπισκέψασθέ με (β). Ἄλλο κύριον κα-
θῆκον ἔχει προσέτι ὁ ἱερεὺς νὰ ἐπισκέπτηται τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ
νὰ ἦναι πάντοτε ἑτοιμός νὰ τρέχῃ πρὸς τοὺς ἐπικαλουμένους τὴν
πνευματικὴν αὐτοῦ βοήθειαν. Ὡς ἄγρυπνος φύλαξ, ὀφείλει καὶ
αὐτόκλητος νὰ ἐπισκέπτηται τὸν ἐν τῇ ἐνορίᾳ αὐτοῦ ἀσθενοῦντα,
καὶ νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς τούτου ψυχικῆς θεραπείας. Ἐάν δ' ἐκ
τῶν ἐπισκέψεων πληροφορηθῇ ὅτι ἐπικεῖται κίνδυνος θανάτου,
δὲν πρέπει νὰ ἡσυχάσῃ, ἕως ἂν παρασκευάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ πά-
σχοντος εἰς θεοφιλῆ ἐκ τοῦ βίου τούτου ἐξοδόν. Ἐκ ταύτης δὲ
τῆς φροντίδος θέλει γνωσθῇ μάλιστα ὁ καλὸς ἱερεὺς. Ὁ δὲ τὸν
κόσμον ἀγαπῶν ἱερεὺς, ὁ ἀποφεύγων τὸ θέαμα τῆς νόσου καὶ
τοῦ θανάτου, θέλει ἐπισκεφθῇ τὸν ἄρρωστον, προσκαλούμενος,
κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὥραν, ὅτε αἱ δυνάμεις ἤδη
ἐξέλιπον, καὶ οὐδεμία σχεδὸν ὑπάρχει αἰσθησις. Καὶ ὁ μὲν χρι-
στιανὸς οὗτος, ὁ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀμεληθεὶς, ἀποθνήσκει ἄλλ',
ἐὰν ἀποθνήσκῃ ἀμετανόητος καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, τίς προσέτι,
πλὴν αὐτοῦ, εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Ὁ
ἱερεὺς ὅστις προετίμησε τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπαυσιν μᾶλλον, ἢ τὴν
ψυχικὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ σωτηρίαν.

Ἡ πόσον πολῦτιμος εἶναι ἡ φροντίς περὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἀν-
θρώπων μάλιστα, ὅταν ἔρχονται νὰ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ
ἀδεκάστου κριτοῦ! Ὑπάρχουσιν ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους δυσκόλως
δύναται τις νὰ προετοιμάσῃ εἰς τὸν θάνατον· οἱ μὲν νομίζουσιν
ὅτι ἡ ἀσθένεια αὐτῶν δὲν εἶναι βαρεῖα καὶ ἐπικίνδυνος· οἱ δὲ
φοβοῦνται, αἰσθανόμενοι τὸν ἀκοίμητον τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον·
οἱ δὲ καὶ μᾶλλον ἀποσκληρύνονται κατὰ τὰς τελευταίας αὐτῶν
στιγμὰς. Ἐὰν ὁ ἱερεὺς ἀμελήσῃ ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, ὁ ἀσθε-
νὴς θέλει ἀποθάνει, καὶ ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως
θέλει ἐκζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἡ πόσον βεβαρημένη πρέπει

(α) Ἰωάν. γ'. 9.

(β) Ματθ. κβ'. 36.

νά ἦναι διὰ τοῦτο ἡ συνείδησις τοῦ Ιερέως! Ὡς πηλίκου ἀμαρτήματος καθιστᾷ αὐτὸν ἔνοχον ἡ ὀλιγωρία! Θέλεις, πνευματικῆ τοῦ Κυρίου λειτουργεῖ, νά ᾔσαι ἀπηλλαγμένος πάσης τύψεως τοῦ συνειδότες, καὶ μετὰ παρρησίας νά προσέλθῃς ποτὲ εἰς τὸν ἀπροσώποληπτον κριτὴν ἵνα δώσῃς λόγον περὶ τῶν εἰς τὴν πνευματικὴν σου φροντίδα ἐπιτετραμμένων ψυχῶν; Ἵπαγε νά ἐπισκεφθῇς τὸν ἀσθενοῦντα ἀδελφόν σου, ἵνα καταμάθῃς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν κατάστασιν, ἵνα παρηγορήσῃς αὐτόν, ἵν' ἀναπαύσῃς, ἵνα διδάξῃς, ἵνα στηρίξῃς αὐτοῦ τὴν πίστιν, ἵνα ἐμπνεύσῃς αὐτῷ τὴν πεποίθησιν, ἵνα σώσῃς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ἡ ἐλαχίστη ἀμέλεια, ἡ ἐλαχίστη ἀδιαφορία κατὰ τὴν κρίσιν ταύτην περισπάσιν, εἶναι ἀνεπανόρθωτος· ἀπώλεσας τὰς πολυτίμους σπιγμάς, τὰς ὁποίας ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ παρὰ χωρεῖ πρὸς μετάνοιαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου· ἡ κατὰ κρίσιν αὐτῆς θέλει ἐπιβαρύνει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου διὰ παντός.

Νομίζουσιν ἱερεῖς τινες ὅτι ἱκανὰ πράττουσιν ὑπὲρ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας, ἐὰν μόνον διδάσκωσιν ἐπ' ἐκκλησίας συνεχῶς. Πόσον ἀπατῶνται! Ὀλίγα λόγια, μετὰ προσοχῆς ἀκούμενα ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ κλίνῃ κατακειμένου ἀρρώστου, θέλουσιν ἐνεργῆσαι μᾶλλον, ἢ μακρὰ ἡμιλίαι, πρὸς μέγα ἀκροατήριον ἐκφωνούμεναι. Πολλὰκις ἄνθρωποι ἀσεβεῖς καὶ ἄπιστοι καὶ βεβήλων ἀμαρτημάτων ἔνοχοι, μετενόησαν καὶ προσῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐπισκέψεως ἱερέως συνετοῦ καὶ καλοκράθου. Ἐκπληροῦτε, ὦ ἱερεῖς, μετὰ πάσης προθυμίας τὸ καθήκον ὑμῶν τοῦτο, ἵνα ποτὲ εἴπητε ἀκατακρίτως· Ὅς δέδωκάς μοι ἐνέλεξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο (α)· καὶ ἀκούσῃς τὸν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ῥηθέντα μακαρισμόν· Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθῶν ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αἰετῶς καταστήσει αὐτόν (β). Ὡς πόσαι ψυχὰι θέλουσιν ἐλθεῖν εἰς προὔπαντησιν τοῦ πιστοῦ ἱερέως, καὶ θέλουσιν εἰπεῖ αὐτῷ· Εἰς σὲ

(α) Ἰωάν. ιζ'. 12.

(β) Ματθ. κδ'. 46. 47.

ὀφείλω τὴν σωτηρίαν μου· χωρὶς τῆς βοηθείας σου κατὰ τὴν ἐσχάτην ὥραν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς μου, ἤθελον ἀπολεσθῆ!

Γ'. *Εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με* (α). Οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ θεωρῶνται ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ἀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ αὐτὸν ἀπέστειλεν ὁ οὐράνιος Πατήρ. Τί δὲ ἀπέστειλεν αὐτὸν νὰ πράξῃ; Λέγει αὐτός· *Εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με*. Ἰδοὺ τὸ εἰδικὸν ἔργον τῶν ἱερέων· ἰδοὺ καὶ ἄλλο εἰδικὸν καθήκον, ὅπερ ὀφείλουσι νὰ ἐκπληρῶσι· νὰ ἦναι οἱ πατέρες τῶν πτωχῶν, εὐαγγελιζόμενοι εἰς αὐτοὺς, ἥτοι ἀνακουφίζοντες αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης· ὁ Κύριος ἐπιτάσσει· εἶναι ῥητὸν θέλημα τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλὰ διὰ τί ἱερεῖς τινες ἀναδέχονται πᾶσαν φροντίδα μᾶλλον περὶ τῶν πλουσίων; διὰ τί φκίνονται συχνότερον ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν πλουσίων, ἢ ἐν ταῖς καλύβαις τῶν πτωχῶν; Ἐλπισμένησαν τό· *Οὐαὶ ἡμῖν τοῖς πλουσίοις* (β); Δὲν εἶναι μόνον οἱ πτωχοὶ οἱ ἐπαίται, οἱ ἔχοντες χρεῖαν τῆς τῶν ἱερέων συνδρομῆς καὶ προστασίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ ἐντροπαλοὶ ἐκεῖνοι πτωχοί, οἱ μὴ τολμῶντες νὰ φανερώσωσι τὴν πτωχείαν αὐτῶν· οἱ γέροντες ἐκεῖνοι, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν· αἱ χῆραι ἐκεῖναι, αἱ μὴ δυνάμεναι νὰ ἀναθρέψωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα· οἱ ἀσθενικοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες πάσχοντες, δὲν δύνανται πλέον νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς σωματικὰς αὐτῶν δυνάμεις πρὸς ἐργασίαν, καὶ ὅμως γενναίως ὑπομένουσι. Τούτων πάντων οἱ ἱερεῖς μάλιστα πρέπει νὰ ἦναι πατέρες καὶ παρήγοροι καὶ προστάται ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς ἀνάγκαις. Πόσον σκανδαλώδες εἶναι νὰ βλέπῃ τις ἱερεῖς τινὰς μαλακὰ φοροῦντας καὶ τρυφηλῶς ζῶντας, καὶ ἀποτιθεμένους ἐξ οἰκονομίας χρήματα, τὰ δὲ πνευματικὰ αὐτῶν τέκνα πεινῶντα καὶ γυμνητεύοντα! Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀποθνῆσκων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, δὲν ἀφῆκεν εἰ μὴ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· τῶν κληρικῶν δὲ τινες συσσωρεύουσι θησαυροὺς διὰ τὰς ὑστερινὰς αὐτῶν ἡμέρας, ὡς λέγουσι! Δηλαδὴ τὰ ὄργανα τῆς θείας Προνοίας, αὐτὰ δυσχεστεύουσιν εἰς τὴν

(α) Λουκ. δ', 18.

(β) Λουκ. ε', 21.

Θείαν Πρόνοιαν, λησμονοῦντες τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος· *Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα; Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ· οἷδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῄζετε τούτων ἀπάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν (α).* Ἄλλ' οἱ καλοὶ ἱερεῖς, ὡς ἀληθῶς παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπεσταλμένοι εἰς τὸν κόσμον, θέλουσι σπουδάσει πάντως νὰ ἐκπληρώσωσι μετὰ προθυμίας καὶ τὸ εἰδικὸν τοῦτο ἐπιτετραμμένον αὐτοῖς καθήκον, εὐαγγελιζόμενοι τοῖς πτωχοῖς, ἥτοι διδάσκοντες, καὶ παρηγοροῦντες, καὶ βοηθοῦντες, καὶ περιθάλλοντες τοὺς πτωχοὺς, ἵν' ἀκούσωσί ποτε παρὰ τοῦ μισθαποδότου βασιλέως τῶν ἀπάντων· *Λεῖτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπειράσα γὰρ, καὶ ἐδόκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποίησάτε με (β).*

Τῇ Δ' τοῦ παρελθόντος ἱαρουαρίου μηνός, ἑορτῇ τῶν τριῶν ἁγίων καὶ μεγάλων Ἱεραρχῶν, ἐτελέσθη ἐν τῷ ἑταῦθα ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τὸ ἐτήσιον ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν καὶ δωρητῶν τοῦ παρεπιστημίου μνημόσυνον, ἐν ᾧ ἐξεφωνήθη παρ' ἡμῶν, κατ' ἐντολὴν τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου, ὁ ἐπόμενος Λόγος.

« Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

• Ματθ. ε', 16.

Τα θεῖα ταῦτα ῥήματα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃ τινὰ πρὸ μικροῦ ἠκούσαμεν ἐκ τῆς ἀναγνωστῆς τοῦ ἁγίου

(α) Ματθ. ε'. 31—34.

(β) Ματθ. κβ'. 31. 35.

Εὐαγγελίου περικοπῆς, πόσον διδακτικά εἶναι, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ σήμερον, ὅτε ἡ πάνσεπτος μήτηρ παντός τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἀνατολικῆ Ἐκκλησία πνευματικὴν συγκροτεῖ πανήγυριν, μετὰ πάσης ἱερότητας ἐορτάζουσα καὶ τιμῶσα καὶ δοξάζουσα τὴν μήμην τῶν τριῶν ἐν ἁγίοις ἱεραρχῶν καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ πόσον συντελεστικὰ εἰς αὐξῆσιν τῆς εὐσεβείας καὶ εἰς ψυχικὴν οἰκοδομὴν παντός χριστιανοῦ· δὲν ἀπαιτοῦνται μακροὶ λόγοι εἰς ἀπόδειξιν· διότι ἅπας ὁ θεοφιλέστατος θίος τῶν μακαρίων τούτων καὶ ἐνδόξων Πατέρων, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῶν κατάδηλον γίνεται, τρανῶς μαρτυρεῖ ὅτι πρὸς ταύτην τοῦ Κυρίου ἡμῶν τὴν ἐντολὴν ῥυθμίσαντες ἑαυτοὺς ὅλως, λαμπρὸν κατέδειξαν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων τὸ τῆς ἀρετῆς καὶ ἁγιότητος καὶ πνευματικῆς αὐτῶν τελειότητος φῶς· ὥστε διὰ τὰ καλὰ αὐτῶν ἔργα, πρόξενα μεγάλης ὠφελείας καὶ σωτηρίας εἰς τὸν κόσμον γενόμενα, δόξα ἀνεπέμφθη καὶ ἀναπέμπεται εἰς τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐπειδὴ, ποῖον ἀγῶνα δὲν ὑπέδixθησαν οἱ ἅγιοι οὗτοι ἄνδρες ὑπὲρ τῆς πίστεως κατὰ τῶν διωκόντων αὐτὴν ἀπίστων; ποίους καὶ πόσους δὲν ὑπέμειναν πόνους ὑπὲρ τοῦ στηριγμοῦ τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν διαστρεφόντων αὐτὴν δυσσεβῶν αἰρετικῶν; πόσῃ δὲν ἀντέταξαν καρτερίαν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν τότε κρατούντων κινιθέντας κατ' αὐτῶν διωγμούς; ποῖον ζῶν καὶ ἐμψυχον δὲν κατέλιπον ἡμῖν ὑπόδειγμα ἐνθέου ζήλου, καὶ δικαιοσύνης, καὶ φιλανθρωπίας, καὶ φιλοπτωχείας, καὶ πολιτείας τοῦ θείου καθόλου ὅσιος καὶ ἐναρέτου; πόσον δὲν διατελοῦσιν εὐεργετοῦντες τὴν ἀνθρωπότητα εἰς ἐτὶ καὶ νῦν, γινόμενοι, καὶ μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων, διὰ τῶν θεηγόρων αὐτῶν συγγραφῶν οἱ μεγαλοφρονότατοι τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κήρυκες, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἠθικῆς οἱ ἀσφαλέστατοι ὁδηγοὶ καὶ διδάσκαλοι;

Ἄλλ' ἐν ἡμέρᾳ, καθ' ἣν τὸ ἑλληνικὸν πανεπιστήμιον, μετὰ πάσης εὐλαθείας διὰ τε τοῦ πρυτάνεως καὶ τῆς ἀκδηαϊκῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοιπῆς τῶν καθηγητῶν χορείας ἐν τῇ ναῷ τοῦ

τῷ περὶστώμενον, εὐγνωμόνως τὸ ἱερὸν ἐπιτελεῖ μνημόσυνον τῶν
 αἰοιδίμων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀφειδῶς καὶ γενναίως εἰς τὴν
 τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ δαπανήσαντες, καὶ μεγάλας καὶ πολυτελεῖς
 εἰς τὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ προσενηγκόντες δωρεάς, δικαίως διὰ
 τοῦτο εὐεργέται αὐτοῦ ἀνεγράφησαν, καὶ τῶν ὁρίων λοιπὸν τὸ
 φῶς, δηλονότι ἡ διαυγὴς ἐξαστράπτουσα ἀρετὴ τῆς φιλαδελφείας
 καὶ φιλογενείας, ἐλαμψεν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ
 ταῦτα τὰ καλὰ αὐτῶν ἔργα δοξάζεται ὁ οὐράνιος ἡμῶν πατήρ·
 ἐν ἡμέρᾳ, λέγω, τοιαύτῃ τὰ κυριακὰ ἐκεῖνα τοῦ Εὐαγγελίου λό-
 για γίνονται εἰς τὸ ἐνταῦθα συνηγμένον εὐσεβὲς ἀκροατήριον
 ὑπόθεσις διδασκτικωτάτης ἐρμηνείας καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐντο-
 λῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅστις παραγγέλ-
 λει ὅτι τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα πρέπει νὰ ᾖναι τοσοῦτον λαμπρὰ καὶ
 φανερά, ὥστε, πάντων ἐλεπόντων, νὰ δίδωμεν δι' αὐτῶν τὸ κα-
 λὸν παράδειγμα, ἵνα καὶ ἄλλοι προτρέπωνται εἰς μίμησιν, καὶ
 γίνωνται ἐργάται τῆς ἀρετῆς, δοξαζομένου οὕτω τοῦ παναγίου
 ὑνόματος τοῦ Θεοῦ. « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν
 » τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι
 » τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

Μηδεὶς ὑπολαβέτω, ἀδελφοί, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη τοῦ Κυρίου
 ἀντιφάσκει πρὸς τὰς ἄλλας, τὰς ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ ἀπαν-
 τωμένας, δι' ὧν ὁ Θεὸς ἡμῶν διδάσκαλος ἀπαγορεύει νὰ πράτ-
 τωμεν τὰ καλὰ ἔργα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διδάσκων ὅτι ὅσοι
 ζητοῦσι τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰς τιμὰς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἀ-
 πέλουσιν ἤδη τοῦ μισθοῦ αὐτῶν, καὶ θέλων, ὅταν ποιῶμεν ἐλεη-
 μοσύνην, νὰ ποιῶμεν αὐτὴν οὕτω μυστικῶς, ὥστε νὰ μὴ γινώσκῃ
 ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ· « Προσέχετε τὴν δικαιοσύνην
 » ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θαυθῆναι
 » αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν
 » τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. « Ὅταν οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπί-
 » σης ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συνα-
 » γωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώ-
 » πων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σοὺ δὲ ποι-
 » οῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γινώτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δε-

» ξιά σου » (α). Τὰ παραγγέλματα ταῦτα δὲν ἀντιμάχονται, ἄπαγε! πρὸς τὴν προκειμένην ἐντολὴν οὐδ' ὅπως τιοῦν· διότι ἡ ἔννοια αὐτῶν, ὡς γίνεται προφανές, εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν. Οὐδέποτε συγχωρεῖται νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ σκοπῷ ἵνα ἐλεπώμεθα καὶ ἐπαινώμεθα ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ παραγγελλόμεθα πάντοτε νὰ πράττωμεν καλῶς, ἵνα δοξάζωσι τὸν Θεὸν ὅσοι ἂν ὑπάρχωσι μέλτρυες τῶν καλῶν ἡμῶν ἔργων. Τὰ κινουντα ἡμᾶς αἷτια εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρέπει νὰ ἦναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀγιασμός ἡμῶν καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίου· ὅθεν καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος ἔλεγε πρὸς τοὺς τότε πιστοὺς· « Τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες καλὴν· ἵνα, ἐν » ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐπο- » πτεύσαντες, δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς » (β).

Διὰ τοῦτο, καθὼς παντὸς χριστιανοῦ καθήκον εἶναι νὰ μὴ ἐκθέτῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πᾶσαν εὐγενῆ καὶ θεοφιλῆ αὐτοῦ πρᾶξιν, πᾶν γενναῖον καὶ ἐνάρτεον ἔργον, ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ ἵνα θερίσῃ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν καὶ ἔπαινον καὶ θυμασμόν· οὕτω πάλιν καὶ παντὸς χριστιανοῦ καθήκον εἶναι νὰ ἀγαπᾷ δημοσίᾳ τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ πράττῃ τοῦτο ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπου δὲν δύναται ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὅπου ἡ ἰσχὺς τοῦ παραδείγματος μέλλει νὰ ἐνεργήσῃ καρποφορώτατα καὶ ἐπὶ ἄλλας ἀγαθὰς προαιρέσεις· « Οὕτω λαμβάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπρο- » σθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δο- » ξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

Ἐντελλόμενος δὲ ταῦτα ὁ Κύριος, προτρέπει ἡμᾶς ἅμα ἔν, ἀποθέμενοι τὸν ταπεινὸν ἐκείνον φόβον, τὴν ψευδῆ ἐκείνην ἐντροπὴν, δι' ἣν ὀκνοῦμεν πολλάκις πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς, εὐλαβοῦμενοι τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου, ἐμφανιζόμεθα δημοσίᾳ καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων τοιοῦτοι, ὅποιοι εἴμεθα ἂν καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐπίσης τὰ τε φρονήματα εὐγενεῖς καὶ τὰς πράξεις εὐερ-

(α) Ματθ. ζ'. 1-4.

(β) Πέτρ. α'. 12.

γετικοί. Ὁ κόσμος πρέπει νὰ ἴδῃ τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, ἵνα δι' ἐμοίων ἔργων δοξάσῃ καὶ αὐτὸς τὸν Θεόν. Μεταξὺ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς παρρησίᾳ τε ὁμολογεῖ καὶ ἱκανὸν ἔχει θάρρος νὰ πράξῃ, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ γινομένου ἐν φρονήματι φαρισαϊκῷ, τοσαύτη ὑπάρχει διαφορὰ, ὥσθ καὶ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας. Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς πράττει τὰ καλὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐπίσης ἀφιλοκερδῶς καὶ ἄνευ τινὸς ἀξιώσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ· δὲν θέλει τι ὑπὲρ ἑαυτοῦ· πράττει δὲ μόνον εἴτι νομίζει καλὸν καὶ ὠφέλιμον, οὐδὲν φροντίζων εἰ ὁ κόσμος θέλει ἐπαινέσῃ ἢ κατακρίνῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καθὼς δὲ οὗτος πράττει τὸ ἀγαθὸν ἀπλῶς δι' ἀγάπην πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τοῦ φαρισαίου πάλιν τὰς πράξεις ὑποκρύπτεται πάντοτε σκοπὸς τις ἰδιοτελείας καὶ συμφέροντος. Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς τότε μόνον πράττει τὰ καλὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων μετὰ χριστιανικῆς ἡντως εὐγενείας καὶ μεγαλοψυχίας, ὅσας εὐρίσκει εὐκαιρίαν, ὅπου δύναται, ὅπου πρέπει· ὁ δὲ φαρισαῖος, τούναντίον, ἐπιδιώκει, ἢ καὶ παρασκευάζει τὴν εὐκαιρίαν ἵνα τὰ ἔργα αὐτοῦ λάμψωσιν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς, καὶ ὅπως δοξασθῇ ὑπ' αὐτοῦ· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Σωτῆρος ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἐν αὐτῷ τούτῳ ἀπολαμβάνει πᾶσιν ἀντιμισθίαν, καὶ δὲν ἔχει πλέον νὰ ἐλπίσῃ τι. Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς, ὁμολογῶν τὸν Χριστὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργοις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης, πράττει τοῦτο μετὰ πάσης εὐθύτητος καρδίας· διότι καθὼς τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι πάντοτε καθαρὰ καὶ ἀνεπίληπτα· ὁ δὲ φαρισαῖος δὲν θέλει νὰ ᾔνῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ φαίνεται τοιοῦτος· διότι παρ' αὐτῷ δὲν ἐνεργεῖ ἡ καθαρὰ καρδιά, ἀλλ' ὁ πανούργος νοῦς. Αὕτη εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι χριστιανισμοῦ, τῆς ἀνυποκρίτου ἀρετῆς καὶ τῆς φαρισαϊκῆς ὑποκρίσεως.

Γινέσθωσαν λοιπὸν, ἀδελφοί, τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα φανερῶς, δημοσίᾳ, πάντων βλέπόντων, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τινος, ἄνευ τῆς ἀξιοκατακρίτου ἐκείνης δειλίας καὶ συστολῆς μὴ ἄρα προσκρού-

σωμεν εἰς τὴν πάντα θεοφιλῇ ζῆλον ψυχραίνουσάν τε καὶ μαραινουσάν κρίσιν τοῦ κόσμου· γινέσθωσαν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων διότι τοὺς ἀνθρώπους ὀφείλομεν διὰ τοῦ καλοῦ ἡμῶν παραδείγματος νὰ προτρέψωμεν εἰς ἀμιλλαν καὶ εἰς μίμησιν, ἵνα πάντες κατορθώσῃ τὸ ἀγαθόν, καὶ διὰ πάντων δοξάζεται τὸ ἐνδοξόν τοῦ Θεοῦ ὄνομα. Ὡ πόσον μεγάλη καὶ ἀκαταμάχητος εἶναι ἡ δύναμις τοῦ παραδείγματος! Παραινέσεις καὶ διδασκαλίαι, ὅσον ἂν καλαὶ καὶ κατανυκτικαὶ λέγωνται καὶ ἐκφέρονται, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνεργοῦσι μόνον ἐπὶ τὸν νοῦν· ἀλλὰ τὸ παράδειγμα, τὸ ὑπὸ εὐγενῶν ψυχῶν διδόμενον, κατέχει εὐθὺς ἰσχυρῶς τὴν καρδίαν, καὶ ζωηρῶς ἐν αὐτῇ ἐναποτυπούμενον, πείθει τὸν ἀνθρώπον καὶ πληροροεῖ καὶ εἰς μίμησιν παροτρύνει. Δὲν ἐξήγειρε πολλάκις τὸ τῆς ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ φιλοπατρίας παράδειγμα, ὑπὸ ἐνὸς μόνου δοθὲν, λαὸν ὅλον εἰς ἐνθουσιασμόν καὶ ἐκπληξιν; Δὲν ἠκολούθησαν πολλάκις μυρίοι ὀπίσω ἐνὸς μόνου διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ δοθὲν καλὸν παράδειγμα, καὶ δὲν διέπραξαν ἔργα μεγάλα καὶ γενναῖα εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐν ᾧ πρότερον ἐν τοῖς μυρίοις τούτοις οὐδὲ εἰς ὑπῆρχεν, ὅστις ᾔθελεν ἔχει θάρρος ἰκανὸν νὰ γείνη αὐτοῖς ὁδηγὸς διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος; Πρὸ πάντων δὲ τὸ τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα ἐκείνοι μάλιστα ὀφείλουσι νὰ παρέχωσιν, οἵτινες διὰ τὸν βυθὸν αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑποχρεοῦνται νὰ ἦναι λύχνος τῶν ἄλλων φαινὸς εἰς τὴν χρηστὴν τοῦ εἰοῦ αὐτῶν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν. Ὅθεν οἱ γονεῖς, εἴτι καλὸν πράττουσι, πραττέωσαν τοῦτο πάντοτε ἔμπροσθεν τῶν τέκνων αὐτῶν, οὐχὶ ἵνα ἐλκύσωσι τὸν θυμασμόν αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὰ, ἀπὸ τρυφερᾶς ἡλικίας, ἀγάπην πρὸς τὰ καλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν· οἱ καθηγηταὶ καὶ διδασκαλοὶ ἔστωσαν πράττοντες ἔμπροσθεν τῆς νεολαίας, τῆς ὁποίας αὐτοὶ εἶναι οἱ ἡθοιοὶ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφρυν, ἔμψυχον παράδειγμα γινόμενοι εἰς αὐτὴν, καὶ τὴν ἡθικὴν αὐτῶν διδασκαλίαν σύμφωνον παρέχοντες πρὸς τὰ ἔργα· οἱ τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων διαχείρισιν ἐπιτετραμμένοι, οἱ ἄρχοντες καὶ προϊστάμενοι, διδότεωσαν εἰς τὸν λαὸν τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς προθύμου ὑπακοῆς εἰς τοὺς νό-

μοις, τοῦ τιμίου, τοῦ εὐσυνειδήτου, τοῦ εἰλικρινοῦς, τοῦ ἀμερό-
λήπτου· καί, ἀπλῶς δὲ εἰπεῖν, ἐπιμελείσθω πᾶς τις ἄλλος καὶ
ἀμιλλάσθω νὰ πράττῃ τὰ καλὰ ἔργα φανερῶς καὶ ἔμπροσθεν τῶν
ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ παραδείγματος
αὐτοῦ προτρέπωνται εἰς κατόρθωσιν καὶ πράξιν τῆς ἀρετῆς, καὶ
οὕτω δοξάζηται ἀληθῶς ὁ μόνος πάντων τῶν ἀγαθῶν αἷτιος οὐ-
ράνιος ἡμῶν Πατήρ.

Τοῦ καλοῦ παραδείγματος ἡ ἰσχὺς καταφαίνεται, ἀδελφοί,
καὶ ἐπὶ τῶν αἰοιδίμων τούτων ἀνδρῶν, ὑπὲρ ὧν σήμερον τὸ ἱερὸν
ἐπιτελεῖται μνημόσυνον. Ναί, τὸ καλὸν παράδειγμα ὑπῆρξε τὸ
εὐγενὲς ἐλατήριον, ὅτε ἐκίνησεν αὐτοὺς εἰς τὸ λαμπρὸν ἔργον τῆς
τοῦ ἐλληνικοῦ πανεπιστημίου μεγαλοπρεποῦς ἀνεγέρσεως· διότι
φιλοτίμως πάνυ πάντες οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης
καὶ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου ὁμογενεῖς ζηλώσαντες τὸ ἐνταῦθα κατὰ
πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις κάλλιστον δοθέν τῆς φιλογενοῦς συν-
δρομῆς παράδειγμα, εὐθὺς ἀξιέπαινοι τούτου ἀνεδείχθησαν μιμη-
ταί· ὅθεν καὶ γενναίας χρημάτων ποσότητας προσενεγκόντες, καὶ
δωρεᾶς βαρυτίμους ἀφιερῶσαντες, ἀνήγειραν ἐν ταύτῃ τῇ πρωτευ-
ούσῃ οἶκον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης πολυτελέστατον.
Πόσον δὲ τὸ περιφανὲς τοῦτο παντὸς τοῦ ἐλληνικοῦ φύλου ἔργον
σκόπιμον ἄμικ καὶ χρήσιμον κατέστη, περιττὸν εἶναι καὶ νὰ
ὑποδείξω ἐγὼ εἰς ὑμᾶς, ὅτινες βλέπετε καθ' ἑκάστην τοὺς ἀ-
γλαοὺς τῆς ἐλληνικῆς ταύτης φιλογενείας καρπούς· νέους, ἀριστα
ἐκπαιδευομένους τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἀποδιδομένους εἰς τὴν κοι-
νωνίαν πολίτας χρηστοὺς καὶ ζηλωτοὺς· διότι αὕτη ἡ ἐπαγγελία
τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου· τοῦτο τὸ φῶς αὐτοῦ, τὸ λάμπον
ἔμπροσθεν παντὸς τοῦ κόσμου εἰς δόξαν οὐχὶ ἡμετέρην, ἀλλὰ τοῦ
παναγάρχου Θεοῦ.

Δεῦτε δὲ νῦν, ἀδελφοί, ὑπὸ ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης κινούμενοι,
ὑψώσωμεν χεῖρας ἱκετίδας εἰς τὸν ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ δοξαζό-
μενον ἐπουράνιον ἡμῶν Πατέρα, εἰς τὸν Πατέρα τῶν φώτων, εἰς
τὸν Θεὸν τὸν μισθαποδότην καὶ δίκαιον κριτὴν, καὶ διὰ τοῦ σε-
βασμιωτάτου ἡμῶν ἀρχιερέως καὶ παντὸς τοῦ ἐνταῦθα παριστα-
μένου εὐλαβεστάτου κλήρου εὐξώμεθα πρὸς αὐτόν, ἐν πάσῃ κατὰ

νύξει καρδίας, ἵνα εἰς τοὺς ἰδρυτὰς τούτους καὶ εὐεργέτας τοῦ πανεπιστημίου ἑκατονταπλᾶσιον ἀνταποδώσῃ τὸν μισθὸν τῶν καλῶν τῆς φιλογενείας αὐτῶν ἔργων. Γένοιτο! Γένοιτο!

ΕΚ ΤΩΝ ΗΣΑΪΟΥ ΠΡΟΦΗΤΕΙΩΝ.

(ἀ. 16—24.)

« Τὰδε λέγει Κύριος· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε· ἀφέλετε τὰς »
 » πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου·
 » παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκ-
 » ζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὄρφαν, καὶ
 » δικαιοῦσατε χήραν, καὶ δεῦτε δὴ, καὶ διελεγχθῶμεν, λέγει
 » Κύριος· καὶ ἐὰν ᾧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικῶν, ὡς χι-
 » ὄνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ.
 » Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσῃτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φά-
 » γεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσῃτέ μου, μάχαιρα ὁ-
 » μᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα ».

Ἐκάστην προφητείαν ἔξεστιν ἡμῖν ἐρμηνεύειν ὅπως ἀπαιτεῖ
 τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου· καὶ ὅπως δ' ἕκαστος θεοσεβῆς δύναται
 κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 οὕτως ἐρμηνεύετω αὐτήν, ἀλλ' αἰετοῦ συνωδὰ τῇ πᾶσι ὁρθοδό-
 ξου ἡμῶν πίστει δόγματι.

Ὅπερ οὖν ἔλεγε τότε τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ Ἡσαΐου
 τοῦ προφήτου· Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, τὸ αὐτὸ γεγωνυῖα
 τῇ φωνῇ λέγει σήμερον· Λουσώμεθα καὶ καθαρῶμεν διὰ τῆς
 σωφροσύνης, διὰ τῆς ἐγκρατείας, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, διὰ τῆς
 φιλανθρωπίας, διὰ τῆς ἀνοχῆς, διὰ τῆς ἀνεξικακίας, καὶ διὰ τοῦ
 σεβάσμου πρὸς τὴν πάτριον ἡμῶν χριστιανικὴν πίστιν· ἐορθώσω-
 μεν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τοῖς ὁμογενέσι καὶ ὁμοπίστοις ἀδελφοῖς
 ἡμῶν, τοῖς ὑπὸ τὴν στυγεράν ἀμάθειαν καὶ ἀσέβειαν στενάζουσιν.

Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· ὁ ἐστὶν
 σὺν ταῖς πονηρίαις ἀφείλωμεν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ τὴν ἀ-

διαφορίαν καὶ ἀμεριμνομέριμναν ὑποστηρίζωμεν τὴν χριστιανικὴν
 ἡμῶν πίστιν καὶ τὴν ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐλευθερίαν, καὶ ἀρξώμεθα
 μεριμνᾶν πῶς ἂν ἐπιδοῦμεν εἰς τὴν ἱεράν σπουδὴν τῶν θείων
 δογμάτων τῆς ἀμώμου ἡμῶν πίστεως.

Μάθετε καλὸν ποιεῖν· ὁ ἐστὶν, μάθωμεν ποιεῖν καλὰ ἔργα·
 ἀρξώμεθα σκέπτεσθαι νυκτὸς καὶ ἡμέρας πῶς ἂν ὁμορροήσαι-
 μεν εἰς τὸ συστήσαι ἑνωσιν ἐν Χριστῷ ἀδελφικὴν ἐπὶ τῷ κηρύτ-
 τειν τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐν χριστιανικῇ ἀ-
 γάπῃ ἐλευθερίαν. Τὴν δ' ἐν Χριστῷ ἀδελφικὴν ἡμῶν ἑνωσιν μὴ
 περιορίζωμεν ἐν ταῖς πρωτεύουσαις τῶν νομῶν καὶ τῶν ἐπαρ-
 χιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς κωμοπόλεσι, καὶ πανταχοῦ, ἐνθα
 ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὑπάρχει.

Ἐκζητήσατε κρίσιν· ὁ ἐστὶν, σπουδάσωμεν ἵνα διακρίνωμεν
 τοὺς ἐν ἡμῖν ἀξιους, οἷς ἐπιτρέψωμεν τὸ ὑψηλὸν καθῆκον τῆς
 τῶν ἱερῶν διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ
 σατανᾶ.

Ῥύσασθε ἀδικούμενον· ὁ ἐστὶν, συνέλθωμεν, λάβωμεν τὰ
 πνευματικὰ τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας ὅπλα, καὶ σπεύσωμεν εἰς
 τὸ ἐλευθερῶσαι τοὺς ὁμορθήσκους ἀδελφοὺς ἡμῶν ἀπὸ τῆς μυσ-
 ρᾶς ἀσεβείας.

Κρίνατε ὄρφαν· ὁ ἐστὶν, ἀποδώσωμεν δικαίαν κρίσιν τοῖς
 ὄρφανοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς. Σκεψώμεθα καὶ ἐννοήσωμεν ὅτι ὡς ὄρ-
 φανός ἐστιν ὁ ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας καθήμενος χριστιανικός
 λαός· οὐ γὰρ ἡ δέουσα περὶ αὐτοῦ γίνεται φροντίς, πῶς ἂν προσ-
 κτήσαιοτε τελειότεραν ἐκπαίδευσιν διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φω-
 τῶν καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν σχολείων.

Δικαιοῦσατε χήραν· ὁ ἐστὶν, ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ ἡμῶν, ἐν ᾗ οὐ πολλοὶ οἱ ἀξιοὶ ἐργάται τοῦ ἀμπελώνου
 τοῦ Κυρίου· οὐ πολλοὶ, οἱ κηρύττοντες καὶ ἐρμηνεύοντες τὸν λό-
 γον τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ ἀπκλήξουσιν τοὺς πιστοὺς τῆς ἀπαιδεύ-
 σιας καὶ ἀμαθείας, καὶ διδάξουσιν αὐτοὺς τὸ γινώσκειν ποιεῖν
 τὸ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ.

Ἐπειδὴν δὲ πράξωμεν ταῦτα, δεῦτε δὴ, λέγει Κύριος, καὶ
 διελεγχθῶμεν.

Καὶ ἐὰν ᾧσιν αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιθῶν Λευκαῶ· ὃ ἐστίν, ἐὰν μετανοήσωμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, συγχωρήσει ἡμῖν ὁ Θεός· καὶ, ἐὰν ᾧσιν αἱ ἀδυναμίαι καὶ ἐλλείψεις ἡμῶν ἱκανῶς ἀνεπαρκεῖς, ὥστε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὸ χριστιανικὸν ἡμῶν καθήκον, δυνατὰ τὰ παρὰ τοῖς ἀδυνάτοις ἀδύνατα καταστήσει ὁ Κύριος.

Ἐὰν δὲ ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον Λευκαῶ· ὃ ἐστίν, ἐὰν αἱ ἐπιχειρήσεις ἡμῶν φαίνωνται δυσκατόρθωτοι, ἐξομαλίσαι τὸ δυσχερές ὁ Θεός· εἰ γὰρ ὁ Θεός μεθ' ἡμῶν, οὐδεὶς καθ' ἡμῶν.

Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ὃ ἐστίν, ἐσόμεθα εὐδαιμόνες, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ καταδυναστείας τοῦ ἀοράτου τῆς πίστεως ἐχθροῦ, καὶ τὴν ἄνω κλησόμεθα Ἱερουσαλήμ.

Ἐὰν μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ἡμᾶς κατέδετα· τὸ γὰρ στέμμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα, οἶκοθεν ἐννοούμενα, οὐδεμιᾶς δεόνται ἐρμηνείας.

Γ. Θ. Π.

ΣΟΦΩΝ ΓΝΩΜΑΙ.

— Ἡ ὀρησκεία εἶναι τὸ κάλλιστον, τὸ εὐγενέστατον μέσον πρὸς τὴν ἀρετὴν.

— Σέβας παραγγέλλει ἡ ἀρετὴ καὶ πρὸς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐπαίτου.

— Γίνωσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ ἄλλο δὲν εἶναι, ἢ γενναῖος καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀκαταπόνητος ἀγὼν πρὸς τὸ μέρος ἡμῶν τὸ ἀγενές καὶ θνητόν· μόνον εἰς τὸν ἕως τέλους ἐγκαρτεροῦντα, μόνον εἰς τὸν νικητὴν ἀπονέμεται ὁ στέφανος.

— Ὅστις ἀρνεῖται ἢ περιορίζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν, φράττει αὐτοῖς τὴν πηγὴν τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύσεως· ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν πεινώντων τὴν τροφὴν, ἀπὸ τῶν νοσούντων τὸ μέσον τῆς ἰατρείας. Μόνον δι' ἐνὸς τρόπου βοηθοῦμεν τῷ ὄντι τοὺς ἀνθρώπους, ἐὰν φέρωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας· αὕτη εἶναι τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ διδασκαλία· οὗτος, ὁ τελικὸς αὐτοῦ σκοπός.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

«Κήρυξον τὸν λόγον».

Πρὸς Τιμόθ. Β'. δ'. 2.

Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ,

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΕΜΑΙΝΟΥ,

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΕΛΕΓΘΕΡΑ ΜΕΤΑ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΤΥΠΑΛΛΟΥ (υιού) ⁽¹⁾.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. (ΜΑΤΘΑΙΟΣ.)

Το πρῶτον ὄνομα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ
χριστιανικὰ χρονικά τοῦ τετάρτου αἰῶνος, εἶναι τὸ τοῦ ἁγίου

(1) Τὴν βιογραφικὴν ταύτην διήγησιν περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀποσπῶμεν
ἐκ τοῦ συγγράμματος, τοῦ ἐπιγραφομένου «Tableau de l'éloquence chrétienne
au IVe siècle» (ἔχουν, Εἰκῶν πηγῆς χριστιανικῆς εὐλογητικῆς κατὰ
τὸν Δ' αἰῶνα), συγγραφέντος παρὰ τοῦ πολυφύμου φιλέλληνος Γάλλου Βι-
βλεμαίνου. Συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τοῦ σοφοῦ
Γάλλου λογογράφου καὶ κριτικοῦ οὐ μόνον διὰ τὸ λανθάνον περιεχόμενον τῆς ἐν αὐτῷ
περιεχομένης ὕλης, ἐνδιαφερούσης ἰδίᾳ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν
ἠθικὴν αὐτῶς εἰπεῖν ἀξίαν αὐτοῦ. Ἡ ὑψηλότερα ἠθικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ φιλο-
σοφία πνέει ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ὥς αἶσα. Ὁ συγγραφεὺς μεταφέρει σι-
γνάκις ἐκτεταμένα καὶ ἀξιόλογα χωρία ἐκ τῶν Πατέρων. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μετα-
φράσει ὁ φιλόμουσος ἀναγνώστης θέλει ἀπαντήσει χωρία τινὰ ἐκ τῶν τοῦ Ἀθα-
νασίου, τὰ ὅποια ἀρκοῦσι νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς μὴ ἐγκύφαντας εἰς τὴν χριστιανι-
κὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν τῶν πρώτων αἰώνων ἰδέαν τινὰ τοῦ θεοῦ ὕψους καὶ
τῆς φιλοκαλίας αὐτῆς.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ'.)

7

Ἀθανασίου. Ὁ βίος, οἱ ἀγῶνες, καὶ ἡ μεγαλοφυΐα αὐτοῦ ἐχρησίμευσαν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ μᾶλλον παρὰ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἠγωνίσθη ἀλλεπαλλήλως κατὰ τῶν ἐθνικῶν, κατὰ τῶν αἰρεσιάρχων, κατὰ τῶν φθονούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐπισκόπων, καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἀκάμπτου ἀνεξαρτησίας τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ προσβληθέντων αὐτοκρατόρων. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦ ταρραχώδους τούτου σταδίου οὐδέποτε ἀνεπαύθη, οὐδέποτε ἔδειξεν ἀδυναμίαν. Ἐν τῷ Ἀθανασίῳ καταφαίνεται χαρακτὴρ μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καινοφανῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Πρῶτος ὁ Ἀθανάσιος ἀναπτύσσει πολιτικὴν σύνεσιν ἴσῃ τῇ μεγαλοφυΐᾳ τῶν ἡρωϊκῶν τοῦ χριστιανισμοῦ πρωταθλητῶν. Ὁ Ἀθανάσιος δὲν παριστᾷ πλέον τὸν τύπον τῆς πρώτης ἐκείνης τοῦ χριστιανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὁρμῆς· δὲν παριστᾷ τὸν χαρακτῆρα τῶν πρώτων ἐκείνων χριστιανῶν ἡρώων, οἵτινες ἐρρίπτοντο ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον, ἢ ἐδέχοντο αὐτὸν μετ' εὐφροσύνης· ἀλλ' ἀπειναντίας αὐτός ἐπιζητεῖ τὸν θρίαμβον, καὶ οὐχὶ τὸ μαρτύριον. Ὡς ἀρχηγός, ὡς ἔμπειρος στρατηγός, ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀναγκαῖον εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν, ὁ Ἀθανάσιος ἐκτίθεται μόνον χάριν τῆς ἐπιτυχίας· πολεμεῖ μόνον ἵνα νικήσῃ, καὶ οὐχὶ ἵν' ἀποθάνῃ ἀπλῶς μαρτυρίου ἕνεκεν· ὑποχωρεῖ δ' ἐνίοτε ἵν' ἀναφανῇ πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς περιβεβλημένος τὴν λάμψιν τοῦ θριάμβου.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνετράφη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁρσκειυτικῶν ἐρίδων. Νέος ἔτι ὢν, ἐγένετο ὀνομαστός ἐν τῇ πρώτῃ ἐν Νίκαιᾳ οἰκουμένη Συνόδῳ, τῆς ὁποίας ἐν μέρει συνέταξε τοὺς κανόνας. Ἐξελέχθη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας διὰ τῆς ψήφου λαοῦ ἐνθουσιῶντος· ἐξωρίσθη εἰς Γαλατίαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου· κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου καὶ Ἰουλιανοῦ· ἠπειλήθη ὑπὸ τοῦ Θωμάλεντος, καὶ τέλος, ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐκείνου θρόνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πεντάκις ἀπεβλήθη βιαίως, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔμεινεν εἰκοσιν ἔτη ἀπών. Εὐκόλως δ' ἐννοεῖ τις, ὅτι τοιοῦτος ἀνδρὸς τὰ συγγράμματα δὲν εἶναι συγγράμματα ἀπλοῦ θεολόγου. Τὰ διανοητικὰ αὐτοῦ ἔργα φέρουσι φυσικῶς τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀντηχοῦσι τὸν θόρυβον, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πολυταράχου αὐτοῦ βίου.

Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ὁ Ἀθανάσιος πολλάκις ἀγωνίζεται περὶ δογμάτων σκοτεινῶν, ἀκαταλήπτων καὶ πολυπλόκων· ἀλλ' ὁ καταφανὴς καὶ ἀπλούστατος αὐτοῦ σκοπὸς εἶναι ἡ ἐπίτευξις τῆς ὁρησκευτικῆς ἐνότητος, τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἡ νίκη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ εἰς δύο μεγάλα κράτη διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας ἀποκαθίστων λίαν δυσκατόρθωτον. Ὁ Ἀθανάσιος ἐνόησεν ὅλην τὴν ἡθικὴν δύναμιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ὠφέλειαν τῆς ὁρησκευτικῆς ἐνότητος, καὶ ἐδίωξεν ἀνενδότως τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς ⁽¹⁾.

Καίτοι προωρισμένος ἰδίως εἰς τὴν ὑπεράσπισιν καὶ τὴν διὰ-δοσιν τῆς καθαρᾶς διδασκαλίας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ Ἀθανάσιος ἐπάλαισε κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας, ἥτις, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀποκατασταθῇ καὶ αὖθις διὰ τῶν ποιητικῶν ἐν-ειροπολημάτων καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος τῆς γεννήσεως καὶ τῶν πρώτων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου ἐκίνει αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ τῆς πολυθεΐας καὶ εἰδωλολατρίας πάλιν. Ἀληθῶς, καίτοι ἡ χριστιανικὴ πίστις ταχέως ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας διήλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καίτοι εἰς τῶν Ἀποστόλων μετέβη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Ἱεροσολύμοις Συνόδου εἰς τὸν νέον Ὁρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' ὅμως οὐδαμοῦ ἡ πολυθεΐα ἦτον ἐπιμονωτέ-ρα καὶ οὕτως ἀνεξάντλητος, ὥς εἰπεῖν, καθὼς εἰς τὴν γηραιὰν ἐκείνην γῆν τῶν Φαραῶ, ἔνθα οὐδὲν κατεστρέφετο, οὔτε ἡ πραγ-ματικότης, οὔτε τὸ ψεῦδος· ἔνθα ἡ μυστηριώδης ἀρχαιότης τῶν μνημείων διετῆρει τὰς ἀρχαίας ὁρησκευτικὰς δόξας, ἡ δὲ ζω-ρὰ καὶ δεισιδαιμίων φαντασία τοῦ λαοῦ ἀκαταπαύστως ἐγέννα νέους Θεοὺς, ὥς ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμαινόμενος βόρβορος τοῦ Νεῖ-λου πολλαπλασιάζει τοὺς ὄφεις ⁽²⁾.

(1) Ἐνότης τῆς πίστεως ἐν τῇ συνειδήσει πάντων τῶν πιστῶν, καὶ οὐχὶ ἐπι-βαλλομένη ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἱεροκρατίας, αὕτη ἦτον ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

(2) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὑπομνηστέον, ὅτι ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ ἔτει 296, ἐξελέχθη δὲ πατριάρχης αὐτοῦ μετὰ τὸν μακάριον Ἀλέξανδρον. Αἱ κυριώτεραι τοῦ βίου περιπέτειαι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου ἐκτίθενται ἐν συνό-ψει ἐν τῇ παρούσῃ βιογραφικῇ ἀφηγήσει.

Ἐν τῇ αὐτῇ παραγράφῳ ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐξ ἀρχαιο-

Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐπιβλήθην εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τῆς κατακτήσεως καὶ τῶν ἀποικιῶν, δὲν κατέστρεψε τὰς προληπτὰς καὶ ταύτας διαθέσεις, ἀλλ' ἀνέμιξε μόνον μετὰ τῶν ἐγγχωρίων θεῶν τὰς ἐπιχαρίτους θεότητας τῆς ἐλληνικῆς φαντασίας τε καὶ ποιήσεως. Ὅτε δὲ ἡ εἰδωλολατρεία τῶν Ἑλλήνων ἐξησθένησεν, ἐξασθενήσαντος καὶ τοῦ πρὸς τὴν τέχνην ἔρωτος· ὅτε ἡ φιλοσοφία καὶ ὁ χριστιανισμὸς προσέβαλον τοὺς θεοὺς ἐκείνους, οἵτινες ὡς ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης χάριτος, μεθ' ἧς ἐπλασεν αὐτοὺς ἡ ἐλληνικὴ φιλοκαλία, ἀπέβαινον διαφθοραῖς· τότε αἱ τετρατόδεις θεότητες τῆς ἀρχαίας Μέμφιδος ἀνεκτήσαντο ἔτι μεγαλύτεραν ἰσχύν. Ὁ Σέραπιδες ἐγένετο τοῦ Ἀπόλλωνος μακροβιώτερος.

Ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε τὸν *Λόγον κατὰ Ἑλλήνων*, ἵγουν κατὰ τῶν ἐθνικῶν, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς θέας τοῦ ἀλλοκότου αἰγυπτιακοῦ πανθέου. Ὁ *Λόγος* οὗτος τοῦ Ἀθανασίου διακρίνεται

τάτων χρόνων σωζομένων θαθέων ἰχνῶν τῶν τῆς πολυθείας παραδόσεων. Ἡ περίστασις αὕτη, συνδυαζομένη μετὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀράβων, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἀνθρωπίνως τὸ παράδοξον φαινόμενον τῆς μὴ μεγάλης διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ. Καλοῦμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο παράδοξον, διότι ἡ Αἴγυπτος εἶχε δύο εἰδῶν τεράστια ὄργανα χριστιανικῆς διδασκαλίας, τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σοφοὺς τῆς Ἐκκλησίας Πατέρας, καὶ τοὺς ἐρημίτας τῆς Θηβαΐδος, τοὺς μὲν, ἐνεργοῦντας ἐπὶ τῶν λογίων ἐθνικῶν, τοὺς δὲ, ἐπὶ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, ὅπερ τὸ οὐσιωδέστερον, διότι τὸν λαὸν κυρίως ἀποβλέπει ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅμως ὁ χριστιανισμὸς ὀλίγον διεδόθη ἐν Αἰγύπτῳ. Αἱ τῆς πολυθείας παραδόσεις δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας αὐτόθι. Ὅτε δὲ κατὰ τὸν ἔσδομον αἰῶνα ἐπῆλθεν ὡς χεῖμαρρος ἡ ἀραβικὴ κατακτῆσις, οἱ ἐθνικοὶ Αἰγύπτιοι ἐδέχθησαν ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ κατακτητοῦ ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν, διότι μόνον οἱ χριστιανοὶ ἠδύνατο ν' ἀντιτάξωσι τὰ ἡρωϊκὸν μαρτύριον κατὰ τῆς εἰας. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχε τότε ἐν Αἰγύπτῳ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία. Οἱ μόνον ἀπέναντι τῶν Ἀράβων διατηρήσαντες τὴν πίστιν αὐτῶν, εἰσιν οἱ ἕως σήμερον σωζόμενοι Κόπται, ὑπὲρ τοὺς ἑκατοντακισχιλίους καθ' ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον. Ἡ αἵρεσις τούτων εἶναι ἡ τῶν Μονοφυσιτῶν. Ὡς γνωστὸν δὲ, οἱ Μονοφυσῖται παραδέχονται μίαν μόνην φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ, τὴν ἐναρκαρωθεῖσαν θείαν φύσιν. Ἡ δὲ πλάνη αὕτη ἐδιδάχθη κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἐξ οὗ οἱ Μονοφυσῖται καὶ Εὐτυχيانοὶ καλοῦνται. Ἐκτὸς τῶν Αἰγυπτίων Κοπτῶν, Μονοφυσῖται εἰσὶ καὶ οἱ Ἰακωβῖται καὶ οἱ Ἀρμένιοι. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι παρὰ τοῖς σημερινοῖς Κόπταις σώζονται πλεῖστοι τύποι καὶ ἕξεις τῆς ἀρχαίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ἀπὸ τῶν ὁμοίων λόγων τῶν λοιπῶν *Ἀπολογητῶν*, διὰ τε τῆς σοφῆς μεθόδου καὶ τῆς ἐπιτηδείας καὶ ὀξύδερκοῦς συνέσεως, μεθ' ἧς ἀποσυνθέτει, οὕτως εἰπεῖν, ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῶν τῆς πολυθεΐας μύθων, καὶ ὀρίζει ἐκάστης ἀπάτης τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τῆς γεννήσεως αὐτῆς αἰτίαν. Ἡ ἀνάλυσις αὕτη τῆς πολυθεΐας οὐ μόνον ἀπανταχοῦ σαφὴς ἐστὶ καὶ ἐντὸς τῶς ὅρων τῆς πιθανότητος, ἀλλ' ἐνιαχοῦ παρουσιάζει μέγα φιλοσοφικὸν ὕψος. Πραγματευόμενος περὶ τῆς τελευταίας μορφῆς τῆς εἰδωλολατρείας, ἤγουν περὶ τῆς ἀποθεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀποθεωθέντος μετὰ τὴν ἀποθέωσιν τῶν ἀστέρων, τῶν στοιχείων, καὶ σχεδὸν πάντων τῶν ὄντων τῆς φύσεως, ὁ Ἀθανάσιος σημειοῖ καὶ τὴν ἐξῆς ἀληθεστάτην καὶ ἀξιοσημείωτον παρατήρησιν: « Εἰς ἐκεῖνο » δὲ τάχα τραπήσονται », λέγει ὁ θεόπνευστος πατριάρχης, « καὶ » μέγα φρονήσουσιν ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν εὑρεθεῖσι τῷ βίῳ χρηαί- » μοις, λέγοντες διὰ ταῦτα αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὅτι τοῖς » ἀνθρώποις χρήσιμοι γεγόνασιν. Ζεὺς μὲν γὰρ λέγεται πλαστι- » κὴν τέχνην ἐσχηκέναι, Ποσειδῶν δὲ τὴν τοῦ κυβερνήτου· καὶ » Ἡρακλῆος μὲν χαλκευτικὴν, Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ὑφαντικὴν· καὶ » Ἀπόλλων μὲν τὴν μουσικὴν, Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικὴν, καὶ » Ἡρα στολισμὸν, Δήμητρα γεωργίαν, καὶ ἄλλαι ἄλλας, ὥς οἱ » ἱστοροῦντες περὶ αὐτῶν ἐξηγήσαντο. Ἀλλὰ ταύτας καὶ τὰς » ταιαύτας ἐπιστήμας οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἔδει τοὺς ἀνθρώπους » ἀναθεῖναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, εἰς ἣν ἀτενί- » ζοντες ἄνθρωποι, τὰς τέχνας ἐφευρίσκουσιν· τὴν γὰρ τέχνην » καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι φύσεως εἶναι μίμημα. Εἰ τοίνυν ἐπιστή- » μονες περὶ ἧς ἐσπούδασαν τέχνας γεγόνασιν, οὐ διὰ τοῦτο » καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίζεῖν ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους· » οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ τέχναι, ἀλλ' ἐν ταύταις καὶ αὐτοὶ τὴν » φύσιν ἐμίμησαντο· ὄντες γὰρ ἄνθρωποι κατὰ φύσιν δεχτικοὶ » ἐπιστήμης, κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν τεθέντα ὅρον, οὐδὲν θαυμα- » στὸν εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐαυτῶν φύ- » σιν ἀποβλέποντες, καὶ ταύτης ἐπιστήμην λαβόντες, τὰς τέ- » χνας ἐπενόησαν » (1).

(1) Λόγος κατὰ Ἑλλήνων. Τόμ. I. σελ. 18. §. 18. Ὁ ἅγιος Ἀ-

Ἐνῶ δὲ ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος ἀφαιρεῖ οὕτως ἀπὸ τῆς πολυθεΐας τὴν εὐλογοφανεστέραν αὐτῆς πρόφασιν, καταδικάζει παρακατιῶν καὶ τὴν χειρίστην τῶν ἀποθεώσεων, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀποθέωσις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, τὰ ὅποια ἡ πολυθεΐα μετεβίβαζεν εἰς τοὺς θεοὺς. Εἰς τὴν διαφθορὰν ταύτην ὁ Ἀθανάσιος ἀντιτάσσει τὰς μεγάλας ἐννοίας περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ υπερτάτου Θεοῦ, καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. « Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ ἐστὶν » ἡ ἀποθνήσκουσα (λέγει ὁ ἅγιος Πατὴρ), ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῆς » ἀναχώρησιν ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὕτη ὑπὸ » τοῦ σώματος ἐκινεῖτο, ἀκόλουθον ἦν, ἀναχωροῦντος τοῦ κινούντος, ἀποθνήσκειν αὐτήν. Εἰ δὲ ἡ ψυχὴ κινεῖ καὶ τὸ σῶμα, » ἀνάγκη μᾶλλον αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν· ἑαυτὴ δὲ κινουμένη, ἐξ » ἀνάγκης καὶ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ζῇ· ἡ γὰρ κίνησις τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἡ ζωὴ αὐτῆς· ὥσπερ ἀμεί- » λει καὶ τὸ σῶμα τότε ζῆν λέγομεν, ὅτε κινεῖται, καὶ τότε » θάνατον αὐτοῦ λέγομεν, ὅτε τῆς κινήσεως παύεται. Τοῦτο δὲ » καὶ ἀπὸ τῆς ἐν σώματι καθάπαξ ἐνεργείας αὐτῆς φανερώτερον » ἂν τις ἴδοι. Εἰ γὰρ καὶ ὅτε τὸ σῶμα ἐπιβέβηκε καὶ συνδέδε- » ται τούτῳ, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σώματος σμικρότητα συστέλλε- » ται καὶ συμμετρεῖται, ἀλλὰ πολλάκις ἐπὶ κλίνης τούτου κει- » μένου καὶ μὴ κινουμένου, ἀλλ' ὡς ἐν θανάτῳ κοιμωμένου, αὐ- » τη κατὰ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν γρηγορεῖ, καὶ ὑπερεκβάλλει τὴν

θανάσιος ἀναπτύσσει ἐνταῦθα φιλοσοφικῶς μίαν τῶν ὑψίστων ἐννοιῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν τοσοῦτον παρήγορον ἔννοιαν τῆς πνευματικῆς ἐνότητος ἢ ἰσότητος τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ παρατηρουμένη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀνισότης εἶναι πρόσκαιρος· πᾶς δὲ ἄνθρωπος, οἰαδήποτε ἂν ὑποβῇ ἡ ἡθικὴ, διανοητικὴ καὶ ὀργανικὴ αὐτοῦ κατάστασις, φέρει δόλοκληρα ἐν ἑαυτῷ ἐν δυνάμει τὰ σπέρματα τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Ἡ ἀρχαίτης παραγνωρίζουσα τὴν ἀρχὴν ταύτην, εἰκότως ἀπέθευ τοὺς μεγάλους ἄνδρας ὡς παρασταμένους ἔκτος τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητος. Τοῦναντίον ὁ χριστιανισμὸς παρουσιάζει τοὺς ἐξόχους τῶν ἀνθρώπων ἀπλῶς ὡς ἀναπτύσσοντας δυνάμεις τινὰς τῆς κοινῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ ἀφευκτον συμπέρασμα τῆς ὑψηλῆς ἐννοίας· διότι δι' αὐτῆς καὶ μόνης δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ παρατηρουμένη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἡθικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνισότης, ἥτις φαίνεται ἀναιροῦσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν δυνάμει ἰσότητος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

» τοῦ σώματος φύσιν· καὶ ὡς περ ἀποδημιούσα τοῦτου, μένουσα ἐν
 » τῷ σώματι, τὰ ὑπὲρ γῆν φαντάζεται καὶ θεωρεῖ, πολλάκις δὲ
 » καὶ τοῖς ἕξω τῶν γῆινων σωμάτων ἀγίοις καὶ ἀγγέλοις συναν-
 » τᾷ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται τῇ τοῦ νοῦ θαρρόνῃ καθαρότη-
 » τι· πῶς οὐχὶ μᾶλλον καὶ πολλῷ πλέον, ἀπολυθεῖσα τοῦ σώμα-
 » τος, ὅτε ὁ συνδήσας αὐτὴν βούλεται Θεὸς, φανερωτέρην εἶει
 » τὴν τῆς ἀθανασίας γνῶσιν; Εἰ γὰρ καὶ συνδεθεῖσα σώματι
 » τὴν ἐκτὸς τοῦ σώματος ζωὴν ἔζη, πολλῷ πλέον καὶ μετὰ
 » θάνατον τοῦ σώματος ζήσεται, καὶ οὐ παύσεται τοῦ ζῆν διὰ
 » τὸν οὕτως αὐτὴν ποιήσαντα Θεὸν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου, τοῦ
 » Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατα καὶ
 » αἰώνια λογίζεται καὶ φρονεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἀθάνατός ἐστι· καὶ ὡς
 » περ τοῦ σώματος θνητοῦ τυγχάνοντος, θνητὰ καὶ αἱ τούτου
 » θεωροῦσιν αἰσθήσεις, οὕτως ἀθάνατα θεωροῦσι καὶ λογιζομένην
 » τὴν ψυχὴν, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι καὶ αἰετῶν αἰ γὰρ
 » περὶ τῆς ἀθανασίας ἔννοια καὶ θεωρία οὐδέποτε αὐτὴν ἀφῆσσι
 » μένουσαι ἐν αὐτῇ, καὶ ὡς περ ἑκκαυμα ἐν αὐτῇ γινόμεναι πρὸς
 » ἀσφάλειαν τῆς ἀθανασίας » (1).

(1) Λόγος κατὰ Ἑλληνικῶν, Τ. 1. σελ. 32. §. 33. Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος
 ἐν τῷ ὑψηλῷ καὶ τῷ ὄντι θαυμασίῳ τούτῳ χωρίῳ ἀποδεικνύει τὴν ἀθανασίαν
 τῆς ψυχῆς διὰ μεταφυσικῶν συλλογισμῶν. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι ἀλη-
 θεία, περὶ τῆς ἥ ἀνθρωπότητος, ἐν συνόλῳ λαμβανομένη, οὔτε ἐδίστασεν, οὔτε ἡδύ-
 νητο νὰ διστάσῃ· διότι ἡ εἰς τὴν ἀθανασίαν πεποιθησις εἶναι ἐκ τῶν ἐμφύτων
 ἔννοιῶν τῆς λογικῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Οἱ δισταγμοί, οὓς ἐξέφρασαν
 ἄτομα τινα, δὲν ἀναιροῦσι τὴν γενικὴν πεποίθησιν τῆς ἀνθρωπότητος· διότι εἶναι
 ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι τοιοῦτοι δισταγμοὶ οὐδέποτε ἐγεννήθησαν εἰ μὴ εἰς τινα
 ἄτομα, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἐκτάκτους ἐποχάς, ὡς γεννῶνται ἐκτάκτως καὶ εἰς
 τὸν φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου κόσμον τοσαῦτα ἐκτακτοὶ παθολογικαὶ καταστάσεις.
 Ἄλλως τε καὶ οἱ μερικοὶ οὗτοι δισταγμοὶ εἶναι μᾶλλον φαινόμενοι, ἢ πραγματι-
 κοί· διότι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια οὐδὲ δύναται καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῆς
 ἀνυπαρξίας. Ἡ ἄρνησις τῆς ἀθανασίας ὑπῆρξεν ἀεὶ ποτε τεταραγμένης καρδίας τε καὶ
 διανοίας προσωρινῇ φαντασιοπληξίᾳ, οὐδέποτε ὅμως εἰλικρινῆς πεποιθήσεως. Τὰ
 πάντα μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀθανασίας ἡμῶν. Ἀλλ' ἡ ἰσχυροτάτη μαρτυρία ἡ τῆς
 ἡθικῆς ἡμῶν ἐστὶ συνειδήσεως. Ἄνευ τῆς ἀθανασίας ἐλόκληρος ὁ ἡθικὸς κόσμος
 ἤθελεν εἶσθαι ψεῦδος, πλάνη. Ὁ ἥριμνος τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἀγωνία
 τοῦ φιλανθρώπου, ποῖον ἤθελον εὐρίσκει διόρθωσιν ἢ ἀμοιβήν; Πρὸς τί ἡ πρόο-
 δος, πρὸς τί τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές, ἂν τὰ πάντα παρίρ-
 χοντο μετὰ τῆς βραχυτάτης ταύτης καὶ τραπεζῆς ἀθλίας καὶ ἐπωδύνου ζωῆς;

Αἱ ὑψηλαὶ αὐταὶ θεωρίαι, ἐν αἷς παρατηρεῖται κατ' ἐξοχὴν τὸ πνεῦμα τῆς τε φιλοσοφικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰσι τὰ προπύλαια, οὕτως εἰπεῖν, δι' ὧν ὁ Ἀθανάσιος βαίνει πρὸς τὸ δόγμα, τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ αὐστηρότερος ἐρμηνευτής. Εἰς οὐδὲν ἤθελε λογισθῇ τὰς θεωρίας ταύτας ὁ Ἀθανάσιος, ἂν αὐταὶ δὲν ἔφερον αὐτὸν εἰς ὁλόκληρον τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον. Καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν εἰδωλοπλατρῶν τούτου λόγου, ὅστις ἐστὶν ἀριστούργημα φιλοσοφικοῦ συλλογισμοῦ, μεταβαίνει εὐθύς ὁ ἅγιος Πατὴρ εἰς τὰ βάθη τῆς θεολογίας καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτον προγραφὴν καὶ καταδίκην τῆς τοῦ Ἀρείου διδασκαλίας.

Ἡ διατύπωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας ὑπῆρξε τὸ ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου ἀνδρὸς τελειωθὲν καὶ δι' εἰκοσαετούς διωγμοῦ καθιερωθὲν κύριον ἔργον. Ὑπὲρ τοῦ ἔργου τούτου ἐπάλαισεν ὁ Ἀθανάσιος κατὰ πάντων τῶν συγχρόνων αὐτῷ αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἔχουν ἀπὸ τοῦ προστάτου ἐκείνου τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ δεισιδαιμονοῦς αὐτῆς διώκτου. Πρὸς ταῦτοις ὁ Ἀθανάσιος δύναται νὰ θεωρηθῇ οὐ μόνον ὁ δραστηριώτερος τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας πρωταγωνιστής, ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν πολυμυροτέρων προδρόμων τῆς θρησκευτικῆς ἐκείνης πολιτικῆς, ἥτις ἐκυβέρνησε τὸν κόσμον κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ὅτε ἡ Ῥώμη ἐκκρόνισεν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Ζ', εἶπε περὶ αὐτοῦ ὅτι « ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων οὐδεὶς » ποτε ἐφάνη αὐτοῦ ἰσχυρότερος τῆς Ἐκκλησίας ὑπερασπιστής ». Ἄν ἐντὸς τῆς περιόδου τῶν χιλίων ἐτῶν, τὰ ὁποῖα χωρίζουσι τὰς δύο ἀξιωματικωτάτους ταύτας χρονολογίας, ἔχουν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων μέχρι Γρηγορίου τοῦ Ζ' ἂν, λέγομεν, ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης ἤθελε νὰ ἐκλέξῃ ἡ Ῥώμη ἄνδρα ἀνήκοντα εἰς τε τὸν ἀρχαῖον ἅμα καὶ τὸν νεώτερον κόσμον ἄνδρα, ὅστις ἐν τῇ προσώπῳ αὐτοῦ νὰ ὑπομιμνήσκη συνάμα τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ μόλις

Τὸ ἐν ἡμῖν αἶσθημα τῆς ἡθικότητος ἀπαιτεῖ μέλλουσάν τινα ὑπαρξιν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἡθικὸν φαινόμενον δύναται νὰ λυθῇ ἐπομένως, ἂν ἡ ἐλπίς τῆς ἀθανασίας ἦτο πλάνη, ὁ μικρὸς καὶ πεπερασμένος ἄνθρωπος ἤθελεν εἶχει αἶσθημα ἡθικότητος ἀνώτερον τοῦ πανσόφου καὶ παναγθοῦ δημιουργοῦ ὅπερ ἐστὶ ἀμπεράσιμα ἄτοπον.

ἀναφαινομένου χριστιανισμοῦ, καὶ νὰ προμηνύῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις ἀνθρωθέντος· ἂν, ἐν λόγῳ, ἡ Ῥώμη ἤθελε νὰ ἐκλέξῃ ἄνδρα ἄξιον ν' ἀναγορευθῇ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὁ πρῶτος πολίτης τῆς χριστιανικῆς πολιτείας, ὡς νομοθέτης, ὡς ἥρωας, ὡς ἅγιος, ἡ Ῥώμη δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὄνομα μεγαλύτερον τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐξορίστου πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἐπληνος Ἀθανασίου ⁽¹⁾.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ, ὅλην τὴν λεπτότητα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, ὅλην τὴν τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐπιμονὴν, ὅλην τὴν δύναμιν τῆς πειθοῦς, ὅλους, ἐν λόγῳ, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας αὐτοῦ εἰς τὴν ὑψηλὴν μεταφυσικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤγουν εἰς τὴν θείαν οὐσίαν τῆς πίστεως. Ὁ Ἀθανάσιος ἐνόησε καλῶς, ὅτι ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀναπτύξεως τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἐξαρτᾶται τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τοῦ κόσμου.

Αἱ πολλαὶ καὶ ἀλλόκοτοι αἵρέσεις, αἵτινες παρήχθησαν κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους ἐκ τοῦ θρασυμοῦ τοῦ ἀνυποτακτικοῦ πνεύματος, ἤρχίζον νὰ ἐξαφανίζωνται, ὅτε ἀνεφάνη νέα τις αἵρεσις, ἐπιτηδειοτέρα τῶν πρώτων, καὶ ἐν γένει ἐχουσα

(1) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς οὐκ ἐστὶν ἐνταῦθα περὶ θρησκευτικῆς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν μεσαίωνα πολιτικῆς, τῆς ὁποίας οὐκ οἶδαμεν πῶς θεωρεῖ τὸν Ἀθανάσιον ὡς πρόδρομον, ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἄλλην πολιτικὴν δὲν ἔχει, ἢ τὴν διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ μαρτυρίου διάδοσιν τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ περιέχονται τὰ σπέρματα τῆς προόδου καὶ τῆς διαπλάσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκτός ταύτης οὐδεμίαν ἄλλην πολιτικὴν ἀναγνωρίζει ὁ τῆς χριστιανικῆς πίστεως θεμελιωτής, ὅστις εἶπεν· « ἡ βασιλεῖα τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦτου ». Ἡ μεταβολὴ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς πολιτικὴν ἐξουσίαν ὑπῆρξεν ἄρα τερατώδης παραγνώρισις τοῦ πνεύματος τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος. Ἡ κατὰ τὸν μεσαίωνα θρησκευτικὴ πολιτικὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀντίκειται οὐσιαστικῶς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις ἀποκρούει τὴν τυραννικὴν φιλήθοναν καὶ φιλόδοξον ἱεροκρατίαν, πᾶ ἐγκλήματά τῆς ἱερᾶς Ἐκτετάσεως, τὴν ἐξολόθρευσιν καὶ ἀνασφάλαν ὁλοκλήρων λαῶν ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀπολύτου ἀνοχῆς, τὰς πολιτικὰς βιαιοπραγίας τῶν Ἱησουλίων καὶ ἄλλων κληρικῶν ταγμάτων, τὴν μισοπιστήμονα διάθεσιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, καὶ τότε ἄλλα σκάνδαλα, τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὴν ἱστορίαν τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ καλουμένης θρησκευτικῆς πολιτικῆς. Τοιαύτης πολιτικῆς δὲν δυνάμεθα βεβαίως ν' ἀναγνωρίσωμεν πρόδρομον καὶ ὑποβολίαν τὸν ἡμέτερον Ἀθανάσιον.

μέσα τινὰ ἐπιτυχίας, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο αἱ ἄλλαι αἰρέσεις. Ὡς γνωστὸν, ἡ διδασκαλία αὕτη ἠρνεῖτο τὰ κοριώτερα δόγματα τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ, διατηροῦσα μόνον τὸν καθαρὸν θεισμόν, καίτοι οἱ Ἀρειανοὶ ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ χριστιανικῇ ἐπωνυμίᾳ, ἑαυτοὺς πιστοὺς ὁπαδοὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας κηρύττοντες, καὶ οὐδόλως τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν μετὰ τῆς τῶν κοινῶν θεϊστῶν συγγέοντες. Ὅτε ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ἡ ὀρθοδοξία ἦτον ἤδη εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς. Ἐθεώρει δὲ ἡ ὀρθοδοξία τὸν ἀρειανισμόν λίαν ἐπικίνδυνον, ὥς μὴ ἀναγνωρίζοντα τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ἐπομένως ὥς συγγέοντα αὐτὴν, οὕτως εἶπεν, μετὰ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συγχυμένης ἐκείνης τῶν φιλοσόφων θεϊστῶν πεποιθήσεως, ἥτις εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πλατωνισμοῦ. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐξηγοῦσι τὰς ἐκτάκτους προσπάθειάς, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ καταβάλῃ ἡ τότε Ἐκκλησία κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ, καὶ ἰδίως τοὺς ἀγῶνας τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅστις ὑπὲρ πάντας ἡγωνίσθη κατὰ τῆς νέας διδασκαλίας ⁽¹⁾.

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα, πῶς κατώρθωσεν ὁ Ἀρειος νὰ φέρῃ τοιοῦτον κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀντιπερισπασμόν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται, ἐν λῶβῳ ὑπ' ὄψιν δύο τινά: πρῶτον, τὴν οὐχὶ τυχαίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐπιτηδεύματα καὶ εὐφυΐαν καὶ δεύτερον, τὴν προσπάθειαν, ἥς ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἔτυχε παρὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς. Ἀλληλῶς, καίτοι δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τὸν Ἀρειον ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὥς μὴ περισπωμένων ⁽²⁾, οὐχ ἥττον δὲ εἰκάζομεν, ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν ἐστερεῖτο τῆς

(1) Ὁ Ἀρειος ἐγεννήθη ἐν Λιβύῃ, καὶ ἦτον ἱερεὺς ἐν τινὶ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους 313 ἀρνούμενος τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Λόγος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι συνάνάρχος τῷ Πατρὶ, οὐδὲ ἀγέννητος, ἀλλ' ἔχει ἀρχὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ υπάρξεως (ἦν ὁ π ε ο ὡ κ ἦν)· ὅτι ἐκ Θεοῦ διὰ τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐξ ο ὡ κ ἔν τ ω ν ἐπλάσθη, ἢ ἐκτίσθη, ἢ ἐγεννήθη καὶ ὅτι κατὰ τὴν οὐσίαν δὲν εἶναι ἀληθὴς Θεός, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν τῆς χάριτος, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται ἐνόματι μόνον Θεός.

(2) Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστοριογράφοι καὶ αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἀρειος εἶχε γράψαι βιβλίον, ἐπιγραφόμενον Θ ε λ ε ι α ν, ὥσως εἰς ἔμφαν

ἀπαιτουμένης εἰς αἵρεσιάρχην δεινότητος. Ἰδίως δὲ ἐβόηθει τὸν Ἄρειον τὸ ἐνδόμυχον αἵσθημα τοῦ φόβου καὶ τῆς ζηλοτυπίας, τὸ ὁποῖον ἐνέπνεεν ἤδη εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἢ ἐπιβροῇ τοῦ ἱερατείου καὶ ἡ φιλοδοξία τινῶν ἱεραρχῶν.

Κωνσταντῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ὀλιγώτερον ἰσχυρὸς καὶ σεβαστὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ὑπάρχων, ἐφοβεῖτο ἔτι μᾶλλον τὴν τοῦ ἱερατείου κηδεμονίαν. Διὸ ἐκλινεν ὑπὲρ τοῦ ἀρειανισμοῦ· οἱ δὲ ἐπὶ ἀρειανισμῷ κατηγορούμενοι ἀρχιερεῖς, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένης Συνόδου ἡττηθεῖσα μειονοψηφία ἐδείκνυσαν πλειοτέραν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας συγκατάβασιν, καὶ ἐζήτησαν παρὰ τῇ ἐξουσίᾳ ἐκείνῃ προστασίαν ἀπέναντι τῶν ὀρθοδόξων μὲν, ἀλλὰ λίαν αὐστηρῶν συλλειτουργῶν αὐτῶν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖος προὔτιμκε μᾶλλον νὰ προστατεύσῃ τοὺς Ἀρειανούς, ἢ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους.

Ἡ κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ δραστηριότης τοῦ Ἀθανασίου ἐπέσυρε κατ' αὐτοῦ τὸ ἄσπονδον μῖσος τῶν ἀντιπάλων, οἵτινες κατεσκευοφάντησαν αὐτὸν μετὰ πάσης πικρίας. Κατηγοροῦν οὗτοι τοῦ Ἀθανασίου οὐ μόνον ἐπὶ πλάνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐγκλήμασιν. Ὅποια δὲ ἦσαν τὰ ἐγκλήματα ταῦτα; Τὰ μᾶλλον ἀποτρόπαια, ἡγουν παραβιάσεις, φόνοι καὶ ἔργα μαγικά. Καίτοι δὲ ὁ Ἀθανάσιος λαμπρῶς ἀπελογήθη ἐπὶ τινος ἐν Τύρῳ Συνόδου, οὐχ ἥτον καθ' ἑαυτὸν ὡς ἐνοχος, καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν γαλλικὴν πόλιν Αὐγούσταν Τρευέρων. Ἀποκατασταθεὶς δὲ πάλιν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κωνσταντίνου, ἐξορίζεται αὖθις ἐπὶ Κωνσταντίου φίλου ὑπάρχοντος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ διαμοιρασθέντος τὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ τοῦ τρίτου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅστις ἦτο φίλος τῶν Ὀρθοδόξων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐκραγόντες ἐμφύλιοι πόλεμοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῶν δύο υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀναμιγνύουσι τὰ συμφέροντα τῶν πολιτικῶν μερίδων μετὰ τῶν συμ-

τρον καὶ περὶ λόγον, καὶ τινα ἔσματα, δι' ὧν, καθὼς καὶ ἄλλοι προγενέστεροι αἵρετικοί, ἐσπούδαζε νὰ διαδώσῃ τὴν αἵρετικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν.

φερόντων τῆς αἰρέσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως φονεύεται ὑπὸ τοῦ Μαγνεντίου, τὸν ὅποιον οἱ στρατιῶται περιβάλλουσι τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκδικεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐκβάλλει τοῦ θρόνου τὸν Μαγνέντιον, ὅστις ἠπέλκει νὰ ἐπιπέσῃ καὶ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ καθίσταται μόνος κύριος ἀπάσης τῆς βασιλείας. Παρευθὺς Καθολικαὶ καὶ Ἀρειανοὶ διαβάλλουσιν ἀλλήλους παρὰ τῷ νικητῇ ὡς συνεργοὺς τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ ⁽¹⁾.

Οἱ Ἀρειανοὶ τῆς Αἰγύπτου κατήγγειλαν τὸν Ἀθανάσιον, τοῦ ὁποῦν ἡ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν ἐπιρροή ἦτον ὑποπτος τῷ αὐτοκράτει. Κατηγόρουν αὐτοῦ διὰ προγενεστέρας δῆθεν ἀποπειρὰς πρὸς συκοφαντίαν τοῦ Κωνσταντίνου παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ καὶ δι' ἐπιστολάς, γραφείσας δῆθεν ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν Μαγνέντιον, ἵνα παραδώσῃ αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὰς σοβαρὰς ταύτας κατηγορίας προσετίθετο καὶ ἑτέρα τις ὅλως θεολογική. Ὁ Ἀθανάσιος κατηγορεῖτο ὡς συγκροτήσας τὴν σύναξιν τῶν πιστῶν ἐν τινὶ ἐκκλησίᾳ μὴ πῶ ἐγκαινισθείσῃ.

Ὁ Ἀθανάσιος καταδικάζεται ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ Συνόδου ἐπισκόπων Ἀρειανῶν, ἀθωοῦται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Συνόδου ὀρθο-

(1) Ὁ Μαγνέντιος οὗτος ἦτο Φράγκος, γεννηθεὶς ἐν Γερμανίᾳ. Νέος ὢν, ἡγ-
μαλωτίσθη ἐν πολέμῳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τούτων, καὶ ἐγένετο ἡγεμὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν φρουρῶν τοῦ Κωνσταν-
τος ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐπωφεληθεὶς δὲ ἐκ τοῦ πρῶου καὶ εἰρηνικοῦ
χαρακτῆρος τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, περιεβλήθη τὴν βασιλικὴν πορφύραν ἐν
Λουγυσταδούμῳ, τῷ 349, καὶ ἐνίκησε τὸν Κωνσταντα, πεσόντα ἐν τῇ φυγῇ (350).
Ἐκεῖθεν ἰδεύσας εἰς Ῥώμην, ἐνίκησε καὶ ἐρόνευσε τὸν Νεπωτιανόν, ἑτέρον ἄρ-
παγα, καὶ πρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντίνον ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν αὐτοκράτορα
τῆς Δύσεως. Οὗτος εἰς ἀπάντησιν τῆς προτάσεως ταύτης ἐξεστράτευσεν κατὰ
τοῦ ἄρπαγος, ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ τινα μάχην ἐν Ἰλλυρίᾳ, καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν
εἰς φυγὴν. Βλέπων δὲ ὁ Μαγνέντιος τὴν τῆς ἀπογνώσεως κατὰστάσιν, εἰς τὴν
περιῆλθεν, ἠύτοκτονήθη ἐν Λουγυσδούμῳ τῷ 353. Πλὴν τῶν ἀρπάγων τούτων ὑπῆρ-
χον καὶ ἄλλοι, καὶ τότε καὶ μετέπειτα, οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἡγεμονίαν τῶν
κατακεκαταχρησμένων μελῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπα-
γῆς ἐκεῖνης εἶναι ἀμυττόφορος σειρὰ ἐγκλημάτων. Λυπηρὸν δὲ ὅτι οἱ λαιτουργοὶ
τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀπέφυγον ν' ἀναγκασθῶσιν εἰς τὰς πολιτικὰς διενέξεις τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης.

δόξων επισκόπων, καὶ πάλιν ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Συνόδου προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Πάπα, εἰς ἣν ὑπέγραψεν ἡ ἐν Σαρδικῇ οὖσα συνέλευσις ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν επισκόπων καταδικάζεται δὲ ὁμῶς αἰθίς ὑπὸ τινος ἐν Μεδιολάνοις Συνόδου, ὑπ' ὅψιν αὐτῆς ἀρεινιζούσης, καὶ λαμβάνει παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου διαταγὴν νὰ καταλίπη τὸν ἑαυτοῦ θρόνον. Ἐνῶ δὲ σπουδάζει νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ ἐξορίας, καὶ φροντίζει νὰ ἐπιστείλῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπολογίας, πέμπονται στρατεύματα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπως ἀναρπάσωσι τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τὸ κίνημα τοῦτο κατεθροῦνίσε τοὺς πάντας ἐν Ἀλεξάνδρείᾳ· διότι ὁ Ἀθανάσιος διὰ τε τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, τῆς προνοίας καὶ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ μερίμνης ὑπὲρ τῶν πασχόντων, ἦτον ὁ κοινὸς πατήρ, ὁ εὐεργέτης τῆς πόλεως ταύτης. Ἀκούσωμεν αὐτοῦ διηγούμενου τὴν κατ' αὐτοῦ ἐνεργηθεῖσαν βίαν. Εὐκόλως δὲ θέλομεν παρατηρήσει ἐν τῇ κατωτέρω διηγήσει κατὰ τίνα τρόπον ἐγένετο ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαὸν ὁ ἀτρόμητος ἱεράρχης.

« Νῦν μὲν γὰρ ἤδη ἦν, λέγει ὁ Ἀθανάσιος, καὶ τοῦ λαοῦ τινες » ἐπαννύχιζον, προσδοκωμένης συνάξεως· ὁ δὲ στρατηλάτης Συριανὸς ἐξαίφνης ἐπέστη μετὰ στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά, καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν αὐτὸς περιεκύκλωσε, στήσας τοὺς στρατιώτας συνέγγυς, ὥς » μὴ δύνασθαι τινὰς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξελθόντας, παρελθεῖν αὐτούς· ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει καταλείπει τοὺς λαοὺς, καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύειν αὐτῶν, καθισθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου, προσέτρεπον τὸν μὲν διάκονον ἀναγιγνώσκειν τὸν ψαλμὸν, τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακοῦειν, Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ πάντας οὕτως ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. Ἀλλὰ τοῦ στρατηλάτου εἶπ' λοιπὸν ἐπεισελθόντος, καὶ τῶν στρατιωτῶν περιλαβόντων τὸ ἱερατεῖον ἐνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν εὐεργέτες ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν λαῶν, ἐβόων, ἠξίουσαν ἀναχωρεῖν ἤδη καὶ ἡμᾶς· ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον, μὴ πρότερον ἀναχωρήσειν, εἰ μὴ πάν-

» τες καθ' ἑκαστον ὑπεξέλθοιεν· ἀναστὰς γοῦν καὶ προστάξας,
 » οὕτως ἀντηξίου ἀπιέναι πρότερον τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι
 » λέγων ἐμὲ κινδυνεύειν, ἢ βλαβῆναι τινὰς ἐξ ὑμῶν. Ἐξελθόν-
 » των τοίνυν τῶν πλείστων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων,
 » οἱ σὺν ἡμῖν ὄντες ἐκεῖ μοναχοὶ καὶ τινες τῶν κληρικῶν, ἀ-
 » νελθόντες εἴλκυσαν ἡμᾶς· καὶ οὕτως, ἐπὶ μάρτυρι τῇ ἀλη-
 » θεῖᾳ, τῶν στρατιωτῶν τῶν μὲν περιεστηκότων τὸ ἱερατεῖον,
 » τῶν δὲ περιερχομένων τὴν ἐκκλησίαν, διήλθομεν, τοῦ Κυ-
 » ρίου ὁδηγούντος, καὶ, αὐτοῦ φυλάττοντος, λαθόντες αὐτοὺς
 » ἀνεχωρήσαμεν, δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν τὸν Θεόν, ὅτι
 » μῆτε προδεδώκαμεν τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ προπέμψαντες αὐτοὺς,
 » διασωθῆναι καὶ διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἡδυ-
 » νήθημεν » (1).

Προγεγραμμένος ὢν καὶ καταδικώμενος, ὁ Ἀθανάσιος πέμπει
 πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπολογία, ἐν ἣ ὑπερασπίζει ἑαυτὸν μετὰ
 τῆς αὐτῆς ψυχικῆς ἀταραξίας, μετὰ τοῦ αὐτοῦ εὐγενοῦς θάρρους,
 μεθ' οὗ ἐνέργει καὶ παρίστατο ἐν τοῖς κινδύνοις, ὅτε ἦν ἐν τῷ
 ἀρχιεπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκθέτει δὲ καὶ ἀπο-
 κρούει τὰς κατηγορίας τῶν ἐναντίων, ὡς ἂν ἐπρόκειτο εἰσεῖτι
 ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθώτητα αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν μελλόντων ν' ἀπο-
 φασίσωσι περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ δικαστῶν. Οὐδὲν εὐγενέστερον
 ἰδίως παρὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἔγρα-
 ψε τῷ Μαγνητίῳ.

» Ὅπως μὲν γάρ, λέγει, περὶ τοῦ μακαρίτου σου ἀδελφοῦ
 » πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις, ὅτι τε, κατηξιούμεθα
 » βλέπειν αὐτὸν, καὶ περὶ ἡμῶν ἡξίου γράφειν πρὸς τὴν σὴν ἀ-
 » δελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἐτίμα πολλάκις, καὶ ἀ-
 » πόντας δὲ μετεπέμπετο. Τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς
 » ὁ Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, οὔτε γινώσκω, οὔτε ὅπως
 » ἠπιστάμην αὐτόν. Ποία τοίνυν συνήθεια τῷ μὴ γινωσκομένῳ
 » πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα; Ποία με πρόφασις εἴλικε γράφει τῷ
 » τοιούτῳ; Ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔτασσον, γράφων

(1) Ἀγίου Ἀθανασίου, Τ. 1. σ. 334.

η αὐτῷ; Ὅτι τὸν τιμῶντά με, οὗ τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἂν ποτε
 » ἐπιλαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίκισας; Καὶ ἀποδέχο-
 » μαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν χριστιανούς καὶ πιστοτάτους ἄν-
 » ὄρας ἀνελόντα· καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ
 » γνησίους ἡμᾶς ὑποδεξαμένους (¹). Συγχρόνως δὲ ὁ εὐγλωτ-
 τος ἱεράρχης φέρει πολλὰς ἀποδείξεις, πολλὰ γεγονότα καὶ
 πλείστας πιθανολογίας, ἀναιρῶντα τὴν τῶν ἐναντίων συκοφαν-
 τίαν· οὐδὲν δὲ παραπονούμενος διὰ τὴν ἐξορίαν καὶ τὰ δυ-
 στυχήματα αὐτοῦ, ἱκετεύει τὸν Θεὸν ὅπως διαφωτίσῃ τὸν νοῦν
 τοῦ Κωνσταντίου.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔβριενεν ἀκαμπτος· ὁ δὲ διωγμὸς ἐξετάθη καὶ
 κατὰ τῶν φίλων, καὶ κατὰ τῶν ὁπαδῶν, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ
 ποιμνίου τοῦ Ἀθανασίου μετὰ θηριωδίας, ἀναπολούσης τὴν αἰμα-
 τηράν τῶν μαρτύρων ἐποχὴν. Ἐπὶ ἑξ ἔτη, ἤγουν τὰ τελευταῖα
 ἔτη τῆς τε βασιλείας καὶ τοῦ βίου τοῦ Κωνσταντίου, ὁ Ἀθα-
 νάσιος ἐπλανᾶτο ἀπὸ ἐρήμου εἰς ἔρημον, καταδιωκόμενος πολ-
 λάκις ἐκ τοῦ σύνεγγυς κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν Ῥωμαίων διοι-
 κητῶν. Αἱ περιορίζουσαι τὴν Ἄνω Αἴγυπτον ἀχανεῖς ἔρημοι, αἱ
 ἐπὶ τοῦ Νείλου γρανιτώδεις νῆσοι, τῶν ὁποίων αἱ πυραμίδες
 ἀνθίστανται εἰς τὸν ὀρμητικὸν ῥοῦν τοῦ γηραιοῦ ποταμοῦ, τὰ
 λείψανα τῶν ἀρχαίων πόλεων, τὰ μυστηριώδη μνημεῖα, τὰ ὅποια
 ἤδη τότε ἐκαλοῦντο ἀρχαῖα, ἐνίοτε αἱ τότε αὐτόθι ἀκμαῖζουσαι
 εἰσέτι καὶ πολυάνθρωποι πόλεις, ἐν αἷς τὸ πλῆθος κρύπτει τὸν
 φεύγοντα εὐκολώτερον τῆς ἐρήμου· ἐνὶ λόγῳ, τὰ πάντα ἐν Αἰγύ-
 πτῳ παρείχον ἄσυλον εἰς τὸν φεύγοντα πατριάρχην. Ἀλλὰ τὸ
 καταφύγιον, ὅπερ μάλιστα πάντων ἐφίλει ὁ γενναῖος γέρων ἱε-
 ράρχης, ἦσαν τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἐρημητήρια τῆς Θεβαΐδος,
 τῶν ὁποίων ἐξωρογόνοι τὰς μελέτας, ἡ συνεμερίζετο τὰς αὐστη-
 ρὰς ἀσκήσεις, μεταβαλὶν ἀπὸ συνελεύσεως κοινοβιατῶν ἢ ἀπὸ
 εὐθαλοῦς καὶ εὐφροσύνου ὁάσεως εἰς τὰς ἀσκητικὰς ἀγρυπνίας
 τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου, πανταχοῦ διυθύνων τὰς ψυχὰς, καὶ
 πολλάκις καταγινόμενος νὰ θεραπεύῃ τὰς δυσπιστίας, καὶ νὰ
 κατευνάξῃ τὰς διχονοίας, αἵτινες ἐγεννῶντο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ

(¹) τόμ. 1. σελ. 299.

ροναχικοῦ βίου, καθὼς γεννῶνται καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοσμικοῦ. Ἐκείθεν γράφων ἐνεθάρρυνε πιστοὺς τινὰς εἰς αὐτὸν ἐπισκόπου τῆς Αἰγύπτου· ἐκείθεν ἔγραψεν ἀποστολικὰς ἐπιστολάς πρὸς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίαν αὐτοῦ· ἐκείθεν ἀπάντα σοφῶς πρὸς τοὺς αἰρεσιάρχας καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένους· ἐκείθεν ἐκερκυνοδόκει διὰ τοῦ ἐνθουσιώδους αὐτοῦ καλὰ μὲν τοὺς διώκτας αὐτοῦ. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου γραφόμενα ἀντεγράφοντο ὑπὸ πιστῶν χειρῶν, ὡς ἄλλοτε τὰ τοῦ Ὀριγένης, καὶ διεδίδοντο ἐν ἀκαρεῖ εἰς πάσας τὰς χριστιανικὰς κοινότητας τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπὸ τοῦ κελλίου αὐτοῦ ὁ Ἀθανάσιος διετέλει ὢν ὁ ἀόρατος μὲν, ἀλλὰ πραγματικὸς πατριάρχης τῆς Αἰγύπτου. Πρὸς ὑπερηφανίαν δὲ καὶ ὑπεράσπισιν αὐτοῦ εἶχε τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην, τὴν ἐνθουσιώδη καὶ σιωπηλὴν φάλαγγα τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου.

Ὁ θάνατος τοῦ Κωνσταντίου καὶ ὁ προσωρινὸς τῆς πολυθετίας θρίαμβος ἀνέστειλαν τὸν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου διωγμὸν. Ὁ Ἰουλιανὸς, ἐπιδεικνύμενος ἀνεξιθρησκείαν, ἀνεκάλεσε πρῶτον πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἀρειανῆς μερίδος ἐξορισθέντας ὁροδοξοὺς ἐπισκόπους. Ἡ ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἐπάνοδος τοῦ Ἀθανασίου ἐγένετο ἐν Αἰγύπτῳ ἀφορμὴ πανηγύρεως τοιαύτης, οἷαν ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκράτορις δὲν εἶδεν ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν ἀρχαίων θριάμβων. Ἀπειρον πλῆθος λαοῦ ὑπεδέχθη τὸν πατριάρχην πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας· αἱ ὄχθαι τοῦ Νείλου ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ θεατῶν· μυρίαί λέρβοι ἔπλεον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἡ θάλασσα ἐρωτίζετο μακρόθεν ὑπὸ τῶν πυρῶν, τῶν ἀστραπτάντων ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν πύργων τοῦ Μουσείου. Αἱ τιμαὶ αὗται ἦσαν αἱ ἐλάχισται ὧν ὁ Ἀθανάσιος ἔτυχεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

Ὁ λαὸς ἐθαύμαζε τὸν Ἀθανάσιον ὡς ἅγιον, ὡς μέγαν ἄνδρα, ὡς τὸν πρόμαχον τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως, ὡς τὸ προπύργιον τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθίστα ἀμφιέροπον τὴν νίκην τῆς μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναγεννωμένης ἐθνικῆς λατρείας. Διὸ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ φοβούμενος τὴν δύναμιν ταύτην, καὶ βλέπων ὅτι διὰ τοῦ Ἀθανασίου ὁ χριστιανισμὸς ἐμελλε νὰ λάβῃ τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ἰσχύν, ἔσπευσε ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸν τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ νέας ἐξορίας.

Τὰ ψήφισματα τοῦ Ἰουλιανοῦ πνέουσι τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀνησυχίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀγανακτεῖ κατὰ τῆς τόλμης τοῦ Ἀθανασίου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἐχθρὸν τοῖς θεοῖς, καὶ μαρδὸν, ὃς ἐτόλμησε (λέγει) Ἑλλητίδας ὑπ' ἐμοῦ γυναικας τῶν ἐπισήμων βαπτίσαι, καὶ διαπάσσει τὴν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπάσης τῆς Αἰγύπτου ἀποπομπὴν τοῦ Ἀθανασίου. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης, ἀπομικρυνθεὶς ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἐπανῆλθε καὶ ἐκρύβη ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, συνένοχον ἔχων τῆς ἑαυτοῦ παρakoῆς τὴν σωπὴν καὶ τὸν σεβασμὸν παντὸς τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως. Ἡ δοκιμασία ὑπῆρξε νῦν βραχεῖα καὶ ἀνίσχυρος, ὥς αὐτὴ ἡ διάβασις τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς τὸν κόσμον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ παλαιοῦ τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἀθανάσιος ἀνεφάνη πάλιν νικητῆς, καὶ πλείστου ἔτυχ' σεβασμοῦ παρὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος Ἰωβιανοῦ, ὅστις ὀλίγον χρόνον ἐβασίλευσεν.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερος διωγμὸς, ὁ τελευταῖος, ἀνέμενεν ἔτι τὸν Ἀθανάσιον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος, ζηλωτοῦ ὄντος τοῦ ἀρειανισμοῦ. Καὶ ἐξωρίσθη μὲν τότε πάλιν ὁ Ἀθανάσιος, καὶ ἐκρύβη ἐπὶ τινὰς μῆνας πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ τῷ τῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐδέχθη μετ' οὐ πολὺ ν' ἀποδοθῇ ὁ ἄγιος ἀνὴρ εἰς τὸν μέχρι λατρείας ἀγαπῶντα αὐτὸν λαόν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι, ἀπόντες τοῦ Ἀθανασίου, ἡ μὲν εἰδωλολατρεῖα κατελύετο, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐθριζέμευεν. Ἐπανῆλθε λοιπὸν ὁ γενναῖος τῆς πίστεως στρατιώτης, καὶ ἐκάθισεν αὖθις ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ θρόνου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεγαλείῳ τῆς δόξης αὐτοῦ ὑπεράνω ὧν παντὸς διωγμοῦ καὶ χρεῖτων πάσης αὐτοκρατορικῆς προστασίας, ἐκοιμήθη, τέλος, ἐν Κυρίῳ τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου, μετὰ τοσαύτας δοκιμασίας.

Ὁ ἐπικληθεὶς τοῦ Ἀθανασίου ἔπαινος ἐγράφη ὑπὸ τῶν ἐνδοξοτέρων τῆς Ἀνατολῆς ῥητόρων, ὑπὸ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, οὗτινος ὁ λόγος, ἄξιως πάντως ὑπάρχων τοιοῦτου ὑποκειμένου, δὲν περιεσώθη, δυστυχῶς, μέχρις ἡμῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὅστις συνειθισμένος εἰς τὴν ἔντεχον καὶ κεκαλλωπισμένην εὐγλωττίαν, ἐστερημένος δὲ τοῦ προσήκοντος θάρρους διὰ τὸν μελαγχολικὸν αὐτοῦ χαρακτῆ-

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ΄.)

ρχ, δὲν ἦτον ἔσως λίαν ἀρμόδιος εἰς ἀκριβῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ ἔχθρῳ τῆς τοῦ Ἀθανασίου αὐστηρᾶς ἀπλότητος καὶ ἐνεργοῦ πίστεως. Ἡ μνήμη τοῦ Ἀθανασίου ἔμεινε σεβαστὴ εἰς τὴν Ἑκκλησίαν οὐχὶ ὥς ἡ μνήμη τῶν μαρτύρων, οἵτινες πρῶτοι διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἐπότισαν καὶ ἠύξησαν τὸ αἰθαλὲς τῆς χριστιανικῆς πίστεως δένδρον, ἀλλ' ὥς ἡ μνήμη θεμελιωτοῦ κράτους μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ· διότι ὁ Ἀθανάσιος ἐστήριξεν ἡ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἐθεμελίωσε τὴν παράδοσιν, ἥς διετέλεσεν ἐπὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὁ πιστὸς διερμηνεὺς καὶ ἀδιάφθορος μάρτυς, οὐδέποτε οὔτε ὑπὸ τοῦ κινδύνου πτοηθεὶς, οὔτε τοῦ ἀγῶνος ἀποκαμῶν, οὔτε ὑπὸ τοῦ θριάμβου μεθυσθεὶς.

Ὡς εἰκὸς, τὰ συγγράμματα τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας, συνταχθέντα ἐν τῷ μέσῳ τῶν περιπετειῶν τοσοῦτου ἀγῶνος, οἷος ὑπῆρξεν ὁλόκληρος αὐτοῦ ὁ βίος, ὡς ἥκιστα πραγματευόμεναι περὶ τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας. Οὐχ ἥττον ὅμως ἀπαντῶνται ἐν τοῖς πονήμασι τοῦ Ἀγίου καὶ περικοπαὶ τινες περὶ ἡθικῆς, θαυμασίως ἐκφράζουσαι τὴν χριστιανικὴν ἐκείνην τῶν ἡθῶν αὐστηρότητα, τῆς ὁποίας ἐκεῖνος ἦτο τὸ ὑπόδειγμα.

Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Ἀθανάσιος ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρωταθλητῶν τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ στηριγμοῦ καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ὀρθοδοξίας· καὶ εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ ἀφηρημένον καὶ ὑπερφυεὲς δόγμα εἶναι ὅπλον πολὺ ἰσχυρότερον τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας. Τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων αἰγμάλωτίζονται ἀείποτε ὑπὲρ τῶν ἀκαταλήπτων, καὶ ὑψηλῶν, καὶ ἀπροσίτων, καὶ οἱ λαοὶ ἄγονται καὶ φέρονται διὰ τῶν μυστηριωδῶν καὶ τῶν συμβολικῶν λέξεων· ἡ δὲ ἡθικὴ, καὶ αὕτη ἡ καθαρωτάτη, φαίνεται πρᾶγμα ὅλως φυσικὸν καὶ ἀνεπαρκές, ὥστε νὰ ἐξαντλήσῃ τὴν ἀνάγκην ἐκείνην, τὴν ὅποیان αἰσθάνεται ψυχὴ μεγάλθυμος καὶ μεγαλοπράγμων, ὅπως μεταδῶσῃ τὴν πεποιθῆσιν αὐτῆς, καὶ ἐλκύσῃ τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς ιδέας, ὑπ' ἧς ἐμπνέεται ⁽¹⁾.

(1) Τὸ καθ' ἡμᾶς, ὁμολογοῦμεν, ὅτι δὲν νομίζομεν τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν κατέχουσαν τάξιν τοσοῦτον δευτερεύουσαν ἐν τῷ χριστιανισμῷ, ὅσας πρὸ παντὸς ἄλλου εἶναι ὑψηλὴ τις ἄμα καὶ πρακτικὴ ἡθικὴ μεταμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἀτρόμητος, ὁ μεγάλόψυχος Ἀθανάσιος ἐνέπλησε πολλὰκις τὰ πονήματα αὐτοῦ μετ' ἀκανθόδους, οὕτως εἰπεῖν, σχολαστικῆς θεολογίας. Πλὴν τῆς ζωηρᾶς διηγήσεως τῶν δοκιμασιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέμεινε καὶ διηγείται μετὰ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ ὑπέστη αὐτάς· πλὴν τῆς ζωηρᾶς καὶ ἐντόνου ἐκφράσεως τῆς ἀκάμπτου αὐτοῦ θελήσεως, δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀθανασίου εὐγλωττίαν· δὲν εἶναι τοῦτο τὸ πλεονέκτημα αὐτῶν, ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ ἀκριβεία τῆς ἐκφράσεως περὶ τὴν ἐκθεσιν τῶν δογμάτων. Ἡ ἀκριβὴς καὶ ἐμβριθὴς αὐτοῦ μεταλλοφυΐα εὐρέθη λίαν πρόσφορος εἰς τὴν τότε ἐποχὴν τοῦ χρόνου, εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς κρίσεως καὶ τῆς ὀριμότητος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἐν ᾗ πικνοδύναμος μὲν οὖσα, ἀλλὰ διηρημένη, ὥφειλε νὰ δώσῃ λόγον περὶ ἑαυτῆς, καὶ ἀναπτύσσουσα, νὰ στηρίξῃ τὰ ἑαυτῆς δόγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον μὲν νικῆσαι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλὰ πανταχόθεν προσεβάλλοντο ἐν αὐτῇ τῇ κόλπῃ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀθανάσιος παρίσταται ὡς νομοθέτης μᾶλλον, ἢ ὡς Ἀπόστολος· τοσοῦτον ἀναλύει καὶ διευκρινεῖ μετ' ὕψους αὐστηρότητος τὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως, δι' ὧν φωτίζει τὰς ψυχάς! Δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ τῶν πονημάτων τοῦ Ἀθανασίου, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἀπαντᾶται, ὡς εἰπεῖν, ἡ διαλεκτικὴ τῶν μυστηρίων. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ὁ ἑξοχος αὗτος τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀθανασίου χαρακτήρ, ἡ ἀκριβὴς αὕτη ἐκλογή τῶν ὄρων, ἔξω τῶν ὁποίων ἀρχεται ἡ ἀπάτη, ἡ ἀναλλοίωτος αὕτη ἐμβριθεία τοῦ

που. Ἀναντιρρήτως, τὰ ὑπερφυῖ τοῦ χριστιανισμοῦ δόγματα κατέχουσι τὴν ὑψίστην χώραν τοῦ θρησκευματος, ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ προσβλέψῃ εἰς τὸ φῶς τῶν ἀκηράτων ἀληθειῶν ἄνευ προηγουμένης ἠθικῆς καλλιέργειας, καὶ διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία προηγείται τῆς δογματικῆς. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ, ἄλλως, ἔχει ἰδιαιτέρον τὸ ὄψος, τὸ ὁποῖον τάσσει αὐτὴν ὑπὲρ πάντας ἄλλης ἠθικῆς διδασκαλίας. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ δὲν μεταβαίνει ἀπὸ τῆς θεωρίας εἰς τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ τῆς πράξεως εἰς τὴν θεωρίαν. Ἡ δὲ κατανόησις τῆς μεγάλης ἐννοίας, ἥτις ζωογονεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ὅλον τὸ ἐξάισιον τοῦτο καὶ ἐξόχως πρακτικόν οἰκοδόμημα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, εἰσάγει θαυμάζον τὸν χριστιανὸν εἰς τὰ προύλαια τῆς χριστιανικῆς μεταφυσικῆς. Ὅθεν πιστεύομεν ὅτι, ὅταν πρόκειται περὶ χριστιανικοῦ κηρύγματος, ἢ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου καλλιέργεια, θελήσας καὶ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ προηγῇται.

*

θεολογικοῦ λόγου εἶναι οὐ μόνον τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ χαρακτῆρος τὸ ἀπαύγασμα. Τάσων ὁλόκληρον τὸν χριστιανισμόν ἐν τῇ θείᾳ ὀντολογία, ἀπορρίπτων ὡς ἀσεβῆ πάντα μὴ παραδεχόμενον ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν ἀφάτων ἀλθι-
θειῶν, καταλείπων χάος ἀπέραντον μεταξὺ τοῦ Ἀρείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκατέστησε τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα ἐπὶ αἰῶνας, καὶ διὰ τῆς στερόδότητος, ἣν παρεῖχε τῇ πίστει, παρεσκεύασε τὴν καταπειστικὴν, τὴν ἐνθουσιώδη εὐγλωττίαν τῶν ἱερῶν ῥητῶν τῆς κατ' αὐτὸν ἐποχῆς. Τεθείσθω οὖν ὁ Ἀθανάσιος ὁ κορυφαῖος τῆς μεγάλης ταύτης ἐποχῆς! καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μενέτω ἔνδοξον δι' ἄλλο τι σπανιώτερον τῆς εὐγλωττίας, διὰ τὸ πλεονέκτημα τῆς μεγαλοψυχίας, τῆς ἐπιμονῆς εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἐκ γενετῆς προωρισμένος ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δύναμιν, ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τῶν ὑπερβάντων αὐτὸν κατὰ τὴν εὐγλωττίαν διότι στηρίξας τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐξωοποίησε τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτῶν.

(Ἀκολουθεῖ)

Ἀπο τριῶν ἤδη μηνῶν δημοσιεύεται ἐν Γαλλίᾳ περιοδικόν τι σύγγραμμα, « Χριστιανικὴ Ἐνωσις » ἐπιγραφόμενον, τοῦ ὁποῦ σκοπός, κατὰ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, εἶναι νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον καὶ ὄργανον τῶν χριστιανῶν ὅσοι, εἰς διάφορα χριστιανικὰ θρησκευτάτα ἀνήκοντες, ἐπιθυμοῦν νὰ ἐργασθῶσιν ἀπὸ κοινῷ ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐκείνης ἐνότητος τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἤλθε νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

Βεβαίως τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ θεοφιλέστατον τῆς ἐνώσεως τῶν διαφόρων τοῦ χριστιανισμοῦ Ἐκκλησιῶν κατόρθωμα δὲν δύναται νὰ ᾔναι ἔργον ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἰδιωτικῶν προσπαθειῶν. Ἀνήκει τοῦτο εἰς Σύνοδον οἰκουμενικὴν, δεόντως καταρτισθεῖσαν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος ἐμπνευσθεῖσαν. Προκαταρκτικὴ τις ὅμως ἐνέργεια εἰς ἐξομάλισιν πολλῶν ἐκ τῶν ὑφισταμένων δυσκολιῶν, ἀντικατάστα-

σις πνεύματός τίνος ἀμοιβαίαις ἀνοχῆς καὶ χριστιανικῆς πραότη-
τος ἀντὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος μίσους καὶ ἐρεθισμού κατ' ἀλλήλων,
καθοδήγησις τῆς κοινῆς τῶν ὑπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου γνώμης εἰς
τὴν ἀναγνώρισιν καὶ παραδοχὴν τοῦ συντελεστικωτέρου πρὸς
τὴν ἔνωσιν μέσου, τὸ ὅποῖον δὲν δύναται νὰ ᾔναι ἄλλο εἰμὴ αὐ-
τὴ ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπη, τὸ μέ-
νον αὐτῶν κατὰ τὸν θεῖον διδάσκαλον γνώρισμα, δῆλωσις τέ-
λος πάντων τῆς κυριευούσης πάντα ἀγαθὸν, φιλόχριστον καὶ
πεπαιδευμένον ἄνδρα λύπης διὰ τὰς ἐριδας καὶ τὰς διχονοίας
τῶν ὁποίων ὁ χριστιανικὸς κόσμος εἶναι δυστυχῶς θέατρον, καὶ
τῆς γενικῆς πάντων ἐφέσεως εἰς τὸ νὰ ἴδωσιν ὅσον τάχος πε-
πληρωμένην τὴν θείαν περὶ τῆς μιᾶς ποιμένης καὶ τοῦ ἐνὸς ποιμένου
προρητείαν, ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι εὐχαὶ καὶ ἔργα
ἐξόχως χριστιανικά καὶ θεάρεστα, καὶ δὲν βλέπομεν μάλιστα
πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ τὰ παραδεχθῇ τις καὶ συμμερισθῇ
καὶ ὁμολογήσῃ, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς αὐτὰς τὰς πρώτας ἐά-
σεις τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος περιοδικὸν σύγγραμμα φέρει ἐπὶ κεφαλῆς,
ὡς ἔμβλημα αὐτοῦ, τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα τοῦ Θεανθρώπου
Σωτῆρος εὐλογοῦντος καὶ κρατοῦντος τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ κάτωθι
αὐτῆς τὴν περιέχουσαν ὅλον τὸ θεῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς δόγμα
εὐαγγελικὴν ῥῆσιν « Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο πλήρης χά-
ριτος καὶ ἀληθείας » καὶ δεξιόθεν μὲν, γράμμασιν ἑλληνικοῖς,
τὸν θεῖον ὕμνον « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία », ἐκ τοῦ ὁποίου διδασκόμεθα ὅτι οὐδα-
μῶς ἄλλως δυνάμεθα νὰ δοξάσωμεν τὸν ὑψίστον Θεόν, εἰμὴ εἰ-
ρηνεύοντες καὶ εὐνοοῦντες ἀλλήλους, ἀριστερόθεν δὲ τοὺς ὑψηλοὺς
τούτους καὶ γλυκυτάτους τῆς θείας προσευχῆς λόγους « Πάτερ
ἄγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, ὅς σε δέδωκάς μοι, ἵνα
ᾤσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ,
ἵνα πάντες ἐν ᾧ, καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ ἐν σοί,
ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧ » ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ
με ἀπέστειλας ».

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εὐρίσκει πανταχοῦ ἀρίστην ὑποδοχὴν, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ γράφοντες ἀνήκουσιν ἀδιακρίτως εἰς τὴν Καθολικὴν, τὰς διαφόρους Εὐαγγελικὰς καὶ τὴν ἡμετέραν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰδίως πρέπει νὰ ᾔηται ἀρεστὸν διὰ τε τὸν πρὸς αὐτὴν ἐξόχως δηλούμενον σεβασμὸν, ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ τὴν ἀμιγεστέρας τηρήσαντα τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, καὶ διὰ τὴν κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐπιτρεπομένην ἀποδοκιμασίαν.

Σκοπεύοντες νὰ φέρωμεν διαδοχικῶς εἰς γνῶσιν τῶν τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος ἀναγνωστῶν ὅσα κρίνομεν κατάλληλα ἐκ τῶν τῆς εἰρημένης ἐφημερίδος ἄρθρων, ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ κατωτέρω.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΝΟΧΗΣ.

» Ἵνα κατορθωθῇ ἡ ὁμόνοια μεταξὺ ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, πρῶτος καὶ ἀπαραίτητος ὄρος εἶναι ἡ ἀμοιβαία ἀναχὴ τὴν ὁποίαν ὀφείλου νὰ ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας· ἐπομένως τὸ πρῶτον χρέος ἐκείνων οἵτινες θέλουσι νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως εἶναι νὰ κηρύττωσι τὴν ἀνοχὴν ταύτην, καὶ νὰ διαχέωσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου φῶτα τοσοῦτο ζωηρὰ, ὅσον πυκνὸν εἶναι τὸ σκότος μὲ τὸ ὁποῖον ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ τὸ περιτυλίττωσι.

» Πολλὰ καὶ διάφορα ἐρρέθησαν περὶ τῆς ἀνοχῆς· οἱ μὲν ἀπελύτως τὴν καταδικάζουν, οἱ δὲ τὴν ὑπερυψόνουν καὶ τὴν ἐκθειάζουν δι' ἐκφράσεων σχεδὸν λυρικῶν. Οἱ ἀθληταὶ τῶν δύο τούτων πολεμίων στρατοπέδων ἀντιπαρετάχθησαν ἐπὶ ἐδάφους ὅπου ὁ πόλεμος ἐξ ἀνάγκης μέλλει νὰ ᾔηται ἀτελεύτητος. Ἄν, ἀντὶ νὰ διαπραγματευθῶσι τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ ἔποψιν καθαρῶς φιλοσοφικὴν καὶ εἰς τρόπον πραγματικῶς ἀτελῆ, ὠρμῶντο ἀπ' ἐναντίας ἐκ μόνης τῆς χριστιανικῆς ιδέας, ἤθελαν εὐκολώτατα ἐγνοηθῇ, ὑποτιθεμένου ὅμως πάντοτε ὅτι ὑπάρχει μεταξύ των εἰλικρίνεια.

» Οὐδείς τῷ ὄντι ἀρνεῖται τὰς δύο ταύτας ἀρχάς· ἡ ἀπάτη εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδεμία μετὰ τῶν αὐτῶν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀλληλεγγύη. Ἐ'. Οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ὀφείλουν νὰ τηρῶσι τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Πάντες ὁμολογοῦν καὶ οὐδείς το-
μαῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰς δύο ταύτας ἀληθείας· ὑπάρχουν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ὡς ἀξιώματα, καὶ πᾶσα ἀπόδειξις αὐτῶν εἶ-
ναι περιττή.

» Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὰς καθιέρωσε διὰ τῆς διδασκαλίας του· ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν λόγων ἐξάγεται ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν πρέπει ποτὲ νὰ συμβιβάζεται μετὰ τῆς ἀπάτης, ἀλλ' ὅτι οἱ ἄνθρωποι, καίτοι διαιρούμενοι κατὰ τε τὰς γνώμας καὶ τὴν διαγωγὴν, πρέπει νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν αὐτῶν τὴν Ἀγάπην, ἥτις εἶναι ὁ ὑπέρ-
τατος βαθμὸς τῆς ἀνοχῆς.

» Ἀς ἀκούσωμεν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

« Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καθὼς ἡγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους » (α).

« Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται » (β).

« Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ, ἔνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακὰ, ἔνοχος ἐστὶ τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ μωρὲ, ἔνοχος ἐστὶ εἰς τὴν γέεν-
ναν τοῦ πυρός. Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυ-
σιαστήριον, καὶ κεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ
σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου,
καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθαι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλ-
θὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου » (γ).

(α) Ἰωάν. ΙΓ'. 34.

(β) Ματθ. ΚΒ'. 37—40.

(γ) Ματθ. Ε'. 21—24.

« Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμέ-
 » μένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προ-
 » σεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς·
 » ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅτι τὸν
 » ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει
 » ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους » (α).

« Εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· εἰρήνη τῷ
 » οἴκῳ τούτῳ. Καὶ ἐὰν μὲν ᾗ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσε-
 » ται ἐπ' αὐτόν ἡ εἰρήνη ὑμῶν· εἰ δὲ μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμ-
 » ψει » (β).

« Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖ-
 » τε αὐτοῖς ὁμοίως » (γ).

« Ἰδοὺ ἐντολὴ σαφὴς καὶ ὀριστική. Τὰ καθήκοντα ταῦτα τῆς
 ἀγάπης, τῆς ἀμοιβαίας συμπαθείας, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὰ κη-
 ρύττει ὑποχρεωτικὰ καὶ πρὸς τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ ἀπᾶτῃ
 καὶ τῇ κακίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀσκούν-
 τας τὴν ἀρετὴν.

« Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν
 » αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. . . . Καὶ ἄλλα πρόβατα
 » ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγα-
 » γεῖν· καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι καὶ γενήσεται μία ποίμνη,
 » εἰς ποιμὴν » (δ).

« Πῶς δὲ φέρει εἰς τὴν ποίμνην αὐτοῦ τὰ πεπλανημένα πρό-
 » βата ; Ἄρα αὐτὰ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, ἀφοῦ ἔδραμε παντα-
 » χοῦ ζητῶν αὐτὰ μετὰ πολλοῦ κόπου.

« Ὅτε ἔστειλε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγ-
 » γέλιον, εἶπε πρὸς αὐτούς· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς
 » πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Μὴ (φέρητε) ῥάβδον εἰς ὁδόν » (ε).

« Ποῖα λοιπὸν ὅπλα ἔμενον εἰς τοὺς κατακτητὰς τούτους τῆς

(α) Ματθ. 44, 45.

(β) Λουκ. Γ'. 3, 6.

(γ) Λουκ. ΣΤ'. 31.

(δ) Ἰωάν. Γ'. 11, 16.

(ε) Ματθ. Γ'. 10, 16.

ἀληθείας; Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὅστις, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν, εἶναι πῦρ εἰσχωροῦν εἰς τὰς ψυχὰς, εἶναι μάχαιρα ὀξεῖα, διαχωρίζουσιν, ἐντὸς τῆς διανοίας καὶ τῆς συνειδήσεως, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς, τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ.

» Ὅχι μόνον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐσυμβούλευσε τὴν εἰς αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιφορτισζομένην πρὸς αὐτοῦ τὸ μέγα ἔργον τοῦ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατεδίκασε ῥητῶς καὶ σαφῶς.

α Ἀποκριθεὶς ὁ Ἰωάννης εἶπεν· Ἐπιστάτα, εἶδομέν τινα ἐπὶ τῇ ὀνόματί σου ἐκβαλλόντα τὰ δαιμόνια· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν ὁ Ἰησοῦς· μὴ κωλύετε· ἅς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἔστιν. . . . Καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξε τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ. Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ· καὶ πορεύθεντες εἰσῆλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὥστε ἐτοιμάσκει αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἐδέξαντο αὐτόν· ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἶπον· Κύριε, θέλεις ἐπὶ ἡμῶν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς, ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε; Στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν· Οὐκ οἶδατε οἷον πνεύματος ἔστε ὑμεῖς; Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην » (α).

» Ἰδοὺ ἡ μισαλλοδοξία ἀδιστάκτως καὶ ἀναμφιλέκτως καταδικαζομένη. Οἱ Σαμαρεῖται εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀπάτῃ ἀρνούνται εἰς τὸν Σωτῆρα αὐτόν τὴν ἀπλουστεράν φιλοξενίαν· δύο τῶν Ἀποστόλων ἀγανακτοῦντες διὰ τοῦτο, θέλουν νὰ τιμωρήσωσιν αὐτούς διὰ τοῦ πυρός, καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει πρὸς αὐτούς ὅτι τὴν ιδέαν ταύτην συνέλαβον ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ κακοῦ πνεύματος.

» Συναρμόζων δὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὰ παραδείγματα αὐτοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει πρὸς τοὺς Ἀποστόλους·

[α] Λουκ. Θ. 49—50.

« Καὶ ὅς ἐάν μὴ δέξῃται ὑμεῖς, μὴδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε » τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν » (α).

» Δὲν θέλει δὲ οὐδὲ νὰ συγχωρήσῃ νὰ κρίνεται ἡ διαγωγὴ τῶν ἀποποιοιμένων νὰ πιστεύσωσι, καὶ λέγει ὅτι οὔτε αὐτὸς τοὺς κρίνει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διετήρησεν εἰς ἡμῶς τοὺς θεοὺς τούτους λόγους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικαλούμεθα τὴν προσοχὴν τῶν ἀγαπῶντων τὴν κατὰ κρῖσιν καὶ τὴν βίαν.

« Καὶ ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων καὶ μὴ πιστεύσῃ, ἐγὼ » οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἤλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα » σώσω τὸν κόσμον. Ὁ ἁθετῶν ἐμὲ καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματα μου, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν· ὁ λόγος θν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρίνει αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ » (β).

» Ὁ ἀπόστολος λοιπὸν τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει νὰ ἐκπληροῖ τὸ ἔργον τοῦ μὲ τρόπον ἡμερον καὶ γλυκύν, διὰ πειθοῦς, ἀνευ βίας.

» Ἐν τῇ ιδέᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ὁ κόσμος εἶναι ἀγρός, καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ τούτῳ μετὰ τοῦ καλοῦ σίτου συμβλαστάνουν καὶ τὰ ζιζάνια. « Θέλεις ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά; » λέγουσιν οἱ δοῦλοι πρὸς τὸν δεσπότην. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκρίνεται· « Οὐ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον. Ἀφετε συναυξάνεσθαι » ἀμφοτέρω μέχρι τοῦ θερισμοῦ· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θερισμοῦ » (καιρὸς τοῦ θερισμοῦ εἶναι τὸ τέλος τοῦ κόσμου) « ἐρῶ τοῖς θερισταῖς· συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δέσατε αὐτὰ εἰς » δέσμας, πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον συναγάγετε » εἰς τὴν ἀποθήκην μου » (γ).

» Ἡ χριστιανικὴ ἀνόχῃ, ὡς ἐκ τῶν εἰρημνένων ἐξάγεται, δὲν εἶναι ἡ περὶ τε τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀληθείας ἀδιαφορία, ἀλλ' ἡ

(α) Ματθ. Ι'. 14.

(β) Ἰωάν. ΙΒ'. 47, 48.

(γ) Ματθ. ΙΓ'. 28—30.

μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀγάπη. Ἔργον τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι νὰ ἐκριζώσιν ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοῦ οἰκοδεσπότου Θεοῦ τὰ ἀπειλοῦντα νὰ πνίξωσι τὸν καλὸν σῖτον ζιζάνια· τὴν ἐντολὴν ταύτην δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός· τοῦτο θέλουν πράξει οἱ θερισταὶ (οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ), ἐκπληροῦντες τὰς διαταγὰς τοῦ δεσπότου αὐτῶν, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀρμοδία ὥρα.

» Οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ ἀπάτῃ, πρέπει νὰ περιορίζωνται εἰς προφυλακτικὰ τινα μέτρα, ἅτινα, κατὰ τὰς περιστάσεις, συμβουλευεῖ ἡ φρόνησις. Ὅφειλουν νὰ προφυλάττωνται κατὰ τοῦ μιάσματος τῆς κακίας καὶ τῆς πλάνης, καὶ κατὰ τῶν γινομένων ἀποστόλων αὐτῶν, διότι μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους συμμαχία δὲν γίνεται.

« Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶν ἡ, εἶπεν ἀλλαχοῦ ὁ Χριστός (α). Οἱ μὴ ὄντες δηλαδὴ ὀπαδοὶ τῆς ἀληθείας, εἶναι ὀπαδοὶ τοῦ ψεύδους. Κατὰ τοῦτο, ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εἶναι ὀριστικός. Ἡ ἀδιαφορία εἶναι κατακριτέα. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν διαγωγὴν, πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς ὄντας ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντας τοὺς μὴ ὄντας κατ' αὐτοῦ· κατὰ τὴν ἐνδόμυχον πίστιν, πᾶς ὁ μὴ ὢν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς ὢν κατ' αὐτοῦ. Ἡ ἀνοχή τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους δὲν ἡδύνατο νὰ διδαχθῇ σαφέστερον, οὔτε ἡ περὶ τε τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀληθείας ἀδιαφορία ὀριστικώτερον νὰ καταδικασθῇ.

» Εἶναι ἄλλως φανερόν ὅτι, θέλοντες νὰ ἐκπληρώσωμεν τὰ καθήκοντα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀνοχῆς, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μένωμεν ἀπροφύλακτοι κατὰ τῶν ὀπιδῶν τῆς πλάνης. Δυνάμεθα μάλιστα, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀφείλομεν, ν' ἀποφεύγωμεν τὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις καθ' ἣν περιστάσιν, παραδείγματος χάριν, αἱ σχέσεις αὗται ἤθελαν μᾶς παρέχει εὐκαιρίαν εἴτε νὰ πέσωμεν εἰς τὴν πλάνην, εἴτε νὰ προξενήσωμεν σκάνδαλον.

» Οὕτως οἱ Ἀπόστολοι ἐνουθέτουν τοὺς πιστοὺς νὰ μὴ διατηρῶσιν οὐδεμίαν σχέσιν κοινωνικὴν μετὰ τῶν πρώτων αἵρετι-

(α) Μαθ. ΙΒ'. 30.

κῶν, τῶν ζητούντων νὰ διαφθείρωσι, διὰ ψευδῶν συστημάτων, τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν θείαν διδασκαλίαν. Ἀσθενεῖς ἀκόμη κατὰ τὴν πίστιν ὄντες, οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι πιστοὶ εὐκόλως ἠδύναντο νὰ πλανηθῶσιν ὑπὸ ψευδοπροφητῶν, ἐνδεδυμένων ἐνδύματα προβάτων ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς παρήγγειλε νὰ προσέχωμεν ἀπὸ τῶν ὑποκριτῶν τούτων.

« Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς » (α).

» Τοῦτον τὸν μόνον, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκουμεν περιορισμὸν εἰς τὸ αἶσθημα ἐκείνο τῆς ἀγάπης, τῆς παγκοσμίου ἀνοχῆς, τὴν ὁποῖαν πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐδίδασκε.

» Τύπος τοῦ ὑποκριτοῦ, εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἦτον ὁ Φαρισαῖος. Τὸν Φαρισαῖον ἐθεώρει ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐπικίνδυνον ἄνθρωπον, ὡς τὸ μόνον ἄξιον ἀποδοκιμασίας ὄν. Πάντοτε, ὡς αἰεὶ παρέχεται ἀφορμὴ, κατακρίνει καὶ μαστιῶει αὐτόν· ἐν τούτοις, ποτὲ δὲν παρηγγέλλει νὰ ἐπενεχθῇ κατ' αὐτοῦ βία.

» Ὁ ἀληθὴς λοιπὸν χριστιανὸς, ὁ ὑπακούων πιστῶς εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εἶναι πλήρως ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, δὲν κρίνει οὔτε τοὺς σκοπούς, οὔτε τὰ αἰσθήματα, οὔτε τὰς γνώμης τῶν ἄλλων. Ἄν βλέπῃ πράξεις ἐξωτερικῶς προφανῶς ἐναντίας εἰς τὰ καλὰ ἢ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὑπεῖλει νὰ λαμβάνῃ προφυλάξεις τινὰς ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μετέρχεται οὐδεμίαν βίαν κατ' ἐκείνων, κατὰ τῶν ὁποίων ἔχει ἀφορμὴν νὰ δυσπιστῇ. Ἄν ἀναγκάζεται νὰ πολεμῇ φανερώς τὸν ὑποκριτὴν, τὸν Φαρισαῖον, ν' ἀνακαλύπτῃ τὰς πανουργίας του, ποτὲ δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται κατ' αὐτῶν ὅπλα ἄλλα παρὰ τὴν ἀλήθειαν.

» Εἶναι παράδοξον ἀληθὺς πῶς, μετὰ ῥητὴν τοιαύτην διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς μισαλλοδοξίας εὗρε τοσοῦτο συχνὴν ὑποδοχὴν καὶ ἔγκρισιν εἰς τὰς διαφόρους χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Θεολόγων τινῶν ἢ πρόληψις εἰς τοσοῦτον βαθ-

[2] Ματθ. Ζ'. 15. 16.

μὸν ἔφθασεν, ὥστε νὰ θέλωσι νὰ νομιμοποιήσωσι τὴν μισαλλοδοξίαν ταύτην, στήριζοντες αὐτὴν εἰς τὴν ψευδῇ ἐρμηνείαν ἐνὸς τῶν ῥητῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐξήχθη ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν προσκεκλημένων εἰς τὸ δεῖπνον Οἰκοδεσπότου. Πικραινομένων τούτων, λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ Οἰκοδεσπότης ἀποστέλλει τὸν δούλον αὐτοῦ νὰ φέρῃ εἰς τὸ δεῖπνόν του τοὺς τυγχόντας· « Ἐξελθε, λέγει, εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου » (α). Αἱ λέξεις αὗται, « ἀνάγκασον εἰσελθεῖν », ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς παραδόξους ἐκ μέρους τῶν ἐναντίων τῆς ἀνοχῆς σχολιασμούς. Ἀλλὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο εἶναι ἐκ πρώτης ὀψews εὐκατάληπτον· τί ἄλλο δύναται νὰ σημαίνει εἰμὴ τὴν ζωρὰν ἐπιμονήν, ὅποιαν ὁ ὑπηρέτης καὶ διατάττεται καὶ οἶκον υποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ εἰς τὸ νὰ πείσῃ ξένους ἀνθρώπους, μὴ προσκεκλημένους εἰς δεῖπνον, νὰ δεχθῶσι πρόσκλησιν τὴν ὅποιαν ἐμελλε φυσικῶς νὰ εὑρωσι θραδεῖαν καὶ ἔκτακτον; Οἱ θιασῶται τῆς θίας ἀνεκάλυψαν ἄλλην ἔννοιαν. Ἐπειδὴ τίποτε δὲν εὑρισκον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δικαιολογούν τὴν ἰδίαν αὐτῶν πλάνην, διέστρεψαν καὶ κατεβασάνισαν τὸ ἄπλοῦν τοῦτο ῥητὸν, ὥστε νὰ σχηματίσωσιν ἐξ αὐτοῦ παραγγελίαν βοληθεύσαν τὴν ἄδικον αὐτῶν αὐστηρότητα.

« Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, διηγούμενος τὴν αὐτὴν ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς παραβολὴν, λέγει μόνον ὅτι οἱ δούλοι συνηγάγον πάντας ὄσους εὑρον, ποιηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. Δὲν ἀναφέρει πᾶσι περὶ ἐνεργηθείσης δῆθεν θίας· ὁ οἰκοδεσπότης, ὁ βασιλεὺς, τοὺς λέγει μόνον νὰ καλέσωσι· « Καλέσατε εἰς τοὺς γάμους » (β).

« Κατὰ τὸν κυριώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τῆς βιβλικῆς ἐξηγήσεως κανόνα, ἡ καλητέρα τῆς ἀγίας Γραφῆς ἐρμηνεία γίνεται διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος κειμένων. Ἄν οἱ κακῶς ἐρμηνεύσαντες τὰς λέξεις « ἀνάγκασον εἰσελθεῖν » ἔκαμνον χρῆσιν τοῦ κανόνος τούτου, ἤθελον μάθει ἐκ τοῦ

(α) Λουκ. ΙΔ'. 23.

(β) Ματθ. ΚΒ'. 2. καὶ ἐπ.

εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου ὅτι ὁ Θεός, ὅστις εἶναι ὁ οἰκοδεσπότης ἢ ὁ βασιλεὺς τῆς τοῦ Εὐαγγελίου παραβολῆς, δὲν ἐδίδεν ἐντολὴν ἄλλην εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους του, εἰμὴ νὰ καλέσωσι πάντας τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ φάγῃσι τὸ δεῖπνόν του, ἢ νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τοὺς γάμους του, δηλαδὴ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του· καὶ ὅτι, ἐπομένως, αἱ λέξεις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίνωσιν ἄλλο τι εἰμὴ πρόσκλησιν οὕτω πως ἔμμενον καὶ ἐπαναληπτικὴν, ὥστε νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ ἡπίαν, οὕτως εἶπεῖν, πειθανάγκην. Ἄν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατέταττε τὴν ἐξωτερικὴν βίαν μετὰ τῶν μέσων δι' ὧν ἔπρεπε νὰ φέρονται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ τὰ πεπλανημένα πρόβατα, δὲν ἤθελεν ἀπαγορεύσει εἰς τοὺς Ἀποστόλους του τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Ἀντὶ νὰ τοὺς ἐξαποστείλῃ ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, ἀνευ πύρας καὶ ἀνευ ῥάβδου, ἤθελε σχηματίσει αὐτοὺς εἰς τάγμα ἵπποτων, ἢ εἰς ἐταιρίαν ἱερεξεταστῶν· ἀλλ' ὅλον τὸ ἐναντίον, δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς εἰμὴ μόνον τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, δηλαδὴ τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἀκούσωμεν τί λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῶν χριστιανικῶν ὅπλων·

« Ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα.
 » Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ
 » τῷ Θεῷ πρὸς καθάρσιν ὀχυρωμάτων· λογισμοὺς καθαιροῦντες
 » καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαίρομενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ
 » αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ » (α).
 » Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος περιγράφει ἀλλιχοῦ λεπτομερέστερον
 τὸν ὁπλισμὸν τῶν χριστιανῶν·

« Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ἐ-
 » μᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· ὅτι οὐκ ἔστιν
 » ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς
 » τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶ-
 » νος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν ταῖς ἐπουρα-
 » νίοις. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυ-
 » νηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα

(α) Κορινθ. Β'. Γ'. 3—5.

» κατεργασάμενοι στῆναι. Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὁσφύν
 » ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύ-
 » νης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγε-
 » λίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πί-
 » στεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ ἐλέη τοῦ πανηροῦ τὰ πεπι-
 » ρωμένα σθεῖσαι· καὶ τὴν περικεφαλίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε,
 » καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ » (α).

» Ἄν παραβάλωμεν τὰ ὅπλα ταῦτα πρὸς τὰ τῶν δικαστη-
 ρίων τῆς Ἰερᾶς Ἐξετάσεως, τῶν ὀπαδῶν τῆς βίης καὶ τῆς προ-
 κλήσεως τῆς κοσμικῆς ἐσχύρας, θέλομεν ἀναγκασθῆ νὰ ὁμολογῇ-
 σωμεν ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἀκαταμέτρητος διαφορὰ. Ὁ
 μὲν χριστιανὸς, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, δὲν πρέπει νὰ ἔχη
 ὅπλα ἄλλα εἰμὴ τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ζῆλον ὑπὲρ
 τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα τῆς σωτη-
 ρίας, τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῆς βίης ἄλλο τι ποτὲ δὲν
 ὠνευρεύθησαν, εἰμὴ βασάνους, δεσμωτήρια, φόνους, ἀγρίους πο-
 λέμους καὶ ἀδελφοκτονίας. Ὅσον ἂν θέλωσιν ἄς δεικνύωσι ζῆλον
 φιλόθρησκον δῆθεν, ὡς κάλυμμα τῶν αἰσχυρῶν τούτων βιαιοπρα-
 γιῶν, ποτὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς πείσωσιν ὅτι ἀκολουθοῦν
 τὰς ἐντολὰς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἐμ-
 πνέονται.

» Κατέχομεν, λέγουν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ διὰ τοῦτο χρέος ἔ-
 μων εἶναι νὰ τὴν ἐπιβάλωμεν ἡ ἀγάπη μᾶς ἀναγκάζει νὰ φω-
 τίζωμεν τοὺς τυφλοὺς ἀρνούμενων αὐτῶν ν' ἀναίξωσι τοὺς ὀφθαλ-
 μοὺς, καθόκον ἔχομεν νὰ τοὺς βιάσωμεν. Σωτηρία ἐκτὸς τῆς ἡμε-
 τέρας Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει· ἐξ ἀγάπης πρὸς τὰς ψυχὰς καὶ
 χάριν τῆς αἰωνίας αὐτῶν σωτηρίας, ὑποχρεούμεθα νὰ τοὺς ἀναγ-
 κάσωμεν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, ἂν ἡ πειθὴ
 καὶ ἡ διδασκαλία εἰς τοῦτο δὲν ἀρκοῦσιν· ἂν δὲν δυνηθῶμεν νὰ
 βιάσωμεν αὐτοὺς οἱ ἴδιοι, ὑποχρεούμεθα νὰ ὀπλίσωμεν, ὑπὲρ τῆς
 Ἐκκλησίας καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν, τοὺς ἡγεμόνας καὶ
 βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὺς τῆς γῆς, καὶ νὰ ἐπιτεθῶμεν δι' ὅπλων καὶ

(α) Ἐφεσ. ΣΤ'. 11—17.

πυρῶν κατὰ τῶν ἀρνούμενων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν.

» Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐναντίων τῆς ἀνοχῆς εἰς μόνας τὰς προτάσεις ταύτας περιστρέφονται, ὑπὸ διαφόρους καὶ ποικίλας μορφὰς παριστανόμενας. Ἀλλὰ διὰ νὰ ᾖναι ἀκριβῆς ὁ συλλογισμὸς, οἱ μισαλλοδοξοῦντες πρέπει πρῶτον ν' ἀποδείξωσιν ὅτι κατέχουν βεβαίως τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἔχουν ἰδέαν ἀκριβῆ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι δὲν θέτουν τὴν Ἐκκλησίαν ὅπου αὐτὴ δὲν εἶναι· ὅτι δὲν ἀποδίδουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν θεσμοὺς καὶ δόγματα εἰς αὐτὴν μὴ ἀνήκοντα. Πρέπει ἀκόμη ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ὑποχρεοῦνται νὰ ᾖναι μέχρι τοσούτου βαθμοῦ ἐλεήμονες καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τοῦ πλησίον ζήλωται, ὥστε ν' ἀναγκάζωσι, διὰ τῆς εἰας καὶ τῶν βασάνων, νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν ὅσοι δὲν θέλουν οὔτε τὴν ἀλήθειαν οὔτε τὴν Ἐκκλησίαν· ὅτι εἰς οὐδὲν πρέπει νὰ λογίζωνται τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἔχοντας τὸ δικαίωμα νὰ τὸν δαμάζωσι διὰ τῶν στρεβλώσεων καὶ τοῦ θανάτου.

» Οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀνοχῆς δὲν ἀποδεικνύουσιν οὐδεμίαν τῶν προτάσεων τούτων. Ἄρα οὔτε τὴν λογικὴν σέβονται, οὔτε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐλαβοῦνται.

» Οἱ ἀληθεῖς Χριστιανοὶ δὲν περιφρονοῦν οὕτω τὸν ὄρθον λόγον καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι τόσοι ἄφρονες, ὥστε ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰς ιδίαις αὐτῶν γνώμας ἢ τὰς ιδίαις αὐτῶν προλήψεις· ἀπ' ἐναντίας ἔχουν τόσην φρόνησιν, ὥστε νὰ μὴ πιστεύωσιν ὅτι ἡ αἵματοχυσία, αἱ φλόγες τῶν πυρῶν, ἢ τὰ φρικτὰ τῶν δεσμωτηρίων μαρτύρια εἶναι μέσχα συντελεστικά εἰς τὸ νὰ γεννῶσι τέκνα πιστὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐμπνέωσι πεποιθήσεις· αἰσθάνονται τόσον βαθέως καὶ ἀληθῶς τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ὥστε μετὰ φρίκης βλέπουν τὴν στυγεράν εἰκόνα τῶν ἀδελφοκτόνων πολέμων, τῶν πολυειδῶν βασάνων καὶ μαρτυρίων, δι' ὧν τὸ πνεῦμα τῆς μισαλλοδοξίας ἐμίανε τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας. Οἱ ἀληθεῖς χριστιανοὶ ἀναγνωρίζουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ γλυκὺ καθήκον νὰ διαχέωσι παν-

ταχοῦ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, νὰ φωτίζωσι τοὺς τυφλοὺς, νὰ βοη-
θῶσι τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν ποί-
μνην τοῦ Κυρίου τὰ πλανηθέντα πρόβατα· ἀλλ' ὁ λόγος καὶ τὰ
παραδείγματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὺς ἐδίδαξαν ὅτι δὲν ἐπι-
τρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ
κόσμου ἄλλως, εἰμὴ διὰ τῆς διδασκαλίας, τῆς πειθοῦς, καὶ πρὸ
πάντων διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν.

» Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα
κρίνῃ τὸν κόσμον. Κατὰ τὸ παράδειγμα λοιπὸν αὐτοῦ, οἱ Χρι-
στιανοὶ δὲν κρίνουν, οὔτε καταδικάζουν· ἀλλ' ἀγαπούν, συγχω-
ροῦν καὶ φωτίζουν ».

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ (α).

Ζ'.

ΑΠΟΡΡΗΤΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

Ἀπὸ τοῦδε ἔρχεται ἡ μακρὰ καὶ δεινὴ πάλη τῆς συνειδήσεως
τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Λατίνων, τῶν συμφερόν-
των τῇ αὐτοκρατορίᾳ πρὸς τὸν φόβον μὴ κηρυχθῇ ἀποστάτης
τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀλλὰ πᾶσα ἐλπίς χριστιανικῆς εἰρήνης τῶν ἐκ-
κλησιῶν ἀπώλετο· μόνη δὲ εἰρήνη ἦν δυνατὴ ἡ ἐξαγοραζομένη
δι' ὑποχωρήσεως. Πῶς δὲ καταστήσῃ μᾶλλον εὐλογοφανῆ τὴν
ὑποχώρησιν ταύτην, καὶ ἔχῃ ἥττω εὐθύνην ἐνώπιον τῆς Ἐκκλη-
σίας καὶ τοῦ λαοῦ, ἰδοὺ τὸ μόνον μέλημα τοῦ στενοχωρουμένου
πανταχόθεν αὐτοκράτορος!

Ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν συνελεύσεσιν ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ· « Ἐγώ

(α) Ὅρα Ἔτους Γ' Ἀριθ. 11. σελ. 504—522.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ΄.)

» μὲν εἰμι δεφένσωρ τῆς Ἐκκλησίας· τὸ δὲ τοῦ δεφένσωρος ἔρ-
 » γον ὅσον μὲν ἐπὶ τινων ἄλλων διαιρεθεῖν ἂν καὶ εἰς πλείω, ἐπὶ
 » δὲ τῆς παρούσης ὕλης εἰς δύο, ὥς μοι δοκεῖ· ἐν μὲν, τὸ τηρεῖν
 » καὶ δεφενδεύειν τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ παρέχειν
 » ἐλευθερίαν τοῖς βουλομένοις λέγειν ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε προφέ-
 » ρειν ἀνεμποδίστως, ὑπὲρ ἂν ὡς ὑγιεῖς δόγμα λέγειν προέλω-
 » νται, καὶ ἐπέχειν καὶ ἀποσκώπτειν τοὺς φιλονείκως καὶ ἐχθρῶ-
 » δῶς ἀντιλέγοντας· ἕτερον δὲ ἐστὶ τὸ συνέχειν καὶ συντηρεῖν
 » πάντας τοὺς ἡμετέρους ἐν ὁμονοίᾳ, ὡς ἂν ἅπαντες ὑπ' ἐνὶ
 » βουλευμάτι καὶ μιᾷ συμφωνῶσι γνώμῃ » (α). Ἄλλοτε δὲ, ὅτε
 οἱ ἀπειρηκότες Ἕλληνες ἐξηγοῦντο παρ' αὐτοῦ ταχεῖαν λύσιν
 τοῦ πράγματος, ἔλεγε· « Τοῦτο οὐκ ἔστιν ἴδιον ἐμὸν, ἀλλὰ τῆς
 » Ἐκκλησίας· εἰ οὖν ἐκκόψω τοῦτο καὶ γίνεταί τι ἀστόχημα,
 » ἀνενεχθήσεται ἡ μέμφις ὅλη εἰς ἐμέ... αὐτὸ δὲ ἐστὶν ἐκκλη-
 » σιαστικόν, καὶ δεῖται μεγάλως σκέψεως καὶ βουλῆς ἐκκλησια-
 » στικῆς » (β). Ὅτε δὲ ὁ πάππας καὶ οἱ καρδινάλιοι παρώτρυνον
 αὐτὸν εἰς ταχεῖαν εἰρήνην, ἀπεκρίνετο· οὐ κύριος ἐγὼ τῆς Συνό-
 δου, οὐδὲ θέλω μετὰ βίας ἔνωσιν (γ).

Τοιαῦτα ἔλεγε καὶ τοιαῦτα κατὰ τὸ φαινόμενον ἔπραττεν ὁ
 αὐτοκράτωρ, μηδὲν ἀποφαινόμενος ἀνευ κοινῆς βουλῆς τῶν ἐπι-
 σκόπων. Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ποικίλοις τρόποις ἐ-
 χρῆτο· καὶ δὴ ἐπεσπάσατο τοὺς τὰ μάλιστα καλῶς διακειμέ-
 νους πρὸς τὴν ἔνωσιν, Βησσαρίωνα Νικαίας, Ἰσίδωρον Ῥωσσίας
 καὶ τὸν πνευματικὸν Γρηγόριον· τούτοις συνεβουλεύετο, καὶ τού-
 τοις ὀργάνοις ἐχρῆτο ἐπὶ τῶν ἄλλων συνοδικῶν πρὸς τὸν ἐφε-
 τὸν σκοπὸν (δ). Πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τοῦ πράγματος οὐκ ἀνω-
 φελὲς ἴσως τὸ σημειῶσαι ἐνταῦθα, διὰ τί οἱ ἄνθρωποι οὗτοι θερ-
 μοὶ τοσοῦτον ὑπέρμαχοι ἐγένοντο τῆς ἐνώσεως. Καὶ δὴ ὁ μὲν
 Βησσαρίων ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐκλιναν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων
 δόξαν πολλαὶ μαρτυρίαι, ἐμ-εδοῦσιν δ' αὖθεν πᾶσι περὶ ἐκπορεύ-

(α) Συρ. 8, 5.

(β) Αὐτόθι 8, 7.

(γ) Synod. Flor. p. 390, 393.

(δ) Συρ. 8, 5.

σεως τῶν Λατίνων δόξαν. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰδομεν τὴν λαμπρὰν νίκην τοῦ Μάρκου κατὰ τῶν στρεβλῶν τούτων ἀποδείξεων· εἶδε βεβαίως τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς Βησσαρίων διὸ οὐδέποτε ἀντείπε τῷ Μάρκῳ, οὐδὲ λύσειν ποτὲ τῶν ἀποριῶν παρ' αὐτοῦ ᾔτησατο. Ὡς τε, εἰ τῷ πατρὶϊ δόγματι εἰλικρινῶς προσέκειτο, οὐκ ἂν βλάδιως οὕτως ἀπεσπύριτα. Οὐχί! οὐχ ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἄλλοι τινὲς λόγοι ἐπεισαν αὐτόν· πιθανὸν δὲ ὅτι ᾔθελεν ἀρέσκειν τῷ αὐτοκράτορι, καὶ τὰς παρὰ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς τιμὰς ἐπεζήτει. Ἀξιοσημειώτα δὲ ὅσα ἔγραψεν ἄλλοτε περὶ Νικήτα Θεσσαλονίκης, τοῦ ἀσπασαμένου μὲν τὸ δόγμα τῶν Λατίνων, ἀλλὰ μὴ στέργοντος τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην· «Τὸ συμπέρασμα ἀληθὲς εἶναι ἐδόξαζεν· ἐμάχετο δὲ τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον ὑπὲρ ὄνου σκιᾶς, μὴ δεῖν λέγων μηδὲ τῆλθθῃ τῷ Συμβόλῳ προσθεῖναι· πρᾶγμα μεγάλης εὐλαθείας τε καὶ σοφίας». Τοιούτος σκωπτικὸς τρόπος ἀποδεικνύει ἄρα ἀγάπην τῆς ἀληθείας; Ἀλλ' οὐχ ᾔττον ταῦτα ἔγραψεν αὐτὸς πρὸς Ἀλέξιον Λάσκαριν, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀπέδειξε καὶ τὰ ἐλαττήρια, τὰ κινήσαντα αὐτόν εἰς τὴν μετὰ τῶν Λατίνων συμφωνίαν(α). Ὁ δὲ Ἰσίδωρος κατὰ μὲν τὴν ἐσχάτην συνεδρίαν εἶπε τῷ Ἰωάννῃ Προβιγκιαλίῳ, ὅτι ἀποδείξεις, πρὸς ἃς οὐδεὶς ἀπαντᾷ, οὐκ εἰσὶ νίκη· καὶ ὅμως εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν πανδῆμων συνεδριάσεων πρῶτος ὑψοῖ φωνὴν ὑπὲρ τῶν Λατίνων. Ἀρίδηνλον ἄρα ὅτι καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ ἡ πεποίθησις, ἀλλ' ἐλπίδες ὁμοῖαι ταῖς τοῦ Βησσαρίωνος ἦσαν οἱ πειστικοὶ λόγοι. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τὸν Γρηγόριον, ὅστις μετὰ ταῦτα διεδέξατο τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ, ἰδοὺ τί αὐτὸς ἔλεγεν ἐνίοτε ἐν εἰλικρινείᾳ· «Ἐγὼ οὐκ ἴδω ὥς, εἰ ποιήσοιμεν τὴν ἑνωσιν, μέχρις ἂν ἀπέλθωμεν εἰς Βενετίαν, ἀναθεματίσουσιν ἡμᾶς· εἰ δ' οὐ ποιήσοιμεν αὐτήν, καὶ οὕτως ἀναθεματίσουσιν ἡμᾶς· κάλλιον οὖν ἐστὶν ἵνα ποιήσωμεν αὐτήν, καὶ οὕτως ἵνα ἀναθεματίζωσιν ἡμᾶς» (β). Ἰδοὺ οἱ ἄνδρες, οἷς ἐκύκλωσεν ἑαυτὸν ὁ αὐτοκράτωρ!

(α) Allat. de perpet. consens. p. 708. 930.

(β) Sup. 9, 5.

Πολλοὶ δυσχαριῶντες ἐπὶ τῇ μεταβολῇ ταύτῃ τῶν πραγμάτων, ᾗτήσαντο ἄδειαν ἀπελθεῖν οἴκαδε· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὐδενὶ οὐδὲ τῆς πόλεως ἐξελθεῖν ἐπέτρεπε (α): κατεγίνωσκειν αὐτῶν μικροψυχίαν καὶ ῥαθυμίαν περὶ τὸ κοινῇ συμφέρον· ἠπέλει· ἐν δὲ παῖς κατ' ἰδίαν συνεδριάσεσιν ἐπανηγύριζε τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ· ὅτε μὲν συνεβουλευέτο καὶ τοῖς λαϊκοῖς, ὅτε δὲ ἀπηγόρευεν αὐτοῖς πᾶσαν γνώμην.

Ἐν τούτοις ὁ πάπας ἀντὶ τῶν ἀπηγγελημένων εὐκολιῶν ἐν Φλωρεντίᾳ πολὺν χρόνον ἀναμένειν ἐποίει τοὺς Ἕλληνας. Διότι ἀπὸ τῆς εἰς Φλωρεντίαν ἀφίξεως (8 Φεβρ.) μόλις περὶ τὴν 22 Μαΐου διενεμήθησαν χρήματα, καὶ πάλιν ἀντὶ δύο μηνῶν μόνον (6). Μόνον δὲ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως ἀπεδόθησαν καὶ τὰ λοιπὰ χρήματα (γ). Ἀξιοσημείωτον δ' ὅτι ὁ διανομεὺς τῶν ἐλεημοσυνῶν τοῦ πάπα Χριστοφόρος ἐτόλμησε παραγγεῖλαι, ἵνα μηδὲν δοθῇ τῷ Μάρκῳ, ὡς ἐσθίοντι τὸν ἄρτον τοῦ πάπα, καὶ ὅμως ἐναντιουμένῳ (δ).

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες ἐξευρίσκειν τρόπους ἐνώσεως! Ἦν δ' ἡ προθεσμία τοῦ πάπα βραχεῖα (ε). Τῇ μεγάλῃ δευτέρᾳ (30 Μαρτίου) ὥρισεν ὁ αὐτοκράτωρ σύλλογον ἐν τοῖς κελλίαις τοῦ ἀσθενοῦντος πατριάρχου. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξήτασαν τὰ βιβλία, εἰς ἃ παρέπεμπον οἱ Λατῖνοι (ς). Μόλις δ' ἤρξαντο αἱ διαλέξεις, καὶ ὁ Ἰσίδωρος Ῥωσσίας πρῶτος ἐγνωμάτευσε· « συμφέρει ἡμᾶς ἐνωθῆναι ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς, ἢ ἀπελθεῖν ἀπράκτως· τὸ γὰρ ἀπελθεῖν εὐκόλον ἐστὶ· » καὶ τὸ δὲ πῶς μέλλομεν ἀπελθεῖν; ἢ ποῦ, ἢ πότε, οὐκ ἐπίσταμαι ». Συνηγόρει δὲ καὶ ὁ Βησσαρίων. Ἀλλ' ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Ἱεροσολύμων Λασίθεος Μονεμβασίας ἀντεῖπε θερμῶς· « Καὶ τί εὐόλως ἐσθε διὰ τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ πατρίδι μετὰ τῶν ἐξόδων

(α) Συρ. 8, 4.

(β) Συρ. 8, 6; 9, 2. ἐδόθησαν δὲ 1208 φλωρία.

(γ) Συρ. 10, 3. 17.

(δ) Συρ. 9, 2.

(ε) Ἀπὸ τῆς ἐσχάτης συνεδριάσεως (24 Μαρτίου) μέχρι τοῦ πάσχα (5 Ἀπριλ.) ἦσαν μόνον 12 ἡμέραι.

(ς) Syn. Flor. p. 362.

» τοῦ πάπα, θέλετε ἵνα προδώσωμεν τὸ δόγμα ἡμῶν; ἐγὼ θού-
 » λομαι ἀπελθεῖν, ἢ λατινίσαι ποτέ ». Ὁ δὲ Ἰσιδωρος δι' ἰσχυρί-
 ζετο πρὸς ταῦτα, ὅτι οὐ μόνον οἱ δυτικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνατολι-
 κοὶ Πατέρες ὁμολογοῦσι τὴν καὶ ἐκ τοῦ Γίου ἐκπόρευσιν. Τότε ὁ
 τοποτηρητὴς τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀντώνιος Ἡρακλείας ἀπεκρί-
 νατο, ὅτι καὶ αἱ Σύνοδοι καὶ πάντες οἱ ἀνατολικοὶ Πατέρες τὴν
 ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν διδάσκουσιν. Ὁ δὲ Μάρκος
 προσέθηκεν θερμότερον ἔτι· « Οὐ μόνον οἱ Λατῖνοί εἰσι σχισμα-
 » τικοί, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοί· καὶ τοῦτο παρσιδιώπησεν ἡ Ἐκκλη-
 » σία ἡμῶν, διὰ τὸ τὸ γένος ἐκεῖνο εἶναι πολὺ καὶ ἰσχυρότερον ἡ-
 » μῶν· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ δι' ἄλλο τι ἐσχίσθημεν αὐτῶν, εἰ μὴ ὅτι εἰ-
 » σὶν αἰρετικοί· διὸ οὐδὲ πρέπει ὅλως ἐνωθῆναι αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκ-
 » βάλλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ ὁμολογήσωσι τὸ
 » σύμβολον καθὼς καὶ ἡμεῖς » (α). Διατάξαντος δὲ τοῦ βασι-
 λέως ἵνα ἀπολογήσῃται εἰς ἃ προσεκόμισαν οἱ Λατῖνοι, εἶπεν
 ὁ Μάρκος· « ἐγὼ οὐκ οἶδα, εἰ τῶν παρ' ἐκείνοις δηλωθέντων ἀ-
 » γίων εἰσὶ τὰ προσκομισθέντα ῥητά ». Ἐν ἐτέρᾳ δὲ συνεδριάσει
 ὁ Μάρκος εἶπεν· « ὅσα τῶν δυτικῶν ἀγίων ῥητά εἰσι σύμφωνα τῇ
 » πρὸς Μαρίνον ἐπιστολῇ τοῦ ἀγίου Μαξίμου, δέξομαι ὡς γνή-
 » σια· ὅσα δὲ διαφωνοῦσιν, οὐ παραδέχομαι » (β).

Οὕτω κατὰ τὴν πρώτην σκέψιν τῆς ἐνώσεως ἀνεφάνη ἡδη ἡ
 διαίρεσις! Τρεῖς ὅμως τοποτηρεται τῶν ἀνατολικῶν πατριαρχῶν
 ἵσταντο ἐδραῖοι ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας. Τούτοις προσετέθησαν καὶ
 οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, πλὴν τινων, καὶ τινες περὶ τὸν αὐτοκράτορα.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐβδομάδα καὶ τὸ πάσχα ἐγένοντο τρεῖς
 ἔτι συνελεύσεις ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἐπίσης διελύθησαν
 ἄπρακτοι. Μετέστησαν ὅμως τινὲς εἰς τὸν Βησσαρίωνα καὶ Ἰσιδω-

(α) Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ (12 αἰών.) ἔγραφε· « Δικαίως
 μὲν οὖν καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἂν οἱ Λατῖνοι, καὶ τοῖς αἰρετικοῖς συνετάγησαν· οἱ
 δὲ τῶν ὀρθοδοξούντων εὐ προϊστάμενοι πολὺ περὶ τὸ τιμωρεῖν ἐμετρίασαν, ἐκκό-
 ψαντες μόνον καὶ ἀποσχίσαντες, οὐ μὴν αἰρετικοὺς καθολικῶς ὀνομάσαντες, καὶ
 ταῖς αὐταῖς ἐκείνοις παρασχόντες κολάσεσιν ». Allat. de consens. Eccles. p.
 617.

(β) Syn. Fl. p. 863. Sur. 8, 2.

ρον, ὡς ὁ Δωρόθεος Μιτυλήνης, ὑπέρμαχος γενόμενος ἀπὸ τοῦδε τῆς ἐνώσεως (α). Ἀλλ' οἱ πρόμχοι τῆς ὀρθοδοξίας ἦσαν ἰσχυροὶ ἔτι· διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ πάσχα (10 Ἀπριλ.) ἀπέστειλε τοὺς ἀγγελοῦντας τῷ πάπᾳ, ὅτι οἱ Ἑλληνας οὐδὲ μὴν ἀμφισβήτησιν στέργουσι πλέον, ἀλλ' οὐδὲ εὐρίσκουσι τρόπους διαλλαγῆς· ἀνάγκη ἄρα ἵνα ὁ πάπας ἐξεύρη τρόπον τινά (β).

Ὁ πάπας προὔτεινε τοῖς Ἑλλήσιν ὅπως δηλώσωσιν οὗτοι τὰς ἐνστάσεις κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ ἀκούσωσι τὰς λύσεις αὐτῶν· ἢ, ἂν τοῦτο ἀρέσκη, ἀποφηνάσθω ἕκαστος εἰλικρινῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην εἴτε ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, καὶ ἰσχυράτω ἡ γνώμη τῶν πλείονων. Ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη πρότασις ἦγεν εἰς νέας ἐριδας, ἡ δὲ δευτέρα ἦν ὅλως παράδοξος καὶ καινοφανής· διὸ καὶ ἀπερρίβησαν ἀμφοτέραι, καὶ ἐτέρους τρόπους ἀπήτησαν παρὰ τοῦ πάπα (γ).

Ὁ πάπας ὑπέσχετο ἵνα ἀποστείλῃ εἰς συνδιάσκεψιν τοὺς καρδινάλιους. Ἐν τούτοις ὁ Βησσαρίων καὶ Γεώργιος ὁ Σχολάριος προὔτειναν τῇ συνόδῳ τῶν Ἑλλήνων τὰς ἑαυτῶν γνώμας περὶ τοῦ ζητήματος καὶ τῶν πραγμάτων. Καὶ δὴ ὁ Βησσαρίων ἐν τῷ μακρῷ αὐτοῦ λόγῳ ὑποθείς θάσιν, ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ Πατέρες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας ἀγόμενοι, οὐδαμῶς ἀντιφάσκουσιν ἀλλήλοις, συνεπέραναν ἐντεῦθεν, ὅτι ἀνάγκη ἵνα τὰ σκοτεινὰ χωρία σαφηνίζωνται ἐκ τῶν εὐκρινεστέρων. Ἔλεγε δὲ ὅτι παρὰ τοῖς δυτικοῖς τῶν Πατέρων εὑρηνται πολλὰ χωρία τρανῶς τὴν καὶ ἐκ τοῦ Γίου ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδάσκοντα· ὥστε, ἐπειδὴ πολλοῦ τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων λέγεται ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ Γίου ἐπιφαίνει-

(α) Ἀληθές ὅτι ὁ Δωρόθεος λέγει, ὅτι κατὰ τὴν τρίτην παρὰ τὸν πατριάρχην συνέλευσιν πάντες συνεφώνησαν, κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ, τῇ μετὰ τῶν Λατίνων ἐνώσει, ἐπὶ τῇ θάσει τῶν Λατίνων Πατέρων καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ταρσίου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἀντιφάσκει τοῦσφ, ὅτι μετὰ ταῦτα νέους τρόπους ζητεῖ ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τοῦ πάπα. Syn. Fl. p. 369.

(β) Syn. Flor. 366—369. Συρ. 8, 2. Ἐνταῦθα ὁ Συρόπουλος ἀναφέρει μὲν τὰς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως συνελεύσεις.

(γ) Synod. Flor. p. 369—374. Συρ. 8, 8.

ται, ἀναβλύζει, προχεῖται· ὅτι Πνεῦμα ἀμφοτέρων ἐστίν· ὅτι ἐστὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἔπεται ἄρα, ὅτι ἀνάγκη συμφωνεῖν τὰς ῥήσεις ταύτας τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν σύγγραμμα εἰς μέτρον παρέθετο ὁ Βησσαρίων, ἀρκοῦμενος τοῖς εἰρημένοις ἐν τῇ Συνόδῳ τῶν δὲ ἐπιχειρημάτων τοῦ Μάρκου ἀκροθιγῶς ἤψατο, καὶ οὐδαμῶς ἀνεσκεῖασε· πρὸς συμφωνίαν δὲ τῶν ἀντιφάσεων μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν Πατέρων ἐπενόησε ἰδιότροπόν τινα ὁδόν. Ἄλλ' εἰ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ Πατέρες διδάσκαλοι τῶν δυτικῶν ἐγένοντο· ὅτι κατὰ τε χρόνον καὶ σοφίαν καὶ ἔργα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς πίστεως πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέχουσιν οἱ ἀνατολικοὶ τῶν δυτικῶν· ἐπόμενον ἄρα ἦν μὴ τοὺς ἀνατολικοὺς κατὰ τοὺς δυτικοὺς Πατέρας ἐρμηνεύειν, ἀλλὰ τὰν ἀπαλιν. Ἄλλ' ὁ Βησσαρίων οὐκ ἠσχύνθη αἰτιασάμενος τὸν Μάρκον, ὅτι οὐκ ἀπεκρίνατο δῆθεν οὗτος τῶν ἐρωτήσεων τις τῶν Λατίνων (α). Οἱ λόγοι Γεωργίου Σχολαρίου, εἰ καὶ οὐ διεσώθησαν ἀκέραιοι, ὡς ὁμολογοῦσι καὶ οἱ Λατῖνοι, εἰσὶ προτρεπτικοὶ εἰρήνης, εἰς ἣν προέτρπευεν οὐχὶ δι' ἄλλους τινὰς ἰδιοτελεῖς λόγους, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης τοῦ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένου ὁρμώμενος. Ἐπειρᾶτο δ' αἶρειν τὰς δυσκολίας, καὶ ὑπεδείκνυε τρόπους τινὰς εἰρηνικοὺς (β).

Τῇ 15 Ἀπριλίου παρέστησαν ἐκ τοῦ πάπα τρεῖς καρδινάλιοι μετὰ τινων ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων, Ὁ Τουλιανὸς ἐπὶ δύο

(α) Synod Flor. T. 2. p. 187—274. Πρὸς ὁρθὴν ἔννοιαν τῶν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος παρατεθέντων χωρίων ἀνάγκη ἵνα διεξέλθῃ τις τὸ σοφὸν σύγγραμμα τοῦ Ζοιρνικαθίου. Ἀποδεικνύει δ' ὁ Ζοιρνικαθίος ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων ὁκτὼ αἰώνων ἐδίδασκον συνήθως τοῖς Ἀνατολικοῖς, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Tractatus IV.

(β) Ὑπονοοῦνται ἐνταῦθα οἱ τρεῖς λόγοι Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου οἱ καταχωριζόμενοι συνήθως ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, καὶ ἀποτελοῦντες ἐν τῇ ὅλῃ. Syn. Flor. T. II, p. 28—186. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τὴν προτασσομένην ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ, αὕτη ἐστὶν ὁλῶς ὑποβολιμαία. Ὅρα περὶ πάντων τούτων Dissert. Renaudot, de Gennadio Scholar. in Fabr. Bibl. Gr. ed. Harles, XI. p. 364. καὶ 371.

ὥρας ἔπειθε τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἀνάγκη ἀναλαβεῖν τὰς ἀμφισβητήσεις· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὐδαμῶς ἐπείθετο. Μετὰ πολλοὺς λόγους συνωμολογήθη, τέλος, ὅπως ἐκλεχθῶσιν ἀνά δέκα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πρὸς ἔκθεσιν τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγματος ἐν ὅρῳ παραδεκτῷ ἀμφοτέροις. Ἄρπειλε δὲ συναθροίεσθαι ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ πάπα, καὶ ἐν ὅτῳ συνελεύσεσιν ἀπορραίνεσθαι ἕκαστος κατὰ σειρὰν τὴν ἰδίαν γνώμην.

Ἐγκριθείσης τῆς προτάσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ πάπα, ὥρισεν ὁ αὐτοκράτωρ μέλη τὸν Ἀντώνιον Ἡρακλείας, τὸν Μάρκον, τὸν Ἰσιδώρον, τὸν Δοσίθεον Μονεμβασίας, τὸν Βησσαρίωνα καὶ ἄλλους· παρῆν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀλλ' ἐκ τῆς διαφωνίας ἐν ταῖς δόγμασιν οὐδεμία συμφωνία ἡδύνατο εἶναι καὶ ἐν τοῖς πρὸς εἰρήνην τρόποις. Καὶ δὴ ὁ μὲν Βησσαρίων προὔτεινεν αὐτὰς ἐκεῖνας τὰς ἐκφράσεις, αἷς ἐχρήσατο ὁ μακάριος Μάξιμος, ἐρμηνεύων τὴν δόξαν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ πρὸς Μαρρίνον ἐπιστολῇ. Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι ἡρμήνευον τὰς λέξεις ταύτας κατ' ἀντίθετον ὅλως τρόπον τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἕτεροι δὲ προὔτειναν ὡς ὑπογραμμὸν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Ταρασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾗ λέγεται ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι γνόντες, ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ διακρίνουσι τὰς προθέσεις ἐκ καὶ διὰ, ἀπέρριψαν τὴν ἐκφρασιν ταύτην. Ὁ δὲ Μάρκος, πιστῶς ἐμμένων τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ, ἀπῆτει πρὸς εἰρήνην τὴν ἐκ τοῦ συμβόλου ἀφαίρεσιν τῆς προσθήκης (α). Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι οὐδὲ ἀκούειν ἤθελον τοιοῦτό τι. Οὕτω λοιπὸν ἔριδες μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐγένετο· διὸ καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ μετὰ δύο συνεδριάσεις οὐκ ἤθελον τοῦ λοιποῦ συνεδριάζειν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἀναγκασθέντες συνηλθον τρίς πάλιν, οὐδὲν ὅμως πάλιν ὄφελος (β).

Τότε οἱ Λατῖνοι ἐπέστειλαν τοῖς Ἀνατολικοῖς τὸν ἴδιον ὅρον, ᾗ μᾶλλον τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀμφισβητουμένου ζητήματος. Εἶχε

(α) Ὅτε μετὰ ταῦτα ἐσυκοφάντει ὁ Βησσαρίων τὸν Μάρκον, ὅτι δῆθεν συνέφωνήσεν οὗτος τοῖς Λατῖνοις, ἀπῆτει δὲ μόνον τὴν ἐκ τοῦ συμβόλου ἀφαίρεσιν τῆς προσθήκης, ὁ Μάρκος ἀνέσκειναι τὴν κατηγορίαν. Συρ. 8, 16.

(β) Synod. Flor. 880—883. Συρ. 8, 11. 12.

δ' οὕτως· « Ἡμεῖς οἱ Γραικοὶ ἀποφαινόμεθα, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγο-
 ν μεν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτη
 ν τῇ διανοίᾳ φαμέν, ὥστε ἡμᾶς ἀποκλείειν τὸν Υἱόν, ἐξ οὗ οὐκ
 ν ἀρνούμεθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰδίως ἐκπορεύεσθαι, καὶ τὴν
 ν οὐσίαν ἔχειν καθάπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ διότι ὑπελάθμεν
 ν τοὺς Λατίνους λέγειν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ
 « Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων,
 ν ἀπὸ τοῦδε τοῦ τρόπου τῆς ὁμιλίας, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι τὸ Πνεῦ-
 ν μα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐφυλάχθημεν. Ἡμεῖς
 ν δὲ οἱ Λατίνοι δι' ἰσχυρίζόμεθα, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγομεν, τὸ
 ν Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι,
 ν οὐ ταύτη φαμέν τῇ διανοίᾳ, ὥστε ἡμᾶς ἀποκλείειν τὸν Πατέρα
 ν τοῦ εἶναι πηγὴν καὶ ἀρχὴν ὅλης τῆς θεότητος, τοῦ Υἱοῦ δη-
 ν λονότι καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ τοῦθ' ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ
 ν ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τὸν Υἱὸν μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ
 ν Πατρὸς, ἢ ὅτι δύο ἀποφαινόμεθα ἀρχὰς ἢ δύο προβολὰς τοῦ
 ν ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ μίαν μόνην ἀρχὴν, καὶ μοναδικὴν προ-
 ν βολήν » (α). Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἀπέστειλαν οἱ Λατίνοι καὶ
 ἐρμηνείαν τοῦ ὅρου τούτου.

Ἀναγνωσθέντος τοῦ ὅρου τούτου ἐν τῇ συνεδριάσει τῶν Ἀνα-
 τολικῶν ἐπισκόπων, πάντες μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέρριψαν αὐτὸν
 πλὴν τῶν φανερῶν ἀποστατῶν, Ἰσιδώρου, Βησσαρίωνος, Λωρο-
 θεοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ Γρηγορίου· ἔλεγον δ' οἱ Ὁρθόδοξοι· « πῶς
 ν δεξόμεθα ταύτην (τὴν ἔκθεσιν), ἐπεὶ διαλαμβάνει τὸ ἐναν-
 ν τίον οὗ δοξάζει ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία; » Ὁ δὲ Βησσαρίων ἐ-
 πεχείρησεν ἀποδείξαι τὸ προσφιλὲς αὐτῷ, ὅτι τὸ παρὰ τοῖς
 Ἀνατολικοῖς τῶν Πατέρων διὰ τοῦ Υἱοῦ ἴσον τῷ τῶν Λατίνων
 ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τουτέστιν ὅτι ὁ Υἱὸς αἴτιος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος ὡς καὶ ὁ Πατὴρ, εἰ καὶ οἱ Λατίνοι οὐκ ἐδέ-

(α) Παρὰ Συροπούλιν ὁ ὅρος οὗτος, ὅμα δὲ καὶ ἡ ἀπάντησις τῶν Ἀνατολικῶν
 εἰσι πρωτότυπα, παρὰ δὲ Λωροθέῳ συνοπτικῶς ἐκτίθενται. Πρὸς τούτοις ὁ Συρο-
 πούλος ἔχει καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν Λατίνων πρὸς τὴν ἀπάντησιν τῶν Ἑλλή-
 νων. Τὸ γνήσιον τῶν πρακτικῶν τούτων τοῦ Συροπούλου ὁμολογεῖ καὶ ὁ Δεκ-
 νιος Dissert. Damascen. 1, p. 27.

χοντο ἰσοδυνάμους τὰς δύο ταύτας ἐκφράσεις. Ὁ Μάρκος ὁμοῦ παρέθετο ἐναντίον τοῦ Βησσαρίωνος τὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ « Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ Υἱοῦ δὲ Πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατήρ » (α). Πολλὰς δὲ συνεδριάσεις κατέτριψαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἐκ καὶ διὰ ἔριδι. Τέλος ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέμνησεν ὅτι καιρὸς ἦν ἀπαντᾶν τοῖς Λατίνοις. Ὁ Ἰσίδωρος προὔτεινεν ὅπως διορθώσωσι τὰ τῆς εἰρημένης ἐκθέσεως τῶν Λατίνων δι' ἄλλων ῥήσεων Πατερικῶν. Πρὸς τοῦτο δ' ἀνέγνω ῥήσεις ἐκ τινος συγγραμματος λατινίζοντος πατριάρχου Ἰωάννου Βέκκου, κεκολοβωμένους καὶ ἡλλοιωμένους (β). Τούτων δ' ἐξελέξαντο δύο, τὴν μὲν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου παρὰ Γελασίου Κυζίκου, τὴν δ' ἐκ τῶν συγγραμμάτων Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἀνεγινώσκετο ἐφθαρμένως οὕτως: « εὐρηται τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἴδιον δὲ τοῦ Υἱοῦ » καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζον » (γ). Ἡ δὲ δευτέρα: « οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἔχουν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχέμενον Πνεῦμα » (δ). Ἑρμηνευομένων δ' ὁρθῶς τῶν χωρίων τούτων, ὅτι δηλονότι τὸ ἀναβλύζειν καὶ προχέσθαι ἐπὶ τῆς ἐν χρόνῳ ἀποστολῆς λέγονται, ᾗδυναντο εἶναι στερεὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις: διὰ τοῦτο καὶ ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπῆλθισεν τὴν γνώμην ἐκάστου, πολλοὶ ἔσπερξαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔσπεροντο τὰ χωρία ταῦτα τῆς δογματικῆς ἀκριβείας, διὰ τοῦτο οἱ πρίμαχοι τῆς ὀρθοδοξίας οὐκ ἤρκοοντο τού-

(α) Ἐκθ. ὁρθ. πίσι. βιβλ. I. κεφ. 12. ἔκθ. Lequien p. 148.

(β) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο καλεῖται « Ἐπιγραφαί ». Ἐτυπώθη δι' ὑπὸ Ἀλλατίου ἐν τῷ Græc. Orthodoxa T. II. p. 522. Τὰ χωρία δὲ εὐρηται ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου p. 523. 526.

(γ) Ἐν ταῖς πρακτικαῖς τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀναγινώσκεται τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως: « ἐκπορευόμενον μὲν τοῦ Πατρὸς, ἴδιον δὲ ὅν τοῦ Υἱοῦ. Ὅτι δὲ ἐξ αὐτοῦ ἡμεῖς ἀναβλύζοντες ἐστέ, σαφέστατα ἐν Εὐαγγελίοις ἐδίδαξαν αὐτοὺς ὁ Κύριος... » Ὡστε διὰ τοῦ ἀναβλύζον οὐχὶ ἡ αἰώνιος ἐκπόρευσις σημαίνεται τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς. Παρὰ δὲ Βέκκου παραλείπεται τὸ ἡμεῖς. Ὁρα Ζοιριν. Τόμ. I. σελ. 218, 219, ἐν Ἑλλ. Μεταφρ.

(δ) Κυρίλ. βιβλ. Α'. σελ. 9. Τὴν ἑρμηνείαν ὅρα παρὰ Ζοιρινικάβ.

τοῖς. Ἄλλ' οὐχ ἦττον στηριζόμενος ἐπὶ τῆς πλειονοψηφίας ὁ αὐτοκράτωρ, διέταξεν ὅπως ἐκτεθῇ οὕτως ὁ ὅρος· ὅπερ καὶ ἐγένετο διὰ Σχολαρίου.

Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ τὰ μὲν τῶν Λατίνων ἀρέθησαν, ὡς εἶχον πρότερον· τὰ δὲ τῶν Ἀνατολικῶν εἶχον οὕτως· « Πρεῖς δὲ » οἱ Γρῆκοι ὁμολογοῦμεν μὲν καὶ πιστεύομεν τὸ Πνεῦμα τὸ » ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἴδιον δὲ τοῦ Υἱοῦ εἶναι, » καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζειν, καὶ οὕτωδὼς ἐξ ἀμοιβῆς, ἄγουσιν ἐκ » Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχεῖσθαι διΰσχυρίζόμεθα ». Οὕτω δὲ οἱ τε Λατῖνοι καὶ Ἀνατολικοὶ ἐνέμειναν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διδασκαλίᾳ, μηδαμῶς ἀπορρίπτοντες τὴν ἐναντίαν. Ἀναγνωσθεῖσας δὲ τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήτησε πάλιν παρ' ἐκάστου γνώμην. Πολλοὶ ἔσερξαν· ἔσερξε δὲ δι' ἀπεσταλμένων καὶ ὁ πατριάρχης. Ἄλλ' οἱ τρεῖς τοπατηρεῖται τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, Ἀντώνιος, Μάρκος, Δοσίθεος, ἅμα δὲ καὶ τινες ἐπίσκοποι, μετ' ὧν καὶ ὁ ἐκκλησιάρχης Συρόπουλος, ἀπερρίψαν αὐτήν. Ὁ δὲ Ἀντώνιος Ἡρακλείας ἀνέμνησε τῷ αὐτοκράτορι ὅτι, ἀρχομένων τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ συνεδριάσεων, ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῖς Ἀνατολικοῖς τοῦ ἐπαναλαβεῖν τὰς περὶ τῆς προσθήκης ἐν τῷ συμβόλῳ ἀμφισβητήσεις, νῦν δ' ὑποχωρεῖ ἐν πᾶσι τοῖς Λατίνοις. Ὁ δὲ Δοσίθεος Μονεμβασίας συνεβούλευε τῷ αὐτοκράτορι προσοχὴν ἐν τοῖς τῆς πίστεως, ἀναμνηστικῶν αὐτῷ τὰ δεινὰ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὐδενὶ τούτων προσείχε, καί, ἵνα ἔχῃ πλείον, ὑπὲρ ἐκυτοῦ, διέταξε, κατὰ συμβουλήν τοῦ Λακεδαιμονίου καὶ παρὰ κανόνας, ἵνα γνωματεύσωσι καὶ οἱ γραφεῖς τῆς Συνόδου. Οὕτω δὲ ἐκυρώθη ἡ ἐκθεσις διὰ 24 ψήφων κατὰ 12, καὶ ἐνεχειρίσθη τοῖς Καρδιναλίοις (α).

Οἱ λατινίζοντες τῶν Ἀνατολικῶν ἐλογίσαντο μεγάλην νίκην τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ τοῖς Λατίνοις οὐκ ἔρεσκε τὸ ἐπαμφοτερίζον τῶν φράσεων, καὶ μετὰ τινα χρόνον ἀπέστειλαν 12 σημειώσεις εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν Ἀνατολικῶν. Ἐγράφον δ' ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅτι αἱ λέξεις ἀναβλύζειν καὶ προχεῖσθαι, ἐπαμφοτερίζουσι, δι-

(α) Κατὰ τὰς ῥωσικὰς πηγὰς ἐγένετο ἡ ψηφοφορία αὕτη τῇ 2 Μαΐου.

νανται σημεινέειν καὶ τὴν ἐν χρόνῳ ἀποστολὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπήτουν παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν ὅπως ἡ δέξωνται οὗτοι τὴν προτέραν τῶν Λατίνων ἐκθέσιν, ἢ διορθώσωσι τὰς σκοτεινάς καὶ ἀορίστους τῆς δευτέρας φράσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ οὐ παρέθετο τὰς ἐνστάσεις ταύτας, ἀναγγεῖλας μόνον τοῖς ἐπισκόποις, ὅτι οἱ Λατῖνοι ἀπήτουν ἐρμηνείαν φράσεων τινων τῆς τῶν Ἀνατολικῶν ὁμολογίας (α).

(*Ακολουθεῖ*).

Η ΑΦΕΛΕΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΤΩΝ ΗΘΩΝ.

Ὅπου τὰ ἥθη εἶναι εἰσέτι ἀφελῆ καὶ ἀδιάφθορα, ἐκεῖ βασιλεύει ὑγιὲς κρίσις, ἀνεπιτήδευτος αἴσθησις τοῦ καλοῦ, ὀρθὴ κατὰληψις πάντων, ὅσα πρέπει νὰ γεινώσῃ πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος. Ὅπου τὰ ἥθη εἶναι ἀδιάφθορα, ἐκεῖ τὸ σῶμα δὲν ἀπαιτεῖ μεγαλειτέραν φροντίδα καὶ θεραπείαν παρὰ τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ νομίζει ἕκαστος ὅτι γεννᾶται τέκνον τῷ ὄντι τῆς πατρίδος· ἐκεῖ δὲν ἐκτιμᾷ ὁ πολίτης τὴν ἰδίαν περιουσίαν ὑπὲρ τὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ εὐδαιμονίαν· ἐκεῖ ἀποδίδεται μεγαλειτέρα ἀξία εἰς τοὺς νόμους, ἢ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον· ἐκεῖ δὲν γίνονται καταχρήσεις· δὲν πράττονται φόνοι καὶ τὰ λοιπὰ εὐδελυρὰ κακουργήματα· ἐκεῖ ἡ ἐπικράτεια εἶναι εἰσέτι ἰσχυρόν τι ὄλον, καὶ ὁ λαὸς ὁμήγυρις πιστῶν καὶ εἰλικρινῶν ἀδελφῶν. Ὅπου ὅμως ἡ ἀπλότης τῶν ἡθῶν ἐξηφανίσθη, ὅπου ἡ πενία θεωρεῖται ὡς ἔγκλημα, ὅπου ἕκαστος σπουδάζει παντὶ σθένει νὰ ἔχῃ πάντοτε τὰ ἱκανά, ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀνωφελῆ δαπάνην· ἐκεῖ ἀποβάλλεται πᾶν αἴσθημα πρὸς εὐγενεῖς ἰδέας καὶ πράξεις, καταπιεζόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τροφῆς καὶ κέρδους φροντίδων· ἐκεῖ ἕκαστος ἐργάζεται καὶ ἀγωνίζεται μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ· ἐκεῖ ἡ ἰδιοτέλεια ἐκάστου εἰς οὐδεμίαν στέργει θυσίαν πρὸς τὸ ὄφελος ἄλλων· ἐκεῖ ἕκαστος οἶκος ἀποβιβάζει τρεῖς-τετταράκις ἢ πέντε ἄνθρωποις ἐν κράτει· ἐκεῖ δὲν ὑπακούουσιν εἰς τοὺς νόμους

(α) Συρ. 8, 13—16. Synod. Flor. p. 583—588.

ἐκουσίως καὶ μετὰ προθυμίας, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἡ μὲν ἀκο-
λασία νομίζεται ἐλευθερία, ὕψος δὲ ἡ καταπίσεις τοῦ ἀσθενεστέ-
ρου· ἐκεῖ φθονοῦσι καὶ μισοῦσιν ἀλλήλας· αἱ διαφοροὶ τάξεις τῆς
κοινωνίας δι' εὐτελεῖς ὑπεροχάς, καὶ, ἐν λόγῳ, πάντα τὰ κα-
κὰ τῆς ἰδιοτελείας καὶ περιφιλαυτίας μαίνονται διὰ τοῦ ἀσθε-
νοῦς σώματος τῆς πολιτείας· ἐξαφανίζουσι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ· δια-
λύουσι τοὺς δεσμοὺς καὶ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἐπιταχύνουσιν. Ἡ
δειλία καὶ ἡ προδοσία ἐνοῦνται ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κινδύνων
πρὸς ἀπώλειαν ἐπικρατείας, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς πλέον ἀγαπᾷ ὥς
πατρίδα ἑαυτοῦ· διότι ἕκαστος ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἴδιον οἶκον, τὴν
ἰδίαν περιουσίαν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν. Εὐχαριστούμενος ἕκα-
στος εἰ δύναται νὰ σώσῃ καὶ διατηρήσῃ τὸ ἑαυτοῦ, διατελεῖ
ἀμεριμνῶν περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ὅλου, περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς
ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους καὶ τῶν προγόνων.

ΑΛΛΗΓΟΡΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ.

Οἱ τρεῖς ὁδοιπόροι.

Σκοτεινὴ καὶ ζοφερὰ εἶναι ἡ νύξ, μαινόμενοι δὲ ὠρύονται οἱ
ἄνθρωποι εἰς τὰ στενὰ τῶν ὁρέων. Τίνες οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ὁδοιπόροι;
Πέραν ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς ἀποκρήμνου ὁδοῦ ἐκείνης, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν
προχωρεῖ ἐπιπόνως· ἄτονον εἶναι τὸ βάδισμά του, κατεσχισμένα
τὰ ἐνδύματά του, δακρυσμένοι καὶ ἀπασθεσμένοι σχεδὸν οἱ ὀφ-
θαλμοὶ του. Ἐκ τῶν δύο συνοδοιπόρων του, ὁ εἷς ἐλαφρὸς ὥς
φάντασμα, προσβλέπων συχνάκις αὐτὸν μετὰ μειδιάματος, προη-
γεῖται πάντοτε αὐτοῦ· ὁ ἕτερος, μελαγχολικὸς καὶ ἄχαρις, τὸν
ἀκολουθεῖ ἐξαλείφων τῶν θημάτων του τὰ ἴχνη.

Τὸ φάντασμα φέρει στέφανον ἀστέρων· ἡ σκιά κρατεῖ κάτοπ-
τρον εἰς τὸ ὅποιον ἀντανκλῶνται μαγευτικαὶ εἰκόνες.

Καὶ οἱ τρεῖς βυθίζουσιν ἐν βαθυτάτῃ σιωπῇ, ὥς οἱ κατὰδικοι
οἱ πορευόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης.

Ἐν τούτοις, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ κόπου καὶ βαρυαλγῶν,

ὁ ἄνθρωπος στενάζει καὶ ὑποτονθορίζει· « ὦ Θεέ μου, πόσον βραδεῖα εἶναι ἡ ὥρα, καὶ πόσον μακρὰ ἡ ὁδός! » Τὸ φάντασμα στρέφεται καὶ, μὲ μειδίαμα γλυκύτερον τοῦ παίζοντος μὲ τὰ ἄνθη ἐκρινοῦ ἡλίου, λέγει πρὸς αὐτόν· « Ὑπομονὴ καὶ θάρρος! Ἐντὸς ὀλίγου οἱ πόδες σου θέλουν πᾶντι πεδιᾶδας τερπνάς καὶ ἀνθηροῦς λειμῶνας· τὰ χεῖλη σου θέλουν δροσισθῆ εἰς πηγὴν ζώσαν διευγοῦς ὕδατος· ἐκεῖ θέλεις ἐξαπλωθῆ ὑπὸ τὴν εὐώδη σκιὰν δαφνῶν καὶ μύρτων· ἐκεῖ σὲ περιμένει ἀνάπαυσις, φιλοξενία, εὐδαιμονία· ἐκεῖ εἶναι διὰ σὲ ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ».

Ταῦτα ἀκούων, ὁ ὕδοιπόρος προσapoκτᾷ μικρὸν τινα δύνανιν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πίπτει πάλιν ἐξησθενισμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ πάλιν λέγει· « ὦ Θεέ μου, πόσον βραδεῖα εἶναι ἡ ὥρα, καὶ πόσον μακρὰ ἡ ὁδός! » Προχωρεῖ τότε ἡ σκιά, καὶ φέρει ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του τὸ μαγικὸν κάτοπτρον. Ὁ ἄνθρωπος κυττάζει καὶ λησμονεῖ τοὺς πόνους του. « Ἰδὲ τὸν οἶκον ὅπου ἐγεννήθης, τὸν κῆπον ὅπου, παιδίον ὢν, ἐπαιζες, τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἐχαιρες νῦν κανοναρχῆς. Ἰδὲ τὸ σχολεῖον ὅπου ἡ φιλομαθὴς σου νεότης... φιλομαθὴς, ναί, καὶ ἐμπειλὴς πρώτων... ἔπειτα! Ἄ! κλαῖς, εὐρίσκεις βέβαια σφάλματα καὶ δακρύων ἀφορμὰς· ἀλλ' ὁ Θεός σ' ἐσυγχώρησεν, ἀποβλέπων εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν νέων σου χρόνων. Διέλθε τὰ ἔτη ταῦτα εἰς τὴν μνημην σου, καὶ εὐρὲ εἰς τοῦτο δύνανιν νῦν θαδίζης ».

Καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ φάντασμα καὶ ἡ σκιά, προχωροῦν, προχωροῦν πάντοτε.

Διὰ μιᾶς, λάμπεις παράδοξος φωτίζει τὴν ὁδόν, ἡ σκιά καὶ τὸ φάντασμα ἀφανίζονται, καὶ ὁ ἄνθρωπος μένει μόνος μεθ' ἑνός ἀγγέλου. Τὸ βλέμμα τοῦ ἀγγέλου τούτου εἶναι γλυκὺ καὶ ὀλιθερόν, λευκὸν εἶναι τὸ φόρεμά του, ἀλλ' αἱ πτέρυγες αὐτοῦ μέλαιναι.

— Διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ ἄνθρωπος, ποῦ εἶναι οἱ δύο συνοδοιπόροι μου;

— Τὸ ἔργον αὐτῶν ἐτελείωσε· τὸ ἐδικόν μου ἀρχίζει.

— Ποῖον ἦτο τὸ ἔργον των;

— Ὁ εἰς σὲ ὑπεστήριξε διὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ μέλλοντος·

ὁ ἕτερος σὲ παρηγόρησε διὰ τῶν ἀγαθῶν τοῦ παρελθόντος. Οἱ γλυκεῖς αὐτῶν λόγοι ἔθελγον τὴν ὁδὸν σου.

— Καὶ ποῖα εἶναι ἡ ὁδὸς αὕτη;

— Ὁ ἀνθρώπινος βίος.

— Οἱ δὲ συνοδοιπόροι μου ἦσαν . . . ;

— Τὸ προπορευόμενόν σου φάντασμα ὀνομάζεται *Ἑλπίς* ἔργον αὐτοῦ εἶναι ν' ἀπαλλάτῃ τὸν ἄνθρωπον τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων τοῦ βίου, ἀνασηκόνον αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Τὸ φάντασμα αὐτὸ φέρει τὰ ἐνύπνια τῆς δόξης καὶ τῆς τύχης. Ἡ δὲ σκιὰ ἐκείνη, ἡ ἀκολουθοῦσα πιστῶς τὰ εἴηκτά σου, εἶναι ἡ *Μνήμη*, ἥτις συλλέγει μίαν πρὸς μίαν τὰς παρελθούσας σου ἡμέρας, καὶ τὰς ἐπαναφέρει βραδυτέρον ἐνώπιόν σου, ἐξωραϊσμένης διὰ τοῦ μαγικοῦ κατόπτρου.

— Ἀλλὰ σὺ, σὺ ποῖος εἶσαι; λέγει τεταραγμένος καὶ κλαίνομενος ὁ ἄνθρωπος.

— Δὲν τὸ μαντεύεις; Συνέτριψ τὰς ἀλύσεις σου, καὶ, σφογγίζων τὰ δάκρυά σου, θέλω σοὶ δώσει τὴν μακαριότητα. Μὴ σε τρομάξῃ τὸ ὄνομά μου· εἶμαι ὁ καλῆτερος τῶν φίλων σου· εἶμαι ὁ Θάνατος. *

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΠΟΙΚΗ.

—

Ἀσεβῆς αὐθάδεια εὐφυῶς τιμωρηθεῖσα.

Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀμάξης ἐταξείδευον σεβάσμιός τις ἱερομόναχος καὶ τρεῖς λαῖκοί. Ὁ εἰς τῶν τριῶν ἦτον ἐκ τῶν αὐθαδῶν ἐκείνων ἀκριτομύθων, οἵτινες εὐρίσκουν ἡδονὴν ἀστειευόμενοι καὶ ἐπὶ τῶν σοβαρωτέρων καὶ ἱερωτέρων πραγμάτων. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ εἰρωνεύεται τὸν ἐκκλησιαστικόν, καὶ οἱ λόγοι του ἀπὸ ἀστείων κατῆντησαν πολυμῆροι, ἀπὸ πολυμῶν αὐθάδεις, καὶ ἀπὸ αὐθαδῶν κυνικοί. Ὁ ἱερομόναχος ἐσιώπα καὶ ἐκύτταξε τοὺς ἀγροῦς· ὁ δὲ παράτολμος ἐκεῖνος τόσῳ μᾶλλον ἐξετραχηλίζετο. Ἐτόξευε, κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει καὶ κατὰ τοῦ παρόντος ἱερομονάχου ἰδίως, τόσας ὑβρεῖς, τόσους χλευασμούς, ἀμέτῳ καὶ ἐμμέσῳ, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ συνοδοιπόροι, γελῶντες πρότερον,

ἡσθάνοντο μετὰ ταῦτα ἀηδίαν. Τέλος πάντων, στραφεὶς πρὸς τὸν ἱερομόναχον, καὶ πονηρῶς μειδιῶν,

— Δέσποτά μου, εἶπε, δὲν ἐγνωρίζατε σεῖς ποτὲ κἀνὲν πάθος;

— Μάλιστα, κύριέ μου, τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε ἔλεγε διὰ τοὺς ὑβρίζοντας αὐτόν « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν ».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Σύνοψις ἱερᾶς Κατηχήσεως κατ' ἐρωταπόκρισιν, συναρμολογηθεῖσα μὲν ἐπὶ τῇ θάσει τῆς τοῦ Πλάτωνος, Μητροπολίτου Μίσης, Ὁρθοδόξου Διδασκαλίας ὑπὸ Β. Δ. Καλλιφρονος, ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ἀδεία καὶ ἐγκρίσει τῆς κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἔκδοσις δευτέρα, Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας, 1859. 8ον.

Ἄν ἡ Ἱερὰ Κατήχησις ᾖναι, ὡς πρέπει νὰ ᾖναι, ὁ θεμέλιος λίθος πάσης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν τέκνων τῶν χριστιανῶν, οὐδεμία ἀμφισβηλία ὅτι περὶ τὴν σύνταξιν αὐτῆς πρέπει νὰ καταβάλλεται ἐπιμέλεια καὶ φροντίς ἀνάλογος, οὐχὶ πρὸς τὴν μικρότητα τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ προτεθειμένου εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ διδασκαλίαν σκοποῦ. Εἶναι τὸ νοητὸν γάλα τοῦ ἡθικοῦ βίου, καὶ καθὼς ἐκ τῆς καλῆς πέψεως τοῦ αἰσθητοῦ γάλακτος τῆς μητρὸς ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ κατὰ τὸν μέλλοντα φυσικὸν βίον ὑγεία καὶ εὐεξία τοῦ παιδίου, οὕτω καὶ ἐκ τῆς τοῦ νοητοῦ τούτου γάλακτος τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἀγωγῆς καταλλήλου καὶ ἐπιτυχοῦς τροφῆς σχηματίζεται καὶ διαμορφοῦται ὁ εὐσεβὴς τοῦ διδασκόμενου χαρακτήρ. Καὶ πρόσφορος λοιπὸν ἐκλογὴ ὕλης, καὶ εὐστοχία μεθόδου, καὶ ἀρμολογία ὕφους, καὶ τὰ πάντα ἀκριβῶς καὶ ἐσκεμμένως πρέπει νὰ ἐξετάζωνται καὶ ζυγίζωνται περὶ τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν ἔκδοσιν τοιοῦτου βιβλίου. Ὑπὸ τὴ κράτος τῶν ἰδεῶν τούτων, εἰς τὰς ὁποίας πιστεύομεν ὅτι οὐδένα θέλομεν ἔχει τὸν ἀντιλέγοντα, ἀνέγνωμεν τὸ ἀναγγελλόμενον πόνημα, καὶ εἰς χάριτος ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐρομεν αὐτὸ μὲν ἄξιον συστάσεως, τὸν δὲ ἐραnistὴν αὐτοῦ, τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλόπονον κύριον Καλλιφρονα, ἄξιον ἐπαίνου καὶ γενικῆς εὐγνωμοσύνης.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

«Κήρυξον τὸν Λόγον».

Πρὸς Τιμὸν. Β'. δ'. 2.

Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ⁽¹⁾.

Λυπηρόν εἶναι, ὅτι δὲν περιεσώθησαν τινὲς τῶν Ὁμιλιῶν, τὰς ὑποίας ὁ Ἀθανάσιος ἐξεφώνησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐνθουσιώδους πλήθους, ἐπιστρέφων ἐκ τῶν συχνῶν αὐτοῦ ἐξοριῶν. Ἐν αὐταῖς ἠθέλομεν μελετήσῃ τὰ ἐλαττήρια, δι' ὧν ὁ φωστὴρ τῆς Αἰγύπτου ἐπενήργει ἐπὶ τῶν μιγάδων ἐκείνων φυλῶν, ἐπὶ τοῦ ποικιλομόρφου ἐκείνου πλήθους, ὅπερ ἐπλήρου τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ ἠθέλομεν παρατηρήσῃ διὰ τίνος τρόπου κατεύναζε τὰ πάθη τοῦ πλήθους τούτου, τοῦ ἀλληλοκτονοῦντος ἐνίοτε κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οὓς συνεκρότει μία τις τῆς πόλεως συνοικία κατὰ τῆς ἄλλης τοῦ συνάπτοντος ἐν ταῖς ῥύμαις μάχας κατὰ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν τοῦ κατακρεουργοῦντος τὸν Ἀρειανὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, καὶ, ἐπὶ τινος πατριάρχου, πολὺ τοῦ Ἀθανασίου ἀπολειπομένου κατὰ τὴν ἀγνείαν, σύροντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ σφάττοντος παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τὴν καλὴν καὶ σοφὴν Ὑπατίαν ⁽²⁾.

(1) Ὁρα Ἔτ. Δ'. Ἀριθμ. 3. σελ. 97—116.

(2) Ἡ Ὑπατία ἦτο θυγάτηρ τοῦ θένος, μαθηματικοῦ Ἀλεξανδρινοῦ, γεννηθεῖσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 370 μ. Χ. Διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ πατρὸς αὐτῆς κατέστη τοσοῦτον σοφὴ περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ὥστε οἱ τῆς Ἀλεξανδρείας ἄρχοντες προσεκάλεσαν αὐτὴν ὅπως διδάξῃ δημοσίᾳ. Καὶ

Μεταξύ τσοσούτων περισωθεισών σοφών πραγματειών, διαμαρτυριών και έπιστολών του 'Αθνασιού, ούδεμία εύρίσκεται τών 'Ομιλιών αυτού, ούδεις τών εύαγγελικών ή παραινετικών Λόγων, δι' όν διετھے τόν ζήλον του άσάτου και άπνηους εκείνου λαού, όστις εις αυτόν και μόνον άείποτε πιστός παρέμεινε. Περιεσώθη όμως μέχρις ήμών πόνημά τι του 'Αθνασιού, όπερ εύλόγως δύναται να θεωρηθή ως μνημείον περίεργον της τότε έποχής, της πρωτοτύπου μεγαλοφυίας και τών έμφύτιον ύπέρ του λαού διαθέσεων του άρχιεπισκόπου. Και τώ όντι έπειδή μάλιστα ό 'Αθανάσιος ήτο ό μέγας της πίστεως διδάσκαλος, δέν έπρεπε να θεωρη αύτήν μόνον κατά τό ύφος αύτης τό θεολογικόν, αλλά και να παρακολουθή αύτήν εις την πρακτικήν εφαρμογήν. 'Εν τών ισχυροτέρων έργων του χριστιανισμού, έν τών μάλλον γενναίων παραδειγμάτων, άτινα κατέδειξε τη οικουμένη, ήτο ό βίος τών της Θηβαίδος έρημιτών. 'Εκ τινος χωρίου τών 'Εξομολογήσεων του ιερού Αύγουστίνου μανθάνομεν ποίαν τινά περιέργειαν, ποίαν άμιλλαν διήγειρον τά θαυμάσια εκείνα της έρήμου φαινόμενα εις την πεπολιτισμένην κοινωνίαν μεταξύ τών άργών κατοίκων τών πόλεων της Γαλατίας και 'Ιταλίας. 'Εγγύθεν τό σιωπηλόν, ούτως είπειν, τουτο κήρυγμα, τό γινόμενον διά μόνου του παραδείγματος, ένήργει δραστικώτερον, διότι διήγειρε τόν θαυμασμόν του λαού, ιδίως του ποιμενικού και του άγροτικού, όστις ήτο μάρτυς αυτόπτης του εύγενοϋς εκείνου της τών κοσμικών καταφρονήσεως φαινομένου, και εύρισκεν άναλογίαν τινά μεταξύ του ταπεινού τών έρημιτών βίου και του ιδίου έαυτού.

έπέτυχε μέν λαμπρώς ή 'Υπατία, και μεγάλην απέκτησε δύναμιν παρά τώ 'Ορέστη, τώ δικαϊκτή της πόλεως. Δυστυχώς όμως ήτον ένδική, και ήμισα τοις χριστιανοίς εύνοϊκή. Διό φανατικοί τινες, άνάξιοι του χριστιανικού όνόματος, έρεθισθέντες κατά της 'Υπατίας δια την κατά τών χριστιανών δυσμείναιαν αύτης, συνέλαβον και κατεκρεούργησαν αύτήν, τά δέ κατακερματισμένα αύτης μέλη περιέσπραν εις τάς όδούς της πόλεως. Τό έγκλημα τουτο διεπράχθη τώ 413. Τά συγγράμματα της 'Υπατίας κατεστράφησαν επί του έμψημοϋ της βεβλιωθήκης της 'Αλεξανδρείας ύπό τών 'Αράβων. 'Επονομάζεται δέ ή δυστυχής 'Υπατία ή φιλόσοφος. (Τήν βιογραφικήν ταύτην σημειώσιν ήρανίσθημεν εκ του πολυτίμου ιστορικού και γεωγραφικού γαλλικού λεξικού του Bouillet, οϋ τινος τήν άπόκτησιν σνιστώμεν εις πάντα γινώσκοντα την γαλλικήν γλώσσαν.)

Ὁ Ἀθανάσιος, καὶ πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένην σύνοδον, νέος ἔτι ὢν, διέτριψεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πάλιν ἔπειτα, διωκόμενος, ἐπανῆλθεν εἰς αὐτὴν, καὶ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ δοκιμάσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὴν σταθερὰν τῶν εὐσεβῶν ἐρημιτῶν πίστιν· ὅθεν καὶ διετῆρει διὰ παντὸς ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν αὐτῶν, καὶ περὶ πολλοῦ ἔποιεῖτο τὸν στηριγμὸν, ὃν παρῆχον τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ μεγάλαι πνευματικαὶ αὐτῶν ἀσκήσεις. Οὐδὲν λοιπὸν θαυμαστὸν, ὅτι ἔγραψεν ἐν τοῖς πατριαρχείοις τῆς Ἀλεξανδρείας τὸν βίον τοῦ ἐρημίτου Ἀντωνίου, τοῦ ταπεινοῦ ἐκείνου καὶ ἰσχυροῦ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτου, ὃν ἐπὶ πολὺν χρόνον παρηκολούθησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, «ἐπιχέων ὕδωρ κατὰ χεῖρας αὐτοῦ», ὡς ἀφελῶς διηγεῖται (1).

(2) Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Βιλλεμαίνος, ὅτι ὁ βίος τῶν ἐρημιτῶν τῆς Θηβαίδος ὑπῆρξεν ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρέστησεν ὁ χριστιανισμός. Πολλοὶ πολλὰκις ἐπέκριναν τὰς ἐρημικὰς ἀσκήσεις ἐν γένει ὡς ὑπερβολὰς, ἀντιβαίνουσας εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐκ πρώτης ὀψεως ἡ ἐπίκρισις αὕτη δύναται νὰ φανῇ ὀρθή· διότι τῷ ὄντι ὁ ἄνθρωπος ὄν ἐδημιουργήθη ἵνα ἀσκήται ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι τῷ κοινωτικῷ. Ἀλλ' ἵνα ὀρθῶς ἐκτιμήσωμεν τὴν πρὸς τὸν ἐρημικὸν βίον διάθεσιν πλείων χριστιανῶν, ὀφείλομεν νὰ θεωρήσωμεν τὸ ζήτημα οὐχὶ ἀπὸ τῆς φαινομένης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ἐπόψεως. Αἱ πολυθρόνλητοι τῆς Θηβαίδος καὶ τοσαῦται ἄλλαι χριστιανικαὶ ἀσκήσεις δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τέλεια ὑποδείγματα τοῦ χριστιανικοῦ βίου, ἀλλ' ὡς ἡρώϊκῃ τις καὶ ἔντονος διαμαρτυρία τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ βίου τοῦ κόσμου, τῆς λέξεως ταύτης λαμβανομένης εἰς τὴν ἔννοιαν, ἣν ἀποδίδει αὐτῇ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Ἰπομνηστὴς δ' ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Σωτὴρ φαίνεται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις μνηλεῖς ποιούμενος τοῦ κόσμου· δειπτεῖ μετὰ θαυμάτης ἀποστροφῆς, μετὰ πραγματικῆς φρίκης, πρωτοφανοῦς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ἐθνικοὶ ἡγάπων καὶ θεοποιοῦν τὸν κόσμον τοῦτον, διότι ἄλλον πέραν αὐτοῦ οὐκ ἔβλεπον. Ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ἤφερε τὴν προαίρεσιν νέου κόσμου, καὶ ἐπομένως εἰς τοὺς διδασκλήνας τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην ἐκείνου, κατέστησεν ἀφόρητον τὸν ὑπάρχοντα, ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τὰς ψευδεῖς καὶ καταστρεπτικὰς μορφὰς τοῦ ὑπάρχοντος. Καθόλου δὲ εἰς τὸ ἀψευδὲς τοῦ Σωτῆρος στόμα ἡ λέξις κόσμος εἶναι περιληπτικὴ τῆς ἐννοίας τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Πεῦθος, ὑπόκρισις, ἀπάτη, φιλαυτία, κυρφοτής, ὑπεροψία, πλεονεξία, φιληδονία, ἀγοργία, ἀσελαγγνία, πᾶσα διαφθορά τῆς κρίσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος, πᾶσα ἀδικία, πᾶσα ἐβδὴ, πᾶσα αἰσχύνη, πᾶσα ἀειμωσία, πᾶσα θεβήλωση, πᾶσα κραυγὰ, πᾶς ἐξευτελισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἰδοὺ ἐν περιλήψει ἡ ἀσθενεστάτη εἰκὼν τῆς λέξεως κόσμος ἐν τῷ στόματι τοῦ Θεανθρώπου. Οὐδεὶς μελετήσας τὴν θέαν τοῦ Χριστοῦ ἐβλή-

Ὁ Ἀθανάσιος συνέλεξε τὰ ἀπομνημονεύματα ταῦτα κατὰ τινα βραχεῖαν τοῦ πολυτάραχου αὐτοῦ βίου ἀνάπαυαν, ἐπὶ τῆς βραχείας καὶ ἀνεξιθρήσκου τοῦ Ἰωβιανοῦ βασιλείας, μετὰ τὴν τε ἀποτυχούσης τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀποπειράς τῆς παλινρθώσεως τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τῶν νέων διωγμῶν τοῦ αἰρετικοῦ Οὐάλεντος. Συνέταξε δὲ τὴν διήγησιν ταύτην ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς μοναχοὺς μοναστηρίου τινὸς ἐν Γαλατία ἢ ἐν Ἰταλίᾳ, αἰτήσαντας παρ' αὐτοῦ ταύτην τὴν χάριν. Ὁ παρὰ τῶν μοναχῶν ἐκείνων ἀπεσταλμένος ἦλθε πλεύσας μακρὸν πλοῦν, καὶ ἀνέμεινεν ἱκανὸν χρόνον τὴν ἀπάντησιν· ἐξέπλευσε δὲ πρὸ τοῦ χειμῶνος, φέρων εἰς τὴν Δύσιν τὰς θαυμαστάς ταύτας τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητῶν εἰδήσεις.

Γράφων μετὰ σπουδῆς, καὶ μὴ ἔχων τὰς πληροφορίας τῶν τελευταίων παρὰ τῷ ἐρημίτῃ Ἀντωνίῳ διαμεινάντων μοναχῶν, συνεβούλευεν ὁ Ἀθανάσιος νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ δι' ἐρωτήσεων, ἀποτεινομένων πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐρχομένους περιηγητάς· διότι ἡ Θηβαία καὶ αἱ ἄγνωστοι καὶ ἀποκρυφοὶ ἀσκήσεις αὐτῆς ἦσαν τότε τὸ ὑποκείμενον τῆς ὁμιλίας πάντων. Ἡ ἱστορία αὕτη τοῦ ἐρημίτου, ἐκτιθεμένη ὑπὸ ἐνδόξου τῆς Ἐκκλησίας ἀνδρός, εἶναι ἐξαίρετον ὑψινοίας καὶ εὐπιστίας

κην, θέλει ἀρνηθῇ ὅτι ἐρμηνεύομεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ταύτης ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Εἰς τὴν ὑπεράνθρωπον τοῦ πάθους προσευχὴν λέγει ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα· «Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου». Ἐνταῦθα φαίνεται προδήλως, ὅτι οἱ λαβόντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἡγουν οἱ ἀξιωθέντες τῆς ἐσωτερικῆς ἀποκαλύψεως τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐννοίας, κείναι ἐκτὸς τοῦ παρόντος κόσμου, ὅστις μισεῖ αὐτούς ὡς ἄλλοτρίους. Μὴ θυνάμενοι δὲ οὕτοι νὰ μεταβάλλωσι τὸν κόσμον εἰς κοινωνίαν χριστιανῶν, ἀποσύρονται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἰοεὶ διαμαρτύρονται κατὰ τῶν ἀντιχριστιανικῶν αὐτοῦ προσπαθειῶν. Ταύτην ἔχει τὴν αἰτίαν, νομίζομεν, ἡ πληθὺς τῶν ἀσκητῶν καὶ ἐρημιτῶν, ἦτοι τῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος κόσμου ἀναχωρητῶν, οἵτινες ἀνεφάνησαν ἅμα τῇ συστάσει τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τοιαύτη εἶναι, πιστεύομεν, ἡ φιλοσοφικὴ ἐξηγήσις τοῦ φαινομένου τῆς ἐρημικῆς τῶν χριστιανῶν διαθέσεως· ὅθεν δικαίως φαίνεται ἡμῖν θαυμάζων ὁ Βιλλεμαῖνος τοὺς ἐρημίτας τῆς Θηβαίδος, καὶ ἀποκαλῶν τὸ φαινόμενον τοῦτο τὸ ἐξαισιώτερον πάντων, ὅσα ὁ χριστιανισμὸς παρέστησε κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ.

μνημεῖον. Ὁ Ἀντώνιος, περὶ οὗ ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος, ἐγεννήθη ἐξ οἰκογενείας Αἰγυπτίων χριστιανῶν, καὶ ἐπαιδεύθη γράμματα μὲν ὀλίγα, εὐσεβειαν δὲ περισσὴν. Κληρονομήσας παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μεγάλην περιουσίαν, τοιαύτην ἡσθάνθη ποτὲ βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἀκούσας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ περικοπὰς τινὰς τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε ἐγκατέλιπεν εὐθὺς τὸν κόσμον, ἐπώλησε τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ διένειμε τὸ ἀντίτιμον τοῖς πτωχοῖς, πλὴν μικρᾶς τινος μερίδος, τὴν ὁποίαν ἐφύλαξε διὰ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, ἀσπασαμένην τὸν μοναχικὸν βίον. Γενόμενος δὲ οὕτω πενέστατος, ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐσπούδαζε νὰ μιμηθῇ τὰς στερήσεις ἀναχωρητῶν τινων, διεσπαρμένων εἰς τὰς ὁάσεις τῆς ἐρήμου. Παρασκευαζόμενος δὲ εἰς αὐστηροτέρας ἀσκήσεις, προέβαινε βαθμηδὸν εἰς τὴν μεγάλην ἔρημον, ἔνθα ὁ μοναχικὸς βίος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐγκατασταθῆ. Ὁ ζῆλος τοῦ Ἀντωνίου ἀπέβλεπε νὰ προβῇ ἔτι προσωτέρω· καὶ ἐνταῦθα ἄρχονται τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα ἐγεννῶντο κατὰ τοῦ νεοφύτου ἀσκητοῦ ἐκ τε τῆς ἀντιδράσεως τῆς φύσεως καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ζωῆς αὐτοῦ φαντασίας· ἐντεῦθεν ὁ μέγας ἀγὼν τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων πειρασμῶν. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον περιγράφει ὁ Ἀθανάσιος ὁποῖον ὁ λαὸς διηγείτο, καὶ ὁποῖον ἐβεβαίως ὁ ἐρημίτης ἡσθάνετο, δηλαδὴ ὡς πειρασμὸν τοῦ πονηροῦ πνεύματος, προσβάλλοντος διὰ μυρίων ἐπιβουλῶν καὶ διὰ μυρίων φαντασμάτων κατενοχλοῦντος ἀρετὴν, τὴν ὁποίαν ταραττοῦσι μὲν αἱ ἐπιμοχθοὶ αὗται δοκιμασίαι, οὐδέποτε ὅμως δύνανται νὰ καταβάλωσιν, ἀλλὰ τούναντίον ἀναπτύσσουν καὶ κρατύνουσιν.

Οὐδὲν δ' ἐκπλήττει τὸν εὐσεβῆ πανηγυριστὴν, διηγοόμενον ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ πολλὰ ταῦτα θαύματα. Ὁ Ἀντώνιος, πλησίον μὲν ἔτι εὐρισκόμενος τῶν πόλεων, ἀλλ' ἤδη ἐρημίτης, διενυκτέρευεν ἐντὸς ἀρχαίου τάφου ⁽¹⁾. Ἐκεῖ, καθ' ὅλην τὴν

(1) Ὅλγοι τόποι ὑπάρχουσι προσφορώτεροι τῆς Αἰγύπτου εἰς ἀνάπτυξιν καὶ διατροφὴν τῶν ἐρημικῶν διαθέσεων. Ἡ μονότονος μὲν, ἀλλὰ πλήρης ποιήσεως θέα τοῦ αἰγυπτιακοῦ τοπίου, ἡ ἀχανὴς ἔκτασις τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀφρικανικοῦ ἡλίου

ἀσκητικὴν αὐτοῦ ἀγρυπνίαν, ἐπάλασε κατὰ πολλῶν δαιμόνων, καὶ ὁ Ἀθανάσιος βεβαιοῖ ὅτι ὁ νέος ἐρημίτης, καίτοι νικητὴς, ἐξήρχετο τῶν ἀγώνων τούτων, φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος μώλωπας καὶ πληγὰς, καὶ ὅτι ἐνίοτε ἡ πάλη ἔπαυε δι' ἁμέσου βοηθείας τοῦ Θεοῦ, διὰ φωταυγοῦς ἀκτίνος, διερχομένης διὰ τοῦ πυκνοῦ καὶ σκοτεινοῦ θόλου τοῦ τάρου, δι' ἀγγέλου, κατερχομένου ἐξ οὐρανῶν, καὶ λέγοντος πρὸς τὸν ἀτρόμητον ἀγωνιστὴν· « Ἀντώνιε, » ὧδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ἰδεῖν τὰ σὸν ἀγώνισμα· ἐπεὶ οὖν » ὑπέμεινας, καὶ οὐχ ἡττήθης, ἔσομαι σοι ἀεὶ βοηθός, καὶ ποιή- » σω σε ὀνομαστὸν πανταχοῦ γενέσθαι ». Ὁ Ἀντώνιος ἦτο τότε τριακονταπενταετής, διατελέσας παιδιόθεν ἄσπιλος καὶ ἀμόλυν- τος. Ὁ δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων πειρασμῶν σφόδρῳ βίος τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ἡ πάλη τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατὰ τῆς θελήσεως, ὑπὸ τὸν πυρώδη τῆς Αἰγύπτου ἥλιον, ἐνθα τὰ πάθη ἐξεγείρονται

ἐπιγροσσυμέναν αἰγυπτιακῶν ἐρήμων, φέρουσιν ἐν γένει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώ- που πρὸς τὴν μελαγχολικὴν θεωρίαν. Ἡ μελαγχολικὴ αὕτη διαθέσις παρατη- ρεῖται καὶ τὴν σήμερον ἐν Αἰγύπτῳ εἰς τοὺς ἐγγυρίους, καὶ βαθμηδὸν καταλαμ- βάνει τοὺς αὐτοὺς περιπεδημένους ἁλλοδαπούς. Τὰ μεγαλοπρεπὴ καὶ πρωτότυπα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μνημεῖα, τῶν ὁποίων σώζονται τσαῦτα καταπληκτικὰ λείψανα, ἐμφαίνουσι τὴν μελαγχολικὴν ἐκείνων σοφιστήτητα. Ὁ ἐρημίτης Ἀν- τώνιος δὲν ᾔδυνάτο νὰ εὕρῃ εἰς τὰς ἐκστατικὰς νυκτερινὰς αὐτοῦ ἀσκήσεις κελ- λιον ἄλλα καταλλήλοτερον τάρου αἰγυπτιακοῦ. Τὰ κάλλιστα καὶ πλήρη ζωῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἀνάγλυφα, ὧν ὑπάρχουσιν ἔσθθεν πλήρεις αἱ παρεοὶ τῶν τάρων πούτων, περιστῶντα τὰς ποικιλιτέρας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σκηνάς, ποιοῦσιν ἀντίθεσιν παρὰ τὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιγῆς καὶ τῆς μοναξίας τοῦ τάρου καὶ τῆς ἐρήμου, καὶ προσκαλοῦσι φυσικῶς τὴν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως μελέτην ἐπὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίμων, τὰ ὅποια παρέρχονται ὡς σκιαί, καὶ, τὸ πολὺ, ἐγκαταλείπουσιν ἐπὶ τινὰς αἰώνας ἀνάγλυφά τινα ὡς μνημεῖα ἐφήμερα τῆς σιγ- μαίας αὐτῶν παρόδου. Οἱ ἀρχαιότατοι αἰγυπτιακοὶ τάρφοι ἐχρησίσμευον εἰς τοὺς πρώτους χριστιανούς, ἐν τοῖς χρόνοις τῶν διωγμῶν, ὡς τόποι, ἐν οἷς ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας καὶ ἑθαιπρὸν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τινὲς τῶν τάρων τούτων εἶναι σπήλαια εὐρύχωρα λελαξευμένα ἐν τῷ ὄραχῳ. Τὰ ἄν- τρα αὐτὰ ὑποδικαίρονται εἰς αἰθούσας καὶ δωμάτια, κανονικῶς κατασκευασμένα, ἐν- τὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι θῆκαι σαρκοφάγων. Εἰσέτι καὶ νῦν σώζονται τοιοῦτοι τάρφοι αἰγυπτιακοί, ἰδόντες, οὕτως εἰπεῖν, τσαῦτα ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ τε καὶ χριστιανικὰ μυστήρια. "Εν δὲ τῶν περιεργότερων τοιούτου εἴδους μνημείων εἶναι αἱ καλούμεναι κατακόμβαι τῆς Ἀλεξανδρείας. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεσκάφησαν καὶ νέαι κατακόμβαι εὐ μακρὰν τῆς στήλης τοῦ Πομπηίου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐπὶ πολ- λῶν δὲ τῶν τάρων τούτων ἀναγινώσκονται ἑλληνικαὶ χριστιανικαὶ ἐπιγράφαί.

φλογερά, ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως τό τε μέγεθος τῶν ἀγώνων καὶ τὴν τῆς νίκης αὐτοῦ ἀξίαν.

Ἐνδυναμωθείς ὑπὸ τῶν δοκιμασιῶν τούτων ὁ Ἀντώνιος, εἰσέρχεται, τέλος, εἰς τὴν ἔρημον, καὶ κατοικεῖ ἐντὸς ἐρειπίου, ἐνθα οἱ εἰς αὐτὸ πλησιάζοντες φίλοι ἤκουον συχνάκις ὡς ἐξερχόμενον κρότον πάλης καὶ κραυγὰς μαινόμενων πολεμίων. Ἀλλ' ὅτε οἱ ἐρημῖται προσήρχοντο εἰς αὐτόν, ἡ θορυβοῦσα ὕπτασία ἐν ἀκαρεῖ ἐξηφανίζετο, εὗρισκον δὲ τὸν ὄσιον μόνον, προσευχόμενον καὶ ψάλλοντα ψαλμὸν εὐλογίας καὶ ἀπολυτρώσεως.

Ὁ Ἀντώνιος ἐγκατεβίωσεν ἐκεῖ εἴκοσιν ἔτη, προσελκύνων τὰς ψυχὰς εἰς τὴν ἔρημον, καὶ γινόμενος διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ παραδείγματος καὶ τῶν παραινέσεων ἀφορμὴ τοῦ τῶν ἐρημητηρίων καὶ μοναστηρίων πολλαπλασιασμοῦ. Εἰς τοὺς μοναχοὺς, τοὺς προσερχομένους αὐτῷ χάριν ἐπισκέψεως καὶ μαθήσεως, ἐδίδεν εὐσεβεῖς ὁδηγίας καὶ διδασκαλίας εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν. Ἀξία δὲ παρατηρήσεως εἶναι ἡ ἐξῆς ἐπιτηδεῖα μέθοδος τοῦ χριστιανικοῦ προσηλυτισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ τότε. Ἐνθεν μὲν ὁ εἶος τῆς ἐρήμου, ὡς μίμησις ἡ λείψανόν τι τῆς μυστηριώδους σοβαρότητος τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, τῆς ὁποίας οἱ ἐρημῖται διετήρουν τὴν γλῶσσαν παρεφθαρμένην εἰς διάλεκτον δημοτικὴν, εἵλκυεν ἰσχυρῶς τὸν λαὸν πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν· ἔνθεν δὲ, εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰς πόλεις, εἰς τὰς Συνόδους, εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ σχολεῖα, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἠχμαλώτιζεν εἰς τὴν πίστιν ταύτην τοὺς ἰσχυροὺς, τοὺς σοφοὺς καὶ τὴν νεολαίαν.

Ὁ Ἀθανάσιος μετέφρασεν ἐλληνιστὶ καὶ περιέσσωπεν οὕτως ἕνα τῶν λόγων, οὗς ἔγραψεν ὁ Ἀντώνιος, ὁ διάδοχος οὗτος τῶν ἱερῶν τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, εἰς τὴν δημῶδη διάλεκτον, τὴν καταγομένην ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱερατικῆς τῶν Αἰγυπτίων φωνῆς. Ὁ λόγος οὗτος πνέει τὰ χριστιανικώτερα αἰσθήματα, καὶ εἶναι πλήρης ταπεινώσεως, ἀπλότητος, ζήλου καὶ ὀρθῆς κρίσεως. Σκοπὸς δὲ τοῦ Ἀντωνίου εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν εὐσεβῶν εἰς τὴν περιφρόνησιν τῶν κοσμικῶν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐρήμου· ὅθεν καὶ δὲν συμβουλεύει αὐτοῖς οὔτε τὴν μελέτην, οὔ-

τε τὴν ἐνέργειαν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, τὰ δύο ταῦτα στηρίγματα τῆς χριστιανικῆς κλήσεως· « Τὰς μὲν γραφὰς (λέγει ὁ Ἀν-
 » τώνιος πρὸς τοὺς μοναχοὺς,) ἱκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν,
 » ἡμεῖς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλεί-
 » φειν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ ὑμεῖς τοίνυν ὡς τέκνα φέρετε τῷ πα-
 » τρι, λέγοντες ἃ οἶδατε· καὶ γὰρ δὲ, ὡς τῇ ἡλικίᾳ πρεσβύτερος
 » ὑμῶν, ἃ οἶδα καὶ ἔν πεπείραμαι μεταδίδωμι. Ἐστω δὲ
 » προηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὕτη σπουδὴ, ἀρξάμενοι μὴ ὑπεν-
 » δοῦναι, μηδὲ ἐκκακεῖν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ λέγειν, ἐχρονίσα-
 » μεν ἐν τῇ ἀσκήσει· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀρχόμενοι καθ' ἡμέραν,
 » τὴν προθυμίαν ἐπαυξήσωμεν. Ὅλος γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος
 » βραχύτατός ἐστι, μετρούμενος πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας·
 » ὥστε καὶ πάντα τὸν χρόνον ὑμῶν μηδὲν εἶναι πρὸς τὴν αἰῶ-
 » νιον ζωὴν. Καὶ πᾶν μὲν πρᾶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀξίου πι-
 » πρᾶσκεται, καὶ ἴσον ἴσῳ τις ἀντικαταλλάσσει· ἡ δὲ ἐπαγγελί-
 » α τῆς αἰωνίου ζωῆς ὀλίγου τινοῦ ἀγοράζεται. Γέγραπται
 » γάρ· αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἐβδόμηκοντα ἔτη·
 » ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν,
 » κόπος καὶ πόνος. Ὅτ' ἂν τοίνυν πάντα τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη,
 » ἢ καὶ ἑκατὸν διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκ ἔσχα τοῖς ἑκατὸν
 » ἔτεσι βασιλεύσομεν· ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἑκατὸν, αἰῶνας αἰώνων
 » βασιλεύσομεν, καὶ ἐπὶ γῆς ἀγωνισάμενοι, οὐκ ἐν γῇ κληρονο-
 » μοῦμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἔχομεν τὰς ἐπαγγελίας· πάλιν δὲ
 » φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἀφθαρτον ἀπολαμβάνομεν αὐ-
 » τό. Ὡστε, τέκνα, μὴ ἐκκακῶμεν, μηδὲ νομίζωμεν χρονίζειν,
 » ἢ μέγα τι ποιεῖν· οὐ γὰρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ
 » πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν· μηδὲ εἰς
 » τὸν κόσμον ἐλέποντες, νομίζωμεν μεγάλοις τισὶν ἀποτετά-
 » γθαι· καὶ γὰρ καὶ αὕτη πᾶσα ἡ γῆ βραχυτάτη πρὸς ὅλον τὸν
 » οὐρανὸν ἐστίν. Εἰ τοίνυν καὶ πάσης τῆς γῆς κύριοι ἐτυχάνο-
 » μεν, καὶ ἀπετασσόμεθα τῇ γῇ πάση, οὐδὲν ἀξίον ἦν πάλιν
 » πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὡς γὰρ εἴ τις καταφρονή-
 » σαι μιᾶς χαλκῆς δραχμῆς, ἵνα κερδήσῃ χρυσᾶς δραχμὰς ἑκα-
 » τὸν, οὕτως ὁ πάσης τῆς γῆς κύριος ὢν, καὶ ἀπατασσόμενος

ἢ αὐτῇ, ὀλίγον ἀφήσει, καὶ ἑκατονταπλασίονα λαμβάνει. Εἰ δὲ
 ἢ οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ ἀξία τῶν οὐρανῶν ἐστίν, ὁ ἄρα ἀφίει ὀλίγας
 ἢ ἀρούρας, ὥς οὐδὲν καταλιμπάνει· καὶ οἰκίαν ἢ χρυσίον ἱκανὸν
 ἢ ἀφῇ, οὐκ ὀφείλει καυχᾶσθαι ἢ ἀκηδιᾶν. Ἀλλως τε ὀφείλομεν
 ἢ λογιζέσθαι, ὅτι καὶ μὴ ἀφῶμεν δι' ἀρετὴν, ἀλλ' ὕστερον ἀπο-
 ἢ θνήσκοντες καταλιμπάνομεν αὐτὰ πολλὰκις καὶ οἷς οὐ θέλο-
 ἢ μεν, ὥς ἐμνημόνευσεν ὁ Ἐκκλησιαστής. Διατί οὖν μὴ δι' ἀρε-
 ἢ τὴν ἡμεῖς καταλιμπάνομεν, ἵνα καὶ βασιλείαν κληρονομήσω-
 ἢ μεν; Διὰ τοῦτο μηδὲ τοῦ κτᾶσθαι τις ὑμῶν ἐπιθυμίαν λαμ-
 ἢ βανέτω. Τί γάρ κέρδος ταῦτα κτᾶσθαι, ἃ μηδὲ αἴρομεν μεθ'
 ἢ ἑαυτῶν; Τί οὐ μᾶλλον ἐκεῖνα κτώμεθα, ἃ καὶ μεθ' ἑαυτῶν
 ἢ ἄρα δύναμεθα, ἃτινά ἐστι φρόνησις, δικαιοσύνη, σωφροσύνη,
 ἢ ἀνδρεία, σύνεσις, ἀγάπη, φιλοπτωχία, πίστις ἢ εἰς Χριστὸν,
 ἢ ἀοργησία, φιλοξενία; Ταῦτα κτώμενοι, εὐρήσομεν αὐτὰ πρὸ
 ἢ ἑαυτῶν ἐκεῖ ποιοῦντα ἡμῖν ξενίαν ἐν τῇ γῇ τῶν πράξεων ἢ.

Ἀναγινώσκοντες τὴν σήμερον τὰς τοσοῦτον μακρόθεν ἀφιγμέ-
 μένας εἰς ἡμᾶς σοφὰς ταύτας σκέψεις, κατανοοῦμεν τὴν δύναμιν
 τοῦ ὁσίου ἐκείνου ἐρημίτου ἐπὶ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μιμηθῶσι
 τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θαυμασμὸν τῶν μὴ ἐλπι-
 ζόντων νὰ φθάσωσί ποτε εἰς τοῦ ἀσκητικοῦ βίου τὴν ἀρετὴν. Ὁ
 ἐν τῇ ἐρήμῳ βίος ἐθεωρεῖτο τότε ὥςτις πρόοδος ἐν τῷ σταδίῳ
 τοῦ βίου τοῦ ἱερατικοῦ, ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὥς πρόοδος ἐν
 τῷ σταδίῳ τῶν πόνων καὶ τῶν θυσιῶν· διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν
 ἐκείνην τοῦ χριστιανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ αὐτὸς ὁ αὐστηρότατος
 ἱερατικὸς βίος δὲν ἐφαίνετο ἐπαρκῶς εἰς τὴν ζέσιν τοῦ ζήλου
 καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐξιλασμοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος δὲν πε-
 ριωρίσθη εἰς μόνον τὸν βίον τοῦτον. Ἐξήρχετο ἐνίοτε τῆς ἐρήμου,
 ἐμιγνύετο μετὰ τοῦ κόσμου, καὶ ἐπειράζετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας
 τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου. Ὅθεν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὧμοῦ
 Μαξιμίνου ἦλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον·
 ἀλλ' ἀποτυχὼν, ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν ἐρημον, καὶ προῦχώρησεν
 εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῆς. Ὀδεύσας δὲ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύ-
 κτας πέραν τοῦ πρώτου ὄρου, ἔφθασεν εἰς ξηρὸν τι ὕψωμα, εἰς
 τοῦ ὀποίου τοὺς πρόποδας ἔρριψε διαυγὴς πηγὴ ἐν τῷ μέσῳ ἁλ-

γων ἀγρίων φοινίκων. Ἐκεῖ ἔστησε τὸν τελευταῖον αὐτοῦ σταθμόν, ζῶν ἀπὸ τοῦ ἄρτου, ὃν ἔφερον αὐτῷ οἱ τὰ περίξ οἰκοῦντες μοναχοί, καὶ οἱ διερχόμενοι τὴν ἔρημον νομάδες. Τέλος, ἵνα μὴ ἔχη τὴν χρεῖαν τινός, ἐκαλλιέργει μικρὸν τμήμα γῆς, κείμενον μετὰ τῆς ἄμμου καὶ τοῦ θράχου, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ ἐκεῖ δὲ προσέβαλλον τὸν ὅσιον ἐρημίτην αἱ συνήθεις ὀπτασίαι· ἀλλ' ἤδη παρίσταντο αὐτῷ οὐχὶ πλέον ἐν μορφῇ ἀνθρωπίνῃ, ἀλλ' ἐν μορφῇ ἀγρίων θηρίων πλανωμένων εἰς τὴν ἄμμον τῆς καιούσης ἐρήμου. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διετήρει ἄπασαν αὐτῆς τὴν ἰσχύν. Ἀπὸ τοῦ ὅρους ἐκείνου, ἔνθα διετέλει προσευχόμενος ὡς ὁ Μωϋσῆς, ἀπήρχετο πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν μοναστηρίων, πρὸς παραμυθίαν τῶν θλιβομένων, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν. Κατὰ τινας δὲ ἐπισήμους ἡμέρας καταβαίνων ἀπὸ τοῦ ἐρημητηρίου, ἐνεφανίζετο εἰς τὸν κόσμον, ὡς εἰκὼν τις τῆς ἀρχετύπου Ἐκκλησίας. Καί ποτε, ἐνδοὺς εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἀθανασίου, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ μακάριος πατριάρχης προσεκάλεσε τὸν Ἀντώνιον, ἵνα ἀντιτάξῃ αὐτὸν κατὰ τοῦ αἵρεσιάρχου Ἀρείου, γινώσκων κάλλιστα τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἔχη ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ ἡ παρουσία τοῦ ἀπλοῦ τοῦτου, ἀλλὰ γενναίου προμάχου τῆς κοσμοσωτηρίου πίστεως τοῦ θεοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἀντώνιος ὑπερέβαινε τὸ ἑκατοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος· τὴν δὲ ἡλικίαν ταύτην ἠϋζανεν ἔτι μᾶλλον τὸ μυστηριώδες μεγαλεῖον τοῦ ἐρημικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἦτο δὲ ἀπλούς, ἀφελὴς καὶ ταπεινὸς τοὺς τρόπους, ἀλλ' εἶχε τὴν συναίσθησιν τοῦ ἀπείρου μεγαλείου τῆς εἰλικρινοῦς χριστιανικῆς πεποιθήσεως, καὶ ἔνεκα τῆς συναίσθησεως ταύτης οὐδὲν ἐθαύμαζε τῶν ἐρημέρων κοσμιῶν μεγαλείων καὶ οὐδεμίαν τῶν ματαίων ἐπιδείξεων τῆς ἀνθρωπίνης κουφότητος. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, λαβὼν ποτε ἐπιστολὴν παρὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων, τῶν υἱῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, οἵτινες ἔγραφον συγχαίροντες αὐτῷ διὰ τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν θαύματα, « Μὴ θαυμάζετε », εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν μοναχοὺς, « εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς ἄνθρωπος γὰρ ἐστίν· ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώ-

» ποίς ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου γιού λελάληκεν ἡμῖν ⁽¹⁾ η.

Τὴν ψυχὴν ἔχων ἀενάως πλήρη ὑπὸ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ πατριάρχης τῆς ἐρήμου ἐφθασεν εἰς τὸ ἑκατοστὸν πημπτὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, ζῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπὸ τοῦ παρδειγματος αὐτοῦ μορφωθέντων ἐρημιτῶν, καὶ τῶν πολλῶν μοναστηρίων, τὰ ὅποια ἐθεμελίωσε καὶ διωργάνωσεν. Ἐνδοξος ἦδη ὑπάρχων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀπηνεστέρου διωγμοῦ, διῆλθε τὸ ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, τοῦ ἰδόντος τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ στιγμὰς, ἀφοῦ προηγουμένως συνέστησεν εἰς δύο ἐκεῖ παρόντας μοναχοὺς νὰ ἐνταφιάσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν, καὶ νὰ μὴ μιμηθῶσιν εἰς τὴν ταφὴν αὐτοῦ τὰς δεισιδαίμονας ἔξεις τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, διείλε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τὴν μόνην αὐτοῦ περιουσίαν, εἰπὼν τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις· » Διέλετε δέ μου τὰ ἐνδύματα· καὶ Ἄθανασίῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μίαν μηλωτὴν, καὶ ὁ ὑπεστρωννυόμεν ἱμάτιον, ὑπὲρ αὐτὸς μὲν μοι καινὸν δέδωκε, παρ' ἐμοὶ δὲ πεπαλαιώται· καὶ Σαραπίῳ ἐπισκόπῳ δότε τὴν ἐτέραν μηλωτὴν· καὶ ὑμεῖς ἔχετε τὸ τρίχινον ἐνδύμα. Καὶ λοιπὸν » σῶζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἀντώνιος μεταβαίνει, καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ὑμῶν ἔστι ».

Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν ἥσυχον τοῦτον θάνατον, ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπίσκοπος ἀπῆντησεν εἰς τὸ εὐσεβὲς καὶ συγκινητικὸν τοῦ ἐρημίτου κληροδότημα διὰ τῆς συγγραφῆς, ἐν ᾗ ἐξύμνησε τὴν τοῦ βίου αὐτοῦ ἀγιότητα. Τὰ δύο ὀνόματα τοῦ Ἀθανασίου καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἠνώθησαν, καὶ παριστῶσι τὰς δύο ἀντιθέτους τῆς θρησκείας δυνάμεις, ἡγουν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀπλότητα, τὸ μεταφυσικὸν ὕψος καὶ τὴν ἀνυπόκριτον πίστιν, ἐνεργούσας ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ θριάμβου καὶ δεσποζούσας τῶν ψυχῶν ἀπὸ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀλεξανδρείας μέχρι τῶν σιωπηλῶν κελίων τῆς κατὰ τὴν ἄνω Αἰγύπτου ἐρήμου ⁽²⁾.

(1) Ἀθανασ. Τόμ. Β'. σελ. 836.

(2) Αἱ ὁρθαὶ αὗται τοῦ συγγραφέως περὶ χριστιανισμοῦ σκέψεις προκαλοῦσιν

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ.

Η ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀρμενίων φθάνει μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, μέχρις αὐτῆς μάλιστα τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Κατ' ἀρχαίαν τινὰ παράδοσιν, διατηρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (α), ὁ ἀρμένιος ἡγεμὼν Ἀβγαρος, ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρσακιδῶν, ἀπέστειλε πρεσβείαν καὶ ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, προσκαλῶν αὐτὸν νὰ μεταβῇ καὶ μετοικίσῃ εἰς Ἐδεσσαν, μητρόπολιν οὖσαν τότε τῆς Ἀρμενίας, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν συγχρόνως νὰ

ἐτέρας, τὰς ὁποίας δὲν νομίζομεν ἀπὸ σκοποῦ νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Βιλλεμαίνος, μέγα ὄντως φαινόμενον τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι, ὅτι ἐνεργεῖ ἐπὶ ἀνθρώπων πάσης διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκει παραμυθίαν καὶ ἀνάπαυσιν ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἀπλοῦς ἀλγεύς, ὁ ἐνάρτεος καὶ ὁ τελώνης, ἡ σώφρων οἰκοδόμοισιν καὶ ἡ ἀμαρτωλὸς γυνή, πρὸς ἣν ὁ ἀπείρως εὐσπλαγγγος Κύριος εἶπεν· Οὐ δὲ ἐγὼ σε κατακρίνω· πορεύου καὶ ἡμῶν ἐκ τῆς ἀμαρτίας. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἔνθεν μὲν θεοποιῶν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς, ἔνθεν δὲ μισῶν ἀπολύτως πᾶσαν ἀδυναμίαν καὶ ἀποτυχίαν, τοὺς μὲν ἐπ' ἀρετῇ διακρινόμενους ἀνεκήρυττεν ἡμιθέους, τοὺς δὲ ἠθικῶς ἐκπίπτοντας κατεφρόνει καὶ ἀπῆλπιεν. Ὁ Χριστὸς τοῦναντίον εἶπεν· Οὐκ ἔστιν καλὸν καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Μεταξὺ δὲ τοῦ πεποιθότος ἐφ' ἑαυτῷ Φαρισαίου, ὅτι ἐστὶ δίκαιος, καὶ ἐξουθενούντος τοὺς λοιποὺς, καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλὰ μετρίφρονος τελώνου, ἔδωκε τὴν προτίμησιν εἰς τὸν δευτέρον. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἠτίμαζε καὶ κατεγέλα τὸν θεοσίτην, ὁ δὲ Χριστὸς παρελάμβανε μετ' ἑαυτοῦ τὸν ληστήν ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὁρθῶς οὖν εἶπε πού ὁ Σατωεριάνος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέτρεψε τὰς κοινῶς περὶ ἠθικῆς παραδεγμένας ἰδέας (« Le Christ renverse les notions communes de la morale »). Ἐνῷ δὲ ὁ χριστιανισμὸς, ἐκπροσωπεύων τὸ ἄπειρον τοῦ Θεοῦ ἔλεος, λέγει πρὸς τὸν ἀπείρως ἀμαρτήσαντα, ὅτι· « Οὐ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις », καθιστᾷ συγχρόνως τὰς ὑψηλοτάτας αὐτοῦ ἀληθείας προσίτας εἰς τὰς ἀπλουστάτας διανοίας. Δι' ἀρχαίαι θρησκείαι εἶχον τὰ μυστήρια, ἤγουν ἐτήρουν τὰ δόγματα αὐτῶν προσιτὰ εἰς ὀλίγους μόνον, εἰς δὲ τὸ πλῆθος παρεῖχον μόνον διεφθαρμένους τινὰς τύπους καὶ σύμβολα. Ὁ χριστιανισμὸς τοῦναντίον οὐδὲν κρύπτει, ἀλλ' αἱ ὑψίσται αὐτοῦ ἀλήθειαι εἶναι συγχρόνως καὶ αἱ ἀπλουστάται. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς θεώρησε τὰ παιδία καὶ τοὺς ἀπλοῦς πολὺ τῶν σοφῶν σοφωτέρους. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο φαινόμενον, ὅπερ οὐδεμία φιλοσοφία, οὐδεμία θρησκεία παρίστησιν, ἐκπηγάζει πάντως ἐκ τῶν περικαλλεστάτων θείων χαρακτήρων τῆς πίστεως τοῦ Σωτῆρος.

(α) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστ. Βιβλ. Α', Κεφ. ΙΓ'.

τὸν ἱατρῆυσιν ἐκ τῆς ἀσθενείας του. Κατὰ τὴν αὐτὴν παράδοσιν, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔστειλε τὴν εἰκόνα του εἰς τὸν εὐλαβῆ τοῦτον ἡγεμόνα, ὅστις πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν ἀνεγνώρισε καὶ ἐσέβάσθη τὴν οὐρανίαν δύναμιν αὐτοῦ. Δὲν θέλομεν νὰ συζητήσωμεν περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς γνησιότητος τῆς παραδόσεως ταύτης· λέγομεν μόνον ὅτι δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς μαρτυρίας αξιοπίστους, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν πίστιν ὀλοκλήρου τῆς ἀρμενιακῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐν τῷ χορῷ τῶν ἁγίων αὐτῆς κατατάσσει καὶ τὸν βασιλέα Ἀβγαρον (α). Καὶ ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ πρῶτος σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου, σπαρεῖς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κυρίου ἀποστόλου Θαδδαίου, καὶ ὑπὸ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως Ἀβγάρου προστατευθεῖς, δὲν ἐρρίζωθη βαθέως. Ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι ὁ ἀπόστολος Βαρθολομαῖος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἥτις συχνάκις ὠνομάσθη Ἰνδία, καὶ ὅτι ἐκεῖ ἔλαβε τὸν τοῦ μαρτυρίου θάνατον (β). Ὁ ἄγιος Ἱερώνυμος λέγει ὅτι ἡ Ἀρμενία ἐδέχθη τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰούδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου (γ). Ἐννοεῖται ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀρμενίας παραδέχονται ἀσμένως ὅλας τὰς ταύτας τὰς μαρτυρίας, καὶ ἐναβρύνονται δικαίως ὅτι ἔλαβον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας παρὰ τριῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος.

Ὅριστικῶς ὅμως καὶ τελεσφόρως ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐστειρώθη ἐν Ἀρμενίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς τετάρτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, τοῦ ἐπονομασθέντος Φωτιστοῦ. Κατήγετο ὁ ἱερός οὗτος ἐπίσκοπος ἐκ τῆς βασιλικῆς γενεᾶς τῶν Ἀρσακιδῶν. Ἡτύχησε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ πολλῶν καὶ διαφόρων βασάνων, καὶ ἐρρίφθῃ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Τριδάτου εἰς λάκκον βαθύν, καταδικασθεὶς ν' ἀποθάνῃ τὸν ἐξ αἰτίας θάνατον· ἀλλ' ὁ διώκτης αὐτοῦ, κυριευθεὶς ὑπὸ νόσου ὁμοίας τῆς τοῦ Να-

(α) Libr. symb. Eccles. orient. Calend. arm. Decemb. 21.

(β) Εὐσεβ. Βιβλ. Ε'. κεφ. I'.

(γ) Hier. in Matth. X. v. 4.

βουχοδονόσορος, ιατρεύθη διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἱεροῦ ὁμολογητοῦ καὶ, χριστιανὸς γενόμενος, ἐπροστάτευσεν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ βασίλειον. Ὁ λαὸς ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος του· ἐν δικαστήματι ὀλίγων ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ ἔτους **302**, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἠρίθμει ἤδη τεσσαράκοντα μυριάδας πιστῶν. Ὁ Φωτιστὴς Γρηγόριος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀρμενίας ὑπὸ Λεοντίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας. Ὁ ζῆλος τοῦ ἱεροῦ τούτου ἐπισκόπου, βοηθουμένου ὑπὸ βασιλέως πιστοῦ, ἐστερέωσε τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὴν νέαν ταύτην τοῦ Κυρίου ἄμπελον. Ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια ἡγέρθησαν καὶ τότε λέγουσι ὅτι ὠκοδομήθη καὶ τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Ἐτςμιαδζίνης, καθέδρα σήμερον τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας. Φέρει δὲ ὁ πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων τὸν τίτλον «Καθολικός».

Ἡ θεογνωσία τῶν Ἀρμενίων εἶναι μία τῶν λαμπροτέρων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐποχῶν. Ἡ τετάρτη ἀπὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρὶς εἶναι διάστημα διὰ τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν δοξασάντων αὐτὴν μεγάλων συγγραφέων· τότε ἤκμασαν ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Ἱερώνυμος, ὁ Αὐγουστίνος, κλπ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκατονταετηρίδα συνεκροτήθησαν καὶ αἱ περιφημότεραι τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, καθ' ὧς πολλὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων δογμάτων ὠρίσθησαν καὶ κατεγράφησαν ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως. Αἱ δεινὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας προσβολαὶ τῶν αἰρετικῶν Ἀρείου καὶ Μακεδονίου δὲν ἔσχυσαν οὔτε τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτῆς νὰ διαφθείρῳσιν, οὔτε τὸ πολίτευμα αὐτῆς νὰ διασειώσῳσιν, οὔτε νὰ διαμελίσῳσιν τὴν ἐνότητα αὐτῆς. Αἱ ἠγόμεναι προσπάθειαι τῶν ἀληθινῶν ποιμένων, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος φωτιζομένων, ἀπέκρουσαν, διὰ μόνων τῶν πνευματικῶν ὅπλων, τοὺς ἀπειλοῦντας τὴν Ἐκκλησίαν κινδύνους. Ἡ κοινότης αὐτῆ τῶν κινδύνων τούτων συνέσμιγξε τότε τοὺς συνδέοντας ὅλους τοὺς πιστεύοντας ὡς θεάνθρωπον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν δεσμούς. Μακάριαι αἱ ἡμέραι, αἱ ἰδοῦσαι τοιοῦτους φύλακας τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ!

Ούτε τῆς πάλης οὔτε τῆς νίκης ἔμεινεν ἀμέτοχος ἡ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία. Εἰς τὰς ἐν Νικαίᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει οἰκουμενικὰς συνόδους βλέπομεν συγκαθημένους μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ τοὺς ἐπισκόπους αὐτῆς. Τὰ πρακτικὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν συνόδων τούτων φέρουν τὴν ὑπογραφὴν Ἀριστάκου, τοῦ διαδόχου Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ, τὰ δὲ τῆς δευτέρας Νερσῆ, τοῦ ἐπονομασθέντος Μεγάλου (α). Κατὰ τὴν ἐν Ἐφέσῳ τρίτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀρμενίας δὲν παρευρέθησαν μὲν προσωπικῶς, Ἰσαὰκ δὲ, ὁ τῆς Ἀρμενίας ἀρχιεπίσκοπος, ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν ἔγγραφον τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἣ τις καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐνεκρίθη.

Οὕτω καλῶς διοργανωμένη καὶ ἐπὶ τοιούτων ἐδραίων βάσεων ὠκοδομημένη ἦτον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀρμενίας κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα. Ἡ πνευματικὴ παιδεία τοσοῦτον εἶχεν ἀναπτυχθῆ, ὥστε τὸ ἔτος 437 οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς, συγκροτήσαντες ἐπαρχιακὴν σύνοδον, κατεδίκασαν, μετὰ βαθεῖαν ἔρευναν, τὰ συγγράμματα Θεοδώρου τοῦ ἐπισκόπου Μοφουεστίας καὶ Διοδώρου τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνόδου ταύτης, μετὰ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, ἀπεστάλησαν εἰς τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλον ὅστις, εὐρὼν τὴν πίστιν τῶν τῆς Ἀρμενίας ἐπισκόπων ἐντελῶς ὀρθόδοξον, ἀπεκρίθη διὰ κοινωνικοῦ γράμματος (β).

Τόσον μέγα ἦτον τὸ πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας οἰκουμενικὰς συνόδους σέβας τῶν Ἀρμενίων, ὥστε ἐώρταζον ἐτησίως τὴν μνήμην αὐτῶν διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν. Καὶ ἡ μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐωρτάζετο τὴν 7 Σεπτεμβρίου, ἡ δὲ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 16 Φεβρουαρίου, καὶ ἡ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τὴν 10 αὐγούστου (γ). Ἀλλὰ τὸ οὐσιωδέστερον εἶναι ὅτι τὸ σέβας τοῦτο τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους ἔδει-

(α) *Histor. Arm. ecclesiast. et politic.* Clem. Jalani, σελ. 38 καὶ 92.

(β) *Collect. conciliar.* Mansi, τόμ. Ε', σελ. 422—432.

(γ) *Cod. liturg. Eccl. oriental.* de Adalb. Daniel. "Ὁρα τὸ ἀρμ. Καλενδ.

κνύετο διὰ τῶν ἔργων οὐχ ἥττον ἢ τῶν λόγων, καὶ οἱ κανόνες τῶν συνόδων τούτων ἐτηροῦντο ἀκριβῶς, καὶ τηροῦνται ἀκόμῃ κατὰ μέγα μέρος μέχρι τῆς σήμερον. Παρεκτός τούτου, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀρμενίας εὐρίσκοντο εἰς κοινωνίαν διηγεκῇ μετὰ τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν μετὰ τῶν ἐπισκόπων Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν ἡνωμένοι, οὐχὶ μόνον ἕνεκα τῆς γειτονείας, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς πνευματικῆς συγγενείας, τῆς συναφθείσης μεταξὺ αὐτῶν ἀφότου ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Φωτιστὴς ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος, ὡς εἴρηται, ὑπὸ Λεοντίου τοῦ Καισαρείας. Ὁ θρόνος τῆς Καισαρείας ἔλαμπε τότε λάμπιν μεγάλην καὶ ἑκτακτον ἀρκεῖ, μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς, ν' ἀναφέρωμεν τὸν Μέγαν Βασίλειον, ἀγαπῶντα περιπαθῶς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀρμενίας καὶ συντελέσαντα μεγάλως εἰς τὴν τῆς θρησκευτικῆς παιδείας διάδοσιν. Ὑπῆρξε καὶ ἄλλος τις ἀκόμῃ δεσμὸς μεταξὺ τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς, καὶ ἐπομένως τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ὁ δὲ δεσμὸς οὗτος ἦτον ἡ κοινότης τῆς λειτουργίας. Ἡ μόνη εἰς τοῦτο ὑπάρξασα διαφορὰ εἶναι ὅτι οἱ Ἀρμένιοι μετεχειρίζοντο, λειτουργοῦντες, τὴν ἐν συνήθει χρήσει γλῶσσαν.

Δυστυχῶς, ἡ τοιαύτη ἀδελφικὴ τῆς ἀρμενικῆς μετὰ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἔνωσις διήρκεσε δύο μόνας ἑκατονταετηρίδας, διαρρήχθαι κατὰ τὸ 491.

Κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ἡ Ἀρμενία ἐμβῆκεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν. ἔκτοτε πᾶσα σχέσις, πᾶσα συγκοινωνία μετὰ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατέστη ἀδύνατος. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμένη συνόδος, ἡ πολεμήσασα τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς, καὶ καθιερώσασα τὸ δόγμα τῶν δύο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φύσεων.

Οἱ Ἀρμένιοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ μετάσχωσι τῶν πράξεων τῆς συνόδου ταύτης· ἀπεπλανήθησαν μάλιστα ὑπὸ ψευδῶν πληροφοριῶν, πρὶν ἢ λάβωσι τὰ ἐπίσημα αὐτῆς πρακτικά. Ἀπατηθέντες ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων, συνεκρότησαν ἐθνικὴν σύνοδον ἐν Βαγαρχαβάδῃ, εἰς ἀντίρρουν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου,

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Βαγαρχαβάδῃ συνόδου κατάκρισις τῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου πράξεων στηρίζεται ἐπὶ ψευδοῦς βάσεως, διότι ἀποδίδει εἰς τὴν σύνοδον ταύτην τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, καὶ σεβόμενοι τὴν ἱεράν ταύτην συνέλευσιν, ἀπέκρουον οἱ τῶν Ἀρμενίων ἐπίσκοποι τὰς πράξεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι. Ἀλλ' ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος δὲν εὐρίσκεται εἰς δογματικὴν ἀντίφασιν μετὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ. Ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου ἐγγράφου οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀρμενικῆς συνόδου ἔκριναν τὴν ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικὴν τὸ ἐγγράφον δὲ τοῦτο εἶναι ἢ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐνωτικῶν γνωστὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος ἐπιστολή· ἀλλὰ τὸ ἐγγράφον τοῦτο δὲν ἀρκεῖ οὔτε εἰς κρίσιν οὔτε εἰς κατάκρισιν, διότι ἀτελῶς περιέχει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δόγματα τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

Περισσότερον ἀκριβὲς δὲν εἶναι καὶ ἡ κατὰ τῆς τετάρτης οἰκουμενικῆς συνόδου κατηγορία τῶν Ἀρμενίων, ὡς δῆθεν ἐγκρινάσης τὰ συγγράμματα τοῦ Μοψουεστίας Θεοδώρου ποτὲ τοιαύτη ἐγκρισίς δὲν ἔγεινεν. Ὅθεν θεωροῦμεν ὅλως ἀδίκους τοὺς αὐστηροὺς τούτους τῆς ἐν Βαγαρχαβάδῃ συνόδου λόγους· α' Ἡμεῖς οἱ τῆς Ἀρμενίας ἐπίσκοποι, πρεσβεύοντες τὴν μόνην ἀληθινὴν πίστιν, τὴν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν τριῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κληροδοτηθεῖσαν, ἀποκρούομεν τὴν βλάβσημον τούτων διδασκαλίαν (τὸ ὑποτιθέμενον περὶ τῶν δύο προσώπων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δόγμα), καὶ πᾶσαν ἄλλην ὁμοίαν (α) η'. Ἡ κατηγορία, ἢ μᾶλλον ἡ καταδίκη αὕτη, εἶναι, λέγομεν, ἀνυπόστατος.

Ἀλλὰ, καὶ μετὰ τὴν παρανόησιν ταύτην, ἡ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπη τῆς ἀρμενικῆς δὲν ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς· πλείστοι τῶν Ἀρμενίων διετήρουν σχέσεις καὶ κοινωνίαν μετ' αὐτῆς καὶ σέβας πολὺ πρὸς αὐτὴν ἐδείκνυσαν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ἠγέρθησαν ἔριδες, διακρίσεις καὶ φατρίαι, συνέπειαι φυσικαὶ πάσης μετὰ τῆς πρῶ-

(α) Hist. de l'Arménie, par Chamian, Venise, 1786. Τόμ. Β', σελ. 226 — 227.

της μονάδος ῥήξεως. Μετὰ ἑκατὸν ἔτη, τὸ στάδιον τῆς διχονοίας ἔγεινεν εὐρύτερον ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀρμενίας Ἀβραάμ συνεκρότησε τὸ 596 σύνοδον κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Γεωργίας, ἀποκρούων τὴν ὑποτιθεμένην αὐτῶν νεστοριανὴν αἵρεσιν, καὶ τὴν προσήλωσιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Ἐνταῦθα ἡ διαφθορὰ τῆς διδασκαλίας ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ μίσους ἐθνικοῦ, διότι ἡ σύνοδος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς Ἀρμενίους πᾶσαν σχέσιν συγγενείας, ἀκόμῃ καὶ ἐμπορίας, μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Γεωργίας. Ὅποια δυστυχὴς μισαλλοδοξία!

Ἄς σταθώμεν ὀλίγον εἰς τὰς λυπηρὰς ταύτας τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῶν Ἀρμενίων ἱστορίας σελίδας. Ποῖαι εἶναι λοιπὸν αἱ αἰτίαι ἡ αἱ ἀφορμαὶ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας; Λόγος γίνεται περὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς συγκοινωνίας ἀφοῦ ἡ Ἀρμενία ὑπετάγη εἰς ξένον ζυγόν· ἀλλ' ὁ ἀπόστολος Παῦλος, σιδηροδέσμιος ὡν αὐτός, δὲν μᾶς λέγει ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως ἡ πίστις, οὐ δέδεται (α); Ὁ αὐτὸς ἀπόστολος δὲν μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει (β), καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ συμβιβάζονται αἱ καρδίαι παρηγοροῦνται εἰς τὰς δυστυχίας; (γ)

Ἄς ὁμολογήσωμεν εἰλικρινῶς ὅτι ἂν τὰ ἐκ τῆς τυραννίας καὶ τῶν κατακτιήσεων προερχόμενα ἐμπόδια χαλαρόνωσι μεταξὺ ἡμῶν τοὺς δεσμούς τῆς ἀγάπης, τοῦτο γίνεται ὅταν οὔτε ἡ πίστις ἡμῶν ᾔηται ἀρκούντως ζωρὰ καὶ πεφωτισμένη, οὔτε ἡ ἀγάπη ἡμῶν ὅσον πρέπει ζωρὰ καὶ θερμή.

Οἱ χριστιανοὶ τῶν τριῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων, καίτοι μεμακρυσμένοι ἀλλήλων, καταδιωκόμενοι, στερούμενοι μέσων συγκοινωνίας, διετήρησαν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ δόγματος καὶ σχέσεις φιλικάς. Δύο αἰῶνας καὶ ἐπέκεινα ἐθάσταζεν ἡ ῥωσική Ἐκκλησία τὸν θαρὺν τῶν κατακτητῶν Τουρκο-Ταρτάρων ζυγόν, ὅστις καὶ τὰς δυνάμεις τῆς παρέλυσεν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν

(α) Β'. Τιμόθ. Β'. 9.

(β) Α'. Κορινθ. ΙΓ'. 8.

(γ) Κολασ. Β'. 2.

της ἀνεχαίτισεν ὅτι ὅμως οἱ θάρβαροι οὗτοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν εἶναι ἡ ἀγιότης τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ ἡ πιστὴ αὐτῆς ἔνωσις καὶ προσκόλλησις πρὸς τὴν καθόλου ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐξ ἧς μετεδίδοντο πρὸς αὐτὴν καὶ φῶτα, καὶ συνδρομὴ, καὶ κοινότης εὐχῶν καὶ δεήσεων.

Συνετέλεσαν πρὸ πάντων εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς ἀρμενιακῆς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς, τῆς γεωργιακῆς καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας αἱ ἐθνικαὶ ἀντιζηλίαι καὶ ἐγγχώριοι προλήψεις, δοῦσαι περιφιλαντόν τινα εἰς τὰ πνεύματα βλαπτῆν, ἀντικειμένην ὅλως εἰς τὴν ὑποίαν ἀπαιτεῖ ἐξόχως ὁ χριστιανισμὸς αὐταπάρνησιν καὶ ἀφροσύνην. Δὲν εἴμεθα ἐξ ἐκείνων οἵτινες ὀνειρεύονται τὴν κατάργησιν τῶν ἐθνικοτήτων, τὴν ἐξάλειψιν τῶν ὁρίων μεταξὺ φυλῶν καὶ βασιλείων, τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ βίου σχέσεων τῶν διαφορῶν λαῶν. Τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι ἀνθρωπίνως κατορθωτὰ, καθὼς δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἡ ὁμοιομορφία εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα, ἡ ὁμοιομορφία εἰς ὅλας τὰς διανοίας, ἡ ὁμοιοπάθεια εἰς ὅλας τὰς ἀρέξεις. Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὰς ἐθνικὰς διακρίσεις, ὁ Δημιουργὸς αὐτὸς ὥρισεν εἰς ἕκαστον λαὸν τὸ ἔργον του καὶ τὸν προορισμὸν του· ἡ δὲ πανσοφία αὐτοῦ ἐξ ὅλων τῶν ποιητικῶν τούτων παρήγαγε τὴν ἁρμονίαν. Ἐξ ἄλλου μέρους ὅμως, δὲν συμφωνοῦμεν οὔτε μετ' ἐκείνων οἵτινες συγχέουν τὴν ἐθνότητα μὲ τὸν παντελεῖ χωρισμὸν τῶν λαῶν ἀπ' ἀλλήλων, μὲ τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸ μῖσος κατὰ παντὸς ξένης ἐθνότητος στοιχείου. Οἱ οὕτω φρονοῦντες παραγνωρίζουν τὴν ταυτότητα τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀντιπράττουν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀποκαλύψαντος τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ πρὸς ὄφελος ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅποιασδήποτε πατρίδος καὶ ὁποιανδήποτε ἡθῶν, παραδέχονται τὰς προλήψεις τῶν ἐξ Ἰουδαίων ἐκείνων χριστιανῶν οἵτινες ἤθελαν νὰ κλείσωσι τοῦ χριστιανισμοῦ τὰς θύρας εἰς τοὺς ἐθνικοὺς. Ὑπάρχει τι ἐπικρατοῦν τῶν ἐθνικῶν διαφορῶν καὶ ἐπαναφέρειν τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἐνότητα, εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ταυτότης τῆς πίστεως, τῆς ἀποκαλυφθείσης διδασκαλίας, τῆς χριστιανικῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, τῶν αὐτῶν τῆς σωτηρίας μέσων, τῆς αὐτῆς οἰκογενείας καὶ τῆς αὐ-

τῆς πνευματικῆς πατρίδος, τῆς Ἐκκλησίας δηλαδή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας εἶναι ὅλοι μέλη, κατὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ ἀποστόλου Παύλου· «Νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν· ὅπου οὐκ ἐν Ἑλλήνι καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἡκροβυστίᾳ, θάρβαρας, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός (α) ».

Ἄν ἡ τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησία δὲν ἀντέστη ὅσον ἔπρεπε εἰς τὰ στενὰ ταῦτα αἰσθήματα, τὰ προξενήσαντα τὸν χωρισμὸν αὐτῆς, ἐξ ἄλλου μέρους ὅμως καὶ ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔπραξεν ὅ,τι ἀπῆτει πρὸς ἀποφυγὴν τοιοῦτου ὀλεθρίου ἀποτελέσματος. Ἰσχυροτέρα οὔσα τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, δὲν τὴν ὑπεστήριξε κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν δυστυχιῶν τῆς. Κατέχουσα τὰς ἀληθεῖς ἀποφάσεις τῆς ἐν Σαλκιδόνι συνόδου, καθὼς καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν σοφῶν αὐτῆς διδασκάλων, ἡμέλησε νὰ διαβιβάσῃ αὐτὰς εἰς Ἀρμενίαν, νὰ προκαλέσῃ ἡπίως τὴν παραδοχὴν αὐτῶν, νὰ ὑποφέρῃ μετὰ συγκαταβάσεως καὶ ὑπομονῆς τὸν ἐξ ἀπάτης προελθόντα ἐρεθισμὸν. Ἄν ἦνοιγε μετ' ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν τὰς ἀγκάλας, ὁ ὀλέθριος ἴσως χωρὶς σμὸς ποτὲ δὲν ἔθελε συμβῆ.

Ἵνα κατορθωθῇ προσέγγισις, πρέπει νὰ προχωρήσωσιν ἕκαστέρωθεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη· πρέπει νὰ κλίνωσιν ἀμοιβαίως καὶ οὕτω νὰ φθάσωσιν εἰς ἐν σημεῖον ἐπαφῆς. Μόνον αἱ εἰς γωνίαν κλίνουσαι γραμμαὶ δύνανται ν' ἀπαντηθῶσιν· αἱ παράλληλοι ποτὲ δὲν ἀπαντῶνται.

Ἡ ἐνθύμησις τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν καθ' ἃς ἐπεκράτει ἡ ἐνότης μεταξὺ τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς, καὶ ἐπομένως τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἡ ἐπιθυμία τὴν ὁποίαν ἡσθάνετο νὰ συμπαρηκληθῇ, ὥς λέγει ὁ Ἀπόστολος, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως

(α) Κολασι. Γ', 8-11.

(α), παρεκίνει πάντοτε τὸν κλάδον τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ νὰ ζητῇ νὰ συνάψῃ καὶ πάλιν τοὺς ἐκ λυπηροτάτης ἀπάτης συντριβέντας δεσμούς. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πολλές πρὸς σκοπὸν τοιοῦτον γενομένης ἀποπειράς· ἀποπειράς μᾶλλον ἢ ἥττον εὐτυχεῖς, μηδέποτε δὲ μέχρι σήμερον διὰ πλήρους ἐπιτυχίας στεφθείσας.

Ἐκτὸς τῶν ἄνω εἰρημένων συνόδων, οἱ Ἀρμένιοι συνεκρότησαν καὶ πολλές ἄλλας, θέλοντες νὰ θεβαιωθῶσι περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς πέτρας ταύτης τοῦ σκανδάλου ἐφ' ἧς συνετρίβετο πᾶσα ἔνωσις. Σύνοδον τοιαύτην συνεκρότησαν κατὰ τὸ 629 ἔτος, ἐν τῇ πόλει Καρίνῃ· παρεκίνησε δὲ τοὺς Ἀρμενίους εἰς συγκρότησιν τῆς συνόδου ταύτης Ἡράκλειος ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, εὐρεθεὶς τότε εἰς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἀσίας, διότι ἠλπίζεν ὅτι ἡ δογματικὴ ἔνωσις ἤθελε μεγάλως τὸν ὠφελῆσαι ἐν μέσῳ τῶν ἐπαπειλούντων ἐκεῖ τὴν αὐτοκρατορίαν κινδύνων. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ταύτης αἰτίας, ἐκινεῖτο ὁ Ἡράκλειος καὶ ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, λυπούμενος διότι ἔβλεπε πόσους σπαραγμούς καὶ ἀταξίας ἡθικὰς ἔφερεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος χωρισμός.

Τὸ σχέδιον τοῦ αὐτοκράτορος ὑπεστήριξεν ἰσχυρῶς ὁ Καθολικὸς Ἐπίσκοπος, ὅστις καὶ μετέβη εἰς Καρίνην, συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων. Ἐκεῖ ὁ πρῶτος οὗτος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀρμενίας συνελάλησε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὅστις παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ παραδεχθῇ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Ἡ τοσάκις γενομένη καὶ τοσάκις ἀνασκευασθεῖσα κατὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου κατηγορία ἐσυζητήθη ἐκ νέου· οἱ Ἀρμένιοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος μετεῖχε τῆς αἵρέσεως τοῦ Νεστορίου, θεωροῦντος τὰς δύο φύσεις ὡς δύο διακεκριμένα ὄντα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐσπούδαζαν τὴν θεολογίαν· δυνάμεθα ἴσως νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἀνεμί-

(α) Ῥωμ. Α'. 12.

γνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὰ θεολογικά, καὶ ὅτι, παρὰ ν' ἀναλαμβάνωσι ξένα καθήκοντα, προτιμότερον ἦτον νὰ ἐκπληρῶσι τὰ ἴδια αὐτῶν ἀκριβέστερον.

Κατὰ τὴν προκείμενην ὁμως περίστασιν, αἱ θεολογικαὶ γνώσεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τὸν ὠφέλησαν μεγάλας. Ἐξέθηκεν ἐγγράφως ἐνώπιον τοῦ *Καθολικοῦ* τῆς Ἀρμενίας τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν *Καλκηδόνι* συνόδου μετὰ σαφηνείας καὶ ἀκριβείας αἰτινας ἥθελαν προξενήσει τιμὴν εἰς ἄνδρα ἐξ ἐπαγγέλματος θεολόγον. Ἡ *Λάβετῆ*, εἶπε πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, ἀνάγνωτε καὶ ἐξετάσατε· καὶ ἂν δυνηθῇτε νὰ μοὶ ἀποδείξετε ὅτι ὑπάρχει τι ἐνταῦθα ἐναντίον τῆς ὑγιούς τῶν πιστῶν διδασκαλίας, τότε θέλω κατηχήσει ἐγὼ αὐτὸς τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν πίστιν ὑμῶν. Ἄλλως, ὀρείλετε ὑμεῖς νὰ ἐνστερνισθῇτε τὴν πίστιν ἡμῶν (α) ἢ. Λογικώτερον δὲν ἐδύνατό τις νὰ λαλήσῃ. Ὁ *Καθολικὸς* ἀναγνούς τὸ ἐγγράφον τοῦ αὐτοκράτορος, ὠμολόγησε τὸ ὀρθόδοξον τῆς ἐκτίθεμένης διδασκαλίας. Τὸ δυσκολώτερον ὁμως ἦτον νὰ ἐμπνεύσωσι τὸ αὐτὸ φρόνημα εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἀρμενίας.

Ὁ Ἀρμένιος εἶναι ἐπιμόνως συντηρητικὸς· εἶναι δὲ τοῦτο πρότερον ἢ ἐλάττωμα ὅλων τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Αἱ συζητήσεις τῆς ἐν Θεοδοσιουπόλει συνόδου (β), ὅπου καὶ λαϊκοὶ πρόκριτοι παρευρέθησαν μετὰ τῶν ἐπισκόπων, ἐγένοντο ἐν μέσῳ πολλῆς *ταραχῆς*· ἡ ἐν *Καλκηδόνι* σύνοδος ἐγείρετο ὡς φοβερὸν φάντασμα ἐνώπιον προκατειλημμένων ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἡ εὐγλωττία τοῦ Θεοδώρου, συγγενοῦς τοῦ *Καθολικοῦ*, κατίσχυσε καὶ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἐπιμονῆς, ἡ τετάρτη οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεγνώρισθη, καὶ ἡ ἐνωσις μετὰ τοῦ κορυφαίου τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς ἀποκατέστη.

(α) Hist. Clem. Galan. σελ. 247—249.

(β) Riblioth. max. Patr. Tόμ. IB'. σελ. 816. Οἱ ἱστορικοὶ διαφωνοῦν περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ὅπου ἡ σύνοδος αὕτη συνεκροτήθη. Οἱ μὲν λέγουσιν τὴν *Καρίνην*, οἱ δὲ τὴν Θεοδοσιουπόλιν.

Ἡ διαφωνία αὕτη δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ συνέντευξις τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ *Καθολικοῦ* ἐγένετο ἐν *Καρίνῃ*· καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν τῇ πόλει ἀπεφασίσθη ἡ ἰδέα τῆς συνόδου, ἡ δὲ σύνοδος αὕτη συνεκροτήθη ἐν τῇ πλησίον αὐτῆς Θεοδοσιουπόλει.

Κατὰ δυστυχίαν, σπέρμα τι διχονοίας ἔβαινε, καὶ τοῦτο ἀνε-
θαλψεν Ἰωάννης τις, πρωτοπαππᾶς καὶ σκευοφύλαξ τῆς πατριαρ-
χικῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας. Ὁ ἱερεὺς οὗτος, ἐναντίον τῆς
γενομένης ἀποφάσεως, ἐπέμεινεν εἰς τὸ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκ-
κλησίας μῖσος. Καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς συνόδου, ὥμοσε νὰ λάβῃ
ἐκδίκησιν. Ἦτον ὁὕτως τὸν νοῦν, ἐπιχειρηματικὸς τὸν χαρακτῆρα,
καὶ ἐγνώριζε νὰ ἐκμεταλλεύῃ τὰ πάθη καὶ τὰς προλήψεις. Κα-
τῶρθως λοιπὸν νὰ σχηματίσῃ ἴδιον κόμμα λίαν ἰσχυρὸν, καὶ
κρημνίσας ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τὸν διάδοχον τοῦ Ἐσ-
δρα *Καθολικὸν* Νερσῆν, φίλον ὄντα τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς εἰρή-
νης, ἀνηγορεύθη διάδοχος αὐτοῦ. Πρώτη τοῦ νέου *Καθολικοῦ*
πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ συγκάλεσις νέας συνόδου, ἥτις καὶ συγκροτη-
θεῖσα ἐν Μανασκέρδῃ κατεδίκασε τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον καὶ
τὸν *Καθολικὸν* Ἐσδραν, ὡς εἰσαγαγόντας δόγμα αἰρετικὸν ἐπὶ
τῶν δύο φύσεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποδιδομένην ὑπὸ
τοῦ Νεστορίου ἔννοιαν, ἐνῶ κατ' αὐτὸν μία μόνη, ἐν τῷ Σωτῆρι,
ἔπρεπε ν' ἀναγνωρισθῇ φύσις. Οἱ ἀρμένιοι ἱστορικοὶ ἀναγνωρίζουν
ὅτι ἡ τόσον σαφῶς διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Καθολικοῦ* Ἰωάννου
καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ διδασκαλία τοῦ Εὐτυχοῦς δὲν ἦτον παρ'
αὐτοῖς πλάνη περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ' ὅτι τὸ μὴ ἀκριδὲς αὐτῆς
συνίστατο μόνον εἰς τὴν ἔκφρασιν, ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης εἰς
τὴν λέξιν φύσις ἐννοίας, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασις αὐτῶν προῆλθεν ἐκ
μόνου τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μίσους τοῦ *Καθολικοῦ* Ἰωάννου.
Μεγάλην δὲ διήγειρε δυσαρέσκειαν μεταξὺ τῶν φίλων τῆς ἐνώ-
σεως ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς ἐν Μανασκέρδῃ συνόδου (α).

Ἡ φήμη τῆς ἀτυχοῦς ταύτης πράξεως ἔφθασε ταχέως εἰς τὰς
ἀκοὰς τῶν Ἑλλήνων οἵτινες, μόνην τὴν συμβουλήν τῆς ὀρχῆς αὐ-
τῶν ἀκούοντες, ἐκήρυξαν ὅλους τοὺς Ἀρμενίους *μοροφιστάς*.
Οὕτω προσωπομάσθησαν οἱ ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κα-
ταδικασθέντες ὁπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς. Μετὰ ταῦτα, οἱ *μοροφιστί-*
ται ἐπωνομάσθησαν καὶ *Ἰακωβῖται*, ἀπὸ τινος Ἰακώβου, ἐπισκό-

(α) *Histor. arm. Galan.* σελ. 261 καὶ ἐπ. — *Hist. d' Arm. par Michel Tchamien*, Τόμ. Β', σελ. 380.

που Ἐδέσσης, ἐνστερνισθέντος τὴν αὐτὴν αἵρεσιν. Καὶ Ἰακωβί-
τας μέχρι τῆς σήμερον ὀνομάζουσι οἱ Ἕλληνες τοὺς Ἀρμενίους.

Τὸ ὄνομα τοῦτο κακῶς καὶ δυσαρέστως ἀντήχει εἰς τὰ ὦτα
τῶν Ἀρμενίων· ὅθεν καὶ ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν Καθολικὸν Ζαχα-
ρίαν νὰ ἐμβῇ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων οὔτινες εἴ-
χον τότε πατριάρχην τὸν περίφημον Φώτιον. Ἡ τῶν δύο πα-
τριαρχῶν ἀλληλογραφία περιεγράφη εἰς τὸ κύρος τῆς ἐν Χαλκη-
δόνι συνόδου, ὡς ἂν μὴ εἶχε συζητηθῇ ἀκόμη τὸ ζήτημα τοῦτο.
Θέλων δὲ ὁ Φώτιος νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν πρῶτον τῆς Ἀρμενίας
ἐπίσκοπον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐγγράφως ἐξηγήσεις λεπτομερεῖς
περὶ τῆς τετάρτης οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τῆς δογματικῆς
ὁμοφροσύνης τῆς ἱερᾶς ὁμηγύρεως ταύτης μετὰ τῶν πρὸ αὐτῆς
τριῶν.

Ἦτον δὲ ὁ Φώτιος, ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ἔξοχος θεολόγος
καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἄριστος ἐξηγητής· ὅθεν καὶ συνάδευσε
τὰς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις διὰ σαφοῦς ὁμολογίας πίστεως τῆς ἑλλη-
νικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν δογμάτων τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς
ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ Ἀμοδος ὁ τῶν
Ἀρμενίων ἡγεμὼν διεκρίνετο δι' ἀληθοῦς εὐσεβείας καὶ διαλ-
λακτικοῦ πνεύματος, ἔστειλε καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Φώτιος ἐπιστολὴν
δογματικὴν ἀφορῶσαν τὰ συζητούμενα, καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν
ἐπιμόνως νὰ μεταχειρισθῇ ὅλην του τὴν ἡγεμονικὴν δύναμιν εἰς
τὸ νὰ κρημυνθῇ, ἔλεγε, τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐγερθὲν
μεσότοιχον. Ἡ χριστιανικωτάτη αὕτη δέησις εἰσηκούσθη· ὁ Καθo-
λικὸς Ζαχαρίας συνεκάλεσε σύνοδον, κατὰ τὸ 862, εἰς Σχιρακα-
βάνην, ὅπου παρευρέθησαν ὁ ἡγεμὼν Ἀμοδος καὶ πλείστοι τῶν
ἐπισκόπων, ἡγουμένων καὶ προκρίτων τῆς χώρας. Ἡ σύνοδος
αὕτη, ὡς προσδέπει ἕκαστος, δὲν διῆλθεν ἄνευ ὁρρωδῶδων συ-
ζητήσεων· ὅχι μόνον ἡ ἐν Χαλκηδόνι, ἀλλὰ καὶ αἱ μετ' αὐτὴν
σύνοδοι ἐπολεμήθησαν ζωρῶς ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, δυσαρεστη-
θέντων ἰδίως διότι δὲν ἀπετέλουν καὶ οὗτοι μέρος αὐτῶν. Ἀλλ'
αἱ ἐξηγήσεις τοῦ πατριάρχου Φωτίου, συνηγοροῦντος καὶ ἐρμηνεύ-
οντος αὐτὰς εὐγλώττως Ἀρμενίου τινὸς ἀρχιεπισκόπου Οὐαταγά-
νου, καθησύχασαν τὴν σύνοδον καὶ ἔπεισαν αὐτὴν νὰ παραδε-

χθῆ καὶ ἀναγνώριση τὴν ἐν Χαλκηδόνι. Καὶ οὕτως ἀποκατέστη καὶ πάλιν ἡ μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας εἰρήνη (α).

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον πόσον εὐκολος μὲν εἶναι ὁ χωρισμός, δύσκολος δὲ ἡ διαλλαγή. Ζύμη τις διαφωνίας ἐναπομένει πάντοτε μετὰ τοὺς συμβιβασμούς· ἡ πεποίθησις ἀναγκάζεται νὰ παλαίῃ κατὰ τῶν ἔξεων καὶ προλήψεων, αἵτινες πολλάκις κατισχύουν τῆς πεποιθήσεως· τὸ πάθος ἀποπνίγει τὴν ἀγάπην· καὶ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως ἐξαφανίζεται, ἀπορροφωμένη ὑπὸ διαφορῶν περιστρεφομένων εἰς μόνην τὴν τυπικὴν πειθαρχίαν· τοῦτο καὶ συνέβη κατὰ τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἡ τῶν Ἀρμενίων παρεδέχθη ἐθιμα καὶ τελεταί, ἐξ ὧν διεταράχθη πάλιν ἡ εἰρήνη.

Ἐπαινετὴ ὑπὲρ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν προσπάθεια ἐπεχειρήθη κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα. Αἱ μαστίζουσαι τότε τὴν Ἀρμενίαν συμφοραὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχιποιμένους αὐτῆς ν' ἀλλάξωσιν ἔδραν, ἀποχωρήσαντες εἰς Γρόγκλαν, πόλιν ὑχυρὰν παρὰ τῷ Εὐφράτῃ.

Πρῶτος τῶν μετοικησάντων εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν ὑπῆρξεν ὁ Καθολικὸς Γρηγόριος ὁ Γ'. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἀρχιεπίσκοπος Νερσῆς, ἐτιμᾶτο μεγάλως παρὰ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀρμενίας ἕνεκα τῆς πολυμαθείας καὶ εὐσεβείας αὐτοῦ· προσκλήθεις ποτε νὰ διαλλάξῃ δύο ἡγεμόνας ἀρμενικῆς καταγωγῆς, τὸν τῆς Φρυγίας καὶ τὸν τῆς Κιλικίας, ὁ σεβασμύς οὗτος ἱεράρχης ἔτυχε νὰ συναντηθῇ μετὰ τινος τῶν συγγενῶν τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ. Κατ' εὐλαβίῃ τοῦ πρωτοστράτορος (τοιοῦτον εἶχε βαθμὸν ὁ τοῦ αὐτοκράτορος συγγενῆς) αἵτησιν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νερσῆς ἐξέθηκε τὴν ὁμολογίαν πίστεως τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, λαλήσας ἰδίως περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δογματῶν. Εὐχαριστηθεὶς δὲ ὁ Ἕλλην ἀξιωματικὸς ἐκ τῶν ἐξηγήσεων τούτων, παρεκάλεσε τὸν Νερσῆν νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἐγγράφως τὰ διὰ ζωῆς φωνῆς τὰ πρῶτον ἐκτεθέντα. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐγγρα-

(α) Histoire de Tchamien, tom. V, σελ. 681—687

φον ὑπεβλήθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ κατὰ τὸ ἔτος 1165.

Ἀπαντῶν ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν *Καθολικὸν* Γρηγόριον, ἀδελφὸν τοῦ Ναρσῆ, ἔγραψε πρὸς τοῖς ἄλλοις· α' Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιστολῆς τῆς σῆς εὐσεβείας ἠΰφρανε τὸν Θεὸν καὶ ἡμᾶς (α) η. Παρεκάλεισε δὲ αὐτὸν νὰ στείλῃ εἰς Κωνσταντινουπόλιν τὸν σοφὸν αὐτοῦ ἀδελφόν, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς ἐκεῖ συνόδου, καὶ εὐρείας ἄλλας ἐδίδεν ἐξηγήσεις. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ *Καθολικὸς* Γρηγόριος ἀπεβίωσε, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νερσῆς προσεκλήθη ὁμοφώνως εἰς τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ. Εἰς τοῦτον λοιπὸν ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς ἐνεχείρισε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπιστολήν. Ὁ νέος *Καθολικὸς* ἐδικαιολογήθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἕνεκα τῆς θλίψεως αὐτοῦ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ τῆς δυσχεροῦς θέσεως εἰς ἣν εὐρίσκετο ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ χώρα τῶν Ἀρμενίων.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς ὑπαγορεύεται ὑπὸ πνεύματος τῆς εἰρήνης· περιγράφει ἐν αὐτῇ μετὰ ζωηρότητος τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἀταξίαν, ἅτινα παρηκολούθησαν τὸν χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἡ περιγραφὴ αὕτη δύναται κάλλιστα νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἐξακόσια ἤδη, λέγει, παρῆλθον ἔτη ἀποῦ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ διηρέθησαν. Εἰς τὰς ἀρθρώσεις αὐτῶν εἰσέχθη τὸ μῖσος, πηγὴ πάσης ἐριδος καὶ ἀντεγκλήσεως· τὸ χαλεπὸν τοῦτο στοιχεῖον ἀφείλεν ὅλην αὐτῶν τὴν εὐλυγιστίαν, καὶ ἐρρίζώθη βαθέως ὥστε καὶ τὴν φάσιν αὐτῶν νὰ θέλῃ νὰ παραλλάξῃ. Πρέπει λοιπὸν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ βάλαμον τῆς ἀγάπης ἵνα δυνηθῶμεν νὰ θεραπεύσωμεν τὰ μέλη ταῦτα, καὶ ἀποσοβοῦντες τὴν ἐξωθεν ἐλθοῦσαν νόσον, μαλακύνωμεν αὐτὰ καὶ ἐξαφανίσωμεν τὴν παλαιωθείσαν τῶν ἀρθρῶν αὐτῶν σκλήρυνσιν, τουτέστι, πρέπει ν' ἀφαιρέσωμεν πᾶσαν πρόφασιν τοῦ ἡμετέρου χωρισμοῦ, τῆς ἐρημώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς βεβηλώσεως τῶν ἁγίων, τῆς καταστροφῆς τῶν εἰκόνων, τοῦ καταδιωγμοῦ τῶν ἱερέων, τῶν ἀμοιβαίων αἰτιάσεων. Καθ' ὅλα ταῦτα

(α) Mém. de l' Eglise arm. par Khoudobaceff, σελ. 186. 187. 188.

τὰ δεινὰ, ὑπερέβημεν τοὺς ἔχθρους τοῦ Χριστοῦ (α), πλησίον ἡδὴ ἡμῶν ζῶντας. Ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἰδιότροπος· ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἡπιότητα καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ ἀποκρούει τὴν σκληρότητα (β).

Ἀφοῦ οὕτως ἔθηκε τὴν ἀγάπην ὡς βάσιν τῆς σχεδιαζομένης ἐνώσεως, ὁ Καθολικὸς προτείνει εἰς τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀρχίσωσι τὸ ἔργον διὰ δημοσίων προσευχῶν, ἀπειθυνόμενων εἰς τὸν Θεὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, « ἵνα, λέγει, παύσῃ αὐτὸς ὁ Ὑψιστος τὰς διαιρέσεις, καὶ ἐνώσῃ ἀπὸ τοῦδε τοὺς υἱοὺς τῆς Σιών ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ. ἵνα καὶ αὐτὸς, ἡ πηγὴ πάσης εὐφροσύνης, συνευφρανθῇ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀγάπῃ καὶ διαλλαγῇ ».

Ἐκτὸς τῶν πνευματικῶν καρπῶν τοὺς ὁποίους ἡ διαλλαγή αὕτη μέλλει νὰ παράξῃ, ὁ πατριάρχης τῆς Ἀρμενίας προβλέπει καὶ πολιτικῶς αἴσια τὰ ἀποτελέσματα. Οἱ Τοῦρκοι ἡτοιμάζοντο τότε νὰ ἐπιβάλλωσι τὸν ζυγὸν αὐτῶν εἰς τὴν ἀνατολήν. « Ἄν ἡ »
 » θεία ὀργή, λέγει, παρέδωκε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τοὺς ἀπίστους,
 » ἔνεκα τοῦ ἡμετέρου χωρισμοῦ, ἡ ἔνωσις ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν
 » τοῦ Χριστοῦ θέλει ἐλκύσει ἐφ' ἡμᾶς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος·
 » θέλει δώσῃ φρόνησιν εἰς τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἀνδρῖαν εἰς τοὺς
 » στρατοὺς. Νομίζω ὅτι ἀκούω τὸν Θεὸν λέγοντα· « Ἐγὼ, ὁ
 » πλάστης ἡμῶν, ἔγεινα ἄνθρωπος, καὶ διὰ τῶν παθῶν καὶ τοῦ
 » θανάτου μου σᾶς ἤνωσα, ἐσκορπισμένους ὄντας ὑπὸ θηρίου ἀ-
 » γριωτάτου· δὲν σᾶς ἐζήτησα δὲ ἄλλο τι, εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν
 » εὐργετημάτων μου, εἰμὴ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην· καὶ ὑ-
 » μεῖς ἀπεκρούσατε τὴν γλυκεῖαν ταύτην ἐντολήν· ἐπροκρίνατε
 » ν' ἀκολουθήσετε τὴν συμβουλὴν τοῦ ἡμετέρου ἐχθροῦ, ἐνστερ-
 » νισθέντες τὸ μῖσος καὶ τὴν διχόνοιαν. Ὅθεν ἀπέστρεψα τὸ
 » πρόσωπόν μου ἀφ' ἡμῶν, ἐξησθένισα τὴν ἡμετέραν δύναμιν
 » καὶ παρέδωκα ἡμᾶς εἰς τοὺς ἀπίστους. Ἐὰν ἐπιστρέψετε καὶ
 » ἐκπληρώσετε τὴν περὶ ἀγάπης ἐντολήν μου, ἐὰν ἐνωθῆτε εἰς

(α) Ἐννοεῖ τοὺς Ἀγαρηνοὺς.

(β) Khondobacheff. σελ. 165, 166.

» μίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, θέλω μεταβάλλει
 » εἰς ἕλκος τὴν ὀργὴν μου, θέλω σᾶς ἀναδείξει κραταίους ἐν πο-
 » λέμοις καὶ ὑποτάξει ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν πάντα ἐχθρόν καὶ
 » πολέμιον ἡ.

Τὴν εὐγλωττον ταύτην ἐπιστολὴν ὑπηγόρευσεν ἡ ζωηρὰ ἐπι-
 θυμία τῆς ἐνώσεως καθὼς καὶ ἡ λύπη ἡ κυριεύουσα τότε τὰς καρ-
 δίας ἕνεκα τῶν δεινῶν παθημάτων τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὁ ἐπα-
 πειλῶν αὐτοὺς ἀκόμη κίνδυνος.

‘Ο Καθολικὸς αἰσθάνεται τὸ ἐπωφελὲς τῆς ἐνώσεως’ πείθε-
 ται δὲ ἔτι μᾶλλον ὅτι ὅλος ὁ χριστιανισμὸς συναισθάνεται τοῦ-
 το, πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ πάπας τῆς Ῥώμης ὁμοίαν τινὰ πρότα-
 σιν ἔστειλε τότε εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 Γράφει λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· « Πληροφοροῦ-
 » μεθα ὅτι ὁ πάπας ἔστειλε πρὸς τὸ κράτος σου ἄνδρας σοφοὺς
 » πρὸς διομολογίαν τῆς ἐνώσεως τῆς πίστεως· ἐν τούτῳ βλέπο-
 » μεν τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ τὸν τοῦ ἀνθρώπου!»

Οἱ ὑπὸ τοῦ Νερσῆ προτεινόμενοι τῆς ἐνώσεως ὅροι εἶναι χρι-
 στιανικοὶ καὶ εὐλογοί. « Αἰτούμεν, λέγει, παρὰ τοῦ κράτους
 » σου ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς περὶ τούτου βουλευσεως, νὰ μὴ δε-
 » χθῇτε τὰς ἐξηγήσεις ἡμῶν καθὼς ὁ δεσπότης δέχεται τὴν ἐξή-
 » γησιν τοῦ δούλου· νὰ μὴ ἤμεθα ὑπόχρεοι ν’ ἀκούωμεν τὴν ἐκ-
 » θεσιν τῶν ἡμετέρων σφαλμάτων, χωρὶς νὰ τολμῶμεν νὰ ἐκ-
 » θέσωμεν καὶ τὰ ἡμέτερα. Ἄν τὰ τοιαῦτα ᾖναι ἀνεκτὰ εἰς τὰς
 » ὑποθέσεις τοῦ κόσμου, τούτου, εἰς τὰς πνευματικὰς δὲν ἐπι-
 » τρέπονται.

» Ἄν καὶ, κατὰ τὰς ιδέας τοῦ κόσμου, κατέχῃς τὸν ὑψηλότερον
 » βαθμὸν, ἂν καὶ τὸ ἔθνος σου ὑπερτερῇ τῶν ἄλλων ἐθνῶν κατὰ
 » τὴν σοφίαν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ὁμῶς τῆς πνευματικῆς χάριτος,
 » ὅλοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, μικροὶ τε καὶ με-
 » γάλοι, ἔχουν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ αὐτὰ δικαιώματα·.

‘Ο Θεοσεβὴς καὶ πολυμαθὴς πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων δια-
 γράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ καὶ κανόνας τινὰς περὶ τοῦ τρόπου
 καθ’ ὃν πρέπει νὰ λύωνται τὰ ζητήματα, περὶ τῶν ἀρχῶν αἵτι-
 νες θέλουν ἀπορχνθῇ ἀνεκκλήτως, περὶ τῶν πηγῶν ἐκ τῶν ὁ-

ποίων θέλουν ἀντληθῇ τὰ ἐπιχειρήματα. » Εἰμεθα, λέγει, δύο
 » τοῖχοι κεχωρισμένοι· ἃς θέσωμεν ὑπ' ἀμφοτέρους τὸν αὐτὸν
 » θεμέλιον λίθον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ἃς λάβωμεν ὡς δικαστὰς
 » ἡμῶν τὰ γραφέντα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν,
 » ὡς καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων.
 » Τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν οἱ δικασταὶ οὗτοι θέλουν ἀναγνώρισει
 » ὡς ἀληθῆ καὶ πρὸς τὰς κρίσεις αὐτῶν συνάδουσαν, τὴν πίστιν
 » ταύτην ἃς τὴν παραδεχθῶμεν ἀναμφισβητήτως· τὰ δόγματα
 » δὲ καὶ τὰς παραδόσεις, τὰ ὅποια δὲν θέλουν εὐρεθῇ σύμφωνα
 » πρὸς τὴν εἰρημένην διδασκαλίαν, εἴτε ἡμέτερα εἴτε ὑμέτερα
 » εἶναι, ὀφείλομεν νὰ τὰ ἐγκαταλίπωμεν!

« Ἡ ἔρευνα καὶ αἱ συζητήσεις ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ ᾔναι λο-
 » γομαχίαι ἀνωφελεῖς καὶ σοφίσματα, ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε·
 » ἐπὶ μακρὸν ἤδη χρόνον, τὸ μέσον τοῦτο οὐδεμίαν ὠφέλειαν,
 » καὶ βλάβην μᾶλλον πολλήν, ἐπροξένησεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.
 » Ὅστις δὴποτε, θέλων νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ καὶ
 » νὰ εὐφημηθῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφειρίσκει νέας λέξεις, ὁ τοιοῦ-
 » τος εἶναι ἔμπορος λέξεων, οὐχὶ δὲ καὶ λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου·
 » σπαράττει, δὲν θαλασμώνει τὰ πληγωμένα τοῦ Χριστοῦ μέλη, ἢ
 » Ἀναγινώσκοντες τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νερσῆ, ἀδύνατον εἶναι νὰ
 » μὴ θαυμάσωμεν τὴν περίνοιαν, τὴν σοφίαν, τὸ φιλάδελφον καὶ
 » τὸ μεγαλόβουλον αὐτοῦ. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ προτερήματα ἀνυ-
 » ψοῦνται καὶ ἐξευγενίζονται διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἧτις δια-
 » λάμπει ἐν αὐτῇ, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν φράσιν· « Ἄν
 » λείπη τι, λέγει, ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ, οἱ ὑμέτεροι σοφοί
 » θέλουν τὸ ἀναπληρώσει (α) ».

Συνώδευε δὲ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Καθολικοῦ Νερσῆ καὶ
 λεπτομερὲς ὁμολογία πίστεως. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς
 τὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ
 πατριάρχου. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἐπρο-
 ξένησεν ὑπεῖρξεν ἀρίστη· ἢ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δυσμέ-
 νεια ἠλαττώθη· ἢ συζήτησις κατέστη κατορθωτή. Κατὰ δυστυ-

(α) Δύοθ, σελ. 163. 173.

χίαν, ἐδαπανήθη πολὺς καιρὸς εἰς ἀνωφελεῖς συνδιαλέξεις. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Καθολικὸν δύο σοφοὺς, τὸν διδάσκαλον Θεωριανὸν καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτην Ἰωάννην Οὐτμανον. Ἡ διήγησις τῶν συζητήσεων τῶν δύο τούτων ἀπεσταλμένων μετὰ τοῦ Νερσῆ εἶναι πολλὰ σχολαστική· ὁ πατριάρχης ὅμως τῶν Ἀρμενίων ὠφελήθη ἐκ τῆς συζητήσεως ταύτης.

« Ἐχομεν ἤδη, λέγει, ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑκκλησίας δογματῶν, ἐν ᾧ πρότερον, ἀπατηθέντες ὑπὸ τινων ἀμαθῶν, οὐτινὲς ἔλεγον ὅτι εἶναι Ἕλληνες, ἐπιστεύομεν ὅτι συμμετέχετε τῶν φρονημάτων τοῦ Νεστορίου. Καὶ ὑμεῖς δὲ, πλανηθέντες ἐπίσης ὑπὸ προσφύγων, ἐσκανδαλίσθητε καὶ μᾶς ἐνομίσατε ὁμόφρονες τοῦ Εὐτυχοῦς. Μετὰ βαθεῖαν καὶ σπουδαίαν ἔρευναν, ἀπεδείχθη ὅτι οὔτε ὑμεῖς παραδέχεσθε τὸν χωρισμὸν τῶν φύσεων, ὡς ἐφρόνει ὁ Νεστόριος, οὔτε ἡμεῖς τὴν σύγχυσιν αὐτῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς. Προσηγγίσαμεν λοιπὸν ἀλλήλους ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως ὁμολογία ».

Ὁ Καθολικὸς ἀνέβαλε νὰ ἐκδώσῃ τὴν τελευταίαν τοῦ ἀποφασισίν, διότι δὲν εἶχε πλησίον τοῦ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ θεολόγου τῶν Ἀρμενίων· ἔστειλε δὲ μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν νέαν ἐκθεσιν πίστεως, ἣτις ἐκρίθη λίαν ὀρθόδοξος καὶ πλήρης εὐσεβείας. Ὁ Θεωριανὸς ἐστάλη πάλιν εἰς Ἀρμενίαν ἵνα διεκπεραιώσῃ ζητήματά τινα μήπω σαφηνισθέντα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐτελεύτησεν ὁ Νερσῆς, αἱ δὲ διαπραγματεύσεις ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ Δ'. φίλου καὶ τούτου ὄντος τῆς ἐνώσεως. Τέλος πάντων, μετὰ δεκαεπταετίαι συζητήσεις καὶ ἐξηγήσεις, ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη ὑπὸ τῆς ἐν Γρόμκλα συνόδου, συνελθούσης τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ ἔτος 1179.

(Ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως.)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΙ ΣΥΝΟΔΟΥ (α).

Ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ ταῦτα ἐφαίνετο, ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἦν ἀνωφελής· διότι καὶ οἱ συναινέσαντες ἐπίσκοποι τῇ ἀποσταλείσῃ ἐκθέσει οὐκ ἀπέκρυπτον τὴν ἐαυτῶν ἀγανάκτησιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἔλεγον· τί ἔτι ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν οἱ Λατῖνοι; ἡμεῖς ἐγράψαμεν καὶ ἀπεστείλαμεν τὴν ἐκθεσιν. ἡμῶν ἐν ῥήσεσι πατερικαῖς· οὐδέν τι πλεόν ποιῆσαι δυνάμεθα. Ἀθυμοῦντες δὲ ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ καὶ στενοχωρούμενοι ἐκ τῆς σπάνεως τῶν ἐπιτηδεύων, ἡτοῦντο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἐπ' οἴκου ἐπάνοδον· ἀλλ' οὗτος ἤρνεϊτο. Ἐν δὲ τοῖς κατ' ἰδίαν συλλόγοις ἡσυχολοῦντο περὶ τὰ αὐτὰ ζητήματα, περὶ ἃ καὶ πρότερον, περὶ τὴν σημασίαν δηλονότι τῆς ἐκ καὶ διὰ, περὶ τὴν γνησιότητα καὶ ἀκεραιότητα τῶν μαρτυριῶν τῶν Λατίνων. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἀμφισβητήσεις ἐτελεύτων εἰς ἐριδας, καὶ πολλάκις εἰς ὕβρεις. Μάλιστα δὲ Ἀντώνιος ὁ Ἡρακλείας, γέρον ἀδαῆς μὲν πολλῶν, ἀλλὰ ζηλωτῆς τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ ὁ Μάρκος Ἐφέσου, ὁ γενναῖος αὐτῆς πρόμαχος, πολλάκις ἤκουσαν πολλὰ παρὰ τῶν λατινιζόντων. Ἀπαξ δὲ καὶ δημοσίᾳ ἀπεκάλεσε τὸν Μάρκον ὁ Βησσαρίων δαιμονιζόμενον, ὃ δὲ Δωρόθεος Μιτυληνῆς καὶ Μεθόδιος Λακεδαιμονίας ἠπέλουν καταγγελεῖν τῷ πάπᾳ, ὅτι αἰρετικὸν αὐτὸν ἀπεκάλεσεν. Ὁ Ἀντώνιος καὶ Μάρκος ἔφερον εἰς μέσον κατὰ τῶν λατινιζόντων τὰ τοῦ Νεῖλου Καθάσιλα· ἀλλ' ὁ πνευματικὸς Γρηγόριος καὶ Ἰσίδωρος ἀπεκάλουν αὐτὸν σχισματικόν, καὶ ἔλεγον, ὅτι, πρὶν ἢ λάβωσι μαρτυρίας ἐξ αὐτοῦ, ὄφειλον αὐτὸν ἀναθεματίσαι.

Ἐν τούτοις οἱ Λατῖνοι ἀνέμενον ἔτι ἀπάντησιν· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἤρνεϊτο αὐτήν. Ἐντυχὼν δὲ τῷ πάπᾳ, ἔλεγεν, ὅτι, εἰ δέχοντο οἱ Λατῖνοι τὴν ἐκθεσιν, προέβαινον καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὴν ἔνωσιν· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲν ὑπελείπετο αὐτοῖς ἕτερον, ἢ ἀπελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλοτε δὲ πάλιν ἀπαντῶν πρὸς

(α) Ὅρα Ἔτους Δ'. Ἀριθ. 3. σελ. 129—140.

τὸν μεμψόμενον πάπαν τὴν ἀπραξίαν τῶν Ἀνατολικῶν, ἔλεγε· βεβαίως ἡμεῖς ὑφείλομεν ὑμῖν ἐρμηνεῖαν τῆς ἡμετέρας ὁμολογίας, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων ἀμφιταλαντεύονται, οἱ μὲν δι' ἁμάθειαν, οἱ δὲ καὶ μὴ θέλοντες παραχρῆμα ἀφίστασθαι τῆς τῶν Πατέρων παραδόσεως. Τέλος, ἔπεισεν ὁ πάπας τὸν αὐτοκράτορα ὅπως ἀποστείλῃ τοὺς Ἀνατολικούς ἐπισκόπους εἰς τὸ μέγαρον τοῦ πάπα πρὸς συνδιάλεξιν.

Τῇ 27 Μαΐου ἐνεφανίσθησαν οἱ ἐπίσκοποι. Ὑποδεξάμενος δ' αὐτοὺς ὁ πάπας ἐν συνόδῳ ἐννέκ καρδινάλιων, ὑπέμνησε τοῖς ἐπισκόποις τοὺς τε πόνους τοὺς ἰδίους καὶ τὸν ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τὰς παραχωρήσεις, ἅμα δὲ καὶ τὴν βραδύτητα τῶν Ἀνατολικῶν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πάπα ἐν τε Φερράριᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ· ἠπειλεῖ μὴ βοηθεῖν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, εἰ μὴ ἔλαιντο τὴν ἑνωσιν· εἰ δ' ἔλαιντο, ἐπηγγέλλετο βοηθεῖν παρὰ πάντων τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως. Πιθανὸν δ' ὅτι καὶ πολ-
λὰ ἐγγύτερα ἀγαθὰ ἐπηγγείλατο τοῖς προθύμοις περὶ τὴν ἑνωσιν.

Ὅπως δὴ ποτε ὅμως, μετὰ τὴν νοθεσίαν ταύτην τοῦ πάπα, ὁ Ἰσίδωρος καὶ Βησσαρίων μετὰ τῶν Λακεδαιμονίως καὶ Μιτυλήνης παρέστησαν τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ θαρρά-
λέως, ὅτι, εἰ οὐ θέλεις τὴν ἑνωσιν, ἐνωθησόμεθα ἡμεῖς καὶ ἀνευ σοῦ. Τοῦτο πολλὴν τὴν ἰσχὺν ἔσχεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ διὰ τοῦτο συνεκάλεσεν εἰς διάσκεψιν τοὺς ἐπισκόπους (α).

Τῇ 28 Μαΐου ἤρξατο λόγων ἐν τῇ συνεδριάσει (β) ὁ αὐτοκράτωρ, ὑποδεικνύς τὴν ἀνάγκην τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀλλ' οὐχ ἥττον παρῆναι καὶ προσοχὴν περὶ τὴν ἑνωσιν. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐπίσκοποι ἐξεφώνησαν ἀνάθεμα κατὰ τῶν μὴ θελόντων τὴν ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶτα δὲ, κατ' αἴτησιν τοῦ πατριάρ-

(α) Synod. Flor. p. 589 — 601. Συρ. 9, 1 — 6. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Δωροθέου οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν συνεδριάσεων τῶν ἀπὸ 2 μέχρι 28 Μαΐου γενομένων, μόνος δ' ὁ Συροπούλος λέγει περὶ τούτων· ἀλλὰ πάλιν παραλείπει καὶ οὗτος τὴν νοθεσίαν τοῦ πάπα.

(β) Αἱ λεπτομέρειαι ταύτης καὶ τῶν ἐπομένων συνεδριάσεων, ἐν αἷς ὠρίσθησαν τὰ τῆς ἐνώσεως, λαμβάνονται ἰδίως ἐκ τοῦ Συροπούλου· διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Δωροθέου καταφαίνεται ἥδη διαρρήδην ἡ συμπάθεια τοῖς Λατίνοις. Οὐχ ἥττον ὅμως συμφωνοῦσι κατ' οὐσίαν τὰ παρ' ἀμφοτέρων λεγόμενα.

χει, ἀνεγνώσθησαν ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν οἱ λατινίζοντες ἐστήριζον τὴν ἰδίαν διδασκαλίαν. Εὐχερῶς δὲ παρετέθησαν τὰ χωρία ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βέκκου, ὡς καὶ πρότερον. Ἀναγινωσκομένων δὲ τῶν χωρίων ἀνευ συναφείας καὶ σειρᾶς, ὁ Βησσαρίων ἔλεγεν ἐπὶ ἐκάστου· « οὕτω λέγουσιν οἱ ἅγιοι ἐν πολλοῖς χωρίοις! » Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Δωρόθεος ἀνέγνω μαρτυρίας ἐκ τῶν Λατίνων Πατέρων.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀνέγνωσαν καὶ ἄλλα ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων, οἷον ἐκ τοῦ Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, Ἐπιφανίου, Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ ἐξήγαγον, ὅτι πάντες οἱ Πατέρες οὗτοι διδάσκουσι τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (α).

Τῇ 30 Μαΐου ἐγένετο ψηφοφορία. Παρεκλήθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὁ πατριάρχης ἵνα πρῶτος ἀποφύνηται. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἤρνεῖτο τοῦτο. Τέλος τοσοῦτον σκοτεινὴν καὶ ἐπαμφοτερίζουσαν γνώμην ἀπέφηνάτο, ὥστε πολλοὶ ἐξέλαβαν τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς ἐναντίους τῇ τῶν Λατίνων διδασκαλίᾳ. Μετὰ ταῦτα ἠκούσθησαν καὶ αἱ γνώμαι τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων ἐκ 37 δὲ ψηφισάντων· δέκα μόνον ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Ὡστε οἱ πλείστοι τῶν ἐπισκόπων οὐκ ἐπείσθησαν ταῖς μακραῖς ἀναγνώσεσι τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τῶν περὶ αὐτάν. Τοὺς δὲ λοιποὺς, Χαρτοφύλακα, Ἐκκλησιάρχην καὶ ἄλλους, ἐν οἷς ἦσαν πολλοὶ θερμοὶ ζηλωταὶ τῆς ὀρθοδοξίας, οὔτε ῥώπησαν, οὔτε ἐπέτρεψαν αὐτοῖς καὶ τὸ ἀποφάνεσθαι γνώμην, ἐπειδὴ δῆθεν ἦσαν βαθμῶ κατώτεροι τῶν ἡγουμένων. Ἦθελε δὲ ὁ αυτοκρά-

(α) Οὕτε ὁ Συρόπουλος οὔτε ὁ Δωρόθεος παρατίθενται ἢ ὑποδεικνύουσι τὰ χωρία τῶν Πατέρων, ἀρκούμενοι μόνον γενικώτερον τοῖς ἐνόμασιν αὐτῶν διὰ τοῦτο καὶ οὐ δυνατόν τὸ καταδείξει ἐνταῦθα τὸ αὐθαίρετον καὶ κακόδοξον τῆς ἐρμηνείας τῶν χωρίων τῶν Πατέρων, οἵτινες οὐδαμῶς διδάσκουσι τὸ τῶν Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα. Ἐχει ὅμως ὁ Θέλων πάντα τὰ χωρία τῶν Πατέρων, τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων προβαλλόμενα, καὶ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν παρὰ Ζοιρναβίτην.

τωρ ἀκοῦσαι καὶ τῶν λαϊκῶν τῶν ἐν τέλει τὴν γνώμην, ἀλλ' ἐκώλυσε τοῦτο ὁ πατριάρχης.

Ὁρῶντες δὲ οἱ λατινίζοντες ἀσθενῆ ἔτι τὴν ἰδίαν αὐτῶν μερίδα, ἐπενόησαν καὶ ἄλλους τρόπους. Καὶ δὴ ἔπεισαν τὸν πατριάρχην, ἵνα καλέσας οὗτος τινὰς πρὸς ἑαυτὸν πείσῃ πρὸς ἐνωσιν. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος Ῥωσσίας προὔτεινε μάλιστα ἀφορισμὸν κατὰ τῶν μὴ θελόντων τὴν ἐνωσιν· ἀλλ' ὁ πατριάρχης οὐ συνήνει τούτῳ, ὡς ἀλυσιτελεῖ. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐκάλεσε παρ' ἑαυτὸν ὁ πατριάρχης τὸν Μολδοβλαχίας, Τορνόβου, Ἀμασείας, μεμφόμενος πρῶτως, καὶ λέγων· «Καλῶς ἐπονήσατε. Οὐκ ἐστὲ ἰδιοκίμου; ἢ οὐκ ἐγὼ προέκοψα καὶ προσέβλεψα ὑμᾶς; Οὐκ ἐστὲ τοῦ κελίου μου καὶ τῆς φαιμιλίας μου; πῶς οὖν οὐκ ἠκολουθήσατε ἢ τῇ ἐμῇ γνώμῃ; . . . ἢ ἠβελήσατε ἵνα φανήτε, ὅτι ἔχετε ὑμεῖς ἢ κρεῖττονα εἰδήσιν εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας; καλῶς οὖν δα πῶς λέγουσι τοῦτο οἱ ἅγιοι». Οἱ ἐπίσκοποι ἔλεγον, ὅτι ἐνόμιζον σύμφωνα ἔχειν τὸν πατριάρχην, μὴ συμφωνοῦντες τοῖς Λατίνοις. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἔλεγεν, ὅτι ὤφειλον κάλλιον προσέχειν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶπεν ἀσαφῶς, ὤφειλον ἐκεῖνοι σαφέστερον εἰπεῖν. Μετὰ ταῦτα ἀπολύων αὐτοὺς, παρήνευσεν αὐτοῖς ὁ πατριάρχης ἀκολουθεῖν τῇ ἐκείνου γνώμῃ, ἣν ἐμελλεν ἐν τῇ ἐπομένῃ συνεδριάσει ἀποφαίνεσθαι. Ἐκάλεσε δ' ὁ πατριάρχης καὶ τὸν Μάρκον, καὶ ἐδέετο αὐτοῦ ἵνα χάριν τῶν ἁγίων καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς συναινέσῃ τῇ ἐνώσει. Ἀλλ' ὁ ἀκλόνητος ἀνὴρ οὐδαμῶς ἐπειθετο. Ὅτε δὲ καὶ πρότερον ἤδη ἐν τῇ Συνόδῳ ἔπειθον αὐτὸν, ὅπως χάριν τῶν ἄλλων συναινέσῃ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔλεγεν, ὅτι ἐν τοῖς τῆς πίστεως οὐδεμία χωρεῖ ὑποχώρησις. Ὅτε δὲ ἔλεγον τὴν διαφορὰν μικροῦ λόγου ἀξίαν, εἶπεν ὁ Μάρκος· «Παρόμοιόν ἐστι τοῦτο τῷ ῥήθῃ· θέντι παρὰ τοῦ ἐπάρχου πρὸς τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Γραπτόν· εἶπε γὰρ αὐτῷ, ὅτι μίαν μόνην κοινωνήσατε, καὶ ἔτερον οὐκ ἀπαιτοῦμεν, πορεύεσθε δὲ ὅποι φίλον ὑμῖν. Καὶ ὁ ἅγιος ἔφη πρὸς αὐτόν· ὁμοίον τι λέγεις, ὡς περ' ἂν εἴ τις, ἀξίων ἕτερον, λέγει· οὐδὲν αἰτοῦμαι σε, ἀλλ' ἢ τὴν σὴν ἀπαξ ἀποτεμεῖν κεφαλὴν, καὶ μετὰ ταῦτα πορεύου ὅπου θέ-

» λεις » (α). Μιμούμενος λοιπὸν ὁ Μάρκος τοιαῦτα ὑψηλὰ παραδείγματα, διέμεινε μέχρι τέλους ἀκλόνητος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατώρθωσε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὅπως ἐπισπάσῃται καὶ τινες ἄλλους ἐπισκόπους, καὶ τοὺς ἐκ Τραπεζούντος καὶ Μολδοβλαχίας πρέσβεις, ἐκλόνησε δὲ καὶ τὸν Κυζίκου, διαρυσάμενος αὐτῷ τὴν αἰτουμένην παρ' αὐτοῦ ἄλλοτε χώραν. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος εἰστίασε θαυσιλῶς τοὺς μητροπολίτας Μελενίκου, Δρίστρας, καὶ Δράμας καὶ ἄλλους τινάς, καὶ παρὰ πότον ἐκλινεν αὐτοὺς εἰς ἑνωσιν.

Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἑνωσιν καὶ πείθων τοὺς ἐπισκόπους παντοιοτρόπως, ᾔθελεν ἅμα μαθεῖν, ὅποια τις εἴη ἡ βοήθεια παρὰ τοῦ πάπα μετὰ τὴν ἑνωσιν. Προσήγαγε δ' αὐτῷ ὁ Ἰσίδωρος τρεῖς καρδιναλίους, οὔτινες ἐξ ὀνόματος τοῦ πάπα ἐξεβαίουν τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι α) ἀνελάμβανεν ὁ πάπας τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἀνατολικῶν β) ὑπισχνεῖτο συντηρεῖν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰδίους ἀναλώμασι τριακοσίους στρατιώτας καὶ δύο πλοῖα, πρὸς φυλακὴν τῆς πόλεως γ) ὅτι ἐμελλεν ὑποχρεώσῃν τοὺς προσκυνητάς ἵνα διέρχωνται διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δ) τυχούσης δ' ἀνάγκης, ἦν ἔτοιμος ἀποστείλαι εἴκοσι πλοῖα ἐπὶ ἐξαμηνίαν, ἢ δέκα ἐπὶ ἑν ἔτος ε) τέλος, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἐμελλε πείθειν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως ἵνα στρατεύσων εἰς βοήθειαν τῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν τοιαύτην προπαρσκευὴν ὥρισεν ὁ αὐτοκράτωρ δευτέραν συνεδριάσιν τῇ 2 Ἰουνίου (6) πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐνώσεως καὶ παραδοχὴν τοῦ λατινικοῦ δόγματος. Ἐν τῇ συνεδριάσει δὲ ταύτῃ πρῶτος ὁ πατριάρχης ἀπεφάνητο γνώμην, ἥτις, εἰ ὁρθῶς ἔχει, ἔστιν ἡ ἀκόλουθος « Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα » ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως » ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ οἱ Λατῖνοι οὐκ ἐξ » ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐξηγοῦνται τὴν ἐκπό- » ρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ, αἰτέρ-

(α) Συρ. 9, 6.

(6) Συρ. 9, 9. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Δωροθέου ἐγένετο τῇ 3 Ἰουνίου.

» γὰρ κακείνους καὶ δίδωμι γνῶμην, ὅτι ἡ διὰ αὐτὴ αἰτίαν δι-
 » δωσι τῷ Υἱῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐνοῦμαι αὐτοῖς καὶ
 » συγκαινωνῶ ».

Ἐξέθηκε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ γραπτὴν τὴν ἰδίαν γνῶμην ὁ
 πατριάρχης, ἔχουσαν οὕτως· « Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν τὰ ῥητὰ τῶν
 » ἁγίων Πατέρων τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν, τὰ μὲν
 » λέγοντα ὡς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς
 » καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὰ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ· εἰ καὶ ἐστὶ τὸ
 » διὰ τοῦ Υἱοῦ ταύτῃ τῷ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ
 » ταύτῃ τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅμως ἡμεῖς τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀφέντες,
 » λέγομεν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς
 » διὰ τοῦ Υἱοῦ αἰδίως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ
 » αἰτίας, τῆς διὰ ἐνταῦθα σημαίνουσας αἰτίαν ἐπὶ τῆς τοῦ ἁγίου
 » Πνεύματος ἐκπορεύσεως » (α). Ἀλλ' οὐχ ἥττον προσέθηκεν ὁ
 πατριάρχης, ὅπως οἱ Λατῖνοι μὴ ἀπαιτήσωσι παρὰ τῶν Ἀνατο-
 λικῶν τὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ συμβόλῳ προσθήκην τοῦ λατινικοῦ
 δόγματος. Μετὰ τὸν πατριάρχην ἀπεφάνησαν τὴν ἰδίαν γνῶμην
 οἱ τόποτρηται τῶν ἄλλων πατριαρχῶν καὶ οἱ λοιποί. Ἀλλ' ἥδη
 ἐπληθύνθησαν οἱ τῆς ἐνώσεως θιασῶται. Μόνοι δ' ἐνέμειναν πι-
 στοὶ τῇ ὀρθοδόξῃ· οἱ τρεῖς τοποτρηταί, ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας
 Ἀντώνιος, ὁ τοῦ Ἀντιοχείας Μάρκος, καὶ ὁ τοῦ Ἱεροσολύμων
 Δοσίθεος, καὶ ὁ Ἀγγιᾶλου μητροπολίτης Σωφρόνιος. Ὁ δὲ Τρα-
 πεζοῦντος Δοσίθεος δι' ἀσθένειαν οὐ παρῆν μὲν τῇ συνόδῳ, ἀλλ'
 λὰ, καίπερ πολλάκις ἐρωτηθεὶς, οὐδὲν ἀπεφάνη. Καὶ ὁ ἀδελφὸς
 δὲ τοῦ αυτοκράτορος Δημήτριος οὐδὲν ἀπεφάνη, προφασίζό-
 μενος δὴθεν ἄγνοιαν τοῦ ζητήματος, καὶ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀπε-
 δήμησεν. Ὁ αὐτοκράτωρ πάλιν ἀπηγόρευσε τοῖς περὶ τὸν πα-
 τριάρχην κληρικοῖς τὸ ἀποφύνασθαι γνῶμην, ἀλλ' ὅμως τοῖς περὶ
 αὐτὸν τῶν ἐν τέλει ἐπέτρεψε· πάντες δ' οὗτοι συνήνεσαν τῇ

(α) Ὁ Συρόπουλος λέγει ῥητῶς, ὅτι οὕτως εἶχεν ἡ ἔγγραφος γνῶμη τοῦ πα-
 τριάρχου. 9, 9. Καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Δωροθέου φέρεται ἐπίσης αὐτολεξεῖ, δι' οὗ
 στήριζεται ἡ μαρτυρία τοῦ Συροπόλου, ὅτι ἡ γνῶμη αὕτη τοῦ πατριάρχου ἦν
 γραπτὴ. Διὰ τοῦτο ὁρθότερον ὁ Συρόπουλος τίθησιν αὐτὴν ἐν τῇ παρούσῃ συνε-
 δρίᾳ, ὅχι δ' ἐν προηγούμενῃ.

ἐνώσει, ὥς καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Μολδοβλαχίας, Τραπεζοῦντος καὶ Πελοποννήσου· ἀλλ' οἱ τῆς Ἰβηρίας, ὥς καὶ ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐν τέλει, ἀπῆλθον τῆς Φλωρεντίας πολλῶ πρότερον, ὅτε ἤδη παρετήρησαν τὴν πρὸς ἑνωσιν ῥοπὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τέλος καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάνητο τὴν ἰδίαν γνώμην, ἐν ᾗ ὁμολόγει τὴν Σύνοδον ταύτην οἰκουμενικὴν, καὶ ἔλεγεν ὅτι ὥφειλε πείθεσθαι τοῖς δεδογμένοις αὐτῇ καὶ ὑπερασπίζειν τοὺς ὄρους. Οὕτω λοιπὸν ἐτέθη ὁ πρῶτος θεμέλιος λίθος εἰς ἑνωσιν (α).

Περαίνων δὲ τὴν συνεδρίαν ὁ αὐτοκράτωρ διεκήρυξεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Σύνοδος στέργει τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ θέλει τὴν ἑνωσιν μετ' αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς τὸ ἀντιλέγειν τοῖς θεσπίσμασιν αὐτῆς καὶ ἀμφισβητεῖν. Παραχρῆμα δὲ διέταξε τῇ φρουρᾷ τηρεῖν τὴν ἐν τῇ Συνόδῳ τάξιν (β). Ἐγράφησαν δ' αἱ γνώμαι τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐξ αὐτῶν συνετάχθη ἐν περιλήψει τὸ ἀκόλουθον· « Πιστεύομεν » ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰδιῶς καὶ οὐσιωδῶς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι αἰδιῶς καὶ οὐσιωδῶς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ». Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐγράφη ἐν τρισὶ τόμοις, ὧν τὸν μὲν ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, τὸν δὲ ὁ πατριάρχης, τὸν δὲ τρίτον ἔδωκαν τῷ πάπα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη τῶν Ἀνατολικῶν οὐκ ἤρρεσεν ὅλως τοῖς Λατίνοις· διότι οἱ καρδινάλιοι ἐπέμενον ἵνα ἀφαιρεθῇ ἡ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔκφρασις. Μάτην ἤριζον οἱ Ἀνατολικοί· διότι ἠναγκάσθησαν τέλος ἵνα μεταβάλλωσι τὴν ἰδίαν ἔκθεσιν· τότε δὲ καὶ ἀντεγράφη, καὶ δοθεῖσα τῷ πάπᾳ ἐνεκρίθη. Τῇ δὲ 8 Ἰουνίου ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τοῦ πάπα ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ. Εἰς σημεῖον δ' ὅτι ἐφίσταται ἤδη ὁ καιρὸς τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν, κατεφίλησαν οἱ Λατῖνοι τοὺς Ἀνατολικούς.

Η'.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΛΙΝΗΣ
ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΔΙΑΚΗΡΓΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΤ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ.

Ἀλλὰ τὸ φέλημα τοῦτο οὐκ ἦν εἰλικρινές, οὐκ ἦν φέλημα ἀ

(α) Συρ. 9—12. Syn. Flor. 601—620.

(β) Συρ. 9, 13.

δελφικόν καὶ διαλλαγέντων πρὸς ἀλλήλους χριστιανῶν· διότι ὁ πάπας καταναγκάσας τοὺς Ἀνατολικούς εἰς παραδοχὴν τῆς περὶ ἐκπορεύσεως διδασκαλίας τῶν Λατίνων, ἤρξατο ἀπαιτεῖν τὴν παραδοχὴν καὶ τῶν ἄλλων καινοτομιῶν τῶν Λατίνων· διὸ καὶ τοῖς ἀποσταλεῖσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, Ἰσιδώρῳ, Βησσαρίωνι καὶ τοῖς μητροπολίταις Τραπεζοῦντος καὶ Μιτυλήνης εἶπεν· « Ἡμεῖς τῇ Θεοῦ χάριτι ἠνώθημεν καὶ ὁμοφωνοῦμεν εἰς τὸ ζήτοῦμενον καὶ καθολικὸν δόγμα, καὶ οὐκ ἔχομεν τι λέγειν πλέον ἢ ἐν ἐκείνῳ. Φέρε δὲ καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης καθέδρας, καὶ τοῦ ἐνέλιμου καὶ τοῦ ἀλέιμου, καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας ἐξετάσωμεν, ὅπως ἐν ἅπαντι γένηται τὸ ἀνεπίληπτον, καὶ ἡ ἔνωσις συντόμως γενήσεται, ὅτι κατεμβαίνει ὁ καιρὸς ».

Οἱ ἐπίσκοποι παραχρῆμα ἀπεφάναντο· καὶ περὶ μὲν τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας ἐπέμενον ἵνα ὁ πάπας δέξῃται τὸ μυστήριον, εἴτε ἐνζύμῳ εἴτε ἀζύμῳ ἄρτῳ τελούμενον, ὡς ὀρθόν. Περὶ δὲ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς εἶπον· ὁμολογοῦμεν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων λαμβάνουσι πλήρη ἀμοιβήν, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν πλήρη τιμωρίαν, αἱ δὲ τῶν ἐν μέσῃ τινὶ καταστάσει τυγχανόντων βασανίζονται ἐν φυλακῇ· ἀλλ' εἰ τὸ βασανίζον πῦρ ἐστίν, ἢ σκότος, ἢ τι ἕτερον, οὐδὲν ὀρίζομεν. Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἔλεγον, ὅτι τῷ ἱεράρχῃ τῆς ἀρχαίας Ῥώμης προσήκουσι τὰ δικαιώματα ἐκεῖνα, ὅσα εἶχε πρὸ τῆς διαιρέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Περὶ δὲ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Εὐχαριστίας ἔλεγον οἱ Ἀνατολικοὶ, ἐναντίον τῆς ἀρχαίας διδασκαλίας, ὅτι ἅμα τῇ ἐκφωνήσει τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος· « λάβετε, φάγετε κτλ. » ὁ ἄρτος καὶ οἶνος παραχρῆμα μεταβάλλονται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἐπομένη ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀκολουθίᾳ ἐπικλήσις ἀναφέρεται ἰδίως πρὸς τοὺς κοινωνοῦντας· διότι διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης, οὕτως ἔλεγον οἱ ἀποστάται, ἐξαχτούμεθα ὅπως κατέλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τῶν κοινωνούντων, καὶ μεταβάλῃ ἐν αὐτοῖς τὸν ἄρτον καὶ οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἵνα τὰ ἁγιασθέντα δῶρα γένωνται αὐτοῖς εἰς ἁγιασμόν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ μὴ εἰς κρῖμα ἢ κατάνκριμα. Πρὸς

τούτοις παρεκάλεσαν τοὺς Ἀνατολικούς οἱ Λατῖνοι ἵνα ἐρμηνεύσωσι τὴν διδασκαλίαν περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας· περὶ οὗ οὐκ ἤθελε λαλεῖν ἐν τῇ Συνόδῳ ὁ Μάρκος. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι νῦν ἠρνήθησαν τοῦτο (α).

Μὴ ἀρκοῦμενος τούτοις ὁ πάπας, καὶ θέλων ἐγγραφον ἀπάντησιν παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν, ἐξέθηκε τῇ ἐπιούσῃ (10 Ἰουνίου) καθαρώτερον τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀπαιτήσεις ἐγγράφως. Ἦθελε δ' ὅπως οἱ Ἀνατολικοὶ ὁμολογήσωσιν αὐτὸν τοποτηρητὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνώτατον ἱεράρχην, καὶ οὕτω κρίνωσιν ὀρθὴν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδόκιμαζομένην προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ· ὅπως τὴν περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ ἐν γένει περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐκδημησάντων ἐντεῦθεν διδασκαλίαν τῶν Λατίνων δέξωνται οἱ Ἀνατολικοὶ ἀπαραλλάκτως· ὅπως ἐξετάσωσι τὴν περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας διδασκαλίαν. Συνήνει δὲ τούτῳ μόνω ὁ πάπας, ὅπως στέργῃ τὴν ἐνζύμῳ ἄρτῳ τελουμένην Εὐχαριστίαν. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, φοβούμενοι νέας ἐριδας, οὐκ ἐδέξαντο τὴν ἐγγραφον ἐκθεσιν τοῦ πάπα, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ στόματος ἀνήγγειλαν τῷ αὐτοκράτορι καὶ τῷ πατριάρχῃ τὰ περὶ τούτου. Ταῦτα ἐγένετο περὶ μεσημβρίαν.

Τὸ δ' ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπέθανε. Κατὰ τὴν ἱστορίαν δὲ τοῦ Λωροθέου, ὅτε συνηθροίσθησαν πάντες εἰς τὸ κελλίον τοῦ πατριάρχου, ἔμαθον παρὰ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ὅτι ὁ πατριάρχης μετὰ τὸ δεῖπνον ἀπελθὼν, ὡς ἔθος, εἰς τὸν ἴδιον κοιτῶνα, ἡσχολεῖτο περὶ τὸ γράφειν· ἀλλ' αἰφνης αἰσθόμενος ταραχὴν, ἐτελεύτησε τὸν βίον. Οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ λαβόντες τὰ πρὸ τοῦ θανάτου γεγραμμένα, ἀνέγνωσαν τὰ ἀκόλουθα· « Ἰωσήφ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Ἐπειδὴ » πρὸς τὸ τέλος ἐφθασα τῆς ἐμῆς ζωῆς, βουλόμενος τελειῶσαι » τὸ κοινὸν ὀφείλημα ἤδη, χάριτι Θεοῦ γράφω καὶ ὑπογράφω » τὴν ἐμὴν δόξαν φανερώς τῇ ἐμῇ υἰότητι. Πάντα οὖν, ἅτινα » νοεῖ, καὶ ἅτινα δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκ-

(α) Synod. Flor. p. 620—626.

» κλησία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώ-
 » μης, καὶ αὐτὸς ἐγὼ νοῶ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐμὲ συμπειθόμενον
 » ἀφιερόνω ἔτι τὸν μακαριώτατον πατέρα πατέρων καὶ μέγιστον
 » ἀρχιερέα καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 » τὸν πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὁμολογῶ εἰς πάντων ἀσφα-
 » λότητα ἔτι τῶν ψυχῶν τὸ καθαρτήριο. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τού-
 » τρου ἀσφάλειαν ὑπεγράφη κατὰ τὴν 9 Ἰουνίου, 1439, ἰνδι-
 » κτιῶνος 2 » (α).

Ἰδοὺ ὅποσα παράδοξα διηγεῖται ἡμῖν ὁ Δωρόθεος ἐν τῇ ἱστο-
 ρίᾳ αὐτοῦ! Ἄλλ' ἔχομεν λόγους ἀμφιβάλλειν περὶ τῆς γνησιότη-
 τος τοῦ πράγματος· διότι ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Δωροθέου ἀναν-
 τιρρήτον, ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπέθανε τῇ 10 Ἰουνίου· διότι ἐξι-
 στορῶν τὰ συμβαίνοντα κατὰ τὰς τελευταίας ἐβδομάδας καθ'
 ἐκάστην ἡμέραν, λέγει, ὅτι 1) τὴν ἔκθεσιν τῶν Ἀνατολικῶν περὶ
 τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεδέξατο ὁ πάπας τῇ
 δευτέρᾳ, Ἰουνίου ὁγδόῃ· 2) τῇ δὲ τρίτῃ αὐτὸς ὁ Δωρόθεος μετὰ
 τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἐνεφανίσθη τῷ πάπᾳ· 3) τῇ δὲ τετάρτῃ
 πάλιν εἶδε τὸν πάπαν, καὶ ἤκουσε τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀπαιτήσεις,
 ἃς διεκοίνωσε τῷ τε αὐτοκράτορι καὶ τῷ πατριάρχῃ· « ἅπαντα
 » εἴπομεν αὐτῷ, ὁμοίως καὶ τῷ πατριάρχῃ ». Μετὰ δὲ τοῦτο λέ-
 γει· « ἐσπέρας οὖν ἄφνω μῆνυμα ἦλθεν ἡμῖν, τῇ αὐτῇ τετάρτῃ,
 » λέγον, ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν ». Ὡστε δῆλον, ὅτι ὁ πα-
 τριάρχης ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τῇ τετάρτῃ, 10 Ἰουνίου. Τοῦτο δ'
 αὐτὸ βεβαιοῖ καὶ ὁ Συρόπουλος. Ὡσαύτως καὶ αἱ Ῥωσικαὶ πηγαί.
 Πῶς λοιπὸν τὸ ἔγγραφο τοῦ πατριάρχου φέρει τὴν ἡμερομηνίαν
 τῆς 9 Ἰουνίου; Πῶς δ' ὁ Δωρόθεος ἠδύνατο εἰπεῖν τὴν πρὸ μι-
 κροῦ γραφεῖσαν γνώμην; Πῶς δὲ καὶ τῇ 11 Ἰουνίου ἠδύνατο
 γράφειν· « καὶ λοιπὸν ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν ἐν Φλωρεντίᾳ μηνὸς
 » Ἰουνίῳ, ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας »; Οὐκ εἶπεν ἄρα αὐτὸς
 πρότερον, ὅτι τὴν 10 Ἰουνίου εἶδε τὸν πατριάρχην; Ἀρίδηνον
 ἄρα ὅτι ἡ πρὸ μικροῦ γραφεῖσα γνώμη, ὥς καὶ τὰ ἄλλα εἰσὶν
 ὑποβολιμαῖα, καὶ ἰσως ἡ ξένη χεὶρ προσέθηκεν αὐτὰ τῇ ἐκδόσει

(α) Synod, Flor. p. 627—630.

τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀωροθέου, διὰ τὸν λόγον ἴσως, ὅτι ἐν τοῖς λα-
τινικοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου ὁ θάνατος τοῦ πα-
τριάρχου τίθεται τῇ 9 ἀντὶ τῆς 10 (α). Ὡστε ἐν τῷ πρωτο-
τύπῳ τοῦ Ἀωροθέου οὔτε ἡ ἐγγράφος γνώμη τοῦ πατριάρχου,
οὔτε τὰ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἦσαν.

Κατὰ τῆς γνησιότητος δὲ τοῦ ἐγγράφου ἔχομεν καὶ ἄλλους
λόγους· διότι οὐδεὶς τῶν παρευρεθέντων γινώσκει τοιοῦτον ἐγ-
γραφον, καὶ ὁ Συρόπουλος γράφει μόνον « ἔλεγε δὲ (ὁ πατριάρ-
» χης) ὅτι ὀλίγας ἡμέρας περιμενεῖ, μέχρῃς ἂν ὑπογράψῃ τὸν γε-
» νησόμενον ὄρον, καὶ εὐθὺς ἐξέλθῃ τῆς Φλωρεντίας· οὐδετέρου
» δὲ ἡξίωται μὴ φθάσας γὰρ ὑπογράψαι, θανὼν ἐτάφη ἐκεῖσε »
(β). Ὁ δὲ Γεμιστὸς καὶ Ἀμιρούτσης, ἀμφοτέροι παρόντες τῇ Συ-
νόδῳ, γράφουσι τὰ αὐτά· καὶ ὁ μὲν πρῶτος λέγει· « Τὴν δ' ἐν
» Φλωρεντία γενομένην Σύνοδον οὐδεὶς ἂν οἰκουμενικὴν καλέ-
» σειεν· οὔτε γὰρ ὁ Βυζάντιος πατριάρχης ὑπέγραψεν, ἀὐρῷ θα-
» νάτῳ προτεθνηκώς· ὁ δὲ δεύτερος λέγει· « φημί δὴ μὴ εἶναι
» οἰκουμενικὴν ἐκείνην τὴν Σύνοδον· πῶς γὰρ ἦν οἰκουμενικὴ, πρὸ
» τῶν ὑπογραφῶν ἀὐρῷ θανάτῳ τοῦ Βυζαντίου πατριάρχου ὑπο-
» πεσόντος καὶ τελευτήσαντος; » (γ). Εἰ ὁ Συρόπουλος ἐγίνω-
σκεν, οὐκ ἂν ἐσιώπα· διότι καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τοῦ πατριάρ-
χου εἶπεν. Οὐδὲ ὁ Γεμιστὸς καὶ ὁ Ἀμιρούτσης ἂν ἔλεγον τοιαῦτα,
εἰ δι' ἐγγράφου ὁ πατριάρχης οὐ μόνον παρεδέχετο τὰ τοῦ μετὰ
θάνατον αὐτοῦ ὄρου, ἀλλὰ καὶ πλείω ἔτι. Πρὸς τί δ' ἐγραψε
ταῦτα ὁ πατριάρχης, ὅτε οὐδεὶς, οὔτε ὁ πάππας οὔτε ὁ αὐτο-
κράτωρ, οὐδὲν τοιοῦτον ἀπήτησεν, καὶ ὅτε οὐκ εὐκόλως ὑπε-
χώρει καὶ πρότερον ἢ δὴ ὁ πατριάρχης; Τέλος, διὰ τί ἐν ταῖς
μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Συνόδῳ ἀμφισβητήσεσιν οὐδεὶς παρέπεμψεν
εἰς τοιοῦτον ἐγγραφον; διὰ τί οὐδὲ ἐν τῷ ὄρῳ μνημονεύεται
τοιοῦτόν τι, ὅτε περὶ τῶν ἄλλων τοποτηρητῶν ὁ λόγος; Ὡστε

(α) *Histor. Chronolog. Patriarcharum Constantinopolitanorum in Actis SS. Augusti. T. I. p. 185. n. 1119.*

(β) Συρ. 9, 16.

(γ) *Allatii de consensu Eccl. p. 908.*

ἡ ἀληθὴς ἱστορία τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου οὐδέποτε ὁμολογήσει γνησίαν τὴν γραπτὴν ταύτην γνώμην τοῦ πατριάρχου (α).

Τῇ ἐπιούσῃ ἐτάφη ὁ πατριάρχης, παρόντων καὶ τῶν Λατίνων καρδινάλιων καὶ ἐπισκόπων. Κατετέθη δ' ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου (S. Mariae novellae), ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Δομινικανῶν, ὅπου ᾔκει τότε ὁ πάπας.

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΡΓΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΦΙΛΑΚΗ.

Εν φιλακῇ ἤμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με.
(Ματθ. κέ. 36.)

Η πίστις τοῦ Χριστοῦ ἔσχεν αἰετοτε ὄπλον ἀκαταμάχητον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἔκλιναν τὸν αὐχένα καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἀδυσώπητοι αὐτῆς διώκται, τὴν ἀγαθοεργίαν. Ἡ χριστιανικὴ ἀγαθοεργία εἶναι ἀνεξάντλητος, ἐπειδὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀληθείας, τὴν ὁποίαν πρῶτος ὁ Σωτὴρ καθιέρωσεν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης πάντων τῶν μελῶν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ἀλλήλα. Κατὰ τὴν ἀναντίρρητον ταύτην ἀλήθειαν τὰ συμβαίνοντα ποικίλα τῆς ἀνθρωπότητος δυστυχήματα πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς κοινὰ τοῖς πᾶσι, καὶ πάντες νὰ συμμερίζωνται αὐτά. Τοιαύτη δὲ ἀρχὴ ἐπόμενον ἦτο ν' ἀναπτύξῃ πολλὰ τὰ φυσικὰ ἐκεῖνα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἡθικότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπαθείας, τὰ ὅποια ὁ δημιουργὸς ἐνεχάραξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπεν, *Τίς ἀσθερεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ ; τίς σκανδαλλίζεται, καὶ οὐκ ἐγώ*

(α) Ἐφ' ὅσον γινώσκωμεν, πλὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Δωροθέου, μνημονεύει τοῦ ἐγγράφου τούτου μόνον ὁ Ἰωσήφ Μεθώνης ἐν τῷ Ἀντιρρήτικῳ πρὸς Μάρκον Ἐφέσου. Concil. Flor. T. 2. p. 353. Ὁ Ἰωσήφ οὗτος ἤχμασε τὴν δευτέραν πενητηκονταετηρίδα τοῦ 15 αἰῶνος. Fabr. Bibl. Gr. XI. ed. Harl. p. 458. — Allat. de cons. Eccles. p. 933.

πυροῦμαι (α) ; Οἱ ζῶντες καὶ, οὕτως εἰπεῖν, παθητικοὶ οὗτοι λόγοι θαυμασίως ἐκφράζουσι τὸ αἶσθημα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀξίας, ὁποῖον ἀνέπτυξεν αὐτὸ ὁ χριστιανισμός.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν δυστυχούντων, δι' οὗς ὁ κόσμος οὗτος ἀληθῆς κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος καθίσταται, δὲν ὑπάρχουσιν ἴσως δυστυχέστεροι ἄλλοι, καὶ ἐπομένως μᾶλλον συμπαθεῖας ἄξιοι τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς. Τὸ μεγαλῆτερον, τὸ αὐστηρότερον δυστύχημα, ὅπερ δύναται τις νὰ ὑποφέρῃ, εἶναι ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πολυτιμοτάτου τούτου καὶ ἀναγκαιοτάτου εἰς τὸν ἄνθρωπον δώρου τοῦ δημιουργοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ διάφοροι βαθμοὶ στέρησεως τῆς ἐλευθερίας· ὁ ἔσχατος πάντων εἶναι ἡ φυλάκισις. Πλὴν δὲ τῆς μεγάλης ταύτης ὀδύνης τῆς ἐντελοῦς στέρησεως τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἐν τῇ φυλακῇ εἶναι καὶ ἠθικῶς καταβεβλημένος· διότι αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὑπὸ τὸ βᾶρος ἠθικοῦ ἀτιμωτικοῦ στίγματος, βλέπων ἑαυτὸν κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς ὑγιοῦς κοινωνίας, καὶ οἶονεὶ ἀφωρισμένον ἀπ' αὐτῆς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, συνάγεται ὅτι ἡ χριστιανικὴ καὶ ἀληθῶς ἐκπεπολιτισμένη κοινωνία ἔχει καθήκοντα ἱερὰ ἀπέναντι τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένων αὐτῆς μελῶν. Εἰς ἡμᾶς δὲν ἀπόκειται νὰ εἰσέλθωμεν εἰς εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου λεπτομερείας. Περιοριζόμενοι εἰς τὸ χριστιανικὸν ἡμῶν καθήκον, ὑπεινυμίζομεν μόνον, ὅτι ἡ εὐσέβεια, ἡ φιλανθρωπία, ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκουσιν, ὅτι ἡ κοινωνία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ θεωρῇ τοὺς ἐν τῇ φυλακῇ ὡς ἀναξίους τῆς μερίμνης αὐτῆς· ὅτι σκοπὸς τῆς φυλακίσεως τοῦ ὅπως· δῆποτε πλημμελέσαντος δὲν εἶναι ἡ κόλασις καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ, τούνηντιον, ἡ διόρθωσις καὶ ἠθικὴ αὐτοῦ βελτίωσις. Εἰς δύο τινα ἄρα ὀφείλει ἡ κοινωνία νὰ ἐπιστήσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν προσοχὴν αὐτῆς· πρῶτον, ἵνα οἱ ἀρκούντως διὰ τῆς στέρησεως τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν τιμωρούμενοι μὴ πάσχωσιν ἀνωφελῶς ὑλικὰς στέρησεις καὶ κολάσεις· καὶ δεύτερον, ἵνα λαμβάνηται πᾶσα ἡ ἀναγκαία πρόνοια, ὅπως οἱ ἐν ταῖς φυλακαῖς βελτιῶνται ἠθικῶς καὶ παρασκευάζωνται ν' ἀποδοθῶσι πάλιν εἰς τὴν πολιτείαν μέλη αὐτῆς ὑγιᾶ. Διὰ ταῦτα πανταχοῦ παρὰ τοῖς

(*) Πρὸς Κορινθ. Β'. ια'. 29.

ἐξευγενισμένοις λαοῖς τὸ περὶ τῶν φυλακῶν ζήτημα θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν οὐσιωδestatῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς φιланθρωπίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνδιαφέρον τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἠθικότητα τῆς κοινωνίας. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν αἱ φυλακαὶ καὶ ἦναι σωφρονιστήριά τινα, πρὸς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν σκοποῦντα, ὁ ἀριθμὸς τῶν πλημμελούντων ἐλαττοῦται· ἐὰν δὲ τοῦναντίον ἦναι βάρβαρα βασανιστήρια καὶ σχολεῖα διαφθορᾶς, ὁ ἀριθμὸς τῶν πλημμελούντων πολλαπλασιάζεται. Ἰδίως δ' ἐν Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγένετο τὸ ὑποκείμενον σπουδαίας σκέψεως καὶ μελέτης, ἥτις καὶ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἤρχισε νὰ ἀποφέρῃ τοὺς εὐεργετικούς αὐτῆς καρπούς. Ἀριστα καθιδρύματα φυλακῶν πολλαχού τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐκτίσθησαν καὶ διωργανώθησαν καταλλήλως πρὸς τὸν ἀληθῆ αὐτῶν προορισμὸν, ἡγουν τὴν ἠθικὴν τοῦ πλημμελήσαντος βελτίωσιν. Εὐχαρίστως δ' ἀναφέρομεν, ὅτι τοιαύτη πολλοῦ λόγου ἀξία φυλακὴ ὑπάρχει καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ, τὸ ἐν Κερκύρᾳ σωφρονιστήριον, ὑπὸ ὁμογενῶν ἰδρυθὲν καὶ διευθυνόμενον.

Βεβαίως δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι φυλακῶν κατάστασιν, ἥτις ὁμολογουμένως δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμητὴ ἡμῖν καθῆκον ἐπιβάλλεται νὰ συστήσωμεν τὴν ἀσκήσιν τῶν ἔργων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐν αὐταῖς κρατούμενους, καὶ τὴν διὰ τῆς θρησκείας φιλανθρωποτέραν περὶ τούτων μέριμναν. Ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ θρησκεία ἐμφανίζεται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ θεῖᾳ ἐλλάμψει μάλιστα πρὸς τοὺς μεγάλας δυστυχήματα ὑπομένοντας καὶ τοὺς πίπτοντας μεγάλας πτώσεις. Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ δύναται μόνη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς πεπλανημένους τούτους τὴν πρέπουσαν τελεσφόρον παραμυθίαν, καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ χριστιανικοῦ βίου. Ὅθεν πρὸ πάντων φωνὴ ἐναρέτου καὶ εὐλαβοῦς καὶ φιλανθρώπου ιερῆς οὐδέποτε πρέπει νὰ παύσῃ ἀκουομένη ἐν ταῖς φυλακαῖς· διότι αὐτὴ, ὡς ἡχώ τῆς φωνῆς τοῦ Χριστοῦ, δύναται μόνη νὰ εἰσδύσῃ σωτήριος εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν ἐκεῖ τετραυματισμένων καρδιῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πιστοὶ, ἀκολουθοῦντες τὰς περὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν περὶ μακροθυμίας καὶ οἰκτιρμῶν

διδασκαλίαν αὐτοῦ φυλάττοντες, ὀφείλουσι, τὸ ἐπ' αὐτοῖς, νὰ ἐνθυμῶνται τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς πάσχοντας ἀδελφοὺς αὐτῶν, νὰ ἐπισκέπτωνται τούτους συνεχῶς, καὶ νὰ ἀνακουφίζωσιν αὐτοῖς τὰς ὁδύναις, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ γινόμενοι εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα βοηθοὶ καὶ παρήγοροι. Μετὰ χαρᾶς δ' ἀναγγέλλομεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος ὅτι εὐσεβεῖς τινες καὶ φιλόχριστοι τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πρωτεύουσῃ, ἐξ ἑκατέρου τοῦ φύλου, ὑπὸ χριστιανικῶν ὄντως αἰσθημάτων ἐμπνεόμενοι, ἥσκησαν κατὰ τὰς παρελθούσας ἀγίας ἐορτὰς τοῦ πάσχα ἔργον εὐαγγελικῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐνταῦθα φυλακαῖς κρατούμενους, καταβαλόντες μετὰ μεγάλης προθυμίας ἔρανον ἐκ δραχμῶν ὑπὲρ τὰς 1500, καὶ ἀντ' αὐτῶν προμηθεύσαντες εἰς τοὺς δυστυχεῖς τούτους κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας οὐχὶ μόνον τροφὴν ἀρκοῦσαν, κρέας, ὀρύζιον, λάχανα, ὡὰ, οἶνον, ἀλλὰ καὶ τινας μὲν αὐτῶν ἐνδύσαντες, ἄλλους δὲ καὶ χρηματικῶς ἐλεήσαντες. Εἰς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ φιλανθρώπους τούτους ἀδελφοὺς ἡμῶν, τῶν ὑποίων τὰ ἀγαθὸν παράδειγμα θέλουσι μιμηθῆ, πεποιθήμεν, καὶ ἄλλοι καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, εὐχόμεθα τὴν εὐχὴν, ἣν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ᾤξατο εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὁνησιφόρου, ὅστις πολλάκις αὐτὸν ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἄλυσιν αὐτοῦ δὲν ἐπρσχύνθη » Ἀψὲν αὐτοῖς ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος » παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾃ » ! (α).

T.

ΦΕΝΕΛΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΡΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ,

ΚΑΙ ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΩΝ ΕΝ ΜΕΡΕΙ (β).

“Ο,τι συμβαίνει εἰς τοὺς ποιητικὸς στίχους, τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὰ σχήματα καὶ εἰς τὴν φωνήν· ἐνίοτε ἀνάγκη ὁ ρυθμὸς νὰ ᾖ ἀργὸς καὶ βαρὺς, ἐκφράζων τὰ τοιοῦτου χαρακτῆρος πράγματα· καθὼς πάλιν ἐνίοτε εἶναι ἀνάγκη ρυθμοῦ συντόμου

(α) Πρὸς Τιμόθ. Β'. α. 16.

(β) Ὁρα Ἐτ. Γ'. Ἀριθμ. θ. σελ. 427—432.

καὶ γοργοῦ πρὸς ζωηράν καὶ ἔνθερμον τῶν πραγμάτων παράστα-
σιν. Μεταχειριζόμενοι πάντοτε τὰ αὐτὰ σχήματα καὶ τὸν αὐτὸν
ρυθμὸν, πράττομεν τὸ αὐτὸ, ὡς εἰ ἐδίδομεν τὸ αὐτὸ φάρμακον
κατὰ πασῶν τῶν ἀσθενειῶν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ συγχωρήσωμεν εἰς
τὸν ἱεροκλήρῃκα τοῦτον τὸ μονόμορφον τῶν σχημάτων καὶ τὸ
μονότονον τῆς φωνῆς διότι, πλὴν ὅτι ἔχει ἄλλα προσόντα πο-
λύτιμα, τὸ ἐλάττωμα τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον εἰς αὐτόν. Δὲν εἴ-
πομεν ὅτι ὁ τόνος τῆς φωνῆς πρέπει πάντοτε νὰ παρακολουθῇ
τοὺς λόγους; Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι πάντῃ ὁμαλὸν καὶ ἄνευ ποι-
κιλίας· οὔτε φιλοπονητικόν τι καὶ ἀρσεσκευτικόν καὶ δημοτικόν
ἔχει, οὔτε τι ζωηρὸν καὶ μεταφορικόν καὶ ὑψηλόν· εἶναι σειρὰ λέ-
ξεων διαδεχομένων ἀλλήλας· εἶναι διήγησις λεπτομερὴς καὶ ἀκρι-
βής, συλλογισμοὶ συνεπεῖς καὶ ἀποδεικτικοί, εἰκόνας πισταί· ἐν
ἐνὶ λόγῳ, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὁμιλεῖ κυριολεκτικῶς, καὶ λέγει
πράγματα ὁρθά. Πρέπει μάλιστα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἄμωαν
ὀφείλει αὐτῷ μεγάλα καλὰ· διότι ἀπήλλαξεν αὐτόν τῆς δουλείας
τῶν φωνασκῶν, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτόν πολλῆς δυνάμεως καὶ
ἀξιοπρεπείας. Εἶναι ἐπιτηδεδιότατος εἰς τὸ πληροφορεῖν, ἀλλ' οὐχὶ
καὶ εἰς τὸ πείθειν καὶ συγκινεῖν. Ἐάν προσέξῃς κάλλιον, θέλεις
παρατηρήσει ὅτι δὲν εἶναι τοσοῦτον πανούργος· ἐπειδὴ, πλὴν
ὅτι οὐδένα ἔχει τρόπον ἐπαγωγόν, δὲν ἔχει οὐδὲ τὸ ἐλκύον τὴν
εὐνοίαν καὶ τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν· ἀλλ' εἶναι ὅπως συλ-
λογισμός, ἀπαιτῶν μεγάλην σύντασιν πνεύματος. Οὐδὲν σχεδὸν
ἐξ ὧν λέγει μένει ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν ἀκροατῶν· εἶναι ὡς τις χεί-
μαρρος, ἐν βραχεῖ χρόνῳ παρερχόμενος, καὶ ἐγκαταλείπων τὴν
κοίτην αὐτοῦ ξηράν. Ἵνα προξενήσωμεν ἐντύπωσιν διαρκῆ, πρέπει
νὰ βοηθῶμεν τὰ πνεύματα, κινῶντες τὰ πάθη αἱ ζῆραι διδα-
σκάλαι οὐδόπως ἐπιτυγχάνουσιν. Ἀλλὰ τὸ ὀλιγώτερον φυσικόν,
ὑπερ παρατηρῶ εἰς τὸν ῥήτορα τοῦτον, εἶναι ὅτι κινεῖ ἀκαταπαύ-
στως τοὺς βραχίονας, καθ' ὃν καιρὸν οὔτε συγκίνησις οὔτε μετα-
φορὰ ὑπάρχει. Εἰς τοιοῦτον ὕψος ἤρμοζον τὰ συνήθη τῆς ὁμιλίας
σχήματα, ἢ, μᾶλλον, εἰς τοιαῦτα γοργὰ σχήματα ἤρμοζεν ὕψος
νευρῶδες καὶ σφοδρὸν· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔπρεπεν, ὡς εἵπομεν, νὰ
καταστείλῃ τὴν ὀρμὴν ταύτην, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ὀλιγώ-

τερον μονόμορφον. Συμπεραίνω ὅτι οὗτος εἶναι μέγας ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ῥήτωρ. Ὁ ἱεραπόστολος κόμης τινός, ὁ δυνάμενος νὰ ἐκπλήξῃ καὶ νὰ ἀποσπάσῃ κρουνοὺς δακρύων, ἐπιτυγχάνει κάλλιον τοῦ τῆς ῥητορείας σκοποῦ.

Β. Ἀλλὰ διὰ τίνος μέσου δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ γνωρίσωμεν πᾶς συμφώνους τῇ φύσει χειρονομίας καὶ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς;

Α. Εἰπὼν σοι πρὸ ὀλίγου ἅπανα ἡ τέχνη τῶν καλῶν ῥητόρων συνίσταται εἰς τὸ παρατηρεῖν τί πράττει ἡ φύσις, ὅταν μὴ ἐκδι-
ζηται ὑπ' ἄλλου τινός. Μὴ πράττε ὡς οἱ ἀδόκιμοι ἐκείνοι ῥήτο-
ρες, οἵτινες πάντοτε ἐπιθυμοῦσι νὰ λαρυγγίζωσι, καὶ οὐδέποτε
νὰ ὁμιλῶσι πρὸς τοὺς ἀκροατὰς αὐτῶν τούναντίον μάλιστα, ἐκα-
στος τῶν ἀκροατῶν σου πρέπει νὰ νομίζῃ ὅτι ὁμιλεῖς πρὸς αὐτὸν
ἰδιαιτέρως. Ἴδου εἰς τί χρησιμεύουσιν οἱ φυσικοὶ, οἱ ἀφελεῖς καὶ
φιλοφρονητικοὶ τόνοι. Πρέπει, τῇ ἀληθείᾳ, πάντοτε νὰ ᾔναι σο-
βαροὶ καὶ μέτριοι προσέτι δὲ νὰ ἀποβαίνωσι δυνατοὶ καὶ παθη-
τικοὶ ἔνθα ὁ λόγος ὑφύεται καὶ θερμαίνεται. Μὴ ἐλπίζε νὰ ἐκ-
φράσῃς τὰ πάθη διὰ μόνης τῆς μεγάλης φωνῆς· πολλοὶ, κραυγάζον-
τες καὶ κινούμενοι, οὐδὲν ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ θορυβοῦσι καὶ τα-
ράττουσι τὸν ἀκροατὴν. Ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ἀπεικονίσωμεν τὰ
πάθη, πρέπει νὰ σπουδᾶσωμεν τὰς ὑπ' αὐτῶν προξενουμένας συγ-
κινήσεις. Παρατήρησον, παραδείγματος χάριν, τί ποιοῦσιν οἱ ὀφ-
θαλμοί, τί αἱ χεῖρες, τί ὅλον τὸ σῶμα, καὶ ποῖα εἶναι ἡ στάσις
αὐτοῦ, ποῖα ἡ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λυπῇται, ἢ ἐκπλήττη-
ται ἐκ τῆς ὀψέως ἐκπληκτικοῦ τινος θεάματος. Ἴδου ἡ φύσις
ἐνώπιόν σου· σὺ δὲν ἔχεις ἄλλο τι νὰ πράξῃς, εἰ μὴ νὰ ἀκολου-
θῇς αὐτήν. Μετερχόμενος δὲ τὴν τέχνην, μιμοῦ τὴν φύσιν το-
σοῦτον καλῶς, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ νομίζωσιν ὅτι βλέπουσιν
αὐτήν. Ἀλλὰ, τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὑπάρχουσι ῥήτορες ὡς ποιηταὶ
ποιοῦντες ἐλεγεῖα καὶ στίχους. Πρέπει νὰ αἰσθανθῇ τις τὸ πάθος,
ἵνα παραστήσῃ αὐτὸ καλῶς· ἡ τέχνη, ὅσον ἂν ᾔναι μεγάλη, οὐ-
δέποτε ὁμιλεῖ ὡς τὸ ἀληθινὸν πάθος. Οὕτως, ἐάν μὴ διεγείρων-
ται ἐν σοὶ τὰ αἰσθήματα, ἅπερ θέλεις νὰ παραστήσῃς καὶ μετα-
δώσῃς εἰς τοὺς ἄλλους, οὐχὶ ὡς μεταφυσικὸς, ἀλλ' ὡς ῥήτωρ,
θέλεις εἶσθαι πάντοτε ἀτελὲς ῥήτωρ. (Ἀκολουθεῖ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ο ἱερός νυμφαγωγός, ἡ Ὁμιλία περὶ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Μεταφρασθεῖσαι ἐκ τῆς ῥωσικῆς γλώσσης ὑπὸ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἱεροδιακόνου ΓΩΓΟΥ τοῦ Λεσβίου, διδάκτορος τῆς θεολογίας ἐκ τῶν τροφίμων τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς Σχολῆς καὶ καθηγητοῦ αὐτῆς. Αἱς προσετέθησαν καὶ αἱ περὶ γάμων διαταγαὶ τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Σαμουήλ. — Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας. 1859. 8ον.

Πέρυσι συνιστῶντες τοῦ αὐτοῦ διδάκτορος καὶ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας κυρίου Γρηγορίου Γώγου τοῦ ἱεροδιακόνου ἐτέβαν λίαν διδακτικὴν καὶ μεθοδικὴν μετάφρασιν, παρεκαλοῦμεν αὐτὸν ἵνα καὶ δι' ἄλλων ὠφελιμωτάτων βιβλίων πλουτίξῃ τὴν καθ' ἡμῶς ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν πρὸς οἰκοδομὴν καὶ στηριγμὸν τῶν πιστῶν (α). Καὶ δὴ ἄσμενοι ἐρχόμεθα πάλιν νὰ συστήσωμεν τὴν ἀναγγελλομένην μετάφρασιν τοῦ Ἱεροῦ νυμφαγωγοῦ, ἡ τῶν Ὁμιλιῶν περὶ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἥτοι ἐιδικῆς τιнос πραγματείας ἐν πέντε Ὁμιλίαις, διδασκούσης εὐσυνόπτως πάντα τὰ τὸ ἱερὸν μυστήριον τοῦ γάμου ἀφορῶντα, ἐκ τε τῆς Θεσις-Θεσίας τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν θεοσόφων ἡμῶν Πατέρων. Εἰς τὰς πέντε ταύτας Ὁμιλίας προσετέθησαν καὶ τοῦ αἰοιδίμου Σαμουήλ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (β) αἱ Διαταγαὶ γάμων, ἥτοι λόγοι κατὰ τῶν ἐπὶ χρήμασι γυναικας λαμβανόντων, καὶ ἐμπορίαν ἄντικρυς καὶ χρηματισμὸν τοὺς ἱεροὺς γάμους ποιοιμένων· δι' ὧν θεατρίζεται καὶ καταδικάζεται ἡ διδομένη εἰς τοὺς αἰτούντας νυμφίους μεγάλη καὶ ὑπέρμετρος προίξ, ἔθος τοῦτο φθοροποιὸν, κατ' ἀχρησίς ὀλεθρία, πολλὰ καὶ ποικίλα γεννώσα κακὰ, καὶ τὸν γάμον εἰς αἰσχρὰν ἐμπορίαν καὶ χρηματισμὸν πανάθεσμον μετατρέπουσα.

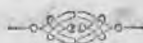
Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἱεροῦ τούτου νυμφαγωγοῦ, γλαφυρῶς μεταφρασθέντος ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου καθηγητοῦ εἰς τὴν καθ' ἡμῶς γλώσσαν ἀπὸ τῆς ῥωσικῆς, συνιστῶμεν εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς συζύγους· διότι ἀληθῶς, καθ' ἃ καὶ ὁ μεταφραστὴς βεβαιοῖ, ἡ πολλὴν εὐρήσει τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἀφρόνους δρέφεται ἡ τοὺς καρποὺς τοῦ πνεύματος ὁ ἐξ αὐτοῦ θέλων ὠφεληθῆναι ἡ.

(α) Ὁρα Ἔτ. Γ', Ἀριθμ. 4. σελ. 192.

(β) Ἐπατριάρχευσε δις, τῷ 1763—1768, καὶ τῷ 1773—1774.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

η Κηρυξ τοῦ λόγου η.
Πρὸς Τιμὴν Β' δ'. 2.

ΠΕΡΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΨΥΧΗΣ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ.

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΓΡΙΖΩΤΟΥ.

(Μετάφρασις Γεωργίου Κ. Τυπάλδου, υἱοῦ.)

« Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων η.
(Ματθ. κδ'. 32.)

ΟΤΙ ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας ὑπάρχει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτον· λέγω δὲ ἡ ιδέα, καὶ οὐχὶ ἡ δοξασία τῆς ἀθανασίας (1). Ἡ δοξασία αὕτη εἶναι βεβαίως ἡ κοινὴ πίστις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· καὶ ὅμως καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἀπέκρουσαν αὐτήν. Φοβοῦμαι μάλιστα μὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολλοὶ ὑπάρχουσιν οἱ ὑποκρινόμενοι πίστιν, τὴν ὑποίαν δὲν ἔχουσι, καὶ ὅτι μετὰξὺ τῶν ἀξιούντων ὅτι πιστεύουσιν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, οὐκ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ μεγάλως ἀμφιβᾶλλοντες, ἢ καὶ ὅλως τὴν ιδέαν ταύτην ἀποκρούοντες. Πιστεύω, ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ οἱ αἰδούμενοι τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ ἀμφιβᾶλλοντες ἢ ἀπιστοῦντες συνέλαβον τὴν

(1) Ἦγουν ἡ δοξασία ἢ ἡ πίστις τῆς ἀθανασίας εἶναι συνέπεια τῆς ἐμφύτου ιδέας ἢ ἐννοίας τῆς ἀθανασίας. Σημ. τοῦ μεταφρ.

ιδέαν τῆς ἀθανασίας· διότι ἀρνοῦνται μὲν τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς, δὲν δύνανται δὲ καὶ ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι ἐπῆλθεν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν. Ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες τυχόν οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἀποβλέπουσιν, οἷον εἰς τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα, εἰς τὸ πρὸς τοὺς νεκροὺς σέβας, εἰς τὸν ἔρωτα τῆς δόξης, εἰς πᾶσαν πράξιν ἢ σκέψιν, τέλος, ἐν ᾗ ἐμφαίνεται ἡ ἀνάγκη, ἡ ἔλπις, ἡ ὁ φόβος, ἡ ὁπωςδῆποτε ἡ προσδοκία γεγονότος τινὸς κειμένου πέραν τοῦ βίου τούτου. Ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας ὑπάρχει ἀνεξαίρετως παρὰ πᾶσιν, αὐτόματος ἢ ἐσκεμμένη, καθαρὰ ἢ συγκεχυμένη, φαινομένη ἢ ἐνδόμυχος, πιστευομένη ἢ ἀποκρουομένη, ἰσχυρὰ ἢ ἀσθενὴς, διαρκὴς ἢ παροδική. Οὐδεὶς ἄνθρωπος ὑπάρχει, μὴ αἰσθανόμενος, ἢ μὴ σκεπτόμενος, ἢ μὴ ποιῶν πράξεις, τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς κεῖται πέραν τοῦ τάφου· πράξεις, ἐνὶ λόγῳ, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἤθελεν ἐπιχειρήσει, ἢ σκεπθῇ, ἢ αἰσθανθῇ, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας.

Ἀλλὰ πόθεν ἐπέρχεται τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ἰδέα αὕτη; Πῶς καὶ διὰ τί εἰσχωρεῖ οὕτω γενικῶς εἰς τὸν ἀνθρώπινον πνεῦμα; Ὅποιον φῶς περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς παρέχει ἡμῖν ἡ ἀρχὴ τῆς γεννήσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ;

Ὁ ἄνθρωπος δὲν λαμβάνει τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς πείρας· δὲν δέχεται αὐτὴν ἐκ τῶν φαινομένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἀναλογίας· τούναντίον, ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προκύπτουσιν ἅπασαι αἱ σκοτίζουσαι καὶ ἀποκρούουσαι τὴν ἰδέαν ταύτην ἀναλογίαι. Διότι τὸ μόνον ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέαμα, ὅπερ παριστᾷ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι ἡ συνεχὴς, ἡ ἀνυπέβλητος διαδοχὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὰ πάντα παρέρχονται, τὰ πάντα θνήσκουσιν· πᾶσα ἐπίγειος ὑπαρξίς εὐρίσκει ἐπὶ τῆς γῆς τὸ τέλος αὐτῆς. Ἀπ' οὗ δὲ ὁ ἄνθρωπος παρέλθῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν βλέπων συνεχῶς τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου, ἀποθνήσκει καὶ αὐτός· ἡ δὲ ἰδέα αὐτοῦ κακιστορφῇ εἶναι τὸ τελευταῖον γεγονός, ὅπερ προσβάλλει τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ. Οὐδὲν ἄρα τῶν φαινομένων τούτων δύναται νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανασίας.

Διὰ τοῦτο ἡ ιδέα αὕτη γεννᾶται καὶ ῥιζοῦται δυσκόλως εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα καταγίνεται ιδίως εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα. Οὕτω, φέρ' εἶπεν, οἱ σοφοί, οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν μελέτην τοῦ ὕλικου ὀργανισμοῦ, οἱ σκεπτόμενοι περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τύχης τῶν λαῶν, οἱ εἰς τὰς αἰσθητὰς ἡδονὰς ἐκδοταί, πάντες, τέλος, οἱ συνήθως ζῶντες ἐπὶ παρουσίᾳ ἢ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐξω κόσμου (εἰς οἰανδὴ ποτε θέσιν ἢ ἀσχολίαν), πάντες οἱ συνεχῶς βλέποντες τὴ ποικίλον πλῆθος τῶν μεταβαλλομένων μορφῶν καὶ τῶν προσκυμένων ὑπάρξεων, πάντες οὗτοι, λέγω, κατὰ γενικὸν κανόνα, ὀλίγον περὶ ἀθανασίας σκέπτονται· καὶ ὅταν δὲ σκέπτονται περὶ αὐτῆς, εὐρίσκουσιν ἐν ἑαυτοῖς, ἔχουν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος αὐτῶν, μεγάλᾳ εἰς τὴν πίστιν αὐτῆς προσκλήματα. Τοσοῦτον εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ θεωρία τῶν φαινομένων καὶ ἡ συνήθως κοινωνία, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῶν ἐξω καὶ αἰσθητῶν πραγμάτων οὐχὶ μόνον δὲν προκαλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπομακρύνουσι καὶ καταπονοῦσι τὴν ιδεὴν ταύτην!

Διὰ τοῦτο ἅπασαι αἱ θρησκεῖαι, ὅπως διαθέσωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τῆς ἀθανασίας πίστιν, παρρηγέλλουσιν αὐτῷ ν' ἀποστρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ κόσμου. Παρρηγέλλουσι δὲ τοῦτο οὐχὶ ἵν' ἀποσπάσωσι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς κοινωνίας, ἐν ἣ κέκληται νὰ ζήσῃ, ἀλλὰ διότι ὁ κόσμος κωλύει τὸν ἄνθρωπον νὰ φθάσῃ εἰς τὴν αἰσθησιν τῆς ἀθανασίας. Ἀνάγκη νὰ ἴδῃ τις ψυχορραγούντα, ἀνάγκη νὰ αἰσθανθῇ τὸ ῥίγος τῆς φρίκης εἰς τὴν φοβερὰν τοῦ θανάτου ὄψιν, ἵνα καταναήσῃ ὁποῖον χάος χωρίζει τὴν θέαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀθανασίας.

Πολλοὶ ἀνεζήτησαν τὴν ἀρχὴν τῆς περὶ ἀθανασίας ιδέας· εἰς τὸ ἐν ἡμῖν ἡθικὸν αἰσθημα. Ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας, εἶπον οὗτοι, πηγάζει ἐκ τῆς θεωρίας τῆς τύχης τῶν δικαίων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀνισότητος καὶ ἀδικίας, ὅτινες φαίνονται ὑπάρχουσαι ἐν αὐτῇ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ τὴν ἡθικὴν ἀταξίαν καὶ ἀδικίαν, τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς νομίμως ὑπάρχουσαν· δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ τοσοῦτον συχνάκις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀπαντῶμενος ὀλέθμος τοῦ κακοῦ

καὶ ἡ δυστυχία τῶν ἀγαθῶν, εἰσὶν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, ἡ τακτικὴ καὶ ὀριστικὴ τῆς κρίσεως κατὰστασις. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ἡ τάξις πρέπει ἀνυπερθέτως ν' ἀποκατασταθῇ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη πρέπει ἀνυπερθέτως νὰ ἀποδοθῇ· ἐντεῦθεν ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας, ὡς ἀναγκαῖος ὕψος τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Τὸ ἥθικόν τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου αἶσθημα εἶναι πάντως ἀληθέστατον. Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν πηγάζει ἐκ τοῦ ἥθικοῦ αἰσθήματος, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι πιστεύει εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἐπιθυμεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δικαιοσύνης. Τὸ ἔμφυτον αἶσθημα τῆς ἀθανασίας ἔγκειται ἐν τῷ αἰσθήματι τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀναγκαῖως προηγεῖται τούτου. Ἀπόδειξιν ταύτης τῆς παρατηρήσεως ἔχομεν τὰς διδασκαλίας τῶν ἀρνούμενων τὴν ἀθανασίαν. Ἐὰν παρακολουθήσωμεν αὐτὰς εἰς τὰς συνεπείας αὐτῶν, εἴτε λαλοῦσι διὰ τοῦ στόματος τῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, εἴτε ἐνεργοῦσι διὰ τοῦ βραχίονος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, αἰτίνες ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οὐδαμοῦ ἐμφανίζεται. Οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἀθανασίαν ποιεῖται, φιλόσοφοι καὶ πολιτικοί, λαλοῦσι καὶ ἐνεργοῦσιν, οὐδὲν λυγρὸν λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν δικαιοσύνην. Ἡ ἀρνήσις τῆς ἀθανασίας ἀναγκαῖως φέρει εἰς συνεπείας, καθ' ὧν ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις διαμαρτύρεται. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν οὕτως φρονούντων, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑπομένῃ τὴν ὀδύνην τοῦ προσκαίρου, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐλπίδος βελτιώσεως ἢ παρὰμυθίας. Φαιδρῶς ἢ ἀποτόμως, ἐπιπολαίως πῶς ἡ ὀδυστικῶς λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὅτι ὀφείλει ν' ἀπολαύῃ τοῦ προστυχάνοντος ἀγαθοῦ, καὶ νὰ κύπτῃ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τοῦ κακοῦ, τὸ ὅποῖον ἐντὸς ὀλίγου παρέρχεται. Ὑπὸ τὴν παρὰ τῶν τοιούτων ὀλιγωρίαν καὶ καταφρόνησιν τῆς ἀνθρωπότητος, διατηρεῖται εἰσέτι καὶ ἐμφανίζεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ ἐπιθυμία ἐκείνη τῆς ἐπανορθώσεως τῆς ἥθικης τάξεως, ἥτις εἶναι ἀκαταπόνητος ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία αὕτη εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἄσυνεπής καὶ τυφλή· διότι δὲν στηρίζεται πλέον ἐπὶ τῆς μόνης

ιδέας, ἥτις ἐξηγεῖ καὶ θεμελιοῖ αὐτήν, ἐπὶ τῆς ιδέας τῆς ἀθανασίας (1).

(Ἀκολουθεῖ)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΙΣΤΟΡΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (α).

Α'. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΓΓΑΞΙΑ.

Ὁ θεὸς τῆς Ἐκκλησίας θεμελιωτὴς ἐν ταῖς ὑψηλαῖς ἐκείναις τὴν ἔννοιαν παραβολαῖς (6), ἐν αἷς παριστᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἐκκλησίας, προεῖπεν ὅτι κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς σύστασιν αὐτῆς θέλει συγκεῖσθαι ἐκ μελῶν γνησίων καὶ μὴ δηλονότι ἐκ τοιούτων, ἄτινα, καίπερ συνδεδεμένα ὄντα μετ' ἀλλήλων διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς Ἐκκλησίας δεσμοῦ, ὑπάρχουσιν ὅμως κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ φρονήματος.

Καθὼς δικαίωμα πάσης κοινωνίας εἶναι τὸ ἀποκλείειν καὶ ἀποχωρῖζειν πάντας τοὺς ἀναδεικνυομένους ἀπίστους εἰς τὰς ἀρχάς καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτῆς, οὕτω φυσικὸν δικαίωμα εἶχε καὶ πᾶσα χριστιανικὴ κοινότης, ἀκολουθοῦσα τὴν στάθμην τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ ἀποβάλλῃ ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας τὰ

(1) "Ὅπως δ' ἂν ἔχῃ, ἀναντιρρήτου εἶναι ὅτι ἡ περὶ ἀθανασίας πεποίθησις δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἀπόδειξιν ἰσχυροτέραν τῆς προκύπτουσας ἐκ τοῦ ἡθικοῦ αἰσθήματος. Ἀπασαὶ αἱ ἄλλαι ἀποδείξεις περὶ ἀθανασίας δύνανται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν νὰ προκαλέσωσιν ἐνστάσεις τινὰς ἐκ μέρους τῶν δισταζόντων, ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ ἡθικοῦ αἰσθήματος προκύπτουσα ἀπόδειξις οὐδεμίᾳ ἐπιδέχεται ἀντίρρησην. Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, ὅστις δὲν ἡσθάνηται ἑαυτὸν πάσχοντα, ὅτε εἶδεν ἄλλον πάσχοντα· ὅστις δὲν ἡδημόνησεν, ὅτε εἶδεν ἄλλον ἀδικούμενον· ὅστις δὲν ἡσθάνηται τὸ ἐρῶντα τῆς αἰσχύνῃς εἰς τὰς παρειάς αὐτοῦ, ὅτε εἶδεν ἄλλον ταπεινούμενον ἢ ἐξευτελιζόμενον· ὅστις δὲν ἐπυρώθη, ὅτε εἶδεν ἄλλον σκανδαλιζόμενον! Ὁ τοιοῦτος δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀθανάσιαν, δὲν πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, δὲν πιστεύει εἰς τίποτε. Σημ. τοῦ μεταφρ.

(α) "Ορα "Ετ. Γ', Ἀριθμ. 3, σελ. 121—126.

(6) Ματθ. ιγ'.

ἀλλότρια καὶ μὴ γνήσια αὐτῆς μέλη. Ἵνα προφυλάτῃται ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἐθνικῶν ἡθῶν ἵνα διατηρῇται κατὰ τὸ ἐσωτερικόν, ὅσον τὸ δυνατόν, καθαρὰ καὶ ἁμωμοῦς ἵνα μὴ δίδωται χώρα εἰς τὴν δόξαν ὅτι δύναται τις νὰ ᾔῃαι χριστιανός, καὶ νὰ ζῇ ὁμῶς συγχρόνως εἰς τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας, ἠρνοῦντο αἱ κοινότητες ἐξ ἀρχῆς πᾶσαν κοινωνίαν μετὰ τῶν παραβαινόντων τὴν κατὰ τὸ βάπτισμα δοθεῖσαν ὁμολογίαν, καθ' ἣν ὑπισχνοῦντο νὰ παραιτηθῶσιν ἀπὸ τοῦ βασιλείου τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς πομπῆς αὐτοῦ. Ἦτο δὲ ἅμα ἀναγκασίον, ἵνα διὰ τῆς ἀποκλείσεως τοιούτων ἀναξίων ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν πᾶσαν ἀρομὴν τοῦ προσάπτειν εἰς τὴν θρησκείαν τὰ ἐγκλήματά τινων, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ κακῶς ὠνόμαζον χριστιανούς.

Ἐντεῦθεν διδάσκει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅτι αἱ κοινότητες οὐχὶ μόνον ἔχουσι τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ ἀποβάλλωσι πάντας, ὅσοι διὰ τὰ ἥθη αὐτῶν δεικνύονται δημοσίᾳ ἀνάξιοι τοῦ ἀδελφικοῦ ἐν Χριστῷ ὀνόματος (α). Μετὰ πάντων τῶν ἐθνικῶν ἐπατρέπετο εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ συντρώγῃσι καὶ νὰ ἔχῃσι κοινωνίαν, μόνον δὲ μετὰ τῶν ἐκπεσόντων τούτων ἀδελφῶν ὤφειλον νὰ ἀποφεύγῃσι πᾶν εἶδος κοινωνίας, ἵνα δεικνύωσιν αὐτοῖς ὅτι δὲν θεωροῦνται πλέον ὡς ἀδελφοὶ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἄρα λέγει ὁ Τερτυλλιανὸς πρὸς τοὺς ἐθνικούς (β): «Ὅσοι δὲν εἶναι χριστιανοί, ἀδίκως ὀνομάζονται οὐκ ἄλλως οἱ τοιοῦτοι δὲν μετέχουσι τῶν συνάξεων ἡμῶν· δὲν μεταλαμβάνουσι μεθ' ἡμῶν τῆς εὐχαριστίας· ἐγένεον πάλιν διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ὑμέτεροι, ἐν ᾧ ἡμεῖς δὲν συμπεριφερόμεθα οὐδὲ μετ' ἐκείνων, ὅσοι ἐκ τῆς ὁμότητος ὑμῶν ἠναγκάσθησαν εἰς ἀρνησιν τῆς πίστεως· καὶ πάλιν εὐκολώτερον ἠθέλομεν ἀνέχεσθαι ἐν ἡμῖν τοὺς ἀναγκασθέντας, ἢ τοὺς ἐκουσίως ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐκπεσόντας. Ἀλόγως ἄρα ὁ νομάζετε χριστιανούς τοὺς μὴδ' ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ὡς χριστιανούς ἀνομολογουμένους».

(α) Πρὸς Κορινθ. Α'. ε.

(β) Ad nation. lib. I. c. 3.

Ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς τιμωρίας, δι' ἧς ἐκολάζοντο οἱ ἐκ τοῦ κόλπου τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας ἀποστατοῦντες, ἦτο ἡ ἀποκλείσις ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς θείας εὐχαριστίας· δεύτερος δὲ βαθμὸς, ὅτε ἀπεχωρίζοντο ἢ ἀρῶρίζοντο οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσόδου, καὶ ἀπὸ πάσης μετὰ τῶν χριστιανῶν ἀναστροφῆς, μήτε νὰ τρέγῃσι τολμῶντες μήτε νὰ λαλῶσι μετ' αὐτῶν. Ἀπεχωρίζοντο δὲ οὐχὶ μόνον οἱ ἀποστάται, δηλονότι ὅσοι ἐπέστρεφον πάλιν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλὰ καὶ οἱ αἵρετικοί, καὶ οἱ σχισματικοί, καὶ πάντες καθόλου οἱ δημόσιοι ἀμαρτωλοί. Ἐλέγετο δὲ ἡ πρῶξις αὕτη τῆς ἀποκλείσεως καὶ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπείρησθαι τῆς ἐκκλησίας, ἀποκλείεσθαι ἢ ῥίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἐκτὸς εἶναι, ἐκκηρύττεσθαι τῆς συνόδου· οἱ δὲ οὕτως ἀποκεκλεισμένοι ὀνομάζοντο λατινιστί· non communicantes, excommunicati, ad communionem non admittendi. Καὶ τοὺς μὲν διαρένοντας πάντοτε ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ οὕτω μετεχειρίζετο ἡ Ἐκκλησία, μὴ διαλείπουσα ὅμως καὶ νὰ προσεύχεται ὑπὲρ αὐτῶν· τοὺς δὲ μετανοοῦντας καὶ ποθοῦντας νὰ προσέλθωσι πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς ἰδίας αὐτῶν μητρὸς, ὑπεδέχετο μὲν αὕτη ἡ μήτηρ μετὰ εὐσπλαγχνίας μεγάλης, ἀλλ' ἐδοκίμαζε τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν, εἰ ἦτο εἰλικρινής, δι' ἀναβολῆς καιροῦ. Ἡ δὲ μετάνοια διετάσσεται νὰ γίνηται δημοσίᾳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ὁ παραπεπτωκὴς (lapsus) χριστιανὸς, φορῶν κιλίκιον, καὶ σπαδὸν ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐπιπτεν εἰς τὸ μέσον τῆς συνάξεως, ἐκράτει τὰ γόνατα καὶ ἐφίλει τοὺς πόδας τῶν πιστῶν, ἵνα ἐλκίσῃ αὐτοὺς εἰς συμπάθειαν, καὶ αἰτήσῃ παρ' αὐτῶν τὰς ὑπὲρ ἐαυτοῦ δεήσεις, εἰς τὰς ὁποίας προϋτρέποντο μάλιστα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐδοκιμάζετο δὲ προσέτι ὁ μετανοῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ δι' ἐπιπόνων ἀσκήσεων ἐπεβάλλετο αὐτῷ νηστεία δι' ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς μετανοίας, ἀνάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις, τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ, γινομένη ἢ δι' ἄρτου καὶ ὕδατος, ἢ διὰ τινος ἄλλης ἐγκρατείας· ἐπεβάλλετο αὐτῷ προσευχὴ, ἣν ὤφειλε νὰ τελῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον γονυπετῶν καὶ ἐπὶ πρόσωπον· διετάσσεται νὰ ἀγρυπνῇ, νὰ κοιμᾶται κατὰ γῆς, καὶ νὰ διδῇ τὸ κατὰ

δύναμιν ἐλεημοσύνην, ἀπεχόμενος πάσης ἀναψυχῆς καὶ συνανα-
στροφῆς (α). Ἡ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑποδοχὴ ἐγένετο ἔπειτα
κατὰ τοὺς ἐξῆς βαθμούς· ὁ ἁμαρτωλὸς εὐχάναζε πρῶτον εἰς τὴν
θύραν τῆς ἐκκλησίας, κλαίων ταπεινότατα διὰ τὴν ἁμαρτίαν
αὐτοῦ (ἐντεῦθεν *πρόσκλυσις*, ἡ *πρᾶξις*, καὶ ὁ τοιοῦτος, *προ-
κλαίων*, *flens*, ἢ *χειμάζων* καὶ *χειμαζόμενος*, *hiemans*, *liber-
nans*, ἐλέγετο)· ἔπειτα ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ παρευρίσκηται εἰς
τὴν σύναξιν, ἀλλὰ κατὰ τινα ἀπόστασιν τόπου (*ἀκρόασις*, *ἀ-
κροόμενος*, *audiens*)· ἔπρεπε δὲ νὰ ἀποχωρήσῃ εὐθὺς, ἅμα ἐλ-
θόντος τοῦ καιροῦ τῆς κοινῆς προσευχῆς· μετὰ δὲ ταῦτα εἶχε
τὴν ἄδειαν καὶ νὰ συμπροσεύχεται, ἀλλὰ γονυπετῆς (*ὑποπί-
πτων*, *γονυκλίων*, *genuflectens*)· τελευταῖον, καὶ νὰ παρευ-
ρίσκηται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς συνάξεως, ἀλλ' ἰστάμενος,
καὶ μὴ προσφέρων τὰ δῶρα (*πύστασις*, *συνιστάμενος*, *consis-
tens*, *προσκυνεῖν* *χωρὶς προσφορᾶς*). Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἐπί-
σκοπος ἐπεσκέπτετο τὸν μετανοοῦντα, ἢ ἔπεμπε πρὸς αὐτὸν πρε-
σβύτερόν τινα, ἵνα ἐξετάζῃ καὶ μεταχειρίζεται αὐτὸν κατὰ τὴν
αὐτοῦ διδάξιν· ὅθεν παρώτρυνεν αὐτὸν, ἢ ἠπειλαιοῖ, ἢ παρεμυθεῖτο,
προσαρμόζων τὸ φάρμακον κατὰ τὴν ἀσθένειαν· διότι οἱ ἐπίσκο-
ποι ἐδόξαζον τὴν μετάνοιαν ὡς πνευματικὴν οὐσαν φάρμακον, πε-
ποιθότες ὅτι ἡ θεραπεία τῶν ψυχῶν ἀπαιτεῖ ἐπίσης τοσαύτην ἐπι-
στήμην, ἐπιμέλειαν, ὑπομονὴν καὶ προσοχὴν, ὅσην καὶ ἡ τοῦ σώ-

(α) Tertullian. de poenitent. c. 9. « Exomologesis prosternendi et lumi-
» nificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiae
» illicem, de ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri in-
» cubare, corpus sordibus obsurare, animum mortuorum despicere, illa
» quae peccavit trista tractatione mutare: ceterum, pastum et potum pura
» nosse, non ventris scilicet, sed animae causa: plerumque vero jejuniis
» preces alere, ingemiscere, lacrymari, mugire dies noctesque ad Domi-
» num Deum suum, presbyteris advoli et earis Dei adgeniculari, omni-
» bus fratribus legationes deprecationis suae injungere ». — de pudicit. c.
14. « Et tu quidem poenitentiam mœcli ad exorandam fraternitatem in
» ecclesiam inducens, conciliatum et concineratum cum dedecore et hor-
» rore compositum prosternis in medium ante viduas, ante presbyteros,
» omnium lacinias invadentem, omnium vestigia lambentem, omnium ge-
» nua detinentem ».

ματος, καὶ ὅτι αἱ κακαὶ ἔξεις μόνον διὰ τοῦ χρόνου καὶ δι' ἀκριβεστάτης ἐπιμελείας δυνατόν νὰ ἐξαλειφθῶσιν (α). Ἐκτοτε διεκρίνοντο οἱ διάφοροι τῆς μετανοίας βαθμοὶ, καὶ ὁ κληρὸς αὐτῆς προσδιωρίζετο. Ὁ δὲ κύριος κανὼν ἦτο νὰ μὴ ἀποκαθιστῶσιν ἐντελῶς εἰς τὴν τάξιν τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, εἰ μὴ ἐκείνου μόνον, ὅσοι ἔφερον καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. Ὁ δὲ κληρὸς τῆς μετανοίας ἦτο συνήθως πάντοτε μακρὸς, πλὴν εἰ μὴ ἀνεφάνετο ἰδίᾳ τις αἰτία, δι' ἣν ἐδύνατο νὰ ἐλαττωθῇ· οἷον, ὁ μέγας ζῆλος τοῦ μετανοοῦντος, ἡ νόσος, τινος θανατηφόρος, ἡ διωγμὸς τις παρὰ τῶν ἐθνικῶν (β). Ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων ἐφρόντιζον μεγάλως νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸν μετανοοῦντα νὰ ἀποθάνῃ χωρὶς τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων. Ἡ δὲ συγχώρησις, ἡ σμικρύνουσα τὴν κληρικὴν μετένοιαν, ὠνομάζετο *ἀφεσις*, καὶ ἐδίδετο πολλάκις διὰ τὰς παρακλήσεις καὶ πρεσβείας τῶν ἐν φυλακῇ ἢ ἐν ἐξορίᾳ ὄντων ὁμολογητῶν.

Εἰ δὲ ὁ μετανοῶν μετέπιπτε πάλιν εἰς νέαν τινὰ ἀμαρτίαν, ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ καὶ δεύτερον τὴν μετένοιαν καὶ εἰ ἐφάνετο μὴ μεταβάλλων βίον, ἀφίετο εἰς τὴν αὐτὴν κατὰστασιν, καὶ δὲν ἤξιούτο τῆς μεταδόσεως τῶν μυστηρίων· εἰ δὲ, ἀπ' οὗ ἐλάμβανε τὴν συγχώρησιν, ἐπιπτε πάλιν εἰς ἄλλο θανάσιμον ἀμάρτημα, οὐδέποτε πλέον ἐκρίνετο ἀξίος τῶν μυστηρίων· διότι ἡ δημοσία μετένοια ἅπαξ μόνον ἐγίνετο· ἤρκοῦντο δὲ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ νὰ προτρέπωσιν αὐτὸν εἰς μετένοιαν. Ἦσαν δὲ ἀμαρτήματα, τῶν ὑποίων ἡ μετένοια, εἰ καὶ ἐξετελεῖτο πιστῶς, διήρκει παρὰ πάντα τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα δὲν ἐπετρέπετο ἡ μετάληψις, εἰ μὴ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου.

Ὅσοι εἶχον πεθῇ ἅπαξ εἰς τὴν τάξιν τῶν μετανοοῦντων, καὶ εἰ ἐτύγχανον τῆς συγχωρήσεως, δὲν ἐκρίνοντο πλέον ἀξιοὶ νὰ λάβωσι χειροτονίαν, μηδὲ νὰ ἐκλεγθῶσιν εἰς ἐκκλησιαστικὸν ἀ-

(α) Cyprian. epist. 10.

(β) Cyprian. epist. 31. et 31.

ξίωμα (α). Εἰ δὲ πρεσβύτερός τις ἢ κληρικὸς ἔπραττεν ἔγκλημα ἄξιον δημοσίας μετανοίας, καθιζεῖτο μόνον ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ, ἤτοι ἐκωλύετο ἀπὸ πάσης ιεροπραξίας, καὶ μετέβαινε εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπλῶν λαϊκῶν· ἄλλη δὲ μετάνοια δὲν ἐπεβάλλετο αὐτῷ, ἵνα μὴ τιμωρηθῇ δις, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸ μυστήριον τῆς ιερωσύνης σέβας (β).

Ἐὰν δὲ ἅπασαι αὗται αἱ τιμωρίαι, αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς ἐκπεσόντας τῆς Ἐκκλησίας, φαίνωνται πολὺ αὐστηραὶ, ἰστέον ὅτι τὰ τοιαῦτα ἄξια μετανοίας ἁμαρτήματα ἦσαν τότε σπάνια παρὰ τοῖς χριστιανοῖς· διότι, ὡς οἱ τίμιοι, οἱ καλῆς ἀνατροφῆς καὶ χρηστῶν ἡθῶν ἄνθρωποι οὐδέποτε σχεδὸν πράττουσι τὰ ἐγκλήματα, ἅτινα ἐπισύρουσι τοῦ νόμου τὴν ἐκδίκησιν καὶ τῆς καταδίκης τὴν ἀτιμίαν, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοί, οἱ τοσοῦτον καλῶς ἐκλελεγμένοι καὶ δεδιδαγμένοι, σπανιότατα ἔπραττον ἄξια θανάτου ἁμαρτήματα. Ὅθεν ὁ Τερτυλλιανὸς δικαίως ἐλέγχει τοὺς ἐθνικοὺς ὅτι τὰ δεσμοτήρια ἦσαν πλήρη τῶν ὁμορρήσκων αὐτῶν, ἢ χριστιανῶν, ἐγκαλουμένων μόνον διότι ἦσαν χριστιανοί. «Ἐὰν ἢ δὲ ἄλλο αἷτιον, λέγει (γ), κατηγορῶνται, δὲν εἶναι πλῆθον χριστιανοί· ἢ ἀθωότης εἶναι εἰς ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης· ἡμεῖς γινώσκουμεν αὐτὴν ἐντελῶς, διότι ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τελείου διδασκάλου, καὶ φυλάσσομεν αὐτὴν πιστῶς, ὡς ἐπιτεταγμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ ».

(α) Καν. ἀποστολ. ξα. «Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθεῖ, εἰς κλήρον μὴ παραγέσθω ».

(β) Καν. ἀποστολ. κέ. «Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείας, ἢ ἐπιουρίᾳ, ἢ κλοπῇ αἰλούς, καθαιρεῖσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφὴ· οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό· ὡσαύτως καὶ λαῖκοι κληρικοί ».

(γ) Apolog. c. 4.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ.

ΜΕΓΑ καὶ δυσπλήρωτον κενόν ἀναπελείφθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινονίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὀρθοδόξῳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ ὑπατος τῶν παρ' ἡμῖν θεολόγων, ὁ γενναῖος καὶ ἀρχαῖκός τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὁ μεγαλοφυὴς καὶ πολυμαθὴς Θεόκλητος Φαρμακίδης κατέλιπε τὸν πρόσκαιρον αὐτὸν βίον τῇ καὶ τοῦ λήξαντος μηνός. Ὁ αἰφνιδίως διαδοθεὶς τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρὸς θάνατος (διότι βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ νόσος αὐτοῦ, καὶ τελευταῖον εἶχεν ἀκουσθῆ ὅτι ἐπῆλθεν ἐπαισθητὴ βελτίωσις) ἐβύθησεν εἰς πένθος πᾶσαν ψυχὴν φιλόπατριν, πᾶσαν ψυχὴν κηδομένην τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ἀμφοτέρων τούτων ἐργάτης ἀκάματος καὶ μεγαλουργὸς ἦτο ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης διὰ τε τῆς μεγάλης αὐτοῦ παιδείας, καὶ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φιλογενοῦς ζήλου, τῶν ἰσχυρῶν πεποιθήσεων, καὶ τῆς ἀκραδάντου καὶ οἰονεὶ σιδηρᾶς αὐτοῦ θελήσεως. Ἀπασαὶ αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας ἡσθάνθησαν καὶ συνεμερίσθησαν τὴν ἐθνικὴν ταύτην λύπην τοῦ κοινοῦ δὲ λαοῦ καὶ ὁλοκλήρου τῆς νεολαίας ἡ θλίψις εἶχέ τι ἔκτακτον καὶ εἰς ἄκρον συγκινητικόν· διότι, εἴ ποτε ἡ πρωτεύουσα τῆς νέας Ἑλλάδος εἶδε κηδεῖαν πολυπληθεῖ καὶ αὐθορμήτως δημοτελεῖ, κηδεῖαν, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτακτος μεγαλοπρέπεια οὐδύλως ἀπέβρεεν ἐκ τῆς ἐπισιμότητος τῶν παρασκευῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοσχεδίου καὶ αὐτοκινήτου τοῦ λαοῦ συμπράξεως, ἡ κηδεῖα αὕτη ἦτο ἡ τοῦ ἀειμνήστου καὶ πολυποθήτου διδασκάλου Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ἀντὶ πάσης ἄλλης βιογραφικῆς ἐκθέσεως δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὸν παρ' ἡμῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς τοῦ πανεπιστημίου συγκλήτου, ἐν τῷ πρὸς ὥραν κηθεδρικῷ τῆς ἀγίας Εἰρήνης ναῶ ἐκφωνηθέντα λόγον.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΛΕΙΟΥ

ΕΙΣ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΝ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΝ.

« Τίς δώσει κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ ὀφθαλμοῖς μου πη-
 » γὴν δακρῦων; » Ἱερερμ. θ'. 1.

ΠΕΝΘΟΣ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πένθος μέγα καὶ βαρὺ, πένθος κοινὸν κατέχει ἀπὸ τῆς χθὲς τὴν φίλην ἡμῶν πατρίδα, καὶ πάν-
 τες πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας ἄνθρωποι θρηνοῦσι τὸν θάνατον
 τοῦ πολυμαθοῦς καὶ σοφοῦ, τοῦ χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου, τοῦ εὖ-
 σεβεστάτου καὶ χριστιανικωτάτου, τοῦ φιλοπάτριδος καὶ τὰ μέ-
 λιστα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν τῆς παλιγγενεσίας αὐτῆς
 ἀγῶνα μοχθήσαντος Θεοκλήτου τοῦ Φαρμακίδου. Ἡ θλιβερά εἰ-
 δησις τῆς τοῦ σεβαστοῦ καὶ πολυτίμου τούτου ἀνδρὸς τελευτῆς,
 αἴφνης καὶ παρὰ προσδοκίαν κοινοποιηθεῖσα χθὲς εἰς τὴν πόλιν,
 πάντας ἡμᾶς εἰς βαθεῖαν λύπην κατέρριψε, καὶ δάκρυα ἀπὸ τῶν
 ὀφθαλμῶν ἡμῶν κατήγαγε. Καὶ κλαίοντες τὸν πρὸς Κύριον ἐκδη-
 μήσαντα τοῦτον ἀδελφὸν ἡμῶν οἱ παμπληθεῖς αὐτοῦ φίλοι, εἰς
 τοὺς ὁποίους ὑπῆρξεν ἐξαίρετον τῆς ἀδόλου φιλίας παράδειγμα·
 ὁ ἱερός κληρὸς, οὕτινος τὸ ἔνδοξον ἐχρημάτισε σέμνωμα· τὸ πα-
 νεπιστήμιον καὶ ἡ λοιπὴ τῶν ἄλλων καθηγητῶν καὶ διδασκάλων
 ἔντιμος χορεία, ἐν ᾗ κατὰ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ παιδείαν καὶ ἀληθῆ
 σοφίαν διαπρέπων, τὸν ὑπατον κατεῖχε βαθμὸν ἡ σεβαστὴ τῶν
 ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνισαμένων φάλαγξ, ἥν περ ὄντως ἐτίμησε τῷ
 ἀκηράτῳ αὐτοῦ ζήλῳ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἡθικὴν τῆς
 Ἑλλάδος ἀναγέννησιν· ἔτι δὲ καὶ οἱ πάμπολλοι τῶν εὐεργεσιῶν
 αὐτοῦ μεταλαβόντες, καὶ οἱ τῆς παντοίας αὐτοῦ συνδρομῆς τυ-
 χόντες, καὶ οἱ διὰ τῶν συνετῶν καὶ σωτηρίων αὐτοῦ συμβουλευῶν
 ὀδηγηθέντες εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀρετῆς· κλαίοντες
 οἱ πάντες καὶ ὀδυρόμεθα, καὶ, ὥς ποτε ὁ Προφήτης, ἀνακράζομεν·
 « Τίς δώσει κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρῦων; »

Απέρχεται λοιπὸν καὶ χωρίζεται ἀπ' ἡμῶν τὸν αἰώνιον χωρί-
 σμὸν, μεταβαίνων πρὸς τὸν μετακαλέσαντα οὐράνιον δεσπότην,
 εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ ὁ γεραίρος οὗ-
 τος ἀνὴρ, ὁ πολὺς Θεόκλητος Φαρμακίδης, καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν
 τὴν ἐκ τοῦ θανάτου αὐτοῦ χαλεπὴν εἰς τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικὸν
 ἐπελθοῦσαν συμφορὰν· θρηνοῦμεν τὴν ζημιώδη εἰς τοὺς Ἕλληνας
 στέρησιν τοῦ κοινοῦ τούτου ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος πολίτου. Θρη-
 νοῦντες δὲ οὕτω καὶ λυπούμενοι, καὶ δίκαια ποιοῦμεν, καὶ εἰς
 τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νόμον ὑπείκομεν. Ἄλλ', ἀγαπητοὶ ἀ-
 δελφοί, δὲν ὑφείλομεν μόνον ἵνα, καθὼς παραγγέλλει ὁ σοφὸς
 Σειρᾶχ, πικράνωμεν ἐπὶ τῷ νεκρῷ τούτῳ τὸν κλαυθρὸν, καὶ θερ-
 μάωμεν τὸν κοπετόν, καὶ ποιήσωμεν ἀνάλογον κατὰ τὴν ἀξίαν
 τὸ πένθος· « Ἐπὶ νεκρῷ κατὰγαγε δάκρυα, καὶ ὡς δεινὰ πᾶ-
 » σων ἑναρξάι θρήνου·... πίκρανον κλαυθρὸν, καὶ θερμάνον κο-
 » πετόν, καὶ ποιήσον τὸ πένθος κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ η (α). Κα-
 θῆκον ἡμῶν ἐπιβιβάζεται προσέτι, ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ τῆς εὐγνωμο-
 σύνης αἰσθήματος ὑπαγορευόμενον, ἵνα, κατὰ τὸν αὐτὸν σοφόν,
 αἰνέσωμεν τὴν ἐνδοξὸν αὐτοῦ μνήμην, καὶ εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ
 τὸν πρέποντα ἐπαινον ἀποδώσωμεν· διότι οὗτος ὁ ἀδελφός ἡ-
 μῶν, οὗτινος ὁ νεκρὸς πρόκειται ἤδη εἰς πένθος καὶ δάκρυα,
 εἶναι ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων πατέρων τοῦ ἔθνους, οἵτινες διὰ
 τῶν κοινωνησεστάτων αὐτῶν ἔργων, πρὸς ὄφελος καὶ συμφέρον
 τῇ πατρίδι ἀποβλεπόντων, κατέλιπον ὄνομα ἐπαινοῦ καὶ ἐγκω-
 μίων ἄξιον καὶ αἰρίνηστον καὶ ζῶν καὶ διαιωσιζόμενον εἰς τὰς
 ἐπερχομένας γενεάς· « Αἰνέσωμεν δὲ ἄνδρας ἐνδόξους, καὶ τοὺς
 » πατέρας ἡμῶν τῇ γενέσει... Εἰσὶν αὐτῶν, οἳ κατέλιπον ὄνομα
 » τοῦ ἐκδιηγῆσασθαι ἐπαινοῦς... τὰ σώματα αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ
 » ἐτάφη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ζῇ εἰς γενεάς η (β). Ἀλλὰ πῶς
 ἐκπληρωτέον τὸ ἱερὸν τοῦτο καθῆκον; πρὸς τίνα, καὶ ὑπὸ τίνας;
 Θεόκλητος ὁ Φαρμακίδης, ὁ γινόμενος ἡμῖν τοῦ λόγου ὑπόθεσις.
 Τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνον ἀρκεῖ εἰς καταδήλωσιν τοῦ προκειμένου

(α) Σοφ. Σειρ. λη'. 10. 17

(β) Λυττόβι, μθ'. 1. 8. 14.

μεγάλου ἐν τῷ λόγιῳ ἀγώνος· ἡμεῖς δὲ ἀσθενεῖς εἰς τὸ λέγειν, ἀσθενεστεροὺς κρίνομεν ἑαυτοὺς· μάλιστα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, εἰς τὴν κατ' ἀξίαν ἀλυσσιν καὶ ἐκδιτήγησιν τῆς τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς ὑπεροχῆς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἀποκνητέον· μετὰ προθυμίας ἔλθωμεν ἐκπληρώσοντες τὴν ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου καὶ τῶν φίλων δοθεῖσαν ἡμῖν θλιβεράν τεκύτην ἐντολήν, ἣν καὶ ἀνεδέχθημεν ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ ἵνα, τὸ κατὰ δύνανμιν καὶ ὅπως δέηποτε, ἀποτίσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν εἰς τὴν μνημὴν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ὀφειλόμενον φόρον τοῦ σεβασμοῦ.

Ὁ αἰδίδιμος Φαρμακίδης, εὐσεδῶν γονέων υἱός, ἐγεννήθη τῇ 25 ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1781 ἐν Ἀκρίσσει τῆς Θεσσαλίας, ἐνθα ἐπιμελῶς ἀνατρεφείς, καὶ διδασκόμενος ἔπειτα ὀλίγα ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ συγγράμματά τινα τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ἀναγνοὺς, κατετάχθη εἰς τὸν ἱερὸν κλήρον, νέος ὢν ἔτι τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀπὸ Θεοχάρους μετωνομάσθη Θεόκλητος. Ὅργων δὲ ἀπὸ νεότητος ἤδη πρὸς μάθηςιν καὶ κτῆσιν ὑγιоὺς καὶ τελείας παιδείας, τοῦ μόνου τούτου ὀργάνου, δι' οὗ τό τε πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου φωτίζεται καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ εὐγενέστερον διαπλάσσεται, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤκουζε τότε ἡ ἐν Φαναρίου ἑλληνικῇ σχολῇ, ἐν ᾗ ἤλπιζε νὰ θῆσθαι τὴν ἀκόρεστον αὐτοῦ δίψαν πρὸς τὴν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων ἀληθῆ ἐκπηγάζουσαν σοφίαν. Ἀλλ' ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατῶν, καθὼς ἐν πάσαις ταῖς μεγάλαις πόλεσι συμβαίνει, πολυτάραχος καὶ ἐκλυτος βίος τοσοῦτον κατεπτώσας τὸν σεμνὸν ἱεροδιάκονον Θεόκλητον Φαρμακίδην, ὥστε δὲν διέτριψεν ἐκεῖ χρόνον πολὺν, ἀλλ' ἀνεχώρησεν εἰς Μολδαυίαν, καὶ ἔπειτα εἰς Βλαχίαν, ἐνθα καὶ πρεσβύτερος προσχειρίσθη ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐν ἔτει 1811. Εὐθὺς δὲ μετ' ὀλίγον προσκλήθης ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας ὡς ἐφημέριος καὶ πνευματικὸς πατὴρ τῆς ἐκεῖ ὀρθοδόξου τῶν ὁμογενῶν κοινότητος. Ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ, ἐν ᾗ ὀκτὼ περίπου ἔτη διέμεινεν, εὗρίσκει, τέλος, ὁ διψαλὲς μαθήσεως Φαρμακίδης ἀφθονα τῆς παιδείας τὰ νάμματα, καὶ ἐμφορεῖται αὐτῶν. Λαπανὼν τὸν ἐκ τῶν τῆς ἐφημερίας καθηκόντων ὑπολειπόμενον αὐτῷ καιρὸν εἰς ἰδίαν μελέτην

καὶ εἰς τὴν ἐμύθησιν τῆς λατινικῆς, γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς
 γλώσσης, καταρτίζεται ἐντελῶς εἰς τε τὴν θύραθεν καὶ ἱερὰν
 παιδείαν, καὶ δοκιμώτατος ἐν αὐταῖς γίνεται διὰ τε τῆς φυσι-
 κῆς αὐτοῦ ὀξυνοίας καὶ τῆς ὑγιούς καὶ θαθείας κρίσεως, ἥτις
 πρώτως ἀναπτυχθεῖσα, μέχρις ἐσχάτου γήρως ἀκμαία αὐτῷ πα-
 ρέμεινεν. Ἄλλ' ἤδη, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πρὸς τῇ φιλομαθείᾳ καὶ
 ἄλλῃ ἀρετῇ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου προαιρέσεως
 ἐκδηλὸς γίνεται, ἡ διὰ γενικωτέρας μεταδόσεως τοῦ προσηκούν-
 τος ταλάντου ἐπιθυμία τῆς παιδαγωγήσεως τοῦ ἔθνους αὐτοῦ
 εἰς φρόνημα γενναῖον καὶ ὑψηλόν, ἐν ᾧ καιρῷ μάλιστα μεγίστη
 ὑπῆρχεν ἡ τοῦτου χρεία. Ὄθεν εἰς τὴν τότε παρὰσκευαζομένην
 ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἧς πάντοτε ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ καρ-
 δία ἐξεπλέετο, ἐπιθυμῶν νὰ γείνη, ὅση αὐτῷ δύναμις, χρήσι-
 μος, ἀναδέχεται μετὰ τοῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοπῶνου Κωνσταν-
 τίνου τοῦ Κοκκινάκου τὴν πολύμοχθον ἐκδοσιν τοῦ Λογίου Ἐρ-
 μοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου περιοδικοῦ συγγράμματος, εἰς ὃ ἔγρα-
 φον οἱ τότε διδάσκαλοι καὶ λογάδες τοῦ ἔθνους, σπουδάζοντες
 ἵνα διὰ μεταδόσεως ἀληθοῦς ἐλληνισμοῦ καὶ ἐπιστημονικῶν γνώ-
 σεων προεξομαλίσωσι καὶ εὐθείαν ποιήσωσι τὴν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν
 ἀναγεννήσεως ὁδόν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ὄνομαι τοῦ Θεοκλήτου
 Φαρμακίδου ὡς ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ φιλοπάτριδος καὶ ἐναρέτου, καὶ
 πολλὰ δυναμένου καὶ ἐπαγγελλομένου νὰ κατορθώσῃ καλὰ, διὰ
 τε τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λογίου ἐκείνου Ἑρμοῦ καὶ διὰ τῆς οἰίας
 τοῦ βίου αὐτοῦ πολιτείας ἤρχισεν εὐθὺς νὰ διακημιζήται λαμ-
 πρόν οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ὁμογενεῖς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐ-
 τοὺς τοὺς ἄλλογενεῖς καὶ ἄλλοφύλους. Ὁ γνωστότατος ἐπὶ φι-
 λελληνισμῷ εὐγενὴς Ἀγγλος, ὁ αἰόιδμος κόμης τοῦ Γουλφόρδου,
 μέλλων νὰ ἰδρῶσῃ ἐν Κερκύρα, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἰονίου ἐπι-
 κρατείας, ἀκαδημίαν, ἥτοι ἀνώτατον διδασκτήριον γραμμάτων τε
 καὶ ἐπιστημῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς ἐλληνικῆς νεότητος, ἀκούσας
 τὴν ἀγαθὴν τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου φήμην, προσκαλεῖ τοῦ-
 τον ἵν' ἀναδεχθῇ τὴν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ διδασκαλίαν τῶν θεολο-
 γικῶν μαθημάτων καὶ ὁ Φαρμακίδης δέχεται εὐγνωμόνως τὴν
 πρόσκλησιν. Ἐπειδὴ ὅμως, πρὶν καταλάβῃ τὴν διδασκαλικὴν κα-

Θέδραν, ἐπεθύμει νὰ αὐξήσῃ ἐτι μᾶλλον τὰς ἐπιστημονικὰς αὐ-
τοῦ γνώσεις, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα καὶ ἄλλων Ἐλ-
λήνων κληρικῶν, οἷον τῶν ἀοιδίμων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως
καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκου, ἀκροασαμένων μαθηήματα καὶ ἐν
γερμανικοῖς διδασκταρίοις, ἠθέλησε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ τότε πολὺ
φημιζόμενον ἐν Γοττίγγῃ τῆς Ἀνωβέραις πανεπιστήμιον πρὸς
ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ἦσαν δὲ τότε ἐν τῷ πανεπιστη-
μίῳ ἐκείνῳ διαφόρους ἐπιστήμας σπουδάζοντες καὶ εἰς τὸν πνευ-
ματικὸν τῆς παιδείας ἀγῶνα προαλειφόμενοι καὶ ἕτεροι φιλομα-
θεῖς ὁμογενεῖς ὑπὲρ τοὺς δέκα, ἐν οἷς οἱ ἀοιδίμοι Γλαρῆκης, Λι-
βέριος, Μανούσης, καὶ οἱ ἐπιζῶντες Ἀσώπιος, Πολυζωίδης, Πύλ-
λας, Φραγκίσκος Μαῦρος, οἵτινες ἐφεξῆς πολυειδῶς τὴν Ἑλλάδα
ὠρέλησάν τε καὶ ὠφελοῦσιν, εἴτε ὡς ἐπιστήμονες καὶ καθηγηταί,
εἴτε διὰ τοῦ σταδίου αὐτῶν τοῦ πολιτικοῦ καὶ δικαστικοῦ. Ἐν δὲ
δὲ ὁ ἡμέτερος Φαρμακίδης διέτριβεν ἐν Γοττίγγῃ, ἀπανθίζων ὡς
μέλισσα εἴτι κάλλιστον ἐκ τοῦ εὐανθοῦς ἐκείνου τῶν βορείων Μου-
σῶν λειμῶνος, καὶ ἀποταμιεύμενος τοῦτο εἰς μεταφύτευσιν ἐν
τῇ Ἰονίῳ ἀκαδημίᾳ πρὸς καρποφορίαν τοῖς μέλλουσιν αὐτοῦ μι-
θηταῖς, καὶ παράδειγμα δὲ διετέλει ὢν κοσμιότητος, φορῶν καὶ
ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τὰ παρ' ἡμῖν καθιερωμένον τοῦ κληρικοῦ ἔν-
δυμα· ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἤχῃσε θρονώδει τῷ ἤχῳ τὸ τῆς ἐ-
λευθερίας τῆς πατρίδος ποθεινότατον σάλπισμα, πανταχόθεν
προσκαλοῦν τὰ πιστὰ τέκνα εἰς συνδρομὴν αὐτῆς καὶ βοήθειαν.
Τοῦ σαλπίσματος τούτου πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ κωφός καὶ
ἀδιάφορος ἀκρατής ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ πάντοτε καὶ
ἀναλογιζόμενος καὶ διὰ στόματος ἔχων καὶ ἀπὸ καρδίας ποθῶν
τὴν τῆς πατρίδος ἀπὸ τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν; Πῶς
ἐδύνατο νὰ παρακούσῃ τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καὶ νὰ μὴ περ-
γνωρίσῃ ἅμα καὶ τὴν βουλὴν τῆς θείας Προνοίας; διότι πᾶσα
φωνή, πρὸς κοινὸν εὐεργέτημα, καὶ μάλιστα πρὸς κοινὴν σωτη-
ρίαν προσκαλοῦσα, ἄνωθεν πάντως ἐκ Θεοῦ ἔχει τὴν ἐμπνευσιν.
Καίπερ δι' ὑποσχέσεως ὑπόχρεως ὢν πρὸς τὸν ἀοιδίμον κόρητα
τοῦ Γκυλφόρδου, οὗτινος δαπάναις καὶ διέτριβεν ἐν Γοττίγγῃ, καὶ
ὀφείλων ὡς τίμιος ἄνθρωπος νὰ ἐμμεῖνῃ εἰς τὸν δοθέντα αὐτῷ

λόγον, ἀλλ' ὅμως πρὸς χάριν τῆς πατρίδος, ὁμολογεῖ αὐτός, ἀπε-
φάσισε νὰ περνεῖ πρὸς καιρὸν τὸν λόγον ἐκεῖνον, ἄλλου ἱερωτέ-
ρου λόγου προσκαλοῦντος. Καὶ δὴ, τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμφερόν-
των καὶ ἀναπαύσεων καταφρονήσας, ἔδραμεν εἰς τὴν περὶ τῶν
ὅλων ἀγωνιζομένην πατρίδα, καὶ εὗρεθ' ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς
τῇ 9 ἰουνίου τοῦ ἔτους 1821, εὐτυχέσας νὰ ὑπερπηδῇ ἐν
Τεργέστῃ πάντα τὰ προσκόμματα, ὅσα ἡ αὐστριακὴ Κυβέρνησις,
δυσμεναίνουσα τότε πρὸς τὴν ἀνισταμένην Ἑλλάδα, παρενέβαλε-
ν εἰς τὴν τῶν τέκνων αὐτῆς κἀθαδον.

Ἐνταῦθα δὲ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐνταῦθα ἐν Ἑλλάδι διαπρέ-
πει μάλιστα ὁ ἐνεργὸς καὶ δραστήριος βίος τοῦ αἰδίδιμου Θεο-
κλήτου Φαρμακίδου· ἐνταῦθα ὁ πυρσὸς τῆς μεγάλης αὐτοῦ συνέ-
σεως ἀνεφάνη ἐπὶ μᾶλλον· ἐνταῦθα ἐτέθη ἀληθῶς ὁ λύχνος ἐπὶ
τὴν λυχνίαν, καὶ τὸ πῶς τῆς φιλοπατρίας, τῆς σοφίας καὶ τῆς
λοιπῆς αὐτοῦ ἀρετῆς διέλαμψε πανταχοῦ φαεινόν. Ἄμ' ἀφικόμε-
νος, πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἱερωτάτου
σκοποῦ τοῦ καλοῦ ἀγῶνος, δὲν ὤκνησε νὰ περιέλθῃ, ἐν ἔτει 1822,
τὰς ἑορδαίους Σποράδας ἵνα συναγάγῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς διεσπαρ-
μένους ἐκεῖ ὄντας Ὀλυμπίους, οὓς καὶ ἐνθαρρύνας διὰ λόγων
προτρεπτικῶν καὶ συντόνων, κατάρθωσε νὰ συνάγῃ εἰς ἓν σώμα,
εἰς τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διατελοῦν τοῦ ἐνδόξου Διαμαντῆ
τοῦ Ὀλυμπίου, ἀφίεται ἡ τότε γενομένη κατὰ τῆς Κυλικίδος
πολιορκία. Ἀπολαύων δὲ, διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸν ἐνάρε-
τον αὐτοῦ βίον, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ πάντων τῶν Ἑλ-
λήνων, ἀπεδείχθη ἐν ἔτει 1823 παρὰ τῆς ἐν Τριπόλει Βουλῆς
ἔρροος τῶν σχολείων καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλ' αἱ τότε περιστά-
σεις δὲν ἦσαν πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι προαγωγὴν τῆς παιδείας ἄρ-
μόδιαι. Διαιρεθέντων τῶν τὴν Κυβέρνησιν ἀποτελούντων δύο
σωμάτων, τοῦ τε νομοθετικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ τοῦ
μὲν, μείναντος ἐν Τριπόλει, τοῦ δὲ, μεταβάντος εἰς Σαλαμῖνα,
ἦλθε καὶ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης εἰς Σαλαμῖνα· ὅθεν ὅμως, δι'
εὐλογόν τινα λόγον, ἠναγκάσθη γὰ ἀναχωρῆσαι αὐθημερόν, καὶ νὰ
μεταβῇ εἰς Ὑδραν, ὅπου ἦσαν καὶ ἄλλοι αὐτοῦ φίλοι. Ἀλλ' ἐν
τῷ μεταξύ κατασταθείσης ἐν Κερκύρᾳ τῆς Ἰονίου ἀρχιεπισκοπῆς

(ΕΥΑΓ. ΚΒΡ, ΕΤΟΣ Δ΄.)

14

ὑπὸ τοῦ αἰοδίου κόμητος τοῦ Γουλφόρδου, ὡς ἐφθημεν εἰπόντες, προκαλεῖται καὶ πάλιν ὑπὸ τούτου εἰς τὴν ἀναμύνουσαν αὐτὸν καθέδρην τῆς θεολογίας. Ἡ πρὸς τὸν κόμητα προϋπάρχουσα ἱερὰ αὐτοῦ ὑπόσχεται, ἡ παντελὴς στέρσις καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκάζων, καὶ ἡ ἀκαταστασία τῶν πραγμάτων ἐπε-
σαν αὐτὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ πρὸς καιρὸν τῆς πατρίδος. Ἐπεισεν δὲ αὐτὸν οὐχ ἥττον καὶ αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ τοῦ φίλου Ἀσω-
πίου, ὅστις ἀναγκαιοτέραν ἔκρινεν ἐν τῷ τότε χρόνῳ τὴν ἐκεῖ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου παρουσίαν, ἵνα ὑπὸ τε τούτου καὶ τῶν λοιπῶν λογίων καὶ διδασκάλων σχηματισθῇ ἐν Κερκύρα ἐστία τις φώτων, τῶν ὁποίων αἱ ἀκτῖνες νὰ καταυγάζωσι καὶ τὴν Ἑλ-
λάδα· καὶ κατὰ τοῦτο δικαίως δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ Ἰό-
νιος ἀκαδημία ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ μετὰ ταῦτα ἐν Ἀθήναις ἰδρυθέντος ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου Ὁθωνος. Ἐλθὼν δὲ εἰς Κέρ-
κυραν κατὰ τὸν νοέμβριον μῆνα τοῦ ἔτους 1823, ἐκόσμησε τὸ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ αὐτῆς ἱερὸν φροντιστήριον δι' ἐπιτυχούς καὶ κοι-
νῶς παρὰ πάντων ἐπιδοκιμασθείσης διδασκαλίας τῆς δογματικῆς θεολογίας.

Ἄλλ' ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἦτο πάντοτε ποθητός καὶ ἀναγκαῖος εἰς τὴν Ἑλλάδα· αἱ τότε δυσχερεῖς περιστάσεις δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὴν πατρίδα νὰ ἔχῃ ἀπόντα μακράν αὐτῆς τοιαῦ-
τα, οἷα ὁ ἡμέτερος Φαρμακίδης, σπάνια διὰ πολλὰ προτερήματα τέκνα, δυνάμενα νὰ ἀνακουφίσωσιν αὐτὴν ἐν ταῖς μεγάλαις ἐ-
κείναις ἀνάγκαις· ὅθεν καὶ προσκαλεῖται ὁ αἰοδῖμος παρὰ τοῦ Νο-
μοτελεστικοῦ ἵνα ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναδεχθῇ τὴν ἐπιστάσιν τῆς ἐθνικῆς τυπογραφίας καὶ τὴν ἐκδοσὶν τῆς Γενι-
κῆς ἐφημερίδος. Εἰς τὴν ἐντιμὸν ταύτην πρόσκλησιν ὑπακούει ὁ φιλόπατρις Φαρμακίδης τοσούτῳ μᾶλλον προθύμως, καθ' ὅσον διδάξας ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Κερκύρᾳ, εἶχεν ἐκπληρώσει οὕτω τὴν ἱερὰν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόμητα τοῦ Γουλφόρδου ὑποχρέωσιν. Καὶ αὖθις λοιπὸν καταφρονήσας ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως καὶ μι-
σοῦ γενναίου, ἐπανερχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν ἰούνιον τοῦ ἔ-
τους 1825· ἀλλὰ, φεῦ! εἰς ποίαν ἐποχὴν! εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁμῶς Ἑβραχίτης, ὁ ὅσος καὶ ἀπολέσας κατὰ τὴν

Πελοπόννησον, εἶχε φθάσει καὶ πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ναυπλίας, καὶ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος ἐκινδύνευον τὸν ἔσχατον κίνδυνον! Ὡ γλυκεῖα πατρίς! ἀπὸ πηλίκης καταστροφῆς καὶ παντελοῦς ἐξοντώσεως ἐρρύσατό σε ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Ὑψίστου! πόσον διὰ σοῦ, παντοδύναμε Θεέ, ἐδοξάσθησαν οἱ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς ὑπὲρ τῆς ἀπολλυμένης πατρίδος γενναίως προκινδυνεύσαντες ἄνδρες! Διευθύνων δὲ ὁ αἰδίδιμος Φαρμακίδης τὴν ἐθνικὴν τυπογραφίαν, καὶ συντάσσων τὴν Γενικὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐφημερίδα μετὰ φιλοπατρίας ἀπαρχειματίστου καὶ διαπύρου ζήλου, ἐξετέλεσε ἐπαξίως τῆς μεγάλης περὶ ἑαυτοῦ ὑπολήψεως τοῦτο τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ καθήκον μέχρι τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ ἀειμνήστου κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου, ὅτε καθ' ὅλην τὴν τῆς τούτου κυβερνήσεως διάρκειαν διετέλεσεν ἰδιωτεύων· ἐπειδὴ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἀρχαὶ εὗρισκοντο εἰς τοιαύτην ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐκείνου ἀρχάς, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ συμπέσωσιν εἰς τι σημεῖον. Διὰ δὲ τὸ ἀντίθετον ταῦτα τῶν ἀρχῶν, ὡς φαίνεται, γενομένης παραβιάσεως εἰς ἰδιωτικὴν τινα αὐτοῦ ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ ἐξέφραζε πρὸς τινα τῶν φίλων τὰ ἀτομικὰ αὐτοῦ φρονήματα, καὶ τούτων παρεξηγηθέντων, ἐδόθη ἀφορμὴ ἵνα καὶ κρατηθῇ ὁ αἰδίδιμος ἐπὶ τινὰς μῆνας περιορισμένος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἀπεδείχθη παρὰ τῆς τότε Διοικητικῆς ἐπιτροπῆς ἔφορος τῶν ἐν Αἰγίνῃ δημοσίων σχολείων, ἐν ἔτει 1832, μέχρι τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀνακηρύξεως τῆς βασιλείας καὶ τῆς αἰσίας ἐλευτέως τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀνακτος.

Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ἐποχῆς, ἀγκνητοὶ ἀδελφοί, εἰς νέαν ἃ δημόσιος τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου βίος εἰσέρχεται φάσιν, ἐν ᾗ καταφαίνεται μάλιστα ὅτε ἀκήρατος αὐτοῦ ζῆλος ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ θαθεῖα πολιτικὴ αὐτοῦ σύნεσις. Καθισταμένων, εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1833, τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων καὶ, ὡς εἰκός, συνωδᾷ τῷ πνεύματι τῆς αὐτονομίας διοργανουμένων, ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ κατασταθῇ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἐκκλησία. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, θεολόγος ὢν ἄριστος, καὶ μοναδικὸς ἴσως εἰς τὸ ἔθνος μετὰ τὸν Εὐ-

γένιον ἐκείνον τὸν πᾶν, καὶ Νικηφόρον τὸν Θεοτόκην, καὶ εἴ τινα ἄλλον μετὰ τούτους ἀναφανέντα, καὶ μελέτην ἔχων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀκριβεστάτην, θεωρῶν ὡς ἀναγκαιότατον, πρὸς τε τὴν σῶαν διατήρησιν τῆς διὰ τοσούτων αἱμάτων ἀποκτηθείσης αὐτονομίας καὶ τὴν ἀπρόσκοπτον πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, ἵνα καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ διαμένη ἐλευθέρᾳ πάσης ξένης ἐπιβλαβοῦς ἐπιρροῆς, ἐγνωμάτευσεν, ἐλάλησε, συνέπραξεν αὐτὸς μάλιστα ὡς πρῶτος μοχλὸς εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ ἀνεξαρτήτου καὶ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν Συνόδου διαρκοῦς εἰς διοίκησιν αὐτῆς, κατὰ τὴν διαδηλωθεῖσαν θέλησιν τοῦ ἔθνους καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τὴν συγκατάθεσιν καὶ ἔγκρισιν. Κατασταθείσης δὲ οὕτω τῆς ἱερᾶς ταύτης Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διωρίσθη αὐτὸς πρῶτος γραμματεὺς αὐτῆς, διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἐτῶν ἐκπληρώσας τὰ ἐμβριθῆ τῆς γραμματείας ταύτης καθήκοντα ὁσίως καὶ εὐσυνειδήτως, εἰς μὲν ἀείποτε ἀφορῶν τὴν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δόξαν καὶ λαμπρότητα. Ὑπῆρχε δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου διωρισμένος καὶ καθηγητῆς ἐν τῇ θεολογικῇ αὐτοῦ σχολῇ ὅπου ὅμως, κατὰ δυσμοίριαν καὶ πρὸς βλάβην τῶν φιλομαθῶν νέων κληρικῶν, ἀσθενοῦς ὑγείας λόγοι, καὶ μάλιστα ἀδυναμία τις τοῦ λάρυγγος ἐκράτουν αὐτὸν μακρὰν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργματος.

Τοιοῦτος, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὁ δημόσιος βίος τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος πολίτου, τοῦ ἀκραιφνέστατα καὶ μετὰ γενναίας αὐταπαρνήσεως ἀγαπήσαντος τὴν πατρίδα Θεοκλήτου τοῦ Φαρμακίδου, ἐνεργητικώτατος καὶ πολυωφελέστατος, ἐφάμιλλος τοῦ βίου καὶ ἄλλων σεβασμίων κληρικῶν, Γρηγορίου λέγω τοῦ Κωνσταντᾶ, Ἀνθίμου Γαζῆ, Βενιαμὶν Λεοβίου, Λεοντίου Καμπάνη, καὶ πάσης τῆς λοιπῆς ταύτης χορείας τῶν κλεινῶν διδασκάλων τοῦ ἔθνους, οἵτινες πολλοὺς ὑπέμειναν κινδύνους, μυρίας ὑπέστησαν κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας, ἵνα συνεργήσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ μέγα, ἴσως καὶ ἀνέλπιστον, ἀλλὰ, θεῖα συνάρσει, ἐνδοξον ἀποβᾶν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἔργον.

Ἀλλ' ἡ ὠφέλεια τοῦ αἰοδύμου Θεοκλήτου Φαρμακίδου δὲν κα-

πεδείχθη μόνον διὰ τε τῆς πολυμεροῦς μετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα καὶ τῆς δραστηρίου ἐνεργείας εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Πολλὰι ὑπάρχουσιν αἱ σοφαὶ αὐτοῦ συγγραφαὶ καὶ ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ φιλολογικῶν βιβλίων, ἐν αἷς ἀκαμάτως καὶ ἀνενδύτως ἐνησχολεῖτο, καὶ ἐξ ὧν ἀφθονος ἡ πνευματικὴ ὠφέλεια προὔχετο εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ μελετῶντας. Οὐδέποτε, ὅσκις προὔκειτο περὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους ἢ τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὐδέποτε ἔμενεν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀσυντελής, ἀλλ' εὐθὺς καὶ τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ κατετίθει τὸν πολύτιμον αὐτοῦ ἔρانون. Ὁ δὲ μέγας εἰς τοῦτο καὶ ὑπερβολικὸς αὐτοῦ ζῆλος ἐπιτάχυνεν ἴσως εἰς τὸ καὶ ἄλλως γηραλέον καὶ ἀσθενὲς αὐτοῦ σῶμα τὸν θάνατον· διότι ἀναγνούς ἐν ταῖς ἐφημερίσιν ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει νεωστὶ χειροτονηθεὶς ἐκ Βουλγάρων ἀρχιερεὺς, ἱερουργήσας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα, δὲν ἐμνημόνευσε, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν διατετυπωμένα, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοσοῦτον ἐλυπήθη καὶ συνεκινήθη, ὥς τ' ἔτρεξεν εὐθὺς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, ἀφορήτου σχεδὸν ὄντος τοῦ καύσωνος, ἵνα λάβῃ βεβαιωτέρας περὶ τῆς εἰδήσεως πληροφορίας· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπέκυψεν εἰς τὴν τελευταίαν νόσον, τὴν καὶ τὸν θάνατον αὐτῷ ἐπενεγκοῦσαν. Τοσοῦτον διακαλὴς ἦτο ὁ πόθος τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὁμοδόξων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν!

Λυπηρὸν δὲ ὅτι ἀνέκδοτον κατέλιπε τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην καὶ κριτικὴν πραγματείαν, ἣν ἀπὸ τεσσάρων ἡδὴ ἐτῶν συνέγραφε κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πάπυ, ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον κατὰ τὸν νῦν μάλιστα χρόνον, καὶ ὡς ἐκ τοῦ καλέσμου ἐξερχόμενον τοιοῦτου δεινοῦ καὶ κριτικοῦ θεολόγου.

Ἐὰν δὲ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸν ἰδιωτικὸν τοῦ Θεοκλήτου φαρμακίδου βίον, θέλομεν εὐρεῖν τὸν αἰδιμὸν τοῦτον πολιτευσάμενον τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ, ὡς αὐτὸς ἐν τινι τῶν ἰδίων συγγραμμάτων ἀληθῶς τῷ ὄντι καὶ προσφυῶς λίαν μεταχειρίζεται εἰς ἀπολογίαν ἑαυτοῦ τὴν ῥῆσιν ταύτην τοῦ ἀποστόλου Παύλου· ἢ Ἀνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευ-

» μαι τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας » (α). Ναί, πάση συνειδήσει ἀγαθῇ ἐπολιτεύσατο τῷ Θεῷ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ἀκριβῆς φύλαξ καὶ πιστὸς ὁπαδὸς γενόμενος τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἐντολῶν. Αὐτὸς μάλιστα ἐτήρησε καθ' ὅλην τὴν εὐαγγελικὴν αὐστηρότητα τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν ἐνδεικνυμένην διὰ τῶν ἔργων. Ἐλθετε ὑμεῖς νῦν, οἱ πολλοὶ καὶ πολλαῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐλεηθέντες, καὶ μαρτυρήσατε τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ χρεῖαν ἔχοντας ἐλευθέριον αὐτοῦ ἐλεημοσύνην, τὴν ὁποῖαν, εἰς μόνον ἀφορῶν τὸν μισθαποδότην Κύριον, ἐποίει πάντοτε ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ οὐδέποτε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν, ἐν ταῖς ρύμαις πρὸς τὸ θεαθῆναι, ὥπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Τηλικαύτη ὑπῆρχεν ἡ τῆς φιλοπτωχίας αὐτοῦ ἀρετὴ, ὥστε, εἰ ὁ αἰοιδίμος ἦτο ὀλιγώτερον γενναῖος εἰς τὸ ἐλεεῖν, ἤθελεν ἔχει πάντως ἱκανὰς χιλιάδας δραχμῶν τεθησαυρισμένας· ἀλλ' ὅμως εὐποιοῦν αἰείποτε, προὔτιμυσε νὰ μένῃ πτωχὸς, καὶ νὰ ἀποζῇ ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ μισθοῦ. Τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ, ὁ μακαρίτης Θεόδωρος Μανούσης, ἠθέλησε διὰ κληροδοτήματος νὰ ἀνακουφίσῃ τὰς χρεῖας αὐτοῦ κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτο πάλιν ἐγένεεν αὐτῷ ἀφορμὴ ἔτι πλειόνων καὶ μειζόνων ἐλεημοσυνῶν· καὶ ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἤθελεν εὐρεθῇ ἡ πρὸς ταφὴν ἀναγκαία δαπάνη, εἰ ἔλειπεν ἡ περὶ τούτου πατρικὴ τῆς Κυβερνήσεως πρόνοια. Ἐλθετε δὲ καὶ ὑμεῖς οἱ ἄλλοι, οἱ ἄλλως πῶς ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντες, καὶ μαρτυρήσατε τοῦ αἰοδίου Φαρμακίδου τὴν τρυφερὰν καρδίαν, τὴν μεγάλην συμπάθειαν καὶ συγκίνησιν, ἥνπερ ἡσθάνετο πρὸς τοὺς ἀνάξιοπαθοῦντας ἀγωνιστάς, πρὸς τοὺς τιμίους, ἀλλὰ συκοφαντούμενους ὑπαλλήλους, πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς καὶ χρηστοθήεις, ἀλλ' ἀπόρους μαθητάς. Μαρτυρήσατε τὴν ἄκραν προθυμίαν, μεθ' ἧς συνέτρεχεν ἀδιακρίτως πάντα πάσης τάξεως ἄνθρωπον, δεόμενον τῆς βοήθειας αὐτοῦ καὶ συνδρομῆς, ὥστε νὰ προσέρχεται καὶ εἰς τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς ἐν ἀξιώμασι, καὶ νὰ ἐκλιπαρῇ αὐτοὺς καὶ νὰ πρεσβεύῃ ὑπὲρ τούτου καὶ ἐκείνου, γινόμενος τὰ πάντα

(α) Πράξ. κγ'. 1.

τοῖς πᾶσιν, ἵνα τοὺς πάντας ὠφελήσῃ. Πρὸς ταῖς ἀρεταῖς δὲ ταύταις πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποσιωπήσωμεν καὶ τὴν, ἥ ἐκοσμεῖτο, ἀρετὴν τῆς φιλαληθείας καὶ τῆς παρρησίας τοῦ λόγου, πρὸς οὐδένα προσωποληπτῶν καὶ ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐκδυσωπούμενος περιστάσεως, ὥστε νὰ μὴ λέγῃ πάντοτε ἀναφανδὸν καὶ ἀπροκαλύπτως τὴν φίλην αὐτῷ ἀλήθειαν, διό καὶ εἰς πολλοὺς πολλὰκις ἐφαίνετο τραχύς τις καὶ ἀπότομος· διότι ἡ ἀλήθεια, κακῇ τύχῃ, δὲν ἀκούεται τὴν σήμερον παρὰ πάντων ἡδέως καὶ ἀμερολήπτως. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποσιωπήσωμεν καὶ τὴν, δι' ἧς ἐλαμπρόνετο, ἀρετὴν τῆς ματριοφροσύνης καὶ τῆς ἀποστροφῆς πρὸς πᾶσαν ματαίαν ἐπίδειξιν, δι' ἣν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ δεχθῇ διακρίσεις οὐδὲ παράσημα, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος σπουδάζει νὰ θεραπεύσῃ τὸ τῆς φιλαυτίας αὐτοῦ ἀσθενές; Πῶς νὰ ἀποσιωπήσωμεν καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς τε λιτότητος αὐτοῦ περὶ τὴν διαίταν καὶ τοῦ ἀπερίττου περὶ τὴν λοιπὴν οἰκονομίαν, ἐν αἷς διέλαμπε μάλιστα ὁ ἀπλοὺς καὶ ἀρχαϊκὸς αὐτοῦ χαρακτήρ; Πῶς νὰ παραδράμωμεν καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ἀδόλου καὶ εἰλικρινοῦς φιλίας, μεθ' ἧς ἠγάπα τοὺς τ' ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ φίλους καὶ πάντας τοὺς καλοὺς καγαθοὺς ἀνθρώπους; Πρὸ πάντων δὲ πῶς νὰ μὴ διακηρύζωμεν τὴν ἀνυπόκριτον αὐτοῦ εὐσέβειαν, τῆς ἀποίας ἀπριξ' εἶχετο παρὰ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον, καὶ τρανὸν μαρτύριον ἔδωκε καὶ κατ' αὐτὸ τὸ χριστιανικώτατον καὶ ἀνεπαίσχυντον καὶ εἰρηνικὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ τέλος, καθ' ὃ ἐν ἐξομολογήσει καὶ συντριβῇ καρδίας προσήλθεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀχράντων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ μυστηρίων, λαβὼν ταῦτα εἰς ἄβραβῶνα καὶ εὐφρόδιον τῆς αἰωνίου ζωῆς; Ἀλλ' ἐπιλείπει ἡμᾶς ὁ χρόνος αἰνοῦντας καὶ ἐκδιηγουμένους πάσας τὰς φαεινὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετάς· ἔπειτα δὲ καὶ φόβος μὴ, τούναντίον, συσκοτασθῶσιν ὑπὸ ἀσθενοῦς γλώσσης ἐκφερόμεναι. Ὅθεν εἰρήσθω καὶ πάλιν ἐν κεφαλαίῳ, πρὸς ἑκφρασιν ἀπασῶν συλλήβδην τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρετῶν τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ὅ,τι καὶ πρότερον ἐφθίμεν εἰπόντες, τὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐκεῖνο, ὅτι πάση συγκειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευται τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας.

Καὶ ὁ μὲν λόγος ἡμῶν ἐχέτω οὕτω· σὺ δὲ, ὦ μακαρία ψυχὴ

τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ἔχουσα τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς τε πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ ὧν πεντήκοντα ὅλα ἔτη τοσοῦτον ἐμόχθησας· ἔχουσα τὸν ἔπαινον ἐξαγγελλλόμενον παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς οὐδέποτε ἔπαυσας τὸν καλὸν ἀγωνιζομένη ἀγῶνα, ὡς γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης· ἔχουσα τὴν εὐλογίαν καὶ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν μνήμην ἀνεξάλειπτον παρὰ τῶν ὑπὸ σοῦ ἀγαπηθέντων καὶ πολλαχῶς εὐεργετηθέντων καὶ διὰ τῶν συνετῶν σου συμβουλῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς χειραγωγηθέντων· ἀπελθε εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς ἵνα εὕρῃς ἐκεῖ ἡτοιμασμένον σοι τόπον ἀναπαύσεως. Ἡμεῖς δὲ νῦν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, συνάπτοντες τὰς ἱκετηρίους ἡμῶν δεήσεις μετὰ τῶν ἐνταῦθα παρισταμένων πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ εὐλαβεστάτων ἱερέων, εὐξώμεθα ἐξ ὅλης καρδίας εἰς τὸν πανοικτίρμονα Θεὸν ἵνα παράσχῃ εἰς τὴν μακαρίαν ταύτην ψυχὴν τὴν τῶν ἀμαρτημάτων συγχώρησιν, καὶ ἐπιφωνήσωμεν τρίς πρὸς τὸν ἤδη διὰ παντός ἀφ' ἡμῶν χωριζόμενον τοῦτον ἀδελφὸν τό· ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι, ἀέμνηστε Θεόκλητε Φαρμακίδη· ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι· ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι· αἰωνία σου ἡ μνήμη!

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

ΑΒΡΑ ΑΥΤΑΠΑΡΝΗΣΙΣ ΑΝΔΡΟΣ ΜΕΓΑΛΟΦΥΟΥΣ.

Κερδαίνει τις πάντοτε πολὺ εἰσχωρῶν εἰς τὴν οἰκειότητά τῶν ἀληθινῶν σοφῶν. Ὁ μεγαλοφυὴς ἀνὴρ εἶναι οὐσιωδῶς μετριοφρων, ὡς γνωρίζων ἐκ τῶν ὅσα ἔμαθε, πᾶσα ἄλλα ἀκόμη μένει γὰρ μάθῃ· εἶναι δὲ καὶ συγκαταβατικὸς πρὸς τοὺς ἄλλους, ὡς ἐννοῶν τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνθαβρύνσεως τῶν εἰς αὐτὴν ἀσχολουμένων, πρὸς αὐξήσιν τοῦ συνόλου τῶν ἐπιωφελῶν γνώσεων τὰς ὁποίας ὀφείλουν οἱ λαοὶ εἰς τὰς διαδοχικὰς τῶν σοφῶν ἀνακαλύψεις. Ὁ περιδόξος Βιῶτος, εἰς τῶν τεσσαράκοντα τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας, διηγεῖται περὶ τούτου, εἰς

τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Σύμμικτα*» δημοσιευθέντα πολύτιμα αὐτοῦ ἀπομνημονεύματα, τὸ ἐξῆς ὥραϊον ἀνέκδοτον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν περίφημον μαθηματικὸν Λαπλάσιον. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, συνιστώμενον οἰκοθεν εἰς τὴν καρδίαν οὐχ ἦπτον ἢ εἰς τὸν νοῦν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, νομιζομεν ὅτι εὕρσκει φυσικῶς τὴν θέσιν του εἰς τὰς στήλας τῆς ἡμετέρας ἐφημερίδος, εἰς τὴν ὁποίαν εὐδαιμία πράξις ὑψηλῆς ἠθικῆς δύναται νὰ ᾔναι ἀλλοτρία.

«Τὸ διήγημα τοῦτο, λέγει ὁ κύριος Βιδώτος, κατατάσσεται εἰς τὸν μῆνα *βρουμαῖον* τοῦ Π' δημοκρατικοῦ ἔτους· ἤμην τότε μικρὸς καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν τῆς ἐν Βελλοβάκῳ κεντρικῆς σχολῆς. Ἐξεληθὼντα πρὸ ὀλίγου τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, φιλοδοξία ἄμετρος μὲ παρακίνει νὰ εἰσχωρήσω εἰς τὰς ὑψηλὰς μαθηματικὰς χώρας ὅπου ἀνακαλύπτονται οἱ νόμοι τῶν οὐρανίων κινήσεων. Ἀλλ' αἱ μεγάλαι αὐταὶ θεωρίαι, οἷσαι ἀκόμη διεσπαρμέναι εἰς τὰς ἀκαδημαϊκὰς συλλογὰς, ἦσαν προσिताὶ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ἀνωτέρους ἄνδρας, τοὺς συντελέσαντας εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν ὥστε, ἂν ᾔθελέ τις ν' ἀκολουθήσῃ ἄνευ ὁδηγοῦ τὰ ἔχνη των, ἐκινδύνευε νὰ περιπλανηθῇ πολὺν καιρὸν πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ τοὺς φθάσῃ. Ἐγνώριζα ὅτι ὁ κύριος Λαπλάσιος εἰργάζετο ἀνενδότης νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο σύνολον τῶν ἀνακαλύψεων αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν περιφανῆ, ἀλλ' ἀρμύζοντα ἐκείνον τίτλον «*Oùvaria Μηχανικὴ*». Ὁ πρῶτος τόμος εὕρισκετο ὑπὸ τὰ πιεστήρια· οἱ δὲ λοιποὶ ἐμελλον νὰ δημοσιευθῶσι, κατὰ μεγάλα διαστήματα, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν μου. Ἐτόλμισα τότε νὰ μεταχειρισθῶ μέσον τι ἀληθῶς ριψοκίνδυνον, διὰ τοῦ ὁποίου ὅμως ἐπέτυχα τέλος πάντων προνομιακὴν εἰσόδον εἰς τὰ ἄδυστα ταῦτα τῆς μεγαλοφυίας. Ἐγραψα δηλαδὴ πρὸς τὸν ἐνδοξον συγγραφέα, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν βιβλιοπώλην του νὰ μοὶ στέλλῃ τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου του ἅμα τυπούμενα. Ὁ κύριος Λαπλάσιος μοὶ ἀπεκρίθη μετὰ τσαύτης εὐμοταξίας ὥς ἂν ἔγραφε πρὸς ἀληθῆ σοφὸν καὶ συνάδελφον· καὶ ἐν τούτοις ἀπέκρουεν εὐγενῶς τὴν αἰτησίαν μου, μὴ θέλων, ἔλεγε, νὰ φανῇ εἰς

τὸ κοινὸν τὸ σύγγραμμά του πρὸ τῆς ὀλικῆς ἀποπερατώσεως αὐτοῦ, ὥστε νὰ κριθῇ κατὰ τὸ σύνολον. Λίαν ὑποχρεωτικὴ κατὰ τοὺς τύπους ἦτον ἡ ἀρνησις αὕτη, κατ' οὐσίαν ὅμως λίαν δυσάρεστος· ὅθεν καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ παραδεχθῶ αὐτὴν ἀνεκκλητίως. Ἐγγράψα καὶ πάλιν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν κύριον Λαπλάσιον, λέγων ὅτι μοι ἀπέδιδε πολὺ πλεονέκτην τῆς ὕστες ἡμῶν ἀξίας καὶ ἐπεθύμουν τιμῆς. «Ἐγὼ δὲν εἶμαι, ἔγραφα, ἐκ τοῦ κρίνοντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ σπουδάζοντος κοινοῦ». Προσέθετα δὲ ὅτι προτιθέμενος ν' ἀκολουθίσω καὶ νὰ ἐπαναλάβω, σπουδῆς καὶ παιδείας χάριν, ὅλους ὀλοκλήρους τοὺς ὑπολογισμοὺς, ἡδυνάμην, ἂν ἐδέχετο τὴν αἵτησίν μου, ν' ἀνακαλύψω καὶ σημειώσω τὰ τυχὸν παρεισφρήσαντα τυπογραφικὰ λάθη. Ἡ τοιαύτη εὐλαβὴς ἐπιμονή μου ἀφώπλισε τὴν ἱκανότητά αὐτοῦ· ὅθεν καὶ μοι ἀπέστειλεν ὅλα τὰ ἤδη τυπωθέντα φύλλα διὰ φιλικωτάτης ἐπιστολῆς, περιεχούσης, ἄνευ τύπων ὡς πρότερον ἐθιμοταξίας, ζωρὰ καὶ πολὺτιμα ἐνθαρρύνσεως τότε τεκμήρια. Περιττὸν ν' ἀναφέρω μετὰ πόσης προθυμίας καὶ θερμότητος κατεβρόχθισα τὸν θησαυρὸν τοῦτον. Ἐκτατε, ὁσάκις μετέβαινα εἰς Παρισίους, ἔφερα τὴν ἐργασίαν τῆς τυπογραφικῆς μου ἀναθεωρήσεως καὶ παρέδιδον αὐτὴν αὐταπρὸσώπως εἰς τὸν κύριον Λαπλάσιον, ὅστις ὑπεδέχετο αὐτὴν πάντοτε εὐμενῶς, ἐξετάζων καὶ συζητῶν τὰς σημειώσεις μου· ταῦτο δὲ μοι παρεῖχεν ἀφορμὴν νὰ καθυποβάλλω εἰς αὐτὸν τὰς ὁποίας συχνότατα ἀπήντων δυσκολίας καὶ ἀπορίας, λυομένας πάντοτε παρ' αὐτοῦ δι' ἀπεριορίστου συγκαταβάσεως.

«Δὲν παρῆλθε πολὺς καιρὸς ἀφοῦ μοι ἐπετράπη νὰ προσεγγίσω τὸν σοφὸν τοῦτον ἄνδρα, καὶ πύτύχησα νὰ κάμω ἐξήματι, τὸ ὅποιον μοι ἐφάνη νέον καὶ ἀπροσδόκητον, εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν μαθηματικῶν τὸ ὅποιον τότε μόλις εἶχε κατασταθῇ προσιτὸν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας (ἐπρόκειτο περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ Βύλληρου)... Ὅτε, ἀκολουθεῖ λέγων ὁ κύριος Βιῶτος, ὅτε ἤϊρα τὴν κλεῖδα τῶν προβλημάτων τούτων, ἔφερα τὴν ἐργασίαν μου εἰς Παρισίους καὶ ἐλάλησα περὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ κυρίου Λαπλάσιου. Μὲ ἡγοράσθη αὗτος μετὰ προσοχῆς ἥτις δὲν ἦτον ὅλος ἄμικτος ἐκπλήξεώς τινος, ὡς ἡδυνήθην νὰ νοήσω μὲ ἡρώτησε περὶ

τῆς μεθόδου τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα καὶ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς λύσεώς μου· ἐξετάσας με δὲ περὶ τούτων πάντων· « Ἀξιό-
 » λογα, εἶπε, μοὶ φαίνεται· ἐπανεέλθετε αὖριον τὸ πρῶν, φέρετέ
 » μοι τὴν ἐκθεσίң σας, καὶ μετὰ πολλῆς μου εὐχαριστήσεως θέ-
 » λωμεν λαλήσει περὶ τούτου ». Ἐννοεῖται ὅτι ἐφάνην ἀκριβῆς
 εἰς τὴν συνέντευξιν· διεξῆλθε μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ χειρό-
 γραφόν μου, τὴν περιγραφὴν τῆς μεθόδου, τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὰς
 προστεθείσας παρ' ἐμοῦ περαιτέρω θεωρίας. « Πολλὰ καλὴ ἐρ-
 » γασία, εἶπε, καὶ ἐβαδίσατε τὴν ἀληθὴ ὁδὸν τὴν ὁποίαν πρέπει
 » τις ν' ἀκολουθήσῃ πρὸς εὐθεὶαν λύσιν τῶν τοιούτου εἶδους ζη-
 » τημάτων· ἀλλὰ τὰ τελευταῖά σας συμπεράσματα ἀπομακρύ-
 » νονται πολὺ τοῦ προκειμένου. Μὴ προχωρεῖτε περαιτέρω τῶν
 » ἀποτελεσμάτων τὰ ὅποια κῦρατε· διότι πιθανῶς θέλετε ἀπαν-
 » τήσῃ δυσκολίας σπουδαιότερας τῶν ὅσας νομίζετε, καὶ τὰ
 » μέχρι τοῦδε γνωστὰ μέσα τῆς ἀναλύσεως δὲν θέλουν ἴσως σὰς
 » χορηγήσῃ τὰ μέσα νὰ τὰς νικήσετε ». Ἄφ' οὗ ἀντέταξα παρατη-
 ρήσεις τινάς, διότι ποτὲ δὲν ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς πλησιάζοντας
 αὐτὸν νέους τὴν ἐλευθερίαν εὐσχῆμου ἀντιλογίας, ἐνέδωκα εἰς τὰς
 συμβουλὰς αὐτοῦ· καὶ διέγραψα τὸ τελευταῖον ἀμφίβολον μέρος.
 « Πολὺ καλὰ, εἶπε· τὰ λοιπὰ εἶναι ἐξαίρετα. Δότε αὖριον τὴν
 » ἐκθεσίң σας εἰς τὴν κλάσιν (οὕτως ἐλέγομεν τότε λαλοῦντες
 » περὶ τῆς Ἀκαδημίας), καὶ μετὰ τὴν συνεδρίασιν, ἔρχεσθε νὰ
 » γευματίσετε μετ' ἐμοῦ. Ἄς ὑπάγωμεν τῶρα εἰς τὸ πρόγευμα ». Ἐνταῦθα δὲν κρίνω ἅπο σκοποῦ νὰ παρεμβάλω ὀλίγα τινα περὶ
 τοῦ ἐσωτερικοῦ του θίου, δεικνύοντος αὐτὸν τοιοῦτον ὁποῖος ἦτον,
 ὁποῖος ὑπῆρξε πάντοτε, ἐν τῇ ἀπλότητι τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς
 τοὺς νέους ὅσοι κτύχουν νὰ τὸν πλησιάζωσι, καὶ, ἄνδρες γινώ-
 μενοι, ἔμεναν συσσωρευμένοι περὶ αὐτὸν καθ' ὅλον τὸ μακρόν του
 στάδιον, ὡς τέκνα θετὰ τῶν ἰδεῶν του. Ἥγάπα συνηθέστερον νὰ
 μᾶς δέχεται κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀνέσεως αὐτοῦ, μετὰ τὴν
 πρωϊνὴν του ἐργασίαν· πυθαγορικὴ ὄντως ἦτον ἡ ἀπλότης τοῦ
 προγεύματος, συγκειμένου ἐκ γάλακτος, καφέ καὶ ὀπωρῶν· ἡ
 τράπεζα ἠτοιμάζετο εἰς τὰ δωμάτια τῆς κυρίας Δαπλάσιου,
 ὑποδεχομένης ἡμᾶς ὅλους ἀδιακρίτως μετ' ἀγαθότητος μητρὸς,

ἐνῶ ἡδύνατο νὰ ᾔνοι ἀδελφὴ ἡμῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν. Ἐκεῖ, ὥρας ὀλοκλήρους ἐλαλοῦμεν μετ' αὐτοῦ περὶ ἐπιστήμης· ἡ πλήρης ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης ὁμιλία του περιστρέφετο διαδοχικῶς περὶ τὴν σπουδὴν καὶ τὰ μαθήματα ἡμῶν, περὶ τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν ὅσας ἤρχισαμεν, καὶ περὶ τὰς ἐργασίας ὅσας ἐπεθύμει νὰ ἐπιχειρήσωμεν. Ἐνθρολιεῖτο ἐπίσης περὶ τῶν ἀπορώντων τὸ μέλλον ἡμῶν, ἐπληροπορεῖτο περὶ τῶν μέσων ὅσα ἐδύναντο νὰ μᾶς εὐκολύνωσι, καὶ καθ' ὅλα ταῦτα τόσον προθύμως καὶ δραστηρίως μᾶς συνέτρεχεν, ὥστε δὲν εἶχαμεν ἀνάγκην νὰ σκεπτώμεθα ἡμεῖς αὐτοί. Καὶ ταῦτα πράττων, οὐδεμίαν ἄλλην ἀμοιβὴν ἐζήτει παρ' ἡμῶν εἰμὴ ζῆλον, προσπάθειαν καὶ ἀνάμικτον φιλεργίαν. Ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ θέλει γνωσθῇ σαφέστερον ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός.

» Τὴν ἐπιούσαν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔδειξα εἰς αὐτὸν τὴν ἔκθεσίν μου, μετέβην ἀπὸ πρωίας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου, ἀδεία τοῦ προέδρου, ἤρχισα νὰ διαγράψω, ἐπὶ τοῦ μεγάλου μέλανος πίνακος, τὰ σχήματα καὶ τοὺς τύπους τῶν ὁποίων ἤθελα νὰ ἐκθέσω προβλημάτων. Ὁ Μωγγίος, ἐλθὼν μεταξύ τῶν πρώτων, μὲ εἶδε καὶ, πλησιάζας, μοι ἐλάλησε περὶ τοῦ ἔργου μου· ἐκ τούτου ἐνόησα ὅτι ὁ κύριος Λαπλάσιος τὸν εἶχε πληροφορήσει. Ἐν τῇ Πολυτεχνικῇ Σχολῇ, ἤμην εἰς τῶν προσφιλεστέρων του μαθητῶν, καὶ ἐγνώριζα πόσον ἡ ἐπιτυχία τὴν ὁποίαν ἡλπίζα ἤθελε τὸν εὐχαριστήσῃ. Τί εὐτυχία νὰ ἔχη τις τοιούτους διδασκάλους! Ὅτε μοι ἐπετράπη νὰ λαλήσω, ὅλοι οἱ γεωμέτραι, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, ἦλθον καὶ ἐκάθισαν περὶ τὸν πίνακα. Παρευρίσκειτο εἰς τὴν συνεδρίαν ἐκείνην καὶ ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης, νεωστὶ ἐπανελθὼν ἐξ Αἰγύπτου· ἦλθε δὲ οὗτος μετὰ τῶν λοιπῶν, εἴτε ἀπ' ἑαυτοῦ ὡς μαθηματικὸς, εἰς ἣν ἐπιστήμην ἐξεῖχε καὶ ἐσεμνύετο, εἴτε προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου Μωγγίου, ἐπιδεικνύοντος ἐργασίαν ἐξεληθοῦσαν ἐκ τῆς ἀγαπητῆς αὐτοῦ Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, ὅθεν καὶ ἀπεκρίθη ὁ στρατηγός· «Γνωρίζω τοῦτο ἐκ τῶν σχημάτων». Ἐγὼ δὲ, τοῦτο ἀκούσας, ἐθαύμασα ὅτι τὰ ἐγνώρισεν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἄλλος, ἐκτὸς τοῦ κυρίου Λαπλάσιου, τὰ εἶχεν ἰδεῖ. Ἀλλὰ, προκατειλημμένος ὢν τότε

ἐκ παντὸς ἄλλου πράγματος ἢ τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ σημασίας, δὲν ἐπαράχθη παντάπασιν ἐκ τῆς παρουσίας του. Πολὺ περισσότερον ἤθελε μὲ φοβήσῃ ἡ παρουσία τοῦ κυρίου Λαγκραγγίου, ἂν δὲν μὲ εἶχεν ἀρκοῦντως ἐνθαρρύνει ἡ προηγουμένη τοῦ κυρίου Λαπλάσιου ἐγκρισις. Ἐξέθηκα λοιπὸν λίαν θαρράλέως, καὶ λίαν σαφῶς πιστεύω, τὴν φύσιν, τὸν σκοπὸν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν μου. Ὁ σύλλογος ὅλος μ' ἐσυγχάρη διὰ τὴν πρωτοτυπίαν αὐτῶν, καὶ διώρισε πρὸς ἐξέτασιν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν πολιτῶν Λαπλάσιου, Βοναπάρτου καὶ Λακρουά. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως, συνώδευσα τὸν κύριον Λαπλάσιον μέχρι τῆς ὁδοῦ Χριστίνης, ὅπου τότε κατῴκει καὶ καθ' ὁδὸν μοι ἐξέφραζε τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ διὰ τὴν σαφύνειαν μεθ' ἧς ἐξέθηκα τὰς ἀποδείξεις μου, καὶ προσέτι διότι, ἀκολουθήσας τὴν συμβουλὴν του, δὲν ἐπλανήθην πέραν τοῦ ὁρίου. Συλλαλοῦντες οὕτως, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν ἀφ' ἧς ἐχαιρέτησα τὴν κυρίαν «Ἐλθετε, μοι εἰπεν ὁ κύριος Λαπλάσιος, μίαν στιγμὴν εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου· ἔχω κάτι νὰ σοῦ δείξω». Τὸν ἠκολούθησα, ἐκαθίσταμεν, ἡτοιμάσθη νὰ τὸν ἀκροασθῶ, ἐκεῖνος δὲ, ἐκβάλλων κλειδίον ἐκ τοῦ κόλπου του, ἀνοίγει μικρὰν σκευοθήκην κειμένην δεξιόθι τῆς ἐστίας... νομίζω ὅτι τὴν βλέπω ἀκρίβως... ἔπειτα λαμβάνει ἐκείθεν τετράδιον κατακίτρινον ἐκ τῆς πολυκαιρίας, καὶ ἐκεῖ μοι δεικνύει ὅλα μου τὰ προβλήματα, τὰ προβλήματα τοῦ Εὐλήρου, ἐκτεθειμένα καὶ λελυμένα διὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνης μεθόδου τὴν ὁποίαν ἐνόμιζα ὅτι πρῶτος ἐγὼ ἐπενόησα. Τὴν μέθοδον ταύτην εἶχεν εὑρεῖ πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' εἶχε καὶ οὗτος σταθῇ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσκομμα περὶ τοῦ ὁποίου μοι ἐλάλησεν ἀποτρέπων με τοῦ νὰ προχωρήσω περαιτέρω. Ἐλπίζων νὰ ὑπερνικήσῃ αὐτὸ βραδύτερον, δὲν εἶπε τίποτε εἰς κανένα, οὔτε εἰς ἐμὲ ὅτε ἔφερα εἰς αὐτὸν τὴν ἐργασίαν μου ὡς ἐφεύρεσιν νέαν. Ἀδυνατῶ νὰ χαρακτηρίσω τὸ κατακυριεύσάν με τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἶσθημα· ἦτον μίγμα τι χαρᾶς διότι εἶδα ὅτι συναπαντήθην μετ' αὐτοῦ, ἴσως καὶ λύπης τινὸς διότι μ' ἐπρόλαβεν, ἀλλὰ πρὸ πάντων θαυμάσια καὶ ἀπείρου εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν τόσον εὐγενῆ καὶ καλοκάγα-

θον αὐτοῦ διαγωγὴν. Ἡ ἀναγνώρισις ἐκείνη, ὡς πρῶτόν μου κατήρθωμα, δι' ἐμέ ἦτον τὸ πᾶν δι' ἐκεῖνον βεβαίως δὲν ἦτον μέγα πρᾶγμα, διότι εἶχε κάμει πολλὰς ἄλλας, καὶ μεγίστου λόγου ἀξίας, καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῶν καθαρῶν μαθηματικῶν, ὡς καὶ κατὰ τὰς ὑψηλοτέρας αὐτῶν ἐφαρμογὰς. Ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ αὐταπάρνησις εἶναι δύσκολος καὶ σπανία, καὶ εἰς τὰ παραμικρὰ ἀκόμη. Καὶ ἔπειτα, πῶς νὰ μὴν ἐκτιμῶ τὴν ἀβροτότητα ἐκείνην τοῦ νὰ μὴ θελήσῃ νὰ μοι φανερώσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο εἰμὴ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν, τὴν δημοσίαν ἐπιτυχίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν μ' ἔφερεν ὡς διὰ χειρὸς, οὐδεμίαν ἄλλην χρῆσιν ποιήσας τῶν ὅσα εἶδεν, εἰμὴ ὅτι μὲ ἀπέτρεψε τῶν σκοπέλων εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἀπειρία μου ἔμελλε νὰ μὲ περιπλέξῃ; Ἄν μοι εἶχε δείξει τὸ τετράδιον ἐκείνο πρὸ τῆς συνεδριάσεως, δὲν ἤθελα βέβαια τολμήσει νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἐργασίαν μου, γνωρίζων ὅτι ἡ ἐδική του προϋπῆρχεν· ἡ δὲ μεγάλη ἀπόστασις ἥτις μ' ἐχώριζεν ἀπ' αὐτοῦ ἤθελεν ἔτι μᾶλλον μὲ καταδικάσει εἰς σιωπὴν. Καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἴδιος ἤθελεν ἀπαιτήσῃ νὰ ὠφεληθῶ ἐκ τῆς τηρηθείσης παρ' αὐτοῦ μυστικότητος, εἰς ποῖαν ἔμελλε νὰ εὐρεθῶ ἀμνησινίαν, ἀναγινώσκων τὴν ἐκθεσίν μου, ἐλεγχούσης με τῆς συνειδήσεως ὅτι δὲν ἤμην ἄλλο τι εἰμὴ ἡχρὸς πνεύματος ἄλλου! Ἀλλ' ὅχι· ἡ γενναία αὐτοῦ σιωπὴ ἀφῆκεν εἰς ἐμὲ ὅλην τὴν δύναμιν ὅσῃν μοι εἶχε χορηγήσει ἡ ἐγκρισίς του. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς εὐγενεοῦς του διαγωγῆς, φαντάζομαι ὁποῖαν ζωηρὰν εὐχαρίστησιν, ὁποῖαν ἀγνὴν ἡδονὴν ἠσθάνθη, ἀκούων με, χάρις εἰς αὐτόν, ἀπαγγέλλοντα μετὰ θάρρους, καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ σοφοῦ μου ἀκροατηρίου, τοὺς νέους ἐκείνους ὑπολογισμοὺς, τῶν ὁποίων ἐγὼ μὲν ἐνόμιζα ἐμαυτὸν ἐφευρέτην, ἐκεῖνος δὲ διὰ μιᾶς μόνης λέξεως ἠδύνατο νὰ μοι ἀφαιρέσῃ ὅλην τὴν ἀξίαν. Ἦθελε ἄρα γε φανῇ τόσον γενναῖος πρὸς σοφὸν ἀντίκληρον; Ἦθελε καὶ τότε δειχθῇ πάντοτε δίκαιος; Τοῦτο δὲν ἔχω ποσῶς νὰ τὸ ἐξετάσω ἐνταῦθα. Τοιοῦτος καθ' ὅλα ὑπῆρξε πρὸς ἐμὲ, καὶ πρὸς πολλοὺς ἄλλους οἵτινες ἤρχίζαν τότε τὸ στάδιον αὐτῶν. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔχω οὔτε νὰ προσθέσω οὔτε νὰ ἡξέω. Ἡ ἐπιρροὴ αὐτοῦ εἰς τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξεν

ἄμετρος. Ἀποδίδων τὸν φόρον τοῦτον εἰς τὴν μνήμην του, γνωρίζω ὅτι τὸν παρακούω· διότι μοὶ εἶχεν ἐπιβάλλει ἀπόλυτον σιωπὴν περὶ τῶν ὅσα ἔπραξεν ὑπὲρ ἐμοῦ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐκθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος, δὲν φέρει τὸ παραμικρὸν περὶ τοῦτου ἔχους, καὶ δὲν μ' ἐσυγχώρησε ν' ἀναφέρω τι δημοσιεύσας τὴν ῥηθισάν μου ἐργασίαν. Ἄλλ' ἢ παρέλευσις ὀλοκλήρου πεντηκονταετηρίδος ἐπιφέρει κατ' ἀνάγκην παραγραφὴν πάσης ἀνθρωπίνης ὑποχρεώσεως, καὶ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οἱ ἀναγινῶσται μου θέλουν μὲ δικαιοῦσαι ὁμοφώνως, παραβαίνοντα σήμερον τὴν ὑποχρέωσιν ἐκείνην πρὸς ἀπότισιν τῆς μόνης ὀφειλῆς τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἐξαλείφῃ, τῆς ὀφειλῆς δηλαδὴ τῆς εὐγνωμοσύνης ».

ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΟΥ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΑΦΟΞΙΩΣΙΣ.

Ὁ κύριος Π^{***}, ὑπηρετήσας ἄλλοτε στρατιωτικῶς τὴν πατρίδα καὶ ἐντίμως διακριθεὶς, εἶχε διορισθῇ, κατὰ τὸ... ἔτος, διοικητικὸς ταμίης....., ἀνταμειβομένων οὕτω διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης θέσεως τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν αὐτοῦ υπηρεσιῶν. Ἀνεχώρησε δὲ, ἀφίνων εἰς ἓν τῶν παρθεναγωγείων τῆς πρωτεύουσας τὴν μονογενῆ θυγατέρα του Ἑλένην, κόρην δέκα ἔξ ἐτῶν ἡλικίας, παριστάνουσα εἰς τὸν πατέρα της τὴν εἰκόνα περιλημένης καὶ ἀξιεράστου συζύγου, ἀποθανούσης ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ εἶδε τὸ φῶς τοῦ βίου ἢ Ἑλένη.

Ὁ κύριος Π^{***} ἀπέκτησε κατὰ τὸν στρατιωτικόν του βίον ἔξεις φιλοδαπάνου ἐλευθεριότητος, τὰς ὁποίας δυστυχῶς δὲν ἐδυνάθη νὰ περιστείλῃ εἰσελθὼν εἰς τὸ νέον του στάδιον. Γενναῖος, εὐφυὴς, εὐπροσέγγорος, κοσμούμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ ποιητικῶν γνώσεων, ζητούμενος καὶ τιμώμενος εἰς ὅλας τὰς συναστροφάς, ἐνόμισε καθήκον του νὰ δέχεται καὶ νὰ φιλεῖται ἀμοιβαίως τοὺς δεχομένους καὶ φιλεῖοντας αὐτόν· τὸ δὲ εἶδος τοῦτο τῆς κοινωνικῆς ἀπαιτήσεως, συμβιβάζόμενον, ὡς εἵπομεν, μὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ μὲ τὰς κλίσεις του, δὲν ἐβράδυνε νὰ τὸν

παρασύρη επέκεινα τῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου θεθέντων ὁρίων.

Τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς πλουσίους ὠφελεῖ βεβαίως ἡ ἐλευθεριότης, διότι καὶ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἐπιβρόχην αὐτῶν αὐξάνει εἰς τὰς μεσαικίας ὅμως κατὰστάσεις, φθείρουσα τὴν περιουσίαν, προσβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόληψιν. Τὴν λυπηρὰν ταύτην ἀπόδειξιν ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ ἐπὶ ἰδίᾳ ζημίᾳ ὁ κύριος Π^{***}. Ἡ ἐλευσις τῆς θυγατρὸς του ἥτις τελειώσασα τὰ μαθήματά της, ἐπαινήρχετο πλησίον τοῦ πατρὸς της, φέρουσα ὅλα τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα προτερήματα ὅσα περροντισμένη ἀνατροφή καὶ στερεὰ καὶ ποικίλη παιδεία παρέχει, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν νέαν ἀφορμὴν δαπανῶν αἱ δαπάναι αὗται ἐμελλον ἀφεύκτως νὰ ἐπιταχύνωσι καὶ συμπληρώσωσι τὴν κατὰστροφὴν του.

Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν Κ^{***}, ὅπου μετ' ἰδιαζούσης εὐγενείας καὶ χάριτος ὑπεδέχετο τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἡ δεσποσύνη Π^{***} βλέπει μίαν τῶν ἡμερῶν τὸν πατέρα της εἰσερχόμενον εἰς τὸ δωμάτιον αὐτῆς τεταραγμένον καὶ περίλυπον· ἡ φρίκη καὶ ἡ αἰσχύνη ἐξῶς γραφοῦντο ἐπὶ τοῦ προσώπου του. Εἶχε λάβει φιλικὴν τινα ἐπιστολήν, ἀναγγέλλουσαν εἰς αὐτὸν ὅτι, γενομένης εἰς τὸ ὑπουργεῖον καταγγελίας, ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτοῦ, ἐστέλλετο ἐπιθεωρητὴς εἰς ἐξέτασιν διὰ τοῦ ἀποπλεύσαντος ἀρμοπολοῦ· ἐξετάσεις δὲ ὁ ἴδιος τὸ ταμεῖόν του, εὔρε σημαντικὸν ἔλλειμμα. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ διαφύγῃ τὴν ἀμεσον καὶ ἀτιμωτικὴν παῦσιν. Ἐκαστος δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὅποῃαι σπαρτακτικαὶ συγκινήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας εἰς τὴν συνδιάλεξιν ταύτην πατρὸς τιμίου μὲν τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀνεπιδέκτου παντὸς εἵδους ἀπειτίας, ὑποχρεομένου δὲ τότε, ἐνεκα ὑπερβολικῶν δαπανῶν, νὰ ἐμολογήσῃ εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα του τὸν ὀλεθρον καὶ τὴν ἀτιμίαν του. Τρομερὰ ἀληθῶς ὑπῆρξεν ἡ σκηνὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἀρχαῖος καὶ ἔντιμος ἀγωνιστὴς, ἀναφέρων τὰς παλαιὰς ὑπηρεσίας καὶ θυσίας του, ἐδήλωσε δακρύων εἰς τὸ προσφιλὲς τέκνον του ὅτι δὲν ἤθελεν ἐπιζῆσαι εἰς τὴν στέρησιν τῆς τιμῆς του, καὶ ὅτι ἡ αὐτοχειρία ὑπελείπετο ὡς τὸ μόνον αὐτοῦ καταφύγιον. Ἡ φιλόστοργος καὶ εὐτολμος κόρη ἐθριάμβευσε διὰ τῶν δακρύων

καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρός τῆς κατὰ τῆς ὁλεθρίας τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἀποφάσεως.

— Μακράν, μακράν ἀπὸ σοῦ, πάτερ μου, ἡ τοιαύτη φρικτὴ ἰδέα! ἀνέκραξεν ἡ δυστυχὴς· δὲν θέλεις βέβαια δειχθῇ τόσον σκληρὰ πρὸς ἐμὲ, ἐγκαταλείπων με ὀρφανὴν καὶ ἀπροστάτευτον· δὲν θέλεις καταπατήσῃ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καταδικάσαντος τὴν αὐτοχειρίαν, καὶ τὴν φωνὴν τῆς φύσεως, διατάττουσάν σε νὰ ζῇς διὰ τὸ τέκνον σου. Λέγεις ὅτι ἀτιμάζεσαι· ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρώτην τιμὴν δύναται νὰ κατορθωθῇ μετὰ τὸ ἁμάρτημα, μετὰ τὴν αὐτοχειρίαν δὲ οὐδέποτε. *Ἐο γενναῖος, πάτερ, κατὰ τοῦ κινδύνου· ἰδὲ, ἐγὼ ἥτις εἶμαι γυνὴ ἀσθενὴς καὶ ἀπειρος τῶν τοῦ κόσμου, ἐγὼ, πάτερ μου, θέλω νὰ σὲ σώσω.

Καὶ ἀληθῶς, ἡ ἀξιοθαύμαστος νεάνις κατέφερε τὸν πατέρα τῆς νὰ μείνῃ κρυπτόμενος ἐνῷ αὐτὴ ἤθελε δεχθῇ τὸν ἐπιθεωρητὴν, ὑποσχομένη καὶ ἀναλαμβάνουσα εἰς ἑαυτὴν νὰ τελειώσῃ τὰ πάντα χωρὶς ποσῶς νὰ προσβληθῇ οὔτε ἡ πατρικὴ οὔτε ἡ ἰδία αὐτῆς τιμὴ.

Ὁ κύριος Π*** λοιπὸν ἐνηγχάλισθη τὴν θυγατέρα του, πλήρως μὲν θαυμασμοῦ πρὸς τὴν εὐγενῆ αὐτῆς ἀφροσύνην, πολὺ δὲ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἐπιτυχίας. Ἀπεμακρύνθη, καὶ ἡ Ἑλένη ἐλάβεν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῆς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Μόλις δ' ἐγκατασταθείσης, ἐκρούσθη ἡ θύρα.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς, εἰσελθὼν, ἐχαιρέτησεν εὐλαβῶς τὴν ὑποδεικνύσαν αὐτὸν κυρίαν καὶ ἐζήτησε τὸν κύριον διοικητικὸν ταμῖαν.

— Ὁ πατήρ μου εἶναι ἀπὼν, ἀπεκρίθη ἡ Ἑλένη ἐρυθριῶσα· ἀλλ' ἂν θέλετε, κύριε, νὰ μοὶ φανερώσῃτε τὴν αἰτίαν τῆς ἐπισκέψεώς σας, θέλω πασχίσει ν' ἀποκριθῶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις σας ὅσον ὀλιγώτερον κακῶς δυνηθῶ.

— Ἡ ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν ἔχω νὰ διαπραγματευθῶ μετὰ τοῦ κυρίου Π***, κυρία μου, εἶπεν ὁ ξένος, εἶναι ὁλωσδιόλου ἄλλο—τρία τῆς εὐγενίας σας, ὑποθέτω. Εἶμαι οἰκονομικὸς ἐπιθεωρητής, καὶ ἔρχομαι, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπουργοῦ, νὰ ἐπιθεωρήσω τὸ ταμεῖον καὶ τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ κυρίου πατρὸς σας.

— Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ πατρὸς μου, ἡμπορῶ, κύριε, νὰ θέσω ὑπ'

(ΕΥΛΕΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Α΄.)

15

ὅψιν σας ὅλα τὰ λογιστικὰ ἔγγραφα, καθὼς καὶ τὸ ταμεῖον. Τὸ ἐπιθυμεῖτε;

— Ἄν καὶ ἤθελεν εἶναι τακτικώτερον νὰ γείνη τοῦτο παρόντος τοῦ κυρίου πατρός σας, ἤμπορῶ ὅμως, κυρία μου, ἀφοῦ τὸ θέλετε, ν' ἀρχίσω τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ. Δότε μοι, παρακαλῶ, τὰ κατὰστιχα.

Ἡ Ἑλένη ἐσήμανε τὸν κώδωνα καὶ, κατὰ διαταγὴν αὐτῆς, εἰς τῶν γραφῶν ἐξάπλωσε συμμέτρως ἐπὶ μεγάλης τραπέζης τὰ διάφορα βιβλία καὶ τὰ πολύφυλλα τῆς λογιστικῆς ὑπηρεσίας ἔγγραφα.

Ὁ ἐπιθεωρητὴς ἔσυρεν ἐκ τοῦ κόλπου του μικρὸν δελτάριον, καὶ, μετὰ τῆς ἐξαισίας ἐκείνης ταχύτητος ἥτις διακρίνει τοὺς ἐμπείρους περὶ τὴν λογιστικὴν, διέτρεξεν, ἤθορισε καὶ συναρμολόγησεν, ἐν δικαστήματι ἐλάσσονι τῶν δύο ὥρων, ὅλας τὰς φοβερὰς ἐκείνης φάλαγγας τῶν ἀριθμῶν αἵτινες ἐμαύριζαν στίλας ὁλοκλήρους τῆς γριφώδους ταμιακῆς γλώσσης.

Τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἔμεινεν ἀπαθὲς καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐργασίαν. Συγκεφαλαιώσας δὲ καὶ γράψας τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ψηφία, εἶπεν·

— Εὐδοκίσατε, κυρία μου, νὰ μοὶ δώσετε τὰς κλειδας τοῦ ταμείου πρὸς ἐξέτασιν τοῦ χρηματικοῦ.

Τὴν αὐτῇσιν ταύτην ἀκούσασα ἡ Ἑλένη, καίτοι γενομένη μετὰ πολλῆς εὐμενείας καὶ φιλοφροσύνης, ἔσθάνθη ψυχρὸν σίδηρον ἐγγίζοντα τὴν καρδίαν της.

Ἀνατιναχθεῖσα δὲ καὶ φέρουσα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ καίοντος μετώπου της, ἐσηκώθη καὶ ἔδωκε τὴν ὀλεθρίαν κλεῖδα εἰς τὸν ἐπιθεωρητήν.

Ὁ φοβερὸς ἐξεταστὴς ἐσηκώθη ἐπίσης, ἐπλησίασε τὸ θρανίον του εἰς τὸ σιδηρὸν κιβώτιον, ἤνοιξε ταῦτο θραδῶς, καὶ ἐκυψεν ἀριθμῶν τοὺς χρηματοφόρους σάκκους, ἐξετάζων τὰ χαρτονομίσματα, ὑπολογίζων τοὺς σωροὺς τῶν χρυσῶν νομισμάτων. Ἐπειτα, τῆς ἐρευνῆς ταύτης περατωθείσης, ἀνηγέρθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἔρριψε βιλέμῃ ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ δελταρίου καὶ τοῦ χάσκοντος κιβωτίου, καὶ ἐπρόφερε μετὰ ξυμ δισταγμοῦ καὶ πεποιθήσεως τοὺς ἀπαισίους τούτους λόγους·

— Λείπουν εἴκοσι χιλιάδες δραχμῶν.

— Τὸ ἥξεύρω, κύριε, ἀπεκρίθη ἡ νεάνις, ἥτις ἐν τῷ μεταξῷ, εὐδιαθέτως προσευχηθεῖσα, εἶχεν ὀπλισθῆ διὰ τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως εἰς διεξαγωγὴν τῆς ὑπερτάτης ταύτης πάλης καθ' ἣν ἡ τιμὴ τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἐμελλε νὰ ᾖναι τὸ γέρας τῆς νίκης — τὸ ἥξεύρω μάλιστα.

— Τότε, ἡ ἀπουσία τοῦ κυρίου Π*** ἐξηγεῖται ἐντελῶς, εἶπεν ὁ ἐπιθεωρητὴς· δὲν ᾔθελῃσε ν' ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματός μου τὴν παῦσίν του.

— Τὴν παῦσίν του! τὴν αἰσχύνην! τὴν ἀτιμίαν! τὸ ὄνειδος! ἀνέκραξεν ἡ δυστυχὴς Ἑλένη μεθ' ὁρμῆς ἐγερθεῖσα. Ἀκούσατέ με, κύριε, ἀκούσατέ με, σὰς παρακαλῶ, σὰς ἐξορκίζω, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἐν ὀνόματι τῶν προσφιλεστέρων εἰς ὑμᾶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὄντων!

— Κυρία μου, εἶπεν ἐγειρόμενος ὁ ἐπιθεωρητὴς, τὸ ἔργον μου ἐτελείωσε, δὲν ἔχω πλέον τίποτε ν' ἀκούσω.

— ὦ! πρέπει νὰ μὲ ἀκούσετε, κύριε, πρέπει νὰ μὲ ἀκούσετε, ἐκραύγαζεν ἡ Ἑλένη. Ἄν ᾔστε κριτὴς, δὲν πρέπει νὰ καταδικάζετε χωρὶς ν' ἀκούετε· ἂν ἀπλοῦς ἄνθρωπος ᾔστε ἐνταῦθα, πρέπει νὰ συμπαθήσετε τὴν δυστυχίαν ἄλλου ἀνθρώπου.

— Κυρία μου!

— Δὲν θέλετε ἐξέλθει τοῦ δωματίου τούτου χωρὶς νὰ μὲ ἀκούσετε, κύριε, ἐπανέλαβεν ἡ κυρία Π***· διότι μεθ' ὑμῶν ἤθελαν ἐξέλθει, τὴν στιγμὴν ταύτην, ἡ τιμὴ, ἡ ὑπόληψις, ἡ ἕπαρξις τοῦ πατρὸς μου.

Συμπαθὴς συγκίνησις ἐκυρίευσεν τὸν ἐπιθεωρητὴν βλέποντα τὴν κόρην ταύτην, τοσοῦτον ὡραίαν, τοσοῦτον εὐγενῶς ἐξημμένην ὑπὸ τῆς ἀγνοτέρως φιλοστοργίας. Καμφοθεὶς λοιπὸν ὑπὸ τῶν δεήσεων αὐτῆς, καὶ καθίσας πάλιν εἶπε·

— Λέγετε λοιπὸν, κυρία μου, σὰς ἀκούω.

— Κύριε, εἶπεν ἡ κυρία Π*** ἀπομακρύνουσα διὰ τῶν δακτύλων τοὺς ἀναμιχθέντας μετὰ τῶν δακρύων αὐτῆς πλοκάμους τῆς μελαίνης τῆς κόμης· κύριε, ἐγὼ εἶμαι ἡ αἰτία τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ὁποῖον εὗρατε εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ πατρὸς μου.

— Ὑμεῖς, κυρία μου; διέκοψεν ὁ ἐπιθεωρητής.

— Ναί, ἐγώ, κύριε, ἐγώ μόνη. Ἡ πρὸς ἐμὲ περιπαθὴς ἀγάπη τοῦ πατρός μου ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ με κοσμήσῃ διὰ λαμπρᾶς ἀνατροφῆς. Ἐν ἁλλείψει περιουσίας, ἡ ἀνατροφή αὕτη, ἔλεγεν, ἤθελεν ἐπέχει τόπον πλουσίας προικός. Μὲ εἰσήγαγε λοιπὸν εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον τῆς κυρίας.^{***} Ἐδιδάχθην διάφορα καὶ ποικίλα μαθήματα· ἐπάσχιζα νὰ ὠφεληθῶ ἐξ ὧλων, καὶ πιστεύω ὅτι ἐν μέρει τὸ κατώρθωσα. Ἀλλ' αἱ θυσίαι τοῦ πατρός μου δὲν περιωρίσθησαν εἰς μόνὰ τὰ τροφεῖα τοῦ παρθεναγωγείου καὶ τὰ δίδακτρα. Αἱ συμμαθήτριά μου ἦσαν θυγατέρες μεγάλων καὶ πλουσίων οἰκογενειῶν· δὲν ἤθελα νὰ φανῶ κατωτέρα αὐτῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ, τῆς πολυτελείας καὶ τῆς κομψότητος· οὐδ' ἐνθυμούμην ὅτι ἤμην θυγάτηρ πατρός ζῶντος ἐκ τοῦ μισθοῦ του, καὶ ὅτι πασαμῖα τῶν ἰδιοτροπιῶν μου ἀντεστοίχει πρὸς μίαν αὐτοῦ στέρνησιν. Ἄ! κύριε ἐπιθεωρητά, μὴ μὲ ἀδικῆτε πιεθύνοντες ὅτι ἤθελα ἐμμεῖναι εἰς τὰς φιλοδαπάνους ἑξεῖς μου ἂν ἐδυνάμην νὰ μαντεύσω ὅτι ἕνεκα αὐτῶν ἐκινδύνευεν ὁ χαρακτήρ, ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ αὕτη τοῦ πατρός μου.

Μόνον ἀφοῦ, μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων μου, ἐφθασα ἐνταῦθα, ἦτοι πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν, ἐνόησα τὸ σκαφέν ὑπὸ τὰ βήματα τοῦ πατρός μου βάραθρον. Ἦτον ἀργὰ πλέον ὥστε νὰ προληφθῇ τὸ κακὸν, ἀλλ' εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ τὸ ἐπανορθώσω, καὶ τοῦτο προτίθεμαι νὰ πράξω.

Σὰς εἶπα, κύριε, ὅτι εὐτύχησα νὰ ὠφεληθῶ ἱκανῶς ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ σχολείου. Θέλω λοιπὸν νὰ ἐπανορθώσω τὰς γενομένας παρ' ἐμοῦ ζημίας, μεταχειριζομένη ἐπιμερδῶς τὰς γνώσεις ταύτας αἵτινες ἐστοίχισαν τόσον ἀκριβῶς εἰς τὸν δυστυχῆ πατέρα μου. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ὅπου ἔχω καὶ τινὰς συμμαθητρίδας μου, αἱ σχέσεις μου εἶναι πολυάριθμοι· θέλω ὠφεληθῆν ἐκ τούτου, καὶ ἀνοίξει σχολεῖον, κύριε ἐπιθεωρητά, ὅπου θέλω διδάσκει μουσικὴν, γλώσσας, ζωγραφικὴν, καὶ ὅ,τι ἄλλο γνωρίζω μετὰ μικρᾶς τινὸς ὑπεροχῆς. Ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν, κύριε, θέλω συμπληρώσει τὸ ἔλλειμμα τοῦ πατρός μου· ἐντὸς τεσσαρίων ἐτῶν θέλω ἐξοφλήσει τὸ χρέος αὐτοῦ πρὸς τὸ ταμεῖον καὶ τὸ

χρέος μου πρὸς τὸν πατέρα μου. Τὴν προθεσμίαν ταύτην, κύριε, σὰς τὴν ζητῶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνταμαρξίζοντος τὴν προσφορὰν καὶ ἀπλοῦ ποτηρίου ὕδατος, ἐν ὀνόματι τῶν ἀγώνων καὶ τῶν θυσιῶν τοῦ πατρός μου, ἐν ὀνόματι τῆς τιμῆς αὐτοῦ ὡς στρατιώτου. Παντοδύναμος εἰς τὸ νὰ τιμωρῆτε, θέλετε ἄρα γε φανῇ ἀνίσχυρος εἰς τὸ νὰ ῥίψετε πέπλον συμπαθείας ἐπὶ πταίσματος τὸ ὁποῖον θέλω ἐπανορθώσει, κύριε, διὰ θυσίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς μου;

— Ἀγαθὴ καὶ ἀξίεραστη κόρη, εἶπεν ὁ ἐπιθεωρητής, ἡ ἄγνοια τῶν πραγμάτων σὰς κάμνει νὰ μεγαλύνετε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν μου. Ἐγὼ ἀπλοῦς καθρέπτης εἶμαι τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς ὁποίας μόνη ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀκρίβεια· ἀντανακλῶ μόνον ὅ,τι βλέπω. Θαυμάζω τὴν διαγωγὴν σας, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παρεκτραπῶ τῆς γραμμῆς τὴν ὁποίαν μοὶ διαγράφει ἡ ἐμβριθεία καὶ λεπτότης τῶν καθηκόντων μου.

— Καὶ λοιπὸν πᾶσα ἐλπίς ἀπώλετο καὶ ὁ πατήρ μου καταστρέφεται! ἀνέκραξεν ἡ νεᾶνις ἐνοῦσα τὰς δύο χεῖράς της· καὶ λοιπὸν τριάκοντα ἔτη γενναίων καὶ ἐντίμων ὑπηρεσιῶν θέλουν καταβυθισθῇ εἰς τὸ ἐάραθρον ἀτιμωτικῆς παύσεως!... Ἄ! κύριε, ἔλεος! ἔλεος πρὸς τὸν πατέρα μου!...

Καὶ ἡ Ἑλένη, παράφορος ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς θλίψεως, ἔπρεσεν εἰς τὰ γόνατα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ, καταβρέχουσα αὐτὰ διὰ τῶν δακρύων της.

Τότε, μηδόλως ἀντέχων κατὰ τῆς ἀπογνώσεως τοῦ ἀγγέλου τούτου τῆς φιλοστοργίας καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, ὁ ἐπιθεωρητής ἔμιξε τὰ δάκρυα αὐτοῦ μετὰ τῶν δακρύων τῆς Ἑλένης.

— Ἄ! ἐγέρθητε, κυρία μου, ἐγέρθητε, σὰς παρακαλῶ· καὶ κάμετέ μου τὴν χάριν νὰ μὲ περιμένετε ὀλίγας στιγμάς. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξῆλθεν.

— Ἡ Ἑλένη, ὠραιότερα ἐν τῇ θλίψει, παρ' ὅσον ἦτον ἐν τῇ γενναίότητι αὐτῆς πρὸ ὀλίγου, ἔπαυσε τὰ δάκρυα κυματινόμενῃ μεταξὺ φόβου καὶ ἐλπίδος.

Εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον ὁ ἐπιθεωρητής καὶ, ἐξάγων ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ δέσμην χαρτονομισμάτων, εἶπε·

— Σᾶς τὸ ἐπαναλαμβάνω, κυρία μου, οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν ὁ ἐπιθεωρητὴς εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσῃ παύσιν ἄφευκτον ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεπνεύσατε τὸν ζωηρότερον θαυμασμόν καὶ τὸ βαθύτερον σέβας δύναται νὰ σᾶς βοηθήσῃ, καὶ λογίζεται εὐτυχὴς πράττων τοῦτο. Ἰδοὺ αἱ εἴκοσι χιλιάδες δραχμῶν τοῦ ἐλλείματος τοῦ ταμείου. Τοῦ ποσοῦ τούτου κατατιθεμένου, οἱ λογχοφύλακες εἶναι ἀκριβεῖς, καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς δὲν ἔχει πλέον ἄλλο τι νὰ πράξῃ εἰμὴ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐκφράζων γινώσκων εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς διαχειρίσεως τοῦ κυρίου Π***.

— Ὡ κύριε! κύριε!

— Μὴ μ' εὐχαριστῆτε, ἐπανέλαβεν ὁ ἐπιθεωρητὴς· ἐγὼ μάλιστα σᾶς χρεωστῶ εὐγνωμοσύνην· ἀνεγεννήσατε εἰς τὴν γεγηρακυῖαν παύτην καρδίαν τὴν συγκίνησιν μ' ἐνθυμίσατε τὰ ὠραῖα ἔτη τῆς ζωῆς μου.

— Τοῦλάχιστον, κύριε, εἶπεν ἡ κυρία Π***, θελήσατε νὰ δέχεσθε κατ' ἔτος τὸ τέταρτον τοῦ πρὸς ὑμᾶς χρέους μου. Ὁμολογίαν δὲν σᾶς δίδω, λάβετε ὅμως τὸ ἐγκόλπιον τοῦτο, τὸ προσφιλέστερόν μου κειμήλιον· περιέχει τρίχας ἐκ τῆς κεφαλῆς τῆς μητρὸς μου.

— Τὸ δέχομαι, ὄχι ὡς ἐνέχυρον, ἀλλ' ὡς ἐνθύμησιν, κυρία μου, καὶ, κατὰ τὴν τελευταίαν λῆξιν, ἄλλος τις παρ' ἐμὲ θέλει σᾶς τὸ ἀποδώσει.

Μόλις ἀποχαιρετήσασα τὸν ἐπιθεωρητὴν, ἡ Ἑλένη εὐρέθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρὸς τῆς, ὅστις κλαίον ἐπεκαλεῖτο τὴν εὐλογίαν τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῦ τέκνου.

— Πάτερ μου, εἶπεν ἡ Ἑλένη, ἄς παύσωσι πλέον αἱ προσκλήσεις καὶ αἱ συναναστροφαί· ἄς περιορισθῶμεν τοῦ ἑξῆς εἰς τὴν ἀθόρυβον καὶ γλυκεῖαν εὐδαιμονίαν τῆς οἰκιακῆς ἐστίας.

Ἡ κυρία Π*** ἐτήρησε τὸν λόγον τῆς· ἔδιδε μαθήματα, διὰ τὰ ὁποῖα ἀντημεῖβετο ἀξίως τῆς διακεκριμένης ὑπολήψεως αὐτῆς, καὶ οὕτως ἡδυνήθη, ἐντὸς τῆς παρ' αὐτῆς τῆς ἰδίας ὀριθεΐσης προθεσμίας, νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν χρέος τῆς.

Μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς τετάρτης δόσεως, ὁ ἐπιθεωρητὴς,

συνοδευόμενος ὑπὸ νέου εὐειδοῦς καὶ δικακεκριμένης μορφῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ταμίου.

— Κύριε, εἶπε πρὸν τὸν κύριον Π^{***}, ἔρχομαι νὰ ζητήσω τὴν κυρίαν θυγατέρα σας ὡς σύζυγον τοῦ υἱοῦ μου, ὅστις ἔχει τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἐπισκεθῇ μετ' ἐμοῦ.

— Ἀλλ' ἐγὼ, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ ταμίης, δὲν ἔχω προῖκα νὰ δώσω εἰς τὴν θυγατέρα μου.

— Ἰδοὺ ἡ προῖξ αὐτῆς εἶπεν, ὁ ἐπιθεωρητὴς προσφέρων εἰς τὴν Ἑλένην τὸ δοθὲν ἄλλοτε εἰς αὐτὸν εὐσεβὲς ἐνέχυρον. Ὁσάκις γυνὴ φέρει εἰς τὸν σύζυγον αὐτῆς τὰς ἀρετὰς τὰς ὁποίας ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει ἡ κυρία ^{***}, ἡ τοιαύτη γυνὴ εἶναι πλουσιωτάτη. Ἐπειτα ἡ κυρία κατέθεσεν εἰς χεῖράς μου εἴκοσι χιλιάδας δραχμῶν, καὶ τὸ πᾶσόν τοῦτο τοκισθὲν ἀπέφερε πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων.

— Αἶ! εἶπεν ὁ κύριος Π^{***}, εἰς ποίαν τράπεζαν, σᾶς παρηκολῶ;

— Εἰς τὴν ὠραιότεραν ὅλων τῶν τραπεζῶν, κύριε, ἀπεκρίθη ὁ ἐπιθεωρητὴς, εἰς τὴν τράπεζαν τῆς ἀμετῆς ἥτις ὀνομάζεται θυγατρικὴ φιλαστοργία.

— — — — —

Τῇ κη' τοῦ παρελθόντος ἀπριλίου μηνός, ἑορτῇ τοῦ ἁγίου καὶ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐτελέσθη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ῥιζαρείῳ Σχολῇ τὸ ἐπέτειον μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν αὐτόθιμων κτετόρων καὶ ἰδρυτῶν αὐτῆς, Μάρθου καὶ Γεωργίου τῶν αὐταδέλφων Ῥιζαρῶν. Μετὰ εἰς ἀκολουθίαν τοῦ μνημοσύνου ὁ ἐξ Ἑπείρου μαθητὴς Δημήτριος Ζωμπολίδης ἐξέφωτῆσε τὸν ἐπόμενον λόγον.

«Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ πᾶν δικαίου
» πόνου, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ πᾶν
» καρπῶν δικαιοσύνης ἡ.

Παροιμ. γ'. 9.

ΣΥΝΗΛΘΟΜΕΝ σήμερον, ὦ φιλέοργοι, εἰς τὴν ἁγίαν ταύτην ἐκκλησίαν τοῦ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, οὗτινος ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται ὑπὸ πάσης τῆς ὀρθοδοξίας, ὅπως δύο τινὰς σκυ-

ποὺς ἐκπληρώσωμεν, ἱεροὺς ἅμα καὶ τῷ Θεῷ εὐπροσδέκτους συνήχθημεν ὅπως, πρῶτον μὲν, τὸν γενναῖον στρατιώτην τοῦ Χριστοῦ Γεώργιον εὐρημήσωμεν, καὶ ἄσμεσιν ἐγκωμίων μακαρίσωμεν, ὅτι τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα παρέδωκε προθύμως τῇ ἀτιμίᾳ καὶ τῷ θανάτῳ ὑπὲρ τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως, μιμητὴς γενόμενος τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος, τοῦ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἔπειτα δὲ, ἵνα εὐχὰς καὶ δεήσεις ἀναπέμψωμεν πρὸς τὸν οὐράνιον Δεσπότην ὑπὲρ τῶν μακαρίων ψυχῶν τῶν αἰδίδιμων τῆς Σχολῆς ταύτης κτιτῶρων Ῥιζάρων καὶ λοιπῶν τῆς φίλης πατρίδος εὐεργετῶν οἵτινες, μοχθήσαντες διὰ παντός τοῦ βίου αἰτῶν, ἀπεράσισαν ἐν τέλει, τοῦ Θεοῦ ὁδηγοῦντος, ὅπως ἐξεγείρωσιν οἱ μακάριοι ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀγνοίας τὴν πρὸ μικροῦ ἀναστᾶσαν Ἑλλάδα, καὶ τὸ ἀποτρόπαιον τῆς δουλείας ἔνδυμα ἀπεκδυθεῖσαν. Τὰ δύο ταῦτα, ἀπορρέοντα ἐκ τῶν δύο μεγάλων αἰσθημάτων, τῶν ἐνοικούντων ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ καρδίᾳ, τῆς τε πίστεως, λέγω, καὶ τῆς πατρίδος, ἔστωσαν τοῦ λόγου ἡμῶν ἡ ὑπόθεσις.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μικρὸν πρὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἀναλήψεως ἐφανερώθη τοῖς φίλοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς ἵνα, ἀπελθόντες εἰς τὴν οἰκουμένην, κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον πανταχοῦ. «Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει» (α). Οἱ πνευματοφόροι Ἀπόστολοι ἐξετέλεσαν καὶ ἐπραγμάτωσαν ἀληθῶς τὴν θείαν ταύτην ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος μετ' ἀκατανοήτων πόνων καὶ κινδύνων καὶ μαρτυρικῶν θανάτων, ὡς προεῖπεν αὐτοῖς ὁ δεσπότης Χριστός. «Πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσιν, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυλακάς, κ' ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου» (β). Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον μετὰ τὸν θάνατον τῶν οὐρανίων τούτων κηρύκων τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀνεβλάστησαν πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ τότε ἐγνωσμένου κόσμου καὶ ἐκαρποφόρη-

(α) Μάρκ. ις'. 15.

(β) Λουκ. κζ'. 12.

σαν τὰ ὑπ' αὐτῶν σπαρέντα εὐαγγελικὰ λόγια, καὶ ἰδοὺ στίφη ἁγίων μαρτύρων, ἐνθουσιῶντα ὑπὲρ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἤγοντο τὴν ἐπὶ θανάτῳ ὑπὸ τῶν ἀπηνῶν τυράννων καὶ διωκτῶν τῆς ὀρθοδοξίας. Εἰκὼν ἀκριβῆς τοιοῦτου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς πατρῆος ἡμῶν θρησκείας ἀναλαμβάνει μετὰ πολλῶν καὶ ἄλλων ὁ σήμερον ἑορταζόμενος ἐνδοξὸς μεγαλομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος, ὁ γενναῖος τῆς πίστεως πρόμαχος καὶ τὴν προεδρίαν κατέχων ἐν τῷ χορῷ τῶν πανευκλεῶν τοῦ Κυρίου ἀθλητῶν. Ὁ ἐκρινὸς καὶ πολύφωτος οὗτος ἀστήρ ἀνέτειλεν ἐν τῷ νοητῷ στερεώματι τῆς γεραρᾶς μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τελευταίου καὶ φρικωδεστάτου τῶν δέκα μέγνων τοῦ χριστιανισμοῦ διωγμῶν, οὓς ὁ κόσμος τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ματαιότητος ἐκίνησε κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἀληθείας διότι, περιβεβλημένος τὸ σκότος, οὐκ ἔγνω τὸν ἐξ οὐρανοῦ κατὰβάντα χορηγὸν τοῦ φωτός, ὡς ὁ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως μετάρσιος συγγραφεὺς, ὁ θεολόγος Ἰωάννης ἀποφθέγγεται λέγων « Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω » (α). Ἐπανεστὴ λοιπὸν μανιωδῶς, πῦρ καὶ σίδηρον φέρων κατὰ τῶν ὁμολογούντων τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, ἡγουμένων ἀνδρῶν αἰμοχαρῶν, ἀνδρῶν σκληρῶν καὶ ἀκάμπτων τὴν καρδίαν, οἵτινες θεβαῖαν ἀπόφασιν ἐν τῇ ἀδίκῃ αὐτῶν ψυχῇ ἐθεντο, ὅπως ἐξολοθρεύσωσι πάντας τοὺς τῆς οὐρανοπέμπτου ἡμῶν πίστεως ζηλωτὰς καὶ ἀκραιφνεῖς ἥρωας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐξαλείψωσι τελέως τὴν ἀνεξάλειπτον ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, ὁπῶς πῶς λογισάμενοι ἐν ἑαυτοῖς, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομώντα « Ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχερστὸς ἡμῖν ἐστὶ, καὶ » ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ἐνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα » νόμου, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν ἐπαγ- » γέλλεται γινῶσιν ἔχειν Θεοῦ, καὶ παῖδα Κυρίου ἑαυτὸν ὀνομά- » ζει. . . θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν » (β). Τοιαῦτα μάλιστα καὶ ψευδῇ ἐμελέτησαν οἱ ἀσεβεῖς οὗτοι καὶ ἐχθροὶ τῆς

(α) Ἰωάν. κ'. 10.

(β) Σοφ. Σολομ. β', 12, 13, 20.

πίστως, ἐναντιωθέντες εἰς τὰς ἀμετατρέπτους βουλὰς τοῦ δι-
 μιουργοῦ· διότι ἐτύφλωτον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ὁ αὐτὸς σα-
 φὸς συγγραφεὺς λέγει· «Ταῦτα ἐλογίσαντο, καὶ ἐπλανήθησαν·
 ἢ ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυ-
 » στήρια Θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν ἤλπισαν ὁσιότητος, οὐδὲ ἔκριναν
 » γέρας ψυχῶν ἀμώμων » (α). Κατὰ τοὺς χρόνους οὖν τούτους
 τῶν αἱμάτων ἐπιφαίνεται ὁ ἀδαμάντινος ἥρωις τῆς Ἐκκλησίας
 Γεώργιος, ἀνάκληρῦνται ἐκ τὸν στρατιώτην τοῦ οὐρανοῦ βασι-
 λέως ἔμπροσθεν τοῦ ἀπηνόου καὶ σκληροτάτου τυράννου Διοκλη-
 τianoῦ, οὐδόλως ποιοθεῖς τὰς ἐτοιμαζομένας αὐτῷ φοικτάς καὶ
 ὑπερφυεῖς ποινάς, ἐπόμενος τῷ θεῷ ῥήματι τοῦ Σωτῆρος, λέγον-
 τος ἐν Εὐαγγελίοις· « Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε· ἀλλὰ θαρσεύ-
 » τε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον » (β)· παραδίδεται προθύμως
 ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ ποθητοῦ αὐτῷ Σωτῆρος· ἀναδέχεται
 πολυωδύνους καταθλίψεις καὶ φοβερά μαρτύρια· διατηρεῖται ἀ-
 βλαβὴς ἀπὸ τούτων ἐπιστασία Θεοῦ ἀγγέλου, καὶ, τέλος, καρα-
 τομεῖται ὁ ἀτρόμητος καὶ καλλνικὸς ἀθλητὴς τῆς Ἐκκλησίας,
 καὶ τρόπαια λαμπρὰ τῆς νίκης κομίζει πρὸς αὐτήν, τύπος καὶ
 ὑπογραμμὸς εὐσεβείας γενόμενος ἐν τῇ ἐπιστροφῇ πρὸς τὸ φῶς
 τῆς ἀληθείας πολλῶν ἐκ τῶν θεωρούντων αὐτὸν καὶ ἐν σκιᾷ θα-
 νάτου καθημένων· τὸ δὲ ἅγιον καὶ χριστιανικώτατον τοῦ μεγα-
 λομάρτυρος αἷμα ἐπότισε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ εἰς εὐφώ-
 ρους καὶ ἰλαρὰς πεδιάδας τὰς πρὸ μικροῦ τραχείας καὶ ὑπὸ τῆς
 δεισιδαιμονίας ἐξηγριωμένας χώρας μετέβαλεν. Οὕτω λοιπὸν ὁ
 ἑνδοξὸς ἀθλοφόρος Γεώργιος θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάζεται,
 ὑπομείνας καὶ καρτερήσας γενναιότατα, τοῦ καλέσαντος αὐτὸν
 Θεοῦ ἐνισχύσαντος, ὅπως ἀνάφανῇ μέλος διακεκριμένον ἐν τῇ
 χριστιανικῇ πολιτείᾳ, καὶ δοξάζῃ καὶ τιμῇ τὸν Σωτῆρα διὰ
 τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ καὶ τῶν δικαίων ὑπὲρ αὐτοῦ πόνων· «Τίμα
 » τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ
 » σῶν καρπῶν δικαιοσύνης».

(α) Αὐτόθι, 21. 22.

(β) Ἰωάν. 15'. 33.

Ἡ δὲ γῆραιά καὶ πνευματικὴ ἡμῶν μήτηρ Ἐκκλησία ἀγάλλεται σήμερον φαιδρυνομένη ἐπὶ τῇ ἐνδόξῳ μνήμῃ τοῦ γενναίου αὐτῆς ὀπλίτου, καὶ γεραίρει αὐτὸν διὰ τοῦ πληρώματος πῶν πιστῶν αὐτῆς τέκνων ἡρωϊκοῖς ἐγκωμίοις, ὅτι στρατιώτης εὐσθενῆς ἀνεδείχθη τοῦ νυμφίου καὶ δεσπότης αὐτῆς. Μυστικὴ Σιών! τέρπου καὶ ἀγάλλου βλέπουσα σεαυτὴν περιφρουρουμένην ὑπὸ ἀναριθμήτων μυριάδων στρατιωτῶν, ἐνδόξων καὶ πιστῶν, ἐχόντων ἡγεμόνα οὐράνιον τὸν ἐπὶ τῶν Χερουβιμ ἐποχούμενον βασιλέα τῶν βασιλευόντων καὶ δεσπότην πάσης τῆς κτίσεως. Εὐφραίνου καὶ ἀνυψοῦ, ὦ πάνσεπτε μήτερ, ὅτι ὁ παντοκράτωρ Κύριος ἐξήλωσέ σε ζῆλον μέγαν, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε· χοροὶ δὲ ἁγίων ἀνδρῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἐξέχεαν τὸ αἶμα αὐτῶν ὑπὲρ σου· « Αἱ πύλαι σου διὰ παντὸς ἀνοιχθήσονται, ἡμέρας καὶ νυκτὸς οὐ κλεισθήσονται », ὡς ὁ μεγαλοφρονότατος Ἡσαΐας προεκήρυξε, « καὶ οὐκ ἔσται σοι ἔτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτισεῖ σοι τὴν νύκτα, ἀλλ' ἔσται ἡ σοι Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς σου δόξα σου » (α). Τὰ πιστά σου τέκνα, μήτερ, συνεδράμομεν σήμερον πανταχόθεν πρὸς σέ, ἵνα συνεορτάσωμεν πνευματικῶς καὶ πανηγυρίσωμεν μετὰ σοῦ τὴν ἱερὰν καὶ λαμπρὰν μνήμην τοῦ σοῦ ἀνικῆτου ἥρωος, Γεωργίου τοῦ μάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου· οἱ δὲ ἄσπονδοι καὶ θεοσυγεῖς ἐχθροὶ σου, ὡς οὐδεπώποτε κατίσχυσάν σου, καὶ νῦν, εἰτινές εἰσιν, οὐδέποτε κατισχύσουσι μέχρῃ τῆς δευτέρας καὶ φρικτῆς παρουσίας τοῦ σοῦ νυμφίου καὶ ἀδελκάτου κριτοῦ, καθ' ὃ ὁ θεόπνευστος αὐτοῦ θεράπων προεκήρυξε· « Καὶ εἶπε πρὸς με ἡ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· ἀνάκραγε λέγων· τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἐξήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα » (β).

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ ἴσως, ὦ φιλόθεος καὶ σεβασμιωτάτη ὁμήγουρις, περὶ τοῦ στεῤῥοῦ ὑπερμάχου τῆς πίστεως καὶ τῆς πρὸς

(α) Ἠσ. ζ'. 11. 19.

(β) Ζαχαρ. α'. 14. 15.

Θεὸν ἐνθέρμου αὐτοῦ ἀφοσιώσεως· μεταβῶμεν δὲ καὶ εἰς ἑτέρους προστάτας, τοὺς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας τῆς ἐνδόξου ἡμῶν πατρίδος, οἵτινες διὰ τῶν γενναίων καὶ λαμπρῶν αὐτῶν δωρημάτων καὶ παντοίων συνδρομῶν εὐεργέτησαν καὶ καθέδραν πάλιν τῶν Μουσῶν ἐσπούδασαν ἀναδείξει οἱ αἰοίδιμοι τὴν φιλότιμον αὐτοῖς Ἑλλάδα, σκορπίσαντες ἐν αὐτῇ ἀρειδῶς τὰς μετὰ κόπων καὶ μόχθων περιελθούσας αὐταῖς χρηματικὰς ποσότητας, ὅπως ἐπαναγάγῃσιν αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐκλειαν καὶ δόξαν, καὶ γείνωσιν οὕτω πατέρες καὶ ἀρχηγέται νέου ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ναί· δαιμόνιοι ἄνδρες ἦσαν ἐκεῖνοι καὶ παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένοι, ἵνα χειραγωγήσωσιν εἰς τὸ φῶς λαόν, κατῃμενον ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας. Κύριος ὁ Θεός, ὁ συνίων ἐπὶ πτωχόν καὶ πένητα, προσεκέλεσε καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ἐκέλεσα ὑμᾶς ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω » τῆς χειρὸς ὑμῶν, καὶ ἐνισχύσω ὑμᾶς, καὶ ἔδωκα ὑμᾶς εἰς δια- » θήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξει ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἔξα- » γαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημέ- » νους ἐν σκότει » (α). Ἀνακηρύξωμεν τοίνυν τὴν ἄπειρον ταύ- » τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μετὰ τοῦ προφητά- » νακτος Δαυὶδ, ἰδόντος αὐτὴν πραγματωθεῖσαν καὶ ἐν τῷ ἔκ- » του λαῷ, ὅμοια σχεδὸν παθόντος τοῖς τοῦ ἐλληνικοῦ, καὶ ψάλ- » λοντος μετὰ μεγίστης εὐγνωμοσύνης καὶ συντετριμμένης καρ- » δίας· « Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός· ὅτι εἰς τὸν αἰ- » ῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τῶν θεῶν· ὅτι εἰς » τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα » μόνῳ· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Τῷ ποιήσαντι τοὺς » οὐρανούς ἐν συνέσει· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. . . . Ὅτι » ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος· ὅτι εἰς τὸν » αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡ- » μῶν· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ » (α).

Ἐπιλείψει δ' ἂν ἡμᾶς ὁ χρόνος περιγράφοντας ἐνταῦθα

(α) Ἡσ. μδ'. 6. 7.

(δ) Ψαλμ., ρλέ, 1, 2, 3, 4, 5, 23, 24.

τὰ γενναῖα καὶ παντοῖα δωρήματα πάντων τῶν κραταιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν φιλοστόργων υἱῶν καὶ ἀγλαῶν βλαστῶν τῆς μουσοτρόφου Ἑλλάδος, οἵτινες μετ' ἀπαράδειγματίστου αὐταπαρνήσεως καὶ τὸν ἔσχατον αὐτῇ προσήνεγκον ὄβολόν, ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν καὶ ἀνάπλασιν. Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες ὑπὲρ αὐτῆς, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου· ναι, ἐμόχθησαν καὶ ἐμαρτύρησαν οἱ μακάριοι, ἡμεῖς δὲ ἀπολαύομεν τῆς ἐπαγγελίας, τῶν ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν ἀγαθῶν· διότι οὕτως πύδοκῃσεν ὁ ἐτάζων καρδίαν καὶ νεφροὺς Θεὸς τῶν ἀπάντων. Ποῖον ἄρα γε ἐγκώμιον, ποῖος ἔπαινος προσήκει τοῖς κραταιοῖς τούτοις ὑπερμάχοις τῆς πατρίδος; Πινδαρικὴ μούσα βεβαίως ἐξυμνήσειεν ἂν αὐτοὺς προσηκόντως· ἡμεῖς δὲ, ἀδυνατοῦντες ἀναλαβεῖν τηλικαῦτον ἄθλον, ἀρκοῦμεθα τοῖς ἐξῆς ὀλίγοις ρηθησομένοις περὶ τῶν ἀμέσων ἡμῶν εὐεργετῶν, τῆς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνδρομητῶν κατατασσομένης μακαρίας διαάδος τῶν ἀδελφῶν Ῥιζαρῶν, Μάνθου καὶ Γεωργίου, ὧν σήμερον τελοῦμεν τὸ μνημόσυνον. Οἱ φιλόθεοι καὶ φιλοπάτριδες οὗτοι ἄνδρες, ἐγκαταλιπόντες τὴν δεδουλωμένην αὐτῶν πατρίδα, ἀπῆλθον εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν, ἐνθα διὰ τῆς ἐμπορίας πλοῦτον ἔντιμον κτησάμενοι, ἐχρῆσαντο αὐτῷ, ὑπὸ θεοῦ καὶ πατρικοῦ ζήλου κινούμενοι, πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, ἰδρυσάμενοι ἐν τῇ περιπόστῳ αὐτῆς πρωτεύουσῃ τὴν ἱερὰν ταύτην ἐστίαν τῆς παιδείας, ἐν ᾗ ἐκπαιδεύονται καὶ ἀναμορφοῦνται παῖδες Ἑλλήνων ἐκ τε τῆς ἐλευθερίας καὶ δούλης Ἑλλάδος· οἵτινες, ἐξερχόμενοι, διασπείρονται πανταχοῦ σκεδὸν αὐτῆς, μεταδιδόντες καὶ ἐξαπλοῦντες τὰς ἀρχὰς τῆς τε ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως καὶ τῆς προγονικῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς. Ὅντως εὐαγγελικὸν σκοπὸν ἐξεπλήρωσαν οἱ αἰδίοιμοι οὗτοι τῆς πατρίδος· εὐεργέται καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπαινετὸν καὶ παραδειγματικώτατον· διότι τί ἱερώτερον καὶ μᾶλλον δεκτὸν τῷ Θεῷ, ἢ ἡ γενναία καὶ πρόθυμος παραχώρησις τοῦ μετὰ πόνων καὶ μόχθων ἀποταμιευθέντος αὐτοῖς δικαίου πλούτου πρὸς τὴν διαγονητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν ἀδελφῶν

αὐτῶν· τί θεαρεστότερον τῆς φιλαδελφίας αὐτῶν ταύτης, ἥτις ἐστὶν ἡ κρηπίς τῶν θείων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐντολῶν; Ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς μικρὸν πρὸ τῶν σωτηριωδῶν αὐτοῦ παθὼν ἐν ἐκτάσει παρήνευσε τοῖς ἐνδόξοις αὐτοῦ μαθηταῖς περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης· « Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπάτε » ἀλλήλους· καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπάτε ἀλλήλους· ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, » ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις » (α). Ἀναντιρρήτως τὴν βασίλινδα ταύτην τοῦ Κυρίου ἐντολὴν ἐσπούδασαν τηρῆσαι ἀκριβῶς οἱ φαλδῖμοι οὗτοι τῆς Ἡπείρου γόνοι, καὶ ἀγλαοὺς καρποὺς αὐτῆς ἀποδείξαι ἠξιώθησαν. Κατενόησαν οἱ μεγάλθυμοι οὗτοι ἄνδρες κάλλιστα τὸν προορισμὸν αὐτῶν, εἰς ὃν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκλήθησαν, καὶ ἐξετέλεσαν αὐτὸν θαυμασίως, ὅπως τύχωσι τῆς μακαρίας καὶ αἰωνίου ζωῆς, ἣν ὁ Θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦσιν. Εἶδον ὅτι πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σκιά εἰσι καὶ ὄναρ, μόνη δὲ ἡ εὐποιΐα μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ἐξήγαγον ἐκ τῆς πολυπειρίας αὐτῶν ὅτι πάντα τὰ εἰς τὸ σῶμα γινόμενα ἀγαθὰ συναπόλλυνται τούτῳ, τὰ δὲ ψυχικὰ διαμένουσιν ἐν τε τῷ παρόντι καὶ μέλλοντι βίῳ· διανοήθησαν, τέλος, ὅτι διὰ τῶν πόνων αὐτῶν εὐαρεστήσουσι τῷ Θεῷ, καὶ τιμὴν καὶ δόξαν προσάξουσιν αὐτῷ· « Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων » πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης ». Διὰ ταῦτα ὠρμήθησαν αἱ γενναῖαι οὗτοι εὐεργέται πρὸς ἐπίτευξιν καὶ ἐξεύρεσιν, εἰ δυνατόν, διὰ τῶν πόνων αὐτῶν μονίμου τινὸς καὶ σωτηριώδους ἀγαθοῦ, δι' οὗ ἂν τιμῇσαιαν τὸν Κύριον, καὶ εὐστοχάτατα ἐπέτυχον τούτου διὰ τῆς εὐγενοῦς καὶ ἀφειδοῦς αὐτῶν τῇ πατρίδι εὐεργετικωτάτης πράξεως, τῆς καθιδρύσεως τοῦ ἱεροῦ ταύτου φυτωρίου, δι' ὃ αἰείποτε, μάλιστα δὲ σήμερον ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ μακαρίζεται, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον λέγοντα· « Δόξα καὶ τιμὴ παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν » (β), καὶ διαπέμπεται ἀνά πάσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς

(α) Ἰωάν. ιγ'. 34. 35.

(β) Πρὸς Ῥωμ. β'. 10.

γῆς διὰ τῶν εὐγνωμονεσάτων μάλιστα σπουδαζῶν, τῶν ἀπερχομένων ἐκεῖσε ἐκ τῆς Σχολῆς ταύτης. Τὸ θεοφιλέστατον αὐτῶν τοῦτο ἔργον οὐ μόνον τὸ ὄνομα αὐτῶν κατέστησεν ἀγακλυτὸν καὶ ἀθάνατον, ἀλλὰ καὶ τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς ἐν κόλποις Ἀβραάμ κατέταξε· διότι, κατὰ τὸν σοφὸν Ἰησοῦν υἱὸν Σιράχ· « Ἀδελφοὶ » καὶ βοήθεια εἰς κικιρὸν θλίψεως, ὑπὲρ ἀμφοτέρω δὲ ἐλεημοσύνη » ῥύσεται » (α).

Ναί, ὦ μακαρία καὶ εὐεργετικωτάτη ξυνορία, τὸ σεβαστὸν ὑμῶν ὄνομα μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἀειμνήστων τῆς πατρίδος εὐεργετῶν διήλθεν, ὡς εὐστοχον καὶ ταχύπτερον θέλος, εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικόν, καὶ παρεδόθη τῇ αἰωνιότητι· οὐδέποτε ἡ μνήμη ὑμῶν ἐξαλειφθήσεται, ἐς τ' ἂν οὗτος ἥλιος ταύτη μὲν αἶρη, πῆδε δ' αὖ δύνῃ πάλιν. Ἡ προσφιλες πατρίς, παραλαβοῦσα τὸ πολυύμνητον ὑμῶν ὄνομα, ἀνέγραψεν αὐτὸ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν γενναίως συναντιλαβομένων αὐτῇ ἐν τῷ πνευματικῷ τῆς παιδείας καὶ ἠθικῆς μορφώσεως ἀγωνί, ὡς ἡ σεπτὴ μήτηρ Ἐκκλησία τιμᾷ τὸ τοῦ σήμερον ἑορταζομένου γενναίου αὐτῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως προμάχου, τοῦ τροπαιοφόρου Γεωργίου· ἡ δὲ τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ ὑμῶν Σχολῇ ταύτῃ ἐκπαιδευομένων Ἑλληνοπαίδων πρὸς ὑμᾶς εὐγνωμοσύνη ἔσται ἀνεξάλειπτος, « ἐς ὅκ' αὐτὴ ἐνὶ στήθεσσι μένη, καὶ σφιν φίλα γούνατ' ὀρώρη ». Ἀναπαύου λοιπὸν, ὦ μακαρία καὶ ὀρκίμων δυάς, ἐν χαρᾷ καὶ παιδρόντη ὑπὸ ταύτας τὰς γλυπτὰς καὶ κεχαγαγμένας τοῖς σεπτοῖς ὑμῶν ὀνόμασι πλάκας, ἕως ἂν ὁ Κύριος ἡμῶν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ὅτε παραστήσῃ ἐν δεξιῶς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, μάρτυς δὲ τῆς καλοκάγαθίας ὑμῶν ἔσται ἡ ὑπ' ὑμῶν εὐεργετηθεῖσα ἐλληνικὴ φυλή. Ἀλλ' ὁ παγγνώστης Θεὸς οὐ χρήσεται μαρτυρίαις ἐν τῇ φρικτῇ ἐκείνῃ αὐτοῦ παρουσίᾳ· διότι τὸ παντέφορον καὶ παντεπίσκοπον αὐτοῦ βλέμμα οἶδε τὰ πάντα καὶ τὰ ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν καρδιῶν· τότε ὁ ἀδέκαστος καὶ δίκαιος κριτὴς ἐρεῖ πρὸς ὑμᾶς· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε » τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπεί-

(α) Σφ. Σφ. μ'. 20.

» νασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ
 » με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλετέ
 » με· ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλ-
 » θετε πρὸς με » (α).

Ἐπισυνάψωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν, ὦ φίλοι συμμνηταί, πρὸς
 τὸν οἰκτίρμονα Θεὸν τὰς εἰλικρινεῖς ἡμῶν δεήσεις μετὰ τῶν τοῦ
 πανιερωτάτου ἡμῖν ἀρχιερέως, καὶ ὑψώσωμεν χεῖρας ἱκέτιδας
 πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν αἰδίδιμων τούτων εὐεργετῶν.

Κύριε τοῦ ἐλέους! Τὰς μακαρίας ψυχὰς τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν
 τούτων εὐεργετῶν κατὰτάξον ἐν ταῖς μοναῖς τῶν ἐκλεκτῶν σου,
 ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ πρωσώπου σου· ἀνάπαυσον αὐτάς ἐν
 τόπῳ ἀναψύξεως, ἔνθα ἀπέδρα ὁδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Γιὰ
 τῆς Παρθένου, ὃ εἰπὼν « Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιή-
 » σαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς
 » ἀνάστασιν κρίσεως » (β)· ὅταν ἔλθῃς κρίναι τὴν οἰκουμένην ἐν
 δικαιοσύνῃ, μνήσθητι τότε, βασιλεῦ αἰώνιε, τῶν ἀγαθοποιῶν
 τούτων ἀνδρῶν, καὶ συναρίθμησον αὐτοὺς μετὰ τῶν εὐαρεστη-
 σάντων σοι ἀγίων καὶ δικαίων ἐν τῇ μακαρίᾳ ἐκείνῃ ζωῇ· διότι
 σὺ εἶ ὁ δοτὴρ τῶν ἀγαθῶν, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία εἰς τοὺς
 αἰῶνας.

Τῶν αἰδίδιμων εὐεργετῶν ἡμῶν Ῥιζαρῶν αἰωνία ἡ μνήμη!
 αἰωνία ἡ μνήμη! αἰωνία ἡ μνήμη!

(α) Ματθ. κβ. 34—37.

(β) Ἰωάν. ε. 29.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

» Κήρυξον τὸν Λόγον ».

Πρὸς Τιμὸν Β'. δ'. 2.

ΠΕΡΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΨΥΧΗΣ (¹).

Κατ' ἄλλους ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς προέκυψεν ἐκ τοῦ ἐν ἡμῖν ἐνδομύχου ἐκείνου αἰσθήματος, τὸ ὅποσον παριστᾷ ἡμῖν τὸν κόσμον τοῦτον ὡς ἀνεπαρκῆ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πόθων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἐκ τῆς ἀπείρου καὶ ἀκαθέκτου ἐπιθυμίας κρείττονός τινος καταστάσεως, ὑπ' ἧς φλέγεται ἀκαταπαύστως ἡ ψυχὴ, καὶ ἣτις δὲν δύναται νὰ κατασβεσθῇ ὑπ' οὐδενὸς εὐτυχήματος· διότι πᾶν ἐγκόσμιον εὐτύχημα φαίνεται ἡμῖν κατώτερον τῆς ἡμετέρας προσδοκίας, ἢ μετ' οὗ πολὺ ἐξαντλεῖται διὰ τῆς ἀπολαύσεως αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν, εἰπόντινες, προέκυψεν ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας, ἣτις ἀνοίγει εἰς τὴν ψυχὴν ἀπεράντους ἐκτάσεις, καὶ μεταφέρει αὐτὴν εἰς κόσμον ἀπειρον, ὡς εἶναι ἄπειρος καὶ ὁ φλέγων αὐτὴν πόθος.

Καὶ ἐνταῦθα λέγομεν ὅτι, τὸ καθ' ἡμᾶς, ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐκτεθέντος αἰσθήματος τῆς ἀνησυχίας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ, τούναντίον, ἡ ἀνησυχία αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συμφύτου ἡμῖν ἐνοίας τῆς ἀθανασίας. Ἀναντίρρητον εἶναι, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Μόνος μεταξὺ τῶν πλασμάτων ὁ ἄν-

(¹) Ὅρα Ἔτους Δ'. Ἀριθ. 8. σελ. 193—197.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ'.)

θρῶπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν στενοχωρούμενον ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἀνώτερον τῆς ἑαυτοῦ καταστάσεως. Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς ἀνησυχίας δὲν πλάττει πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ἱκανοποίησιν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, ἀλλ' ἀπλῶς φέρει ἡμᾶς συνεπῶς εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐν ἡμῖν ἐννοίας τῆς ἀθανασίας. Ἡ ἐννοια αὕτη ὑπάρχει σύμφυτος ἡμῖν. Διότι τί ἄλλο ποιεῖ τὸν πέραν τοῦ πεπερασμένου τούτου κόσμου ἄπειρον πόθον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰ μὴ ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ τῆς ἀθανάτου φύσεως αὐτῆς; Διὰ τί ἡ ψυχὴ ποθεῖ τὰ μηδέποτε καταστρεφόμενα, εἰ μὴ διότι αἰσθάνεται ἑαυτὴν μηδέποτε καταστρεφομένην, ἀθάνατον; Ὅτι δὲ τὸ αἶσθημα τοῦτο εἶναι νόμιμον, τοῦτο θέλομεν ἐρευνῆσαι παρακατιόντες (1). Ἦδη ἀναζητοῦμεν μόνον τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰσθήματος ἢ τῆς ἐννοίας τῆς ἀθανασίας, καὶ προτιθέμεθα ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τοῦτο δὲν προκύπτει, ἀλλὰ προηγεῖται μάλιστα καὶ στηρίζει τὰ ἠθικὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια ἐθεώρησάν τινες ὡς παραγαγόντα αὐτήν.

Ἐν γένει, ἐὰν παρατηρήσωμεν ἐπισταμένως πάσας τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, θέλομεν ἀναγνώρισει, ὅτι τὸ σπέρμα τῆς ιδέας τῆς ἀθανασίας εἶναι ἀλλότριον ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προγενέστερον τῶν σχέσεων τούτων ἡγουν, ἢ ἐννοια τῆς ἀθανασίας ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ προὑπάρχῃ ἠθικῶν τινῶν φαινομένων, ἐν οἷς αὕτη καταφαίνεται κατὰ τὰ μάλλον ἢ ἥττον· διότι ἄλλως τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν ἡδύναντο νὰ παραχθῶσιν ἄνευ τῆς ἀφανοῦς μὲν, ἀλλὰ πραγματικῆς ὑπάρξεως ἀρχικῆς τινος καὶ αὐτομάτου πίστεως, ἥς θέλομεν ἐρευνῆσαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐννοian. Ἡ πίστις αὕτη ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ εἰς ὅλας τοῦ ἀνθρώπου τὰς

(1) Ἐκ πρώτης ὁψews φαίνεται παράδοξος ἡ πρότασις αὕτη. Τὸ αἶσθημα, ἡ ἐννοια, ἡ ἀπύλτος ἀνάγκη τῆς ἀθανασίας εἶναι τὸσον φυσικῆ, ὥστε δὲν δοῦνται τις νὰ ἐννοήσῃ κατὰ τί ἢ εἰς τὴν ἀθανάσιαν πεποθήσῃς δοῦνται νὰ μὴ ᾔναι νόμιμος. Ἀλλ' εὐρέθησάν τινες παραδόξως εἰπόντες, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας εἶναι προϊόν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγωῦσμου. Ὁ ἀνθρώπος, εἶπον οὗτοι, γεννᾶται ἐπὶ τινι προορισμῷ. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἔχει δικαίωμα εἰς τὴν ἀθανάσιαν; Τοιαύτη ἐνστασις οὐδεμιᾶς χρήζει σπουδαίας λύσεως. Σημ. τοῦ μετ.

πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον σχέσεις, ἀλλὰ βεβαίως δὲν προκύπτει ἐξ αὐτῶν (1).

Ἀλλὰ μήπως ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιστήμης; Μήπως αὕτη εἶναι φιλοσοφικόν τι ἐπινόημα, ὑπόθεσις τις, ἢ σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐγέννησεν ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία, ὡς τόσα ἄλλα συστήματα, ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τοῦ ἡμετέρου προσορισμοῦ; Τὴν γνώμην ταύτην ἐπρέσβευσαν καὶ τινες τῶν ὑποστηριζάντων τὴν ἔννοιαν τῆς ἀθανασίας. Μεταξὺ τῶν διαφόρων λύσεων, λέγουσιν οὗτοι, αἵτινες προϋτάθησαν εἰς τὸ ἄλυτον πρόβλημα τῆς φύσεως καὶ τοῦ προσορισμοῦ ἡμῶν, ἡ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀθανασίας προκύπτουσα λύσις εἶναι ἡ πιθανωτέρα, καθ' ὅσον λύει πλειοτέρας ἀπορίας, καὶ ἐξηγεῖ κάλλιον τὰ ἠθικὰ φαινόμενα· διὸ ἡ ἰδέα αὕτη ἦτο παρὰ πᾶσι καθόλου παραδεδεγμένη.

Πάλιν λέγομεν, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπιστημονικῆς μελέτης ἢ ἐρεῦνης πηγάζει, ἀλλ' εἶναι πάσης διανοητικῆς ἐργασίας προγενεστέρα· διότι, ὡς εἵπομεν, εἶναι ἰδέα ἔμφυτος. Ἐκ πρώτης ὄψεως παρατηροῦμεν, ὅτι ἰδέα τις, οἷα ἡ τῆς

(1) Ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ ἀσφῶς ἐνταῦθα τὴν παρατήρησιν ταύτην, ὅτι ἐκ συνόλου ἅπαντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ φαινόμενα, ὅσα παρουσιάζει ἡ ἀνθρωπότης, ἅπασαι αἱ σχέσεις καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἀνθρώπου ὑποθέτουσιν ὑπάρχουσαν εἰς τὰ εἶδη τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀθανασίας. Ἀξιοπαρατήρητον τῷ ὄντι εἶναι, ὅτι ἅπασαι αἱ ἰδέαι καὶ αἱ προσπάθειαι ἡμῶν ἀποβλέπουσιν εἰς τὰ μέλλον, καὶ εἰς μέλλον ἀπώτατον ἀπὸ τῆς παρούσης ἡμῶν ὑπάρξεως. Ἀλλὰ πῶς ἠδυνάμεθα νὰ ἐνδιαφερώμεθα καὶ νὰ ἐνεργῶμεν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος τούτου, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἔμφυτος ἐν ἡμῖν ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ ὑπαρξὶς ἡμῶν δὲν ἐξαφανίζεται εἰς τὸ μέλλον; Ἀληθῶς, ἐὰν εἰψωμεν ὀλέμα ἐν ἡμῖς αὐτοῖς, ἡ ἐπὶ τὴν περιστοιχίζουσαν ἡμᾶς κοινωνίαν, θέλομεν παρατηρήσει, ὅτι ἄνευ τῆς ἰδέας τῆς ἀθανασίας πάντα τὰ φαινόμενα, ὅσα παρουσιάζει ἡμῖν ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι παράλογα. Διότι πρὸς τί οἱ κόποι, οἱ ἀγῶνες, αἱ προσπάθειαι, αἱ θυσίαι, πρὸς τί πάντα ταῦτα, τὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ κτίσεως κόσμου τὴν ποιήσαν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸ στάδιον τῆς πολιτικῆς, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐὰν ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ἀνθρώπου καταστρέφεται εἰς τὸν αἰῶνα διὰ τοῦ θανάτου; Πῶς δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ πιστεύσῃ εἰς αἰωνόητον ἠθικὴν ἀλήθειαν, πῶς δύναται νὰ ἐνεργήσῃ τὸ ἀγαθόν, πῶς δύναται νὰ καθυποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς αἰωνόητον θυσίαν, διὰ τὰ πάντα περιορίζονται ἐν τῷ παρόντι βραχυτάτῳ, ἀτελεστάτῳ καὶ ὀλίγῳ βίῳ, καὶ τὰ πάντα συγκταστρέφονται μετ' αὐτοῦ; Σημ. τοῦ μετ.

ἀθανασίας, ἄγουν ἰδέα τις γενική, ὑπάρχουσα ἐν τῇ ἀνθρωπότητι πρὶν ἀναφανῆ ἐν αὐτῇ φιλόσοφος τις, φιλοσοφική τις σχολή, ἰδέα ἀπανταχοῦ ἀπαντωμένη ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς καὶ εἰς ὅλας τὰς φυλάς, ἀπὸ τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων μέχρις αὐτῶν τῶν ἀγριωτάτων, σωζομένη δὲ αἰέποτε ζωηροτάτη, καίτοι συγκεχυμένη καὶ σκοτεινὴ, εἰς τὰ βάθη τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀνεξαίρετως, καὶ αὐτῶν τῶν οὐδόλως περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας ἀσχολουμένων, καὶ οὐδεμιᾶς παιδείας τυγχόντων· τοιαύτη τις ἰδέα, λέγομεν, δὲν δύναται νὰ ᾖναι προῖον τῆς φιλοσοφικῆς κρίσεως, ἐπινόημα τῆς ἐπιστήμης, ὡς οἱ στροφίδοι καὶ αἱ μονάδες ⁽¹⁾. Ἐκ πρώτης λοιπὸν ὀψεως τοιαύτη τις

(1) Οἱ στροφίδοι καὶ αἱ μονάδες (les tourbillons et les monades) εἶναι δύο ὑποθέσεις ἐπιστημονικαὶ ἢ φιλοσοφικαί· ἡ μὲν πρώτη, τοῦ ἐνδόξου Γάλλου φιλοσόφου Καρτεσίου (γεννηθέντος τῷ 1596, καὶ ἀποθανόντος τῷ 1650)· ἡ δὲ δευτέρα, τοῦ περιώνυμου Γερμανοῦ φιλοσόφου Λάιβνιτς (γεννηθέντος τῷ 1646, καὶ ἀποθανόντος τῷ 1716). Σημειῶμεν τὴν ἐξήγησιν τῶν δύο τούτων φιλοσοφικῶν ὑποθέσεων πρὸς εὐκολωτέραν ἐρμηνείαν τῆς ἰδέας τοῦ συγγραφέως. Πρῶτος ὁ Καρτέσιος συνέλαβε τὴν ἰδέαν, ὅτι ἅπασαι αἱ κινήσεις τοῦ ἀπείρου σιστήματος τῶν οὐρανίων σωμάτων προκύπτουσιν ἐξ ἐνὸς μόνου γενικοῦ φυσικοῦ νόμου. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦτο ἀληθής. Μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀνακαλύψῃ τὸν γενικὸν τούτων φυσικὸν νόμον τῆς κινήσεως καὶ τῆς συνοχῆς τοῦ παντός, ὁ Καρτέσιος περιέπεσεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ὑπόθεσιν τῶν στροφίδων. Ὑπέθεσεν, ὅτι περὶ τὴν ἀτμοσφαῖραν ἐκαστοῦ ἀστέρος ὑπῆρχε λεπτοτάτη τις φευστὴ ὕλη, κινουμένη αενάως περὶ τὸ οὐράνιον σῶμα, καὶ παρὰ τὰ αὐτὸ εἰς τὴν γενικὴν κίνησιν. Διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξηγεῖτο ἡ πρὸς κοινὸν τι κέντρον τάσις πάντων τῶν πλανητῶν πλανητικοῦ τίνος σιστήματος διὰ τῆς κεντρίφουγος δυνάμεως, ἥτις παρατηρεῖται εἰς πάντα στροφίδων (λόγου χάριν, εἰς τὸν κοινῶς καλούμενον ἀνέμοστροφίδων). Εἰς τὴν κατὰστασιν, ἐν ἣ ἐρίσκειτο τότε ἡ ἀστρονομία, ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦτο λογικωτάτη, καὶ ἡ μόνη δυναμένη νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς ἐαρύτητος. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἔπασεν ἐντελῶς, ἀφ' οὗ ὁ Νεύτων ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν τοῦ νόμου τῆς γενικῆς τῶν σωμάτων ἐλξεως.

Ὁ δὲ φιλοσοφικὸς ἔρος τῆς μονάδος ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις. Παρ' αὐτοῖς ἡ μονὰς ἐσθμαίνει τὴν ἀπόλυτον ἐνότητα, τὸ ἐνιαῖον, τὸ ἀπόλυτον ἐν. Διὰ τῆς ἀπολύτου δὲ ταύτης ἐνότητος οἱ Πυθαγόρειοι δὲν ἐνόουν ἀφρημένον τινὰ ὄριθμόν, ἀλλ' ἀρχικόν τι στοιχεῖον, παραγωγὸν πάντων τῶν ἐν τῇ φύσει στοιχείων, τὰ ὅποια ἐθεώρουν ἀναγκαίως ὡς στοιχεῖα σύνθεσι. Τὸν ὄρον καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην ἔλαβε καὶ ὁ Λεϊβνίτιος, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Κατ' αὐτὸν μονάδες εἰσὶ τὰ δῶμάτια στοιχεῖα, ἐξ ὧν παράγονται πάντα τὰ φαινόμενα, πάντα τὰ ὀργανικὰ καὶ ἀνόργανα σώματα· ἄγουν πᾶν ἀνόργανον ἢ ὀρ-

ὑπόθεσις εἶναι ἀπαράδεκτος, καθὼ προσκρούουσα εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἐὰν δ' ἀναλύσωμεν αὐτὴν, θέλομεν ἐπίσης εὐρεῖ τὸ ἀνυπόστατον αὐτῆς.

Προκειμένου λόγου περὶ τῆς μελέτης τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν εἶναι οὔτε λίαν δημιουργικόν, οὔτε λίαν ἐλευθερόν. Οὕτως, ἵνα ἐξηγήσῃ τὸν φυσικὸν κόσμον, ὁ ἄνθρωπος ἀφῆκεν ἐλευθέρως τῆς φαντασίας αὐτοῦ τὰς πτέρυγας, καὶ συνέλαβε πλῆθος ὑποθέσεων. Τούτωντιόν δὲ, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἡθικοῦ κόσμου, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐξ ἀνάγκης ὑποβάλλεται εἰς νόμους τινὰς ὁριστικούς, καὶ περιορίζεται ἐντὸς διαγεγραμμένων τινῶν ὁρίων. Πολλὰ ἐβρέθησαν περὶ διαφορῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀφορώντων τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὔτε πολυάριθμα εἰσὶ τὰ συστήματα ταῦτα, οὔτε πολὺ διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἀναλύοντες αὐτὰ, βλέπομεν ὅτι τὰ πολυκροτα ταῦτα συστήματα ἐρείδονται ἐπὶ ὀλίγιστων ἰδεῶν, ἐπὶ τινων θεμελιωδῶν διαφορῶν, καὶ ὁ μεταξὺ τῶν συστημάτων τούτων ἀγὼν ὑπῆρξε μὲν μέγας, ἀλλὰ τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος ἦτο περιορισμένον, καὶ τὰ ὅπλα οὐδέποτε μετεβλήθησαν (¹).

γανικὸν σῶμα ἐν τῇ κτίσει εἶναι τὸ ἐξαγόμενον ἀσώματου, πνευματικοῦ τινος, οὕτως εἶπεῖν, τύπου. Διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξῆγει ὁ Λεϊβνίτιος τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων. Ἀνέπτυξε δὲ αὐτὴν πολλανῶς ἐν τινι τῶν τελευταίων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ὅπερ ἐπιγράφεται: Μ ο ν α δ ο λ ο γ ί α. Σημ. τοῦ μετ.

(¹) Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ συγγραφέως εἶναι ἀξιοσημείωτος. Αἱ ἡθικαὶ ἰδέαι εἶναι ὀλίγισται, καὶ οὕτως εἶπεῖν, στοιχειωδέσταται. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν συναίσθησιν τῶν ἀληθειῶν τούτων, δὲν δύναται νὰ ἀπ.μικρυνθῇ τοῦ κύκλου αὐτῶν. Διὰ τοῦτο πάντα τὰ διάφορα ἡθικά συστήματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἰσὶ πάντοτε τὰ αὐτά. Τούτωντιόν δὲ εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὡς κειμένου ἐκτὸς αὐτοῦ, ὁ ἄνθρωπος παρεδόθη εἰς ποικίλας ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας προκάλει εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ ἡ ποικιλία τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἀλλ' ἡ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποδεικνύει ἡμεῖς, δει καὶ εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον συμβαίνει ὅ,τι καὶ εἰς τὸν ἡθικόν, ἵγουν οἱ θεμελιώδεις τῆς φύσεως νόμοι εἰσὶν ὀλίγιστοι. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἡθικὸν κόσμον ἰδίᾳ, ἐν ᾧ περιέχεται τὸ μέγα τοῦ προσορισμοῦ ἡμῶν ζήτημα, ἐν τῇ μόνον μετὰ δεκαετίης γινώσκουμεν, ὅτι ἔχομεν ἐν ἡμῖν ἡθικάς τινας ἀγαθὰς τάσεις, καὶ ἐκ τῆς καλλιέργειας, ἀναπτύξεως καὶ πραγματώσεως αὐτῶν ἐξαρτᾶται τὸ ἀγνωστον μὲν, ἀλλὰ βέβαιον ἡμῶν μέλλον. Τὸ κακὸν δὲν δύναται εἰ μὴ νὰ παραγάγῃ τὸ κακόν, καὶ τὸ ἀγαθόν δὲν δύναται εἰ μὴ νὰ παραγάγῃ τὸ ἀγαθόν ἰδοὺ ἐν συνόψει πᾶν

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι, ἐὰν ἀντιπαράβάλωμεν τὰς θεμελιώδεις τῶν φιλοσόφων ιδέας πρὸς τὰς ἐμφύτους καὶ κοινὰς πεποιθήσεις πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν γένει, θέλωμεν εὐρεῖ ταύτας κατὰ πάντα ὁμοίας. Αἱ θεωρίαι τῶν φιλοσόφων εἰσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σαφεῖς, εὐκρινεῖς, καὶ ἐκτεθειμέναι μετὰ μεθοδικῆς ἀλληλουχίας. Αἱ δὲ κοινὰι τῶν ἀνθρώπων πεποιθήσεις εἰσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συγκεχυμέναι, καὶ ἄνευ ὁριστικοῦ καὶ ὁρατοῦ συνδέσμου· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν, εἰς τοὺς δύο τούτους κατὰ τὸ φαινόμενον οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διαφέροντας κόσμους, ἅπασαι αἱ ιδέαι εἰσιν αἱ αὐταί. Ἡ φιλοσοφία οὐδὲν ἕτερον ἔπραξεν, ἢ νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι περιεχομένας ιδέας. Ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἢ ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐντελής διευκρίνησις, ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιστὴ παράφρασις τῆς αὐτομάτου, τῆς ἐμφύτου πεποιθήσεως τῆς ἀνθρωπότητος (1).

Ἄξιον σημειώτον εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι, ἐὰν ἀποταθῶμεν εἰς ἀνθρώπον τινα ἀπλοῦν, ἀγράμματον, ἄνευ μελέτης· ἐὰν δώσωμεν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ μελετήσωμεν τὰς ιδέας αὐτοῦ (τὰς ὁποίας ἐκεῖνος μὲν οὐδέποτε ἀνέλυσεν, ἀλλ' οὐχ ἥττον φωτίζεται καὶ διευθύνεται ὑπ' αὐτῶν)· ἐὰν, λέγομεν, ἐρευνήσωμεν

ὅτι, γινώσκωμεν περὶ τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν, ἀλλ' ἡ στοιχειώδης καὶ ἀπλουστάτη αὕτη γνώσις, ἐγγαγραθεῖσα ἀνεξαλείπτως ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ πανσόφου καὶ παναγθοῦ δημιουργοῦ, ἀρκεῖ νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ὀδυνηρῶν πειρασμῶν τοῦ παρόντος βίου, καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸν μέλλοντα, ἥγουν εἰς τὸν ἀληθῆ, τὸν πραγματικὸν καὶ τὸν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ βίον. Σημ. τοῦ μετ.

(1) Ἀναντιρρήτον φαίνεται ἡμῖν, ὅτι εἰς τὰς θηϊκὰς καὶ μεταφυσικὰς ἐπιστήμας οὐδεμία περιέχεται οὐσιώδης ἰδέα, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ δύναται ν' ἀνακαλύψῃ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ ὁ ἀπλούστερος τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι δ' ἐφαλμένον νὰ νομίσῃ τις, θεὶ ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ καταστήσῃ τινὰ σφώτερον εἰς τὰς θεμελιώδεις περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ ιδέας. Ἡ μελέτη ὅμως τῆς τε ἱστορίας καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν διαφόρων φιλοσοφημάτων καὶ θρησκευμάτων, γινομένη μετ' ὀρθῆς κρίσεως, φωτίζει τὸν νοῦν, καὶ πολλὰκις πολλῶν ἠθικῶν καὶ μεταφυσικῶν προβλημάτων τὴν λύσιν εὐκολύνει. Σημειώτεον δ' ἐνταῦθα, ὅτι οὐδεμία μελέτη ὁδηγεῖ ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον τὸν νοῦν εἰς τὰ ὑψηλότερα ζητήματα, ἢ ἡ μετὰ ταπεινώσεως γινομένη μελέτη τοῦ κοσμοσωτηρίου καὶ ἡμιεκτοροῦ τῷ ὄντι Εὐαγγελίου.

Σημ. τοῦ μετ.

μετ' ἐπιστάσις τὸ σύνολον τῶν ιδεῶν τοῦ ἀπλοῦ τούτου ἀνθρώπου, θέλομεν εὑρεῖ ἐν αὐτῷ τὰ σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ αὐτῶν ἐστὶ τῶν μάλ-
λον ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλα· θέλομεν παρατηρήσει ὅτε μὲν τὸν ἀγνότερον πνευματισμὸν διαλαμβάνοντα ὡς οὐρανίαν τινὰ ἀκτῖνα εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς σκέψεις τοῦ ἀνθρώπου τούτου· ὅτε δὲ, καταφαινόμενον τὸν θαναυσότερον ὕλισμὸν· θέλομεν ἀκούσει ταύ-
την μὲν τὴν φράσιν αὐτοῦ ἐξαγγέλλουσιν στερεὰν πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν· ἐκείνην δὲ τὸνναντίον προδιδού-
σαν τυφλὴν πίστιν εἰς τὴν εἰμαρμένην. Συγκεφαλαιοῦντες δὲ τὴν ιδεάν ἡμῶν ταύτην, λέγομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι παράδοξόν τι πλάσμα, τοῦ ὁποίου ἡ θούλησις καὶ ὁ βίος ἐν γένει παριστῶσι μυριάς ἀντιφάσεις, παρατηρουμένας ὑπὸ τῶν ψυχολόγων, καὶ ὅτι ὁ νοῦς παντὸς ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ ἀπλουστάτου μέχρι τοῦ σοφω-
τάτου, εἶναι τὸ στάδιον πασῶν τῶν ἀντιφάσεων, πάντων τῶν κυματισμῶν καὶ τῶν πολέμων τῆς φιλοσοφίας ⁽¹⁾.

(Ἀκολουθεῖ)

— 010 —

() Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, ἔχοντες στερεὰς τινὰς πεποιθήσεις. Ἄλλ' α' πεποιθήσεις ἀφορῶσι μόνον θεμελιώδεις τινὰς θάσεις, ἀφ' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει πρὸς τὴν ἐπιστήμην ὡς ἀπὸ ἀσφαλοῦς σκοπιᾶς· τὸ δὲ στάδιον τῶν γνώσεων, ἐπομένως τῶν ἀποριῶν, εἶναι ἄπειρον ὡς ὁ θεός. Ὁ θεὸς τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκαλος εἶπεν· «Δίτετε, καὶ ὁ θήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ » εὕρησете· κρούετε, καὶ ἀνοιγέσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζη-
ων τῶν εὕρισκε, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγέσεται ». Καθῆκον λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ προάγῃται πάντοτε, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τὸ στάδιον τῆς γνώσεως, ὁδη-
γὸν ὅμως ἔχων αἰτίποτε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· διότι ἄνευ τούτου ἡ με-
λέτη ἀποβαίνει μυριάκις δεινότερα τῆς ἀγνοίας, καὶ πλειόνων παρὰ ταύτην κακῶν αἰτίαι, συγχέουσα τὰς ιδέας, καὶ τὸν νοῦν φέρουσα εἰς ἀληθὲς χάος, καὶ ἀναχαλίζουσα τὴν ψυχὴν ἐν τῇ ὁπῇ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς. Ἡ διαφορά τῆς κρίσεως ἢ τοῦ λογικοῦ εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἐλαττωμάτων, εἰς ὅσα ἀνάμεθα νὰ ὑποπέσωμεν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ, διορθοῦται κατ' ὀλίγον διὰ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπαμονῆς. Σημ. τοῦ μετ.

ΛΟΓΟΣ Π. ΡΟΜΠΟΤΟΥ,

ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ,

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΤΗ 20 ΜΑΪΟΥ 1860,

κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετὴν τῆς τοῦ πανεπιστημίου καθιδρύσεως.

Σεβαστὴ ὁμήγουρις!

Πολλοὶ πολλαχῶς, ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης, παρέθεντο πνευματικά ἐδέσματα, πρῶτιστον πάντων ἀνυμνοῦντες τὸν κραταῖον προστάτην τοῦ ἱεροῦ τούτου καθιδρύματος κατὰ τὴν σήμερον τελουμένην ἐπέτειον τελετὴν, εἶτα δὲ καὶ ἐστιῶντες τοὺς παρόντας εὐπέπτω καὶ ἰδίᾳ τροφῇ, ἄλλος ἐξ ἄλλου ταμείου ἐπιστημῶν ἐκκενοῦντες πλούσιον θησαυρόν. Ἐπιστάσης δὲ τῆς σειρᾶς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς, ἵνα καὶ αὕτη τὸ ἴδιον παράθῃται, ἔδοξε τῇ γεραρᾷ συγκλήτῃ τοῦ πανεπιστημίου ἀναθέσθαι ἐμοὶ τῷ ἐλαχίστῳ τὴν διακονίαν ταύτην. Χάριτας μὲν ὅτι πλείστας οἶδα τοῖς καλέσασί με, ὅτι με τοιαύτης ἡξίωσαν τιμῆς, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁμολογῶ, ὅτι ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν τὸ ἀνταθεῖν μοι φορτίον, μάλιστα ἀναλογιζόμενος, οἷοι καὶ ἡλίκοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, οἱ πρὸ ἐμοῦ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἑδρας ῥητρεύσαντες, ἄνδρες πολυίστορες, ἐκ πλουσίων πηγῶν διαυγῇ προχέοντες νάματα. Ἀλλ' ὅμως ἔδει ὑπέκειν ἀνωτέρᾳ βουλῇ καὶ προσδραμεῖν μάλλον πρὸς ἐπεικεῖς καὶ εὐγνώμονας ἀκροατάς.

Οὐκ ἐμὸν τὸ ἔργον, κύριοι, ὑποδείξει τὸ μέγεθος τῆς παρούσης ἑορτῆς τοῦ πανεπιστημίου, οὐδὲ τοῦ ἐμοῦ καλᾶμου ἀνυμνήσαι τὸν ὑψηλὸν προστάτην, ὅστις ἐκόσμησε διὰ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ὀνόματος τὸ σέμνωμα τοῦτο τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Μουσῶν τὸ ἐνδοαίτημα. Παραλείπω ταῦτα ἄλλοις, οἱ ἐμοῦ δεξιώτεροι. Ἀλλὰ τί ὑμῖν παραθήσομαι; Τοῦτό μοι ἐπὶ πολὺν χρόνον πολλὰ πράγματα παρεῖχε. Διότι δυσχερὲς ἡ ἐκλογὴ, καὶ βραχὺς ὁ ἐμὸς βίος, ὃ δὲ τῆς θεολογίας θησαυρὸς πλουσιώτατος, καὶ τὸ πέλαγος ἀχανές, καὶ λειμῶν ἀνθέων πολλὴν τὴν ὁσμὴν εὐωδίας

πνευματικῆς ἀποπνεύντων. Ἐνθεν μὲν παρίσταται τὸ λαμπρὸν τῆς Ἐκκλησίας σύμπλεγμα καὶ σειρὰ ἀπὸ τοῦ παρθείου με-
χρις ἡμῶν ὑπόσον τὸ βάθος τοῦ πλούτου τῆς σοφίας καὶ γνώ-
σεως τοῦ Θεοῦ! πόσον ἀνεξερεύνητα τὰ κρύμματα τῆς προνοίας
τοῦ Θεοῦ! Τί λαμπρότερον λαιπὸν ἢ τὸ ἀνιχνεύσαι, ὅσον ἐνεστι,
τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ τὸν ἄγοντα τὴν ἱστορίαν; Ἀλλὰ τοῦτο
πραγματείας πλατυτάτης καὶ δυσχεριστάτης. Ἐνθεν δὲ παρί-
σταται τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορὸς, οἱ πολύφοροι ἀστέρες τοῦ
νοητοῦ στερεώματος, τὰ μυρίπνοα ἄνθη τοῦ παρθείου, τὰ
πάγχρυσα στόμματα τοῦ Λόγου, ὡς καλῶς πάνυ ἀνομιναὶ ἡ Ἐκ-
κλησία τοὺς θεοσόφους Πατέρας.

Τίς δ' ἐκὼν λείπεται τοῦ κάλλους τοῦ εἶου τῶν ἀρχαίων χρι-
στιανῶν, οἵτινες τῷ ὕψει τῶν ἀρετῶν διαπρέψαντες, ἀπέδειξαν
τῷ κόσμῳ ὅτι ἠνέφκται ὁ οὐρανὸς καὶ συνινώθη τῇ γῇ· ὅτι, ὅσα
ποιηταὶ καὶ λογογράφοι ἀνειροπόλησάν ποτε, σκιά τις ἦν τῆς
ἀληθείας ταῦτα, καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ τῆς ἀληθείας ἤλαττοῦντο·
τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οὐ μάτην καὶ ἄλλοτε μὲν ὥργα ἡ ψυχὴ,
πρὸς πᾶν ὅ,τι ὑψηλόν, ὅ,τι γενναῖον, ὅ,τι οὐράνιον, ὥργα δὲ καὶ
νῦν.

Τί δ' ἂν τις οὐκ εἶπεν καὶ περὶ τῶν μαρτύρων τῆς Ἐκ-
κλησίας, οἵτινες διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βραβεΐας, εἰργά-
σαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ὑπομείναντες γεν-
ναίως πανθ' ὅσα τρικλῶς ἀναικλήρυνται ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν
(α), καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ποτίσαντες τὸ βαθύσκιον καὶ
ἀγλαόκαρπον δένδρον τῆς Ἐκκλησίας; Ἀλλὰ περὶ τῶν ὑψηλῶν
ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ πῶς πύλαι ἄδου οὐ κα-
τίσχυσαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον προσέθεντο τῷ στεφάνῳ
αὐτῆς τιμιωτέρους λίθους δόξης καὶ τιμῆς, εἶπεν εἰπεῖν τις ὀλί-
γα; Ἀλλὰ περὶ τοῦ πνεύματος τῶν τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας;
ἀλλὰ περὶ τῆς λαμπρᾶς ἐν αὐτῇ τε καὶ τῇ Γραφῇ ποιήσεως καὶ
ψαλμωδίας; Ὡς μέγα ὄντως καὶ ἀχανὲς τὸ πέλαγος! Θαυμαστὸν
δ' ἅμα ὅσον καὶ τὸ κάλλος καὶ πᾶντα νοῦν ὑπερεκπρίπτον καὶ

(α) Ἑβρ. ιδ'.

ἐννοίαν! Κἀν μυρίας ἔχη τις γλώσσας, στεντορείαν δὲ φωνήν, κἀν ὑψηλὴν περίνοιαν, δύναμιν δὲ λόγου ἐπάξιον, οὐ δύναται ἐπαξίως ἐξεῖπεν ταῦτα πάντα καὶ πλεῖω τούτων ἕτερα!

Ἄλλ' ὅμως πάντα ταῦτα ἐπὶ τε θεῷ φέγγει καὶ ὕψει ὑπερέ-
 ξηκόντισεν ἡ εἰκὼν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ, τοῦ ὡραίου κάλλει
 παρὰ πάντας ἑστούς. Αὕτη μου ἡ χημάλωτις νοῦν τε καὶ καρ-
 δίαν, καὶ ἀτενεῖς κατεῖχε τοὺς νοερούς ὀφθαλμούς. Ἄλλ' ἐμὸν ἄρα
 καὶ τῆς ἐμῆς γραφίδος τὸ γράφαι τὴν εἰκόνα ταύτην, ὅτε καὶ
 πολλῶ ὀξύτεροι ἀπείπον, μάλιστα μετὰ τὴν ἀπλαστον καὶ θεο-
 πρεπῆ εἰκόνα τὴν ἐν Εὐαγγελίοις ἀνάγραπτον (α); Τοῦτό με εἰς
 πολλὴν τὴν ἀμηχανίαν ἐνέβαλε, καὶ τρέμειν καὶ δεδιέναι ἐποίει
 μὴ χεῖλεσιν ἀναξίοις καὶ θεοῦλοις χερσὶ μολύνω μᾶλλον ἢ γρά-
 ψω τὴν εἰκόνα ταύτην, καίπερ μικροῦ μέρους προαιρούμενος ᾗ-
 ψεσθαι. Ἄλλ' ἀναλογιζομένῳ μοι ὅτι ὁ νυμφίος Χριστὸς ὑπὲρ ἡ-
 μῶν ἔλαβε δούλου μορφὴν, καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον κατεδέξατο·
 ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ τὴν ἄφρατον οὐκ ἀπαξιοῖ
 καὶ εἰς τὴν πενιχρὰν καλύβην τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἰσερχεσθαι, ὅταν
 ἐν πίστει προσερχώμεθα καὶ ζητῶμεν αὐτόν· ὅτι ὀφείλει ἕκαστος
 ἡμῶν ἀναπετάσκει κατὰ τὸ ἴδιον μέτρον τοὺς μυχοὺς τῆς καρ-
 δίας καὶ ὑποδέξασθαι τὸν Σωτῆρα· ταῦτά μοι, λέγω, ἀναλογι-
 ζομένῳ, ἔδοξεν ἵνα διὰ βραχείων ᾄψωμαι τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρος
 τοῦ Αὐτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Καὶ πρῶτον μὲν, πρὶν ἢ προβῶμεν
 εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καταφαίνεται τὸ μέγεθος τοῦ ἡθικοῦ
 χαρακτῆρος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἰδῶμεν γενικώτερά τινα περὶ
 αὐτοῦ, ἐν τίνι δηλονότι συνίσταται ἐν γένει τὸ μέγεθος τοῦτο.

Τὸ μέγεθος, κύριοι, τοῦ ἡθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ συνίσταται πρῶτιστον πάντων ἐν τούτῳ· ὅτι ἁ-
 πας ὁ βίος αὐτοῦ ἦν ὅλως ἐνθους· ἦν ὅλως ὑπακοὴ τῷ Θεῷ· ἐξ

(α) Ἰδοὺ τί ἔλεγεν ὁ κλεινὸς Ἑρδερὸς τῷ Λαφατέρῳ προτρέποντι αὐτόν εἰς
 τὸ συγγράψασθαι τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ· «Ich soll das Leben Jesu schreiben?
 Ich? Niemals; die Evangelisten haben's geschrieben, wie's geschrieben wer-
 den soll und kann. Lasset uns aber nicht schreiben, sondern werden.»
 "Orz Beiträge zur näheren Kenntniss Lavater's, von Ulrich Hegener. Lei-
 pzig, 1836. "Orz καὶ τὸν λαμπρὸν Πρόλογον ἐν Εὐαγγ. Κίτρου. Αἰ. 2. 1860.

αὐτοῦ ἤρνετο πᾶσαν γνῶσιν, καὶ ἐν Θεῷ ἡγάπα πάντα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν Χριστῷ ἀναφαίνεται ἡ τελεία ἁρμονία τῶν καθηκόντων, μηδενὸς παραβλαπτομένου ὑπὸ τοῦ ἐτέρου, ἀλλὰ πάντων ἐξ ἑσου ἐκπληρουμένων. Τοῦτο δὲ καὶ ἐστὶ τὸ δεύτερον, δι' οὗ καταφαίνεται τὸ μέγεθος τοῦ Χριστοῦ. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ὑψηλῇ ἁρμονίᾳ, ἐν ᾗ δύναται τις περιλαβεῖν ἅπαν τὸ μέγεθος τοῦ θηϊκοῦ χαρακτῆρος τοῦ Χριστοῦ, περιλαμβάνονται καὶ τὰ δύο ταῦτα· ὅτι ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς περιελάμβανεν ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀναμάρτητος, ὅπερ προϋποτίθησι δύναμιν θελήσεως ἄπειρον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ φωτολαμπρὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἦν ἀείποτε λαμπρὸς, οὐδέποτε ἀποβλέπων τὴν ἑαυτοῦ λάμψιν, κἂν τὰ νέφη τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν πειρῶνται ἐπισκοτίζει αὐτήν. Οὐδέποτε θεσβαίως τὰ νέφη ἠλάττωσαν τὴν λαμπρότητα τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, ἀλλὰ διεσκοδόθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν, ἵνα λαμπρότερον σελαγίζωσιν αἱ χρυσολαμπεῖς αὐτοῦ ἀκτῖνες. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου παρατηροῦνται κηλίδες τινές, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, ἢ φιλοδοξία, ἢ ὑπέρμετρος πατριωτισμὸς, ἢ καὶ τινεῖς ἰδιοτέλεια καὶ οἷσις κηλιδουσί τὴν λάμψιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ὅμως τὸ αὐτὸ μέγεθος, ἡ αὐτὴ λάμψις εἰσι πάντοτε· ταῦτα δ' ἐπ' ἄπειρον μέγала καὶ ἁρμονικώτατα. Τρίτον δὲ καὶ μέγιστον μέγεθος τοῦ Χριστοῦ τοῦτο· ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει καὶ τῇ σταυρῷ ὑπερύψωσεν ἑαυτὸν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς κατ' ἐπιφάνειαν λάμψεως. Ἐκαστος δ' ἐξετάσας κατὰ βάθος τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ὁμολογήσει ὅτι μόνον οὕτω κατορθοῦται τὸ ὕψος τῆς ἀγάπης· ἀλλ' ὁμολογήσει ἅμα ὅτι καινοφανὲς τοῦτο τὸ ὕψος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, καὶ μόνον διὰ Χριστοῦ ἀπεκαλύφθη.

Μετὰ τὰ γενικώτερα δὲ ταῦτα ἴδωμεν ἤδη ἐν τοῖς καθ' ἑκαστα τὰ τοῦ θηϊκοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρώτιστον δὲ πάντων ἴδωμεν, πῶς ἀπέδειξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν ἔργῳ. Ἀπέδειξε δὲ φιλόθεον ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς ἐν τε τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις· ταῦτα δὲ κατ' ἐξοχὴν βαθμὴν καὶ ἀπαράμιλλον. Διότι ἅπας ὁ βίος αὐτοῦ ἦν βίος

ἐν Θεῷ οὐδὲν ἡσθάνετο, οὐδὲν ἔλεγεν, οὐδὲν ἔπραττεν, μὴ ἀποδεικνύον τὸν στενὸν ἐκείνον σύνδεσμον μετὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρῶτον ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ ἦν χαρὰς πεπληρωμένη ἐπὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἔργοις τοῦ Θεοῦ, ἰδίως ὅμως ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἐν ᾧ κατεδείχθη τὸ βάθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ὑψηλὴ ἁρμονία τῶν τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ· διότι ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καταδείκνυται τρυφῶς, πῶς « Ἐλεος καὶ εὐαγγέλιον συνήντησαν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατερίλησαν » (α). Ἰδοὺ δὲ μικρὸν δείγμα τῆς μεγάλης χαρᾶς, ἥτις ἐπλήρου τὴν ψυχὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ. Καὶ διὸ, ὅτε οἱ Ἀποστολοὶ ἐπανήλθον χαίροντες, ὅτι καὶ τὰ δαιμόνια ὑπετάσσοντο αὐτοῖς, εἶπεν ὁ Χριστός· « Χαίρετε δὲ μᾶλλον, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς »· καὶ μετὰ ταῦτα σημειοῖ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς· « Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἡγαλλιάσατο τῷ πνεύματι » ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· καὶ ὁ Πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο » εὐδοκία ἐμπροσθέν σου » (β). Ἡ ἀληθὴς δ' ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κινεῖ τὰ χεῖλη εἰς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ καὶ δέξιν. Δείγματα δὲ τοιαῦτα προσευχῆς, πλὴν τῆς εἰρημένης, ἔχομεν καὶ ἄλλα πολλά. Προσηύχετο δὲ ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον κοινῇ, ἀλλὰ καὶ κατὰ μόνους, ἐν ἐρήμῳ, μακρὰν τοῦ πολυταρχοῦ καὶ πολυκυμάντου τούτου βίου, ἐκεῖ, ὅπου ἀνετώτερον ἀναλαμβάνει τὰς πτέρυγας αὐτῆς ἡ ψυχὴ, καὶ ἀνίπταται εἰς τὸν οὐρανόν. Προσῆρχετο δὲ εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον ἐν πλήρει ταπεινοφροσύνῃ, κλίνων τὸ γόνυ καὶ ἀτενίζων εἰς οὐρανόν τὸ ὅμυχ. Περὶ τίνων δ' ἐδέετο ὁ Χριστὸς τοῦ Πατρὸς, μανθάνομεν ἐκ τε πολλῶν ἄλλων δεήσεων, ἰδίως δὲ ἐκ τῶν πρὸ τοῦ θανάτου· ἐδέετο δὲ, ἵνα ὅπου ἦ αὐτὸς ὦσι καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες· ἵνα τηρῶσι τὴν ἐνότητά ἐν τῇ πίστει καὶ ἀγάπῃ· ἵνα αὐξάνῃ ἡ πίστις αὐτῶν· ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἱῶ· ἵνα στείλῃ ὁ Πατὴρ τὸν Παράκλητον καθοδη-

(α) Ψαλ. πδ'. 11.

(β) Λουκ. ι. 20, 21.

γόν καὶ διδάσκαλον εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἡ ἀληθὲς ἀγάπη τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀρκεῖται μόνοις τοῖς λόγοις, ἀλλὰ χωρεῖ καὶ ἐπὶ ἔργα, δι' ὧν καθίσταται ὁλος ὁ βίος ἡμῶν λατρεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ ὁ Χριστὸς ἐκήρυττε πάντοτε, ὅτι « Ἐμὸν βρῶμά » ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον » (α). Ἄπας δ' ὁ βίος αὐτοῦ τραυῶς μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις αὐτοῦ· διότι ὑπήκοος ἐγένετο τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου σταυρικοῦ, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀκχμάτως ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ τοῦ πληρῶσαι θείου φωτός τὸν κόσμον, καὶ θεραπεῦσαι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, καὶ προσενεγκεῖν ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Οὕτως δὲ ὑπέικων τῷ Πατρὶ, ἔργῳ ἐξεπλήρου ἅμα καὶ τὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης καθήκοντα· διότι διὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἀποδείκνυται πληρὸς ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη. Διὰ τοῦτο προβαίνοντες ἥδη εἰς τὰ καθ' ἑκάστα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκομεν ἅμα καὶ τρανὰ δείγματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης αὐτοῦ.

Ἀπέδειξε δ' ὁ Χριστὸς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἀποδείξας ἑαυτὸν πρῶτον φίλον τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀληθὲς δὲ φίλος τῆς Ἐκκλησίας ἀγιάζει τὸ σάββατον καὶ τὰς ἄλλας ἑορτάς, ἐκπληροῖ τὰς τελετάς, καὶ συνεργεῖ εἰς οἰκοδομὴν καὶ αὐξήσιν αὐτῆς. Ἰδοὺ δὲ τί περὶ τοῦ σαββάτου λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς· « Καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, εἰς τὴν συναγωγὴν » (β). Ἠγίαζε λοιπὸν τὴν κεφαλίδά τῆς ἐβδομάδος, ἵνα ἀγιασθῇ ἅπανα ἡ ἐβδομάς· ἀλλ' ἠγίαζεν οὐχ ὥς οἱ Φαρισαῖοι, ἄνευ τῶν ἔργων πληρόντι τῆς ἀγαθοεργίας, δι' ὧν ἔτι μᾶλλον δοξάζεται ὁ Θεός! Ἠγίαζε τὴν νοῦμνήν, ἵν' ἀγιαζῇται ἅπας ὁ μὲν· ἠγίαζε τὴν πρῶτην τοῦ ἔτους, ἵν' ἅγιον ᾖ ἅπαν τὸ ἔτος· ἠγίαζε πρὸς τοῦτοίς τὰς μεγάλας ἑορτάς, τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων· ἐξεπλήρου δὲ καὶ πάντα τὰ τοῦ νόμου· διότι ἦλθε πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἀληθὲς μὲν, ὅτι μεγαλοπρεπὲς ναὸς ἐστίν ἡ φύσις καὶ βιβλίον λαμπρὸν τῆς

(α) Ἰωάν. 8'. 34.

(β) Λευκ. 2'. 16.

δόξης τοῦ Θεοῦ, ἅμα δὲ καὶ προσιτώτερον παντὶ, καὶ τῷ ἀπλουστερώ αὐτῷ· ἀληθὲς ἅμα, ὅτι καὶ ἡ καρδίᾳ ἐνδότερος ναὸς τοῦ Θεοῦ δύναται εἶναι· ἀληθὲς καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ λατρεύουσι τῷ Θεῷ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί. Ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ, ὅτι μόνον μανθάνει τις ἀγαπᾶν ἀληθῶς τὴν φύσιν καὶ μὴ ἀποθεῶν αὐτήν, ὁ ἀναγνούς πρότερον τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς θεοχαράκτοις γράμμασι τῆς Γραφῆς; Τί δὲ καὶ μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀρμονικώτερον, ἢ τὸ κοινωνῆσαι τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀρμονίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ οὐρανὸς καὶ γῆ, μυριάδες μαρτύρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Ἀγγέλων, ἅπας ὁ χορὸς τῶν δικαίων τῶν ἐν οὐρανοῖς, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῶν ἐπὶ γῆς ἁγιαζομένων ἐν μιᾷ καρδίᾳ καὶ ἐν ἐνὶ στόματι, ἐν μιᾷ πίστει καὶ μιᾷ ἀγάπῃ ἀναπέμπουσι τὰς δεήσεις καὶ εὐχαριστίας τῷ Θεῷ; Ἔστιν ἄρα πολυφωνότερα ἄλλη καὶ ἀρμονικώτερα τῆς παναρμονίου ταύτης λύρας τοῦ Πνεύματος; Ἐχει ἀλλαχοῦ ἡ καρδίᾳ πληροῦσθαι κάλλιον τῆς οὐρανόθεν ἀγάπης, καὶ γενέσθαι ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μία καρδίᾳ μετὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος; Πανσόφως ὄντως ὠκονόμησεν ὁ Θεὸς ἵνα κατέρχεται ἡ χάρις εἰς μόνην τὴν Ἐκκλησίαν! Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεάνθρωπος Αὐτρωτὴς ἡγάπα οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν! Οὐ μόνον δὲ διὰ τούτων ἀπέδειξεν ἑαυτὸν φίλον τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ οἰκοδομῶν αὐτὴν διὰ τῆς ἰδίας διδασκαλίας, διὰ τῆς τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, τέλος, καταπολεμῶν τὰς αἱρέσεις, καὶ ἄγων εἰς τὴν ἐνότητα πάντας, ἵνα γένωνται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμὴν.

Οὐ μόνον δ' ἡγάπα τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ κατ' ἰδίαν· καὶ τούτου ἱκανὰ ἔχομεν παραδείγματα. Ὅπως, φέρ' εἰπεῖν, φιλανθρωπίαν οὐκ ἀπέδειξε πρὸς Ζακχαῖον; ὃς θερμῶς ζήλῳ φερόμενος, ἵνα ἴδῃ τὸν μέγαν προφῆτην, ἀναβαίνει εἰς συκομορέαν, καὶ οὐ μόνον ἀξιούται θεάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀκοῦσαι τὴν γλυκυτάτην φωνὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑποδέξασθαι αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐστιᾶσαι, ἀλλὰ καὶ ἐπιγινῶνχι ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Μεσσίας, καὶ διὰ τούτου αἰωνίων ἀγαθῶν τυχεῖν. Τοσοῦτον ἀμείβει ὁ φιλάνθρωπος τοὺς ἀνοίγοντας τὴν καρδίαν πρὸς ὑποδοχὴν

αὐτοῦ! Βεβαίως πολλάκις ἐόρτασε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Ζακχαῖος, ἀναπνέων ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς συκομορέας δροσερὰς αὔρας γλυκυτάτων ἀναμνήσεων. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἡμῶν, ἐάν ἀνοίξῃ τὴν θύραν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, οὐχ ὑποδέχεται ἄρα τὸν Κύριον; οὐκ ἔχει ἴδιον δένδρον, ἰδίᾳς ἡδυπνόους αὔρας, ἰδίαν ἐορτήν;

Τί δ' ἂν τις εἰποι περὶ τῆς συγκαταβάσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν (α). Ἰδοὺ θόρυβος πολὺς ἀκούεται ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος· ὁ θόρυβος οὗτος ἦν τῶν Φαρισαίων, προσαγόντων τῷ Χριστῷ εἰς κρίσιν γυναῖκα ἁμαρτωλὸν ὑπὸ δολίου δὲ σκοποῦ ἐλαυνόμενοι οἱ Φαρισαῖοι, θέλουσιν ἵνα ἐμβάλωσιν εἰς δίλημμα καὶ παγίδα τὸν φιλάνθρωπον Δουτρωτὴν· διότι ἢ ἐμελλε παραβῆσθαι τὸν νόμον, φιλανθρώπως δικάζων ὁ Χριστὸς, ἢ ἐμελλε, καταδικάζων, προσκρούειν τῇ Ῥωμαίων ἐξουσίᾳ, οἵτινες μόνον εἶχον τότε τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀταράχως ἴσται τὴν ὁρμὴν τῆς κατηγορίας, κύψας κάτω, καὶ γράφον τῷ δακτύλῳ (τὴν ἀπάντησιν ἴσως). Τοῦτο καταστέλλει τὴν μανίαν, καὶ μεταβάλλει τὸν θόρυβον εἰς σοβαρὰν σιγὴν. Ἐν τούτοις οἱ Φαρισαῖοι ἐπαναλαμβάνουσι πάλιν τὴν κατηγορίαν· ἀλλ' ἰδοὺ ἡ ἀπόφασις· «Ὁ ἄναξ μάρτυρος θαλέτω», λέγει ὁ Χριστὸς· καὶ, κύψας πάλιν, δίδωσι καιρὸν τῇ συνειδήσει τῶν Φαρισαίων, ὅπως λάβρος ἐγερθῇ, καὶ παραστήσῃ αὐτοῖς μάρτυρας τοῦ βίου αὐτῶν τὰς νύκτας καὶ ἡμέρας, τὰς ὥρας καὶ στιγμὰς, πλήρεις πάσας οὐσας ἁμαρτιῶν. Ἠγέρθη ὅντως ἡ συνείδησις, καὶ ἰδοὺ οἱ κατήγοροι ἄλλων, ὀφελούμενοι ἐκ τούτου, ὅτι ἔκυψε πάλιν χαμηλὸς ὁ Χριστὸς, φεύγουσι τὸ βλέμμα τοῦ δικαιοκρίτου, καὶ καταλείπουσι τὴν γυναῖκα μόνην· αὕτη δὲ ἐν βραχεῖ χρόνῳ μακροὺς χρόνους μετανοίας πληρώσασα, τυγχάνει διὰ τοῦτο συγχωρήσεως. Τίς δ' οὐ συνορᾷ ἐνταῦθα τὸν τε λόγον τῆς συγκαταβάσεως πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τὴν ἁρμονίαν τῆς αὐστηρότητος καὶ ἐπιεικείας; Ἐνθεν μὲν κατακρίνει τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἀπαγορεύει ἁμαρτωλοῖς κατηγορεῖν ἁμαρτωλῶν καὶ κατακρίνειν (οὐκ ἐνταῦθα περὶ τῆς

(α) Ἰωάν. ἡ. 1-11.

νομίμου ὁδοῦ ὁ λόγος)· ἔνθεν δὲ, ἰδὼν τὴν μετάνοιαν, συγχωρεῖ· Ἐὼμεν δ' ἐνταῦθα τὸ ἀτάραχον τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν δι' ἀληθείας καὶ οὐχὶ σορίσματος οἰκονομίαν τοῦ πράγματος.

Πόσα δ' οὐκ εἶχε τις εἰπεῖν περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ πάντας τοὺς χρεῖαν ἔχοντας; Ἔστιν ἄλλη τρανοτέρα ἀπόδειξις τοῦ εἰπεῖν, ὅτι τῷ νόμῳ τούτῳ κρινεῖ τὸν κόσμον (α); Πόσῃ δ' ἀγάπῃ οὐκ ἀπέδειξεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῖς παισὶ, μεταδούς αὐτοῖς τὴν εὐλογίαν, ἵνα ἡ χάρις κρατύνῃ αὐτοὺς, ὡς καὶ νῦν τοῦτο γίνεται διὰ τῶν μυστηρίων; Ἀλλὰ θεβαίως ἡγάπα ἐν ταῖς παισὶ τὴν ἀθωότητα ἐκείνην, δι' ἣν πολλάκις καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν καὶ νῦν αὐτοὺς, ἵνα παιδαγωγῇ ἐν οὐρανοῖς κάλλιον ἢ ἐπὶ γῆς· ἡγάπα ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν ἐκείνην, δι' ἣς καὶ μόνης καθιστάμεθα δεκτικοὶ τοῦ Χριστοῦ· διὰ τοῦτο καὶ παραινεῖ ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἵνα ὡς παῖδες προστερχώμεθα αὐτῷ (β).

Πολλὰ εἶχε τις εἰπεῖν ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς φιλίας τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Αἰζῆρον καὶ ἄλλους. Ἐκ τούτων ἠδύνετο ἕκαστος κατανοῆσαι, ὅτι ὅπου ἐστὶ Μάρθα φιλόφρων καὶ ὀργῶσα εἰς ὑποδοχὴν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὅπου Μαρία ἐστὶν ἀνοίγουσα τὴν ψυχὴν εἰς ὑποδοχὴν τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἐστὶ Αἰζῆρος, ἐκεῖ φιλεῖ διατρέχειν ὁ Χριστὸς, ἵνα καταπαύσῃ τὴν ἔριδα τῶν ἀδελφῶν, εὐλογῇ τὴν τράπεζαν καὶ ἀναστήσῃ ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας τοὺς φίλους αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπιλείψει ἡμᾶς ὁ χρόνος διηγούμενους πάντα ταῦτα πλατύτερον. Καιρὸς ἵνα καὶ ἄλλα λαμπρὰ καὶ μεγάλα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπισκεψώμεθα, ἀλλὰ καὶ ταῦτα διὰ βραχείων, καὶ ὅσον μὴ στερηθῆναι καὶ τῆς ἐκ τούτων ἡδονῆς. Ἰδῶμεν λοιπὸν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα.

Τί δὲ λαμπρότερον εἰκονίζει τὴν ἀγάπην ταύτην, παρὰ τὰς λέξεις ταύτας; «Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν,

(α) Ματθ. κ'. 43.

(β) Μάρκ. ι. 13—16.

» ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπὶ
 » συνάγῃ ὄρνις τὰ νοσσία ἐαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας; καὶ οὐκ
 » ἠθελήσατε » (α). Ὅντως μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς ἡγάπα
 τὴν ἐαυτοῦ πατρίδα ὁ Χριστὸς, καὶ ἔπραξεν ὑπὲρ αὐτῆς το-
 σαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος· πάντα δὲ ταῦτα
 μετὰ τοσοῦτου ζήλου, ὥστε ἡδύνατο εἰπεῖν, ὅτι ὁ ζήλος τῆς
 πατρίδος κατέφαγεν αὐτόν. Ἀλλ' ἀγαπῶν τὴν πατρίδα, οὐκ ἐ-
 πελανθάνετο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὁ Σωτὴρ παντὸς τοῦ ἀν-
 θρωπίνου γένους. Ἠγάπα τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἵνα ἐν αὐτῇ πα-
 ρασκευάσῃ φυτώριον κηρύκων πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὅστις οὐκ
 ἔμαθεν ἀγαπᾶν τὴν ἰδίαν πατρίδα, οὐδὲ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους
 δύναται ἀγαπᾶν, ὥς οὐδὲ γίνεται τις χρηστὸν μέλος τῆς με-
 γάλῃς κοινωνίας καὶ ἀγαθὸς πολίτης, εἰ μὴ ἐγένετο τοιοῦτος ἐν
 τῇ μικρᾷ κοινωνίᾳ, τῇ πατρικῇ δηλονότι οἴκῳ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
 Χριστὸς ἦν ἀναμάρτητος ἀρμονία ἐν πᾶσιν, ἐδίδαξεν ἡμᾶς, πῶς
 δεῖ γενέσθαι ἀληθεῖς φιλοπάτριδας. Καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐλέγχει
 τὴν πλάνην τῶν Φαρισαίων καὶ τοῦ λαοῦ· διότι ἔχριστός ἐστι
 τῇ πατρίδι ὁ διὰ τὸ φιλόπατρι τὸ ἄγαν κρύπτων τὴν νόσον
 αὐτῆς· μόνον ὑπερβάλλουσα φιλαυτία ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ πάντα
 ποιεῖν καὶ λέγειν πρὸς χάριν, καὶ φρεναπατῆν ἐαυτούς τε καὶ
 ἄλλους.

Ἰδωμεν ἤδη καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς
 ἐχθρούς. Οὐδεὶς βεβαίως, κύριοι, ἀγνοεῖ, ὅτι στέφανος καὶ κορι-
 νθὶς καὶ ἄκρον ἄωτον καὶ λυδία ἄμα λίθος τῆς πρὸς τὸν πλησίον
 ἀγάπης ἡ ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐστίν. Οὐδεὶς πρὸς τοῦτοις
 ἀγνοεῖ, ὅτι μόνη ἡ χριστιανικὴ πίστις εἰς φῶς ἐν ἀνθρώποις ἡγα-
 γε τὸ ἔπακρον τοῦτο τῆς ἀγάπης. Ἀλλ' ὁμολογητέον ἅμα, ὅτι
 οὐ μόνον καθ' ἐαυτὴν δυσχερὴς ἡ τοιαύτη ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ φέ-
 ρος μὴ δι' αὐτῆς ὑποθάλληται ἡ μοχθηρία, καὶ αἶψα κεφαλὴν, καὶ
 φέρῃ ὄλεθρον τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἀγάπῃ αὐτῇ·
 διότι ἐκ τῆς ἀγάπης παγάζει ἡ αὐστηρότης, καὶ ἐν μετὰ τῆς ἀ-
 γάπης ἐστίν. Ἀλλ' ἐστὶ νόμιμος χαλινός, ἵνα τὴν σπρηνιώσαν κα-

(α) Ματθ. γ'. 37.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

κίαν χαλιναγωγήσει, καὶ τὴν ἀτίθασσον ἐκποδὼν ποιήσεται· τὸ μὴ μνησικακεῖν ὅμως, ἀλλὰ συγχωρεῖν τοῖς ἐργασαμένοις ἡμῖν τὸ καὶ κόν, καὶ ἀνταποδιδόναι αὐτοῖς ἀγαθὰ ἀντὶ κακῶν, καὶ διορθοῦν αὐτοὺς, τοῦτο ἀγάπης χριστιανικῆς ἴδιον. Ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης ὑπόδειγμα ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Σωτὴρ, ἐλέγχων τοὺς ἐχθροὺς πρὸς διόρθωσιν καὶ ἀγαθοεργῶν. Οὐδὲν δὲ τρανότερον ἀποδείκνυσι τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἢ τὸ συγχωρῆσαι αὐτὸν αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ ὀδυνηροτάτου σταυροῦ, καὶ εἰπεῖν· « Πάτερ, ἄφες » αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι » (α).

Μετὰ ταῦτα ὑπολείπεται ἡμῖν, κύριοι, ἵνα ἴδωμεν τὸ μέγεθος τῆς θελήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἵνα δὲ τινα ἔννοιαν τούτου ἔχωμεν, οὐδεμία ἀνάγκη ἵν' ἀποβλέψωμεν πρὸς ἄλλα τινά, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ εἰρημένα ἦδη. Τί δ' εἶδομεν; Εἶδομεν, ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἐτήρησεν ὁ Χριστὸς τὴν ὑψηλὴν ἠθικὴν ἁρμονίαν τῆς ἀγάπης, μὴ ἐκκλίνας εἰς δεξιὰ ἢ εἰς εὐώνυμα. Τοῦτο δὲ οὐκ ἄνευ ἰσχυροτάτης θελήσεως κατορθοῦται. Ἡ ὑψηλὴ δ' αὖτε ἁρμονία οὐκ ἦν τι ἐν ἀκαρεῖ καὶ ἐν παρόδῳ, ἀλλὰ διηνεκὲς καὶ ἀπαιστος· διότι ἀναμαρτήτως ἐτήρει τὴν ἁρμονίαν, ἁρμονικῶς ἐν πᾶσι πολιτευόμενος· διὰ τοῦτο καὶ ἡδύνατο μετὰ παρρησίας τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ εἰπεῖν· « Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας » (β) ; Τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς ἀληθείας τοῦ ἁγίου καὶ ἀφιλοκερδοῦς λεγόμενον, ἔχει πολλῶ πλεῖον ἰσχύν, ἢ ἡ ἔλλειψις ψευδομαρτύρων, ἢ ἡ μαρτυρία παντός ἄλλου. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Ἵνα δὲ πλεῖον τινα ἔννοιαν ἔχωμεν τοῦ μεγέθους τῆς θελήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἴδωμεν ἅμα καὶ τινα ἄλλα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἐπισκεψόμεθα τέλος τὸν βαρὺν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἄπας, κύριοι, ὁ εἶς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦν σταυρὸς καὶ ταπεινώσις, ἥτοι ἁγίων ταπεινοφροσύνης ἄρκος καὶ αὐταπαρνήσεως, ὑπακοῆς τῷ Θεῷ τελείας καὶ ὑπομονῆς, σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης. Ἐκορυφώθη δ' ὁ σταυρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ σταυρικῇ θανάτῳ. Ἦν δὲ βαρύτερος ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· διότι ἀγαγ-

(α) Λουκ. κγ'. 31.

(β) Ἰωάν. ιγ'. 46.

γύστως και ἀναμαρτήτως ἔφερεν αὐτὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, και ἔφερεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν παντὸς τοῦ κόσμου· ὅπερ βάρος ἐκρύτατον. Ἰδετε πῶς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, λαβὼν δούλου μορφήν, ἐν φάτνῃ, υἱὸς τέκτονος ἀποκαλούμενος, μὴ ἔχων ὅπου τὴν κεφαλὴν κλίνει. Λοιδόρουμένος δὲ οὐκ ἀντελοιδόρει, διωκόμενος εὐηργέται, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μετ' ἀκκαμάτου ζήλου πληρώσας Θείου φωτὸς τοὺς ἀνθρώπους, και θεραπεύσας πᾶσαν νόσον και πᾶσαν μαλακίαν. Μόνην δ' ἀνάπαυσιν ἐγένισκε τὴν ἐν τῇ οὐλίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς κατὰ μόνας προσευχῆς, και τὴν ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῶν φίλων αὐτοῦ μαθητῶν. Ἰδετε, ὅτι οὐχὶ τὴν ἰδίαν δόξαν ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πέμψαντός αὐτὸν Πατρὸς, και διὰ τοῦτο υἱὸν ἀνθρώπου συνήθως ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν, και φεύγει πᾶσαν ματαίαν ἐπίδειξιν, ἀπκγορεύων και τὴν φανέρωσιν αὐτὴν τῶν θαυμάτων. Ὅτε δ' ἐτελείωσε τὸ ἴδιον ἔργον, τότε και προσέρχεται ἐκουσίως εἰς τὸ ἐσχατον πάθος, ἐνθα κορυφοῦται ὁ σταυρὸς, και τρανῶς καταδείκνυται τὸ μέγεθος τῆς ὑπακοῆς και ταπεινοφροσύνης· διότι οὐ μόνον μετὰ ἀνόμων λογισθῆναι κατεδέξατο και ὀδυνηρὸν και ἐπονεδιστον σταυρικὸν θάνατον ὑπομεῖναι ὁ ἁθῶς και ἅγιος, ἀλλὰ, τὸ μέγιστον, και βαστάσαι τὰς ἁμαρτίας παντὸς τοῦ κόσμου. Ἐταπείνωσε δηλονότι ἑαυτὸν τοσοῦτον, ὥστε και κακούργων ἀπάντων ὁμοῦ τὴν εὐθύνην ἄπασαν ἀνκρῆσαι μεθ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, και παραστήναι οὕτως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ ἰδίως και ἡγιονία πρὸ τοῦ θανάτου τοσοῦτον· ἀλλ' ἐν τούτῳ δὴ και τὸ μέγεθος τῆς ἀξιολογίας, ὅτι και ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ταύτῃ τῇ φρικαλέᾳ ὑπῆκουσε τῷ Πατρί. Ἔστιν ἄρα μείζον ἄλλα τούτου μέγεθος; ἔστιν ἄλλη μείζων ταύτης ἀγάπη; Οὐχί, βεβαίως! Ἐκκςτος κἀμπει τὸ γόνυ ἐνώπιον τοῦ ἐσταυρωμένου, και ἐπιφωνεῖ μετὰ τοῦ ἐκατοντάρχου· *Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἐστιν οὗτος*· μετὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου· *«Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἡμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, και ὑψηλότερος ἢ τῶν οὐρανῶν γενόμενος»* (α). Τοιαύτη ὄντως ἄπειρος θυσία

(α) Ἑβρ. ζ'. 26.

ἦν ἱκανὴ τῇ ἀπείρῳ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοιοῦτος ἐπρεπεὶ εἶναι ὁ Αὐτρωτὴς τοῦ κόσμου, ἵνα δῶ πτέρυγας τῇ ψυχῇ ἡμῶν εἰς μίμησιν· ὅπερ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ προαιρούμενος, ὑπόθεσιν τοῦ λόγου μου τοιαύτην ἐποίησάμην.

Ὅντως, εἰ κοινῶς παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται, ὅτι μεγίστην ἔχει τὸ παράδειγμα τὴν ἰσχὺν, ὁμολογήσει ἅμα ἕκαστος, ὅτι οὐδὲν ζωογονεῖ τοσοῦτον τὴν καρδίαν, οὐδὲν ἀναπτεροῖ τοσοῦτον τὸν νοῦν, οὐδὲν ἐξαίρει τοσοῦτον τὸν ἄνθρωπον, ὅσον τὸ ἀναλογισασθαι εἰς οἶον καὶ ἡλικίον ἐξίκετο μέγεθος ὁ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος. Ἐχει τις λοιπὸν μετὰ ταῦτα ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀρετῆς, καὶ προφασίζεσθαι ἀδυναμίαν; Ἀληθὲς μὲν ὅτι, ἐπειδὴ ἦν ὑποστατικῶς ἠνωμένη ἡ θεότης τῇ ἀνθρωπότητι ἐν Χριστῷ, διὰ τοῦτο καὶ ἐλήλακεν ὁ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος εἰς τοσοῦτο μέγεθος, ὥστε ἀναμαρτήτως φέρειν τὸν ἴδιον σταυρὸν, καὶ σταυρὸν βαρύτερον. Ἀλλ' ἀναλογιστέον ὅτι, εἰ ἦν ὅλως ἀδύνατος ἡ τοιαύτη τελειότης τῷ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἂν εἶχομεν καὶ τοιοῦτο παράδειγμα. Ναὶ μὲν ἀτελής ἐστὶν ἡ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀρετὴ ἡμῶν· διότι πολλάκις ἀμαρτάνομεν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῶν ἐλαφρὸς ἀποκαλεῖται· ἀλλ' οὐχ ἥττον, ἐὰν θέλωμεν ἀγωνίζεσθαι τὸν καλὸν ἀγῶνα, ἔχομεν τὴν θείαν χάριν ἀρωγόν, τὴν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσαν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσαν. Οὐχ ἡμῶν μὲν τὸ ἀναμαρτήτως φέρειν τὸν ἴδιον σταυρὸν· τοῦτο ἴδιον μόνου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀπαράμιλλος αὐτοῦ καλλονὴ καὶ τὸ ἀπαράμιλλον μέγεθος· ἀλλ' ἡμέτερον τὸ ἀγωνίζεσθαι, καὶ προκόπτειν ἐν τῇ ἀγάπῃ, καὶ μιμῆσασθαι Χριστόν. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς πίστεως ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστός, καλῶν ἡμᾶς εἰς μίμησιν· τὸ δὲ τέλειον δώσει αὐτός· ἀλλὰ δώσει τότε, ὅταν μετὰ τῆς ζέσεως ἐκείνης τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν ἐκφωνήσωμεν ἐκ βάθους καρδίας· «Τίς ἡμᾶς » χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ὀλίφεις, ἢ στενοχωρία, » ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; . . . » Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, » οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε » ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τίς κτίσις ἐτέρα δύναται ἡμᾶς χω-

» ρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
 » ρίῳ ἡμῶν (α) ». Οὐδὲν γὰρ ὄντως τῶν ἐν τῷ εἶφι θειότερον ἢ ὑ-
 σιώτερον τῆς ἀγάπης ταύτης. Ἀναφλέξομεν λοιπὸν ἐν ἡμῖν διὰ τῆς
 πίστεως τὴν ἀγάπην ταύτην τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐλεύσεται πρὸς ἡμᾶς
 αὐτός, καὶ μονὴν παρ' ἡμῖν ποιήσει, καὶ χριστοφόρους ἀναδείξει,
 ἵνα καρποφορήσωμεν ἐν τῇ ἀγάπῃ μυριοπλασίονα τῆς δυνάμεως,
 καὶ κλέος ἀκήρατον καὶ ἀγήραντον περιποιησώμεθα τῇ τε φιλῇ
 πατρὶδι καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. Γένοιτο!

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ.

ΟΤΕ ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐν ἔτει 842, μετὰ τὸν θάνα-
 τον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Θεοφίλου, ἐπιτροπεύουσα τοῦ ἀνηλίκου
 παιδὸς αὐτῆς Μιχαήλ, τοῦ μετὰ ταῦτα Μεθούσου ἐπονομασθέν-
 τος, ἀνεστήλωσε διὰ συνόδου, συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει, τὰς σεπτὰς εἰκόνας, καὶ ἀποκατέστησε πάλιν ἐν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ τὴν ὀρθόδοξον τούτων προσκύνησιν, πατριάρχης Κων-
 σταντινουπόλεως ἦτο τότε ὁ θεῖος ὁμολογητὴς Μεθόδιος. Οὗτος,
 πρὶν πατριαρχεῦσαι, ἐπίσκοπος ὦν Κυζίκου, ἀνὴρ τῆς τε ἱερᾶς
 καὶ ἀνθρωπίνης παιδείας κάτοχος, μὴ πειθόμενος νὰ συμφωνήσῃ
 εἰς τὴν δυσσεβῆ τοῦ Θεοφίλου εἰκονομαχίαν, αἰκισθεὶς ὑπὸ τού-
 του ἀνηλεῶς, καὶ τοὺς ὀδόντας ἐκρίζωθεις, κατεκλείσθη ἐν μνή-
 ματι ζῶν μετὰ δύο ληγτῶν, τῶν ὁποίων τοῦ ἐτέρου τελευτή-
 σαντος, ἠναγκάσθη νὰ ὑποφέρῃ καὶ τοῦ πτώματος τὴν δυσωδίαν.
 Διαμείνας δ' ἐπτά ἔτη ἐγκλειστος ἐν τῷ μνήματι, ἐξήχθη ὕστε-
 ρον πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοφίλου, λαβόντος χρεῖαν τῆς σοφίας
 αὐτοῦ εἰς ἐρμηνεῖαν δυσνοήτων τινῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, τὰς
 ὁποίας ὁ Θεόφιλος εἶρε καὶ ἐμελέτα. Τὸν ἄνδρα λοιπὸν τοῦτον

(α) Ῥωμ. γ. 38. 37—39.

μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεβίβασεν ἡ Θεοδώρα εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καταβιβάσασα ἀπ' αὐτοῦ τὸν εἰκονομάχον καὶ φίλον καὶ διδάσκαλον τοῦ Θεοφίλου Ἰωάννην τὸν ζ', τὸν καὶ Ἰαννῆν ἐμπαικτικῶς ἐπονομαζόμενον.

Ἐκδημήσαντος δὲ τοῦ Μεθοδίου πρὸς Κύριον μετὰ τετραετῆ τῆς Ἐκκλησίας κυβέρνησιν, διάδοχος αὐτοῦ προεχειρίσθη διὰ σπουδῆς τῆς Θεοδώρας τῷ 846 ὁ Ἰγνάτιος. Ἦτο οὗτος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ α', τοῦ καὶ Κουροπαλάτου λεγομένου καὶ Ῥαγγαβαίου ἢ Ῥαγγαβῆ, ὃν ἐβίασε νὰ παραιτηθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ Λέων ὁ ὁ Ἀρμένιος, τὸν δὲ Ἰγνάτιον εὐνουχίσας ἐκράτει κεκλεισμένον ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σατύρου. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰγνάτιος ἀνέβη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων δὲν συνευδόκησαν εἰς ταύτην τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Συρακουσῶν Γρηγόριος· ὅθεν ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ γεννηθῶσιν ἔπειτα μετὰξὺ τῶν Ἰγνατιανῶν καὶ Γρηγοριανῶν πικραὶ ἀντεγκλήσεις καὶ ἀντεκδικήσεις. Καί, ἐν ὧν μὲν ἡ Θεοδώρα εἶχε τὴν κυριαρχίαν, ὑπεστηρίζετο ἐπὶ τῆς πατριαρχείας καὶ ὁ Ἰγνάτιος, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἦτο μεγάλη· ἀλλὰ τὰ πράγματα μετέβαλον μορφὴν, ἀφ' οὗ παρέλαβε τὴν αὐτοκρατορίαν Μιχαὴλ ὁ γ', ὁ Μέουσις· ἐπονομασθεὶς, καὶ ἠκολούθησεν οὗτος τὰς ὁδηγίας τοῦ θείου αὐτοῦ, τοῦ καίσαρος Βάρδα. Τὸν Βάρδαν τοῦτον ἀφώρισεν ὁ πατριάρχης καὶ ἀπὸ τῆς μεταλήψεως τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπέκλεισε τῇ ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων ἐν ἔτει 857, διὰ πολλὰ παράνομα αὐτοῦ ἔργα, καὶ μάλιστα διότι ἀποβαλὼν τὴν νόμιμον αὐτοῦ γυναῖκα, συνεφθείρετο μετὰ τῆς ἰδίας νύμφης, οὐσῆς χήρας. Πρὸς τούτοις ἠρνήθη ὁ πατριάρχης νὰ κείρῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορος, τὰς ὁποίας οὗτος κατὰ συμβουλήν τοῦ Βάρδα, ἐν' ἀποπέμφῃ ἐκ τοῦ παλατίου, ἤθελε νὰ ἐγκλείσῃ ἐν μοναστηρίῳ. Διὰ ταύτην λοιπὸν τὴν γενναίαν αὐτοῦ σταθερότητα κατηγορηθεὶς ὁ Ἰγνάτιος ὡς στασιαστὴς, ἐκβάλλεται τῆς πατριαρχείας, ἀφ' οὗ προέστη τῆς Ἐκκλησίας ἑνδεκα ἔτη καὶ μῆνας πέντε, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προχειρίζεται ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διασπί-

θοντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Συρακουσῶν Γρηγορίου οἰκουμενικός πατριάρχης ὁ Φώτιος, ὁ σαφέστατος πάντων τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀνδρῶν, τῷ 858.

Ὁ Φώτιος, ἀπὸ περιφανοῦς γένους καταγόμενος, καὶ διασημίζομενος μάλιστα διὰ τὴν ποικίλην αὐτοῦ παιδείαν καὶ βαθεῖαν σύνεσιν, εὐδοκίμει μέχρι τοῦδε εἰς τὰ πολιτικά, παρὰ μὲν τῷ αὐτοκράτορι κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ πρωτοασηκρήτου (πρώτου ἐξ ἀποβήτων), ἐν δὲ τῇ συγκαλήτῳ βουλῇ φέρων τὰ πρωτεῖα· προεχειρίσθη δὲ ἀπὸ λαϊκοῦ, διεληθὼν εἰς ἑξ ἡμέρας διὰ πάντων τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν χειροτονηθεὶς μοναχός, τὴν δὲ δευτέραν ἀναγνώστης, τὴν δὲ τρίτην ὑποδιάκονος, τὴν δὲ τετάρτην διάκονος, τὴν πέμπτην πρεσβύτερος, καὶ τὴν ἕκτην (κὲ δεκαμβρίου) ἐπίσκοπος· καὶ προεχειρίσθη ἄκων « ἀγόμενος καὶ ἐλκόμενος, καὶ » μᾶλλον ἢ προτιμήσας τοῦ βίου τὴν τελευταίην (α)». Ἄλλ' ὁ ἐκβληθεὶς Ἰγνάτιος, μὴ ὑποπέρων τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν ἀδικίαν καὶ καταδρομὴν, κατ' οὐδένα τρόπον ἐπέθετο νὰ ἀποθέσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἔγραψε καὶ ἐβόα, καὶ ἔφερε ταραχὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φώτιος ἅμα τῇ ἀναβάσει αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, εὔρε πολλοὺς ἐναντίους καὶ ἐχθροὺς, οἵτινες κατετόξευσαν κατ' αὐτοῦ δεινὰς συκοφαντίας. Πικρότατον δὲ μάλιστα ἐχθρὸν εὔρεν ὁ Φώτιος τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις δῆθεν χάριν τοῦ κανονικοῦ δικαίου προθυμώτατα ἀνεδέχθη νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἐκπεπτωκότα πατριάρχην Ἰγνάτιον.

Ἐν ᾧ ὁ Φώτιος ἐκοινοποίησεν κατ' ἀρχαίον ἔθος εἰς τὸν πάπαν τῆς Ῥώμης τὴν εἰς τὴν πατριαρχεῖαν ἀνύψωσιν αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ἐκεῖνον, παρακαλῶν νὰ πέμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεσταλμένους ἵνα συντελέσωσιν εἰς τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἀποκατάστασιν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν σώζεται πλέον· ἀλλ' ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἄλλον τινὰ σκοπὸν δὲν εἶχεν, εἰ μὴ διὰ τούτου νὰ γείνῃ εἰς τὸν Φώτιον εὐνοϊκῆς τινος ἐντυπώσεως πρό-

(α) Φωτ. Ἐπιστ. πρὸς Βάρδαν.

ξενος, δηλαδή ὅτι ἔρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Ῥώμης πρεσβεία, ἔν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν πατριάρχην. Ἀλλὰ τότε δὲν ἔπρεπε νὰ ἀόηται ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου Νικόλαος ὁ α', ἀνὴρ ἀλαζονικώτατος, ὅστις καὶ ταύτης τῆς εὐκαιρίας ἐπελάθετο ἔν' ἀναδειχθῇ ἀνώτατος τῆς Ἐκκλησίας κριτῆς.

Ὁ Νικόλαος ἔπεμψεν εὐθὺς δύο ἐπισκόπους εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς ἐπιστολάς πρὸς τε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην, ἐν αἷς ἔγραφεν ὅτι χαίρει μὲν διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Φωτίου, λυπεῖται δὲ, διότι ἀπὸ λαϊκοῦ μετέβη εἰς τὴν πατριαρχίαν· ὅτι ἡ προχείρισις αὐτοῦ ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας, καὶ μάλιστα πρὸς τὰ θεσπίσματα τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκόπων τῆς Ῥώμης, καὶ ὅτι δὲν δύναται πρότερον νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν προχείρισιν ταύτην, πρὶν ἢ λάβῃ ἀκριβεστέραν τινὰ πληροφορίαν παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ (α). Εἶχον δὲ οὗτοι ῥητὴν παραγγελίαν ἔν' ἀναγγείλωσιν αὐτῷ μετ' ἀκριβείας περὶ τῆς μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου ἔριδος, καὶ προσενεχθῶσι πρὸς τὸν Φώτιον ὡς πρὸς λαϊκόν.

Οἱ ἀπεσταλμένοι, ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἔπραξαν κατὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ πάπα· διότι, συνόδου γενομένης ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν τῷ νηρὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῷ 861, ἐν ἧ ὁ μὲν Ἰγνάτιος καθρέθη, ἡ δὲ τοῦ Φωτίου ἐκλογὴ ἐπεκυρώθη, οἱ πρέσβεις τοῦ πάπα, παρόντες, ἐκοινώνησαν μετὰ τοῦ Φωτίου ὡς μετὰ πατριάρχου. Ἐπανελθόντες δ' ἔπειτα εἰς Ῥώμην, ἐκόμισαν πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολάς τοῦ τε μιχαὴλ καὶ τοῦ Φωτίου. Λέγει δὲ ὁ Φώτιος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, σῶζομένη μέχρι τῆς σήμερον, περὶ ἐαυτοῦ ὅτι εἶναι ἄξιος οὐχὶ κατηγορίας, ἀλλ'

(α) Nicol. Epist. III. ad Photium. «Sed rectum vos ordinem minime continuisse dolemus, eo quod non per gradus ecclesiae ductus ad tantum honorem de laici habitu vos prosiluiistis . . . Nam Sardicense concilium per omnia tantae temeritatis praesumptionem vetuit, pariter et pontificum Romanae sedis, Caelestini, . . . Leonis, . . . seu Gelasii doctrina . . . Quapropter vestrae consecrationi consentire modo non possumus, donec nostri, qui a nobis Constantinopolim sunt directi, revertantur, qualiter per eos cognoscamus vestrae observationis actus, et ecclesiasticae utilitatis constantiam, etc.

ἐλέους, ἐπεὶ δὴ ἠναγκάσθη παρὰ θέλησιν νὰ δεχθῇ τὴν πατριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶναι πάντοτε ἕτοιμος νὰ ἀποθέσῃ· γράφει δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀπολογούμενος, καὶ ταῦτα· ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγνοεῖται ὁ νόμος, ὁ ἀπαγορεύων νὰ χειροτονῆται πατριάρχης ὁ λαϊκός· ὅτι ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Ταράσιος, προσχειρίσθησαν καὶ αὐτοὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ δὲ Ἀμβρόσιος καὶ Νεκτάριος ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι, οὐδὲ θεσπιτισμένοι πρότερον ὄντες· ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι δὲν εἶναι πανταχοῦ οἱ αὐτοί· ἐν Κωνσταντινουπόλει κατηγορεῖται τις, ὅταν νηστεύῃ τὰ σάββατα πλὴν τοῦ ἐνός· ἀλλαγὴ δὲ γίνεται τοῦτο ἀδιαφόρως· ἐν Ῥώμῃ οὐδεὶς ἱερεὺς ζῇ ἐν κοινωνίᾳ νομίμου γάμου· ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ, ὅστις ἐνυμεύθῃ ἄπαξ, δύναται νὰ ἱερωθῇ, καὶ ὁ ἀρνούμενος νὰ δεχθῇ τὰ θεία μυστήρια ἀπὸ τοιούτου ἱερέως, ἀφορίζεται. Τέλος, συμβουλεύει τὸν πάπαν νὰ μὴ δέχῃται τινα (ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἰγνατίου) ἐρχόμενον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ῥώμην, ἄνευ τῶν ἀπαιτούμενων συστατικῶν γραμμάτων (α). Τὰ αὐτὰ φαίνεται ὅτι περιεῖχε καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀποκρινόμενος ὁ πάπας Νικόλαος πρὸς ταῦτα, λόγον ποιεῖται πολὺν περὶ τῶν προνομίων τῆς Ῥωμικῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν σπουδάζει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ περαιτέρω τοῦ πράγματος ἐξέτασις. Ὁ Ἀμβρόσιος, λέγει, καὶ ὁ Νεκτάριος εἰς περιστάσεις ὅπως διαφόρους ἀνυψώθησαν ἐπὶ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον, οὐχὶ παραγκωνιζόμενοι ἄλλους ἐπισκόπους, ἀλλὰ πρὸς κατὰθλιψιν τῶν αἱρέσεων· καὶ ὁ μὲν Νεκτάριος ἀπερασίσθη ἐπίσκοπος ψήφῳ συνοδικῇ· ὁ δὲ Ἀμβρόσιος ἔγενεν αὐτὸς ἄξιος τοῦ βαθμοῦ τούτου διὰ θαυμάτων· πρὸς δὲ τὸν Ταράσιον, λέγει, ἔγραψε ῥητῶς ὁ πάπας Ἀδριανὸς ὁ α' ὅτι δὲν ἤθελεν ἀναγνωρίσει αὐτὸν πατριάρχην, ὡς προχειρισθέντα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας ἀπὸ λαϊκοῦ, εἰ μὴ ἀνεδεικνύετο κατὰ τῶν εἰκονμάτων γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης. Συγχρόνως δὲ παρπονεῖται ὅτι δὲν μετεχειρίσθησαν, ὡς ἔπρεπε, τοὺς παρ' αὐτοῦ

(α) Baron. Annal. 861. no. 34. 58.

ἀπεσταλμένους εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀποκλείσαντες αὐτοὺς πάσης κοινωνίας, καὶ μὴ ἀφέντες νὰ ἐξετάσῃσι προσηκόντως τὸ πρᾶγμα.

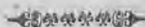
Ὁ Νικόλαος δὲν ἐγίνωσκεν εἰς ἐτι, πόσον ὀλίγον οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ ἠκολούθησαν τὴν δοθεῖσαν παραγγελίαν· ἤθελον οὐδεμίαν ἔχων κατ' αὐτῶν ὑπόνοιαν, ἡτοιμάζετο νὰ ἀποστείλῃ πάλιν ἓνα ἐξ αὐτῶν εἰς Γαλλίαν πρὸς ἐξέτασιν τῆς μεταξὺ Λοθάρου καὶ Θεουδέργης ὑποθέσεως. Ἀλλ' εὐθὺς ὕστερον, ἀνκαλύψας (ἀγνοεῖται πῶς) τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντα, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Ῥώμην, τῷ 863, ἥτις τὸν μὲν ἕτερον τῶν δύο ἀπεσταλμένων ἐκείνων καθείλε καὶ ἀφώρισε· τὸν δὲ Φώτιον ἐξήλειψεν ἐκ τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν, καὶ κατεδίκασεν, εἰ δι' ἰσχυρίζετο ἐτι τὴν πατριαρχεῖαν, νὰ μὴ μεταλάβῃ τῶν θείων μυστηρίων, πλὴν μόνον τὴν τελευταίαν ὥραν τοῦ θανάτου· ἡ δὲ χειροτονία αὐτοῦ ἐκηρύχθη προσέτι καὶ διὰ τοῦτο ἄκυρος, διότι ἐγίνετο παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Συρακουσῶν Γρηγορίου, καθηρημένου ἤδη ὄντος ὑπὸ ἀρχαιοτέρου τινὸς πάπα. Ὁ δ' ἕτερος ἀπεσταλμένος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ τῆς ἐν Μέρη συνόδου ἐπράξεν ὡσαύτως παρὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ πάπα, ἐπανελθὼν, καθήρεθαι καὶ αὐτὸς καὶ ἀφωρίσθη.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἐπεμψε μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν Νικόλαον ἐπιστολὴν, ἥτις ἐμελλε νὰ λυπησῇ αὐτὸν σφόδρα. Καὶ δὲν σώζεται μὲν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπαντήσεως γίνονται γνωστὰ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα. Ὁ Μιχαὴλ ἐδήλου ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὰ πολυθρύλλητα προνόμια τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας· ὅτι δὲν ἔγραψε πρὸς τὸν πάπαν ἵνα γείνη αὐτὸς κριτὴς, ἀλλ' ἵνα παράσχῃ βοήθειαν, καὶ ὅτι ἐπρεπεν ὁ Νικόλαος νὰ ὑπολάβῃ ὡς ἀποδιδομένην τιμὴν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν αὕτη ἐρωτᾶται ὑπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Πρὸς ταῦτα ἀπάντησεν ὁ Νικόλαος κατὰ πλάτος, ὑπερκασιζὼν καὶ πάλιν τὴν ἀξίαν καὶ τὰ προνόμια τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, καὶ λέγων ὅτι καὶ ὁ Ἰγνάτιος καὶ ὁ

(α) Nicol. I. Epist. VIII.

φρόντις ὀφείλουσι νὰ παρασταθῶσιν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν Ἱώμῃ, ἢ νὰ πέμψωσιν ἀντιπροσώπους, ἐὰν μὴ δύνωνται διὰ λόγους ἀποχωρῶντας νὰ ἔλθωσιν αὐτοπροσώπως (α). Ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ φυσικὸν λόγον οὐδεμία πλέον ἐγένετο περὶ τούτου φροντίς.

(Ἀκολουθεῖ.)

ΠΕΡΙ ΠΕΙΡΑΣΜΟΥ.

Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν (α). Ἐν ὧσιν ζῶμεν, ἀδύνατον νὰ μένωμεν χωρὶς πειρασμοῦ· διότι πειρατήριόν ἐστι, λέγει ὁ δίκαιος καὶ πολύτλας Ἰώβ, ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς (β). Ὁ δαίμων δὲν κοιμᾶται· ἡ σὰρξ δὲν ἐνεκρώθη, καὶ ἡμεῖς ζῶμεν, λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἐν μέσῳ γενεᾶς σκοτιᾶς καὶ διεστραμμένης (γ). Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν τὸν πειρασμόν πάντοτε διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλ' ἀνάγκη ἄλλοτε μὲν νὰ ἀντιτάξωμεν κατ' αὐτοῦ δύναμιν ἰσχυράν, ἄλλοτε δὲ ὑπομονήν, ἵνα τύχωμεν τῆς σωτηρίας.

Δὲν ὑπάρχει τόπος, εἰς ὃν δὲν εἰσχωρεῖ ὁ πειράζων· ὅπου ἂν πορευθῇς, ὁ ἐχθρὸς σου οὗτος ἀκολουθεῖ σοι κατόπιν, ἢ προαπαντᾷ σοι ἐμπροσθεν· δὲν ἡσυχάζει ἡμέρας καὶ νυκτός· συμβαδίζει μετὰ σοῦ, ὅταν ὁδοιπορῇς· ἐγείρει σε, ὅταν κάθῃσαι· ἀποστρέφει σε ὀπίσω, ὅταν φεύγῃς· ἀποτρέπει σε τῆς ἐργασίας· διασκεδάζει τὸν νοῦν σου ἐν τῇ προσευχῇ· ἐπανέρχεται διωκόμενος· ἀνίσταται καταβαλλόμενος. Αὐτὸς ἐπείρασε τὴν Εὐὰν ἐν τῷ παραδείσῳ· αὐτὸς ἐπείρασε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· αὐτὸς ἐπείρασε τὸν ἅγιον Ἀντώνιον καὶ τοσοῦτους ἁγίους ἄνδρας ἐν τῷ μονήρει καὶ ἀσκητικῷ αὐτῶν βίῳ.

(α) Σοφ. Σειρ. β'. 1.

(β) Ἰώβ ζ'. 1.

(γ) Πρὸς Φίλιπποι, β'. 15.

Διὰ τοῦτο θέλει ὁ Ἀπόστολος νὰ εἰμεθα πάντοτε ἐνδεδυμέ-
νοι τὴν παροπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι στήναι πρὸς
τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. *Ἀναλάβετε, λέγει, τὴν παροπλίαν*
τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῇτε ἀντιστήναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ...
Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὁσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν-
δυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς
πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ αὖτις
ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησέσθε πάντα
τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεφυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν περικε-
φαλίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύ-
ματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ (α).

Ὅπου ἂν στραφῇς, ἀπειλεῖσαι καὶ διώκεσαι ὑπὸ ἐσωτερικοῦ
τινος πολέμου· φέρεις καὶ ὑποθάλπεις ἐν τῷ κόλπῳ σου, καὶ ἄ-
κων, ἐχθροὺς βιαίους καὶ ἰσχυροὺς· ἔχεις σάρκα ἀποστατοῦσαν,
καρδίαν διεσθαρμένην, κλίσεις πονηράς, ἐπιθυμίας ἀδαμάστους
καὶ ἐπανισταμένους κατὰ σοῦ, ἦθι φαῦλα, παλαιὰς ἔξεις τοῦ κα-
κοῦ, αἵτινες, καίπερ πολλάκις ἐκκοπεῖσαι, ἀναφύουσιν ὅμως πάλιν
νέους βλαστούς. Ὅπου ἂν ᾗσαι, ἐχθρὸς τις ἐξεγείρεται κατὰ
σοῦ, καὶ σὺ διατρέφεις αὐτόν· εἶναι δὲ οὗτος ἡ ὀργή, ἡ ἀκολασία,
ἡ ἀλαζονεία, αἵτινες, ὡς θηρία τινὰ ἄγρια, μανιωδῶς ἐφορμῶσι
κατὰ σοῦ, καὶ διασπαράττουσι τὴν ψυχὴν σου· καὶ μυρία δὲ ἄλ-
λα ἐσωτερικὰ νοσήματα, συγχρόνως μετὰ σοῦ γεννώμενα, καὶ ἐν
σοὶ καὶ παρὰ σοὶ διαμένοντα, ἀπειλοῦσι κατὰ σοῦ τὸν θάνατον.
Καὶ δύνασαι μὲν νὰ θεραπεύσης καὶ νικήσης αὐτά, οὐχὶ δὲ καὶ
νὰ ἀποφύγῃς.

Ἐκλεξὼν λοιπὸν ἐκ τῶν δύο τὸ ἐν ἡ μάχην κρατερὰν, ἢ θά-
νατον ἐλεεινόν. Ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὅσῳ ζῇ, δὲν ἀπαλλάσσεται τοῦ
πειρασμοῦ· διότι ὁ πειράζων ἐνυπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ. Ποία ἄλλη
μάχη ὑπάρχει φοβεριωτέρα, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑφίσταται τις ἵνα
νικήσῃ ἑαυτόν;

Δύσκολον ὡς αὐτὸς εἶναι νὰ ἀποφύγῃ τις πάντα τὰ κακὰ πα-
ραδείγματα, πλὴν ἐὰν μὴ ἐξέλθῃ τοῦ κόσμου τούτου (β). Σχέ-

(α) Πρὸς Ἑφεσ. γ'. 11. 13—18.

(β) Πρὸς Κορινθ. Α'. ε. 10.

σεις συνάπτουσιν ἡμᾶς μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τῶν τειχῶν τοῦ μοναστηρίου διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ βαστάζωμεν τὸ φορτίον αὐτῶν ὥστε ὁ πειρασμὸς ἀναφαίνεται, καὶ ὅπου οὐδόλως προσδοκᾷ τις αὐτόν. Καὶ ὅταν μάλιστα φεύγῃς τὸν κόσμον, ζητεῖ σε καὶ εὐρίσκει σε. Πολλάκις καὶ ἡ ἀγάπη φέρει σε εἰς τὸ μέσον τῶν κυμάτων τοῦ αἵωνος τούτου, καθ' ὧν πρέπει νὰ ἀντιπαλαίσῃς διὰ κόπης καὶ ἰστίων, ἵνα μὴ ἐν τρικυμίᾳ κρημνισθῇς εἰς τὸν βυθόν. Ἐὰν μὴ ἀγωνισθῇς καὶ ἀθλήσῃς, δὲν προοδεύεις εἰς τὴν ἀρετὴν.

Ὅλγα παιδευθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται· ὅτι ὁ Θεὸς ἐπειράσεν αὐτοὺς, καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξιόους ἑαυτοῦ (α). Ὁ μαλθακὸς καὶ ἀνάνδρος στρατιώτης ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην, ἵνα εὕρῃ καιρὸν νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ὀκνηρίαν· ἀλλ' ὁ ἀνδρεῖος στρατιώτης ἀγαπᾷ τὰς ἐργασίας τοῦ πολέμου, ἵνα γυμνάσῃ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις. Καὶ ὁ Θεὸς πειράζει τοὺς δικαίους ἵνα γυμνασθῶσι, καὶ ἐπιδειξώσι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ γείνωσι τέλειοι.

Ὡς περ δοκιμάζεται ἐν καμίνῳ ἄργυρος καὶ χρυσός, οὕτως ἐκλεκταὶ καρδιαὶ παρὰ Κυρίῳ (β). Σκεῖν κεραμέως δοκιμάζει κάμινος, καὶ πειρασμὸς ἀνθρώπου ἐν διαλογισμῷ αὐτοῦ (γ). Συχνάκις ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς, καὶ ἔτι συχνότερον τοὺς ἄλλους· καλύπτομεν τὴν κακίαν ἡμῶν, καὶ υποκρινόμεθα ἀρετὴν. Ὁ ὀργίλος σπουδάζει νὰ φαίνεται γλυκὺς καὶ εὐπροσέηγορος· ὁ ἀλαζονικὸς προσποιεῖται τὸν ταπεινόν. Πάντες φιλοτιμοῦνται νὰ δείξωσιν ἑαυτοὺς ἰσχυρότερους πρὸ τῆς μάχης· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ προσωπεῖον πίπτει, καὶ δεικνύει ἕκαστον τί πραγματικῶς εἶναι.

Προσέσχες τῇ διαβολῇ σου κατὰ τοῦ παιδός μου Ἰώβ; ὅτι οὐκ ἔστι κατ' αὐτόν ἐπὶ τῆς γῆς· λέγει ὁ Κύριος πρὸς τὸν διάβολον, ὅστις ἀποκρίνεται αὐτῷ· Μὴ ὠρεᾶν Ἰώβ σέβεται τὸν Κύριον; οὐ σὺ περιέγραψας τὰ ἔξω αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔσω τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξω πάντων τῶν ὄντων αὐτοῦ κίχλη;

(α) Σοφ. Σολ. γ'. 8.

(β) Παροιμ. ιζ'. 3.

(γ) Σοφ. Σειφ. κζ'. 8.

ἀλλ' ἀπόστειλον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἄψαι πάντων, ὧν ἔχει, ἢ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσῃ (α). — Ἀβραάμ οὐχὶ ἐν πειρασμῷ εὐρέθη πιστός (β); Ὁ Θεὸς ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ, καὶ καθ' ἣν στιγμήν οὗτος ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ τὴν μάχαιραν, καὶ σφάξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἀπέδειξε τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, καὶ θαυμαστὸν ἔδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους παράδειγμα· ὅθεν καὶ ἐρέθη αὐτῷ· Νῦν ἔγνω, ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν (γ).

Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ (δ). Δὲς δεῖγμά τι τῆς δυνάμεώς σου, καὶ εἶπε μετὰ τοῦ Προφητάναντος· Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με· πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου (ε), ἵνα ὁ δοῦλος δοξασθῇ ἐν τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ δούλῳ αὐτοῦ.

Τὸ πνεῦμα ἀμβλύνεται ἐν τῇ ἀργίᾳ· λαμβάνει δὲ δύναμιν διὰ τῶν ὅπλων, καὶ ὁ Θεὸς γυμνάζει τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ διὰ τοῦ πειρασμοῦ. Ὅς οὐκ ἐπειράθη, ὀλίγα οἶδε (ς)· διότι ὁ πειραζόμενος μαθάνει νὰ καταφρονῇ τὸν κίνδυνον, νὰ γνωρίζῃ τὴν πονηρίαν τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ μεταχειρίζηται προσηκόντως τὰ ὅπλα.

Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοὶς περιπέσῃτε ποικίλοις, γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον ἡμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι (ζ).

Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δοκίμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγελάτο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπᾶσιν αὐτόν (η). Τὴν αἰώνιον ζωὴν ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς εἰς

(α) Ἰωβ α. 8. 9—12.

(β) Ματθαῖ. Α'. ε'. 52.

(γ) Γεν. κβ'. 12.

(δ) Πρὸς Τιμόθ. Α'. ε'. 12. Πρὸς Τιμόθ. Β'. ε'. 3.

(ε) Ψαλμ. κέ. 2.

(ς) Σοφ. Σειρ. λδ. 10.

(ζ) Ἰακώβ. α. 2—5.

(η) Αὐτόθι, 12.

τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἀναδεικνυομένους νικητάς. Δὲν δύναται τις νὰ γείνη ἄξιος αὐτῆς, ἐὰν μὴ ὑπομείνῃ γενναίως τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ καταβάλῃ τοὺς πειρασμούς τῆς σαρκὸς, τοῦ δαίμονος καὶ τοῦ κόσμου. Γίνεται δὲ τοῦτο σαφέστερον ἐκ διαφόρων ὀνομάτων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς ταύτην τὴν ζωὴν· διότι λέγεται ἀμοιβή, στέφανος δικαιοσύνης, βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἑκκλησία θριαμβεύουσα.

Ἐὰν ᾖναι ἀμοιβή, εἶναι ἄρα ὁ μισθὸς τῶν ἔργων· μετρεῖται ἄρα κατὰ τὴν ἀξίαν· διότι ἄνευ ταύτης δὲν εἶναι ἀμοιβή, ἀλλὰ μόνον χάρις, εὐνοία, δῶρον, εὐεργεσία· Μακάριοι ἐστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ ὀνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς ποτηρὸν, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χάρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε· ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τῷ οὐρανῷ (α). Ἐπὶ τῷ μισθῷ τούτῳ ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ τάσσεται ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ· ὑπομένων καὶ πάντα κίνδυνον ὑπερνικῶν, γίνεται ἄξιος τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, αὐτὸς ὁ κραταῖος καὶ δυνατὸς ἐν πολέμῳ, δὲν ἀνταρτεῖ τοὺς ἀνάνδρους καὶ ἀδόξους στρατιώτας.

Ὁ στέφανος τῆς δόξης καλεῖται στέφανος τῆς δικαιοσύνης, διότι δίδεται εἰς μόνον ἐκεῖνον, εἰς ὃν καὶ ὀφείλεται· ἀλλὰ δὲν ὀφείλεται, εἰ μὴ εἰς τὸν ἀναδειχθέντα νικητὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγάγηται, τὸν ὁρμὸν τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής (β)· καὶ Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλήεις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ (γ). Αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· Ἰδοὺ, μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν εἰς φυλακὴν, ἵνα πειραθῇτε· . . . γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς (δ). Ἐν τῷ πειρασμῷ δεικνύεται πι-

(α) Λουκ. ς'. 22, 23.

(β) Πρὸς Τιμόθ. Β'. 2, 7, 8.

(γ) Αὐτῶν, ε'. 8.

(δ) Ἀποκάλ. 6'. 10.

στος, ὅστις γίνεται ἄξιος καὶ λαμβάνει τὸν στέφανον τῆς ζωῆς.

Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀνοίγεται μόνον εἰς τοὺς ὑπομείναντας θλίψεις, εἰς τοὺς πειρασθέντας καὶ δοκιμασθέντας καὶ μιμητὰς γενομένους τοῦ Σωτῆρος καὶ Λυτρωτοῦ ἡμῶν, τοῦ πεπειρασμένου κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας (α). διότι *Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν* (β). Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ διασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν (γ)· ἡ οὐράνιος Ἱερουσαλὴμ ὀχυροῦται διὰ τείχους καὶ τείρου· ἐὰν μὴ γείνηται κύριος αὐτῶν ἐξ ἐφόδου, διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τῶν ὅπλων, δὲν θέλεις εἰσελθεῖ εἰς αὐτήν.

Ἐκεῖ ἐν τῷ οὐρανῷ βασιλεύει ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία· καὶ δὲν θριαμβεύει δι' ἄλλο, εἰ μὴ διότι ἠγωνίσθη καὶ ἐπολέμησεν ἄλλοτε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀντέστη πρὸς τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, καὶ τοὺς πειρασμοὺς αὐτῶν κατενίκησε. Δὲν ὑπάρχει δ' ἐκεῖ θρίαμβος, ἐὰν μὴ προηγήθῃ νίκη· καὶ δὲν ὑπάρχει νίκη ἀνευ μάχης. Πάντες οἱ δίκαιοι διήλθον διὰ θλίψεων καὶ πειρασμῶν· καὶ ὅσοι μὲν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἀντιστῶσι πρὸς τοὺς πειρασμοὺς, ἠττηθέντες ἀπεδοκιμάσθησαν· οἱ δ' ἕτεροι νικήσαντες, ἐθριάμβευσαν. Ὁ Θεὸς ἐπέρασεν αὐτοὺς, καὶ εἶρεν αὐτοὺς ἀξιῶνς ἑαυτοῦ, ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς, καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτοὺς· καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάβουσιν, καὶ ὡς σπινθήρες ἐν καλῇ διαδραμοῦνται· κρῖνοισιν ἔσθην, καὶ κρατήσουσι λαῶν, καὶ βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας (δ).

Ἐσο γενναῖος ἐν τοῖς πειρασμοῖς· πολέμησον κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου ὁρεως, καὶ θέλεις γέινει ἄξιος τῆς αἰωνίου βασιλείας.

(α) Πρὸς Ἑβρ. δ'. 15.

(β) Πρὸς Τιμόθ. β'. 6. 10.

(γ) Ματθ. 13. 12.

(δ) Σοφ. Σολομ. γ'. 5-9.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΣ,

ΟΙ ΚΟΡΙΝΘΑΙΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ.

ΠΑΡΕΝΤΕΛΕΣ, ἀδελφοί, τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, τὰ τελεσθέντα εἰς τοὺς δύο ἐνδόξους καὶ κορυφαίους Ἀποστόλους, Πέτρον καὶ Παῦλον. Ἀναμνησθῶμεν ὅποιοι ἦσαν, πρὶν κληθῶσιν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀποστόλοι, καὶ ὅποιοι ἔγειναν, ἀφ' οὗ ἐπέλαμψεν εἰς αὐτοὺς ἡ παναγία τοῦ Θεοῦ χάρις· ἀλλ' ἰδῶμεν ἅμα μετὰ ποίας τελειότητος ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς θείας ταύτης χάριτος διὰ τοῦ ζήλου αὐτῶν, διὰ τῶν ἔργων, διὰ τοῦ βίου, διὰ τοῦ θανάτου! Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ ἵνα οἰκοδομήσῃ οἶκον, ἵνα θεμελιώσῃ πόλιν, ἵνα συστήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείαν μέλλουσαν νὰ κατισχύσῃ διὰ παντός κατὰ πασῶν τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθους, καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ ἰδοὺ ποίους ἄνδρας παρέλαβεν, ἵνα γείνωσι τὰ κυριώτερα ὄργανα τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου! Ἰδῶμεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἄνδρα ἀμυρτωλὸν, πτωχόν, ἀπαίδευτον, καὶ ὅμως διὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀξιωθέντα νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ τοῦ στόματος τούτου, ὅτι ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς πίστεως θέλει οἰκοδομηθῇ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία (α). Ὡς πόσον ἀληθὴ εἶναι τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου Παύλου! Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρὰ καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ (β). Ὡς σοφία τοῦ

(α) Ματθ. ις'. 16—20. Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· σὺ εἶ ὁ Χριστός, » ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· μακάριος » εἶ, Σίμων υἱὸν Ἰωνᾶ ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου » ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ γὰρ δὲ σοὶ λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ » πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πόλαι ἔθους οὐ κατισχύσουσιν αὐ- » τῆς. Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ, ὃ ἐὰν ἐθήσῃς » ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ, ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, » ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

(β) Πρὸς Κορινθ. Α'. β'. 27—30.

(ΕΥΑΓ. ΚΕΡ. ΕΤΟΣ Δ').

Θεοῦ, ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί σου! Πόσον τὰ θαυμάσια ταῦτα δὲν πρέπει νὰ ταραῶσι τοὺς ὑπερηφάνους, καὶ νὰ παρηγορήσωσι τοὺς ταπεινούς!

Ἰδόμεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔτι ἐκπληκτικώτερον παράδειγμα τῆς δυνάμεως τῆς θείας χάριτος καὶ τῶν ἀνεξερευνήτων κριμάτων τοῦ Θεοῦ. Ἀλιεύς ἀγράμματος, ὁποῖος ἦτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἐφαίνετο μὲν ὀλίγον ἐπιτίθεις καὶ ἀρμόδιος ὢν νὰ γείνη ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ διδάσκαλος τῶν Ἰουδαίων, ὁ θεμελιωτὴς τασούτων ἐκκλησιῶν, τέλος, ἀπόστολος, καὶ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων· ἀλλ' ὅμως ἦτο ταπεινὸς καὶ ἀπλοῦς· καὶ τοιούτους ἐκλέγει συνήθως ὁ Θεὸς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγίστων πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐχὶ μόνον δὲν εἶχε τὰς ιδιότητας, αἵτινες ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τοῦ κήρυκος τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλ' εἶχε καὶ διαθέσεις ὅλως ἀντιθέτους πρὸς τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν ἀπλότητα, τὴν συνιστωμένην ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἦτο Φαρισαῖος βλάσφημος, σφόδρα ζηλωτὴς τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ παραδόσεων, ἐνθερμὸς διώκτης τῆς θεμελιουμένης Ἐκκλησίας, λύκος ἄρπαξ, σκαρπίζων καὶ διαφθείρων τὸ ποίμνιον τοῦ Κυρίου· καὶ ὅμως ἐν μιᾷ στιγμή, διὰ θαύματος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἔγεινε σκεῦος ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως, τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱὼν τε Ἰσραὴλ (α). Ὁ λύκος ἐκεῖνος μεταβάλλεται παρὰ ῥῆμα εἰς ἀρνίον· ὁ Φαρισαῖος, ὁ βλάσφημος, ὁ διώκων καὶ πορθῶν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκλείπει, καὶ ὁ Παῦλος γίνεται μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, καὶ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου διαπρύσιος. Τὸ πάθος, ὑφ' οὗ νῦν κατέχεται, εἶναι νὰ ἀφιερῶσιν ἅπαντα τὸν θίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν ἐξάπλωσιν τοῦ θείου ἐκείνου νόμου, οὗτινος ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε διώκτης καὶ πολέμιος. Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου! Ὡ πόσον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ταύτῃ ἐπιστροφῇ διαλάμπουσι τὰ θαυμάσια τῆς τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας, σοφίας καὶ ἀγαθότητος!

Σκεψώμεθα δὲ, ἀδελφοί, πόσον οἱ δύο οὗτοι κορυφαῖοι Ἀπό-

(α) Πράξ. 9. 15.

στολοι, τῶν ὁποίων τὴν ἱερὰν μὴμην πανηγυρίζει ἡ Ἐκκλησίᾳ τῇ κθ' τοῦ παρόντος μηνός, ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς κλήσεως αὐτῶν, καὶ τίνες αἱ ἔξοχοι ἀρεταί, αἱ διαλάμψασαι εἰς τοὺς δύο τούτους μεγάλους φωστῆρας, τοὺς ὁποίους ἔστησεν ὁ Χριστὸς ἵνα καταυγάσωσι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Ἰδωμεν τὸν ἀκήρατον ζῆλον, ὑφ' οὗ ἐκκαίονται ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ τὴν ἀκάματον αὐτῶν προθυμίαν εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν καρτερίαν αὐτῶν ἐν τῇ μακρᾷ ἐκείνῃ σειρᾷ τῶν θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ κινδύνων, οἵτινες τὸν βίον αὐτῶν ὅλον εἰς συνεχῇ καὶ ἀδιάλειπτον θάνατον ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλουσι. Πρὸ πάντων δὲ θαυμάσωμεν τὴν διάπυρον ἀγάπην, τὴν διαφλέγουσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν διδασκάλου. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο δὲν ἔμεινε κεκρυμμένον ἐν τῷ μυχῷ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἀλλ' ἐξεδηλώθη πάντοτε διὰ τε τῆς ἰσχύος τῶν λόγων καὶ διὰ τῆς τοῦ βίου αὐτῶν πολιτείας. Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε (α)' εἶπεν ὁ Πέτρος πρὸς τὸν Σωτῆρα, ἐρωτήσαντα τὸν Ἀπόστολον εἰ ἀγαπᾷ αὐτὸν πλεῖον τῶν ἄλλων μαθητῶν. Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ἐβόα ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἐβεβαίοντο οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαί, ... οὔτε τις κτίσις ἐτέρα θνήσκειται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν (β)' καὶ ὁ βίος αὐτῶν δὲν ἐψευσεν οὐδ' ἐφάπαξ τὰ τῆς καρδίας αὐτῶν αἰσθήματα. Ἡ ἀγάπη δὲ αὕτη κατέστησεν αὐτοὺς ὅλως ὑποταγμένους εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, καὶ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς τὴν ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν νὰ γείνωσι κατὰ πάντα ὅμοιοι τούτου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν διδασκάλου, οἵτινες ἐσεμνύνοντο ὅτι εἶναι μαθηταί· ἡ ἀγάπη αὐτῇ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὸν θάνατον, καὶ ἀνέδειξεν ἄξιους τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου.

Διnéσωμεν, ἀδελφοί, καὶ εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ διὰ τὴν παναγίαν αὐτοῦ χάριν, δι' ἧς ἐδόξασε Πέτρον καὶ Παῦλον, τοὺς κορυφαίους τῶν Ἀποστόλων, τοὺς δύο τούτους ἐδραίους καὶ ἀσα-

(α) Ἰωάν. κβ. 15.

(β) Πρὸς Ῥωμ. ἡ. 35. 38. 39.

λεύτους στύλους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σπουδάζωμεν νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῶν διδασμάτων, ἅτινα οἱ ἅγιοι οὗτοι ἔδωκαν ἡμῖν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ· ἐπιμεληθῶμεν δὲ μάλιστα νὰ διδασθῶμεν παρ' αὐτῶν τὴν ἀσκησιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιωθῶμεν τοῦ ἁγιασμοῦ, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὕφεται τὸν Κύριον (α).

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ.

Μείνασα χήρα μετὰ περιουσίας μικρᾶς, ἡ κυρία ^{***}, ἥτις κατεῖχεν ἄλλοτε ἐν μιᾷ τῶν ἐπαρχιῶν διακεκριμένην θέσιν, ἦλθε πρὸ τινων ἐτῶν νὰ κρύψῃ τὴν δυστυχίαν της εἰς τὴν τύρβην τῆς πρωτεύουσας. Εἶχε δὲ μεθ' ἐαυτῆς μονογενὲς θυγάτριν, ἐξαετὲς τὴν ἡλικίαν, ὡραῖον καὶ ἀξιέραστον, τὸ ὁποῖον ἀνέτρεφε μετὰ τρυφερᾶς καὶ φιλοστόργου φροντίδος. Ἠλπίζεν ὅτι διὰ πολλῆς ὑπομονῆς καὶ πολυειδῶν στερήσεων ἠθέλε φθάσει εἰς τὴν ποθεινὴν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ἡ προσφιλεστάτη αὐτῆς θυγάτηρ ἠθέλεν ἀποκτήσει διὰ στερεᾶς καὶ λαμπρᾶς ἀνατροφῆς τὰ μέσα βίου ἐντίμου δι' ἐαυτήν, καὶ στηρίγματος διὰ τὴν μητέρα της· δὲν ἐφείδετο λοιπὸν οὐδενὸς κόπου, οὐδεμιᾶς φροντίδος καὶ θυσίας, εἰς τὸ νὰ κοσμήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς νέας Εὐφροσύνης δι' ὅλων τῶν ἐφικτῶν εἰς τὸ γένος καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς γνώσεων. Ἡ νεᾶνις, σπουδάζουσα ἐπιμελῶς τὰ ἐπιπονώτερα τῶν μαθημάτων, ἐσπουδάζε συγχρόνως καὶ τὴν μουσικὴν, διότι ᾗσθάνετο ἐαυτὴν ἐλκυομένην πρὸς οὐρανίαν τινὰ ἁρμονίαν, ἐπικρατοῦσαν ὅλων αὐτῆς τῶν αἰσθημάτων. Ἐνασχολουμένη δὲ εἰς τὰ μαθήματα καὶ τοὺς ῥεμβασμοὺς αὐτῆς, δὲν ἐνόει ὅτι τὸ ἐλαφρὸν τῆς ἀνατροφῆς της φορτίον βαρύτερον ἀκόμη ἦτον εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς μητρὸς αὐτῆς· δὲν εἶδε λοιπὸν καὶ δὲν ἐγνώρισε τὴν περιστοίχι-

(α) Πρὸς Ἑβρ. 10', 14.

ζουσαν αὐτὴν στενοχωρίαν, εἰμὴ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ μήτηρ αὐτῆς, λαβοῦσα αὐτὴν κατ' ἰδίαν καὶ χύνουσα θερμὰ δάκρυα, εἶπε πρὸς αὐτήν· « Πτωχὴ καὶ ἀγαπητὴ μου θύγατερ, ἤθελα νὰ σοῦ τὸ κρύψω ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ νὰ προχωρήσω περαιτέρω· ἐξήντηλα ὅλα μου τὰ μέσα εἰς τὴν τροφὴν καὶ ἀνατροφὴν σου, καὶ σήμερον εὐρίσκομαι εἰς παντελὴ στέρξειν. Ἴδου τὸ τελευταῖόν μου τάληρον, καὶ, τούτου δαπανηθέντος, δὲν ἤξεύρω πλέον ποῖαν θύραν νὰ κρούσω ζητοῦσα τροφὴν. Τί ἔχομεν νὰ γείνωμεν, Θεέ μου πανάγαθε; »

Ἡ μικρὰ Εὐφροσύνη ἤκουσε μετὰ θλίψεως τὴν ἀπελπιστικὴν ταύτην ὁμολογίαν· ἔπειτα δὲ, ἀναλαμβάνουσα τὴν παιδικὴν αὐτῆς φαιδρότητα, ἐπήδησεν εἰς τὸν λαμόν τῆς μητρός της, ἐσφόγγισε διὰ πολλῶν καὶ θερμῶν φιλημάτων τὰ δάκρυά της, καὶ, ἀφελῶς μειδιῶσα, εἶπε·

— Μὴ λυπῆσαι, καλὴ μου μήτηρ· ἔχε θάρρος, μὴν ἀπελπίζεσαι. Πολλὰκις μοῦ εἶπες ὅτι ὁ Χριστός, ὡς φιλόανθρωπος, δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τοὺς δυστυχεῖς· ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι ἀγαπᾷ κατ' ἐξοχὴν τὴν δέξιν τῶν παιδιῶν. Τοῦτο ἀρκεῖ· ἐγὼ εἰς αὐτὸν ἐλπίζω· ἔχω μίαν καλὴν ιδέαν, ἄφες με νὰ τὴν ἐκτελέσω.

Ἡ περίλυπος μήτηρ ἐνηγκαλίσθη τὸν παρηγοροῦντα αὐτὴν ἄγγελον, καὶ ἔπειτα δὲν ἐνθυμήθη πλέον τοὺς λόγους τούτους.

Ἄλλ' ἡ Εὐφροσύνη ἐπλησίασεν εἰς τὴν μικρὰν της τράπεζαν, καὶ, ἐκλέξασα τὸ ὀρχιότερον ἐκ τοῦ χαρτίου της φύλλον καὶ τὸ καλῆτερόν της κονδύλιον, καὶ φιλοτιμουμένη νὰ γράψῃ μὲ τὴν καθαρωτέραν καὶ εὐειδεστεράν αὐτῆς γραφὴν, ἐγέμισε προθύμως τὴν σελίδα, καὶ ἐδίπλωσεν ἔπειτα τὸ φύλλον ἐν εἶδει ἐπιστολῆς. Καὶ ἐπιστολὴ ἦτον τῷ ὄντι, διὰ τῆς ὁποίας ἡ νέα μουσικὴ ἐξέθετεν εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν αὐτῆς τὴν θέσιν τῆς ἀγαθῆς της μητρός καὶ τὴν δυστυχίαν τῆς οἰκογενείας της.

Γράψασα δὲ, διπλώσασα καὶ σφραγίσασα τὴν ἐπιστολὴν, ἐπεγράψεν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

Τῷ Κυρίῳ,

Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ κτ.λ.

Εἰς ὠφελεὺς

Ἄλλὰ πῶς νὰ στείλῃ τὴν ἐπιστολὴν τῆς; Ἐστοχάσθη πρῶτον νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὸ ταχυδρομικὸν κιβώτιον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ· ἀλλ' ἡ ιδέα ὅτι βέβηλοι χεῖρες τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ταχυδρομείου ἤθελαν τὴν ἐγγίσει, τὴν ἀνεχαίτισε.

Τότε ἐσυλλογίσθη ὅτι εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου *** ὑπῆρχε κιβώτιον δεχόμενον τὰ ἐλέη διὰ τοὺς πτωχοὺς, καὶ φέρον τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· α' *Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ* β. Βεβαίως, εἶπεν, ἂν ὁ Θεὸς δανείζεται, πρέπει νὰ ᾖ παρὼν ὧστε νὰ λαμβάνῃ τὰ προσφερόμενα δάνεια. Ὁ Χριστὸς λοιπὸν ἐπιφέρει τὸ κιβώτιον τῶν πτωχῶν. Ὅποια ιδέα! Ἰδοὺ ἡῶρα τὸ μέσον τῆς ἀποστολῆς πρὸς τὸν οὐρανόν. Οἱ ἐφορεύοντες τὸ κιβώτιον αὐτὸ ταχυδρομικοὶ ἐπιστάται πρέπει νὰ ᾖναι ἄγγελοι.

Ἐρρίψε λοιπὸν ἡ μικρὰ εἰς τὸ κιβώτιον τοῦτο τὴν ἀφελῇ αὐτῆς ἐπιστολὴν.

Ἄλλ' ὁ ἐφημέριος ἐκύτταζεν ἐκ γωνίας τινὸς τῆς ἐκκλησίας τὰ κινήματά τῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς κλέπτριαν, ἀλλ' ἡ ιδέα αὕτη ἀπεμακρύνθη ταχέως ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἦνοιξε τὸ κιβώτιον, ἔλαβε καὶ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν, καίτοι μὴ ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, καὶ τὴν ἐπύριον, συνεννοηθεὶς μετὰ πλουσίας τινὸς οἰκογενείας τῆς ἐνορίας, ἔστειλεν εἰς τὴν πτωχὴν οἰκογένειαν βοηθήματα παντὸς εἶδους μετὰ τῆς ἀπλῆς καὶ συντόμου ταύτης ἐπιγραφῆς· α' *Ἀπόκρισις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ* β.

**

ΕΝΤΙΜΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΔΙΑΣΗΜΟΥ ΑΝΔΡΟΣ.

Πάντοτε τὰ καλὰ ἔργα κινοῦν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμόν ἡμῶν· ἀλλὰ τὰ θέλητρά αὐτῶν εἶναι γοητευτικώτερα ὅταν ὁ πράττων αὐτὰ ἀνῆκῃ εἰς τὴν χορείαν τῶν διασήμων ἀνδρῶν. Εἵμεθα λοιπὸν βέβαιοι ὅτι μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως θέλουν ἰδεῖ οἱ ἀναγνώσται τὰς ἐξῆς ἐναρέτους πράξεις τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀποβιώσαντος ἐνδόξου τῆς Γαλλίας ποιητοῦ Βερανζέ.

Ἐπῆγε ποτε ὁ περίφημος ποιητὴς εἰς τραπεζίτου τινὸς φίλου του, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν·

— Ἰδοὺ τριάκοντα χιλιάδες φράγκων τὰ ὑποῖα σήμερον ἔλα-

θα και δὲν ἤξεύρω τί νὰ τὰ κάμω. Δι' ἐμὲ εἶναι ξένα καὶ χρηματιστήριον, καὶ μετοχαί, καὶ ὑποθέσεις ἐμπορικαί. Διάθεσε, σὲ παρακαλῶ, τὰ χρήματα ταῦτα καθὼς γνωρίζεις· ἐναποθέτω τὴν φροντίδα ταύτην ὁλωσδιόλου εἰς χεῖράς σου.

Ὁ φίλος ἀνέλαβε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς φιλικῆς τοῦ ποιητοῦ αἰτήσεως. Ἐπὶ τινα ἔτη τὰ πάντα ἐχώρουν κατὰ ροὴν, καὶ ὁ Βερανζὲ ἐλάμβανε τακτικῶς τοὺς τόκους τῶν χρημάτων του. Μίαν τῶν ἡμερῶν ὅμως ἦλθεν ὁ φίλος του νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ καὶ τοῦ ἔφερε τὰς τριάκοντα χιλιάδας φράγκων.

— Διατί μοῦ ἔφερες τὰ χρήματα ταῦτα, καὶ τί θέλεις νὰ τὰ κάμω; εἶπεν ὁ Βερανζέ. Ἐγὼ δὲν τὰ ἐζήτησα.

— Δὲν θέλω πλέον νὰ τὰ κρατήσω, ἀποκρίνεται ὁ φίλος. Ἐγὼ ἀποσύρομαι τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐκκαθαρίζω τὰς ληψοδοσίας μου. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν δύναμαι νὰ φροντίσω πλέον περὶ τῶν χρημάτων σου, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ λάβῃς.

— Τί πειράζει ἂν ἀποσύρῃς τοῦ ἐμπορίου; ἀποκρίνεται ὁ ποιητής. Τὰ χρήματά μου τὰ διαθέτεις ὡς φίλος, ὅχι ὡς τεραπεζίτης.

— Ὅχι, δὲν ἐνεργῶ πλέον πράξεις ἐμπορικὰς.

— Ἐγὼ δὲν ζητῶ παρὰ σοῦ πρᾶξιν ἐμπορικὴν, ἀλλὰ φιλικὴν χάριν.

— Ἀπολύτως ἀδύνατον.

— Αἶ λοιπόν! δὲν σὲ πιστεύω παντάπασι. Κάτι τι μοῦ κρύπτεις. Ἐλξ, λέγε, θέλω νὰ μάθω τὸ ὑποκρυπτόμενον μυστήριον.

Ὁ φίλος ἀρνεῖται καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι μυστήριον δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι μόνη αἰτία τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀργυρίου εἶναι ἡ λεχθεῖσα. Ὁ Βερανζέ ἐπιμένει· ὁ φίλος θορυβεῖται καὶ τέλος ὁμολογεῖ ὅτι εὐρίσκεται εἰς θέσιν δεινὴν, ὅτι πολλῶν πτωχεύσεις τὸν ἐκλήνησαν, καὶ ὅτι φοβεῖται ὅτι θέλει ἀναγκασθῇ νὰ καταθέσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ δικαστήριον τὰ ἐμπορικὰ βιβλία του. Ταῦτα δὲ λέγων προσθέτει·

— Οἱ πλούσιοι τῶν πελατῶν ἔμποροῦν καὶ νὰ χάσωσι μέρος τῶν ἐμπεπιστευμένων εἰς ἡμᾶς χρημάτων· σὺ ὅμως, ὅστις οὕτε ἐκερδοσκοπήσεις, οὕτε ἐνότητες νὰ ἐμφοκινδυνεύῃς τι, εἶναι δὲ

αὕτη ὅλη σου ἡ περιουσία, πρέπει ἀφενύτως νὰ λάβῃς τὰ χρήματά σου.

— Ἀγαπητὲ φίλε μου, εἶπεν ὁ Βερανζέ, δὲν συλλογίζεσαι ὅτι, ἐνῷ πιστεύεις πῶς πράττεις ἔργον δίκαιον καὶ ἐπαινετόν, πραγματικῶς ἡ διαγωγή σου εἶναι τόσον ἐπιλήψιμος, ὥστε κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἤθελα συγκατατεθῇ νὰ γείνω συνενοχός σου. Ἡ πτώχευσίς σου εἶναι εἰλικρινὴς καὶ ἀδόλος· δὲν θέλω λοιπὸν χάριν ἐμοῦ νὰ παραβῇς τὸ καθήκόν σου, οὔτε δέχομαι νὰ παραβῶ τὸ ἐδικόν μου. Λάβε, λάβε τὰ χρήματα ταῦτα καὶ ὑπάγε εἰς τὸ καλόν.

Ὁ τραπεζίτης, κατανυχθεὶς, ἔλαβεν ἀκουσίως τὰ χρήματα καὶ ἀνεχώρησε. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐκηρύχθη ἡ πτώχευσις αὐτοῦ, καὶ ὁ Βερανζέ ἔλαβε μόνον τὸ δεκατημόριον τῶν χρημάτων του.

Πόσοι ἄρᾳ γε τῶν ἀνθρώπων ἤθελαν μιμηθῇ τὸν ποιητὴν Βερανζέ;

Μία τῶν τελευταίων πράξεων τοῦ Βερανζέ; πρὶν ἢ ἀποδώσῃ εἰς τὸν Πλάστην τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πνοήν, ἦτον ἡ ἐξῆς· ἐζήτησε νὰ φέρωσιν ἐνώπιον τῆς κλίνης του ὅλας τὰς ὁμολογίας διαφόρων ἀνθρώπων οἵτινες εἶχαν λάβει παρ' αὐτοῦ δάνεια, καὶ ἐκεῖ, ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του, ἀπήτησε νὰ καῶσι, συμπληρώσας οὕτω τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς εὐεργετημάτων του.

Ἡ θεία εὐσπλαγχνία ἀντήμειψε τὸν φιλάνθρωπον ποιητὴν, ἀποστείλασα εἰς αὐτὸν γλυκὺν καὶ ἱλαρὸν θάνατον. Κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, ἐφαίνοντο ἐξοφλούμενα τὰ ὀφειλήματα αὐτοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ἐξώφλησε τὰ πρὸς αὐτὸν τῶν ὀφειλετῶν του χρέη.

**

Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ,

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΑΙ ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ,

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΝ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΝ.

Κύριοι,

ΕΓΓΕΙΘΗΣ εἰς τὰς παραγγελίας τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ἔρχομαι νὰ ὁμιλήσω ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐνδόξου καὶ αἰοδύμου φίλου μου Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ἄλλ' εἶμαι ἀνεπιτηδεύωτος εἰς τοῦτο· ἡ θλίψις συνέχει τὴν γλῶσσάν μου· τριακονταετῆς ἐνθυμήσεις φιλικῆς σπανίως σκιασθείσης ἀπὸ ψυχρότητά τινα, βαρύνουσι τὴν διάνοιάν μου· γνωρίσας δὲ θαυτάτα τὸν ἄνδρα, φοβοῦμαι μήπως ταραξῶ μὲ λόγους ἀσθενεῖς τὸ σιωπηλὸν καὶ τὸ πάνδημον πένθος τῆς ἡμέρας· φοβοῦμαι μάλιστα μήπως ὁ ἐν τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἰσχυρὸς εὖρῃ ἀνίσχυρον ἀφηγητὴν καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων του.

Ἰσχυρὸν τῷ ὄντι ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ ἦτο τὸ πρὸ 76 ἐτῶν γεννηθὲν παιδίον εἰς Λιανοκλάδι τῆς Θεσσαλίας, εὐτυχῆσαν νὰ διδαχθῇ γράμματά τινα ἐν τῇ πατρίδι του. Μόλις ἐπρόκυψε τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, καὶ ἠσπάσθη ἐνθουσιωδῶς τὸν κληρικὸν βίον, χειροτονηθεὶς διάκονος ἐν Αλ-ρίτση καὶ πρεσβύτερος ἐν Βουκουρεστίῳ. Προσκληθεὶς εἰς Βιένναν, διέμεινεν ὡς ἑφημέριος ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη, ἀπῆλθεν ὕστερον εἰς Γοτίγγην διὰ νὰ καταρτισθῇ εἰς τὴν θεολογίαν, καὶ νὰ διδάξῃ ἐν Κερκύρᾳ τὴν θείαν ταύτην ἐπιστήμην.

Ἄλλ' ἀντὶ τῆς Κερκύρας ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσκα-λοῦσαν εἰς τὸν ἀγῶνα τὰ σκορπισμένα τέκνα τῆς, καὶ διωρίσθη τῷ 1823 ἑφορος τῶν σχολείων καὶ τῆς παιδείας. Δι' ἀδελὰς τῆς Βουλῆς ἐπὶ μικρὸν τῆς Ἑλλάδος μακρυνθεὶς, καὶ διδάξας ἐν Κερκύρᾳ, ἐπανῆλθε πάλιν τὸ ἔτος 1825 κατὰ πρόσκλησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἐν καιρῷ μεγάλων τῆς Ἑλλάδος κινδύνων,

καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τῆς ἐθνικῆς τυπογραφίας καὶ συντάκτης τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος.

Ἦτο μέλος τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως, ἣτις ἐξελέξατο κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν αἰίδιμον Καποδίστριαν· ἐπὶ δὲ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ πάσης ἀρχῆς παρητήθη, παρὰ δὲ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα ἑφορος τῶν σχολείων, μέχρι τῆς ἀνοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Παιθεὶς μετέπειτα ἀναιτίως, ἀπεδείχθη καθηγητὴς τῆς φιλολογίας· μετετέθη ὕστερον εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν, ὅπου ὀλίγον ἐδίδαξε, καὶ ἀνεπαύθη χθὲς πλήρης μὲν ἡμερῶν, ἀλλ' ἀώρως ἀποθανὼν, διότι ἔφερε γενναίως καὶ ζωντῶς τὸ γῆρας του, ἐμμένων εἰς τὰ αὐτὰ φρονήματα, εἰς τὰς αὐτὰς φιλίας, εἰς τὰς αὐτὰς προσδοκίας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν πατριωτισμὸν.

Πῶς ἐπλήρωσεν ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ τὴν μακρὰν ταύτην διάρκειαν τοῦ χρόνου, ζήσας ἐν διαφόροις χώραις καὶ μεταξὺ διαφόρων περιπετειῶν; Ἡ ψυχὴ του ἰσχυρῶς δημιουργημένη, ἐπέβαλεν εἰς τὸ πολύπλοκον τοῦ βίου του δράμα ἐνότητα πάγιον καὶ ἀνένδοτον, ἐνότητα συλλογισμῶν καὶ ἔργων, προτιθεμένην μὲν δύω σκοποῦς, εἰς ἓνα δὲ μόνον ἀπολήγουσαν, τὴν εὐκλειαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν εὐκλειαν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος ἐκάστου χριστιανοῦ, καὶ ἰδίως ἐκάστου ἱερέως τῆς Ἐκκλησίας. Ποῖος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡγάπησεν ἐνθερμότερον τοὺς φίλους του ἢ τὰ φρονήματά του, ἢ ὅτι ῥαγδαίότερον ὑπερασπίσθη τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν!

Ἡ ψυχὴ του οὐδέποτε εὐρέθη εἰς περιέχον χλιαρὸν, καὶ ὅτε κατὰ πρῶτον ἡσπᾶσθαι τὴν ἱερωσύνην, ἀδιήγητος ἦτον ἡ αὐστηρότης ἣν ἐπέβαλεν εἰς τὸ σῶμά του, κατατρώγων πᾶν ὑλικόν καὶ ἐγκόσμιον πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς. Τὰ δάκτυλά του μέχρι γῆρας ἔφερον τὸν τύπον τῶν γονυκλισιῶν καὶ τῶν μετανοιῶν. Ἐν Βιέννῃ ἐφημερεύων, καὶ ὀρθοτομῶν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν πιστῶν, συνέλαβε τὴν ιδέαν καὶ ἐξέδωκε μετὰ τοῦ μακαρίτου Κοκκινάκη τὸν Λόγιον Ἑρμῆν, περιοδικὸν σύγγραμμα σπουδαῖον, ἐκφράζον καὶ διαδίδον φιλολογικὰς καὶ

πολιτικὰς δοξασίας ὁμοίας μὲ τὰς τοῦ Κοραΐ, καὶ ἀνεγείραν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τῶν ἐλευθέρων ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης, οἵτινες μὲ καρδίαν πάλλουσαν ἐκ δισταγμοῦ καὶ ἐλπίδος ἡρώτων ἂν τῷ ὄντι ἡ Ἑλλάς ζῇ!

Θεόκλητος ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο μεμυημένος τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἀλλ' ἐν Βιέννῃ μετ' ἄλλων φιλογενῶν ἀνδρῶν ἐργαζόμενος, προητοίμαζε τὰ τῆς ἐπαναστάσεως· ὁ δὲ Λόγιος Ἑρμῆς, ὅστις ἀναφέρεται ὡς πρῶτον περιοδικὸν σύγγραμμα τῆς Ἑλλάδος, ἐξῆπτε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα, καὶ ἐγένετο ὄργανον τῆς ἐθνεγερσίας.

Ἐν Γοτίγγῃ ἀκαθέκτως παρεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας, μιμούμενος, ὡς ὁ ἴδιος λέγει ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ του, τὸν Βυγένιον καὶ τὸν Θεοτόκην, πλησίον τῶν ὁποίων κατατάσσεται.

Ἡ φωνὴ τῆς ἐπαναστάσεως ὠδήγησε τὰ εἴημά του εἰς Ἑλλάδα ἀντὶ τῆς Κερκύρας, ὅπου προσεκλήθη παρὰ τοῦ αἰδίου Γκιλφόρδου, καὶ ἡ πρώτη φροντίς του ἦτον ἡ ἐν Καλάμαις σύστασις τῆς πρώτης ἐφημερίδος τῆς Ἑλληνικῆς Σάλπιγγος, τῆς ὁποίας ἡ ἐιβλιοθήκη του διασώζει τὰ τέσσαρα φύλλα, τὰ μόνα ἐκδοθέντα.

Ἀποτυχὼν τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ φύλλου τούτου, ἐπλησίασεν εἰς τὴν πατρίδα του Θεσσαλίαν, καὶ συνέπραττε μετὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου διοικοῦντος τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 29 Ἰουνίου τοῦ 1822, ὅτε ὁ Δράμαλης διέβη τὸν Σπερχεῖον μετὰ 25 χιλιάδων εὐόπλων πολεμιστῶν, ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον ἀπροϋλακτος καὶ εἰς ἐσχάτην ἀνωμαλίαν, ἐκ τῆς ἀλληλομαχίας τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τοῦ φόνου τοῦ Νούτζου καὶ τοῦ Παλάσκα. Ὁ Ἀρειος Πάγος εὐρίσκειτο εἰς Ξηροχωρὶ· ὁ δὲ Δράμαλης ἐφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἐρημώσας τὰς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σπερχεῖο ἑλληνικὰς χώρας. Πρὶν δὲ ἡ ἀφίχθῃ εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἀπέσπασε καὶ ἐστείλεν εἰς Χαλκίδα 1,200 ἐνόπλους ὑπὸ τὸν Τζεγκατζῆν Ἀλῆ Πασᾶν, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὸ φρούριον, παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἀποκλειόμενον, παρέλαβε τοὺς πολιορκουμένους, ὥρμησεν εἰς Βρυσάκι, καὶ διέλυσεν εὐκόλως τὸ ἐν αὐτῇ τῇ θέσει συστημένον ἑλληνικὸν

στρατόπεδον, χηρεύον τοῦ πρὸ ὀλίγου πεσόντος ἀξίου ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀγγελῆ.

Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα νὰ σχηματίσῃ πάλιν στρατόπεδον. Λαβὼν τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔτρεξεν εἰς Σκόπελον, ὅπου εὔρε τὸς Μακεδόνas ἐλθόντας αὐτοῦ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐν Κασσάνδρᾳ καὶ Ὀλύμπῳ ἀγῶνος· τοὺς παρεμύθησε, τοὺς ἐθέρμανε διὰ τοῦ λόγου του, καὶ ἀρχηγουμένους ὅλους ἀπὸ τὸν Διαμαντὴν ὠδήγησεν εἰς Εὐβοίαν. Ἡ θέσις τοῦ Βρυσάκι ἀνεκτήθη, καὶ συνέστη πάλιν ἐν αὐτῇ τὸ στρατόπεδον· ἐδιώχθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ φρούριον, καὶ ἀπεκρούσθησαν δις καὶ τρίς ἐξελθόντες.

Τὸ στρατόπεδον κινδυνεύσαν νὰ διαλυθῇ, πάλιν συνεκροτήθη διὰ τοῦ ἀκαμάτου ζήλου τοῦ Φαρμακίδου καὶ τοῦ Διαμαντῆ, καὶ ἤθελε φέρεи τὴν πτώσιν τῆς Χαλκίδος, συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὰ παθήματα τοῦ Δράμακῃ ἐν Πελοποννήσῳ, ἃν χριστιανικαὶ χεῖρες δὲν ἐνεθάρρουν καὶ δὲν ἐφωδιάζον αὐτὸ διὰ τροφῶν. Ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Φαρμακίδου ἦτο τόσῳ μεγάλη κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν, ὥστε ὁ Ὀδυσσεύς, ἐκπολεμωμένος πρὸς τὸν Ἀρείον Πάγον, καὶ βλέπων πιθανὴν τὴν πτώσιν τῆς Χαλκίδος, ἐφοβεῖτο τὴν Διοίκησιν αὐτὴν καὶ τὸν ἀκούραστον ἱερέα, ὅστις τῷ ὄντι ἐνέσταζε θάρρος καὶ ἰσχύϊν εἰς τὰς δειλιώσας καρδίας, ἐπέσπευδε τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου, καὶ ἐσχεδίαζε μετὰ ταῦτα τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀνταρσίας τόσοσιν ἐπικινδύνου, ὅσων καὶ ὁ ἐχθρός.

Μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν ὁ Φαρμακίδης εἰς Τρίπολιν, ὅπου παραδόξως ἀνηγέρθη ἡ περὶ προεδρίας τοῦ νομοθετικοῦ πάλιν. Ἀπαχωρήσας δὲ ἐκ Τριπόλεως ὄχι ἀπὸ φόβον τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἠσθάνθη, ἀλλὰ φεύγων καὶ μισῶν τοὺς στασιασμοὺς, ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν. Ἐκ τῆς νήσου ταύτης ἀναχωρήσας δι' ἀδείας τῆς Βουλῆς, ὡς προεῖπον, ὑπῆγεν εἰς Κέρκυραν, ἐκπληρῶν ἀρχαίαν πρὸς τὸν Γκιλφόρδον υπόσχεσιν, καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τὴν θεολογίαν λίαν εὐδοκίμως, ἐν τῷ μόνῳ ὑπάρχοντι τότε ἀνωτάτῳ ἑλληνικῷ ἐκπαιδευτηρίῳ, τὸ ὁποῖον προητοίμασε τῇ

Ἑλλάδι ἄνδρας μέχρι τοῦδε διαπρέποντας ἐν διαφοροῖς σταδίοις.

Κατὰ τὸ 1825 ἐπέστρεψε καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐθνικῆς τυπογραφίας καὶ τῆς ἐφημερίδος. Ἡ Διοίκησις, ὡς λέγει τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ, ἐμπιστεύεται εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὴν παιδείαν τοῦ τὴν λειτουργίαν ταύτην. Δὲν τῷ ἀνέθεσαν ἡ Διοικήσις ἔργον λαθραῖον, ἀλλὰ ἔργον δημόσιον, ἀπαιτοῦν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, τὸ ὅποιον λυσιτελῶς καὶ γενναίως ἐξεπλήρωσεν. Ἦν δὲ ὁ Θεόκλητος διὰ τῶν διαφορῶν τούτων ἔργων ὁ πατὴρ τῆς περιοδικῆς δημοσιότητος.

Κύριοι· ἐπὶ τοῦ αἰδίου Κυβερνήτου ἀντεπολιτεύθη καὶ ἐφυλακίσθη, ἐπὶ πολιτικῷ δῆθεν ἀδικήματι, καὶ ἐδικάσθη, ἀλλ' ἀπελύθη δι' εὐγλώττου ὑπερασπίσεως ἀρχαίου τινὸς δικαστικοῦ, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φαρμακίδου συνδέεται εὐτυχῶς μετὰ τὴν καθιέρωσιν μεγάλης ἀρχῆς, ὅτι ἀπαρabiάστων τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν· ἀρχῆς, ἐγγραχαλθείσης ὕστερον εἰς τὸ σύνταγμα παρὰ τῆς συνελεύσεως τῆς γ' Σεπτεμβρίου.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς ἀντιβασιλείας, ἤρξατο ἡ δραστηριότης τοῦ νὰ εὐρίσκη τροφὴν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως. Οὐδέποτε ἀπέκρυψεν ὁ ἴδιος τὴν συμμετοχὴν τοῦ εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἑκκλησίας. Αὐτὸς ἔδωκε τὸ σχέδιον τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως, ἥτις διὰ τοῦ κατὰστατικοῦ τοῦ 1833 καθιερώθη. Ὅτε δὲ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἱεροῦ τόμου τὸ οἰκοδόμημα ἐκινδύνευσε νὰ καταρῆυσῃ, ὁ Φαρμακίδης διὰ τῆς φλογώδους ἐκείνης συγγραφῆς τοῦ ὑπεράσπισε τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτονομίας ἐκκλησιαστικῆς Ἑκκλησίας, καὶ ἐθέρμανε ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τοὺς πλέον ἀδιαφόρους, καὶ συνεκλόνησε καὶ ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν ἀρχαίας πεποιθήσεις. Οὔτε ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ, οὔτε ὡς δημοσιογράφος ἔλαβον μετοχὴν τινα εἰς τὴν πάλιν ἐκείνην, ἀλλ' ἤμῃ θεατὴς περίεργος, καὶ θεατὴς ἐκθαμβὸς τῶν γενομένων.

Ἦτο τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστον θέαμα πῶς ὁ ἀπερίττευτος ἐκεῖνος καὶ ῥαγδαῖος λόγος πρέχων, ὡς ὠκεάνειον κύμα, παρέσυρε πᾶν τὸ ἐπιπροσθούν καὶ κατέπληττε καὶ ἐχθροῦς καὶ φίλους! Εἰς δύο ἐβδομάδων διάστημα τὰ πάντα μετεβλήθησαν, καὶ, ὑπὸ τὴν ἐπιρ-

ρσὴν τοῦ ἰσχυροῦ λόγου τοῦ, ὁ δεῦτερος περὶ Ἐκκλησίας νόμος ἐπλησίωσεν, ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, εἰς τὸ καταστατικόν.

Ἀλλὰ, Κύριοι, μήπως ἄσεβῳ ἄκων περὶ τὰ δόγματα ἢ τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, μήπως γίνωμαι ἐγκωμιστὴς ἰταμοῦ τινος νεωτεριστοῦ καὶ αἵρεσιάρχου. Ἀπαγε! Ἀποκρούω τοιαύτην ὑπόνοιαν. Ἐν τῷ τεσσαράκονταετῇ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος θίω μία αἵρεσις ἀνεφάνη, καὶ αὕτη κατεδικάσθη ἀπηνῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ λόγου, παρὰ τοῦ Φαρμακίδου, οἰκτείροντος τοῦ αἵρεσιάρχου τὴν πλάνην, τείνουσαν νὰ διαθλάσῃ τὴν ἐνότητα τῆς ὁρθοδόξου χριστιανωσύνης.

Ὁ Φαρμακίδης θερμῶς ἐπρέσβευε τῆς ὁρθοδόξου ἐνότητος τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἀπεδοκίμαζεν ἐνότητα προσωποποιουμένην εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ποτὲ μὲν μεγαλοφυῆ, ποτὲ δὲ ἀσθενῆ καὶ ἀνίκανον, καὶ διὰ τοῦτο κινδυνεύουσαν εἴτε διὰ τῆς πολυπράγμονος μεγαλοφυΐας, εἴτε διὰ τῆς ἀσθενείας τῶν οἰκειοποιουμένων αὐτὴν. Ἀπέκρουε μάλιστα ἐνότητα κινδυνოდῶς συμπεριπλεκομένην μὲ κοσμικὰ συμφέροντα, καὶ ναυαγοῦσαν ἐνίστατε μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐπίστευεν εἰς ἐνότητα συγκεντρουμένην εἰς πᾶν ὅ,τι ἱερὸν καὶ θεῖον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅπως καὶ τὸ σύνταγμα πρεσβεύει σήμερον καὶ κηρύττει.

Ἡ θεία αὕτη ἐνότης ἀποδέχεται πολλῶν ὁρθοδόξων ἐκκλησιῶν τὴν αὐτόνομον διοίκησιν, ἥτις ἀκολουθεῖ τὰς πολιτικὰς μεταβολάς. Τὸ αὐτόνομον κράτος ἀπαιτεῖ καὶ Ἐκκλησίαν αὐτόνομον. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ὁρθοδόξου πληρώματος.

Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις δὲ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐκ τῶν τεσσάρων μορφῶν ὑφ' ἃς αὐταὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὸν κόσμον Ἐκκλησίας κατακυριευούσης τοῦ κράτους, ἢ ἱεροκρατίας κράτους κατακυριεύοντος τῆς Ἐκκλησίας καὶ καταπιέζοντος αὐτὴν, ἢ κοσμικῆς παμβασιλείας Ἐκκλησίας ὅλως αὐτονόμου καὶ κράτους ἀδιαφοροῦντος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ Ἐκκλησίας αὐτονόμου καὶ παρὰ συνόδου διοικουμένης, κατὰ τὰ δόγματα, τοὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις, ὑπαρχούσης δὲ ἐν τῷ κράτει καὶ προστατευομένης ὑπὸ τοῦ κράτους αὕτη τὴν τελευταίαν μορφήν ἐδέχθη καὶ ἐπίστευσεν ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ, ὡς τὴν μόνην

σύμφωνον με τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἐπρέσβευσε ὁ Θεόκλητος, καὶ ποῖος δὲν πρεσβεύει τοῦτο σήμερον; Εἶναι ἡ τοῦ συντάγματος πεποιοήσις· αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ ἐκηρύχθησαν ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐν ἄλλοις τόποις, ὅπου ὑπάρχει ὀρθοδοξία, καὶ πρεσβεύονται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐδρεύει ἡ ἀρχαία καὶ σεβαστὴ τῆς ὀρθοδοξίας Ἐκκλησία.

Αὐτῶν τῶν ἀρχῶν ἦτον εὐγλωττος καὶ τολμηρὸς κήρυξ ὁ Φαρμακίδης, οὐδὲν νεωτερίσας εἴτε κατὰ τὸ δόγμα, εἴτε κατὰ τὰς παραδόσεις, εἴτε κατὰ τοὺς κανόνας, καταδιώκων μάλιστα πάντα νεωτερισμόν, πᾶσαν ἐξασθένησιν τῆς ἐνότητος. Οἱ τελευταῖοι λόγοι πρὸς τὸν ἄνδρα, τὸν ὅποιον ἐξόχως ἠγάπησεν, ἐσεβάσθη καὶ ἠκολούθησε πολιτικῶς, τὸν Μαυροκορδάτον, ἦσαν λόγοι ὁδύνης διὰ τὰ περιστοιχίζοντα τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν δεινὰ, λόγοι ἐπικλήσεως ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς. Ἡ ἀλήθεια τῶν φρονημάτων του δὲν φιλονεικεῖται σήμερον· διὰ τοῦτο οἱ ἱεράρχαι τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες οὐδέποτε ἐπεισαν αὐτὸν νὰ καταταχθῇ ἐν τῇ σεμνῇ χορείᾳ των, καὶ ὅλος ὁ ἐν τῇ ὁμῳ ἐπικρατεῖᾳ σεβαστὸς κληρὸς ἐσέβοντο τὸν ἄνδρα καὶ ἐπὶ πάσης μεταβολῆς ἡρώτων, τί φρονεῖ ὁ Φαρμακίδης; Διὰ τοῦτο πολλάκις ἡρωτήθη ἡ γνώμη του, ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, πολλάκις δὲ παρ' ἱεραρχῶν προσεκλήθη νὰ ὑπάγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κύριοι· ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῆς ἡρεμίας δὲν ἔρχομαι νὰ διαυλίσω πῦρ καλυπτόμενον ὑπὸ τὴν ψυχρὰν στάκην τοῦ θανάτου, οὐδ' ἀναφέρω τοὺς πολέμους του πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ, τὸν πολυμαθῆ καὶ εὐγλωττον Οἰκονόμον. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ πάλῃ αὕτη δὲν συνεκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας· ἐκ τούναντίου τὴν ἀνέδειξε καὶ ἐνίσχυσε τὴν ἱερότητα αὐτῆς· διότι δύο γενναῖαι ἀθλῆται ἐν τῷ αὐτῷ σταδίῳ πεισματωδῶς παλαίοντες, κατέδειξαν ὅτι ἡ σιωπὴ δὲν εἶναι ὁ φρουρὸς τῆς πίστεως, ἀλλ' ὁ λόγος καὶ ἡ ἐλευθερία.

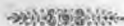
Μεταξὺ τῶν δημοσίων τούτων ἀρετῶν δὲν ἀποσιωπῶμεν τὰς ἰδιωτικὰς, τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει πολλάκις ἐκ τῶν μικρῶν του πόρων, ἢ δὲ ἐπιμόνων συστάσεων πρὸς τοὺς κραταῦντας· τὴν πρὸς τοὺς φίλους πίστιν, τὸν ἔρωτα τῆς τάξεως, τὴν

ἀγάπην τῆς νεολαίας, ἥς ἦτον αἰείποτε αὐστηρὸς σύμβουλος. Αἱ ἐλευθεραὶ καὶ συντηρητικαὶ αὐτοῦ ἀρχαὶ ἦσαν ἐδραῖαι, ἀλλ' ἀνένδοτοι, καὶ ὅχι κατὰ καιροὺς συνδυαζόμεναι καὶ μεταβαλλόμεναι.

Εἰς ἄλλους τόπους, εἰς ἄλλους χρόνους καὶ ὑπὸ ἄλλην θρησκείαν, ὁ Φαρμακίδης ἤθελεν εἶναι εἷς τῶν ἐνδόξων ἐκείνων κληρικῶν, οἵτινες ἐκράτισαν μὲ χεῖρα στιβαράν τὸ πηδάλιον τοῦ κράτους. Ὑπὸ ἄλλην θρησκείαν ἤθελεν ἀνταρτήσῃ ἴσως κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθεστώτων, καὶ ἤθελεν ἀνεγερθῇ ἄλλος Λούθηρος, τοῦ ὁποίου εἶχε τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ ἰτακμὸν τοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔμεινε μακρὰν ἀμέσου πολιτικῆς ἐνεργείας, καὶ υἱὸς εὐπειθῆς καὶ γενναῖος ὑπερασπιστῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ βίῳ του ὑβρίσθη ἢ ἐγκωμιώσθη· εἶχεν ἐχθροὺς καὶ φίλους διαπύρους, καὶ, ὥς συμβαίνει εἰς ὅλους τοὺς ἐξόχους ἄνδρας, διημισητήθη πολλάκις καὶ αὐστηρῶς ἢ διαγωγῇ του.

Πέρυσι μίαν νύκτα περιεπάτουν μετ' αὐτοῦ ὑπὸ αἴθριον καὶ κατὰστερον οὐρανὸν ἐν μέσῳ φύσεως ἀποπνεούσης ἡδονὴν καὶ ἐμμέλειαν. Ἦτο πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὁ Φαρμακίδης, καὶ ἀνεκάλει καὶ ἐξήγει τὸ τοῦ προφητάνακτος· «οἱ Οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», καὶ προσέθετε, τί εὐμορφον εἶναι τὸ νᾶ ζῇ τις ὑπὸ τοιοῦτον οὐρανὸν καὶ ὑπὸ τοιαύτας θεοπνεύστους ἐντυπώσεις.

Ναί, φίλτατε καὶ μακάριε ἄνερ, εὐμορφον καὶ πολύτιμον ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὸ πανεπιστήμιον, διὰ τοὺς φίλους σου νᾶ ζήσης εἰσέτι τινὰ ἔτη εὐμορφον καὶ πολύτιμον ἦτο διὰ τὴν Ἐκκλησίαν νᾶ ζήσης εἰσέτι διὰ νᾶ καταρτίσης τὸ μέγα καὶ ἀγαπητόν σου σύγγραμμα περὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, μένον διαπαντός ἡμιτελές. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐπλήρωσε τὰς ἡμέρας σου, ἡμέρας πλήρεις πίστεως, πλήρεις δόξης καὶ πλήρεις πατριωτισμοῦ· ἀπελθε εἰς τὰς ἀγίας μονὰς πρεσβευτῆς ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος!

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

» Κήρυξον τὸν λόγον «.

Πρὸς-Γιμνὸν. Β'. 2'. 2.

ΠΕΡΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΨΥΧΗΣ (1).

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας φιλοσοφικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν ἐπινόημα, ἀλλ' ἀναπτύσσεται ἡ ιδέα αὕτη ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἐπιστήμῃ, καθ' ὅσον ἡ φιλοσοφία παραλαμβάνει καὶ ἀναπτύσσει πάσας τὰς ἐμφύτους ἐν ἡμῖν ἐννοίας. Ἄλλ' ἐνταῦθα δύναται τις νὰ προτείνῃ τὴν ἐξῆς ἀπορίαν· ἐὰν αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι

(1) Ὅρα Ἔτους Δ'. Ἀριθ. 6 σελ. 240—247. Νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναγγεῖλωμεν εἰς τὸν ἐπεικὴ ἀναγνώστην, ὅτι πᾶν ἄλλο ἀναγινώσκει ἐνταῦθα ἢ κατὰ γράμμα μετάφρασιν τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Γυζώτου. Τοιαύτη μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ τούτου κειμένου φαίνεται, ἡμῖν τοῦλάχιστον, ὅπως ἀδύνατος. Ὡς γνωστὸν, μία καὶ ἡ αὐτὴ ιδέα ποικιλοτρόπως δύναται νὰ ἐκφρασθῇ. Ἡ μέθοδος τοῦ συλλογισμοῦ καὶ ἡ μορφή τῶν ιδεῶν ἐν τῇ περὶ τῆς ὁ λόγος συγγραφῇ τοῦ Κ. Γυζώτου εἰσὶν ἀξιόλογα διὰ τὸ κοινὸν τῶν Γάλλων, ἀλλ' ἀρκούντως ξένα εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο ἐνομίσαμεν συμφορώτερον νὰ παραφράσωμεν ἐλευθέρως τὰς ὑψηλὰς τοῦ σοφοῦ συγγραφέως ἐννοίας, καὶ νὰ συντέμνωμεν πρὸ πάντων τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν, ἀκολουθοῦντες μέθοδον, εἰ δυνατόν, οἰκειοτέραν ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν. Οὐδὲν ἄρνούμεθα, ὅτι ἐνιαχοῦ μάλιστα ἀπαρακρύβηται πολὺ τῆς μεθόδου καὶ τοῦ τρόπου τῆς τοῦ συγγραφέως ἐκφράσεως. Ὁ ἀναγνώστης, ὅστις ἤθελε τυχὸν ἀντιπαράβαλε τὴν παράφρασιν ταύτην πρὸς τὸ κείμενον, ἤθελεν ἐνίστασθαι, ὅτι ἀναγινώσκει πᾶν ἄλλο τι· διότι εἰς τὰ πλεῖστα ἡ ἀναγκασθῆμεν νὰ λύσωμεν ἀπλῶς τὴν ἐννοίαν τοῦ συγγραφέως, ἐφ' ὅσον ἐνοήσαμεν αὐτήν, καὶ ν' ἀναπτύξωμεν αὐτὴν κατ' ἴδιον ὅπως τρόπον, παραλιπόντες πολλοῦ καθ' ὅλοκληρίαν τὰ γαλλικὸν κείμενον. Σημ. τοῦ μετ.

(ΕΥΑΓ. ΒΗΡ, ΕΤΟΣ Δ΄.)

19

ἔχει ὅλα ἀνάπτυξις ἐννοιῶν ἐμφύτων ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, πῶς συνέβη ν' ἀποδειχθῶσιν ἐσφαλμένοι τῶσαι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι; Δυσὶν ἑτέρων ἢ αἱ ἐμφυτοὶ ἐννοιαὶ δύνανται νὰ ἦναι ἐσφαλμένοι, ἢ αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι δὲν εἶναι πάντοτε ἡ ἀληθὴς ἀνάπτυξις τῶν ἐμφύτων ἐννοιῶν. Καὶ εἰς τὴν μίαν λοιπὴν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίστασιν πιθανὸν ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας νὰ ἦναι ἢ ἀπατηλὴ ἐμφυτος ἐννοια, ἢ ἐσφαλμένη ἐπιστημονικὴ θεωρία.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ τις καὶ γενικὴ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ἐμφυτος ἐννοια, ἥτις νὰ ἦναι ἀπατηλὴ. Πᾶσα πεποίθις ἐξ αὐτομάτου, οὕτως εἰπεῖν, ὑπάρχουσα εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς οὐχὶ ἐνὸς μόνου ἀτόμου, ἀλλ' ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξ ἀνάγκης αὕτη εἶναι ἀλήθεια. Δύναται ὅμως νὰ συμβῇ τὸ δεύτερον, ἡγουν νὰ οἰκοδομηθῇ ἐσφαλμένη τις φιλοσοφικὴ θεωρία ἐπὶ τῇ βάσει ὀρθῆς τινος ἐμφύτου ἐννοίας καὶ τοῦτο συμβαίνει συχνάκις.

Ἄλλως τε αὐταὶ αἱ ἐμφυτοὶ καὶ αὐτόματοι ἐννοιαὶ, καθὼς προκύπτουσαι ἐκ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ ἐκ πειραματικῆς τινος ἀντιλήψεως, δύνανται εὐκόλως νὰ σκοτισθῶσι καὶ νὰ συγχισθῶσι διὰ τῆς διαφθορᾶς τῆς κρίσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐκ πειραματικῆς ἀντιλήψεως γνῶσιν πάντων τῶν ζητημάτων, ὅσα ἐνδιαφέρουσιν αὐτὸν, οὐδεμίαν ἔθελεν ἔχει ἀπορίαν περὶ τοῦ μεγάλου ζητήματος τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπλούστερος καὶ εὐθύτερος, ἐπὶ τοσοῦτον πλησιάζει εἰς τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἐφ' ὅσον προβαίνει εἰς ἀναλύσεις, ἐπὶ τοσοῦτον δύναται νὰ ὑποπέσῃ εἰς ἀνυποστάτους ὑποθέσεις, καὶ ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο εὐρέθησαν φιλόσοφοι τινες ἐκ συστήματος ἀποκρούσαντες τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανασίας, καίπερ ἐμφυτον οὖσαν ⁽¹⁾. Συγκεκριμένως λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἡ μὲν ἀνα-

(1) Σημειωτέον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλησιάζει εἰς τὴν ἀλήθειαν ἀσυχρίτως πολὺ περισσότερον διὰ τοῦ αἰσθήματος, ἢ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ. Προβαίνων ὁ ἄνθρωπος μετὰ πλειοτέρας περιεπέψεως καὶ μέτρου εἰς τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῦ, δύναται νὰ διευκρινήσῃ ἀσφαλτέστερον τινὰ ζήτημα, ὑποπίπτων εἰς πολὺ ὀλιγωτέρας ἀπάτας, καὶ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἀσχετῆται εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τῆς ἀληθείας. Σημ. τοῦ μετ.

πτυξίς τῆς ιδέας τῆς ἀθανασίας εἶναι ἀνάπτυξις τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφύτου ιδέας τῆς ἀθανασίας, ἡ δὲ ἔκφρασις αὐτῆς εἶναι συμπέρασμα ἐσφαλμένον, προκύπτον ἐκ τῆς ἀπάτης τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς κρίσεως, ἃτινα συμπνίγουσι τὸ ἐνδόμυχον αἶσθημα, τὸν σπόρον τοῦτον τῆς ἀληθείας.

Ἰ. Ἀλλὰ μήπως ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ καρπὸς εἰδικῆς τινος ἀποκαλύψεως, διδρὸν τι διὰ ῥήματος Θεοῦ γινόμενον τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τινα ἐποχὴν τῆς ἐξορίας ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ, ἡ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ιδέαν ταύτην ὡς ἓνα τὸν χαρακτῆρων τῆς ἀρχικῆς ἅμα καὶ ἀεδαίου, καθολικῆς τε καὶ ἀτομικῆς ἐκείνης ἀποκαλύψεως, ἥτις παρίσταται ὡς τὸ ἔργον καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργίας, καὶ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔθηκεν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἐδωρήσατο αὐτῷ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἡμεῖς πιστεύομεν τὸ δεύτερον, καθ' ὅσον παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ λαοί, οἵτινες οὐδεμίαν μὲν ἔχουσιν ἰδιαιτέραν ἀποκάλυψιν, παραδέχονται δὲ ὅμως τὴν ιδέαν τῆς ἀθανασίας. Ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἱεραῖς ἡμῶν βίβλοις ἀπαντᾷται ἡ ιδέα αὕτη ὡς πρωτοφανὴς ἀποκάλυψις, ἀλλ' αἰετοτε ὡς προϋπάρχουσα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει. Ἀξιοπαρατήρητον μάλιστα εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ Μωϋσέως ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς οὐδαμῶς ῥητῶς ἀναφέρεται ⁽¹⁾.

(1) Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐν γένει σπανίως ἀπαντᾷται ἡ ιδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς σαφῶς ἐκπεφρασμένη. Ἰνα δ' ἐρμηνεύσωμεν ἀκριβῶς τοῦτο, ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ κυριώτατος τῆς ἀθανασίας χαρακτῆρ εἶναι ἡ ἐν συνειδήσει καὶ προσωπικῇ τοῦ ἀτόμου ἀθανασία. Πᾶσα ἄλλη ἀθανασία, μὴ ἔχουσα τὰ κύρια ταῦτα τῆς ζωῆς χαρακτηριστικά, ἔχουν τὴν συνειδήσιν καὶ τὴν προσωπικότητα, εἶναι ἀκατάληπτος εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου. Οἰαδήποτε ἂν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἡ ἐνδόμυχος περὶ τοῦτου πεποιθήσις, παρατηρητέον, ὅτι ἡ ιδέα τῆς φυλῆς ἢ τῆς ἐθνικότητος ἀπερρόφα, οὕτως εἶπεν, τὴν ιδέαν τῆς ἀτομικότητος. Ὁ ἀρχαῖος Σημίτης ἐφρόντιζε κυρίως περὶ τῆς ἀθανασίας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἡ ἀτομικότης αὐτοῦ ἐξηφανίζετο ἐνώπιον τῆς ἰδέας. Ὁ πιστὸς Ἰσραηλὶτὴς ἐληθμόναι ἐνεσθῆς ἑαυτοῦ ἀπέναντι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑβραῖοι οὐδέποτε ἐπίσταναν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἐκείνων ἐθνικότητος. Ὁ Κ. Albert Réville, ἀνακεῖναι τὴν ιδέαν ταύτην ἐνταῦθα ἀποδείκνυται ὅτι ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἰστορίᾳ τῶν ἀποστόλων, περὶ τῆς ἀθανασίας

Συγχεφαλιαιούντες ἤδη πάντα τὰ ἀνωτέρω, λέγομεν ὅτι α') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας ὑπάρχει ἔμφυτος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι· β') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν προκύπτει ἐκ τῆς πείρας, ἔχουν ἐκ τῆς

γεννησεως τῶν ἱερησκευτικῶν σπουδῶν ἐν Γαλιλαίᾳ, οὕτως πως περὶ αὐτῆς ἐκφράζεται· α) οὐδεὶς λαὸς ἐπίστευσεν οὕτως ἀκλονήτως εἰς τὴν «ζωὴν αὐτοῦ, εἰς τὸ μέλλον αὐτοῦ, ὡς ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ λαὸς οὗτος» οὐδέποτε ἐπίστευσεν εἰς τὸν θάνατον· διότι ᾔσθάνετο ὅτι κατεῖχεν ἰδέαν, ἥτις «δὲν ἐγκαταλείπει εἰς τὸν θάνατον τοὺς φέροντας αὐτὴν ἐν ἑαυτοῖς». Πλὴν, ὡς εἴπομεν, ἡ ἡρώϊκὴ αὐτῇ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἐκλεκτοῦ Ἰσραήλ, (ἥτις μέχρι τῆς σήμερον σώζεται ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Μωϋσέως) ἡ πίστις, λέγομεν, αὕτη παρέδωκε τὸν τρόπον τινὰ τὴν ἀτομικότητα ὑπὲρ τοῦ ὅλου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν γεννηθεῖσαν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὴν αἵρεσιν τῶν Σαδδουκαίων, οἵτινες ἠρνοῦντο τὴν ἀθανασίαν. Πρὸς τοὺς τοὺς Σαδδουκαίους εἰπέ ποτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ θεῖον ἐκεῖνο· Οὐκ ἔστι ἐν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Ὅποια θεῖα ἔκφρασις τῶ ὄντι! Ἐκφρασις ἐνθουσιασμοῦ ἀνεκκαλήτου· Ἐκφρασις, τὴν ὅποιαν ἡ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ· ἔκφρασις, ἥτις εἶναι ἡ ἀρνήσις τῆς ἀνυποστάτου ἀνυπαρξίας καὶ ἡ χαρμώδης ἀγγελία τῆς παγκοσμίου ζωῆς!

Τὰ ποικίλα δυστυχήματα τῶν Ἑβραίων παρεσκεύασαν παρ' αὐτοῖς τὴν ἀνάπτυσιν τῆς ἰδέας τῆς προσωπικῆς ἀθανασίας, τὴν ὅποιαν ὁ Σωτὴρ τοσοῦτον σαρῶς ἀνήγγειλεν, ὅτε εἶπε πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους, ὅτι ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ ἔξεν ἀπέθανον, ἀλλ' ἔζων.

«Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἥδη, τὸ νίκος;» λέγει ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ἀποδεικνύων δι' οὐρανοῦ εὐγλωττίας, ὅτι ὁ Κύριος φέρει εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀρνήσιν τοῦ θανάτου. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀρνηθῇ ὁ Χριστιανισμὸς τὸν θάνατον, ὅτε ἐκήρυττεν ἀρχὰς, αἵτινες ἐξ ἀνάγκης προϋπέθετον τὴν μέλλουσαν ζωὴν; «Ὁ Χριστιανισμὸς ἐν ἑαυτῷ ἀγνοεῖ τὸν θάνατον (λέγει ὁ Rénville ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι ἄρθρῳ)· ὡς ὁ Θεὸς, τὸν ὅποιον διδάσκει, ὁ Χριστιανισμὸς ἐννοεῖ τὸν ἀνθρώπον ἀείποτε ἐργαζόμενον. Πολλὰ διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποθέτουσιν ἐξ ἀνάγκης τὴν ἀνευ διακοπῆς ἐξακολούθησιν τῆς προσωπικῆς ζωῆς καὶ πέραν τοῦ τάφου». Καὶ τῷ ὄντι, ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἐκτεθαμνημένους ὀφθαλμοὺς ἡμῶν τὸ ἰδανικὸν ἠθικῆς τελειότητος, πρὸς ὃ ὀφείλομεν ἀδιαλείπτως, τὸ κατὰ δύναμιν, νὰ τείνωμεν διὰ τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐργασίας, ἀπεκάλυψεν ἡμῖν δι' αὐτῆς καὶ μόνῃς τῆς ἐννοίας τὸ μέγα τῆς ἀθανασίας μυστήριον. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ τις ποτὲ εἰς τὸ τέλειον τοῦτο ἰδανικόν, τὸ ὅποιον εἶναι ὁ Θεός; Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀτόμου ἐπομένως πρέπει νὰ ζῇ ἀενάως, ἵνα ἀενάως σπεύδῃ πρὸς τὸ ἀπειροτέλειον ἰδανικόν. Ἐν συνόλῳ, ὁ Χριστιανισμὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἔννοιαν, τὴν ὅποιαν πολλὰκις ἐπολέμησε, καὶ πολλὰκις θέλει πολεμήσῃ ὁ πειρασμὸς τοῦ διαταγμοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε θέλει συμπτυῖναι, καὶ ἡ μεγάλη αὕτη ἐννοία εἶναι ἡ ἐξῆς· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀθάνατος, διότι εἶναι Ὁ υἱ καὶ οὐδὲν Ὁ υἱ δύναται ποτε νὰ καταστήσῃ μὴ Ὁ υἱ, διὰ τοῦ θανάτου, Σμ. τρ. μετ.

παρατηρήσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ποικίλων φαινομένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ τούναντίον ἡ θεωρία τῶν φαινομένων τούτων καὶ ἡ συνήθης κοινωνία, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῶν ἔξω καὶ αἰσθητῶν πραγμάτων ἀπομακρύνουσι καὶ καταπονοῦσιν αὐτήν, ὅταν δὲν ᾖται εἰσέτι καλῶς ἀνεπτυγμένη· γ') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος, ἀλλ' εἶναι ὅλως αὐθόπαρκτος· δ') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν εἶναι γέννημα τοῦ αἰσθήματος ἐκείνου τῆς ἀνησυχίας, τὸ ὅποιον παριστᾷ ἡμῖν τὸν κόσμον τοῦτον ὡς ἀνεπαρκῆ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πόθων ἡμῶν, ἀλλὰ τούναντίον τὸ αἶσθημα τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς ἐμφύτου ἐν ἡμῖν ἐννοίας τῆς ἀθανασίας· ε') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐμελέτησε καὶ ἀνέπτυξεν αὐτήν ἐνίοτε ὡς ὅλας τὰς ἐμφύτους ἐννοίας, πολλάκις ὅμως καὶ ἐσύγχυσεν αὐτήν διὰ τῶν ματαίων ὑποθέσεων αὐτῆς, καὶ προέβη μέχρι τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς· ς') ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας δὲν προκύπτει ἀποκλειστικῶς ἐξ ἰδιαίτερας τινὸς ἀποκαλύψεως. Καὶ ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσι μίαν καὶ μόνην ἀκαταμάχητον ἀλήθειαν, ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἐμφυτος.

Ἡ ἐμφυτος ὅμως αὕτη ἰδέα τῆς ἀθανασίας, καίτοι ἀρχέτυπος οὖσα, προάγεται ἐν τῇ ψυχῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, δι' οὗ προάγεται τὸ ἐμφυτον αἶσθημα τῆς ἠθικότητος. Πῶς ἀνακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος ὅτι εἶναι ἠθικὸν ὄν; Πῶς ἡ οὐσιώδης αὕτη ιδιότης τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὁ ἔξοχος οὗτος χαρακτήρ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀποκαλύπτεται αὐτῷ; Ἡ θεμελιώδης ἰδέα, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ ἠθικὴ, εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ταύτης δὲ τῆς γνώσεως ἀναγκαίᾳ συνέπεια εἶναι τὸ ἠθικὸν καθῆκον. Ἀλλ' ἡ γνώσις αὕτη τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ οὔτε ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προκύπτει, οὔτε ἀνθρώπινον ἐπινόημα εἶναι, οὔτε ἀποτέλεσμα ἀνθρωπίνου συμβάντος. Πόθεν λοιπὸν πηγάζει τὸ ἠθικὸν αἶσθημα; Τὸ ἠθικὸν αἶσθημα εἶναι ἐννοια ἀπλῆ, ἀρχικὴ, παγκόσμιος, ἥτις ἐξεγείρεται, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει ἐκ τινος ἐξωτερικῆς ἀφορμῆς. Ἡ δὲ διὰ τῆς αὐτῆς τινὸς ἐξωτερικῆς ἀφορμῆς ἐξέγερσις αὕτη τοῦ ἐμφύτου ἠθικοῦ αἶ-

σθήματος οὕτω πως γίνεται. Γεγονός τι ἐξωτερικόν, εἰδικόν, ὠρι-
σμένον, κατάλληλον ὥπως προκαλέσῃ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐμφύτου
ἠθικοῦ αἰσθήματος, προσβάλλει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄμα
ἡ ψυχὴ εἰσέλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ γεγονότος τούτου, ἅμα
παρατηρήσῃ αὐτὸ, εὐθὺς, ἀναγκάτως, ἀκουσίως, διὰ μόνῃς τῆς
δυνάμεως τοῦ ἀκατασχέτου, ἐμφύτου τῆς ἠθικότητος αἰσθήμα-
τος ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐγείρεται. ἐν τῇ ἀνθρω-
πίνῃ συνειδήσει. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἔμφυτον ἔν-
νοιαν τῆς ἀθανασίας, ἡγουν προάγεται αὕτη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ
ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν, οἷα εἰσιν αἱ ἀνωτέρω διὰ πολλῶν ἐκ-
τεθεῖσαι.

Ἄλλὰ τὸ ἠθικὸν αἶσθημα διατυπῶται πρακτικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ
ἐξωτερικοῦ κόσμου, καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ αἶσθημα ἀποβαίνει
ἐπιστημονικὴ τις ἀλήθεια. Τὸ αὐτὸ ὅμως συμβαίνει καὶ εἰς τὸ
αἶσθημα τῆς ἀθανασίας. Τὸ αἶσθημα, ἢ ἡ ἔννοια αὕτη δὲν ἔχει
ἄλλο στάδιον ἐνεργείας, ἢ τὴν συνειδήσιν. Δυστυχῶς, ἡ κρίσις
τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀσθενής, ἅμα δ' ἐνίοτε καὶ θρασεῖα. Ἐκ τού-
του προέκυψαν πολλὰ συστήματα, σκοπὸν ἔχοντα τὴν διευκρί-
ναι τῆς ἰδέας τῆς ἀθανασίας, τὰ ὅποια ἐσύγχυσαν καὶ ἐτάρα-
ξαν τὴν συνειδήσιν, ἀντὶ τοῦ νὰ φωτίσωσιν αὐτήν. Ἵνα δὲ μὴ
συμβῇ εἰς τινὰ ἢ σύγχυσις αὕτη, ἀνάγκη πᾶσα νὰ παραιτηθῇ
ἀπὸ πάσης ἐπιστημονικῆς ὑποθέσεως, ἀφορώσης τὴν μέλλουσαν
ζωὴν, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἵνα τὸ ζήτημα τοῦτο μὲν ἄλυ-
τον. Τὸ αἶσθημα τῆς ἀθανασίας ἀναπτύσσεται καὶ στερεοῦται ἐν
τῇ ψυχῇ ἡμῶν διὰ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως, καὶ οὐχὶ δι' ἐ-
πιστημονικῶν θεωριῶν, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο παράγουσιν ἢ ἀπορίαν.
Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ ὅτι οὐδὲν τι περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ду-
νάμεθα νὰ γινώσκωμεν, εἰ μὴ μόνον, ὅτι ὑπάρχει αὕτη, καὶ οὐδὲν
τι πλέον ⁽¹⁾.

(1) Ὅθεν καὶ ἡ περὶ τούτου διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μόνη ὀρθή.
Ἡ Ἐκκλησία οὐδεμίαν παρέχει λεπτομέρειαν περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, οὐδε-
μίαν ἀπορίαν ἐπαγγέλλεται νὰ λύσῃ, ἀλλὰ παρέχει ἀπλῶς εἰς τὸν ἀσθενοῦσαν τὴν
θεωρητικὴν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Σημ. τοῦ μετ.

Ο ΥΠΟΚΡΙΤΗΣ.

Πόσον ὀλίγον δύναται τις νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Πόσον συχνάκις ἀπατάται τις ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, εἰς τῶν ὁποίων τοὺς λόγους νομίζει ὅτι δύναται νὰ στηριχθῇ ἀσφαλέστατα! Ὁ-που προσμένει τις καλοκάγαθον, ἐκεῖ ἀπαντᾷ ψυχρὰν τινα μόνον φιλοφροσύνην· ὅπου ὑποθέτει φιλίαν, ἐκεῖ εὕρισκε μόνον ἰδιοτέλειαν· ὅπου ὑπολαμβάνει ἀγάπην, ἐκεῖ μόνον φιλαρέσκειαν καὶ μεταιότητα ἀνακαλύπτει· ὅπου νομίζει ὅτι ἔλεπει ἄνθρωπον, προσ-φέροντα ἑαυτὸν ὅθμιμα ὑπὲρ καλοῦ τινος πράγματος, ἐκεῖ ἄλλο δὲν ἐξελέγχεται, εἰ μὴ ὑποκεκρυμμένη ἀλαζονεία καὶ φιλοδοξία. Ὡ, ποῦ ἐξέφυγεν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ εὐλικρίνεια! Πόσον ἄρα διε-φθαρμένον ἔπεται νὰ ᾖ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ὀνητῶν, ὥστε νὰ μὴ τολμᾷ νὰ προκινήται εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μορφήν!

Τοιαῦτα παράπονα ἀκούονται πολλάκις, καὶ πολλάκις δικαίως! Ἐντεῦθεν γεννᾶται εἰς πολλοὺς ἐλεεινὴ δυσπιστία πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ὄντως καλοὺς· γεννᾶ-ται ὑποψία περὶ πάσης πράξεως, τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἐγκωμιάζου-σιν· ἀποκτῶμεν τὴν συνήθειαν νὰ ὑπονοῶμεν περὶ πάντων πάντο-τε τὰ κακίστα. Οὕτως ἀποβάλλομεν τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἐπομένως ἀφαιρούμεθα τὸ κάλλιστον μέρος τῆς ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας· διότι δὲν πρέπει ἄρα νὰ λογίζη-ται κακὴ τύχη, ὅταν βλέπωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς περιστοιχιζομένους, ἢ νομίζωμεν ὅτι περιστοιχίζομεθα ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀφ' ὧν ἐστί-σθαι πλέον τὸ χρηστόν, καὶ οὔτινες οὐδέποτε ἐμφανίζονται ἡμῖν μετὰ τοῦ ἀληθοῦς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ προσποιητοῦ αὐτῶν προσώπου; Καὶ ποῖαν ἡδονὴν ἔχει ὁ βίος, ὅταν μὴ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐ-τυχίαν, τὴν ἀπὸ τῆς εὐλικρινοῦς φιλίας; ὅταν ἐγκαταλειπώμεθα μετὰ τῶν ξένων, αἵτινες κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον πλησιάζουσι πρὸς ἡμᾶς, εἰ μὴ ὑποκεκρυμμένην ἔχοντες τὴν ἰδιοτέλειαν, τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ἐπιβουλὴν;

Ἀλλὰ σὺ, ὅστις οὕτω παρακονεῖσαι, ἐξέτασον σεαυτὸν ὡς αὐ-τῶς, μήπως εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς σου ἔδωκας ἤδη πολλὰ-πλὴν ἀμορφήν εἰς τὴν μέμφιν, τὴν ὁποίαν νῦν κατ' ἄλλων προ-

φέρεις. Ἐσο πρὸς σεαυτὸν εὐλικρινής, καὶ ὑμολόγησον· εἴσαι πάν-
 τοτε καὶ πρὸς πάντα οὕτως ἀληθής καὶ εὐθύς, ὅπως ἀπαιτεῖς νὰ
 ἦναι καὶ πᾶς ἄλλος πρὸς σέ; Δὲν ἔλαβές ποτε αἰτίαν, διὰ πταῖ-
 σμά τι, τὸ ὁποῖον ἀσμένως ἤθελες κρατεῖ κεκρυμμένον, νὰ ὑπο-
 κριθῇς δημοσίᾳ τὸν καλλίτερον, ἢ ὅσον τῷ ὄντι ἦσος; Δὲν ὠμί-
 λησάς ποτε, ἵνα κερδήσῃς τούτου ἢ ἐκείνου τὴν ἀγάπην κολα-
 κεύων, ἢ ἵνα ἐπιτύχῃς τῶν σκοπῶν σου, λόγους γλυκυτέρους, ἢ
 ὅσον ἤθελες εἰπεῖ σπουδάζων; Δὲν ἐζήτησάς ποτε, εἰς ἀναβρα-
 σμὸν εὐθυμίας εὐρισκόμενος, φιλίαν, ἢ δὲν συνήψας φιλίαν, περὶ
 τὴν ὁποίαν ἔπειτα καὶ κατ' ἄλλους καιροὺς ἐδείχθης ἀδιάφορος,
 ἢ τὴν ὁποίαν ἐθεώρησας καὶ ὀχληράν; Δὲν ἠπάτησας ἄρα κατὰ
 τοῦτον τὸν τρόπον ἐνίοτε ἀνθρώπους, οἵτινες ἐμπιστευθέντες εἰς
 σέ, τελευταῖον ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος;

Καὶ λοιπὸν, ὅπως εἴσαι σὺ, οὕτως εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι ἀνθρω-
 ποι καὶ ἐκεῖνοι, ὧν σὺ καταφρονεῖς καὶ κατηγορεῖς, εἶναι πολλά-
 κιν οὐχὶ φαυλότεροί σου, ὅσον ἂν ἡ φιλαυτία σου κατὰ ταύτην
 τὴν στιγμὴν ἤθελεν ἐναντιοῦσθαι εἰς τοῦτο.

Ἀλλὰ, καὶ οὕτως ἔχοντας τοῦ πράγματος, δίκαιον ὅμως θεω-
 ρεῖται τὸ παράπονον, ὅτι ἡ ὑπόκρισις καὶ ἡ προσποίησις, μεθ' ὧν
 ὁ ἄνθρωπος πλησιάζει πρὸς τὸν ἄλλον, γίνονται αἰτίαι νὰ πικραί-
 νωνται αἱ κάλλιστα τοῦ θείου ἡμῶν ἡμέραι, καὶ δύνανται μέχρι
 τέλους νὰ γεννήσωσιν ἀπέχθειαν καὶ ἀηδίαν πρὸς τὸν κόσμον καὶ
 τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο τοσοῦτον σπουδαίως παρώτρυνεν ὁ
 θεὸς τοῦ κόσμου Σωτὴρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν λόγῳ καὶ
 ἔργῳ ἀληθειαν, καὶ εἰς τὸ ἀποφεύγειν ὅλως τὴν νεκρὰν προσποίη-
 σιν· διὰ τοῦτο τοσοῦτον θερμῶς παρεκάλει ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης
 τοὺς φίλους αὐτοῦ, λέγων· «Τεκνία μου, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ,
 » μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ » (α).

Τὸ μέγα κακὸν τῆς κοινῆς ὑποκρίσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων
 ἐγεννήθη κατ' ἐξοχὴν ἐντεῦθεν, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεαρᾶς ἡλι-
 κίας συνειθισαν νὰ θέλωσι νὰ φαίνωνται φρόνιμοι μᾶλλον, ἢ ἐνά-
 ρετοί· οὕτω γίνεται ὁ ἄνθρωπος πανοῦργος μᾶλλον καὶ δόλιος, ἢ

(α) Ἰωάν. Α'. γ'. 18.

ἐνάρετος· οὕτως εὐρίσκει τελευταῖον εἰς τὴν τοιαύτην πολυπείρον αὐτοῦ φρόνησιν τρόπους, δι' ὧν συγκαλύπτει τὴν κτηνώδη αἰσθησιν, τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς σεμνοπρεπείας καὶ τῆς χρηστότητος· δι' ὧν ἐν μὲν τῷ κρυπτῷ ἀσπασεύει ὡς ἰδιοτελής τις κακοῦργος, δημοσίᾳ δὲ ὁμιλεῖ καὶ πράττει ὥς τις καλῶς ἀνατεθραμμένος ἄνθρωπος· δι' ὧν ἀπατᾷ καὶ ἄλλους καὶ ἑαυτόν.

Δὲν στεροῦνται οἱ θνητοὶ ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρετὴν (καὶ ὁ μέγιστος τῶν κακοῦργων τιμᾷ αὐτήν· διότι μόνον τοῦ μισροῦ ἴδιον εἶναι νὰ μισῇ τὸ τέλειον)· ἀλλὰ στεροῦνται τόλμης καὶ μεγαλοψυχίας, ὥστε νὰ γείνωσιν ἐνάρετοι, ὥστε νὰ νικήσωσιν ἑαυτούς, τὰς ζωώδεις αὐτῶν ἐπιθυμίας, τὰ πάθη, ἃ τινὰ ἐρεθίζουν αἰσθήσεις. Ἐντεῦθεν γίνονται μαλθακοὶ, πονηροὶ, φαῦλοι· καὶ ὅμως δὲν θέλουσι νὰ ἀποποιηθῶσι τὴν δημοσίαν τιμὴν, ἥτις συνήθως ὡς φόρος ἀποδίδεται εἰς τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνθρωπον. Καλύπτονται ὑπὸ τὸν μανδύαν τῆς ταπεινότητος, ἵνα κρύψωσιν ἔτι ἀσφαλέστερον τὴν ἀλαζονικὴν αὐτῶν φιλοδοξίαν· καλύπτονται ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀθωότητος καὶ ἀγνείας, ἀλλ' ἀσπάζονται τὴν ἐχθρὰν αὐτῶν ἡδυπάθειαν· οὐδύρονται καὶ κόπτονται διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δανερίζουσι τὰ χρήματα αὐτῶν ἐπὶ τόκῳ ὑπερόγκῳ, καὶ, ὅπου πρόκειται νὰ γείνη κοινωφελές τι καλὸν, ἀπέχονται, μετριοφρονοῦντες δὴθεν, καὶ ἀποσύρονται καθ' οἷον δέποτε εὐπρεπῆ τρόπον ἂν δυνηθῶσιν.

Οὕτω συνεθίζουσιν, ἀπολωλότες καὶ ἀπεσκληρυμένοι εἰς τὰ ταπεινὰ αὐτῶν φρονήματα, νὰ στέργωσι τὸ πρόσχημα, καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ νὰ φρονῶσι καὶ νὰ πράττωσιν τὰ ἀρέοντα εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Οὕτω γίνονται ὑποκριταὶ καὶ ὑπουλοὶ, τάφοι κεκονιαμένοι, ὡς προσφεύστατα ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ καρδιογνώστης Κύριος. (α)

Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, ὅτι τοσοῦτοι παραπνοοῦνται διὰ τὰ δεινὰ τοῦ βίου, καὶ οὕτως ὀλίγοι πάλιν εὐχαρι-

(α) Ματθ. κγ'. 27.

στούνται εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐν ἐκυτοῖς εἶναι τῷ ὄντι εὐτυχεῖς! Οἱ ἄθλιοι! προσποιούνται ὑγίαν, ἐν ᾧ πίνοντες ἐν τῷ κρυπτῷ τὸ δηλητήριον τῶν κακιῶν αὐτῶν φάρμακον, ἐπὶ τέλους ἐλσεινῶς διαφθείρονται. Τῇ ἀληθείᾳ οἱ πλείστοι τῶν κατὰ τοῦ βίου μεμψιμοιρούντων, ἐαυτοὺς μόνον μέμφονται· ἀόρατος σκιῶλῃ καταβιβρώσκει τὴν καρδίαν αὐτῶν· δὲν εἶναι πραγματικῶς, ὅ,τι ἐξωτερικῶς φαίνονται· δὲν εἶναι, ὡς ἔπρεπε νὰ ᾔναι κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος τῶν ἀνθρώπων ἐξοχὴν διδασκαλίαν· ἀλλ' ἐντρέπονται νὰ ὁμολογήσωσι τοῦτο, φοβούμενοι μὴ καταφρονηθῶσι, καὶ μὴδὲ οἰκτιρμοῦ ἔπειτα τύχῃσι.

Διὰ τί οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἀσκοῦνται εἰς τὴν λεγομένην τέχνην τῆς ὑποκρίσεως; — Διὰ φρόνησιν. Ἀλλὰ ποῖα φρόνησις εἶναι νὰ πικράνῃ τις τὸν ἴδιον αὐτοῦ βίον; Ποῖα φρόνησις εἶναι νὰ καλύπτῃ τις τὰς κηλίδας τῆς ψυχῆς, ἀντὶ τοῦ ἐξαλειφῇ αὐτάς; νὰ ἀποκρύπτῃ τὰ ἔλλαττα τοῦ σώματος, ἀντὶ τοῦ θεραπεύσῃ αὐτά; Ποῖα φρόνησις ὑπάρχει νὰ ᾔναι τις τοσοῦτον κακός, ὥστε νὰ μὴ τολμᾷ χωρὶς φόβου νὰ ἐμφανίζηται ὅπως ἀληθῶς εἶναι, καὶ νὰ ἀναγκάζεται παρὰ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον μέχρις αὐτοῦ τοῦ τάφου νὰ δεικνύῃ ἐαυτὸν πάντοτε ἄλλον, ἢ ὅ,τι τῷ ὄντι εἶναι; — Ὁ ὑποκριτὴς, εἰ καὶ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κακίστου εἶδους, ὁμοιάζει πάντοτε φονέα, ὅστις δραπετεύων κρύπτεται ὀπίσω θάμνων, ἵνα μὴ προδοθῇ. Ποῖος δὲ ἀθλίος ἀπολαύσεως ἀπολαύει ἐκ τοῦ ἐλσεινῶς προσώπου, τὸ ὅποῖον ὑποκρίνεται; Τὸν μόνον τοῦτον θρίαμβον, ὅτι διὰ τινῶν μὲν ἢ καὶ ἐτῶν δύναται νὰ ἐξαπατήσῃ χρηστοὺς τινὰς ἀνθρώπους. Καὶ εἶναι δὲ τοῦ κόπου ἄξιον, νὰ ζήσῃ διὰ τοῦτο ὥρας τινὰς πλήρεις φροντίδων καὶ στενοχωρίας, καὶ νὰ ἐκθέσῃ ἐαυτὸν εἰς κίνδυνον νὰ φοραθῇ ποτε ἀνελπιδίως, καὶ νὰ καταστυγῇ; Καὶ ποῦ τότε ὁ θρίαμβος αὐτοῦ κατὰ τῶν πλανηθέντων καὶ ἀπατηθέντων; Οὗτοι μὲν ἀπεκκλίνουσιν αὐτοῦ, δημοσίᾳ καταφρονοῦντες τὸν ἄνθρωπον· αὐτὸς δὲ πάλιν φέρει ἐντὸς τοῦ συνειδήτου τὴν ἄκταν.

Ποῖος τις εἶναι ὁ βίος τοῦ ὑποκριτοῦ; Ἀδιάλειπτος ἀντίφρασις πρὸς ἐαυτὸν· εἶναι ὡς ὁ ὑποκριτὴς τῆς σκηνῆς, τὸν ὅποιον οὐδέποτε βλέπομεν παριστᾶντα τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ μορφὴν καὶ τὸ ἄ-

καθὲς πρόημα, ἀλλὰ πάντοτε ἐπιτετηδευμένως ἐκείνο τὸ πρόσωπον ὑποκρινόμενος, ὅπερ πραγματικῶς δὲν φέρει εἶναι κίβδηλον νόμισμα, καθ' ἑαυτὸ μὲν χωρὶς τινος ἀξίας, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ ἐπίσημον ἐξαπατῶν τὸν ἄπειρον ἢ χρηστὸν ἄνθρωπον εἶναι πολλῆς καταφρονήσεως ἄξιος καὶ ὅταν αὐτὸς ἑαυτὸν σπουδαίως ἐξετάζη, διότι αὐτὸς ἑαυτὸν κάλλιστα γινώσκει.

Μόνον διότι γινώσκει πῶς νὰ καλύπτῃ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ, ἢ πῶς νὰ διαλάμπῃ δι' ἀρετὰς ἢ ιδιότητας, τὰς ὁποίας δὲν ἔχει, τοῦτο μόνον ὑποστηρίζει αὐτὸν καὶ παρακινεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ψευδὲς τοῦτο πρόσωπον. Σπανίως κρίνει τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν τῆς καρδίας αὐτῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγχινοίας καὶ ὀξυδερκείας αὐτῶν, ὡς ὁ ἀγύρτης, οὕτινος ἡ ὑπόληψις καταστρέφεται, ὅταν εὐρεθῇ ἄλλος τοσοῦτον ἀγγίνας, ὥστε ν' ἀνακαλύψῃ τὰ τερατουργήματα αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν πολεμικῶς πάντοτε πρὸς τοὺς πάντας διάκειται, ἐνεδρεῖων, παραφυλάττων, προνοῶν, τὸ μὲν, ἵνα μὴ φωραθῇ, τὸ δὲ, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιβουλὰς. Ἄπας ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι δικηκεῖς τις κενοσπουδία διότι καὶ χωρὶς τούτων τῶν προσπαθειῶν, τῶν περιελιγμῶν, τῶν κολακειῶν, τῶν ὑποσχέσεων, τῶν προσποιήσεων, τοῦ φεύδους, ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο ὀνομάσῃς τὸ σύνολον τῶν μηχανημάτων αὐτοῦ, ἤθελεν εἰσθαλιεῦταχῃ, καὶ δι' ἐσωτερικὴν ἀξίαν ἤθελεν ἕως τέλους ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ, καὶ μάλιστα ἀσφαλέςτερον. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου τοῦ τρόπου ὁ ὑποκριτὴς φροντίδας μᾶλλον, καὶ ἀνησυχίας, καὶ λύπας καὶ κατασχύνῃ, καὶ καταφρόνῃσι παρασκευάζει εἰς ἑαυτὸν.

"Ὅ,τι ἂν τις ἅπαξ κατὰ προσποιήσιν πράξῃ, ἔστω καὶ μικρὸν, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἀναλαμβάνει τὸ προσωπεῖον, δὲν θέλει παύσει ἐνεργῶν πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ θέλει σπουδάζει νὰ γείνη κύριος τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ τῶν βλεμματῶν, καὶ τῶν σχημάτων θέλει θασυνίζει τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἵνα μὴ καταντήσῃ ποτὲ εἰς ὑποπτον ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτὸν καὶ ὅμως δὲν θέλει δυναθῇ νὰ ἐμποδίσῃ, ὥστε νὰ μὴ ἀνακαλυφθῇ ἡ ὑπόκρισις αὐτοῦ, νὰ μὴ φωραθῇ ἡ ἀπάτη, πρὸς ἴδιον ἑαυτοῦ ὀλεθρον διότι τί κροῦτόν ἐπράχθη ποτὲ ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπερ ἕως τέλους

δὲν προέκυψεν εἰς τὸ φῶς διὰ τὴν θαυμαστὴν συντυχίαν τῶν περιστάσεων ;

Ἦ πόσον μέγαν, καὶ ὅμως μάταιον κόπον κοπιᾷ ὁ ἄνθρωπος, ἵνα διατελῇ ὡς ἀτιμωρητὴ κακός. Κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἀγωνιζόμενος, καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ κοπιῶν, δύνασαι νὰ γείνης εὐγενής, ἐνάρετος, καὶ νὰ τιμᾶσαι, καὶ νὰ ζῇς εὐτυχής ! Ποῦ εἶναι ἡ φρόνησίς σου, εἰς ἣν τοσοῦτον ἀρέσκεισαι ; Δὲν εἶναι ἄρα ἀξία τοῦ ὀνόματος τῆς μεγίστης καὶ εἰς σὲ λυπηροτάτης μωρίας ;

Ὅτι ἂν πράττῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅσον ἐπιτηδεύῃς ἐπιμελῆται νὰ κρύπτῃ εἰς τοὺς λοιποὺς τὰ πονηρὰ αὐτοῦ φρονήματα ὅπισθεν τοῦ προσωπείου τῆς ἀθωότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς χρηστότητος, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ, ὥστε νὰ μὴ περιπέσῃ πολλάκις εἰς ἀμηχανίαν διὰ τὸ ἀσύμφωνον τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενων, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀλαζονείαν κλίσιν, καὶ διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀρετὴν, καὶ διὰ τὸ προσληφθῆν πρόσχημα. Καὶ εἶναι ἄρα ἀξίον τοῦ κόπου νὰ ἀγωνίζηται τις πολὺν χρόνον, ἵνα φθάσῃ εἰς μίαν στιγμὴν ἀμηχανίας καὶ καταισχύνῃς ; Ὁ ὑποκριτὴς δὲν δύναται νὰ προφυλάξῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ φόβου νὰ μὴ ἀνακαλυφθῇ σήμερον ἢ αὔριον· διότι δὲν λανθάνει αὐτὸν βεβαίως ὅτι δὲν εἶναι κύριος τῶν περιστάσεων. Γινώσκει ὅτι ἡ νύξ οὐδὲν μυστήριον φυλάττει κεκρυμμένον, ἀλλὰ προδίδει εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τὰ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς πραττόμενα ἐγκλήματα· γινώσκει ὅτι τὸ ῥεῦμα ἐκρίπτει εἰς τὴν ὄχθην τὸ πτώμα τοῦ δολοφονηθέντος, καὶ γίνεται οὕτως εἰς πάντας φανερόν· καὶ ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ παιδίου λύει τὴν σφραγίδα καὶ τῶν πλέον κρυπτῶν πραγμάτων, περὶ ὧν ἡ ἀγχίνοια τοῦ δικαστοῦ οὐδὲν προσμάντευσε. Καὶ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀντισυγὶς αὕτη εὐδαιμονία ; εἶναι ἡ περιφοβὸς αὕτη φροντίς μακαριότητος, εἰς ἣν θυσιάζομεν οὐχὶ μικρὸν μέρος τῶν τοῦ θείου ἡμῶν ἡμερῶν ; — Θέλεις νὰ φαίνησαι εὐγενὴς καὶ χρηστός· ἀλλὰ διὰ τί δὲν προτιμᾷς κάλλιον νὰ ᾔσῃ τῶ ὄντι τοιοῦτος ; Αἰσθάνεσαι, ὅτι δὲν δύνασαι νὰ δουλεύῃς δύο κυρίους, τὸν οὐρανὸν ἅμα καὶ τὸν ἄδην· ἀλλὰ διὰ τί τρέμεις νὰ ἐκλέξῃς τὴν ἀγαθωτέραν μερίδα ;

Ὁ καρπὸς τῆς ὑποκρίσεως εἶναι ἄχαρις βίος, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς

κέρδος εἶναι ἀρπαγὴ τις παράλογος. Ἀλλὰ τὸ λυπηρότατον εἰς τὸν ὑποκριτὴν εἶναι, ὅτι δὲν ἀπολαύει τῆς ἐξόχου εὐδαιμονίας, τῆς ὁποίας μετέχει ὁ εὐθύς, ὁ εἰλικρινῶς ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων πιστευόμενος, τῆς εὐδαιμονίας τῆς φιλίας. Ἄς ἔχῃ ὅσον ἀν θέλῃ μεγάλην ἐπιτηδειότητα καὶ τέχνην περὶ τὴν ὑπόκρισιν, ὑπάρχει ὅμως ἐν αὐτῇ τι, ὅπερ δὲν δύναται νὰ προσποιηθῇ, τουτέστι τὸ σπουδαῖον τῆς συνειδήσεως. Ἄς μειδιᾷ πάντοτε· ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ λαλεῖ ἄλλο πνεῦμα, καὶ παριστᾷ τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἀμφίβολον· ἄς ὁμνῇ πάντοτε· ἡ συνείδησις διδὲι ἀνεπαίσθητως εἰς τὴν φωνὴν αὐτοῦ ιδιότητά τινα, ἥτις ἐξελέγχει τὸ ἐν αὐτῇ ψευδές. Ἄν τελευταῖον οὐδεὶς ἰσχὺν νὰ σὲ προδώσῃ, ἔσο βέβαιος ὅτι σὺ ἀκουσίως γίνεσαι σεαυτοῦ προδότης.

Ἐντεῦθεν προέρχεται, ὅτι ὑποπτεύουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ μείδιμά σου, καὶ δὲν πιστεύουσιν εἰς τοὺς λόγους σου· ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδεὶς ἐμπιστεύεται σοι περισσότερο, εἰ μὴ ὅσον σὲ βλέπει διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν· ἐντεῦθεν οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ζῶσιν ἀπὸ σοῦ ἀπομεμακρυσμένοι, καὶ παρατηροῦσι καὶ σὲ καὶ τὰς πράξεις σου. Καὶ ἡ πρώτη ἐλαχίστη καὶ ἀμφίβολος πράξις, ἐφ' ἧς ἤθελες φωραθῇ, εἶναι ἱκανή, ὥστε νὰ σὲ στερήσῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν γνωρίμων καὶ γειτόνων σου ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἕως καὶ διὰ παντός.

Οὗτος λοιπὸν εἶναι, ὑποκριτὰ, ὁ καρπὸς τῆς δεινότητός σου καὶ τῆς νομιζομένης βιωτικῆς σου φρονήσεως, νὰ διάγῃς τὸν βίον διπλοῦς, ἀλλὰ μονήρης, μηδεμίαν ἄλλην καθαρὰν καὶ ἀμωμον καρδίαν ἔχων εἰς τὴν ἰδικήν σου προσκεκολλημένην. Περιφέρεσαι εἰς τὸν κόσμον χωρὶς φίλων· ὁ πλοῦτός σου δύναται μὲν νὰ σοὶ προμηθεύσῃ κόλακας, οἵτινες νὰ σὲ ἀπατῶσιν, ὡς σὺ ἀπατᾷς ἄλλους· ὡσαύτως καὶ αἱ γνώσεις καὶ ἡ ἱκανότης σου δύνανται νὰ προσελκύσωσιν εἰς σὲ τὸ σέβας καὶ τὴν εὐνοίαν· καὶ τὰ ἀξιώματά σου προσέτι, νὰ γείνωσιν εἰς σὲ πρόξενα ἐξωτερικῶν τιμῶν· ἀλλ' ἐσωτερικῆς καὶ πιστῆς ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν σου, ἐμπιστοσύνης τῶν γνωρίμων σου καὶ τελείας ἀφοσιώσεως τῶν ἄλλων εἰς σὲ, μὴ ἐλπίζης πλέον νὰ ἀπολαύσῃς· διότι σὺ σεαυτὸν καταδικάσας νὰ ᾖσαι ἄφίλος.

Καὶ τί δέ ἐράσμιον καὶ ἄξιον ἀγάπης δύναται τις νὰ εὕρῃ εἰς σέ, ὅστις δὲν εἶσαι τῷ ὄντι ὅ,τι φαίνεσαι; Ἰσως σέ αὐτόν; Ἄλλ' ὅ,τι ἔχεις αἰτίαν νὰ κρύπτῃς, θεβαίως δὲν εἶναι ἀξίεραστος, καὶ ὅ,τι δεικνύεις εἰς τὴν συμπεριφορὰν καὶ δημοσίᾳ, τοῦτο δὲν εἶσαι σὺ αὐτός, ἀλλ' εἶναι τὸ προσωπεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς λαβὼν φέρεις. Ἀπόρριψον τὸ προσωπεῖον, καὶ ἐμφανίσθητι εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὸ ταπεινόν σου φρόνημα, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον πανούργως ἀγωνίζεσαι νὰ κρύπτῃς, καὶ ἄκουσον τὴν περὶ σοῦ κρίσιν τοῦ κόσμου! Ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν θέλεις ἀκούσει; ἢ ταύτην ἤκουσας ἤδη; διότι ἤχησεν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ συνειδότης σου, ὅτε τοῦτο ἐπὶ πολλῶν πράξεών σου ἐπεφώνησε· τοῦτο εἶναι ἄδικον! ἐκεῖνο, κακόν! τοῦτο, ἄτιμον!

Τίς ᾔθελε σέ ἀγαπήσει, τίς ᾔθελε σέ τιμήσει, ὑποκριτὰ, εἰ αἰφνης παρίστατο εἰς τὸ μέσον καθ' ὅλην τὴν μοχθηρίαν σου; εἴ τις παρατηρεῖ σε πῶς σφετερίζεται ἀδίκως ἀλλοτρίων ἀγαθῶν· πῶς σὺ, φιλόδοξε, τετυφλωμένος ὑπὸ τοῦ πάθους, φθανερώς συμκρύνεις τὴν δόξαν τῶν ἄλλων, καὶ θηρεύεις ὑπόουλως τὴν εὐνοίαν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν δύνασαι νὰ κερδήσῃς ὑπὲρ σοῦ διὰ τῶν ἀληθῶν σου προτερημάτων· πῶς σὺ, περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκρατέστατος, ἀσελγαίνεις ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ποθεῖς τὴν διαφθοράν· πῶς σὺ, φιλέκδικε, μετὰ ἀγενοῦς ἐπιβουλῆς ὑποσκάπτεις εἰς τὸν πλησίον σου τὸν ὀλεθρον, εἰς ὃν σὺ αὐτός πάλιν σήμερον ἢ αὔριον μέλλεις νὰ ἐμπέσῃς; πῶς σὺ, φιλόργυρε, ἀσμένως προσεύχεσαι καὶ νηστεύεις, καὶ κηρύττεις ἔλεον καὶ ἀγαθοποιίαν, ἀλλὰ δὲν αἰγύνεσαι νὰ καταθλίβῃς χήρας καὶ ὀρφανὰ· πῶς σὺ, ὑπερήφανε, μετὰ χαρᾶς κομπάζεις καὶ δεικνύεις λαμπρότητα, ἐν ᾧ ἔχεις χρεῖαν καὶ τῶν ἀναγκαιωτάτων, καὶ διὰ τῆς κενοφροσύνης σου σύρεις σεαυτὸν, ἴσως καὶ τοὺς αἰκέλους σου, εἰς πτωχείαν! Τίς δύναται νὰ σέ ἀγαπήσῃ; τίς νὰ σοὶ ἐμπιστευθῇ;

Συνήθης δὲ εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον περίπτωσις εἶναι νὰ νομίζεται ἐκεῖνος, ὅστις ἄπαξ ἤδη ἔδωκεν ὑποψίαν τινὰ ὑποκρίσεως, ἔτι πονηρότερος, ἢ ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι. Ὑπομένει λοιπὸν διπλὴν τὴν ποινὴν· διότι δὲν πιστεύεται αὐτῷ τότε, ὅτε εἶναι ἄξιος πίστεως· αἱ ιδιότητες αὐτοῦ ἐκεῖναι, ὅσαι τῷ ὄντι ᾔθελον εἶσθαι

ἄλλαι ἐπαίνου, δὲν ὑπολαμβάνονται γνήσιαι, ἀλλὰ κατὰ προσποιήσιν· διότι μένει ἄγνωστον, μέχρι τίνος ἐξήπλωσε τὴν τέχνην τοῦ ἀπατᾶν τοὺς ἄλλους. Καὶ ἐκεῖ δὲ, ὅπου αὐτὸς παντάπασι σπουδάζων, ἤθελε φρονεῖ δίκαια, ὑποπτεύουσι περὶ αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι ἀπάτην, καὶ ὑποβάλλουσι τὰς ἐκ τελείας πεποιθήσεως τοῦ καλοῦ γενομένας πράξεις αὐτοῦ, εἰς οἰονδήποτε δόλιον σκοπόν.

Τοιαύτη εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ ὑποκριτοῦ, τοιοῦτος ὁ βίος αὐτοῦ! Ἐλπίζει διὰ τῆς φρονήσεως νὰ νικήσῃ τὰ πάντα· ἀλλὰ καταβάλλεται ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων, ὑπὸ τοῦ κόσμου καὶ τῶν περιστάσεων· αὐτὸς ἐπὶ τέλους εὐρίσκεται ὁ τὰ μάλιστα καὶ χαλεπώτατα ἡπατημένος, καὶ μόλις ἐκ τῶν πικρῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ καταμανθάνει ὕστερον ὅτι ἔπραξεν ἄφρονα!

Ἔσο ἀληθὲς καὶ εἰλικρινὴς! πράττε δίκαια, καὶ μὴ δένα φοβοῦ! Ἔσο, ὅπως θέλεις νὰ φαίνησαι, ἀλλὰ μὴ φαίνου καλλίτερος, ἢ ὅσον εἶσαι τῷ ὄντι. Ἔσο φιλόφρων κατὰ τὴν διάνοιαν ὅπως καὶ κατὰ τὸ βλέμμα· χρηστὸς καὶ καλοκᾶγαθος τὴν καρδίαν, ὅπως καὶ τοὺς λόγους· ἄγνός τὰς φρένας, ὅπως καὶ τὰ σχήματα! Αὕτη εἶναι καὶ λέγεται ἡ ἀληθὲς, ἡ βεβαία, ἡ τῷ ὄντι εἰς εὐδαιμονίαν ἄγουσα βιωτικὴ φρόνησις, ἥτις οὐδέποτε θέλει σὲ σύρει εἰς τὴν ἀπώλειαν· αὕτη εἶναι ἡ φρόνησις, τὴν ὁποίαν συνιστᾷ ὁ οὐράνιος καὶ θεῖος ἡμῶν διδάσκαλος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπορρίπτει ὁ καρδιογνώστης Θεός.

» Ἐγνων, Κύριε, ὅτι σὺ εἶ ὁ ἐτάζων καρδίας, καὶ δικαιοσύνην » ἀγαπᾷς » (α). Οὕτω προσευχῆθη ὁ Δαυὶδ, οὕτω θέλω προσεύχεσθαι καὶ ἐγὼ, καὶ μνημονεύει ἀδιαλείπτως τοῦ παντεπιστήμονος Θεοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου κατασχύνεται πᾶσα ἀνθρωπίνη τέχνη καὶ σοφία. Γινώσκω, Θεέμου, ὅτι ἐξετάζεις τὴν καρδίαν, καὶ κρίνεις αὐτήν, καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι μὴ δύνωνται νὰ ἐξετάσωσιν αὐτήν καὶ νὰ κρίνωσιν· ἐμβλεψον, παντογνώστα Θεέ, ὅν οὐδεὶς ἰσχύει νὰ ἀπατήσῃ, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ἐμῆς καρδίας! Ἄ! οὐχὶ ὅτι δύναμαι νὰ καυχῇθῶ ἐνώπιόν σου· σὺ γινώσκεις κάλλιστα ποσάκις ἐνώπιόν σου ἁμαρτάνω· ἀλλὰ διαλογιζόμενος

(α) Παραλειπομ. Α'. κθ', 17.

τὸν ἱερὸν περὶ σοῦ διαλογισμόν, γίνεσθαι πρὸς ἑμαυτὸν αὐστρότερος, καὶ ἐνισχύεσθαι νὰ δαμάσῃ τὸ ἐνοικοῦν ἐν ἐμοὶ κακόν· θέλω σπουδάσει νὰ κατορθώσῃ, ὥστε νὰ παρίσταται ἐνώπιον σοῦ, τοῦ κριτοῦ τῶν φρονημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, μετὰ ψυχῆς ἀδόλου καὶ ἰλαρᾶς.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ (α).

Φαίνεται, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου διέθετο τὸν αὐτοκράτορα ὅπως μὴ ῥαδίως ὑποχωρῇ τῷ πάπα· τοῦτο δὲ οὐχὶ στερηθεὶς τοῦ δυναμένου αἶρειν τὰ ἐμποδῶν πρὸς ταχυτέραν ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως· διότι τοιοῦτοι ἦσαν αὐτῷ πολλοὶ καὶ τοσοῦτον πρόθυμοι, ὥστε ἐδυσανασχέτει πολλὰκις ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ αὐτῶν σπουδῇ. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον μὲν ἦν ἐν τοῖς ζῶσιν ὁ Ἰωσήφ, ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς εἶχε καὶ τὴν εὐθύνην, καὶ ἔμελλε διδόναι λόγον περὶ τῶν τῆς Συνόδου· νῦν δ' ἅπαν τὸ φορτίον ἀνέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς κηδείας τοῦ πατριάρχου ἡτήσατο ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τοῦ πάπα τάχιστον πέρας τοῦ ἔργου. Ὁ δὲ πάπας καλέσας τὸν Βησσαρίωνα, Ἰσίδωρον καὶ Δωρόθεον, ἐπανάλαβε τὰς αὐτὰς ἀπαιτήσεις. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ μὴ συναινέσας· συγκαλεῖ τοὺς ἰδίους ἐπισκόπους πρὸς διάσκεψιν περὶ τῶν καινῶν ἀπαιτήσεων τοῦ πάπα (τῇ 13 Ἰουνίου). Καὶ περὶ μὲν τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν δώρων ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ οὐδὲ λόγον γίνεσθαι ἤθελε· προὔτεινε δὲ μόνον τὰ περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα καὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης. Προσεκλήθησαν δὲ καὶ οἱ καρδινάλιοι, οἵτινες ἤψαν· το εὐθὺς ἐκείνων τῶν ζητημάτων, ἅπερ ἀπηγόρευεν ὁ αὐτοκράτωρ· δύο δ' ἡμέραι παρήλθον περὶ τὰ τοιαῦτα.

(α) Ὅρα Ἔτους Δ', Ἀριθ. 4, σελ. 175—186.

Τέλος, ὁ πάπας ἐκάλεσε παρ' ἑαυτὸν τὸν αὐτοκράτορα μετὰ τινων μητροπολιτῶν, καὶ ἐπειρᾶτο πείθειν αὐτοὺς ὅτι, ἀνάγκη ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι ὅρῳ τῆς ἐνώσεως περιέχῃται ἡ λύσις καὶ τῶν ζητημάτων ἐκείνων. Ἐνάγκασε δ' ὅπως ἀκούσῃσι μακροῦς λόγους περὶ τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν οὐδεὶς λόγος ἐγένετο ἐν τῇ Συνόδῳ. Καὶ δὴ ὁ μὲν Ἰωάννης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα πολλὰ εἶπεν, ὁ δὲ Ἀμβρόσιος Τραβεσάρης περὶ τῶν ἀξίμων· ὁ δὲ πάπας προσέθετο, ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο, ἢ τὸ συγγράψασθαι τὴν ἐκθεσιν, καὶ ἐνεχείρισε τῷ αὐτοκράτορι τοιαύτην, ἐν ᾗ περιείχοντο ὅσα ἔμελλον καὶ ἐν τῷ ὅρῳ περιέχεσθαι, καὶ ἀπῆτει ἀπάντησιν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὐκ ᾔθελε λαβεῖν τὴν ἐκθεσιν, καὶ ἐπανελάμβανε πολλάκις, ὅτι πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐῴρεθον τοῖς καρδινάλιοις. Ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐδέξατο τὴν ἐκθεσιν· ὁ δὲ πάπας δυσανασχέτων, ἀπῆλθε τοῦ συλλόγου.

Οἱ δὲ κυριώτεροι ἐργάται τῆς ἐνώσεως, ἐξετάσαντες τὰς ἀπαίτησεις τοῦ πάπα, εἶπον τῷ αὐτοκράτορι, ὅτι ὀρθῶς εἶχον (α). Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, ὁρῶν αὐτοὺς χαμαιζήλως θεραπεύοντας τὸν πάπαν, οὐ προσεῖχεν ὡς πρότερον. Ἐμέμεφτο δὲ καὶ ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν διαλέξεσιν αὐτοὺς τε καὶ τὸν πάπαν (β). Ἰδοὺ δὲ τί ἔλεγε περὶ τῶν Λατίνων· «Ὅρῳ ἀνθρώπους ἀπειθεῖς, καὶ φιλονεικοῦντας αἰεὶ συνιστᾶν τὸ ἑαυτῶν θέλημα... Εἰ οὐκ εἶχον οἱ Λατῖνοι τὰς εἰσηγήσεις παρὰ τῶν ἡμετέρων, οὐκ ἂν ἔλεγον, «οὐδὲ ἐζήτουν τὰ τοιαῦτα». Ἀλλοτε δ' ὡμολόγει· «Ἡμεῖς συγκατέβημεν καὶ ἐποιήσαμεν καὶ πλέον ἢ ἔδει. Δεόν οὖν ἀσμένως καὶ ἀπολυπραγμόνως δραμεῖν καὶ κείνους πρὸς τὴν ἔνωσιν. Οἱ δὲ καὶ προβάλλονται, ὅσα λέγουσιν. Ὡς ἔοικεν οὖν, οὐκ ἔστιν ἡ ἔνωσις αὕτη κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ κωλύεται... Εἰ δὲ μὴ ἀρκεσθῇ (ὁ πάπας), μηνύσω τοῖς Φλωρεντίνοις, καὶ οὗτοι ἐξοικονομήσουσιν ἡμᾶς, καὶ ἀπελευσόμεθα οὐκ ἄρα».

Μὴ ἄρκούμενος δ' ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς περὶ αὐτῶν, ἐπειρᾶτο ἐπισπάσασθαι τὸν Μάρκον. Καὶ δὴ ἀνέθετο αὐτῷ τὴν ἐκθεσιν περὶ

(α) Synod. Flor. 631- 638.

(β) Ευροπ. 10, 3.

(ΕΥΡΩΠ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ΄.)

τῆς Εὐχαριστίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (α), καὶ διὰ τῶν τοποτηρητῶν τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν μητροπολιτῶν, τῶν ἀσπάζομένων τὴν ἑνωσιν, ἐπειθε τὸν Μάρκον πρὸς τὴν ἑνωσιν. Ἄλλ' αὐτῷ τιμιωτέρῃ ἢ ἡ ἀλήθεια, ἥ καὶ ἐνέμεινε διὰ παντός (β).

Μακρότερον πάντων διετέλει ἐκκρεμὲς τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ζήτημα. Ἐκάλεσε δὲ παρ' ἑαυτὸν ὁ πάπας πάλιν τοὺς Ἀνατολικούς ἐπισκόπους, καὶ ἀπεδείκνυνεν αὐτοῖς τὰ οἰκουμενικὰ αὐτοῦ δικαιοῦματα, ἅπερ οὐδέποτε ὡμολόγησεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἐπολέμει δὲ τότε καὶ ἡ Δύσις. Ἄλλ' ἐνώπιον μὲν τοῦ πάπα ἐδόκουν πειθόμενοι οἱ ἐπίσκοποι· κατ' ἰδίαν ὅμως, παραβάλλοντες τὰ εἰρημένα πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, μετεπιθήοντο καὶ ὑπόρουν. Τέλος, μετὰ πολλὰς ἀμφισβητήσεις ἐδωκαν πάντα τὰ προνόμια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Θρόνου, πλὴν τοῦ δικαιοῦματος τοῦ συγκαλεῖν οἰκουμενικὰς Συνόδους ἄνευ τῆς συναίνεσως τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ καλεῖν εἰς δίκην τοὺς πατριάρχας. Ἄλλ' ὁ πάπας ἀνήγγειλεν ὅτι θέλει τηρεῖν πάντα τὰ προνόμια τοῦ ἰδίου Θρόνου, τοῦ δικάζειν τοὺς πατριάρχας, συγκαλεῖν συνόδους, ὅποτε βούλοιτο, ἔχειν ὑπηκόους εὐπειθεῖς τοὺς πατριάρχας καὶ, ἐν λόγῳ, ἄρχειν ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὅτε δ' οἱ καρδινάλιοι ἀνήγγειλον ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι, ἀντὶ παντός ἄλλου ἀπήντησε· « διατάξατε τὰ τῆς ἀποδημίας ἡμῶν ».

Ταῦτα ἐγένετο τῇ παραμονῇ τοῦ γενεσίου τοῦ τιμίου Προδρόμου. Ἰδοὺ δὲ τί λέγει ὁ Δωρόθεος· « Κατέλαβε δὲ καὶ ἡ ἑορτή, τὸ γενεσίον τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ διὰ τὸ τοὺς Φλωρεντίνους λαμπρῶς ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν ταύτην γέγονε σιωπή. Τῆς οὖν 25 καταλαβούσης, ἡμεῖς ἐλυπούμεθα, ὅτι οὐκ ἦν ἐλπίς ἐνώσεως· καὶ ἦν ἐν ἡμῖν κατῆφεια καὶ θλίψις πολλή. Ἄλλ' ὁ τῶν ἀπάντων προνοητὴς Θεὸς οὐ κατέλιπεν ἡμᾶς, ἀλλὰ διήγειρε τὸν Ῥωσσίας, τὸν Νικαίας, τὸν Μιτυληνῆς καὶ ἄλλους τινὰς μεσιτεύοντας ». Καὶ οἱ μὲν ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα,

(α) Συνοπ. 10, 2.

(β) Synod. Flor. p. 539—641.

αὶ δὲ τὸν πάπαν, ὅπως ἔκ τε τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀνατολικῶν συνέλθωσιν ἀνὰ τέσσαρας πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Καὶ ἐν μὲν τῷ συλλόγῳ οὐ συνεφώνουν οἱ Ἀνατολικοί· ἀλλὰ, τέλος, ἔκριναν γράψαι ὅτι ὁμολογοῦσι τὸν πάπαν ἄκρον ἀρχιερέα, τοποτηρητὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποιμένα καὶ διδάσκαλον πάντων τῶν χριστιανῶν, ἄρχοντα ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, τηρουμένων τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν Ἀνατολικῶν πατριαρχῶν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως εἶναι δεύτερον μετὰ τὸν πάπαν, τρίτον τὸν Ἀλεξανδρείας, τέταρτον τὸν Ἀντιοχείας, καὶ πέμπτον τὸν Ἱεροσολύμων. Οὕτω δ' ὁ πάπας κατώρθωσε τὸ ποθοῦμενον, καὶ ἔστεργε τοῖς εἰρημένοις (27 Ἰουνίου) (α).

Οὕτω δ' ὁμογυμνωμένησαντες ἐν τοῖς κυριωτέροις, ἔσπευδον ἤδη εἰς σύνταξιν τοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως. Ἐξελέχθησαν δ' οἱ συντάζοντες. Ἀλλ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἤδη ἀνεφύη ἔρις· διότι οἱ μὲν Λατῖνοι ἤθελον ὅπως προηγηθῇ ἐν κεφαλίδι τοῦ ὅρου τὸ τοῦ πάπα ὄνομα, ὁ δὲ Παλαιολόγος ἀπῆτει ὅπως τὸ ἴδιον ὄνομα προηγηθῇ. Τέλος, ἀπεφάσισαν ὅπως προστεθῇ τῷ ὀνόματι τοῦ πάπα τό « συναινέσει τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως ». Καὶ τινα δ' ἄλλα ἐν τῷ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἄρθρῳ ἐγένοντο ἀφορμὴ διενέξεως· διότι οἱ μὲν Λατῖνοι ἔγραψαν, ὅτι ὁ πάπας ὀφείλει τηρεῖν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων· ὁ δ' αὐτοκράτωρ οὐκ ἔστεργε ταῦτα, λέγων, εἴ τις τῶν Πατέρων ἐν ἐπιστολαῖς πρὸς πάπαν ἀπέδωκεν αὐτῷ τιμητικὰ ὀνόματα, λογίζεται ἄρα ὁ πάπας αὐτὰ καὶ προνομία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Θρόνου; Μετὰ πολλὰς δ' ἀμφισβητήσεις συνεφώνησαν, τέλος, ὅπως μεταβληθῇ εἰς τό « κατὰ τοὺς κανόνας τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ». Ἦθελον δὲ καὶ οἱ Λατῖνοι ὅπως διορθωθῇ τὸ τῶν Ἑλλήνων « τηρουμένων τῶν τοῖς πατριαρχαῖς πάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων », ἀφαιρουμένου τοῦ πάντων· ἀλλ' ἀπέτυχον. Τέλος, ἐπελυθούσης ὁμοφωνίας τοῖς πᾶσιν, ἀντεγράφη ὁ ὅρος ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ. Προὔτειναν δ' ὁ Ἰσίδωρος καὶ Βησσαρίων τῷ αὐτοκρά-

(α) Synod. Flor. p. 641—645.

τορι ὅπως ἀφορισθῶσιν οἱ μὴ στέργοντες τὴν ἔνωσιν, ὑπονοοῦν-
τες βεβαίως πρὸ παντός ἄλλου τὸν Μάρκον· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ
οὐ συνήνεσεν (α).

Ἐρίσθη ἤδη ἡ ἡμέρα πρὸς ὑπογραφὴν τοῦ ὅρου. Προϋτείνε δ' ἐν
καιρῷ ὁ Βησσαρίων τῷ πάπα ὅπως φθείρισαι χρήμασι τοὺς μὴ
συναينوῦντας εἰς ὑπογραφὴν· ὅπερ καὶ ἐγένετο (β). Τῇ 5 λοιπὸν
Ἰουλίου πάντες οἱ Ἀνατολικοὶ συνηθροίσθησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα
τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ πρῶτος μὲν ὑπέγραψεν ὁ αὐτοκράτωρ·
τὸν δ' Ἡρακλείας, μὴ παρόντα διὰ νόσον, ἀνάγκασαν ὅπως ἐπὶ
τῆς κλίνης ὑπογράψῃ. Τὸν δὲ Μάρκον οὐδεὶς παρηνώχλησεν. Ὁ δὲ
Ἰσιδωρος, Βησσαρίων καὶ Γρηγόριος ἀσμένως ὑπέγραψαν. Κατέ-
πιν ἔπονται οἱ ὑπογραφαὶ τοῦ Μονεμβασίας, Κυζίκου, Τραπε-
ζοῦντος, Νικομηδείας, Τορνόβου, Μιτυλήνης, Μολδοβλαχίας, Ἀμα-
σείας, Ῥόδου, Δρίστρας, Γάνου, Μελενίκου, Δράμας, Ἀγχιάλου,
καὶ ἑνδεκα ὑποδεεστέρων κληρικῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
Ὑπέγραψαν δ' οἱ Ἀνατολικοὶ, μὴ ἀναγνόντες ὅλως οἱ πλείστοι
τὸν ὅρον (γ). Ὑπέγραψαν δὲ τῷ ὅρῳ, ὑποχωροῦντες τῇ βουλῇ
τοῦ αὐτοκράτορος. Ἠνάγκασαν δ' εἰς ὑπογραφὴν καὶ οἱ πρότε-
ρον ἡρνοῦντο τὴν ψῆφον. Μόνον δ' οὐχ ὑπέγραψαν οἱ ἀποθανόν-
τες πρότερον, ἦτοι ὁ πατριάρχης καὶ ὁ Σάρδεων, ἡ ὕσσι ἐφθασαν
κρυφθέντες, οἱ οἱ Σταυρουπόλεως Ἡσαΐας καὶ ὁ Ἰβηρίας (δ).
Μετὰ ταῦτα ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ δέκα ἐπισκόπους παρῆσαι

(α) Synod. Flor. p. 647—652. Συρ. 10, 5. Ἐγραψε τὸν ὅρον λατινιστὶ ὁ
Ἀρμενίστιος Τραπεζοῦντος, μετέφρασε δ' ἑλληνιστὶ ὁ Βησσαρίων.

(β) Συρ. 10, 4.

(γ) Συρ. 10, 19.

(δ) Συρ. 9, 12, 10, 8. Ἐν τινι τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων τῆς ἐν Μόσχῃ
Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης (Αρ. XIII) λείπουσιν αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ Τραπεζοῦντος καὶ
Κυζίκου, ἀλλ' ἴσως ἐκ παραδρομῆς τοῦ αντιγραφέως. Οὐδαμῶς δ' ἀπαντᾷ τὸ
ὄνομα τοῦ Σουδαλίας Ἀβραμίου διδὼν καὶ ὁ Ἀμυρούτης ἔγραψεν «Ὅτε τοῦ
» Ῥωσσίας ταῖς ὑπογραφαῖς συνθεμένου » (Allat. de consens. p. 908.). Ἀλλ' ἐν
τῷ τῆς Φλωρεντίας χειρογράφῳ εὐρέθη καὶ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ. Λέγεται δὲ καὶ ἐν
τῇ Ῥωσσικῇ ἐξιστορήσει τῆς περιηγήσεως τοῦ Ἰσιδώρου, ὅτι οὗτος ἐξανάγκασε
τὸν Ἀβράμιον εἰς ὑπογραφὴν, κατακλείσας αὐτὸν ἐπὶ ὄλην ἐβδομάδα. Ἀλλὰ ση-
μειωτέον ὅτι ἀντὶ τῶν πέντε ὑπογραφέντων ὄρων εἰσὶν ἐν τῇ Δύσει δέκα, Gie-
seler Lehrbuch der Kirchengeschichte II, 4, S. 544.

μένους τῇ ὑπογραφῇ τοῦ πάπα Εὐγενίου. Οὗτος μετὰ προσοχῆς διεξῆλθε τὰς ὑπογραφάς, καὶ ὑπογράφων ἠρώτησεν εἰ καὶ ὁ Μάρκος ὑπέγραψεν ἀκούσας δὲ τὸ οὐχί, ἄκων ἐξεφώνησε· «λοιπὸν ἐποιήσαμεν οὐδέν! » Μετὰ δὲ τὸν πάπαν ὑπέγραψαν ὁκτὼ καρδινάλιοι, 60 ἐπίσκοποι, καὶ πολλοὶ ἡγούμενοι (α).

Τὴν δ' ἑκτὴν Ἰουλίου ὤρισεν ὁ πάπας πρὸς πάνδημον διακήρυξιν τῆς ἐνώσεως. Συνηθροίσθησαν λοιπὸν οἱ τῆς Συνόδου, συνέρρουσε δὲ καὶ πολὺς λαὸς εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Φλωρεντίας, παρόντων τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πάπα. Τελεσθείσης δὲ δοξολογίας, ἀνέγνωσαν μεγαλοφώνως ἀπ' ἁμβωνος τὸν ὅρον· ὁ μὲν Ἰουλιανὸς λατινιστί, ὁ δὲ Βησσαρίων ἐλληνιστί.

Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ὅρου ἐκάλει ὁ πάπας ἅπαντας τοὺς χριστιανούς ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς μεγάλης ταύτης ἑορτῆς καὶ ἐπὶ τὴν δοξολογίαν τοῦ Κυρίου, ὅστις τῇ δυνάμει τῆς πανσθενοῦς αὐτοῦ χάριτος ἔλυσε τὸ μεσότοιχον, τὸ διαίρουν τέως τὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἦνωσεν αὐτὰς τῷ στερεῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπετο ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν ἀζύμων, τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, ὅπως ὤρισθησαν ἤδη.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ μὲν Ἰουλιανὸς ἠρώτησε τοὺς Λατίνους εἰ συνεφώνουν τῷ ὅρῳ· οἱ δὲ Λατῖνοι ἐπεφώνησαν δις τὸ σύμφωνοι. Ὅτε δὲ καὶ ὁ Βησσαρίων ἠρώτησε τοὺς Ἀνατολικούς, πολλοὶ μὲν ἐπεφώνησαν τὰ αὐτὰ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντες. Τότε ὁ Ἰουλιανὸς καὶ Βησσαρίων ἠσπάσαντο ἀλλήλους. Ἐπεσφραγίσθη δὲ ἡ τελετὴ διὰ λατινικῆς λειτουργίας (β), ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν Ἀνατολικῶν συνελειτούργησε, καίπερ τοῦ πάπα ἐπιζητούντος, οὐδεὶς δὲ καὶ τῶν ἀζύμων ἐκοινωνήσεν (γ).

Οὕτω λοιπὸν ἐγένετο ἡ εἰρήνη, ἀλλ' εἰρήνη οὐκ ἦν! Ὁμολόγησαν καὶ λόγῳ καὶ γραφῇ, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας ἔχει

(α) Συρ. 10, 8, 9.

(β) Ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας τρεῖς ἐνέψατο τὰς χεῖρας ὁ πάπας. Προσήμενος δ' αὐτῷ ὕδαρ ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, ὁ εὐπατρίδης Θωμᾶς Ἰσως. Τοῦτο δ' ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἰσιδώρου, ἵνα τιμηθῇ ὁ Ῥώσσης ἡγεμὼν, ὡς ἔλεγε, Σελ. 10, 10.

(γ) Synod. Flor. p. 663—670.

αὐτὴν δύναμιν, εἴτε ἀζύμῳ ἄρτῳ, εἴτε ἐνζύμῳ τελούμενον· ὅμως οἱ Ἀνατολικοὶ οὐκ ἤθελον κοινωνῆσαι τοῦ σώματος καὶ ἁμαρτίας τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν Λατίνων· ἔδωκαν δὲ καὶ τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης ἀλλήλοις μόνον, καὶ οὐχὶ τοῖς Λατίνους· οἱ δὲ Λατίνοι, ὡς ὀφύμεθα, οὐδὲ παρεῖναι τῇ λειτουργίᾳ τῶν Ἀνατολικῶν ἤθελον. Ἡ μεγάλη αὕτη ἐορτὴ τῆς εἰρήνης ἦν μόνον ἐορτὴ τῶν Λατίνων. Οἱ δὲ Ἀνατολικοί, ὅπερ ἀποδηροῦντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐνόμιζον ὅτι διορθώσουσι τοὺς Λατίνους, ἠναγκάσθησαν ἤδη ὁμολογῆσαι ἑαυτοὺς κακοδόξους, ἐν πᾶσι σχεδὸν ὑποχωρήσαντες, τῶν δὲ Λατίνων ἐν μηδενί. Οἱ θριαμβεύοντες Λατίνοι οὐδὲ κἂν ἐκόλαζον τὴν ἑαυτῶν νίκην, ἵνα μὴ ἐρεθίζωσι τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἡττημένων, ἀλλ' ὑπεροψίαν καὶ ὄβριον ἀπεδείκνυνον.

Τῇ ἐπιούσῃ ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Ἰσιδώρον καὶ Βησσαρίωνα πρὸς πάντας αἰτησόμενους ἄδειαν, ὅπως τελέσωσι καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ πανδήμως λειτουργίαν, ἵνα ἴδωσι καὶ οἱ Λατίνοι τὴν τάξιν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἀνατολικῶν. Ἀλλ' ὁ πάπας οὐ συνήκει, προφασιζόμενος ὅτι ἡγνῶσι τὴν τάξιν τῆς λειτουργίας τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ ἀπήτει ὅπως τελεσθῇ πρότερον ἐν κρυπτῷ, παρόντων δύο ἢ τριῶν καρδινάλιων. Τότε δ' ὀφύμεθα, ἔλεγεν ὁ πάπας, εἰ ἐπιτρεπτέον ἐστὶν ὑμῖν τὸ τελέσαι καὶ πανδήμως. Ἡ ἀλλοτρίων αὕτη ἀπάντησις ἐλύπησε καθ' ὑπερβολὴν τὸν αὐτοκράτορα· ἔλεγε δέ· « Ἡμεῖς ἐθαῤῥοῦμεν διορθῶσαι πολλὰ καὶ σφάλματα τῶν Λατίνων· νῦν δ' ὁρῶ ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ καινοτομήσαντες καὶ ἁμαρτάνοντες εἰς πολλὰ, βούλονται διορθοῦν ἡμᾶς καὶ τοὺς μηδὲν τι μεταποιούντας καὶ. Μετὰ ταῦτα οὐδέποτε ἡγήσασθό τι περὶ λειτουργίας (α).

Μετ' οὐ πολὺ προὔτεινεν ὁ πάπας τοῖς Ἀνατολικοῖς ἑνδεκα ἐρωτήσεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως τῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Μύρου, περὶ τοῦ διαζυγίου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου. Ἀναγορευθεὶς δ' ἤδη κεφαλὴ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπατεῖν παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν ἀκριβῶς ἐκπλή-

ρῶσιν πάντων τῶν θεσπισμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Δωρόθεος ἀπήντησεν ἱκανῶς, ὡς γράφει, πρὸς πάντα, πλὴν τοῦ περὶ διαζυγίου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου· διὸ καὶ ὁ πάπας περὶ τούτων ἡρώτα τὸν αὐτοκράτορα· διὰ τί οἱ Ἀνατολικοὶ παρὰ τὴν ῥητὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Κυρίου ἐπιτρέπουσι τὸ διαζύγιον; Ἀπῆται δὲ πρὸς τούτοις ὅπως οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἐκλέξωνται πατριάρχην ἐκ τῶν παρόντων τῇ Συνόδῳ ἐπισκόπων. Ἐλεγε δέ· « Ἡμεῖς ἔχομεν ἐνταῦθα τὸν » ἡμέτερον Κωνσταντινουπόλεως, ὅς ἐστι καλὸς ἄνθρωπος καὶ » χρήσιμος καὶ εὐγενὴς καὶ γέρων καὶ πλούσιος (α). Εἰ οὖν λήψε- » σθε αὐτὸν ὡς πατριάρχην, ἔσται καὶ εἰς συμφέρον τῆς Ἐκκλη- » σίας ὑμῶν. Ἔστι γὰρ γέρων, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν διαρκέσει ἡ » ζωὴ αὐτοῦ, καὶ δι' ὀλίγου καιροῦ κερδήσει ἡ Ἐκκλησία τὸν » πλοῦτον αὐτοῦ. Οὐκ οἶδα εἰ καλύει ὑμᾶς τὸ ἑτερόγλωσσον » τοῦ ἀνδρός. Εἰ οὖν ἀναγκάσει τὸ κώλυμα τοῦτο πρὸς ἕτερον » ἀποβλέψαι, ποιήσατε ἐνταῦθα ἕτερον ἐκ τῶν ὑμετέρων ». Ἀπῆ- » τει δὲ πρὸς τούτοις, ὅπως παραδῶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Μάρκον τῇ Συνόδῳ εἰς δίκην, ἅτε δὴ ἀντιμαχόμενον τῷ ὄρω αὐτῆς.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεκρίνατο τῷ πάπᾳ διὰ τῶν ἐπισκόπων, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐκ ἄνευ λόγων ἰσχυρῶν ἐπιτρέπει τὸ διαζύγιον. Ἀπέρριψε δὲ καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου ἐν Φλωρεντίᾳ· διότι κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐκλέγεται ὁ πατριάρχης ὑπ' ἀπάσης τῆς ποιμένης αὐτοῦ καὶ χειροτονεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει. Περὶ δὲ τοῦ Μάρκου ἀπήντησεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι μόνοι οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι δικάζουσιν Ἀνατολικὸν μητροπολι- τὴν (β).

Ἐπειδὴ δ' ὁ πάπας ἐπέμενεν ἀπειτῶν τὴν ἐκλογὴν τοῦ πα- τριάρχου ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ ἐχάλει πρὸς νοθεσίαν τοῦλάχιστον τὸν Μάρκον, ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ συμβουλήν τοῦ Γρηγορίου, φο- βουμένου μὴ ἐκλεχθῇ ὁ Ἰσίδωρος, ἀπέλυσέ τινας τῶν γεραιτέρων μητροπολιτῶν εἰς Βενετίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνήγγειλε τῷ πά-

(α) Ἦν δ' οὗτος ὁ καρδινάλιος Φραγκίσκος Κοδόλμφορς, ἀντίφω τοῦ πάπᾳ Χαλκοκονῆ. βιβλ. 6, σελ. 189, Loquien. Or. Ch. T. III. p. 834, 838.

(β) Syn. Florent. 670-675. Σαρ. 10, 12.

πα ὅτι, μὴ παρόντων ἐπισκόπων πολλῶν, οὐκ ἦν δυνατόν ἐκλεγε-
 χθῆναι τὸν πατριάρχην. Παρέστη δὲ ὁ Μάρκος τῷ πάπα· οὗτος
 δ' ἐπέπληξε καὶ ἠπειλεῖ, ἀναμιμνήσκων αὐτῷ τὰς τιμωρίας τῶν
 οἰκουμενικῶν Συνόδων κατὰ τῶν παρηκόων. Ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος
 φρουρὸς τῆς ὀρθοδοξίας ἀπεκρίνατο ἀταράχως, ὅτι αἱ Σύνοδοι
 κατεδίκασαν μόνον τοὺς μὴ ὑπείκοντας τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐμμέ-
 νοντας τῇ ἐναντίᾳ διδασκαλίᾳ· ἐκεῖνος δὲ οὔτε κινήν τινα δι-
 δασκαλίαν ἐκήρυττεν, οὔτε πλάνης ἀντειχετο, ἀλλ' ἐτήρει τὴν
 διδασκαλίαν, ἣν παρὰ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε, καὶ ἦν καὶ
 ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία μέχρι τῆς διαιρέσεως ἐτήρει, καὶ ἦν καὶ
 ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ οἱ Λατῖνοι ἐπήρουν. Τίς λοιπὸν ἐτόλμα κατα-
 δικάζειν ὥς αἰρετικὸν τὸν τοιαύτην διδασκαλίαν ἐνστερνιζόμε-
 μενον; Ἀνάγκη ἵνα πρότερον καταδικασθῇ τὸ δόγμα· εἰ δὲ
 τοῦτο ἅγιον παρὰ πᾶσιν ὡμολογήθῃ, ὑποίας κατακρίσεως ἄξιος
 ἦν ὁ ἐνστερνιζόμενος αὐτό; Βεβαίως κατενόησεν ὁ πάπας ὅτι ἀ-
 δύνατον ἦν σαλευθῆναι τὸν Μάρκον· διὸ καὶ ἀπέλυσεν αὐτόν (α).

Ὡς δ' ὁ πάπας ἀπέτυχεν, οὕτω καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πολλὰ μά-
 την προϋτεινεν. Ἀνήγγειλε δ' ὁ αὐτοκράτωρ τῷ πάπα ὅτι, ἐπει-
 δὴ ἐγένετο ἤδη ἡ εἰρήνη, διὰ τοῦτο ἀνάγκη ἵνα ὀρισθῶσιν αἱ
 ἐπαρχίαι ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὥς εἶχον πρὸ τῆς διαιρέ-
 σεως. Διὰ τοῦτο ὤφειλεν ὁ πάπας ἀποδοῦναι τῷ Κωνσταντινου-
 πόλει τὰς ἐκκλησίας τὰς ἀδίκως κατεκλημμένους ὑπὸ τῶν Λατί-
 νων ἐπισκόπων ἐν Κερκύρᾳ καὶ Κρήτῃ καὶ ἄλλαχού, ἅμα δὲ καὶ
 τινὰς μητροπόλεις. Πρὸς τούτοις, κατ' αἵτησιν τῶν μητροπολιτῶν
 Μονεμβασίας, Ῥόδου, Μιτυλήνης καὶ τινων ἄλλων, ἀπῆτει ὁ αὐ-
 τοκράτωρ ὅπως ἀναχωρήσωσιν οἱ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν ἐκεῖναις
 Λατῖνοι ἐπίσκοποι. Ἐλεγον δ' οἱ ἀποσταλέντες μητροπολίται·
 αὐτοὶ ὀφείλει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀγία Ἐκκλησία τηρεῖν τοὺς θεῖους καὶ ἱε-
 ροὺς κανόνας, καὶ ποιεῖν καθὼς ἐκεῖνοι διαγορεύουσιν. Οἱ κα-
 τὰ τὸν νόμον οὖν ἀπαγορεύουσιν εἶναι δύο ἐπισκόπους ἐν μιᾷ καὶ τῇ
 αὐτῇ ἐπισκοπῇ, ὡσαύτως καὶ τὸ χειροτονεῖν εἰς ἐνορίαν τὴν μὴ

(α) Συνοπ. 10, 15, 16. Ὁ Δούκας ὁ ἱστορικὸς, εἰ καὶ τοῖς λατινίζουσι φίλος,
 ἀλλὰ δικαίως ἀποκαλεῖ τὸν Μάρκον κατὰ τὴν ἀπαρέχθετον.
 Κεφ. 31.

« ὑποκειμένην αὐτῷ ». Πρὸς μὲν τὴν ἀπείτησιν τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ἀποδοθῆναι τὰς προσηκούσας ἐπαρχίας τῷ Κωνσταντινουπόλει, οὐδὲν ἀπήντησεν ὁ πάπας. « Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Λατίνων ἐπισκόπων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων, ὅπου ἦσαν καὶ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, ἀπήντησε ταῦτα. « Νῦν γέγονεν ἡ Ἐκκλησία Θεοῦ χάριτι μία, καὶ οὔτε ὑμεῖς φρονεῖτε ἄλλο παρ' ὃ φρονοῦμεν ἡμεῖς, οὔτε οἱ ἐπίσκοποι, οὓς λέγετε, φρονοῦσιν ἢ δοξάζουσιν ἄλλο παρ' ὃ φρονεῖτε ὑμεῖς καὶ διδάσκετε· διὰ τοῦτο οὔτε ἀνγκάσιον ἐστὶν οὔτε εὐκολον, ἵνα ἡ ὑμᾶς ἐκβάλωμεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, ὧν ἔχετε, ἢ ἐξελάσωμεν τοὺς ἡμετέρους ἐξ αὐτῶν. Λέγομεν δὲ ἵνα εὐρίσκησθε ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπισκοπαῖς ὁμοῦ μετὰ τῶν εὐρεθέντων ἡμετέρων ἐπισκόπων· καὶ εἰ μὲν ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος πρότερος τελευτήσῃ, ἔχέτω ὁ Γραικὸς τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ μονοπροσώπως ἕκτοτε παρ' ὅλην τὴν αὐτοῦ ζωὴν· καὶ, ἀποθανόντος ἐκείνου, πάλιν ποιείτω ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἕτερον, καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως· εἰ δὲ ὁ Γραικὸς προτελευτήσῃ, ἔχέτω ὁ Λατῖνος τὴν ἐπισκοπὴν μονοπροσώπως τὸν ὅμοιον τρόπον, καὶ ποιείτω ὁ πάπας ἕτερον ἐπίσκοπον, καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως » (α). Τοιαύτη δ' ἀπόφασις οὐ μόνον οὐχ ἱκανὰ ἐποίησε ταῖς ἀπαιτήσεσι τῶν Ἀνατολικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπίφοβος ἦν. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη μέχρι λόγων μόνον ἦν, ὡς σημειοῖ ὁ Συρόπουλος.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων, τῶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἔνωσιν γενομένων, ἡδυνάτό τις εἰκόσαι, ὑποία ἔσται ἡ εἰρήνη. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἐζήτησεν, οὕτω καὶ ἐτήρει τὴν εἰρήνην, χάριν δηλονότι τῆς παρὰ τοῦ πάπα βοήθειας.

Τῇ μὲν 6 Ἰουλίου ὁ πάπας Εὐγένιος ἀνηγορεύθη ἐν τῇ ἐν Φλωρεντία Συνόδῳ ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν κεφαλῇ τῆς Ἐκκλησίας· πρὸ δέκα δ' ἡμερῶν (τῇ 25 Ἰουνίου) ἡ ἐν Βασιλεῖα Σύνοδος ἀνεκήρυξε πάλιν τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀπόφασιν, ὅτι ἡ οἰκουμένη Σύνοδος ἀνωτέρα τοῦ πάπα, καὶ κατεδίκασε τὸν πάπαν Εὐγένιον ὡς αἰρετικὸν καὶ καθεῖλεν αὐτόν. Οἱ Ἀνατολικοὶ εἶσαν τὸν πά-

(α) Συρ. 10, 14.

παν αντιπαλαίειν πρὸς τὴν ἐν Βασιλείᾳ Σύνοδον καὶ τὸν ἐν Βασιλείᾳ ἀναγορευθέντα ἕτερον πάπαν. Μόνον δ' ὁ Ἰσίδωρος μετὰ τινων ἄλλων διέτριψεν ἐν Φλωρεντίᾳ μέχρι τοῦ χρόνου, ὅτε ὁ πάπας πανδημῶς ἀνεθεμάτισε τὴν ἐν Βασιλείᾳ Σύνοδον. Τῇ δὲ 18 Δεκεμβρίου ἀμείβων ὁ πάπας τὸν Βησσαρίωνα καὶ Ἰσίδωρον, ἀνηγόρευσε αὐτοὺς καρδινάλιους. Πλὴν δὲ τούτων ἀπέδειξε τὸν Ἰσίδωρον καὶ Ἀηγάτον Ἀποστολικὸν ἐν Πολωνίᾳ, Λιθουανίᾳ, Λιθωνίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ (α).

Οἱ λοιποὶ τῶν Ἀνατολικῶν ᾗρξάντο ἀποδῆμειν τὸν Ἰούλιον ἡδῆ. Ὁρεῖλον δ' οἱ ἀποδημήσαντες πρότερον ἀνακρῖναι τὸν αὐτοκράτορα ἐν Βενετίᾳ. Ἀπεδήμησε δὲ καὶ αὐτὸς τῇ 26 Αὐγούστου, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Μάρκος, ὃν ἐρύλαττε καὶ ἐθεράπευεν ὁ αὐτοκράτωρ (β). Παρέπεμπε δ' ὁ πάπας τὸν αὐτοκράτορα εὐλογίαις καὶ ὑποσχέσεσιν, ὅτι ἀποστελεῖ στόλον καὶ στρατὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τρεῖς δὲ καρδινάλιοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἐπιφανῶν παρέπεμψαν τὸν αὐτοκράτορα μέχρι τῶν μεθωρίων τῆς Τοσκάνης. Ἀφίκετο δ' εἰς Βενετίαν τῇ 6 Σεπτεμβρίου.

Πρὶν δ' ἔλθῃ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Βενετίαν, ὁ Μητροπότης Κυζίκου, λειτουργῶν ἐν τινι τῶν μοναστηρίων τῆς Βενετίας, ἐμνημόνευσε τοῦ πάπα. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξήλεγξαν αὐτὸν οἱ λοιποὶ μητροπολίται καὶ ὁ δεσπότης. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐμπληρῶν τὴν παρὰ κλησιν τοῦ δουκὸς, ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν τὴν λειτουργίαν τῶν Ἀνατολικῶν, μόλις κατέπεισε τὸν Ἡρακλείας λειτουργῆσαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου. Ἀλλ' ἐλειτούργησεν ἐπὶ ἀνατολικῶ καὶ ἀντιμνησίου καὶ ἐν ἱεροῖς σκεύεσιν ἀνατολικοῖς. Οὐδεὶς δ' ἐμνημόνευσε τοῦ πάπα, καὶ τὸ Σύμβολον ἀνεγνώσθη ἀνευ προσθήκης (γ).

Ἐξέπλευσε δὲ τῆς Βενετίας ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων τῇ 19 Ὀκτωβρίου ἐπὶ ἐμπορικῶν πλοίων. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐν Κερκύρᾳ, ἐν Μεθώνῃ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου ἦσαν καὶ

(α) Τὸ παπικὸν γράμμα, δι' οὗ ἀναγορεύει ὁ πάπας τὸν Ἰσίδωρον, ἐν *Histor. Russiae monumenta*. T. I. N° 121.

(β) Συρ. II, 2.

(γ) Συρ. II, 1-6.

Λατῖνοι ἐπίσκοποι, μαθόντες τὰ τῆς Συνόδου, ἔλεγον· « Ἡμεῖς
 » πρότερον, ὡς ἂν ἐνεπίπτομεν εἰς λόγους μετὰ τῶν Λατίνων
 » τῶν εὐρισκομένων ἐνθάδε, κατεδικάζομεν αὐτοὺς μὴ δυναμέ-
 » νους ἀντιλέγειν ἡμῖν· νῦν δ' οὐκ ἔχομεν τί ἂν λέγωμεν αὐτοῖς ».
 Οἱ ἀτυχεῖς ὁδοιπόροι, δύο ἔτη μὴ ἰδόντες τὴν γενέθλιον γῆν,
 ἀφίκοντο τέλος εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 1 Φεβρουαρίου 1440.
 Ἐμαθον δὲ ὅτε αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δεσπότης τὸν θάνατον τῶν
 γυναικῶν αὐτῶν (α).

(*Ακολουθεῖ.*)

Δημοσιεύομεν ἐνταῦθα εἰς πνευματικὴν οἰκοδομίην τῶν του
 Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος ἀναγλωστῶν τὸν πρῶτον λόγον, ὃν ἐν
 τῷ γαλῶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐξεφώνησε τῇ 8 τοῦ παρελθόντος
 ἰουλίου μηνὸς ὁ ἄρτι ἀποδειχθεὶς ἱεροκῆρυξ ἐν τῷ γαλῶ Ἀττι-
 κῆς καὶ Βοιωτίας παροσιώτατος ἀρχιμανδρίτης κύριος Δανιὴλ
 Πετρούλιας· Ἡ κατ' ἀκριβείαν ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ ἡ
 περὶ τὴν ἱερὰν ὁμιλητικὴν δεινότης τοῦ ἀξίου τούτου ἐργάτου
 ἐν τῷ ἀγγλῶ τοῦ Κυρίου, διατελέσαντος ἐπὶ ἐννέα ἔτη καὶ πνευ-
 ματικοῦ πατρὸς τῆς ἐν Μαγχεστερία τῆς Ἀγγλίας κοινότητος
 τῶν ὀρθοδόξων, ἀφθορον, πεποίθαμεν, ἐπαγγέλλονται τὸν πνευ-
 ματικὸν θερισμὸν, μεγάλην τὴν καρποφορίαν τοῦ κηρύγματος
 τοῦ θεοῦ λόγου ἐν ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις. Πρὸς μέλλοντα
 δὲ διᾶδοσιν τῆς ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ὠφελείας, τιρὲς αὐτῶν
 θέλουσι δημοσιεύεσθαι κατὰ καιρὸν ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι.
 — Ἰδοὺ ὁ πρῶτος.

» Καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ
» μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ».

(Ἰωάν. Α'. 3.)

§. 1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, μέλλων ν' ἀναληφθῇ εἰς τὸν οὐρανόν, προσελθὼν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον » πᾶσιν τῇ κτίσει » (α). Ταύτην τὴν ἐντολὴν καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος τῷ Τιμοθέῳ μετέδωκεν, εἰπὼν αὐτῷ· « Κήρυξον τὸν » λόγον » (β), καὶ ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀκριβῶς ἀνέκαθεν διαφυλάττει. Ἀναδεχθεὶς δὲ τὴν τῆς θείας ταύτης ἐντολῆς ἐκπλήρωσιν, ἣν ἀνέθηκεν ἡμῖν, Βασιλικὴ ἐγκρίσει, ἡ ἱερὰ ἡμῶν Σύνοδος ἐν τῇ πατρικῇ αὐτῆς μερίμνῃ περὶ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος, καὶ τὸ ὕψος καὶ τὸ δυσεξήνυτον αὐτῆς ἀναγνωρίζω· ἀλλ' ὑπήκουσα, ὡς ὤφειλον, οὐχὶ εἰς τὰ ἐμυτοῦ ἀσθενεῖς δυνάμεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν πεποιθώς.

§. 2. Τί σπουδαιότερον τῆς ἡθοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου; Τί προύργιστον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αὐτοῦ εὐδαιμονίας; Τί ἄλλο εἰς ἀμρότερά ταῦτα φέρει τὸν ἄνθρωπον παρὰ τὴν ἀκριβῆ γινῶσιν τῆς πρὸς τὸν πλάστην σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς αὐτοῦ, ἐξ ᾧ πηγάζει καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον καθῆκον; Πόθεν ἄλλοθεν νὰ διδασχθῇ ταῦτα ὀρθότερον καὶ τελειότερον δύναται ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως; Οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τεθησαυρισμένα δόγματα καὶ μυστήρια τῆς πίστεως, αἱ ἐντολαὶ καὶ τὰ ἡθικὰ ἀξιώματα συνεπτυγμένως ἐκτίθενται· ἐντεῦθεν δὲ ἡ κατανόησις αὐτῶν οὐκ ἐφικτὴ τοῖς πᾶσιν, ἀναγκαῖα πάντως ἡ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἁμῶνος

(α) Μάρκ. ις'. 15.

(β) Πρὸς Τιμόθ. Β'. 2.

ἀνάπτυξις καὶ ἐρμηνεία αὐτῶν πρὸς τὴν κοινὴν κατάληψιν καὶ ὠφέλειαν. Ταύτης δ' ἐπιλαμβάνομαι, καταρχόμενος σὺν Θεῷ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου.

§. 3. Τὸ ὑφιστὸν ἀντικείμενον τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς εἶναι πάντως ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐσωτερικὴ κοινωνία τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο ἀρχήθεν ἐπλάσθη, καὶ εἰς τοῦτο μόνον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δύναται νὰ εὖρῃ ἀληθῆ εὐχαρίστησιν καὶ ἀνάπαυσιν. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ κέντρον πάσης ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐκὼν ἀπώλεσε τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τὸ πρῶτον βῆμα, τὸ ὁποῖον εἰς ἀνάκτησιν αὐτῆς πρέπει νὰ κάμῃ, εἶναι ἡ συναίσθησις τῆς τε ἰδίας ἐαυτοῦ μονώσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνακτήσεως αὐτῆς. Ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία εἶναι πάντως δῶρον τοῦ φωταγωγοῦντος πνεύματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἐστερηνμένος τοῦ χριστιανικοῦ φωτισμοῦ αἰσθάνεται ὅτι δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸ φυσικόν του στοιχεῖον καὶ ἂν ποτὲ δὲν ἐξεφράσθη τοῦτο, αἰλύπαι του ὅμως, τὰ δάκρυά του, ὁλόκληρος ὁ βίος του τὸ ὁμολογοῦσι. Πᾶν οἰκιακὸν δυστύχημα, πᾶσα δημοσία συμφορὰ, πᾶς στεναγμὸς καὶ θρήνος δι' ἐαυτὸν ἢ δι' ἄλλους, κηρύττουσι τρανώτατα ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν αἰτίαν ἀπεκλείσθη τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας ὡς ἐνοχος, καὶ ἔχει χρεῖαν νὰ εἰσέλθῃ πάλιν εἰς αὐτὴν πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτοῦ καὶ τελείωσιν.

§. 4. Διὸ καὶ ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἵνα ἐντυπώσῃ βαθύτερον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν τὸ ὑπερβάλλον τῆς ζημίας, τὸν φόβον καὶ τὴν αἰσχύνην, τὰ ὅποια παρηκολούθησαν καὶ παρακολουθοῦσι τὸν ἄνθρωπον ἀμέσως μετὰ τὴν πράξιν τῆς ἀμαρτίας, καὶ καταδείξῃ τὸν ἐπικείμενον μέγαν κίνδυνον, παριστᾷ ἡμῖν τὸν ἀμαρτήσαντα γυμνόν, περίφοβον, δι' αἰσχύνην κρυπτόμενον, φεύγοντά τὸν Θεόν καὶ λέγοντά: » Τῆς φωνῆς σου ἔκουσα περιπατοῦντος » ἐν τῇ παραδείσῳ, καὶ ἐφοβήθην, ὅτι γυμνὸς εἰμι, καὶ ἐκρύβην » (α). Τοὺς δὲ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τὸν τοῦ φωτισμοῦ χιτῶνα ἀναλαβόντας, καὶ ἀμολύντον αὐτὸν διατηροῦντας, εἰς τελείαν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν ὁ ἐπιστάθιος Ἰωάννης θέτων,

(α) Γεν. γ'. 10.

αισθάνεται τὸν Θεὸν ἀπ' εὐθείας λαλοῦντα πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου του, τοῦ ὁποῖου ἡ φωνὴ ποτὲ δὲν ἐξασθενεῖ δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκάστοτε λαλεῖ μὲ νέαν καὶ πολλαπλάσιον δύναμιν εἰσέρχεται ἰλαρὰ μὲν, ἀλλ' ἐνεργὴς καὶ τομὴς εἰς τὸν μυχὸν τῆς καρδίας του, καὶ καταβαίνει ἀκτινοβόλος καὶ φωταυγὴς εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, τὴν ὁποῖαν φωτίζει, καὶ θερμαίνει, καὶ ἀναγεννᾷ, καὶ ζωοποιεῖ. Καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος, ὑπὸ τῆς ἀκατάμαχτου δυνάμεως τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου τούτου νικώμενος, λέγει ἐν ἑαυτῷ: » Εἶμαι τόσον βέβαιος ὅτι ὁ Θεὸς ἐλάλησε σήμερον εἰς τὴν καρδίαν μου, ὅσον εἶμαι βέβαιος ὅτι ζῶ καὶ ἀναπνέω ταύτην τὴν στιγμήν ». Καὶ τότε στρέφει ὅλην τὴν καρδίαν του καὶ προσηλθώνει τὸν νοῦν του εἰς τὸν Θεόν, καὶ λαλεῖ καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς προσευχῆς, τῆς δοξολογίας καὶ τῆς εὐχαριστίας. Καὶ αἰσθάνεται αὐτὸν ἐγγύτατα ἑαυτοῦ ὡς συνοδίτην καὶ φύλακα καὶ ἀντιλήπτορα καὶ ῥύστην καὶ προστάτην· καὶ εἰς τὰς δυσχερείας καὶ ἀμνηχανίας του συμβουλευέται αὐτὸν, καὶ αὐτὸν πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπικαλεῖται ὡς ἑτοιμον βοηθόν. Εἰς αὐτὸν ἐκφράζει πεποιδότως τοιαύτως ἐσωτερικὰς Οὐλίψεις, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἤθελεν ἐμπιστευθῆναι νὰ διακινώσῃ εἰς ἄλλον· εἰς αὐτὸν ἐκφράζει καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς καρδίας του χαρὰν, καὶ, ἐν λόγῳ, αὐτὸν ἔχει τὸν εἰλικρινέστερον, τὸν πιστότερον, τὸν συμπάθεστον καὶ ἐπιστησιώτερον τῆς καρδίας του φίλον· διότι εἶναι βέβαιος ὅτι οὐδέποτε θέλει ἀποτύχει τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπίδος του· καὶ αὐτὸς ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Θεόν, λέγει: » Κἀγὼ διὰ παντός εἰμι » μετὰ σοῦ ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ » βουλῇ σου ὠδήγησάς με ».

§. 8. Καθὼς δὲ ὁ Θεὸς, ὡς καρδιογνώστης, γινώσκει πάντα διαλογισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ λαλεῖ μυστηριωδῶς πῶς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, οὐχὶ ἀποκαλύπτων νέας ἀληθείας· διότι πᾶσα μετὰ Χριστὸν ἀποκάλυψις δὲν εἶναι, εἰ μὴ συγκεχυμένης φαντασίας ἀποκύημα καὶ φάσμα· ἀπὸ τοῦ ὁποῖου διὰ φρικτοῦ ἀναθέματος προφυλάττων ἡμᾶς ὁ Παῦλος, λέγει: « Ἀλλὰ καὶ ἐάν » ἡμεῖς ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν πρὸς ὃ εὐσγ- » γελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω »· καὶ πάλιν: « Εἴ τις ὑμᾶς

» εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω » (α). Δὲν ἀποκαλύπτει λοιπὸν, λαλῶν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, νέας ἀληθείας, ὡς, ἐναντίον τῆς αὐθεντικότητος ταύτης, χριστιανικαί τινες ἐκκλησαί, ἢ μᾶλλον αἵρέσεις, φρονοῦσιν· ἀλλ' ἀνακαλῶν εἰς τὸν νοῦν τὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας, καὶ διαπερὼν δι' αὐτῶν τὴν καρδίαν ἡμῶν, μᾶς πειθαναγκάζει νὰ γνωρίσωμεν πόσον στενῶς ἀφορῶσιν ἡμᾶς αὗται. Καὶ ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ ἐν ἡμῖν κοινωνοῦντος Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀκολουθεῖ τὸν ἀποδεχόμενον αὐτὴν χριστιανὸν πανταχοῦ. Καὶ ἐντὸς τοῦ νοῦ κατανύττει αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐξυψοῖ τὸν νοῦν, καὶ ἀναβιβάζει αὐτὸν νοερῶς ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης· καὶ ἐν τῇ μεταλήψει τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὁ Θεὸς εἶναι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀγιάζει αὐτὸν καὶ πληροῖ ἀνεκφράστου ἀγαλλιάσεως· καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ προσευχῇ του ὁ Θεὸς παρίσταται ἀοράτως, καὶ ἀκούει καὶ βλέπει αὐτὸν ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ εἰς τὰς θλιβεράς καὶ ἐσθλητάς περιστάσεις, ὅταν τὸ σκοτεινὸν νέφος τῶν συμφορῶν καλύπτῃ αὐτὸν καὶ καταθλίβῃ, παρίσταται αὐτῷ· καὶ τότε ἡ πρὸς τὴν ψυχὴν κοινωνία τοῦ Θεοῦ γίνεται συχνότερα, ἐκτενεστέρα καὶ θερμότερα· διότι ἡ ψυχὴ, ἐγκαταλελειμμένη ὑπὸ τοῦ κόσμου, παρὰ δίδεται ὁλόκληρος εἰς τὰς ἀγάλας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἔρχεται μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ποιεῖ μονήν, καὶ διαμένει εἰς τὸν οὕτως ἀγαπῶντα αὐτὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηροῦντα, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, λέγοντος· « Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατήρ μου » ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν » (β).

2 §. 9. Καὶ ποῖος ἐξ ἡμῶν δὲν αἰσθάνεται ὅτι, ὅταν καὶ γονεῖς, καὶ συγγενεῖς, καὶ φίλοι, καὶ τὰ πάντα ἡμᾶς ἐγκαταλείπωσιν· ὅταν τίποτε δὲν δύναται νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς καὶ παρηγορήσῃ τὴν πεπονημένην καὶ κατατεθλιμμένην καρδίαν ἡμῶν· τίς δὲν αἰσθάνεται τότε, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κοινωνία τῆς ψυχῆς πρὸς

(α) Πρὸς Γαλ. α'. 8. 9.

(β) Ἰωάν. ιδ'. 23.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

τὸν Θεὸν γίνεται καταφανεστέρα, καὶ ἀναγεννᾷ τὴν νεκρομένην ἐλπίδα ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ; τὴν δύναμιν ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ ; τὴν ἐπιπόνησιν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ; τὴν ἀνακούφισιν τῶν πόνων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ; τὴν ἱλαρὰν παραμυθίαν καὶ τὸ βάλαμον τῆς καρδίας εἰς τὰς ἀπαραμυθίτους ἐκείνας θλίψεις τοῦ θανάτου καὶ τῆς στερήσεως τῶν φιλάτων ἡμῶν ; Τίς δὲν ἀκούει ἐν τῇ ἀποπείρᾳ τῶν ἐξ ἀπελπισίας ἀπονενοημένων κινήματων τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, λέγουσαν ἐντὸς αὐτοῦ· « ὦ ! μὴ κἄμης τὴν παράτολμον καὶ στυγεράν ταύτην πράξιν, καὶ ἡ θεία πρόνοια θέλει » οἰκονομήσει τὰ πάντα » ; Καὶ τέλος πάντων καὶ εἰς τὰς δύνاس τοῦ θανάτου τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης κοινωνίας, βεβαιούσης αὐτὸν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐσχάτην καὶ φοβεράν ὥραν ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὸν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἔσται μετ' αὐτοῦ καὶ πέραν τοῦ τάφου, καὶ δὲν λέγει τότε μετὰ τοῦ Προφήτου· « Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγὼ » κατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος καὶ Θεὸς μου προσελάβετό με, καὶ » ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας » (α) ; Καὶ ποῦ εἶναι ὁ χριστιανὸς ἐκεῖνος, ὅστις κατ' ἀξίαν ἐκτιμῶν τὸν ἀνεκτίμητον πλοῦτον, ὃν κέκτηται ἐν τῇ μετὰ τοῦ ἀπείρου Ἰεχωβά κοινωνίᾳ αὐτοῦ, ἡδύνατο νὰ ἔχῃ μεγαλειτέραν ταύτης ἐπιθυμίαν δι' ἑαυτὸν ἢ διὰ τὸν φίλον τῆς καρδίας του ; ὅστις δὲν θέλει προτιμήσῃ τὸ φίλτατόν του τέκνον νὰ ᾔναι μᾶλλον ταπεινὸν καὶ πτωχὸν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας, ἢ εἰς ὅλα τὰ πλούτη καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας, εἰς τὰ ὑποῖα ὁ κόσμος ἡδύνατο νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὸ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας ταύτης ; Ἡ ποῦ εἶναι ἡ χριστιανὴ ἐκείνη μήτηρ, ἡ ὅποια βαστάζουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὸ κινδυνεῖον τέκνον τῆς, δὲν προσηλόνει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς πρὸς τὸν Θεόν ; δὲν αἰσθάνεται αὐτὸν ἀοράτως εἰς τὴν κλίνην τῆς παριστάμενον, καὶ δὲν ἀφιεροῖ μετὰ θερμῶν δακρύων ὅλας αὐτῆς τὰς ἐλπίδας εἰς μόνην τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ; καὶ δὲν ἀτενίζει εἰς αὐτὸν μὲ πάλλουςαν καρδίαν καὶ σπαραξικάρδια βλέμματα ;

(α) Ψαλμ. κς'. 10 λθ'. 3.

§. 10. Είναι λοιπόν ταῦτα ἐνθουσιασμός; Παντελῶς. Ἀλλ' εἶναι ἐκεῖνα, τὸ ὅποιον ἡ Γραφή ὀνομάζει *δύναμιν εὐσεβείας*. Εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς ἐσωτερικῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας τῆς ψυχῆς· εἶναι ἡ ἐν πράγματι καὶ ἀληθεῖς πίστις, καὶ οὐχὶ ἡ εἰς μόνον τὸ ἄψυχον καὶ νεκρὸν ὄνομα συνισταμένη· καὶ, ἐν γένει, εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία ἐκείνη, ἥτις δύναται δικαίως νὰ ἐκφρασθῇ μετὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅτι *ἡμεῖς ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν* (α).

§. 11. Πλὴν, ἐν ὅσῳ ὁ χριστιανὸς διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος ἁμαρτίας τινός· ἐν ὅσῳ τρέφει εἰς τὴν καρδίαν του κακίαν τινὰ καὶ πρόθεσιν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ κοινωνίαν οὐδεμίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον· διότι «ὁ Θεὸς», λέγει ὁ μαθητὴς τῆς ἀγάπης, «ὡς ἐστίν, καὶ «σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν οὐδεμία. Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκοτεῖ περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν» (β). Αὐταπόδεικτος εἶναι ἡ ἀλήθεια αὕτη· διότι τὸ *δυσὶ κυρίοις δουλεύειν* εἶναι ἀδύνατον. Καὶ ὁ ἔχων τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν πραγματικὴν, οὐ μόνον δὲν ἔχει τοιαύτην μετὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ σπουδάζῃ παντὶ σθένει νὰ διατηρῇ αὐτὴν ἀκμάζουσαν καὶ τὴν αὐξάνῃ. Εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ τι, ὅσον σπουδαῖον καὶ κατεπεῖγον ἂν ᾖναι, ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ πρὸς αὐτὸν χρέους, ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν ναόν του νὰ τὸν ἀκούσῃ λαλοῦντα πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου του. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὸν λατρεύῃ ἐν κατανύξει καρδίας καὶ ἀγαλλιάσει ψυχῆς· νὰ μὴ τὸν ἰδῇ θυόμενον καὶ πάλιν διὰ τὴν ἰδικήν του ἀγάπην, καὶ νὰ μὴ ἀγiasθῇ διὰ τῶν μυστηρίων του. Τίποτε δὲν δύναται νὰ τὸν ἐμποδίσῃ εἰς ταῦτα. Ἀλλ' ὅταν τὸ αἶσθημα τοῦτο ᾖναι ψυχρὸν ὅταν περὶ παντός ἄλλου φροντίζῃ, ἢ περὶ τούτου, ὁ τοιοῦτος χριστιανὸς δύναται μὲν νὰ λέγῃ πολλὰ καὶ μεγάλα, περὶ θρησκείας, περὶ ἐντολῶν, περὶ ἐκπληρώσεως χριστιανικῶν καθηκόντων, περὶ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινα-

(α) Ἰωάν. Α'. 8. 13.

(β) Ἰωάν. Α'. 4, 5. 6.

νίας αὐτοῦ, καὶ τῶν τοιούτων· δὲν αἰσθάνεται ὅμως τίποτε ἐξ ὧσων λέγει. Οἱ λόγοι του δὲν εἶναι, εἰ μὴ χαλκὸς ἢ ἄλλου ὅπου βαλὼν ἀλαλάζον, καὶ ἐννοεῖ τοὺς ἰδίους του λόγους τόσον, ὅσον ἡμεῖς ἐννοοῦμεν τὰ ἱερογλυφικά· καὶ οὐδὲ ἤκουσε ποτὲ μὲ σκοπὸν νὰ ἐνστερνιθῇ καὶ βάλλῃ εἰς πρᾶξιν τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, λέγοντος· «Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ἡ ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» (α). «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» (β). «Ὅλα ταῦτα εἶναι μῦθοι δι' αὐτόν. Ἀλλ' ὅποιαν πραγματικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ τοιοῦτος χριστιανὸς δύναται νὰ ἔχῃ, εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ κατὰ δὴλον.

§. 12. Λέγομεν λοιπὸν ὅτι, ἐὰν δυνάμεθα νὰ παρασταθῶμεν ἐνῶπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν ἀνεπαίσχυντως ὅτι, ἂν καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐνώπιον Θεοῦ, οὐδέποτε ὅμως παρελείψαμεν ἐν γνώσει τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς αὐτόν· ἐὰν ἡ χριστιανικὴ ἡμῶν διαγωγή καὶ πολιτεία δύναται νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς φωτιστικὰς ἀκτῖνας τῆς καθαρότητος, τῆς σωφροσύνης, τῆς ἀληθείας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης· ἐὰν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν· τότε δυνάμεθα θαρρύντως νὰ ἐλπίσωμεν, ὅτι παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν· ὅτι ἡ κοινωνία αὐτοῦ ὑπάρχει ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι τὰ κινουντα ἡμᾶς ἐλαττήρια ἐλαστάνουσιν ἐκ τῆς ἐν ἡμῖν ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς· εἶναι ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια (γ). Ἐὰν ὅμως ἡ πολιτεία ἡμῶν ἔχῃ μόνον πρόσχημα εὐσεβείας· ἐὰν τὰ ἔργα ἡμῶν ᾖναι ἀσύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους ἡμῶν καὶ τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς, ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία ἡμῶν δὲν δύναται νὰ ᾖναι ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ.

§. 13. Τελευτῶντες δὲ, φέρε παραινέσωμεν καὶ παρακαλέσωμεν τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἵνα ἕκαστος ἡμῶν, ἐπανορθώσας τὰ τυχόν ἐπταισμένα, ἀναλαβόντες τὰ ἐρραθυμημένα, καὶ

(α) Λευκ. ζ'. 31.

(β) Ματθ. ζ'. 1.

(γ) Πρὸς Γαλ. ε'. 22.

ἀναπληρώσαντες τὰ παρημελημένα, αὐξήσωμεν καὶ πολλαπλασιάσωμεν τὸν ζῆλον πρὸς τὴν ἱερὰν ἡμῶν πίστιν, πρὸς τὴν οὐράνιον τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν, πρὸς τὰ χριστιανικὰ καθήκοντα καὶ ἔθιμα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια οἱ γονεῖς ἡμῶν παρέδωκαν ἡμῖν ὡς πολῦτιμον παρακαταθήκην, ἵνα φυλάξωμεν ταῦτα ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ μεταδώσωμεν ἀκέραια καὶ ἀπαραιμείωτα εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν ὡς τὴν ὑγιεστέραν, τὴν εὐγενεστέραν καὶ ὑψηλοτέραν ἀνατροφὴν, διδάσκοντες αὐτὰ οὐ μόνον ἀπλῶς διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παντοδυνάμου παραδείγματος πρωϊαίτατα εἰς τὰς ἀπαλὰς αὐτῶν ψυχὰς καὶ τρυφερὰς καρδίας ἐντυποῦντες, ὅτι μόνη ἡ ἀρετὴ, μόνη ἡ εὐσέβεια, μόνος ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἀποκαθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον πραγματικῶς εὐτυχῇ καὶ εὐδαίμονα. Ἐπικαλεσώμεθα λοιπὸν τὸν οὐράνιον Πατέρα, ἵνα εὐλογῇ καὶ ἀγιάσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν καὶ κατευθύνῃ ὁλόκληρον ἡμῶν τὸν βίον πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ζῶσαν κοινωνίαν μετ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΟΣ.

Δύο ἀδελφοί, Βολφγάγγος καὶ Φαϊμούνδος, ἀμφότεροι ἐν Γερμανίᾳ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες, κατέπλευσάν ποτε εἰς Μελίτην. Ὁ πατὴρ πρὸ πολλοῦ ἥδη χρόνου ἐνέγραψε τὸν νεώτατον αὐτῶν εἰς τὸ τάγμα τῶν Μελιταίων ἱπποτῶν· οὗτος δὲ, ὑπὸ ἐνθουσιῶδους αἰσθήματος παρορμώμενος, μετὰ προθυμίας ἤλθεν εἰς τὴν νῆσον, ἵνα ὑπηρετήσῃ ἐν αὐτῇ ὡς μέλος τοῦ τάγματος. Ὁ Βολφγάγγος, οὕτως ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ζῇ κεχωρισμένος ἀπ' αὐτοῦ, πωλῆσας πάντα αὐτοῦ τὰ κτήματα, συνώδευσεν αὐτὸν μετὰ μεγάλης περιουσίας χρημάτων εἰς Μελίτην, καὶ ἡγόρασεν ἐκεῖ γαίαν καὶ ἀγρούς· νομφευθεὶς δὲ

καὶ πατὴρ τέκνων γενόμενος, διῆγεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἐνδεδεχεῖ ἐργασίᾳ θίον εὐδαίμονα, ἐν ᾧ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ 'Ραῖμουῦνδος κατεδίωκε πολλάκις καὶ ἐμάχετο διὰ θαλάσσης πρὸς τοὺς πειρατάς. Ἐπανερχόμενος δὲ ἐκ τῶν ἐπικινδύνων τούτων ἀγώνων, εὗρισκε παρὰ τῷ Βολφγάγγῳ πᾶσαν περιποίησιν καὶ ἀναφυγὴν ἡσάκις δὲ διηγείτο εἰς ἐκείνον τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους ὑπέμεινε, καὶ ἔχαιρε διὰ τὰς νίκας, καὶ δὲν ἔπαυεν ἐκφράζων τραυῶς τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων, καὶ ὁμνῶν πρὸς αὐτοὺς ἀδιάλλακτον πόλεμον, ὁ πρῶτος καὶ εὐαίσθητος Βολφγάγγος ἐσπουδαζε νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι πρέπει νὰ μεταχειρίζηται τις κατ' αὐτῶν καὶ ἕτερα ὅπλα παρὰ τὸ ξίφος.

Μετὰ πολλὰ ἔτη τοῦ τοιούτου ἐν Μελίτῃ θίου τῶν δύο ἀδελφῶν τὸ ἱπποτικὸν τάγμα ἀπεφάσισε νὰ συνάψῃ κρίσιμόν τινα μάχην κατὰ τῶν πειρατῶν, οἵτινες εἶχον ἀρπάσει ἀπ' αὐτοῦ πολλὰ πλοῖα. Εἰς τὴν μάχην ταύτην συνεξήλθε καὶ ὁ 'Ραῖμουῦνδος, ἀλλὰ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Καὶ ἀνεδείχθησαν μὲν οἱ χριστιανοὶ ἱππῶται νικηταί, ἔπαθον ὁμῶς καὶ οὐ μικράς τινας ζημίας· μάλιστα δὲ ἀπώλεσαν τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπολέμει ὁ 'Ραῖμουῦνδος. Αὐτόπται μάρτυρες, διαφυγόντες εὐτυχῶς τὰς χεῖρας τῶν πειρατῶν, καὶ ἐπὶ μικροῦ σκάφους διασωθέντες, ἐβεβαίουν ὅτι τὸ πλοῖον ἐκεῖνο συνελήφθη μετὰ τὴν σφαγὴν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ μαχομένων ἱπποτῶν, καὶ ὅτι μετ' αὐτῶν ἔπεσε καὶ ὁ 'Ραῖμουῦνδος. Περιπαθῶς ἔκλαυσεν ὁ Βολφγάγγος τὸν πεφιλημένον ἀδελφόν· ἀλλ' οὗτος δὲν ἀπέθνηεν, ἀλλὰ τύχῃ σκληροτέρα ἀνέμενον αὐτόν. Μόλις οἱ πειραταὶ παρετήρησαν τὸν βαρέως τραυματισθέντα ἱππότην διασώζοντα ἔτι σπινθῆρά τινα ζωῆς, καὶ εὐθὺς μεγάλως ἐπεμελήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὸν ἄνδρα, ἵνα ἐκθέσωσιν αὐτόν εἰς τὴν ἐν Ἀλγερίᾳ ἀγορὰν πρὸς πώλησιν. Ἡ ὑψηλὴ καὶ ῥωμαλέα αὐτοῦ μορφή ἐφείλκυσε πολλοὺς ἀγοραστάς· διότι ἕκαστος ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ δούλον ἕνα τῶν φοβερῶν ἐκείνων ἱπποτῶν, ἵνα βασανίζῃ αὐτόν· ἀλλ' ὁ πειρατὴς ἐζήτηε ὑπερογκόν τινα τιμὴν. Τέλος, παρῆστη νέος τις ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας Τοῦρκος, Σιδ Μουλᾶης ὀνομαζόμενος. Οὗτος παρατηρήσας καὶ ἐξετάσας τὴν σωματικὴν κατασκευὴν τοῦ δυστυχοῦς 'Ραῖμουῦνδου, καθὼς

ἐξετάζει τις συνήθως τὸ εἰς ἀγορὰν ἐκτεθειμένον ὑποζύγιον, ἀπέ-
 τισε τὴν ζητουμένην μεγάλην ποσότητα. Στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὸν,
 εἶπε· « πρὸς εἰς νὰ μοὶ δουλεύῃς καλῶς καὶ ἐπιτηδεύῃς, ἵνα μὴ
 μάτην δαπανήσω διὰ σὲ τοσαῦτα χρήματα ». Εἶπε, καὶ ἐξεπλή-
 ρωσε τὴν ἀπειλήν. Ὁ Ῥαῖμουῖνδος παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν
 ἀσπλάγγων καὶ ἀνελεημένων ἐπιστατῶν, οὐδεμίαν οὐδέποτε ἐ-
 χων ἐλπίδα ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δεινῆς
 δουλείας· διότι, κατὰ τὰς ἀυστηρὰς τοῦ τάγματος διατάξεις,
 οὐδενὸς ἱππότης ἢ ἐλευθερία ἐπετρέπετο νὰ ἐξαγορασθῇ ποτε
 ἀντὶ λύτρων. Μετὰ μεγαλοψυχίας ὑποτασσόμενος εἰς τὸ θέλημα
 τῆς θείας προνοίας, ἐσπούδαζεν ὁ Ῥαῖμουῖνδος νὰ ὑποφέρῃ τὴν
 σκληρὰν αὐτοῦ τύχην, ἀλλὰ, τελευταῖον, αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐ-
 ξησθένησαν. Ἀπελπισθεὶς δὲ, ἐγονυπέτησεν ἐνώπιον τοῦ ἀγερώχου
 Τούρκου, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸν θάνατον. Ἀλλ' ἐκεῖνος, μὴ
 θέλων διόλου νὰ στερηθῇ τοιοῦτου ἐπιμελοῦς δούλου, κατέστησεν
 αὐτὸν ἐπὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ κήπου, καὶ οὕτως ἀπῆλλαξε τῶν
 μαστιγώσεων ἀπανθρώπων ἐπιστατῶν· διότι ἀπὸ τοῦδε ὁ Ῥαῖ-
 μουῖνδος εἰργάζετο ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐπιτήρησιν τοῦ Μουλᾶ. Ἐν-
 θερμὸς δὲ ὢν οὗτος ζηλωτὴς τῆς πατρῴου αὐτοῦ μωαμεθανικῆς
 θρησκείας, ἐπεζήτησε πολλάκις εὐκαιρίαν νὰ ἐρχεται εἰς ὁμιλίαν
 μετὰ τῶν χριστιανῶν δούλων, καὶ ἠγωνίζετο διὰ λόγων καὶ δι' ἀ-
 πειλῶν καὶ ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺτους εἰς ἄρνησιν τῆς χρι-
 στιανικῆς πίστεως καὶ εἰς παραδοχὴν τοῦ μωαμεθανισμοῦ. Καὶ
 ἐπετύγχανε μὲν τοῦ σκοποῦ εἰς τινάς, ὅσοι ἦσαν πολὺ ἀσθενεῖς,
 ὥστε, εἰς τιμὴν τῆς πίστεως αὐτῶν, νὰ φέρωσι τὸν ζυγὸν τῆς δου-
 λείας μετ' εὐλαθείας καὶ ἀφοσιώσεως· οἵτινες ἀντὶ ἀγενοῦς ἐξα-
 μοσίας ἠγόραζον ἐλευθερίαν τινὰ ἐλευθερίαν, καὶ πλοῦτόν τινὰ ἐ-
 φρόντιζον νὰ συνάγωσιν. Ἀλλ' ὁ Ῥαῖμουῖνδος διεμένε πάντοτε
 ἀδιάσειστος. « Εἶμαι, ἔλεγε, χριστιανὸς ἱππότης, καὶ μέχρι θά-
 » νάτου θέλω διατελεῖν ὢν τοιοῦτος καὶ ὡς δούλος. Τὸν σταυρὸν
 » ἀπὸ τοῦ στήθους μου ἀφαιρέσατε, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καρδίας οὐδέ-
 » ποτε θέλετε δυνῆθαι νὰ μοὶ ἀφαιρέσητε ». Ὁ Μουλᾶς, καὶ
 περ ἀγανακτῶν διὰ τὸ τοῦ δούλου αὐτοῦ ἀκαρπτόν, ὑποβάντο
 ὁμῶς τὸ γενναῖον τοῦ τοιοῦτου προνήματος, καὶ ὁ Ῥαῖμουῖνδος,

ἐπειδὴ εὐσυνειδήτως ἐξεπλήρου πάντα αὐτοῦ τὰ καθήκοντα, προσείλκυε πάντοτε τὴν προσοχὴν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Οὕτω παρήλθον πολλὰ ἔτη, καὶ ὁ εὐγενὴς ἱππότης ὑπέφερε τὴν τύχην αὐτοῦ καὶ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς χριστιανός.

Ὁ 'Ραϊμούνδος εὕρισκετο ἐσπέραν τινὰ εἰς μέρος τοῦ κήπου ἀποκεχωρισμένον, ποτίζων τὰ ὠραῖα ἄνθη, τοὺς σιωπηλοὺς τοῦτους τῆς λύπης αὐτοῦ μάρτυρας. Οὐ μακρὰν, ἐν πυκνῷ τινι δασιδίῳ ἐκ συκεῶν, μορεῶν καὶ κιτρεῶν, ὑπῆρχε κομψή τις ἔπαυλις, ἐν ᾗ ὁ Μουλᾶης ἠγάπα κατ' ἐξοχὴν νὰ διατρίβῃ. Ἀνεπτόλει δὲ τότε ὁ 'Ραϊμούνδος εἰς τὴν μνήμην μετὰ πόθου τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸν ἠγαπημένον ἀδελφὸν καὶ τὰ τοῦτου χαριέντα τέκνα, τῶν ὑποίων ἢ νεότης ἦτο ἴσως ὠραιότερα παρά τὸ κάλλος τῶν ἀνθέων ἐκείνων. Ἐκεῖ, αἰφνιδίως, ἀκούει ἐν τῇ ἐπαύλει γινόμενον θόρυβον μέγαν, καὶ δεινὴν κραυγὴν ἐξερχομένην ἐξ αὐτῆς. Εὐθύς διασχίζει τὸ πυκνὸν δάσος, καὶ σπεύδει πρὸς τὸν τόπον. Ἐν τῇ ἐπαύλει εὕρισκεν τὸν Μουλᾶην κατὰ γῆς κείμενον καὶ ὑπὸ πολλῶν τῶν δούλων αὐτοῦ ἰσχυρῶς κρατούμενον, ἐξωμότην δὲ τινα ἐπικαθήμενον ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ εἰς τὰ γόνατα, καὶ ζητοῦντα νὰ πνίξῃ αὐτόν. *Στήθι, προδότα!* ἀνακράζει ὁ 'Ραϊμούνδος, καὶ τῇ βαρείᾳ αὐτοῦ σκαπάνῃ ρίπτει κατὰ γῆς τὸν ἐξωμότην. *Ἔξω, οἱ θρασεῖς ὑμεῖς,* ἐξακολουθεῖ λέγων μετὰ φωνῆς φοβεράς· *διὰ φόνου καὶ προδοσίας οὐδεὶς χριστιανὸς πρέπει νὰ ἐξαγοράζῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ.* Διὰ τῶν λόγων τούτων ἐξέβαλε τῆς θύρας ὁ 'Ραϊμούνδος, ἐμφόβους γενομένους, τοὺς ἀόπλους ὄντας ἐκείνους φονεῖς· ὁ δὲ Μουλᾶης ἐν τοσούτῳ συνήρξατο εἰς ἑαυτόν. Ἰδὼν τὴν ἡρωϊκὴν πράξιν τοῦ 'Ραϊμούνδου, καὶ τὸν καθημαγμένον ἐκεῖνον ἐξωμότην θεωρήσας ἐν τῇ ἀγωνίᾳ εὕρισκόμενον τοῦ θανάτου, εὐκόλως ἐδυνήθη νὰ συμπεράνῃ τὰ λοιπὰ. Τρέμων δὲ ἠγέρθη ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ, ὡς *μεγαλόφυχε σῶτερ τῆς ζωῆς μου,* εἰπὼν, ἔπεσεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ δούλου αὐτοῦ. Οὗτος δὲ, ὑπερφηδῶς ἀπακρούων πάσαν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀμοιβήν, εἶπεν· *ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἀσμέγως ἤθελον σὲ φονεύσει· ἀλλὰ κατὰ προδοσίας καὶ δολοφονίας ὁ χριστιανὸς ἱππότης ὑπερασπίζει πάντοτε τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ.*

Ὁ Μουλάνης, μεγάλως συγκινηθεὶς ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς καὶ μεγαλοφύχου φρονήματος τοῦ Ῥαϊμούνδου, ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ παλάτιον. Ἐκεῖ, ὁμόσας φοβεράν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν στασιαστῶν αὐτοῦ καὶ δολοφόνων, παρεκάλει θερμότατα τοῦτον αὐτοῦ τὸν σωτήρα νὰ μείνῃ παρ' αὐτῷ, ἔχων τὰ πάντα κοινὰ μετ' αὐτοῦ, καὶ νὰ γείνη Μωαμεθανός. Ἐσπούδαζε δὲ νὰ πείσῃ αὐτὸν ἐπιδεικνύων τὸν ἄμετρον αὐτοῦ πλοῦτον καὶ τὰ ὠραία κτήματα, καὶ μετὰ ζωήρῳ χρωμάτων περιγράφων τὸν τερπνόν καὶ εὐφρόσυνον βίον, τὸν ὅποιον εἰς αὐτὸν προητοίμαζεν. Ἀλλ' ὁ Ῥαϊμούνδος ἀπεκρίθη σπουδαίως καὶ ἡπίως· « Σὺ αὐτὸς πάντως δὲν ἤθελες μὲ τιμᾶ πλεόν οὐδ' ἐμπιστεῖσθαι εἰς ἐμὲ, εἰ ἐξεπλήρουν τὴν ἐπιθυμίαν σου. Ἴδου, κατὰ τοῦ ἐξωμότου ἐκείνου, τὸν ὅποιον ὡς φονέα σου ἀπέκτεινα, ἐνόμιζες ὅτι κατίσχυσας ἤδη· ἀλλὰ διὰ τῆς στερήσεως σχεδὸν τῆς ζωῆς σου ἔμαθες, ὅτι ὁ δυνάμενος νὰ ἀρνηθῇ τὰ ἱερώτατα, οὐδὲν ἕτερον ἔχει πλεόν ἱερόνα. Ὁ Μουλάνης ἴστατο ἐνώπιον τοῦ Ῥαϊμούνδου κατησχυμμένος καὶ περὶ λυπός. Ἐπειδὴ δὲ ἐξώρκισεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ὅ,τι θέλει, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ προφήτου ὑπεσχέθη ὅτι θέλει ἐκπληρώσει τὴν αἵτησιν, ὁ Ῥαϊμούνδος παρεκάλει νὰ δοθῇ χάρις καὶ ἄφεσις εἰς τοὺς συνεμώτας ἐκείνους, καθ' ὧν εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῇ ὁ διὰ βασανιστηρίων θάνατος. Ὁ Τοῦρκος ἐδέχσασεν· ἀλλ' εἶχεν ὁμόσει εἰς τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου· μὴ θέλων δὲ νὰ φανῇ κατὰ τὴν γενναιοφυλίαν κατώτερος τοῦ δούλου αὐτοῦ, εἶπεν· « Ἴδου, λάβε τὴν ζωὴν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων παρ' ἐμοῦ ὡς δῶρον· ἀλλὰ καὶ σὺ δὲν πρέπει πλέον νὰ εἶσαι δούλος μου. Ὅ,τι σὺ εἶσαι τοσοῦτον ὑπερφανος νὰ ζητήσῃς παρ' ἐμοῦ, τοῦτο θέλω ἐγὼ ἐκούσίως νὰ σοὶ χαρίσω, — τὴν ἐλευθερίαν σου. Λάβε ἐκ τῶν θησαυρῶν μου ὅσα ἂν ἐπιθυμῇς, ὕπαγε εἰς τὴν πατρίδα σου, καὶ ἐνθυμοῦ τὸν εὐγνώμονα Σὶδ μουλάνην »! Ὁ Ῥαϊμούνδος μετὰ χαρᾶς ἐδέχθη τὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ δῶρον· ἀλλ' ἐκ τῶν προσφερομένων αὐτῷ θησαυρῶν δὲν ἔλαβεν εἰ μὴ τὸ δουλικὸν ἐνδυμα, εἰς ἀνάμνησιν τῶν τῆς δουλείας αὐτοῦ ἑτῶν, καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Μελέτην, παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ ὁκτῶ ἄλλων ἀπελευθερῶν.

Ὁ Βολφγάγγος ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διῆγεν ἡσύχιον καὶ εὖ

δαίμονα εἶον ἐν τῷ κύλῳ τῆς πολυχρήμου αὐτοῦ οἰκογενείας, ἔχων πάντοτε διὰ μνήμης καὶ τὸν φίλτατον ἀδελφόν. Τίς δύναται δὲ νὰ περιγράψῃ τὴν γενομένην ἀπροσδόκητον χαρὰν, ὅτε ὁ νεκρὸς νομιζόμενος 'Ραῖμοῦνδος εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὅτε οἱ ἤδη γηράσκοντες ἀδελφοὶ ἐν νεκρῷ πάντοτε διατηρουμένη ἀγάπῃ περιέπτυσαν ἀλλήλους ὅτε τὰ τέκνα τοῦ Βολφγάγγου, ἐν πλήρει ὄντι τῇ νεότητι ἀμῶν, μετ' ἀλαλαγμοῦ ἐνηγκαλισθῆσαν τὸν ἐπανελθόντα θεῖον αὐτῶν ὅτε, τέλος, ἡ εὐχαρίστησις πάντων δὲν εὗρισκε πλέον λόγους, ἀλλ' ἐξεφράζετο μόνον διὰ δακρύων; — 'Ο 'Ραῖμοῦνδος διηγῆθη πάντα τὰ εἰς αὐτὸν συμβάντα μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς διηγέσεως ἐπορεύεας αὐτῷ τὴν χεῖρα ὁ ἀδελφός, εἶπε· «Μακάριοι οἱ πεποιοῦτες ἐπὶ Κύριον! ἡ ἀρετὴ τοῦ χριστιανοῦ εἶναι κραταιότερα παρὰ τὸ ξίφος αὐτοῦ»! Ἡ μήτηρ καὶ οἱ παῖδες, σταυρώσαντες τὰς χεῖρας, εὐχαρίστησαν τῷ Θεῷ.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ ἱππότου διεθρυλλήθη εὐθὺς πανταχοῦ. Οἱ ἐκτὸς ἐκεῖνοι δυστυχεῖς, οἱ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ ἀπελευθερωθέντες, διηγούμενοι τὰ γενόμενα, δὲν ἔκπουν εὐλογοῦντες τοῦ σωτῆρος αὐτῶν τὸ ὄνομα αὐτὰ τῶν ἱπποτῶν τὸ τάγμα, μέγαν φέρων σεβασμὸν πρὸς τὸν 'Ραῖμοῦνδον, ἀπέδωκεν αὐτῷ ἐξόχους τιμὰς.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων διήρκει εἰσέτι· ἀλλ' ὁ 'Ραῖμοῦνδος διὰ τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ ἀξιώμα ἔμενεν ἐν Μελίτῃ. Ἐγένοντο δὲ νέαι παρασκευαί· διότι οἱ Τοῦρκοι μεγάλας ἐπέφερον θλάβας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἀλλὰ νῦν ἐπανῆλθον οἱ ἱππῶται νικηταί, εἰσχομίσαντες εἰς τὸν λιμένα τῆς Μελίτης καὶ δύο ἐχθρικά πλοῖα μετὰ πολλῶν Μωαμεθανῶν αἰχμαλώτων. Ἵνα πανηγυρίσωσι δὲ τέλειον τὸν θρίαμβον, προσέταξεν ὁ ἄρχων τοῦ τάγματος νὰ φέρωσι τοὺς δεσμίους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγνιῶν τῆς πάλεως, ἀνευφημοῦντας τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖ ἦσαν συνηθροισμένοι πάντες οἱ ἱππῶται, ἵνα ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τῶν δυστυχῶν. Ὁ 'Ραῖμοῦνδος ἵστατο πλησίον τοῦ ἄρχοντος, καὶ σύννους ἔρριπτε τὰ βλέμματα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς δεσμίους, ἐνθυμούμενος τὴν στιγμήν, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ἄλλοτε εὗρίσκετο ἐν Ἀλγερίᾳ εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν. Εὐθὺς δὲ τὰ βλέμματα αὐ-

τοῦ ἐνέτυχον εἰς πρόσωπον γνωστόν· ὁ Σιδ Μουλάης ἦτο μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ ὑπερήφανος καὶ θρασὺς οὗτος ἀνὴρ ἴστατο τεταπεινωμένος ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δυστυχίας, καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ ἀτενίσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ 'Ραϊμοῦνδος, συνομιλήσας κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τάγματος, ἐκράξεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅστις, δεδιδαγμένος ὢν περὶ πάντων, ἠγόρασεν ἀπὸ τοῦ τάγματος, τῶν ἱπποτῶν τὸν Σιδ Μουλάην ὡς δούλον ἀντὶ μεγάλης τιμῆς. « Μὴ με ἀγοράσῃς εἶπεν ὁ Τούρκος· — δὲν θέλεις με εὐρεῖ οὐτ' ἐργατικόν, οὐτ' εὐπειθὴ δούλον· διότι εὐγενὲς ὢν, οὐδέτερον τούτων ἔμαθον ». — « Ἀλλὰ θέλεις μάθει », — εἶπεν ὁ Βολφγάγγος· « ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἔχομεν ἴσως ἰσχυρότερα, ἢ ὑμεῖς, μέσα νὰ ὑποτάττωμεν τοὺς δούλους ».

Τὸν Τούρκον Σιδ Μουλάην ὀδηγήσαντες οἱ περὶ τὸν Βολφγάγγον εἰς καλόν τι δωμάτιον τῆς τούτου οἰκίας, ἐπεμελήθησαν νὰ ἐνδυναμώσωσι διὰ τροφῆς, καὶ νὰ ἐπιδέσωσι τὰ τραύματα αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἔλαβεν ἐν τῇ κατὰ θάλασσαν μάχῃ· οἱ δὲ μικροὶ ἔγγονοι τοῦ Βολφγάγγου προσήνεγκον αὐτῷ ὀπώρας καὶ ἄνθη. Μετὰ πολλὰς ἡμέρας ὕστερον εἰσῆλθεν ὁ Βολφγάγγος πρῶϊαν τινὰ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Σιδ Μουλάη, καὶ εἶπεν αὐτῷ· « Ἀνέλαβες τὰς δυνάμεις σου· τὰ τραύματά σου ἐθεραπεύθησαν· ἀκολούθει μοι λοιπόν· θέλομεν ὑπάγει εἰς τὴν ἐργασίαν ». Σιωπῶν ὑπήκουσεν ὁ Μουλάης. Ὁ δὲ Βολφγάγγος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὰς τερπνὰς αὐτοῦ φυτείας, ὅπου εὗρον πλῆθος ἀνθρώπων κοπιόντων καὶ ἐργαζομένων· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐδεὶς ὑπᾶρχε δούλος ἀλυσίδετος· ἐνταῦθα οὐδεὶς ἀπάνθρωπος ἐπιτηρητὴς καὶ ἐργοδιώκτης ἐκράτει μᾶστιγα. » Θέλεις νὰ μοι ἐοηθήσῃς νὰ δέσωμεν ἐκεῖνα τὰ κλήματα καὶ νὰ συναῶμεν τὰς ὠρίμους σταφυλάς »· εἶπεν ὁ Βολφγάγγος εὐμενῶς πρὸς τὸν Μουλάην· οὗτος δὲ προσῆλθε μετὰ προθυμίας, ὡς μὴ δυνάμενος νὰ ἀποποιηθῇ τοσοῦτον φιλοφρόνως γενομένην αἴτησιν, καὶ φιλοπόνως εἰργάσθη μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Τῆς καυστικῆς δὲ μεσημβρινῆς ὥρας ἐλθούσης, ἐπανάγαγεν ὁ Βολφγάγγος τὸν Τούρκον εἰς τὸ δωμάτιον, ἐπέμψεν αὐτῷ τροφήν, καὶ ἐπέτρεψε νὰ ἀναπυθῇ ἐπὶ τινος ὥρας· ἔπειτα ἀπᾶνθλθε μετ' αὐτοῦ πάλιν εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ διέμειναν εἰς

αὐτὴν μέχρι τῆς ἑσπέρας. — Πιστῶς, — εἶπε τότε ὁ Βολφγάγ-
γος, — παρεστάθης μοι σήμερον εἰς τὴν ἐργασίαν· ὅθεν πρέπει
νῦν νὰ συμμερισθῇς μετ' ἐμοῦ τὴν ἀνάπαυσιν ». Ἦλθον δὲ ἀμ-
φότεροι εἰς κατὰσκιόν τινα σκηνὴν, ἐξ ἧς εἶχον τὴν θέαν ἐκτει-
νομένην εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκεῖ καθίσαντες ἐπὶ χόρτων, ἐθαύ-
μαζον τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τοῦ ὑπὸ τὴν θάλασσαν δύνοντος
ἡλίου. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἠρώτησεν ὁ Βολφγάγγος τὸν
Μωαμεθανόν, πόθεν παρεκινήθη, εὐγενὴς αὐτὸς ὢν καὶ ἐκ τῶν
ἐπισήμων, νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Δὲν
ᾤκνησε δ' ἐκεῖνος νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὸν μετὰ δυσθυμίας, πῶς
ἐπεδιδάσθη εἰς τὸ πλοῖον ἵνα καταδιώξῃ πολλοὺς δραπετεύ-
σαντας ἀπ' αὐτοῦ χριστιανοὺς δούλους, καὶ πῶς, ἐν ᾧ σχεδὸν
ἐπλησίαζε νὰ φθάσῃ αὐτοὺς, περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πο-
λεμίων ἱπποτῶν.

Ὁ διάλογος διεκόπη, προσελθούσης τῆς θυγατρὸς καὶ τῆς
νύμφης τοῦ γέροντος μετὰ τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ. Ἐγίνωσκον οὗτοι
ὅτι ὁ πάππος κάθηται ἀσμένως εἰς τὸν προσφιλεῖ τοῦτον τόπον,
παρατηρῶν τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, καὶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς
ἐπίσκεψιν αὐτοῦ. Ὁ Σιδ Μουλᾶς δὲν ἐχόρταινε νὰ προσβλέπῃ
τὴν τῆς οἰκιακῆς ταύτης εὐδαιμονίας εἰκόνα, τὴν ὅποιαν παρί-
στα ὁ ἱλαρὸς οὗτος καὶ πολιδόθριξ γέρων, περιστοιχισμένος ὑπὸ
τῶν συγγενῶν αὐτοῦ καὶ οἰκείων. Ὑπὸ νέων δ' αἰσθημάτων συγ-
κινούμενος, παρηκολούθησε τὴν οἰκογένειαν, ἐπανερχόμενην εἰς
τὸν οἶκον, ὅπου ἡ εὐπροσήγορος μάμμη εἶχεν ἐτοιμάσει τὸν δεῖ-
πνον· μετὰ κατανύξεως παρευρέθη εἰς τὸ ἀπόδειπνον, τὸ ὅποιον
ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ ἀνέγνωσεν ὁ γέρων ἐν τῇ κύκλῳ τῆς πολυαρίθ-
μου αὐτοῦ οἰκογενείας, καὶ κατεκλίθη εἰς ὕπνον μετὰ τοιαύτης
ἐσωτερικῆς γαλήνης, τὴν ὅποιαν οὐδέποτε ἕως τότε ἥσθάνθη.
Οὕτω διῆλθον καὶ αἱ ἐφεξῆς ἡμέραι. Οἱ πάντες ἦσαν πεπληρω-
μένοι οἰκιακῆς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς. Ὁ Βολφγάγγος ἀπέφυγε
νὰ δεικνύῃ ὅτι θέλει νὰ ἐπιστρέψῃ τὸν Μωαμεθανόν· διότι ἔπρεπε
πρῶτον νὰ γνωρίσῃ τὸν χριστιανισμόν, νὰ λάβῃ πρῶτον πείραν
τῆς εὐδαιμονίας, τὴν ὅποιαν παρέχει τῆς θείας διδασκαλίας αὐ-
τοῦ ἡ τήρησις, καὶ οὕτως ἔπειτα διὰ τοιαύτης προπαρασκευῆς

νὰ γείνη δεκτὸς εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. Ὁ γέρων καὶ εὐσεβὴς Ραϊμούνδος εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ταύτην τὴν ὁδὸν ἤρχετο δὲ πολλάκις νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸν Μουλάην. Τοῦτου δὲ ἡ προτέρα λύπη καὶ ψυχικὴ στενοχωρία ἐξέλειπε κατ' ὀλίγον, καὶ τὸν σφοδρὸν αὐτοῦ πόθον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα διεδέχθη, τέλος, ἡ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Βολφγάγγου, τὸν ὅποιον μετὰ χαρᾶς ἤκουε διαλεγόμενον πολλάκις περὶ ἀρετῆς καὶ ῥησκειᾶς καὶ προσρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων. Κατ' ὀλίγον δ' ἔπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ αἱ λεπίδες, καὶ αἱ ἀκτῖνες τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἤρχισαν νὰ φωτίζωσι καὶ νὰ θερμαίνωσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν παρετήρησε τὸν Τοῦρκον ὁ Βολφγάγγος ὅτι ἐκάθητο ὑπὸ σκηνὴν μετὰ τῶν παιδῶν, καὶ τις τῶν θυγατέρων ἐδείκνυεν αὐτῷ σταυρὸν ἐξ ἐβένου, τὸν ὅποιον ἔλαβε παρὰ τῆς μάμμης δῶρον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῶν γενεθλίων αὐτῆς. «Σὺ, — ἔλεγεν ἡ κόρη, — δὲν γνωρίζεις τὸν Σωτῆρα, ὅστις εἶναι προσελωμένος ἐνταῦθα εἰς τὸν σταυρὸν. θέλω νὰ σοὶ διηγηθῶ τι περὶ αὐτοῦ». Ὁ Μουλάης, καίτοι γινώσκων, ἀλλ' ὅμως ἠκροᾶτο τὴν διήγησιν μετὰ προσοχῆς καὶ κατανύξεως· διότι ἐκ τοῦ στόματος τῶν παιδίων ἐκφερομένη, εἶχε πολὺ τὸ συγκινητικὸν ἅμα καὶ παραμυθητικόν. «Παρατήρησον καλῶς, — ἐξηκολούθει ἡ νεάνις νὰ λέγῃ, — τὸν ἀγαπητὸν ἡμῖν ἐσταυρωμένον Σωτῆρα, πῶς οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος ἐδυνήθη νὰ ἀλλοιωσῇ τὸ ἱλαρὸν αὐτοῦ πρόσωπον. Ὡ, ἀφ' οὗτο ἀγαπᾷς ἡμᾶς τοσοῦτον, νομίζω πάντοτε ὅτι εἶσαι ἤδη χριστιανός· διότι ὁ Κύριος εἶπεν· Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» — «Πρὸ πάντων δὲ ἡγάπα ὁ Χριστὸς καὶ τὰ παιδιά» — ὑπέλαβεν ἄλλος τῶν ἐκεῖ παρόντων παιδῶν. — διότι εἶπεν· Ἀγαπᾶτε τὰ παιδιά, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ εἰσεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». — «Ναί, — ἀπεκρίθη ὁ Μουλάης, βαθύτατα συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς παιδικῆς ταύτης ἀπλότητος» — καί, ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν ἐνοικεῖ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ! Ὡ ὕψιστον Ὀν, εὐδόκησον νὰ κατέλθῃ ἡ εἰρήνη αὕτη καὶ

εἰς τὴν ἐμὴν καρδίαν! » Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἔλαβε τὸν σταυρὸν, τὸν ὅποιον ἀκράτει εἰσέτι ἡ κόρη, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Τότε προσελθὼν ὁ Βαλφάγγος, ὡμίλησε πρὸς τὸν Μωαμεθανόν, ὡς ἂν μὴ εἶχεν ἀκούσει τι ἐκ τῆς μετὰ τὼν παιδῶν ἐκείνης ὁμιλίας, καὶ εἶπεν « Ἐν ἡδὴ ἔτος εἶσαι ἐνταῦθα· ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἠθέλησα νὰ σοὶ δεῖξω, πῶς ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ φερόμεθα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κατὰ τὰς ἐντολὰς τῆς ἡμετέρας θρησκείας· εἶδες τὸν θῖον καὶ τὰ ἔργα χριστιανῆς οἰκογενείας· ἤδη εἶσαι ἐλεύθερος· δύνασαι, ἂν θέλῃς, νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν πατρίδα σου ». Ὁ Μουλᾶης ἐσιώπα, τεταραγμένος, καὶ προσηλωμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν σταυρὸν, τὸν ὅποιον εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ. Ἀλλὰ τὰ παιδία ἐκρεμάσθησαν εἰς τὸν τράχηλον τοῦ Μουλᾶη, καὶ ἐκράυαζον « Μὴ ἐγκαταλείπῃς ἡμᾶς· μένον ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν· διότι ἐκεῖ οὐδένα ἔχεις τὸν ἀγαπῶντά σε τοσοῦτον, ὅσον ἡμεῖς ». Τότε ἔρριψεν ἐαυτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γέροντος, καὶ εἶπε· « Ναι, κρατήσατέ με ἐνταῦθα· μὴ με ἐκβάλλετε πάλιν ἔξω εἰς τὸν ἔρημον καὶ ἀναίσθητον κόσμον· θέλω νὰ γείνω χριστιανός, καθὼς εἴσθε ὑμεῖς ». Αἰφνης δὲ παρέστη ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ γέρων Ραῖμουνδος, ὅστις ἀνοίξας τὰς ἀγκάλας, ἀνέκραξε· « Μουλᾶη! Παραχρῆμα δὲ οὗτος ἀνεγνώρισεν αὐτόν, καὶ ἔμειναν ἀμφότεροι ἐνηγκαλισμένοι ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ ἀλαλοῖ, ἀλλ' ἀντιπαλλούσας ἔχοντες τὰς καρδίας αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους. « Σὺ εἶσαι ὁ ἀγγελός μου ὁ φύλαξ, — εἶπεν ὁ Μουλᾶης, — σὺ ἄλλοτε ἔσωσας τὴν ζωὴν μου· σὺ νῦν ἔσωσας καὶ τὴν ψυχὴν μου ». Ὁ εὐσεβὴς ἱερότης ἔσεισε πρῶτως τὴν κεφαλὴν, καὶ εἶπεν· « Οὐχὶ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος· διότι αὐτοῦ ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, καὶ μόνος ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ ».

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀ. Σ.)

ΚΑΙ ΕΤΕΡΑΙ ΕΝΤΙΜΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΒΕΡΑΝΖΕ.

Ὁ Βερανζὲ κατῴκει ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ. Ἀναβαίνων καὶ καταβαίνων τὴν κλίμακα τῆς οἰκίας του, ἀπῆν·

τὰ συχνάκις ἄνθρωπόν τινα, πρὸς τὸν ὑποῖον εἰλκύνετο ὡς ὑπὸ μαγνητικῆς συμπαθείας. Ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐφαίνετο νοήμων καὶ πολυπαθής. Τὰ ἐνδύματά του, ὄντα ἐντελοῦς καθαριότητος, ἐμαρτύρουν ἐντούτοις τὰς σταθερὰς ἐκείνας καὶ ἐπιπόνους φροντίδας δι' ὧν ἡ πτωχεία προσπαθεῖ νὰ τηρήσῃ κοσμιότητα καὶ ἀξιοπρέπειαν. Ὁ Βερανζὲ κατάρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ἀνθρώπου, καὶ ἡ καρδιά του ἐσπαράχθη ἰδόντος θέαμα ἐλεεινοτάτης δυστυχίας. Ἐρωτᾷ μετ' ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γείτων αὐτοῦ ἦτον ἰατρός ἀνευ πελατείας, τὸν ὁποῖον ἡ δυστυχία ἐμπόδιζε τοῦ νὰ γείνῃ γνωστός· ἀνῆκε δὲ εἰς οἰκογένειαν πλουσίαν μετὰ τῆς ὁποίας ἦτον εἰς ῥῆξιν ἕνεκα τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων. Τὸν κατεδίωκε τὸ μῖσος τῆς οἰκογενείας ταύτης, καὶ ἐκ τούτου προήρχετο κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀποτυχία ὧλων του τῶν ἐπιχειρήσεων.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὁ γείτων τοῦ Βερανζὲ τὸν ἀπήντησε καὶ τοῦ εἶπε·

— Δὲν ἤξεύρεις, φίλε· ἡ οἰκογένειά μου φαίνεται ὅτι θέλει νὰ ἐξημερωθῇ· ἔλαβα παρ' αὐτῆς διάφορα τρόφιμα, χοιρομέρια, ζάχαρι, καφὲν, ὑποκάμισα κτλ. Ἐλα νὰ ἰδῇς τὰ πλούτη μου.

Ὁ Βερανζὲ εὐχαριστεῖται, συγχαίρει τὸν νέον φίλον του, καὶ ἐλπίζει ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ἔπαυσε πλέον ἡ αὐστηρότης καὶ τὸ μῖσος τῶν συγγενῶν του.

Ἐντούτοις, κατὰ πᾶσαν ἐβδομάδα αἱ ἀποστολαὶ ἀνενεοῦντο· ἀποστολαὶ συνεχεῖς, προμήθειαι ἄφθανοι, ἀπαλλάττουσαι τὸν δυστυχῆ ἐκ τῶν μεγαλητέρων του ἀναγκῶν· οὐδὲν σημεῖον ὅμως ἐφαίνετο ὅτι οἱ συγγενεῖς του ᾔθελαν νὰ τὸν πλησιάσωσι· πάντοτε ἐκ μέρους ἐκείνων ἡ αὐτὴ αὐστηρότης, καὶ ἐκ μέρους αὐτοῦ ἡ αὐτὴ πάντοτε ἐλπίς.

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ὡς ἑπτὰ ἔτη· ἐπὶ ὁκτὼ ὁλόκληρα ἔτη ἤρχοντο αἱ προμήθειαι αὗται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γείτονος τοῦ Βερανζὲ, χωρὶς νὰ γείνῃ ἄλλο τι βῆμα ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῆς οἰκογενείας του.

Μετὰ ὁκτὼ ἔτη, ὁ γείτων, καταπονηθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῶν παθημάτων του, ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Βερανζὲ, καὶ ἀπέθανεν εὐλογῶν τὴν σκληράν του οἰκογένειαν.

Καὶ ὅμως ἡ οἰκογένειά του τίποτε δὲν τοῦ εἶχε στείλει. Ἐπὶ τὰ ὁκτὼ ἐκεῖνα ἔτη, ὁ Βερανζὲ μετεχειρίζετο τὸ ῥηθὲν μέσον εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ δυστυχικοῦ, καὶ ἐστελλεν εἰς αὐτὸν τροφὰς καὶ ἐνδύματα ἐν πλήρει αὐτοῦ ἀγνοίᾳ. Ποτὲ δὲ εἰς

κανένα δὲν ὡμολόγησε τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς ὑψηλῆς φιλανθρωπίας, μετριοφροσύνης καὶ ἐπιμονῆς. Εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος τὴν ἐγνώρισεν, ἐκεῖνος μόνος παρὰ τοῦ ὁποίου τὴν ἐμάθαμεν, καὶ ὅστις ἔφερε τὰ εἰρημένα εἶδη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ποτὲ αὐτός νὰ ὑποπτεύσῃ πόθεν ταῦτα ἔρχοντο.

Φίλος τις ἐκ τῶν οἰκειοτέρων τοῦ Βερανζέ, ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας του πλησιέστερον ἀκολουθῶν τὸ λείψανον αὐτοῦ, διηγείτο τελευταῖον μετὰ θερμῆς καὶ εὐγνώμονος κατανύξεως ὅτι ἐχρεώσται τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεώς του εἰς τὸν Βερανζέ, καὶ ἰδοὺ πῶς. Εἶχαν προσφέρει εἰς τὸν ποιητὴν ἐπίσημον καὶ ἐπικερδὲς ὑπουργήμα, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἀπεποιήθη ἀλλ' ἂν ἀπεποιεῖτο δι' ἑαυτὸν, ἐδέχετο ὅμως δι' ἄλλον, εὐτυχῆς πάντοτε λογιζόμενος ὁσάκις ἐδύνατο νὰ στρέψῃ ὑπὲρ τῶν φίλων του τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης, ἥτις συχνάκις τὸν ἐχαιρέτα, ἀλλ' ἀπέκρουεν τὰ μειδιάματα αὐτῆς ἢ ὀλιγάρεϊα καὶ ἢ ἀπλότης τοῦ εἴου του. Κατὰ τὴν ῥηθεῖσιν περίστασιν, τρέχει εἰς τοῦ νομάρχου τῶν Παρισίων, καὶ προτείνει ἀνθ' ἑαυτοῦ ἓνα τῶν πολλῶν προσητατευμένων παρ' αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον συνιστᾷ ὡς τὸν καταλλήλστατον διὰ τὴν εἰρημένην θέσιν.

— Δέχομαι τὸν προτεινόμενον, ἀπεκρίθη ὁ νομάρχης· ἀλλὰ δύνатаι οὗτος νὰ καταθέσῃ τὴν ἀπαιτουμένην παρὰ τοῦ νόμου χρηματικὴν ἐγγύησιν;

Ἐδῶ ἦτον ἡ δυσκολία. Ὁ Βερανζέ, θαθέως παραχθεις, ἐκύτταξε τὸν νομάρχην μειδιάσας τὸ πονηρότερον τῶν μειδιαμάτων του.

— Δὲν ἔχομεν εἶπε, χρήματα νὰ δώσωμεν, ἀφοῦ ζητοῦμεν διὰ τοῦ ὑπουργήματος νὰ λάβωμεν χρήματα.

Ἐμειδίασε καὶ ὁ νομάρχης, ἀλλὰ τὰ ἐν ἰσχύϊ διατάγματα δὲν ἐπέτρεπον οὐδεμίαν κατὰ τοῦτο παραχώρησιν· ἡ χρηματικὴ ἐγγύησις, ἡ ἀποποσίς τῆς χρευστοσύνης θέσεως. Τί κάμνει τότε ὁ ἐλεῆμων καὶ εὐεργετικὸς ποιητής; Τρέχει εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ συναθροίζει ὅλας τὰς μικρὰς τοῦ οἰκονομίας. Λαμβάνει καὶ τινα δάνεια, καὶ οὕτω σχηματίζει τὸ ζητούμενον ποσὸν καὶ ἐπανερχεται θριαμβεύων εἰς τὸ νομαρχεῖον, ὅπου ὁ φίλος του, ἐκπληρώσας ὅλας τὰς ἀπαιτουμένας διατυπώσεις, διορίζεται εἰς τὸ προταθὲν ὑπουργήμα, καὶ διατηρεῖ διὰ παντός πρὸς τὸν Βερανζέ αἰσθημαθερμὸν καὶ ἀναλλοίωτον ἀφοσιώσεως καὶ λατρείας, ἐκ θαυμασμοῦ οὐχ ἥττον ἢ ἐξ εὐγνωμοσύνης συγκείμενον.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

α Κήρυξον τὸν Λόγον α.

Πρὸς Τιμόθ. Β' δ: 2.

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ
ΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ.

ΣΕΙΡΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΑΡΜΟΛΟΓΗΘΕΙΣΩΝ

ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥΔΗ,

διευθυντοῦ τοῦ ἐν Χαλκίδι Λυκείου.

Η ἀνθρωπότης προορισμὸν παρὰ Θεοῦ ἔλαβε τὴν πρόοδον. Πᾶσα ἡλικία, ἀντιπροσωπεύουσα τὰς ποικίλας βαθμίδας τῆς προόδου, διοχετεύει τὰς ιδέας, τὰς ἀρχάς, τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα, τὰς ἀρετὰς, τὰ ἐλαττώματα, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς προσπάθειάς ἐκάστου ατόμου, ἐκάστης φυλῆς, εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ὥπως οὗτοι ὀδηγηθέντες ἐκ τοῦ παρελθόντος, σκεφθῶσι κάλλιον περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὁ δὲ χρόνος, αὕτη ἡ παρὰκινητικὴ τῶν γεγονότων, τοῦτο τὸ ταμεῖον τῶν νοερῶν, ἡθικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων, καθίσταται ὁ ἀλάνθαστος μάρτυς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῶν τε ατόμων καὶ τῶν ἐθνῶν.

Ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἐν συνόλῳ ἔχει συνείδησιν τοῦ ἑαυτῆς βίου, μνημονεύει τοῦ παρελθόντος μετὰ εὐλογίας ἢ κατάρας, κρίνει περὶ τοῦ παρόντος ὀρθότερον, καὶ προγινώσκει προσδοκῶσα τὸ μέλλον· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν ἀλύσειων τοῦ χρόνου ἱσταμένη.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ'.)

γίνεται τὸ ὀξυδερέες ὄμμα, τὸ φωτιζόμενον ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ ἡλίου τοῦ νοητοῦ· τὴν δὲ ἀδέκαστον ἀπόφασιν αὐτῆς περὶ ἀπάντων τῶν θημάτων, ἅτινα ποιεῖ εἰς τὸ στάδιον, εἰς ὃ ὁππότε μέραι ἀποδύεται, καὶ περὶ ἀπασῶν τῶν φάσεων τοῦ ἑαυτῆς βίου, ἐκφωνεῖ διαπρυσίως διὰ τοῦ χάρτου τῆς ἱστορίας. Τὰ προϊόντα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀποβαίνουσιν ἢ εὐγλωττος ἐκφρασις τῆς προόδου ἢ τῆς στασιμότητος ἐκάστης γενεᾶς. Καθὰ δὲ τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης διαγιγνώσκονται ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς, ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ τύπου, καὶ εἶναι τεκμήριον τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ ἡ τοιαύτη κοινωνία εὐρέθη ποτὲ ἢ εὐρίσκεται, οὕτω πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ παντὸς ἄλλου ἀριστουργήματος. Ἡ Ἀνατολὴ ἐκτυλιχθεῖσα, ἡ Ἑλλὰς ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἡ νεωτέρα Δύσις, παραλαβοῦσα τὰ ἄνθη καὶ τοὺς καρποὺς τοιαύτης ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς βλαστῆσεως, ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν παντοίων ἐποχῶν τῆς ἱστορίας. Ἀφ' ἑτέρου τὰ ποικίλα ἔργα τοῦ Θεοῦ, τοῦ διέποντος τὸν ἔνυλον, αὔλον καὶ ἡθικὸν κόσμον, καὶ πανσόφως τὰ πάντα, ἐπίγεια καὶ οὐράνια, μικρά τε καὶ μεγάλα, γιγαντιαῖα καὶ πελώρια κυβερνῶντος, εἶναι λίαν καλὰ, ἔχοντα τὴν σφραγίδα τῆς θείας χειρός· ἀλλὰ τὸ ἄωτον τῆς καλλονῆς καὶ τὸ ἐξοχὸν τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ χριστιανισμὸς καὶ τὰ τοῦτου σιωτήρια ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Τῷ ὄντι, ἀνεξάντλητος πηγὴ εὐεργετημάτων διὰ τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐλευθέραις θεσμοθεσίαις, ἐν τῇ εὐνομίᾳ, ἐν τοῖς κοινωνικοῖς συστήμασιν, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς θεολογίας καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ διὰ τῆς φιλοσοφίας, πρόκειται λαμπρὰ ἄσβεστος, φασφόρος ἀλήθεια ὁ χριστιανισμὸς. Αὐτὸς εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς σοφίας τοῦ Ὑψίστου· εἶναι ἡ ἐστία τοῦ πυρὸς τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἀποψὶς τῆς ὥραιας οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ἀρχιτέκτονος.

Καθὼς δὲ ἡ φύσις διὰ τῆς τάξεως, διὰ τῆς ἀρμονίας καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἀναλογίας εἰς πάντα τὰ ὄντα, δὲν πηδᾷ βίαια ἄλλατα, οὕτω καὶ ἡ χάρις εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτῆς ἐτήρησε τάξιν, ἀπέδειξε πατρικὴν πρόνοιαν, καὶ ἐν τῷ πελάγει τῆς ἑαυτῆς οἰκονομίας ἀνοίξασα

εὐμενείς ἀδύσσοις θεῶν κριμάτων, διήλθεν ἐν ἀρμονίᾳ ἅπαντα τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, καὶ ἀφῆκε τὴν ἀνθρωπότητα ἀνεξάρτητον, ἀπαραβίαστον καὶ ἐλευθέραν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ αὐτεξουσίου, ἵνα συζητηθεῖσαν, ἀναπτυχθεῖσαν, πολεμηθεῖσαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς πολυειδεῖς δοκιμασίας καὶ τὰς πεισματοδείας τῶν αἱρέσεων μάχας νικήσασαν, ἐνστερνισθῇ τὴν οὐρανόθεν ἀποκεκαλυμμένην πίστιν τοῦ Θεανθρώπου. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, καθὼς συστήματος θρησκευτικοῦ, ἄχρι τῆς παγιώσεως αὐτοῦ παρῆλθον θεοαίως αἰῶνες· οὗτοι δὲ ἀνεφάνισαν γόνιμοι διὰ τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑγιούς διδασκαλίας τοῦ Θεοῦ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς θεολογικά, φιλοσοφικά, ἱστορικά, κοινωνικά καὶ καλλιτεχνικά ἔργα, ἐφελκύσαντα εἰς ἑαυτὰ τὸ ἐρευνητικὸν ὄμμα τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ δὲ θεοθεῖα μελέτη τοῦ ἀκινώτου θησαυροῦ τῆς φιλοσοφίας τῆς χάριτος, δαδουχοῦσα τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν πρόοδον, ἐπικυροῖ τὴν καθηγιασμένην συνθήκην τῆς συμμαχίας θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἀναδιφῆσαντες οἱ μεγάλοι νόες τῆς Ἐκκλησίας τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν θεόπνευστον βίβλον τοῦ ἀρνίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐφιλοσόφησαν ἀσφαλῶς· οἱ δὲ Ἕλληνες Πατέρες, ὁπαδοὶ τῶν θεοσόφων Ἀποστόλων, διὰ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς ὄργανον διαδόσεως τῶν θεῶν χρησμῶν ἐπὶ τε τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ τῆς Ἀσίας, τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὕστερον ἀκόμῃ, ἐνεκέντρισαν τὸν χριστιανισμόν εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Κύριλλοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Ἐπιφάνιοι, οἱ Δαμασκηνοί, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, Ὀριγένης καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρινός μετ' ἄλλων. Καθὼ δὲ φιλόσοφον χριστιανὸν καὶ εὐσεβῆ ἐρευνητὴν τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας μετὰ τοῦ Ἀμβροσίου, Ἱερωνύμου καὶ ἄλλων, ἔδωκεν ἡ Δύσις τὸν ἱερὸν Λύγουστίνον, ὃν δὴ καὶ ἐξετάζομεν ὡς διαπρέψαντα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὰ μάλιστα.

Ὁ ἱερὸς Λύγουστίνος ἐλέγετο Λυρήλιος, γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει τῆς Ἀφρικῆς Ταγάστη, οὐ πόρρω τῆς Ἰππῶνος, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νουμιδίας, τὸ σωτήριον ἔτος 354 τῇ 13 Νοεμβρίου. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐξ εὐγενῶν ἐθνικῶν καταγόμενος, ἐκαλεῖτο Πατρίκιος, καὶ

ἡ μήτηρ, γυνὴ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος, ὠνομάζετο Μονίκα, δεχθεῖσα αὐτὴ πρότερον τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Αὐγουστίνος ἐσπούδασεν ἐν Ταγάστη τὴν γραμματικὴν καὶ ἐν Μαδεύρῃ τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, τὴν δὲ ῥητορικὴν ἐν Καρθαγένῃ. Ἡ καλκισθησία αὐτοῦ ὡς πρὸς τοὺς ποιητὰς ἐγένετο ἡ πρωτίστη ἀφορμὴ εἰς τὸν διάπυρον ἔρωτα καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν γραμμάτων ζῆλον. Ἀναβὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ βῆμα ἐν Ταγάστη, ἐπανῆλθεν εἰς Καρθαγένην κατὰ τὸ 379, ἐπαγγελλόμενος ἐκεῖ τὴν ῥητορικὴν. Ἐκτοτε περιεπλέχθη εἰς τὰς πλάνας τῶν Μανιχαίων· ὀφιαίτερον δ' ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐντεῦθεν ἐν Μεδιολάνοις, ἐνθα ἀπέβαλε τὸν μανιχαϊσμὸν, πεισθεὶς ἐκ λόγου τινὸς τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου. Ἡ γνῶσις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου συνεκρότησεν αὐτὸν ἀρκούντως. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος 387 ἐβαπτίσθη μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐστερήθη τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μητρὸς ἐν Ὀστίᾳ, κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως· ἐκεῖ δὲ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτῆς συνδιελέχθη ἡ σεβαστὴ αὐτὴ γυνὴ μετὰ τοῦ υἱοῦ Αὐγουστίνου περὶ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων εἰς τὴν αἰωνιότητα, καθὰ διαβεβαίωσεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Αὐγουστίνος ἐν τῇ βιβλίῳ τῶν Ἐξομολογήσεων. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐξελέχθη παρὰ προσδοκίαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας Ἰππῶνος· διέπρεψε δὲ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Καρθαγένης ἢ Καρχηδόνας κατὰ τὸ 398, ἐνθα διηρμήνευσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἐνώπιον τῶν συνελθόντων ἐπισκόπων· ὁ δὲ Βαλέριος, ἐπίσκοπος Ἰππῶνος, ἐξελέξατο αὐτὸν ὡς συμβοηθὸν καὶ συνεπίσκοπον, προχειρισθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καλάμης Μεγαλίου.

Τὰ νέα καθήκοντα ἠνάγκασαν τὴν Αὐγουστίνον νὰ διαμῆνῃ ἐν τῇ ἐπισκοπείῳ, καὶ νὰ καταλίπῃ τὸ μοναστήριον τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθὲν ἐν Ἰππῶνι, ἐν ᾧ συνέζη καινῶς μετὰ τινων εὐσεβῶν. Ὁ Αὐγουστίνος ἐδόθη εἴπερ ποτε εἰς τοῦ θεοῦ λόγου τὸ κήρυγμα καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν σπουδαιωτάτων πονημάτων, καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφερόντων τὴν τῆς πίστεως καθυχρότητα. Ὅτε δὲ οἱ Βάνδαλοι ἐπολιόρουν τὴν Ἰππῶνα, ἔδραν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐξεδήμενεν εἰς Κύριον τῇ 28 Αὐγούστου 430, ἄγων τὸ 76 ἔτος.

Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν πονημάτων τοῦ Πατρὸς τούτου πολ-
λὰ ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἢ εἰς τὴν θεολογίαν· τινὰ
δὲ, εἰς ἀμφοτέρους, καὶ ἄλλα, τέλος πάντων, εἶναι καθαρῶς θεολο-
γικά. Ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὰ ὡς ἑγγίστε ἀποκλει-
στικῶς φιλοσοφικά εἶναι τὰ ἀκόλουθα·

Α'. Τὰ τρία βιβλία κατὰ τῶν ἀκαδημαϊκῶν, *Contra aca-*
demicos libri tres.

Β'. Τὸ βιβλίον περὶ εὐδαίμονος βίου, *De beata vita.*

Γ'. Τὰ δύο βιβλία περὶ τάξεως, *De ordine.*

Δ'. Τὸ βιβλίον περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, *De animae immorta-*
litate.

Ε'. Περὶ ποσότητος τῆς ψυχῆς, *De quantitate animae.*

Σ'. Αἱ δεκατέσσαρες πρῶται αὐτοῦ Ἐπιστολαί.

Τὰ δὲ σύμμικτα φιλοσοφίας τε καὶ θεολογίας συγγράμματα
αὐτοῦ εἶναι·

Α'. Οἱ μονόλογοι, *Soliloquia.*

Β'. Τὸ βιβλίον περὶ διδασκάλου, *De magistro.*

Γ'. Τὰ τρία βιβλία περὶ ἐλευθέρως θελήσεως ἥτοι τοῦ αὐτε-
ξουσίου, *De libero arbitrio.*

Δ'. Περὶ ἡθῶν τῆς ἐκκλησίας, *De moribus ecclesiae.*

Ε'. Περὶ ἀληθοῦς θρησκείας, *De vera religione.*

Σ'. Ἀποκρίσεις εἰς 83 ζητήματα.

Ζ'. Συζήτησις κατὰ φορτουνάτου.

Η'. 33 ἀμφοτερόσημοι κατὰ Φαύστου καὶ τῶν Μανιχαίων.

Θ'. Πραγματεία περὶ πίστεως τῶν ὅσα ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐννοεῖ.

Ι'. Τὰ δύο βιβλία κατὰ τοῦ ψεύδους.

ΙΑ'. Ὀμιλίαι περὶ ὑπομονῆς.

ΙΒ'. Περὶ πόλεως Θεοῦ, *De civitate Dei.*

ΙΓ'. Αἱ Ἐξομολογήσεις, *Confessiones.*

ΙΔ'. Πραγματεία περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ κατὰ τῶν Μανι-
χαίων.

ΙΕ'. Περὶ Τριάδος, *De Trinitate.*

Ἐνταῦθα θέλομεν στραφῇ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φιλοσοφικῆς δι-
δασκαλίας, τῆς περιεχομένης ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι συγγράμμασι·

ἀναφερομένων εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔχόντων στενὴν τὴν σχέσιν μετ' αὐτοῦ ὑπ' οἰανδήποτε φιλοσοφικὴν ἐποψίν. Ἐκτιθεὶς ὁ ἱερός Αὐγουστίνος τὴν ἀπανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐσπούδασεν εἰς τοὺς ὁρισμοὺς αὐτοῦ νὰ μὴ εἰσαγάγῃ τίποτε δυνάμενον νὰ φανῇ εὐνοϊκὸν εἰς τὰς αἱρέσεις, τὰς τεινούσας εἰς τὴν τακτοποίησιν τοῦ δημιουργήματος καὶ τοῦ δημιουργοῦ· τούτου ἕνεκα ἀναπτύσσει τὸν αὐτοῦ στοχασμὸν ὥς ἑπεται. Ὁ Θεὸς οὐσιωδῶς ἐκκέχυται πανταχοῦ, τοιοῦτοτρόπως ὅμως, ὥστε δὲν εἶναι ἰδιότης σχετικῶς πρὸς τὸν κόσμον, ἀλλ' εἶναι ἡ δημιουργικὴ οὐσία, ὁ ἀπὸνως κυβερνῶν, ὁ περιέχων τὸ πᾶν ἄνευ προσπληθειῶν, οὐχὶ ὡς συγκεχυμένος εἰς τὴν ὕλην, ἀλλὰ ἐν ἑαυτῷ ὡν καὶ ἀπανταχοῦ ὅλος παρὼν· οὕτω φιλοσοφεῖ ὁ Αὐγουστίνος ἐν τῇ πεντηκοστῇ ἐβδόμῃ Ἐπιστολῇ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ σαφέστερον ἐκφράζεται, ὡς ἐν τῇ Μονολογίᾳ καὶ ἐν τοῖς ποικίλοις ζητήμασιν, ἀποφαινόμενος ὡς ἑξῆς. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπανταχοῦ ὡς περιεχόμενος ἐν τῷ τόπῳ· διότι τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ τόπῳ εἶναι σῶμα. Ὁ Θεὸς δὲν ἦναι ἐν τόπῳ ἅπ' ἐναντίας πάντα διατηροῦνται δι' αὐτοῦ, καὶ ἔχουσιν εἰς αὐτὸν τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εἶναι ὁ Θεὸς ὁ τόπος πάντων τῶν πραγμάτων. Ὁ τόπος πραγματικῶς κατέχεται ἐν τῷ διαστήματι ὑπὸ τοῦ πλάτους, τοῦ μήκους καὶ τοῦ βάθους τοῦ σώματος· ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐδὲν προσόμοιον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ἅπαντα λοιπὸν ἐν αὐτῷ, πλὴν χωρὶς νὰ ἦναι αὐτὸς ὁ τόπος ὁ χωρὼν πάντα τὰ πράγματα.

Μόνος δὲ ὁ μὴ προσεκτικὸς νοῦς ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀπανταχοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίας ἤθελεν ὑποπτεύσει πανθεϊστικὴν τινὰ φιλοσοφίαν. Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος ὀρθοδόξως φιλοσοφῶν, διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργίας, ex nihilo nihil, ἀποκρούει πᾶσαν ἄτοπον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν συγχέει τὴν ὕλην μετὰ τῆς λογικῆς καὶ πανσόφου αἰτίας τῆς παραγαγούσης ταύτην, ἥτις ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς, εἰς τὴν ἑλξίν, τὴν βαρύτητα καὶ τὴν ἀπωστικὴν δύναμιν, ἐνεργοῦσαν εἰς τὰ μύρια, εἰς τὰ ἄτομα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σώματα ἐν συνόλῳ ἐπὶ μικρῶν καὶ μεγάλων διαστημάτων. Ὁ Αὐγουστίνος προεχώρησεν εἰς τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ δυνάμει τῶν

νόμων τῆς διανοίας καὶ πάσης αὐστηρᾶς φιλοσοφίας, διατεθειμένης νὰ λησμονῇ τὸ ἄτομον καὶ τὸ πεπερασμένον, ἐν ὧσ' ἐμμένει διὰ τῆς ἐνοράσεως εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀπολύτου αἰτίας καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἀφαιρέσεως γινομένης τοῦ διαστήματος καὶ τοῦ χρόνου, ὅπως ἀνιχθῇ εἰς τὸ ἄπειρον.

Τὸ δοκαστήριον καὶ ὅς' πνεῦμα τοῦ Αὐγουστίνου εἶδε τὴν μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἐξῆς ζητημάτων· δηλαδὴ πῶς τὸ κακὸν ὑφίσταται ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καθ' ὃν ὑπάρχει ἡ ἀνωτάτη, ἀπόλυτος καὶ παντοδύναμος ἀγαθότης;

Νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἤθελεν εἶσθαι ἀναμφιλέκτως νὰ ὑποτάξωμεν τοῦτο εἰς αὐτόν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἀντιφατικῇ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τὴν ἀπολύτως ἀγαθὴν, δὲν εἶναι παραδεκτὴ· τὸ ἐπιτρέψαι αὐτῷ σιανδήγητε ὑπαρξῆν, ἤθελεν εἶσθαι ὡς ἐν ὑποτιθεῖ ἀνεξάρτητον τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς· καὶ ἤθελεν ἐπαναληθῆ ἡ δόξα τῶν Μανιχαίων, ἣν ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος εἶχεν ἀπορρίψει. Ὁ Αὐγουστίνος εὗρε τὴν λύσιν τοῦτου τοῦ προβλήματος καὶ τὴν ἀληθεῖ αἰτίαν τοῦ κακοῦ, σκεφθεὶς ὡς ἔπεται.

Ὁ Θεὸς ὢν ἀπολύτως ἀγαθός, ἐδημιούργησεν ἀγαθὰ πράγματα· ἐδημιούργησε πάσας τὰς οὐσίας ἀγαθὰς. Τὸ κακὸν λοιπὸν πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀλλαγῇ, καὶ οὐχὶ εἰς τὰς οὐσίας. Δὲν ὑπάρχει τοῦτο, εἰ μὴ εἰς τὰς ψευδεῖς σχέσεις τὰς παγιωθείσας μεταξὺ τῶν ὄντων ἐθελουσίως. Αὕτη ἡ διδασκαλίς, γέμουσα ἀληθείας καὶ καθύψτης, δὲν ἱκανοποιεῖ ἐν τοσούτῳ πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ζητήματος. Τὸ δεύτερον ζήτημα ὑφίσταται εἰς τὴν δοξασίαν τινῶν, γνωμοδοτησάντων ὅτι ὁ Θεὸς ἐξήγαγεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ὕλην, οὐσίαν ὅλως ἐναντίαν εἰς τὴν θεϊαν· καὶ ἰδοὺ προβαίνουσι τὰ συστήματα τῆς ἀπορρίσεως, ἐπινοηθέντα ὑπὸ τῶν πάλαι καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, καὶ προταθέντα ὕστερον ὑπὸ τῶν Βαλεντιανῶν, Γνωστικῶν καὶ Μανιχαίων, οὓς ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἀνέσκειυζεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὕλη δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ Θεοῦ· διότι ἄλλως ἤθελεν ἀποτελεῖ μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐδὲ πρέπει νὰ νομισθῇ δύναμις ἀντίζηλος καὶ ἀνεξάρτητος αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἡ ὁρθόδοξος φιλοσοφία παραδέχεται ταύτην δεδημιουργημένην, παραχθεῖσαν ἐπιταγῇ τῆς θείας οὐσίας καὶ οὖσαν ἐκτὸς αὐτῆς.

ἔθεν αἶρει ἐκ τοῦ μέσου πᾶσαν ἀσάφειαν ἢ προσθήκη ἐκ τοῦ μηδενός· διὰ τοῦτο ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ὑποστηρίζει καὶ ὑπερασπίζει τοῦτον τὸν τύπον. Ὁ Αὐγουστίνος ἐν τῷ Περὶ πόλεως Θεοῦ ἐπαναλαβὼν τὸ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, λέγει ὅτι ὁ Πλάτων καὶ οἱ μᾶθηταὶ αὐτοῦ εἶχον γινῶσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. ἵνα δὲ καταπολεμήσῃ τὸν μανιχαϊσμόν, εἶτε τὰς δύο ἀρχάς, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐμελέτησε παρὰ τοὺς ὀρθοδόξους Πατέρας, καὶ μάλιστα τὸν Ἀμβρόσιον, προσέτι καὶ τὰ βιβλία τοῦ Πλάτωνος, ὅστις συνέτεινε πολὺ νὰ μετάρῃ τὴν φλεγομένην τοῦ Αὐγουστίνου ψυχὴν εἰς μέγαν ἐνθουσιασμόν. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ ὑπὸ τινων φιλοσόφων λεγόμενον, ὅτι συμβολικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς ὑπάρχει ἡ Τριάς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐννοουμένου τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ νοῦς, τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ λόγου, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς ἀγάπης, πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ φωνὴ Λόγος, ἣ ἐχρήσατο ὁ ὑψιπέτης ἀετὸς τῆς θεολογίας καὶ ἐξόριστος τῆς Πάτρου, ἦτο προσφυστάτη ὥπως παραστήσῃ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως τοῦ ἐνυποστάτου Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁ προφορικὸς λόγος γεννᾶται αὐτῶς ἐκ τοῦ ἐνδιαθέτου· παρασάγγας ὅλους ἀπεῖχεν ὁ σεσχηματισμένος Λόγος τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ Αὐγουστίνος, ὥπως ἐκ περισσοῦ ἀποδείξῃ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος δόγμα, ἠθέλησε ζήλου καὶ πολυμαθείας ἕνεκα νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ φιλοσοφικῶς τοῦτο, καὶ νὰ ἀναλύσῃ δῆθεν τὴν θείαν οὐσίαν. Συγγραφὴν ὁλόκληρον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ὑπερφυοῦς τοῦτου μυστηρίου, ἐφαρμόσας ἐκ τῆς λογικῆς φύσεως καὶ τῆς ἡθικῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου παρομοιώσεις καὶ συμπαραβολὰς ἐπὶ τῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν τῇ ἐνότητι τῆς οὐσίας· ἀλλ' ὁμολογεῖ αὐτὸς ὅτι δὲν διῃσχυρίζεται, εἰ μὴ νὰ προσεγγίσῃ τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀληθῆ ἐννοιαν τοῦ δόγματος, γινώσκων ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὸ μυστήριον δὲν ἔθελεν εἶσθαι μυστήριον, ἀλλὰ γενόμενον προσιτὸν ὅλον εἰς τὴν διάνοιαν. Ἠναγκάσθη δὲ ὁ Αὐγουστίνος ἐν τῇ ἀντιπαραθέσει τοῦ προσώπου τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς μνήμης νὰ φιλοσοφήσῃ μετὰ τινος λεπτονοίας, οὐχὶ δὲ καὶ ἀκριβοῦς ἀποσύνθεσι· διότι οὕτω παρενδύεται περιορισμός· ἢ δὲ

θεία οὐσία δὲν ὑποπίπτει εἰς τὸν νόμον τοῦ χρόνου καὶ τῆς διαδοχῆς, ἥς ἄνευ ἢ μνήμῃ δὲν εἶναι ἐνδεχομένη καὶ πιθανή.

Ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐφαρμόζων τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἀποκαλυμμένης διδασκαλίας, διὰ τὸ δεινὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤρκεσθαι μόνον νὰ παραστήτῃ τὸν Θεὸν ὡς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθὲς τέλος, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὀφείλῃ νὰ θηρεύῃ. Ἐν τοῖς δύο αὐτοῦ βιβλίοις κατὰ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἐν τῷ Περι εὐδαιμόνου ζωῆς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἀμνηστία καὶ ἀβεβαιότης, ἐν αἷς ἔζων οἱ Ἀκαδημαϊκοί, ἀπαρνούμενοι τὸ ὠρισμένον τέρμα, ὃ πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιδιώκῃ, κατεθορύβησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ συγχύσει καὶ ἀποπλάνῃ αὐτῶν ἐξέκλιναν τῆς εἰς ἕκαστον ποθητῆς εὐδαιμονίας. Ἀλλὰ πῶς φθάνει ὁ Λύγουστινος εἰς τὸ ἐρετόν τοῦτο; Ἐκ τῶν ἀτελῶν ὄντων δι' ἀλληλοδιαδόχου ἐπαγωγῆς ἀφικνεῖται εἰς τὸν Θεὸν αὐτόν, ὡς τὸ μόνον ἀντικείμενον, τὸ ἄξιον πασῶν τῶν ἡμετέρων προσπαθειῶν, καὶ ἱκανὸν νὰ χορηγήσῃ ἡμῖν τὴν γαληνιαίαν, ἀτάραχον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν.

Ὁ ἱερὸς Λύγουστινος τίθησι τὸν Θεὸν ὡς μεθόριον τῆς ἐπιστήμης καὶ μεταίχιμον τῆς φιλοσοφίας τῶν ὑλιστῶν καὶ τῶν πνευματιστῶν, καὶ ὡς νόμον ἠθικὸν τῆς ἐλευθέρως καὶ λογικῆς ἡμῶν φύσεως, ὡς προσωπικὴν ὑπόστασιν, ὡς κέντρον ἀθανασίας, οὐχὶ δὲ ὡς ἀφηρημένον θεόπητα τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σημερινῶν πανθειστῶν, τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σπινόζα, τοῦ Ἐγέλου καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστομάχου Στράους, τοῦ νομίζοντος μῦθον καὶ πλάσμα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὰ ἔργα, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ. Ὁ χριστιανισμὸς, εἰς ὃν ἐνεβάτευσεν ὁ Λύγουστινος διὰ τοῦ δόγματος τῆς ἐνσαρκώσεως, συνήψε τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τῆς θεότητος, καὶ ἔθηκε τὸν Θεὸν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ διηγεῖται συγκαίνωσιν μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ θρησκεία ἀπέναντι τοῦ ἱεροῦ Λύγουστινου εἶναι ὁ δεσμὸς μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου· εἶναι τὸ ἀσφαλέστατον μέσον τοῦ συνάπτειν μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μακρὰν ὄντα ἄνθρωπον· εἶναι τὸ ἐγγύγιον τῆς τούτου σωτηρίας· ἡ ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς τὴν διαυγῆ πηγὴν τῆς οὐσίας ἡμῶν καὶ τῆς

μακαριότητα. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος λίαν εὐστόχως παρατηρεῖ ὅτι ἡ θρησκεία στρέφεται περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον· ὅθεν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἶναι οἱ δύο ὅροι, ἐν οἷς πρέπει νὰ ἐνσχυληθῇ ὁ φιλοσοφῶν· Θεὸς, ἄνθρωπος, κόσμος εἶναι οἱ τρεῖς ὅροι τοῦ προβλήματος, ἐν οἷς μελετᾷ ὁ, τε θεολογῶν καὶ φιλοσοφῶν μεταφυσικῶς· ὅθεν, καίτοι διδασκαλίαι τινὲς καὶ αἰρέσεις θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἐσπούδασαν νὰ συγχύσωσι τὸν ἄνθρωπον, τὴν φύσιν καὶ τὸν Θεὸν εἰς ἓν μόνον ὄν, καὶ νὰ περικλείσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ σύμπαν, ὡς ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος διακρίνει τὴν αἰτίαν καὶ τὸ αἰτιατόν, ἐγχειρόμενος ἰσχυρῶς κατὰ πάσης φιλοσοφίας, ταυτιζούσης τὴν ὕλην καὶ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοποθετούσης τοῦτον εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, ἵνα ζωοποιῇ καὶ κινή τὰ παντοῦ αὐτοῦ μέρη. Διὸ ἐν τῇ Πόλει τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζεται διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων προσφυέστατα· « Deum qui fons est nostrae beatitudinis, et omnis desiderii nostri finis, eligentes, imo potius religentes, amiscramus enim negligentes ; hunc, inquam, religentes, unde et religio dicta est, ad eum dilectione tendamus, ut perveniendo quiescamus ». Ἐν τῷ παραθεθειμένῳ χωρίῳ τούτῳ ἐτυμολογεῖ ὁ Αὐγουστίνος καὶ τὴν λέξιν religio, ἣτις φαίνεται παραγομένη ἐκ τοῦ relegere, ἀναλέγω, ἀνελέω-ω, ἢ ἐκ τοῦ religere, ὅπερ δηλοῖ ἀναδέω. Παρεκβατικῶς δὲ λέγομεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ λέξις θρησκεία παράγεται ἐκ τοῦ θρησκειῶ· τὸ δὲ θρησκειῶ, ἐκ τοῦ θρησκος· τοῦτο δὲ, ἐκ τοῦ Θρηξ = Θρηξ, ἐκ τῶν μυστηρίων τοῦ Ὁρφέως καὶ Βάκχου, εἰς ἃ ἦσαν μεμνημένοι γυναικες Θρησσαι, Θράκισσαι· κατὰ Πλούταρχον ἡ παραγωγή αὕτη. Κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ θρέω, ὅπερ δηλοῖ φοβοῦμαι, τρέμω· συγγενεῦσι ὅμως ἡ λέξις πρὸς τὸ θεραπεῖω. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλη ἐτυμολογία τῆς φωνῆς θρησκεία, ἐκ τοῦ ἀρεσκειν Θεῷ.

Ἡ ἐμβρίθεια τοῦ νοῦς καὶ ἡ ὀρθὴ κρίσις συνεβάλλοντο τὰ μέγιστα ἵνα ὁ Αὐγουστίνος, ἀρυσθεὶς ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν πηγῶν πρότερον τὰς ἀναγκαιὰς γνώσεις, ἀπορρίψῃ καὶ τὴν παχυλὴν τῶν Στωϊκῶν θεολογίαν, ἐγκλειόντων τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ περιστελλόντων τοῦτον

εἰς τὸν ἀπλοῦν ὄρον φυσικῆς δυνάμεως ἢ κινητικῆς ἀρχῆς.

Οἱ ἄθροι κεραυνοβολοῦνται ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀγίου Αὐγουστίνου. Οἱ ἐμβρόντητοι οὗτοι ἀνάγονται εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς ἀθέους λόγῳ θεωρίας, καὶ εἰς τοὺς ἀθέους λόγῳ πράξεως· οἱ μὲν, ἀλίσκόμενοι ὑπὸ τῆς ἐνεργείας δὴθεν τῶν ἀντικειμένων τῆς πείρας, τῆς μόνης τροπῆς τῶν θεωριῶν αὐτῶν, καὶ εἰθισμένοι νὰ σκέπτονται περὶ τῶν ὄρων τοῦ δικαστήματος καὶ τοῦ χρόνου, πνιγούσιν ἐν ἐκυτοῖς τὴν ἀνάγκην, τὴν ἰδέαν καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀπείρου· Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, Ὀθβεσίος, Ἀρτλέυος, Κοῦμης καὶ Ὀλθαχ ἀνέχουσιν εἰς τὴν πρώτην τάξιν. Οἱ δὲ τῆς δευτέρας τάξεως ἄθροι εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες, χωρὶς νὰ ἐκδώσωσι συστήματα, χωρὶς νὰ σκεφθῶσιν ἐκ βάθους ψυχῆς, χωρὶς νὰ ἀρνηθῶσι ῥητῶς τὴν πρώτην αἰτίαν, δὲν στοχάζονται ποτε τὸν Θεόν, δὲν ἀριεργόουσιν εἰς αὐτὸν οὐδεμίαν στιγμὴν τῆς ὑπὸ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου ἀπορροφηθείσης αὐτῶν ζωῆς, μίαν μόνην συγκίνησιν, ἕνα μόνον ἀναστεναγμὸν τῆς ἐκυτῶν ψυχῆς, ἣν τὰ συμπερόντα καὶ αἱ ἰδέαι τῆς γῆς αἰχμαλωτίζουσι. Διὸ ὁ μέγας Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις λέγει ὅτι ὁ ἀθεῖσμος, ἀντὶ νὰ ᾔνοι πλάνη καὶ παραλογισμὸς τῆς διανοίας, εἶναι ἀσθένεια τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἐν τέλει αὕτη ἡ ἀσθένεια ὑπάρχει· ἡ δὲ θεραπεία ταύτης περιάπτει τιμὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Αὐτὸς ὁ Πλάτων οὐδόλως ὠλιγόρησε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ παράδειγμα ἠκολούθησαν περικλεεῖς φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅποιοι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Αὐγουστίνος, ὁ Ἀνσελμος, ὁ Καρτέσιος, Νεύτων καὶ Λεϊβνίτιος, Κλάρκιος, Βοσσουέτιος καὶ Φενελών.

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *De civitate Dei*, ἐν β' βιβλίῳ, ἐχάραξε τὴν ὁδὸν καὶ ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τὸν Καρτέσιον, ὅπως ἐξυφάνῃ τὸ διαβρυλλούμενον ἐνθύμημα· «*dubito, ergo sum*»· διότι ὁ Αὐγουστίνος εἶπεν· «*ἀπατῶμαι, ἄρα ὑπάρχω*»· Ὁ Αὐγουστίνος ἐκ τοῦ ἀπατᾶσθαι συμπεραίνει τὸ σύνολον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ψυχῆς τε καὶ σώματος. Ὁ Καρτέσιος συμπεραίνει ἐκ τῆς ἀμφιβολίας αὐτοῦ τὴν μόνην πραγματικότητά τοῦ στοχασμοῦ αὐτοῦ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τῆς διακρουμέ-

νης αὐτοῦ οὐσίας, τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ἐντεῦθεν δὲ ἀνυψοῦται εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ.

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ,

ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΟΣ ΓΥΝΗ ΤΗΝ ΕΠΟΨΙΝ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ.

Πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καθὼ ψυχολόγου, παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι ὁ κλάδος οὗτος τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀρχαιότατος, ἐναγκαλιζόμενος τὴν θεωρίαν τῶν δυνάμεων τοῦ νοῦς, ὧν οὗτος ποιεῖται χρῆσιν ὑπὸ τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν αὐται πηγάζουσι καὶ εἰς ἃς ἐκκινῶνται αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα *ψυχολογία* ἐπλάσθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Γοκλινίου περὶ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνος. Προτάττομεν δὲ εἰς κατάληψιν τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ῥηθρισμένων μικρόν τι προοίμιον. Ἡ φιλοσοφία ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς διανοίας· ἐκ δὲ τῆς διανοίας πορεύεται εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν Θεόν. Ἡ σπουδὴ τῆς διανοίας καὶ τῶν αὐτῆς νόμων ἀποτελεῖ τὴν λελογισμένην φιλοσοφίαν· ἡ σπουδὴ τῆς ψυχῆς, καθὼ πεποικισμένης θέλησιν ἐλευθέρην καὶ αὐτεξούσιον, τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, συναπάρτιζεν τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν. Ἡ σπουδὴ τοῦ περιωρισμένου ἡμῶν πνεύματος πρέπει νὰ προηγῇται τῆς σπουδῆς τοῦ Θεοῦ, εἴτε τοῦ ἀπείρου πνεύματος. Ἡ φυσικὴ πορεία εἶναι νὰ ἀναβαίνωμεν ἐκ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰς αἰτίας, ἐκ τῶν δημιουργημάτων εἰς τὸν δημιουργόν, ἐκ τοῦ πλάσματος εἰς τὸν πλάστην· ὅθεν ἡ ψυχολογία εἰς πλατυτέρῃν σημασίαν ὀρίζεται ἐπιστήμη τῆς ψυχῆς, ἔχουσα ἀντικείμενον τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῶν ἐαυτῆς δυνάμεων. Περιλαμβάνει λοιπὸν ἡ σπουδὴ αὕτη τρία διακεκριμένα μέρη, τὴν μελέτην δηλαδὴ τῶν αποτελεσμάτων, ἥτοι τῶν φαινομένων, δι' ὧν αἱ δυνάμεις ἐκδηλοῦνται· τὴν μελέτην τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν γεγονότων, ἐκ τῶν ὕλικῶν καὶ ἀύλων, ἐξ ὧν τὰ μὲν συγκροτοῦσι τὴν φυσιολογικὴν σπουδὴν, τὰ δὲ τὴν ψυχολογικὴν, οἷον, τὸ ὕδωρ τρέχει, ἡ βροχὴ πίπτει, τὸ αἷμα κυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας, ἰδοὺ γεγονότα φυσικὰ εἴτε ἐξωτερικὰ. Ἐγὼ διανοοῦμαι, κρίνω,

συλλογίζομαι, υποφέρω, ένθυμούμαι, βουλεύομαι καί άποφασίζω, θέλω, εκλέγω· ιδού γεγονότα έσωτερικά ήτοι ψυχολογικά· τὰ μὲν εἶναι τροποποιήσεις τῆς υλικῆς οὐσίας, τὰ δὲ, ἐνέργειαι τοῦ ἐγῶ· Τὸ έσωτερικόν γεγονός καταλαμβάνεται διὰ τῆς συνειδήσεως, τὸ δὲ έξωτερικόν διὰ τῶν αἰσθητηρίων· παρίστανται λοιπὸν εἰς ἡμᾶς φαινόμενα αἰσθητά, φαινόμενα βουλευτικά καὶ φαινόμενα ιδεολογικά· ιδέαι, θελήσεις καὶ αἰσθήματα εἶναι φαινόμενα έσωτερικά, ἀναγόμενα εἰς τὴν διάνοιαν, τὴν ἐνέργειαν, τὴν μὴ υποκειμένην εἰς τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς καὶ χημείας, ήτοι εἰς τὸ αὐτεξούσιον καὶ εἰς τὴν αἰσθητικότητα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ ψυχολογία καθίσταται ἡ σπουδὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διὰ τῆς συνειδήσεως· ὅθεν νομιμότης τῆς ψυχολογίας, δυνάμεις τῆς ψυχῆς, συνειδήσεις, ἀντίληψις έξωτερική, σύλληψις, φαντασία, μνήμη, ἐπαγωγή, ἀφαίρεσις, κρίσις, γενίκευσις, συλλογισμὸς, λόγος, ἐνόρρασις, ἐλευθέρη θέλησις, πνευματότης τῆς ψυχῆς, πάντα ταῦτα εἶναι ἡ δικαιοδοσία καὶ ἡ ἐπικράτεια τῆς ψυχολογίας.

Τούτων οὕτως εἰρημένων, ἄς διέλθωμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, περιεχομένην ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ *De civitate Dei*, *De immortalitate animae* καὶ *De quantitate animae*.

Ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι συγγράμμασιν ὁ Αὐγουστίνος ψυχολογεῖ ὡς ἔπεται· ἡ φύσις τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπλή· Αὕτῃ ἐν ἑαυτῇ δὲν ἔχει ἄλλο εἰ μὴ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην, οὐσα αὕτῃ αὕτῃ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ζωὴ· ὅθεν ἡ ψυχὴ δὲν δύναται νὰ ἀποξέσῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ζωὴν, καὶ, ἐφ' ὅσον αὕτῃ ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ χαθῇ, οὐδὲ νὰ στερηθῇ ἑαυτῆς. Ἡ ψυχὴ ὁλόκληρος εἶναι παρούσα εἰς ἕκαστον τῶν μερῶν τοῦ σώματος χωρὶς νὰ ἦναι μᾶλλον εἰς τὸ ἐν, ἥττον δὲ εἰς τὸ ἄλλο, εἰ καὶ μὴ ἐργαζομένη τὰ αὐτὰ πράγματα πανταχοῦ καὶ εἰς ἅπαντα τὰ μέλη· διὰ τοῦτο τὸ σῶμα εἶναι ἄλλο τι, ἡ δὲ ζωὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἕτερόν τι· Τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς οὐσῆς πνευματικῆς, ἡ ψυχὴ οὐδὲν μίγμα περιέχει, οὐδεμίαν συμπίλῃσιν καὶ συμπύκνωσιν, οὐδὲν γῆινον, ὑγρὸν, ἀέριον ἢ πυρῶδες· αὕτῃ εἶναι παντελῶς ἄχρους· δὲν περιέχεται ἐν οὐδενὶ τόπῳ· δὲν κατακλείεται ἐν οὐδενὶ συστήματι·

τι ὀργάνων· δὲν περιορίζεται ἐν οὐδενὶ διαστήματι· ἀλλ' ἐννοητέα καὶ εἰκονιστέα αὕτη ὡς ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, αἱ δεδημιουργημέναι ὑπὸ τοῦ Παντοδυνάμου ἡ.

Τὸ τελευταῖον τεμάχιον τοῦ ὅρισμοῦ παρίσταται σκοτεινὸν καὶ εἰς ἐναντιοφάνειαν πρὸς ὅ,τι ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ κεφαλαίῳ *Περὶ ποσότητος ψυχῆς* ἐκφράζεται ὁ Αὐγουστίνος. Ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῳ μὲν ἀποθεῖται ἐκ τῆς ψυχῆς ἡ ἰδέα τῆς οὐσίας, ἵνα ἀναχθῇ αὕτη εἰς ἀφηρημέναν ἀρετὰς, μὴ ἐχούσας ὑπόστασιν εἰ μὴ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ· ἐν τούτῳ δὲ ἡ ψυχὴ ὀρίζεται οὐσία, πλουτοῦσα λόγου, διατεθειμένου ἵνα κυβερνᾷ τὸ σῶμα· παραλληλιζόμενον τὸ δεύτερον χωρίον μετὰ τοῦ πρώτου, καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γενικῆς καὶ ἱερᾶς ἐρμηνευτικῆς ἐξηγούμενον, ἀποδείκνυσσι τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον ὀρθοδοξοῦντα· ἐπομένως ἤθελεν εἶσθαι ἄδικον νὰ προσάψωμεν εἰς αὐτὸν μῶμον δωρεάν. Ἡ δυσκολία αὕτη τοῦ πράγματος, ὃ εἰς ὑπερβολὴν ζήλος ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξοκεῖλαι, ἡ ἀμφιτελάντευσις τῶν συστημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἡ εἰς τὸν πλατωνισμόν προτίμησις, ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων ὄρων ὕπὸς εἰδικῶς ἐκφράσσει τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπιτηδεύει παραστήσασσι τὰ ἀντικείμενα· πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα προσομοίει δυσκαλίξει καταπλήττουσι καὶ τὸν μᾶλλον ὀξυδερκῇ νοῦν. Οὕτω πως περιγραφείσα ἡ ψυχὴ διατρέχει διαφόρους θέσεις, ὑψοῦται διαδοχικῶς εἰς διαφόρους βαθμίδας. Ὑπὸ τὸν πρῶτον ὅρον αὕτη ἐμψυχώνει διὰ τῆς ἰδίας παρουσίας τὸ γένιον καὶ ὀνητὸν σῶμα, σχηματίζουσα τὴν ἐνότητά αὐτοῦ καὶ διατηροῦσα τοῦτο· ὑπὸ τὸν δεύτερον ὅρον ἡ ζωὴ φανεροῦται ἐν ταῖς ὀργάνοις διακεκριμένων αἰσθήσεων· ὑπὸ τὸν τρίτον ὁ ἄνθρωπος ἀποκαθίσταται τὸ μοναδικὸν ἀντικείμενον τῆς προσοχῆς· ἐντεῦθεν ἡ ἐρεύρεσις παντοίων γλωσσῶν, τεχνῶν, νόμων, ἀξιοματίων, ποιήσεως, συλλογισμοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς. Εἰς τὴν τετάρτην κατάστασιν ἄρχεται δεικνυομένη ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ· ἡ ψυχὴ ἐν πρώτοις ἔχει συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀξίας καὶ τοῦ τέλους, δι' ὃ ἐδημιουργήθη· ἐν τῇ πέμπτῃ περιόδῳ βαδίζει πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ ἐνδομύχου καὶ ἀκαταγωνίστου πεποιθήσεως· φθάσασα ἡ ψυχὴ εἰς τὴν ἕκτην περίοδον, διευθύνει τὴν ἑαυτῆς διάνοιαν πρὸς τὸν Θεὸν αὐτὸν, καὶ

διορξ τοῦτον οἷός ἐστιν· ὁ ἔβδομος βαθμὸς δὲν εἶναι πλέον βαθμὸς ταύτης τῆς ἐνδόξου ἀναβάσεως καὶ ποθεινῆς ἀναλήψεως, εἶναι θέσις σταθερὰ καὶ βεβαία τότε, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ ὑπὸ τοῦ ἀκτίστου καὶ αἰδίου φωτός πεφωτισμένη, ἀπολαύει ἀκαταπαύστως τοῦ Θεοῦ, οὔσα αἰωνίως εὐδαίμων καὶ μακαρία· «Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ, ...» ἀρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ· καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον... ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἀ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι » (α).

Ἡ μεταφυσικὴ ψυχολογία ἐξετάζει τὸ ζήτημα περὶ ἀρχῆς τῶν ψυχῶν, περὶ κοινωνίας τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος, καὶ περὶ ἑδρας αὐτῆς. Ὅπως λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο, οἱ φιλοσοφοῦντες κατήντησαν εἰς πολλὰς ὑποθέσεις· καὶ οἱ μὲν τούτων ἐπὶ ἐσβευσαν ὅτι ἡ ψυχὴ δημιουργουμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνοικίζεται εἰς τὸ ἐγκυμανόμενον ἔμβρυον· οἱ δὲ ὑπέθεσαν, ὅτι ἡ ψυχὴ μεταδίδεται εἰς τὴν σύλληψιν ὑπὸ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα, καθ' ὃν τρόπον ἀνάπτεται λαμπὰς ἀπὸ ἄλλης πρότερον ἀναφθείσης· οἱ δὲ φρονοῦσιν ὅτι αἱ ψυχαὶ εἶναι προδεδημιουργημέναι, καὶ ἐν τῇ συλλήψει διαβιβάζονται εἰς τὰ σώματα θεόθεν· ἄλλοι, τέλος πάντων, δυσσεβῶς ἐπὶ ἐσβευσαν τὴν μετατόπισιν καὶ τὸν μεταγγισμὸν τῶν ψυχῶν ἀφ' ἐνὸς ὀργανικοῦ σώματος εἰς ἄλλο, εἴτε ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους, εἴτε ἀπὸ κτηνῶν εἰς κτήνη, εἴτε ἀπ' ἀνθρώπων εἰς κτήνη· ὑπόθεσιν ταύτην ἀλλόκοτον καὶ ἀντορθόδοξον. Ταῦτα τὰ συστήματα διακρίνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Δημιουργικῶν, Μεταδοτικῶν, Προὑπαρκτικῶν καὶ Μετεμψυχωτῶν. Ὁ Αἰετίντιος, ἵνα λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὑπέθεσε προδιατεταγμένην ἁρμονίαν· ὁ Μαλεμβράχιος, τὴν κατ' ἐπιστάσιαν ἢ τὴν ἐξ ἀφορμῆς αἰτίαν· οἱ Περιπατητικοί, τὴν φυσικὴν ἐπιρροίαν. Ἐδραν δὲ τῆς ψυχῆς οἱ μὲν ὑπέθεσαν τὴν μήνιγγα, ὡς ὁ Ἑρασίστρατος καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἡρόφιλος ὑπέθεσε τὴν ἑδραν αὐτῆς ἐν τῇ βάσει τοῦ ἐγκεφάλου· ὁ Πλάτων, ἐν ἀπάσῃ τῇ κεφαλῇ· ὁ Πυθαγόρας τὴν μὲν ψυχὴν ἔθετεν εἰς τὴν κεφαλὴν, τὴν δὲ ζῶην εἰς τὴν καρδίαν· ὁ δ' Ἐμπεδοκλῆς, εἰς τὸ αἷμα· ἀλλ' ἡμεῖς πρέκει νὰ φιλοσο-

(α) Κορινθ. Β'. 16'. 2-8.

(ΕΤΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Α'.)

φῶμεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς υἱοῦς φιλοσοφίας καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγίας ἡμῶν ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ψυχῆς ἀποφαίνεται διὰ τούτων τῶν λέξεων· « Deum ipsum credo esse, a quo » creata est anima » εὐρίσκει λοιπὸν τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ. Βεβαίως τὸ ζήτημα ἀποβαίνει ἄλυτον. Ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ *Περὶ αὐτεξουσίου* διακρίνει τέσσαρας δοξασίας, σπουδάζων νὰ συμβιβάσῃ ταύτας μετὰ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. Ἡ πρώτη δοξασία εἶναι ὅτι αἱ ψυχαὶ, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Αὐγουστῖνος, κατῆρτίσθησαν ἐκ τῶν ψυχῶν τῶν γονέων. Ἡ δευτέρα, ὅτι ὁ Θεὸς πρᾶττει νέας ἐν τῇ γεννήσει τῶν ἀνθρώπων· ἢ τρίτη, ὅτι ὁ Θεὸς πέμπει εἰς τὰ σώματα τὰς ἤδη δεδημιουργημένας ψυχάς· ἢ τετάρτη γνώμη θέλει ὅτι αἱ ψυχαὶ κατὰγονται ἐξ ἑαυτῶν. Ἀλλ' εἰς τὰς ὑποθέσεις ταύτας, αἱ ὅποιαι εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς τὸν λόγον, ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, πλατωνιστὴς μᾶλλον, θεωρεῖ τὸν Θεὸν ὡς κατοικητήριον τῆς ψυχῆς, πιστεύων ὅμως τὴν ταύτης αἰωνιότητα καὶ τὸ ἄϋλον· ἐπομένως ὑπὸ ταύτας τὰς ἐπόψεις θεωρηθείσης τῆς ἀρχῆς τῆς ψυχῆς, ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἀκροθιγῶς καὶ ἐν παρόδῳ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γνωματεύσεως· βεβαίως ἀπῆντα δυσκολίαν ἵνα συναρμολογήσῃ τὴν ἐν προκειμένῳ διδασκαλίαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ πρεσβεύων τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἐπαναπαύεται εἰς τὰς ἑαυτοῦ θεωρίας, καὶ δὲν θέλει περαιτέρω νὰ προχωρήσῃ.

(*Ἀκολουθεῖ.*)

Ο ΖΗΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Ὁ ἱ. Ζηλὸς τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με (α). Ὅσον ζῆλον ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δεικνύει ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς, πρὸς ὃν λαλεῖ ἐν τῷ ψαλμῷ, τοσοῦτον ὀρεῖται νὰ δεικνύῃ καὶ ὁ λειτουργὸς τοῦ θυσιαστηρίου, ἵνα

(α) Ψαλμ. ξψ. 10.

προφυλάξει, ὅσον τὸ δυνατόν, τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ πάσης ὑβρεως καὶ ἀσεβείας, ὑπερασπίζων αὐτὸν εἴτε διὰ λόγου, εἴτε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ παραδείγματος. Πρὸς τὸν Σολομῶντα, συντελέσαντα τὴν οἰκοδομὴν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος εἶπε· Καὶ νῦν οἱ ὀφθαλμοί μου ἔσονται ἀνεφγμένοι, καὶ τὰ ὦτά μου ἐπήκοα τῇ προσευχῇ τοῦ τόπου τούτου· καὶ νῦν ἐξελεξάμην καὶ ἡγίασα τὸν οἶκον τοῦτον, τοῦ εἶναι ὄνομά μου ἐκεῖ ἕως αἰῶνος· καὶ ἔσονται οἱ ὀφθαλμοί μου καὶ ἡ καρδία μου ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας (α). Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅποιον σέβας, ὅποιαν προσοχὴν πνεύματος, ὅποιαν εὐλάβειαν πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ, ἐν ᾧ εἶναι ἀνεφγμένοι οἱ ὀφθαλμοί τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ ἐπήκοα εἰς τὴν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ γινομένην προσευχήν, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Δ'. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἔσονται ἀνεφγμένοι. Οἱ ὀφθαλμοί μου θέλουσιν εἶσθαι ἀνοικτοί, ἵνα παρατηρῶσι καὶ βλέπωσι τὸ σέβας τῶν χριστιανῶν. Χωρὶς τούτου ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ γίνεται σπήλαιον ληστῶν· ἡ ἀγιότης αὐτοῦ βεβηλοῦται, καὶ ὁ πιστὸς λαὸς σκανδαλίζεται.

Εἰ καὶ ὁ Θεὸς πάρεστι πανταχοῦ, καὶ δὲν κατοικεῖ, ὡς τὰ εἰδῶλα, ἐν ναοῖς χειροποιήτοις, ἀλλ' ὑπάρχει εἰς τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους ἀγιάζει, καὶ ἀποκαλύπτει ἐν αὐτοῖς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ διὰ θαυμάτων καὶ ἀγαθουργιῶν, καὶ ἀπαιτεῖ ἐν αὐτοῖς ἰδιαιτέρον σέβας καὶ τὴν ἐνδειξὴν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν. Ὁ πατριάρχης Ἰακώβῃ ἰδὼν κλίμακα ἐστηριγμένην ἐν τῇ γῇ, τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῇ, ὁ δὲ Κύριος ἐστηρίζετο ἐπ' αὐτῆς, ἀνεβόησεν· Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι ταῦτο ἄλλ' ἢ οἶκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ (β). Πρὸς δὲ τὸν Μωϋσῆν, ἰδόντα τὴν καιομένην, ἀλλ' οὐ κατακαιομένην βάτον, καὶ πλησιάσαντα πρὸς αὐτήν, ὁ Κύριος εἶπε· Μὴ ἐγγίσης ᾧδε· Λύσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ

(α) Παραλειπομ. Β'. ζ'. 13. 16,

(β) Γεν. κη'. 17.

σὺ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστὶ (α). Ὡσαύτως, ἐπιφανείς ὁ Θεὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὅτε ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸν νόμον, ἀπηγόρευεν εἰς τὸν λαὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ αὐστηρᾷ θανάτου ποινῇ, ἵν' ἀναβῇ τὸ ὄρος καὶ ἄψηται αὐτοῦ (β). καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς δὲ ἀπηγόρευσε τὴν εἰσόδον εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, πόσον ἄρα μεγαλείτερον σέβας ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς νὰ ἔχωμεν πρὸς τοὺς ἡμετέρους ναοὺς, οἵτινες εἶναι ἡγιασμένοι διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς (γ);

Ἀπέστρεψε δὲ Μωϋσῆς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· εὐλαβεῖτο γὰρ κατεμβλέψαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (δ). Ὁ Μωϋσῆς ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον, καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβλέψῃ τὸν Κύριον, ὁφθέντα αὐτῷ ἐν τῇ βᾶτι τῇ καιομένῃ, ἀλλ' οὐ καταφλεγομένη· τοσοῦτον εἶχε τὸ σέβας πρὸς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον τόπον! Πόσον δ' ἔνοχος ἐλλείψεως σεβασμοῦ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν, οὐδὲν δεικνύει σημεῖον ταπεινότητος καὶ κοσμιότητος, ἀλλὰ θρασεῖ τῷ προσώπῳ περιπατεῖ, καὶ κροτεῖ τοὺς πόδας, καὶ θορυβεῖ, καὶ ταράττει, καὶ βεβηλοῖ τὸν ἅγιον τόπον διὰ τε τῆς στάσεως αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν σχημάτων. Τοιαύτην αὐθάδειαν δὲν ἤθελε τολμήσει νὰ δείξῃ οὐδ' ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων!

Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἁγίος ἐστίν (ε). Ὁ Θεὸς πάρεστιν ἐν τῷ ναῷ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεωγμένους· βλέπει τὴν αὐθάδειάν σου, τὴν παρὰ σοῦ καταφρόνησιν τῶν ἀγιωτάτων, καὶ δὲν θέλει σὲ ἀφήσει νὰ ἀναχωρήσῃς ἐκεῖθεν ἀτιμώρητος. Ἀγνοεῖς ὅτι ὁ Θεὸς κατέπεμψε φλόγα, ἥτις κατανόησε τὸν Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ, τοὺς δύο υἱοὺς Ἀαρὼν, προσερχόντας

(α) Ἐξέδ. γ'. 4.

(β) Ἐξέδ. ιθ'. 10—12.

(γ) Πρὸς Κολασ. β'. 9.

(δ) Ἐξέδ. γ'. 6.

(ε) Πρὸς Κορινθ. Α'. γ'. 17.

πῶρ ἀλλότριον ἔναντι Κυρίου ἐν τῇ ἐρήμῳ Σινᾶ (α); Ἀγνοεῖς ὅτι ὁ Θεὸς ἐπάταξε τὸν Ὁζᾶ, τολμήσαντα νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κιβωτὸν, καὶ νὰ κρατήσῃ αὐτήν (β); Ἀγνοεῖς ποῖον θανάτιον ἐτιμώρησεν ὁ Θεὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐν Βαιθσαμὺς, οἵτινες ἄνευ τοῦ πρέποντος σεβασμοῦ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιεργείας ἐτόλμησαν νὰ ἴδωσι τὴν κιβωτὸν Κυρίου; Ὑπὸ τοιοῦτου δὲ κατεσχέθησαν τρόμου, ὥστε ἀνέκραξαν· Τίς δυρήσεται διελθεῖν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἁγίου τούτου (γ);

Νομίζεις, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι θέλεις ἐκφύγει τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ σὺ, ὅστις οὐχὶ μόνον μεθ' ὕβρεως καὶ αὐθαδείας παρευρίσκεσαι εἰς τὰ ὑπερφύεστατα καὶ φοικτότατα μυστήρια, ἀλλὰ καὶ ἀναίσχυντως περιστρέφεις τῇδε κάκεισε τὰ βλέμματά σου τὰ πονηρὰ καὶ πλήρη ἀκολάστων ἐπιθυμιῶν; Ὁ Κύριος ἐκδικῶν ἐκδικήσῃ σε. Ἐξάπινα γὰρ ἐξελεύσεται ὀργὴ Κυρίου, καὶ ἐν καιρῷ ἐκδικήσεως ἐξολῇ (δ).

Ὁ προφῆτης Ἰερεμίας προεῖπεν ἐκδίκησιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνσκήψῃ. Ὁ Κύριος ἐκάλεσε τοὺς Μήδους ἵνα πατάξωσι τοὺς Χαλδαίους, τοὺς βεβηλώσαντας τὸν ἅγιον αὐτοῦ ναὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἱερὰ σκεύη· Παρασκευάζετε τὰ τοξέματα· πληροῦτε τὰς φαρέτρας· ἤγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα βασιλέως Μήδων, ὅτι εἰς Βαβυλῶνα ἡ ὀργὴ αὐτοῦ, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτήν· ὅτι ἐκδίκησις Κυρίου ἐστίν, ἐκδίκησις λαοῦ αὐτοῦ ἐστίν (ε). — Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μετ' ἐπιεικείας συνεχώρησε πολυλάνης τὰς ἄλλας ἁμαρτίας, ἀλλ' αὐστηρῶς ἐκόλασε πάντοτε τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰ σκάνδαλα, τὰ βεβηλοῦντα τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. Ὡς, μετὰ ποίου ζήλου ἐξέβαλε τοῦ ναοῦ, λαβὼν φραγγέλλιον, πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν αὐτῷ, καὶ τὰς τραπεζὰς τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς, καὶ εἶπε· Γέγραπται· ὁ οἶκός μου οἶκος

(α) Ἀριθμ. γ'. 4.

(β) Βασιλ. β'. 5'. 6. 7.

(γ) Βασιλ. Α'. 5'. 20.

(δ) Σοφ. Σειρ. ε'. 3. 7.

(ε) Ἰερεμ. κη'. 11.

προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπῆλαιον λί-
στων (α)! Ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν πι-
στευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀκτὸς
εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποτισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς
θαλάσσης (β). Ποῖον δὲ σκάνδαλον δύναται νὰ ᾖται μεγαλείτε-
ρον παρὰ τὸ γινόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅταν, συνηγμένων ὄντων
τῶν πιστῶν πάσης ἡλικίας καὶ παντὸς γένους, διαταράττῃ τις
τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν, καὶ τῶν χριστιανῶν τὴν εὐλάβειαν σκαν-
δαλίζῃ, συνδιαλεγόμενος μετ' ἄλλων, καὶ γελῶν, καὶ διασκεδά-
ζων, καὶ ἀτακτῶν, καὶ τὰς γονυκλισίας μιμούμενος τῆς τῶν ἐθνι-
κῶν στρατιωτῶν σπείρης καὶ τῶν Ἰουδαίων;

Μεγάλη ἦτο ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἡ ἀμαρτία τῶν
υἱῶν τοῦ ἀρχιερέως Ἡλὶ, ἀθετούντων τὴν θυσίαν Κυρίου (γ).
Ἐὰν ἄνθρωπος ἀμάρτη κατὰ ἀνθρώπου, δύναται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν
Θεόν· ἀλλ' ἔὰν ἄνθρωπος ἀμάρτη κατὰ Θεοῦ, τίς θέλει δεθῇ ὑπὲρ
αὐτοῦ; Εἴτις ἡμάρτηκεν ἐνώπιόν μου, ἐξαλείψω αὐτὸν ἐκ τῆς
βίβλου μου (δ).

Β'. Τὰ ὧτά μου (ἔσονται) ἐπήκοα τῇ προσευχῇ τοῦ τόπου
τούτου. Ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ εἶναι οἶκος προσευχῆς· οἱ αἰτῶν ἐν αὐ-
τῷ, λαμβάνει· διότι ὁ ἄνθρωπος, ἐπικαλούμενος τὸν Θεόν, καὶ
προσφέρων αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην λατρείαν, τυγχάνει τῆς σωτη-
ρίας· ὅθεν λέγει ἡ Γραφή· Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται
τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται (ε). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς παρέχει
τὰ ὦτα αὐτοῦ ἐπήκοα εἰς τὰς δεήσεις ἡμῶν, δίκαιον ἀπὸ μέ-
ρους ἡμῶν εἶναι νὰ ἔχωμεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ τὴν πρέπουσαν
ἐσωτερικὴν τοῦ πνεύματος προσοχὴν, ἥτις πρέπει νὰ διεγείρῃται
ἐκ τῆς παρουσίας τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ἁγιότητος
τῶν ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐκ τῆς τοῦ παρισταμένου λαοῦ εὐσεβείας.

Ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι, ἄλλοτε εἶδεν ὁ λαὸς Ἰσραὴλ· δηλαδὴ

(α) Ματθ. κβ. 12, 13,

(β) Ματθ. ιη. 6.

(γ) Βασιλ. Α'. ε'. 17.

(δ) Ἐξέσθ. λδ'. 38.

(ε) Πρὸς Ε'. 21.

ὅτι οἱ ἅγιοι τόποι εἶναι πλήρεις τῆς δόξης καὶ μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ. Ὅτε ὁ Μωϋσῆς ἔστησε τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, *νεφέλη ἐκάλυψεν αὐτήν, καὶ δόξης Κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή* καὶ οὐκ ἠδυνάσθη Μωϋσῆς *εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνήν* τοῦ μαρτυρίου, ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ' αὐτήν ἡ νεφέλη, καὶ δόξης Κυρίου ἐνεπλήσθη ἡ σκηνή (α). Ὅτε ὁ Σολομὼν συνετέλεσε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, νεφέλῃ ὡσαύτως ἐπλησέ τὸν οἶκον, καὶ οἱ ἱερεῖς δὲν ἐδύναντο νὰ λειτουργήσωσιν ἀπὸ προσώπου τῆς νεφέλης, ὅτι ἐπλησε δόξα Κυρίου τὸν οἶκον· ὥστε ὁ Σολομὼν ἀνεβόησεν· *Εἰ ἀληθῶς κατοικήσει ὁ Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς* (β)· Ὁ δὲ προφήτης Ἀγγαῖος ἐββαίου ὅτι ἡ δόξα τοῦ δευτέρου ναοῦ θέλει εἶσθαι μεγαλειτέρα τῆς τοῦ πρώτου, πάντως διὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· *Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ* καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίοντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον (γ). Πόσων λοιπὸν πραγμάτων δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ δέησις καὶ προσευχή, ὅταν γίνηται μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς τοῦ πνεύματος καὶ τοιαύτη, ὅποیان ἀπαιτεῖ ἡ παρουσία τῆς θείας μεγαλειότητος; Ὁ Θεὸς ἡμῶν δὲν εἶναι ὡς οἱ θεοὶ τῶν ἐθνικῶν, οὔτινες ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ δὲν βλέπουσι, καὶ ὅσα ἔχουσι καὶ δὲν ἀκούουσιν· οὐχὶ μόνον βλέπει πάντα τὰ ἔξω φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων διορᾷ, εἰάξων καρδίας καὶ νεφρούς (δ).

Τί στοχάζεσαι λοιπόν; Τί πρέπει νὰ εἰπώμεν περὶ ἐκείνων; οὔτινες ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ οὔτε τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν οὔτε τὸ πνεῦμα ἔχουσι συναγμένα ἐν ἑαυτοῖς, οὐδ' εἰσέρχονται εἰς αὐτὸν ἐν πνεύματι, ἀλλὰ μόνον σωματικῶς; Προσέρχονται τῷ Θεῷ, καὶ

(α) Ξεῖδ. μ'. 34. 35.

(β) Πισίλ. Γ'. σ'. 10. 11. 17.

(γ) Ἀγγ. ε'. 9.

(δ) Παλμ. ζ'. 10.

κρούουσιν· ἀλλ', ὅταν ὁ Κύριος ἀνοίγῃ, δὲν ἔχουσι τί νὰ αἰτήσωσιν, ἢ αἰτοῦσιν ἀπὸ ψυχῆς οὕτω διεφθαρμένης, ὥστε δὲν γινώσκουσι τί αἰτοῦσιν· ὁ νοῦς αὐτῶν τρέχει τῇδε καὶ κείθε· τέλος, καὶ αὐτοὶ ἀναχωροῦσι. Τίς ἤθελε τολμήσει νὰ ἐμπαίξῃ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τινὰ τῶν ἀρχόντων τῆς γῆς! Ἡ προσευχὴ αὐτῶν γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν (α).

Ἀλλὰ παρατήρησον πόσον ἱερὰ εἶναι αἱ τελεταί, δι' ὧν ἡ Ἐκκλησία θέλει νὰ προσελκύσῃ καὶ συστείλῃ τὸ πνεῦμά σου. Πόσον ὑψηλὰ καὶ ὑπερφυῖ καὶ φοικτὰ μυστήρια προσφέρει εἰς τὴν θεωρίαν ἡμῶν καὶ μελέτην, ὅταν ἀνακαινίξῃ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅταν μεταβάλλῃ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος· ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καταβαίνῃ ἐξ οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων, καὶ προσάγῃται καὶ θύηται ὑπὲρ ἡμῶν! Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον οἱ ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας ἀναμνησκουσιν ἡμᾶς τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ· ἔπειτα ἡ Ἐκκλησία ἀναπέμπει εἰς τὸν Θεὸν τὰς εὐχαριστίας, καὶ ἐξαίτεται παρ' αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ πλούσιον αὐτοῦ ἔλεος.

Ὁ τόπος λοιπὸν οὗτος, ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς δέσεται ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, ὑπάρχει τῷ ὄντι ἅγιος! Ἀλλὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι σαρκικός, ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου, ὅτι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν ἔχει προσηλωμένην εἰς τὰ θεάματα τοῦ κόσμου, εἰς τὰ πρόσκαιρα συμφέροντα καὶ τὰς ὠφελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδεμίαν δὲ εἰς τὰ πνευματικὰ θεάματα, οὐδεμίαν φροντίδα καὶ μέριμναν, οὐδεμίαν πρόνοιαν περὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προερχομένων ὠφελειῶν.

Τούλαχιστον ἡ εὐλάβεια τοῦ περὶ σὲ ὄντος λαοῦ ἀς διεγείρῃ τὸ πνεῦμά σου· διότι πολλὴν ἔχει τὴν δύναμιν τὸ παράδειγμα τῶν καλῶν ἔργων. Ὁ Κύριος εἶπεν· Οὐ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν (β).

Γ'. Ἡ καρδία μου (ἔσται) ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας. Ὁ Θεός

(α) Ψαλμ. ρή. 7.

(β) Ματθ. ιή. 20.

ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων τὸ αἰσθημα καὶ τὴν εὐλάβειαν τῆς καρδίας. Δός μοι, νιέ, σὴν καρδίαν (α). Καὶ ζητήσετε ἐκεῖ Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ εὐρήσετε αὐτὸν, ὅταν ἐκζητήσητε αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας (β). Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται οἱ κακοὶ στοχασμοὶ καὶ πᾶσαι αἱ κακίαι, καὶ ἐκ τῆς καρδίας ὡσαύτως πηγάζει ἡ ζωὴ μετὰ πασῶν τῶν ἀρετῶν· διὰ τοῦτο ὁ ἱερὸς Ἀμβρόσιος λέγει ὅτι ἡ εὐλάβεια, δι' ἧς καθιεροῦμεν εἰς τὸν Θεὸν τὴν καρδίαν ἡμῶν, ἵνα ὑπακούωμεν καὶ δουλεύωμεν αὐτῷ, εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ, ἡ προεξάρχουσα πασῶν, ἡ πασῶν τῶν ἄλλων κρηπίς. Ἄλλ' ὁ Θεὸς πρῶτος παρέχει ἡμῖν τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἡ καρδία μου ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας. Ἐνθυμολογεῖται μετὰ πόσης γενναιότητος ἡ θεία αὕτη καρδιά ἔδωκέ σοι παντὸς εἶδους ἀγαθὰ· διάτρεξον πάσας τὰς περιόδους τοῦ χριστιανικοῦ βίου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καὶ θέλεις ἐννοήσαι ὅτι ἡ καρδιά τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας, ἵνα ἐλάτῃ τὴν ἡμετέραν, καὶ ἀγιάσῃ καὶ σώσῃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν.

Ὅταν ἐμβραίνῃς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν πρέπει ἄρα νὰ συλλογίζῃσαι ὅτι εἶναι αὕτη ἡ πνευματικὴ σου μήτηρ, ἥτις παρέλαβέ σε εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς διὰ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος, δι' οὗ ὁ Κύριος ἡγίασε τὴν εἰσοδὸν σου εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ἐξωποίησε τὴν ψυχὴν σου, καὶ ἡλευθέρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ δαίμονος, καὶ ἐποίησέ σε υἱὸν αὐτοῦ καὶ κληρονόμον καὶ συγκαληρονόμον τοῦ Χριστοῦ, σημειώσας σε τῇ σφραγίδι τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἐκδήλωσον τὴν εὐγνωμοσύνην σου· διανάστησον τὴν καρδίαν σου πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἀνακαινίσῃς τὴν μετ' αὐτοῦ διαθήκην τῆς εἰρήνης καὶ τῆς υἰοθεσίας σου. Ἀλλὰ σὺ περιπλανᾷς τὸ πνεῦμά σου τῇδε κάκεῖσε χωρὶς τινος αἰσθήματος εὐλαβείας. Τί δηλοῖ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, δι' οὗ σφραγίζεις σεαυτὸν; Δὲν σημειοῦσαι καὶ πάλιν δι' αὐτοῦ ὡς στρατιώτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν λαμβάνεις δι' αὐτοῦ δύναμιν ὥπως ἀντισταθῇς, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρὸς τὸν δαίμονα καὶ πάντας τοὺς ἐκζητοῦντας τὴν ψυχὴν σου;

(α) Παροιμ. κγ'. 26.

(β) Δευτερον, 8', 29.

Ἡ καρδιά μου ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας. Ἡ καρδιά λοιπὸν τοῦ Θεοῦ θέλει εἶσθαι ἐκεῖ καθ' ὅλην ἡμῶν τὴν ζωὴν μέχρι τέλους. Καὶ ἐκεῖ τῷ ὄντι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔχει ὁ Θεὸς ἡτοιμασμένον ἐφ' ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἵνα ὑποστηρίξῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν τελευταῖον ἀγῶνα, καὶ ἐνδυναμώσῃ, καὶ παραλάβῃ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατὰ τὴν ἐξοδὸν αὐτῆς, καὶ σῶσῃ καὶ παραπέμψῃ αὐτὴν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τὸ σῶμα, ἐστερημένον ζωῆς, κομίζεται, προηγουμένου τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ παρίσταται τῷ Κυρίῳ, καὶ κατατίθεται ἔπειτα εἰς τὴν γῆν, συνοδευόμενον μετὰ δεήσεων καὶ εὐχῶν, ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀναστάσεως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου τὴν μεγάλην.

Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται (α)! Οὐαὶ εἰς τοὺς βεβηλοῦντας τὸν ἄγιον ναόν! Οὐαὶ εἰς τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἀσεβείας καὶ παντοίων σκανδάλων καὶ κακῶν παραδειγμάτων, καὶ ποιοῦντας αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν! Ἡ καρδιά μου ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας· ἡ καρδιά τοῦ Θεοῦ θέλει εἶσθαι ἐκεῖ τεθλιμμένη ὑπ' αὐτῶν, καὶ τετραυματισμένη, καὶ ὕβρισμα.

Τότε, λέγει Κύριος, θέλουσι μὲ ἐπικαλεσθῆ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν θέλω εἰσακούσει αὐτῶν· ὅτι χρόνος οὐκέτι ἔσται (β). Ἐπειδὴ ἐκάλουν, καὶ οὐχ ὑπηκούσατε, καὶ ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε, ἀλλὰ ἀκύρους ἐποιεῖτε ἡμᾶς βουλὰς, τοῖς δὲ ἑμοῖς ἐλέγχους ἠπειθήσατε· τοιγαροῦν ἀγὰρ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσομαι, καταγαροῦμαι δὲ, ἥτις ἐρχεται ὑμῖν διελθὼς (γ).

(α) Ἦσ. λ'. 1.

(β) Ἀποκλ. ι. 6.

(γ) Παροιμ. β. 24—27.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΙ ΣΥΝΟΔΟΥ (α).

Ο'.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ ΟΙΚΑΔΕ. ΑΠΟΡΡΙΨΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΙ ΕΝΩ-
ΣΕΩΣ ΥΠΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Μόλις οί ὁδοιπόροι ἀπέβησαν τῶν πλοίων, προσῆλθον οἱ τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκοῦντες τοῖς ἐπισκόποις, ἐρωτῶντες· «Πῶς ἢ τὰ ὑμέτερα; πῶς τὰ τῆς Συνόδου; εἰ ἄρα ἐτύχομεν τὴν νικῶ-
σαν»; Οἱ συναινέσαντες τῇ ἐνώσει ἄκοντες ἢ ἄλλων ἔνεκα, ἀλλὰ μὴ ἀποβαλόντες τὴν τύψιν τοῦ συνειδότης, οὐκ ἀπέκρυπτον τὴν ἀλήθειαν. Ὅντες δ' ἤδη ἐν ἐλευθερίᾳ, ἐν τῇ γῇ πατρίδι, ἐν μέσῳ τῶν ὀρθοδόξων, μετὰ συντριβῆς καρδίας ἀπεκρίνοντο· «Πεπρά-
καμεν τὴν πίστιν ἡμῶν. Ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσε-
βειαν· προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν, Ἀζυμῖται γεγόναμεν. Ἡ
δεξιὰ αὐτῆς ὑπέγραψε, κοπήτω! Ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν, ἐκρι-
ζούσθω» (β). Ἰδοὺ αἱ πρῶται λέξεις τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ μὴ ὑπο-
μεινάντων τὸν πειρασμὸν, ποιμένων, Ἀντωνίου Ἡρακλείας, τοῦ
γεραιτέρου τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ, καὶ τῶν ἄλλων. Αἱ τοιαῦται δ'
ἀγγελίαι συνετάραξαν πάντας· πάντες ἐφευγον τὴν μετὰ τῶν Συ-
νοδικῶν κοινωνίαν καὶ τὴν μετ' αὐτῶν ἔτι τῶν κοινωνούντων ἐ-
κείνοις. Ὁ δὲ κληρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐκ ἤθελε συλ-
λειτουργεῖν οὐδ' ἐκείνοις, οἵτινες μεταμεληθέντες, ὡμολόγουν ἅμα
ὅτι ἐξηναγιάσθησαν εἰς τὴν ἑνωσιν (γ).

Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις οὐδέποτε ἦν διατεθειμένος κυρίως, ὅπως ἐνεργῇ ὑπὲρ τοῦ λατινισμοῦ, νῦν δὲ καὶ ἀποδῶς ἔχων τὸν πά-
παν, καταβεβλημένος δ' ἅμα καὶ ὑπὸ τοῦ πένθους, καὶ ταρατ-
τόμενος ὑπὸ τῆς τοῦ λαοῦ δυσμενείας πρὸς τὴν ἑνωσιν (δ), ἐπὶ

(α) Ὅρα Ἔτ. Δ'. Ἀριθ. 7. σελ. 304—313.

(β) Δούκ. ἱστορ. κερ. 31. σελ. 120, 121. ἔκδ. 1649.

(γ) Συρ. 12. 1. Coll. Crusii Turco-Græcia 1.

(δ) Πολλὰ τοῦ ἐκπύσαντο μνημονεύοντες τοῦ αὐτοκράτορος ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις, Συρ. 12, 2.

μικρὸν χρόνον οὐκ ἤθελεν ἀσχολεῖσθαι περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά. Διὰ τοῦτο καὶ τρεῖς ἡδ' ἢ μῆνες παρήλθον, χηρεύοντος τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τέλος διέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως γένηται ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου, ἥτις κατέστη ἀπαραίτητος διὰ τὴν αὐξοῦσαν ὁσημέραι ταραχὴν ἐν τῷ κλήρῳ. Ἀλλὰ δυσχερὴς ἦν ἡ ἐκλογὴ τοῦ προσώπου. Τίνι ἄρα ἔπρεπεν ὁ θρόνος; ζήλωτῃ τῆς ἐνώσεως ἢ τῆς ὀρθοδοξίας; Διότι διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου ἐλύετο τὸ τῆς ἐνώσεως ζήτημα. Εἰ καὶ ὀλίγον ἡσπάζετο τὴν ἑνωσιν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' οὔτε πάλιν τὴν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ῥῆξιν διδὼ καὶ οὔτε τὸν Βησσαρίωνα ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ζήλωτῶν ἐξελέξατο, ἀλλ' οὔτε πάλιν ἄλλον ἤθελε, μὴ στέργοντα τὴν ἑνωσιν.

Πρώτῳ προὔτειναν τὸ τοῦ πατριάρχου ἀξίωμα τῷ Μάρκῳ, ἀλλὰ, μὴ δεξαμένου τούτου, ἐψηφίσαντο τρεῖς τῶν ὑπογραψάντων τὸν ὅρον, Ἀντώνιον Ἡρακλείας, Δωρόθεον Τραπεζοῦντος καὶ Μητροφάνην Κυζίκου. Ἀλλ' οἱ δύο πρῶτοι παρητήσαντο τὸ ἀξίωμα, ἀπορρίπτοντες ἡδὴ τὴν ἑνωσιν. Παραστὰς δ' ὁ Ἀντώνιος τῇ Συνόδῳ, εἶπεν· « Ἐγὼ οὐκ ἤλθον ἐνταῦθα χάριν τοῦ ψηφίσαι, ἀλλ' »
 » ἵνα εἶπω ὃ βούλομαι τῇ Συνόδῳ. Λέγω τοίνυν ὅτι ἐγὼ εἰς τὰ
 » γεγονότα ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ οὔτε ἐν τῇ γνώμῃ μου συνεφώνησα
 » ὑμῖν τοῖς στέρξασιν τὴν ἑνωσιν, ὡς ὑμεῖς οἴδατε, οὔτε ἔστερξα
 » τὸ γεγονὸς ὡς ὑγιὲς, οὔτ' ἐκ προαιρέσεως συνεθέμην. Εἰ γάρ
 » καὶ μὴ θέλων, οὐκ οἶδα δ' ὅπως, ὑπέγραψα ἐν τῷ ὅρῳ· ἀλλ'
 » οὖν ἡγοῦμαι τὰ ἐν αὐτῷ ἐναντία τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 » Χριστοῦ παραδόσεως καὶ ἀλλότρια τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Καὶ
 » ἔκτοτε τοῖς τοῦ συνειδότος θαλλόμενος κέντροις ἠνιώμην, καὶ
 » ὡς ὑπὸ μεγίστου φορτίου πιεζόμενος ἐδυσχέραινον, καὶ ἐζήτουν
 » πῶς ἂν ἀποσεισάμην αὐτό. Νῦν οὖν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι ἡ-
 » ξιώσέ με ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμένους, καὶ εἰπεῖν ἅπερ ἐβουλόμην,
 » καὶ τὸ ἄχθος ἀποτινάξασθαι ἡδὴ. Τοιγαροῦν λέγω ὅτι ἀποβάλλομαι
 » καὶ ἀποστεργῶ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔστερξα τὴν ἑνωσιν καὶ
 » τὸν ὅρον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἀσύμφωνα καὶ ἀπάθοντα τῇ ἀρχαίᾳ
 » παραδόσει τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀπο-
 » στρέφομαι ». Μετὰ τοῦτο ὁ κλήρος ἔπεσεν ἐπὶ τὸν Μητροφάνην.

νην Κυζίκου, ὅστις κατ' αἴτησιν τῶν τοῦ αὐτοκράτορος ὑπέσχετο ἐγγράφως ὑποστηρίζειν τὴν ἑνωσιν. Οὕτω δ' ἀνηγορεύθη πατριάρχης τῇ 4 μαΐου τοῦ 1440 ἔτους.

Εἰ καὶ ἀπόκρυφος ἐγένετο ἡ εἰρημένη συνθήκη, εἰ καὶ οὐπω διεννοοῦντο ἀνακηρύξαι τὸν ὅρον τῆς Φλωρεντίας, οὐδὲ ἐμνημονεύετο ὁ πάπας ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μητροφάνους, οὐτινος ἦσαν γνωστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ, γνωστὴ καὶ ἡ φιλία πρὸς τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον παραστάντα τῇ ἀναγορεύσει αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀποτυχία δὲ τῶν ἐλπίδων, ὅτι ὁ νέος πατριάρχης κοσμήσει τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ ἀρχαῖα, πάντα ταῦτα ἀπεμάκρυναν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς ὀρθοφρονοῦντας. Πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων οὐδόλως ἤθελον αὐτῷ συλλειτουργεῖν, καὶ ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἠνάγκαζε, τότε ὁ Μάρκος καὶ ὁ Ἡρακλείας ἀπέδρασαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῇ 14 μαΐου) (α).

Μετὰ ταῦτα ἐνῆργει ὁ αὐτοκράτωρ προσεκτικώτερον, μάλιστα ἀφ' οὗ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος, ὁ μὴ στέρξας τὴν ἑνωσιν, ὡφελοῦμενος ἐκ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ψυχρότητος τοῦ λαοῦ, ἡγήθη ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τὴν ἀδράνειαν δὲ ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος κατέκρινεν αὐτὸν ὁ πάπας (β), ὁ δὲ Μητροφάνης ἠπεῖλαι παραιτήσεσθαι τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Μόλις δ' ἐξίλεωθεις ὁ Μητροφάνης, ἤρξατο αὐτὸς πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, καθιστὰς ἐπὶ τῶν χηρευουσῶν ἐπισκοπῶν δὲ μόφρονας. Μετὰ δὲ τὴν διαλλαγὴν τοῦ Δημητρίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπῆτει ἐπιμόνως τελείαν ἑνωσιν. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον συνήγοντο οἱ ἐπίσκοποι εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς εὐρεσιν τρόπων ἐπιτυχίας, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ὁ Μητροφάνης (γ), αὐγοῦστού 4, 1413 ἔτους. Ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου ἦν τις δικαιοσ

(α) Συρ. 12, 2—8. καὶ 14 κεφ. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Μάρκου ἐστὶ τὸ περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ. Fabr. XI. p. 675.

(β) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ πάπας πρὸς τὸν ἕτερον ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνον, περὶ οὗ εἶχε ἀγαθὰ πληροφορίας παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπου, ἔγραφε: «In ea causa (unione) per carissimum in Christo filium nostrum Iohannem Paleologum Romanorum Imperatorem hac » tenus satis tenue et tepide est processum ».

(γ) Συρ. 12, 41.

λογία, οὕτως εἶπεῖν, τῆς φοβερᾶς κατακρίσεως, ἣν πρὸ μικροῦ ἀπεφάνησαντο περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ τρεῖς ἄλλοι τῆς Ἀνατολῆς πατριάρχαι.

Οἱ Ἀνατολικοὶ πατριάρχαι ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἤδη τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ ἐγίνωσκον τὰς μηχανορραφίας τῶν Λατίνων. Μετὰ ταῦτα ἀνήγγειλεν αὐτοῖς ὁ πάπας τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ἐν Φλωρεντία ὀρισθεῖσαν· ἀλλ' ἀπέκρυψεν ἐπίτηδες τοὺς ὅρους. Ἐν τούτοις οἱ ὅροι ἐγένοντο αὐταῖς γνωστοὶ ἐκ τῶν ἐπανελθόντων. Εἰς δὲ τῶν ποιμεναρχῶν τούτων, ζηλῶν τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ μηδὲν λογιζόμενος τὰ ἐκ τῶν Τούρκων δεινὰ, ἀπεκρίνατο τῷ πάπᾳ ὅτι ἔστεργε τὴν ἑνωσιν, εἰ ὁ πάπας ἔστεργε τὰς παραδόσεις τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ θεσπίσματα· ἄλλως δὲ οὔτε τὴν Σύνοδον παρεδέχετο οὔτε τὸ τοῦ πάπα μνημόσυον, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγκατατιθεμένους τῶν Ἀνατολικῶν, εἰ μὲν κληρικοὶ ἦσαν, ἀργοὺς καὶ ἀνιέρους ἐκήρυττεν· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφώριζεν. Ἐγραψε δ' ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· « Εἰ μὲν προσέδραμεν (ἡ σὴ βασιλεία), » ὡς τοῦ ἡμετέρου γένους παντελῶς ἐξησθενηκότος, καὶ διὰ τοῦτο » καταναγκαζόμενος παντοιοτρόπως, ὅπως λήψῃ βοήθειαν, καὶ » τινὰ ἴσῃν ἄλλην οἰκονομίαν νενόηκας... εἶθ' οὕτως ἀποτρεψά- » μενος νῦν τὰ ἐκείνων τερατολογήματα καὶ ἀσεβήματα, καὶ τὴν » θγιαίνουσιν ἐν τῷ θείῳ συμβόλῳ παράδοσιν καὶ τὰς θείας » πάσας Γραφὰς ὁμολογεῖς, ἀδιστάκτως τε στέργεις καὶ πείθῃ, ὡς » οἱ πρὸ σοῦ ἅπαντες εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες βασιλεῖς, ἥδη καὶ » ἡμεῖς οὐ μόνον τὸ προσφιλὲς μνημόσυον τῆς βασιλείας ἐπιτε- » λεῖν ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ διηνεκῇ καὶ ἀένανον ἱκεσίαν πρὸς Θεὸν » ἐκπληροῦν ἔχομεν, τοῦ σοῦ κράτους ἕνεκα καὶ ὑπὲρ ψυχῆς μάλι- » στα... Εἰ δὲ περιμένεις καὶ ἀνέχῃ τὰ τῶν ἑτεροδόξων, οὐ » μόνον ἐκκόψομεν τὸ τοῦ σοῦ κράτους μνημόσυον, ἀλλὰ καὶ τὰ » τοῦ βάρους προσθήσομεν ἐπιτίμια, ἵνα μὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκ- » κλησίᾳ διαφέρῃ ἡ λύμη τοῦ ἀλλοτρίου καὶ βλαβεροῦ δόγματος, » καθότι ποιμένες τῆς εὐσεβείας ἐκλήθημεν. Οὐκοῦν οὐ κατὰ μι- » σῶτους ἀνεχόμεθα ποιμαίνειν τὴν τῆς εὐσεβείας Ἐκκλησίαν; » οὐδὲ φειδόμεθα μάλλον ψυχῆς τε καὶ αἵματος· ἀλλ' ἔνεκεν

» Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐτοίμως ἔχομεν δοῦναι ψυχὴν καὶ
» σάρκα καὶ αἷμα καὶ τὰλλα, ὅσα ἐπὶ γῆς κτώμεθα » (α).

Μετά τινας μῆνας οἱ τρεῖς Ἀνατολικοὶ πατριάρχαι συνήχθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ μαθόντες παρ' Ἀρσενίου Καίσαρειας τὰ περὶ τῶν νεοχειροτονηθέντων ἐπισκόπων ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους, ἀνεκήρυξαν αὐτοὺς ἀνιέρους μέχρι συνοδικῆς ἐξετάσεως τῆς ὁμολογίας αὐτῶν. Ἀναθέμενοι δὲ τῷ Ἀρσενίῳ ὅπως ἐνεργήσῃ τὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτῶν ἐν ἀπάσῃ τῆς Ἀνατολῆς, συνέταξαν καὶ συνοδικὴν ἐπιστολὴν οἱ τρεῖς πατριάρχαι, Φιλόθεος Ἀλεξανδρείας, Δωρόθεος Ἀντιοχείας καὶ Ἰωακείμ Ἱεροσολύμων. « Ὁ μητροπολίτης Καίσαρειας Καππαδοκίας ἐδηλοποίησε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σκάνδαλα πάντα διὰ τὴν συναθροισθεῖσαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῇ πρὸς Ἰταλίαν μιανὴν σύνοδον, καὶ τὰ τῶν Λατίνων σὺν τῷ Εὐγενίῳ πάπᾳ δοξάσασαν, ἅπερ οὐκ ἔξεστι... καὶ ὅπως ὁ Κυζικίου μητρόφονος ληστρικῶς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἥρπασε, καὶ διανέμει τοῖς ὁμόφροσιν οὐ μόνον τοὺς θρόνους τῆς ἁγίας μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐνθεντοὶ καὶ ὀρίζομεν ἡμεῖς συνοδικῶς ὁμοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου ζωαρχικῆς τε καὶ ἀδιαιρέτου ἁγίας Τριάδος πάντας τοὺς μητροπολίτας ἐπισκόπους καὶ λοιποὺς, τοὺς κατασταθέντας ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους, ἀργοὺς καὶ ἀνιέρους εἶναι πάσης ἱεροπραξίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ἄχρις ἂν ἐξετασθῇ ἡ εὐσέβεια καὶ νῶς τε καὶ οἰκουμενικῶς. Ἀνταίροντες δὲ καὶ ἀνθιστάμενοι ληστρικῶς τε καὶ παρανόμως, ἔστωσαν ἀφωρισμένοι καὶ ἡλωτρωμένοι τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἀντίλογοι ». Ἀνέθεντο δὲ τῷ Καίσαρειας τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὀρισμοῦ τούτου καὶ ὅπως κηρύξῃ πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξῃ καὶ διορθώσῃ πάντας τοὺς μὴ ὀρθῶς φρονούντας.

(α) Ἡ ἐπιστολὴ ἐγγράφη μὴνὶ Δεκεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος ἑκτῆς, ἥτις ἀντιστοιχεῖ τῷ 1442 ἔτει. Τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου οὐ φέρεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ· τῶνται δὲ παρέθετο ὁ Ἀλλόγιος ἐν τῇ De consensu p. 942-948.

Ἡ συνοδικὴ δὲ αὕτη ἐπιστολὴ ἐξεδόθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1443 ἔτους (α).

Οὐκ εἰσήγαγε δὲ καὶ ὁ πρῶτος ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ ἀσθενὴς μὲν τὴν σάρκα διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς κακουχίας, ἀλλὰ πρόθυμος τὸ πνεῦμα, Μάρκος ὁ Ἐφέσου. Οὗτος δι' ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χριστιανοὺς ἐξώρκιζε πάντας, ὅπως φεύγωσι τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἔνωσιν ὡς θεοσυγῆ· ζωηρῶς εἰκόνιζε τὴν δυσειδῆ μίξιν τοῦ ἀρχαίου μετὰ τοῦ καινοπρεποῦς, τοῦ ὀρθοδόξου μετὰ τῆς καινοτομίας, ἣν οἱ λατινόφρονες Ἀνατολικοὶ εἰσάγουσι, καὶ παρετίθετο τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν, τὴν ἐδραζομένην ἐπὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμῆτου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας (β).

(Ἀκολουθεῖ.)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ (α).

Ἡ μεταξὺ τοῦ πάπα Νικολάου καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου διχόνοια κυζήθη ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τῶν βουλγαρικῶν πραγμάτων ἐριδος. Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους (ἐν ἔτει 861) προσήλθον οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν διὰ τοῦ αὐτοῦ

(α) Τῆς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιστολή. Φέρεται δὲ πλήρης ἡ συνοδικὴ αὕτη ἐπιστολὴ παρ' Ἀλλατίφ De consensu. p. 939—941.

(β) Γινώσκουμεν 1) τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Μάρκου, ἐν ἣ ἐκτίθησι τὴν ἰδίαν γνώμην περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ἐξεδόθη δὲ μετὰ τοῦ ἀντιρρήτικοῦ τοῦ Ἰωσήφ Μεθώνης ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνόδου. Τ. 2. σελ. 274—361. 2) Ἐτέραν ἐπιστολὴν τῆς αὐτῆς ὕλης, τυπωθεῖσαν μετὰ τοῦ ἀντιρρήτικοῦ Γρηγορίου πρωτοσυγκέλλου· σελ. 362—475. 3) Τὴν ὁμολογίαν τοῦ Μάρκου, ἣν συνέταξε κατὰ πρῶτον ἵνα ἐγχειρίσῃ τῇ Συνόδῳ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέδωκε πλατύτερον. Αὕτη σώζεται ἐν χειρογράφοις, καὶ κατὰ ταύτης δ' ἔγραψε Γρηγόριος ὁ πρωτοσύγκελλος. Πάντες οἱ ἀντιρρήτικοὶ οὗτοι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Μάρκου ἦσαν φοβεροὶ τοῖς ὑπεναντίοις. Πρὸλ. Fabr. Bibl. Graec. ed. Harles XI, p. 393. 673. et sq.

(γ) Ὁρᾷ Ἐτους Δ', Ἀριθμ. 6, σελ. 261—267.

κράτορες Μιχαήλ καὶ δι' ἐπισκόπων καὶ διδασκάλων, ἀποσταλέντων πρὸς αὐτοὺς εἰς ὁδηγίαν πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας παρὰ τε τοῦ Ἰγνατίου, καὶ μάλιστα παρὰ Φωτίου τοῦ αἰοδίδμου πατριάρχου (α). Ἀλλὰ Βόγορις ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, φοβούμενος, ὡς φαίνεται, μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ οὕτως ἀπολέσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, ἔγραψε κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν πρὸς τὸν πάπαν, ὑποβαλὼν αὐτῷ εἰς ἐπίλυσιν ζητήματά τινα περὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας (β). Δὲν ὤκησε δ' εὐθὺς ὁ Νικόλαος, δραττόμενος ταύτης τῆς εὐκαιρίας πρὸς ἐπέκτασιν καὶ αὐξήσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, νὰ πέμψῃ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐκ Ρώμης, τῷ 866, διδασκάλους τῆς πίστεως, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς καταφρόνησιν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην Φώτιον, κηρύττων τοῦτον ὡς μὴ γνήσιον καὶ ἀληθοῦ ἀρχιερέα, ἀλλὰ ληστρικῶς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάντα.

Ταῦτα μαθὼν ὁ ἱερὸς Φώτιος, συνεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῷ 867, ἐξ ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σύνοδον, ἥτις καθαιρεῖ τὸν πάπαν Νικόλαον, καὶ ἀναθεματίζει πάσας ἐκείνας τὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐδίδασκε τοὺς Βουλγάρους. Ἐγραψε δ' ὁ Φώτιος περὶ τῶν κακοδό-

(α) Τὴν ἀληθῆ τῶν Βουλγάρων ἐπιστροφὴν χρονοθετεῖ ὁ σύγχρονος Νικήτας Δαυλδ (παρὰ Mansi XVI. p. 243.) κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐπανῆλθον εἰς Ρώμην οἱ παρὰ τοῦ πάπα ἀπεσταλμένοι « Βούλγαροι δὲ τότε προνοίαις Θεοῦ, εὐαίρῃ » κατατακέντες λιμῶ, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ὕμοις τοῦ αὐτοκράτορος θαλγόντες, τὰ » ὕψα καταθέμενοι, τῷ ἀγίῳ προσέσχον βαπτίσματι ». — Τούναντιον δὲ Συμεὼν ὁ Μάγιστρος ἱστορεῖ (κεφ. 23.) ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ Βάρδα, τὸ τέταρτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος, στρατεῖαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, καὶ ὅτι « Τοῦτο μαθόντες οἱ Βούλγαροι, ἅμα δὲ καὶ λιμῶ τηκόμενοι, . . . » Χριστιανοὶ γενέσθαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ᾗτήσαντο· ὁ δὲ βασιλεὺς τούτους ἐν » τῇ πόλει ἀγαγὼν, ἐβάπτισε πάντας, καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν Μιχαήλ ἐπωνό- » μασεν ». Οὕτω καὶ ὁ Φώτιος, ἐπιστολὴν γράφων πρὸς τοῦτον τὸν ἄρχοντα τῶν Βουλγάρων, προσηγορεύει αὐτὸν « Καλὸν ἄγαλμα τῶν αὐτοῦ πόνων, καὶ τῶν » αὐτοῦ πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα ». — Gieseler Kirchengesch. II. Bd. I. Abth. 3te Aufl. S. 324. 325.

(β) Responsa Nicolai P. I. ad consulta Bulgarorum (Mansi XV. p. 401. ss.).

ζων τούτων καινοτομιῶν καὶ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς λοι-
 πούς πατριάρχας, περιέχουσαν σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς. » Οὕτω
 » γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, οὐδ' εἰς δύο ἐνιαυτοὺς, τὴν ὀρθὴν τῶν
 » χριστιανῶν τιμῶντος θρησκείαν, ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρό-
 » παιοι, . . . ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἐσπερίου μοί-
 » ρας ὑπῆρχον γεννήματα), οἵμοι, πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγῇ-
 » σομαι ; οὗτοι πρὸς τὸ νεοπαγῆς εἰς εὐσεβείαν καὶ νεοσύστατον
 » ἔθνος, ὥσπερ κεραυνός, ἢ σεισμός, ἢ χαλᾶζης πλῆθος, μᾶλλον
 » δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥσπερ ἄγριος μονιός, ἐμπηδῆσαντες, τὸν
 » ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου, τὸν ἡγαπιμένον καὶ νεόφυτον, καὶ πο-
 » σὶ καὶ ὁδοῦσι, ἤτοι τρίβοις αἰσχυρᾶς πολιτείας, καὶ διαφθορᾶ
 » δογμάτων . . . κατανεμησάμενοι, ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν
 » ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν ἀ-
 » μωμῆτου πίστεως παραβθεῖρειν τούτους, καὶ ὑποσπᾶν κατε-
 » πανουργήσαντο. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμως εἰς τὴν τῶν
 » σαββάτων νηστείαν μετέστησαν. Οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν πα-
 » ραδοθέντων ἀθέτησις καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι
 » καταφρόνησιν. Ἐπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἐβδομάδα
 » τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας καὶ τυ-
 » ροῦ τροφήν, καὶ τὴν τῶν ὑμῶν ἀδδθηφαγίαν καθείλκυσαν.
 » Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες,
 » καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὴ
 » καὶ τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ πρεσβυτέρους διαπρέποντας οἱ πολλὰς
 » κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύοντες, καὶ γυναῖκας παῖ-
 » δας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι τοὺς
 » ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς μυσάττεσθαι τε καὶ ἀποστρέφεσθαι πα-
 » ρεσκεύασαν, τῆς Μανοῦ γεωργίας ἐν αὐτοῖς τὰ σπέρματα κα-
 » τασπείροντες, καὶ ψυχὰς, ἄρτι βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπό-
 » ρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι.
 » Ἀλλὰ γε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας ἀνα-
 » μυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν, ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύον-
 » τες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι, καὶ εἰς
 » μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατευόμενοι . . . Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ μόνον
 » εἰς ταῦτα παρανομεῖν ἐξηνέχθησαν, ἀλλὰ καὶ, εἴτις κακῶν

» ἐστὶ κορωνίς, εἰς ταύτην ἀνέδραμον. Πρὸς γάρ τοι τοῖς εἰρημέ-
 » νοις ἀτοπήμασι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς
 » ἑσυχαστικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἀμαχὸν ἔχει τὴν ἰσχύν,
 » νόθοις λογισμοῖς, καὶ παρεγγράφτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑ-
 » περβολῇ κίβδηλεύειν ἐπεχείρησαν ὡς τῶν τοῦ πονηροῦ μηχαν-
 » νημάτων, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλ-
 » λά γε καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καινολογήσαντες!... Καὶ
 » γὰρ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν συνοδική τις ἐπιστο-
 » λὴ πρὸς ἡμᾶς ἀναπεφοίτηκεν, ἀρρήτων ἐγκλημάτων γέμουσα,
 » ἅτινα κατὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ἐπισκόπου οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰ-
 » کوῦντες, μετὰ πολλῆς κατακρίσεως καὶ ὀρκῶν μυρίων διεπέμ-
 » ψαντο, μὴ παριδεῖν αὐτοὺς οὕτως οἰκτρῶς ὀλλυμένους, καὶ
 » ὑπὸ τηλικαύτης θαρρείας πιεζομένους τυραννίδος, καὶ τοὺς ἱε-
 » ρατικούς νόμους ὑβριζομένους, καὶ πάντας θεσμούς Ἐκκλησίας
 » ἀνατρεπομένους. Ἄ καὶ πάλαι μὲν διὰ μοναχῶν καὶ πρεσβυ-
 » τέρων, ἐκείθεν ἀναδραμόντων, εἰς πάντων ἀκοᾶς διεφέροντο.
 » Βασίλειος δ' ἄρα ἦν, καὶ Ζωσιμῆς, Μητροφάνης τε, καὶ σὺν
 » αὐτοῖς ἕτερος, εἰ τὴν τοιαύτην τυραννίδα ἀπωδύροντο, καὶ
 » πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξεκαλοῦντο διακρύοντες. Νῦν
 » δὲ... καὶ γράμματα διάφορα καὶ ἐκ διαφόρων ἐκείθεν ἀναπε-
 » φοίτηκεν, ... ὧν τὰ ἴσα κατὰ τὴν ἐκείνων ἀξίωσιν τε καὶ ἐξαί-
 » τησιν (καὶ γὰρ εἰς πάντας τοὺς ἀρχιερατικούς καὶ ἀποστολι-
 » κοὺς θρόνους διαδοθῆναι ταῦτα μετὰ φοικτῶν ὀρκῶν καὶ πα-
 » ρακλήσεων ἐδυσώπησαν) ὥς αὐτὰ ἐκεῖνα παραστήσει ἀναγινω-
 » σκόμενα » (α).

Ὁ Νικόλαος ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ πρὸς πάντας τοὺς μητρο-
 πολίτας τῆς Γαλλίας, καὶ κυρίως πρὸς Ἰγναριον, τὸν ἀρχιεπί-
 σκοπον Ῥημῶν, προκαλὼν αὐτοὺς νὰ σκεφθῶσιν ὅπως κάλλιστα
 δύνανται νὰ ἀναιρεθῶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Φωτίου εἰς τοὺς Δυτικούς
 προσκρυβεῖσαι κατηγορίαι. Δύο ἀπολογητικὰ συγγράμματα, συν-
 ταχθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, σώζονται ἔτι καὶ νῦν· τὸ μὲν,

(α) Φωτ. Ἐπιστ. Β', p. 47, ss. ed. Montacutii.

ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Παρισίων Αἰνείου (α)· τὸ δὲ, ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ τῆς Κορβήϊας Ρατράμνου (β).

Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (867) συνέβη ἐν τῇ πολιτείᾳ μετὰ ταβολή. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, φονεύσας τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, ἔλαβε τὰ σκήπτρα τῆς βασιλείας· καὶ τὸν μὲν Φώτιον, ἀρνηθέντα νὰ μεταδώσῃ αὐτῷ, ὡς ἀνδροφόνῳ, τὴν κοινωνίαν τῶν θείων μυστηρίων, ἀγανακτήσας, κατεβίβασε τῆς πατριαρχείας, καὶ εἰς Σκέπην, μοναστήριον παρὰ τῷ Βυζαντίῳ, ἐξώρισεν· ἀνεβίβασε δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἤδη καθαιρεθέντα Ἰγνατίον. Ἐγραψε δ' εὐθὺς ὁ Βασίλειος καὶ πρέσβεις ἔπεμψε πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, ἵνα συναινέσῃ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν πατριαρχεῖαν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ἀποφασίσῃ αὐτὸς περὶ τῶν κληρικῶν, ὅσοι ἢ ἐχειροτονήθησαν ὑπὸ τοῦ Φωτίου, ἢ αὐτῷ ὡμοφρόνησαν. Ἐλθόντες δὲ οἱ πρέσβεις εἰς Ῥώμην, ἀντὶ τοῦ Νικολάου, τελευτήσαντος ἐν τῷ μεταξῶν, εὑρον καθήμενον ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου τὸν διάδοχον ἐκείνου Ἀδριανὸν τὸν Ε'. Οὗτος συνεκάλεσε παραχρῆμα σύναδον (τῷ 868), ἐν ᾗ τὰ πρακτικὰ τῆς ὑπὸ Φωτίου κατὰ τοῦ ἀποθανόντος πάπα γενομένης συνόδου ἐκάθισαν, αὐτὸς ὁ Φώτιος, κατακριθεὶς πάλιν, ἀφωρίσθη, καὶ ἀπὸ πατριάρχου κατεβιβάσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, καὶ εἰς τοὺς ἀπαδόους αὐτοῦ ἐδόθη ὑπόσχεσις νὰ γείνωσιν αὐτῷ εἰς τὴν κοινωनीαν τῆς Ἐκκλησίας δεκτοί, ἐὰν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἰγνατίου.

Τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἔπεμψεν ὁ Ἀδριανὸς ὕστερον διὰ τοποτηρητῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συγκροτηθῇ καὶ ἐκεῖ σύνοδος· ἥτις καὶ συνῆλθε τῷ 869, ὀνομαζομένη ὑπὸ μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας *ὁγδόη οἰκουμένη*· ὑπὸ δὲ τῆς Ἀνατολικῆς, *ψευδοσύνοδος*, καὶ ἐπεκυρώθησαν ἐν αὐτῇ πάντα τὰ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκείνῃ πεπραγμένα (γ). Ἡ ὑπόθεσις ὅμως τῆς Βουλγαρίας

(α) Aenæ Parisiensis liber adversus Græcos.

(β) Ratramni libri IV. contra Græcorum opposita Romanam ecclesiam infamantium.

(γ) Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι, ἵνα γείνη ἡ καθαίρεσις καὶ ἡ κατάκρισις τοῦ Φωτίου ἀναντιρρήτως κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πάπα συγκατάθεσιν, δὲν ἐπετρέπετο εἰς τίνα νὰ συνεβριβάσῃ πρότερον, πρὶν ὑπογράφῃ ἰδιοχείρως εἰς τὸ

δὲν ἀπέβη κατ' εὐχὴν τῶν ῥωμαίων ἀπεσταλμένων· διότι ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ παρήσαν καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Μιχαὴλ πρεσβεις, οἵτινες ἐζήτουν νὰ μάθωσιν ὠρισμένως, ποῦ μέλλει νὰ ἀνήκει ἡ Βουλγαρία (α). Καὶ οἱ μὲν παπικοὶ τοποτηρηταὶ ὠμίλησαν ὅσα ἐδύναντο νὰ συντείνωσι πρὸς ὄφελος τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, λέγοντες πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Βουλγαρία εἶναι ἡ ἀρχαία Δαρδανία, ἀνήκει ἄρα εἰς τὴν Ἰλλυρίαν· ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν τῆς Ἀνατολῆς πατριαρχῶν ἀπεφάσισαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Βουλγαρία παρέλαβε τὸν χριστιανισμόν παρ' ἀνατολικῶν ἱερέων, καὶ ὁ τόπος αὐτῆς ἦτο πρότερον μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, ἀνήκει πάντως εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν. (β). Οἱ παρὰ τοῦ πάπα ἀπεσταλμένοι ἔγραφαν ὕστε-

παρὰ τῶν τοποτηρητῶν προσκομισθὲν βιβλίον [libellus], τὸ περιέχον ταῦτα [παρὰ Μανσὶ, Tom. XVI. p. 28.] » Ἐπόμεθα τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἣν ὁ τῆς μακαρίας μνήμης πάπας Νικόλαος ἐτέλεσεν, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς, δέσποτα ἰσαγγελε, » ἱεράρχα Ἀδριανὸν, ὑπέγραψας, ἀποδεχόμενοι οὐκ ἐκείνη ἀποδέχεται, καὶ κατακρίνοντας τοὺς ἐν αὐτῇ κατακρινέντας, κατ' ἐξαίρετον φώτιον καὶ Γρηγόριον τῶν Συρακουσῶν, τοὺς πατροκτόνους δηλαδὴ, τοὺς κατὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς αὐτῶν τὰς γλώσσας κινήσαντας, καὶ τοὺς ἐμμένοντας ἐν τῷ σχίσματι ὁπαδοὺς αὐτῶν, καὶ οἵτινες εἰς τὴν τῆς κοινωνίας αὐτῶν μετοχὴν ἐμμένουσι. Τὰς δὲ συναγωγὰς τῶν πονηρευομένων, καὶ τὴν ἐφεύρεσιν τῶν διεστραμμένων δογματικῶν ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως, δις κατὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἰγνατίου, καὶ ἅπασι κατὰ τοῦ κορυφασιώτου ἀποστολικοῦ θρόνου, ἀλύτοις ἀναθεματοῖς δεσμοῖς συνέχομεν, καὶ τοὺς διακδικιούντας αὐτάς, ἢ πᾶσι δεσθεῖς αὐτῶν πράξεις ἀποκρύπτοντας. Περὶ δὲ τοῦ τιμιωτάτου Ἰγνατίου πατριάρχου, καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ φρονούντων, ὑπερ ἢ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου αὐθεντία ἐξέτετο, εὐλογημένη διανοία ἀκολουθοῦμεν. Ταύτην οὖν τὴν ὁμολογίαν ἐγὼ ὁ θεῖνα ἐποίησα, ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας δεῖνα ἐκκλησίας, καὶ χειρὶ οἰκείᾳ ὑπέγραψα, καὶ σοὶ πρὸς ἁγίωτάτῳ δεσπότη, καὶ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ, καὶ οἰκουμένην πάπᾳ Ἀδριανῷ διὰ τῶν σῶν ἀποκρισιῶν ἐπιδέδωκα ».

(α) Anastasius Bibliothec. vita Hadriani II. « Usque hodie pagani fuimus, et nuper ad gratiam Christianitatis accessimus; ideoque ne in aliquo errare videamur, cui Ecclesie subdi debeamus a vobis, qui vires summorum Patriarcharum geritis, nosse desideramus ».

(β) Anastas. Biblioth. αὐτόθι. — Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πατριάρχου ἐρωτῶσι τοὺς τοποτηρητάς τοῦ πάπα· « Quando vos illam patriam cepistis, ejus potestati subdita erat, et utrum Latinos, an Græcos sacerdotes habuerit? dicite ». — Οἱ τοποτηρηταί· « Nos illam patriam a Græcorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos, sed Græcos sacerdotes reperimus ».

ρον πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον, ἐξορκίζοντες αὐτὸν νὰ μὴ στέρξῃ νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν αὐτὸς ὀφείλει τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτήν. Οὗτος δὲ ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν θέλει σφετερισθῇ ξένων δικαίων· καὶ εἰς τὴν ἀπόκρισιν ταύτην ἠρκέσθησαν οἱ ἀπεσταλμένοι· ἀλλ' ὅτι, καὶ περ τοιαύτην ἀπόκρισιν δοὺς, ἐχειροτόνησεν ἔπειτα Βούλγαρον τινα ἐπίσκοπον, γίνεται δῆλον ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ πάπα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς ὃν ἐκεῖνος παραπονεῖται περὶ τούτου (α).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀδριανοῦ, Ἰωάννης ὁ ἡ', ἐκίνησε πάντα λίθον, ἵνα ὑποτάξῃ εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων· ὅθεν πολλάς ἐπιστολάς ἔγραψε διὰ τοῦτο πρὸς τε τὸν ἡγεμόνα Μιχαήλ (β) καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον, ἀπαιτῶν ἀπὸ τούτου ἵνα ἐν διαστήματι τριάκοντα ἡμερῶν ἀκυρίωσιν ὅσους ἐχειροτόνησεν ἐπισκόπους καὶ κληρικούς τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἀπειλῶν ὅτι, ἐὰν ἀντιτείνῃ εἰς ταύτην τὴν προσταγὴν, ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς παραλαβῆς τῆς ἐπιστολῆς θέλει ἀφορισθῇ, καὶ, ἐὰν ἔτι ἰσχυρογωνωμονῇ, θέλει καθαιρεθῇ τῆς πατριαρχείας, ἣν ὀφείλει εἰς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης (γ). Ἀλλ' ὁ Ἰγνάτιος ἦτο ἤδη τεθνηκώς, ὅτε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ πάπα ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ἔτει 878.

— Οἱ ἀντιπρόσ. « Si Græcos sacerdotes ibi reperistis, manifestum est quia » ex ordinatione Constantinopoleos illa patria fuit ». — Οἱ τοποτηρ. « Sed » des Apostolica . . . utramque Epirum, novam videlicet veteremque, totamque Thessaliam, atque Dardaniam . . . ejus nunc patria ab his » Bulgaris Bulgaria nuncupatur . . . antiquitus canonice ordinavit et obtinuit. etc ». — Οἱ ἀντιπρόσ. « Satis indecens est, ut vos, qui Græcorum » imperium detrectantes, Francorum fœderibus inhæretis, in regno nostri » principis ordinandi jura servetis. Quapropter [quod] Bulgæsum patriam » ex Græcorum potestate dudum fuisse, et Græcos sacerdotes habuisse » comperimus, S. Ecclesiæ Constantinopolitanæ, a qua quia per paganismum recesserat, nunc per christianismum restitui judicamus ».

(α) Hadriani II. Epist. ad Basilium.

(β) Johannis VIII. Epist. 75. 77. 174. 180. 192. 297.

(γ) Johannis VIII. Epist. 78.

ΦΕΝΕΛΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΡΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ,

ΚΑΙ ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΩΝ ΕΝ ΜΕΡΕΙ (α).

Β. Ἐννοῶ ταῦτα. Ἄλλ' εἶχες ὁμιλήσει πρὸς ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν· ἔχουσι καὶ οὗτοι τὴν ἑαυτῶν εὐγλωττίαν;

Α. Μὴ ἀμφίβαλλε· βεβαιούσι τοῦτο ὁ Κικέρων καὶ πάντες· οἱ ἀρχαῖοι. Οὐδὲν ἕτερον ὁμιλεῖ τοσοῦτον, ὅσον τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐκφράζει τὰ πάντα· ἀλλ' ἐν τῷ προσώπῳ οἱ ὀφθαλμοὶ προξενοῦσι τὸ κυριώτερον ἀποτέλεσμα· ἐν μόνον βλέμμα, ἐπιτηδεῖως καὶ ἐγκαίρως ριπτόμενον, εἰσδύει εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας.

Β. Μοὶ ἀναμιμνήσκεις τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἱεροκήρυκα, ὅστις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους. Τοῦτο πρκατηρούμενον ἐκ τοῦ πλησίον, προξενεῖ δυσαρέσκειαν.

Α. Διότι οἱ ἄνθρωποι ἐγνοοῦσιν ὅτι ἔλλειπει τι ἐκ τῶν διδόντων ζῶν εἰς τὸν λόγον.

Β. Ἀλλὰ διὰ τί πράττει τοῦτο;

Α. Βιάζεται νὰ ἀπαγγεῖλῃ, καὶ κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπειδὴ ἡ μνήμη αὐτοῦ κοπιᾷ πολὺ.

Β. Παρετήρησα ὅτι ἀπαντᾷ μεγάλην δυσκολίαν· ἐνίοτε μάλιστα ἐπαναλαμβάνει πολλὰς λέξεις, ὥπως εὖρῃ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου. Αἱ τοιαῦται ἐπαναλήψεις εἶναι δυσάρεστοι, καὶ ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς τοῦ μαθητοῦ, ὅστις δὲν ἐνθυμεῖται καλῶς τὸ μάθημα. Ἀδικοῦσι δ' αἱ ἐπαναλήψεις αὐταὶ καὶ τὸν ἐλάχιστον ἱεροκήρυκα.

Α. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐλάττωμα τοῦ ἱεροκήρυκος, ἀλλὰ τῆς μεθόδου, ἣν μετὰ τοσοῦτων ἄλλων ἀκολουθεῖ. Ἐν ὅσῳ τις κηρύττει ἐκ στήθους καὶ συνεχῶς, θέλει περιπίπτει εἰς τοιαῦτα προεχόμενα.

Β. Πῶς λοιπόν! Θέλεις νὰ μὴ κηρύττωσι ποτὲ ἐκ στήθους;

Ἄλλ' οὕτως οὐδέποτε ἤθελον ἐκφωνεῖ λόγους πλήρεις δυνάμεως καὶ ὀρθότητος.

Α. Δὲν θέλω νὰ ἐμποδίσω τοὺς ἱεροκλήρυκας ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποστηθίζωσι τοὺς λόγους κατὰ τινὰς προσδιωρισμένας περιστάσεις· διότι τότε ἤθελον ἔχει ἱκανὸν καιρὸν νὰ προετοιμασθῶσι καλῶς· τοῦλάχιστον ἤθελον κατορθώσῃ τοῦτο.

Β. Καὶ πῶς; Ὅ,τι λέγεις, φαίνεται ἀπίθανον.

Α. Ἐὰν ἔχω ἄδικον, εἶμαι ἔτοιμος νὰ γνωσιμαχίσω· ἐξετάσωμεν δὲ τὸ πρᾶγμα ἄνευ προκαταλήψεως. Ποῖος εἶναι ὁ κυριώτερος τοῦ ῥήτορος σκοπός; Δὲν εἶδομεν ὅτι εἶναι τὸ πείθειν; καὶ, ἵνα πείσῃ, δὲν εἵπομεν ὅτι πρέπει νὰ συγκινήσῃ, διεγείρων τὰ πάθη;

Β. Μάλιστα.

Α. Ὁ ζωηρότερος καὶ συγκινητικώτερος τρόπος δὲν εἶναι ὁ καλῆτερος;

Β. Μάλιστα· ἀλλὰ τί συμπεραίνεις ἐκ τούτου;

Α. Τίς τῶν δύο ῥητόρων δύναται νὰ ἔχη τὸν ζωηρότερον καὶ συγκινητικώτερον τρόπον, ὁ ἐκστηθίζων τὸν λόγον, ἢ ὅστις ὁμιλεῖ μὴ ἀπαγγέλλων κατὰ λέξιν ὅ,τι ἔμαθεν;

Β. Βεβαίως ὁ ἐκστηθίζων τὸν λόγον.

Α. Ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ ζήτημα. Θεωρήσωμεν ἔνθεν μὲν ἄνθρωπον, συντάσσοντα μετ' ἀκριθείας τὸν λόγον, καὶ ἐκστηθίζοντα καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐτοῦ συλλαβὴν· ἔνθεν δὲ θεωρήσωμεν καὶ ἕτερον σοφόν, βαθεῖαν γνώσιν τῆς τοῦ λόγου ὑποθέσεως ἔχοντα, καὶ μετὰ μεγίστης εὐκολίας ὁμιλοῦντα (διότι δὲν θέλεις οἱ ἄνευ προτερημάτων νὰ μετέρχωνται τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο)· ἄνθρωπον, τέλος, ἐκμελετήσαντα καθ' ὅλον τὸ εἶδος καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν πάσας τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑποκειμένου, περὶ οὗ μέλλει νὰ πραγματευθῇ· διατάσσοντα ταύτας ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, προετοιμάσαντα τὰς ἐντονωτέρας ἐκφράσεις, δι' ὧν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ ὑποκείμενον καταληπτὸν καὶ ἐπαίσθητόν, διατιθέντα πάντα τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ προπαρασκευάσαντα ἱκανὰς συγκινητικὰς μεταφοράς. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀνάμφιστόλως γινώσκει πᾶν ὅ,τι μέλλει νὰ εἴπῃ, καὶ τὸν τρόπον ἐπίσης,

ἐν ᾧ ἕκαστον πρᾶγμα μέλλει νὰ θέσῃ· δὲν λείπεται εἰς αὐτὸν ἄλλο τι ἐν τῇ πράξει, ἢ νὰ εὖρῃ ἐκφράσεις γνωστάς, αἵτινες μέλλουσι νὰ ἀποτελέσωσι τὸ σῶμα τοῦ λόγου. Πιστεύεις ὅτι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θέλει ἀπαντήσῃ δυσκολίαν εἰς τὴν εὐρεσιν αὐτῶν;

Β. Δὲν θέλει εὖρεϊ αὐτὰς τοσοῦτον ὀρθὰς καὶ κεκαλλωπισμένας, ὅσον ἂν εἰργάζετο ἀνέτως ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ.

Α. Πεῖθωμαι· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν γνώμην σου, θέλει ἀπολέσει μόνον ὀλίγους καλλωπισμούς· γνωρίζεις δὲ ἤδη, κατὰ τὰς θεθείσας ἀρχάς, τί πρέπει νὰ φρονῶμεν περὶ τοιαύτης τινὸς ἀπωλείας. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως τί δὲν θέλει κερδήσῃ ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν σχημάτων, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτιστον πλεονέκτημα! Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι καλῶς γεγυμνασμένος εἰς τὸ γράφειν, ὡς ἀπαιτεῖ αὐτὸν ὁ Κικέρων· ὅτι ἀνέγνω πάντα τὰ ἔξοχα πρωτότυπα· ὅτι ἔχει πολλὴν τὴν εὐκολίαν, φυσικὴν τε καὶ ἐπείσεακτον· ὅτι ἔχει πλήρη γνῶσιν τῶν ἀρχῶν· ὅτι εἶναι πολυμαθής· ὅτι ἐμελέτησε καλῶς τὸ ὑποκειμένον τοῦ λόγου· ὅτι διέθεσε τοῦτο ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ μετὰ τάξεως· ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι θέλει ὁμιλήσῃ ἐντόνως, τακτικῶς καὶ μετ'εὐκολίας. Ἐὰν αἱ περίοδοι αὐτοῦ μὴ τέρπωσι τὸ οὖς, οὐδεμία ἢ ζημία· μάλιστα ἕνεκα τούτου θέλει ἀποβῇ καλῆτερος ῥήτωρ· ἐὰν αἱ μεταβάσεις αὐτοῦ μὴ ᾖναι τοσοῦτον τεχνικαί, ἀδιάφορον· πλὴν ὅτι θέλει ἔχει ταύτας προητοιμασμένας χωρὶς τῆς ἀνάγκης νὰ ἀποστηθίσῃ, θέλει ἔχει προσέτι τὸ ἀτιμώλητον τοῦτο κοινὸν μετὰ τῶν εὐφραδεστέρων τῆς ἀρχαιότητος ῥητόρων, αἵτινες ἐνόμισαν ὅτι οὕτω πρέπει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ μιμώμεθα τὴν φύσιν, οὐδέποτε δεικνύοντες μεγάλην προπαρασκευὴν. Τί λοιπὸν θέλει λείπει ἀπ' αὐτοῦ; Θέλει μεταχειρίζεσθαι ἐπαναλήψεις τινάς· ἀλλ' αὐταὶ δὲν θέλουσιν ἀποβῇ ἀνωφελεῖς· οὐ μόνον ὁ εὐαίσθητος ἀκροατὴς θέλει εὐχαριστηθῇ, ἀναγνωρίζων ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπαναλήψεσι τὴν φύσιν, ἐπαναλαμβάνουσαν συχνάκις πᾶν ὅ,τι προξενεῖ μεγαλειτέραν ἐντύπωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ θέλει ἐντυπώσῃ δι' αὐτῶν βαθυτέρον τὰς ἀληθείας· οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς τοῦ διδάσκειν τρόπος. Τὸ πολὺ δὲ, θέλουσιν ἀπαντήσῃ ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ σύνθεσιν ἀπολειπομένην ἵσως μεγάλαν

λης ἀκριβείας, ὅρον τινὰ ἀκατάλληλον, πράγμα τι ἀνώμαλον, ἢ ἐὰν θέλῃς, ἀσθενὲς καὶ κακῶς τεταγμένον, ὅπερ διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ ῥήτορος ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ. Πρέπει νὰ ᾔναι τις μικροῦ πνεύματος ἄνθρωπος, ἵνα νομίσῃ τὰς ἐλλείψεις ταύτας μεγάλας· τοιαῦται ἐλλείψεις ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὰ κάλλιστα πρωτότυπα. Οἱ ἐμπειρότεροι τῶν ἀρχαίων κατεφρόνησαν αὐτῶν. Εἴπερ εἶχομεν τοσοῦτον μεγάλην ὀξυδέρκειαν ὡς ἐκεῖνοι, οὐδέποτε ἠθέλομεν ἐνασχοληθῆ εἰς τοιαύτας μικρολογίας. Μόνοι οἱ μὴ ὄντες ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσι τὰ μεγάλα, καταγίνονται εἰς τὰ τοιαῦτα. Συγχώρησόν μοι διὰ τὴν παρρησίαν μου ὁμιλῶ οὕτω, διότι πιστεύω ὅτι πολὺ διαφέρεις ἐκείνων.

B. Μηδόλως φρόντιζε περὶ ἐμοῦ· προχώρει εἰς τὸ τέρμα ἀνευ τινὸς διακοπῆς.

A. Παρατήρησον νῦν, φίλε, καὶ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ μὴ ἐκστηθίζοντος τοὺς λόγους. Εἶναι κύριος· ἑαυτοῦ ὁμιλεῖ φυσικῶς, καὶ οὐχὶ ὡς ῥήτωρ ἐπιδεικτιῶν· τὰ πράγματα βέουσιν ἐκ τῆς πηγῆς· αἱ ἐκφράσεις αὐτοῦ (ἐὰν ὑπάρχῃ φύσει εὐγλωττος) εἶναι ζωνταὶ καὶ πλήρεις συγκινήσεως· ὁ ἐμψυχὼν μάλιστα αὐτὸν ζῆλος βοηθεῖ αὐτὸν εἰς εὖρεσιν ἐκφράσεων καὶ μεταφορῶν, ἃς οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ εὕρῃ, σπουδάζων ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ.

B. Διὰ τί; Ὁ ἄνθρωπος θερμαίνεται καὶ ἐν τῷ ταμείῳ, καὶ δύνανται καὶ ἐν τούτῳ νὰ συντάξῃ λόγους ζωνοτάτους.

A. Ἀληθὲς τοῦτο· ἀλλ' ἡ πράξις προστίθῃσι καὶ ἄλλαν ζωνορότητα περισσοτέραν. Προσέτι ὅ,τι εὕρισκει τις ἐν τῇ πράξει, ἔχει ζωνορότητα καὶ φυσικὴν χάριν λίαν διάφορον· ἔχει τὸ ἀτημέλητον, καὶ οὐδόλως ὅζει τῆς τέχνης, ἥς ὅζουσι πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τῷ ταμείῳ κατασκευαζόμενοι λόγοι. Πρόσθετε δὲ καὶ ὅτι ὁ ἐπιτηδῆεις καὶ ἐμπειρος ἱεροκῆρυξ συμμορφοῦται πρὸς τὸν ἀκροατὴν κατὰ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν βλέπει ὅτι προξενοῦσιν εἰς αὐτὸν τὰ πράγματα· ἐπειδὴ παρατηρεῖ κάλλιστα ὅ,τι εἰσδύει, ἢ μὴ, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀκροατοῦ, ὅ,τι ἐλκύει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ὅ,τι συγκινεῖ αὐτὸν, ἢ οὐδὲν τοιοῦτον ἀποτέλεσμα φέρει. Ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ πράγματα διαφοροτρόπως· περιβάλλει ταῦτα δι' εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων ζωνοτέρων· ἢ, μάλλον, ἐπ' ἀνέρε

χεται εἰς τὰς ἀρχάς, ὅθεν ἐξαρτῶνται αἱ ἀλήθειαι, περὶ ὧν θέλει νὰ πείσῃ· ἢ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐκριζώσῃ τὰ πάθη τὰ κιωλόντα τὴν εἰσόδον τῶν ἀληθειῶν τούτων. Ἰδοὺ ἡ ἀληθὴς τέχνη τοῦ διδάσκειν καὶ πείθειν· ἄνευ τούτων τῶν μέσων οὐδέν τι ἄλλο πράττει τις, ἢ φωνασκεῖ εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος. Ἴδε πόσον ὁ ῥήτωρ, ὁ μὴ ἐκστηθίζων τοὺς λόγους, ἀπέχει τοῦ τοιοῦτου. Φαντάσθητι ἄνθρωπον μὴ τολμώντα νὰ εἴπῃ ἄλλο τι, ἢ τὸ μεμαθημένον· τὰ πάντα ἐξ ἀνάγκης εἶναι μεμετρημένα ἐν τῷ λόγῳ· συμβαίνει εἰς αὐτὸν ὅτι Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς παρατηρεῖ εἰς τὸν Ἰσοκράτην· ἡ σύνθεσις αὐτοῦ εἶναι καλχτέρα ὅταν ἀναγινώσκηται, ἢ ὅταν ἀπαγγέλληται. Προσέτι, ὅτι ἂν πράξῃ, αἱ στροφαὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ εἶναι ὁμοίμορφοι, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀλίγον βεβιασμένοι· δὲν εἶναι οὗτος ἄνθρωπος ὁμιλῶν, ἀλλὰ ῥήτωρ λαλῶν καὶ ἐπιδεικτιῶν· τὰ σχήματα αὐτοῦ, κακόζηλα· οἱ δὲ προσηλωμένοι ὀφθαλμοὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ μνήμη αὐτοῦ κοπιᾷ πολὺ· δὲν δύναται νὰ ἀφεθῇ εἰς τινα συγκίνησιν ἑκτακτον, καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου. Ὁ ἀκροατὴς βλέπων τὴν τέχνην τοσοῦτον φανεράν, οὐχὶ μόνον δὲν συγκινεῖται καὶ δὲν ἐκπλήσσεται, ὡς ἔπρεπεν, ἀλλὰ μετὰ ψυχρότητος παρατηρεῖ πάντα τοῦ λόγου τὰ τεχνάσματα.

Β. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες δὲν ἔπραττον ὅτι σὺ καταδικάζεις;

Α. Νομίζω, οὐχί.

Β. Πῶς! πιστεύεις ὅτι ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Κικέρων δὲν ἐγνώριζον ἐκ στήθους τὰς τοσοῦτον λαμπρὰς αὐτῶν δημηγορίας;

Α. Ὅτι μὲν ἔγραφον αὐτάς, βλέπομεν, ἀλλ' ἔχομεν καὶ λόγους ἀποχρῶντας ἵνα πιστεύσωμεν, ὅτι δὲν ἀπεστήθιζον αὐτάς κατὰ λέξιν. Οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους, ὡς εἶναι γεγραμμένοι ἐπὶ τοῦ χάρτου, φέρουσι πολὺ πλεόν τὸ ὕψος καὶ τὴν σφοδρότητα μεγαλοφυΐας, συνειθισμένης νὰ ὁμιλῇ μετὰ δεινότητος περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, ἢ τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν κομψότητα ἀνθρώπου, γράφοντος ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ Κικέρωνος, βλέπομεν ἐν πολλαῖς τῶν αὐτοῦ δημηγοριῶν πολλὰ ἐξ ἀνάγκης ἀπροσδόκητα. Ἀλλὰ φέρε συμβουλευσώμεθα τούτῳ περὶ τῆς

προκειμένης ὑποθέσεως. Ὁ Κικέρων θέλει νὰ ἔχῃ ὁ ῥήτωρ μέγα μνημονικόν· ὁμιλεῖ μάλιστα καὶ περὶ τῆς τεχνητῆς μνήμης, ὅς περὶ ὠφελίμου τινὸς ἐφευρέσεως· ἀλλ' ἐξ ὧν λέγει περὶ τούτου, οὐδὲν δεικνύει ὅτι θέλει νὰ ἐκστηθίζωνται οἱ λόγοι κατὰ λέξιν· τοὺναντίον φαίνεται ὅτι θέλει νὰ διατάσσωμεν ἀκριβῶς ἐν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν πάντα τὰ μέρη τοῦ λόγου, καὶ νὰ προμελετῶμεν τὰς μεταφορὰς καὶ τὰς κυριωτέρας ἐκφράσεις, ὅσας θέλομεν νὰ μεταχειρισθῶμεν, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ προσθέτωμεν ἐκ τοῦ προχείρου, εἴτι ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ θέα τῶν πραγμάτων ἡδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ ἡμῖν· δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ἀπαιτεῖ τοσαύτην εὐφυΐαν καὶ παρουσίαν πνεύματος.

Β. Συγχώρησόν μοι νὰ σοὶ εἴπω, ὅτι ταῦτα πάντα οὐδ' ὅλως πείθουσί με. Δὲν πιστεύω ὅτι δύναται τις νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας, ἐὰν μὴ πρότερον προπαρασκευάσῃ πάσας τὰς λέξεις.

Γ. Καὶ ἐγὼ ἐννοῶ καλῶς τί σε καθιστᾷ τοσοῦτον ἄπιστον· σὺ κρίνεις περὶ τούτων ἐκ τῆς κοινῆς πείρας. Ἄν οἱ ἐκστηθίζοντες τοὺς λόγους ἐκῆρυττον αὐτοὺς ἄνευ ταύτης τῆς προπαρασκευῆς, ἤθελον προφανῶς κηρύξει κάκιστα. Καὶ δὲν ἀπορῶ διὰ τοῦτο, διότι δὲν εἶναι συνειθισμένοι νὰ ἀκολουθῶσι τὴν φύσιν· δὲν ἐφρόντισαν περὶ ἄλλου τινός, ἢ πῶς νὰ μανθάνωσι καὶ νὰ γράφωσι μετ' ἐπιδείξεως· οὐδέποτε ἐφρόντισαν νὰ μανθάνωσι καὶ νὰ ὁμιλῶσιν εὐγενῶς, δεινῶς καὶ φυσικῶς. Πρὸς δὲ τούτοις, οἱ πλείστοι δὲν εἶναι ἐγκρατεῖς ἀπάσης τῆς διδασκαλίας, ὅπως ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἑαυτούς. Ἡ μέθοδος τοῦ ἀποστηθίζειν ἀποδεικνύει πλείστους ὅσους περιωρισμένους καὶ ἐπιπολαίους νόας ἱκανοὺς εἰς τὸ ἐκφραεῖν δημοσίᾳ λόγους μετὰ τινος ἐπιτυχίας· διότι ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ συρράψωσι ῥήσεις τινὰς καὶ ιδέας· ἐὰν δὲ οἱ νόες οὗτοι ἔχωσι καὶ ὀλίγην εὐφυΐαν καὶ βοηθήματα, δίδουσι, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν μορφήν τινα εὐγενῆ καὶ γλαφυράν. Ἀλλ', ἐν γένει εἰπεῖν, πρέπει νὰ μελετήσῃ τις ἐμβριθῶς καὶ σπουδαίως τὰς πρώτας ἀρχάς, νὰ ἀποκτήσῃ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν ἡθῶν, νὰ σπουδάσῃ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν δύναμιν τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς πράξεως. Δὲν εἶναι ταῦτα, φίλε, ὅς ἀπαιτεῖς ἀπὸ τοῦ ῥήτορος, τοῦ μὴ ἐκστηθίζοντος τοὺς λόγους;

Α. Καλλίστα ἐξήγησας τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ πρέπει, νομίζω, νὰ προστεθῇ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, καὶ ὅταν εἴς τινα ῥήτορα τὰ προσόντα τὰῦτα μὴ εὑρεθῶσι κατ' ἐξοχὴν, θέλει δυνηθῇ οὗτος νὰ ἐκφωνῇ καλοὺς λόγους, ἐὰν ἔχῃ νοῦν ὑγιᾶ, γνώσεις ὁρθὰς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ εὐκολίαν τινὰ εἰς τὸ ὁμιλεῖν. Καὶ διὰ ταύτης τῆς μεθόδου καὶ διὰ τῆς ἄλλης θέλουσιν ἀναφανῇ διαφόρων βαθμῶν ῥήτορες.

(Ἀκολουθεῖ)

Η ΥΠΟΜΟΝΗ:

Η ὑπομονὴ εἶναι ἀρετὴ, δι' ἧς ὑποφέρομεν μετὰ γενναιότητος καὶ καρτερίας πᾶσαν τὴν ἀπειρον ἐκείνην ποικιλίαν τῶν κακῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἀκαταπαύστως ὑποκείμεθα ἐν τῇ παρουσίᾳ θνητῆ ζωῆς. Τοιαῦτα δὲ εἶναι αἱ ἀσθένειαι τοῦ σώματος, αἱ θλίψεις τῆς ψυχῆς, αἱ λύπαι, αἱ ὀδύναι, αἱ στερήσεις, αἱ ζημίαι, αἱ ἀδικίαι, αἱ ὕβρεις καὶ ἀτιμίαι, καὶ πλεῖστα ἄλλα παντὸς γένους δεινὰ, τὰ ὁποῖα πάσχουσιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν θέσεις καὶ τὰς διαφόρους ἡλικίας, ἀπὸ νηπιότητος μέχρι ἐσχάτου γήρως, ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι τοῦ ἐπαίτου. Ἐν τῇ μέσῳ πάντων τούτων τῶν κακῶν ὁ ἐνάρετος χριστιανὸς ἔχει τὴν ὑπομονὴν στήριγμα τοιοῦτον, ὥστε δὲν καταβάλλεται διόλου ὑπὸ τῶν παθημάτων καὶ συμφορῶν. Οὐδὲν ἰσχύει νὰ ἐκτρέψῃ αὐτὸν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς, οὐδὲ ν' ἀποστρέψῃ τῆς δουλείας καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ βαδίζει μετὰ θάρρους τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, αἶρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθῶν ὀπίσω τοῦ Σωτῆρος ἀγογγύστως καὶ ἀπροσκλαύστως. Ὡ πόσον ἀγαπητὴ εἶναι ἡ ὑπομονὴ αὕτη τοῦ χριστιανοῦ! Ὡ πόσον θαυμαστὴν ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ μεταβάλλῃ πάντα τοῦ βίου τὰ κακὰ εἰς ἀγαθὰ σταθερὰ καὶ βέβαια, καθιστῶσα αὐτὰ ἐπωφελῆ καὶ χρήσιμα εἰς τὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν! Ἀμα δὲ καὶ γίνονται ταῦτα διὰ τῆς ὑπομονῆς ἐλαφρὰ καὶ ἀνεκτὰ, καὶ ἡ πικρία αὐτῶν γλυκαίνεται δι' αὐτῆς,

καὶ κατὰδεικνύεται οὕτως ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀποστέλλουσα αὐτὰ πρὸς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

Σκεψάμεθα δὲ μετὰ ποίου κύρους συνιστᾶται ἡμῖν ἡ ἀρετὴ τῆς ὑπομονῆς διὰ τοῦ μεγάλου παραδείγματος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄπας ὁ βίος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦτο βίος ἐναγῶνιος τῆς ὑπομονῆς· ὅθεν καὶ ἔζησε καὶ ἀπέθανε τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ὑπομονῆς, δι' ἧς καὶ τὸν κόσμον ἐξηγόρασεν. Οἱ ἅγιοι μάρτυρες, πίνοντες καὶ αὐτοὶ τὸ ποτήριον τοῦτο τῶν θλίψεων καὶ παθημάτων, ὡσαύτως δι' ὑπομονῆς ἔτρεξαν τὸν προκειμενόν αὐτοῖς ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πλοτεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν (α), καὶ ἐν τῇ ὑπομονῇ αὐτῶν ἐκτίσαντο τὰς ψυχὰς αὐτῶν (β). Ἡ ὑπομονὴ, λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι (γ). Ἡ ὑπομονὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων· ἡ ὑπομονὴ ἀπέδειξεν αὐτοὺς τελείους· ἡ ὑπομονὴ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν νίκην κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν· ἐν τῇ ὑπομονῇ ἐκαρποφόρησαν (δ)· διὰ τῆς ὑπομονῆς ἡξιώθησαν τοῦ ἀμαράντου ἐκείνου στεφάνου, τοῦ ἀποδιδομένου εἰς μόνους τοὺς νομίμως μαχομένους καὶ νικῶντας διὰ τῆς ὑπομονῆς.

Ὡ πόσον ἀναγκαία εἰς ἡμᾶς εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ὑπομονῆς εἴς τε τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρὸς ἀπολαυσιν τῆς τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίας καὶ μακαριότητος ἐν τῷ οὐρανῷ! Ὁ θεὸς Ἀπόστολος εἶπεν· Ὑπομονῆς ἔχετε χρεῖαν· ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν (ε). Καὶ τῷ ὄντι, ὁ βίος ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ εἶναι συνεχὴς τις καὶ ἀδιάλειπτος πόλεμος· κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπαντῶμεν νέους ἀγῶνας, νέας δοκιμασίας καὶ θλίψεις· ταῦτα δὲ

(α) Πρὸς Ἑβρ. ιβ'. 1. 2.

(β) Λουκ. ια'. 19.

(γ) Ἰάκωβ. ι. 4.

(δ) Λουκ. ι. 15.

(ε) Πρὸς Ἑβρ. ι. 36.

πάντα τὰ κακὰ ἡ ὑπομονὴ στρέφει πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμῶν· ἀλλ' ἐὰν ἡ ὑπομονὴ ἐκλείψῃ, ἀπωλέσαμεν πάντα. Προσκρούομεν τότε εἰς ἕκαστον βῆμα· ἐγκαταλείπομεν ἀγενῶς, καὶ κατὰ τὴν ἐλαχίστην περίστασιν, τὰ συμφέροντα τῇ ψυχῇ ἡμῶν λειποτακτοῦμεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐμπίπτομεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ὑποκύπτομεν εἰς ζυγὸν δουλείας τραχείας καὶ σκληρᾶς. Ἀληθὲς ἄρα ὅτι, καθὼς διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (α), οὕτω καὶ διὰ μεγάλης ὑπομονῆς δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τῆς μονῆς ἐκείνης τῆς μακαρίας καὶ αἰδίου.

Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεῖν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν· εὐθυνοὶ τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς· κολλήθητι αὐτῷ καὶ μὴ ἀποστῇς, ἵνα αὐξηθῇς ἐπ' ἐσχάτων σου. Πᾶν, δ' ἐὰν ἐπαχθῇ σοι, δέξαι ἀσμένως, καὶ ἐν ἀλλάγμασι ταπεινώσεως μακροθύμησον· ὅτι ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσός, καὶ ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίῳ ταπεινώσεως (β). Μακάριοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὰ σοὰ ταῦτα μαθήματα!

ΣΟΦΩΝ ΓΝΩΜΑΙ.

—“Ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὥςπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν” εἶπεν ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν θεμελιωτής. Ἡ ἀσθενὴς ἀνθρωπότης ὥχρησε πρὸς ταύτην τὴν ἐντολήν· ὅθεν ὁ Σωτὴρ ἐξεφράσθη σαφέστερον· *Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.*

— Ἡ ἀσκησις εἶναι μῆτηρ πάσης τελειότητος.

— Καθὼς αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, οὕτως αἱ ἀκτῖνες τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας οὐδέποτε σβέννυνται· ἴδε, φέγγουσιν ἀπ' ἐαυτῶν.

— Ἐμπιστοσύνη εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος πάσης ἀνθρωπί-

(α) Πράξ. ιδ'. 22.

(β) Σοφ. Σειρ. β'. 1—6.

νης κοινωνίας. Ἐπὶ τῆς ἐμπιστοσύνης θεμελιοῦνται φιλία, γάμος, ἐμπόριον, καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι σχέσεις ἀναμέσον ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου· ἐάν τις κατασκάψῃ τὸν θεμέλιον τοῦτον, κλονοῦνται πάντα καὶ καταπίπτουσι.

— Εὐκολώτερον καὶ προχειρότερον κολακεύμεν, ἢ ἐπαινοῦμεν· διότι πλείονες οἱ φίλοι τοῦ ἰδίου συμφέροντος, ἢ τῆς ἀληθείας λάτρευσι.

— Ὅσοφ μεγαλειτέρα ἡ ἀδυναμία, τοσούτω μεγαλειότερον τὸ ψεῦδος· ἡ δύναμις χωρεῖ κατ' εὐθείαν, ἡ δὲ ἀδυναμία λοξοδρομεῖ.

— Τὸ ἐσκεμμένον καὶ κεκρυμμένον μῖσος λυπεῖ μᾶλλον, ἢ τὸ αἶφνης καὶ σφοδρῶς ἐκρηγνύμενον.

— Ὁ ἄνθρωπος τοσοῦτον ὀλίγον χρόνον ἔχει ἐν τῷ βίῳ πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν, ὅσον ἔχει ὁ ἀλείων τοὺς μαργαρίτας· ἴσως δύο στιγμάς.

— Ὁ ἄνθρωπος πολλὰς ἔχει ἀφορμὰς νὰ προφυλάττηται ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου· διότι τὸ κακὸν οἱ μὲν προαιρούμενοι εἶναι πολλοί, οἱ δὲ πράττοντες, οὐκ ὀλίγοι· ὥστε πρὸς τὸ ζῆν, ὡς πρέπει, δὲν ἀρκεῖ πάντοτε τὸ εὖ ποιεῖν.

— Τὰ κύματα, τὰ ἀπωθοῦντα τὸν ναυτιλλόμενον μακρὰν τῆς ἰδίας πατρίδος, εἶναι ὀλιγώτερον ἄγρια καὶ τρομερὰ παρὰ τὰ πάλαι, πρὸς ἅτινα ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος διὰ βίου ἀνταγωνίζεται.

— Πῶς θέλεις τις γνωρίσει ἑαυτόν; Διὰ σκέψεως οὐδέποτε, ἀλλὰ διὰ πράξεως. Σπούδαζε νὰ πράττῃς τὸ καθήκον σου, καὶ ταχέως καταμανθάνεις τὸ ἐνυπάρχον εἰς σέ.

— Ἡ διαγωγὴ εἶναι κάτοπτρον, δεικνύον τὴν ἐκάστου εἰκόνα.

— Ἡ κυρία σπουδὴ τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος.

— Πρὸς μεγάλα πλεονεκτήματα ἄλλων οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει φάρμακον πλὴν τῆς ἀγάπης.

— Μεγάλα πάθη εἶναι νοσήματα ἀθεράπευτα· ἐξ οὗτινος δὲ ἐδύνατο νὰ θεραπευθῶσιν, ἐκ τούτου γίνονται μάλιστα πολὺ ἐπικίνδυνα.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

η Κήρυξ, ὡς τὸν λόγον α.

Πρὸς Τιμὸν Β' δ' 2.

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ

ΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ (α).

Καίτοι αἱ ἀρχαὶ τοῦ Αὐγουστίνου ἀνελισσόμεναι καθιστῶσι τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιστήμην αἰώνιον τι καὶ συνταυτιζόμενον τῇ ψυχῇ, οὐδὲν ἦσαν ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἀναγνώριζει ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὑπαρξιν καὶ ἰδιογενῆ ὑπόστασιν. Φρονεῖ πρὸς τούτοις ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ὅτι ἡ ψυχὴ οὐδὲν ὡς χωρίζεται καὶ ἐκκλίνει τοῦ λόγου. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἡ ψυχὴ πολλάκις παρεκτρέπεται τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀπορρίπτουσα τὴν ἀλήθειαν καὶ τῷ ὄντι, ἐπὶ τοῦ πῦθι καὶ τοῦ ἐνδεχομένου τῆς ἀποπλανήσεως ἐρείδεται ἡ ἰδέα τοῦ ἀμαρτήματος. Θεμελιοῦ δὲ ὁ Αὐγουστίνος τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν ἐπὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ὅπερ διὰ τῆς ψυχῆς ἀπλῆς, ἀδιαίρετου, ἀνεκτάτου, συνειδυίας ἑαυτὴν, κρείττονος, ζωοποιεῖται καὶ τίθεται ὑπὸ τὴν ἑαυτῆς ἐπικράτειαν ὡς ὕλη, ἣν αὐτὴ καλλωπίζει. Ἡ ψυχὴ ζητεῖ ἀπανταχοῦ τὴν ἐνότητά, συνάπτει τὰ πρόσκαιρα φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ, εἴτε τοῦ κόσμου, ὧν ἔχει πληρεστάτην τὴν συνειδήσιν, ὡς καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀπάσας τὰς ἀληθείας, πρὸ πάντων δὲ ἐπιδιώκει τὴν αἰώνιον, αὐτούσιον καὶ ἀμετάβλητον ἀλήθειαν, τὴν ἀνωτάτην

(α) Ὁρα Ἔτ. Δ'. Ἀριθμ. 3. σελ. 337—334.

ἐνότητα, τὴν ἀρχὴν πάντων τῶν πραγμάτων, τὸν Θεὸν αὐτὸν, τὴν αὐτοαλήθειαν, ἥτις διαμένει καὶ ὅτε πλέον δὲν θέλει ὑπάρξει ὁ κόσμος. Ἰδοὺ τί λέγει ἐν Μονολογίοις ὁ αὐτὸς Πατὴρ. « *Erit igitur veritas, etiam si mundus interet* ». Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀλήθεια δὲν χάνεται, τὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι, ὥστε συναπαρτίζουσι τὴν ψυχὴν, οὐδόλως ἀπόλλυνται, μὴ εὖρισκομένου ἀντιθέτου, εἰς ὃ ἔθελον μεταβῆ καὶ ταφῇ, τούτου ἕνεκα συνάγει ὁ Αὐγουστίνος καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς (α). Ὁ Θεὸς, εἰς ὃν ἡ ψυχὴ ἐπαναπαύεται, δι' οὗ βλέπομεν τὰς αἰωνίους ἀληθείας, εἶναι ὁ ἥλιος ὁ φωτίζων ἡμᾶς· εἶναι ὁ ὠκεανὸς καὶ ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ τοῦ φωτός, ὅπερ διαχέει τὰς ἑαυτοῦ ἀκτίνας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἡμῶν σέλας· εἶναι ἡ ὑψίστη διάνοια, δι' ἧς τὰ πάντα, καὶ ὁ αἰώνιος λόγος ὁ ἐκπαιδεύων ἡμᾶς. « *Hoc interioribus luminibus nostris jubar, sol ille secretus infundit* » (β). « *Intellectus, in quo universa sunt, aut ipse potius universum sa... et practer universa universorum quoque principium* » (γ). « *Aeterna ratio... Quis porro nos docet, nisi stabilis veritas?.. Ipsius veritatis essentia* » (δ).

Ἐκ τῶν ψυχολογικῶν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου διδασκαλιῶν ἡ μᾶλλον προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ περὶ τῆς φύσεως τῆς ἐλευθέρας θελήσεως, ἥτοι τοῦ αὐτεξουσίου. Αἱ ἐνδόμυχοι σχέσεις, αἱ ὑπάρχουσαι μεταξὺ τούτου τοῦ ζητήματος καὶ τοῦ περὶ τῆς χάριτος, παρέχουσιν ἰδιαιτέραν τινὰ σπουδαιότητα εἰς τὰ ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου γραφέντα. Ἀχρι τοῦδε ἐθεωρήσαμεν τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς θεοδικίας καὶ τῆς ψυχολογίας· ἐκ τῆς τελευταίας λείπεται ἡ ἀνάλυσις εἰς τὸ περὶ αὐτεξουσίου, καὶ τοῦτο θέλομεν πράξει ὕστερον. Πρὶν δὲ ἐξετάσωμεν τὸν Αὐγουστίνον ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς κοσμολογίας, κρίνομεν καλὸν νὰ παραλληλίσωμεν παρεκβατικῶς τὸν Ἑλληνα Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας Γρηγόριον Νύσσης πρὸς τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον, ἀκριμᾶ-

(α) *Idē De immortalitate animae.*

(β) *De beata vita.*

(γ) *De ordine.*

(δ) *De Magistro, Confess. De Trinitate.*

σαντα ὑστερώτερον. Ἰδοὺ τί ἐφρόνει περὶ ψυχῆς ἐν γένει, πρὸ τοῦ
 Αὐγουστίνου, ὁ Ἕλλην Πατὴρ καὶ φιλόσοφος Γρηγόριος ὁ Νύσσης,
 ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐλλογιμώτατος καὶ πάσης
 παιδείας ἀνάπλεως ὑπὸ Σουίδα προσαγορευόμενος, ὑπὸ δὲ Φω-
 τίου, « λαμπρὸς καὶ ἡδονῆς ὡς ἰν ἀποστάζων ». Ἡ ψυχὴ, κατὰ
 τὰς ἐξηγήσεις αὐτοῦ, εἶναι ὅν ικανὸν εἰς τὸ γινῶναι τὰ ὑπερέκεινα
 καὶ ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ· ἡ δὲ θεία οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ ὁ
 σκοπὸς ταύτης φαίνονται ἐν τῇ θεωρητικῇ ζωῇ. Ἰδοὺ πῶς φιλο-
 σοφεῖ ἐν τῷ *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως λόγῳ*, τῷ καὶ ἄλλως
 τὰ *Μακρίνια* καλουμένῳ, ὡς ὄντι διαλόγῳ τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου
 μετὰ τῆς ἀδελφῆς Μακρίνης, πενθοῦντων ἀμφοτέρων τὸν μέγαν
 Βασίλειον, ἀδελφὸν αὐτῶν. « Τὸ θεωρητικὸν τε καὶ διακριτικὸν
 » ἰδίον ἐστὶ τοῦ θεοειδοῦς τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ καὶ τὸ θεῖον ἐν τού-
 » τοις καταλαμβάνομεν ». Ἀλλαχοῦ δὲ ἄλλης συγγραφῆς, *Περὶ*
τῶν πρὸ ὧρας ἀφαρπαζομένων νηπίων, ἵνα ἀποδείξῃ τὸν προση-
 ρισμὸν τῶν δεδουλευρημένων ὄντων εἰς τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν,
 ὑπὲρ ἐκπληροῦται διὰ τῆς καταλήψεως τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ
 τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας, ὁ θεῖος Γρηγόριος φιλοσοφῶν ἀποφαί-
 νεται· « Σκοπὸς δὲ τῶν γινομένων ἐστὶ τὸ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει
 » διὰ τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν τοῦ παντός ὑπερκειμένην δοξάζε-
 » σθαι δύναμιν... διὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, λέγω δὲ διὰ τοῦ
 » πρὸς τὸν Θεὸν βλέπειν... Τὸ δὲ βλέπειν τὸν Θεὸν ἐστὶν ἡ
 » ζωὴ τῆς ψυχῆς ». Ἡ δὲ γνώσις τῆς ἀνωτέρας φύσεως εἶναι
 ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς ἀγάπης· καθότι τὸ γνωστὸν καθ' αὐτὸ εἶναι
 ὡραῖον, εἴτε καλόν· οὐδὲν ἕτερον δὲ ἡ ζωὴ, εἰ μὴ ἡ ἀγάπη τῆς
 ἄνω φύσεως· ὅθεν ἐν τῷ *Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως* ἐκφράζε-
 ζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὕτως· « Ἡ γὰρ ζωὴ τῆς ἄνω φύσεως
 » ἀγάπη ἐστίν, ἐπειδὴ τὸ καλὸν ἀγαπητὸν πάντως ἐστὶ τοῖς
 » γινώσκουσι, γινώσκει δὲ ἑαυτὸ τὸ θεῖον· ἡ δὲ γνώσις ἀγάπῃ
 » γίνεται, διότι καλὸν ἐστὶ φύσει τὸ γινωσκόμενον ». Καθὰ καὶ
 ὁ Αὐγουστίνος, οὕτω καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Νύσσης Γρηγόριος σὺν πολ-
 λοῖς Πατράσιν ἐνημενίζε τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Πλάτωνος. Ὅθεν ἐ-
 ξευτελιζὼν ὁ Γρηγόριος πᾶσαν ἄλλην θεωρίαν, ὑπερψαῖ τάνά-
 παλιν τὴν ἄμμεσον ἐνόρασιν τοῦ Θεοῦ, χωρίζων ταύτην ἀπὸ παντός

προσκαίρου πράγματος. Ὑποστηρίζει δὲ τολμηρῶς πως ὅτι οὔτε τὸ αἰσθητὸν οὔτε τὸ νοητὸν ἔχουσιν ἀληθῆ ὑπαρξιν, ἀνηκούσης ἀποκλειστικῶς τῆς ἀληθείας εἰς τὸν Θεόν, τὸν ὑπεράνω τοῦ ἁγαθοῦ, πρὸς κατανόησιν τοῦ ὑπολοίπου πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ καθαρῶσιν καὶ ἀπλοποιήσιν ἑαυτὸν, νὰ ἀναγάγῃ τὴν ψυχὴν εἰς ἑαυτήν, » μονωθῆναι τὴν ψυχὴν », κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φράσιν. « Οὐδὲν » τῶν ἄλλων, ὅσα τε τῇ αἰσθήσει καταλαμβάνεται καὶ ὅσα κατὰ τὴν διάνοιαν θεωρεῖται, τῷ ὄντι ὑφέστηκε, πλὴν τῆς ὑπεράνω » ἐστώσης οὐσίας καὶ αἰτίας τοῦ παντός, ἀρ' ἥς ἐξήπται τὸ » πᾶν(α) ». Ἐν τῷ Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, ἔνθα ἀνεπλήρωσεν ὁ Γρηγόριος τὴν Ἑξαήμερον τοῦ ἀδελφοῦ Βασιλείου, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον θεωρίαν, διαλαμβάνων μεταξὺ ἄλλων ζητημάτων περὶ πλάσεως ἀνθρώπου, φύσεως καὶ γενέσεως τῆς ψυχῆς, καὶ ἀναιρῶν τὴν γνώμην τοῦ Ὀριγένους περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, φιλοσοφεῖ, λέγων ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι λογικὴ, καὶ ἡ δύναμις τοῦ νοῦς διὰ παντός τοῦ σώματος διέρχεται, ἐν τῇ τούτου διαπλάσει τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα παρὰ Θεοῦ, καὶ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ οὖσα. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὕρισκει ὁ ἅγιος Γρηγόριος μικρὸν κόσμον, τὴν ἀρμονίαν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου καὶ τῶν στοιχείων τοῦ παντός. Ἡ ὁμοίωσις καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ καθιστᾷ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τοῦ εἶδους τῶν ζώων. Καὶ, ὡς ἐν τεμαχίῳ κατόπτρου φαίνεται ὁλόκληρος ὁ τοῦ ἡλίου δίσκος, εἰ καὶ μὴ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους πρὸς τὸν πραγματικὸν ἥλιον, τοῦλάχιστον ἐπίσης ἐκτεταμένος, ὡς ἐπιτρέπει τὸ στενὸν τοῦ τεμαχίου τῆς ὑέλου, ἀπαραλλάκτως τὰ ἀντίτυπα τῶν ἀνεκδιηγῆτων τοῦ Θεοῦ ιδιοτήτων ἀντανακλῶσιν ἐν τῇ σμικρότητι τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, εἰς ἣν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν αὐτῶν διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν, ὥς περὶ ἡ ἡμετέρα ψυχὴ εἶναι ἀρρήτως παρούσα ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ἡμῶν] » Ἐν τῇ βραχύτητι τῆς ἡμετέρας φύσεως τῶν ἀφράστων ἐκείνων » τῆς θεότητος ιδιωμάτων αἱ εἰκόνες ἐκλάμπουσιν ». Δὲν εἶναι καταληπτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὡς ἡ ὑπαρξὶς τοῦ σώματος ἡμῶν,

(2) Ἐν εἰρ. Μωσ.

ἐνθα μέρος τι ἀποκλείει τὸ ἄλλο, ἀλλὰ, καθὼς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ εὐρίσκουσι χώραν δύο καὶ πλείότεραι ἐπιστῆμαι καὶ γλῶσσαι, ὡσαύτως αἱ τοῦ Θεοῦ δυνάμεις διήκουσι καὶ πάρεσιν ἐν παντί ἀτομικῶς. Αἱ θεῖαι δυνάμεις εἰσδύουσιν εἰς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα, ἐκτεινόμενον ἀπεριορίστως ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ περιλαμβάνον εἰς τοὺς στοχασμοὺς αὐτοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν (α). Ὁ Νύσσης Γρηγόριος εὐρίσκει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ αἱ θεῖαι δυνάμεις ἐδρεύουσιν ἐν αὐτῇ, πρὸ πάντων ἐν τῇ τριπλῇ φύσει τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καθ' ἣν ἐννοεῖται ἐξ ἀναλογίας ἡ ὁμοούσιος θεία Τριάς. Ὁ Λύγουστινος ἠρύσθη πλείστας ἰδέας οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν πλατωνικῶν φιλοσοφημάτων, καθὰ ἀπεδείξαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς διαθρυλλουμένης ἐν τῇ Δύσει καὶ πιθανώτατα διαδιδομένης εἰς λατινικὴν ἐρμηνεῖαν φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς διδασκαλίας τῶν ἀνατολικῶν Πατέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Γρηγόριος, ὅστις πρῶτος τῶν ἄλλων ἐχάραξε ταύτην τὴν ὁδὸν, ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ μυστήριον τῆς παναγίας Τριάδος. Ἡ πλατωνικὴ διαίρεσις τῆς ψυχῆς εἰς λογικὸν, ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδές, εἰς λόγον, θυμὸν καὶ ὀρέξεις, παρεῖχε, καίτοι ἀτελῆ καὶ ἀκατέργαστον, ἀναλογίαν τινά, τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Τριάδος. Πλὴν ὁ Γρηγόριος ὥθησεν ἔτι μακρότερον τὴν σύγκρισιν μεταξὺ τῶν τριῶν προσώπων τῆς θεότητος καὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἡ ψυχὴ, ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς, ἥτοι τὸ πνεῦμα, ἀποτελοῦσιν ἐν ἡμῖν ἐνότητα. Οὗτοι οἱ τυπικοὶ καὶ ἀναλογικοὶ τρόποι τῆς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γνώσεως τοῦ τριαδικοῦ μυστηρίου ἀρέσκουσι τῷ Γρηγορίῳ, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποίου παριστῶσιν ἐναργῶς τοῦτο. Ἰδοὺ τί δοξάζει· « Ἐκ τῶν ἐντός σου τὸν κρυπτὸν Θεὸν » γινώρισον· ἐκ τῆς ἐν σοὶ τριάδος τὴν τριάδα ἐπίγνωνθι δι' ἐννοήσεως πραγμάτων. Ὑπὲρ γὰρ πᾶσαν ἄλλην νομικὴν καὶ γραφικὴν μαρτυρίαν βεβαιωτέρα αὕτη καὶ πιστοτέρα ». Ἡ ἐξαντλουμένη ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῆς Γραφῆς γνώσις περὶ Τριάδος δὲν φαίνεται τοσοῦτον ἐναργῆς καὶ θετικῇ τῷ ἡμετέρῳ φιλοσόφῳ. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνοιστέον εἰς τὸν ἐκ περισσοῦ ζῆλον, ὅπως οὐχὶ μύ-

(α) Ἐν τῷ Κατηχητικῷ αὐτοῦ λόγῳ, καὶ ἐν τῇ Ἀρεταγῶν.

νον ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ θείου λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ καθαροῦ ἐν ἡμῖν λόγου ὑποστηρίξῃ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς (α) ἀπονέμει μεγίστην τιμὴν καὶ σέβας τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, λέγων ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑλλαμψίς καὶ ἐνόρασις πρέπει νὰ ἀναχωρῶσιν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὡς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ γινώσκομεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, οὕτω καὶ τὴν τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ μόνῃ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται πρὸς ἡμᾶς. « Πᾶσα δὲ ἡ περὶ τὴν ψυχὴν ἀκαταληψία καὶ ἀσάφεια καὶ ἀδή-
 » λία οὐδὲν ἕτερον αἰνίττεται, εἰ μὴ τὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς εἰκό-
 » να αὐτὴν εἶναι τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ· ὅθεν πάντα τὰ κατ'
 » αὐτὴν ἀγνοοῦντες, ἐκ μόνων τῶν ἐν τῷ σώματι ταύτης ἐνε-
 » ργειῶν τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς πιστούμεθα ». Εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἀνιχνεύει τὴν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεως· « Ἡ δὲ λογικὴ τε καὶ νοερά φύσις ἐὰν τὸ κατ' ἐξουσίαν ἀπόθη-
 » ται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν . . . Ἄλλ' ἐπὶ τι
 » πάντως ἡ προαίρεσις ἔεται, τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίας αὐτὴν
 » ἐφελκομένης φυσικῶς εἰς κίνησιν » (β).

Βεβαίως καὶ ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ Γρηγόριος ἐγίνωσκον τὰ περὶ αἰτιότητος καὶ ἐνοράσεως καὶ ἐπαγωγῆς ὑπὸ τῶν φιλοσόφων λεγόμενα, πρὸς δὲ καὶ τὸ περὶ ἐμφύτων ιδεῶν τοῦ Πλάτωνος, ὡς καὶ τὸ περιώνυμον ἄξιωμα τοῦ Ἀριστοτέλους· « Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ,
 » ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει ». Πλὴν ὀξύτερόν καὶ σαφέστε-
 » ρον τοῦ Αὐγουστίνου ἐκφράζεται ὁ Γρηγόριος ὡς πρὸς τὰς προ-
 » βολὰς καὶ ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου· « Οὔτε
 » οὖν αἰσθησις χωρὶς ὕλικῆς οὐσίας, οὔτε τῆς νοερᾶς δυνάμεως
 » χωρὶς αἰσθήσεως ἐνέργεια γίνεται » (γ). Τὸ δὲ ἀμάρτημα, τὸ γεννῶν τὸν θάνατον, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦν τὴν τοῦ ἀλόγου ἐπέμβασιν, ὀφείλει τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν εἰς τὴν στέρησιν τοῦ κατε-
 » χομένου ἀρχικῶς ἀγαθοῦ ὑπ' ἡμῶν. Ὁ Γρηγόριος θεωρεῖ τὴν ψυ-
 » χὴν μίαν, ὑφισταμένην εἰς τὸν λόγον, ἀπλὴν καὶ ἀσύνθετον κα-
 » λεῖ ταύτην ἐγὼ, τοσοῦτον ἐπικροτηθὲν καὶ ὡς ἐφεύρεσις τοῦ

(α) Αὐτόθι.

(β) Λογ. κατ'εγ.

(γ) Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου.

ψυχίου, Σελλιγγίου καὶ Ἐγέλου (das Ich) καὶ Θρασῆ (le moi) νο-
μισθέν, ἐν ᾧ ὁ Γρηγόριος καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ὑπὸ ταύτην τὴν ἐκδο-
χὴν ἐξελάμβανον. « Μηδεὶς διὰ τούτων ὑπονοεῖτω τρεῖς συγκε-
» κροτῆσθαι ψυχὰς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι, ἐν ἰδίαις πε-
» ριγραφαῖς θεωρουμένας, ὥστε συγκρότημά τι πολλῶν ψυχῶν
» τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν νομίζειν. Ἄλλ' ἡ μὲν ἀληθὴς τε καὶ τε-
» λεῖα ψυχὴ μία τῇ φύσει ἐστίν, ἡ νοερά τε καὶ αὔλος... Τὰ
» ἔξω οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἐμέ· οὐ γὰρ ἡ χεὶρ ἐγώ, ἀλλὰ ἐγὼ τὸ λογι-
» κὸν τῆς ψυχῆς ». Τῆς μακαριότητος τῆς ψυχῆς θείων γὰρ ἀφθῆ
ἀκροθιγῶς, διαστέλλει ὁ Νύσσης ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ σώματος, τὸ
ὅποτον θέλομεν ἐνδυθῆ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, τὸ ψυχικὸν εἴτε ὕλικόν
σῶμα, ὅπερ γίνεται ἐκ τοῦ χρώματος, βάρους, διαστήματος, πε-
λικότητος καὶ σχήματος, ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα συνδρομῆς καὶ
ἐνώσεως καὶ ἀναλογίης προκύπτει, καὶ οὐχὶ ὡς ὁ περικλεῆς Ῥίτ-
τερος ἐξέλαβε τὸ « τούτων ἕκαστον λόγος ἐστίν », ἀντὶ τοῦ λό-
γου τοῦ Θεοῦ, τοῦ διήκοντος εἰς τὸ πᾶν. Τὸ ψυχικὸν σῶμα ἔχει
ἐν ἑαυτῷ τὴν φύσιν τοῦ προσκαίρου, τοῦ αἰετοῦ ἐν πελιδνότητι
καὶ κινήσει διατελοῦντος, καὶ ἀπὸ καταστάσεως εἰς κατάστασιν
μεταβαίνοντος· τὸ πνευματικὸν ὅμως ἐγκολποῦται ἐν ἑαυτῷ
ἀναλλοιώτως πᾶν καλλοῦν ἔϊδος, καὶ ἐν αὐτῷ μετέξομεν τῆς τε-
λειότητος. « Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐναφεῖσα τῷ θανάτῳ πάντα τὰ
» περὶ αὐτὴν ιδιώματα, ὅσα διὰ τῆς ἐμπαθοῦς διαθέσεως ἐπε-
» κτήσατο, ... ἑαυτὴν οὐκ ἀφίησιν· ἀλλ' ὥς περ εἰς στάχυν τινὰ
» πρὸς τὴν ἀφθορσίαν μεθίσταται καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν
» καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐν παντὶ τελειότητα εἰς τὸ μηκέτι
» τὴν ζωὴν αὐτῆς οἰκονομεῖσθαι τοῖς φυσικοῖς ιδιώμασιν, ἀλλ' εἰς
» πνευματικὴν καὶ ἀπαθῆ μεταβῆναι κατάστασιν· αὕτη γὰρ ἐ-
» στίη ἡ τοῦ ψυχικοῦ σώματος ιδιότης, τὸ αἰεὶ διὰ τινος ῥοῆς καὶ
» κινήσεως ἀπὸ τοῦ, ἐν ᾧ ἐστίν, ἀλλοιοῦσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς
» ἕτερον· ἡ γὰρ νῦν οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνον ὁρῶμεν καλὰ, ἀλλὰ
» καὶ ἐν φυτοῖς καὶ ἐν βοσκήμασι, τούτων οὐδὲν ἐν τῇ τότε
» βίῳ ὑπολειφθήσεται » (α).

(α) Περί ψυχῆς καὶ ἀναστ.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐν τῇ Περὶ αὐτεξουσίου συγγραφῇ καθίδρυσε τὴν ποσοῦτον ἐν τῇ Σκωτικῇ σχολῇ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐξαιρέτως περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡδὴ ὑπερμεσοῦσης, φημισθεῖσαν διδασκαλίαν κεντρικοῦ τινος καὶ ἐνδομύχου αἰσθητηρίου, ἀντιλαμβανομένου τῶν ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων διοχετευομένων ἐντυπώσεων, μετεσχηματισμένων εἰς ιδέας καὶ εἰς εἰκόνας, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ᾔναι αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, πίπτοντα ἀμέσως καὶ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἡμετέρων ὀργάνων. Ἡ Περὶ αὐτεξουσίου πραγματεία, διηρημένη εἰς τρία βιβλία, ἐπερατώθη κατὰ τὸ 395 ἔτος, εἴκοσι καὶ δύο ἔτη πρὶ τῆς καταδίκης τοῦ Πελαγίου ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ πρώτου, χώραν λαβούσης περὶ τὰ 417. Ὅπως μάθωμεν τὸν ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου δοθέντα ὁρισμὸν τοῦ αὐτεξουσίου, ἀρκεῖ νὰ ἀναπολήσωμεν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰ ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ ὑπ' αὐτοῦ φιλοσοφηθέντα. «Non secundum formam corporis homo factus est ad imaginem Dei, sed secundum rationalem mentem». Τῆς τάξεως βασιλευούσης, τῆς δικαιοσύνης τὰ πάντα διεπούσης, τοῦ σώματος ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ λογικοῦ νοῦς, rationalis mentis, εἰς οὐδεμίαν κίνησιν καὶ πράξιν παραιτουμένου, καὶ τῆς ἐνεργείας ἀνήκουσης τῇ διανοίᾳ. «Nam et actio temeraria est sine cognitione, et sine actione ignava cogitatio», ἐπεκράτει ἐντελὴς συμφωνία μετὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τῆς λογικῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἡ ἡθικὴ τάξις τοῦ βίου· διασφαρῖσα δὲ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐπήνεγκε τῇ ἀνθρωπότητι διαφωρίαν, διχνοίαν, χωρισμόν. Νῦν προχωροῦμεν. Ὁ Θεὸς τὴν πτώσιν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, καθὼ παντοδύναμος, ἠδύναντο νὰ προλάβῃ· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τῶν λογικῶν αὐτοῦ κτισμάτων τὴν προαίρεσιν· ἄλλως, ἤθελον ταῦτα εἶσθαι μηχαναὶ, αὐτόματα· ὅπερ ἀπάδει εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὁ ὁρισμὸς τοῦ αὐτεξουσίου, τὸ ὅποῖον δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰ μὴ ἡ ἐλευθερία τῆς θελήσεως, ἡ ἀπόφασις τοῦ πράξαι ἢ μὴ πράξαι τι· εἶναι ἡ δύναμις ἡ ἀνήκουσα μόνῃ τῇ λογικῇ φύσει, ἡ προσδιορίζουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς πᾶσαν πράξιν, ἀγαθὴν καὶ κα-

κλῆν, ἐπαινέτην καὶ ἐπιλήψιμον· « Melior autem homo est, qui
 » voluntate, quam qui necessitate bonus est. Voluntas igi-
 » tur libera danda homini fuit ». Ἀποκλείει λοιπὸν ὁ Αὐγου-
 στίνος, καθὰ δεῖ, τὴν βίαν καὶ τὴν ἀνάγκην· ὅθεν ἡ ἀμαρτία δὲν
 ἦτο πεπρωμένη τῷ ἀνθρώπῳ. Πληρέστετα δὲ συμφωνεῖ ὁ τοῦ Αὐ-
 γουστίνου ὕψιστος πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης δοθέντα
 περὶ εἰμαρμένης· « ὅτι μοῖρα καὶ εἰμαρμένη ἡ ἐκάστου προαί-
 » ρεσις γίνεται, τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν προαιρουμένη ».

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου περὶ τῆς ἐλευθέρως
 τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως ἐγένετο κατὰ τοῦ Πελαγίου καὶ τῶν
 ὁπαδῶν αὐτοῦ. Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ οἱ ἐναντίοι τοῦ Αὐγουστίνου
 οὐδεμίαν νέαν καὶ σημαντικὴν ἐποφιν εἰς τὰς ἐξερευνήσεις αὐτῶν
 ἐκόμισαν, καὶ ὀλίγον ἀνέπτυξαν τὰς ἰδέας αὐτῶν ὑπὸ φιλοσοφι-
 κῆν φάσιν. Οἱ ἀγῶνες αὐτῶν συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὴν πλήρω-
 σιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ὁ Πελάγιος διακρίνει δύναμιν,
 θέλησιν καὶ ὑπαρξίν εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἡ δύναμις ἡ δυνατότης
 (possibilitas) τοῦ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἦτο δῶ-
 ρον τοῦ Θεοῦ· παρεδέχετο τὴν θεῖαν βοήθειαν εἰς τοῦ ἀγαθοῦ
 τὴν κατόρθωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Θεοῦ
 ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ κόσμου καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν δυνά-
 μεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐπιπόλαιοι λίαν ἐφάνησαν τῷ
 Αὐγουστίνῳ αἱ θεωρίαι αὗται· διότι προέθετο σκοπὸν εἰς τὰς ἐαυ-
 τοῦ ἐρεῦνας νὰ θεβαιώσῃ, ὅτι ὁ κόσμος κατὰ πάντα αὐτοῦ τὰ
 μέρη ἦτο τὸ ἔργον τῆς θεῆας ἐνεργείας. Ἐπεδίωκε τοῦτον τὸν
 σκοπὸν φυσικῶς ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ὑψηλοτέρας σπουδαιότητος,
 ὡς καὶ ἐν τοῖς ἥττονος ἀξίας. Τὰ λογικὰ ὄντα ἐξήρτηνται ἀπο-
 λύτως ἐκ τοῦ Θεοῦ, μὴ δυνάμενα νὰ ἦναι καὶ νὰ θέλωσιν, εἰ μὴ
 ὅ,τι ὁ Θεὸς ἤθελε καὶ ἐποίει αὐτά. Ἦσαν ταῦτα τὸ ἔργον τῆς
 χάριτος καὶ δικαιοσύνης αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Θεὸς προσδιώριζε τὴν
 θέλησιν τῶν κτισμάτων εἴτε διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐξωτερι-
 κῶν σημείων, εἴτε διευθύνων ἐνδότατα τὴν ἐνεργεῖαν αὐτῶν. Ὁ
 Αὐγουστίνος παρέστησε τὰς ψυχὰς ὡς πνεύματα ζωῆς, καὶ τὸν
 Θεὸν ὡς τὸ πνεῦμα καθολικῆς ζωῆς, ἐμψυχούσης τὸ πᾶν· ὁ ἀμέ-
 πτερος φιλόσοφος πρεσβεύει ὅτι ἡ παντοδυναμία καὶ ἡ παγγνωσία

τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουσιν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν λογικῶν ὄντων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ βία· ἡ δὲ πρόγνωσις καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Θεοῦ οὐδόλως κωλύουσι τὸ τοῦ ἀνθρώπου αὐτεξούσιον. Ἡ τοῦ ἀνθρώπου θέλησις λήγουσα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πράξιν, ἡ καὶ ἀποτυγχάνουσα, μένει πάντοτε ἡ θέλησις τοῦ θέλοντος, καίτοι τὸ ἐκούσιον καὶ ἡ ἀποτελεσματικὴ πράξις διαφόρως θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν νεωτέρων σχολῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ δικαίου, λαμβανόμενου ὡς θερμομέτρου τοῦ ἀποτελέσματος, καὶ τῆς προξενθείσης βλάβης κατὰ μείζονα ἢ ἐλάσσονα βαθμὸν τιμωρουμένης. Ἡ ἀναθετικότης καὶ τὸ καταλογιστέον τῆς πράξεως ἐφαρμόζονται δυνάμει τῆς ἐλευθερίας τῆς θελήσεως καὶ τοῦ ἐκουσίου τῆς προαιρέσεως· «Nec si tamen voluntas, nisi voluntas esset, nec aliterius, sed ejus, qui vellet, etsi non posset implere, quod vellet» (α).

Ἡ τάξις τῶν αἰτιῶν δὲν καταστρέφει κατ' οὐδένα τρόπον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὔσιν οὐχὶ αἰτιατῶν, ἀλλὰ πρωτίστην αἰτίαν ἀπασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων Θεοῦ καὶ. Ἡ διδομένη εἰς τὸν Πελάγιον ἀπάντησις εἶναι λογικωτάτη, ἐκτὸς ἐάν μεσολαβήσῃ ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, καθὸ δημιουργοῦ τοῦ παντός καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπομένως τῶν νοερῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ δοτῆρος πρὸς τοῖς ἄλλοις πλεονεκτήμασι καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, ἥτοι τοῦ αὐτεξουσίου. Πλὴν πολλοῦ γε καὶ δεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ Θεὸς αἷτιος τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν τοῦ ἀνθρώπου πράξεων, τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας, καὶ τὸ ἐλαττήριον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὁρμῆς εἰς τόδε ἢ ἐκεῖνο. Ὁ Θεὸς κυβερνᾷ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἄρῃκε τὸν ἀνθρώπον ἐν χειρὶ διαβούλου αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν ἐπέτρεψε καταλλάτλους τινὰς καὶ ἰδίας κινήσεις, οἷον αἰσθῆσιν, κίνησιν καὶ ζῶην τοῖς ζώοις, τοῖς δὲ φυτοῖς τὴν βλάστησιν καὶ ἀνάπτυξιν. Ἡ βάσις τῆς γνώσεως καὶ ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας ὑφίσταται εἰς τὸ ἐξειδικάζον γεγονὸς τοῦ λογικοῦ ὄντος. Ὁ ἄνθρωπος ἀναντιρρήτως

(α) De, civit. Dei.

ἔχει συνειδῆσιν τῆς ιδίας συνειδήσεως, ὁσάκις αἰσθάνεται πῶς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κινεῖται ἀφ' ἐαυτῆς, ἀνεξαρτήτως τῶν μηχανικῶν, φυσικῶν, ἀστρονομικῶν καὶ χημικῶν νόμων, οὐχὶ ἐν ἄλλοις κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σώματος ἐν τῷ διαστήματι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ πῶς ἐπιτελεῖ πνευματικῶς τὰς ἐαυτῆς μεταμορφώσεις καὶ μεταποιήσεις· ὅθεν τὸ θέλγει εἶναι τὸ ἀναπτύσσειν, τὸ τελεῖν ἐνέργειαν, ἣν οὐδεὶς ἀντ' ἄλλου νὰ βάλῃ εἰς πράξιν δύναται. Ἡ θέλησις λοιπὸν εἶναι ἐλευθέρη, καθὼς τῆς ψυχῆς λαμβανούσης παρ' ἐκείνης τὸ ἀνῆκον ταύτῃ, τὸ ἐκρέον ἐξ αὐτῆς· ὅ,τι ἀπονέμεται ἑαυτοῖς, προκύπτει ἐκ ταύτης τῆς εἰδικῆς ἐν ἡμῖν ἐνεργείας, ἐκ τῆς θελήσεως ἡμῶν· οὐδὲν τῷ ὄντι ἕτερον ἐσμέν, εἰ μὴ θέλησις ἐλευθέρη, προσὸν ἰδιαιτάτον τοῦ ἀνθρώπου. Παρατίθεμεν ὁλόκληρα χωρία τοῦ ἱεροῦ Λύγουστίνου, ὑποστηρίζοντα τὸ περὶ οὗ πρόκειται ἀντικείμενον· « Non est autem consequens, ut si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, ejusque præscientia continetur; quoniam et humanæ voluntates humanorum operum causæ sunt (α). — Moveri per se animum sentit, qui sentit in se esse voluntatem. Nam si volumus, non alius de nobis vult. Et iste motus animæ spontaneus est; hoc enim ei tributum est a Deo; qui tamen motus non de loco in locum est, tantum quam corporis (β). — Non voluntate autem volumus, quis vel delirus audeat dicere? (γ). — Velle enim et nolle propriae voluntatis est. — Voluntas est quippe in omnibus, immo omnes nihil aliud quam voluntates sunt » (δ).

Ἡ ἀξιομισθία, ἡ μομφὴ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀποδοτέα εἰς τὴν θέλησιν τοῦ πράξαντος. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν θηϊκῶν θεωριῶν τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου, διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἐλευ-

(α) De civit. Dei.

(β) De civit. Dei.—De lib. arb.

(γ) De gratia et lib. arb.

(δ) De civit. Dei.

θερίας, εἴτε τοῦ αὐτεξουσίου, διασκηδάζεται πᾶσα ἀμφιβολία περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ, ὡς καὶ περὶ θείας χάριτος. Συνεπὶ τῆς ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος εἰς τὰς ἰδέας αὐτοῦ, λέγει ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἔργον ἡμῶν αὐτῶν, τῆς ἐλευθέρως ἡμῶν θελήσεως· «*Quod ergo credimus, nostrum est*». Παρακατιόντες θέλομεν διαλάβει περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ὅπερ κατὰ τῶν Μαγικῶν ἀντιτάττει ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, καὶ περὶ τῆς χάριτος ἐν ἐκτάσει. Νῦν δὲ διασαφηνίζομεν ὅρους τινάς, τὴν πρόγνωση, τὸν προορισμὸν καὶ τὴν χάριν, ὅπως ἄρῳμεν πᾶσαν δυσκολίαν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἐξωπλισμένοι ὄντες ἀρκούντως εἰς τὸ πεδίον τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης μάχης. Ὅθεν λέγομεν ὅτι ἡ πρόγνωση καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι αἷτια οὔτε τῆς σωτηρίας, οὔτε τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀνθρώπου· ἡ πρόγνωση καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Θεοῦ, συγκρινόμενα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διαγινωσκόμενα, προοριζόμενα καὶ προοριζόμενα, εἶναι ἀλάθιστα θεδικώς· ὅθεν οὐχὶ διότι ὁ Θεὸς προέγνω, διὰ τοῦτο ὁ ἀνθρώπος ἐκολάσθη ἢ ἐσώθη· ἀλλὰ διότι ὁ ἀνθρώπος διὰ τὴν κακὴν αὐτοῦ διάθεσιν καὶ γνώμην ἐκλινε καὶ ἤθελε νὰ πράξῃ τὸ κακόν, ὅπερ καὶ ἐκουσίως ἔπραξεν, ἄρα καὶ ἐκολάσθη· τοῦτο προεγίνωσκεν ὁ καρδίας καὶ νεφροῦς ἐτάζων Θεός. Ἐσώθη ὁ ἀνθρώπος, ἐπειδὴ ἔπραξε τὸ ἀγαθόν διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν· τούτου ἕνεκα ὁ Θεὸς προγνοὺς τὴν καλὴν θέλησιν, προώρισε τὴν σωτηρίαν. Προορίζει ὁ Θεός, ἀλλ' οὐδεμίαν βίαν καὶ πειθανάγκην ἐπιφέρει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεως· καθὼ δὲ πανοικτίρμων καὶ φιλόστοργος πάντων πατὴρ καὶ παιδαγωγός, μεταχειρίζεται ἄχρι θανάτου πάντα τὰ μέσα τὰ συντείνοντα πρὸς διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δὲ ἐνστασις, ἡ ἐκ τοῦ κεφ. β'. 13. τῆς πρὸς Φίλιπ. ἐπιστολῆς τοῦ αὐρανοβέμονος Παύλου ἐν τῷ μέσῳ ἀγομένη· «*Ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας*»· ὅπερ ἐρμηνεύεται παραλληλιζόμενον πρὸς ἄλλα χωρία καὶ πρὸς τὸ τοῦ Ματθαίου· «*Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς*» (α). λύεται οὕτω. Βλέπων

(α) Ματθ. ιθ'. 17.

ὁ Θεὸς τὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου κλίσιν, ἥτις θεσθαίως ἀπέ-
 ραντι τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, τῆς αὐτοαγαθότητος τοῦ Θεοῦ, εἶναι μικρά,
 διὰ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ εὐσπλαγγνίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἀποδεχό-
 μενος αὐτὴν ὡς τέλειόν τι, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀταλὴς ὃν διατελεῖ,
 ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ τελειότης αὐτοῦ εἶναι κατὰ τὸν Πραφήτην ὡς ῥά-
 κος ἀποκαθμένης, ἐξαποστέλλει τὴν οὐράνιον αὐτοῦ ἀντίληψιν εἰ-
 τε τὴν χάριν, καὶ διὰ τῆς ἀρωγῆς ταύτης ἰσχυροποιεῖται εἰς τὸ
 ἀγαθὸν ἢ θέλησιν. Τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ Οἰκουμένιος ἐξηγῶν κατὰ τὴν
 τοῦ σοφωτάτου πατριάρχου Φωτίου ἐρμηνείαν, συνάπτει μετὰ τοῦ
 προηγουμένου· « μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κα-
 ν τεργάζεσθε », μήποτε δηλαδή ὑποσκελισθέντες ἐκπέσωσι ταύ-
 τῆς, ἔνεκα πειρασμῶν, ἀπονοίας καὶ ὑπερηφανείας. Συνεχίζει δὲ ὁ
 Οἰκουμένιος· « Ὡστε ὑμᾶς χρὴ μόνον γνώμην εὐλαβῆ προσενεγκεῖν,
 » καὶ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ μετὰ φόβου καὶ τρόμου. Ὅταν γὰρ ἡ
 » τοῦτο, λοιπὸν ὁ Θεὸς καὶ τὸ θέλειν αὐτὸ αὖξει, καὶ τὸ κατερ-
 » γάζεσθαι τὰ ἀγαθὰ ἐνεργήσει. Ἡ, ὅτι διὰ πολλὴν εὐγνωμοσύ-
 » νην ὁ Παῦλος καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν λέγει ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν ἐνεργ-
 » γεῖσθαι, ὡς ὅταν καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ πολλάκις χαρί-
 » σματα καλῇ, οὐκ ἀναιρῶν τὸ αὐτεξούσιον, ἀπαγε! ἀλλὰ σφό-
 » δρα ὦν εὐχάριστος καὶ πάντα ἀνατίθεις τῷ Θεῷ, Ἰνα, καὶ ὑπὲρ
 » ὧν ἡμεῖς κατορθοῦμεν, χάριν ἔχωμεν τῷ Θεῷ ». Ὡστε, τῷ ὄν-
 τι ὁ Θεὸς τελειοῖ καὶ οἰονεῖ μορφοποιεῖ τὴν ἡμετέραν θέλησιν
 καὶ ἐνέργειαν. Παρεξήγησαν δὲ τὸν Παῦλον πολλοὶ φιλοσοφικαὶ
 σχολαί, καὶ ἡ τοῦ Καρτεσίου μάλιστα.

Τί τὸ ἀγαθὸν καὶ τί τὸ κακὸν κατὰ τὸν Αὐγουστίνον; Ἡ Περὶ
 αὐτεξουσίου συγγραφὴ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου διευθύνετο κατὰ
 τῶν Μανιχαίων, ἐξασθενιζόντων τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὑποτασσόν-
 των τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀρχῆς τινος τοῦ κακοῦ, ἰσο-
 δυνάμου τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχῇ. Ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος γνωματεύει
 ὅτι τὸ ὑποτάσσεσθαι τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, τὸ συναρμολογεῖν
 ἑαυτὸν μετὰ τῆς καθόλου τάξεως, τὸ ἐποφθαλμιᾶν πᾶν τι θεῖον,
 ἄγει εἰς τὸ ἑπακρον καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ἡμετέρα
 ἐλευθερία εἰς τὸ ἀγαθὸν συγκεφαλαιοῦται ἀπλούστατα εἰς τὴν
 ὑποταγὴν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν· « Hæc est libertas nostra, cum

» isti subdimar veritati » (α). Ὁ ἱερός Αὐγούστινος εἶχε πρό-
 τερον ἰσχυρὰν ῥοπήν· εἰς τὸν μηχαναῖσμόν, ὃν ὕστερον ἀπεσκορά-
 κισεν, ὡς εἴπομεν προηγουμένως, παριστάνοντα τὸ κακὸν ὡς δύ-
 ναμιν δραστήριον καὶ ἐνεργόν· ὁ Αὐγούστινος συγκατατιθέμενος
 εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν,
 καὶ ἐπιμελετήσας μετὰ προσοχῆς ἐντόνου τὸν Παῦλον, διώρθωσε
 τὸ λάθος αὐτοῦ, πληροφορηθεὶς ὅτι τὸ κακὸν δὲν ἦτο οὐσία τις,
 ὃν τι καθ' ἑαυτὸ, ἀλλ' ἡ φθορὰ φύσεως οὐσιωδῶς ἀγαθῆς· ὅτι
 συνεπεῖα τῆς στερήσεως τοῦ ἀγαθοῦ ὑπῆρξε τὸ κακόν. Ὁ προμη-
 μονευθεὶς Νύσσης Γρηγόριος καὶ πᾶσα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἡ χορεία ἐπρέσβευον οὕτω, καὶ διέδωκαν τοῦτον τὸν γενικὸν
 τύπον τοῦ ὀρίσμου. Ὁ Θεὸς ὁ δοὺς τὸ εἶναι εἰς τὰ αὐτοῦ πλάσματα,
 ἐποίησε πάντα λίαν καλὰ. Τὸ κακὸν ὑφίσταται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν
 λογικῶν κτισμάτων μὴ διατήρησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ παρὰ Θεοῦ
 ἀπονεμηθέντος αὐτοῖς. Αὕτη ἡ ἀπώλεια τοῦ φυσικοῦ ἢ ἐμφύτου
 ἀγαθοῦ εἶναι· ἡ διαφθορὰ τῆς φύσεως, τὸ οὕτω προσαγορευόμενον
 κακόν· οὐχὶ ἔργον, ποίημα, ἀλλὰ χειροτέρευσις, ἐλάττωμα, ἔλ-
 λειμμα τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ· *amissio boni*; ἀποβολὴ τοῦ ἀγαθοῦ·
privatio boni, στερήσις τοῦ ἀγαθοῦ· *mala vero voluntas pri-*
ma, κακὴ τῷ ὄντι ἡ πρώτη θέλησις· *defectus*, ἔλλειψις· *inopia*,
 ἀπορία, ἐνδεια· *corruptio naturæ*, διαφθορὰ φύσεως· πάντες
 οὗτοι οἱ ὅροι, οἷς ἐχρήσατο ὁ Αὐγούστινος, ζωγραφοῦσι ζωηροῖς
 χρώμασι τὸ κακόν. Καθὰ δὲ τὸ σκότος εἶναι ἔλλειψις φωτός,
 εἶναι ἰδέα ἀρνητικὴ, οὕτω καὶ κακὸν εἶναι· ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπαλ-
 λοτρίωσις, ἡ ἀποπλάνησις, τὸ μηδὲν οἶονεῖ τοῦ ἀγαθοῦ. Αἷτιος
 τοῦ ἑαυτοῦ κακοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅστις καὶ ὀρνεῖ διὰ τοῦτο·
 ὁ δὲ Θεὸς εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δώ-
 ρημα τέλειον· ἡ θέλησις ἡμῶν εἶναι ἡ ἀφορμὴ τοῦ κακοῦ· τὸ δὲ
 κακὸν αὐτὸ παράγεται ἐκ τῆς διεστραμμένης θελήσεως, ἥτις ἀπο-
 μακρύνεται ἐκ οὐσας, καὶ ἀποχωρίζεται τῆς πηγῆς πάσης ἀληθείας
 καὶ ἀγαθότητος. Ἰδοὺ τί αὐτολεξεὶ εἶπεν ὁ Αὐγούστινος· « *Mo-*
» tus enim ille aversionis, quod fatemur esse peccatum, quo-

(α) De lib. arb. cap. II. 37.

» niam defectivus motus est, vide, quo pertineat, et ad Deum
» non pertinere ne dubites (α) » καὶ ἄλλαχού· « Ac per hoc
» mala voluntas efficiens est operis mali ». Ἡ τὸ κακὸν δια-
νύουσα εἶναι ἡ θέλησις λοιπόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἡ αἰ-
τία τοῦ κακοῦ, τὸ ποιητικὸν αἷτιον, συμπεραίνει ὁ Αὐγουστίνος
ὅτι τὴν κακὴν θέλησιν ἀποτελεῖ nihil (malæ autem voluntatis
efficiens est nihil), τὸ μηδὲν, οὐχὶ ὁ Θεός, ὡς οἱ ὑπεναντίοι ἐ-
βλασφήμουν.

Ὁ Θεὸς γινώσκει τὸ ἁμάρτημα πρὶν ἢπραχθῇ, ἀλλὰ δὲν
πράττει τοῦτο· ἀποστρέφεται, μισεῖ καὶ ἐδελύττεται αὐτό.
Περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ εἶπομεν ἡμεῖς προηγουμένως (β).
Τὸ δὲ πόρισμα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἐκ τῆς περὶ αὐτεξουσίας
διδασκαλίας εἶναι, ὅτι οἱ μὲν δοῦλοι τῇ ἁμαρτίᾳ εἶναι δοῦλοι
τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων, εἰ καὶ ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἀποφάσεις
καὶ πράξεις αὐτῶν· οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἀναφαίνονται οἱ κυριολεκτι-
κῶς ἐλεύθεροι, καθὼς ἐνεργοῦντες τὸ ἀγαθόν, δι' ὃ εἰς τὴν πρω-
τόγονον κατὰστασιν ἐπλάσθησαν, καὶ ἐξ ἧς ἐξώκειλαν ἐκου-
σίας εἰς τὸ ἡθικὸν αὐτῶν ναυάγιον. « Arbitrium igitur volun-
» tatis tunc est vere liberum, cum vitiis peccatisque non
» servit ». Πίπτων δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἢ τὸ κακόν,
ἀπέχει τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰωνίας καὶ θείας τάξεως· συμφιλιοῦ-
ται μετὰ τῆς κατωτέρας φύσεως, μετὰ τοῦ προσωρινοῦ, ἐπικήρου
καὶ αἰσθητοῦ, καὶ ὑποδουλοῦται εἰς ἐκεῖνο, οὗτινος νὰ δε-
σπόζῃ ὥφειλε· « Vitium enim animæ est quod fecit, et diffi-
» cultas ex vitio poena est, quam patitur, et hoc est totum
» malum » (γ). Ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπώλεσε τὴν ἐνότητα· ὑπέστη
τὰς βικίας ἐφόδους τοῦ κακοῦ, τοῦ μηδενός· τὸ δοῦλον σῶμα
συνώμοσε κατὰ τῆς ψυχῆς· « Nihil est autem esse, quam unum
» esse ». Ἐν ταύτῃ τῇ διαμάχῃ, ἐπικρατούσης τῆς φύσεως ἐπὶ
τοῦ ἀνθρώπου, ἐπέρχεται ὁ σωματικὸς θάνατος, συνέπεια ὦν τοῦ

(α) De civit. Dei. XV. 21.

(β) Δύναται δὲ ὁ βουλούμενος νὰ συμβουλευθῇ περὶ τούτου τὸν Wigger, ἐν
τῇ Δοκιμῇ περὶ Αὐγουστίνου καὶ Πελαγίου.

(γ) De vera relig.

ἀμαρτήματος. Ἴδού τὸ αἵνιγμα τῆς φιλοσοφίας, τὸ ὅποιον διαλύει ἡ ἀποκάλυψις.

Ἀνεγνώσαμεν πολλὰ περὶ Αὐγουστίνου, ἀλλ' ὅπερ ἐνεποίησεν ἡμῖν θαθεῖν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὸ ἀναλυτικὸν τῆς μεθόδου πρὸς λύσιν τοῦ μνημονευθέντος αἵνιγματος, εἶναι τὸ παρατιθέμενον τεμάχιον τοῦ Γερμανοῦ Διριγγέρου, ἐξηγοῦντος τὴν ιδέαν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου προσφυῶς, οὕτως·

« So aber, der Segnungen des Christenthums theilhaftig
 » geworden, nahm er seinen Standpunkt höher über allem
 » Subjectivismus und lehrte: Es gibt eine Wahrheit so ge-
 » wiss, als ein wahrhafter Gott lebt, und es muss eine
 » wahre Erkenntniß der Wahrheit geben so gewiss, als die
 » Vernunft nach Wahrheit und nicht nach Wahrschein-
 » lichkeiten dürstet. Ebenso wenig, als die Glückseligkeit
 » im blossen Streben nach Wahrheit besteht, sondern
 » vielmehr im Besitz der Wahrheit, ist die ethische Befrie-
 » digung des Menschen im blossen Streben nach Tugend,
 » sondern im Besitz und in der Uebung der Tugend zu su-
 » chen: soll der Mensch werden, was seine eigene bessere
 » Natur so gebieterisch verlangt, so muss er der Wahrheit
 » und der Tugend wirklich theilhaftig werden. Da er aber
 » nach beiden nur streben, nicht aber dieselben sich errin-
 » gen und sicher stellen kann, indem er in der Vernunft
 » und Freiheit nur das Vermögen des Wahren und Guten;
 » nicht aber das Wahre und Gute selbst besitzt, so kann
 » er zur Befriedigung und Erfüllung seiner Natur nur
 » durch die Uebernatur gelangen, er kann wahr und gut
 » nur dadurch werden, dass der Wahre und Gute, Gott,
 » ihm die Wahrheit und Güte darbietet. Ohne göttliche
 » Offenbarung demnach, welche wesentlich Darbietung
 » der göttlichen Wahrheit und Güte (Gnade) ist, kann eine
 » Befriedigung und Erfüllung des Menschen nicht gedacht
 » werden; wohl aber ist diese möglich durch die Offen-
 » barung, denn der Mensch hat eine Vernunft, um die

» Wahrheit zu vernehmen, und einen freien Willen, um
» sich der gutmachenden Gnade zu erschliessen ».

(*Ακολουθεῖ.*)

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ ΑΝΑΣΤΡΟΦΗΣ.

« Ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε ».

Πέτρ. Δ'. 4. 15.

Ὁ ἐμβριθὲς συγγραφεὺς τῆς *Περὶ μιμήσεως Χριστοῦ* πραγματείας λέγει· Φεύγετε, ὅσον τὸ δυνατόν, τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνδιατριβήν· πολλάκις ἤθελον ἐπιθυμήσει νὰ σιωπήσω καὶ μηδόλως νὰ εὐρεθῶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἀπέφευγον, ὡσάκις ἐδύναντο, τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴν, καὶ προὔτιμων νὰ ζῶσιν ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπὲρ μόνου τοῦ Θεοῦ. Ὅσάκις εὐρέθην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀπεχώρησα ἐξ αὐτῶν ὀλιγώτερον ἄνθρωπος· τὸ αὐτὸ δὲ πάσχω, καὶ ὅταν ἀδολεσχῶ ἐπὶ πολὺν χρόνον. Εὐκολώτερον εἶναι νὰ σιωπήσῃ τις, ἢ λαλῶν νὰ μὴ ἀμάρτη· εὐκολώτερον νὰ μείνῃ τις ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ κεκρυμμένος, ἢ περιερχόμενος ἔξω νὰ προφυλαχθῇ ἀρκούντως.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι καὶ εὐκολον εἰς τὸν ἱερέα νὰ μένῃ ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς ὁ μοναχός· διότι οὗτος μὲν ζῇ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ· ἐκεῖνος δὲ, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· καὶ αὕτη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀποστολικοῦ βίου καὶ τοῦ μοναστικοῦ, ὅτι οὗτος μὲν κρύπτεται ἐν ἀσφαλείᾳ ὡς ἐν φρουρίῳ, ἐκεῖνος δὲ εἶναι ἐκτεθειμένος ὡς ἐν ὑπαίθρῳ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀγνοῶσιν οἱ ἱερεῖς πῶς ὀφείλουσι νὰ διάγωσιν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ὄντες ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιδας καὶ διστραμμένης (α), ἵνα μὴ κατακριθῶσι μετὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα μείνωσιν ἅγιοι ἐν πάσῃ αὐτῶν ἀναστροφῇ. Ὅθεν

(α) Πρὸς Φιλιππ. 6'. 15.

(ΕΥΛΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ'.)

Α'. Ἐστῶσαν καλοῦσθαι πρὸς πάντας· ἀλλὰ δὲν ἀρμόζει καὶ νὰ γίνωνται πρὸς πάντας οἰκεῖοι. Αἰρετικὸν ἀνθρώπων μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ (α), λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· καὶ τὰς δὲ θεβήλους κετοφωρίας περιτάσσῃ ἐπὶ πλείον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γὰρ γραῖνα κομὴν ἔχει (β). Λέγει δὲ προσέτι· Ἐὰν τις, ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοιδορός, ἢ μέθυσος, ἢ ἄρπαξ· τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθελὶν (γ). Ὁ ἀπίστος πλίσσῃ, μοιωνθήσεται, καὶ ὁ κοιωνὼν ὑπερηγῶν, ὁμοιωθήσεται αὐτῷ (δ). Ὅτι, μὴ σε πλανήσωσιν ἄνδρες ἀσεβεῖς, μηδὲ βουληθῆς· ἐὰν παρακαλέσωσί σε, λέγοντες· ἔλθε μετ' ἡμῶν, κοινωνήσωμεν αἵματος... , μὴ πορευθῆς ἐν ὁδῷ μετ' αὐτῶν, ἐκκλίνον δὲ τὸν πόδα σου ἐκ τῶν τρίβων αὐτῶν (ε). Φεύγετε τὰς ὑπόπτους καὶ ἐπικινδύνους φιλίας· φεύγετε τοὺς φαύλους ἀνθρώπους, οἵτινες εἶναι ἡ λύμη τῆς κοινωνίας· ἐὰν μὴ διαφθέρωσιν (ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι θαυμαστὸν), ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἁμαρτοῖσιν ἡμῶν τὴν ὑπόληψιν. Ἐκαστος κρίνεται ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, καθὼς ὁ κυνηγὸς ἐκ τῶν κυνῶν αὐτοῦ γινώσκεται.

Ἐν μέσῳ γυναικῶν μὴ συνέδρευε· ἀπὸ γὰρ ἱματίων ἐκπορεύεται σῆς, καὶ ἀπὸ γυναικὸς πορνεία γυναικὸς (ς). Πᾶς ἱερεὺς, ὅστις ἂν διατρέψῃ μόνος μετὰ γυναικὸς μόνῃς, πλὴν εἰ μὴ πρὸς στιγμὴν καὶ ἐν τόπῳ, ὅπου δύναται νὰ ᾔῃ ὁρατός, δὲν θέλει διαφύγει τὴν ὑπόνοιαν, οὐδὲ τὸ σκάνδαλον. Ὁ ἱερεὺς Λυγουστίνος ἀπέφευγε τὴν μετὰ τῶν γυναικῶν ἀναστροφὴν, καὶ αὐτῆς τῆς ἀδελφῆς καὶ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ, λέγων· καὶ ἂν αἱ γυναῖκες αὗται, ὡς ἐμοὶ συγγενεῖς, μὴ τυγχάνουσιν οὐσαὶ ὑποπτοί, ἀλλ' αἱ ἐρχόμεναι εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῶν δύνανται νὰ διεγείρωσιν ὑπονοίας. Διὰ τοῦτο, εἰ φρόνιμοί ἐστε, ἀκούσατε τὴν ἐξῆς συμ-

(α) Πρὸς Τίτ. γ'. 10.

(β) Πρὸς Τιμόθ. Β'. σ'. 16. 17.

(γ) Πρὸς Κορινθ. Α'. ι. 11.

(δ) Σοφ. Σειρ. ιγ'. 1.

(ε) Παροιμ. α. 10. 11. 15.

(ς) Σοφ. Σειρ. μδ'. 12. 13.

Βουλὴν· Μὴ ἐξοικειοῦσθε ποτὲ πρὸς γυναῖκας, ἀλλὰ συνιστάτε καθόλου τῷ Θεῷ τὰς χρῆστας.

Σπανίως ἀναστρέφεσθε μετὰ νεωτέρων καὶ ξένων· ἔχετε δὲ κοινωνίαν πρὸς ἀνθρώπους ταπεινοὺς καὶ ἀπλοῦς, πρὸς εὐσεβεῖς καὶ χρηστοὺς, οἵτινες δύνανται νὰ βοηθήσωσιν ὑμῖν διὰ τῶν συμβουλῶν, νὰ οἰκοδομήσωσι διὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ νὰ παροτρύνωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν διὰ λόγων ἀγίων. Ἐκφεύγετε τοὺς ἄλλους, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐκφεύγωσιν ὑμᾶς· μηδεμίαν ποτὲ πρὸς αὐτοὺς οἰκειότητα μηδὲ φιλίαν ποιεῖσθε, ἀλλ' ἔχετε μόνον σχέσιν τινὰ ἐξευγενισμένου ἀνθρώπου, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ φιλοφροσύνη, ἡ ἡ ἀνάγκη.

Β'. Πᾶς λόγος ὑμῶν πρέπει νὰ ἀποπνέῃ τιμιότητα καὶ εὐσεβειαν· ἂν δ' ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀπάτης τύχητέ ποτε μὴ ὄντες ἀληθεῖς ἐν τοῖς λόγοις, τοῦλάχιστον ἔστε ἀληθεῖς ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ προθέσει. Φυλάττεσθε ἀπὸ τοῦ υποφέρειν καὶ μίαν μόνον κακίαν ἢ ἀναιδίᾳ λέξιν, δυναμένην νὰ φθείρῃ τὰ χρῆστά ἢ θῇ ἐνθυμείσθε τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ἐπάγγελμα ὑμῶν, καὶ, ἱεροῦ ζήλου ἔμπλεοι, ἐλέγγετε μάλλον τὸν ἔνοχον σφόδρα· διότι ὁ σιωπῶν κρίνεται ὡς συνευδοκῶν, καὶ οὐ μόνον οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἀξίως θανάτου εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες (α).

Ἐάν τις ἐπὶ παρουσίᾳ ὑμῶν δυσφημῇ ἄλλον, μὴ κοινωνεῖτε τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ εἰ μὲν ἐκεῖνος εἶναι ἀνώτερος, ἐπανορθώσατε τὸν ἔνοχον σοβαρῶς· εἰ δὲ κατώτερος, ἐπιτάξατε σιωπὴν· εἰ δ' ἴσος, τρέψατε ἐπιτηδεῖως τὸν λόγον ἀλλαχόσε, ἢ, ὑπὸ πνεύματος ἀγάπης φερόμενοι, ἀναδέξασθε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀπόντος, καὶ ἀποδείξατε ὅτι εἶναι ἐπαίνου ἀξίος διὰ πολλὰς ἀρετάς· ἢ, τέλος, δείξατε μετὰ πραότητος ὅτι βαρέως φέρετε ἀκούοντες ταῦτα ἀποχωρήσατε, εἰ δυνατόν, εὐλογόν τινα αἰτίαν προβαλλόμενοι.

Παράδοξον πρᾶγμα· οὐδεὶς ὑποφέρει νὰ ἀκούῃ τὸν βασιλέα αὐτοῦ ὑβρίζοντον· καὶ ὁ λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ θέλει ὑποφέρειν ἀταράχως ὑβριν εἰς τὸν Θεὸν αὐτοῦ γινομένην! Παράδοξον νὰ βλέπωμεν πῶς ὁ μὲν ζευγηλάτης γινώσκει νὰ λαλήῃ περὶ τῶν

(α) Πρὸς Ῥωμ. ζ. 32.

ἀροτῆρων αὐτοῦ βοῶν, καὶ, καθόλου εἰπεῖν, οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου περὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου· ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ δὲν γινώσκει, ἢ δὲν θέλει νὰ λαλῇ περὶ Θεοῦ! Ὁ λειτουργὸς τοῦ θυσιαστηρίου πρέπει νὰ ᾔσκει ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, περὶ οὗ λέγει τὸ Εὐαγγέλιον *ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ* (α). Πρέπει οὐχὶ νὰ λαμβάνη, ἀλλὰ μάλλον αὐτὸς νὰ δίδῃ ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῇ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὁμιλίας, καὶ νὰ συνδιαλέγεται μετὰ πάντων οὕτως, ὥστε μηδεὶς νὰ ἀποχωρῇ ἐξ αὐτοῦ μὴ γενόμενος θελτίων ἑαυτοῦ.

Γ'. Περὶ τῶν θείων καὶ περὶ πάντων τῶν πραγμάτων, τῶν δυναμένων νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ στηρίξωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν, λαλείτωσαν οἱ ἱερεῖς πάντοτε πολλὰ· περὶ παντὸς δὲ ἄλλου πράγματος ὀλίγοι ἔστωσαν οἱ λόγοι αὐτῶν, ἐνθυμουμένων τὰ θεῖα ταῦτα τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου ῥήματα· *Εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ...* Ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ. Ἰδοὺ, ὀλίγον πῦρ ἡλικὴν ὕλην ἀνάπτει· καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γενένης... Τὴν γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακὸν· μεστὴ τοῦ θανατηφόρου (β).

Ἡ ἀδολεσχία περιλαμβάνει πολλὰ ἐλαττώματα, οὔτε διόλου μικρὰ, ἀλλὰ μάλιστα καὶ δυσάρεστα μὲν εἰς τοὺς ἀκούοντας, βλαβερὰ δὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀδολεσχοῦντας· ὅποια εἶναι ἡ κοῦφόνοια, ἡ ἀπερισκεψία, ἡ ματαιοφροσύνη, ἡ προπέτεια. Ὁ ἀδόλεσχος παραβιάζει τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν καλὴν ὑπόληψιν· δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τοὺς μύθους καὶ τὸ ψεῦδος· ἀποκαλύπτει τὰ μυστικά· σπείρει μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν τὴν διχόνοιαν· λέγει ἀναμῖξ καὶ καθεξῆς οὐχὶ μόνον εἴτι ἀργὸν καὶ ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἄτοπον, καὶ γελοῖον, καὶ βω-

(α) Λουκ. δ'. 32.

(β) Ἰακ. γ'. 2, 5, 6, 8.

μολόχον, καὶ ἄγροικον, καὶ ἀπρεπές, καὶ αἰσχρὸν, καὶ ἀθέμιτον, ἀντιβαῖνον πρὸς τὴν γνῶσιν, τὴν πίστιν, τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὰ χρηστὰ ἦθ' ἀναμινγνύει πάντα, καὶ ὁμιλεῖ περὶ πάντων διασκεδάζει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὰς αἰσθήσεις, φθείρει καὶ καταστρέφει τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο καὶ τὶς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας παραινεῖ τοὺς ἱερεῖς νὰ ἐξετάζωσιν ὅσα πρέπει γὰρ λέγωσιν· Ἐξετάζετε, λέγει, τὴν ἐσωτερικὴν ἀλήθειαν, καὶ φανεροῦτε αὐτὴν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ὑμῶν. Ἔστε συνετοί, λέγει ἄλλος, καὶ φειδωλοὶ περὶ τοὺς λόγους, ὥς ὁ φιλάργυρος οἰκονομεῖ τὰ χρήματα αὐτοῦ· ἔχετε φρόνησιν, καὶ φεύγετε τὸν ἄνωφελῆ καὶ ἄχρηστον ἄνθρωπον, τὸν κοῦφον, τὸν ἀστείον καὶ γελοιαστὴν καὶ ἐπικλίνδυνον, ὅστις εὐρίσκεται πάντοτε ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς πλατείαις πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς τε γλωσσολογίας αὐτοῦ καὶ τοῦ φιλογελοίου· ὅστις οὐχὶ μόνον αὐτὸς δὲν ἐνασχολεῖται εἰς τὰς ἰδίαις αὐτοῦ ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους δὲν ἀρίνει νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τὰς ἑαυτῶν.

Δ'. Ἄλλ' ἐν τούτοις οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν λέγουσιν ὅτι οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ ᾔναι σκυθρωποὶ, αὐστηροί, δύσκολοι, ἀπρόσιτοι καὶ κεκρυμμένοι· τοῦναντίον θέλουσι νὰ ᾔναι ἱεροὶ, πράξεις, εὐπροσήγοροι, εὐλικρινεῖς, πλήρεις ἀγαθότητος καὶ ἐπιεικειάς, ἵνα μηδεὶς ἀποχωρῇ ἐξ αὐτῶν κατηφές καὶ τεθλιμμένος, ἀλλ' ἐν φαιδρότητι καὶ χαρᾷ· Ὁ σοφὸς ἐν λόγῳ ἑαυτὸν προσφιλεῖ ποιήσει (α). Ὅθεν καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ μάχιστα ὁ κληρικὸς, εἴτε ἵνα μὴ ἀπομακρύνῃ τοὺς λαϊκοὺς δι' ἀρετῆς τινος παρὰ πολὺ αὐστηρᾶς φαινομένης, εἴτε ἵνα προσελκύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν Θεὸν δι' ἁγιότητος εὐπροσίτου καὶ φιλανθρώπου. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο χρειάζεται οὐχὶ μόνον μεγάλῃς ἐπιτηδειότητος, ἀλλὰ καὶ ὑπομονῆς καὶ αὐταπαρνήσεως, ἵνα μὴ δοθῇ εἰς τινα ἢ ἐλαχίστη θλίψεως ἀφορμὴ· πρέπει νὰ γείνη τις τὰ πάντα ταῖς παῖσιν, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

Καὶ κατὰ πρῶτον ὀφείλουσιν οἱ ἱερεῖς νὰ ρυθμίζωσι τὴν τοῦ βίου αὐτῶν πολιτείαν μᾶλλον κατὰ τοὺς ἄλλους, ἢ καθ' ἑαυτούς·

(α) Σοφ. Σειρ. κ'. 13.

νὰ προσαρμόζωσι τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παροῦσαν τούτων κατάστασιν, κλαίοντες μετὰ κλαίωντων καὶ γελῶντες μετὰ γελώντων. — 6'') Ἐχέτωσαν οἱ ἱερεῖς τὸ αὐτὸ πάντοτε ἱλαρὸν καὶ γαλήνιον πρόσωπον, ἵνα μή τις νομίζῃ ὅτι δεικνύουσι καταφρόνησιν, ἢ ὀλιγοψύχον, ἢ δὲν ἔχουσι τὴν πρέπουσαν ἀγάπην· δὲν πρέπει νὰ ἦναι ποτὲ μὲν φαιδροί, ποτὲ δὲ σκυθρωποί· δὲν πρέπει νὰ φαίνονται ποτὲ μὲν φίλοι, ποτὲ δ' ἐχθροί· καὶ ἐάν τι μὴ χωρῇ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, δὲν πρέπει νὰ γίνωνται οἱ ἄλλοι τῆς δυσθυμίας αὐτῶν κοινωνοί. — 7'') Ἄς ὑποφέρωσι τὰ ἐλαττώματα καὶ τὸ ἄγροικον τῶν ἀνθρώπων, ὅταν μὴ δύνωνται νὰ διορθώσωσιν αὐτά· ἄς μὴ ἦναι πολὺ αὐστηροὶ καὶ ἀδυσώπητοι, καὶ μὴ ἐπιτιμῶσι πικρῶς τοὺς ἄλλους διὰ τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν· ἄς μὴ ἐπαινῶσι τὰ καλὰ τὰ ἑαυτῶν μᾶλλον, ἢ τὰ ἄλλότρια· ἄς μὴ ἐλέγχωσι τοὺς ὑποτεταγμένους αὐτοῖς σκληρῶς καὶ ἀποτόμως, ἄνευ τινὸς ἀνάγκης, μηδέποτε δὲ μετὰ περιφρονήσεως· ἄς μὴ γίνωνται δηκτικοὶ μήτε πρὸς τοὺς παρόντας, μήτε πρὸς τοὺς ἀπόντας, ἀλλ' ἄς μεταχειρίζωνται ὅπως δῆποτε ἄλλας ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτῶν. — 8'') Ἴν' ἀπέχωνται πάσης λογομαχίας, ἄς συγκατανεύωσιν εὐκόλως νὰ συμφωνήσωσι πρὸς τὸν ἀντιλέγοντα, καὶ ἄς ὑπομένωσιν ἀσμένως τὴν ἥτταν ἐν ταῖς φιλονεικίαις, ὅσάκις πρόκειται περὶ πραγμάτων ἀσημάντων καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίων. Ὁ Ἀπόστολος θέλει ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῶμεν καὶ εἰρηνεύωμεν· καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ἡμῶν (α). Ὅστις γινώσκει νὰ ἀποφεύγῃ τὰς λογομαχίας, ἐξ ὧν γεννῶνται αἱ διαιρέσεις καὶ διχόνοιαί, θέλει ἀποφύγει πολλὰς ἁμαρτίας. — 9'') Ἐστωσαν ὑπηρετικοὶ καὶ πρόθυμοι εἰς τὸ παρέχειν βοήθειαν.

Ε'. Ἄλλ' ἄς προσέχωσι μὴ διὰ τὴν πολλὴν οἰκειότητα καταφρονῶνται, μηδὲ διὰ τὴν πολλὴν εὐγένειαν καὶ ἡμερότητα γίνονται ὀχληροί. Ἡ γλυκύτης αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἦναι ὑπερβολικὴ, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἐπισπῶνται τὴν καταφρόνησιν· τὸ εὐ-

(α) Πρὸς Κορινθ. Β', γ'. 11.

προσῆγορον καὶ γαλήνιον αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ μεταπίπτῃ εἰς ἀναίδειαν καὶ ἀκολασίαν. Οὐδέποτε ἐμβριθεῖά τις καὶ ἡ μετριότης καὶ κοσμιότης πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ τῆς ἀναστrophῆς αὐτῶν. Ἐνδεδυμένοι ὄντες τὸ κληρικὸν ἔνδυμα, ἃς ἀπεκδυθῶσι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ ἃς ἀρῇσιν τοὺς ἀστεϊσμούς, τοὺς χαριεντισμούς, καταργοῦντες τὰ τοῦ νηπίου, ὡς λέγει ὁ θεὸς Παῦλος (α): ἃς σχηματίζωσι τὸ πρόσωπον, ὡς ἀρμόζει εἰς ἱερέα· τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς ἔστωσαν σοβαρά, σεμνὰ, κόσμια, μηδὲν ἀτημέλητον, μηδὲν σκαῖον, μηδὲν ἄγροικον, μηδὲν ἄγριον, ἵνα καὶ ἡ διαγωγή αὐτῶν καὶ ἡ οὐκία ἐμπνέωσι τὸ σέβας. Ἄς προσέχωσι μὴ αἱ ἀνόητοι αὐτῶν κραυγαί, οἱ ἄμετροι γέλωτες, τὰ πτεροκοπήματα, τὰ πηδήματα, τὰ κωμικὰ σχήματα δίδωσιν εἰς τινὰς ἀφορμὴν νὰ καταφρονῶσιν αὐτῶν τῆς νεότητος. Ἄς ἐγκαταλείψωσι πάντα, ὅσα εἶναι τοῦ νηπίου, τοὺς ἀστεϊσμούς, τὰς παιδιὰς, τὰς διασκεδάσεις· ἅτινα οὔτε ἀρμόζουσι, καὶ ἀντίκεινται εἰς τὴν εὐσέβειαν. Οἱ κανόνες ἀπαγορεύουσι τὰ παιγνίδια, ὡς ἀντιβαίνοντα εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ κοσμιότητα. Τίς δὲν ἤθελε γελάσει, τίς δὲν ἤθελε καταφρονήσει τοῦ νέου ἐκείνου κληρικοῦ, ὅστις καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, καὶ κατὰ τὴν ἔνδυμασίαν, καὶ κατ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ἐξωτερικὸν δὲν πνέει, εἰ μὴ τὰ τοῦ κόσμου; Ἀκούσατε τί παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος εἰς τοὺς λαϊκοὺς, πολλῶ δὲ μᾶλλον εἰς τοὺς κληρικούς· Τὸ ἐπιεικὲς ἡμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις· ὁ Κύριος ἐγγύς (β). Ἀλλὰ πανταχοῦ εἶναι ὁ Κύριος ἐγγύς· ἄρα πανταχοῦ πρέπει νὰ φυλάττῃ τις τὴν ἐπιεικειαν καὶ μετριότητα· πανταχοῦ πρέπει νὰ χαλιναγωγῇ τις τὴν γλῶσσαν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δειπνοῖς καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῶν πνευματικῶν διαχύσεων, ὅτε δύσκολον εἶναι νὰ φυλάξῃ τις ὀρθόν τι μέτρον, καὶ ἔτι δυσκολώτερον νὰ ὀρίσῃ αὐτό.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀνάγκη νὰ τηρῶμεν καὶ ὅ,τι λέγει ὁ ἱερεὺς Ἀμβρόσιος· ὁ φρόνιμος σκέπτεται πρὶν λαλήσῃ· σκέπτεται περὶ

(α) Πρὸς Κορινθ. Α'. γ'. 11.

(β) Πρὸς Φιλιππ. β'. 8.

τίνος μέλλει νὰ λαλήσῃ, πρὸς τίνα μέλλει νὰ λαλήσῃ, ἐν τίνι τόπῳ, ἐν τίνι χρόνῳ. Πρὶν ἐπιχειρήσῃτε σπουδαίαν τινὰ ὑπόθεσιν, πρὸ πάντων ὁσάκις πρόκειται περὶ τῆς σωτηρίας, ἐπικαλεῖσθε τὸν φύλακα ὑμῶν ἄγγελον, καὶ προμελετᾶτε ὅ,τι μέλλετε νὰ λαλήσῃτε, καὶ πῶς, καὶ ποῦ, καὶ πότε. Ἡ εὐνοϊκὴ περιστάσις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν καλὴν τῆς υποθέσεως ἔκβασιν· καὶ τὰν ἀπάλιν, ἐάν τις ἐπιχειρῇ τι ἐν ἐναντίᾳ περιστάσει, δύναται τοῦτο νὰ βιάσῃ τὰ μέγιστα. Ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλεται εὐκόλως, καὶ πολλάκις εὐρίσκεται πολὺ διάφορος ἑαυτοῦ· συγκατανεύει ἢ ἀρνεῖται, κατὰ τὰς περιστάσεις.

Ἄλλ' ὑπάρχουσι χρόνοι καὶ τόποι, ἐν οἷς ἡ ὁμιλία δὲν ἐπιτρέπεται, πλὴν εἰ μὴ ἐν μεγάλῃ ἀνάγκῃ· ὅταν καὶ ὅπου ἀνθρώπων ὁμήγυρις ἐτοιμάζεται ἢ νὰ προσευχῇ, ἢ νὰ ἀναγνώσῃ, ἢ νὰ μελετήσῃ, ἢ νὰ συνδιαλεχθῇ, καὶ, καθόλου, ἐν πάσῃ κοινότητι, ὅπου ὑπάρχει τάξις καὶ κανὼν· ἡ σιωπὴ τότε τοιοῦτοτρόπως συνιστᾶται, ὥστε, ἐάν ὁ χρόνος ἢ ὁ τόπος μὴ ᾖναι προσήκων, ἐάν ὁμιλῇς καὶ ἐν καιρῷ τῷ ὀρισμένῳ, ἀλλ' ἐν τόπῳ, ὅπου δὲν ἐπιτρέπεται, ἢ ἔξω τοῦ τόπου, ὅπου ἐπιτρέπεται, γίνεσθαι παραβάτης τῆς τάξεως καὶ ἄξιος ποινῆς.

Ἐπανερχόμεθα εἰς ὅ,τι ἐλέγομεν ἐν ἀρχῇ· εὐκολώτερον εἶναι τὸ σιωπᾶν διόλου, ἢ τὸ μὴ ὑπερβαίνειν τὰ ὅρια τῆς σιωπῆς. *Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραύτητι σοφίας* (α). Ἰνα, ἐάν τις μὴ πιστεύσῃ εἰς τοὺς λόγους, ἐπιστρέψῃ οὐχὶ διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων, θεωρῶν μετὰ θαυμασμοῦ τὴν ἁγίαν ὑμῶν ἀναστροφὴν καὶ διαγωγὴν.

Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν· οἱ ἱερεῖς ἀς μὴ σπεύδωσι νὰ ἀναμιγνύωνται μετὰ τοῦ κόσμου, εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ἵνα κερδήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐάν θέλωσι νὰ ἐγκαρτερήσωσιν εἰς τὸ ἀγαθόν, ὅπερ προτίθενται διὰ τοῦ ἱερατικοῦ βίου, ἀνάγκη νὰ μένωσιν εἰσέτι μόνοι, καὶ ἡ ἀναστροφή αὐτῶν νὰ ᾖναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἕως ἄν ἀρχίσωσι κατ' ὀλίγον νὰ αἰσθάνωνται δυνάμεις πρὸς τὸν προκειμένον αὐτοῖς ἀγῶνα. Κατὰ τοῦτον τὸν

(α) 1ακ. γ', 13.

τρόπον θέλουσιν ἐξασφαλίσαι τὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ ἐπιμονὴν, ἀκολουθοῦντες τὰς ἐξῆς τρεῖς συμβουλὰς τοῦ σοφοῦ Σειράχ.

Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν (α). Ἐπειδὴ τὸ μὲν πνεῦμα προθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Σωτῆρος (β), προπετομάσατε τὴν ψυχὴν ὑμῶν εἰς τοὺς πειρασμοὺς, καὶ στηρίχθητε ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν πρόθεσιν ὑμῶν. Μὴ συχνάζετε εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ συναθροίσεις, εἰ μὴ μετὰ φόβου καὶ προφυλάξεως· διότι αἱ δυνάμεις τοῦ σκότους, ὁ κόσμος καὶ ἡ σὰρξ μετὰ τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῆς παρασκευάζονται καὶ πάλιν νὰ κηρύξωσι καθ' ὑμῶν βίαιον πόλεμον.

Κολλήθητι αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῆς, ἵνα ἀνέξηθῃς ἐπ' ἐσχάτων σου (γ). Ἴδού ἡ δευτέρα συμβουλὴ τοῦ Σοφοῦ, ἣς τις θέλει νὰ ἔχῃτε πᾶσαν ὑμῶν τὴν πεποιθῆσιν εἰς τὸν Θεόν, προσκεκολλημένοι ὄντες εἰς μόνον αὐτόν, καὶ μὴ ἀπομακρυνόμενοι αὐτοῦ· διότι αὐτὸς μόνος εἶναι δυνατὸς νὰ διασώσῃ τὴν καλὴν ὑμῶν πρόθεσιν ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων κινδύνων καὶ πειρασμῶν ὅθεν αὐτοῦ τὴν ἰσχυρὰν ἀντίληψιν καὶ τῶν αὐτῷ εὐαρεστησάντων ἀγίων τὰς ὑπὲρ ὑμῶν πρεσβείας ἀδιαλείπτως ἐπικαλεῖσθε. Ἐάν δὲ καὶ οὕτω συμβῇ νὰ πέσητε, μὴ ἀθυμῆτε καὶ μὴ ἀπελπίζησθε· ἐγείρεσθε δὲ μᾶλλον μετὰ θάρρους, ἀγωνίζεσθε καὶ θερμότερον προσεύχεσθε.

Εὐθυγορ τὰς ὁδοὺς σου, καὶ ἔλπισον ἐπ' αὐτόν (δ). Αὕτη εἶναι ἡ τρίτη τοῦ Σοφοῦ συμβουλὴ, ὑφισταμένη ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν ὑμῶν ὀφείλετε νὰ ἀκολουθῆτε καλὴν τινὰ τάξιν, καὶ νὰ ἔχῃτε τὰς ἐλπίδας ὑμῶν εἰς τὸν Θεόν. Οἱ φοβούμενοι Κύριον πιστεύσατε αὐτῷ, καὶ οὐ μὴ πταίῃ ὁ ἥμισθος ὑμῶν (ε). Ἀμήν.

(α) Σοφ. Σειρ. β'. 1.

(β) Ματθ. κς'. 41.

(γ) Σοφ. Σειρ. β'. 3.

(δ) Αὐτῷ, β'.

(ε) Αὐτῷ, β'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ (α).

Ὁ Φώτιος, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καθάρσει αὐτοῦ, διέτριβεν ἐξόριστος καὶ ἐγκλειστος ἐν Σκέπῃ τῷ μοναστηρίῳ, ὡς εἵπομεν, στερούμενος οὐχὶ μόνον τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιῶν, ἀλλὰ, κατὰ βασιλικὴν προσταγὴν, καὶ παντὸς βιβλίου. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος μεταβαλὼν τὸ δυσμενὲς πρὸς τὸν ἄνδρα φρόνημα, ἠλευθέρωσεν αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἀνατροφὴν καὶ διδασκαλίαν τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου· καὶ λέγεται ὅτι ὁ Φώτιος ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Ἰγνατίου εἶχε μείζονα, ἢ οὗτος, δύναμιν ἐπὶ τὰ πράγματα τὰ ἐκκλησιαστικά. Ὅθεν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου (878) ἀνυψώθη παμφηρεὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν πατριαρχίαν, καὶ ἔγραψαν περὶ τούτου, πέμψαντες πρέσβεις εἰς Ῥώμην, καὶ αὐτὸς ὁ Φώτιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος. Ἀποκρίνεται δὲ ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ ἡ διὰ γραμμάτων φιλορρονητικῶν μὲν καὶ περιποιητικῶν λίαν, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς διαδηλούντων ὅτι αὐτὸς, μόνον πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας ἀποβλέπων, στέργει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον πατριάρχην, ἐὰν αἰτήσῃ ἐνώπιον συνόδου συγγνώμην, ὡς ἀνελθὼν εἰς τὴν πατριαρχίαν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου· ἅμα δὲ προτείνει καὶ συνθήκην, ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ ἐπιτρέπηται εἰς λαϊκὸν νὰ προχειρίζηται ἀμέσως πατριάρχης, καὶ ὁ Φώτιος μὴ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας (β).

(α) Ὁρμ. Ἔτους Δ'. Ἀριθμ. 8. σελ. 368—374.

(β) Joannis VIII. Epist. 201. ad Photium. « Quod dicitur autem, s. » Constantinopolitanam ecclesiam in te convenire, teque privatam sedem » recipere, . . . de adunatione omnium Deo gratias agimus . . . Verum su- » per receptione privatæ sedis nos debuimus ante consuli. Tamen quia, o- » beunte fratre et cœpiscopo nostro Ignatio, te Constantinopolitano throno » præsidere audivimus: tantum ut pax augeatur, et iurgia cessent, multi- » modas Deo gratias agimus. . . Et cum non sit reprehensibilis erga cor- » rectum quantacunque misratio, si satisfaciens coram synodo miserationi-

Ἐν ἔτει 879 σύνοδος συγκροτεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ πάσης τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας (διὸ καὶ ὀρθοὴ οἰκουμένη καλεῖται παρὰ τισιν), ἐν ἣ ὁ Φώτιος ἐπικυροῦται κανονικὸς καὶ νομιμώτατος πατριάρχης. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ νοεμβρίου μηνὸς τοῦ ἔτους 879 καὶ μέχρι τοῦ 880 διαρκέσασα, συνῆλθεν εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας κατὰ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν κατηχομένων, παρευρεθέντων ἐν αὐτῇ ἐπισκόπων 383, καὶ παρόντων τῶν τοῦ πάπα τοποτηρητῶν, Παύλου ἐπισκόπου Ἀγκῶνος, Εὐγενίου ἐπισκόπου Ὀστίου, καὶ Πέτρου πρεσβυτέρου τοῦ καρδινάλιου, ὅστις ἐκόμισε πρὸς τὸν Φώτιον δῶρα παρὰ τοῦ πάπα, ὠμοφόριον, καὶ στιχάριον, καὶ φαιλόνην, καὶ σανδάλια. Πράξεις δὲ τῆς συνόδου ἔγειναν ἑπτὰ.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πράξει, προεδρεύοντος τοῦ Φωτίου, προσφέρουσιν οἱ παπικοὶ πρέσβεις τὰ ἱερὰ ἄμφια, ἅτινα μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ εὐλαβείας ἀποδέχεται ὁ πατριάρχης· ἔπειτα Ἰωάννης, ὁ Ἡρακλείας ἐπίσκοπος, ὁμιλεῖ καὶ λέγει ὅτι πάντων τῶν πρότερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενομένων σκανδάλων αἴτιος ἦτο ὁ πάπας Νικόλαος καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανός· ἐπαινεῖ δὲ τὸν νῦν πάπαν Ἰωάννην, καὶ ἱστορεῖ ὅσας ὁ Φώτιος ὑπέμεινεν ἀδικίας.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ (γενομένη τῇ ζ' νοεμβρίου) ἀναγινώσκονται αἱ πρὸς τε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φώτιον καὶ τὸν κληρὸν ἐπιστολαὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, ὅπως ἐγκωμιαστικαί· ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, Μιχαὴλ Ἀλεξανδρείας, Θεοδοσίου Ἀντιοχείας, καὶ Θεοδοσίου Ἱεροσολύμων, δι' ὧν οὗτοι κατέκρινον ἀναθεματίζοντες τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου γενομένην σύνοδον ἐπὶ Ἀδριανῷ. Τότε παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον τῶν τοποτη-

» diam secundum consuetudinem postulaveris, ac si evidenti correctione
» utaris, et peritiae non obliviscens nullius clamina moliaris, ... et si ...
» omnes uno voto ... in tua restitutione convenerint: veniam pro pace
» s. Constantinopolitanae ecclesiae tibi concedimus etc... Præterea sicut
» vestra pars suum velle conatur [et?] vires accipere, ita et dioecesim
» nostram Bulgariam, quam ... P. Nicolai certamine sedes apostolica re-
» cepit, ac Hadriani ... tempore possederat, summa nobis celeritate re-
» stitui volumus ». etc.

ρητῶν τις, Θωμᾶς ὁ μητροπολίτης, ὁ παρευρεθείς ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ, καὶ ἐζήτησε συγχώρησιν.

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ (τῇ ιζ' νοεμβρίου) ἀναγινώσκεται ἡ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἰωάννου· ἥτις ὅμως δὲν ἤρπεν εἰς τὴν Σύνοδον, ἐννοήσασαν ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα ἀπέβλεπον νὰ ὑποτάξῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν ταύτης καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάπας ἔλεγεν ὅτι πέμπει τοὺς ἑαυτοῦ πρέσβεις ἵνα προξενήσωσιν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας τὴν εἰρήνην, εἶπεν ἡ Σύνοδος ὅτι τοιαῦται ἐπιστολαὶ εἶναι περιτταί· διότι πάντες εἰρηνεύουσι, καὶ πάντες ὁμοψήφως ὡς γνήσιον πατριάρχην ἀποδέχονται τὸν Φώτιον· καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐζήτησαν οὐχὶ τὴν κρίσιν, ἀλλὰ τὴν κοινωνίαν τῆς Ῥώμης, εἰς σημεῖον ἀγάπης καὶ οὐχὶ ὑποταγῆς. Περὶ δὲ τῶν πραγμάτων τῆς Βουλγαρίας ὥρισεν ἡ Σύνοδος, ὅτι ἀνήκει τοῦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπειτα ἀπολογεῖται ὁ ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος Ζαχαρίας ὑπὲρ τοῦ Φωτίου, πῶς ἀπὸ λαϊκοῦ ἔγεινεν ἐπίσκοπος, φέρων παραδείγματα πολλῶν ἄλλων, καὶ στηριζόμενος εἰς τὴν συνήθειαν, καὶ τὴν ἀνάγκην εἰς δικαιολογίαν προτείνων. Τελευταῖον δὲ ἀνγκινώσκεται τὸ τοῦ πάπα κομμουνιστικόν (ἐνταλτήριον), τὸ ὑπογεγραμμένον ὑπὸ δεκαῶν ἐπισκόπων, ἔξ πρεσβυτέρων καὶ δύο διακόνων, δι' οὓς ὁ Ἰωάννης ἀναιρεῖ τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου ἐπὶ Ἀδριανοῦ σύνοδον.

Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ (τῇ κδ' δεκεμβρίου) Βασίλειος, ὁ Μαρτυρουπόλεως ἐπίσκοπος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου, προσκομίζει γράμματα πρὸς τὸν Φώτιον παρὰ τοῦ νεωστὶ προχειρισθέντος πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἠλιοῦ, δι' ὧν οὗτος ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ὑστερον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Φωτίου συνόδου νομιζόμενοι τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων ἦσαν ἀληθῶς πρέσβεις τῶν Σαρακηνῶν.

Ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ (τῇ κς' ἰανουαρίου 880) προσκαλεῖται ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμύρνης Μητροφάνης ἵν' ἀπολογηθῇ, διὰ τί ἀπεσχίσθη τῆς Συνόδου, μὴ θελήσας νὰ συνευδοκῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου. Προφασίζεται ὁ ἐπίσκοπος ὅτι εἶναι ἀσθενὴς, καὶ

ἐπειδὴ αὐτὸ τοῦτο λέγει καὶ εἰς τοὺς τρεῖς πρὸς αὐτὸν πεμφθέν-
τας μητροπολίτας, ὡς σχισματικὸς ἀφορίζεται. Ἐπειτα, τὴν
αὐτὴν ἡμέραν, συντάσσονται οἱ τρεῖς αὗτοι κανόνες. Α') Ὅστις
ἂν καθαιρεθῇ ἢ ἀναθεματισθῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου, τοιοῦτος
νὰ κρίνηται καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως
Φωτίου· καὶ τὰν ἀπαλιν, τὸν καθαιρεθέντα καὶ ἀναθεματισθέντα
ὑπὸ Φωτίου, ὡς τοιοῦτον νὰ ἔχῃ καὶ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος· » μὴ
» δὲ τῶν προσόντων (λέγει ἐν τέλει ὁ κανὼν) πρεσβείων τῇ
» ἀγιοτάτῃ θρόνῳ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, μηδὲ τῇ ταύτης
» προέδρῳ τὸ σύνολον καινοτομουμένων, μήτε νῦν, μήτε εἰς τὸ
» μετέπειτα ». — Β') Εἴ τις ἐπίσκοπος παραιτεῖται ἀπὸ τῆς εἰς
αὐτὸν κληρωθείσης ἐπισκοπῆς, καὶ γίνεται μοναχός, νὰ μὴ δύνη-
ται πλέον νὰ γείνη πάλιν ἐπίσκοπος. — Γ') Ἡ ἐξουσία τῶν λαϊ-
κῶν νὰ μὴ δύνηται νὰ ἐπιβάλλῃ χεῖρα εἰς τοὺς ἱερωμένους. Ὑ-
ποβάλλονται ὕστερον εἰς τὸ ἀνάθεμα οἱ εἰκονομάχοι, καὶ ἐπικυ-
ροῦνται τὰ πεπραγμένα κατὰ τὴν ζ' ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἣν οἱ
Πατέρες τῆς παρούσης Συνόδου ὀρίζουσι νὰ συναριθμῇται μετὰ
τῶν ἐξ οἰκουμενικῶν, καὶ ζ' οἰκουμενικῇ νὰ λέγηται· διότι διε-
φημιζέτο ὑπὸ τινων ὅτι οἱ Αὐτικοὶ δὲν ἀποδέχονται τοὺς ὅρους
τῆς ζ' ἐκείνης συνόδου περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυ-
νήσεως.

Τὴν ἕκτῃν πράξιν ἡ συνεδρίασιν συνεχρότησεν ἡ Σύνοδος ἐν
τῇ χρυσοτρικλίνῃ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου τῇ 1 μαρτίου, παρευ-
ρεθέντος τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου μετὰ τῶν Αὐγούστων
αὐτοῦ υἱῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ παρακελεύεται τὴν Σύνοδον νὰ
ἐκδώσῃ κοινὸν τῆς πίστεως σύμβολον, σύμφωνον πρὸς τὸ ἐν
Νικαίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις ὅπερ
καὶ γίνεται, ἀναγνωσθέντος τοῦ ἁγίου συμβόλου, ὡς ἡρμηνεύθη
καὶ ἐπεκυρώθη ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ τῇ οἰκουμενικῇ. Τοῦτο
μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὥρισαν οἱ πατέρες νὰ ᾖναι ἡ πίστις παντὸς
χριστιανοῦ, καθαιρουμένου καὶ ἀφοριζομένου παντὸς τοῦ τολμῶν-
τος νὰ προσθέσῃ ἢ μεταβάλλῃ ἢ νοθεύσῃ τι ἐν αὐτῷ. Ἡθέλησε δὲ
ἡ Σύνοδος διὰ τούτου νὰ κατακρίνῃ τὴν σκανδαλίζουσαν τὴν Ἀ-
νατολικὴν Ἐκκλησίαν προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ (filioque). Ὑπέ-

γραψαν δὲ τὸ σύμβολον τοῦτο ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ·
 Ἐν δὲ τῇ ζ' καὶ τελευταίᾳ πράξει (τῇ ιγ' μαρτίου), ἀνα-
 γνωσθέντος πάλιν τοῦ ὅρου τῆς πίστεως, καὶ κοινῇ γνώμῃ ἐπι-
 κυρωθέντος, ἀνεβόησεν ἡ Σύνοδος· « Οὕτω κρατοῦμεν καὶ οὕτω
 ἡ πιστεύομεν ». Ἐπειτα δὲ μετὰ μακρὰν ὁμιλίαν τοῦ ἐπισκόπου
 τῆς Καισαρείας Προκοπίου εἰς ἔπαινον τοῦ πατριάρχου Φωτίου,
 οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα εἶπον· « Εἴ τις οὐ νομίζει γνήσιον πα-
 τριάρχην τὸν ἀγιώτατον Φώτιον, καὶ οὐ κοινώνει μετ' αὐτοῦ,
 ἢ εἴη ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα »· καὶ πᾶσα ἡ Σύνοδος ὁ-
 μοφώνως ἀνέκραξεν· « Εἴ τις αὐτὸν Θεοῦ ἀρχιερέα οὐ νομίζει, μὴ
 ἢ ἴδοι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ». Τελευταῖον δὲ, γενομένης τῆς συ-
 νήθους φήμης, ἡ σύνοδος διελύθη (α).

Τὴν σύνοδον ταύτην κακοβούλως καὶ μοχθηρῶς κατὰ πολλοὺς
 τρόπους διασύρουσι τῆς Ἀντικῆς Ἐκκλησίας οἱ συγγραφεῖς· μάρ-
 τυς δὲ ἀντὶ πάντων τούτων ἔστω Λέων ὁ Ἀλλάτιος, ὅστις ἐν
 ἰδίῳ βιβλίῳ, οὗ ἡ ἐπιγραφή *Σύνοδος Φωτιανή* (β), ἐπεχείρησε
 νὰ ἀναιρέσῃ τὰ κατ' αὐτὴν γεγόμενα, καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐχὶ
 μόνον τὰ πρακτικὰ αὐτῆς παρερθάρησαν καὶ ἐνοθεύθησαν, ἀλλ'
 οὐδ' αὐτὴ ἡ σύνοδος οὐδέποτε συνεκροτήθη· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρή-
 ματα τοῦ Ἀλλατίου εἶναι παντάπασιν ἀνάξια ἀνδρὸς εὐγενοῦς
 καὶ πεπαιδευμένου.

Ὁ πάπας Ἰωάννης ἔλαβε ψευδεῖς ὅλως πληροφορίας περὶ τῶν
 ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντων, καὶ διὰ τοῦτο εὐχαρίστησε τῷ αὐτο-
 κράτορι ὅτι ἀπεδόθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἡ Βουλγαρία,
 καὶ συνευδόκησεν εἰς τὰ κατὰ τὸν Φώτιον· ἀλλ' ἀρκούντως ὡν
 προνοητικὸς, προσέθηκε τὸν ὅρον, εἰ μὴ οἱ τοποτηρηταὶ αὐτοῦ
 ᾔθελον παραβῇ ἢν ἔχουσι παρ' αὐτοῦ ἐντολήν. Εὐθὺς ὁμως ἐπει-
 τα ἀνεκάλυψε τὴν ἀπάτην· τότε, ἔχων ἐν χερσὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέ-
 λιον, ἀπήγγειλε δημοσίᾳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ ἀνάθεμα κατὰ πάν-
 των τῶν μὴ θεωρούντων τὸν Φώτιον ὡς ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς θείας
 δίκης κατακεκριμένον (γ). Ἀδελμονῶν λοιπὸν ἐπὶ ταῖς γενομένοις,

(α) Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 313—317.

(β) Ἐκδοθ. ἐν Ῥώμῃ, 1662. 8ον.

(γ) *Perà Mansi Tom. XVI, p. 449.* « Ἰωάννης... ἀνεθέματίσε Φώτιον,

δις ἔγραψε περὶ τῆς χώρας τῶν Βουλγάρων πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῆς, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔπεμψε πρέσβυν Μαρίνον, τὸν προχειρισθέντα ἔπειτα πάπαν, ἵνα μεταβάλῃ τὴν γνώμην τῶν Ἀνατολικῶν· ἀλλ' ἠναγκάσθη αὐτός νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην ἀπρακτος, ἀφ' οὗ καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ τινα χρόνον.

Ὁ Μαρίνος καὶ Ἀδριανὸς ὁ γ', οἵτινες ἐφεξῆς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου, ἀνέβησαν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης, ἐπανέλαβον τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου κατάκρισιν· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀδριανὸν πικροτάτην ἐπιστολὴν, καταδεικνύων δι' αὐτῆς τὰς δεσποτικὰς καὶ ἀνόμους τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου ἀξιώσεις. Πρὸς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν ἀλαζονικῶς ὁ τὸν Ἀδριανὸν ἀποθανόντα διαδεξάμενος Στέφανος ὁ ε', ἀλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη ἤλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τελευτήσας ἤδη τοῦ Βασιλείου, καὶ μεταβληθείσης πάλιν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως.

Λέων ὁ ζ', ὁ ἐπονομασθεὶς σοφὸς καὶ φιλόσοφος, καθίσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου (ἐν ἔτει 886), κατεβίβασεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πατριαρχείας τὸν Φώτιον, διαβληθέντα πρὸς αὐτὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἐπιβούλων καὶ φονερῶν, καὶ ἀνέβιβασεν εἰς αὐτὴν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Στέφανον. Ὅπως δὲ αὐτὸς ἀναγνωρισθῇ πατριάρχης (ὅπερ ἐν Ῥώμῃ ἤθελεν εὐρεῖ δυσκολίας, ἐπειδὴ ὁ Στέφανος εἶχε λαβὼν τὴν εἰς κληρικὸν χειροτονίαν παρὰ τοῦ Φωτίου), ἔγραψεν ὁ Λέων οὐχὶ μόνον πρὸς τὸν πάπαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς Στυλιανόν, τὸν Νεοκαισαρείας μητροπολίτην, οἷον μεσίτην τοῦτον πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥώμης μεταχειριζόμενος. Ὁ Στυλιανὸς ἦτο ἀρχαῖος ἐχθρὸς τοῦ Φωτίου, καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον λίαν κατάλληλον ἵνα συνεργήσῃ εἰς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος αἵτησιν. Ἐξωγράφησε λοιπὸν τὸν Φώτιον ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν χρώμασι ζοφεροῖς, καὶ πα-

» ὅτε ἀπεπλάνησε τοὺς περὶ Εὐγένιον διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἔλθοντας· λαβὼν γὰρ
 « τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἀναλθὼν ἐν τῷ ἁμῶνι, πάντων ἀκούσων, ἔφη· ὁ μὴ
 « ἔχων τὸν θεοκρίτως ἀναθεματισθέντα Φώτιον, ὡς ἀφῆκαν αὐτὸν Νικόλαος καὶ
 « Ἀδριανὸς οἱ ἀγιώτατοι πάπαι, οἱ πράκτορές μου, ἔστω ἀνάθεμα ».

ρεκάλεσε τὸν Στέφανον ἐ ἵνα συγκατατεθῇ εἰς τὴν γενομένην μεταβολήν (α).

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν πάπαν· ἐνόμισεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔπρεπε νὰ προσαχθῇ ἐνώπιον τῆς δικαστικῆς αὐτοῦ καθέδρας, καὶ, ἐπειδὴ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ Στυλιανοῦ εὐρέθησαν πρὸς ἀλλήλας ἀσύμφωνοι, γράψαντος τοῦ μὲν, ὅτι ὁ Φώτιος ἀπέθετο ἐκουσίως τὴν πατριαρχίαν· τοῦ δὲ, ὅτι καθρέθη διὰ παραπτώματα· ἀπεκρίθη ὅτι δὲν δύναται ἔτι νὰ ἀπορασίῃ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ σταλῶσι παρ' ἀμφοτέρων εἰς Ῥώμην ἐπίσκοποι, ἵνα θεωρηθῇ ἐκεῖ ἡ ὑπόθεσις (β). Ὁ Στυλιανὸς, ἀπαντήσας πρὸς ταῦτα, ἐσπούδασε νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀσυμφωνίαν ἐκείνην, καὶ παρετήρησεν εἰς τὸν πάπαν ὅτι αὐτὸς οὗτος ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν· διότι, ἐν ᾧ ἐκήρυξε τὸν Φώτιον κατακεκριμένον, θέλει πάλιν νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα (γ).

Ὁ δὲ Φώτιος, ἐκπτώτος γενόμενος τῆς πατριαρχείας, ἐξωρίσθη εἰς τὸ τῶν Ἀρμενιανῶν μοναστήριον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τὴν ἐνδοξὸν αὐτοῦ ζωὴν τῷ 891, φεβρουαρίου ε', ὅτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν πανηγυρίζει τὴν μνήμην αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία.

Ὁ διάδοχος τοῦ πάπα Στεφάνου Φόρμωσος ἀπέστειλε πρὸς τὸν διάδοχον Στεφάνου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου Ἀντώνιον, τὸν ἐπονομαζόμενον *Καυλέαν* (ἐν ἔτει 893), ἀπαιτῶν τὴν Βουλγαρίαν· ἀλλὰ τῶν Ἀνατολικῶν οὐδόλως συγκατανεύοντων εἰς τὴν τῶν παπικῶν πρέσβεων ἀπαίτησιν, οὐδὲ στεργόντων νὰ ἔχῃ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, ἐλύθη, τέλος, ὁ σύνδεσμος τῆς τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν κοινωνίας.

(*Λο.λουθεῖ*)

(α) Στυλιαν. Νεοκαισαρ. Ἐπιστολ. 4.

(β) Steph. V. Epist. 1.

(γ) Στυλιαν. Νεοκαισαρ. Ἐπιστολ. 6'.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ
ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (α).

§. 4. Περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τὸν ἀποστολικὸν πάντες οἱ ὁμολογούντες τὴν πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου, ἐβαπτίζοντο καὶ εὐθὺς, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ πολλῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης παραδειγμάτων. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἔπειτα ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ παρασκευάζωνται διὰ διδασκαλίας καὶ νὰ ἐξετάζωνται ἀκριβέστερον οἱ βουλόμενοι νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν, καὶ νὰ γείνωσι μέλη τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ὡνομάζοντο δὲ οὗτοι *Κατηχοίμενοι* (*Auditores*), ἐμφαίνοντος τοῦ ὀνόματος ἀνθρώπου, οὔτινες ἐδιδάσκοντο πρῶτον τὸν χριστιανισμὸν, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ δοκιμαζόμενοι, εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἀκροῶνται τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἐρμηνείας. Ὁ δὲ χρόνος τῆς δοκιμασίας ὠρίζετο κατὰ τὴν φυσικὴν ἐκάστου δεξιότητα διάφορος· ἀλλ' ἡ ἐν Ἰλλιβέρει τῆς Ἰσπανίας σύνοδος προσδιώρισε καθόλου τὸ διάστημα δύο ἐτῶν (6). Τῆς κατ' ἰδίαν ταύτης διδασκαλίας τῶν κατηχομένων δὲν ὑπῆρχεν ἰδιαίτερον ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα· ἐν Καρχηδόνι ἐπέτρεπεν αὐτὴν ὁ ἐπίσκοπος εἰς τινὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀναγνωστῶν (γ)· ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμοίως

(α) Ὅρα Ἔτους Γ' Ἀριθ. 10. σελ. 466—471.

(6) Concil. Eliber. can. 42. «Eos, qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonae fuerint conversationis, intra biennium placuit ad habendum gratiam admitti debere». — Παρελ. Ἰουστινιαν. Νεαρ. ρηδ'. «Φαμέν δὴ τοὺς μὲν μετὰ χρηστῆς διδασκαλίας ὅλους αἰσθανομένους, ἐπὶ ἑναιαυτοῦς δύο κατηχεῖσθαι, μανθάνειν τε τὰς γραφάς κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ τότε προσφέρεισθαι τῷ τῆς ἀπολυτρώσεως βαπτίσματι, τῇ μετανοίᾳ τοῦ τοσούτου χρόνου καρπουμένους τὴν ὡς ἀληθῶς ἀπολύτρωσιν». — Ἀποστ. Διαταγ. βιβλ. ἡ κεφ. 32. «Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι, τρία ἔτη κατηχεῖσθω· εἰ δὲ σπουδαῖος τις ᾖ, καὶ εὖνοιαν ἔχει πρὸς τὸ πρᾶγμα, προσεχέσθω· ὅτι οὐχ ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁ τρόπος κρίνεται».

(γ) Οὕτως ὁ μακάριος Κυπριανὸς ἐκλέγει τὸν δεδοκιμασμένον ἀναγνώστην Ὁ-
(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

ὅπου προσέρχοντο εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ὥφειλον οἱ κατηχηταὶ νὰ ᾔναι συγκεκριτοί, νὰ ἀνασκευάζωσι τὰ ἐναντία τῶν ἐθνικῶν ἐπιχειρήματα.

Δύο κυρίως ἦσαν τῶν κατηχομένων αἱ τάξεις· ἡ μὲν, τῶν ἀτελειότερων ἐχόντων ἐτι τὴν τῆς πίστεως διδασκαλίαν, ἡ λεγομένη τῶν Ἀκροωμένων, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἀκροῶνται μόνον τῆς τῶν Γραφῶν καὶ Εὐαγγελίων ἀναγνώσεως, καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἀπελύοντο τῆς ἐκκλησίας· ἡ δὲ, τῶν τελειότερων, εἰς οὓς ἐπετρέπετο νὰ ἀκροῶνται γονυκλιτοῦντες καὶ τῆς τῶν κατηχομένων εὐχῆς (α). Πλὴν τῶν δύο τούτων τάξεων ὑπῆρχε καὶ ἄλλη

πατον, Cyprian. Epist. XXIII. « Aut quando cum presbyteris doctoribus » lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia, quæ esse debent in iis, quæ ad clerum parabantur ». — Augustin. de catechiz. rudib. c. 1. « Dixisti, quod sæpe apud Carthaginem, ubi diaconus es, ad te adducuntur qui fide christiana primitus imbuendi sunt, eo quod existeris habere catechizandi uberem facultatem et doctrina fidei et suavitate sermonis ».

(α) Βαλσαμ. σημείωσ. εἰς τὸν κανόν. ἐ τῆς ἐν Νεοκαισαρ. Συνόδ. « Δύο τὰς εἰς τῶν κατηχομένων εἰσὶν· οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, καὶ, ὡς ἀτελειότεροι, μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν Γραφῶν καὶ τῶν θείων Εὐαγγελίων εὐθὺς ἐξέλθουσιν· οἱ δὲ ἤδη προσήλθον, καὶ γεγόνاسι τελειότεροι· ὅθεν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατηχομένοις εὐχὴν ἀναμένοντες, τὸ γόνυ κλίνουν ἐν ταύτῃ ». — Ζωναρ. αὐτόθι· « Δύο τάξεις ἦσαν τῶν κατηχομένων τὸ παλαιόν· οἱ μὲν γὰρ πιστοὶ ὄντες, ὑπερτίθειτο δὲ τὸ βάπτισμα, μετὰ τῶν κατηχομένων ἵσταντο, καὶ, τῆς ἐπὶ κατηχομένοις εὐχῆς λεγομένης, ἔκλινον τὸ γόνυ· ὅτε δ' ἐξεφωνήθη τὸ, οἱ κατηχομένοι προέλθετε, τότε ἐξήρχοντο· οἱ δὲ ἄρτι προσελθόντες καὶ ἀτελειότεροι ὄντες, τῶν ἁγίων Γραφῶν ἤκουον, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἀπήσαν ». — Ἀλεξ. Ἀριστην. αὐτόθι· « Δύο εἶδη κατηχομένων εἰσὶν· οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται, διὰ καὶ, ὡς ἀτελειότεροι, μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν Γραφῶν καὶ θείων Εὐαγγελίων εὐθὺς ἐξέλθουσιν· οἱ δὲ πρὸ καιροῦ προσήλθον, καὶ γεγόνασι τελειότεροι ». — Ματθ. Βλάσταρ. « Εἰς δύο τάξεις οἱ κατηχομένοι πάλαι ἐτίθεντο ». — Οὕτω καὶ παρ' Ὠριγένης (Κατὰ Κέλσου βιβλ. γ'. κεφ. 51.) δύο τάξεις τῶν κατηχομένων εὐρίσχομεν σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενας· « Χριστιανοὶ δὲ, κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς, προσασκάνσαντες τῶν ἀκούειν σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προεφάσαντες, ἐπὶ ἀποκρίσεως αὐτάρχεις οἱ ἀκροῦνται, πρὶν εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν, ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιῶν· τὸ τηλικαῦτα αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες

τρίτη, ἡ τῶν *Φωτιζομένων* ἢ *Βαπτιζομένων*, εἰς ἣν μετέβαινον ἐκ τῆς δευτέρας ὅσοι, κατηχηθέντες ἤδη ἐντελῶς, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δεχθῶσι τὸ ἅγιον βάπτισμα, ὅπερ καὶ ἐζήτουν· ὅθεν καὶ *Συναιτοῦντες* ἐλέγοντο (α). Τὰ ὀνόματα αὐτῶν κατεγράφοντο εἰς τὰ *δίπτυχα τῆς ἐκκλησίας* (*matricula ecclesiae*), καὶ ἡ πράξις αὕτη ἐκαλεῖτο *ὀνοματογραφία* (β). Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπαντᾷται διάκονος, τεταγμένος ἐπίτηδες καὶ ἰδίως εἰς τοῦτο τὸ ἔργον (γ). Τῶν ἀρχαιολόγων δὲ τινες παραδέχονται καὶ τετάρτην, κατωπιάτην, τῶν κατηχομένων τάξιν, τὴν τῶν *Ἐξωθουμένων* ὀνομαζομένην, ἐν ᾗ ἴσταντο οἱ μὴ ἔχοντες διόλου τὴν ἄδειαν νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν σύναξιν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀκροῶνται τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως (δ)· ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, ἐπεὶδὴ ἡ ἀκρόασις ἐπετρέπετο καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς *Ἰουδαίους* καὶ *ἐθνικούς* (ε).

Ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος ἔδιδον οἱ κατηχούμενοι ὁμολογίαν τῆς πίστεως (ς), περιέχουσαν τὰ κυριώτερα ἄρθρα τοῦ

» τάγμα τῶν ἁγίων ἀρχομένων, καὶ εἰσαγομένων καὶ οὐδέπω τὸ σύμβολον τοῦ
» ἀποκεκαθάρθαι ἀνελιηφότων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν κατὰ τὸ δυνατόν παραστησάν-
» των ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν, οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι, ἢ τὰ χριστιανοὺς δοκοῦντα,
» παρ' οἷς εἰσὶ τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευσεῖν τοὺς βίους καὶ τὰς ἀγωγὰς
» πῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπιβήρῃα πράττοντας ἀποκαλύσωσιν ἡμεῖς
» ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν σύλλογον· τοὺς δὲ μὴ τοιοῦτους ὅλη ψυχῇ ἀποδεχόμενοι,
» βελτίους ὁσημέραι κατασκευάζωσι ».

(α) Λατινιστῇ, *Competentes*, δηλαδὴ « *simul potentes regnum caelorum* », ὡς ἐρμηνεύει ὁ ἱερεὺς Λύγουστίνος, *Serm.* 219.

(β) Γρηγόρ. Νύσσο, περὶ βαπτισμ. « Δότε μοι τὰ ὀνόματα, ἵνα ἐγὼ μὲν αὐτὰ
» ταῖς αἰσθηταῖς ἐγγραφῶ βιβλοῖς καὶ γράψω τῷ μέλανι· Θεὸς δὲ ταῖς ἀφθάρ-
» τοις πλαξίν ἐνημῆνῃται, δακτύλῳ γράφας ἰδίῳ ».

(γ) Πρᾶξ. Συνόδ. ἐπὶ Μηναῖ πατριαρχ. τῷ 336. « Ὁς Στέφανος ὁ θεῖος καὶ ἱε-
» ρώτατος διάκονος ἐπιμαρτυρεῖ, ὅ καὶ τὰς προσηγορίας τῶν εἰς τὸ θεῖον βάπτι-
» σμα προσιόντων ἐγγράφειν τεταγμένος ».

(δ) Καν. ἐ τῆς ἐν Νεοκαισαρ. Συνόδ. « Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς
» κυριακὸν, ἐν τῇ τῶν κατηχομένων τάξει στήκη, οὗτος ὅλ' ἁμαρτάνων· ἐὰν
» μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων· ἐὰν δὲ ἀκροόμενος ἔτι ἁμαρ-
» τάνῃ, ἐξωθεῖσθω ».

(ε) Ὅθεν τινὲς ἐρμηνεύουσι τὸ ἐν τῷ εἰρημένῳ κανόνι ἐξωθεῖσθαι ἐπὶ τελείας ἐξώσεως καὶ παλινδρομίας εἰς τοὺς ἐθνικούς.

(ς) Παρεβλ. Πρὸς Τιμόθ. Α'. ς'. 12. « Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πί-
» »

χριστιανισμοῦ, περὶ ὧν οἱ χριστιανοὶ ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία ἐπήγαγεν ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν Ἀποστόλων· ὅθεν καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ὠνόμαζον τὴν ὁμολογίαν κήρυγμα ἀποστολικόν, ἀποστολικὴν παράδοσιν. Ὁ δὲ τύπος τῆς ὁμολογίας ἐκλήθη κατ' ἐξοχὴν σύμβολον, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων, δι' ὧν οἱ στρατιῶται διακρίνουσι τοὺς συστρατιώτας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὑπεναντίων. Ἐδίδον δὲ οἱ κατηχούμενοι τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν δι' ἀποκρίσεων πρὸς τὰς ἀποτεινομένας εἰς αὐτοὺς ἐρωτήσεις (α). Ἐπειδὴ δὲ ὁ χριστιανὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεχωρίζετο τοῦ βασιλείου τοῦ σκότους, τοῦ σατανᾶ, καὶ μετέβαινεν εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔπρεπε νὰ ἀπαρνηθῇ δημοσίᾳ πᾶσαν κοινωνίαν μετὰ τοῦ βασιλείου ἐκείνου· ὅθεν διδούς τὴν δεξιάν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ἔμαρτύρετο ὅτι ἀπαρνέεται τὸν διάβολον καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πομπήν καὶ τοὺς δορυφόρους (β). Ἡ δὲ διομολόγησις αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ στρατιωτικὸς τῶν χριστιανῶν ὄρκος, δι' οὗ ὁ χριστιανὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ ζῇ καὶ νὰ ἀγωνίζεται ὡς στρατιώτης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ (*miles Dei et Christi*).

Τὸν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐξορκισμὸν εὐρίσκομεν εἰσηγμένον ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους· διότι περὶ αὐτοῦ ὡς γνωστοῦ λόγον ποιεῖται Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος· ὡσαύτως καὶ

» στεως· ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης, καὶ ὁμολόγησας τὴν » καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων ».

(α) Πέτρ. Α'. γ'. 21. «Ὁ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει δάπτισμα (οὐ σαρ- » κὸς ἀπόθεις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερωτήματα εἰς Θεόν), δι' α- » ναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». — Tertullian. de coron. milit. c. 3. «Am- » plius aliquid respondentes, quam Dominus in evangelio determinavit ». — Ὁ Κυπριανὸς (Epist. 76. ad Magnum.) ἀναφέρει μίαν τῶν ἐρωτήσεων τού- » των ὡς ἑξῆς· «Credis remissionem peccatorum et vitam aeternam per san- » ctam Ecclesiam?»

(β) Ἀποστόλ. Διαταγ. βιβλ. Ζ'. κεφ. 41. «Ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ, καὶ » τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς πομπαῖς αὐτοῦ, καὶ ταῖς λατρεῖαις αὐτοῦ, καὶ » τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἐφευρέσεσιν αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτόν ». — Tertullian. ἐνθα ἀνωτέρω· «Aquam adituri, ibidem, sed et aliquanto » prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur, nos renuntiare dia- » bolo et pompae et angelis ejus».

τὸ *ἐμφυσᾶν* (*insufflare*), σημαῖνον, ὡς ἐκεῖνος τὴν ἀπὸ τοῦ πο-
νηροῦ πνεύματος ἀπαλλαγὴν, κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ τοῦτο
τὴν μετὰδοσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος (α). Ἐν τισι τῶν ἐκκλησιῶν
ἐλάμβανεν ὁ ἐπίσκοπος τὸν βαπτισθόμενον ἀπὸ τοῦ ὡτός, καὶ
ἔλεγε πρὸς αὐτόν· *ἐφραθὰ* (β), δεόμενος τοῦ Κυρίου ἵνα ἀνοίξῃ
αὐτῷ τὸν νοῦν εἰς τὸ μανθάνειν καὶ ἀπολογεῖσθαι ἐπιτηδείως (γ).
Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀφρικῆς μετέδιδεν ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρε-
σβύτερος εἰς τὸν φωτιζόμενον ἄλκας, εὐλογηθέντος πρότερον ἐπὶ
τοῦ θουσιαστηρίου, δι' οὗ ἐσημαίνετο ὅτι ὁ εἰς τὸν φωτιζόμενον
μεταδοθησόμενος θεῖος λόγος εἶναι τὸ ἀληθινὸν τῆς ἀνθρωπότη-
τος ἄλκας (δ).

Τὸ βάπτισμα ἐτελεῖτο διὰ τριττῆς καταδύσεως καὶ ἀναδί-
σεως, εἰς σύμβολον ὅτι ὁ βαπτιζόμενος συναποθνήσκει καὶ συν-
νίσταται πρὸς Χριστῷ (ε)· μόνον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἐπετρέπετο ἐξαί-
ρεσις, διδομένου αὐτοῖς τοῦ βαπτίσματος διὰ ῥαντισμοῦ· ὅπερ
βάπτισμα τῶν κλινικῶν ἐλέγετο (*baptisma clinicorum*).

Τὸ νηπιοβάπτισμα, πηγάζον ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων,
ὡς εὐλόγως εἰκάζεται (ς), ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν νὰ κατα-

(α) Κύριλλ. Ἱεροσολ. Προκατήχ. κεφ. θ'. «Τοὺς ἐπορκισμοὺς δέχου μετὰ σπου-
» δῆς, καὶ ἐμφυσήῃς, καὶ ἐπορκισθῇς, σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα» καὶ «Τῶν
» ἐπορκιζόντων διὰ πνεύματος θεοῦ ἐμβαλλόντων τὸν φόβον, φεύγει μὲν ὁ
» ἐχθρὸς δαίμων, παραμένει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπίς τῆς σωτη-
» ρίου ζωῆς».

(β) Κατὰ τὸ τοῦ Μάρκ. ζ'. 34. «Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξε,
καὶ λέγει αὐτῷ· ἐφραθὰ, τουτέστι διανοήθητι».

(γ) Ambros. de iis, qui mysteriis iniiciuntur, c. 1. «Aperite aures, et ho-
» num odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum car-
» pite, quod vobis significavimus, cum apertionis celebrantes mysterium
» diceremus ephata».

(δ) Augustin. de catechiz. c. 26. «Signabar jam signo crucis ejus, et
» condiebar ejus sale». — Concil. Carthag. c. 8. «Placuit, ut per sole-
» mnissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi soli-
» tum sal».

(ε) Ἀποστολ. Διαταγ. βιβλ. γ'. κεφ. 17. «Ἡ καταδύσις τὸ συναποθανεῖν, ἢ
» ἀνάδυσις τὸ συναναστῆναι πρὸς Χριστῷ». — Κύριλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. β'. κεφ. 4.
«Κατεδύετε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνεδύετε» καὶ ἐνταῦθα διὰ συμβόλου
» τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν».

(ς) Πράξ. ις'. 33. — Πρὸς Κορινθ. Α'. α. 16. — Iren. advers. hæres. I. II.

σταθῶσι καὶ ἀνάδοχοι· διότι, τῶν βαπτιζομένων μὴ δυναμένων νὰ δώσωσιν αὐτοὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀπάρνησιν, ἦτο χρεία νὰ πράξωσι τοῦτο ἄλλοι ἀντ' αὐτῶν, οἵτινες καὶ ὑπεχρεοῦντο ἅμα νὰ φροντίζωσιν ἵνα τὰ παιδία διδαχθῶσι ποτε καλῶς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἀνατραφῶσιν ἐν εὐσεβείᾳ· διὰ τοῦτο οἱ ἀνάδοχοι ἐκαλοῦντο παιδαγωγοί. Ὁ δὲ Τερτυλλιανός, ἐναντίος ὢν τοῦ νηπιοβαπτίσματος, μεταχειρίζεται κατὰ τούτου ὡς ἐπιχείρημα τὴν περὶ ἀναδόχων διάταξιν, λέγων ὅτι οἱ ἀνάδοχοι ἀναλαμβάνουσιν ὑποχρέωσιν, τὴν ὁποίαν θέλουσιν ἴσως ἐμποδισθῇ νὰ ἐκπληρώσωσιν ἢ διὰ πρόωρον θάνατον αὐτῶν, ἢ δι' ἐνδεχομένην τοῦ παιδιοῦ ἐπίδοσιν εἰς τὸ κακόν (α).

Οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἐκδυόμενοι τὰ ἱμάτια, ἤλειφοντο πρότερον δι' ἐλαίου ὅλον τὸ σῶμα, εἰς σημεῖον ὅτι καθιεροῦντο εἰς τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κοινωνίας, δι' ἧς ἐμελλαν νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, οὔτινος τὴν ἀπέκδυσιν παρίστα ἡ πρὸ μικροῦ γενομένη τῶν ἐνδυμάτων ἀπόθεσις (β). Τελεσθέντος δὲ τοῦ μυστηρίου, μετεδίδετο εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον χρίσμα, ἅγιον μύρον, δι' οὗ ἐχρίοντο τὰ κυριώτερα τοῦ σώματος μέλη, εἰς σύμβολον ὅτι κατέρχετο ἐπ' αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐσφράγιζε καὶ ἐστήριζεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔλκασον διὰ τοῦ βαπτίσματος χάριν (γ). Ἀλλὰ

c. 22. §. 4. « Christus omnes venit per semetipsum salvare. Omnes, inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, et parvulos, et » pueros, et juvenes, et seniores. Ideo per omnem venit etatem et infantibus infans factus, sanctificans infantes; in parvulis parvulus, sanctificans hanc ipsam habentes etatem ». etc.

(α) Tertullian. de baptismo, c. 18. « Quid enim necesse est, sponsores etiam periculo ingeri? Quia et ipsi per mortalitatem destituere permissiones suas possunt, et proventu male indolis falli ».

(β) Κύριλλ. Ἱεροσ. κατήχ. μυσταγωγ. β'. κεφ. 3. « Εἶτα ἀποδυθέντες, ἐλαίῳ ἤλειφεσθε ἐπορκιστῇ ἀπ' ἁγίων τριῶν κορυφῆς ὡς τῶν κάτω, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς καλλιέλαιου Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκκορπέντες γὰρ ἐκ τῆς ἀργιέλαιου, ἐνεκεντρύσθητε εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ κοινωνοὶ ἐγίνεσθε τῆς πίστεως τῆς ἀληθείης ἐλαίας ».

(γ) Tertullian, de baptismo c. 7. « Exinde egressi de lavaero, perun-

πάντως ἀρχαιοτέρα τούτου ἢ τοῦ μετὰ προσευχῆς γινομένη χειροθεσίας, δι' ἧς ἐλάμβανε τέλος τοῦ βαπτίσματος ἡ τελετή. Οἱ Ἀπόστολοι ἢ οἱ ἐπίσκοποι, ἐπιτιθέοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βαπτιζομένου, ἐδέοντο τοῦ Κυρίου ἵνα καταπέμψῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἤδη τετελεσμένην ἱερὰν πράξιν· ἵνα πληρωθῇ ἡ ὑψηλὴ αὐτῆς σημασία ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον, καὶ καθιερωθῇ οὗτος εἰς τὴν κλῆσιν τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιχύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (α). Ἡ πράξις δὲ αὕτη τῆς χειροθεσίας ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνετέθη κατὰ τὰ μέσα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος εἰς μόνους τοὺς ἐπισκόπους· ὥστε ἐβάπτιζον μὲν οἱ πρεσβύτεροι καὶ, ἐν ἀνάγκῃ, οἱ διάκονοι, ἐπεσφράγιζον δὲ τὸ ὅλον μυστήριον τοῦ βαπτίσματος μόνοι οἱ ἐπίσκοποι διὰ τῆς χειροθεσίας (β). Ὅθεν ὥφειλον οἱ ἐπίσκοποι νὰ περιέρχωνται

» *gimur benedicta unctione de pristina disciplina, qua ungi oleo de cornu*
 » *in sacerdotium solebant* ». — Cyprian. Epist. LXX. « *Ungi quoque ne-*
 » *cesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, i. e. unctione,*
 » *esse unctus Dei et habere in se gratiam Christi possit ; ... unde bapti-*
 » *zati unguuntur oleo in altari sanctificato* ». — Κύριλλ. Ἱεροσ. Κατηχ. μυσταγωγ. γ'. κεφ. 4. « Ὑμῶν, ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον οὐ ἐχρίσθη Χριστός. Τοῦτο, δὲ ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ πρῶτον ἐχρίσθη ἐπὶ τὸ μέτωπον, ἵνα ἀπαλλαγῇτε τῆς αἰσχύνῃς, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε, καὶ ἵνα ἀνακαλυμμένη προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζέσθε. Εἶτα ἐπὶ τὰ ὦτα, ἵνα προσλάβητε τὰ ἀκουστικά τῶν θείων μυστηρίων ὦτα, περὶ ὧν ὁ Ἡσαΐας εἶπε (Ἠ. 4.)· Καὶ προσέθηκε μοι Κύριος ὥτίον τοῦ ἀκοῦειν καὶ ὁ Κύριος ἤκουσός ἐν βλαγγαῖς (Ματθ. 13.)· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκοῦειν, ἀκούτω. Εἶτα ἐπὶ τὴν σφραῖσιν, ὅπως τοῦ θείου ἀναλαμβάνοντες μύρου, λέγητε (Πρὸς Κορινθ. Β'. 6'. 13.)· Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη, ἵνα ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στήτε πρὸς τὰς μεθοδεῖας τοῦ διαβόλου (Πρὸς Ἐφεσ. 5'. 14.). Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταβιβθέντες, καλῶσθε χριστιανοί ». — Καν. μὴ. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. « Ὅτι οἱ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ βάπτισμα χρίσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ, καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ ».

(α) Tertullian. de baptismo c. 8. « *Dehinc manus imponitur per benedictionem advocans et invitans Spiritum sanctum* ». — de resurrect. carn. c. 8. « *Caro unguitur, ut anima consecraretur ; caro signatur, ut et anima muniriatur ; caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur* ».

(β) Cyprian. Epist. LXXIII. « *Quod nunc quoque apud nos geritur, ut*

κατὰ καιροὺς τὰς ἐκκλησίας, ἵνα μεταδίδωσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν
χωρεπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων βαπτισθέντας τὸ ἅγιον χρίσμα.
Ἐλέγετο δὲ ἡ πράξις αὕτη confirmatio.

(*Ακολουθεῖ.*)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ,

ΜΕΘ' ΗΝ ΕΠΕΤΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΟΝ ΦΙΛΟΠΟΝΗΜΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,
ὑπὸ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΒΡΕΤΟΥ, ΓΑΛΛΙΣΤΙ,

Ἐν Ἀθῆναις 1860.

Εἰς Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν συνέβη ὅτι καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους ἄνδρας· ὡς δηλαδὴ πολλαὶ πόλεις ἀνευρίσκουσι λόγους πρὸς ἀντιποίησιν τῆς τῶν τοιούτων πατρίδος, οὕτω καὶ τὸν ἑμέτερον Εὐγένιον ἔνεκα τῆς γεννήσεως ἀντιποιεῖται ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος ἔνεκα τοῦ πατρὸς καὶ ἄλλαι ἴσως ἄλλως, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑπειρος ἔχει τὸ ἑαυτῆς ἐν τούτῳ μερίδιον διὰ τῆς μητρὸς, Παρμυθιώτου ἐπικαλουμένης, ὅπερ ἀρκούντως μαρτυρεῖ τὴν ἡπειρωτικὴν καταγωγὴν. Σύμπασα δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ Ἑλλάς καυχᾶται τὴν σήμερον ἐπὶ τοιούτῳ υἱῷ, ὃς συνέδεσεν αὐτὴν σφιγκνότερον μετὰ τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας κατεῖχε πάσας σχεδὸν τὰς τότε γνώσεις.

Λέγει που ὁ Ἄσιος περὶ Βησσαρίωνος τοῦ Νικαίας ὅτι... τοιοῦτος ὢν, ἔδειξε πᾶσι τὰ ἐλπιζόμενα ἐκ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ, ἀρμολίων καιρῶν ευχόρων. Οὕτε τὴν παιδείαν, οὕτε τὴν ἱκανότητα τοῦ Βησσαρίωνος ἀναιροῦντες, νομίζομεν ὅτι δικαιότερον

» qui in ecclesia baptizantur, præpositis ecclesiæ offerantur, et per nostram
» orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, et
» signaculo dominico consummentur ». — Concil. Eliberit. can. 77. « Si
» quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debet ».

ἴσως δυνατόν εἶπεν τοῦτο περὶ Εὐγενίου· διότι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ πάντα τὴν διατηρήσας τὴν ἀνατολικὴν στολὴν, τύπος ὀρθοδόξιας τε καὶ φιλοπατρίας γενόμενος, ἀνεφάνη ὡς σπιλ-
πνὸς κομήτης, κόμην τε καὶ οὐρὰν περίφωτος καὶ τηλεφεγγής.

Καὶ ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς δὲ τῆς Εὐρώπης τὸν ἀγαθὸν σκορπίσας σπόρον, ἐδείχθη ἀλλοτρίον δείγμα τοῦ γενναίου ἐλλαδικοῦ αἵ-
του, καλλιεργίας τυχόντος, ὡς ἔλεγε πάλαι ποτὲ ὁ Ἀκαρναν ἱα-
τρὸς Ν. Μαυρομμάτης πρὸς τοὺς ψέγοντας τὸν Εὐγένιον ὅτι, τὴν
ἑαυτοῦ πατρίδα πενομένην δῆθεν ἀπολιπὼν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀλ-
λοδαπὴν, οὐδαμῶς συλλογιζομένους ὅτι ἐκείθεν ὠφελιμώτερος καὶ
εὐεργετικώτερος πρὸς αὐτὴν ἐγένετο. Παρ' ὁμοδόξοις δὲ καὶ παρὰ
νεοφωτίστοις ἔτι, διαπρύσιος κήρυξ τοῦ πατρὸς τε καὶ πατρώου
θρησκευτικοῦ δόγματος κηταστὰς, ἀνενέωσε καὶ ἐπὶ ἐσχάτων τῶν
χρόνων τὴν παλαιὰν σχέσιν τῶν Βυζαντινῶν πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Ἄλλο δὲ τι ἐπίσης τὸ μεγαλεῖον τοῦ Εὐγενίου μαρτυροῦν εἶ-
ναι ὅτι οὐκ ὀλίγοι ὥρμησαν περὶ αὐτοῦ συγγράψαι· διότι, ἐκτὸς
τοῦ μακαρίτου συμπολίτου αὐτοῦ Α. Μουστοζύδου καὶ τοῦ προ-
μνημονευθέντος Ν. Μαυρομμάτου, περὶ ὧν ἀναφέρει Κ. Ἀσώπιος
ἐν προλόγῳ τῆς δευτέρας περιόδου τοῦ Συντακτικοῦ, δευτέρας
ἐκδόσεως, Βεντότης, Ζαβείρας, Κούμας, Λητιάν, Καλλιγιᾶς, Κα-
τραμῆς, Στούρζας, ἔγραψαν ἰδιαιτέρως περὶ αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι δὲ
τυχόν ἐν παρόδῳ. Μετὰ πάντας τούτους ἐρχόμενος ὁ κύριος Πα-
παδόπουλος, ἐλλείψεις ἀναπληρῶν, ἐπανορθῶν ἡμαρτημένα καὶ ἐπὶ
ἐπισήμων ἐγγράφων στηριζόμενος, ἐπροσπάθει δι' ἀκριβεστέρας
ἐκθέσεως νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνδρα γνωστότερον, μάλιστα δὲ ταῖς
ἀλλοεθνεσί, γαλλιστὶ γράψας.

Τὸ φιλοπότημα τοῦτο περιέχει ἐν τέλει κριτικὰς σημειώσεις
καὶ ἀκριβῆ πίνακα τῶν πονημάτων τοῦ Εὐγενίου, εἴτα δὲ καὶ
τὸ λατινικὸν αὐτοῦ συγγραμμάτιον, Schediasma de Zichis, κτλ.
ἐνθα καὶ τὰ περὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν σφάλματα τοῦ Βορνέρου
ἐλέγχονται. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ δεύτερον τῶν δύο ὑπομνημάτων
τοῦ Εὐγενίου, περὶ ὧν ἀναφέρει ὁ Γάλλος Ἰορδάνης ἐν τῷ περὶ
Εὐγενίου ἄρθρῳ τῆς Καθόλου Βιογραφίας (Τόμ. ιγ'), τὸ δὲ πρῶ-
τον αὐτῶν de Lecho et Slavorum origine, μετὰ λύπης λέγο-

μεν ὅτι, καίπερ προσπαθήσας καὶ μοχθήσας ὁ συγγραφεὺς ἵνα εὐ-
ρὼν αὐτὸ συνεκδώσῃ μετὰ τοῦ ἄλλου, δὲν ἐδυνήθη.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ πονήματος τούτου εὐρή-
καμεν οὐκ ὀλίγα περίεργα, μέχρι τοῦδε ἄγνωστα καὶ οὐχὶ ἀδιάφο-
ρα, τὸν Εὐγένιον ἀποβλέποντα. Ἔργον δικαιοσύνης λοιπὸν κρίνο-
μεν νὰ ἐπαινέσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν τοῦ συγγρα-
φέως, ἐπευχόμενοι αὐτῷ ἵνα ὅσα τε ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνὰ χεῖρας
ἔχει καὶ ὅσα ἐν νῷ κεύθει εὐτυχῶς ἀποπερτωθήσῃ, καὶ ἐπιλέγον-
τες ὅτι ἢ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μεταγλώττισις τοῦ πονήμα-
τος, ἐπανορθούμενου εἴτι τυχόν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λάθος παρεῖσε-
ρησε, καὶ ἀναπληρουμένου τινὸς παραλειφθέντος, ἤθελεν εἶναι
λίαν εὐπρόσδεκτον ἔργον. Οὕτω, π. χ. ἐν Θεσσαλίᾳ περιεφέρετο
χειρόγραφον ἑλληνικὸν ποίημα τοῦ Εὐγενίου, ὡς λέγουσιν οἱ ἰ-
δόντες, καὶ ἀδύνατον οὐκ ἔστιν ἐπιμελεστέρα ἔρευνα νὰ ἀνακα-
λύψῃ καὶ ἄλλο τι ἐνυπολανθάνον που.

Καὶ τοσαῦτα μὲν πρὸς ἀπλῆν ἀγγελίαν τοῦ φιλοπονήματος
τούτου, ὡς ἀπ' ἀρχῆς προυτιθέμεθα· νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν θέλο-
μεν ἀμαρτῆσει, ἐάν, ἐκ τούτου λαβόντες ἀφορμὴν, εἰς τὰ προη-
γούμενα ὑποσυνάψωμεν ὀλίγα τινὰ, οὐχὶ τῆς ὅλης ὑποθέσεως ἁλ-
λότρια.

Γνωστόν ἐστι τὸ παλαιὸν γνωμικὸν ὅτι ἀρχὴ ἀνδρα δείκνυσιν.
Ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι περιπέτειαι, εὐτυχεῖς ἢ ἀτυχεῖς περιστά-
σεις ἀναγκάζουσι τὸν ἀνθρωπὸν νὰ δειχθῇ ὁποῖος τῷ ὄντι εἶναι, εἰ
πάντῃ ἀδυνάτου χαρακτῆρος ἀγενῶς καὶ ἐν ταπεινότητι καταβάλλ-
εται, ὡς παιδίον κλαυθυμρίζων, ἢ ἀπ' ἐναντίας γενναῖος καὶ κρ-
τερικὸς ὢν ἀνενδότως ἀντιπαλαίει καὶ πρὸς τὰς σειρήνας τῆς εὐτυ-
χίας καὶ πρὸς τῆς ἀτυχίας τὰς ἐρινύς, ἕως οὗ, τέλος, ἡ νικητὴς
ἐξέλθῃ τῆς πάλης, ἢ μετὰ φιλοσοφικῆς ἀπαθείας βιασθῇ νὰ ὁμολο-
γήσῃ ὅτι ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται. Σέβεται τὴν ἀλήθειαν καὶ
τὴν δικαιοσύνην, σύμφωνα βαίνων τοῖς διδασκομένοις, ἢ ἕτερον
ἐκάτερον παρ' αὐτῷ; πλησιάζει τοῖς ἰσχυροῖς ἵνα ὑπερασπίσῃ
τὴν ἀθωότητα, ἢ ὅπως ἔρπων καὶ κυλιόμενος ἐπὶ μᾶλλον αὐτὸς
ἀνυψωθῇ; Ὁ Εὐγένιος πολλὰ τοῦ διατρίψας εἶχε καὶ αὐτὸς βε-
βαίως τὰς ἐαυτοῦ περιπετείας· ἢ ἔκθεσις λοιπὸν τούτων ἤθελεν

ἐκδηλώσει ὁλοσχερῇ τὸν ἄνδρα, καὶ ὡς τὰ διδάγματα καὶ συγγράμματα κατέταξαν αὐτὸν εἰς τοὺς λογίους καὶ σοφοὺς, οὕτως αἱ βωτικαὶ αὐτοῦ σχέσεις πεποίθameν ὅτι ἤθελον κατατάξει αὐτὸν εἰς τοὺς ἠθικοὺς καὶ ἐναρέτους.

Ὁ Εὐγένιος, ἀπανταχοῦ διαπρέψας, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἔχη καὶ ἐχθροὺς, καὶ τοῦτο ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐν Ἰωαννίνοις εἶχε τοὺς διδασκάλους τῆς ἀντιπάλου σχολῆς Γκιούμα οἵτινες, κατηγορήσαντες αὐτὸν ἀδὰκῃ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἠνάγκασαν, ὡς λέγουσι, νὰ συγγράψῃ ἐπίτηδες δύσληπτον τὴν Λογικὴν (Ἴδε τὸν προαναφερθέντα πρόλογον τοῦ Κ. Ἀσωπίου) ὡς ἄχαρις δὲ κληρονομία διεσώθη ἡ ἔρις αὕτη καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ζωσιμαίας καὶ Καπλανείου σχολῆς ἐν Ἰωαννίνοις. Ἀκανθωδέστερα καὶ τραγικώτερα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ἐν τῇ Ἀθωνιάδι λεγομένη Ἀκαδημία, ἐνθα πρὸς ἄλλους τε καὶ πρὸς Νεόφυτον τὸν Κανσοκαλυδίτην διεφέρετο ὁ Εὐγένιος· ἀλλὰ καὶ πρὸς Μοισιόδακα ἤριζε περὶ γλώσσης μάλιστα. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Εὐγένιος πρὸς τὸν Μοισιόδακα, δείξαντα ἐπιθυμίαν ἵνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἀπελθὼν ἐπὶ πλεῖον φωτισθῇ, ἀφαιρέσας ἐκ τῆς κεφαλῆς του τὸ καλυμμαύχιον, εἶπεν ὅτι ὅσον χρυσοῖον χωρεῖ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τοῦτο δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς τοιοῦτον σκοπόν· ὁ δὲ Μοισιόδαξ ἀπεκρίνατο τὸ γένος καὶ ἦναι καλὰ· οὐδὲν ἤττον ὅμως καὶ πρὸς τὸν Νεόφυτον εὐρίσκονται ἐπιστολαὶ τοῦ Εὐγενίου φιλικώταται, καὶ ὁ Μοισιόδαξ ταλανίζει τὴν ἐριμίαν τῆς Ἀθωνιάδος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Εὐγενίου. Προσδιορίσαι ἀκριβῶς ἐνὸς ἐκάστου τούτων τὴν ἐποχὴν οὔτε τοῦ παρόντος καιροῦ, ἀλλ' οὔτε εὐκόλον, παραμελουμένης τὰ πολλὰ τῆς ἐν τούτοις χρονολογίας.

Ἡ πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριλλον ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ εἶναι ὥσως ἱκανὴ νὰ ἀναδείξῃ τὸν Εὐγένιον μάρτυρα τῆς φιλοπαιδείας καὶ χριστιανικῆς ἀρετῆς. Ἀλλ' ἡ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις καὶ τῶν ἐν Ἀθωνί καὶ ἀλλαχοῦ ἐρίδων ἤθελεν εἶναι σπουδαιότερον ἢ ἀπλῆς περιεργίας ἔργον· πρῶτον, διότι γνωρίσαντες τὰ ἀληθινὰ τούτων κίττια θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ ἐμποδίσωμεν αὐτὰ εἰς τὸ ἐξῆς, ὅσον ἀνθρώποις ἐνεστὶ· δεύτερον, ὅτι ἐκ τούτων ἐπὶ πλεῖον

καταφανέστερον γενήσεται πόσον ἐμόχθησαν, πόσον ἐκινδύνευσαν οἱ προγενέστεροι λόγοι, ἵνα μὴ ἀφήσωσι νὰ ἐκλείψῃ κοπὴν τὸ νῆμα τῆς παιδείας τὸ ὁποῖον, συνδέον ἡμᾶς ἀφ' ἐνὸς μετὰ τῶν ἀρχαίων, ἔχειραγώγει ἀφ' ἐτέρου πρὸς τὴν νέαν σοφίαν τῆς Εὐρώπης· τρίτον, ὅτι θέλει δειχθῇ πόσον ἡ νεωτέρα γενεὰ ὀφείλει ἔνεκα τούτων ἐκείνοις, καὶ πόσον αὐτὴ, ἐκ μειζόνων καὶ ἀσυγκρίτῳ λόγῳ κρειττόνων ὁρμωμένα, πατρίδα ἔχουσα ὁποῖαν ἐκεῖνοι δὲν ἐγνώριζαν, μέλλον ἐλπίζουσα ὁποῖον ἐκεῖνοι μόλις ὠνειρεύοντο, ὀφείλει ἑαυτῇ τε καὶ τῇ πατρίδι.

Αἱ ἐπὶ Εὐγενίου ἔριδες ἀνενεώθησαν καὶ καθ' ἡμᾶς περὶ Κοραῆ καὶ Δούκα. Τὰ τοιαῦτα δὲ, εἰ οὐχὶ ἄλλα, τοῦλάχιστον μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδέποτε καὶ ἡμεῖς ἐπαύσαμεν σημεῖα δίδοντες ζωῆς, μόνον καθαρώτερον ἀέρα περιμένοντες πρὸς ἐλευθερωτέραν ἀναπνοὴν καὶ εἶον ἀνδρικώτερον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς τούτοις ἀγῶσι καὶ ἐν τῇ εἰρηνικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει τοῦ ἔθνους οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱερωμένων ἀπαντῶνται, Μελέτιος, Εὐγένιος, Θεοτόκης, Γαζής, Φιλιππίδης, Οἰκονόμος, Φερμακίδης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἀρχαιότεροι, παρὰ τοῦ Μοσχοπολίτου Διμητρίου Προκοπίου ἐν τῷ αὐτοῦ πονηματίῳ (Φαβρικ. *Ἑλλήν. Βιβλιοθ.* Τόμ. 1Α' τῆς παλαιᾶς ἐκδόσεως ἐν Ἀμβούργῳ 1740) ἀναφερόμενοι, διὰ τοῦτο ἀντικρὺ συκοφαντία ἐλέγχεται ἡ κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου κατηγορία ὅτι αἰετοτε διώκτης τῆς παιδείας ἐγένετο.

Μέχρι τούτου δ' ἐλθόντες, ἵνα, μηδὲν ὑποκρύπτοντες, πᾶσαν τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν ἐξείπωμεν, δὲν δισταζόμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι λεπτομερὲς περιγραφή τῶν πρὸ Εὐγενίου σχολείων τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκομένων καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως· ἡ ἐκθεσις τῆς ἐπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γενομένης μεταβολῆς, ἡ ἀπαρίθμησις τῶν παρ' αὐτῷ μαθητευσάντων καὶ πολλαχοῦ διδασκάντων μετέπειτα, ἤθελον ἀποτελέσει πλήρη περὶ Εὐγενίου πραγματείαν, ὁποῖαν βεβαίως δὲν ἦτον δίκαιον νὰ περιμένωμεν ἐξ ἀπλῆς βιβλιογραφίας. Κορωνίδα δὲ τούτοις ἤθελεν ἐπιθεῖσαι ἡ συλλογὴ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Εὐγενίου, ἐν Κερκύρα τε καὶ ἄλλαχοῦ, ἴσως καὶ ἐν

Ῥωσσία, βεβαίως δ' ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Ἱεροσολύμων σωζομένων, ὡς αὐτόπται ὁμολογοῦσιν.

Οὔτε μικρὸν οὔτε εὐκαταφρόνητον ἤθελεν εἶναι βεβαίως τοῦτο, ἀλλὰ γενναϊότερον ἔργον ἤθελε πράξει ὁ κριτικὴν σύγκρισιν Εὐγενίου καὶ Κοραῆ συγγράψας, ἀντεξετάζων τί ἀμφοτέροι οἱ μεγάλοι οὗτοι ἄνδρες πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους συνετέλεσαν. Ἀλλ' ἵνα ἡ σύγκρισις ᾖ δίκαια καὶ ὀρθή, ἀνάγκη νὰ σταθμηθῶσιν ἀκριβῶς χρόνοι, τόποι καὶ περιστάσεις αὐτῶν, ἐκ τίνων ὁρμώμενος μέχρι τίνος ἐχώρησε, τίνας εὐκολίας εἶχε καὶ τίνα προσκόμματα ἠναγκάσθη ἐκάτερος νὰ υπερπηδήσῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἤθελε φέρεи ἀναμφιβόλως τὸν συγγραφεὰ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ κρισιν τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες καὶ δυσκατόρθωτον ἴσως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀρκετὸν ἦτον νὰ ἐξετασθῇ τοῦλάχιστον ἡ ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Οὐῖργιλίου μεταγλώττισις, περὶ ἧς πολὺς γέγονε λόγος, καὶ ἡ περὶ αὐτῆς γνώμη τοῦ Κοραῆ. Ὁ Κοραῆς κατὰ τὸ 1804 ἔγραφε (Ἡλιοδ. Α' σελ. νδ'): «Καιρὸς εἶναι νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ ταύτην τὴν πρόληψιν, ἥτις μᾶς κατεδίκαιζε νὰ γράφωμεν ἐλληνιστὶ ἐμμέτρους καὶ πεζοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἤθελεν αὐστηρῶς μᾶς κολάσει» ἐὰν εὐρίσκετο κανὲν Ἀρεοπαγιτικὸν ἐλληνισμοῦ δικαστήριον;» Γράφων δὲ ταῦτα ὁ Κοραῆς, εἰ μὲν δὲν ἐνόει κυρίως τὴν μετὰφρασιν ταύτην τοῦ Εὐγενίου, περιελάμβανε καὶ αὐτὴν ἀναμφιλέκτως. Καὶ οὕτω λοιπὸν ἀφ' οὗ τὸ ἐπιπονώτατον, ἀπελπιστικὸν καὶ θανατηφόρον, οὕτως εἰπεῖν, ἔργον (ἰδιαιτέρα τοῦ Εὐγενίου ἐπιστολὴ ἐκτραγωδεῖ τὰ ἐκ τούτου παθήματα) κατεδικάσθη, ὡς εἰς ἐθνικὴν ἀναφερόμενον ὑπόθεσιν, ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἐπίσης εὐρίσκεται καταδίκης ἄξιον καὶ ὑπὸ δικαστηρίου ἀγνώως ἐλληνικοῦ.

Ἀλλὰ, παραλειπομένης ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς ἐκ τοιούτων ἔργων ὠφελείας, ἡ γλῶσσα τοῦλάχιστον εἶναι λόγου ἀξία; εἶναι ἡ στιχουργία ἐπιτυχής; Δὲν ἔχουσιν ἀναντιρρόπως τὴν ὑπερικήν κομψότητα οἱ στίχοι τοῦ Εὐγενίου, ὡς θέλει ὁ Βεντότης καὶ ὁ Αἰνιάν, διότι οὐδενὸς θνητοῦ στίχοι ἔχουσιν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι καὶ ὡς ἐχαρakterίσεν αὐτοῦς ὁ μέγας ἐλληνιστὴς τῆς Γαλλίας;

ὁ περιώνυμος δηλ. Βιλλοισῶν μετ' ἄκρας πικρίας καὶ γολῆς ἀναφέρων τὴν τῶν Γεωργικῶν καὶ τῆς Αἰνειάδος τοῦ Οὐίργιλίου ὑπὸ Εὐγενίου ἔμμετρον μετάφρασιν, δὲν ἐδίστασε νὰ ὀνομάσῃ τὸ ἐν ἀθλιώτερον τοῦ ἄλλου, καὶ τι χεῖρον τοῦ ἀθλίου, *detestable* (ἐν Ἀναλέκτοις τοῦ Ἀ. Οὐολφίου, II. σ. 404). Δὲν θέλω νὰ ὑπερασπίσω τοὺς στίχους τοῦ Εὐγενίου, νομίζω ὅμως ὅτι ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῶσι κακοί, οὐδέποτε περιέχουσι τοσοῦτον παχυλὰ καὶ γελοῖα σφάλματα, ὅποια τὰ τοῦ αὐστηροτάτου ἐπικριτοῦ, μετατρέψαντος τὸ ρουπέτιον εἰς *personnage très-riche*, καὶ τὸν ἡγούμενον Νικηφόρον εἰς αὐτοκράτορα!!! Εἶχεν ἴσως λόγον ὁ μέγας ἑλληνιστὴς νὰ μνησικακῇ πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας, ἀλλ' αἷτιος εἶναι αὐτὸς οὗτος, καὶ ὁ ἐννοῶν ἐννοεῖτω, ἀγνοεῖτω δὲ ὁ ἀγνοῶν, μικρὰ ἢ ζημία.

Αὐτόθι δὲ προτιμῶνται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κριτικοῦ οἱ στίχοι τοῦ Πεταυίου. Ὁ Ἰησοῦίτης δηλ. Διονύσιος Πεταύιος, εἰς ἑλληνικοὺς ἑξαμέτρος ἐντείνας τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, ἐξέδωκεν αὐτοὺς μετὰ τινων ὡσαύτως ἐν ἑλληνικοῖς στίχοις ἰδίῳν αὐτοῦ ἱερῶν ὕμνων ἐν ἔτει 1637. Τοσοῦτον δὲ ἤρесе τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν τότε παπεῦοντα Οὐρβανὸν τὸν Η', εἰς ὃν καὶ ἀφιερώθη τὸ βιβλίον, ὥστε, ποιητὴς καὶ αὐτὸς ὢν, ἠθέλησε προσκαλέσας εἰς Ῥώμην νὰ τὸν ἀναδείξῃ πορφυροκόσμητον ὁ δὲ μετριοφρων λόγιος, τὴν μεγάλην ταύτην τιμὴν ἀναλογιζόμενος, ἡσθένησε βαρέως, καὶ τότε μόνον ἀνέλαβεν ὅτε, τέλος, ἐπέισθη ὅτι δὲν θέλει ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐν Κλαρομοντίῳ ἢ Κλερμῶντι ταπεινὸν αὐτοῦ κελλίον. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἐντευζομένους ἐπιστολῇ καταδικάζει ὁ Πεταύιος ἀνακριβείας τὴν ἀρχαίαν τῶν αὐτῶν Ψαλμῶν ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ Ἀπολιναρίου, παράφρασιν μᾶλλον ἢ πιστὴν μετάφρασιν ἀποκαλὼν αὐτήν· τοῦτου τοῦ σοφοῦ Ἰησοῦίτου τοὺς στίχους ἐπαινεῖ ὁ Βιλλοισῶν.

Οὐδὲ περὶ τούτου γίνομαι κριτὴς, τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἢ σύγκρισις Ἀπολιναρίου, Πεταυίου, Πάρτου καὶ ἄλλου τοιούτου ἀπαιτεῖ ἀναγκάτως σπουδὴν καὶ μελέτην, νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς ὥστε, καὶ τὸ ἀσυγχώρητον θράσος καὶ τὴν ἀκαιρον δειλίαν ἀπορρίψαντες, νὰ ὑποκρούσωμεν καὶ ἡμεῖς, εἰ οὐχί

ὅπως πολλὰ καὶ σοφὰ διδάζωμεν τὴν Εὐρώπην, ὡς θέλει Σκαρλάτος Βυζάντιος ὁ λεξικογράφος, τοῦλάχιστον ὅπως ἐν ταπεινότητι καὶ εὐσεβείᾳ αἰτησώμεθα τὴν ἄδειαν νὰ διορθώωμεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀμικτημάτιά τινα μικρὰ παρ' αὐτοῖς, εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, γεωγραφίαν, ἱστορίαν κτλ. ἀναφερόμενα. Οὕτω, π. χ. ἐν τῷ περὶ Μωαστικοῦ Βίου συγγράμματι Δώρας τῆς Ἰστριανῆς Γάλλος περιηγητῆς, περὶ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας λαλῶν, λέγει· 'Περιδιαβάζων μετὰ τινος καλογέρου ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Βατοπαιδίου, ἐστάθην πρὸ τινος πύργου λευκοῦ, ὑψηλοῦ, ὑπερχειμένου τῆς θαλάσσης, ὅθεν ἐφαίνετο μεγαλοπρεπὲς πανόραμα. Καίπερ δὲ οὐχὶ παλαιὸς ὁ πύργος οὗτος, ἦταν ἄστεγος καὶ κατέρρει· « τὸ κτίριον τοῦτο, εἰπέ μοι ὁ συνοδεύων με καλόγηρος, ὀνομάζομεν πύργον τῆς ψευδοσοφίας. Ὑπὸ τινος μεγάλου σοφοῦ κτισθὲν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκαλεῖτο Ἀκαδημία τοῦ Ἀθωνος·' πάραυτα πολυάριθμοι θυμασται συνήχθησαν περὶ τὸν ἰδρυτὴν τῆς Ἀκαδημίας. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν κοσμικὴν ἔννοιαν σοφὸς οὗτος, ἀντὶ νὰ δειχθῇ στερεὸς εἰς τὰς ἀναλλοιώτους παραδόσεις τοῦ ἡμετέρου Ἐργαστηρίου τῶν ἀρετῶν, ἤρχισε νὰ διδάσκη τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν χρησιμεύουσαν μόνον ἵνα ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς μελέτης τῶν θείων πραγμάτων καὶ δικαστῆρῃ τὰς διδασκαλίας τῶν εὐχῶν ἡμῶν οἰκῶν. Ἡ πρὸς τὰς κεινοτομίας ῥοπή καὶ ἡ πρὸς τὰς λεγομένας μεταρρυθμίσεις κλίσις ἤρχισε νὰ εἰσχωρῇ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς εἰρηνικὰς μονὰς τῶν παρ' ἡμῖν κοινοβίων. Ἐκ τῶν φιλονεικίῶν καὶ ἀλλοτριῶν εἰς τὰς ἀρχαίας ἐξεις τῶν ἡμετέρων μοναστηρίων διαλέξεων ἐκινδύνευεν ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεδείχθη ὅτι τὰ σπέρματα τῆς διχονοίας προήρχοντο ἐκ τοῦ πύργου τούτου, καὶ ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀκαδημίας διέδιδεν αὐτά, οὔτε ὁ εὐσεβεὶς αὐτοῦ καὶ αὐστηρὸς βίος, οὔτε αἱ παρακλήσεις τῶν ὁπαδῶν του, οὔτε ἡ ἰσχυρὰ προστασία τῆς ὀρθοδόξου αὐτοκρατορίσσης, Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, ἤδυνήθησαν νὰ τὸν σώσωσιν. Ἐξωρίσθη ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου, τὸ κτίριον ἀπεστεγάσθη καὶ καηρέθη, αἱ δὲ μαθηταὶ διεσκορπίσθησαν. »

'Ὁ μοναχὸς ἐνόει διὰ τούτων Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν, παρ' Αἰκατερίνης τῆς Β' τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρήματα λαβόντα. Μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀθωνος ἐξορίαν κατέφυγεν εἰς Ῥωσίαν, καὶ ἀπέθανεν ἐννενηκοντούτης, ἐπίσκοπος Κλειψής!!!, ἐν ὑπολήψει καὶ τιμῇ παρ' ἅπασιν.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα, τὴν ἱστορίαν τοῦ πράγματος, ἐξηγοῦντα, εἰ καὶ ὀλίγον τι δραματικώτερον, μικρὰν ἐπιδέχονται τὴν ἐλεγξιν· ὅτι δὲ ὁ Εὐγένιος ἔλαβε χρηματικὴν συνδρομὴν παρ' Αἰκα-

τερίνης πρὸς ἰδρυσιν τῆς Ἀκαδημίας, τοῦτο μάχεται εἰς πᾶσαν ἱστορικὴν ἀπόδειξιν, διότι πάντες γνωρίζομεν ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Ἀθῶνος καὶ Γερμανίας ἀναχώρησιν εὗρατο τὴν προστασίαν τῆς αὐτοκρατορίας ὁ Εὐγένιος. Εἰ οὗτος εἶχε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας, οὔτε τῶν καλογήρων ἡ βαρβαρότης, οὔτε αἱ ἀγενέσταται ῥαδιουργίαι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κυρίλλου ἤθελον ποτε κατισχύσει.

Εἰς ἄλλην παρατήρησιν φέρει μας τὸ ἐφαρμόζον ὄνομα Cleirsa ἀντὶ Cherson. Πολλοὶ δὴλ. τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης παραπονοῦνται ὅτι ἡμεῖς, ἐξελληνίζοντες αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἐπὶ τοσοῦτον στρεβλοῦμεν καὶ ἀκρωτηριάζομεν ὥστε καθιστῶμεν αὐτὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προσώποις ἀγνώριστα. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι πολλάκις, εἰς τραχέα καὶ θάρβαρα ὀνόματα προσπαθοῦντες νὰ δώσωμεν ἑλληνικὸν εἶδος, παραπολὺ μακρύνομεν αὐτὰ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, καὶ περὶ τούτου ἐλπίζομενον ἐντὸς ὀλίγου νὰ σκεφθῶμεν, ἀλλὰ παρακαλοῦμεν καὶ αὐτοὺς νὰ σέβωνται ὀλίγον τι τὰ ἡμέτερα, οὐχὶ μετὰ περιφρονήσεως γράφοντες αὐτὰ ὅπως τύχη. Οὕτω π. χ. ὁ Γάλλος Ἰορδάνης ἐν τῇ περὶ Εὐγενίου προμνημονευθέντι ἄρθρῳ λέγει Anathasius de Pezos ἀντὶ Athanasius de Paros, καὶ ἀνευ δὲ πολλῆς ζητήσεως πολλὰ τοιαῦτα πρόχειρα.

Ἡ περὶ ἐθνικῶν πραγμάτων ἔρευνα, πολὺ ἔχουσα τὸ ἐπαγωγόν, ἤθελεν ἡμᾶς ἀποπλανήσαι πέραν τοῦ δέοντος ἀνάγκη λοιπὸν νὰ καταπαύσωμεν ἐνταῦθα τὸν περὶ τούτου λόγον, παρατηροῦντες ὅτι ἡ ἀπανταχοῦ ἀναφανείσα προθυμία πρὸς τοιαῦτα ἔργα, οἷον τὸ ἐξ οὗ ὅλος ἡμῖν ὁ λόγος ὠρμήθη, ἐκτός ὅτι παριστᾷ εὐχάριστον θέαμα, μετ' εὐγνωμοσύνης παραπέμπουσα τοῖς ἐπιγινομένοις τοῖς βίους τῶν ἀρχαιοτέρων λογίων καὶ διδασκάλων ἡμῶν, οἷς ὀφείλομεν ὅτι ἔχομεν καὶ ὅ τι ἔχομεν, εἶναι προσέτι καὶ νέον δαίγμα ζωῆς, πολλὰς καὶ μεγάλας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας παρέχον. Ἀπαξ δ' αὕτη ἀρχίσασα οὐχὶ μόνον δὲν θέλει ἐκλείψει, ἀλλὰ θέλει μάλιστα ἐπὶ πολὺ αὐξήσει καὶ ἐπιταθῇ. Οὕτω μετὰ θάρρους ἀπὸ τοῦδε προλέγομεν ὅτι δι' ἡπειρωτικῆς γραφίδος καὶ δι' ἡπειρωτικῆς τυπογραφίας μετ' οὐ πολὺ θέλομεν ἰδεῖ πολλῶν ὁμογενῶν λογίων βίους, μέχρι τοῦδε λανθάνοντας· ὡσαύτως καὶ διορθώσεις εἰς τινὰ τὸν Εὐγένιον ἀποδλέποντα. Ἀνδριζομένη καὶ ἐπιμένουσα γενναιοτάτη καὶ ἑλληνικωτάτη Ἡπειρος, μετὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν

Βάλλ' οὕτως, αἶκεν τι φόως Δαναοῖσι γένηται.

Α—Κ.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

» Κήρυξον τὸν λόγον ».

Πρὸς Τιμὸν Β. δ. 2.

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ

ΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ (α).

ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΕΡΙ ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΟΥ
ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΙΤΟΣ.

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος φιλοσοφῶν περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, εἶχε ταύτην τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἄνευ σπύλου εἰς ὑπαρξιν ἀφικομένη δὲν διεφθάρη ὑπ' ἄλλου τινός, εἰ μὴ ὑπὸ τῆς χειροτερευθεῖσης φύσεως τοῦ ἀγγείου, ἐνθα ἄρχεται νὰ ὑπάρχῃ
« Tanquam in vitiato vase corrumpitur, ubi occulta iustitia »
» divinæ legis includitur ». Ἐξ οὗ κατὰ δῆλον γίνεται ὅτι ὁ Αὐγουστῖνος ὠρμάτο ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ τάξις τῆς φύσεως ἐταράχθη ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας· ὅτι τὰ ὄντα ἐγεννήθησαν ἐν ταύτῃ τῇ ἐξαχρειωθείσῃ τάξει· ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη ἰδιαιτέρας κακῆς πράξεως ἵνα ἡ ἀτομικὴ ψυχὴ ἐξοκείλῃ εἰς τὴν διαφθοράν, καθὼ φυσικῶς καὶ θαθεῶς ἀνήκουσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ τῇ φθορᾷ. Ἡ ποινὴ, ἣν ὑπέστησαν οἱ πρωτόπλαστοι, ἐπέπεσεν ἐπίσης ἰσχυρῶς εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας γενεάς, αἵτινες ἀπέβησαν οἷον ἐκ πληθὺς κεκολασμένη, σωρὸς βορβόρου καὶ ἁμαρτιῶν. Οἱ ἄνθρωποι αὐ-

θορμήτως ἐξευτελίσθησαν, υποβιβασθέντες ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτῶν κατὰ τινὰ θαυδόν, καὶ διαμείναντες ἐν τῇ πτώσει καὶ ἀπωλείᾳ τοῦ δικαιοῦματος αὐτῶν δίκην φυσικῆς ποινῆς. Πλὴν δὲν δοξάζει ὁ Αὐγουστίνος ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἔπεσεν εἰς κτηνώδη κατὰστασιν, ἀλλ' ὅτι κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν τῆς αἰσθήσεως ἐπιθυμιῶν, ἐκτίσαστο ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰ κτήνη, ἐπὶ μόνῃ τῇ διαφορᾷ, ὅτι εἰς ταῦτα δὲν εἶναι διαμάχη μεταξὺ ἐπιθυμιῶν καὶ αἰσθήσεων καὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἥς εὐμοιρεῖ μόνος ὁ ἄνθρωπος· καθότι ἐκεῖνα συμφώνως πρὸς τὴν ζωϊκὴν αὐτῶν φύσιν ὑπηρετοῦσι τὰς τῶν αἰσθήσεων ἐπιθυμίας, ἐν ᾗ ταύναντίον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν αἰσθήσεων ὑπακούουσιν ἢ οὐχὶ τῷ λογικῷ πνεύματι, ὅπερ οὐκ ἂν εἶχεν οὕτω δίχα τῆς διαδοθείσης διαφθορᾶς καὶ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος ποινῆς· « Quo tamen non usque adeo fit » *deterior, ut ei pecori anima praeferenda aut conferenda » sit »* (α).

Παρατηρήτέον ὅτι ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ὑψηλὴν εἶχεν ἰδέαν περὶ τοῦ λογικοῦ ὄντος, δικαιολογῶν τὸν Θεὸν ἀρκούντως ὡς οὐκ ὄντα αἴτιον ταύτης τῆς ἀξιοθρηνήτου θέσεως τῆς ἡμετέρας πραγματικῆς ζωῆς. Διὰ ταύτης τῆς διδασκαλίας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος συνάπτει τὴν κατὰ Μανιχαίων μάχην. Ἡ πάλιν τῷ ὄντι τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος μαρτυρεῖ ἐναργῶς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐξ ὑπαρχῆς δύο πολεμικῶν φύσεων συνύπαρξιν· ὅπερ ἀνεξήγητον ἠθέληεν εἶσθαι, εἰ μὴ αὕτη ἡ ἔχθρα ἐπήγαγεν ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, συμφύτου, οὕτως εἰπεῖν, γενόμενης ὕστερον τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ἡ ἀθλιότης, ἐν ᾗ ἐσμέν, ἡ σαρκικὴ καὶ πνευματικὴ ἀσθένεια, ἐν ᾗ εὐρισκόμεθα καὶ πρὶν ἢ ἀναπτυχθῇ ἡ ἡμετέρα θέλησις, πείθουσι τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον ὅτι τὸ κακὸν, ὅπερ ἐκληρονομήσαμεν, δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδίας ἡμῶν θελήσεως· « Hanc discordiam carnis et » *spiritus per praevaricationem primi hominis in nostram » vertisse naturam »* (β). Δὲν πρέπει γὰρ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ

(α) De quant. animae.

(β) Contra Julian, VI.

Αύγουστίνος νομίζει τὸ κακὸν στέρησιν τοῦ ἀγαθοῦ· ἀλλ' οὐχ ἥττον εἰς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κακοῦ ἀπονέμει μεγίστην τὴν ἐπιρροήν. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς νῦν εὐρισκόμεθα εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην τοῦ φέρειν τὸ ἀμάρτημα, ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος προσπορίζεται νόμιμον συνέπειαν ἐκ τῆς περὶ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος δοξασίας αὐτοῦ· « *Secuta est peccatum peccatum habendi dura necessitas* » (α).

Ἐνεκα τοῦ ἀμαρτήματος τῶν γενεαρχῶν ἔλαβε χώραν ἡ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπανάστασις· πάντα ὑπετάχθησαν τῷ ἐγωῖσμῳ καὶ τῇ περιφιλαυτίᾳ· αἱ δὲ τῶν αἰσθήσεων ὁρέξεις διατελοῦσι μαχόμεναι τῷ πνεύματι. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης πεπτωκυῖα, οὐδὲν ἀληθῶς ἀγαθὸν νὰ πράξῃ δύναται· εἰκὼν καὶ ὁμῶμα ἐν πρώτοις τοῦ Θεοῦ, κατέστη νῦν ὁ ἀνθρώπος τύπος κτήνους. Παραθέτομεν αὐτολεξεῖ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Αὐγουστίνου· « *Honor ejus sicut militudo Dei, dedecus autem ejus similitudo pecoris* » (β). Τῇ ἀδικίᾳ ἐπόμενοι καὶ πρὸς ταύτην στειχοντες, οὐδὲν κυριολεκτικῶς ἀγαθὸν πληροῦμεν, ἐὰν μὴ ἐνεργήσῃ καὶ ἐκπεράνῃ τοῦτο ὁ Θεὸς διὰ νέας συγκοινωνίας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς· τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἡ ὁδὸς καὶ κατάστασις τῆς χάριτος. Κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν δύο ἀντιθέτους καταστάσεις, δύο βασιλείας, δύο κράτη· τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν δηλαδή, ἐν ᾗ ὑποταγὴ καὶ ἀληθοῦς ἐλευθερίας ἀπόλαυσις, καὶ τὴν τοῦ ἀμαρτήματος, τοῦ διαβόλου, ἐν ᾗ ἡ ἐλευθερία ἐδρεύει ὑποτεταγμένη τῇ σαρκὶ, τῇ ἀγάπῃ τῆς ἀμαρτίας. Ἐχει ὁ ἀνθρώπος βεβαίως ἰδίαν θέλησιν, ἀλλ' εἶναι δούλος ταύτης τῆς ἐχθρᾶς τῷ Θεῷ. Οἱ ἄνθρωποι πεσόντες διὰ τοῦ ἀμαρτήματος ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, δὲν δύνανται νὰ εἰσέλθωσιν εἰ μὴ διὰ τῆς δραστηρίου τοῦ Θεοῦ συνεργείας. Ὅθεν μένει ἐλευθέρᾳ ἡ δούλη ἡ προαίρεσις τοῦ ἀνθρώπου· « *Libero, vel potius servo propriæ voluntatis arbitrio* » (γ). Ἄνευ κινδύνου τοῦ ἐξοκεῖλαι εἰς τὴν τῶν Γνωστικῶν φιλοσόφων

(α) De perfect. justit.

(β) De Trinitate.

(γ) Contra Julian. II. 23.

καὶ αἰρετικῶν ἀντίθεσιν καὶ διαίρεσιν ἀνθρώπων πνευματικῶν καὶ ἀνθρώπων σαρκικῶν, λέγομεν ὅτι ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος λογικώτατα ἐθεμελίωσε τὴν περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίαν ἐπὶ τῆς περὶ ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς περὶ αὐτεξουσίου καὶ λόγου σφραγίδος τῆς εὐγενούς καταγωγῆς καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως· « In anima hominis, id est rationali sive intellectuali, imago creatoris, quæ immortaliter immortalitati ejus est insita » (α)· καὶ « . . . nunquam nisi » rationalis et intellectualis est anima humana ».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅσον ἀδύνατα εἶναι τὰ ταύτης ἔχνη· αὐτὴ διὰ τοῦ ἁμαρτήματος ἐκρύβη καὶ ἐμολύνθη· χάρις εἰς τὸν λόγον τὸν ἐν ἡμῖν, αἰσθανόμεθα ἣν ὑπέστημεν ποινὴν, γινώσκουμεν τὸ ἀγαθόν, οὐτινος ἐστερήθημεν, καὶ λυπούμεθα διὰ τὴν τούτου στέρξιν. Οὐ μόνον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πρᾶξαι τὸ ἀγαθόν καὶ οὐχὶ τὸ κακὸν ὑφίσταται ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν. Ὁ Αὐγουστίνος διορᾷ ἐναργῶς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πῶν ζῶων ἐν ταῖς παντοδαύτοις τέχναις τοῦ βίου, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἣν ἀναπτύσσει καὶ δημιουργεῖ διὰ τοῦ λόγου, καίτοι ὑπὸ τὴν ἐπιπικράτειαν τοῦ ἁμαρτήματος. Ἡ πίστις ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν σωτηρίαν· δικαιοῖ ἡμᾶς καὶ χορηγεῖ τὸ δίκαιον τῆς ἀρετῆς αἰσθημα. Οἱ ἄπιστοι ἀποκλείονται ταύτης τῆς δικαιοσύνης· τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται διὰ παρομοιώσεως· πηγὴ θολερὰ καὶ νάματα τοιαῦτα δίδει· δένδρον ἐρθαρμένον καὶ κακῆς φύσεως φέρει κακούς καὶ τοὺς καρπούς. Ἐν τῷ ὄγκῳ τῆς διαφθορᾶς, ἐν τῷ ἁμαρτωλῷ κόσμῳ πάντα μεμολυσμένα καὶ μετὰ τῆς ἁμαρτίας συγχυμένα εἰσὶ· τανάπαλιν ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία ἐξελέξατο τοὺς θέλοντας ἐνωθῆναι, πέμψασα τὴν ἑαυτῆς χάριν· « Sola enim » gratia redemptos discernita perditis, quos in unam perditionis concreverat massam ab origine ducta causa communis » (β). Ὁ Θεὸς συγχωρεῖ καὶ διανέμει τὴν ἑαυτοῦ χάριν

(α) De Trinitate.

(β) Enchir. ad Laurentium.

ἐλευθέρως εἰς τὸν ἐλευθέρως ταύτην βουλόμενον· δίδωσι ταύτην δωρεάν· ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδόλως κέκτηται ἀξιολογίαν, ἡ χάρις προηγείται τῆς ἠθικῶς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ τῆς ὑπακοῆς καὶ πίστεως· συντρέχουσα δὲ χορηγεῖ τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑστερον πράξεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἐστὶ Θεοῦ τὸ δῶρον· «*Gratia vero nisi gratis est, gratia non est*». Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ἐπὶ τοῦτου τοῦ ἀντικειμένου ἀνέπτυξεν εὐρείαν θεωρίαν, εἰς ἣν διαστέλλει τὰ διάφορα τῆς χάριτος εἶδη σχετικῶς πρὸς τὴν ἠθικῶς ἀγαθὴν θέλησιν καὶ τὸν ἀγαθὸν βίον· δεικνύει ἀναλυτικῶς πῶς ἡ χάρις προηγείται τῆς θελήσεως, πῶς προπαρασκευάζει, ὑποστηρίζει, καὶ πῶς ἐνισχύει καὶ ὀχυρώνει ταύτην εἰς τὸ ἀγαθόν· πῶς καλεῖ, προσδιορίζει, δικαιοῖ καὶ φωτίζει ὁ Θεός. Ἡ διδασκαλία τοῦ Αὐγουστίνου ἀναμφισβητήτως ἔχει τὸ πλεονέκτημα αὐτῆς, ἀκριβέστεως γεννημένης εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρότερον καὶ τοῦ ὑστερον· διότι δὲν ἐξαρτᾷ τὴν δραστήριον τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου· διακατέχουσαν τὴν χάριν ὡς ἀρχὴν, καὶ τὴν θέλησιν ὡς συνέπειαν. Ὁ Αὐγουστίνος ἐξηγεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *De gratia*, ἐνθα ὑποστηρίζει οὐχὶ μόνον ὅτι ὁ Θεὸς παρέχει ἡμῖν δύναμιν καὶ ὠθησιν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐπανορθοῖ τὴν ἡμετέραν ἐνέργειαν καὶ χύνει εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἀφῶντα γλυκύτητι τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ χάρις συνοδεύει μόνον τὴν θέλησιν, ἀκολουθεῖ μόνον τῇ τύτῃ, καὶ ἐτοιμάζει καὶ βοηθεῖ· ἀλλ' ὅτι ἀκριβῶς ἡ παρὰ Θεοῦ δικαίωσις ὑφίσταται εἰς τὸ γίνεσθαι ἡμᾶς δικαίους διὰ τοῦ Θεοῦ. Ἰδοὺ τί λέγει· «*Comitante, non ducente, pedissequa non prævía voluntate*» (α). «*Justificari, hoc est justos fieri gratia Dei.*» — «*Nobis justitiam dari, non a nobis in nobis nostris viribus fieri*» (β).

Τὴν δὲ ἀναταμάχτην τοῦ Θεοῦ χάριν θεωρεῖ ὁ Αὐγουστίνος ὡς ἔκφρασιν τῆς παντοδυνάμου τοῦ Θεοῦ θελήσεως, πρὸς ἣν οὐδεμία

(α) Epist. CLXXXVI.

(β) Retraction.

ἀνθρωπίνῃ θέλῃσις ἀνθίσταται. Ὁ Αὐγουστίνος προδήλως ἰδρύει τὴν ἡμετέραν προσωπικότητα, διακρίνων ἐνεργὸν καὶ συνεργὸν χάριν· εἰς τὴν πρώτην δὲν συμμετέχομεν ἡμεῖς· εἰς τὴν δευτέραν μεσολαβεῖ ἡ ἐνεργητικὴ τοῦ ἀνθρώπου θέλῃσις. Οὕτω πολεμεῖ τοὺς Πελαγιανούς. Παρεκκλίναντος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαγοράσῃ τοῦτον διὰ τῆς θείας ἐνεργείας τῆς προνοίας αὐτοῦ, εἰς ἣν προσκολλᾶται ἡ χάρις· ὥσπερ διασέλλει ὁ Αὐγουστίνος πρόνοιαν δημιουργικὴν, συντηρητικὴν καὶ κυβερνητικὴν, οὕτω καὶ χάριν καθολικὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐσμὲν, καὶ χάριν ἐιδικὴν σύμμορφον τῇ πρώτῃ. Μόλις ἡ χάρις βελτιώσῃ ἡμᾶς, τότε ἀπολαμβάνομεν τῆς ὀφειλομένης ἡμῖν ἀμοιβῆς. Οὕτωπα· ὁ Αὐγουστίνος χαράττει γραμμὴν ὁροθεαίου μεταξὺ μὴ χριστιανικοῦ καὶ χριστιανικοῦ βίου. Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὁλοκλήρου φαίνεται τῷ Αὐγουστίνῳ ὅμοιος διηνεκεῖ βέβηματι. Ἡ ἀνακρίνισις τοῦ βίου, ἣν ἡ χάρις ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν, δὲν εἶναι μεταμόρφωσις αἰφνίδιος καὶ πλήρης τοῦ ἡμετέρου ὄντος, ἀλλὰ προοδευτικὴ μεταβολή· διότι ἡ συγγνώμη τῶν ἁμαρτημάτων παύει τὴν δουλείαν, ἣν ἡ σὰρξ ἐπιβάλλει τῷ πνεύματι· ἦτοι ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ ἐκ νέου τὴν ἐλευθέραν δυνάμιν τοῦ ἀγαπᾶν τὸ ἀγαθόν, πλὴν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχαίας ἀβρώστιας μένει ἀκόμη, καὶ ἐντεῦθεν μανθάνομεν νὰ ὑπερπηδῶμεν κατὰ πρόδοον αὐξοῦσαν τὰς ἀδυναμίας ἡμῶν· ὡσαύτως ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀνθρώπου ἐκπληροῦται βαθμηδόν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καθαρίζεται πᾶν ἔχνος τῆς εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐπιδεκτικότητος. Ἡ ἀναγέννησις ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀπολύει τῶν καθόλου συνεπειῶν τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ δίδει νέαν δυνάμιν ἵνα παλαιώμεν νικηφόρος καὶ κατὰ κράτος κατὰ τῶν ἐνόχων ἐπιθυμιῶν· πλὴν τοῦτο δὲν ἀπαλλάττει ἡμᾶς παντάπασι τῶν ἐσωτερικῶν μαχῶν, καὶ πάντοτε συναισθανόμεθα τὰ ἀποτελέσματα ἀπασῶν τῶν κακῶν ἔξεων τῆς παρελθούσης ζωῆς. Ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀγαθόν, ὕπερ ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν, δὲν ἐπιφαίνεται περισσύτερον ὡς αἰφνίδιον γεγονὸς ἀνευ λόγου καὶ προπαρασκευῆς· τούναντίον προσκολλᾶται εἰς τὴν ἡμετέραν ἱκανότητα κατὰ τὸ διάστημα τῶν χρόνων καὶ τῶν συμβάντων τῶν προγενεστέρων τῆς ζωῆς. Προσ-

καλὸν ὁ Θεὸς εἰς ἑαυτὸν ἀνθρώπους τινὰς καὶ λαοὺς, σύμπαναν τὴν ἀνθρωπότητα, ποιεῖ τοῦτο κατὰ τὴν περίστασιν τῶν χρόνων καὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀποφάσεις, καθ' ὅσον ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

Ἡ γενναία πάλη τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου κατὰ τῆς τῶν Μανιχαίων καὶ τοῦ Πελαγίου διδασκαλίας ὑπερέττησε μέγας τὴν τε φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν. Ἐν τῇ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου μελέτῃ ἐγένετο συνάμα ὁ ἀποκλειστικὸς προσηλισμὸς τῆς χάριτος, καὶ ὁ διαλλακτὴρ τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν μετὰ τῆς ἀποκαλύψεως.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΑΤΑ
ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΝ.

Πᾶσαι αἱ θεωρίαι τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου περὶ τοῦ θείου καὶ τοῦ κόσμου προτίθενται σκοπὸν μοναδικὸν νὰ δεῖξωσι, πῶς αἱ τοῦ Θεοῦ θεσμοθεσίαι ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ ἀγαθόν. Τὸ κακὸν εἶναι οἶονεῖ σκοτιδινίαις καὶ παραφροσύνῃ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ μνημονευθεῖσα θεωρία περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τῆς δικαιώσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἐξαχρεώσεως, τείνει ἵνα δικαιολογήσῃ ἀρκούντως ὁ ἱερός Αὐγουστίνος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγαθότητα, καίπερ ὑπαρχούσης τῆς δουλείας τοῦ λογικοῦ πνεύματος ὑπὸ τὴν τῆς σαρκὸς τυραννίαν· ὡσαύτως σπουδάζει νὰ ἀποδείξῃ πῶς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἁμαρτίας, καὶ προάγει ἡμᾶς ἀτομικῶς τε καὶ περιληπτικῶς διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἣν θηρεύουσιν οἱ πιστοί. Καθὰ καὶ ἐν τῇ περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ περὶ ἐκπαίδευσως καὶ ἀγωγῆς τῆς ἀνθρωπότητος προέθετο σκοπὸν ὁ Αὐγουστίνος τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιολόγησιν. Σπουδάζει νὰ ἀναδείξῃ διαλάμπουσαν κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τὴν θείαν ἀγαθότητα, ῥίπτων φιλοσοφικὸν βλέμμα ἐπὶ τῆς ιστορίας. Ὅ,τι ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς ἐκάστην ψυχὴν, ὁρεῖται πᾶς τις νὰ ἀνακαλύψῃ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ· ὅ,τι δὲ ὁ Θεὸς ἐκπληροῖ εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, εἶναι ἡ ἱστορία ἢ ἀποκαλύπτουσα τοῦτο καὶ αἱ προφητεῖαι, οὐχ ἥττον, ἀς πρέπει νὰ πιστεύωμεν. « Quoniam igitur » divina providentia non solum singulis hominibus quasi » privatim, sed universo generi humano tanquam publice

» consulit, quid cum singulis agatur, Deus, qui agit, atque
 » ipsi, cum quibus agitur, sciunt. Quid autem agatur cum
 » genere humano, per historiam commendari voluit et per
 » prophetiam. Temporalium autem rerum fides, sive prae-
 » teritarum, sive futurarum, magis credendo quam intelli-
 » gendo valet » (α).

Ἡ πίστις δὲν ἀποκλείει τὴν γνῶσιν, ἣν σπουδάζει νὰ ἀνα-
 πτύξῃ ὁ Αὐγουστίνος μετριοφρόνως καὶ ταπεινῶς, ὡς ἔπραξαν
 οἱ προγενέστεροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, περιοριζόμενος εἰς
 τὰς ιδέας τοῦ καιροῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ συνεσταλμένου ὀρίζοντος
 τῆς ἐαυτοῦ ἐποχῆς, καὶ ὁρμώμενος ἐκ τῶν παροδόσεων τῆς ιστο-
 ρίας καὶ μάλιστα τῆς ἱερᾶς, ἣν θεωρεῖ βεβαιότεραν τῆς ἐξωτε-
 ρικῆς καὶ κοσμικῆς. Ἀποβλέποντες ἡμεῖς εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ
 Αὐγουστίνου, ὀφείλομεν νὰ μὴ προσάψωμεν αὐτῷ οὐδεμίαν μομ-
 φήν· σαφέστεραι καὶ ἄμεσοι παραδόσεις, αἱ συντελοῦσαι εἰς τὴν
 γνῶσιν τῆς θρησκευτικῆς ὁδοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, φαίνονται
 τῷ Αὐγουστίνῳ προτιμητέαι τῶν ἐξωθεν, αἱ δὲ ἱστορικαὶ αὐτοῦ
 σκέψεις ἀφορῶσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θρησκείας. Ἡ βάσις τῆς
 ἐν προκειμένῳ διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου εἶναι ὁ παραλλη-
 λισμὸς καὶ ἡ σύγκρισις τῶν περιόδων τῆς ἱστορίας πρὸς τὰς
 ἡλικίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐκάστη ἡλικία ἔχει τὴν ἰδίαν αὐ-
 τῆς ὥραιότητά· ἡ ἀνθρωπότης ἔλαβε παρὰ Θεοῦ διαφόρους νό-
 μους ὡς πρὸς τοὺς διαφόρους λαοὺς καὶ τὰς ἐποχὰς, εἰ καὶ ἐν τῷ
 μέσῳ τούτων τῶν ποικιλιῶν εἰς μόνος νόμος ἀνατέλλει, ὁ φυσικ-
 κὸς νόμος καὶ ἡ ἀμετάβλητος τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη· οὗτος εἶναι
 ὁ χαρακτήρ τοῦ καλοῦ ἥτοι ὥραιου, ὁ ἐκφράζων τὴν ἐνότητα ἐν
 τῇ ποικιλίᾳ. Πάντες οἱ ἄνθρωποι ὁμοῦ ἀπαρτίζουσιν ἐν μόνον
 σῶμα, ἁρμονικὴν ἐνότητα, ἔχουσιν προοδευτικὴν ζωὴν, ὡς τὰ
 μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Δὲν εἶναι τοσαῦτον ἀκριβὲς ἡ
 σύγκρισις θεβαίως· τοῦτο δὲν διέφυγε τὴν ὀξύνοϊαν τοῦ ἱεροῦ
 Αὐγουστίνου· ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς τίθησι τὴν ἔλυσιν τοῦ Σωτῆρος ἐν
 τῇ νεότητι τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἄλλοτε ἐν τῷ γήρατι τοῦ ἀν-

(α) De vera religione.

θρωπίνου γένους. Ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος, ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος γηράσκει ἐν τῇ προοδευτικῇ ζωῇ· ὁ νέος ἄνθρωπος, ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος αὐξάνει ἐν τῇ νέᾳ ἀρετῇ. Ὁ Αὐγουστίνος ἀσπάζεται δύο εἶδη ἡλικιών ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἡλικίαν ἀπλὴν καὶ ἡλικίαν σύνθετον· ἡ ἀπλὴ ἡλικία περιλαμβάνει τρεῖς ἐποχάς, τὴν νεανικὴν, ἥτοι τὴν πρὸ τῆς ἀνδρικῆς, τὴν ἀνδρικὴν καὶ τὴν γεροντικὴν. Ἡ πρώτη ἐποχὴ περιγράφεται ὡς ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ ἀνθρωπότης ἦτο ἄνευ νόμου, παραδεδομένη εἰς τὴν αἰσθητικὴν ζωὴν δίχα κωλυμάτων, δίχα πάλης κατὰ τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων· αὕτη ἡ ἐποχὴ διήρκεσεν ἄχρι τοῦ Ἀβραάμ. Τότε ἠνοιχθῇ ἡ ἡλικία τοῦ νόμου, ἡ δευτέρα ἐποχὴ, καὶ ἐγένετο ἡ συμπλοκὴ κατὰ τῶν αἰσθήσεων· ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ὁ ἄνθρωπος νικάται, διότι ἡ θεία χάρις ἀκόμη δὲν ἀπῆλλαξεν αὐτὸν τῆς δουλείας τοῦ ἁμαρτήματος. Ἡ διάνοια κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤρχιζε νὰ ἀναπτύσσεται ἐν τε τῷ πρακτικῷ καὶ θεωρητικῷ βίῳ, οὐδὲν ἰσχύσασα ὅμως κατὰ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν αἰσθήσεων. Ἡ τρίτη ἐποχὴ ἀρχεται συνάμα τῇ χάριτι, τουτέστι τῇ ἐλευσίᾳ τοῦ Σωτῆρος· δι' αὐτοῦ ἡ ἀνθρωπότης πολεμεῖ κατὰ τῆς σαρκὸς, ἐξερχομένη τῆς μάχης νικήτρια· «In prima ergo actione, quæ » est ante legem, nulla pugna est cum voluptatibus hujus » seculi; in secunda, quæ sub lege est, pugnamus, sed vin- » cimur; in tertia pugnamus et vincimus » (α). Ἡ τρίτη ἐποχὴ ἔχει ἀπροσδιόριστον διάρκειαν, τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τὴν καθολικὴν κρίσιν, τὸν θρίαμβον τῆς Ἐκκλησίας ἐναγκαλιζομένη.

Ἡ σύνθετος ἡλικία περιλαμβάνει ἐξ ἐποχῶν, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Νῶε, ἀπὸ Νῶε μέχρις Ἀβραάμ, ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαβὶδ, ἀπὸ Δαβὶδ μέχρι τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλωνός, ἀπὸ ταύτης ἄχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ· ἡ δ' ἕκτη ἐναγκαλιζεται τὸ ὑπόλοιπον τῆς τοῦ κόσμου ἐξελιξέως. Ἡ πρώτη ἐποχὴ παραβάλλεται πρὸς τὴν νηπιακὴν τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίαν, καθ' ἣν ἡ προσοχὴ ἡμῶν στρέφεται περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν, οὐδόλως ἰσχυρὰς πνευματικῆς ἐνεργότητος διαλαμπούσης, καὶ οὐδεμιᾶς μνείας

(α) De Genesi contra Manichæos.

ταύτης μενούσης ἡμῖν. Περαιτοῦται αὐτὴ ἡ ἐποχὴ εἰς τὸν κατα-
 κλυσμένον, καταποντίσαντα ὅλον τὸ παρελθόν· προηγείται παν-
 τὸς μύθου, παντὸς συμβόλου, εἶναι προϊστορικῇ. Μεταβαίνοντες
 ἐκ τῆς νηπιώδους εἰς τὴν βρεφικὴν, εἶτα τὴν μερικιῶδη, καὶ ὑ-
 στερον εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, εὐρισκόμεθα κατὰ τὸν Αὐγουστί-
 νον εἰς τὴν ἀντιστοιχοῦσαν δευτέραν ἐποχὴν. Ἐν πρώτοις δια-
 μορφοῦται ἡ γλῶσσα, καὶ μετὰ ταύτης ἡ μνήμη, ὃ δὲ ἄνθρωπος
 ὑποτάσσεται εἰς τὴν αἰσθητικότητά· μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς
 γλώσσης καὶ τῆς μνήμης γεννᾶται ἡ τοῦ κακοῦ γνώσις, τὸ δὲ
 κράτος τῆς ἀσθεΐας καθίσταται ὁρατόν· φανερῶται δὲ ἐναργῶς
 εἰς τὸν ὑπερήφανον πύργον τῆς Βαβυλώως καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν
 τῶν γλωσσῶν. Πρώτην δὲ ἐπινοηθεῖσαν γλῶσσαν νομίζει ὁ Αὐ-
 γουστίνος τὴν ἑβραϊκὴν, τὴν καὶ ὑπὸ πολλῶν γλωσσομαθῶν πρω-
 τότυπον καὶ ἀρχικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γλῶσσαν προσαγο-
 ρευομένην· « Prima lingua inventa est, id est Hebræa. A
 » pueritia namque homo incipit loqui post infantiam, quæ
 » hinc appellata est, quia fari non potest »· ἔθεν τὸ ἄνθρωπος
 συντίθεται ἐκ τοῦ στερητικοῦ ἰν καὶ for λέγω, ὥς περ τὸ νήπιος
 ἐκ τοῦ νη καὶ ἔπος. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, δὲν πρέπει
 ὁμως νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἱστορικῶς γλῶσσαι καὶ διάλεκτοι καὶ
 φυλετικαὶ ποικιλίαι παρίστανται συγχρόνως, ὥς καὶ ἀνθρώπινος
 βίος δὲν ἐννοεῖται ἄνευ γλώσσης.

Ὡς πρὸς τὰς ἐποχὰς καὶ τὴν συμπαραβολὴν τούτων πρὸς τὰς
 ἡλικίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, εἰκονίσθη ἐν τοῖς προη-
 γουμένοις ἡ γνωμάτευσις τοῦ Αὐγουστίνου. Ἀλλ' οὐχ ἥττον δυ-
 νατὸν νὰ γείνη καὶ ἄλλη διαίρεσις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον
 ἀκριβής.

Τὸ διάγραμμα, τὸ δεσπόζον ἐν τῇ τοῦ Αὐγουστίνου ζωγρα-
 φίᾳ περὶ τῶν διαφόρων ἡλικιῶν, ὑφίσταται εἰς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ
 λογικοῦ καὶ ἡρησκειτικοῦ βίου πρὸς τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας,
 τὴν τοσοῦτον ἐπιβαρύνουσαν τὸν ἄνθρωπον. Τότε ἡ ἀνθρωπότης
 ἀπηλλαγμένη τῆς ἁμαρτίας, καὶ βαθυθαλὴν ἐξεληθοῦσα τῆς ψιλῶς
 ζωικῆς καταστάσεως, ἐπιφαίνεται ἐν ζωρῷ φωτί. Ὁ ἱερὸς Αὐγου-
 στίνος εἰς τὰς φιλοσοφικὰς περὶ τούτου θεωρίας αὐτοῦ οὐδόλως

παρεξέκλινε τῶν ἁγιογραφικῶν παραδόσεων, οὐχ ἥττον δὲ συνε-
βουλεύθη καὶ τὴν οὐράθειν ἱστορίαν, ἣν ἀποφαίνεται οὖσαν ἐν
πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ τὴν ἀνά-
πτυσιν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τὰς ἐξερευνήσεις αὐτοῦ ὁ Λύ-
γουστίνος Ὁρηρεῦει τοὺς προδρόμους καὶ τὰ προοίμια τῆς λυτρώ-
σεως συγκρίνει τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσσυρίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ,
ἐν Ἀσίᾳ, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Δύσει· παραρτήματα τούτων
θεωρεῖ τὰς λοιπὰς ἐπιγείους βασιλείας· διαστέλλει τὰ ἐπίγεια
ἀγαθὰ καὶ τὴν πρόσκαιρον ἀνταμοιβὴν ἐκ τῶν οὐράνιων, ἐχουσῶν
ἀναγκαίαν ἀποστολὴν τῶν τοῦ κόσμου βασιλείων τὸ χρησιμεῦσαι
ὡς μέσα καὶ ἀντιθέσεις εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Πάντα τὰ
τμήματα τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας, κατὰγινόμενα περὶ τὴν προπαρα-
σκευὴν εἰς τὸ βασίλειον τῆς χάριτος, καταντῶσιν εἰς διαφθοράν
μελίζονα τῆς ἀμαρτωλοῦ ζωῆς· οὕτω τὸ πρῶτον λήγει διὰ τῆς
ἐξαχρειώσεως τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τῆς τῶν θεῶν ἐντολῶν παρα-
βάσεως καὶ τῆς στρεβλότητος τοῦ Σαούλ, τοῦ κακίονος τῶν βασι-
λέων· τὸ δεύτερον, διὰ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν βασιλέων κατακριμνι-
ζόντων τὸν ἰουδαϊκὸν λαὸν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν· τὸ τρίτον, διὰ τῆς
μεγάλης τυφλώσεως τῶν Ἑβραίων, μὴ ἀναγνωρισάντων τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Θεοῦ ἡ ἀνθρωπό-
της ἐφθασεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀδυ-
ναμίας, ἐλευθερωθεῖσα τοῦ ἀμαρτήματος, λυτρωθεῖσα ἐπομένως.
Πραγματικὴ πρόοδος εἰς τὸ ἀγαθὸν πρότερον δὲν ἠδύνατο νὰ τε-
λειωθῇ. Ἡ λύτρωσις ἤδη εἶναι γεγονὸς οὐσιῶδες τῆς ἱστορίας τῆς
ἀνθρωπότητος, περατωθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λαβόντος τὴν ἀνθρωπίνην
φύσιν· καίτοι δὲ ἐτελέσθη ἡ ἄμεσος ἡμῶν ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὑ-
πάρχουσι πράγματά τινα κωλύοντα τὴν ἄμεσον μετ' αὐτοῦ συγκοι-
νωσίαν ἡμῶν· αἱ κακαὶ ἔξεις, τὸ ἐλάττωμα, αἱ ἀσθένειαι, ἡ ἀμικρία
νικῶνται ὑπ' ἡμῶν θαυμάδιον, καὶ διὰ μεσίτου, ἀνθρωπίνην μορ-
φήν καὶ φύσιν ἐνδεδυμένου, ὑψοῦται ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸν Θεόν·
ὁ θεῖος Λόγος, ὁ ἐνυπόστατος, γενόμενος ἄνθρωπος, ἀπέβη πρὸς
τὴν ἀνθρωπότητα, πρὸς τοὺς ὁμοίους, κατὰ ταύτην μόνον, ἀν-
θρώπους παράδειγμα ἀγαθῶν ἠθῶν εἰς ἐπιτυχίαν τῆς θεότητος.
Πλὴν ἡ μεσίτης οὗτος ταυτοχρόνως πρέπει νὰ ᾔνκι Θεός, ὅπως

δι' αὐτοῦ συνδεθῶμεν ἀληθῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀναγνωρίζει ὁ Αὐγουστίνος ἐνταῦθα τὸ θαυμαστὸν τοῦ πράγματος. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἄνευ ἀλλοιώσεως, ἄνευ τοῦ παῦσαι ὢν Θεός, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἡμετέρα διάνοια, ὁ ἡμέτερος λόγος, ὃν φέρομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καρδίᾳ, διέρχεται ἥχόν τινα τῆς ἡμετέρας φωνῆς ἵνα κοινοποιηθῇ εἰς ἄλλον, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ ἀλλάξῃ ἡ διάνοια. Ὁ Θεός ἔσωσεν ἡμᾶς οἶονεῖ ἱατρός διὰ τοῦ ἀναλόγου καὶ τοῦ ἐναντίου· καθότι προσέλαβε μορφήν ἀνθρωπίνην, ἵνα νοηθῇ ὑφ' ἡμῶν καὶ χρησιμεύσῃ πρότυπον· ἰδοὺ τὸ ὅμοιον καὶ ἀνάλογον· διὰ δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτοῦ ἐθεράπευσεν τὰ ἡμέτερα ἐλαττώματα καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν ἡμῶν· ἰδοὺ τὸ ἀντίθετον καὶ ἐναντίον. Οὕτως ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος σκέπτεται ἐν Doctr. christ. 1, 13. Ἀναχωρῶν ὁ Αὐγουστίνος ἐκ τῶν ἐξ ἡμερῶν τῆς δημιουργίας, καὶ ἀκολουθῶν τὴν κατὰ τὸν Μιχθαῖον ἀπαρίθμησην τῶν γενεῶν, ἵδρυσεν τὰς ἐξ ἐποχᾶς καὶ περιόδους αὐτοῦ· καθὰ δὲ τὸ σάββατον διεδέχθη τὰς ἐξ ἡμέρας τῆς πλάσεως, οὕτω καὶ τὰς ἐξ ἐποχᾶς τοῦ κόσμου ἀκολουθεῖ αἰωνία ἀνάπαυσις καὶ εὐδαιμονία. Ὁ Αὐγουστίνος παραβάλλει συνήθως τὸν βίον τοῦ εἵδους πρὸς τὸν τοῦ ἀτόμου ἐν τε τῇ σωματικῇ ἀμφοτέρων ἀναπτύξει καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ ἐξελιγμῷ αὐτῶν· ὡσαύτως ἀντιτάττει εἰς τοὺς ἐπτὰ βαθμοὺς τῆς ἱστορίας ἐπτὰ βαθμοὺς, δι' ὧν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀτόμου ἀναβαίνει εἰς τὸν Θεόν. Οὗτοι οἱ βαθμοὶ (ὡς ἐν τῷ De quant. anim. ἐκφράζεται) καὶ αἱ ἐνέργειαι ὑπολογίζονται κατ' ἄλλοιόν τινα τρόπον. Ὑπεραίρει ὁ Αὐγουστίνος τὸν ἕκτον βαθμόν, δηλαδὴ τὸν ἀνθρωπινον ἐξηγορασμένον, λελυτρωμένον, σεσωσμένον, εἰς τὸν ἕβδομον ἢ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐν τοῖς ὑποδεστέροις βαθμοῖς ὁ Αὐγουστίνος εὐαρεστεῖται εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν διαίρεσιν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Πλάτων προάγει τὴν ψυχὴν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ὡραίου. Ἐκ τῶν προηγουμένων βαθμῶν ὁ μὲν ἀνήκει τῇ φυτικῇ ἥτοι βλαστικῇ ζωῇ, ὁ δὲ τῇ ζωϊκῇ, ὥσπερ οἱ δύο πρῶτοι βαθμοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἀφιεροῦνται εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ τοῦτων περιγραφὴ ὁμοιάζει τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐπομένως καὶ ἀνωτέρω περὶ τῶν τῆς ψυχῆς βαθμῶν, περὶ δημιουρ-

γίας τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν τῷ τρίτῳ βαθμῷ, περὶ ψυχῆς φθανούσης εἰς τὴν ἀρετὴν ἐν τῷ τετάρτῳ, περὶ ψυχῆς ἐπιτυγχάνουσης τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀσφαλείας ἐν τῷ πέμπτῳ, ἡ δὲ ἐνόρασις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς ψυχῆς εἰς τὸν Θεὸν συγκροτοῦσι τὸν ἕκτον καὶ ἑβδομον βαθμόν. Ἀδυνάτως φρονοῦμεν ἡμεῖς οἱ μικροὶ ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν τοῦ Αὐγουστίνου ἡρανίσθησαν καὶ Ἑγελοὶ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἄλλως ταῦτα ἐξυφάναντες.

(Ἀκολουθεῖ.)

Ο ΙΕΡΕΥΣ.

ΟΥΔΕΙΣ, ἀκούων τὸν ἀπόστολον Παῦλον λέγοντα· Οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ Ἀαρὼν (α)· πρέπει νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης ἀναγκαῖα ἡ κλήσις.

Ἰερεὺς ἄνευ κλήσεως κλέπτῃς ἐστὶ καὶ ληστής (β).

Ὁ καλὸς βίος τῶν χριστιανῶν κρέμαται ἀπὸ τοῦ καλοῦ βίου τῶν ἱερέων· τῶν δὲ ἱερέων ὁ καλὸς βίος κρέμαται ἀπὸ τῆς καλῆς κλήσεως.

Νὰ σωθῇ δύναται τις καὶ ἐὰν μὴ ᾔῃ ἱερεὺς· ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν δύναται νὰ σωθῇ ἄνευ κλήσεως.

Ἡ κλήσις εἶναι οἰονεὶ κρηπίς καὶ θεμέλιον πασῶν τῶν ἱερατικῶν ἀρετῶν.

Ὁ κεκλημένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης μυστήριον πρέπει νὰ ᾔῃ μὲν ἐλαττωμάτων ἐλεύθερος, νὰ ἔχῃ δὲ καλὰς τινὰς ιδιότητας.

Ἡ κλήσις γινώσκεται συνήθως ἀπὸ τε τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου. Ὁ καλὸς βίος, ὁ προηγούμενος τῆς χειροτονίας, μαρτυρεῖ ὅτι ὑπάρχει ἐσωτερικὴ παρὰ Θεοῦ κλήσις· ὁ δὲ μετὰ

(α) Πρὸς Ἑβρ. ε. 4.

(β) Ἰωάν. ι. 1.

τὴν χειροτονίαν καλὸς βίος πείθει ἐτι μᾶλλον ὅτι ἡ κλήσις εἶναι θεία.

Κακὸς βίος, παραπτώματά τινα, ἑλλειψίς ζήλου, ῥαθυμία, φιλοδοξία, φιλοκέρδεια, παρέχουσιν ὑπόνοιαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑπὸ Θεοῦ κεκλημένος ὁ ἔχων τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, καὶ ἂν ἀπολαύῃ ὑπολήψεως τινος παρ' ἀνθρώποις, καὶ ἂν ὁ βίος αὐτοῦ φρίνηται ἐξωτερικῶς καλός.

Τὰ κυριώτερα, τὰ τῆς χειροτονίας ἀπείργοντα, εἶναι βίος σκανδαλώδης, αἵρετικὸν φρόνημα, ἀκαθαρσία, φιλαργυρία, ἀλαζονεία καὶ οἰαδήποτε ἐγκλήματα.

Αἱ κυριώτεροι ιδιότητες τοῦ καλοῦ ιερέως, πλὴν τῆς τῶν ἡθῶν ἁγιότητος, εἶναι ζῆλος τοῦ Θεοῦ, εἰλικρίνεια καὶ εὐθύτης πνεύματος.

Ἐν τῶν τεκμηρίων τῆς κλήσεως εἶναι καὶ ἡ καθολικὴ παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψις τοῦ ἀνθρώπου.

Οὐκ εἰς τὸν ἀναδεχόμενον τὴν ἱερωσύνην κατὰ συμβουλήν ἢ ὑπήγησιν τῶν συγγενῶν αὐτοῦ! Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ πρωτο-ρισμένος καὶ κεκλημένος εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπεν! *Οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι (α).*

Μεγάλη τύφλωσις εἶναι, ὅταν τις νομίζῃ ὅτι ὡς ἐκ τῆς υἡείας αὐτοῦ, ἐκ τῆς περιουσίας, ἐκ τοῦ γένους, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος εὐρίσκει ἱκανὰς ἀφορμὰς νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν οἱ Ἀπόστολοι ἐξελέξαντο τὸν Ματθαίον, δὲν διδάσκει ἄρα ὅτι οἱ προεστώτες τῶν ἐκκλησιῶν, προκειμένης χειροτονίας, πρέπει νὰ λέγωσι πάντοτε εἰλικρινῶς· *Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστη πάντων, ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω (β)!*

Ὁ ἱερεὺς τοῦ παλαιοῦ νόμου ἔφερεν ἐπὶ τῆς μήτρας χρυσοῦν ἔλασμα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν ἐπιγραφή· *ἁγίασμα Κυρίου*· δὲν πρέπει ἄρα νὰ ἀναγινώσκῃ τις τὸ αὐτὸ καθ' ὅλον τὸ ἐξωτερικὸν καὶ καθ' ὅλην τὴν διαγωγὴν τοῦ ιερέως τοῦ νόμου τῆς χάριτος;

Δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾔναι τις ἀθῶος χερσί· πρέπει νὰ ᾔναι καὶ καθαρός τῇ καρδίᾳ, ἵνα ἀναβῇ εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Κυρίου.

(α) Πρὸς Γαλ. α. 10.

(β) Πρὸς ἑβ. α. 24.

Ἡ ἐπιθυμία τῶν τοῦ κόσμου ἀντίκειται οὐσιωδῶς πρὸς τὸν μονήρην καὶ θεωρητικὸν βίον τοῦ ιερέως.

Πῶς ὁ ιερεὺς, ὁ ἀγαπῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, δύναται νὰ ὁμιλήσῃ ἐν ἀληθείᾳ περὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πρὸς ταῦτα ἀγάπην, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει ;

Ὅσῃν ἀρετὴν καὶ ἂν ἔχῃ τις, ἐὰν προσέρχεται εἰς τὸ μυστήριον τῆς ιερωσύνης ἐπειδὴ εἶναι πτωχὸς, εἶναι πάντοτε μισθωτός.

Μακρὰν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου οἱ Γιεζεὶ καὶ Ἰουδαὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς φιλοκερδείας κινούμενοι, θέλουσι προδώσει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ θέλουσιν ἀπολέσει καὶ τὰς ἑαυτῶν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ψυχάς.

Κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας, καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ νόμῳ καὶ ἐν τῷ νόμῳ τῆς χάριτος ὁ ιερεὺς θεωρεῖται πάντοτε ὡς ὁ ταμίης καὶ φύλαξ τῆς γνώσεως· *Χεὶρ ιερέως φυλάσσεται γινῶσιν* (α).

Ἡ γινῶσις τοῦ ιερέως εἶναι γινῶσις καὶ ἐπιστήμη ἀναγκαιοτάτη καὶ ὠφελιμωτάτη καὶ χρησιμωτάτη εἰς τὴν σωτηρίαν.

Πολλοὶ τῶν κληρικῶν καὶ γράμματα γινώσκουσι, καὶ ἱστορίαν, καὶ ἄλλην ἐπιστήμην, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν οὐδὲ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς ιερατικῆς γνώσεως.

Τῆς γνώσεως τῶν ιερέων, πηγὴν ἐχούσης τὸ φῶς οὐχὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τὸ θεῖον, σκοπὸς εἶναι τὸ καθοδηγεῖν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀγιότητος.

Ὁ ιερεὺς ἐτέθη διδάσκαλος καὶ ἰατρός τῶν ψυχῶν· ἔθεν ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους τί πρέπει νὰ πιστεύωσι καὶ τί νὰ πράττωσι, καὶ νὰ ἦναι ἱκανὸς νὰ θεραπεύῃ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς κακίας αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς ιερεῖς ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἀποστόλων· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη* (β), ἡ πίστις ἄρα τῶν ἐθνῶν κρέμαται ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν ιερέων.

Δὲν εἶναι ἀρκετὸν εἰς τὸν ἱερέα νὰ γινώσκῃ τὰς θεμελιώδεις

(α) Μαλαχ. β. 7.

(β) Ματθ. κβ. 19.

ἀληθείας τῆς πίστεως· ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ καὶ τοὺς τούτων κυριωτέρους λόγους, ἵνα στηρίξῃ τοὺς πιστοὺς καὶ ἐλέγχῃ τοὺς ἐναντίους· ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν (α).

Τί χρησιμεύει εἰς τὸν λαὸν νὰ γινώσκῃ ὁ ἱερεὺς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν, εἰ μὴ ἔχει καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐρμηνεύῃ ἀμφοτέρωτερά σαφῶς καὶ εἰς τρόπον πειστικόν;

Ἡ ἁμαρτία τοσοῦτον ἐσκότισε τὸ φυσικὸν φῶς, ὥστε ὁ ἄνθρωπος παραγνωρίζει τὸ καθήκον αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἑαυτόν. Εἰς τὸν ἱερέα, ὡς τὸν ὑπὸ Θεοῦ κατασταθέντα ὁδηγόν, ἀπόκειται νὰ διδάξῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ εἰς τὸν λαὸν τὸν νόμον.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἔχει τοσοῦτον εὐρείας καὶ πολλαπλᾶς σχέσεις, ὥστε ἀδύνατον νὰ γνωσθῶσιν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐὰν οὗτος μὴ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ ἱερέως τὴν λεπτομερεστάτην ἐξήγησιν αὐτῶν.

Ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ ὁ ἱερεὺς τὰ καθήκοντα πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας κατὰ πᾶσαν περίστασιν· ἄνευ τούτου ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀπάτη θέλουσιν ἀπολέσει πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

Πρὸ πάντων ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ὀφείλει ὁ ἱερεὺς νὰ διδαχθῇ τὸν νόμον καὶ νὰ λάβῃ τὸν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ φωτισμόν.

Οὐσιῶδες πρᾶγμα εἶναι ἡ γνώσις τῶν ἱερῶν κανόνων· ἀλλ' ἔτι οὐσιωδέστερον τὸ γινώσκειν τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

Τὸ φυσικὸν φῶς, ἐσκοτισμένον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἔχει χρεῖαν τοῦ γραπτοῦ νόμου· ἡ δὲ ἄγνοια τῶν ἀνθρώπων ἔχει χρεῖαν τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως διδασκαλίας.

Πόσα πράγματα πρέπει νὰ γινώσκῃ ὁ ἱατρός τῶν σωματίων ἵνα θεραπεύῃ αὐτά! Ἐτι πλείονα πρέπει νὰ γινώσκῃ ὁ ἱατρός τῶν ψυχῶν, ἐὰν θέλῃ νὰ προλάβῃ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν.

Ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ ὁ πνευματικὸς ἱατρός τὰ διάφορα νοσήματα τῆς ψυχῆς, τῆς καρδίας καὶ τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἀρχὴν

(α) Πρὸς Τίτ. α. 9.

αὐτῶν, τὴν πρόοδον, τὸ τέλος, τὰ συμπτώματα, τὸ μόλυσμα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν· πρέπει προσέτι νὰ γινώσκῃ τὰ διαφορά εἶδη τῆς θεραπείας καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν· διότι τινὰ μὲν χρησιμεύουσιν εἰς κάθαρσιν· τινὰ δὲ, εἰς ἐπανόρθωσιν· ἄλλα, εἰς προφύλαξιν, καὶ ἕτερα, εἰς ἐνδυνάμωσιν.

Ἡ γνῶσις διδάσκει τοὺς ἱερεῖς ποταὶ εἶναι αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν θεραπευτικῶν φαρμάκων, τῶν προσφύρων εἰς ἕκαστον τῆς ψυχῆς νόσημα.

Σκοπὸς τῆς γνώσεως εἶναι οὐχὶ μόνον νὰ ἐμποδίσῃ τὸν θάνατον ἀπὸ τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὰς στερηθείσας ταύτης ψυχῆς.

Καθὼς ὁ μετερχόμενος τὴν ἱατρικὴν, ἐὰν μὴ γινώσκῃ τὴν τέχνην, εἶναι φονεὺς τῶν σωμάτων· οὕτω καὶ ὁ λεγόμενος ἱατρός τῶν ψυχῶν, ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν γνῶσιν, γίνεται ψυχοκτόνος· ἔρχεται *ἵνα θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ* (α).

Ὁ ἱερεὺς ὁ σαρκικός εἶναι τῆς γνώσεως ἀνεπίδεκτος· καὶ ἐὰν φαίνηται ἔχων γνῶσιν τινά, αὐτὴ ἡ γνῶσις εἶναι ψευδῶνμος.

Κακῶς ὁ ἁμαθὴς ἄνθρωπος θέλει νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ ἱερὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι θέλει περιορισθῇ εἰς τὸ τελεῖν μόνον τὴν ἱερὰν λειτουργίαν· διότι ἐπίσης κύριον ἔργον τοῦ ἱερέως εἶναι τὸ διδάσκειν καὶ ἐπιστρέφειν τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς καὶ τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

Ὅστις δὲν ἔχει κλίσιν εἰς τὴν σπουδὴν, οὐδ' ἐνασχολεῖται εἰς αὐτὴν εἰ μὴ ἄκων, δὲν πρέπει νὰ καλῆται εἰς τὴν ἱερωσύνην· διότι ἀδύνατον ὁ τοιοῦτος, ἄνευ συντόνου σπουδῆς καὶ μελέτης, νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀναγκαίαν γνῶσιν.

Ἡ ἄγνοια τῶν Ἀποστόλων δὲν δικαιοῖ τὴν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης προχείρισιν τῶν ἁμαθῶν· διότι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐκάλεσε διδασκάλους, ἀλλ' ἐποίησεν. Ὁ δὲ πρὸς τὸν Σωτῆρα λόγος τῶν Ἀποστόλων, εἰπόντων· *Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν* (α), ἀρκούντως ἀποδεικνύει ὅτι καὶ αὐτοὶ ἠσθάνοντο

(=) Ἰωάν. ι. 10.

(6) Ματθ. ιγ'. 36. λέ. 15.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

τὴν ἀνάγκην τῆς γνώσεως, καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἀποκτήσωσιν αὐτήν.

Αἱ διαθέσεις τῆς φύσεως, ὅσον ἐξαίρετοι ἂν ᾖναι, δὲν ἀρκοῦσιν ἵνα τις δι' αὐτῶν ἀποκτήσῃ τὴν γνώσιν· πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν ὁποίαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζουσιν ἀγάπην τῆς ἀληθείας.

Ἡ καρδιά τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ κιβωτός, ἐν ἣ φυλάσσεται ὁ νόμος. Ὅσοι τῶν χριστιανῶν διαφλέγονται ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὰς ὑψηλὰς αὐτῆς ἀληθείας, ἡ καρδιά τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ κάμινος, ἐξ ἧς πρέπει νὰ μεταλαμβάνωσι τὸ ἱερὸν τοῦτο πῦρ.

Ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθείας δίδει εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱερέως κύρος, ὅπερ οὐδ' αὐταὶ αἱ γλαφυρόταται ὁμιλίαι ἔχουσιν.

Ἴνα διδαχθῇ ὁ λαὸς, ἀνάγκη νὰ λαλῇται πρὸς αὐτὸν πολλὰκις καὶ σαφῶς καὶ ἐντόνως ἡ ἀλήθεια. Μακάριοι λοιπὸν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ὁ ποιμὴν ἀγαπᾷ εἰλικρινῶς τὴν ἀλήθειαν! Ταχέως θέλουσι καταμάθει αὐτήν.

Ὁ ἱερεὺς, ὅστις δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, δεικνύει ὅτι ἡ οὐδόλως ἢ ὀλίγον ἀγαπᾷ αὐτήν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐλάλει δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους (α).

Ἡ παχυλὴ ἄγνοια, ἡ ἐπικρατοῦσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς χωρίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἀλήθεια ὀλίγον ἀγαπᾶται.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ λαλῇ τις περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἀληθειῶν αὐτοῦ ἵνα δείξῃ ὅτι ἔχει ἀγάπην καὶ ἀληθῆ ζῆλον· πρέπει προσέτι καὶ νὰ ἀκούῃ τοὺς λαλοῦντας περὶ αὐτῶν.

Τὴν ἀλήθειαν ὁ ἱερεὺς μάλιστα πρέπει νὰ ἀγαπᾷ· διότι ὀφείλει οὐχὶ μόνον νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς ματαιότητος, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς πάσας τὰς τάξεις, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ αὐτήν.

Ὅσῳ μᾶλλον ὁ κόσμος εἶναι παραδεδομένος εἰς τὸ ψεῦδος, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης κλήσεως.

(α) Πράξ. κ'. 20.

Ὅσα σπανιώτερα εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθείας, τοσούτω εὐκο-
λότερον γινώσκονται οἱ ἔχοντες αὐτήν, ἀπὸ τοῦ βίου, ἀπὸ τῆς
ἀναστροφῆς, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης αὐτῶν.

Ἰσχυρά τις καὶ σταθερά ἀγάπη τῆς ἀληθείας ἀρκεῖ μόνη νὰ
καταδείξῃ τὸν ἄξιον τῆς ἰερωσύνης· διότι ὅπου ὑπάρχει τοιαύτη
ἀγάπη, ἐκεῖ εὐρίσκονται συνήθως καὶ οἱ λοιποὶ ἀπαιτούμενοι χα-
ρακτηῆρες.

Ἰερεὺς, μὴ διαφλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῆς ἀληθείας, εἶναι
λύχνος ἐσβεσμένος, διαχέων ἀντὶ φωτὸς τὸν καπνὸν δηλητηρίων
διδασμάτων.

Πόσοι ἐπιχειροῦσι νὰ διδάσκωσι, μὴ γινώσκοντες τὸν νόμον;
ἢ γινώσκοντες μόνον τὸ γράμμα, τὸ ὅποιον ἀποκτείνει!

Πόσοι ἁμαρτωλοὶ ἀμετανόητοι ἢ κακῶς μετανόησαντες! διότι
οἱ καθοδηγήσαντες αὐτοὺς ἱερεῖς δὲν εἶχον πᾶσαν τὴν γνῶσιν,
ἢ πάντα τὸν ἀπαιτούμενον ζῆλον.

Ἡ γνῶσις ἡ ἀναγκαία εἰς τὸν ἱερέα δὲν ἀποκτάται μόνον ἐν
τοῖς σχολείοις, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μελέτης καὶ προσευχῆς.

Πόθεν προέρχεται ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι σπάνια; διότι ὀλίγοι
οἱ ἔχοντες τὴν ἱκανότητα νὰ μελετῶσι καὶ νὰ προσεύχωνται. Καὶ
διὰ τί ὀλίγοι οἱ ὄντες ἱκανοὶ νὰ μελετῶσι καὶ νὰ προσεύχωνται;
διότι οἱ πλεῖστοι τὰ ἐαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (α).

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀπο-
στόλους νὰ καθίσωσιν ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ μὴ ἐξέλθω-
σιν εἰς τὸ κήρυγμα, ἕως οὗ ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ ὕψους (β).
Οὕτω καὶ οἱ ἱερεῖς, ἐπειδὴ εἶναι οἱ στύλοι τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει
νὰ ἔχωσιν ἱκανὴν δύναμιν ἵνα ὑποστηρίξωσιν αὐτὴν κατὰ πάν-
των τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς.

(α) Πρὸς Φιλιππ. β'. 21.

(β) Λουκ. κβ'. 49.

Καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν, διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τι ἄρῃ.

Μάρκ. ιε. 44.

Η εὐαγγελικὴ αὕτη ῥῆσις, ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἀπαντωμένη, πόσον πρέπει νὰ συγκινήσῃ πᾶσαν εὐαίσθητον καρδίαν! Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, ὅσον ἐνταῦθα, ζωγραφεῖται καταφανέστερον ἢ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν ᾧ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ *δαίς*, ἄκακος, ἁμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, γίνεται θῦμα ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ὡς πρῶτον ἐπὶ σφαγὴν ἄγεται ἐν ᾧ ἀποθνήσκει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸν ἐπονεῖδιστον θάνατον, καὶ μετὰ ἀνόμων λογίζεται ἐν ᾧ ἐπὶ τῷ πάθει αὐτοῦ ὁ ἥλιος σκοτίζεται, καὶ ἡ γῆ σείεται ἐν ᾧ, πρὸς τὴν τοιαύτην θέαν, τῆς πανάγνου καὶ ἀειπαρθένου αὐτοῦ μητρὸς τὴν ἡγνήν διέρχεται ῥομφαία ἐν ᾧ οἱ ὄχλοι, θεωροῦντες τὰ γινόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑποστρέφουσιν ἄνθρωποι ἀσπλαγχνοὶ καὶ ἀνάλγητοι, καὶ πρὸς τοιαῦτα ὑπερφυῆ συμβάντα ψυχροὶ καὶ ἀναίσθητοι, ἐκδοτοὶ δὲ μόνον εἰς τὴν ὀλέθριον τῆς φιλοκερδείας ἡδονὴν, κάθηνται καὶ παίζουνσι, ῥίπτοντες κλῆρον ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῆς πασχούσης ἀθωότητος! Δὲν βλέπουσι τὰς πληγὰς καὶ τὰς ὀδύνας τοῦ Κυρίου· δὲν βλέπουσι τὴν θλίψιν καὶ τὰ δάκρυα τῆς θεοτόκου Μαρίας καὶ τῶν λοιπῶν παρισταμένων ἁγίων γυναικῶν· βλέπουσι μόνον τὰ ἱμάτια, τὸν κλῆρον, τὸ ἐλεεινὸν κερδάριον, καὶ — παίζουνσι!

Εὐαίσθητα πλάσματα, φρίσσετε; Δὲν δύνασθε νὰ κατανοήσῃτε τὴν ὠμότητα, τὴν διαφθοράν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς; Πῶς; ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος δὲν ἐφάνη πλέον ἐν τῷ κόσμῳ παρόμοιόν τι; Κατεπατίθη ἄρα ὑπὸ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἡ φιλοκέρδεια διὰ τῶν ἀπὸ κλήρου καὶ τύχης

παιγνιδίων, και ἐξηλείφθη ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς ἡ ἐμπα-
θὴς πρὸς τὸ παίζειν ἐπιθυμία ;

Οὐχί· τὸ πάθος τοῦτο, ὅπερ κατέπνιξεν ἤδη ἐν τῇ ψυχῇ πολ-
λὼν νεανιῶν, χρηστὰς παρεχόντων ἐλπίδας, τὸ σπέρμα παντὸς
ἀγαθοῦ· ὅπερ ἀποστερεῖ πᾶσαν αἴσθησιν ὑπὲρ τοῦ εὐγενοῦς και
ἀληθοῦς και δικαίου· τὸ πάθος τοῦτο ἐπικρατεῖ ἔτι και νῦν ἀκ-
μαῖον και ἀδάμαστον· ἔτι και νῦν παγιδεύει διὰ τῶν θελήτρων
αὐτοῦ πολλοὺς τῶν ἀπείρων· ἔτι και νῦν ἀπάγει τὰ ἐλπεινὰ αὐ-
τοῦ θύματα εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀπογνώσεως, και ἀναριθμητῶν
ἀνθρώπων ἀφανίζει τὴν υἱείαν, τὴν τιμὴν και τὴν οὐσίαν.

2 Ὁ παίκτης, ἀποτυφλούμενος ὑπὸ τῆς προσδοκίας παγίερου
και ἐτοίμου κέρδους, ἡ ὑπὸ λύπης και ἀγανακτήσεως κινούμενος
ὅπως κερδήσῃ πάλιν τὰ ἀπολεσθέντα διὰ νέας ἀποπείρας τῆς τύ-
χης, ἀμβλύνεται πρὸς πᾶν καθαρὸν αἶσθημα, και τὰς καλὰς αὐ-
τοῦ ἀρχὰς ἀπαρνείται. Μέτριοι και θεμιταὶ ἡδοναὶ ὀλίγον ἔχουσι
τὸ ἐπαγωγὸν πρὸς ἐκείνον, ὅστις συνείθισεν εἰς σφοδρὰς ὁρμὰς
τῆς ψυχῆς, εἰς μεγάλους φόβους και μεγάλας ἐλπίδας. "Ὅσα ἦ-
σαν αὐτῷ πρότερον ὥραϊα, ὑψηλὰ και ἱερὰ, εἰς ταῦτα ἡ ψυχὴ
αὐτοῦ δὲν ἀρέσκεται πλέον· ἐν μόνον πάθος κατεκυρίευσεν αὐτοῦ,
τὸ τοῦ παιγνιδίου. Παίζει, και ἂν μέλλῃ νὰ παραμελήσῃ τῶν
σπουδαιοτάτων ὑποθέσεων· παίζει και ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν ἐν ἡμέρᾳ
κυριακῆς βλέπει τοὺς πάντας προσφέροντας τὴν λατρείαν αὐτῶν
ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Κυρίου !

2 Κλαίουσιν οἱ πτωχοὶ πρὸ τῆς θύρας αὐτοῦ, ζητοῦντες ἐλεημο-
σύνην· ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀπεκρούσθη πᾶσα συμπάθεια· αὐ-
τὸς παίζει ! Αἱ χρηματικαὶ ποσότητες, τὰς ὁποίας τολμηρῶς ἐμ-
πιστεύεται εἰς τὴν τύχην μιᾶς στιγμῆς, ἐδύναντο νὰ γείνωσι
πρόξενον εὐδαιμονίας εἰς ἀπορὸν τινα οἰκογένειαν· ἐδύναντο νὰ
σώσωσιν ἀπὸ τῆς ἀπογνώσεως χήραν τινα λιμώτουςαν μετὰ τῶν
πειναλέων αὐτῆς τέκνων· ἀλλ' αὐτὸς — παίζει. Ἴσως ἡ περιουσία
αὐτοῦ ἤδη ἐφθάρῃ· ἴσως πιέζει αὐτὸν ἡδη τὸ βάρος τῶν χρεῶν·
ἴσως ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ σπανίζουσι τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων
γυνὴ και τέκνα· ἡ γυνὴ μάτην φωνεῖ τὸν ἄνδρα, τὰ τέκνα μάτην
κράζουσι τὸν πατέρα· αὐτὸς — παίζει. Παίζει δὲ, και ἔθελε

παίξει καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου Σωτῆρος!

Ἡ πεῖρα διδάσκει ὅτι τὸ πάθος τοῦτο, ὅπερ ἐκνευρίζει τὸν ἄνθρωπον πρὸς πᾶν ἀγαθόν, καὶ πηγὴ γίνεται ἀναριθμήτων ἄλλων παθῶν καὶ ἐλαττωμάτων, ὑπάρχει ἔτι καὶ νῦν εἰς τε τὰς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ κοινόν, καὶ γίνεται καθ' ἐκάστην κοινότερον ἢ πεῖρα διδάσκει ὅτι ὑπ' αὐτοῦ καταστρέφεται καὶ εὐδαιμονία, καὶ οἰκιακὴ ἡσυχία καὶ εὐχαρίστησις, καὶ τιμὴ καὶ ὑπόληψις.

Μακάριος ἐκεῖνος, οὗτινος ἡ ψυχὴ εἶναι εἰσέτι ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τοῦ φθοροποιοῦ τούτου πάθους! Μακάριος ἐκεῖνος, ὅστις δὲν παρεδόθη εἰσέτι ὅλως εἰς τὴν δουλείαν αὐτοῦ! "Ἐν σπουδαίῳ καὶ μετὰ προσοχῆς ῥιπτόμενον βλέμμα ἐπὶ τὰ οἰκτρά αὐτοῦ ἀποτελέσματα, — καὶ πολλοὶ προφυλάσσονται ἀπ' αὐτοῦ διὰ παντός· πολλοὶ ἴσως καὶ λυτροῦνται ἀπὸ τῆς βίας καὶ δυναστείας αὐτοῦ.

Ὑπερβολὴ μεγάλη ἤθελεν εἶσθαι, εἰ κατεδικάζοντο πάντα ἐν γένει τὰ παιγνίδια, καὶ μάλιστα ὅσα συντελοῦσιν ἢ εἰς διάχυσιν τοῦ πνεύματος, ἢ εἰς ἀσκήσιν τῆς ἀγχινοίας, ἢ εἰς γύμνασιν σωματικὴν. Ἀνῆκουσι ταῦτα εἰς τὰς θεμιτάς ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, αἵτινες ἅμα καὶ ἀθῶαι καὶ ὠφέλιμοι εἶναι· διότι ὑπ' αὐτῶν οὐδεὶς λυπεῖται, οὐδενὸς εὐδαιμονία ἐλάττεται.

Τότε μόνον τὸ παιγνίδιον εἶναι φαῦλον καὶ εὐκαταφρόνητον καὶ ἐπικίνδυνον, καὶ οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀθῶον, ὅταν μὴ ἀποβλέπῃ πλεον εἰς διασκέδασιν καὶ εὐάρεστον διατριβὴν τοῦ καιροῦ, ἀλλ' εἰς κέρδος χρηματικόν. Τότε οἶονδ' ἥποτε παιγνίδιον χρησιμεύει εἰς κλειδα, δι' ἧς ἀνοίγονται αἱ πύλαι τοῦ ἔδου, καὶ συνωθεῖται δι' αὐτῶν στίφος εἰδεχθεστάτων κακιῶν, ἐξερχόμενων ἵνα αἰχμαλωτίσωσι τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τότε διεγείρεται ἡ πλεονεξία καὶ φιλοκέρδεια, καὶ φόβος καὶ ἐλπίς διαταράττουσι τὸ πνεῦμα. Εἰς τὴν πλεονεξίαν, ὅταν τύχῃ ἐπελθὼν κέρδος, προστίθεται ἡ σαρκαστικὴ χαιρεκακία, ἥτις τοσοῦτον θερμότερα γίνεται, ὅσον μᾶλλον σπουδάζει τις νὰ κρύψῃ αὐτὴν ἵνα μὴ προσβάλλῃ τὸν ἀπολλύντα τὰ χρήματα. Περὶ τοῦτον δὲ συνάγονται λύπη καὶ μεμψιμοιρία καὶ ἀγανάκτησις· ὅ,τι ἐμελλε νὰ προξενήσῃ αὐτῷ χαρὰν καὶ ἡδονήν, γίνεται τούναντίον πικρίας

καὶ δυσαρρεσκείας παρχίτιον. Δὲν τολμᾷ δὲ νὰ δειξῇ ἐν τῷ φανερώ τὴν ἑαυτοῦ λύπην, ἵνα μὴ ἀναφανδὸν ἐμπαιχθῇ ὑπὸ τῶν ἄλλων· ὅθεν προσλαμβάνει ἑσθλὸν τὴν ὑπόκρισιν, καὶ μειδιᾷ, ἐν ᾧ ἐσωτερικῶς τρίζει τοὺς ὀδόντας, καὶ δεικνύει ἀτάραχον ὄψιν, ἐν ᾧ καὶ ἑαυτὸν καταρᾶται.

Ἰδοὺ ποιά ἄλλυσις κακῶν καὶ μιαρῶν αἰσθημάτων περιπλέκεται αἴφνης εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν!

Αἱ αὐτὸ τοῦτο δὲν πρέπει ποτὲ γονεῖς εὐσεβεῖς καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονούντες, οὐδὲ σοφοὶ παιδαγωγοὶ νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς τὴν νεότητα τὰ διὰ τῶν γνωστῶν χαρτίων ἢ ἄλλα τυχερὰ λεγόμενα παιγνίδια, τῶν ὁποίων σκόπιμον τέλος εἶναι ταχεῖα τις διὰ κέρδους ἢ ἀπωλείας μεταβολὴ τῆς τύχης. Ἐπειδὴ ἡ καρδία τῶν νέων φύσει εὐκολώτερον ἐρεθίζεται καὶ σφοδρότερον παθαίνεται, οὐδὲ στηρίζεται εἰς ἐτι ἐπὶ σταθερῶν ἀρχῶν, ἀξιόμιεπτος κουφότης εἶναι, εἴ τις παρέχει ἀφορμὴν νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῇ ἀπαλῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ τοιαῦτα ὀλέθρια πάθη. Τιμᾶτε τὴν ἀσπίλον τῆς νεολαίας ἀγνότητα! Αὐτὴ διαφθείρεται παραχρῆμα, ὅταν ὑμεῖς ἀπερισκέπτως καὶ ἀφρόνως ἐνσπείρῃτε εἰς τὴν τρυφερὰν αὐτῆς καρδίαν τὴν πλεονεξίαν, τὴν φιλοκέρδειαν, τὴν χαιρεκακίαν, τὴν ὀργήν, τὴν ὑπόκρισιν. Μὴ ἀπολογεῖσθε προφασίζόμενοι ὅτι μικρὸν τὸ κέρδος καὶ μικρὰ ἡ ἀπώλεια ἐκ τῶν παιγνιδίων, ἅτινα ἐπιτρέπετε εἰς τοὺς νέους· οὐχί· εἰς τὰ παιδία καὶ τὸ ἐλάχιστον εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀξίον πολλοῦ. Ὑμεῖς ἐστέ οἱ πρῶτοι, οἱ ἐμψυτεύοντες αὐτοῖς τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ παιγνίδια· οἱ πρῶτοι, οἱ γνωρίζοντες αὐτοῖς ἄγνωστον πάθος. Θεὸ! δὲν παίζουσιν ἐπὶ πράγματι μικρᾶς καὶ εὐτελοῦς ἀξίας· παίζουσιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν γαλήνης καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἡσυχίας!

Σπανίως γίνεταί ὁ ἀνθρώπος ἐμπαθὲς παίκτης ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ· τοιοῦτος γίνεταί κατὰ μικρὸν, καὶ ὅσον καὶ εὐκαιρίαν καὶ ἐχάριστον εὐρίσκει ἐκ τοῦ παιγνιδίου. Ἀλλ' ὅμως ἡ πρώτη ἡμέρα, καὶ ἂν τὸ κέρδος ἐδελέχτεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς λεγομένης ταύτης διασκέδασεως, εἶναι καὶ ἡ πρώτη τῆς μετὰ ταῦτα διαφθορᾶς αὐτοῦ· διότι ἀποτυγλούμενος ὑπὸ τῆς πιθανότητος μεγάλου τινὸς κέρδους καὶ ὑπὸ τῆς εὐκολίας, ὅτι χωρὶς πολλοῦ κό-

που θέλει πληρώσει τὸ θαλάντιον χρυσοῦ, γίνεται παίκτης ἐμπαθέστατος.

Πᾶν πάθος, δηλονότι πᾶσα τῆς ψυχῆς ἄμετρος καὶ ἔμμονος καὶ διαρκοῦσα κλίσις, ἥτις πᾶσαν εὐγενεστέραν ἐντύπωσιν ἀποσκοτιίζει, καὶ οἶονεὶ δεσμεύει τὸν λογισμὸν, καὶ παρασύρει τὸν ἄνθρωπον παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, νομίζεται καὶ λέγεται ἁμαρτία. Ὁ ἄνθρωπος τότε δὲν εἶναι πλέον κύριος ἑαυτοῦ· ἔχει λόγον πρὸς ἑαυτὸν, ὃν ἔχει ὁ πάσχων νόσον τινά· ἐνεργεῖ δὲ μόνον καὶ φθείρει αὐτὸν ἡ δεσπόζουσα αὐτοῦ ἐπιθυμία.

Οὐδὲν ὅμως ἕτερον μεταβάλλεται εὐκολώτερον ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ ἀνθρώπου φύσει εἰς πάθος παρὰ τὴν φιλοκέρδειαν· καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἔχει τὸ παιγνίδιον πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοιαῦτα θέληγῃτρα, ὥστε ἀποβάλλει οὗτος πᾶν τρυφερὸν αἰσθημα πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ χρηστότητα· δὲν συλλογίζεται ὅτι τὸ κέρδος αὐτοῦ ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλου, ὅτι ἡ χαρὰ αὐτοῦ εἰς τὸν ἄλλον γίνεται λύπη, ἀλλ' ἀποβλέπει μόνον νὰ καταστήσῃ τὸν πλησίον αὐτοῦ πτωχὸν, ἵνα πλουτήσῃ αὐτός. Καὶ δύνασαι, δικαιοσύνη, νὰ ἐνοικῇς ἔτι καθαρά καὶ ἀγνῇ ἐν τῇ ψυχῇ τοιοῦτου διεφθαρμένου; Ποῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν συνιστᾷ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός;

Καθὼς ἡ ἀργία παρασύρει πολλάκις τοὺς νέους εἰς τὸ παιγνίδιον, οὕτως ἔτι συχνότερον ἡ πρὸς τὸ παιγνίδιον ἀγάπη παράγει αὐτοὺς εἰς ἀργὸν καὶ ἄτακτον βίον· ὁθεν καὶ ἀηδιάζουσι πρὸς ὠφελίμους ἀσχολίας, καὶ μακαίνονται τὸν ζῆλον πρὸς τὰ διωρισμένα τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ἔργα. Τὴν ὀλιγορίαν τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας νομίμου χρηματισμοῦ ἀναπληροῖ τὸ ἄνομον καὶ ἀθέμιτον κέρδος, καὶ τὸ παιγνίδιον γίνεται ἐργασία. Μάτην ἀποτρέπετε τοὺς δυστυχεῖς ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀπωλείας· μάτην, ὦ πατέρες, ἀπειλεῖ ἡ πατρικὴ ὑμῶν σοδαρότης καὶ αὐστηρότης· μάτην, ὦ μητέρες, καταχέετε τὰ τρυφερά ὑμῶν δάκρυα· οἱ διεφθαρμένοι χλευάζουσιν ἡμᾶς ὡς ψυχροὺς τινας τῆς ἠθικῆς διδασκάλους! Ἐμεθύσθησαν, οἱ δέλαιοι, ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ παιγνίδιον ἐμπαθείας, καὶ ἐν τῇ ζάλῃ αὐτῶν ἱλιγγιώντες, παραφέρονται ἀκάθεκτοι εἰς τὸν ὕλεθρον.

Θεώρησον τὸ πρόσωπον τοῦ παίζοντος, καὶ πολλῶν αἰσχυρῶν παθῶν ἔχνη θέλεις ἀνακαλύψει ἐν αὐτῷ. Καὶ πῶς οὐχί; Αὐτός, ὅστις νῦν μὲν ἔχει πάμπολλα, νῦν δὲ μηδέν· αὐτός, ὅστις σήμερον μὲν τρυφᾷ καὶ ἀσωτεύεται, αὔριον δὲ στερεῖται καὶ ἀπελπίζει, ὑπῆρξε πάντοτε τὸ παίγνιον ἀδιαλείπτων φροντίδων καὶ ταραχῶν. Οὐδεμία πλέον εἰρήνη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· ἀμβλὺς ἔγινε καὶ αἰσθήσεως ἀνεπίδεκτος πρὸς τὰς εὐγενεῖς τοῦ θίου ἀπολαύσεις· ἐν κακαῖς ἀναστροφαῖς (διότι ἄνθρωποι χρηστοὶ καὶ φρόνιμοι δὲν καταδικάζουσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἄτιμον τοῦτο ἐπιτήδευμα) ἐφθάρησαν τὰ χρηστὰ αὐτοῦ ἦθη. Μῖσος, ὀργή καὶ ἔρις, οἱ συχνοὶ τοῦ παιγνιδίου ἀκόλουθοι, ἔγιναν καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀχώριστοι συνοδοί.

Τοσαῦται δὲ καὶ τοσαῦτον σφοδραὶ τῆς ψυχῆς διαθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ παιγνίδιον σχεδὸν καθ' ἑκάστην κατέχει παραδεδομένον τὸν ἄνθρωπον, διασεύουσι, τέλος, καὶ τὴν σταθερωτάτην ὑγείαν. Ἡ δι' ὅλων νυκτῶν ἀγρυπνία, τὸ βλαβερὸν τοῦ καθιστικοῦ βίου, τὸ ἄτακτον περὶ τὴν μετέληψιν τῆς τροφῆς, φθείρουσι τὰς ζωτικὰς δυνάμεις· ἐξασθενήσασα δὲ ἡ ὑγεία τοῦ σώματος, ἐνεργεῖ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀδυνατίζει τὸ πνεῦμα· τὸ παιγνίδιον ἄρα καὶ προῶρου θανάτου πρόξενον.

Ὁ παίκτης εἶναι πλήρης κρυφίων κακῶν· ἀλλὰ μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τοῦτο, παρασύρει καὶ ἄλλους εἰς τὸ αὐτὸ πάθος, εἰς τὰ αὐτὰ ἐλαττώματα, εἰς τὴν αὐτὴν δυστυχίαν. Μὴ ἀρκοῦμενος ὅτι κατέστρεψε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ἐξαφανίζει καὶ ἄλλων κούφων καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων τὴν περιουσίαν, καὶ τὴν τοῦ συνειδότης ἀνάπαυσιν διαταράττει. Σωρεῖται χρῆν' ἐπὶ χρῆν'· εἰς οὐδὲν λογίζεται ὅτι εὐγενεῖς ἄνθρωποι συμπαθοῦσιν αὐτῷ· ὅτι οἱ χρηστοὶ καὶ ἀδιάφθοροι ἀποφεύγουσιν αὐτὸν μετ' ἀπόστροφῆς· ὅτι στερεῖται ὁσμέραι τῆς τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐμπιστοσύνης. Ἐσχημάτισεν ἤδη τὴν ἑαυτοῦ τύχην. Αἱ κακίαι τοῦ παίκτη ἐπικρέμονται βαρύταται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καθέλκουσιν αὐτὸν εἰς τὰ κάτω. Ἀλλὰ δὲν δύναται πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ· πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος· φθάνει δὲ δι' ἀκαίρου θανάτου, ἢ, τὸ φοβερώτερον, ἄτιμος καὶ ἀπεστερημένος τῆς περιουσίας, ἴσως

ὡς δόλιος καὶ ἀπατεῶν, ὡς σφετεριστῆς διαπιστευθέντων αὐτῷ χρημάτων, ἢ καταπνιγόμενος ἴσως ὑπὸ τῶν οἰμωγῶν καὶ θρήνων ἐντρίμου τινὸς οἰκογενείας δι' ἀναπότριπτον αἰσχύνης κηλίδα, ἢ βασανιζόμενος ἴσως ὑπὸ τοῦ ἀκοιμήτου τῆς συνειδήσεως ἐλέγχου, φθάνει εἰς τὸ τέλος καὶ καταστρέφει τὸν ἐλεεινὸν καὶ ἀνόσιον αὐτοῦ βίον διὰ τῆς μιαρᾶς αὐτοχειρίας! Ἡ ὡς ὑπεξελών ἀλλότριον περιουσίαν, φεύγει, διωκόμενος ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας, διωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν ὁδυμῶν τῆς κατατεθλιμμένης αὐτοῦ οἰκογενείας, φεύγει εἰς ξένας χώρας, ὅπου οὐδένα ἔχει γνῶριμον, οὐδένα φίλον, οὐδένα προστάτην· μόνον σύντροφον πιστὸν μέχρι τοῦ τάφου ἔχει — τὸ ἐγκλημα!

Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀποτρόπαια ἀποτελέσματα τῆς ἐμπαθοῦς πρὸς τὸ παιγνίδιον ἀγάπης δὲν εἶναι, φεῦ! καὶ πολὺ σπάνια. Ἄλλ' ὅστις ἀπαξ ἐκυριεύθῃ ὑπὸ τοῦ πάθους, δὲν ἐκπλήττεται ὑπ' αὐτῶν· βλέπει αὐτὰ εἰσέτι μακρόθεν, καὶ περιφρονῶν λέγειν ὦ, οὐδεὶς φόβος δι' ἐμὲ ἵνα καταντήσω ἕως ἐκεῖ!

Ἄλλὰ τίς ἐγγυᾶται σοι τοῦτο; Ἡ παρούσα εὐδαιμονία σου; ἀλλ' αὐτὴ δὲν εἶναι στερεὰ καὶ ἀδιάσειστος. Τὸ αἰσθημὲν σου πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον; ἀλλ' αὐτὸ ἀπαμβλύνεται ὑπὸ τῆς συνηθείας τοῦ κακοῦ παραδείγματος. Ἄλλοι, οἵτινες ἦσαν ἄλλοτε ὡς σὺ καὶ ἀνεπαύοντο, ἔγειναν ὅμως λεία τῆς ἀπογνώσεως, τῆς ὁποίας πρότερον κατεφρόνουν ὡς σὺ.

Συνέλθε εἰς σεαυτὸν! Ἐξέτασον εἰ δύνασαι ἔτι νὰ σωθῇς. Δοκίμασον τὴν δύναμιν τοῦ πάθους σου· εἶσαι ἔτι κύριος αὐτοῦ ἢ ὑποκλινέστατος δούλος;

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παιγνίδιον δὲν σε ἀπέσπασε πολλάκις εὐγενεστερῶν ἄλλων ἀσχολιῶν; Δὲν σὺ ἀπῆρπασε πολυτίμους τινὰς ὥρας, τὰς ὁποίας ἐδύνασο νὰ δαπανήσῃς εἰς ὠφελιμώτερας ἐργασίας; Δὲν ἤλθες δι' αὐτὴν πολλάκις εἰς μεγάλην ἀμυχανίαν καὶ στενοχωρίαν; Δὲν ἤκουσας ἐξ αἰτίας αὐτῆς τὰς παρκαλήσεις καὶ παραινέσεις τῶν συγγενῶν σου; Δὲν εἶδες ἐκηλυθόμενα δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν οἰκείων σου διὰ τὸν βδελυρὸν ταῦτον καὶ φαυλὸν σου βίον; Δὲν ἐπῆλθον ἐνίοτε εἰς τὸν

νοῦν σου φοβεραὶ προαισθήσεις τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων; Ἀ-
θλιε! Αὐτὴ ἡ στενοχωρία, αὐταὶ αἱ παρακλήσεις, αὐτὰ τὰ δά-
κρυα, αὐταὶ αἱ προαισθήσεις οὐδὲν λοιπὸν ἔχουσιν ἐπὶ σοῦ;

Ἰδού· ἴσως ἡ τύχη φέρεῖ εἰς χεῖράς σου τὸ παρὸν φυλλάδιον·
ἀλλ' οὐχί· οὐδὲν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δημιουργίᾳ τυχαῖον καὶ ἀπὸ
ταῦτομάτου· αὐτὴ ἡ θεία πρόνοια παρέχει σοὶ ταύτην τὴν εὐκαι-
ρίαν. Ἀνάλαβε λοιπὸν θάρρος καὶ δοκίμασον σεαυτὸν· ἡ ἡσυχία
τοῦ βίου σου, τῆς οἰκογενείας σου ἡ χαρὰ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς σου
μακαριότης, εἶναι ταῦτα πάντως ἄξια σπουδαίας καὶ σοβαρᾶς
σκέψεως τε καὶ ἐξετάσεως.

Ἀνάλαβε θάρρος· γενοῦ σεαυτοῦ ἄξιος! Ἐκκλιναν ἀπὸ κα-
κοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Ἀποφάσισον γενναίως καὶ ἀνδρικῶς
νὰ ἐγκαταλίπῃς τὸ πάθος σου, καὶ νὰ ἐπανέλθῃς εἰς τὴν ἀπλήν
ἀρετήν. Μὴ ἀναβάλῃς τὸν καιρὸν τῆς μεταβολῆς σου, ἀλλ' εἴ τι
σήμερον ἀναγνωρίζεις ὡς κακόν, τοῦτο ἀπόφευγε ἤδη σήμερον,
καὶ ἂν ἀπαιτῇται πολὺς κόπος. Σταθερὰ ἐπιμονὴ δι' ὀλίγων ἡ-
μερῶν ἢ ἐβδομάδων, — καὶ ἐνίκησας σεαυτὸν.

Φεῦγε τὰς συναναστροφάς, τοὺς τόπους, τὰς εὐκαιρίας, ὑφ' ὧν
διεφθάρης, ἡ ὅπου ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἀποπειραθῇς καὶ πάλιν
τῆς τύχης σου διὰ τοῦ παιγνιδίου. Ἀπόφευγε δὲ καὶ αὐτὰ τὰ
μικρὰ παιγνίδια, ἅτινα δύνανται νὰ υποθάλῃσιν τὴν ὀλέθριον
κλίσιν σου, καὶ νὰ διεγείρῃσιν ἐν σοὶ πόθον πρὸς τὴν ἡδονήν.

Ἐὰν δὲ τὸ φθοροποιὸν πάθος ἐξεγερθῇ ἐν σοὶ σφοδρότερον· ἔαν
ἐπιζητήσῃ νὰ σὲ ἀναδείξῃ ἐπιλήσμονα τῆς ἀγαθῆς σου προθέσεως,
καὶ νὰ ψυχράνῃ πάντα τὰ ἀλγεινὰ ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἅτινα ἔ-
νεκεν αὐτοῦ ἔπαθες· τότε ἔσο ἀνὴρ καὶ χριστιανός! Τότε μὴ λη-
σμονήσῃς τὴν δημοσίαν καταφρόνησιν, τὴν παρακολουθοῦσαν πάν-
τοτε τὸν παίκτην· μὴ λησμονήσῃς τὴν δυσπιστίαν, τὴν ὅποιαν
διεγείρεις κατὰ σεαυτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν συμπολιτῶν σου·
μὴ λησμονήσῃς τὴν ἀποδοκιμασίαν καὶ τὴν λήπην τῶν οἰκείων
σου, τοὺς ὅποιους ἀκαταπαύστως παραπικραίνεις.

Ῥίπον τὸ βλέμμα σου ἐπὶ τὸ φοβερόν τέλος πολλῶν ἄλλων,
ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάθους προδοθέντων. Ἴδε τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον
πῶς περιπλανᾶται, ἄτιμος, κακῶς ἔχων, ὑπὸ ἀκαθάρτου συνει-

δότος κατελεγχόμενος· ἴδε πῶς ἄκων, ἀπὸ κακίας εἰς κακίαν μεταπίπτων, οὐδεμίαν ἡσυχίαν εὐρίσκει ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδεμίαν ἐν καιρῷ θανάτου ἀνάπausιν· ἴδε πῶς ἡ ἰδία αὐτοῦ χεὶρ, ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος, στρέφει κατ' αὐτοῦ ἐν μαύρῃ τινὶ ἡμέρᾳ τὸ ἐγχειρίδιον, ἡ δὲ θρησκεία ἀπαραμύθητον ἐγκαταλείπει τὴν ἀγωνιώσαν αὐτοῦ ψυχὴν! Ὡ Θεὲ φοβερὲ, ἀλλ' ἀγαθὲ καὶ δίκαιε ἐν τοῖς κρίμασί σου· καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς ἀπολαμβάνει ἡ ἀμαρτία τὸν πρέποντα αὐτῇ μισθόν!

Ἀλλ' ὦ ἄνθρωπε, ὑπόσχου ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὸν φοβερὸν, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ δίκαιον Θεόν, ὅτι οὐδέποτε θέλεις παραδώσει σεαυτὸν εἰς τὸ τοῦ παιγνιδίου ὀλέθριον πάθος, τὴν πηγὴν ταύτην μυρίαν ἀμαρτιῶν· ὅτι δὲν θέλεις ἀγαπήσει ἄλλας ἡδονάς, ἄλλας διασκεδάσεις πλὴν ἐκείνων, ὅσαι τὴν τε συνείδησίν σου ἀγνὴν καὶ ἄσπιλον διατηροῦσι, καὶ τὸν πλησίον σου οὔτε λυποῦσιν, οὔτε βλάπτουσιν· ὅτι θέλεις προτιμήσει εὐτελεῖ μὲν καὶ ἐπίπονον πορισμὸν, ἀλλὰ διὰ φιλεργίας καὶ τιμιότητος, μᾶλλον, ἢ κέρδος ἄπονον καὶ εὐκόλον καὶ ταχὺ, ἀλλ' ὅπερ ἀποβαίνει πάντοτε εἰς ζημίαν τῶν ἄλλων, καὶ τὰς χεῖράς σου δὲν εὐλογεῖ. Καὶ ὁ εὐτυχέστατος παίκτης ζημιοῦται ἕως τέλους πάντοτε τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Αὕτη δὲ ἔστω σοι ἱερὰ ἐπὶ πάσης περιστάσεως. Ἀμήν.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ
ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (α).

Οἱ βαπτισθέντες ἐνεδύοντο λευκὰ ἱμάτια εἰς σημεῖον τῆς πνευματικῆς αὐτῶν παλιγγενεσίας, καθὼς ἡ ἀπόδυσις τῶν παλαιῶν ἐνδυμάτων ἐσήμαινε συμβολικῶς τὴν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ἀπόθεσιν (β). Ἐν τισὶ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ τῆς

(α) Ὁρα Ἔτους Δ'. Ἀριθμ. 9. σελ. 417—424.

(β) Κύριλλ. Ἱεροσολ. Κατήχ. μυσταγ. δ'. κεφ. 8. » Ἀποδυσάμενος τὰ παλαιὰ ἱμάτια, καὶ ἐνδυσάμενος τὰ πνευματικῶς λευκὰ, χρὴ λευχεμονεῖν διὰ πάντος. »

Ἀλεξανδρείας, ἐδίδοτο αὐτοῖς εἰς πόσιν κρᾶμά τι ἐκ γάλακτος καὶ μέλιτος, ὡς σύμβολον τῆς υἱοθεσίας αὐτῶν εἰς τὴν πνευματικὴν νέαν ζωὴν, ὡς τύπος τῆς τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν κληρονομίας (α). Διὰ δὲ τοῦ πρώτου ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ, διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἐν Χριστῷ εἰρήνης (*osculum pacis*), ἐγίνοντο οἱ βαπτιζόμενοι παραδεκτοὶ εἰς τὴν κοινότητα· ἔκτοτε προσηγόρευον καὶ αὐτοὶ πάντας τοὺς χριστιανοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου τῆς ἀδελφότητος.

Συνήθεια ἐπεκράτει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ νὰ βαπτίζωνται οἱ κατηχούμενοι μάλιστα κατὰ τὴν νύκτα τοῦ μεγάλου σαββάτου· διότι ἡ νύξ αὕτη μέση κεῖται μεταξὺ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, μετέχουσα ἀμφοτέρων τούτων, τῶν ὁποίων τύπος εἶναι αἱ τρεῖς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις (β). Ἄλλ' ὅμως καὶ τὸ πᾶσχα, καὶ τὴν πεντηκοστὴν, καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανίων συνείθιζον αἱ ἐκκλησίαι νὰ βαπτίζωσιν ἀδιαφόρως (γ).

(α) Κλήμεντ. Ἀλεξανδρ. Παιδαγ. βιβλ. 4. « Τῷ γάλακτι, τῇ κυριακῇ τροφῇ, » εὐθὺς μὲν ἀποκηθέντες, τιθηνομεθα, εὐθὺς δὲ ἀναγεννηθέντες, πατιμήμεθα, τῆς » ἀναπαύσεως τὴν ἐλπίδα, τὴν ὅνα Ἱερουσαλὴμ, εὐαγγελιζόμενοι, ἐν τῇ μέλι καὶ » γάλα ὁμβερεῖν ἀναγέγραπται, διὰ τῆς ἐνύλου καὶ τὴν ἁγίαν μνηστευόμενοι » τροφήν ». — Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν Ἰππῶνος Concil. Hippon. c. 23. « Primitie vero, seu mel et lac, quod uno die solemnis- » simo (κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος) in infantum mysterio solet of- » ferri, quamvis in altari offerantur, suam tamen habent propriam bene- » dictionem ». — Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἱερωνύμου ἐκκλησίαι τινὲς τῆς Δύ- » σεως ἔδιδον ἐνίοτε γάλα καὶ οἶνον· Hieronym. Comment. in Jes. LV. 1. « Lac » significat innocentiam parvulorum, qui mos ac typus in Occidentis ec- » clesiis hodie usque servatur, ut renatis in Christo vinum lacque tri- » buatur ».

(β) Ζωναρ. εἰς καν. μετ' τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. « Ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἐξ » ἔθους ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ βαπτίσματα· ὅτι τὸ βάπτισμα τῆς ταφῆς καὶ τῆς » ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐστὶ ».

(γ) Tertullian. de baptismo c. 19. « Diem baptismo solemniores pascha » praeat, quum et passio Domini, in quam tingimur, adimpleta est... » Exinde pentecoste ordinandis lavacris latissimum spatium est, quo et » Domini resurrectio inter discipulos frequentata est, et gratia Spiritus » sancti dedicata, et spes adventus Domini subostensa ». — Σωκράτ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. 4. κεφ. 22. « Καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον· ἐν ταῖς

ἔθεν καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος ἀντιτάσσεται κατὰ τῶν θελόντων νὰ περιορίσωσι τὴν βάπτισιν μόνον εἰς ὠρισμένους τιγὰς καιροὺς, καὶ λεγόντων ὅτι, παρὰ τούτους, δὲν πρέπει ἄλλοτε νὰ τελεῖται (α). Ἀλλὰ τὸ στενὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας πνεῦμα ἐγέννησε καὶ ἐνταῦθα περιορισμὸν τινὰ τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Σιρίκιος, γράφων πρὸς ἱμέριον τὸν τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Ταρράκωνος ἐπίσκοπον, κατὰ τὸ 385 ἔτος, θρασεῖς ὀνομάζει τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἰσπανίας, ὡς βαπτίζοντας πλῆθος χριστιανῶν κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, τῶν θεωφανίων, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων, καὶ λέγει ὅτι τὸ βάπτισμα, πλὴν τοῦ τῶν νηπίων καὶ κατ' ἄλλην τινὰ ἀναγκαίαν περίστασιν, τελεῖται μόνον τὸ πάσχα καὶ τὴν πεντηκοστήν (β).

Μετὰ τὰ μέσα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἀνεφύη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀμφισβήτησις τις περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος· δη-

» ἡμέραις τοῦ πάσχα μόνον βαπτίζουσι· διὸ σφόδρα πλὴν ὀλίγων, οἱ λοιποὶ μὴ
» βαπτισθέντες ἀποθνῆσκασι ».

(α) Χρυσόστομ. Ὀμιλ. Α' εἰς τὰς Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. κεφ. 8. « Μηδεὶς νο-
» μίζετω ἄκαιρον εἶναι τὸν περὶ τούτων λόγον, εἰ μὴ ἐστὶ τεσσαρακοστὴ νῦν·
» διὰ γὰρ τούτου δάκνομαι, ὅτι καιρὸν παρατηρεῖτε ἐν τοῖς τοιοῦτοις, καίτοι γε
» ὁ εὐνοῦχος ἐκεῖνος, καὶ ἑβραῖος ὢν καὶ ὀδοιπορῶν, καὶ ἐν μέσῃ λεωφόρῳ ὢν,
» καιρὸν οὐκ ἐζήτησεν· ἀλλ' οὔτε ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ταῦτα μεταξὺ δεσμωτῶν
» ὢν, καὶ τὸν διδάσκαλον μεμαστιγμένον καὶ δεδεμένον ὄρων... Οἱ γοῦν Ἀ-
» πόστολοι οὐκ ἐν τῷ πάσχα κατηξιώθησαν τῆς χάριτος, ἀλλὰ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ·
» καὶ οἱ τρισχίλιοι καὶ οἱ πεντακισχίλιοι ὅτε ἐβαπτίσθησαν, πάσχα οὐκ ἦν και-
» ρός... Μὴ τοίνυν καιρὸν ἀναμένωμεν, μήποτε μέλλοντες καὶ ἀναβαλλόμενοι,
» ἀπέχωμεν κενοὶ καὶ ἔρημοι τοσούτων ἀγαθῶν ». — Ἴδε καὶ Μ. Βασίλ. Προτρε-
» πτικ. εἰς τὸ ἄγ. βάπτισμα· « Πᾶς χρόνος εὐκαιρίαν ἔχει πρὸς τὴν διὰ τοῦ βα-
» πτίσματος σωτηρίαν ».

(β) Siric. Epist. ad Himer. Tarracōn. c. 2. « A nostris consacerdotibus
» (quod commoti dicimus) non ratione auctoritatis alicujus, sed sola te-
» meritate praesumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi, seu appariti-
» onis, nec non et Apostolorum seu Martyrum festivitatis innumeræ
» (ut adseris) plebes baptismi mysterium consequantur, quum hoc sibi
» privilegium, et apud nos et apud omnes ecclesias, dominicum specia-
» liter cum pentecoste sua pascha defendat, quibus solis per annum die-
» bus ad fidem confluentibus generaliter baptismatis tradit convenit sa-
» cramenta ».

λονότι ὑπεβλήθη εἰς ἐξέτασιν τὸ ζήτημα, ποῖον ἄρα κύρος πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ βάπτισμα ἐπὶ αἰρετικοῦ, ὅστις, ἂν οὐ ἐβαπτίσθῃ ἐν τῇ αἵρέσει, μεταβαίνει ἔπειτα εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν; Ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ταῖς γειτνιαζούσαις χώραις ἐδόξαζον ὅτι μόνον τὸ ἐν τῇ ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ τελούμενον βάπτισμα ἔχει ἰσχὺν καὶ κύρος· τὸ δὲ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν ἐθεωρεῖτο ὡς οὐδεμίαν ἔχον πνευματικὴν δύναμιν, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀπὸ αἵρέσεως μεταβαίνοντα ἔπρεπε νὰ δοθῇ τὸ ἀληθὲς βάπτισμα, ὡς καὶ εἰς τὸν ἐθνικόν. Ἐπεκυρώθη δὲ ἡ περὶ τούτου θεωρία τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπὸ δύο Συνόδων, γενομένων ἐν Ἰκονίᾳ καὶ ἐν Συνάδοις τῆς Φρυγίας. Ἐν δὲ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἐφρόνουν ὅτι τὸ βάπτισμα, διὰ τὴν γινομένην ἐν αὐτῷ ἐπίκλησιν τῆς ἁγίας Τριάδος, ἔχει πάντοτε τὸ ἑαυτοῦ κύρος, ὅν οὗτινος καὶ καθ' οἷονδήποτε φρόνημα ἂν τελῇται· ἐκ τούτου ἀνεγνώριζον τοὺς μεταβαίνοντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αἰρετικούς ὡς θεοβαπτισμένους χριστιανούς, καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον χρίσμα. Ἐπειδὴ δ' αἱ κοινότητες συνήθως ἐρρύθμιζον ἑαυτὰς πρὸς τὰς ἀποστολικὰς αὐτῶν ἐκκλησίας, αἱ πλείσται τῶν ἐν τῇ Δύσει κοινοτήτων ἠκολούθουν τὸ παράδειγμα τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ταύτης δὲ ὁ ἐπίσκοπος Στέφανος, ὑπὸ πνεύματος φιλαρχίας κινούμενος, ἐκίρρυε τοὺς ἐπισκόπους τῆς μικρᾷς Ἀσίας, Καππαδοκίας, Γαλατίας καὶ Κιλικίας, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 253, ἀκοινωνήτους τῆς Ἐκκλησίας, ὀνομάσας αὐτοὺς ἀναβαπτιστάς (α). Ἐκ τῆς Ἀσίας ἐδόθη ἀφορμὴ ἵνα ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος καὶ ἡ Ἀφρικὴ, ἐν ᾗ καὶ πρότερον μὲν ἐβδομήκοντα ἐπίσκοποι

(α) Διονυσ. ἐπισκ. Ἀλεξανδρ. Ἐπιστολ. πρὸς Εὐστόν τὸν διάδοχον τοῦ Στεφάνου, παρ' Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. ζ'. κεφ. 8. «Ἐπεστάλκει (Στέφανος) μὲν » οὐν πρότερον καὶ περὶ Ἑλένου καὶ περὶ Φιρμιλιανοῦ, καὶ πάντων τῶν τε ἀπὸ » Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Γαλατίας, καὶ πάντων τῶν ἐξῆς ὁμοούσιων » ἐθνῶν, ὡς οὐδὲ ἐκείνοις κοινωνήσων διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, ὅτι αὐτοὺς » αἰρετικούς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσι. Καὶ ἀκόπει τὸ μέγαλον τοῦ πράγματος. Ὅν » πως γὰρ δόγματα περὶ τούτου γέγονεν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπισκόπων συνό- » δοις, ὡς πυνθάνομαι. Ὡς τε τοὺς προσιόντας ἀπὸ αἵρέσεως προκατηχηθέντας, » εἴτα ἀπολούεσθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης » ῥύπον ».

ἐπὶ τινος ἐν Καρχηδόνι Συνόδου, προσδρεύοντος τοῦ ἐπισκόπου Ἀγριππίνου, ὁμοφρόνησαν μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν· καὶ τότε δὲ, ἐπὶ τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου Στεφάνου, δύο ἕτεροι ἐν Καρχηδόνι Σύνοδοι, συγκληθεῖσαι ὑπὸ τοῦ μακαρίου Κυπριανοῦ κατὰ τὰ ἔτη 255 καὶ 256, ἡ μὲν, ἐκ δεκαοκτῶ ἐπισκόπων συγκειμένη, ἡ δὲ, ἐξ ἐβδομήκοντα καὶ ἐνὸς, ἐπεκύρωσαν ἀμφοτέραι τὴν δόξαν, ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν διδόμενον βάπτισμα οὐδὲν κῦρος ἔχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Λέγεται δὲ ὅτι εἰς τοσοῦτον θαυμὸν ἀλόγου ἀλαζονείας ἐφθασεν ὁ Στέφανος, ὥστε κατεφρόνησε τῶν ἐν Ἀφρικῇ συλλειτουργῶν αὐτοῦ, μὴ θελήσας νὰ συνομιλήσῃ μετὰ τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀποσταλέντων πρὸς αὐτὸν παρὰ τῆς δευτέρας τῶν δύο ἐκείνων τῆς Καρχηδόνης Συνόδων, καὶ ἀπαγορεύσας τὴν ἐν Ῥώμῃ κοινότητα νὰ ὑποδεχθῇ αὐτοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῆς. Ὁ δὲ Κυπριανὸς συνεκάλεσε πάλιν εἰς Καρχηδόνα καὶ τρίτην ἔτι πολυαριθμοτέραν Σύνοδον, ἐξ ὀγδοήκοντα ἐπτὰ ἐπισκόπων (τῇ 4 Σεπτεμβρίου 256), ἥτις συνερώνησεν ὡσαύτως εἰς τὰ ὑπὸ τῶν δύο πρώτων ὁρισθέντα. Διονύσιος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, οὗτινος ἡ ἐκκλησία ὁμοφρόνει ἐν τῇ περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν διδασκαλίᾳ μετὰ τε τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ἀφρικῆς (α), ἔγραψε πρὸς τὸν Στέφανον, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μὴ ταράττῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπολαύουσαν τότε εἰρήνης καὶ ἡσυχίας (β). Κατευνάστησαν δ' αἱ ἔριδες αὗται

(α) Πῶς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρώματ. Α'. κεφ. 10.) εἶπεν· « Ὑδὼρ ἀλλ' οὐ λῶτριον τὸ βάπτισμα τὸ αἱρετικόν, οὐκ οἰκεῖον καὶ γνήσιον ὕδωρ ».

(β) Παρ' Εὐσεβ. ἐνθα ἀνωτέρω· « Ἰσθι νῦν, ἀδελφε, ὅτι ἡγῶνται πᾶσαι αἱ πρότερον διεσχισμέναι κατὰ τε τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησίαι, καὶ ἔτι προσωτέρω· καὶ πάντες εἰσὶν ὁμόφρονες οἱ πανταχοῦ προεστῶτες, χαίροντες καθ' ὑπερβολὴν ἐπὶ τῇ παρὰ προσδοκίαν εἰρήνῃ γενομένῃ· Δημητρίανδρος ἐν Ἀντιοχείᾳ, Θεόκτιστος ἐν Καισαρείᾳ, Μαζαδάνης ἐν Λίλλῃ, Ναρῖνος ἐν Τύρῳ, κοιμηθέντος Ἀλεξάνδρου· Ἡλιόδωρος ἐν Λαοδικείᾳ, ἀναπαυσάμενου Θηλυμίδρου· Ἐλενος ἐν Ταρσῷ, καὶ πᾶσαι αἱ τῆς Κιλικίας ἐκκλησίαι, Φιρμιλιανὸς, καὶ πᾶσα Καππαδοκία· τοὺς γὰρ περιφανεστέρους μόνους τῶν ἐπισκόπων ὠνόμασα, ἵνα μήτε μήκος τῇ ἐπιστολῇ, μήτε βάρος προσάψω τῷ λόγῳ. Αἱ μέντοι Συρίαι ὅλαι καὶ ἡ Ἀραβία, οἷς ἐπαρκεῖτε ἐκάστοτε, καὶ οἷς νῦν ἐπεστείλατε, ἥ τε Μεσοποταμία, Πόντος τε καὶ Βιθυνία, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγαλλιώνται πάντες ».

διὰ τοὺς μετ' ὀλίγον ὕστερον ἐπισυμβάντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πολέμους, ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ κινήθεντων διωγμῶν.

(*Ἀκολουθεῖ.*)

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΗΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΒΟΛ. ΚΑ'. 7—11. ΠΕΡΙΚΟΠΗΣ (1).

« 7. Ἐὰν δέ τις ἀποδῶται τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα οἰκέ-
 » τιν, οὐκ ἀπελεύσεται ὥσπερ ἀποτρέχουσιν αἱ δοῦλαι.
 » 8. Ἐὰν μὴ εὐαρεστήσῃ τῷ κυρίῳ αὐτῆς, ἣν οὐ καθω-
 » μολογήσατο αὐτήν, ἀπολυτρώσει αὐτήν· ἔθνη δὲ ἄλ-
 » λωτρίῳ οὐ κύριός ἐστι πωλεῖν αὐτήν, ὅτι ἡθέτησεν ἐν
 » αὐτῇ. 9. Ἐὰν δὲ τῷ υἱῷ καθομολογήσῃται αὐτήν, κατὰ
 » τὸ δικαίωμα τῶν θυγατέρων ποιήσῃ αὐτῇ. 10. Ἐὰν δὲ
 » ἄλλην λάβῃ αὐτῷ, τὰ δέοντα καὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ
 » τὴν ὀμιλίαν αὐτῆς οὐκ ἀποστερήσει. 11. Ἐὰν δὲ τὰ
 » τρία ταῦτα μὴ ποιήσῃ αὐτῇ, ἐξελεύσεται ὠρεᾶν ἄνευ
 » ἀργυρίου ».

Ὅπως ἡ ἐρμηνεία τῆς παρούσης περικοπῆς ἀποβῇ βέβαιος, 1) ὑπομνηματίζομεν αὐτὸ τὸ ἐβραϊκὸν πρωτότυπον· 2) μεταφρά-
 ζομεν αὐτὸ εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο αὐτῆς τὸ ὕψος, τὸ
 ὁποῖον νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ σημερινὴ σπουδαία ἡμῶν
 γλῶσσα· 3) φέρομεν παρατηρήσεις εἰς τὸ τῶν Ο' κείμενον.

Α') Ὑπομνηματισμὸς τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου.

Στίχ. 7—11. Διατάξεις περὶ δούλης ἐβραϊκῆς καταγωγῆς,

» πανταχοῦ τῇ ὁμοσίᾳ καὶ φιλαδελφίᾳ, δοξάζοντες τὸν Θεόν . . . Καὶ περὶ τοῦ-
 » των αὐτοῦ πάντων δεόμενος, ἐπέστειλα ».

(1) Κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις (1843—1850) γενομένην μετατόπισιν τῆς ἐν Μό-
 σχῃ ἐκδόσεως τοῦ ἀλεξανδρινοῦ κώδικος.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

ἥτις ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν κύριόν της οὐ μόνον ὡς ἐργάτις, ἀλλὰ καὶ ὡς παλλακίς. Ἦν δ' ἡ παλλακεία συνήθης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραίοις⁽¹⁾, καὶ ἀπαντᾷται π. χ. παρὰ ταῖς πατριάρχαις⁽²⁾, τοῖς κριταῖς⁽³⁾, καὶ τοῖς πρώτοις βασιλεῦσι, Σαουλ, Δαβὶδ, Σολομῶντι καὶ Ῥοβοάμ⁽⁴⁾. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος προϋποθέτει τὴν παλλακείαν καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Λευϊτικῷ 19, 20. συγχωρεῖ δὲ μόνον ταύτην, ὅμως δὲν τὴν συσταίνει⁽⁵⁾. Εὐρίσκεται δ' ἡ παλλακεία καὶ ἐν τῇ ὑπολοίπῃ ἀρχαιότητι, π. χ. παρὰ Πέρσαις, οἵτινες πρὸς ταῖς ἰδίαις αὐτῶν γυναῖξιν ἐλάμβανον καὶ πολλὰς παλλακίδας⁽⁶⁾, καὶ παρ' Ἑλλήσιν⁽⁷⁾.

Στίχ. 7. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν πωλήσῃ τις τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα (εἰς) δούλην.

Βεχί⁽⁸⁾ | δέ=τῷ μεταβατικῷ καὶ, δέ· ὅθεν οἱ μὲν Ο' δὲ μετὰφράζουσιν, ἡ δὲ νεοελληνικὴ μετάφρασις ἔχει καὶ.

Κί | κυρίως μῆριον χρονικόν (=ὅτε, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν), σπανίως συμπύκτων μὲ τὸ κυρίως ὑποθετικὸν μῆριον ιμ=ἂν, ἐάν. Ἐνταῦθα δὲ δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἀδιαφόρως, καὶ διὰ τοῦ ὅτε, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν, καὶ διὰ τοῦ ἐάν μετὰ τῶν Ο'.

Μαχάρ | =πωλεῖν, ἐπὶ τιμῇ ἐχθιδόναι. Τὴν ἰδίαν θυγατέρα πωλεῖν=ὑπανδρεύειν, ἐπειδὴ ὁ νυμφίος ὤφειλε νὰ πληρώσῃ δι'

(1) Ἰδε Κωνσταντίνου Κοντογόνου, Ἑβραϊκ. Ἀρχαιολογ. σελ. 247.

(2) Γεν. 16, 3. 24, 24. 30, 3. 9. 35, 22. 36, 12. 20, 17.

(3) Κριτ. 8, 31. 9, 18. 19, 1. ἔπ.

(4) Βασιλ. Β'. 3, 7. 5, 13. 15, 16. 20, 3. 21, 11. Βασιλ. Γ'. 11, 3. Παραλειπ. Β'. 11, 21.

(5) Ἰδε Winer Realwörterbuch ὑπὸ τὴν λέξιν Beischläferinnen.

(6) Ἦροδ. 1, 135. Στράβ. 15. σελ. 733.

(7) Nägelsbach homil. Theologie σελ. 224. Hermann Privat-alterthümer der Griechen §. 29, 5. ἔπ.

(8) Ἐνεκα ἁλλειψέως ἑβραϊκῶν στοιχείων γράφωμεν τὰς ἑβραϊκὰς λέξεις γράμμασιν ἑλληνικοῖς. Πρὸς τοῦτα δὲ τοὺς φωνήεντας τῆς ἑβραϊκῆς φθόγγους εἴτε θραχίς εἴτε μακροῦς, εἴτε δὲ καὶ μακροτάτους, ἀποδίδομεν ἀπλῶς διὰ τῶν ἑλληνικῶν φωνηέντων φθόγγων α, ε, ι, ο, ου· τὸ πέμπτον γράμμα (=τῷ λατινικῷ h) διὰ τῆς δασείας, ἐκτὸς ὅπου ἀπηχῶ ἐν τέλει λέξεως, τὸ αὐτὸ δὲ μὲ τὴν στιγμὴν μ.α.π.ι.κ, διὰ τοῦ χ' τὸ δὲ εἰκοστὸν πρῶτον (=τῷ γερμανικῷ sch), διὰ τοῦ σς.

κείας ὅροι φυλάττωνται, ἄλλως δ' ἐλευθεροῦται πρότερον ἢ οἱ δούλοι.

Γρατσά| = ἐξέρχασθαι, κυρίως, ἐπὶ δὲ τῶν δούλων = ἐλευθεροῦσθαι, ἀπολύεσθαι ἀπὸ τῶν κυρίων. Ὑποκείμενον δὲ τοῦ ῥήματος εἶναι τὸ ἀμά, ὡς τοῦτο σαφέστατα ἐκφαίνει τὸ γένους θηλυκοῦ ῥήμα θετσέ.

Κετσέθ| ἡ χρῆσις τοῦ συνεζευγμένου ἀπαρεμφάτου κατὰ τὸν §. 132, 2. τῆς τοῦ Gesenii—Rödiger Γραμματικῆς.

Στίχ. 8. Ἡ πρώτη περίστασις, ἐν ἣ πρέπει ν' ἀφήται ἐλευθερία. Ἄν αὕτη ἀπαρέσκη εἰς τὸν κύριόν της, ἢν αὐτὸς δι' ἐαυτὸν ὥρισε, τότε ἂς τὴν ἀπολύσῃ, εἰς ἕτερον ὅμως ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν γὰρ τὴν πωλήσῃ, ἐπειδὴ ἀπίστως προσητέχθη πρὸς αὐτήν.

Ραά| θηλ. τοῦ ῥα = κακός. Ῥα λιγνέ φε.λοῖ (= πρὸ προσώπου τινός), ῥα μπεεγέ φε.λοῖ (= ἐν ὀφθαλμοῖς τινος) = ἀπαρέσκειν τινί.

Ἄδοῖ| = κύριος· ὁ δὲ πληθυντικὸς ἀδοῖμ εὐχρηστος πολλάκις ὡς ἐνικός κατὰ τὴν σημασίαν καὶ σύνταξιν· ἐπειδὴ ἡ τοῦ πληθυντικοῦ κατάληξις μι, λαμβάνει πολλάκις σημασίαν ἀφρημένου (—ότης, καθ' ἡμᾶς), κατὰ τὸν §. 179. τῆς τοῦ Ewald Γραμματικῆς. Τὸ δ' ἀφρημένον εὐχρηστον ἦτο καὶ παρ' Ἑβραίοις (ὡς ἐνταῦθα) ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης = ὑμεῖς ὁ μεγαλειότατος· ἡ Ὑμετέρα Πανοσιολογιότης = ὑμεῖς ὁ πανοσιολογιώτατος. Ἀλλὰ καὶ παρὰ Γερμανοῖς λέγεται Meine Herrschaft = ὁ κύριός μου.

Ασέρ.λο γεαδᾶχ| ὑποκείμενον τῆς προτάσεως εἶναι ὁ κύριος (ἀδοῖμ), ὅστις συντάσσεται μετὰ ῥήματος ἀριθμοῦ ἐνικοῦ διὰ τὸν ῥηθέντα λόγον· τὸ δὲ ασέρ—αχ· ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς προτάσεως, καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν λέξιν ἀμά (= δούλην).

Λδ (μὲ ἀλεφ)| Ὑπὸ τὴν σημασίαν οὐ ἡ λέξις αὕτη δὲν παρέχει προσῆχον νόημα, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐκληθῇ ἀντὶ τοῦ Λδ (μὲ βᾶφ), ὡς ἐν Λευϊτ. 11, 21. 25, 30. εἶναι δὲ τοῦτο διάφορος γραφή, ἥτις κατὰ τοὺς Μασσορίτας 15^{κις} ἀπαντάται (1). Ὁ δὲ τοῦ χωρίου νοῦς ἔχει οὕτως· ἂν αὕτη μετὰ τὴν

(1) Aurivillii Dissertationes σελ. 466. ἔπ.

ἀγοράν ἀπαρέσκη εἰς τὸν κύριόν της, καὶ ἐπομένως αὐτὸς δὲν θέλῃ νὰ τὴν μεταχειρίζεται ὡς παλλακὴν, πρὸς ὃ θεβαίως τὴν προσδιώρισεν ἐν τῇ ὥνῃ, τότε ὡς φροντίση, ἥ ὁ πατήρ νὰ τὴν λάβῃ ὀπίσω, ἐπιστρέφων μέρος τι τῆς τιμῆς ⁽¹⁾, ἢ ἕτερος Ἑβραῖος ν' ἀγοράσῃ αὐτὴν ὡς δούλην καὶ παλλακίδα.

Γραδδ)=ὀρίζειν, τάσσειν ἐνταῦθα δ' εἰδικώτερον ὀρίζειν, προσδιορίζειν εἰς γυναικα παλλακίδα. Πβλ. Μιχ. 6, 9. Ἱερεμ. 47, 7.

Be 'εφρτάχ| βὰφ Consecutivum perfecti Hiphil cum suffixo generis feminini. Τὸ βέ=τῷ ἡμετέρῳ τότε, γερμανικῶ so, σλαβικῶ—Τδ, καὶ συντάσσεται ἐνταῦθα σὺν perfecto, προηγουμένου τοῦ ὑποθετικοῦ *με*, κατὰ Ewald §. 355, 6. τὸ δὲ Hiphil ἐκ τοῦ παδὺ=ἀποτέμνειν, ἀποχωρίζειν, ἀπαξ δ' ἐν τῇ Γραφῇ ἀπαντῶμενον, σημαίνει ἐπετεργεῖν τὸ ἀποχωρίζειν, ἀπολύνειν. Ὁ δὲ φωνηεντισμὸς μὲ σέγολ ἀντὶ χίρεκ, κατὰ Ewald §. 141, α.

Ὅμως εἰς ξένον ἔθνος δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, τὸ δικαίωμα νὰ τὴν πωλίσῃ, δηλ. εἰς μὴ Ἑβραῖον, ὅστις διὰ παντὸς θὰ τὴν μετεχειρίζετο ὡς ἀπλῶς ἐργατικὴν δούλην. Καὶ ὁ Ἕλλην δὲ ὡσαύτως δὲν ἐπώλει τὸν Ἕλληνα δούλον ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας ⁽²⁾.

Μασαδ.λ=ἀρχειν, κύριον εἶναι, μετὰ δὲ τοῦ *λέ* καὶ τοῦ συνεζευγμένου ἀπαρεμφάτου=ἔχειν ἐξουσίαν, δικαίωμα εἰς τι. Τὸ δ' ὑποκείμενον τοῦ ῥήματος, καίπερ εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν εὕρισκομένου, εἶναι τὸ πληθυντικὸν *ἀδονίμ* (ὁ κύριος) διὰ τὴν ἀνω μνησθέντα λόγον.

Λεμοχράχ| infinitivus constructus ἐκ τοῦ μαχάρ (=πωλεῖν), μετὰ τοῦ ὑπαρτήματος *αχ*, ἀναφερομένου εἰς τὸ *ἀμά*.

Μπέ βιγδὸ βάχ) κατὰ λέξιν ἐν τῷ ἀπατῆσαι αὐτὸν αὐτὴν, ἔνεκα τῆς ἀπάτης, τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν, ἀφοῦ δηλ. τὴν ἔλαβε μὲν ὡς παλλακίδα, ἀλλὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην μὴ χρι τέλους δὲν ἐξέπληρώσε.

(1) Κατὰ Προκόπιον « ἀπολυτρώσει αὐτὴν, βῆλον, θεὸς ἀναλίσκουσ αὐτὴν τῇ πατρὶ, καὶ λαμβάνων ἴσως τὸ τίμημα ». Σειρὰ ἐνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν. Ἐν Λειψίᾳ ὑπὸ Νικηφόρου Θεοτόκου, 4766'.

(2) Φιλόστρατος ἐν βίῃ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως, 8, 12.

Μπαράδ | κυρίως καλύπτει, εἴτα δὲ κεκαλυμμένως, ἀπατη-
λῶς πρᾶττειν, μὲ τὴν πρόθεσιν μπε, σπανίως δὲ μιν, ἐπὶ γαμικῆς
ἀπιστίας. Πρὸλ. Ἰερειμ. 3, 20. Μαλαχ. 2, 14. ἔπ.

Ἐπίσης δ' ὤφειλεν ὁ Ἑβραῖος νὰ μὴ πωλῇ ἐπὶ χρήμασιν
αἰχμαλωτίδα, ἣν εἰς γυναῖκα ἔλαβεν, ἀλλὰ ν' ἀπολύσῃ ἐλευθέ-
ραν, ἂν αὕτη δὲν ἤρεσκε πλέον εἰς αὐτόν (Δευτερ. 21, 14). Εἰς
τὰς ἀνωτάτας τῆς κοινωνίας τάξεις ἐν Ἀραβίᾳ νομίζεται αἰσχος
νὰ πωλῇ τις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παλλακὴν· αὕτη μένει καθ' ὅλον
τῆς τὸν βίον παρὰ τῷ κυρίῳ τῆς, μάλιστα δὲ καὶ συζευγνύεται
μετ' αὐτοῦ εἰς γάμον, ἂν αὕτη μὲν τίκτη τέκνα, αὐτὸς δὲ ἀκόμη
δὲν ἔλαβε τέσσαρας γυναῖκας ⁽¹⁾. ὀφείλει δ' ὁ κύριός τῆς, ἀφοῦ
ἐκείνη κατέστη ὑπ' αὐτοῦ μήτηρ, μῆτε νὰ τὴν πωλῇ, μῆτε δὲ
μὲ ἄλλον νὰ ὑπανδρεύσῃ. ⁽²⁾.

Στίχ. 9. Ἡ δευτέρα περίστασις, καθ' ἣν ἡ δούλη εἶχε δικαίω-
μα νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῆς χωρὶς λύτρων, εἶναι, ὅτε
αὕτη δὲν ἐδίδετο ὑπ' αὐτοῦ, εὐθὺς ἀφοῦ μετὰ τὴν ἀγορὰν ἀπῆ-
ρεσκεν εἰς αὐτόν, ὡς παλλακὴς εἰς τὸν υἱόν του.

Βεῖ ἰμ λιβρό | ἂν δὲ τὴν προσδιορίξῃ διὰ τὸν υἱόν του, τότε
ὀφείλει νὰ κάμῃ εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ δίκαιον τῶν θυγατέρων.

Συνέβαινε δὲ τοῦτο ἀναμφιβόλως οὐχὶ σπανίως παρ' Ἑβραίοις.
Ἐν δὲ τῇ Περσίᾳ δίδει ὁ πατὴρ εἰς τὸν υἱόν του, εὐθὺς ὡς ἄρ-
χεται ἡ ὥριμος ἡλικία, παλλακίδα ⁽³⁾. ἐν Ἀραβίᾳ δὲ πωλεῖ εἰς
τὸν υἱόν του δούλην τινὰ, ὅπως προφυλάξῃ αὐτόν ἀπὸ τε τῆς
συναναστροφῆς μετ' ἀκολάστων γυναικῶν, καὶ ἀπὸ ἄλλων αἰσχρο-
τήτων ⁽⁴⁾.

Γιαδέννα | ἐκ τοῦ γαδδ, κατὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν, ὡς ἀνω-
τέρω ἐν στίχ. 8. ληφθέντος· τὸ δ' ὑπάρτημα μετὰ τοῦ ἐπενθετικοῦ
νοὺν ἕνεκα τῆς ἀθναχίου παύλας (pausa), κατὰ τὴν Gesenii—
Rödiger Γραμμτ. §. 58, 4.

(1) Burekhardt Arabien σελ. 276.

(2) Tornauw Moslemisches Recht, σελ. 184.

(3) Chardin Voyages II. σελ. 239. Ἐκδοστ. 1723.

(4) Niebuhr Arabien. σελ. 74.

Μισοπάτ | κυρίως τὸ ὑπὸ τοῦ κριτοῦ καὶ νομοθέτου τεθειμένον, τὸ δίκαιον.

Γρασσέ *Ἄλλ* | (πράξει αὐτῇ) με dagesch conjunctivum.

Τότε *ὀφείλει* γὰρ *πράξῃ* πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ δίκαιον τῶν θυγατέρων, γὰρ τὴν διατηρῇ δηλ. ὡς αἱ θυγατέρες ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῶν πατέρων γὰρ διατηρῶνται, ἐπομένως γὰρ παρέχῃ εἰς αὐτὴν πάντα τὰ ἀναγκαῖα, κατοικίαν, τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν, ἀλλὰ καὶ γὰρ προσφέρεται πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς θυγατέρα. Καὶ *ὀφείλει* μὲν αὕτη γὰρ ἦναι ὑποτεταγμένη καὶ εὐπειθὴς εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ὡς θυγάτηρ, οὐχὶ ὅμως ὡς δούλη.

Στίχ. 10. Ἡ τρίτη περίστασις. *Ἄν δὲ λάβῃ δι' ἑαυτὸν ἑτέρα*, ἂν πρὸς τῇ ἀγορασθείσῃ Ἑβραίᾳ λάβῃ καὶ ἑτέραν παλλακίδα, ἐπειδὴ δὲν ἀρκεῖ εἰς αὐτόν ἡ πρώτη, τότε δὲν πρέπει γὰρ τὴν στερήσῃ τροφῆς, ἐνδυμασίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνουσίας, τ. ἔ. δύναται μὲν γὰρ παραλάβῃ τὴν ἑτέραν, τοῦτου ἕνεκα ὅμως δὲν πρέπει ν' ἀποστερήσῃ τὴν πρώτην τῶν εἰρημένων, ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ὀφείλει καὶ ὕστερον, ὡς καὶ πρότερον, γὰρ τῇ παρέχῃ πᾶν ὅ,τι αὕτη ὡς παλλακίς ἔχει ν' ἀπαιτήσῃ.

Γιχορχ-Ἄδ | *Ἄδ* ἑαυτῷ. Ὑποκείμενον εἶναι φυσικὰ τὸ *ἄδοριμ* (ὁ κύριος), περὶ οὗ γίνεται λόγος, ὡς περὶ κυρίου προσώπου, ἐν τοῖς ἀνωτέρω 7, 8 καὶ 9. στίχοις. Νὰ παραδεχθῶμεν δ' ἀλλαγὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐν τῷ 10 στίχῳ, καὶ γὰρ θέσωμεν ὑποκείμενον τὸ *μπέν*, ὁ υἱός, ὡς τοῦτο πράττει ὁ Keil (Archæologie II, σελ. 80), ἐρμηνεύων wenn der Sohn sich eine andere, νομίζω, ὡς μὴ ἀναγκαῖον, ἄτοπον συμφώνως πρὸς τοὺς Ο', De Wette, Meyer, καὶ Knobel. Ἐπειτα τὸ νόημα εὐδοῦται κάλιστα, ἂν ληφθῇ ὑποκείμενον τῆς προτάσεως τὸ *ἄδοριμ* (ὁ κύριος).

Ἄδ (με *ἄφ*) σημαίνει καὶ εὖ (αὐτῷ), καὶ *sibi* (ἑαυτῷ). Ἐντεῦθεν δὲ προκύπτει τὸ παρὰ τοῖς Ο' διπλοῦν τῶν γραφῶν αἰτῷ καὶ ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν διαφορὰ περὶ τὴν ἐξήγησιν· ἐπειδὴ οἱ μὲν μεταφράζουσιν *ἑαυτῷ* (ὡς ὁ Knobel καὶ Keil), ἄλλοι δὲ *αὐτῷ*, ὡς ὁ De Wette (wenn er ihm eine andere nimmt), Meyer (ihm), νεοελληνικ. *μετάφρασις*; (ἐὰν πέρη δι' αὐτόν ἄλλην).

Ἡ ἀληθὲς ἐρμηνεία εἶναι ἑαυτῷ (sibi)· ἐὰν λάβῃ ὁ κύριος δι' ἑαυτόν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ *λδ* (μὲ *βάφ*) διὰ τοῦ αὐτῷ, καὶ νὰ τὸ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν υἱὸν διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους·

1) ὑποκείμενον τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου τοῦ δεκάτου στίχου εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ αὐτὸ καὶ τὸ τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου τοῦ αὐτοῦ στίχου· ἐπειδὴ παρ' ἐκείνου φυσικὰ δύναται ν' ἀπαιτηθῇ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου νὰ μὴ ἀποστερῇ τὴν δούλην τῆς συνουσίας (*θε ἀναθάχ λδ γιγῆρά, 10 στίχ. 2ον ἡμιστιχ.*), περὶ οὗ ἐν τῷ πρώτῳ ἡμιστιχίῳ εἴρηται ὅτι ἔλαβεν αὐτὴν (*γικκὰχ λδ*). Νὰ ὑποθέσωμεν δὲ, ὅτι ἄλλος μὲν λαμβάνει τὴν δούλην, ὅτι ἐπομένως ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου, ἄλλος δὲ μετ' αὐτῆς πρέπει νὰ συνουσιάζηται, ὅτι ἐπομένως ἄλλο τὸ ὑποκείμενον τοῦ 2ου ἡμιστιχίου, εἶναι ἄτοπον. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἂν ἐρμηνεύσωμεν τὸ *λδ* (μὲ *βάφ*) διὰ τοῦ αὐτῷ, καὶ τὸ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν υἱόν, τότε θὰ προκύψῃ τὸ ἐξῆς νόημα· «ἐὰν δὲ λάβῃ ὁ κύριος διὰ τὸν υἱόν του ἑτέραν παλλακίδα, δὲν πρέπει (ὁ κύριος) ν' ἀποστερήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρώτην παλλακίδα οὔτε τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, οὔτε δὲ τῆς μετ' αὐτῆς συνουσίας». Ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀποστέρησιν τῆς μετὰ τῆς πρώτης παλλακῆς συνουσίας τότε μόνον δύναται ν' ἀποτρέψῃ ὁ νομοθέτης, ὅταν καὶ ἡ δευτέρα δούλη ἀνήκῃ εἰς αὐτόν, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ κύριος δύναται τῷ ὄντι, ὡς ἔχον καὶ ἑτέραν παλλακίδα, ν' ἀποφεύγῃ τὸ μετὰ τῆς πρώτης συνευιάζεσθαι.

2) Ἐκτός δὲ τούτου, διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ *λδ* (μὲ *βάφ*) διὰ τοῦ ἑαυτῷ, τὸ νόημα εὐοδοῦται λαμπρότατα, δηλ. «ἐὰν δὲ λάβῃ ὁ κύριος δι' ἑαυτόν ἑτέραν παλλακίδα, δὲν πρέπει νὰ στερήσῃ τὴν πρώτην τῆς τροφῆς, ἐνδυμασίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνουσίας».

Σχεδὸν κυρίως κρέας=μπασάρ, εἴτα δ' ἐν γένει τροφή· ὁ νομοθέτης ἐξαίρει ἐκ πασῶν τῶν τροφῶν τὸ κρέας, καὶ δι' αὐτοῦ ὀνομάζει πᾶσαν ἐν γένει τροφήν, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι τὸ πολυτιμώτατον πάντων τῶν θρεπτικῶν μέσων⁽¹⁾, καὶ αὐτὸς ἔχει ὑπ' ὄψιν

(1) Γεν. 31, 34.

τὸν εὐπορον, ὅστις δύναται νὰ διατηρήσῃ δι' ἑαυτὸν πλεόνας παλλακίδας, καὶ καθ' ἑκάστην τρώγει κρέας ⁽¹⁾.

Κεσοῦθ| ἐκ τοῦ κασά=καλύπτειν, σημαίνει κυρίως κάλυμμα, εἴτα δὲ τὸ σύνολον τῶν ἐνδυμάτων, ἐνδυμασίαν, ἱματισμὸν παρὰ τοῖς Ο'.

ἽΟρὰ| ἀπαξ ἀπαντωμένη λέξις, cum suffixo, ὀγαθάχ, ἑλλιπῶς γεγραμμένη, ἐκ τοῦ οὖν II, κυρίως κατακλίνεσθαι, ἐντάζεισθαι, σημαίνει τὴν μετὰ γυναικὸς συνουσίαν, concubitus, ὁμιλίαν παρὰ τοῖς Ο'.

Γιγρὰ μὲ πάθαχ (in pausa γιγρὰ μὲ κάμπτει)| ἐκ τοῦ γκαρά=ἀποτέμνειν, ἀποκόπτειν, εἴτα δὲ ἀφαιρεῖν, ἀποστερεῖν.

Στίχ. 11. Ἐὰν δὲ μὴ ποιήσῃ εἰς αὐτὴν τὰ τρία ταῦτα, τότε ἐξέρχεται αὕτη δωρεὰν χωρὶς χρημάτων.

Σεσλδσς—έλλε|. Τὸ θηλυκὸν γένος παρ' Ἑβραίοις ἀντικαθιστᾷ τὸ ἡμέτερον οὐδέτερον· ἀναφέρεται δὲ εἰς τὰς τρεῖς περιστάσεις, περὶ ὧν ἐπραγματεύθησαν οἱ ἀνωτέρω στίχοι.

Βεργατσά| Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου διὰ τοῦ δὰφ consecutivum cum perfecto, κατὰ Ewald §. 355, 6.

Κιττάμ|=δωρεάν, χωρὶς χρημάτων=τῷ ἐπομένῳ, ἐν κέσεφ (κέσεφ δ' ἕνεκα τῆς σιλλουκίου παύλας).

Κέσεφ| κυρίως ἄργυρος, ἐκ τοῦ κασάφ=λευκὸν εἶναι· εἴτα δ' ἄργύριον.

ἽΕν| κυρίως status constuctus τοῦ ἄγιω=οὐκ ἔστιν· εἴτα δ', ὡς ἐνταῦθα=μπεέν=χωρὶς, ἄνευ. Πβλ. Ἰωήλ 1, 6.

Δωρεάν, χωρὶς χρημάτων εἶναι ὑπόχρεως ὁ κύριος νὰ τὴν ἀρίνη ἐλευθέραν, ἂν 1) εἴτε δὲν τὴν ἀπολύῃ, εὐθὺς ὡς αὕτη κατέστη εἰς αὐτὸν ἀπάρεστος, καὶ δὲν διατηρῇται ὑπ' αὐτοῦ ὡς παλλακίς· 2) εἴτε δὲν τὴν δίδῃ εἰς τὸν υἱὸν του ὡς παλλακίδα· 3) εἴτε τὴν στερεῇ τῶν πρὸς τὸν βίον αὐτῆς ἀναγκαίων καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνουσίας, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν αὐτὸς παραλαμβάνει ἑτέραν παλλακίδα. Καὶ λοιπὸν ἡ δούλη ἐλευθεροῦται χωρὶς λύτρων, εὐθὺς ὡς οἱ ὅροι τῆς παλλαχείας, ὑφ' οὗς αὕτη ἤγο-

(1) Ἰωβ 31, 31. Russel Alepp. I, σελ. 148, 2π.

ράσθη, δὲν ἐκπληροῦνται εἴτε ὑπ' αὐτοῦ, εἴτε ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του, εἴτε ὑφ' ἐτέρου τινὸς Ἑβραίου. Τούτων δ' ἐκπληρουμένων, μένει αὕτη διὰ παντός παρὰ τῷ κυρίῳ της. Ἡ κατάστασις της αὐτῆ, ὡς διαρκής, ἦτο βεβαίως χειροτέρα τῆς τοῦ Ἑβραίου δούλου, ὅστις μετὰ ἑξ ἔτη ἐγίνετο ἐλεύθερος, ἀλλ' ὅμως καὶ καλλιτέρα, καθ' ὅσον αὕτη ἐθεωρεῖτο οὐχὶ ὡς ἀπλῆ ἐργάτις δούλη, ἀλλ' ὡς παλλακίς· ὡς τοιαύτη δὲ οὖσα, εὕρισκετο εἰς στενὴν σχέσιν μετὰ τοῦ κυρίου της, ἀναμφιβόλως δ' ἐνίοτε ἐγίνετο καὶ νομίμη σύζυγος· ἐπομένως διετέλει οὖσα οὐχὶ ἐν δουλείᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν γάμου κοινωνίᾳ, ἂν καὶ κατωτέρας τάξεως ⁽¹⁾. Εἰ δ' ἔτικτε μετὰ τοῦ κυρίου της καὶ τέκνα, ὅπερ φυσικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνέβαινε, τότε καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀγαπητὴ εἰς αὐτόν, καὶ ἀναμφιβόλως δὲν θὰ ἐπεθύμει τὴν ἀφασίν της, ἐπειδὴ αὕτη θὰ τὴν ἀπεχώριζεν ἀπὸ τῶν τέκνων της.

Β') Μετάφρασις ἡμετέρα.

Στίχ. 7. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν πωλήσῃ τις τὴν θυγατέρα του δούλην, δὲν θὰ ἐξέλθῃ αὕτη (ἐλευτέρα), ὡς ἐξέρχονται οἱ δούλοι. 8. Ἄν αὕτη ἀπαρέσκη εἰς τὸν κύριόν της, ἣν αὐτὸς δι' ἑαυτὸν ὥρισε, τότε ὡς τὴν ἀπολύσῃ· ὅμως εἰς ξένον ἔθνος δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ τὴν πωλήσῃ, ἐπειδὴ ἀπίστως προσκνέχθη πρὸς αὐτήν. 9. Ἄν δὲ τὴν προσδιορίζῃ διὰ τὸν υἱὸν του, τότε ὀφείλει νὰ πράξῃ πρὸς αὐτήν κατὰ τὸ δίκαιον τῶν θυγατέρων. 10. Ἄν δὲ λάβῃ δι' ἑαυτὸν ἐτέραν, δὲν πρέπει νὰ τὴν στερήσῃ (τὴν πρώτην δηλ.) τῆς τροφῆς της, τῆς ἐνδυμασίας της καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνουσίας. 11. Ἄν δ' αὐτὸς μὴ ποιήσῃ εἰς αὐτήν τὰ τρία ταῦτα, τότε δύναται αὕτη νὰ ἐξέλθῃ (ἐλευτέρα) διαρᾶν, ἡ ἡμετέρα.

Γ') Περικληρίσεις εἰς τὸ τῶν Ο' κείμενον.

(1) Σημειοῖ δὲ καὶ ὁ Καλμέτης· « Αὐταὶ δὲ αἱ ὠνηταὶ γυναῖκες δευτέραν τῶν οἰκοδεσποινῶν ἐπεῖχον· τάς, δευτέραι οὖσαι, καὶ ὡς παλλακαὶ νομιζόμεναι. » Ἰστέον γάρ, ὅτι τρεῖς παρ' Ἑβραίοις αἱ τῶν γυναικῶν τάξεις, ὧν τὴν μὲν πρώτην « εἶχον αἱ οἰκοδεσποιναι, τὴν δὲ δευτέραν αἱ παλλακαί, τὴν δὲ τρίτην αἱ πόρναι, » ὧν τὴν χρῆσιν ἀποτόμως ἀπαγορεύει ὁ νόμος. » Ἰδὲ τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν Σειρὰν τῶν 31 ὑπομνηματιστῶν, ἐν τῷ περὶ τῆς Ἑξέδου χωρίῳ.

Στίχ. 7. *Αποδῶται*—ἐπὶ τιμῇ ἐκδῶση, πωλήση=γυμκὸρ, ἔβρ.
Τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα | κατὰ δὲ τὸ ἔβρ. τὴν αὐτοῦ θυγατέρα,
 εἴτε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα.

Οἰκέτις | =θεράπαινα, δούλην, ἔβρ. ἀμὰ, εἴτε σσιφχά. Ἐ-
 πειδὴ ὅμως τὸ οἰκέτις ἐνταῦθα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀμὰ, ὅπερ
 ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ συνεπάγεται καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς παλλακείας,
 διὰ τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐλληνικὴν λέξιν οἰκέτις ἐν
 τῷ παρόντι χωρίῳ καὶ ἡ σημασία τῆς παλλακίδος.

Ἀπελεύσεται | ἀπέρχομαι=γυατσά. Ἐπὶ δούλων ἀφλεμαι ἐ-
 λεύθερος, ἀπολύομαι. Πρβλ. Ἐξόδ. 21, 2. «τῷ δ' ἐδόδωμ ἔπει
 ἀπελεύσεται ἐλεύθερος».

Ἀποτρέχουσιν | ἀποτρέχω=τῷ ἀνωτέρῳ ἀπέρχομαι, δηλ.
 ἀπολύομαι ἐλεύθερος. Τὴν σημασίαν ταύτην βεβαιοῦσι 1) τὰ
 ἀντίστοιχον ἐβραϊκὸν γυατσά 2) ἡ χρῆσις τῆς λέξεως παρὰ
 τοῖς Ο'. οὕτως Ἐξόδ. 21, 5. «οὐκ ἀποτρέχω (=ἀπ—ἐξέρχο-
 μαι) ἐλεύθερος». Ἐκτὸς τούτου τίθεται ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ
 ἀπέρχομαι, π.χ. «ἀποτρέχοντες ἀπελεύσονται ἀπ' ἡμῶν οἱ Χαλ-
 δαῖοι» (1). κατὰ μίμησιν τῆς συντάξεως τοῦ ἀπολελυμένου ἀ-
 παραμφάτου ἐν τῇ ἐβραϊκῇ, ἥτις καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐλληνικῷ
 κειμένῳ τῶν ἁγίων Γραφῶν συχνότατα ἀπαντᾶται, οἷον «ἰδὼν
 εἶδον τὴν κάκωσιν» (2).

Αἱ δοῦλαι | τὸ δ' ἐβραϊκὸν οἱ δοῦλοι (σαβαδὶμ) (3). Δοῦλαι
 δὲ λέγονται ἐβραϊστὶ ἀμα'δθ, ἐκ τοῦ ἀμὰ, καὶ σσεφαχδθ, ἐκ
 τοῦ σσιφχά.

Πόθεν προῆλθεν ἡ διαφορά;—Νὰ υποθέσωμεν ὅτι οἱ Ο' ἐξέ-
 λαβον ἐνταῦθα τὴν λέξιν *ἐβεδ* ὡς γένους κοινοῦ, ἐφαρμοζομένην
 ἐπομένως ἐπὶ τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἡρμήνευ-
 σαν διὰ τοῦ δοῦλαι, νομίζω ἄτοπον· ἐπεὶ δὴ τὸ *ἐβεδ* κατὰ τὴν
 γλωσσικὴν χρῆσιν ἐννοεῖται πάντοτε ἐπὶ δούλων. Καὶ οἱ Ο' δὲ
 αὐτοὶ οὐδαμῶς τῆς Γραφῆς ἀλλαγῇ ἀπέδωκαν τὴν λέξιν *ἐβεδ*

(1) Ψερμ. 37, 8.

(2) Ἐξόδ. 3, 7.

(3) Καὶ ὁ Θεοδοτίων δὲ μεταφράζει· «οὐκ ἐξελεύσεται, ὥσπερ ἐκπορεύονται οἱ
 » δοῦλοι ».

διὰ τῆς λέξεως δοῦλαι, ἀλλ' ἡ οἰκέτης (πολλάκις), παῖς (πλείστακις), παιδάριον (ἄπαξ), δοῦλος (πολλάκις), θεράπων (πολλάκις), ἄνθρωπος (ἄπαξ) κτλ. (1). Ἐπειτα ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν δούλων, οἵτινες μετὰ ἐξαετῇ δουλείαν ἐν τῷ 7ῳ ἀπληευθεροῦντο.

Κατ' ἐμὲ κεῖται ἐνταῦθα λάθος γραφικόν· οἱ μὲν Ὁ' ἔγραψαν ΟΙΔΟΥΛΟΙ, οἱ δὲ ἀντιγραφεῖς, κατὰ λάθος μεταβαλόντες τὸ ο εἰς ι, ΟΙΔΟΥΛΑΙ. Ἦρκει δὲ ἀντιγραφεὺς τις νὰ μεταβάλῃ κατὰ λάθος τὸ πρῶτον ο εἰς ι (ΟΙΔΟΥΛΑΙ), ἕτερος δὲ ἐφαρμοζὼν τὸ θηλυκὸν γένος καὶ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος, διορθῶν δὴθεν, νὰ γράψῃ ἀμφοτέρω τὰ ο διὰ τοῦ ι.

Στίχ. 8. Καθωμολογήσατο | καθωμολογέομαι = ἐπισχηνομαί. Παρὰ τοῖς Ὁ' (2) δις ἀπαντωμένη ἡ λέξις, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν רָאָה = ὀρίζω, προσδιορίζω· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ μερικῆς περιστάσεως = ὀρίζω, προσδιορίζω τινὰ εἰς γαμετήν. Ὅτι δὲ τὸ καθωμολογέομαι ἐνταῦθα οἱ Ὁ' μετεχειρίσθησαν, καὶ ἡμεῖς δὲ πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἐπὶ τῆς σημασίας ὀρίζω τινὰ εἰς γαμετήν, τοῦτο ἀποδεικνύει 1) ἡ ἀντίστοιχος ἑβραϊκὴ λέξις רָאָה, ἥτις ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τῆς Γραφῆς, ἔχει τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν σημασίαν· 2) ὅτι ἐκ τῆς γενικῆς σημασίας ὑπόσχομαι, ἣν ἔχει ἡ λέξις καθωμολογέομαι, ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς μερικῆς περιστάσεως, καθ' ἣν διδεται ὑπὸ τινος εἰς ὠρισμένην τινὰ ὑπόσχεσις μελλούσης γαμικῆς μετ' αὐτῆς συζύξως, εὐκόλως γίνεται μετάφρασις εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ὀρίσκειν, τάσσειν εἰς γαμετήν, σύζυγον· 3) ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἐκλαμβανομένη ἡ λέξις, εὐδοοῖ τὸ τοῦ χωρίου νόημα.

Φέρονται δὲ τοῦ χωρίου τούτου διάφοροι ἀναγνώσεις·

1) α) Ἡ αὐτῷ καθωμολογήσατο. Ταύτην παρεδέχθη ὁ Leander van Ess ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ, Lipsiae 1824.

β) Ἡ αὐτῷ καθωμολογήσατο (γραφῇ, ἣν παρεδέχθη ὁ Tischendorf ὅλως ἀλόγως ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ τῶν Ὁ', Lipsiae 1856.)

(1) Ὁρα Comadi Kircheri Concordantias Hebraeo-graecas sub vocem ἔδεδ.

(2) Ἐξέδ. 21, 8. 9.

- 2) **Hr* οὐ καθωμολογήσατο αὐτῷ.
 3) **Hr* οὐ καθωμολογήσατο αὐτῇ.
 4) **Hr* ἐαυτῷ καθωμολογήσατο αὐτῇ,
 5) **Hr* οὐ καθωμολογήσατο αὐτῇ ἐν ὀφθαλμοῖς (Σειρὰ ἐνός καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκου, Lipsiae 1772.).

Ἄς ἀναδράμωμεν δὲ εἰς τὸ πρωτότυπον, ὅπως ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἀρχὴν τῶν διαφόρων τούτων ἀναγνώσματων.

Καὶ ἔχει τὸ μὲν *Κεθιβ* (τὰ σύμφωνα δηλ. ἀνευ φωνηέντων) οὕτως· *ἄλεφ*, *σείν*, *ρέσς* (μία λέξις)· *λάμεδ*, *ἄλεφ* (ἄλλη λέξις)· *γρὸδ*, *ἄγιν*, *ντάλεθ*, *ἑ* (τρίτη λέξις). Τὸ δὲ *Κερί* (τὰ σύμφωνα δηλ. μετὰ φωνηέντισμοῦ) κατὰ τοὺς Μασσορίτας· *άσεέρ λο γεαδάρ*, μετὰ τοῦ ἰδίως *κερί*, ὅτι τὸ *λο* (μὲ *ἄλεφ*) νοητέον ἀντὶ τοῦ *λδ* (μὲ *βάφ*).

Ἄλλ' ἐν τῷ *Κεθιβ* 1) τὸ *άσεέρ* δύναται νὰ ἐκληφθῇ α') ὡς ὑποκείμενον, ἐπομένως = *H*, ἡ (1η ἀ. ἀνάγν.) [οὐχὶ ὅμως ἡ, κατὰ Tischendorf (1η β'), τὸ ὅποιον προήλθε θεβαλως ἐξ ἀγγραμμάτων ἀντιγραφῶν, οἵτινες τὸ κεφαλαῖον *H* ἐξέλαβον ὡς ἡ διαζευκτικὸν σύνδεσμον, οὐδέποτε ὅμως ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν, οἵτινες Ἑβραῖοι ὄντες ἐγίνωσκον, ὅτι τὸ ἡ οὐδέποτε λέγεται *άσεέρ*, ἀλλὰ ἡ σ, ὅπερ σὺνηθεῖς, ἡ βδ ἡ μ], καὶ τότε ἡ λέξις ἡ ἐκ τῶν συμφώνων *γρὸδ*, *ἄγιν*, *ντάλεθ*, *ἑ*, στικτέα, ἡ κάλλιον κατ' ἐμὲ, φωνηεντιστέα, ὡς perfectum Kal generis feminini, *γσααδὰ*, ἐπομένως χωρὶς τῆς στιγμῆς *μαππίκ'* ἐρμηνευτέον δὲ ἡ. . . καθωμολογήσατο· β') ὡς ἀντικείμενον (2α, 3η, 4η, 5η, ἀνάγν.), ὡς ὑπὸ τῶν Μασσορίτων, καὶ τότε στικτέον *άσεέρ*—*γσααδάρ*, δηλ. Kal perfectum generis masculini cum suffixo generis feminini, ἐρμηνευτέον δὲ, ἡν . . . καθωμολογήσατο, εἴτε, ἐπὶ τὸ ἑβραϊκώτερον, ὡς οἱ Ο' πολλάκις μεταφράζουσιν, ἡν? . . , καθωμολογήσατο αὐτῇ (3η καὶ 4η ἀνάγνωσις). 2) *λο* (μὲ *ἄλεφ*) δύναται νὰ ἐκληφθῇ α') = οὐ, εἰς τὴν κυρίαν δηλ. αὐτοῦ σημασίαν· ἐντεῦθεν δὲ ἡ 2α, 3η καὶ 5η ἀνάγνωσις· οὐ καθωμολογήσατο, β') = *λο* (μὲ *βάφ*) [ὅπερ προήλθεν ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς προφορᾶς, ἐπειδὴ *λδ* (μὲ *ἄλεφ*) καὶ *λδ* (μὲ *βάφ*) ἀ-

ναγινώσκεται *לד*]—*אֲנִי* (1η καὶ 2η ἀνάγν.) καὶ *אֲנִי* (4η ἀνάγν.). 3) Ἐν τῷ ἐβραϊκῷ κειμένῳ εἰς τὸ 1ον ἡμιστίχιον τοῦ 8ου στίχου ἀναγινώσκουμεν *יִמְרָא מִפְּעֵנִי*—(κατὰ λέξιν), *עֵי קַכָּה עַן עֵפְתָּלְמוֹיִם* ὅπερ οἱ *ו'* καλῶς ἀπέδωκαν διὰ τοῦ, *עַן* μὴ εὐαρεστήσῃ. Φαίνεται δὲ ὅτι μεταγενέστερός τις, εἰδήμων καὶ τῆς ἐβραϊκῆς, ἐσημείωσεν ἐν τῷ περισελίδῳ, ἀκριβείας χάριν ἵσως, *עַן עֵפְתָּלְמוֹיִם*, ὅπως γινώσκῃ πῶς κατὰ λέξιν ἔχει τὸ ἐβραϊκόν. Τοῦτο ὅμως ἕτερος εἰσέβαλεν εἰς τὸ κείμενον, ἀλλ' εἰς τὸν μὴ πρέποντα τόπον, καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθεν τὸ *καθωμολογήσατο . . . ἐν ὀφθαλμοῖς*. 4) Ὅσον δὲ τὸ αὐτῇ (5η ἀνάγν.), νομίζω ὅτι εἶναι λάθος τυπογραφικόν, ἀντὶ αὐτῶ.

Τίς δ' ἡ γνησία τῶν *ו'* γραφή; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τοῦτου ἐξαρτᾶται τὸ μὲν, ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐπισημοτάτων χειρογράφων, τὸ δὲ, καὶ ἐκ τοῦ ἐρμηνευτοῦ.

Ἡμεῖς δὲ προτιμῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν *הִנֵּן אֲנִי* *καθωμολογήσατο αὐτὴν* (Ἑβρ. *אָסַפֶּר לֹא מִעַבֶּר גַּאֲדָלְךָ*), πρὸς τε τοὺς *ו'* συμφωνοῦσαν, ἀλλὰ καὶ τὸ νόημα κατευοδοῦσαν.

יְהִי עֵינִי ἐν αὐτῇ | *אֲנִי עֵינִי* ἔν τι, εἴτε *עֵי* τινα—τῷ ἐβραϊκῷ *מִפְּעֵנִי* *μπαγὰδ μπε*—*per fide agere*, ἀπιστως πράττειν. Ἡ δὲ χρῆσις καὶ σύνταξις τοῦ ῥήματος κατὰ τὸ ἐβραϊκόν.

Στίχ. 10. *וְאֵלֶּיךָ* | *וְאֵלֶּיךָ* *οἱ ו'* ἀπέδωκαν τὴν λέξιν *סָעִיֶר* (= τροφὴν) κατὰ νόημα, ἐρμηνεύσαντες αὐτὴν *וְאֵלֶּיךָ*.

וְאֵלֶּיךָ—*συνουσίαν*, *concupitus*, Ἑβρ. *וְאֵלֶּיךָ*. Ὁ δὲ Schleusner ἐν τῷ *Θησαυρῷ* αὐτοῦ εἰς τοὺς *ו'*, ἐν λέξει, *וְאֵלֶּיךָ*, σημειοῖ «*Eodem sensu (h. e. concubitus) vocem usurpavit Aelianus plus vice simplici, et Antoninus lib. Fab. 6. pag. 44. »* Moeris Atticista: *וְאֵלֶּיךָ*, οὐ τὴν διάλεξιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν «*συνουσίαν πρὸς γυναῖκα, ἁττικῶς λαλῶν ἑλληνικῶς »*.

Θ. Β.

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

Γυῖκή καὶ ἀδελφική ἀγάπη.

Μήτηρ τις εἶχε δύο υἱούς, τῶν ὁποίων ὁ πρεσβύτερος, ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν, ἀποπερατώντας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ, διέπρεψεν εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον τῆς Κριμαίας. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Σεβαστουπόλεως, λαβὼν ἄδειαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἵνα διατρίψῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ ὀλίγας τινὰς ἐβδομάδας. Ἀλλὰ ἐλθὼν, εὗρίσκει ἅπασαν τὴν οἰκίαν τεταραγμένην ὁ δεκαετὴς ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔπνεε τὰ λοισθήια. Ἡ μήτηρ μόλις ἀνύψωσε τοὺς ὀφθαλμούς ἵνα ἴδῃ τὸν ἐρχόμενον υἱὸν ὑγιαίνοντα· τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἦτο ὅλως προσηλωμένον εἰς τὸν ἄλλον ἀποθνήσκοντα υἱόν. Εὐθὺς δὲ καὶ ὁ νέος ἀξιοματικὸς συνεμερίσθη τὰς φροντίδας καὶ περιπονήσεις τὰς ἀποδιδόμενας εἰς τὴν κλίνην τοῦ ψυχορραγοῦντος· ἀλλ' αἱ ὀδύνηαι ἐπετεινόντο, καὶ ὁ παῖς δὲν εἶχεν εἰ μὴ μίαν ἔτι πνοήν· ἡ δὲ μήτηρ ἀκαταπαύστως κλαίουσα, ἔλεγεν· Ἐὰν ἀποθάνῃ, θέλω καὶ ἀποθάνω καὶ ἐγὼ· τὸ τέκνον τοῦτο ἦτο ὅλη μου ἡ ζωὴ. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ λόγοι οὗτοι σκληροὶ πρὸς τὸν ἀξιοματικόν· ἀλλ' ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐγίνωσκεν ὅτι δὲν ἐμέμεντο διὰ τοῦτο τὴν μητέρα αὐτοῦ· Εἰ ἐγὼ ἤμην ὁ ἀποθνήσκων, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν, ἠθέληεν ἀγαπᾶ καὶ ἐμὲ ὡς ἐκεῖνον.

Πάντα τὰ ἐκ τῆς ἱατρικῆς τέχνης βοηθήματα, ὅσα μετεχειρίσθησαν εἰς θεραπείαν τοῦ ἐπιθανάτου παιδὸς, ἀπέβησαν μάταια· νῦν δὲ οἱ μεγάλοι καὶ μέλανες ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἔστησαν ἀκίνητοι, καὶ δὲν ἐβλεπον πλέον οὔτε τὴν μητέρα οὔτε τὸν ἀδελφόν, οὔτινες ἐκράτουν τὰς πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον ψυχραινομένας αὐτοῦ χεῖρας. Ἀποθνήσκει! ἀποθνήσκει! ἐπανελάμβανε λέγουσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ.

Ὁ ἱερεὺς τῆς ἐνορίας παρὼν, ὠμίλει περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐμακάριζε τοὺς ἀποθνήσκοντας ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ· διότι τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιτε-

λεῖα τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ἡ μήτηρ δὲν προσεῖχεν εἰ μὴ εἰς τὴν πνοὴν τοῦ ψυχροῦ καυνοῦντος παιδός, καὶ ὁ ἀδελφός συνεντρίβεται τὴν καρδίαν, βλέπων τοῦ ἀδελφοῦ τὰς δυνάμεις καὶ τῆς μητρὸς τὸν ἀπελπισμόν.

Αἴφνης τὸ παιδίον ἐκινήθη σπασμωδικήν τινα κίνησιν· οἱ πάντες ἐσκίρτησαν ὑπὸ χαρᾶς· ὁ ἱερεὺς εἶπε· δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου! καὶ εὐθὺς ἐκλιναν πάντες τὰ γόνατα. Ἰδοὺ δὲ ἡ δέησις, ἣν ὁ μὲν νέος ἀξιωματικὸς ἀπήγγειλε καθ' ἑαυτὸν, μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἤκουσε· Θεέ μου, ἐὰν ἀποδώσῃς τὴν ὑγίαν εἰς τὸν ἀδελφόν μου, εὐχομαι σοὶ εὐχὴν· νὰ ἀφιερώσω ἑμάνιδόν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν ὁμηλικῶν αὐτοῦ παιδῶν, στηρίξων αὐτοὺς εἰς τὸν φόβον σου καὶ διδάσκων ἵνα σε ἀγαπῶσι. Θεέ μου, θέλω εὐλογεῖ τὸ ὄνομά σου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, ἐὰν θεραπεύσῃς τὸν ἀδελφόν μου, ἐὰν παρηγορήσῃς τὴν μητέρα μου.

Αὕτη ἡ δέησις υἱικῆς καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης· ἐφοβασεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου, τοῦ παιδεύοντος καὶ πάλιν ἰωμένου,—καὶ τὸ παιδίον ἐσώθη.

Δὲν παρῆλθε δ' ἕκτοτε πολὺς καιρὸς, καὶ ὁ ἀξιωματικὸς ἀπεχαίρετισεν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τὴν μητέρα αὐτοῦ, εἰπὼν· Ἰδοὺ τὸ ξίφος μου· δὸς τοῦτο εἰς τὸν Ἑβραῖον· ὥστε δύναται νὰ χρησιμεύσῃ αὐτῷ, ὅταν αὐξήθῃ. Ἐγὼ δὲ ἀπέρχομαι ἵνα ἐκπληρώσω τὴν ὑπόσχεσίν μου εἰς τὸν Θεόν· θέλω νὰ διδάξω τοὺς συνηλικιώτας τοῦ ἀδελφοῦ μου παῖδας νὰ ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, τὴν μητέρα αὐτῶν, τὴν πατρίδα, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀθωότητα.

Ἡ μήτηρ ἐναγκαλίζεται τοῦτον τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρεσβύτερον, καὶ καταφιλεῖ αὐτόν, καὶ εὐλογεῖ. Ὡ, τοῦτον ἀγάπα αὐτὴ τότε περισσότερο! Μετεχειρίσθη δὲ τὰ πάντα ἵνα κρατήσῃ αὐτὸν παρ' ἑαυτῇ· ἀλλ' εἰς μάτην· ἀνεχώρησε πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς αὐτοῦ.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

η Κήρυξον τὸν λόγον η.

Πρὸς Τιμὸν Β' δ' 2.

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ

ΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ (α).

Ο ΙΕΡΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΨΙΝ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟ-
ΛΟΓΙΑΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ.

Ούτε τὸ κρανιοσκοπικὸν σύστημα τοῦ Γάλλ καὶ Λαβατέρου· οὔτε τὸ φυσιολογικὸν τοῦ Βρουσσαίου καὶ Βραύνου, οὔτε τὸ γεωλογικὸν τοῦ Κουβιέρου, οὔτε τὸ φυσικὸν καὶ χημικὸν τοῦ Βιόττου, Τενάρδου, Βαρζελίου, Γεϋλουσάκου καὶ Πουλιέρου, οὔτε τὸ ἀστρονομικὸν τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Ἀραγὼ ἦσαν γνωστὰ τὸ πάλαι, ὅπως ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἰδέας καὶ πράγματα σχετικὰ πρὸς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης τὰ φῶτα καὶ τὰς ἀνακαλύψεις. Εἰς τὰς περὶ κόσμου καὶ φύσεως ἰδέας αὐτοῦ ὁ Αὐγουστίνος ἦτο πιστὸς ὁπαδὸς τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς· ἠκολούθει τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν. Αὐτὸς ἐπεθύμει μόνον νὰ γινώσκῃ τὸν Θεὸν καὶ τὴν ψυχὴν· «Deum et animam scire cupio», ἐξεφράζετο ἐν ταῖς Μονολογίαις. Ἄλλ' οὐχ ἥττον τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὴν ἀρχαίαν διαιρέσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἰς λογικὴν, ἠθικὴν καὶ φυσικὴν καλῶς ἐγίνωσκεν, εἰ καὶ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξερευνήσεσιν

(α) Ὅρα Ἔτ. Δ'. Ἀριθμ. 10. σελ. 433—448.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ').

διάφορον πορείαν καὶ ἑτεροίαν μέθοδον ἡσπάσθη. Ἐκ τῶν βιβλίων τῶν Ἑξομολογήσεων καὶ Περί πάλειος τοῦ Θεοῦ καταφαίνεται ἀριδύλως ὅτι ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐφρόνει τὸ ἀδημιούργητον ἀμετάβλητον, ὡς ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν, τὸν κόσμον δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ὡς μεταβαλλόμενον καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς παραγόμενον, ὡς οὐκ ὄντα ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ἐπομένως οὐχὶ ἀναλλοιώτον. Ὁ Αὐγουστίνος εἰς οὐδεμίαν ἀνάγκην τὸν Θεὸν ὑποτάσσει καὶ ἀνεξάρτητον εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀγαθὴν αὐτοῦ θέλησιν παραδεχόμενος, ἀνευρίσκει τὴν ἀνωτάτην αἰτίαν τῆς παραγωγῆς, καὶ δοξάζει ὅτι οὐχὶ ἀνευ λόγου ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὰ πάντα μετὰ λόγου ἐπιτελοῦντος, καὶ τὸ ὑπερφύε τῆς πλάσεως θαῦμα πανσόφως πληρώσαντος. Τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἀφορμὴν τοῦ παντός τιθεῖς, συμπεραίνει ὁ Αὐγουστίνος ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν κόσμον ἵνα πράξῃ τὸ ἀγαθόν. Ἡ αἰώνιος οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀνεξάρτητος τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἑαυτῆς θελήσεως καὶ παντοδυναμίας· εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, προγινώσκοντος, τὸ μέλλον εἶναι ἤδη ἐνεστώς. Διὸ ὁ Αὐγουστίνος οὐδόλως ἀνέχεται νὰ ζητήσῃ τί ἐπραττεν ὁ Θεὸς πρὶν ἢ κτίσῃ τὸν κόσμον, ἢ ἂν ἡλλοίωσε τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν ἀποφασίσας τὴν πλάσιν. Τὸ κενόν, περὶ οὗ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ὅτι ἡ φύσις φοβεῖται, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐνδόξου Γαλιλαίου ἐξαιρεθέντος, ὃν ὁ μαθητὴς Τορικέλλης διώρθωσεν, ἀποδίδους τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῆς τοῦ ὕδατος ὑψώσεως, ὅτε διὰ τοῦ βαρομέτρου ἐστάθμισε τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, τὸ κενὸν ἀπολύτως δὲν ὑπάρχει· τεχνητῶς δὲ διὰ τῆς πνευματικῆς ἀντλίας, ἐξαγομένου τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, κατασκευάζεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐκτὸς τοῦ κόσμου διάστημα καὶ χρόνος οὐδόλως ὑφίστανται, ἔπεται ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι αἰώνιος καὶ ἀτρέπτος· ὁ δὲ χρόνος ἀποβαίνει τὸ μετρητήριον τοῦ κόσμου καὶ πάσης κινήσεως. Ὁ κόσμος ἄρα περιορίζεται ἐν τῷ χρόνῳ καὶ τῷ διαστήματι. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐν τῷ Περί τάξεως πονήματι αὐτοῦ ἀναίνεται τὴν πληθὺν κόσμων, ὡς ἀνεμώλιον φαντασίας παιδιάν. Ἀναμφιλέκτως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπιδιώκει τὴν ἐνότητα ἀπανταχοῦ· πλὴν τὸ ἐν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἄλλως παρίσταται εἰς

τὴν διάνοιαν, ἢ ἐπὶ κόσμου. Ἐκ τοῦ εἶναι μοναδικόν τὸν κόσμον δὲν συνεπάγεται ἀπ' ἑτέρου καὶ τὸ τούτου ἀπλοῦν θεωρητέος ὁ κόσμος σύνθετος καὶ πολλαπλούς· καθότι τὸ ἀπλοῦν εἶναι αἰωνίως ἀμετάτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, περιλαμβάνων συνάνκ' ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς τῆς Γενέσεως ἀποφαίνεται, τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παραχθέντα λίαν καλὰ εἴσι, τούτου ἕνεκα ἀπένευμεν ὁ Θεὸς προσήκουσαν αὐτοῖς καὶ κατάλληλον τελειότητα. Ἐν τῷ Θεῷ ἐδρεύνουσιν αἱ ἀρχαὶ πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, τρεπτῶν τε καὶ ἀτρέπτων. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, δίκην θεμελίου, ἐρεῖδει τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλίαν περὶ τῆς τῶν ἰδεῶν πραγματικότητος ἐπὶ τῆς ὑπὸ Θεοῦ μετὰ ἰδιαζόντων λόγων δημιουργίας τοῦ παντός τούτου. Αἱ ἰδέαι ἐμφαίνουσι τοὺς καθολικοὺς νόμους, καθ' οὓς ὁ Θεὸς ἐπλασε καὶ διέπει τὸν κόσμον, ἐτι δὲ καὶ τοὺς εἰδικούς, προσφυεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψει. Ὁ Θεὸς ἠθέλησε, καὶ τὰ πάντα ἐγεννήθησαν. «*Neque enim multae, sed una sapientia est, in qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilium, in quibus sunt omnes invisibiles atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium et mutabilium, quae per ipsam factae sunt. Quoniam Deus non aliquid nesciens fecit*» (α).

Ὁ κόσμος λαμβάνων ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ ὄν, ὑπόκειται εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν. Τὸ δοθὲν τῇ λογικῇ φύσει ἔμμονον καὶ τὸ τῇ ἐνόλῳ πρόσκαιρον διευθετοῦνται κατὰ τοὺς νόμους τῆς αἰωνίου ἀγαθότητος. Ἐπιστηρίζει ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος τὴν ἐν προκειμένῳ θέσιν αὐτοῦ εἰς ἰδιαίτερας σκέψεις, εἰς ἃς βούλεται νὰ δώσῃ σπουδαιότητά τινα. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐν τῷ βιβλίῳ *De Ordine* συλλογίζεται ὡς ἀκολούθως· πάντα ἀπάρχουσι, διότι ἑκαστά εἰσιν ἐν μετὰ τοῦ ὄντος· αὕτη δὲ ἡ ἐνότης ἐστὶν ἀγαθόν τι, θηρευόντων ἀπάντων τὴν ἐνότητα. Ἐν δὲ τῇ συγγραφῇ *De vera religione* δοξάζει ὅτι ἡ σωματικὴ φύσις ἕνεκα τῆς αὐτῆς διαιρετότητος δὲν ἔχει ἐνότητα ἀκριβῆ, ἀληθὴ καὶ

(α). *De civ. Dei* VIII, 6, X^o, 10.

ἐντελῇ, ἀλλ' οὐχ ἥττον. μέχρι τινὸς ἐπιδιώκει τὸ ἀγαθόν, καθὼ καὶ αὐτὴ εἶναι στοιχείον ἀγαθότητος. Ὁ Αὐγουστίνος ἐν β' Μονολόγῳ ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι πάντα τὰ πράγματα ἐν γένει ἔχουσι τὴν μορφήν καὶ τὴν καλλονήν, ἅτινα ἀμφοτέρω νοσή- τέα ὡς ἐνότης καὶ ἀγαθόν· εἰ καὶ τὰ σώματα τῆς φύσεως δὲν διαθέτουσι τὴν ἀληθῆ ἀκρίβειαν καὶ τὴν τελείαν ὠραιότητα τῆς γεωμετρικῆς μορφῆς, ἐν τούτοις ἔχουσιν ἀναλογίαν πρὸς ταύτην, καὶ προσεγγίζουσιν αὐτῇ.

Ἡ ὕλη, ἥτις θεωρεῖται ὡς ὁ κατώτερος βαθμὸς τοῦ ὄντος, λογιστέα ἀγαθὴ, καθὼ ἐπιδεκτικὴ μορφῆς. « Bonum est enim » esse formatum. Nonnullum ergo bonum est et capacitas » formæ » (α). Ἐνίσταται ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πορφυρίου, ὑποστηρίζοντος ὅτι ἡ ψυχὴ ἐδέθη μετὰ τῆς ὕλης ἵνα μάθῃ τὴν τοῦ κακοῦ γνῶσιν, καὶ ἀποκρούει τὴν δόξαν τοῦ Ὀριγέ- νους ὅτι ἡ ἐνσώματος φύσις ὑπάρχει συνεπείᾳ τοῦ κακοῦ. Πάντα κατὰ τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα ἐν τῷ κόσμῳ· αὐτὴ ἡ ζῶη, αὐτὸ τὸ ὄν, ἐφ' ὅσον ἐν ἐνεργείᾳ ὑπάρ- χουσι, πρέπει νὰ νομισθῶσιν ἀγαθὰ ἐν ἑαυτοῖς. Πᾶσα φύσις ἔχει τὸ ἑαυτῆς μέτρον, τὴν ἑαυτῆς μορφήν καὶ καλλονήν, τὴν ἁρμο- νίαν καὶ συμφωνίαν μεθ' ἑαυτῆς ἢ ἀγαθότης εἰς πάντα ἀναδει- κνύεται. « In quantum est, quidquid est, bonum est ».

Ἐπειδὴ ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἀπλοῦς, ἀλλὰ μίγμα καὶ σύνθε- τόν τι, ἀποκλείεται ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐντελής ἐνότης τοῦ ὑποκει- μένου καὶ τῶν κατηγορουμένων αὐτοῦ· ἐπομένως ἐπικυροῦται ἡ δυνατότης τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἑκατέρων καὶ τὸ ἀλλοιωτὸν τοῦ κόσμου· ἄρα ἡ ὕλη εἶναι ἐνδεχόμενόν τι. Ὁ Αὐγουστίνος πολλα- χοῦ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐν ταῖς Ἐξομολο- γήσεσι καὶ τῇ Πόλει τοῦ Θεοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς οὐδόλως ἥλλαξε τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν καὶ τὴν σχέσιν πρὸς τὰ πράγματα, ἅτινα ὑπέικουσιν ἐξ ἅπαντος εἰς τὸ καθεστὼς καὶ νομομισμένον ὑπὸ τῆς θείας θελήσεως κατὰ τὸ ἄπειρον τοῦ χρόνου. Ὁ κόσμος, διὰ τοῦ γεγονότος τῆς δημιουργίας, ἐν τῇ ὕλῃ αὐτοῦ ἐγκλείει

(α) De vera religione.

πάντα τὰ σπέρματα τῶν πραγμάτων, πάντα τὰ ὕστερον ἀναπτυκτέα διὰ τῆς ἐμφυτευθείσης αὐτῷ δυναμικότητος· ἡ ὕλη δὲ ἐπιφαίνεται ἡμῖν πραγματικὴ ὑπὸ μορφήν τινα καὶ τύπον, ἐν σχήματι ἐν ἄλλοις, εἶναι δὲ οὐχὶ ἡ παράγουσα. Παρίσταται τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ ὑπὸ πληθὺν οὐσιῶν καὶ καταστάσεων, οἷον στερεᾶς, ὑγρᾶς καὶ ἀεροειδοῦς, πρὸς δὲ καὶ ἐνεργειῶν. Καίτοι ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἐκ προθέσεως ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος δὲν ἀπεδείκνυε τὴν διαιρετότητα καὶ τὸ πολλαπλοῦν τῆς ὕλης, ἔσπευδεν ὅμως νὰ θεωρῇ τὴν δημιουργίαν ἐγκλείουσαν πληθὺν παντοειδῶν ἀντικειμένων, ὧν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ποικιλία καθιδρύουσι τὴν σχέσιν μετὰ τῆς δικαιοσύνης, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ καλλονῆς. Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα τῆς ἀποδείξεως ἡσπάσθησαν πρότερον οἱ Πλατωνικοὶ διὰ τῶν ἰδεῶν, οἱ Πυθαγορικοὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου, οἱ περὶ τὸν Ἀναξαγόραν, τὸν φυσικώτατον, διὰ τῶν ὁμοιομερειῶν· ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς ἐρείδεται ὡς πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, διανέμοντος τὰ ἀγαθὰ καὶ διακρίνοντος ἐν τῇ ἑαυτοῦ δικαιοσύνῃ τὰ πράγματα. Ὁ Αὐγουστίνος θεμελιούται εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὅτι πολλὰ ἐν ταύτῳ πράγματα πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν, ὥπως ὑπάρξῃ ὅλον τι, καὶ ὅτι ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδῶν καὶ βαθμῶν τῶν ὄντων σχηματίζεται ἡ τοῦ κόσμου τάξις. Ἰδοὺ παραθέτομεν αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου· « Quia non essent omnia, si » essent aequalia, non enim essent multa rerum genera, quibus conficitur universitas, primas et secundas et deinceps » usque ad ultimas ordinatas habens creaturas; et hoc est » quod dicitur omnia » (α). Ἐπιμένων δὲ εἰς ἱερογραφικὰ χωρία, ἀναγνωρίζει ἐν τῇ τάξει τῶν ἀριθμῶν τὴν τοῦ παντός ὑπερφυᾶ καλλονήν, ὡς καὶ ἐκάστου πράγματος ἰδιαιτέρως περιλαμβάνων ὁμοῦ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, εἰς τὰ καθ' ἕκαστα καὶ εἰς τὸ σύνολον, καταντᾷ εἰς τὴν οὐσιώδη τοῦ παντός ἁρμογίαν· « Omnis enim res, vel substantia, vel essentia, vel natura, vel si quo alio verbo melius enuntiatur, simul hæc

(α) De divinit.

» tria habet, ut et unum aliquid sit, et specie propria discernatur a ceteris, et rerum ordinem non excedat » (α).

Ο Αύγουστίνος ακολουθεῖ τῷ Πλάτῳ, παραδεχόμενος τοὺς ἀριθμούς καὶ τὰς ἰδέας εἰς ἐνδοτάτην σχέσιν μετὰ τῆς ὡραιότητος· ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἡ πλήρωσις πάσης ὡραιότητος, ἥτις διαλάμπει ὡς ἀπαύγασμα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ· ὑπὸ δὲ τὴν αἰσθητικὴν ἢ καλλιλογικὴν ἔποψιν ἐξισοῦται παρ' Αὐγουστίνῳ τὸ καλὸν πρὸς τὸ ἀγαθόν. Οὐδόλως πρέπει νὰ ἀμφιβάλωμεν ὅτι αἱ ἔννοιαι τῆς διανεμητικῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, τῆς τάξεως καὶ καλλονῆς τοῦ κόσμου προσεγγίζουν τῇ παλαιᾷ φιλοσοφίᾳ. Ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐνθουσιάζει ἡμᾶς πολλάκις ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἐνότης διατεταγμένη, ἐξ ἀτόμων, γενῶν καὶ διαφορῶν εἰδῶν συντεθειμένη· « Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Ordo » est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio » (β). Ἡ καλλονὴ τοῦ κόσμου υφίσταται εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν μερῶν, εἰς τὴν τάξιν, εἰς τὸν νόμον τὸν ἐπικρατοῦντα πάσης σχέσεως.

Ἐν τῇ ἀποκαλύψει περιγράφονται αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῆς ἀψύχου φύσεως, σωματικῆς καὶ τῶν ζώντων ὄντων, μεταξὺ τῶν ἀμοιρουντῶν λόγου ζώων καὶ τῶν λογικῶν ὄντων, μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, μεταξὺ ἀντικειμένων κλίματος ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας. Οἱ ἄγγελοι, ὧν μνείαν καὶ λόγον ἡ Γραφὴ ποιεῖται, ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων θετέοι· βαθμοὶ εἰδῶν καὶ μορφῶν ἀναριθμήτων, ἀκαταλογίστων σχεδὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ φιλοσοφικῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἐνοράσεως παρίστανται εἰς τὸ πνεῦμα. Τὰ τηλεσκόπια καὶ μικροσκόπια ἀνεκάλυψαν ὄντα καὶ πνεύματα ἄγνωστα· ἀλλὰ πόσα εἰσέτι εἶναι ἄδηλα; Αἱ ἐμφαντεῖς καὶ οὐχὶ αἱ οὐαὶ γινώσκονται ἐκ τῶν ἀπειρῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Ὅθεν πολὺ ἐνεβάτευσεν ὁ Αὐγουστίνος, καθὰ συμπραίνομεν ἐκ τῶν ἔξομολογήσεων καὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν, καὶ ὡς ἄριστος μεταφυσικὸς καὶ εὐφυὲς ἀριστοτελικὸς

(α) De vera religione.

(β) De civit. Dei.

ἐνόησε τὸ μεμρφωμένον καὶ ἄμορφον σῶμα, τὸ ἄμορφον πνεῦμα, τὸ ὄν, τὴν ζῶην, τὸ συνειδὸς καὶ συναισθανόμενον ἑαυτὸ ὄν, τὸν ἑναστρόν οὐρανόν, ἐξηγηθεὶς ἐπιστημονικῶς περὶ πάντων καὶ ἐκπληκτικῶς τῷ τρόπῳ, καὶ διακρίνας λίαν ἐμβριθῶς τὰ ὑπερβαίνοντα τὴν σφαῖραν τῆς ἡμετέρας γνώσεως καὶ τὰς διαγεγραμμένας ἡμῖν ἐρέοντας. Καθὰ δὲ εἵπομεν ἀνωτέρω, αἱ φυσικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ ἐπιστῆμαι ἦσαν εἰς τὰ σπάργματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παρὰ-δοξον εἰ συνεμερίζετο τὰς δόξας τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐβραϊκῆς παραδόσεως περὶ τοῦ οὐρανοῦ. Τοῦτον νοητικὸν δημιουργημα ἐπρέσβευεν, οὐχὶ αἰώνιον, ὡς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μετέχον θείας αἰωνιότητος· τὸν οὐρανὸν θριαβεύσαντα κατὰ τοῦ μεταβλητοῦ διὰ τῆς γλυκύτητος καὶ θεωρίας τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ ζῇ, ἀποκλείει τοῦ ὅρου τῶν λοιπῶν δεδημιουργημένων ὄντων καὶ αὐτοῦ τοῦ χρόνου μετὰ τῶν σχετικῶν ἀλλοιώσεων, ἐπομένως. Ἐκ δὲ τῆς θεσιότητος περὶ τῆς εὐδαίμονος τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων ζωῆς διαλογίζεται τὴν ἀπώλειαν τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων, ἡτοὶ τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν. Ὁ Αὐγουστίνος πρὸς τοῦτοις ἐν τῷ ἐποικοδομεῖν τὴν διαφορὰν ἀγγέλων ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, εἰσάγει τὴν ὁμοιότητα ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἧς κρεῖττον οὐκ ἔστι.

« Si quid ergo aliud est eorum, quae Deus creavit, quiddam » est deterius, quiddam par; deterius ut anima pecoris, par, » ut angeli, melius autem nihil » (α). Σημειωτέον δὲ ὅτι, ἐν τῇ διαστολῇ τοῦ βασιλείου τῶν λογικῶν πνευμάτων καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, εἶχε πρὸ ὀρθαλμῶν ὁ Αὐγουστίνος τὴν καθολικὴν ἀρχὴν ὅτι αἱ διαφοραὶ ποσότητος, μεγέθους καὶ βαθμῶν ἀναπτύξεως δὲν ἀποβλέπουσι τὴν οὐσίαν τοῦ πνεύματος, συγκοινωνοῦντος μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀμέσως καὶ κατ' εὐθείαν.

Ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῆς πλάσεως εἶναι ἡ λογικὴ φύσις, λέγουσα εἰς τὸν Θεόν, τὸν τύπον, ἑαυτῆς, καὶ παράγουσα ἐξωτερικῶς ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασι τὸ προϊόν τοῦ λόγου. Οὐδεμία μετέβασε

(α) De quant. animae.

ἐπιτρέπεται ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον βαθμὸν, λογικοῦ καὶ ἀλόγου· διότι τὸ λογικόν, τεθείσθω καὶ διεφθαρμένον, δεδοσθω καὶ διεστραμμένον, δὲν κατέρχεται πώποτε εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀλόγου, τοῦ στερουμένου δηλαδὴ λογικότητος· ἐπομένως καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος φυλάττει τὴν νοητικὴν αὐτοῦ ζῶν, καίτοι ἐν φλογὶ καὶ βασάνῳ. Τὸ λογικὸν παραγόμενον ἀντικειμενικῶς, εἶναι τὸ ὑπὸ Θεοῦ δεδημιουργημένον, ὡς σύμφωνον τῷ λόγῳ καὶ ὑπὸ λογικὴν ἐποψὶν πλασθέν· τὰ δὲ φέροντα ἐν ἑαυτοῖς ὄντα τὸν λόγον καὶ χρώμενα ταύτῳ, εἶναι ὑποκειμενικῶς λογικὰ δημιουργήματα. Μετὰ πλείστης ὁσῆς λεπτονοίας διέκρινεν ὁ Αὐγουστίνος, ὡς καὶ οἱ παλαιοί, ἐν τῷ Περὶ τάξεως πονήματι αὐτοῦ τοὺς ὄρους *λογικὸν* καὶ *ἔλλογον*, *rationale* καὶ *rationabile*. «Nam » *rationale* esse dixerunt, quod ratione uteretur vel uti posset; *rationabile* autem, quod ratione factum esset aut dictum ». Τὸ ἔλλογον εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς πλάσεως τοῦ κόσμου.

Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον, ταυτίζοντα τὸ καλὸν ἢ ὠραῖον μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ, αὐτὴ ἡ καλλονὴ τοῦ κόσμου ἐπαναπαύεται ἐπὶ τῆς καταδίκης τῆς ἁμαρτίας, τῆς πράξεως τῆς δικαιοσύνης, τῆς τελειότητος τῆς ἀγιωσύνης. «*Et est pulchritudo universæ creaturæ per hæc tria inculpabilis, damnationem peccatorum, exercitationem justorum, perfectionem beatorum* » (α). Διακρίνει ὁ Αὐγουστίνος τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διαθετικὴν ἢ διατακτικὴν. «*Optimus creator, justissimus ordinator* ». Τὴν δὲ διαφορὰν μεταξὺ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀνθρώπων τίθουσιν εἰς τοῦτα, ὅτι οἱ μὲν τηροῦσι τὴν τάξιν, οἱ δὲ τηροῦνται ὑπὸ τῆς τάξεως. «*Aliud enim est tenere ordinem, aliud ordine teneri* » (β). Ἐξακολουθεῖ ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος φρονῶν ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη καθίσταται ἡ ἐνδόμυχος ὠραιότης, ἐξ ἧς πηγάζει πᾶσα ἐξωτερικὴ ὠραιότης. Πλὴν, ὅπως ὑπάρχῃ δικαιοσύνη, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν διαφορὰν, βαθμοὺς μεταξὺ ἀγαθότητος καὶ κακίας, διανομὴν ἐραβείων καὶ

(α) De vera religione.

(β) De Mus.

ποινῶν, ἄρα τὸ κρεῖττον καὶ τὸ χειρόν ὁμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ δια-
τελοῦσιν ὄντα. Κατὰ ταῦτα ὥθει τὸν στοχασμὸν αὐτοῦ ὁ ἱερός
Πατὴρ ἀπέναντι τοῦ καλλιλογικοῦ αἰσθήματος. Ἐνεκα τῆς κλή-
σεως αὐτοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ὁ Αὐγουστίνος εἰς τοὺς συλλο-
γισμοὺς αὐτοῦ εἰ καὶ τὴν φυσικὴν τάξιν οὐδόλως παρηγκώνιζεν,
οὐχ ἥττον ὅμως συνέχευε ταύτην μετὰ τῆς ἡθικῆς τάξεως. Βεβαίως
ἐν τῇ περὶ κοσμολογίας διδασκαλίᾳ ὁ Αὐγουστίνος ἐξήντησε
πολλὰς θεωρίας ἐκ τοῦ Πλάτωνος, ἃς καὶ ἐφήρμοσεν εἰς τοὺς
αἰωνίους νόμους τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν οὐχὶ μετὰ φιλοσοφικῆς
αὐστηρότητος. Παρ' αὐτῷ ἡ κοσμολογία κατέχει δευτερεύουσιν
θέσιν· ἡ τελεολογία, οἱ παντοῖοι σκοποὶ τοῦ κόσμου καὶ τὰ λο-
γικὰ τε καὶ ἄλογα ὄντα ἐκ προσθήκης ἐξετάζονται ὑπὸ τοῦ Αὐ-
γουστίνου, προτιμῶντος πάντων τούτων τὸν ἄνθρωπον, καὶ σπεύ-
δοντος νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν, τὴν φύσιν τοῦ ἀγ-
γέλου καὶ τοῦ σατανᾶ, τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ οὐ-
σία καὶ τῇ ζωῇ αὐτοῦ, νὰ ἀναγορεύσῃ ὑπέρτερον τῶν λοιπῶν ὄν-
των τὸν ἄνθρωπον πεπρωτισμένον ψυχὴν, ἐμψυχοῦσαν τὸ σῶμα,
ἐναγκαλιζομένην πνεῦμα λογικόν, τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀγνιζό-
μενον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ ἐκπεράνωμεν τὴν περὶ κόσμου φι-
λοσοφικὴν τοῦ Αὐγουστίνου διδασκαλίαν, εἰ μὴ παρατιθέντες
τὰς ιδέας αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τῶν Ἐξομολογήσεων. Δὲν ἐ-
νόει τοσοῦτον εὐκόλως τὸ, πῶς ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος· ἤθελε μάλ-
λον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἐναργεῆ καὶ ὀλοσχερῇ
ἀντίληψιν τῆς δημιουργίας καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐσωτερικὴν οὐ-
σίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀποτείνεται πρὸς τὸν Ὑψίστον, λέγων· «Κύ-
ριε, εἴθε δυνηθῶ νὰ καταλάβω πῶς σὺ ἐν ἀρχῇ ἐποίησας τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ὁ Μωϋσῆς ἔγραψε τοῦτο ἐν τοῖς ἁγίοις
βιβλίοις σου· ἀλλ', ἀφοῦ ἔγραψεν, ἀφῆκεν ἡμᾶς· αὐτὸς ἐκ ταύ-
της τῆς γῆς, ἐνθα ἡμεῖς ἐσμέν, ἐπορεύθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐνθα

σὺ εἶσαι· δὲν ὑπάρχει πλέον μεθ' ἡμῶν. "Ω! εἴπερ ἦτο ἀκόμη ἐνταῦθα, ἤθελον προσκολληθῆ εἰς αὐτόν· ἤθελον παρακαλέσει καὶ καθικετεύσει αὐτόν ἐν τῷ ὀνόματί σου νὰ μοι ἐξηγήσῃ πάντα ταῦτα τὰ μυστήρια, καὶ ἤθελον δώσῃ ἐγὼ προσκετικὴν ἀκρόασιν εἰς τοὺς ἐξερχομένους ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ λόγους· καὶ τότε δὲ ἡ ἤθελεν εἰς ἐμὲ λαλήσει· τὴν ἰδὼν αὐτοῦ γλώσσα, ἀγνώστον ἐμοὶ, ὁ δὲ ἤχος τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἤθελεν εἶσθαι πρὸς ἐμὲ κενὸς κράτος· ἡ ἤθελέ μοι ὁμιλήσει ἐν τῇ ἐμῇ γλώσσῃ, καὶ ἤθελον ἀναμφιβόλως ἐννοήσει ὅ,τι ἤθελέ μοι εἰπεῖ. Ἀλλὰ πῶς ἤθελον ἐπίστασθαι εἰ τὸ αὐτοῦ στόμα ἔλεγέ μοι τὴν ἀλήθειαν; εἰ ἐγίνωσκον ἐγὼ τοῦτο, παρ' αὐτοῦ ἤθελον μάθει ἐκεῖνος; οὐχί· πλὴν τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἡ Ἀλήθεια, ἥτις ἐντὸς ἐμοῦ ὑπάρχει, ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν ἐμῶν στοχασμῶν, διὰ διαλέκτου οὐδόλως ἀνάγκην ἐχούσης οὔτε στόματος οὔτε γλώσσης· διὰ διαλέκτου, ἥτις δὲν εἶναι οὔτε ἡ τῶν Ἑβραίων, οὔτε ἡ τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἡ τῶν Λατίνων, οὔτε ἡ τῶν Βαρβάρων διὰ διαλέκτου, ἥτις δὲν συντίθεται οὔτε ἐκ φθόγγων οὔτε ἐκ συλλαβῶν· αὐτὴ αὕτη ἡ Ἀλήθεια ἤθελεν εἶσθαι, ἡ ὅποια ἤθελεν εἰπεῖ πρὸς ἐμὲ· « ὅ,τι σοι λέγει εἶναι ἀληθές »· καὶ ἐγὼ, Κύριε, ἀπηλλαγμένος παραχρῆμα πασῶν τῶν ἐμῶν ἀμφιβολιῶν, εἶπον ἂν μετὰ πεποιθήσεως τοῦτο· τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐλθόντι παρὰ σοῦ· « Ναι, ἀλήθειαν » λέγεις ». Ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὲ ἐρωτήσω αὐτόν. Προστρέχω εἰς σέ, ὦ Θεέ μου! εἰς σέ, οὗ πλήρης ἦτο ὁ προφήτης, ὅτε ἀπεκάλυπτε τῷ κόσμῳ ταύτας τὰς μεγάλας ἀληθείας· προστρέχω εἰς σέ, ὅστις εἶσαι ἡ ὑπερτάτη Ἀλήθεια. Ἐπιλάθου τῶν παράβάσεων μου, δέομαι σου· σὺ ἔδωκας τῷ ἀξίῳ θεράποντί σου τὴν χάριν τοῦ ἀποκαλύψαι εἰς τὸν κόσμον ταῦτα τὰ μυστήρια· ὁδὸς ἄλλω τινὶ τῶν δούλων σου τὴν χάριν τοῦ νοῆσαι αὐτά ».

Διάφοροι ἦσαν αἱ φάσεις τοῦ θείου τοῦ ἀγίου Λόγουστινου. Ἐν τῇ νεότητι τὸ τολμηρὸν αὐτοῦ πνεῦμα, τὸ ἀνευ χαλινῶν διαβρῆξεν καὶ ὑπερπηδῆσαν, εἶχε τὰς συνηθείας τῆς κοινωνίας· ἑρμῆς δεύτερον διῆκεν εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀνακαλύψει ἀνεγνώρισεν αὐτὸς τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ. Πειροκλιόμενος ἀκκαταμάχτῳ εὐφυῖα, οὐδεμίαν εὗρισκεν ὥς πρὸς ἐαυτὸν

ἀνάπαυσιν· ἐδραμεύετο εἰς τὰς ἰδέας αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἦτον προησθάνετο τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ, ἐνθα ἀνέτελλεν ἀμυδρὰ ἀκτίς. Αὐταὶ αἱ παραδόσεις ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν, ἡ πίστις τοῦ λαοῦ ἦσαν πρὸς αὐτὸν ἱερὰ πράγματα· ἐγείρει πάντοτε ἀμφιβολίας, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ, οὐχὶ δὲ κατὰ τῆς εὐρείας πορείας τοῦ ἐξελιγμοῦ, εἰς ὃν εὐρίσκατο. Ἦτο τολμηρὸς· ἀνεπτεροῦτο ἐν ταῖς γνώμαις αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν ἐνσταμένων ταῖς ἱεραῖς θεσμοθεσίαις, καὶ μάλιστα τῶν Παλαγιανῶν, Μανιχαίων καὶ Δονατιστῶν· ἀπέναντι δὲ τῆς θείας αὐθεντίας τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς ταπεινός, μετριόφρων, ἀδύνατος ὡς τὸ νήπιον, καὶ ὑποκλινέστατος εἰς τὸ θεῖον θέλημα. Τὴν ἐλευθερίαν τοῦ διανοεῖσθαι μόνον ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας περιώριζεν ὁ Αὐγουστῖνος· ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἤρθετο καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἀδυναμίαν αὐτοῦ· μετεωρίζετο δραστηρίως καὶ ἐνεργητικῶς ἐν ταῖς φιλοσοφίαις αὐτοῦ· ὡς ἐκ περιωπῆς ὕψλης τοῦ ἔρizonτος ῥίπτει τὸ βλέμμα κύκλῳ, ἐξερευνᾷ πάντα μετὰ δυνάμεως θαύτηδος καὶ μεγαλονοίας, καὶ, ὡς οἱ Βασιλεῖοι, Γρηγόριοι καὶ Χρυσόστομοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, αὐτὸς ἀνοίγει νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ Δύσει. Τὸ ἀντικείμενον τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει μελετῶν τοῦ Αὐγουστίνου ἦτο, πῶς νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς θεολογίας, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, τὸ ὑπερφυσικόν καὶ τὸ αἰσθητὸν, τὸν πυθμένα τῆς θείας προφητείας καὶ τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τὸ πρόβλημα τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ θρησκείᾳ ἐπησχόλει τὸν Αὐγουστῖνον, καὶ ὑπὸ τὴν ἔπαφιν ταύτην τίθει· τὸν ἄνθρωπον εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ ὡς φαντάζονται οἱ ἀρχαῖοι, οὐδὲ ὡς οἱ νεώτεροι τῆς Γερμανίας πανθεῖσται· δὲν κατέστρεφεν ὁ Αὐγουστῖνος τὸ αἶσθημα καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἠλλοίωσε τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπείρου καὶ ἀπολύτου ὄντος. Διέστειλε δὲ ἀρχαίως τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐθήρευσεν τὴν ἀγιάζουσαν ἀλήθειαν, τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν, τὸν Θεόν, παρὰ πάντα ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ παντὶ, πληροῦντα τὸν νόμον τοῦ κόσμου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀναπτύξεων, καὶ ἐκπαιδεύοντα ἡμᾶς διὰ τῆς θείας αὐτοῦ ἀγάπης καὶ ἀγαθότη-

τητος, κατὰ πᾶσαν στιγμήν εἰς ἡμᾶς φανερούμενης, καὶ ταῦτο-
χρόνως ἀγιαζούσης καὶ διαφωτιζούσης· διότι αὐτὸς εἶναι τὸ φῶς
τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσ-
μον. Ὁ Αὐγουστίνος, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀμφιβολίας, ἰδρύει ἐπὶ
ἴσης μονιμότητος τὴν ἀλήθειαν τοῦ φαινομένου καὶ τὴν αἰωνίαν
ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ· ἡ διαφορὰ μεταξὺ κόσμου καὶ Θεοῦ εἶναι παρ'
αὐτῷ ἡ ἀντηρὶς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, εἰς ἣν ἀφικνούμεθα
διὰ τῆς ἐνοράσεως. Ἡ δὲ τελειότης τοῦ κόσμου ὑφίσταται μο-
ναδικῶς εἰς τὴν ἀρμονικὴν τάξιν τῶν μερῶν, εἰς τὴν κοινωνικὴν
οἰκονομίαν, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ὅραϊον τοῦ κόσμου. Προσηκόν-
τως ὁ Αὐγουστίνος ἐκθειάζει τὴν δικαίαν διανομὴν πάντων τῶν
πραγμάτων ἐν τῇ δημιουργίᾳ, καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς θείας δι-
καιοσύνης.

Περιγράφει ὁ Αὐγουστίνος τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ κατάστασιν,
τὴν ἀρχικὴν ἀθωότητα, διὰ λαμπρῶν χρωμάτων, ὅπως ὕστερον
ζωγραφίσῃ ζωηρότερον τὴν κατάστασιν τῆς διασποράς, εἰς ἣν
ἡ ἀνθρωπότης ἐξώκειλε διὰ τῆς ἀμαρτίας. Τὴν καλλιέργειαν τῶν
τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ τῆς νομοθεσίας παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς,
ὧν ἐξέχουσιν οἱ θάνατοι ἡμῶν πατέρες οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν
καλλιτεχνίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ῥητορείαν καὶ τὰς ἐλευθέρας
θεσμοθεσίας αὐτῶν, ἀπονέμει ὁ Αὐγουστίνος, καθὼς χριστιανὸς
φιλόσοφος, εἰς τὴν ὑπερηφανίαν, φιλοδοξίαν, ἐγωϊσμόν καὶ πα-
τριωτισμόν. Πλὴν, κατὰ τὴν ἀδύνατον ἡμῶν γνώμην, παρ' Ἑλλη-
σιν ὁ πατριωτισμὸς εἶναι ἀρετὴ, καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους
αὐταπάργησις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, μαρτύριον τῆς φιλοσοφίας. Καὶ
ἐνταῦθα παρεκθατικῶς προστεθείσθω ἡ τοῦ Προυσῶ γνώμη, οὐδέ-
λως δυνηθέντος νὰ κρύψῃ τὴν αὐταπόδεικτον ἀλήθειαν τῆς θεό-
τητος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· «ὁ θάνατος τοῦ Σω-
κράτους εἶναι ὁ θάνατος φιλοσόφου· ὁ δὲ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ
» Χριστοῦ εἶναι ὁ θάνατος Θεοῦ ». Ἀλλὰ πᾶς φιλόσοφος πρέπει
νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ παλιγγενεσία τοῦ εἰδωολάτρου καὶ τοῦ
ἐθνικοῦ κόσμου κατορθοῦται διὰ μόνης τῆς οὐσίας τοῦ Σωτῆρος,
διὰ τῆς ἀναγεννήσεως ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ Θεοανθρώπου. Ἐν τῇ
διαμάχῃ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ πρὸς τε τὴν ἀνθρωπότητα

καὶ τὸ ἄτομον ὤφειλεν ὁ Λύγουστίνος νὰ θεωρήσῃ τοὺς ἐθνικοὺς ὡς ἀσπαζομένους μᾶλλον τὸ κακὸν ἢ τὸ ἀγαθόν, καθὸ τυφλώ-
τοντας καὶ ἐμμένοντας εἰς ἐκεῖνο.

Ἵππρέτησε μεγάλως τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ Λύγουστίνος, παραλλη-
λίσας τὴν θύραθεν μετὰ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας· ἐκ τῶν ἐρευνῶν
τούτου μετεδόθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους γνώσεις πολλὰ
τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος. Ὁ νεώτερος πολιτι-
σμός διεδέχθη τὸν ἀρχαῖον· ὁ χριστιανισμὸς ἐπῆνεγκε τὸν μέγαν
κλονισμόν εἰς τὸν πολυθεϊσμόν· εἰσήγαγε νέα συστήματα· διέ-
χυσε τὰ νάματα τῆς ἀγάπης, καὶ καθιέρωσε διὰ τοῦ μυστηρίου
τῆς ἀπολυτρώσεως τὴν ἀδελφοποίησιν καὶ ἐνότητα τοῦ ἀνθρω-
πίνου γένους. Ἡ ψυχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀθάνατος οὖσα, δὲν κα-
τεφρόνησε τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν
Ῥωμαίων αὐτὴ ἵπταται εἰς τὴν ὑψηλίον ἵνα εὐεργετήσῃ διὰ τῆς
σκιᾶς αὐτῆς, καὶ σπουδάζει διηνεκῶς νὰ συνάψῃ τὰ διεστώτα,
νὰ ἡθοποιήσῃ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν. Ὁ χριστιανισμὸς
πολιτογραφεῖται εἰς πᾶσαν βασιλείαν· ὑπακούει εἰς πᾶσαν κυβέρ-
νησιν, καὶ τότε μένει ἀκράδαντος, ὅταν ἡ Ἐκκλησία, ἡ πρωτότο-
κος θυγάτηρ τῆς Σιών, τὸ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ, ἐπιδιώκῃ
μόνην τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ δὲν ἀντιποιῇται τῆς κο-
σμικῆς ἐξουσίας· «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ», εἶπεν ὁ θεὸς αὐτῆς ἀρχη-
γός καὶ θεμελιωτής, «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἀπόδοτε
» τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ἡ Ἐκ-
κλησία ἐπιτυγχάνει τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς τρέχουσα κατόπιν
τῆς πνευματικῆς βασιλείας.

Ὁ ἱερός Λύγουστίνος ἦτο πολὺ πεπαιδευμένος, πολυμαθὴς εἰς
ἅκρον καὶ ἐξοχώτερος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ· τὴν ἐπιστήμην,
προῖόν ἀξιοθαύμαστον τοῦ λόγου, ἀσμενος ἐγκολποῦται ὡς τὴν
ἀναγκαίαν προπαρασκευὴν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν θεολογίαν, τὴν
γνώσιν τοῦ Θεοῦ, ἧς θριγκὸν ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ τὴν φιλοσοφίαν,
εἴτε τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἔρευναν· «Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται, κρούε-
» τε καὶ ἀνοίγησεται, ζητεῖτε καὶ εὕρησете». Ἀποτέλεσμα τῆς
ἐρεῦνης εἶναι ἡ γνώσις· «Ἰνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινόν
» Θεόν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· ἡ πίστις εἰς τὸν

δομοῦσιον Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸν τριαδικὸν Θεὸν, ἀποκαθιστᾷ τὴν ζωὴν, τὴν ἀλήθειαν, τὸ φῶς. Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου, ἡ χάρις αὐτοῦ, ἡ εὐδοκία καὶ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ εὐλογία καὶ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀνεμόρφωσαν τὸν κόσμον, ἐρόθυμισαν τοῦτον, καὶ ἀνέδειξαν τὴν ἐπιστήμην καὶ θεωρίαν πρακτικὴν ἀλήθειαν· ὁ νέος ἄρα πολιτισμὸς εἶναι τὸ βάλαμον καὶ τὸ ἄρωμα τὸ διαχυθὲν ἐν τῇ γῆραϊ. Εὐρώπῃ ἐκ τοῦ ἀνθους, οὗ ἡ κορυφή καὶ ἡ ζωὴ ὑπάρχουσιν ἐν οὐρανῷ, τὸ δὲ στέλεχος ἐν Ἱερουσαλὴμ, ποτιζόμενον καὶ καλλιεργούμενον ὑπὸ μυριάδων πιστῶν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἀπίστων. Ἡ κοιτίς τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἁγία πόλις, ἀτενίζει εἰς τὸ ἐν αὐτῇ γαλουχηθὲν ἀρτιπρεπὲς βρέφος, εἰς τὸν Ῥωμαλέον νέον, εἰς τὸν στιβαρὸν ἄνδρα, εἰς τὸ ἐμψυχωθὲν καὶ ἀεικίνητον σῶμα, ὅπερ ἐπιφανέν, οὐδόλως διέλιπεν ἐν τῇ πόλει τοῦ Κωνσταντίνου, ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῆς Ῥώμης, ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Αἰγύπτου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἥδη πανσθενὲς καὶ ἀγήρατον διατελεῖ ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, διὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, διὰ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐν ταῖς Ἐξομολογήσεσιν αὐτοῦ, αἰτινὲς εἰσιν αὐτόχρημα ἡ ἱστορία τῶν τριάκοντα τριῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ βίου αὐτοῦ, ἡ, μᾶλλον εἰπεῖν, τῶν ἐσωτερικῶν κινήματων καὶ δισταγμῶν μεταξὺ μανιχαϊσμοῦ καὶ ὁρθοδοξίας, ἣν ἐντηκανόση μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὕστερον, δὲν ἀποκρύπτει τὰ ἑαυτοῦ λάθη, δι' ἃ μετεμελήθη μεγάλως. Ἐν δὲ τῇ Πόλει τοῦ Θεοῦ περιγράφων τὴν ὑπὸ Ἀλαρίχου ἄλωσιν τῆς Ῥώμης, εἰκονίζεται ὁ Αὐγουστῖνος εὐσεβὲς λάτρης τῆς θείας Προνοίας καὶ σπηλατευτῆς τῆς ὀρησκείας καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ πολυμάθεια, ἡ τάξις καὶ ἡ κρίσις διαλαμβάνουσιν ἐν τῇ ἐρευνῇ, ἣν καταβάλλει ὁ Αὐγουστῖνος περὶ τῆς ὑπαρχούσης τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ ἐπὶ τῶν θεῶν τῶν ἐθνικῶν, ἐπὶ δὲ καὶ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς, ἣν ἐξ ἀρχῆς κόσμου ἄχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων ἀνιχνεύει. Μένει ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ πονήματα τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου Ἰππῶνος μαρτυροῦσιν

ἐκτενῇ γνῶσιν τῆς τῶν ἀρχαίων φιλοσοφίας, μεγαλοφυΐαν καὶ παιδείαν εὐρεῖαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπαρμιλλοῦ. Ἡ γλῶσσα τοῦ Αὐγουστίνου δὲν εἶναι βεβαίως ἡ τοῦ Κικέρωνος, ἀλλὰ, καὶ περ ἐπὶ τῆς παρακμῆς τῶν λατινικῶν γραμμάτων ζῶν, ἔγραψεν ὅμως μετὰ ῥητορείας καὶ γλαφυρότητος. Ὁ Αὐγουστίνος ἐκόσμησε τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν διὰ τε τὰς γνώσεις καὶ τὸν ἐνθερμον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, συναριθμηθεὶς Πατὴρ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 1ῃ Ἰουνίου, ἐν ᾗ ἐορτάζει καὶ τοῦ Θεοῦ Ἱερωνύμου τὴν μνήμην. Τοιοῦτος ὁ Αὐγουστίνος, ὁ ἅγιος Πατὴρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἑνδοξὸς φιλόσοφος καὶ θεολόγος. Εἶθε ἡ Ἐκκλησία καθω-
ραΐζοιτο καὶ νῦν ὑπὸ τοιούτων σφῶν καὶ ζηλωτῶν ἀρχιερέων, οἵτι ἦσαν καὶ οἱ ἐν ἀρχῇ τῆς διατριβῆς ταύτης προμνημονευθέν-
τες ἡμετέροις φωστῆρες, Βασίλειος, Γρηγόριος, Ἀθανάσιος καὶ Χρυσόστομος, ἔτι δὲ ὁ Φώτιος, καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ Μηνιάτης.

—❧—

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ, Εἰς ὃν ΤΙΘΕΤΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΩΔΗ ΤΩΝ ΑΝΑΒΑΘΜΩΝ.

ΔΕΚΑ πέντε Ψαλμοὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου τοῦ Δαυίδ, ἀπὸ τοῦ ριθ' μέχρι τοῦ ρλγ', φέρουσιν ἐπιγραφὴν παρὰ μὲν τοῖς Ο', Ὡδὴ τῶν ἀναβαθμῶν ἐν δὲ τῇ Βουλγάτῃ, Canticum graduum· ἐν δὲ τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ, שיר חַמְסָאאוֹθ' παρὰ δὲ τῷ Θεοδοτίωνι, ᾠσμα τῶν ἀναβάσεων· παρὰ δὲ τῷ Συμμάχῳ καὶ Ἀκύλῃ, Βίς τὰς ἀναβάσεις· ὁ δὲ Χαλδαῖος παραφράζει, Ὡδὴ, ψαλμῶσα ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς αἰδοῦσου. Ἡ δὲ χαλδαϊκὴ αὕτη παραφρασίς ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τῆς ἐν τῷ Ταλμουδ παραδόσεως τῶν Ἑβραίων. Διηγούνται δηλαδὴ οἱ ῥαββίνοι ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Βαβυλῶ-

νος, ὅτε κατετίθεντο ἐν Ἱερουσαλὴμ τοῦ δευτέρου ναοῦ τὰ θεμέλια, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς τοσοῦτον ἄμετρος ποσότης ὕδατος, ὥστε ἀνέβη εἰς ὕψος δέκα πέντε δακτύλων, καὶ ἤθελε πλημμυρῆσαι τὸν κόσμον ἅπαντά, εἰ ὁ Ἀχιτόφελ, ὁ περίφημος ἐκεῖνος Ἀχιτόφελ, ὁ πρὸ σχεδὸν τετρακοσίων ἐτῶν κρεμάσας ἑαυτὸν ἐπὶ Δαυίδ, μὴ ἤθελε στήσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ὕδατος, γράφων ἐπὶ τῶν δέκα πέντε βαθμίδων τοῦ ναοῦ τὸ ἄρρητον ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἄπασα ἡ μυθώδης αὕτη διήγησις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ρκθ΄ Ψαλμοῦ, λέγοντος: Ἀὖθις ἐκ θεῶν ἐκέκραξά σοι, Κύριε ὦ καὶ ὁ τοιοῦτος τῆς ἐπωνυμίας τῶν Ψαλμῶν λόγος ἀποχρῶν φαίνεται εἰς ἀνθρώπους, οἵτινες συνείθισαν νὰ πιστεύωσι τυφλῶς τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺς μύθους. Ὁ Ἰούνιος καὶ Τρεμέλλιος μετέφρασαν τὸ ἐβραϊκὸν *Sir chammasaloth* διὰ τοῦ Ψαλμοῦ *ἐξοχος* ὕπερ δὲν ἀποδοκιμάζεται καὶ ὑπὸ δεινῶν ἄλλων ἐρμηνευτῶν· ἀλλ' ἡ μετάφρασις καὶ μεθερμάνευσις διὰ τοῦ, *Ὡδὴ ἡ Ψαλμὸς τῶν ἀναβαθμῶν*, εἶναι ἡ γενικωτάτη καὶ συνηθεστάτη.

Ἀλλὰ τίνες οἱ ἀναβαθμοὶ οὗτοι, ἡ αὐταὶ αἱ βαθμίδες, ἀφ' ὧν ὠνομάσθησαν οἱ οὕτως ἐπιγραφόμενοι δέκα πέντε Ψαλμοί; Οἱ ἐρμηνευταὶ ἐνόμισαν ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητήσωσι ταύτας τὰς βαθμίδας, ἡ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ, ἐπειδὴ ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ ὑπάρχουσι δέκα πέντε Ψαλμοὶ τῶν ἀναβαθμῶν, οὕτως ἀνάγκη ἦτο νὰ εὗρεθῶσι καὶ ἐκεῖ δέκα πέντε βαθμίδες. Ἀλλ' ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐπτά μόνον ἀναφέρει οὐσας ἐν ἐκάστῃ τῶν τεσσάρων πυλῶν τῆς αὐλῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν (α), καὶ ὀκτὼ ἐν ταῖς πύλαις τῆς αὐλῆς τῶν ἱερῶν (β), καὶ δέκα, πρὸς ἀνάθασιν ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῶν ἱερῶν εἰς τὸ πρόναον (γ). Ὅθεν ἐλλιπεῖς περὶ

(α) Ἰεζεκ. μ'. 22. «Καὶ αἱ θυρίδες αὐτῆς, καὶ τὰ αἰλαμῶν, καὶ οἱ φοίνικες » αὐτῆς καθὼς ἡ πύλη ἡ βλέπουσα κατὰ ἀνατολὰς· καὶ ἐν ἐπτά κλιμακῆσιν » ἀνέβαινον ἐπ' αὐτόν, καὶ τὰ αἰλαμῶν ἔσωθεν ». — 26. «Καὶ ἐπτά κλιμακῆσιν » αὐτῇ, καὶ αἰλαμῶν ἔσωθεν, καὶ φοίνικες αὐτῇ, εἰς ἔνθεν καὶ εἰς ἔνθεν ἐπὶ » τὰ αἰλεῦ ».

(β) Ἰεζεκ. μ'. 31. «Τοῦ αἰλᾶμ εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐξωτέραν, καὶ φοίνικες τῇ » αἰλεῦ, καὶ ὀκτὼ κλιμακῆσιν ». — 37. «Καὶ τὰ αἰλαμῶν εἰς τὴν αὐλὴν τὴν » ἐξωτέραν, καὶ φοίνικες τῇ αἰλεῦ ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ὀκτὼ κλιμακῆσιν αὐτῇ ».

(γ) Ἰεζεκ. μ'. 49. «Καὶ τὸ μῆκος τοῦ αἰλᾶμ πηγῶν εἴκοσι, καὶ τὸ εὖρος πηγῶν » γῶν δώδεκα· καὶ ἐπὶ δέκα ἀναβαθμῶν ἀνέβαινον ἐπὶ αὐτό ».

τούτου πληροφορίας εὐρίσκοντες ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ, κατέφυγον εἰς τὸν Ἰώσηπον, ὅστις λέγει τῷ ὄντι ὅτι ἀπὸ τῆς γυναικωνίτιδος εἰς τὴν μεγάλην αὐλὴν ἔφερον δέκα πέντε βαθμίδες, καὶ ἐπὶ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν ναὸν ἦσαν δώδεκα (α). Ἐπὶ τῶν δέκα πέντε λοιπὸν βαθμίδων, δι' ὧν ἀνέβαινέ τις ἀπὸ τῆς γυναικωνίτιδος εἰς τὴν μεγάλην αὐλὴν, ἐψάλλοντο οἱ ἰεῖ οὗτοι λεγόμενοι Ψαλμοὶ τῶν ἀναβαθμῶν ἀλλ' οὐδαμῶθεν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι οἱ Λευῖται ἔψαλλον ἐπὶ τῶν βαθμίδων τούτων· ὁ τόπος αὐτῶν, ὅτε ἔψαλλον, ἦτο ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἱερέων, περὶ τὸ Οὐσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων.

Ἄλλοι ὑπεμνημάτισαν ὅτι οἱ ἰεῖ τῶν ἀναβαθμῶν Ψαλμοὶ ἤδοντο ἐπὶ τῶν βαθμίδων, τῶν φερουσῶν εἰς τὸ πρόναον τοῦ ἱεροῦ· ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐδείχθη ὅτι ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ περιγραφομένῳ ναῷ δὲν ἦσαν κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἰ μὴ δέκα βαθμίδες, ἢ, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, δώδεκα· ὅθεν καὶ ἡ γνώμη αὕτη μένει ἀνυποστήρικτος. Εἰ δὲ διίσχυρίζονται ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος, καὶ ὑπῆρχον ἐκεῖ βαθμίδες δέκα πέντε, ἀποκρινόμεθα ὅτι δὲν ἔχομεν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν βεβαιότητά τινα, ὅτι ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου οἰκοδομηθέντι ναῷ ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῶν ἱερέων εἰς τὸ πρόναον τοῦ ἱεροῦ ὑπῆρχον βαθμίδες ἰεῖ.

Ἐρμηνεύται δὲ τινες ἄλλοι, ἵνα εὕρωσι τὰς ἰεῖ ταύτας βαθμίδας, ἐξεληθόντες τοῦ ναοῦ, ἐζήτησαν αὐτάς ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον· ὅθεν καὶ ἐνόμισαν ὅτι οἱ Ψαλμοὶ τῶν ἀναβαθμῶν ἦσαν προωρισμένοι νὰ ψάλλωνται ὑπὸ τῶν Λευϊτῶν, τῶν φρουραύτων φυλάκῃ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐπάνω τοῦ λόφου, τοῦ φέροντος ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν ναόν· καθ' ἑκάστην, λέγουσιν, ὥραν τῆς νυκτὸς ἔψαλλον ὁ φυλάττων Λευΐτης ἓνα τῶν Ψαλμῶν ἐκείνων, καὶ προέτρεπε τοὺς λοιποὺς φυλάττοντας Λευΐτας νὰ ἀγρυπνῶσι καὶ

(α) Ἰώσ. Περὶ ἰουδ. πολέμ. βιβλ. ε. κεφ. β. §. 3. 4. «Βαθμοὶ δὲ δέκα πέντε » πρὸς τὴν μείζονα ἀπὸ τοῦ τῶν γυναικῶν διατείχισματος ἀνήγον· τῶν γὰρ κατὰ » τὰς ἄλλας πέντε βαθμῶν ἦσαν βραχύτεροι. Αὐτὸς δ' ὁ ναὸς, κατὰ μέσον καί- » μενος, τὸ ἅγιον ἱερόν, δώδεκα βαθμοῖς ἦν ἀναβατός ».

νά ὑμῶσι τὸν Κύριον, ὡς γίνεται ὁπλον ἐκ τοῦ ρλγ', ἐνὸς ὄντος ἐκ τῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος, Ψαλμῶν (α). Ἀλλὰ, καὶ ἐὰν μὴ ἀντιτάξωμεν πρὸς ταύτην τὴν γνώμην τὸν λόγον, ὅτι οἱ Λευῖται δὲν ἐφύλαττον φυλακὴν ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, σαφῶς φαίνεται ὅτι οἱ Ψαλμοὶ οὗτοι δὲν ἔχουσιν ἰδίαν τινὰ σχέσιν πρὸς τοὺς λόφους, τοὺς φέροντας ἀπὸ τῆς πόλειος εἰς τὸν ναόν, οὐδ' ἔχομεν ἀποδείξιν τινὰ, ὅτι οἱ φυλάττοντες Λευῖται ἔψαλλον ᾠσματα κατὰ διαφόρους ὥρας τῆς νυκτός, οὐδὲ, τέλος, ὅτι οἱ ἐκ τῶν ἀναβαθμῶν Ψαλμοὶ ἦσαν προωρισμένοι εἰς ταύτην τὴν χρῆσιν.

Δὲν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν δόξαν τινῶν, καθ' ἣν ἡ ἐπιγραφή τῶν εἰρημνένων Ψαλμῶν ὑπαινίττεται τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου τοῦ Σολομῶντος, ἢ τὰς τοῦ ἐπὶ τοῦ βασιλείως Ἀχαζ μνημονευμένου ἡλιακοῦ γνώμονος ἢ ὥρολογίου (β). διότι τοιαῦται δόξαι οὐδένα εὐρίσκουσιν ἱκανὸν λόγον ὑποστηρίζεως.

Οἱ δὲ νομίζοντες ὅτι οἱ ἐκ Ψαλμοὶ ἐκλήθησαν οὕτως ἀπὸ ὑψώματός τινος ἐν τῷ ναῷ, ὅθεν ἔψαλλον αὐτοὺς οἱ Λευῖται, ὑπομνηματίζουσιν ὅτι ἀπὸ τῆς αἰχμηλωσίας καὶ ἔπειτα ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ αὐλῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν βῆμα, ἀφ' οὗ Λευῖται τινες ἀνεγίνωσκον καὶ ἠρμήνευον τὸ κείμενον τοῦ νόμου, ὡς καὶ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς διδάσκουσιν οἱ ἱεροκήρυκες ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος, ἢ οἱ διάκονοι ἀναγινώσκουσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ πρότερον ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος ἐκεῖνου ἐψάλλοντο συνήθως Ψαλμοὶ, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ οὗτοι τῶν ἀναβαθμῶν.

Ἀρχαῖός τις συγγραφεὺς, ψευδῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰερωνύμου μνημονευόμενος (γ), λέγει ὅτι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων ὑπῆρχον διάφοροι βαθμοὶ ἀξίας, καὶ ἕκαστος τῶν ἐν ἀξιόμασιν εἶχε προεδιωρισμένον τὸν τόπον αὐτοῦ· οὕτως ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου βαθ-

(α) « Ἰδοὺ δὴ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ δοῦλοι Κυρίου, οἱ ἐστῶτες ἐν » οἴκῳ Κυρίου, ἐν αὐλαῖς οἴκου Θεοῦ ἡμῶν. Ἐν ταῖς νυξὶν ἐπάρατε τὰς χεῖρας » ὑμῶν εἰς τὰ ᾠγια, καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον. Εὐλογῆσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, » ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ».

(β) Ἰδε τὸ ἡμέτερον Ἑγχειρίδι. Ἑβραϊκ. Ἀρχαιολ. σελ. 68.

(γ) Expositi. II. in Psalm. CXIX. pag. 514. nov. edit.

μοῦ, τοῦ καὶ ἀνωτάτου, ὅστις ἦτο ὁ δέκατος πέμπτος, ἵστατο ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου, οἱ ἱερεῖς, οἱ δεύτεροι μετὰ τὸν ἀρχιερέα κατὰ τὴν ἀξίαν ἐρχόμενοι· ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, οἱ κατώτεροι ἱερεῖς· ἐπὶ δὲ τοῦ τετάρτου, οἱ Λευῖται, καὶ, ἐπειδὴ ἦσαν πολλαὶ τῶν Λευιτῶν τάξεις, ἐκάστη κατεῖχε τὸν ἑαυτῆς θαθμόν, ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ τελευταίου. Τὸ σύστημα τοῦτο φαίνεται ἐπινοηθὲν ὅλως ὑπὸ τῆς φαντασίας τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου συγγραφέως.

Ῥαββίνοι τινες, ὁπαδοὺς ἔχοντες πολλοὺς τῶν μετὰ ταῦτα ἐρμηνευτῶν, γνωματεύουσιν ὅτι ἡ ἐβραϊκὴ ἐπιγραφή *Sir cham-ma-al-oth* πρέπει νὰ μεταφρασθῇ ὡδὴ ἡ *Ψαλμὸς τοῦ ὕψους*, ὡς ψαλλομένων τῶν ἱερῶν τούτων ᾠμάτων κατὰ τινα ὑπὸ τῆς μουσικῆς τέχνης διδασκομένην ὕψωσιν καὶ ταπεινώσιν τῆς φωνῆς (α). Ἄλλοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν ὅτι τὸ ἐβραϊκὸν *ma-al-oth* σημαίνει μουσικόν τι ὄργανον, εὐχρηστον παρ' Ἑβραίοις, ἢ ἔχον τινα, καθ' ὃν ἐψάλλοντο οἱ ἱερεῖς τῶν ἀναβαθμῶν *Ψαλμοί*, ἢ ὅτι εἶναι ἀρκτική λέξις ἄλλου τινὸς ᾠματος, καθ' ὃ καὶ οἱ *Ψαλμοί* ἐκεῖνοι συνήθως ᾄδοντο.

Καὶ περὶ τῆς ἀφορμῆς δὲ τῶν *Ψαλμῶν* τούτων, ὡς καὶ περὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς, διαφωνοῦσιν οἱ ἐρμηνευταί· διότι οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἐψάλλοντο κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὰς τρεῖς μεγάλας ἐορτάς, τὸ πάσχα, τὴν πεντηκοστήν καὶ τὴν σκηνοπηγίαν, ὅτε ὁ λαὸς ἀνέβαινεν, ἢ ἤρχετο εἰς Ἱερουσαλὴμ. ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας χώρας, ἢ ἐπέστρεφεν εἰς τὰς ἑαυτοῦ πατρίδας· ὅθεν καὶ ἡ προσηγορία *Ψαλμοὶ τῶν ἀναβαθμῶν*. οἱ δὲ, ὅτι ὁ Δαυὶδ συνέταξεν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν διωγμῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σαούλ, ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀβессαλὼμ, ἢ ἐπὶ τῆς μετακομίσεως τῆς κιθιστοῦ τῆς διαθήκης εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἣν ἔστησεν ἐν Ἱερουσαλὴμ· ἢ, τελευταῖον, κατὰ διαφόρους τοῦ εἴους αὐτοῦ περι-

(α) Κατὰ τὸ ἐν Παραλειπομ. Β'. κ'. 19. *Be-ḥal-ga-dol le-ma-al*
 « Καὶ ἀνέστησαν οἱ Λευῖται ἀπὸ τῶν υἱῶν Καθὼ, καὶ ἀπὸ τῶν υἱῶν Κορὲ, αἰνεῖν
 » Κυρίῳ Θεῷ Ἰσραὴλ ἐν φωνῇ μεγάλῃ εἰς ὕψος.

στάσεις. Ἕτεροι πάλιν σημειοῦσιν ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Δαυὶδ, ἵνα ἐξημνήσῃ τὰ θαυμάσια τῆς ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξόδου, καὶ ὅτι περὶ ταύτης τῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ δουλείας τῶν Ἰσραηλιτῶν ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τοῖς ἱερέασι τούτοις Ψαλμοῖς. Ὁ βαβυλώνιος Σολομών Ἰάργης ἐφαρμόζει τοὺς Ψαλμοὺς εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἰουδαίων καὶ εἰς τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ, ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ, εὐρίσκονται τὴν σήμερον διεσπαρμένοι ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐσχολίασαν καὶ ὑπεμνημάτισαν περὶ τοῦ τῆς ἐπανουρίας καὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐπιγραφομένων Ψαλμῶν τῶν ἀναβαθμῶν οἱ τε Ἰουδαῖοι καὶ τῶν χριστιανῶν ἐρμηνευτῶν πολλοί, εἰκοτολογοῦντες ἕκαστοι κατὰ τὴν στάθμην τῆς ἰδίας αὐτῶν κριτικῆς. Οἱ δὲ ὄντως θεόσοφοι Πατέρες καὶ θεηγόροι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ὑπὸ τῆς ἀνωθεν χάριτος ἐλλαμπόμενοι, καὶ τῇ μελέτῃ τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου μετὰ θείου ζήλου ἐγκύπτοντες, ὁμοψήφως πάντες εὐρίσκουσιν ἐν τοῖς δέκα πέντε τούτοις τῶν ἀναβαθμῶν Ψαλμοῖς ἐκφραζόμενα ἐν πνεύματι προγνώσεως καὶ προφητείας τὰ διάφορα αἰσθήματα τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτων, ἢ στεναζόντων διὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς ἐξορίας αὐτῶν, ἢ ἐξαιτουμένων παρὰ Θεοῦ τὴν ἐαυτῶν ἀπολύτρωσιν, ἢ εὐχαριστούντων αὐτῷ διὰ τὴν εὐτυχὴ ἐπιστροφὴν, ἢ χαιρόντων διὰ τὴν ἀνοικοδομὴν τοῦ ναοῦ, ἢ προτρεπόντων τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς Λευίτας εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Κυρίου.

Τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς τῶν Ψαλμῶν τῶν ἀναβαθμῶν ὑποθέσεως κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, εὐκόλως δυναμέσθαι νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς τὴν σημασίαν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ γλωσσικὸν τοῦ ἑβραϊκοῦ λόγου ἰδίωμα.

Οἱ Ἑβραῖοι, λαλοῦντες περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Βαβυλώνας, μεταχειρίζονται συνήθως τὸ ῥῆμα *אָבַד* (ἑβρ. *abad*) καὶ τὸ οὐσιαστικὸν *אָבַד* (μααλά). Οὕτω Κύριος ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ἐπιτρέπων τοῖς Ἰουδαίοις ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ, λέγει πρὸς αὐτοὺς· «Τίς ἐν ὑμῖν ἀπὸ παντός τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; Καὶ

» ἔσται ὁ Θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται εἰς Ἱερουσα-
 » λὴμ τὴν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ οἰκοδομησάτω τὸν οἶκον Θεοῦ
 » Ἰσραὴλ· αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ » (α). Καὶ ἐν τῷ ρκά
 Ψαλμῷ, ὅστις εἶναι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος, Ψαλ-
 μῶν, λέγει ὁ Προφητὰναξ ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ μέλλει νὰ οἰκοδο-
 μηθῇ ὡς πόλις νέα· « ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ, φυλαὶ Κυ-
 » ρίου μαρτύριον τῷ Ἰσραὴλ, τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματι
 » Κυρίου » (β). Οὐδὲν λοιπὸν εὐλογώτερον ἄλλο, ἢ ὅτι οἱ Ψαλ-
 μοὶ ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ὁ τούτων ποιητὴς Δαυὶδ, κατὰ
 τὸ ἐνοικοῦν αὐτῷ θεῖον τῆς προφητείας πνεῦμα, περιέγραψεν ἐν
 αὐτοῖς τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων
 κατὰ τε τὴν ἐν Βαβυλῶνι διατριβὴν αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν εἰς Ἱε-
 ρουσαλὴμ ἐπάνωδον. Ἄλλ' ὅμως καὶ ὑπὸ τὴν ἀναγωγικὴν ἐξετα-
 ζόμενοι ἔννοιαν οἱ Ψαλμοὶ οὔτοι, ὀρθῶς ἐπιγράφονται ἀναβαθμοὶ,
 καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἁγίων Πατέρων ἐρμηνεύονται ὄντες οἰανεὶ
 βαθμίδες τινὲς, ἄγουσαι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς
 ζωὴν τὴν αἰώνιον· διότι εὐρίσκονται τῷ ὄντι ἐν αὐτοῖς λαμπρὰ
 ἠθικῆς μαθήματα καὶ ἀξιομίμητα παραδείγματα αἰσθημάτων
 ψυχῆς εὐσεβοῦς, εἰς οἵανδήποτε ἂν αὐτὴ ἐμπέσῃ περίστασιν ἐν
 τῷ βίῳ, καὶν τε ὑπάρχῃ βεβαρημένη ὑπὸ τὴν λύπην καὶ ἀθυρίαν,
 καὶν τε στενάζῃ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ γερροῦ τούτου σώματος, καὶν τε
 κατέχεται ὑπὸ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης δι' ἃς ἀπολαύει παρὰ
 Θεοῦ ἀγαθοεργίας, καὶν τε διαφλέγεται ὑπὸ ζήλου πρὸς τὴν δό-
 ξαν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν τοῦ οἴκου αὐτοῦ εὐπρέπειαν.

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.

Μία τῶν παραδοξοτέρων ἀξιώσεων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἶ-
 ναι καὶ ὁ παρ' αὐτῆς διῆσχυρισμὸς, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μήτηρ ἐκ-

(α) Ἑσδρ. Β'. α'. 3. Παρβλ. 8. 11. 6. 1. 7. 8. 7. 9.

(β) Ψαλμ. ρκά. 4.

ἐκκλησία τῶν ἐκκλησιῶν ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι ἡ Ῥώμη εἶναι ἡ μητρόπολις καὶ ἡ αἰδίας πόλις τῆς χριστιανowości. Ἐπαναλαμβάνουσα δὲ ἀπὸ χιλίων ἡδὴ ἐτῶν τὴν παραδοξολογίαν ταύτην, ἐπέτυχε τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τῶν ἐκφράσεων τούτων, καὶ διὰ τοῦτο σήμερον ὅλη ἡ Δύσις μεταχειρίζεται αὐτὰς ἐν πάσῃ περιπτώσει μετὰ τυφλῆς πεποιθήσεως καὶ ἀκόπου σκέψεως περὶ τοῦ πόσον αὐταὶ εἶναι ἐναντίαι εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὅθεν ὠφέλιμον ὑπολαμβάνομεν νὰ στρέψωμεν εἰς τὰ κεφάλαιον τοῦτο τὴν προσοχὴν.

Οὐδεμία τοπικὴ ἐκκλησία ἠδύνατο νὰ προσκλήσῃ οὐδ' οἷον-δήποτε προνόμιον πραγματικῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Ἄν ἐπρόκειτο περὶ παραχωρήσεως πρωτείου τιμῆς καὶ σεβασμοῦ πρὸς τινὰ τῶν ἐκκλησιῶν, εἶναι δῆλον, ὅτι τοιαύτη τις προτίμησις θὰ ἀνήκῃ δικαίως εἰς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν τῆς Ῥώμης.

Ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη γέμουσι μαρτυριῶν, βεβαιουσῶν τὸν ὑψηλὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ προορισμόν. Αὕτη ἐκλήθη ὑπὸ τῶν προφητῶν « πόλις ἡ ἁγία » ⁽¹⁾, ὠρισμένη νὰ καταστῇ « γαυρία » ⁽²⁾ ἐπὶ τῆς γῆς » ⁽³⁾. Ὁ προφήτης ἀναβοᾷ πανηγυρικῶς· « Εὐφράνθητι Ἱερουσαλὴμ, καὶ πανηγυρίσατε ἐν αὐτῇ πάντες οἱ ἀγαπῶντες αὐτήν, χάριτε ἅμα αὐτῇ χαρὰ πάντες ὅσοι πενήθετε ἐπ' αὐτῇ, ἵνα θηλάσῃτε καὶ ἐμπλησθῇτε ἀπὸ μαστοῦ » παρακλήσεως αὐτῆς, ἵνα ἐκθηλάσαντες τρυφήσῃτε ἀπὸ εἰσόδου » δόξης αὐτῆς· ὅτι τάδε λέγει Κύριος, ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω εἰς αὐτοὺς ὡς ποταμοὺς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν· τὰ παιδία αὐτῶν ἐπ' ὤμων ἀρθήσονται καὶ ἐπὶ γονάτων παρακληθήσονται· ὡς εἰ τινα μήτηρ παρακαλέσει, οὕτω ἐγὼ παρακαλέσω ὑμᾶς, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ παρακληθήσεσθε » ⁽⁴⁾.

Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁ Θεὸς ἀνήγγειλε διὰ στόματος τοῦ

(1) Ἠσαίου νδ', 1.

(2) Ἐθραϊστὶ τε ἰλλὰ μπαρέτς=ἀντικείμενον αἴνου ἐπὶ τῆς γῆς.

(3) Αὐτόθι· ἔξ', 7.

(4) Αὐτόθι· ἔξ', 10—13.

προφήτου, ὅτι α ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ
 » Ἱερουσαλήμ. » (1). Ἐν δὲ τῇ Καινῇ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐπεβεβαίωσε
 τὴν ἀλήθειαν τῆς προφητείας ταύτης, ἐνεπιστεύθη δὲ τὴν ἐκ-
 πληρῶσιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ Ἀποστόλους, εἰπὼν αὐτοῖς
 ἐν τῇ στιγμῇ τῆς ἀναλήψεώς του· α ὅτι γέγραπται . . . κηρυ-
 » χθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
 » εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρχάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. » (2). Ὁ Ἰη-
 σοῦς Χριστὸς εἶπε προσέτι· α . . . Ἱερουσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ
 » μεγάλου βασιλέως » (3). πρὸ δὲ τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν πό-
 λιν ταύτην, ὅπως αὐτοῦ ἐκτελέσῃ τὴν θυσίαν του, ἀκούομεν αὐ-
 τὸν λέγοντα πρὸς τοὺς μαθητάς του· α εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών,
 » ἰδοὺ, ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται· σοι πρᾶϋς, καὶ ἐπιβεδικῶς ἐπὶ
 » ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου » (4).

Ἐν ταῖς ἱεραῖς βιβλοῖς τὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ὄνομα εἶναι εὖ-
 χρηστον, ἵνα σημάνῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ βασίλειον ἐπὶ
 τῆς γῆς, καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ ἐκκλησίαν, τουτέστι τὴν αὐράνιον
 βασιλείαν· α προσεληλύθατε, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, Σιών
 » ὅρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ. ἐπουρανήν » (5).
 Ὁ δ' εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· α εἶδον
 » τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, Ἱερουσαλήμ καινὴν, καταβαίνουσαν ἀπὸ
 » τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ » (6).

Καὶ λοιπὸν εἶναι πασιφανὲς ὁ παρὰ τῆς θείας προνοίας προο-
 ρισμὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων δια-
 θήκῃ· τὸ ὄνομα αὐτῆς εὐρίσκεται ἐγγεγραμμένον ἐν πάσαις ταῖς
 τῆς Γραφῆς σελίσιν, ἐν πάσαις ταῖς θείαις ἐπαγγελίαις ταῖς εἰς
 τὸν κόσμον δοθείσαις· αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως ἦτο ἡ Ἱε-
 ρουσαλήμ νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ τῶν πόλεων ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ
 νὰ προορισθῇ εἰς τὸ νὰ καταστῇ τῆς Ἐκκλησίας κοίτης· τὸ ἔδα-

(1) Ἦσ. 6', 3.

(2) Λουκᾶ, κδ', 47.

(3) Ματθ. ε', 35.

(4) Ματθ. κᾶ, 5.

(5) Ἐβρ. ιβ', 22.

(6) Αὐτόθι κᾶ, 2.

φός της εἶναι τὸ ἱερὸν τῆς χριστιανωσύνης ἕδαφος· αὐτὸ ἐπατήθη ὑπὸ τῶν τοῦ Θεανθρώπου ποδῶν, ἐβράχην ὑπὸ τῶν δακτύλων, τοῦ ἰδρώτος καὶ τοῦ αἵματός του. Οἱ τίτλοι δὲ οὗτοι τῆς δόξης τῆς Ἱερουσαλὴμ οὐδέποτε θὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτῆς· ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος θὰ ᾔηται, καὶ χριστιανοὶ θὰ ὑπάρχωσιν, ἡ Ἱερουσαλὴμ θὰ μένη δι' αὐτοὺς, ὅτι ὁ Θεὸς τὴν κατέστησεν, τ. ἔ. πόλιν ἁγίαν, καθιερωμένη καὶ ἡγιασμένη ὑπὸ τῶν τοῦ Αὐτρωτοῦ μυστηρίων.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Ῥώμην, αὕτη δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν ἀποστολὴν εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας θεμελιώσιν· τὸ ὄνομά της δὲν καταλαμβάνει οὐδένα τόπον ἐν τῇ Γραφῇ. Ὅθεν αὕτη οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην πρόφασιν κέκτηται, ν' ἀνακηρύττῃ ἐαυτὴν πομπωδῶς μητρόπολιν καὶ αἰδίδιον πόλιν τῆς χριστιανωσύνης. Ἐξαιρέτως δ' ὁ τίτλος τῆς Ἐκκλησίας μήτηρ, ὃν τῇ ἀποδίδουσιν οἱ ὀπαδοὶ της, εἶναι ξένος, καὶ οὐδαμῶς τῇ προσήκει. Πῶς δύναται αὕτη νὰ ᾔηται ἡ μήτηρ Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας;

Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἱερουσαλὴμ κατέστη πρώτη ἐπισκοπικὴ ἔδρα, ἡ δὲ τῆς Ῥώμης ἰδρύθη βραδύτερον καὶ μετὰ πολλὰς ἄλλας. Καὶ κατ' αὐτὴν λοιπὸν τῆς συστάσεώς των τὴν τάξιν, ἡ ἀρχαιότης ἀνήκει πρᾶγματι εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων.

Οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα τιμήσωσι τὴν μνήμην τοῦ Κυρίου, ἐξελέξαντο ὁμοθυμαδὸν πρῶτον τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον ἐν μέλος τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκογενείας, τὸν ἅγιον Ἰάκωβον, τὸν τοῦ Κυρίου ἀδελφόν. Πρῶτος δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐχηρμάτισεν ὁ Λῆνος, ἀπλοῦς τοῦ ἁγίου Παύλου μαθητής.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, λέγουσιν οἱ ὑπὲρ τοῦ παπισμοῦ ἀθλοῦντες, ἀπέθανον ἐν Ῥώμῃ· ὅθεν ἡ Ῥώμη ὀφείλει νὰ ᾔηται ἡ ἐξάρχουσα τῆς χριστιανωσύνης πόλις. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπὶ οὐδεμιᾶς λογικῆς συνεκείας στηρίζεται· ἐπομένως οἱ ἀλαζόνες οὗτοι ὑπερασπισταὶ τῆς θρησκείας λησμονοῦσιν, ἀπὸ τοῦ διὰ συμφέρον ζήλου αὐτῶν ὁρμώμενοι, ὅτι, θεωρουμένου τοῦ ζητήματος ὑπὸ ταύτην τὴν ἑποψίν, τὰ δίκαια καὶ τὸ πρωτεῖον τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας καθίστανται ἐπὶ μᾶλλον ἀναντιρρήτα.

ἐπειδὴ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑπέστη τὸν θάνατον, καὶ εἶναι δῆλον, ὅτι ἡ τοῦ διδασκάλου μνήμη πρέπει νὰ τιμᾶται μᾶλλον παρὰ τὴν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν.

Ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος καὶ ὁ τῶν πρώτων Ἀποστόλων δὲν ἔχουσι βεβαίως διὰ τοὺς χριστιανοὺς τὴν αὐτὴν βαρύτητα ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι τῆς πίστεως μάρτυρες διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ τῶν Πράξεων ἐκτίλει, ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ. γενομένην ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὁ θεὸς Παῦλος παρήγγειλεν εἰς πάσας τὰς πόλεις, ὅσας ἐπεσκέφη, « φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ. » (1). Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐθεμελιώθη ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία, αὐτὴ φυσικὰ παρέλαβεν ὡσαύτως τὴν υποχρέωσιν νὰ ὑπέικη εἰς τὰς διατάξεις ταύτας, τὰς ὠρισθείσας διὰ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Βλῆναι ἐπομένως δῆλον, ὅτι ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ Ῥώμη ὑπεβλήθη ὑπὸ τὴν τήρησιν τῶν νόμων, τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ τ. θέντων, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀξιώσεις εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς τῶν πραγμάτων ταύτης τάξεως θὰ μείνωσιν ἀδύνατοι.

Ἐκ τῶν προηγηθέντων συνορῶμεν, ὅτι ἂν Ἐκκλησία τις ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὸ πρωτεῖον, τὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ δίκαια θὰ ἦναι ἀνώτερα τῶν τῆς Ῥώμης.

(Ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως, Ἔτ. Β'.
Ἀριθ. 1. Μετάφρ. ὑπὸ Θ. Β.)

ΗΜΕΡΑ ΑΓΙΟΥ ΒΙΟΥ (α).

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ.

ΟΝΟΜΑΖΕΣΑΙ χριστιανός; Καὶ εἶσαι τῷ ὄντι χριστιανός; Ζῆς

(1) Πράξ. ις', 4.

(α) Μετάφρασις ὑπὸ Θ. Β. ἐκ τοῦ ἐν Πετροπόλει, 1837, ἐκδοθέντος ῥωσικοῦ συγγράμματος, οὗτινος ἡ ἐπιγραφή· Ἡμέρα ἀγίου βίου, εἴτε ἀπόκρισις εἰς τὸ ἐρώτημα· πῶς νὰ ζῷ ἀγίως;

οὕτως, ὅπως πρέπει ὁ χριστιανὸς νὰ ζῇ, τ. ἑ. ἐπιθυμεῖς προθυμῶς καὶ ποθεῖς συντόνως, ὅ,τι ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς ἐπιθυμεῖ καὶ ποθεῖ; Ἐξόχως ἐπιπόθητα εἶναι τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ὁ Κύριος ὑπισχνεῖται εἰς τοὺς ἀληθινούς χριστιανούς ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ! Ἀνεκφράστως δὲ τρομερὰ ἡ συμφορὰ, εἰς ἣν μᾶς ρίπτει ἡ ἁμαρτία, ἂν δὲν ἐπιθυμῶμεν καὶ δὲν ποθῶμεν ὅ,τι ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἐπιθυμῇ προθυμότερα καὶ νὰ ἐπιποθῇ συντονώτατα! Τί δὲ, ἂν σὺ δὲν ἀπολαύσῃς τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, βλῇθῃς δὲ εἰς τὰς αἰωνίους κολάσεις! Οὐχὶ μικρὸν ἤδη διεξίωσας χρόνον, ἀλλ' ἐπρότεινός ποτε εἰς σεαυτὸν τοιαύτας καὶ πικραμοίας ἐρωτήσεις; Πολλῶ δὲ μᾶλλον διενόηθῃς πατέρι περὶ αὐτῶν κοσμίως;

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ᾔνῃ τοιοῦτος, οἷος ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός· «Τοῦτο φρονέσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», εἶπεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος (α). Βῆσαι ἄρα γε τοιοῦτος, οἷος ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός; Διάγεις οὕτως, ὅπως αὐτός; Ζῇς ἄρα γε κατὰ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, εἴτε τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ αὐτός ἐδώρησατο ἡμῖν εἰς κανόνα τοῦ βίου;

Ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει ν' ἀγαπᾷ τὸν κόσμον (β). Ἀλλὰ πολλοὶ ἐντελῶς εἶναι προσδεδεμένοι εἰς τὸν κόσμον οὕτως, ὥστε φαίνεται ὅτι ζῶσι μόνον διὰ τὸν κόσμον, σκέπτονται πάντοτε ὡς ὁ κόσμος, διάγουσιν ὡς ὁ κόσμος, καὶ πάντες οἱ κανόνες, ὧν αὐτοὶ ἔχονται ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, εἶναι ἀληθῶς ἐκεῖνοι οἱ κανόνες, ὧν ἔχεται ὁ κόσμος. Δὲν εἶσαι καὶ σὺ τοιοῦτος; Ἡ τοιαύτη ζωὴ δὲν εἶναι χριστιανικὴ, ἀλλ' εἰς ἄκρον ἀθλία.

Ὁ Κύριός ποτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἶπε διὰ τοῦ ἀγίου προφήτου εἰς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτοῦ λαόν· «Κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν ἄνδρῳ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου· τί ποιήσω ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ; διότι ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας· νῦν δὲ ἀναγγελῶ ὑμῖν, τί ἐγὼ ποιήσω ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου· ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα» (γ).

(α) Πρὸς Φίλιπ. β', β.

(β) Ἐπιστ. Ἰωάν. Α', θ', 18.

(γ) Ἠσ. ε', 3—8.

Οὐχὶ μετ' ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρου δικαιώματος δύναται Κύριος ὁ Θεὸς οὕτω νὰ ὁμιλῇ πρὸς ὑμᾶς, τοὺς εἰς αὐτὸν ἀπειθεῖς, ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ; τουτέστι· Τί ἐδυνάμην νὰ πράξω δι' ὑμᾶς, καὶ δὲν ἔπραξα; Ἐγὼ ἐξηγόρασα ὑμᾶς διὰ τοῦ αἵματός μου, ἐγέννησα ὑμᾶς ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἐκκλησίας μου, ἐφώτισα ὑμᾶς μὲ τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἐδωρησάμην ὑμῖν πάντα τὰ μέσα καὶ τὰς δυνάμεις πρὸς σωτηρίαν, προητοίμασα ὑμῖν τὴν αἰώνιον μακαριότητα, καὶ ἀδιαλείπτως παντὶ τρόπῳ διетиθέμην ὑμᾶς νὰ ποθῆτε τὴν μακαριότητα ταύτην. Οὐχὶ ἀρκοῦντως ἀπέδειξα ὑμῖν τὴν ἀγάπην μου; Ἀθλοῖοι! Ἐγὼ ἐγενόμην σωτὴρ ὑμῶν, καὶ πάσῃ δυνάμει προσπαθῶ νὰ εἰσαγάγω πάντας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον μακαριότητα· ὑμεῖς δὲ προσπαθεῖτε, φαίνεται, μόνον ὑμεῖς μὲν νὰ μὴ τύχητε τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἐγὼ δὲ γείνω κριτὴς ὑμῶν, καὶ παραδίδωμι ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους βασάνους. Ἐγὼ ἐδημιούργησα ὑμᾶς ἐπὶ τούτῳ, ὅπως ὑμεῖς ᾗτε αἰωνίως μετ' ἐμοῦ, καὶ ἀπολαύετε τῶν εὐφροσυνῶν μου, ὑμεῖς ὅμως διάγετε τοιοῦτοτρόπως, ὥστε ἐγὼ νὰ ἐδελυχθῶ καὶ ἀποβάλω ὑμᾶς ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐγὼ εἶμαι λίαν ἱλεως πρὸς ὑμᾶς, ὑμεῖς ὅμως διὰ τῆς ἰδίας ὑμῶν ἀχαριστίας καὶ ἰδιοτροπίας προσπαθεῖτε μόνον ν' ἀνάπτητε ἐν ἐμοὶ τὴν καθ' ὑμῶν ὀργήν. Οὐτε τὸ ἔλεός μου, ὅπερ ἀκταπαύστως δεικνύω πρὸς ὑμᾶς, οὔτε ἡ αἰώνιος μακαριότης, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον συχνὰ καὶ τόσον συντόνως σᾶς προσκαλῶ, οὔτε αἱ φρικώδεις βάσανοι τοῦ ἄδου, μὲ τὰς ὁποίας σᾶς ἀπειλῶ, δὲν ἐγκαλοῦσιν ὑμᾶς εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Δὲν θὰ ἦτο ἄρα κάλλιον δι' ὑμᾶς, ἂν δὲν ἐγεννησθε, τὸ δὲ τῆς πίστεως φῶς δὲν περιέλεμπεν ὑμᾶς; »

Φίλε! Τί, ἂν ἡμεῖς ὀφειλομέν ποτε ν' ἀκούσωμεν ὁμοίους λόγους παρὰ τοῦ Κυρίου; Τοιοῦτοι λόγοι καὶ τῶρα, ὅτε ἀκόμη δὲν τοὺς ἀκούωμεν, σπαράττουσι τὴν καρδίαν. Τί θὰ γείνη, ὅταν τοὺς ἀκούσωμεν, καὶ ὅταν ὀφείλωμεν νὰ θερίσωμεν ὅ,τι ἐσπείραμεν δι' ἐαυτοὺς μὲ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν; φοβήθητι! Παῦσον τὸν συνήθη σου βίον, καὶ ἄρχισον βίον κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, τὴν γεγραμμένην ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Εὐαγγελίῳ, βίον θεάρεστον, ἄγιον.

“Ὅπως δὲ μὴ διασπᾶσαι τὸν νοῦν, καὶ ταχύτερον εἰς τὸ ἔργον ἐπιχειρήσης, σοὶ διαγράφω ὁδηγίαν διὰ μίαν ἡμέραν. Ἄν πιστῶς κατακολουθῇς ταύτην τὴν ὁδηγίαν, θὰ ἴδῃς, ὅτι ἑτέρα ὁδηγία δὲν θὰ σοὶ ἦναι ἀναγκαία. Ὅπως δὲ θὰ διαγάγῃς τὴν πρώτην ἡμέραν, οὕτω θὰ ἦναι πρέπον νὰ διάγῃς καὶ πᾶσαν ἐπομένην.

Α'. Πῶς νὰ διάγῃς τὴν πρώτην.

Τὴν πρώτην πρέπει νὰ διάγῃς κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπον.

1. Ἐξυπνήσας, πρὸ πάντων προσπάθει νὰ στρέψῃς τοὺς διαλογισμούς σου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν. Ἡ στροφή τῶν διαλογισμῶν ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ἦναι φυσικώτατον ἡμῶν ἔργον καὶ κατὰ πάντα ἄλλον χρόνον τῆς ἡμέρας· ἐπειδὴ καθόλου οὐδεὶς ὑπάρχει, ὅστις θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς τόσον ἀναγκαῖος, τόσον ἀγαπητὸς καὶ ἀνεκτίμητος, ὅσον ὁ Θεός. Ἐπειδὴ ἐντελῶς, πᾶν ὅ,τι ἡμεῖς ἔχομεν, καὶ ὅ,τι ποτὲ πρότερον εἴχομεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν μὴ ἐξαιρουμένων, εἶναι δῶρον ἡμῶν παρὰ Θεοῦ. Ἀλλ' ὅστις δι' ἡμᾶς εἶναι παντὸς ἀναγκαιότερος, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀνεκτίμητος, ἰδίως δὲ παντὸς ἀγαπητότερος, τὸ πρῶτ' συνήθως πάντοτε ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸ παντός. Εὐθύς ὡς ἐξυπνοῦμεν τὴν πρώτην, ἐξυπνᾷ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ ἔννοια περὶ ἐκείνου, ὅστις εἶπε ὅ,τι δι' ἡμᾶς εἶναι παντὸς ἀναγκαιότερον καὶ ἀγαπητότερον. Τοῦτο δὲ πάντοτε οὕτω συμβαίνει φυσικῶς. Διὰ τοῦτο ὡσαύτως πάντοτε φυσικῶς ἡ διάνοια ἡμῶν πρέπει νὰ στρέφεται πρὸ παντός πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν μεθ' οἷας δὴ ποτε ἐγκαρδίου ἀναφωνήσεως. π. χ. « Δόξα σοι, Κύριε! Δόξα σοι, πανοικτίρμον! καὶ τὰ ὅμοια ». Ἡμεῖς θὰ ἡμεθα ἀνάξιοι τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστιανοῦ, ἂν, ἐξεγειρόμενοι τοῦ ὕπνου, ἠνοίγομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μόνον τοὺς σωματικούς, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς πνευματικούς, καὶ ἀνελογιζόμεθα πρότερον περὶ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐπιγείων, οὐχὶ δὲ περὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ.

2. Ἄν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐξυπνήσας, ἦναι ἐκεῖνος, καθ' ὃν εἶπε περὶ ὃν πρέπει νὰ ἐξεγερθῇς, τότε χωρὶς οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς, ποιῶν ἐπὶ σεαυτοῦ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον, λέγε· « Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ » Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ». Εἶτα δέ· « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν ».

3. Μετά τοῦτο καθόλου μὴ χρονοτριβῶν, εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ χρόνῳ, ἐγείρου ἀπὸ τῆς κλίνης. Ἡ παραυτίκα ἔγερσις τὴν πρωΐαν ἀπὸ τῆς στρωμνῆς διὰ τὴν σάρκα ἡμῶν εἶναι συχνάκις λίαν δυσάρεστος, ἐπειδὴ ἡ σὰρξ ἡμῶν, ὡς ῥάθυμος δοῦλος, πάντοτε περισσότερον ἀγαπᾷ νὰ κοιτῇται καὶ κοιμᾶται, εἴτε νὰ ἡδουπαθῇ καὶ νὰ μένῃ ἐν ἀργίᾳ. Ἀφεύκτως πᾶσαν πρωΐαν δίαγε κατὰ τῶν φαύλων ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς σου. Ἡ ἐνέργεια αὕτη κατὰ τῆς σαρκὸς ἃς ἦναι ἡ πρώτη σου θυσία πρὸς Κύριον τὸν Θεόν. Ἡ ἀνυπέρθετος ἔγερσις τὸ πρωῒ, ἵνα μὴ εἴπω περὶ ἄλλου τινός, εἶναι λίαν ὠφέλιμος διὰ τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ, ὅταν ἐγερθέντες ἐπὶ πολὺ κειτώμεθα ἐπὶ τῆς στρωμνῆς, τότε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον λίαν εὐκόλως, ὡς ἤδη πρὸ πολλοῦ παρατήρησαν πάντες οἱ συντόνως ζητοῦντες τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, ἀναφύονται ἐν τῇ σῶματι ἡμῶν ῥυπαραὶ διαθέσεις, ἐν δὲ τῇ ψυχῇ ἡμῶν ῥυπαροὶ διολογισμοὶ καὶ ἐπιθυμίαι, ἅτινα μετὰ ταῦτα, ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας, εὐκόλως ῥίπτουσι τοὺς ἀπροσέκτους εἰς βαρεῖας ἀμαρτίας καὶ εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον ν' ἀπολέσωσι τὴν σωτηρίαν. Ὅστις ὁμῶς τὸ πρωῒ ἀνδρείως φέρεται κατὰ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς του, αὐτὸς ἐν καιρῷ ἡμέρας καὶ τὸ ἑσπέρως ἀνθίσταται κατὰ τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῷ πειρασμῶν, καὶ μάλιστα λίαν δυσχερῶν. Ὅμως ἂν ὁσονδήποτε προσέσχες εἰς σεκυτὸν, λίαν καλῶς γινώσκεις τοῦτο σὺ αὐτός.

4. Ἐξεγερθεὶς τῆς κλίνης, ἀμελλητὶ νίφθητι, νιφθεὶς δὲ, ἀμελλητὶ ὡσαύτως ἐνδύθητι οὕτως, ὅπως πρέπει νὰ ἦναι ἐνδεδυμένος ἄνθρωπος κόσμιος. Τὸ πρωῒ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνδύηται τις τοιοῦτοτρόπως, ἂν καὶ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων εἶναι μεθ' ἡμῶν. Ἐπειδὴ, ἐν πρώτοις, ἡμεῖς οὐδέποτε εὕρισκόμεθα ἐντελῶς μόνοι, ἀλλὰ πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὑπάρχουσι μεθ' ἡμῶν ὁ φύλαξ ἡμῶν ἄγγελος καὶ Κύριος ὁ Θεός. Ὁ φύλαξ ἡμῶν ἄγγελος, ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν τὸν ἀπομακρύνομεν ἀφ' ἡμῶν, πάντοτε συνυπάρχει μεθ' ἡμῶν. Κύριος δὲ ὁ Θεός ἐντελῶς πάντοτε καὶ πανταχοῦ συνυπάρχει μεθ' ἡμῶν κατ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ἐπειδὴ αὐτός ἐστίν ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρών· « ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, » καὶ ἐσμέν » (α). Δεύτερον, διότι ἐξυπνήσαντες καὶ νιφθέντες,

(α) Πράξ. ιζ', 28.

εὐθὺς ὀφείλομεν νὰ σταθῶμεν ἔναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ μετὰ πρωϊνῆς προσευχῆς μὴ ἐνδυθέντες δὲ εὐσχημόνως, οὐδέποτε τολμῶμεν νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον οἰουδέποτε, ἔστω καὶ ἐπιγείου μικροῦ ἡμῶν ἀρχηγοῦ. Τέλος, τρίτον, ἐπεὶ εὐθὺς μετὰ τὸν ὕπνον εὐσχημόνως ἐνδυθεῖς, ὁλὴ προφυλάξεις σεαυτὸν ἀπὸ δύο κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους, ἐν τῇ ἐποχῇ ἡμῶν, δυστυχῶς λίαν συχνὰ ὑποβάλλονται πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, δηλ. ἀπὸ τοῦ κινδύνου νὰ περάσῃς εἰς ἄλλους σκάνδαλον διὰ τῆς ἰδίας σου ἡμιγυμνότητος, καὶ ἀπὸ τοῦ κινδύνου νὰ μιανθῇς μὲ τὸ τῆς ἀναίσχυνης πνεύμα. Ἀχ, φίλε! ὅστις καὶ τὸ πρωὶ εἶναι ἀναίσχυτος, παρ' αὐτοῦ τί νὰ περιμένωμεν ἐν μεσημβρία καὶ ἑσπέρᾳ!

5. Νιφθεις δὲ καὶ ἐνδυθεις, στήθι πρὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων, καὶ ἀνάγνωθι τὰς ἐωθινὰς προσευχάς, ἃς τινες καὶ ἐν ὁποίᾳ τάξει διέταξεν ἡ ἐρμηνεύτρια καὶ ἡ φύλαξ τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀγούσης ὁδοῦ, ἡ ἁγία Ἐκκλησία.

Ὅπως δ' ἀκωλύτως προσεύχῃσαι, ἰδίως ἂν ἦσαι ἀδαῆς τῆς ἀναγνώσεως, μάθε ἀπὸ στήθους, τοῦλάχιστον, τὰς κεφαλαιώδεις ἐωθινὰς προσευχάς. Δύσκολον εἶναι τοῦτο; Καὶ πῶς νὰ μὴ γνώσκῃς ἀπὸ μνήμης μάλιστα τὴν κυριακὴν προσευχὴν, τ. ἑ. τὴν προσευχὴν, *Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς!* Ἐκμαθε αὐτήν. Αὕτη εἶναι ἡ κυριωτάτη προσευχὴ καὶ λίαν σωτηριώδης διὰ πάντων περιστάσιν.

6. Ὅμως, ἐπεὶ αἱ προσευχαί, ἃς ἀπὸ μνήμης ἔμαθες, ἢ ἀπὸ τοῦ βιβλίου ἀναγινώσκεις, ἐνίοτε, ἕνεκα τῆς παλαιότητος αὐτῶν γνώσεως, προφέρονται ὑπὸ τῶν προσευχομένων χωρὶς τῆς προσηκούσης προσοχῆς εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο τότε οἱ προσευχόμενοι πραγματικῶς δὲν προσεύχονται, ἀλλὰ μόνον φαντάζονται ὅτι προσεύχονται, διὰ τοῦτο ἐστὶν ὅτε δυνάμεθα νὰ προσευχώμεθα καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν προσευχῶν τῶν παρεσκευασμένων καὶ ὀρισμένων ὑπὸ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας (α). Ἀλλ' ὅταν μέλλῃς νὰ προσεύχῃσαι ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν προσευχῶν, τότε ἀφεύκτως μετὰ προσοχῆς τήρει τὰ ἐπόμενα.

(α) Ὡς καὶ βασιλείος ὁ μέγας τοῦτο ἐντέλλεται ἐν τοῖς ἰδίῳ αὐτοῦ συγγράμμασιν.

α) Εὐχαρίσται Κύριον τὸν Θεόν σου, ὅτι αὐτός ἐν τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ διετήρησε τὴν ζωὴν σου, καὶ ἐκ νέου σοὶ δίδει καιρὸν πρὸς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν. Ἐπειδὴ πᾶσα νέα ἡμέρα εἶναι δι' ἡμᾶς νέα τοῦ Θεοῦ εὐεργεσία, ἧς οὐδόλως εἴμεθα ἄξιοι. Οὐδεμία νέα ἡμέρα μετὰ τὴν νύκτα δύναται ν' ἀκολουθῇ δι' ἡμᾶς ἀναγκαίως. Οὐκ ὀλίγοι ἀπ' ἐσπέρας εἰς τὸν ὕπνον ἡσυχως παραδοθέντες, ἐξύπνησαν, ἔνεκ διαφόρων αἰτίων, οὐχὶ ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐτέρᾳ ζωῇ—ἐν τῇ αἰωνιότητι! Εἶναι δύσκολον εἰς τὸν ἄνθρωπον ν' ἀπολέσῃ τὴν ζωὴν του; Ἐνίοτε καὶ μικροῦ λόγου ἄξια ἐκπληξίς δύναται νὰ ὑποβάλῃ ἡμᾶς εἰς θάνατον. Οὐδεμία νῦν παρέρχεται χωρὶς ν' ἀποθάνωσι κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς πολλοί. Ὅποιαν δ' ὑπεροχὴν ἔχομεν ἡμεῖς πρὸ τῶν ἀποθανόντων ἐν τῇ παρελθούσῃ νυκτί; Δὲν ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἀποθάνωμεν;—ἠδυνάμεθα λίαν εὐκόλως. Ἀλλὰ τίς διεφύλαξεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θανάτου, εἰ μὴ ὁ πανάγαθος καὶ πανοικτίρμων Θεός, ὁ ἀκαταπαύστως ἀναμένων τὴν ἡμετέραν μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν; Αὐτός διεφύλαξεν ἡμᾶς καὶ ἐδώρῃσατο ἡμῖν νέαν ζωὴν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ σώσωμεν, καὶ ὅπως σώσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν. Εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εὐχαριστήσωμεν Κύριον τὸν Θεόν; Πᾶσαν πρωΐαν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου εὐχαρίσται αὐτόν, π. χ. οὕτως: « Κύριε ὁ Θεός μου καὶ βασιλεὺς μου! Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι » ἐν τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ διεφύλαξας τὴν ζωὴν μου, καὶ ἐκ » νέου μοὶ ἐχάρισας καιρὸν πρὸς μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν! Λίαν » πολλοὶ κατὰ τὴν παρελθούσαν νύκτα, ἀπὸ διαφόρων αἰτίων, » ἐστερήθησαν τῆς ἐπιγελοῦς ζωῆς. Ἡ ἀρχομένη ἡμέρα δὲν εἶναι » ἀναγκαία ἡμέρα τῆς ζωῆς μου. Αὕτη ἀρχεται μόνον, διότι σὺ » μοὶ τὴν ἐδώρῃσας ἔνεκα τοῦ ἀρρήτου σου ἐλέους. Πολὺ εὐκό- » λως καὶ ἐγὼ ἠδυνάμην ν' ἀποθάνω κατὰ τὴν παρελθούσαν » νύκτα. Ἀλλὰ σὺ, Πανάγαθε, μὲ διεφύλαξας καὶ μοὶ ἐδώρ- » σας νέαν ἡμέραν, ὅπως προσπαθήσω νὰ σώσω, καὶ ὅπως σώσω » τὴν ψυχὴν μου. Ἐξ ὅλης μου ψυχῆς εὐχαριστῶ σοι Πανοι- » κτίρμον ».

β) Εὐχαρίσται Κύριον τὸν Θεόν σου διὰ τὰς ἄλλας ὁσας ἔλαβες καὶ λαμβάνεις παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίας. Εὐχαρίσται, ὅτι αὐτός

εἶναι ὁ ποιητής σου, σὲ διαφυλάττει, σὲ ἀπελύτρωσε, καὶ σὲ ὡς δῆγησεν εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ πίστει δια-
τελοῦντι σοὶ παρέσχε καὶ σοὶ παρέχει πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν
μέσα. Πᾶσαι δ' αἱ εὐεργεσίαι αὐταὶ εἶναι εἰς ἄκρον μεγάλαι καὶ
ἄξiai τῆς ἀδιαλείπτου καὶ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης σου. Θὰ ἡ-
σθάνεσο ἄρα τὴν τοῦ βίου χαρὰν, ἂν Κύριος ὁ Θεὸς δὲν σ' ἐδῇμι-
οῦργει; Θὰ ἦσο νῦν ζῶν, ἂν αὐτὸς δὲν διεφύλαττε τὴν ζωὴν
σου; Τί θὰ ἐγινόμεθα, ἂν αὐτὸς δὲν μᾶς ἀπελύτρωνε! Πόσον θὰ
ἤμεθα φαῦλοι, ἂν αὐτὸς δὲν μᾶς ὠδήγει εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν,
ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ πίστει δὲν μᾶς κατήρτιζε μὲ πάντα τὰ πρὸς
σωτηρίαν μέτα!

Καὶ νῦν δὲ, καίπερ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ πάντα τὰ πρὸς
σωτηρίαν μέσα ἔχοντες, εἴμεθα λίαν φαῦλοι. Πόσον δὲ φαῦλοι θὰ
ἤμεθα χωρὶς τῆς ἀληθοῦς πίστεως! Ἐκ πάσης ψυχῆς καὶ ἀδια-
λείπτως εὐχαρίστει Κύριον τὸν Θεόν, π. χ. οὕτως· « Κύριε ὁ
» Θεός, ὁ πατήρ καὶ βασιλεὺς μου! Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι σὺ μ' ἐ-
» νδημιούργησας, μὲ διαφυλάττεις, μὲ προσεκάλεσας εἰς τὴν ἀλη-
» θινὴν πίστιν, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ πίστει μοὶ παρέσχες καὶ μοὶ
» παρέχεις πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα. Θὰ ἡσθάνομην ἄρα
» τὴν τοῦ βίου χαρὰν, ἂν σὺ δὲν μὲ ἐδῇμιούργεις! Θὰ ἤμην ἄ-
» ρά γε ζῶν, ἂν σὺ δὲν διεφύλαττες τὴν ζωὴν μου; Τί θὰ ἐγι-
» νόμην, ἂν σὺ δὲν μὲ ἀπελύτρωνες; Πόσον φαῦλος θὰ ἤμην, ἂν
» σὺ δὲν μὲ ὠδήγεις εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ
» πίστει δὲν μὲ κατήρτιζες μὲ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα!
» Ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς εὐχαριστῶ σοι, Πανάγαθε καὶ Πανοικτίρμον!».

γ') Εὐχαρίστει Κύριον τὸν Θεόν, ὅτι αὐτὸς, παρασχών σοι
πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν μέσα, ἔτι ἀκαταπαύστως σὲ διαθέτει
νὰ ἐπωφεληῇσιν ἐκ τῶν μέσων αὐτῶν, καὶ μὲ ὅλην τὴν συγχὴν σου
πρὸς αὐτὸν ἀπειθεῖαν, μὲ ὅλας τὰς συχνάς σου πρὸς αὐτὸν ὑ-
βρεις, μὲ ὅλην σου τὴν σκληροκαρδίαν, δὲν σὲ τιμωρεῖ, καὶ δὲν
σὲ στερεῖ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δώρου, — τῆς ζωῆς, ἀλλὰ διατε-
λεῖ προσκαλὼν σε καὶ διαφόροις μέσοις διαθέτων σε πρὸς σωτη-
ρίαν. Ἀχ, πόσον πρὸ πολλοῦ τὸ σῶμα ἡμῶν καὶ ἡ ψυχὴ θὰ ἐ-
φλέγοντο ἐν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ τοῦ ἄδου, ἂν Κύριος ὁ Θεός δὲν ἦτο

τόσον εἰς ἄκρον πρὸς ἡμᾶς ἐλεήμων καὶ μακροθύμος! Ἐξ ὅλης σου τῆς ψυχῆς εὐχαρίστει τὸν Κύριον.

δ') Εὐχαρίστει Κύριον τὸν Θεόν, ὅτι αὐτὸς κατὰ τὴν παρελθούσαν νύκτα ὑδρόκησε νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὰς σωματικὰς σου δυνάμεις, καὶ σοὶ ἐδῶρθε τὸ δυνατόν ἐκ νέου νὰ ἀσχολῆσαι περὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα βιωτικὰ ἔργα.—Πόσοι ἄνθρωποι, ἀπὸ διαφόρων ἀδυναμιῶν, ἀδυνατοῦσι νὰ πορίζωνται τὴν ἐπίουσιον τροφήν! Πόσοι, ἀπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν, δὲν δύνανται διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων νὰ κάμνωσι τὰς ἀναγκαῖοτάτας κινήσεις, καὶ ἀδιαλείπτως χρησιμεύουσιν ὡς βάρος εἰς τε τοὺς ἄλλους καὶ εἰς ἑαυτούς!—Ἐξ ὅλης καρδίας εὐχαρίστει Κύριον τὸν Θεόν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν σωματικῶν σου δυνάμεων. Μετὰ τοῦτο

ε') Ἐξ ὅλης σου ψυχῆς δέου, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ τὰ ἀναρίθμητά σου ἁμαρτήματα, ὅσα σὺ ἐπραξας εἴτε ἔργῳ, εἴτε προαιρέσει, εἴτε ἐπιθυμίᾳ, εἴτε δὲ καὶ μόνον διανοίᾳ. Οὐδέποτε δὲ παράλειπε ταύτην τὴν προσευχήν· σὺ πάντοτε εἶσαι λίαν ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Ὡς πρὸς τοῦτο οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων πρέπει νὰ ἐξαπατᾷ ἑαυτόν· «Πολλὰ πταίμεν ἅπαντες», διὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος λέγει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος (α). Καὶ «ἐάν» εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν», διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος λέγει ἕτερος Ἀπόστολος (β). Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ μέγας λέγει· «Μετὰ ταπεινοφροσύνης λέγε· εἰμὶ ἀνάξιος, Κύριε, νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιόν σου· ἐπεὶ δὲ εἰμὶ λίαν ἁμαρτωλός. Οὕτω πρέπει ν' ἀποφαίνεσαι, ἂν καὶ οὐδὲν κακὸν συναισθάνεσαι ἐν σεαυτῷ. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀναμάρτητος, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Ἡμεῖς δὲ, κατὰ πολλὰ ἁμαρτάνοντες, δὲν παρατηροῦμεν τὸ μεγαλύνειν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν μέρος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοι-» δα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι» (γ), τ. ἑ. ἁμαρτάνω πολὺ, καὶ δὲν παρατηρῶ τοῦτο».

ς') Προσεύχου, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς σοὶ δωρήσῃ σταθεράν καὶ

(α) Ἰακώβ. γ', 2.

(β) Α'. Ἰωάν. 4, 8.

(γ) Α'. πρὸς Κορινθ. 8', 4.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ')

ἀμετάβλητον θέλησιν νὰ ἀνήκῃς ἀπὸ τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας ἀδιαλείπτως εἰς αὐτόν, τὸν παντοτινὸν ἡμῶν εὐεργέτην, τ. ἐ. πάντοτε ἀξιολογώτατον ἔργον νὰ νομίζῃς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ ἀδιαλείπτως νὰ προσπαθῇς νὰ ζῇς οὐχὶ ἄλλως, εἰ μὴ συμφῶνως πρὸς τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα. Διὰ τοῦτο δὲ προθυμώτατα καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προσπαθῇς νὰ γινώσκῃς τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα, τὸ ὑποῖον πρὸς ἡμᾶς κυρίως εἶναι πάντοτε ἐν « ὁ ἁγιασμὸς ἡμῶν » (α), καὶ « ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς » ἡμῶν » (β).

7. Ὅπως δ' ἀσφαλέστερον διαφυλάξῃς σεαυτὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, προσπάθει ἐτι ἀπὸ πρωΐας ν' ἀναλογισθῇς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ σοὶ συμβῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας. Προσπάθει ν' ἀναλογισθῇς « Τί θὰ πράξῃς ; Μετὰ τίνος θὰ ἦσαι ; Τίνες, πότε, καὶ ποῦ θὰ σοὶ ἐντύχωσι περιστάσεις πρὸς ἁμαρτίαν ; Τίνες, πότε, καὶ ποῦ θὰ σοὶ ἐντύχωσι περιστάσεις πρὸς ἀγαθόν ; Δὲν θὰ σοὶ συμβῶσιν ἄρα οἰοδήποτε πειρασμοί, παραδείγματα χάριν, ἐκ τῆς κενοδοξίας σου, τῆς ὑπερηφανείας σου, τοῦ θυμοῦ σου κ.τ.λ. ; » Ἀναλογισθεὶς τοιοῦτοτρόπως περὶ παντός, προσπάθει εὐθὺς βασίμως νὰ σκεφθῇς, πῶς εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ διαγᾶγῃς πᾶσαν τὴν ἡμέραν χωρὶς ἁμαρτίας· πῶς ἀμέμπτως νὰ προσενεχθῇς πρὸς τὸν δεῖνα· πῶς καλῶς νὰ ἐπωφεληθῇς ἐκ τῶν δεῖνα πρὸς τὸ ἀγαθὸν περιστάσεων· πῶς ν' ἀποφύγῃς τὰς δεῖνα περιστάσεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ, ἂν δὲν ἦναι δυνατόν νὰ τοὺς ἀποφύγῃς, πῶς ἀβλαβῶς νὰ ὑπομείνῃς τὰς περιστάσεις ταύτας καὶ τοὺς πειρασμούς. Παραδείγματος χάριν· ἂν βλέπῃς, ὅτι πρόκειται νὰ συντύχῃς καὶ ἀσχοληθῇς περὶ τι μετὰ τίνος ὀργίλου ἀνθρώπου, τότε πρότερον προσπάθει νὰ ἐπινοήσῃς τρόπον, πῶς νὰ προσενεχθῇς πρὸς αὐτόν τόσον πραεῶς καὶ εὐπροσηγόρως, ὥστε παντελῶς νὰ μὴ διαταράξῃς τὸν θυμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ ν' ἀπεέλθῃς ἀπ' αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ.

(α) Α'. πρὸς Θεσσαλον. β', 3.

(β) Α'. πρὸς Θεσσαλον. ε', 9, Β'. πρὸς Θεσσαλον. ε', 13.

Χωρίς δὲ τοιαύτης προηγουμένης κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἐξοπλισ-
σεως δὲν εἶναι δυνατόν, τοῦλάχιστον εἶναι λίαν δύσκολον νὰ
προφυλαχθῇ τις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀπαρεγκλίτως νὰ κατα-
κολουθῇ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν. Ὅστις πᾶσαν πρωΐαν δὲν
συλλαμβάνει σταθερὰν ἀπόφασιν καὶ προσπάθειαν νὰ προφυλαχθῇ
ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνέστωσαν ἡμέραν, αὐτὸς οὐδέποτε μετ'
ἐπιμελείας θὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὀλίγον κατ'
ὀλίγον, ἐπὶ τέλους, δύναται νὰ ἐγκαταλίπη οὐχὶ μόνον τὴν προσ-
πάθειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ μάλιστα αὐτὴν τὴν
ἐννοιαν περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ νὰ προφυλάττῃ ἑαυτὸν ἀπὸ
τῆς ἁμαρτίας. Ἄν δὲν διορθῶσι πᾶσαν ἡμέραν τὸ ἐλλύχνιον τοῦ
κανδήλιου, καὶ δὲν χύνωσιν εἰς τὸ κανδήλιον ἔλαιον, τότε αὐτὸ
δὲν δύναται νὰ καίῃ ἀδιαλείπτως, καὶ ταχέως θὰ σβύσῃ. Φίλε!
μὴ λησμονήσῃς τοῦτον τὸν πᾶσαν πρωΐαν λίαν ἀναγκαῖον ἐξο-
πλισμὸν κατὰ τῆς ἁμαρτίας. Ὅταν δὲ πραγματικῶς προσπαθῇς
νὰ φυλάττῃς σεαυτὸν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ νὰ προσκολληᾷσαι
εἰς τὸν θεάρεστον βίον, τὸν ἅγιον, τότε ταχέως σὺ αὐτὸς θὰ ἐν-
νοήσῃς τὴν μεγάλην ἀνάγκην καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ ἐξοπλι-
σμοῦ τούτου.

8. Ὅπως δ' ἔτι εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διαγάγῃς βίον
ἅγιον, δέου Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὸς εὐδοκήσῃ νὰ σοὶ δω-
ρήσῃ ἀδιάλειπτον μνήμην καὶ ζῆλον ν' ἀποφεύγῃς τὰς πρὸς ἁ-
μαρτίαν περιστάσεις, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν,
πρὸς ἣν σὺ μᾶλλον ῥέπεις ἕνεκα τῆς φύσεώς σου ἢ συνθιείας σου.
Ἐπειδὴ τοιαύτη ἁμαρτία ἰσχυρῶς παρορμᾷ ἕκαστον ἡμῶν νὰ ἱκα-
νοποιῇ τὴν ἀπαίτησιν αὐτῆς, καὶ ἐξ ἡμῶν πάντες οἱ ἐντελῶς ἔτι
μὴ ἀφωσιωμένοι τῷ Θεῷ, συνήθως ἱκανοποιοῦσιν αὐτὴν τόσον ἀσ-
μένως, ὥστε, ὅταν συμβάλωσιν ἐμπόδια πρὸς ἱκανοποίησιν αὐτῆς,
πάσαις δυνάμεσι προσπαθοῦσι ν' ἀπομακρύνωσιν αὐτὰ τὰ ἐμπό-
δια καὶ νὰ παράσχωσιν ἑαυτοῖς ἐλευθερίαν, ὅπως ἱκανοποιῶσι τὴν
ἁμαρτίαν ταύτην ἀκωλύτως καὶ, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀνυπερβέτως.
Εἶναι λίαν δύσκολον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς
τοιαύτης ἁμαρτίας, καὶ ὁ ἀρχαῖος ἡμῶν ἐχθρὸς ἀπ' οὐδενὸς μέ-
ρους τόσον συχνῶς, τόσον ἀναιδῶς καὶ αὐτοπειποιδῶς ἐπιπίπτει

καθ' ἡμῶν, ὅσον ἀπὸ μέρους τῆς ἀγαπητῆς καὶ συνήθους ἡμῶν ἁμαρτίας. Ἐξ ὅλης ψυχῆς δέου!

9. Τοιοῦτοτρόπως ἀναλογισθεῖς καὶ σκεφθεῖς περὶ παντὸς ὅ,τι ἀναγκαῖον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ διατήρησιν σεαυτοῦ ἐν τῇ θεαρέστῳ ζωῇ, πάλιν δέου ἐν τῇ καρδίᾳ σου Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὸς ἐνισχύσῃ τὴν θέλησίν σου, τὰς δυνάμεις σου, καὶ μὴ σ' ἐγκαταλίπῃ νὰ ἐξαδυνατήσῃς, ὡς πρότερον λίαν συχνῶς ἐξηδυνάτεις. Χωρὶς τοιαύτης ταύταις εἴτε ἐκείναις ταῖς λέξεσιν ἐκφρασθείσης προσευχῆς ἐν μηδεμιᾷ ἡμέρᾳ μὴδὲν ἐπιχειρεῖ ἔργον ἀπὸ μηδεμιᾶς αἰτίας, ἐκτὸς τῆς ἐντελῶς μὴ παρὰ σοῦ ἐξαρτωμένης. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρῇς οἰονδήποτε ἔργον χωρὶς τῆς θείας εὐλογίας! Χωρὶς τῆς θείας εὐλογίας εἶναι ἀθέβαιοι καὶ μάταιοι πάντες ἡμῶν οἱ κόποι. Ἡ δὲ θεία εὐλογία, ὡς καὶ πᾶν θεῖον δῶρον, ἐπιτυγχάνονται μόνον διὰ προσευχῆς (α). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι Κύριος ὁ Θεός, ἕνεκα τοῦ ἀπείρου αὐτοῦ ἐλέους, συχνάκις χορηγεῖ ἐπίδοσιν τῶν ἔργων εἰς ἀνθρώπους καὶ μὴ προσευχομένους, μάλιστα δὲ καὶ ἀσθεῖς· ἀλλὰ σὺ μὴ παρατῇς τοῦτο· ὅταν δὲ σοὶ ἐπέλθῃ αὐτὸ εἰς τὸν νοῦν, εὐθὺς ἀναμνήσθητι τῆς τρομερᾶς συμφορᾶς τοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μνημονευομένου πλουσίου, ὅστις ἡγάπα νὰ εὐφρανίνηται « καθ' ἡμέραν λαμπρῶς » (β). Αὐτὸς εἵχεν ἐν τῷ βίῳ του προκοπὴν εἰς πάντα· οὐδέποτε ἠσθάνετο οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἑλλειψιν· εἶχε πάντας τοὺς τρόπους πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν αἰσθητικῶν αὐτοῦ παθῶν, — καὶ πάντοτε ἱκανοποιεῖ αὐτὰ πάντα ἐντελῶς. Ἀλλ' ἡ ζωὴ αὕτη μετὰ θάνατον ἔρριπεν αὐτὸν εἰς τὰς τοῦ ᾄδου βασάνους. Ὅτε δ' αὐτός, δεινῶς βασανιζόμενος ἐν τῇ φλογί, πικρῶς παρεκάλει τὸν Ἀβραάμ περὶ τῆς ἀνακουρίσεως τῶν βασάνων αὐτοῦ, τότε ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὀρνητικὴ ἀπάντησις περιεχομένη ἐν τοιαύταις λέξεσιν, ὡς πάντες οἱ τοῦ κόσμου τούτου εὐδαίμονες πρέπει πᾶσαν στιγμὴν νὰ διακρατῶσιν ζωηρότατα ἐν τῇ μνήμῃ των. Ἦν δ' ἡ ἀνάνευσις ἡ ἐξ ἧς « Τέκνον, μνήσθητι, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀ-

(α) Ἰακώβου α', 17.

(β) Λουκ. ις', 19—32.

» γὰρ θά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Ἀάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν » δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾷσαι » (α).

10. Ἐξαιρέτως τὸ πρῶτ' πρέπει ν' ἀσχολῇσαι περὶ τοιαύτην προσευχήν. Τὸ πρῶτ' πρέπει ν' ἀναλαμβάνης τοιαύτην προαίρεσιν καὶ νὰ κάμνης τοιαύτην πρόνοιαν. Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἄλλος χρόνος εἶναι τόσον ἀρμόδιος διὰ τὴν προσευχήν καὶ διὰ πάσας τὰς καλὰς ἐπιχειρήσεις, ὅσον ὁ πρωτῖνος χρόνος. Ὁ ἄνθρωπος κατ' οὐδένα ἄλλον χρόνον εἶναι ἱκανὸς εἰς προσευχήν, ἢ εἰς ἐπιχείρησιν ἔργων, ἢ εἰς σκέψιν, ὅσον τὸ πρῶτ'. Τὸ πρῶτ' τὰ διανοήματα αὐτοῦ εἶναι πολὺ ἐλευθερώτερα, ἢ καρδιά του καθαρωτέρα, καὶ αὐτὸς δὲ πολὺ εὐκολώτερον δύναται νὰ δεσπόζῃ ἑαυτοῦ, ἢ εἰς ἄλλον χρόνον. Τὸ πρῶτ' αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι ἀκόμη οὐχὶ ἰσχυρῶς ἀνησυχοῦσιν ἡμᾶς, τὰ πάθη ἀκόμη κοιμῶνται, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ περιστοιχίζουσα ἡμᾶς φύσις μᾶς διαθέτει εἰς τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σκέψιν. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τῆς πρωΐας ἐξυπνῶσι τὰ πάθη, ἀναφαίνονται αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι καὶ διεγείρουσι φροντίδας· ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τὴν ἐργασίαν του, καὶ ἐργάζεται ὡς δοῦλος, ὅστις ἀφεύκτως πρέπει ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου γράειν τὸν ἄρτον αὐτοῦ (β). Φίλε! Τὴν πρωΐαν, τὴν πρωΐαν διαγε ἐν προσευχῇ καὶ ἐν δόξῃ εὐθύνει τῆς ψυχῆς σου! Τὰ μάλιστα ἐκτίμα τὴν πρωΐαν πάσης ἡμέρας! Ἐσο ἔμφορον· τὴν δὲ τοῦ ἔμφορον διαγωγὴν οὕτω περιγράφει τὸ θεῖον Πνεῦμα, « τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπιδώσει ὀρθρίσαι πρὸς Κύριον, τὸν » ποιήσαντα αὐτόν, καὶ ἔναντι Ὑψίστου δεηθήσεται » (γ).

11. Μετὰ τοιαύτην προσευχήν κάθου, καὶ ἐν κατανώξει πρὸς Κύριον τὸν Θεόν, χωρὶς βίας καὶ βασιμῶς σκέψαι· πῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας πρέπει νὰ διαγάγῃς πρὸς Κύριον τὸν Θεόν, πρὸς τοὺς πλησίον, καὶ πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν σου ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ κατάστασιν. Ἄν δὲ πρωΐαν τινὰ σὲ ἐμποδίζῃ τι ν' ἀσχοληθῇς περὶ τοιαύτην σκέψιν, τότε πράττε οὕτως ἀφεύκτως πᾶσαν πρωΐαν κατὰ τὰς κυριακὰς καὶ ἑορτασίμους ἡμέρας κατὰ

(γ) Λουκ. ις', 28.

(β) Γεν. γ', 19.

(γ) Σειράχ, λθ'. 6.

ταύτας τὰς ἡμέρας οὐδὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ σοι ᾔηται ἐμ-
πόδιον. Ἡ σὰρξ ἡμῶν διαφθαρεῖσα ὑπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρ-
τήματος, διατελεῖ ἐν μεγάλῃ οὔσᾳ σχέσει μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἡ-
μῶν ἐχθροῦ—τοῦ διαβόλου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀδιαλείπτως προς-
παθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς μνήμης ἡμῶν τὰ χριστιανικὰ ἡμῶν
καθήκοντα, ἀντ' αὐτῶν δὲ νὰ ζωοποιήσῃ ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν δια-
φόρους τοῦ κόσμου κανόνας, συγχρόνως δὲ εἴτε καὶ πρότερον
διαφόρους τρόπους νὰ ικανοποιήσωμεν τὰ πάθη αὐτῆς, καὶ, κατὰ
δυστυχίαν ἡμῶν, λίαν συχνὰ καὶ λίαν εὐκόλως ἐπιτυγχάνει. Σὺ
ὅμως μὴ ἄκουε τούτους τοὺς εἰς ἄκρον βλαβεροὺς διδασκάλους,
καὶ πάσαις δυνάμεσι προσπάθει πᾶσαν πρωίαν ν' ἀναπολῆς εἰς
σεαυτὸν τὰ πνευματικὰ σου καθήκοντα, ὅπως αὐτὰ σοι ἐπεβλήθη-
σαν ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ νέου νὰ συλλαμβάνῃς σταθερὰν
ἀπόφασιν ἀκριβέστερον καὶ προθυμότερον νὰ ἐκπληρῇς αὐτά.

(Ἀκολουθεῖ.)

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ,

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΣΥΡΩ Τῇ 21 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1859

ὑπὸ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΠΑΓΙΔΑ.

«Αὕτη ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως».

Τις εἶναι αὕτη ἡ λαμπαδηφόρος προπομπή; τίς εἶναι αὕτη ἡ
λαμπρά καὶ πανένδοξος παράταξις; τίς εἶναι αὕτη ἡ ἐξαίσιος
εὐφροσύνη, ἡ ἀνεκλάλητος χαρὰ, ὁ ἦχος τῶν ἐορταζόντων, τὸν
ὅποιον βλέπω σήμερον καὶ ἀκούω εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν; Αὕτη ἡ
δόξα, ἀποκρίνεται μοι ὁ ἱερὸς προφητάναξ, αὕτη ἡ δόξα τῆς θυ-
γατρὸς τοῦ βασιλέως αὕτη ἡ δόξα τῆς ὑπερευλογημένης Θεοπαί-
δος.

δος· αὕτη ἡ δόξα τῆς ὑπερδεδοξασμένης βασιλείας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ μητὴρ τοῦ βασιλέως τῆς δόξης. "Ὅτε ὁ Θεοπά-
τωρ Δαυὶδ ἐμελλε νὰ φέρῃ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Ἱερου-
σαλήμ, ἵνα ποιήσῃ μίαν πρέπουσαν τιμὴν εἰς τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο
κειμήλιον, ὡς ἱερὸν καὶ θεῖον ἀνάθημα, ἐξῆλθε μετὰ πάσης τῆς
βασιλικῆς παρατάξεως, μετὰ πάσης τῆς γερουσίας, μετὰ παντὸς
τοῦ λαοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἅπαντες λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι, ἄνδρες
καὶ γυναῖκες, πλούσιοι καὶ πένητες, πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡ-
λικίας ἄνθρωποι, βαστάζοντες εἰς τὰς χεῖρας λαμπάδας φαιδρὰς,
καὶ σηκόνοντες οἱ ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας τὴν
κιβωτὸν τῆς διαθήκης, ἔφερον ταύτην μετὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων,
μετὰ τυμπάνων, μετὰ παναρμονίων ᾠδῶν καὶ ὕμνων εἰς
τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ· τότε καὶ ὁ Προρητὰνᾶξ, πλήρης πνευ-
ματικῆς εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιᾶσεως, ἐσκίρτησεν ἀγαλλόμενος
εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου. "Ὡ πόσον ἁρμοδίως ἡ λαμπροφόρος αὕτη
παρατάξις τῆς σκιάδους ἐκείνης κιβωτοῦ προοικονόμει τὴν πανέν-
δοξον καὶ περιφανῆ ταύτην καὶ λαμπαδηφόρον εἰσοδὸν τῆς κεχα-
ριτωμένης Θεοπαίδος εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων! Ὑπάγετε εἰς τὰ
ὄρια τῆς Παλαιστίνης, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὅτι σείεται ἅπασα ἡ πό-
λις Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν προπομπὴν τῆς τριετιζούσης θεονύμφου
κόρης· τὸ ἀγιόλεκτον ζεῦγος, ὁ Ἰωακείμ καὶ ἡ Ἄννα, προσφέρου-
σιν εἰς τὸν Θεὸν τῆς ἐπαγγελίας τὸ κύημα, καὶ ἅπασα ἡ πόλις
συγχαίρει μετ' αὐτῶν καὶ συνεορτάζει. Ἄπασαι αἱ νεάνιδες τῆς
πόλεως, λαμπρῶς ἐνδεδυμέναι, προπορεύονται μετὰ φαιδρῶν λαμ-
πάδων ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἀκολουθοῦσι μετὰ σεμνότητος, χα-
ρᾶς καὶ εὐλαβείας· ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, μεθ' ὅλης τῆς μεγαλοπρε-
πείας ἡτοιμασμένος, εἶναι ἀνοικτός ἵνα δεχθῇ τὸν ἐμφυχον σῆ-
κον τοῦ οὐρανοῦ βασιλέως· οἱ ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῶν ἱερατι-
κῶν αὐτῶν στολῶν ἐνδεδυμένοι σεμνοπρεπῶς, ἐξέρχονται εἰς προῦ-
πάντησιν τῆς ἐμφύχου κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ· ὁ ἀρχιερεὺς Ζαχαρίας,
ὑπὸ θείου Πνεύματος ἐμφορούμενος, ἐκτείνει τὰς σεβασμίας αὐτοῦ
χεῖρας, καὶ ὑποδέχεται μετ' ἐξαιρέτου εὐλαβείας τὴν προορισθει-
σαν τῷ Θεῷ πρὸ κτίσεως κόσμου πανάμωμον κόρην, καὶ μετὰ
τιμῆς καὶ δόξης τὴν ἐμβιβάζει εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ ναοῦ, εἰς τὰ

ἅγια τῶν ἁγίων. Πάντα τὰ ἱερὰ κειμήλια πίπτουσι καὶ προσκυνοῦσι τὸ μόνον καθαρὸν δοχεῖον τῆς ἀπροσίτου θεότητος· πανταχοῦ ἀκούονται ὕμνοι· πάντες ψάλλουσι τὰς ψδὰς τοῦ Κυρίου· ἀπὸ τῶν στομάτων πάντων ἐξέρχονται χαροποὶ ἄσματα· τὰ πνεύματα τῶν δικαίων ἀγάλλονται· οἱ προφῆται χορεύουσιν· οἱ Ἀποστολοὶ σκιρτῶσιν· ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων μυστικῶς πανηγυρίζει· ἅπανσα ἡ οὐράνιος ἱεραρχία μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνεορτάζει, καὶ ὁ προάναρχος ΠΑΤΗΡ ἄνωθεν ὑποδέχεται τὴν θεόνημφον Μαρίαν, τὴν ἐκλελεγμένην ἀπὸ πασῶν τῶν γενεῶν εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ Λόγου· « Αὕτη ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ».

Ἄξιον εἶναι νὰ θαυμάσῃ τις, βλέπων εἰς ἓν κοράσιον τριετὲς νὰ γίνηται μία τοιαύτη μεγαλοπρεπὴς παράταξις, ἐν μιᾷ πόλει τοσοῦτον μεγάλη καὶ πολυανθρώπων, μετὰ τοσαύτης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἐτι μᾶλλον ἀξιοθαύμαστον εἶναι νὰ βλέπῃ τις εἰς τοῦτο τὸ τριετὲς κοράσιον νὰ ἀπλόγη τὰς σεβασμίας χεῖρας ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Θεοῦ καὶ προφήτης, καὶ μετὰ τοσαύτης εὐλαβείας καὶ τιμῆς νὰ ὑποδέχεται καὶ ἐμβιδάζῃ τοῦτο εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ ναοῦ, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐκεῖ, ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀρχιερεὺς εἰσῆρχετο μόνον ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ, καὶ τότε οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ προφήτης, ἐμφορηθεὶς ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ λαβὼν τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου, ὡς ἀρχιερεὺς μέγας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἐποίησε τοῦτο τὸ παράδοξον πρᾶγμα, νὰ ἐμβιδάσῃ τὸ τριετιζὸν κοράσιον εἰς ἐκείνην τὴν ἀγίαν σκηνὴν, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἅτινα ἐπεσκίαζεν ἡ δόξα τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, ἐγὼ δὲν θαυμάζω πλέον δι' αὐτὴν τὴν προπομπὴν καὶ λαμπρὰν παράταξιν, ἥτις ἐγένετο εἰς μίαν κόρην ἀξιωθεῖσαν τοιαύτης χάριτος, ὅποιας οὐδεὶς ἄνθρωπος ἠξιώθη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ στοχάζομαι, ὅτι οὐχὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐδέχθη ὁ Ὑψίστος Θεὸς ταύτην εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Θεοῦ καὶ ἱεροῦ αὐτοῦ ναοῦ, ἀλλὰ διότι εὔρεν αὐτὴν μόνην καθαρὰν καὶ ἁγίαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκείνου τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου, ὅπερ πρὸ αἰώνων ἦτο κεκρυμμένον εἰς τὰ ἄδυτα τῆς Θείας βουλῆς,

καί, ἵνα εἶπω κατὰ τὸν προφήτην, διότι « ἤρετίσατο αὐτὴν εἰς » κατοικίαν ἑαυτοῦ η.

Καὶ ποῖος νοῦς δὲν ἤθελεν ἀπορῆσαι καὶ δὲν ἤθελεν ἐκπλαγῇ εἰς τὴν τελείαν ἀγιοσύνην καὶ καθαρότητα ταύτης τῆς παναμώμου κόρης, ὅτι αὕτη ἡ καθαρὰ καὶ ἡ μόνη ἀμόλυντος παρθέ-
νος εὐρέθη ὡς ἐν καθρώτατον κρίνον χωρὶς παραμικροῦ τινος ῥύπου προαιρετικοῦ ἀμαρτήματος εἰς ταύτην τὴν ἀκανθώδη ἐρημίαν τῆς πολυαμαρτητοῦ ζωῆς ; « ὡς κρίνον ἀνὰ μέσον τῶν ἀκανθῶν, » οὕτως ἡ πλησίον μου ἀνὰ μέσον τῶν θυγατέρων η. Καὶ ποία δόξα εἶναι ἀνταξία εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἀγιότητος αὐτῆς τῆς Παρθένου, ἥτις εὐρέθη τὸ μόνον ἄξιον δοχεῖον τοῦ παναγίου Πνεύματος ; ἥτις ὑπῆρξε τὸ μόνον ἄξιον ὄργανον τῆς θείας βουλῆς ;

Ἄχ ! Χριστιανοί, μέγα κακὸν ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ πανά-
θλιον γένος τῶν ἀνθρώπων τὸ πταῖσμα τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ· « ἀπηλλωτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας η, οὐχὶ διὰ κανὲν προαιρετικὸν ἀμάρτημα, ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ προπατόρος ἦσαν δε-
διωγμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, παραδεδομένοι εἰς τὸν θάνατον, κεκυ-
ριευμένοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἡχμαλωτισμένοι εἰς τὴν σκληρὰν τυραννίαν τοῦ ἄδου, δεδεμένοι διὰ τῶν ἀλύτων δεσμῶν τῆς κα-
τάρας· ὥστε ἡ ζωὴ, ἥτις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ παναγίου Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον, μετετρέπη εἰς αἰώνιον θάνατον· ὁ παράδεισος, τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς μόνον καὶ μόνον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἔνεκα τῆς ἀκρας αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐφύτευεν ἐν Ἑδέμ, δὲν ἦτο πλέον ἐλπίς νὰ ἀνοιχθῇ δι' αὐτόν. Ἡ κόλασις, ὁ ἄδης, ὅστις, κατὰ πα-
ραχώρησιν Θεοῦ, ἔγεινε διὰ τὸν διάβολον, ἦτο ἡ κληρονομία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἐζήτει ἔλεος, ἐζήτει εὐσπλαγχνίαν αὕτη ἡ θλιβερά τυραννία τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος· ἀλλὰ δὲν ἤκούον-
το αἱ φωναὶ τοσούτων ἀναριθμητῶν ψυχῶν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ. Ἐφώναζον ἅπαντες οἱ δίκαιοι· ἐφώναζον ἅπαντες οἱ προ-
φῆται, κακουχούμενοι, στενοχωρούμενοι εἰς τοῦτον τὸν πολυώ-
δυνον κόσμον· « Κύριε, κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατὰβηθι, ὁ καθή-
η μενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐμφάνηθι, ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς »· ἀλλ' οὐκ ἦν φωνή, οὐκ ἦν ἀκρόασις. Ἐφώναζον τὰ πνεύματα τῶν δικαίων, προφητῶν, προπατόρων, πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν κατωτάτω

μερῶν τοῦ ἁδου, βασανιζόμενα εἰς τὴν σκοτεινὴν φυλακὴν τοῦ θανάτου· α ἕως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἄλλ' οὐκ ἦν φωνή, οὐκ ἦν ἀκρόασις. Ἐδέοντο οἱ ὑπῆρται τοῦ Θεοῦ προσφέροντες τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου διατεταγμένας θυσίας· παρεκάλουν ἅπαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἅπας ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, φωνάζοντες καθ' ἑκάστην· α Κύριε, εἰς τὸ βοηθησαί μοι σπεῦσον· ἄλλ' οὐκ ἦν φωνή, οὐκ ἦν ἀκρόασις. Εἰς μάτην αὐταὶ αἱ φωναὶ εἰς μάτην πάντες οὗτοι οἱ κλαυθοὶ· θάνατος, θάνατος, καὶ οὐχὶ ζωὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον· ἔδης, κόλασις, οὐχὶ οὐρανός, οὐχὶ παράδεισος διὰ τὸ δυστυχὲς γένος τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, ἦλθε καὶ ἡ ΜΑΡΙΑ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ· ἐμβαίνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς σκηνῆς, ἵνα προσευχηθῇ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ὑψίστον· ἀκόμη δὲν ἀνοίγει τὰ χεῖλη, καὶ εὐθὺς ἡ δέησις αὐτῆς εἰσακούεται εἰς τὰ ὦτα τοῦ Κυρίου Παντοκράτορος· λύεται ἡ παγγενὴς κατάρρα ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τῆς θείας εὐσπλαγχνίας, δίδεται ἡ εὐλογία ἀπὸ τῆς ἀβύσσου τῶν θείων οἰκτιρμῶν, καὶ γίνεται εὐθὺς ἡ ἀπόφασις τῆς θείας εὐδοκίας· α ἔδε κατοι· κήσω, ὅτι ἡρετισάμην αὐτήν· τὴν θύραν αὐτῆς εὐλογῶν εὐλο· γήσω, τοὺς πτωχοὺς αὐτῆς χορτάσω ἄρτων, τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν, καὶ οἱ ὅσιι αὐτῆς ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται· Ἀνέπαυσεν ἀπὸ τῶν φωνῶν καὶ ἀπὸ τῶν κλαυθμῶν πάντας τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἄνδρας· ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας τὴν κληρονομίαν τοῦ Ἀδὰμ· ἐφίλιωσε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ πλάστου αὐτῶν· ἔφερεν ὅλα τὰ ἑλέη καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ μεγάλου Θεοῦ εἰς τὴν γῆν διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτῆς· α ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινώ· σιν τῆς δούλης αὐτοῦ· α.

Δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν πρωτοπλάστων, οἵτινες διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς προμήτορος Εὕας εὐρίσκεσθε εἰς ταύτην τὴν ἐλεεινὴν ἐξορίαν, πόσον σὰς φαίνεται τοῦτο τὸ κατόρθωμα τῆς παναμώμου κόρης; πόση σὰς φαίνεται αὕτη ἡ αἰώνιος σωτηρία, τὴν ὅποιαν ἐπροξένησεν ἡ παρθένος; Θεόπαιτα Μωϋσῇ, Δαυὶδ προφητάνᾳξ, Δανιὴλ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, καὶ σὺ οὐρανοῦ ἄρμων· Ἥλια, ἅγιοι τοῦ Θεοῦ προφῆται, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, Ἀβραὰμ δίκαιε,

ὅστις ἤξιώθη νὰ φιλοξενήσῃ τὴν τρισήλιον θεαρχίαν ἐν τῇ δρυὶ τῆς Μαβρῆ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, καὶ οἱ δώδεκα πατριάρχαι, ἅπαντες οἱ δίκαιοι προπάτορες, οἵτινες διὰ τῆς ἐνθέρμου διαγωγῆς, διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας ὑμῶν εὐηρεστήσατε τῷ Θεῷ, εἶπατέ μοι, ἂν ἡδυνήθη κανεὶς ἐξ ὑμῶν, εἴτε εἷς, εἴτε δύο, εἴτε ὅλοι ὁμοῦ νὰ λάβῃτε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰωακείμ; Ἐξαπτέρυγα Σεραφίμ, πολυόμματα Χερουβίμ, ἀγιώτατοι Θρόνοι, οἵτινες παρίστασθε ἀκαταπαύστως ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, καὶ γίνεσθε θέσει δευτερεύοντα φῶτα τῆς τρισηλίου θεότητος, εἶπατέ μοι ἂν ἐλάβετέ ποτε τοιαύτην παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀπάντων, ὁποίαν ἔλαβε μία ἀπόγονος τοῦ χοῦκοῦ Ἀδὰμ; Ἐρωτῶ πάντας τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου, ἂν εἶδον εἰς καμμίαν γυναῖκα τοιαύτην ἀρετὴν, ἂν ἔμαθον ὅτι κατώρθωσεν ἄλλη τοιοῦτον ἔργον, ἂν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου θυγάτηρ ἀπέκτησε τὴν δόξαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαυὶδ; Ἐρωτῶ κατ' ἐξοχὴν σὲ τὸν ἐπώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, τὸν περίφημον Σολομῶντα, ὅστις διὰ τῆς σοφίας, ἣτις σοὶ ἐξάπεστάλη ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, γινώσκεις καὶ τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ μέλλοντα, ἐγένετο τοιαύτη γυνὴ εἰς τὸν κόσμον, ὥσάν αὐτὴ ἡ Παρθένος; Ὁχι, ὄχι, παρθένε, ὄχι παντάνασσα, ὄχι μητροπάρθενε, ὄχι κυρία τοῦ παντός· α Πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν, πολλὰ ἐκτίσαντο δόξαν, Σὺ δὲ ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας.

Ὁ μακαριωτάτη Παρθένε, ὦ σωτηρία καὶ ἀνάπλασις τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὦ εὐλογημένη ἀνὰ μέσον πασῶν τῶν γυναικῶν, ἣτις ὑπῆρξας τὸ μέγα θαῦμα, τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει οὐ μόνον τὸν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαγγελικὸν νοῦν, ὁ ἰδικὸς σου ἱερωϊσμός δὲν ἔχει σύγκρισιν πρὸς ὅλα τὰ ἔργα τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων· ἀνθρώπινος γλῶσσα δὲν δύναται νὰ φανερώσῃ τὸ μεγαλεῖον τῶν κατορθωμάτων σου· ἡ εὐεργεσία, τὴν ὁποίαν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ σοῦ εἰς ἡμᾶς, οὐχὶ μόνον εἶναι ἀμέτρητος, ἀλλὰ καὶ ἀκατάληπτος. Καὶ ποίοις χεῖλεσιν ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀνάξιος νὰ σὲ δοξάσω; ποίῳ στόματι νὰ σὲ ἐπαινέσω; ποίοις λόγοις νὰ σὲ ἐγκωμιάσω; Καὶ ποῖος, πανύμνητε Θεοτόκε,

δύναται ἐπαξίως νὰ διηγηθῇ τὰς δόξας, εἰς τὰς ὁποίας· σὲ ὕψω-
 σεν ὁ παντοδύναμος Θεός; ποῖος δύναται νὰ διηγηθῇ ἐπαξίως
 τὰς χάριτας, διὰ τῶν ὁποίων τὸ πανάγιον Πνεῦμα σὲ ἐπλούτισεν;
 Οὐδεὶς, οὐδεὶς, πανάμωμε Δέσποινα. Διὰ τοῦτο δὲν κάμνω ἄλλο,
 ἢ, ἐπειδὴ σήμερον βλέπω φανερά τὰ προοίμια τῆς παγκοσμίου
 ἀπολυτρώσεως, τὴν ὁποίαν σὺ σήμερον ἐμβαίνουσα εἰς τὸν θεῖον
 καὶ ἱερὸν ναὸν προκαταγγέλλεις εἰς ἅπασαν τὴν κτίσιν, δίδω
 ταύτην τὴν χαροποιὰν εἰδῆσιν εἰς τὰ πνεύματα τῶν δικαίων,
 καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες μετὰ τοσαύτης προθυμίας ἐπρόσμενον, « ὡς
 ■ ὠδίνουσα ἐγγίζει τοῦ τεκεῖν », νὰ ἰδῶσιν αὐτὸ τὸ πολυθρύλ-
 λητον θαῦμα, ἃς ἔλθωσι νὰ σὲ ἐγκωμιάσωσιν, ὡς τὸ πανάγιον
 Πνεῦμα ἡρμήνευσεν εἰς αὐτούς.

Χαίρετε λοιπόν, χαίρετε μακάρια πνεύματα τῶν δικαίων,
 χαίρετε ἅγιοι τοῦ Θεοῦ προφῆται. Ἴδου ἡ καθαρωτάτη αὐγὴ, ἥ-
 τις σήμερον προμηνύει ἡμῖν τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιο-
 σύνης· ἰδου ἡ πάναγνος περιστέρα, ἔρχεται φέρουσα τὸ σύμβολον
 τῆς εἰρήνης καὶ τῆς καταπαύσεως τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς προγο-
 νικῆς ἡμῶν κατάρας. Ὡ μετὰ πόσης χαρᾶς, μετὰ πόσης ἀγαλ-
 λιάσεως καρδίας ἄρχεται ἅπας ὁ παναρμόνιος χορὸς τῶν ἱερῶν
 προφητῶν πλέκων τοὺς λαμπροὺς στεφάνους τῶν ὑπὲρ νοῦν ἐγ-
 κωμίων σου, Δέσποινα, καὶ μάλιστα ὁ διὰ σὲ θεοπάτωρ προφή-
 της Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος προεξάρχει τῆς χορείας μετὰ τῆς κιθάρας τοῦ
 παναγίου Πνεύματος! « Ἄκουσαν, λέγει, ἄκουσαν θύγατερ καὶ
 » ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ
 » τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλ-
 » λους σου. Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ »·
 διὰ τούτων τῶν ψαλμικῶν λογίων ἐγκωμιάζει τὴν πανένδοξόν σου
 εἴσοδον εἰς τὸν ναόν. Χαῖρε Παρθένε, λέγει ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡ-
 σαΐας, διὰ τῆς ὁποίας Κύριος ὁ Θεὸς θέλει δείξει ἐκεῖνο τὸ μέγα
 θαῦμα καὶ τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον προεῖπεν· « Ἴδου ἡ παρθένος ἐ-
 » ξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται υἱόν »· διότι σὺ, παρθένος οὖσα, θέλεις
 συλλάβει τὸν προαιώνιον Λόγον τοῦ προανάρχου Πατρὸς, παρθένος
 θέλεις γεννήσει, καὶ παρθένος θέλεις μένει. Χαῖρε, ὅρος δυσανά-
 βιατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς. Ὁ ἀνὴρ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐπιθυ-

μιῶν λέγει, ὅτι σὺ εἶσαι ἐκεῖνο τὸ ὅρος τὸ δεδοσυνωμένον ὑπὸ τῆς πληθύος τῶν οὐραنيῶν ἀρετῶν, τὸ κατὰ σκιον ὑπὸ τῶν χαρίτων τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου θέλει κοπῇ χωρὶς ἀνθρωπίνης χειρὸς ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος. Χαῖρε ἡ πύλη τῆς παρθενίας, λέγει ὁ ἱερὸς Ἰεζεκιήλ, ὅτι θέλει εἰσθαι διὰ παντὸς κλεισμένη, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτῆς θέλει εἰσελθεῖ καὶ θέλει ἐξέλθει ὁ πλαστοουργός, φυλάττων ἀκριβῶς τὰς σφραγίδας τῆς παρθενίας. Χαῖρε κλίμαξ ἐπουράνιε, λέγει ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, ὅτι αἱ ἰδι- καὶ σου ἀρεταὶ ὑψώθησαν μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου, καὶ διὰ σοῦ θέλει καταβῇ ὁ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος εἰς τὴν γῆν. Χαῖρε βάτε ἀκατάφλεκτη, λέγει ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, διότι σὺ θέλεις δεχθῇ εἰς τὴν εὐλογημένην γαστέρα σου τὸν ὄντα Θεόν, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, χωρὶς νὰ καταφλεχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀστέκτου πυρὸς τῆς θεότητος. Ὡ θαῦμα τῶν ἀπάντων θαυμάτων καινότερον! δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ὑπὸ πάντων τῶν προφητῶν, μητροπάρθενε! πάντες ὁμοφώνως ψάλλουσι τὰ μεγαλεῖά σου· μητέρα Θεοῦ σὲ κηρύττουσι· παρθένον μετὰ τόκον καὶ ἐν τόκῳ ὡς πρὸ τόκου σὲ μαρτυροῦσιν· ἐξίστανται εἰς τὸ ὑπερφύεμ μυστήριον, τὸ ὁποῖον θεωροῦσιν εἰς σὲ γινόμενον, ἀειπάρθενε μῆτερ τοῦ ζῶντος Θεοῦ· ἀποροῦσι ποῖον ὄνομα νὰ σὲ ὀνομάσωσιν ἄξιον τῶν ὑπὲρ νοῦν θαυμάτων σου, πολυύμνητε· ἐποίησέ σοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός, πλήρη δόξης σὲ εἶδεν ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν διὰ σοῦ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ παντοκράτορος Σαβαώθ.

Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου, οἵτινες το- σοῦτον εὐηργετήθημεν ἐκ τῆς ἀδύσσου τῶν χαρίτων σου, οἵτι- νες καθ' ἑκάστην ἀπολαμβάνομεν πλούσια τὰ ἐλέη τῆς εὐσπλαγ- χνίας σου, οἵτινες ἀκαταπαύστως προστρέχομεν εἰς τὴν σὴν θερ- μὴν ἀντίληψιν καὶ προστασίαν, μῆτερ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ κανεῖς ἐξ ἡμῶν δὲν μένει ἀβοήθητος, κανένα δὲν ἀπελπίζεις, ἀλλ' ὁ- λους ἡμᾶς βοηθεῖς, ὅλων δέχεσαι τὰς παρακλήσεις, δι' ὅλους παρακαλεῖς τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πταίομεν καὶ παροργίζομεν τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀγαθότητα, παρα- καλοῦμέν σε, Δέσποινα, καταφυγὴ καὶ σκέπη τῶν ἐπὶ σοὶ πεποι- θότων, λιμὴν τῶν χειμαζομένων ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου, ἄγκυρ

ρα τῶν ἐν ζάλαις, καὶ ῥύστης τῶν ἐν κινδύνοις· παρακαλοῦμεν ἐκ βάθους καρδίας καὶ συντετριμμένης ψυχῆς, ἵνα διατηρῆς ἡμῖν πολυχρόνιον τὸν σεβασμιώτατον καὶ φιλανθρωπάτατον ἡμῶν ποιμένα καὶ ἱεράρχην· ἵνα μὴ παύσῃς μεταδίδουσα ἡμῖν πλουσίως τοῦ σοῦ ἐλέους καὶ τῶν σῶν χαρίτων· ἵνα ἀντιμετρήσῃς εἰς τὰ ἡμέτερα πάθη τὴν ἐπικουρίαν Σου καὶ ἰατρείαν, ἀπονέμουσα εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν δαψιλῇ τὴν χάριν καὶ διαρκῆ, ὅπως διὰ τῆς χάριτός σου σωζόμενοι καὶ δυναμούμενοι, δοξάζωμεν τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα προσιώνιον Λόγον, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζῶσιν Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.

Εἰ τις δίδει, ὅτι δύναται τὰ δῶση, δίδει πᾶν ὅτι πρέπει τὰ δῶση.

Πτωχοτάτης ἐνορίας πόλειός τινος τῶν μεσημβρινῶν τῆς Γαλιλαίας ἐπαρχιῶν ὁ ἐφημέριος, εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν μετὰ τὴν συνήθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τινα κυριακὴν περιφορὰν τοῦ δίσκου, εὔρεν ἐπ' αὐτοῦ μεταξὺ τῶν χαλκῶν νομισμάτων καὶ ἀργυροῦν δίφραγκον. Γινώσκων ὁ καλὸς ἱερεὺς, εἴ περ τις καὶ ἄλλος, τὴν τῶν ἐνοριτῶν αὐτοῦ πτωχείαν, ἀνέβη εὐθὺς εἰς τὸν ἄμβωνα καὶ εἶπεν· « Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, νόμισμα ἀργυροῦν, νόμισμα ἐκ » δύο φράγκων ἐρρίφθη εἰς τὸν δίσκον· ἀναμφιβόλως, κατὰ λάθος· διότι ὀλίγοι ἐξ ὑμῶν εἶναι τοσοῦτον εὐποροί, ὥστε νὰ » καταβάλωσι τηλικαύτην προσφοράν. Τὰ δύο ταῦτα φράγκα » φυλάττω ἵνα μετὰ τὴν λειτουργίαν ἀποδώσω εἰς τὸν ῥίψαντα » αὐτὰ κατὰ λάθος ». Τῷ ὄντι τὰ δύο φράγκα ἐζητήθησαν εἰπείτα, καὶ ἀπεδόθησαν παραχρῆμα.

Τίς δὲν θέλει θαυμάσει τοῦ καλοῦ ἱερέως τὸ εὐσυνείδητον καὶ τὴν εἰς τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα ἐμπιστοσύνην;

*Πρόδατον ἀπολωλός, ὅπερ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἐπαγα-
γέρει εἰς τὴν εὐθείαν ὁδόν.*

Πνευματικός τις καὶ ἱεροκῆρυξ ἐκ τῶν ὀνομαστῶν ἔγραψε πρὸς δύο ἐτῶν ἐπιστολὴν πρὸς τινα γυναῖκα τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς, παρακαλῶν αὐτὴν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πρὸς ἑντευξιν. Ἡ ὑποκρίτρια ἀνέγνω ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις τὴν ἐπιστολὴν· ἐ-
τριψε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μετὰ πολλῆς περιεργείας ἐξηρέυνησε τὴν ὑπογραφήν· τέλος, λαβοῦσα τὸ σκιάδιον καὶ τὴν ἐπωμίδα, ἦλθε πρὸς τὸν πνευματικόν.

— Πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν, κυρία, καὶ ἵνα ἐκπληρώσω καθήκον ὑπὸ τοῦ ἐπαγγέλματός μου ἐπιβαλλόμενόν μοι, ἐτόλμησα νὰ προσκαλέσω ὑμᾶς ἐνταῦθα. Πρὸ ὀκτώ ἢ δέκα μηνῶν δὲν ἀπωλέ-
σατε βαλάντιον;

— Ναί, κύριε, ἐλάυνουσα ἐφ' ἀμάξης τὸν εἰς Β*** ἄγοντα σι-
δηρόδρομον, ἀπώλεσα ἑκατὸν τάληρα. Συνεβουλεύθην μάλιστα καὶ τινα ὑποβάτιδα, ἀλλ' αὕτη οὐδεμίαν ἐδυνήθη νὰ μοι δώσῃ πληροφορίαν· ἔπειτα οὐδ' ἐνεθυμήθην πλέον τὰ ἑκατὸν ἐκεῖνα τάλ-
ληρα.

— Ἐγὼ, κυρία, γνωρίζω τί ἐγείναν. Χθὲς ἄνθρωπός τις, ἐλθὼν πρὸς με ἵνα ἐξαγορευθῇ, ὡμολόγησεν ἑαυτὸν ἔνοχον κλοπῆς, τῆς ὁποίας δὲν ἡμέλησε νὰ μοι περιγράψῃ πάσας τὰς περιστάσεις. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἀμάξῃ, καὶ ἐκεῖ εὔρεν εὐκαιρίαν νὰ κλέψῃ ἀφ' ὑμῶν τὸ βαλάντιον. Γινώσκων δὲ πῶς ὀνομάζεσθε καὶ ποῦ κατοικεῖτε, ἐπέτρεψέ μοι νὰ ἀποδώσω ὑμῖν τὸ ἀργύριον, τὸ ὅποιον ἰδοὺ καὶ ἔχετε.

— Ἅγιε πνευματικέ, εἶπεν ἡ κυρία Μ***, τσαούτην συγκίνη-
σιν αἰσθάνομαι ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου τῆς μετανοίας, ὥστε θέλω καὶ ἐγὼ νὰ πράξω ἔργον χριστιανικῆς ἀγάπης κατὰ τὴν παροῦσαν ἀγίαν τῶν παθῶν ἐβδομάδα. Κρατήσατε, παρα-
καλῶ, τὰ ἑκατὸν ταῦτα τάληρα καὶ διανείματε εἰς τοὺς πτω-
χοὺς. Ἀνατραφεῖσα ὑπὸ γονέων εὐσεβῶν, δὲν ἐλθισμύνησα ὅλως τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν διδασκαλίαν. Νομίζω ὅτι ἐνθυμούμαι ῥῆ-
σιν τινα τοῦ Εὐαγγελίου, λέγουσαν· « Μεταχειρίζου τὸ ἀργύριον τῆς ἀδικίας εἰς ἀπόκτησιν φίλων, οἵτινες θέλουσι σὲ ὑποδεχθῇ κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς ». Ἰσως κακῶς ἀπομνημονεύω τὴν ῥῆσιν· ἀλλ' ὅμως τοῦτο εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς, καὶ τοῦτο θέλω νὰ ἐφαρμόσω εἰς ἑμαυτήν.

Ζημιούται τις πολλάκις, όταν θέλη γὰ κερδήσῃ πολλά.

Γραῖά τις γυνή, ἐν ἡλικίᾳ 89 ἐτῶν, ἔχουσα ἐτήσιον πρόσδοτον ἐκ δραχμῶν ἑννεακοσίων, μόλις ἐξαρκοῦσαν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς τὰς περιωρισμένας, κατῴκει μόνη ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐν Π^{***} μέτριόν τι δωμάτιον. Ἄλλ' ἐσχάτως ὁ κύριος τοῦ δωματίου ἐμψύχυνεν αὐτὴν τὴν ἀπροσδόκητον εἰδήσιν ὅτι τοῦ λοιποῦ θέλει πληρῶναι τὸ διπλάσιον ἐνοίκιον. Ἡ γραῖα, ἐλθοῦσα πρὸς αὐτόν, εἶναι ἀδύνατον, εἶπε, νὰ γείνη τοῦτο· ἰδοὺ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη κατοικῶ ἐν τῷ δωματίῳ σου· ἄφες με νὰ ἀποθάνω ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ θάνατός μου δὲν θέλει βραδύνει. Καὶ αὕτῃ μὲν ἐκλαχεν ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἔμενεν ἀκαμπτος.

Τῇ ἐπαύριον ἦλθε πάλιν ἡ γραῖα πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην, καὶ ἐπανελάβε τὰς αὐτὰς παρακλήσεις· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν συγκατένευε.

— Κύριε, εἶπε, τελευταῖον, τρέμουσα· ἐγὼ δὲν ἔχω πολὺν καιρὸν νὰ ζήσω· ἄφες με νὰ σοὶ δίδω καὶ τοῦ λοιποῦ τὸ αὐτὸ ἐνοίκιον, ὅσον καὶ μέχρι τοῦδε, καὶ ἐγὼ θέλω σὲ καταστήσει κληρονόμον μου· μετὰ τὸν θάνατόν μου θέλεις ἔχει τὰ ἐπιπλά μου.

Ἄλλ' οὐδὲ ταύτην τὴν πρότασιν παρεδέχθη ὁ οἰκοδεσπότης, ἀφ' οὗ ἔρριψεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τὰ ἐπιπλά.

Ἡ γραῖα ἠναγκάσθη νὰ μετοικήσῃ· ἵνα δ' ἔχῃ εὐρυχωρίαν ἐν τῷ νέῳ μικρῷ δωματίῳ, τὸ ὑποῖον εὗρε νὰ ἐνοικιάσῃ, ἐβιάσθη νὰ πωλήσῃ τινὰ τῶν ἐπιπλῶν. Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχον καὶ τινες εἰκόνες. Ἐν ᾧ δ' ἐπωλοῦντο, ἀνθρωπὸς τις, διαβαίνων κατὰ τύχην ἐκεῖθεν, ἐκτιμήσας πρεπόντως τὰς πλειστηριαζομένας εἰκόνας, ὑπερθεματίζει εἰς μίαν αὐτῶν. Τίς δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν ἐκπληξιν καὶ τὴν χαρὰν τῆς ἀγαθῆς γραίας, ὅτε εἶδε τὴν εἰκόνα ἐκείνην πωληθεῖσαν ἀντὶ 17000 δραχμῶν;

Τίς ἠπατήθη; Ὁ οἰκοδεσπότης, ἀναμφιβόλως. Ἄλλ' ἐὰν ᾖναι χριστιανὸς, ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ὅπου προφανῆς ὑπάρχει τῆς θείας Προνοίας ὁ δάκτυλος, ἃς διδαχθῇ καὶ αὐτὸς, καὶ πᾶς δὲ ὅμοιος αὐτῷ, ὅτι ἡ σκληρότης πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἡ καταφρόνησις πρὸς τοὺς γέροντας οὐδέποτε φέρουσιν εὐδαιμονίαν ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅτι ζημιούται τις πάντοτε, ὅσῳκις ὑπὸ πλεονεξίας θέλει νὰ κερδήσῃ πολλά.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ,
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

η Κήρυξ· τὸν Λόγον η·
Πρὸς Τιμὸν Β΄ δ΄ 2.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ

ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

ΜΕΤΑ θρησκευτικῆς συγκινήσεως καὶ πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως ἐπιθυμοῦμεν νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν ἑορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· νὰ πανηγυρίσωμεν, καθὼς ἡ εὐγνώμων τοῦ εὐεργετηθέντος καρδία πανηγυρίζει τὰ γενέθλια τοῦ εὐεργέτου, καθὼς τὸ τέκνον ἑορτάζει τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰ γενέθλια· ἐπειδὴ πολῦτιμον καὶ ἱερὸν εἶναι εἰς τὸν χριστιανὸν τὸ ὄνομα ἐκείνου, εἰς ὃν αὐτὸς ἐβαπτίσθη. Ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὑπῆρξεν ἡ ὥρα τῆς ἀναγεννήσεως παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς κρείττονα ὑπαρξίν· ἡ ὥρα χαρᾶς ἀνεκφράστου εἰς ἅπαντα τὸν πνευματικὸν κόσμον. Αἱ δὲ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καταπεμφθεῖσαι εὐεργεταὶ διατηροῦνται καὶ ἐνεργοῦνται καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ἔτι ἅπασαι αἱ εὐγενεῖς ψυχαί, αἱ γινώσκουσαι τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν εὐεργετημάτων τούτων, συνάπτουσι τὰς φωνὰς αὐτῶν μετὰ τῶν τοῦ πλήθους τῆς οὐρανοῦ στρατιᾶς, κρᾶζουσιν· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία (α).

(α) Λουκ. 8. 14.

Ἄλλ' ὅστις πανηγυρίζει ἐν ἀγαλλιάσει καὶ μετὰ καρδίας εὐγνώμονος τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, οὗτος ἐορτάζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν. Δὲν ἄγνοεῖ ὅτι, ἀπ' ἧς ἡμέρας ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφάνη ἐπὶ γῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ ταύτης ἤδη ἤρχισε καὶ ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἁθικὴ αὐτοῦ ἐπανόρθωσις καὶ ἡ προσέγγισις αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν. Εἰ τῆς ἡμέρας ταύτης ὁ ἥλιος μὴ ἐφώτιζε τὴν Βηθλεὲμ, περιπλανώμενοι ἡμεῖς εἰς τὰ σκότη τῆς πολυθείας καὶ εἰδωλολατρείας, ἠθέλομεν ἴσως προσκυνεῖ τοὺς ἀστέρας, καὶ λατρεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Αὕτη ἡ ἡμέρα εἶναι πανήγυρις εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν μεγίστην πασῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Ὁ μετὰ πάντος εἶδους ὑλικῆς καὶ γηίνου εὐδαιμονίας καλυφθεὶς κόσμος ἦτο ἤδη ὥριμος, ὥστε νὰ μετάρχη καὶ τῶν οὐρανίων δώρων. Ὁ δι' ἀπείρων τῆς φύσεως θαυμάτων τὴν μεγαλειότητα καὶ ἀγαθότητα αὐτοῦ ἐμφανίσας Θεός, ἠθέλησεν ἤδη ν' ἀποδείξῃ ταύτας τὰς ιδιότητας καὶ ἐναργέστερον διὰ τῶν ἀνεκφράστων ἔργων τῆς ἀπειρου αὐτοῦ χάριτος. Ὁ Χριστὸς γεννᾶται, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται νέος κόσμος, νέα πνευματικὴ πλάσις. Ἐρχεται ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ φέρει μεθ' αὐτοῦ τὸ αἰώνιον φῶς εἰς τὰ γῆινα σκότη. Ἐρχεται διδάσκαλος ἀπαράμιλλος καὶ ἄπταιστος, διότι δι' αὐτοῦ ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός· Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονομὸν πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν (α). Ὅτι ἐγὼ, λέγει, ἐξ ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα· ἀλλ' ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω. Καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν· ἃ οὐκ λαλῶ ἐγὼ, καθὼς εἰρηκέν μοι ὁ πατήρ, οὕτω λαλῶ (β). Ἦλθεν ὁ βασιλεὺς τῶν πνευμάτων ἵνα ἐξαφανίσῃ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν πλάνην, αἵτινες ἐβασίλευον μέχρι τοῦδε. Ἦλθεν ἀρχιερεὺς νέος καὶ αἰωνίου Ἐκκλησίας, εἰς ἣν προσήνεγεν

(α) Πρὸς Ἑβρ. α. 1. 2.

(β) Ἰωάν. ιε'. 49, 50.

ἑαυτὸν ὡς τὴν μγίστην ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Θύσιαν, εἰς ἀντίλυτρον πολλῶν, ὡς λέγει ἡ θεία Γραφή.

Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἑορτὴ, καθ' ἣν ὁ χριστιανὸς γνωρίζει καὶ θαυμάζει ζωρότερον τὰς θαυμασίας διατάξεις τῆς θείας Προνοίας. Διότι ἐξ ἀπασῶν τῶν ἐποχῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας οὐδεμία ἦτο ἀρμοδιωτέρα εἰς πραγμάτωσιν τοῦ μεγάλου ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος σκοποῦ, οὐ ἕνεκα ἐνηνθρώπησεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, οὐδεμία, λέγω, παρ' αὐτὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν ξένων ἐθνῶν, καὶ ἐπόθει σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν. Εἰς πλείοτέρους εἶχε διαδοθῇ καὶ θερμότερος ἡδὴ, ἢ ἄλλοτε, ἀποβῇ ὁ πόθος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ περὶ ἐμφανείας Μεσσίας, οὕτινος τὴν ἔλευσιν πρὸ πολλοῦ προεφίτευσαν οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὰ πνεύματα ἦσαν ἡδὴ προδιατεθειμένα εἰς ἑκτακτόν τι συμβάν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι προεδόκων τὸν Μεσσίαν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ λυτρωτὴν ἀπὸ τῆς ξένης δυναστείας, καὶ ἠλπίζον νὰ ἴδωσι τὸν θεμελιωτὴν νέας ἐγκοσμίου τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείας, μέλλοντα νὰ διαδώσῃ διαρκὴ εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν εἰς τὸ ἔθνος αὐτῶν· οὐδ' ἐδύναντο ποτὲ νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ εἰς αὐτοὺς ἐπαγγελθεὶς υἱὸς τοῦ Δαυὶδ ἤθελε κράξει πρὸς αὐτούς· *Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*. Ἀλλὰ, πρὸς ὄφελος καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ Ἑβραῖοι ἐψεύσθησαν τῶν γηνίων αὐτῶν προσδοκιῶν, καὶ ὁ Μεσσίας, ἀντὶ προχαίρου καὶ εὐτελοῦς ἐγκοσμίου βασιλείας πρὸς ὄφελος τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐθεμελίωσε πρὸς σωτηρίαν ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ πολιτείαν.

Καὶ αὕτῃ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἡ θρησκεία δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἀγνότητι· διότι καὶ ἐν τοῖς Ἰσραηλιταῖς οἱ ἀγαθώτεροι καὶ ἐναρετώτεροι ἐπόθουν καὶ ἠύχοντο νέου τινὸς φωτὸς διάλαμψιν, ὡς ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον γέρων Συμεὼν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅστις ἀνέκραξε μετὰ χαρᾶς καὶ θάμβους, ὅτε ὁ Κύριος προσηνέχθη πᾶσι εἰς τὸν ναόν· *Νῦν ἀπαλείεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ*· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί

μον τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· ὥς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ. (α).

Ἡ θρησκεία τοῦ Ἰσραὴλ εὗρίσκετο διεσπαραγμένη εἰς πολυεδεῖς διχονοίας, καὶ ἐμαίνετο τὸ τέρας πολυμόρφων καὶ πρὸς ἄλληλα ἐχθρῶν δογμάτων καὶ αἱρέσεων οὕτως, ὥστε ὁ λαὸς περιεπλανᾶτο καὶ δὲν ἐγίνωσκε πλέον τί νὰ πιστεύῃ.

Ὑπῆρχεν ἐν τῷ Ἰσραὴλ αἵρεσις τις σφόδρα ζηλωτῶν, τῶν Ἑσσηνῶν, οἵτινες ἐφρόνουν ὅτι, ἵν' ἀρέσῃ τις μάλιστα τῷ Θεῷ, ὀφείλει νὰ ἀπαρνηθῇ πάσας τὰς ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου τούτου, νὰ διάγῃ βίον πενιχρὸν, αὐστηρὸν καὶ κατηφῆ, νὰ ἀσχολῇται μόνον εἰς προσευχάς καὶ ψαλμωδίας, νὰ ταλαιπωρῇται, καὶ, ἀπωκισμένος τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, νὰ κατοικῇ μεμονωμένα κελλία καὶ ἐρήμους. Ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἰσραὴλ Σαδδουκαῖοι, ἀντεπανιστάμενοι μὲν κατὰ τῆς φαντατικῆς θεοβλαβείας τῶν Ἑσσηνῶν, συγγέοντες δὲ τὴν θρησκείαν μετὰ τινων κενῶν σοφιστεῶν, καὶ ἀρνούμενοι τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται νὰ πιστεύωσι κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Ὑπῆρχον ἐν τῷ Ἰσραὴλ Φαρισαῖοι, καθ' ὑπόκρισιν τηρεῖται τῶν αὐστηροτέρων ἐξωτερικῶν διατάξεων καὶ τελετῶν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἀλλ' εἰς πάσας τὰς ἐξουσίας ἐκδοτοὶ, καὶ θεθετισμένοι εἰς ἁμαρτίας καὶ κακίας, οὐδαμῶς φροντίζοντες περὶ ἐναρέτου διαγωγῆς καὶ ἀγαθῆς καρδίας, ἀλλ' αὐστηρότατοι μόνον καὶ ἀκριβέστατοι ἐκτελεστοὶ παντὸς, ὅ,τι ἀπῆτει ἀπ' αὐτῶν ἐξωτερικῶς ἡ θρησκεία. Βαττολογοῦντες σχοινοτενεῖς καὶ μηχανικῶς ἀπὸ στήθους ἀπαγγελλομένους προσευχάς, καὶ ἐπιμελῶς δὲ φοιτῶντες εἰς τὰς ἐν τῷ ναῷ τελετάς, καὶ διανέμοντες ἐλεημοσύνας εἰς τοὺς πτωχοὺς πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἐπίστευον ὅτι ἐξέτελεσαν πάντα τὰ ἀπαιτούμενα ἵν' ἀξιωθῶσι τῆς παρὰ τῷ Θεῷ εὐαρεστίσεως.

Οὕτως ἐστρατοπέδευον παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ἄλλαι τινὲς αἱρέσεις, ἀλλήλας καταδιώκουσαι καὶ ἀντεγκαλοῦσαι. Διὰ ταῦτα ἐνθέρμως ἐπόθουν οἱ δίκαιοι Θεῖόν τι ὥς· καὶ εἰς ταύτην ἀκριβῶς

(α) Λουκ. 6'. 29—32.

τὴν ἐποχὴν ἐγεννήθη ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· « Ἐπεσχεψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς (α), καὶ ἡμεῖς ἐθεασάμεθα τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ὀρησκεῖαι τῶν ἐθνῶν ἦσαν κατὰ τοὺτους τοὺς χρόνους εἰς ταπεινοτάτην πτώσιν· διότι, κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, ἀνέστησαν τότε καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι πρὸ πολλοῦ χρόνου μεγάλοι, σεβάσμιοι, ἐνάρετοι καὶ σοφοὶ ἄνδρες, ὑποσκάψαντες διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὴν εἰδωλολατρείαν. Καὶ οὗτοι δὲ οἱ ἄνδρες ἐδίδασκον ὅτι ὑπάρχει εἷς Θεὸς, ὕψιστος, πανταχοῦ παρὼν, ἀόρατος. Καὶ οὗτοι ἐδίδασκον, ὅτι εἰς τὸν Θεὸν τοῦτον δὲν δύναται τις νὰ ἀρέσῃ διὰ θυσιῶν καὶ δώρων, ἀλλὰ διὰ καρδίας καθαρᾶς, φιλανθρώπου διανοίας καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς. Καθὼς δὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ οἱ προφῆται, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν οἱ ἔξοχοι οὗτοι σοφοὶ εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ προετοιμάζωσι τὰς διανοίας τῶν ὁμοπίστων αὐτοῖς εἰς τὴν ἐμφάνειαν τῆς θρησκείας τοῦ Σωτῆρος, ὀρησκείας θείας καὶ σεβαστῆς, τῆς ὑποίας αὐτοὶ μόλις ἀμυδρῶς πῶς ἔβλεπον τὸ λυκαυγές, μὴ προσδοκῶντες τὸ τοιοῦτον αὐτῆς θεῖον ἀπαύγασμα, μηδὲ κατανοοῦντες τὴν τοσαύτην ἰσχὺν φωτὸς ἀνεκφράστου, ὅπερ ἀνατεῖλαν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διεσκέδασε τὰ ἀπώτατα καὶ πυκνότατα σκότη, τὰ καλύπτοντα τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε (β). Καθὼς δὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὕτως ὑπῆρχον καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι πολυάριθμοι καὶ πρὸς ἀλλήλας διαφωνοῦσαι αἱρέσεις καὶ θρησκευτικαὶ δοξασίαι. Διότι τινὲς μὲν ἦσαν προσεπταπταλευμένοι εἰς ἐνθουσιώδεις σκέψεις· ἄλλοι δὲ ἐκήρυττον τὴν λατρείαν πασῶν τῶν ἡδονῶν, διώκοντες τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων· καὶ οἱ μὲν ἔθουον εἰς λίθινα ἀγάλματα κατὰ φαντασίαν ἐπινοηθέντων θεῶν· οἱ δὲ κατεγέλων πάσης λατρείας· ἠρνοῦντο τὴν ὑπαρξίν τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἐπίστευον ὅτι ὁ κόσ-

(α) Λουκ. α. 78—79.

(β) Ἰωάν. α. 8.

μος είναι ἔργον τυφλῆς τύχης καὶ προῖον τυχαίων κινήσεων ασκόπων καὶ ἀτάκτων· ἡ δὲ ψυχὴ, πνοὴ μηδενίζομένη, ἢ σπινθήρ σβεσνόμενος κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ σώματος εἰς αἰώνιον νύκτα.

Οὕτως ἄρα καὶ ἐν ταῖς θρησκείαις τῶν ἐθνῶν ἐπεκράτει ἡδὴ μερίστη διαίρεσις καὶ ἀβεβαιότης. Κατεγέλων μὲν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθέντων κατὰ φαντασίαν θεῶν, ἀλλ' ἐπλανῶντο ἐντρομοὶ εἰς τὰ σκότη τῆς ἀμφιβολίας· ἐπόθουν τὸ φῶς· ἴδρουν βωμούς καὶ τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ ἠρεύνων μετὰ πόθου περὶ πάσης καὶ νῆς διδασκαλίας (α), ἐπιδιώκοντες τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, καὶ ὑποστήριγμα ἐπιζητοῦντες τοῦ περιπλανωμένου αὐτῶν πνεύματος. Καὶ ἰδοὺ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐπεφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ σωτὴρ τῶν ἐθνῶν, τὸ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν ἐθνῶν φῶς, ἡ ζωὴ ὅλου τοῦ κόσμου· ἐπεφάνη, καὶ ὁ ἄγνωστος Θεὸς ἀπεκαλύφθη.

Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἡ τότε πολιτικὴ τοῦ κόσμου κατάστασις προωδοποιεῖ καὶ συνήργει εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου· διότι τὰ πρῶτιστα τῶν τότε γνωστῶν ἐθνῶν δὲν ἔζων πλέον μεμονωμένα καὶ ὑπὸ διάφορους δυνάστας καὶ νόμους, ἀλλὰ κοινόν τι συμφέρον συνέδεε ταῦτα, ὑποβληθέντα εἰς τὸ ἀκῆπτρον ἑνὸς μόνου μονάρχου. Πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη καθὼς καὶ οἱ Ἑβραῖοι, ὑπέκειντο εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης, οὗτινος τὰ δόγματα ἐξήρχοντο εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην (β). Οὕτως ἄρα τὰ διάφορα ἔθνη ὤφειλον νὰ συνδεθῶσι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ κοινω-νικῶν δεσμῶν καὶ διὰ τῆς εὐκολίας τῆς κοινωνίας· ὤφειλεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τοῦ κόσμου νὰ ἀποβῇ εὐχερ-στέρα ἡ κοινωνία, καὶ τὸ τὰ μάλιστα πεπολιτισμένον μέρος τοῦ κόσμου νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἕνα μόνον ἐπίγειον ποιμένα, ἵνα ὑποταχθῶσιν εὐκολώτερον τὰ διάφορα ἔθνη εἰς ἕνα οὐράνιον καὶ πνευματικὸν κυρίαρχον, καὶ ἀποτελέσωσι μίαν πνευματικὴν ποίμνην, γινόμενα μέλη τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, ἣν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤλ-θε νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

(α) Πράξ. ιζ'. 18-23.

(β) Λουκ. ε'. 1.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ οἰκονομίαι τῆς Θείας Προνοίας, αἱ μεγάλαι προπαρασκευαί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, τὴν ἐπισημοτέραν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ἐπεφάνη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Μεσσίας, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.—Γεννᾶται ἄγγελοι αἰνοῦσι καὶ ψάλλουσι περὶ τὸ λίκνον αὐτοῦ· μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν προσκυνοῦσιν αὐτῷ ἐσπαργανωμένῳ· Εἶδον γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἦλθον προσκυνῆσαι αὐτῷ· καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον· καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίθον καὶ σμύρναν (α). Ἐπέλαμψεν ἀνατολὴ κρείττονος ἡμέρας· τὰ σκότη διεσκηδάσθησαν· ὁ πνευματικὸς χειμὼν διελύθη· ἐπῆλθε τὸ ἔαρ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς νυκτὸς ἀπολύτρωσις. — Πόσον ἔκτακτοι περιστάσεις καὶ ὑπερφυῆ συμβάντα ὤφειλον νὰ συμπίσωσιν ἐπὶ πάσης τῆς γῆς μεταξὺ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πασῶν τῶν ὀρησκειῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως! Ποῖος δὲν διορᾷ καὶ ἐνταῦθα τὸν δάκτυλον τοῦ Παντοδυνάμου;

Πλήρης ἀγωνίας, ἀνησυχίας καὶ πόθου ἦτο ἅπασα ἡ οἰκουμένη· διηρημένοι λαοὶ ἠνέθησαν· αἱ ἀρχαῖτάται ὀρησκεῖται εὐρίσκοντο διεσπαρσμένοι· τὸ στόμα τῆς ἀποκαλύψεως προσφῆτευσεν ἤδη τὴν ἐμπάνειαν τοῦ Θεανθρώπου· τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν ἐπέστη, καὶ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

Ἐγεννήθη ἐκ πενιχρᾶ καλύβης· φάτην ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αὐτοῦ κλίνη!—Ἐγεννήθη· καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐγίνωσκόν τι περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου συμβάντος. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω (β). Πάντες οἱ ἄνθρωποι προσεδόκων ἔτι καὶ ἀνέμενον· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐξετέλεσεν ἤδη· ἦσαν ἔτι θεβυθισμένοι ἐν τῷ σκότει καὶ τῇ ἀγνοίᾳ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἡγρούνη ἐπ' αὐτῶν. Ἐγεννήθη ὁ

(α) Μαθ. 2. 9. 11.

(β) Ἰωάν. 1. 10.

Βασιλεὺς τοῦ παντός, ὃν σήμερον τὰ σοφώτατα ἔθνη ἐν ταπεινότητι μετὰ χιλιετηρίδας προσκυνοῦσιν· ἐνώπιον τοῦ ὁποίου κλίνουσαι γόνυ λατρείας οἱ κυρίαρχοι τῶν πέντε μερῶν τοῦ κόσμου, καὶ οὕτως τὸ ἱερὸν ὄνομα ἀντηγεῖ διὰ πασῶν τῶν ἡπείρων ἐπὶ τῶν ἀπωτάτω νήσων καὶ τῶν πλοίων, τῶν διασχιζόντων τοὺς ὠκεανούς. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη, καὶ φάνη ἦτο ἡ πρώτη αὐτοῦ κλίνη! Οὕτως, ἠθέλησεν ὁ Θεὸς νὰ ἐνδείξῃ τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ, προάγων τὸ ὕψιστον ἐξ ἐκείνου, ὅπερ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θνητῶν φαίνεται ταπεινότατον· τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς ποτε ἐκ τοῦ μηδενὸς παρήγαγε τὸν ἄπειρον, μεγαλοπρεπῆ τοῦτον κόσμον. Οὕτως ἄρα κατὰ τὴν γέννησιν ἤδη τοῦ Κυρίου ἐφάνησεν ὁ Θεὸς ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ θέλει εἶσθαι ὑπερέχουσα παντός γήϊνου, ἥτοι πνευματικῇ καὶ ἀμιγῆς πάσης γήϊνου λαμπρότητος.

Ὅθεν τὰ γενέθλια τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔστισαν διὰ παντός μία τῶν ἱερωτέρων τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν θέλομεν θαυμάζει τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ θέλομεν δοξάζει μετ' εὐφροσύνης εὐγνωμοσύνης τὴν ἄπειρον αὐτοῦ εὐεργεσίαν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἀδιάφορος οὐδ' ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ χριστιανισμὸς πανηγυρίζει τὴν μεγάλην ταύτην ἐορτὴν· ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι μία τῶν τελευταίων τοῦ ἔτους· ἡ χαρμωυσιώτερά τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους! Τὸν αὐτὸν τρόπον, καθὼς καὶ ἐν τέλει τοῦ βίου ἐκάστου ἡμῶν θέλει ἀνατελεῖ ἡ λαμπροτέρα τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἡ γέννησις αὐτοῦ εἰς κρεῖττον αἶον.

Ἀλλ' ἡ θρησκευτικὴ αὕτη πανήγυρις τῶν γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ μου, συμπύπτουσα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ὅπερ ἐβυθίσθη ἤδη μετὰ πασῶν τῶν πράξεών μου, τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῶν πόνων εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς αἰωνιότητος, ἐρωτᾷ μετὰ ἐμβριθοῦς σπουδαιότητος, εἰ ἔχω ἄρα αἰτίαν νὰ χαίρω διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου; Ἐγεννήθη ἄρα καὶ δι' ἐμὲ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἡ ἔξω μὲχρι τοῦδε, ὡς ἂν μὴ ἐγεννήθη οὐδέποτε; Ἐξῆσα ἄρα καλῆτερον παρὰ τοὺς φιλοσόφους τῶν ἐθνῶν καὶ τοὺς δικαίους τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐπλήρωσα τὸν ὕψιστον σκοπόν, ἐφ' ᾧ ἐπεμψεν αὐτόν

ὁ Πατήρ, καὶ εἶμαι ἄρα ἀξίος νὰ ἀναμίσξω τὴν φωνὴν τῆς ἀγαλλιάσεώς μου εἰς τοὺς ἀλαλαγμοὺς καὶ τὰς δοξολογίας τῶν εὐγνωμονούντων Χριστιανῶν;

Θέλω πανηγυρίσει λοιπὸν τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου διὰ σκέψεων περὶ τῆς ζωῆς μου καὶ περὶ τοῦ τέρματος τοῦ σταδίου μου. Καὶ ἴσως εἶναι ἡ τελευταία φορὰ, καθ' ἣν βλέπω τὴν ἱερὰν ταύτην ἡμέραν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἴσως ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ μέλλον ἔτος πανηγύρεως τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως θυελλώδεις ἀνεμοὶ θέλουσι πνέει εἰς τὸν τάφον μου. Οἴμοι! πόσοι γνωστοί μου καὶ φίλοι, πρὶν ἰδῶσι τὸ τέλος τοῦ φθίνοντος τούτου ἔτους, κατεσχέθησαν ὑπὸ τῶν παγετωδῶν βραχιόνων τοῦ θανάτου! Ἄλλ' ἐγὼ ζῶ εἰσέτι! Ἀς πανηγυρίσω λοιπὸν ἐπαξίως τὴν χαρμώδυνον ἐορτὴν τῶν χριστιανῶν.

Ἄλλ' ὅποιος ὑπῆρξα εἰς τὸ διάστημα τοῦ ἤδη λήγοντος ἔτους; Ἀπέβην ἄρα ἀξιότερος μαθητῆς τοῦ Κυρίου μου; Κατέστην εὐγενέστερος, ἀγαθώτερος, τελειότερος, ἢ ὅποιος ἦμην πρότερον;

Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας θέλω ἀπαντήσῃ καταφατικῶς, εἰ δύναμαι νὰ εἶπω σήμερον· Δὲν γνωρίζω ἄνθρωπον ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν ὅποιον νὰ μισῶ· ζῶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ πρὸς ἅπαντας· διηλλάγην καὶ πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν ἀντιπάλων μου· ἠγωνίσθην νὰ ἀποβάλω τὰς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐναπολειφθείσας μοι ἐλλείψεις καὶ ἁμαρτωλὰς ἔξεις, καὶ κατώρθωσα νὰ ἐπανορθώσω ἐμαυτὸν· αἰσθάνομαι τὴν γαλήνῃν τῆς καλῆς συνειδήσεως, καὶ ἔχω ἤδη τὴν ἀγαθοποιὸν πεποιθήσιν, ὅτι διάγω τὰς ἡμέρας μου εἰς ἀξίει· παῖνον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος, τῶν ὁμογενῶν μου, τῶν οἰκιακῶν καὶ φίλων μου. Ὑπῆρξα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνετὸς καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ· ἠλέησα τοὺς δυστυχεῖς, πολλὰς μὲν δυστυχίας ἀνακουφίσας, πολλὰ δὲ ἀπομάχας δάκρυα αὐτῶν· ἐθάρρευσα μετ' ἐπιμελείας τὰς εὐκαιρίας, καθ' ὅς ἐδυνάμην νὰ γείνω ὡφέλιμος εἰς γνωστούς καὶ ἀγνωστούς, εἰς ἐχθρούς τε καὶ φίλους, δημοσίᾳ ἢ κατ' ἰδίαν. Ὑπῆρξα εὐπειθὴς εἰς τοὺς πραισταμένους μου· δὲν ἐδείχθην ποτὲ ἀλαζῶν πρὸς ἄλλους, οὐδὲ πρὸς τοὺς ὑποκειμένους μου· δὲν συνέπραξα ποτὲ κατὰ τὸ ἐνεστώδες ἔτος τοὺς συκοφάντας ἵνα διαδί-

δωσι φήμας καὶ λόγους πρὸς βλάβην τοῦ πλησίον μου. Ἡμῖν φιλόπονος, δραστήριος, φιλόφρων, αὐτάρκης εἰς τὴν κατάστασίν μου καὶ εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐτάραξέ με αἰσθημα φθόνου τῆς εὐτυχίας, ἢ τοῦ πλούτου, ἢ τῆς δόξης τοῦ πλησίον μου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, εὐσεβὴς εἰς τὸ δημόσιον, καὶ εὐσεβὴς εἰς τὸ κρυπτόν, ἤμην ὁ ὑπογραμμὸς ἐν παντὶ καθήκοντι.

Ἄλλὰ δύναμαι νὰ εἶπω ταῦτα περὶ ἑμαυτοῦ;

ὦ! δὲν δύναμαι νὰ μὴ ὁμολογήσω· πολλάκις ἐξωλίσθησεν ἡ καρδία μου, καὶ ἐδείχθη ἀνάξιος νὰ ὀνομάζωμαι ὁπαδὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' ἐνώπιόν σου, Θεέ, ἀποφασίζω καὶ ὑπισχνούμαι· ἡ πανύγυρις τῆς τοῦ Σωτῆρός μου γεννήσεως θέλει ἀποβῇ πανήγυρις τῆς ἰδίας ἑμαυτοῦ ἀναγεννήσεως! Ὁ ἀπολεσθεὶς ἐνιαυτὸς κατελείφθη ὑπίσω μου· ἀλλ' ὁ ἐπερχόμενος θέλει εἶσθαι μάρτυς τῆς ἀλλοιώσεως τῆς καρδίας μου, τῆς ἐπανορθώσεως τῆς διανοίας μου.

Μετὰ διπλάσιαις χαρᾶς θέλω πανηγυρίζει εἰς τὸ μέλλον τὴν ἐορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως· διότι ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Σωτὴρ μου ἐνηθρώπησεν, ἤρχισα καὶ ἐγὼ νὰ γίνωμαι ἄνθρωπος, ὁποῖος ὀφείλω νὰ εἶμαι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἦτοι εἰς τὰς δυστοχίας, γενναῖος καὶ ἀτρόμητος· εἰς τὰς εὐφροσύνας, ἔμφρων καὶ χωρὶς ὑπεροφίας· εἰς τὰ καθήκοντα καὶ τὰ χρεὴ τοῦ ἐπαγγέλματός μου, ζηλωτὴς, δραστήριος καὶ πιστός· εἰς τὴν φιλίαν, εὐλκρινὴς καὶ ἀγαθός· εἰς τὴν ληψοδοσίαν καὶ τὴν λοιπὴν μου διαγωγὴν, τίμιος καὶ χωρὶς δόλου· εἰς τὰς ὑποσχέσεις, οὐχ ἥττον ἢ εἰς τοὺς ὅρκους, σταθερός· πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, γαλήνιος, πρῶτος, ἄγρυπνος, χωρὶς ἐπιβουλῆς· ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ, προθύμως καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ αἵματός μου ἐκχέων ῥανίδα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἀσμένως τοῦ ἰδίου ἑμαυτοῦ κέρδους καταφρονῶν· πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας, συμπαθητικὸς καὶ ἀπκλός· κατὰ τῶν ἰδίων ἀμικτημάτων, ἀτεγκτός καὶ αὐστηρὸς· εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἄλλων, χωρὶς φθόνου, μίσους ἢ πλεονεξίας· πρὸς τοὺς ἀθώους, δίκαιος· εἰς τὰς περὶ τῶν ἄλλων κρίσεις μου, συνετός, συγκρατατικὸς,

φιλόανθρωπος· εἰς τὰς περὶ ἑμαυτοῦ κρίσεις, οὐδέποτε αἰχμαλώ-
τος τῆς ἰδίας μου φιλαυτίας καὶ κενοδοξίας· ἀπρόσιτος, χωρὶς
δισταγμοῦ, εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ εἰς τὴν ἀποπλάνησιν· καὶ πρὸς
πᾶν ἀγαθὸν καὶ ἀληθὲς εὐφρῶς ἔχων, πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι τέ-
λειος, φιλόανθρωπος, ὡς ἄξιος μαθητῆς τοῦ Κυρίου, καὶ, ὡς ὁ Σω-
τὴρ, πανταχοῦ, ὅπου ἂν δύνωμαι, μεταδιδούς ἀγάπην, ἀγαλλία-
σιν καὶ ὁμόνοιαν.

ὦ ἐνιαυτὲ, μονονουχὶ παρελθὼν! μὴ γίνου κατήγορος τῆς
ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ τοῦ παντός· καὶ σὺ, μονονουχὶ
ἐνεστώς, θέλω σὲ ἀρχίσει μετὰ νέας διανοίας εἰς νέαν ζωὴν, ἵνα
μὴ μαρτυρήσῃς κατ' ἐμοῦ! Ἡ πανήγυρις τῆς τοῦ Σωτῆρός μου
γεννήσεως γενέσθω ἡ ὥρα τῆς ἀνατολῆς τῆς ἐμῆς σωτηρίας! Ε-
πιθυμῶ νὰ γείνω, ὡς ἐκεῖνος, ἀθῶος, πρᾶος καὶ πλήρης ἀδόλου
ἀγαθότητος!

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, καὶ δι' ἐμὲ ἐγεννήθης!

Ἐγὼ ἄρα μόνος νὰ μὴ τολμῶ νὰ ἀνακράξω τὸ Ἀλληλοῦτα
τῶν ἀγγέλων καὶ τὸν ἀλαλαγμὸν τῶν χριστιανῶν; Ναί, καὶ δι'
ἐμὲ ἐγεννήθης! Καὶ ἐγὼ δὲ, ὦ Σωτὴρ μου, καὶ ἐγὼ διὰ σὲ ἐγεν-
νήθην· εἰς σὲ ἀφιερῶ καὶ τὴν πνοὴν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὸν νοῦν
καὶ τὰς πράξεις μου.

Σὺ ἐγεννήθης καὶ δι' ἐμέ· ἐγεννήθης ἵνα λυτρώσῃς, ἀγιάσῃς,
φωτίσῃς καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν. Πολλοὶ ἤδη αἰῶνες παρῆλθον, ἀφ'
οὗ, Αὐτρωτά μου, ἀνελήφθης ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν· ἀλλὰ
συναναστράφης, ἀλλ' ἐζήσας, ἀλλ' ἔπαθες ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης καὶ
ὕπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας οὐχ ἥττον, ἢ ὕπὲρ τῆς σωτηρίας παντός
τοῦ κόσμου. Ὁ λόγος ὁ σὸς ἀντηχεῖ καὶ διὰ τῶν χιλιετηρίδων
εἰς τὴν ἐμὴν διάνοιαν καὶ καρδίαν! Αἱ διδασκαλίαι σου φωτί-
ζουσι καὶ σήμερον τὴν ψυχὴν μου! Τὸ σὸν πνεῦμα ἀνέλκει με
πρὸς σέ, πρὸς τὸν Θεόν μου!

Οἱμοι! Διὰ τί τὰ εὐτελῆ καὶ γήινα παίγνια καταγοήτευσαν
καὶ ἐδέσμευσαν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν μέχρι τοῦδε ζωὴν μου! Διὰ τί
ἐθάρρευσαν μόνον ἀργύρια, φήμην καὶ εὐφημίας τῶν ἀνθρώπων, ἅτι-
να οὐδέποτε ἐπεθύμησεν ὁ Χριστός; Διὰ τί ἔζων μόνον ὑπὲρ τῶν
μέσων, παραμελήσας ἐν τοσούτῳ ἐξ ὀλοκλήρου τὸ τέρμα; Διὰ τί

ἄσωτεῦσιν εἰς τὸ ὠκυπέτες τοῦτο ἀκαριαῖον ὄνειρον, δὲν ἀνελογιζόμεν διόλου τὴν αἰωνιότητα;

Ἀπαλλάγηθι, ἀφανίσθητι, ψυχοῤῥαγῶν ἐνἑαυτέ! καὶ συναφανίσθητε μετ' αὐτοῦ κακαίαι, ἁμαρτίαι μου, παράλογοι κλίσεις καὶ ἐπιθυμίαι μου! καὶ ὑμεῖς δὲ, πικρὰ δάκρυα τῶν ἰδίων ἑμαυτοῦ αὐτοβουλήτων ἁμαρτημάτων, ὀρῆνοι τῆς ἀθυμίας, ἀφανίσθητε διὰ παντός! Ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη καὶ δι' ἐμέ. Ἐπιθυμῶ νὰ ἀναγεννηθῶ δι' αὐτοῦ εἰς νέαν ζωὴν. Δὲν θέλω ἄλλο κόσμημα παρὰ τὰς εἰρηνικὰς αὐτοῦ ἀρετάς· δὲν θέλω ἀνωτέραν σοφίαν παρὰ τὴν ἐμπεριεχομένην ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· οὐδεμίαν ἄλλην παραμυθίαν, παρὰ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· οὐδεμίαν ἀμοιβὴν, παρὰ τὰς δάφνας τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὰς ὁποίας αὐτὸς μοι ὑπεσχέθη.

Σωτὴρ μου, ἐπάκουσόν μου! Ἐνδυνάμωσόν με διὰ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος! Εὐδόκησον νὰ προσδεύω εἰς πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ νὰ γέινω νέος ἄνθρωπος, δόκιμος εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν! *Ἀμήν.*

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΙ ΣΥΝΟΔΟΥ (α).

Διὰ τῶν λόγων καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὁ Μάρκος ἐπενήργησεν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἁμαθῶν καὶ ἀπλουστέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λογίων, κινῶν αὐτοὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθοδοξίας. Καὶ δὴ Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ὁ πρὸς καιρὸν ῥέπων εἰς ἔνωσιν, ἐστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Μάρκου ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα ζηλωτὴς καὶ πρόμαχος τῆς ὀρθοδοξίας (β). Ἄνευ δὲ τοῦ Μάρκου οὐδεὶς τῶν ἀποῤῥιπτόντων τὴν ἔνωσιν ἤθελε συζητήσει;

(α) Ὅρα Ἔτους Δ'. Ἀριθμ. 8. σελ. 363—368.

(β) Σώζεται ἡ πρὸς Γεώργιον Σχολάριον ἐπιστολὴ τοῦ Μάρκου, ἐν ᾗ ἐλέγχει αὐτὸν ἐπὶ πολλῇ ὑποχωρήσει πρὸς ἔνωσιν. Ὅρα Fabr. Bibl. Gr. edit. Harl. T. XI. p. 364. 365. Τὰ αὐτὰ βεβαιεῖ καὶ Μανουὴλ ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ Περὶ Μάρκου καὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, ὅπερ σώζεται ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Μόσχῃ Συνδικτικῆς Βιβλιοθήκης, ἀριθ. 398.

ποιεῖν (α). Ἰωάννης δ' ὁ Εὐγενικός, ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου, ἔγραψεν ἀναίρεσιν τῶν τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου (β). Ὁ δὲ Συρὶ-
πουλος (εἶτε Σγουρόπουλος) ἀπεκάλυψε τὴν γυμνότητα τῆς Συ-
νόδου. Καὶ ὁ φιλόσοφος δ' Ἀμιρούτσης ἐν συντόμῳ ἐξιστόρησε
τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀναγκάσθησαν οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς ἔνωσιν (γ).
Ὁ δ' ἕτερος φιλόσοφος, ὁ Πλήθων, ὁ καὶ ἐν τῇ Συνόδῳ ὑπερμα-
χήσας τῆς ὀρθοδόξιας, ἐξέδωκε καὶ αὐτὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὀρ-
θοδόξου δόγματος περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος (δ).

Οὕτω πανταχόθεν ὑψώθησαν φωναὶ κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντία
Συνόδου. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐνέμενε τῇ προτέρᾳ διαγωγῇ πρὸς
τε τοὺς ὀρθοδόξους καὶ τὸν πάπαν. Μελετῶν δ' αἰετὴν κατὰλυ-
σιν τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας, διεπραγματεύετο μετὰ τοῦ πάπα
καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βλαδισλάβου ὅπως ἐκ συμφώ-
ρου καταπολεμήσωσι τοὺς Τούρκους. Συνέθεντο δὲ ὅπως ἐγείρω-
σι στάσιν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ διὰ τούτου ἀναγκάσωσι τὸν Μουράτην
ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, καὶ μετὰ τοῦτο ἀποκλείσωσι τὴν εἰς Εὐρώπην
μετάβασιν αὐτοῦ δι' ἰσχυροῦ στόλου, καὶ ἀνακτήσωνται οὕτω
πάσας τὰς χώρας τῶν Τούρκων ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ πάπας προσεκά-
λεσεν ἤδη ἐντόνως πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης εἰς βοή-
θειαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ καρδινάλιος Καίσαρινης ἔπεισε τὸν
Βλαδισλάβον εἰς λύσιν τῆς εἰρήνης, τῆς πρὸ ἑνιαυτοῦ ἐπὶ δέκα
ἔτη συνομολογηθείσης. Κατέπλευσε δ' ἤδη εἰς Ἑλλάσποντον ὁ
στόλος· ἀλλ' ὁ Μουράτης ἔφθη διαβὰς ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ κατέ-
βαλε τὸν Βλαδισλάβον παρὰ τῇ Βάρνῃ (10 νοεμβρίου 1444).
Ἐπεσε δὲ ὁ τε Βλαδισλάβος καὶ ὁ αἷτιος τῆς ἐπιτορίας Καίσα-
ρινης (ε). Οὕτω δὲ κατέρρευσαν αἱ ἐλπίδες αἱ ὁμιλιούμεναι ἐπὶ
συμμαχίας, ἣν ὁ Θεὸς οὐκ ἠύλόγησεν!

(α) Ὅρα τὰ τοῦ Χαρτοφύλακος Μιχαὴλ Βαλαμῶνος ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον. Allat. De consens. p. 924.

(β) Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν τόμῳ καταλλαγῆς.

(γ) Ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς Δημήτριον ἡγεμόνα Ναυπλίας
ἔρα παρ' Ἀλλατίφ, De consensu p. 882. καὶ ἀλλαχοῦ.

(δ) Fabr. Bibl. Græc. T. XII. p. 100. Ἀποσπάσματα ἔχει ὁ Ἀλλάτιος;
ἀπὸ τοῦ p. 908 καὶ ἀλλαχοῦ.

(ε) Le-Beau Livr. 118. §. 5—16.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο οὐ διέκοψεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν μετὰ τοῦ πάπα κοινωνίαν. Περὶ τὰ τρία δ' ἔτη μετὰ θάνατον τοῦ Μητροφάνους ἐχάρευεν ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρις οὗ, τέλος, ἀνηγορεύθη ὁ πνευματικὸς τοῦ αὐτοκράτορος Γρηγόριος (τῇ 7 Ἰουλ. 1446). ἔγραψε δ' οὗτος ἀντιρρήτικους πρὸς Μάρκον (α). προὔκალεσε συζητήσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει (β), καὶ διὰ τὸν ζήλον ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπέδειξεν αὐτὸν ὁ πάπας καὶ πατριάρχην τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων (γ). Ἀλλ' οὐχ ἤττον οὐδὲν κατώρθωσε διὰ πάντων τούτων (δ). Τοσοῦτον ἐβδελύσσετο ἡ κλήρος καὶ ὁ λαὸς τὴν ἔνωσιν! Ἀπήτουν δ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμένην Σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδάλων (ε). Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐτελεύτησε τὸν βίον (31 ὀκτωβρίου

(α) Περὶ τῶν ἀντιρρητικῶν τούτων εἶπομεν ἄλλοτε. Πλὴν δὲ τούτων ἔγραψεν ὁ Γρηγόριος καὶ ὑπὲρ τοῦ Λατινικοῦ δόγματος πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζούντος (Orthod. Græc. T. 1. p. 419—468.) καὶ παρεκάλεσε τὸν Βησσαρίωνα ἐπὶ ἀντιρρητικῶν κατὰ τοῦ Μάρκου (Fabr. XI. p. 394.).

(β) Γινώσκομεν τὰς ἀμφισβητήσεις τοῦ Μάρκου καὶ Σχολαρίου πρὸς Βαρθολομαῖον Κορώνης, ὃν μνημονεύει Ἀντώνιος ὁ Φλωρεντινὸς ἐν τῷ Χρονικῷ ὑπὸ τὸ ἔτος 1448. Ὅρα Ζοιρνικάσιον. Καρπὸς τῶν ἀμφισβητήσεων τούτων ἦσαν δύο διεξοδικὰ συγγράμματα Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου α. Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, συγγραφέντα χάριν τοῦ βασιλέως Τραπεζούντος. Τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ἐν Λονδίῳ τῇ 1624 ἔτει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Σύνταγμα, ἐπιγραφόμενον Ὁρθόδοξου καταφύγιον » τὸ δεύτερον σώζεται ἐν χειρογράφοις. Fabr. XI. p. 384. 392. καὶ Lequien Dissert. Damascen. I. p. XXX. Περὶ δὲ τοῦ Βαρθολομαίου ὅρα Lequien. Or. Christ. T. III. p. 900 καὶ 1040.

(γ) Lequien. Or. Christ. T. III. p. 838.

(δ) Ὁ πάπας Νικόλαος Ε' ἐν ἔτει 1451 ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον « Et ecce jam tot anni transiere, ex quo ista facta sunt, et tamēn apud Græcos unionis hujusmodi decretum silentio regitur, nec ulla spes eluceet, ut videtur, qui ad hanc unionem amplectendam dispositi esse videantur. » Ὅρα Ζοιρνικάσιον.

(ε) Ὅρα τὴν Ἀναφορὰν τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐκδόθεισαν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Νεκταρίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων « Περὶ ἀρχῆς τοῦ πάπα ». Ἐν Ἰασίῳ 1682. σελ. 233—236. Ὁ χρόνος δὲ τῆς Ἀναφορᾶς ταύτης ὀρίζεται ἐκ τῶν ἐπομένων 1) Ἦν γνωστὴ ἤδη ἡ γνώμη τῶν Ἀνατολικῶν πατριαρχῶν περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. 2) Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦν ἤδη πατριάρχης, παρ' οὗ ἤθελεν εἶχειν ὁ κλήρος ἐγγύνη ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας.

1448), πρὶν ἢ συγκαλέσῃ τὴν Σύνοδον, ἀρνησάμενος πρὸ τοῦ θανάτου τὴν ἑνωσιν (α).

Τέλος, ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀρθοδόξων ποιμεναρχῶν καὶ τοῦ λαοῦ ἐξεπληρώθη. Διότι δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν τοῦ Κωνσταντίνου, διαδόχου τοῦ Ἰωάννου, οἱ τρεῖς ἀνατολικοὶ πατριάρχαι, οἱ μὴ συναινέσαντες τῇ ἐνώσει, Φιλόθεος Ἀλεξανδρείας, Λωρόθεος Ἀντιοχείας καὶ Θεοφάνης Ἱεροσολύμων μετὰ πολλῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, συνηθροίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς εἰρήνην τῆς κυμαινομένης Ἐκκλησίας. Συγκροτήσαντες δὲ Σύνοδον ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, καθείλουν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Γρηγόριον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνιγόρευσαν τὸν ὀρθόδοξον Ἀθανάσιον, καὶ τοῦτο ἐξ ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατεδίκασαν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς ὡς ἀπάδοντα τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, καὶ ἤλεγξαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀποσπίρτησιν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων κανόνων καὶ ἐθίμων τῆς καθόλου Ἐκκλησίας (β). Ὁ δὲ Γρηγόριος μετ'

τοῦτο δὲ θῆναι συμβῆναι ἢ περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πατριαρχείας τοῦ Μητροφάνους, ἢ ἐπὶ Γρηγορίου κη.

(α) Πρὸς βεβαίωσιν τούτου πλὴν τῆς μαρτυρίας, τῆς παρὰ Ζοιρνακάθιρ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου (τῇ 1450 ἢ 1451), ἔχομεν καὶ τὴν τοῦ Γεωργίου Σχολαρίου ἐν τῷ κατὰ τῆς προσθήκης λόγῳ, οὗ χωρίον παρατίθεται Δοσίθεος ὁ πατριάρχης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων (βιβλ. 10. κεφ. 13. §. 9.)· « Περὶ μὲν Ἰωάννου τούτου ἴσμεν καλῶς τί » περὶ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἐφρόνει, καὶ πῶς ταῖς ἡμετέραις » ἡσμένιζεν ἀποκρίσαι, καὶ ὅπως οὕτε ἐπηνάγκαζε, καὶ ἐβούλετο τὸ πάτριον » ἡμᾶς διαφυλάττειν δόγμα, καὶ ἐπῆνει τοὺς τοῦτο πράττοντας, ἐμίσαι τε τοὺς » ἄλλως διακειμένους, ἡμεῖς τούτων μάρτυρες πάντες ἐκ τῆς ἐκείνου φωνῆς καὶ » γλώττης ἑκαστος πάντα εἰδότες, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχῆς δεδιώς ἀδεές τι δεός, » οὐκ ἠνείχετο φανερὰν τὴν ἱατρειάν τῆς ψυχῆς ἐξεργάσασθαι ». Μανουὴλ δὲ ὁ βῆτωρ βῆτωρς ἀποδίδωσι· τῷ Μάρκῳ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ αὐτοκράτορος· « Τοῦτο » μὲν ἐπανακησάμενος, καὶ αὐτὸν δεῖτα τὸν αἰδέσιμον βασιλέα ». Ἐκ τοῦ χειρογρ. τῆς ἐν Μόσχῃ Συνοδ. βιβλ. ἀριθ. 393.

(β) Πρῶτος ὁ Ἀλλάτιος ἐμνημόνευσε τῶν πρακτικῶν τῆς Συνόδου ταύτης ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, *De Ecclesia Orientalis et Occidentalis perpetua consensione* p. 1380—1389. Διτάζει δὲ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Συνόδου διὰ τοὺς ἀναχρονισμοὺς καὶ τὰς ἀντιφάσεις τὰς ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐξέδωκεν ἐν τῷ Τόμῳ ἀγάπης τὰ πρακτικά τῆς αἰρημένης Συνόδου ἀκριβέστερον, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχ

ὀλίγον ἔφυγεν εἰς Ῥώμην (τὸν αὐγουστον τοῦ 1451 ἔτους). ἐφαίνετο δὲ, ὅτι μετὰ τοῦτο ἐστερεώθη ἡ εἰρήνη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, τὴν σωτηρίαν τοῦ θρόνου ἐπιζητῶν, πρὸς οὗτινος τὴν ὑπεράσπισιν μόλις 5000 στρατιώτας εἶχε, πάλιν ἠτήσαστο βοήθειαν παρὰ τοῦ πάπα, καὶ διὰ τούτου νέας ταραχὰς διήγειρεν, αἷς πέρας ἐπέθηκε μόνῃ ἡ πτώσις τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ νέος δυνάστης τῶν Τούρκων, ὁ σκληρὸς καὶ φιλόδοξος Μωάμεθ ὁ Β', μόλις ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου (5 φεβρ. 1451), ἤρξατο διανοεῖσθαι τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὑπὸ φόβου καταληφθεὶς, ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς Ῥώμην, ἐπαγγελλόμενος τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνθήκης, καὶ προσκαλῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Γρηγόριον.

Γνωστοῦ τούτου γενομένου, συνεταράχθησαν οἱ πρόμαχοι τῆς ὀρθοδοξίας, ὧν ἡγεῖτο τότε Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ὁ ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι Γεννάδιος μετονομασθεὶς· διότι ὁ Μάρκος ἡδὴ

χευσάντων ἀνῆρσε τὰς ἐνστάσεις τοῦ Ἀλλατίου (Τόμ. 2. βιβλ. 10. κεφ. 9.). Καὶ ὁ Ζοιρινκάβιος μὴ γινώσκων ὀρθότερον ἀντίγραφον τῶν πρακτικῶν, ἐπεχείρησε τῇ ἀναιρέσει τῶν τοῦ Ἀλλατίου ἐνστάσεων. Ἀλλ' οὐ πάσαι αἱ ἀμυβολίαι αἰρῶνται ἐπιτυχῶς· διότι τὸ ἀντίγραφον, ὡς σημειοῦται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἐλήφθη οὐχὶ ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κώδικος, ἀλλ' ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Κωνσταντίνου τοῦ Μακαρίου, καὶ πιθανῶς ἐν συνόπτικῇ καὶ ἐσφαλμένῃ μορφῇ. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ ἄλλος, διατὶ ὁ Μακάριος Νικομηδείας ἀποκαλεῖ τὸν μητροπολίτην Κιέβου Δωρόθεον, ἐν ᾧ μητροπολίτης τότε πάσης Ῥωσσίας καὶ Κιέβου ἦν ὁ ἅγ. Γεώργιος. Σημειοῦμεν δ' ἐν ταῦθα ὅτι 1) οἱ Ἀνατολικοὶ πατριάρχαι ἐν τῷ γράμματι τῷ ἐγγειρισθέντι τῷ μητροπολίτῃ Ἀρσενίῳ, μὴνὶ ἀπριλίῳ 1443 ἔτους, ἀνέβαλον τὴν κρίσιν περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τῶν ὑπὸ Μητροφάνους ἀναγορευθέντων ἐπισκόπων, « ἄχρις ἂν ἐξετασθῇ » ἢ ἡ εὐσέβεια κοινῶς τε καὶ οἰκουμένικῶς ». 2) Οἱ ἐπίσκοποι καὶ ὁ κληρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ πρὸς αὐτοκράτορα ἀναφορᾷ ἔκρινον ἀναγκαίαν τὴν συγχάλασιν τῶν Ἀνατολικῶν πατριαρχῶν, καὶ ἐπηγγέλλοντο γράψαι αὐτοῖς (βλ. Νεκταρ. σελ. 235.). 3) Ὁ Ἀμρουύτης γράφει θεὶ « οἱ πατριάρχαι τὰς ὑπογραφὰς τῶν οἰκείων ἐπιτρόπων εὐλόγως καὶ συνοδικῶς ἡθέτησαν » (Ἀλλατ. De consens. p. 682.). Ἀλλ' οὐδεμίαν ἄλλην σύνοδον γινώσκωμεν παρὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1450 καὶ 1451 ἔτει. 4) Εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικαταστήσαντος τὸν Γρηγόριον Ἀθανασίου οὐ μνημονεύεται ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρονικοῖς, ἀλλ' ἐν τῇ Ῥωσικῇ ἀνηγῆται τῆς ἄλωσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. Χρον. Νίκωνος Τόμ. 5.) εὐρηται πολλάκις τὸ ὁμόφωνον ὄνομα πατριάρχου τοῦ ἐν Ἀναστασίῳ ἀντι᾽ Ἀθανασίου.

ἦν ἐσκηνωμένος ἐν ταῖς αἰωνίαις μοναῖς, καταστήσας πρὸ τοῦ θανάτου φύλακα τῆς ὀρθοδοξίας τὸν φίλον αὐτοῦ Γεννάδιον (α). Οὗτος δὲ διάγων τότε ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, ἐν λόγῳ « Περὶ ἱερώσεως Θεοῦ », ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπειρᾶτο ἀποτρέψαι αὐτὸν τῆς ἐνώσεως, ἣτις ὄντως οὐδεμιᾶς ὠφελείας πρόξενος ἐγένετο τῷ Κωνσταντίνῳ (β). Ὁ διάδοχος τοῦ Εὐγενίου Νικόλαος ὁ Ε' οὔτε στρατὸν οὔτε στόλον ἀπέστειλεν, ἀλλὰ τὸν καρδινάλιον Ἰσιδώρον, πρῶτον μητροπολίτην Ῥωσσίας (νοεμβρ. 1452). Βραχεῖαι ἦσαν αἱ διαπραγματεύσεις, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποδεχομένων τὴν ἑνωσιν ὀλίγος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ πεπλασμένως κατένευσε (γ). Τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ κλήρου, καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ ἤρνούντο πᾶσαν κοινωνίαν μετὰ τῶν ἐνωτικῶν.

Οὐχ ἄττον ὅμως, τῇ 12 δεκεμβρίου 1452 ἔτους, συνηθροίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας πολλοὶ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐν τέλει. Ὁ καρδινάλιος Ἰσιδώρος ἀνέγνω τὸν ὅρον τῆς ἐνώσεως (κατὰ πρῶτον ἡδὴ), καὶ εἰς σημεῖον καταλλαγῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐλειτούργησε πανδημῶς μετὰ Λατίνων καὶ Ἀνατολικῶν, ὅτε καὶ ἐμνημόνευσε τοῦ πάπα Νικολάου καὶ τοῦ καθαιρεθέντος Γρηγορίου. Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν περιστώτων οὐδὲ ἀντίδοκον ἔλαβον.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, τὰ στίφη τῶν Ὀρθοδόξων ἀπῆλθον πρὸς Γεννάδιον, αἰτούμενα τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐγκλεισθεὶς, γράψας ἐπὶ χάρτου, ἐδή-

(α) Ὁ Γεννάδιος ἐξεφώνησεν ἐπιτάριον (Fabr. XI. p. 382.). Ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου συνέταξεν Ἀκυλουθίαν εἰς τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτοῦ (ἀπὸ τοῦ p. 633.). Ὁ δὲ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος, ἐπόμενος τῇ μαρτυρίᾳ γηραιοῦ μοναχοῦ, ἰστορεῖ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ γένει τῶν Εὐγενικῶν, ἔξω ἐῖλε τὸ γένος καὶ ὁ Μάρκος, ἐωρτάζετο ἐνιαυσίως ἡ μνήμη τοῦ ἀνδρός (Περὶ τῆς ἀρχῆς, σελ. 186.). Τὴν δὲ διαθήκην τοῦ Μάρκου ἐξέδωκεν ὁ Γενοδότος μετὰ τῶν λόγων τοῦ Σχολαρίου περὶ Εὐχαριστίας. Ὁ δὲ βίος τοῦ Μάρκου, συγγραφὴς ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, μνημονεύεται ἐν ταῖς χειρογράφοις τοῦ Μοναστηρίου. Biblioth. Bibliothecarum, p. 778.

(β) Fabr. XI. p. 388. et 383.

(γ) Ὡς ἰστορεῖ ὁ Δούκας, ὁ τὴν ἑνωσιν ἀπέρξα, κεφ. 36.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΥΟΣ Δ').

λωσεν οὕτω τὴν ἰδίαν γνώμην· « Ἀθλοὶ Ῥωμαῖοι, εἰς τί ἐπλά-
 » νήθητε, καὶ ἀπεμακρύνετε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡλπί-
 » σατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ πόλει ἐν ἣ μέλ-
 » λει φθαρῆναι, ἐσχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας. Ἰλιώς μοι, Κύ-
 » ρις· μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου ὅτι ἀθῶός εἰμι τοῦ τοιούτου πταί-
 » σμικτος. Γινώσκετε, ἄθλοι πολῖται, τί ποιεῖτε. Καὶ σὺν τῷ
 » αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ
 » πατροπαράδοτον καὶ ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν. Οὐαὶ ὑμῖν
 » ἐν τῷ κρίνεσθαι! (α)

Μετὰ τοῦτο κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἀνεθεμάτιζον τοὺς στέρξαν-
 τας καὶ μέλλοντας στέργειν τὸν ὄρον. Πανταχοῦ ἐκραύγαζεν ὁ
 λαός· « Τὴν Λατίνων οὔτε βοήθειαν οὔτε τὴν ἑνωσιν χρῆζομεν·
 » ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν ἡ τῶν ἀζυμιτῶν λατρεία » (β). Οἱ δὲ ὀρθό-
 δοξοὶ ἱερεῖς ἐπέβαλλον ἐπιτιμίας τοῖς κοινωνίαν ἔχουσι μετὰ τῶν
 ἐνωτικῶν· ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας ἐκενώθη, μηδενὸς εἰσερχο-
 μένου. Ὁ δὲ Γεννάδιος ἐξεδίδου συγγράμματα ἐλεγκτικὰ τῆς
 πλάνης τῶν Λατίνων καὶ προτρεπτικὰ τοῖς ἐνωτικοῖς εἰς μετά-
 νοίαν (γ).

Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων οὐκ ὀλίγον συνετέ-
 λησε τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ Μωάμεθ· διότι οἱ πολιορκούμενοι ἀντὶ τοῦ
 ἐπιτεῖναι ὁμοθυμαδὸν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις πρὸς ἄμυναν, ἀνεθε-
 μάτιζον ἀλλήλους, καὶ ἡ πόλις τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου (29
 Μαΐου 1453) ἐάλω ὑπὸ Μωάμεθ!

Ὁ Σουλτάνος ἄθικτον τὴν πίστιν τῶν δουλωθέντων ἔασας, κα-
 τέστησε κεφαλὴν τὸν Γεννάδιον ἐκεῖνον, ὅστις τοσοῦτον καὶ μετὰ
 ταῦτα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσαστο. Καὶ αὐτὸς δὲ καὶ οἱ διά-
 δοχοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἀγαθοὶ καὶ ὀρθόδοξοι ποιμένες τῆς καταπιε-

(α) Οἱ λόγοι οὗτοι διεσώθησαν ἐν τε τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Δούκα (κεφ. 36), παρ' οὗ
 καὶ ἐλήφθησαν, καὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Γενναδίου, ὃν μνημονεύει ὁ Φαβρί-
 κιος (XI, p. 339) καὶ ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ λαμπρὸν χωρίον τοῦτο λατινιστί· « Non
 » negabo te, amicā orthodoxia, neque te mendaciter dissimulabo, augusta
 » traditio, quousque spiritus meus in hoc corpore permanebit ».

(β) Δούκας, κεφ. 36.

(γ) Δούκας, κεφ. 37. Περὶ δὲ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γενναδίου κατὰ τὴν χρό-
 νον τοῦτον ὅρα Ῥενοδότον παρὰ Φαβρίκιον (p. 338. 339).

σθείσης, ἀλλὰ μὴ ἐξολοθρευθείσης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ περσοῦσιν αὐτοκρατορίᾳ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία παρίστανεν ἡμῖν θαυμάσιον παράδειγμα λαοῦ, ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ βαρὺν ζυγὸν ἀπαρασκλεύτως τηροῦντος τὴν ἀγνὴν τῶν πατέρων αὐτοῦ πίστιν, τηροῦσαν καὶ ταύτην ἀμοιβαίως τὸν λαὸν τοῦτον σώων. Ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλωσίᾳ, οὕτω καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἐδραιώτεροι ἐγένοντο ἐν τῇ πίστει. Ἐστερημένοι δὲ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ πολλῶν ἄλλων κοσμικῶν ἀγαθῶν, μόνην εἶχον παραμυθίαν τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ δὲ πάπαι, οἱ ἀφέντες εἰς ὄλεθρον τὴν καθέδραν τῶν Ἀνατολικῶν, διήγειραν διὰ τούτου ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσος τῶν Ἀνατολικῶν πρὸς τοὺς Λατίνους.

Ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία ἀπέδειξε καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν, ὡς πρὸς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἔνωσιν, ἀληθὴ θυγατέρα τῆς ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ὑπὸ τὸν τίτλον ἀποστολικοῦ Ἀγγάτου πασῶν τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν ὁ μητροπολίτης Ἰσίδωρος ἀπῆλθε μετὰ τὴν Σύνοδον ἐξ Ἰταλίας εἰς Ῥωσσίαν, ἐλπίζων ἐλκύσειν καὶ αὐτὴν εἰς ἔνωσιν. Ἐκ Βουδίνου δὲ, καθέδρας τῆς Οὐγγαρίας, ἀπέστειλε γράμματα πρὸς τὰς ὑποκειμένας αὐτῷ ἐπαρχίας, Λιθουανικὰς, Ῥωσσικὰς καὶ Λιθωνικὰς, ἀναγγέλλων τοῖς τε Λατίνοις καὶ τοῖς Ὀρθοδόξοις τὴν γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐγράφε δὲ καὶ ταῦτα ὁ Ἰσίδωρος· «Ὑμεῖς μὲν, ὦ ἀγαθοὶ χριστιανοὶ τῆς ἐν
 » Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, δέξασθε τὴν ἀγίαν ταύτην
 » ἔνωσιν μετὰ πνευματικῆς χαρᾶς καὶ τιμῆς. Παρακαλῶ δ' ὑ-
 » μᾶς ἵνα ἐν μηδενὶ διαίρεσιν ἔχητε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους χρι-
 » στιανούς. Ὑμεῖς δὲ, ὦ Λατῖνοι, μὴ φεύγετε τοὺς Γραικοὺς
 » ἀναγνωρισθέντας ἐν Ῥώμῃ ἀληθεῖς χριστιανούς· προσεύχεσθε
 » ἐν τοῖς νααῖς αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς ὑμετέροις. Ἐξομολο-
 » λογεῖσθε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἐνώπιον τῶν ἱερέων ἐκείνων τε
 » καὶ τῶν ὑμετέρων ἀδιακρίτως· μεταλαμβάνετε τοῦ σώματος τοῦ
 » Χριστοῦ παρ' ἑκατέρων, τοῦ ἐπίσης ἀγίου εἴτε ἐν ἁζύμῳ εἴτε
 » ἐν ἐνζύμῳ ἄρτῳ. Οὕτως ἐθέσπισεν ἡ Σύνοδος ἡ γενομένη ἐν
 » Φλωρεντίᾳ !

Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ῥωσσίας ταῖς ὑποκειμέναις τῇ Λιθουανίᾳ ἡδύνατο εὑρεῖν ὁ Ἰσιδωρος εὐνους τῇ ἐνώσει. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἦν τι μέγα κώλυμα, ὅτι ὁ Καζίμῆρος, ὁ μέγας ἡγεμὼν τῆς Λιθουανίας, ἦν εὐνους τῇ ἐν Βασιλείᾳ Συνόδῳ καὶ τῷ πάπᾳ αὐτῆς Φηλίκῳ (α). Ἐν Βολεινίᾳ ἀνηγόρευσε ἐπίσκοπον ὁ Ἰσιδωρος τὸν Δανιήλ, δεξάμενον τὴν ἔνωσιν, καὶ διὰ γραμμάτων ὤχρου τοὺς λατινίζοντας κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων. Ἐν δὲ Κιέβῳ ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος ἔδωκε γράμμα τῷ Ἰσιδώρῳ, ὡς α πατρὶ καὶ μητροπολίτῃ π πάσης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Κιέβου θεβαιοῖ ὅτι ἐδίωξαν τὸν Ἰσιδωρον ἐκ Κιέβου.

Τὸ ἔαρ τοῦ 1441 ἔτους παρεγένετο ὁ Ἰσιδωρος εἰς Μόσχαν, κομίζων καὶ ὁπωπευτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα πρὸς τὸν μέγαν ἡγεμόνα. Ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἐκαραδόκουν τὸν μητροπολίτην ἐν τῷ ναῷ τῆς Κοιμήσεως. Ἐπεφάνη, τέλος, ὁ Ἰσιδωρος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν τέλει, προηγούμενου λατινικοῦ σταυροῦ. Θαρρόων δ' ἐπὶ τῇ ἀπλότητι τῆς ἰδίας αὐτοῦ ποιμένης, ἤφατο τοῦ ἔργου τῆς ἐνώσεως τολμηρότερον, ἢ οἱ ἐνωτικοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ δὴ ἐν μὲν τῇ λειτουργίᾳ ἐμνημονεύθη ὁ πάπας Εὐγένιος, μετὰ δὲ τὸ τέλος ἀνέγνω ἀπ' ἁμβωνος ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἰσιδώρου τὸν ὕμνον. Ἀπασαὶ αἱ καινοτομίαι αὐταὶ αἱ ἀνήκουστοι ἐξέπληξαν πάντας, μὴ εἰδότας τί εἶπωσιν. Ἀλλ' ὁ μέγας ἡγεμὼν Βασίλειος Βασιλείου, ζήλωτής ὢν τῆς ἀγνῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἤρξατο πανδήμως ἐν τῷ ναῷ ἐλέγχειν τὸν ἀποστάτην Ἰσιδωρον· ἀπεκάλει αὐτὸν ψευδοποιμένα, ὕλετῆρα ψυχῶν, αἰρετικόν, καὶ, τέλος, διέταξεν ὅπως καθέλῃσι τοῦ θρόνου τὸν ἀνάξιον μητροπολίτην, καὶ καθείρξας αὐτὸν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Τσοῦδοβ, συνεκάλεσεν εἰς σύναδον τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν κληρικῶν πρὸς εξέτασιν τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ ὅρου. Ὅτε δὲ ὁ ὅρος ἐκηρύχθη ὡς ἀπάδων τῇ ἀρχαίᾳ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ παρὰ τοῦ ἀκολουθοῦ τοῦ Ἰσιδώρου Ἀβραμίου ἔμαθαν τὰ γενόμενα ἐν Φλωρεντίᾳ, τότε ὁ

(α) Wessenberg, Die grossen Kirchenversamml. 18 und 16 Jahrhundert. II. B. S. 434.

μέγας ἡγεμὼν διέταξεν ὅπως πείσωσιν εἰς μετάνοιαν τὸν Ἰσίδωρον. Ἀλλὰ μάτην πάντα ἐγένοντο. Διαγαγὼν δὲ ὅλον τὸ θέρος ἐν τῇ εἰρικτῇ ὁ Ἰσίδωρος, ἐδραπέτευσε κατὰ τὸ ρηινόπωρον ἐκ Μόσχας εἰς Τβέρην, ἐλπίζων κρείττονα ὑποδοχὴν ἐκεῖ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκεῖ μέγας ἡγεμὼν εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐνέβαλε. Τέλος, καὶ ἐκεῖθεν ἐδραπέτευσεν ὁ Ἰσίδωρος εἰς Νοβογορόδκαν τῆς Λιθουανίας, καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην ἄγγελος τῆς ἀποτυχίας. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος, ἀντὶ τοῦ ἐνώσαι τὴν Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῆς Ῥώμης, ἐγένετο ἀφορμὴ μᾶλλον ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας ἀποδείξῃ τὴν ἐκυτῆς ἀποστροφὴν πρὸς τὸν λατινισμόν.

Γ'. ΚΡΙΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Μετὰ τὴν κρίσιν κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν πατριαρχῶν καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου, ὀλίγας παρατηρήσεις κρίνομεν ἀναγκαίως πρὸς θεσπίωσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης. Πρὸς τοῦτο δὲ ἱκανὴ μόνη ἡ ἀναθεώρησις τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκείνῃ γενομένων· διότι ἐκ τῆς πορείας τῶν προηγουθεῖσων καὶ παρακολουθησασῶν περιστάσεων ἀριδῆλως καταδεικνύται, ὅτι οὐκ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐπήγαγον τὰ ἐλαττήρια τῶν συγκροτησάντων τὴν Σύνοδον· οὐ τοῦ Πνεύματος τῆς ἀληθείας αἱ ἀρχικαὶ θέσεις τῆς ἐνώσεως ἐτέθησαν, οὐδὲ τὰ ὄργανα τοῦ Πνεύματος τῆς εὐσεβείας καὶ φόβου Θεοῦ ἦσαν, οἷς πρὸς στερέωσιν τῆς ἐνώσεως ἐχρήσαντο. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα κατέρρευσε, ἅτε δὴ ἀνθρώπινον ὄν καὶ μὴ τεθεμελιωμένον ἐπὶ τῆς ἀρραγοῦς πέτρας τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη τὸ εἰρημένον « Ἐὰν » ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται » (Πράξ. β. 38).

Ἀναθεωροῦντες τὰς περιστάσεις, αἵτινες προηγήθησαν καὶ προπαρεσκευάσαν τὴν ἐν Φλωρεντία Σύνοδον, παρατηροῦμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι οὐχὶ εἰλικρινὲς καὶ ἀγία ἀγάπη εἰρήνης ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλ' ἰδιοτέλεια ἐκίνησε τὸν τε αὐτοκράτορα καὶ τὸν πάπαν πρὸς ἐνώσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· διότι ὁ μὲν αὐτοκράτωρ διὰ τῆς

ἐνώσεως ἡλπίζε παρὰ τῆς κεφαλῆς τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως βοήθειαν κατὰ τῶν Γούρκων, τῶν μηδὲν ἕτερον αὐτῷ καταλιπόντων, ἢ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὁ δὲ πάπας, προτείνας τὴν Σύνοδον, οὐδαμῶς ἤθελε ὑποβαλεῖν τῇ ἐξετάσει αὐτῆς τὰς διαφορὰς τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰ δὲ καὶ ὑπεχώρει τῇ ἐπιθυμίᾳ ταύτῃ τῶν Ἀνατολικῶν, οὐδαμῶς ὅμως διενεοῖτο συναινέσαι τούτοις, εἰ ἀπαδείκνυον ὀρθὴν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν. Διότι μόνον πῶς ἂν ὑποτάξῃ ἑαυτῷ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν διενεοῖτο, καὶ συνεκρότησε Σύνοδον ἐν Φεβρουάρῳ, ἵνα ἀντιτάξῃ αὐτὴν τῇ ἐν Βασιλείᾳ· διότι διὰ τῶν Ἀνατολικῶν ἔφερε χαρακτῆρα οἰκουμενικῆς Συνόδου ἢ τοῦ πάπα, καὶ ἀφῆρει οὕτω τὸν τίτλον τοῦτον τῆς ἐχθρᾶς ἐκείνης Συνόδου, ἅτε δὴ μηδαμῶς δύο οἰκουμενικῶν Συνόδων συνυπάρχειν δυναμένων. Ὅποσος δὲ δόλος ἔλαβε χώραν παρ' ἐκατέρους! Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ὁ πάπας ὠφελεῖται ἐκ τῆς ὑποκλαπίσης ἀποφάσεως τῶν ἀσθενεστέρων μελῶν τῆς ἐν Βασιλείᾳ Συνόδου· ὁ δὲ Ἀηγάτος αὐτοῦ πείθει τοὺς Ἀνατολικούς, ὅτι διηλλάγη πρὸς τὸν πάπαν ἡ Σύνοδος. Καταπλευσάντων δὲ τῶν Ἀηγάτων τοῦ πάπα καὶ τῆς ἐν Βασιλείᾳ Συνόδου εἰς Κωνσταντινούπολιν, πειράται ἐκάτερος αὐτῶν ἐλκύσαι τοὺς Ἀνατολικούς δι' ὑποσχέσεων. Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πάντα ποιεῖ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ οἰκείου σκοποῦ. Καὶ δὴ, ἵνα ἡ Σύνοδος φέρῃ χαρακτῆρα οἰκουμενικόν, παραλαμβάνει τοποτηρητὰς τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, ὑποδείξας αὐτοῖς τοὺς ἀρεστούς, καὶ πολλάκις μεταβαλὼν τὴν ἐκλογὴν. Ἀλλ' ἔργον, ὑπὸ τοιοῦτου πνεύματος φερόμενον, ἀγιάζεται ἄρα ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου;

Ἦρξαντο αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνόδου, κατ' ἀρχὰς μὲν κατ' ἰδίαν, εἶτα δὲ καὶ πανδήμως. Καὶ οἱ μὲν Ἀνατολικοὶ ἐξελέγχουσι τὴν διδασκαλίαν τῶν Λατίνων περὶ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην διὰ σαφῶν ῥητῶν τῆς Γραφῆς καὶ μαρτυριῶν τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας· ἀναιροῦσι τὰς ἀποδείξεις τῶν Λατίνων, καὶ δεικνύουσι νόθας τὰς ἐκ τῶν Πατέρων παρ' ἐκείνων προβαλλομένας ῥήσεις. Ἀλλὰ πάντα μάτην γίνονται· διότι οἱ Λατῖνοι φιλονεικοῦσιν ἐνώπιον τῆς

ἀληθείας, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς Ἀνατολικοὺς ὅπως συναινέσωσιν ἐκείνοις, ἅπερ ἀναθεματίζουνσιν αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι. Οὐ σημαίνει ἄρα τοῦτο ἀπόπειραν, ἵνα ἀχθῇ εἰς ἀντίφασιν ἑαυτῇ ἡ μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ;

Αἱ πάνδημοι συνεδριάσεις ἐπερατώθησαν. Τότε Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ὑποχωρεῖ· ἀναφαίνονται συνεργοὶ τῆς ἐνώσεως, καὶ ἡ ἀπορριπτομένη δόξα τίθεται βάσις τῆς ἐνώσεως. Ὁπόση παρασκευὴ, ὁπόση μηχανορραφία ἦσαν ἀναγκαῖαι ὅπως ἐπὶ σαθρᾷ βάσει θεμελιωθῇ ψευδὴς εἰρήνη! Στεροῦνται οἱ Ἀνατολικοὶ τῶν ἐπιτηδείων, ἃ ὑπέσχετο ὁ πάπας. Ὁ αὐτοκράτωρ λαμβάνει ὑποσχέσεις, ἃς οὐ διανοοῦνται, ἢ μᾶλλον οὐ δύνανται παρασχεῖν οἱ ὑπισχνόμενοι· ἐφευρίσκονται τύποι εὐλαγοφανεῖς τοῦ ὅρου· πάλιν καταφεύγουσιν εἰς παρακεχαραγμένας ῥήσεις Πατέρων· ὅτε μὲν παρέχουσι τὴν ψῆφον, ὅτε δὲ ἀφαιροῦσιν αὐτὴν ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Τοὺς ἐναντίους τῇ ἐνώσει πειρῶνται ἐλκύσαι ἢ διὰ κολακειῶν, ἢ δι' ἐλεημοσυῶν, ἢ καὶ διὰ σκωμμάτων· οὐ φείδονται οἱ Λατῖνοι τῶν χρημάτων. Τέλος, διὰ πάσης παρανομίας, διὰ δύο ἢ τριῶν ἀποστατῶν κατώρθωσαν οἱ Λατῖνοι φάσμα νίκης. Ἀλλ' ἄρα τοιαύτη Σύνοδος δύναται ἀντιποιεῖσθαι ἀξιώματος οἰκουμενικῆς ; Οὕτως ἄρα ἐζητεῖτο ἡ ἀλήθεια καὶ ὠρίζετο ἐπὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων ; Τοιαύτη ἄρα Σύνοδος ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἐλάλησεν ; Εἰ τὸ κῆρος τῆς Συνόδου ταύτης στηρίζουσιν ἐπὶ τούτου, ὅτι παρῆσαν οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πέντε ἀρχαίων πατριαρχικῶν θρόνων, τότε ἀναμνηστέον ὅτι, ζῶντος ἔτι τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, τρεῖς τοποτηρηταὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν οὐ συνήλθον τῇ ἐνώσει· μετὰ θάνατον δὲ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως οὐδενὶ ἀντέθη τὸ δοῦναι ψῆφον ἀντ' αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ ἀσπασαμένου τὴν ἐνωσιν τοποτηρητοῦ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰσάκτο ἐδραῖος κατ' αὐτῆς ὁ ἕτερος τοποτηρητὴς τοῦ αὐτοῦ θρόνου, Μάρκος ὁ Ἐρέσου. Ἔσπε οὐδὲ κατ' ἐπιφάνειαν νόμιμος ἦν ἡ ὁμοφωνία. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψῆφος μένου τοῦ Μάρκου ἦν ἱκανή, ὅπως μὴ ἔχῃ κῆρος οἰκουμενικῆς ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδος· διότι ὁ Μάρκος προσεμᾶχει οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γνώμης, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Τὸ παράνομον ἔργον τῆς ἐνώσεως μόλις οὐ κατελύθη ἐν Φλω-

ρεντία ἔτι· διότι ἡ ἐπιμονὴ τοῦ πάπα ἐν τῷ περὶ ἀρχῆς καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ παπικοῦ θρόνου παρ' ὀλίγον ἀπεστέρησε τὸν πάπαν τῶν προτέρων ἐπιτυχιῶν. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἑνωσιν ἔφρουρον ἀλλήλους οἱ εἰρηνεύσαντες. Ἐπανελθόντες δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ ἐπίσκοποι, οὐκ ἀπέκρυπτον τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνώσεως. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ δι' ὅλου τοῦ μετὰ ταῦτα βίου οὐδέποτε πανδύμως ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν, εἰ καὶ οἱ δύο τότε πατριάρχαι ἐνωτικοὶ ἦσαν. Διότι ἀναγορεύων τοιοῦτους πατριάρχας, διέσωζε μόνον κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἑνωσιν πρὸς σωτηρίαν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφρόντισε περὶ ἐξαπλώσεως τῆς ἐνώσεως. Ὁ λαὸς οὐδὲ ἀκούειν ἤθελεν ὁ Μάρκος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἡλεγχον αὐτήν. Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς κατεδίκασαν αὐτήν, πρῶτον μὲν ἐν Ἱερουσαλὴμ, εἶτα δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ δὲ ἐσχάτη ἀπόπειρα τοῦ ἐσχάτου αὐτοκράτορος πρὸς διακήρυξιν τῆς ἐνώσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐκ ἦν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μετ' ὀλίγον κατελύθη ὑπὸ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ.

Οὕτω λοιπὸν ἡ ἑνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένης, 1) ἐγένετο οὐχὶ κατὰ πεποιθήσιν· 2) παρανόμως ἐκυρώθη, καὶ 3) νομίμως ἀπεκηρύχθη.

ΤΕΛΟΣ.

— 324 —

ΚΡΙΤΙΚΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ.

Προ ἑνιαυτοῦ σχεδὸν ὁ ἐν Λειψία καθηγητὴς τῆς τῶν ἁγίων Γραφῶν Παλαιογραφίας, κύριος Κωνσταντῖνος Τισσενδόρφιος (Tisschendorf) μετένεγκεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην κώδικα τῶν ἁγίων Γραφῶν Παλαιᾶς (τῶν Ο') καὶ Νέας Διαθήκης, λαβὼν αὐτὸν ἐκ τοῦ Σιναιτικοῦ μοναστηρίου, ἀγνοῶ τίσι μέσοις καὶ τρόποις, παρὰ τοῦ μοναχοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ μοναστηρίῳ, νῦν δὲ ἀρχιεπισκόπου σεβασμιωτάτου κυρίου Κυρίλλου. Τοῦ κώδικος περιγραφὴν συνέταξεν ἤδη κατὰ τὸ 1845 ἔτος· ὁ Ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Οὐσπένσκιος ἐν ταῖς ῥωσισαῖ συγγεγραμμέναις ἰδίαις αὐτοῦ

Ὀδοιπορίαις (ἐν Πετρούπολει 1856). Μεταφράζοντες δὲ ταύτην κοινοποιούμεν ἐνταῦθα χάριν τῶν εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ τῶν ἁγίων Γραφῶν κειμένου ἀσχολουμένων ⁽¹⁾.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ Ὀδοιπορίᾳ εἰς τὴν Συναϊτικὴν Μονὴν κατὰ τὸ 1845 ἔτος (ἐκδοθεῖσα ἐν Πετρούπολει τῷ 1856), σελίδι 225, ἀναφέρει ὁ Ῥώσος ἀρχιμανδρίτης τὰ ἑξῆς:

« Τὰ κάλλιστα ἑλληνικὰ χειρόγραφα φυλάττονται ἐν τοῖς κελλίοις τῶν ἡγουμένων. Εἶναι δὲ ταῦτα μόνον τέσσαρα, ἀλλὰ λίαν πολύτιμα ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος, σπανιότητος, καὶ τοῦ ιδιᾶζοντος γραφικοῦ χαρακτῆρος, τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τῆς κομψότητος τῶν ἐξωγραφημένων εἰκόνων τῶν Ἀγίων, καὶ τοῦ περιέργου τῶν τε ἱερογραφημάτων καὶ ζωγραφῶν.

Τὸ πρῶτον χειρόγραφον, περιέχον τὴν μὲν Παλαιὰν Διαθήκην οὐχὶ ὁλόκληρον ⁽²⁾, πᾶσαν δὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα καὶ τῆς Εἰσελεύσεως τοῦ Ἑρμῆ,

(1) Τὸν, περὶ οὗ ὁ λόγος, κώδικα (ὅστις κατὰ Τισσενδόρφιον, ἄνθρωπον πολὺν περὶ τὴν τῶν ἁγίων Γραφῶν παλαιογραφίαν, ἀναγόμενος εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ τετάρτου αἰῶνος, κατέχει τὴν πρώτην τάξιν μετὰ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν τῆς Γραφῆς κωδίκων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν περισχὴν, ὡς πληρέστερος τῶν λοιπῶν ἐκλήθη δ' ὑπὸ αὐτοῦ Codex Sinaiticus, καὶ συντομίας χάριν ἄ λ ε φ, καὶ κτῆμα ἐγένετο τῆς ἐν Πετρούπολει αὐτοκρατορικῆς δημοσίας βιβλιοθήκης) εἶδομεν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐκτελειόμενον ἐν τῷ τῆς Δειψίας πανεπιστημίῳ. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ νῦν τῆς Ῥωσσίας αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Β' θὰ παράσχῃ τὰ μέσα εἰς πανομοιότυπον ἐκτύπωσιν, (ἥτις καὶ ἤρξατο), καὶ ὅτι ἀνὰ τὸν ἀντίτυπον θὰ πεμφθῇ δωρὸν εἰς πάσας τὰς ἀνὰ τὴν Εὐρώπῃ δημοσίας βιβλιοθήκας. — Σ. τοῦ Μ.

(2) Ἐκτὸς τῶν βιβλίων Τωβίτ, Ἰουδαίου καὶ τῶν Μακκαβαϊκῶν, ἀπωλέσθησαν πάντα τὰ λοιπὰ ἱστορικὰ τεύχη, καὶ αἱ προφητεῖαι Ἱερεμίου, Ἰεζεκιήλ, Δανιὴλ, Ὡσηὲ καὶ Ἀμώς. (Τούτων τὰ περισσότερα σώζονται πεφυλαγμένα ἐν τῇ ἐν Δειψίᾳ τοῦ πανεπιστημίου βιβλιοθήκῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα Codex Friderico-Augustanus, ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τὸν τίτλον Codex Friderico-Augustanus, sive Fragmenta veteris Testamenti e codice Græco, omnium, qui in Europa supersunt, facile antiquissimo. In Oriente detexit, in patriam attulit, ad modum codicis edidit Constantinus Tischendorf. Lipsiæ 1846. Περιέχει δὲ ὁ κώδιξ, ὅστις, κατὰ τὴν ἐμολογίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Τισσενδόρφου, εἶναι μέρος τοῦ Συναϊτικοῦ κώδικος, τὰ ἑξῆς: τὰ Παραλειπόμενα, τὸν Ἑσθῆρ, Ναεμίαν, Ἑσθῆρ καὶ Ἱερεμίαν. — Σ. τοῦ Μ.).

εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ λεπτοτάτης λευκῆς περγαμνῆς εἰς τέταρτον μικροῦ καὶ πλατέος φύλλου. Τὰ γράμματα αὐτοῦ εἶναι καθόλου ὅμοια πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικοσλαβονικά. Ἡ διάταξις αὐτῶν εὐθεῖα καὶ στενῶς συνεχής. Ἐπὶ τῶν λέξεων δὲν ὑπάρχουσι πνεύματα οὐδὲ τόνοι, τὰ δὲ ῥήτὰ δὲν διαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' οὐδενὸς σημείου τῆς ὀρθογραφίας, εἰ μὴ διὰ στιγμῶν. Ὅλον τὸ ἱερὸν κείμενον εἶναι γεγραμμένον εἰς τέσσαρας καὶ εἰς δύο στήλας στιχομετρικῶς, καὶ τοσοῦτον στενῶς, ὥς ἂν μία ἐπιμήκης λέξις ταννύεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ⁽¹⁾. Τοιαύτη διάταξις τῶν γραμμάτων χωρὶς γραμματικῆς προσωδίας, καὶ τοιοῦτος τρόπος γραφῆς τοῦ ἱεροῦ κειμένου, ἐπινοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ διακόνου Εὐθαλίου περὶ τὸ 446 ἔτος μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν, καὶ ταχέως ἀπορρίφθεις τούτου ἕνεκα, ὅτι μεταξὺ τῶν στήλῶν ὑπελείποντο πολλὰ λευκὰ διαστήματα ἐπὶ τῆς πολυτίμου περγαμνῆς, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἐξεδόθη κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον κατὰ πολλά. Ἐν αὐτῷ δηλαδὴ παρατηροῦνται ἰδιάζουσα τάξις τῶν ἱερῶν βιβλίων, εὐληπτος ἔκθεσις τοῦ Ψαλτῆρος καὶ τοῦ Ἀσματος τῶν Ἀσμάτων, πλήθος διαφόρων ἀναγνώσεων ἐπὶ τῆς ὥας τοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης κειμένου, καὶ ἰδιαίτερα διάλεκτος. Τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τελειοῦται μὲ τὰ βιβλία Τωβίτ, Ἰουδαίθ καὶ τῶν Μακκαβαίων· εἶτα ἔπονται αἱ Προφητεῖαι, καὶ μετ' αὐτάς ὁ Ψαλτῆρ, αἱ Παραβολαί, ὁ Ἐκκλησιαστής, τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων, ἡ Σοφία Σολομῶντος, καὶ τὰ τεύχη Σειράχ καὶ Ἰώβ. Εἶτα ἀμέσως ἄρχεται ἡ Καινὴ Διαθήκη χωρὶς τινος προλόγου. Κατὰ πρῶτον εἶναι γεγραμμένα τὰ Εὐαγγέλια Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου· εἶτα αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Ῥωμαίους, πρὸς Κορινθίους δύο, πρὸς Γαλάτας, Ἐφεσίους, Φιλιππησίους, Κολασσαεῖς, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, καὶ πρὸς Ἑβραίους, προσέτι δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἐπιστολαὶ πρὸς Τιμόθεον δύο, πρὸς Τίτον καὶ πρὸς Φιλήμονα.

(1) Ἴδε τούτων ἀπεικασματα μεταξὺ τῶν Συναΐτικῶν ἱερογραφημάτων (ὅτινα ὁ συγγραφεὺς ἐξέδωκεν ἐν τέλει τοῦ συγγράμματός του, Σ. τοῦ Μ.).

μετ' αὐτὰς δ' ἀκολουθοῦσιν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, πᾶσαι αἱ Καθολικαὶ Ἐπιστολαὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν τάξιν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις· κατὰ δὲ τὸ τέλος καταχωρίζονται ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, καὶ ἡ τοῦ Ἑρμᾶ βίβλος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ποιμῆν. Ἐν τῷ Ψαλτῆρι ὁ δεύτερος Ψαλμὸς εἶναι ἠνωμένος μετὰ τοῦ πρώτου, καὶ λίαν συχναὶς ἀπαντᾷται ἡ λέξις διάβαλμα, γεγραμμένη ἐπὶ ἰδίου στίχου ἐρυθρᾷ μελάνῃ, οὕτω π. χ.

Ἰνα τι εφρουᾶξαν ἔθνη καὶ λαοί·

εμελετήσαν κενά

Παρεστήσαν οἱ Βασιλεῖς τῆς

γῆς

Καὶ οἱ ἀρχόντες συνηχθήσαν

ἐπὶ τὸ αὐτὸ

Κατὰ τοῦ κν καὶ κατὰ τοῦ

χν αὐτοῦ

ΔΙΑΥΨΑΛΜΑ

Διαρρηξώμεν τοὺς δεσμούς· αὐ-
των

Καὶ ἀπορριψώμεν ἀφ' ἡμῶν ⁽¹⁾ τὸν

ζῆγον αὐτῶν . . . κ.τ.λ.

Κε τι ἐπληθύνθησαν οἱ θλιβόν-
τες με

Πολλοὶ ἐπανίστανται ἐπ' ἐμὲ

Πολλοὶ λεγούσιν τῇ ψυχῇ μου

Οὐκ ἐστὶν σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ

ὄν αὐτοῦ.

ΔΙΑΨΑΛΜΑ

Συ δε Κε ἀντιλημπτῶρ μου εἰ

Δοῦξα μου καὶ ὑψὼν τὴν κεφαλὴν μου

Φωνὴ μου πρὸς κν ἐκεκραῖα

Καὶ ἐπικουσεν ἐξ ὀρούς

αγίου αὐτοῦ

(1) Τηροῦμεν τὴν ἐν τισὶ λέξεσιν ἀπαντωμένην ἀνωρθογραφίαν, ἣν καὶ σημειοῦ-
μεν διὰ κυρτῶν χαρακτήρων. Σ. τοῦ Μ.

ΔΙΑΨΑΛΜΑ

Εγώ εκοιμήθην και υπνώσα . . .

κ. τ. λ.

Ἔννοεῖται, ὅτι διὰ τῶν διαψαλμάτων διασαφηνίζεται ὁ νοῦς τοῦ Ψαλτηρίου, καὶ δείκνυται ὁ εἰς δύο χοροὺς τρόπος τοῦ ψάλλειν. Ἐκαστον διάψαλμα εἶναι εἴτε ἀπόκρισις εἰς ἐρώτησιν, εἴτε ἀπόχρωσις ἐννοίας καὶ αἰσθήματος, εἴτε ἀπροσδόκητος στροφή τοῦ λόγου, καὶ συγχρόνως παῦλα (τοῦ μέλους).

Πᾶσα ἡ βίβλος τοῦ Ἀσματος τῶν Ἀσμάτων εἶναι γεγραμμένη ἐν εἰδὲι διαλόγου μεταξὺ προσώπων τινῶν οὕτω π. χ.

Κεφαλαῖον α

Η ΝΥΜΦΗ

Φιλησάτω με ἀπο φιλιμάτων

στοματός αὐτοῦ

.

Μυρῶν σου δραμουμέν

ΤΑΙΣ ΝΕΑΝΙΣΙΝ Η ΝΥΜΦΗ
ΔΙΗΓΕΙΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΝΥΜΦΙΟΥ Α ΕΧΑΡΙΣΑΤΟ
ΑΥΤΗ.

Εἰσηνεγκεν με ο βασιλεὺς εἰς
τὸ ταμεῖον αὐτοῦ.

ΤΗΣ ΝΥΜΦΗΣ ΔΙΗΓΗΣΑ-
ΜΕΝΗΣ ΤΑΙΣ ΝΕΑΣΙΣΙΝ.

ΑΙΔΕ ΕΠΑΝ.

Αγαλλιασώμεθα

.

ΑΙ ΝΕΑΝΙΔΕΣ ΤΩ ΝΥΜΦΙΩ
ΒΟΥΣΙΝ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ
ΝΥΜΦΗΣ.

Ευθρητης ηγαπησεν σε (1)

Ευθρητης ηγαπησεν σε

(1) Τὸ ὄνομα τῆς νύμφης εἶναι Εὐθρύτης.

Η ΝΥΜΦΗ

Μελαίνα εἰμι

.

.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΥΜΦΙΟΝ ΧΝ

Ἀπαγγέλλον μοι οὐκ ἠγάπησεν

ἡ ψυχὴ μου

!

:

Ο ΝΥΜΦΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΝΥΜΦΗΝ

Ἐὰν μὴ γινώσκῃς

:

Αἱ ΝΕΑΝΙΑΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΝΥΜΦΗΝ

Τι ὠραιοθήσαν σιαγῶνες σου,

ὥς τρυγῶνες

!

:

Η ΝΥΜΦΗ ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΗΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΥΜΦΙΟΝ.

Νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμήν αὐτοῦ

:

!

Κεφαλ. Β.

Ο ΝΥΜΦΙΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΝΥΜΦΗΝ.

Ἴδου εἰ καλὴ ἡ πλησίον μου

.

Η ΝΥΜΦΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ

ΝΥΜΦΙΟΝ.

Ἴδου εἰ καλὸς

:

:

Ο ΝΥΜΦΙΟΣ ΠΡΟΣ ΕΛΓ-
ΤΟΝ

Εγώ ανθος του πεδίου
Κρινον των κοιλαδων.

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΝΥΜΦΗΝ.

Ως κρινον εν μεσῳ ακανθων
.....
.....

Η ΝΥΜΦΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ
ΝΥΜΦΙΟΝ.

Ως μηλον ἐν τοις ξυλοις.
.....
.....

Ἡ ὁποία εὐληπτος ἔκθεσις τῆς ἱερᾶς βιβλίου, ἐν ἣ ἀλληγορικῶς εἰκονίζεται ὁ σύνδεσμος τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ! Γινώσκεις, τίς, τί, πρὸς τίνα καὶ πῶς ὁμιλεῖ, καὶ καλῶς ἐννοεῖς τὸν νοῦν τῶν ἀλληγοριῶν. Ὅτε ὑπὸ τοιαύτην διαφώτισιν ἀνέγνων στίχους τινὰς τοῦ βιβλίου τούτου, ὁ νοῦς μου αἴφνης ἐλαμπρύνθη, καὶ ἐνδόμυχος λαλιά μοι ἐξήγγειλε· « Νύμφη εἶναι ἡ Ἐκκλησία, Νυμφίος δὲ Χριστὸς ὁ Κύριος, παρθένοι δὲ αἱ κεχαριτωμέναι ψυχαί. Ἡ δ' ἀγάπη καὶ χάρις τοῦ Κυρίου, ἡ τε πνευματικὴ χρῆσις, π. ε. ἡ ἀφθονία τῶν πνευματικῶν δωρημάτων, ὅσα αὐτὸς παρέχει τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, καὶ ἡ μετὰ τῆς θείας ζωῆς κοινωνία αὐτῶν, προσάγουσι πρὸς αὐτὸν τὰς ψυχὰς (Κεφ. Α'. στίχ. 1. 2.). Αὗται δὲ, γευσάμεναι τῆς χάριτος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐκκλησίας, χαίρουσι καὶ εὐφραίνονται ἐπὶ τούτῳ, ὅτι αὕτη ὡς μήτηρ τρέφει αὐτὰς διὰ τῶν μαστῶν αὐτῆς, π. ε. τοῦ θείου λόγου καὶ τῶν μυστηρίων, τῶν τὴν χάριν ἐκθρυόντων. Δι' αὐτὰς εἶναι πολύτιμον καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς—Εὐθύτης (στιχ. 3.). Αὕτη δ' εἶναι ἡ ὁρθὴ καὶ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἡ ἄγουσα τὰ τέκνα αὐτῆς διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις μόνος εἶναι ἀγάπης ἁγίου. Αὕτη ἐνισχύθη ὑπὸ τὸ καῦμα βαραίων πειρασμῶν καὶ δοκιμασιῶν (στιχ. 4.). Οἱ υἱοὶ τῆς ὑπὸ νόμον Ἐκκλησίας ἐσκανδαλίζοντο ἐπ'

αὐτῇ. Ἀλλὰ δι' αὐτὴν ὁ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μωσαϊκὸς νόμος, τῆς νέας τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἐλθοῦσης, ἣν ἡδίοιοι πεπαλαιωμένος ἀμπελὼν, μὴ ἀξίζων φυλάξεως (στ.χ. 5.). Συνειδυῖα ἐν ἑαυτῇ τὰς τῆς χάριτος δυνάμεις, τὰς τελειούσας πνευματικῶς τὸν ἄνθρωπον, αὕτη ἐπιθυμεῖ νὰ προσκτῇσθαι ἑαυτῇ, ὅσον τὸ δυνατόν, πλείονα τέκνα, καὶ στρεφόμενη μετὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πρὸς τοὺς ἔθνικοὺς, προσάγει αὐτοὺς πρὸς τὸν Κύριον διὰ τῶν αὐτῶν ὁδῶν, δι' ὧν οἱ πρωτότοκοι αὐτῆς προσήχθησαν (στ.χ. 6. 7. 8.). Οἱ νωστὶ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες εἶναι νέα αὐτῆς κοσμήματα. Αἱ δὲ πνευματικαὶ αὐτῶν ἀνάγκαι ἐκκαλοῦσι τὴν ἐνεργητικότητα τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων καὶ τὰς δαψιλείας τῶν κεχαριτωμένων ἐκείνων χριστιανῶν, οἵτινες δαπανῶσι τὰ ἴδια πλοῦτη χάριν τῆς θείας δόξης καὶ τῆς αἰωνίου τοῦ πλουσίου σωτηρίας. Αἱ νοουθεσίαι, αἱ προσευχαὶ καὶ τὰ εὐεργετήματα ἐκείνων καὶ τούτων στέφονται τῇ ἐφετῇ ἐπιδόσει. Ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐρριζοῦται ἐν τοῖς νεοφωτίστοις (στ.χ. 9—14)· ὑπάρχει ζῶν σύνδεσμος μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Κύριος δωρεῖται αὐτῇ τὴν τὰ πάντα τελειοῦσαν αὐτοῦ χάριν, αὕτη δὲ παραλαμβάνει ταύτην καὶ δοξολογεῖ αὐτὸν, ὡς δοτῆρα πάσης τελειότητος (στ.χ. 14. 15. 16). Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τῆς αὐτοῦ χάριτος ὀρίζονται ὑπ' ἐκείνης τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς, ὧν παραδείγματα ἔδωκεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ταπεινῶσας ἑαυτὸν μέχρι καταστάσεως δούλου, καὶ ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου σταυροῦ (Κεφ. Β'. 1. 2. 3.) ἠ. Οὕτως ἡρμήνευσεν τὰς πρώτας ἀλληγορίας τοῦ Ἰσραὴλ τῶν Ἰσραηλίων, μετὰ δὲ τοῦτο ἐπεχείρησεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς Νέας Διαθήκης.—Αὕτη εἶναι ἀντιγεγραμμένη ἀπὸ ἰδιαιτέρας τινὸς ἐκδόσεως. Ὁ ἀντιγραφεὺς, ἐνεκα τῆς ἀπροσεξίας αὐτοῦ, ὑπέπεσεν εἰς πολλὰς παραλείψεις, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελίοις· ἀλλ' αὐταὶ πάσαι ταυτοχρόνως ἀνεπληρώθησαν ἐπὶ τῆς ἡμέρας τοῦ χειρογράφου. Ὁ δ' ἀναπληρωτὴς εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸ ἱερὸν κείμενον, τὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις παραδεδομένον, καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰσέγραψεν εἰς τὸ τοῦ χειρογράφου περιστέλιδον λέξεις καὶ ὁλόκληρα ῥητὰ, εὐθὺς ὡς παρετῆρει ἐν αὐτῷ ἄλλην ἀνάγνωσιν. Ἰδοὺ ὑποδείγμα-

τα ἀναπληρώσεων, παραλείψεων καὶ διαφορῶν ἀναγνώσεων.
 Κείμενον τοῦ χειρογράφου. Διορθώσεις.

Κατὰ Ματθαῖον

λε. Ὁς εἰν οὖν λυση μίαν
 τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχί-
 στων καὶ διδάξη οὕτως
 τοὺς ἀνθρώπους, ἐλαχιστος
 κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ
 τῶν οὐρανῶν †. Λέγω γὰρ
 ὑμῖν ὅτι εἰν μὴ περισσεύ-
 σῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη

† ὁς δ' ἂν ποιῇ καὶ διδάξη,
 οὗτος μέγας κληθήσεται
 ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.
 λέγω γὰρ ::::

Αἱ λέξεις αὗται παρελείφθη-
 σαν, ὀφθαλμοφανῶς, ἀπὸ ἀ-
 μαρτήματος τοῦ ἀντιγραφῆως,
 μὴ ἀκριβῶς παρατηρήσαντος
 εἰς τὸ πρωτότυπον, ἐν ᾧ δις ἐν
 πλησίον διαστήματι ἐπαναλαμ-
 βάνονται αἱ λέξεις κληθήσεται
 ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν

μη. οὐδε δένδρον σάπρον
 καρποὺς καλοὺς ἐνεγκεῖν

οὐδε δένδρον σάπρον καρποὺς
 καλοὺς ποιεῖν.

Εἶναι ἐμφανεῖς δύο διαφοροὶ ἀναγνώσεις,

αα. Καὶ παραγῶν ὁ ἸϞ ἐκείθεν
 εἶδεν ἀνθρώπον καθήμενον
 ἐπὶ τὸ τελωνιον Ματθαῖον
 λεγόμενον καὶ λέγει αὐτῷ
 ἀκολούθει μοι καὶ ἀναστὰς
 ἡκολούθει αὐτῷ †

.

 ἡκολούθει
 αὐτῷ † καὶ ἐγένετο ἀνακείμενον

αβ. Καὶ ἀνακείμενων ἐν τῇ οἰκίᾳ
 ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι . . .

αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἰδοὺ
 πολλοὶ τελῶναι

Εἶναι ἐμφανεῖς δύο διαφοροὶ ἀναγνώσεις.

οὔ. δια τί ἡμῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι
 νηστεύομεν †, οἱ δὲ μαθηταὶ σου . . . † πομα
 οὐ νηστεύουσιν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς
 Ἰς μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ
 νυμφωνος πενθεῖν ἐφ' ὅσον † τελευ
 μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος † σονται δὲ αἱ ἡμέραι ὅταν
 καὶ τότε νηστεύουσιν. ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος
 καὶ τότε νηστεύουσιν.

Διὰ τῶν λέξεων τούτων, ὡς
 δῆλον, συνεπληρώθη τὸ ἐλλει-
 πον ἐν τῷ χειρογράφῳ. Ἐπειδὴ
 χωρὶς αὐτῶν δὲν ὑπάρχει νόημα
 ἐν αὐτῷ.

Κατὰ Ἰωάννην

ιβ. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν Ταῦτα ἐγένοντο ἐν Βηθαρά-
 Βηθανία περὰν τοῦ Ἰορδάνου. βα περὰν τοῦ Ἰορδάνου.

Εἶναι ἐμφανεῖς δύο διάφοροι ἀναγνώσεις.

ιβ. Καὶ ἐφαγον ἄρτον εὐχαριστή- Καὶ ἐφαγον ἄρτον εὐχαριστή-
 σαντος τοῦ $\overline{\kappa\upsilon}$ καὶ σαντος τοῦ $\overline{\kappa\upsilon}$ καὶ ὅτε οὐν
 ἰδόντες ὅτι οὐκ ἦν ἐκεῖ ὁ $\overline{\iota\upsilon}$ ἰδὲν ὁ ὄχλος ὅτι $\overline{\iota\upsilon}$ οὐκ
 οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀνε- ἐστὶ ἐκεῖ οὐδὲ μαθηταὶ
 βησαν εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἤλ- αὐτοῦ ἀνέβησαν αὐτῷ εἰς
 θον εἰς καφαρναούμ. τὰ πλοῖα καὶ ἤλθον εἰς
 καφαρναούμ.

Ἐμφαίνονται δύο διάφοροι ἀναγνώσεις.

Πρὸς Ῥωμαίους

Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν
 καιρῷ λιμνα κατ' ἐκλογὴν
 χάριτος γέγονεν εἰ δὲ χαριτί οὐκ
 ἐτι ἐξ ἔργων. ἐπὶ ἡ χάρις
 οὐκ ἐτι γίνεταί χάρις † τι † εἰ δὲ ἐξ ἔργων
 οὐν ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ . . . οὐκ ἐστὶν χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον
 οὐκ ἐτι ἐστὶ ἔργον.

Παρατηροῦνται δύο διάφοροι ἀναγνώσεις.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ')

Ἐν τῷ ὑφ' ἡμῶν ἐξετασθέντι χειρογράφῳ παρατηρεῖται ἡ ἀλεξανδρινὴ διάλεκτος, καθ' ἣν τὸ σύμφωνον μ. διακρατεῖται ἐν πάσαις ταῖς ἐγκλίσεσι τοῦ ῥήματος λαμβάνω, καὶ ἐν τοῖς παραγώγοις ἐξ αὐτοῦ ὀνόμασι, τὸ δὲ σύμφωνον ν τίθεται ἐν τέλει τῶν ῥημάτων, καίπερ τῶν ἐπομένων μετ' αὐτὸ λέξεων ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων π. χ. παραλημφθήσεται, λήμψεται, ἀντιλήμπτωρ, προσεκύλισεν Ἰλθον, ἡμελλεν τελευτᾶν, οὐκ ἔστιν χάρις· ἐπίσης ἀντὶ τοῦ εἶπον λέγεται εἶπαρ. Ἀρα τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀντεγράφη ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐκδόσεως. Εἶναι ἄγνωστον, πότε καὶ πῶς τὸ χειρόγραφον αὐτὸ ἐγένετο κτῆμα τοῦ Σιναΐτικοῦ μοναστηρίου. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀντέγραψαν αὐτὸ οἱ ἐκεῖ μοναχοί· ἐπεὶ δὲ αὐτοὶ θὰ ἐπροτίμων δι' ἑαυτοῦς τὸ ἐκκλησιαστικὸν τῆς Γραφῆς κείμενον, τὸ κοινῶς εὐχρηστον ὄν εἰς τὰς ἐπισκοπικὰς ἐκκλησίας· ὅμως τὸ κείμενον τοῦ χειρογράφου τούτου εἶναι ὀλίγον διάφορον ἀπ' αὐτοῦ. Αὐτὸ εἶναι κατὰ σπουδαῖον τρόπον ἐπεξεργασμένον, ἐπομένως ἐξεδόθη εἴτε ὑπὸ ἰδιώτου τινός, εἴτε ὑπὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς κατηχητικῆς σχολῆς, εἰς δὲ τὸ Σίναιον ἐκομίσθη ὑπὸ τινος τῶν μοναχῶν, εἴτε προσκυνητῶν. Ὅπως δὴποτε ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ ἀρχαῖον τοῦτο χειρόγραφον, ἴσως μοναδικὸν καθ' ὅλην τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἶναι πολύτιμον πρὸ πάντων διὰ τοῦτο, ὅτι ἀντεπαρεβλήθη πρὸς τοιοῦτο κείμενον τῆς Γραφῆς, ὅποιον ἀναγινώσκεται καὶ καθ' ἡμᾶς. Ἐπομένως τὸ κείμενον τοῦτο ἦν πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ ἀμετάβλητον ».

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ Ὁδοιπορίᾳ εἰς τὸ Σιναΐτικὸν μοναστήριον κατὰ τὸ 1850 ἔτος (Πετρούπολις 1856) σελ. 183. ταῦτα φέρονται:

α' Ἀπὸ τῆς 27 μέχρι 30 Ἰουλίου.

Τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου διήγαγον εἰς μελέτας βιβλίων. Ἐξήτασα ἀρχαῖον ἐλληνικὸν χειρόγραφον ἐπὶ λεπτῆς καὶ λευκῆς περγαμνῆς εἰς φύλλον, περιέχον μέρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ πᾶσαν τὴν Νέαν Διαθήκην μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα καὶ τῆς Εἰσελεύσεως τοῦ Ἑρμῆ ».

Θ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΤΑΞΕΩΣ

ΕΝ ΤΩ

ΠΡΟΦΗΤΗ ΙΕΡΕΜΙΑ.

ΕΠΕΙΔΗ ἡ τάξις τῶν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου κεφαλαίων ἐν τῷ τῶν Ο' κειμένῳ εἶναι διάφορος, ἀν καὶ οὐχὶ καθόλου, τῆς ἐν τῷ ἐβραϊκῷ πρωτοτύπῳ, διὰ τοῦτο συντάσσομεν τοὺς ἐπομένους δύο πίνακας, ἐν οἷς τὰ κεφάλαια τοῦ ἐνός κειμένου ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ τοῦ ἑτέρου.

Α' ΠΙΝΑΞ.

Ἡ ἐν τῷ ἐβραϊκῷ πρωτοτύπῳ τάξις τῶν τοῦ Ἰερεμίου κεφαλαίων, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐν τῷ τῶν Ο' κειμένῳ.

ἄλεφ (I, 1)=α'.

μπέθ (II, 2)=β'.

γκίμελ (III, 3)=γ'.

ντάλεθ (IV, 4)=δ'.

ε (V, 5)=ε'.

εἶψ (VI, 6)=ς'.

ζάγιν (VII, 7)=ζ'.

χέθ (VIII, 8)=η'.

τέτ (IX, 9)=θ'.

γζόδ (X, 10)=ι'.

γζόδ ἄλεφ (XI, 11)=ια'.

γζόδ μπέθ (XII, 12)=ιβ'.

γζόδ γκίμελ (XIII, 13)=ιγ'.

γζόδ ντάλεθ (XIV, 14)=ιδ'.

τέτ εἶψ (XV, 15)=ιε'.

γζόδ εἶψ (XVI, 16)=ισ'.

γζόδ ζάγιν (XVII, 17)=ιζ'.

γζόδ χέθ (XVIII, 18)=ιη'.

γζόδ τέτ (XIX, 19)=ιθ'.

κἄφ (XX, 20)=κ'.

κἄφ ἄλεφ (XXI, 21)=κα'.

κἄφ μπέθ (XXII, 22)=κβ'.

- καφ γκίμελ (XXIII, 23)=κγ'.
 καφ ντάλεθ (XXIV, 24)=κδ'.
 καφ 'ε (XXV, 25) 1—14=κε, 1—14.
 " " " " 15—38=λβ', 15—38. (1—24.) (α).
 καφ θάφ (XXVI, 26)=λγ'.
 καφ ζάγιν (XXVII, 27)=λδ'.
 καφ χέθ (XXVIII, 28)=λέ.
 καφ τέτ (XXIX, 29)=λς'.
 λάμεδ (XXX, 30)=λζ'.
 λάμεδ ἄλεφ (XXXI, 31)=λη.
 λάμεδ μπέθ (XXXII, 32)=λθ'.
 λάμεδ γκίμελ (XXXIII, 33)=μ'.
 λάμεδ ντάλεθ (XXXIV, 34)=μά.
 λάμεδ 'ε (XXXV, 35)=μβ'.
 λάμεδ θάφ (XXXVI, 36)=μγ'.
 λάμεδ ζάγιν (XXXVII, 37)=μδ'.
 λάμεδ χέθ (XXXVIII, 38)=μέ.
 λάμεδ τέτ (XXXIX, 39)=μς'.
 μέμ (XL, 40)=μζ'.
 μέμ ἄλεφ (XLI, 41)=μη.
 μέμ μπέθ (XLII, 42)=μθ'.
 μέμ γκίμελ (XLIII, 43)=ν'.
 μέμ ντάλεθ (XLIV, 44)=νά, 1—31.
 μέμ 'ε (XLV, 45)=νβ, 31—35.
 μέμ θάφ (XLVI, 46)=κς'.
 μέμ ζάγιν (XLVII, 47)=κθ', 1—7.
 μέμ χέθ (XLVIII, 48)=λά.
 μέμ τέτ (XLIX, 49), 1—6=λ', 1=6.
 " " " " 7—22=κθ', 7—22.
 " " " " 23—27=λ', 23—27. (13—17).
 " " " " 28—33=λ'. 28—33 (7—12).
 " " " " 34—39=κέ, 34—39 (15—20).

(α) Οἱ ἐν παρενθέσει σημειούμενοι στίχοι ἀκολουθοῦσι τῷ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Τισσενδورφίου κείμενον.

νοὺν (L, 50)=κζ'.

νοὺν ἄλλεφ (LI, 51)=κή,

νοὺν μπεθ (LII, 52)=νβ'.

Β' ΠΙΝΑΞ.

Ἡ ἐν τῷ τῶν Ο' κειμένῳ τάξις τῶν τοῦ προφήτου Ἱερεμίου κεφαλαίων, πρὸς τὴν τῶν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἐβραϊκῷ ἀντιστοιχοῦσα.

ά=1.

β'=2.

γ'=3.

δ'=4.

ε=5.

ς'=6.

ζ'=7.

ή=8.

θ'=9.

ι=10.

ιά=11.

ιβ'=12.

ιγ'=13.

ιδ'=14.

ιέ=15.

ις'=16.

ιζ'=17.

ιή=18.

ιθ'=19.

κ'=20.

κά=21.

κβ'=22.

κγ'=23.

κδ'=24.

κέ, 1—14=25, 1—14.

» 34—39 (15—20)=

49, 34—39.

κς'=46.

κζ'=50.

κή=51.

κθ' 1—7=47, 1—7.

» 7—22=49, 7—22.

λ' 1—6=49, 1—6.

λ' 28—33 (7—12)=49, 28—33.

λ' 23—27 (13—17)=49, 23—27.

λα=48.

λβ' 15—38 (1—24)=25, 15—38.

λγ'=26.

λδ'=27.

λέ=28.

λς'=29.

λζ'=30.

λή=31.

λθ'=32.

μ'=33.

μά=34.

μβ'=35.

μγ'=36.

μδ'=37.

μέ=38.

μς'=39.

μζ' = 40.

ν' = 43.

μη' = 41.

να' = 41 και 45

μθ' = 42.

νβ' = 52.

Συνίσταται δὲ ἡ ταυτότης καὶ ἡ διαφορὰ τῆς τῶν κεφαλαίων τάξεως ἐν τοῖς ἐξῆς·

α') Ταυτότης. Ἀπὸ τοῦ α' μέχρι καὶ τοῦ κέ κεφαλαίου στίχ. 14. ἡ τάξις ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κειμένοις εἶναι ἡ αὐτή. Τὸ νβ' κεφάλαιον, τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς κειμένοις, εἶναι τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῶν τοῦ Ἱερεμίου προφητειῶν.

β') Διαφορὰ. Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κέ κεφαλαίου στίχ. 15 οὕτως·

τὸ κέ, 15—20 (εἴτε κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιστοιχίων ἐβραϊκῶν ἐδαφίων 34—39) ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 49, 34—39. τὸ κς' πρὸς τὸ 46.

τὸ κζ' καὶ κή πρὸς τὸ 50 καὶ 51.

τὸ κθ' 1—7. πρὸς τὸ 47, 1—7.

τὸ κθ' 7—22=49, 7—22.

τὸ λ' 1—6=49, 1—6.

τὸ λ' 28—33 (7—12)=49, 28—33.

τὸ λ' 23—27 (13—17)=49, 23—27.

τὸ λά = 48.

τὸ λβ' 15—38 (1—24)=25, 15—38.

τὸ λγ', λδ' μέχρι καὶ τοῦ νά ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 26, 27 μέχρι καὶ τοῦ 45· ἀλλὰ τὸ νά περιλαμβάνει τὸ 44 καὶ 45 κεφάλαιον τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου.

Καὶ λοιπὸν ἡ διατάραξις τῆς τάξεως καταλαμβάνει κυρίως τὰ προφητείας κατὰ ξένων λαῶν περιέχοντα κεφάλαια, δηλ. τὸ κέ 15—20 (34—39)—καὶ τοῦ λβ', 15—38.

Ταύτην δὲ, ἀρχαίαν οὖσαν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας Ὁριγένης καὶ Ἱερωνύμου (α), ἄλλοι ἄλλως ἐξη-

(α) Ὁριγένης Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰούλ. Ἀφρικανόν· « Πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ » Ἱερεμῖα κατενοήσαμεν, ἐν ᾗ τὴν πολλὴν μετάθεσιν καὶ ἐναλλαγὴν τῆς λέξεως » τῶν προφητευομένων εὕρομεν ». — Hieronym. praefat. ad Commen. Jerem. « Jeremiae ordinem librariorum errore confusum, multaque quae de » sunt Hebraeis fontibus digerere, ordinare, deducere et complere (censui),

γοῦσι. Καὶ

1) οἱ μὲν, ἐκ τῆς τῶν βιβλιογράφων πλάνης· οὕτως ὁ Ἱερώνυμος ἐν τῷ ὑποσημειωθέντι χωρίῳ « *Jeremiae ordinem librorum errore confusum* » ὁ Grabe, de vitiis LXX interpretum, pag. 18.—ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ζ' τόμου τῆς *Σειραῶς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων* πρὸς χρῆσιν τῶν ἱερατικῶν σχολείων, τοῦ περιέχοντος *Εἰσαγωγὴν εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς* (ἐν Ἀθήναις 1859) σελ. 103. « Ἡ δὲ διαφορά αὕτη (τῶν κεφαλαίων δηλ.) ἐξηγείται ὡς προσελθοῦσα ἐκ τῶν βιβλιογράφων, οἵτινες ἐξ ἀπροσεξίας πολὺ πιθανὸν ὅτι καὶ στίχους τινὰς καὶ τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων μετέθηκαν ».

Οἱ δὲ 2) παρὰδέχονται, ὅτι ὁ Ἑλλην μεταφραστὴς ἐπέξετεινε τὰς προαιρετικὰς τοῦ, ἐξ οὗ μετέφρασεν, ἐβραϊκοῦ πρωτοτύπου μεταβολάς, μεταθέσεις, καὶ ἀλλοιώσεις μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς διατάξεως τῶν τοῦ προφήτου κεφαλαίων. Spohn (*Jeremias e versione Alexandrina* I. pag. 1), Keil (*Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die Schriften des Alten Testaments* I, §. 76, σελ. 263. II, §. 175, σελ. 531). Πρὸλ. Küper *Jeremias* pag. 189. ἐπ.—Ἄλλοι δὲ 3) κρίνουσιν, ὅτι τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον, ἐξ οὗ οἱ Ὁ μετέφρασαν, διέφερε τοῦ νῦν καθ' ἡμᾶς Μασοριτικοῦ κειμένου κατὰ τε ἄλλα, καὶ κατὰ τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, ἰδίως δὲ τῶν περιεχόντων προφητείας κατὰ ξένων λαῶν. Movers de utriusque recensiois vaticiniorum *Jeremiae Graecæ-Alexandrinæ et Hebraicæ-Masoreticæ indole et origine* 1837.—De Wette *Einleitung* §. 618.—Hitzig *Commentatio Jeremiae*, Leipzig, 1841.

Ῥώσος δὲ τις ἐν τῷ *Κυριακῷ Ἀναγνώσματι* (τοῦ γ' ἔτους σελ. 44) γνωματεύει, ὅτι ἡ διαφορά τῆς τῶν κεφαλαίων τάξεως προῆλθεν, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Προφήτης χωριστὰ γράφον ἐκάστην τῶν κατὰ τῶν ξένων λαῶν Αἰγυπτίων, Φιλισταίων, Μωαβιτῶν, Ἀμμωνιτῶν, Ἰδουμαίων, Σύρων, Ἀράβων καὶ Ἑλαμιτῶν προφητείδων αὐτοῦ, ἐπεμπεν αὐτὰς καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς ἐκκρεῖνον αὐτῶν. Θ. Β.

« ut novam ex vetere, verumque pro corrupto atque falsato prophetam »
« teneas »

« Μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε ».

Λουκ. γ' 37.

Εν τῷ Ἀριθμῷ 9 τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος, τῷ κατὰ τὸν παρελθόντα σαπτέμβριον μῆνα ἐκδοθέντι, λαλοῦντες περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν τῇ *Περὶ χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας* πραγματείᾳ (§. 4. σελ. 421.), εἵπομεν ὅτι « τὸ βάπτισμα ἐτελεῖτο διὰ » τριττῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως, εἰς σύμβολον ὅτι ὁ βαπτι-
 » ζόμενος συναποθνήσκει καὶ συνανίσταται τῷ Χριστῷ (α)¹ μό-
 » νον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἐπετρέπετο ἐξαίρεσις, διδομένου αὐτοῖς
 » τοῦ βαπτίσματος διὰ ῥαντισμοῦ· ὅπερ *βάπτισμα τῶν κλινικῶν*
 » ἐλέγετο (*baptisma clinicorum*) ». Ἄλλ' ἡ παρ' ἡμῶν γενο-
 μένη ἀπλὴ αὕτη μνεία τοῦ τῶν κλινικῶν βαπτίσματος ἐσκανδά-
 λισέ τινα, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, τῶν ἡμετέρων ἐν Ἑλλάδι
 συνδρομητῶν· ὅστις καὶ ἔγραψε πρὸς ἡμᾶς ὅτι, παρατηρήσας
 διαδιδομένης ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κήρυκι *λατινικὰς κακογραφίας*
ὡς παλαιὰ δῆθεν ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐχὶ ὡς ἐφεν-
ρέματα σατανικὰ τῆς Δυτικῆς, δυνάμενα γὰρ ἐκκληθῶσιν ἐπὶ
τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀστηρίκτων ὡς ὀρθῶς ἔχοντα, καὶ γὰρ
φθειρώσιν οὕτω πολλοὺς, τοῦ λοιποῦ παραιτεῖται ἀπὸ τῆς εἰς
τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο περιοδικὸν ἡμῶν σύγγραμμα συνδρο-
μῆς. Ἐλυπήθημεν σφόδρα, ἀναγνόντες τοιαύτην τινὰ καὶ τηλι-
καύτην παρεξήγησιν, ἣν ὁ ἡμέτερος συνδρομητῆς, ἀγνοοῦμεν
πόθεν ἔχων τὸ ἐνδόσιμον, παρωρμήθη νὰ δώσῃ εἰς ἀπλὴν τῶν
πραγμάτων ἱστορικὴν ἐκθεσιν. Ἐλυπήθημεν δὲ τοσοῦτον μᾶλλον,
καθ' ὅσον ὁ, περὶ οὗ ὁ λόγος, συνδρομητῆς, ὑψηλὸν τινα κατέ-
χων ἐν τῷ ἱερῷ κλήρῳ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἐκκλη-
σίας βαθμὸν, καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν γνώ-
σεων ἐπιστήμην, ὡς εἰκὸς, ἐπαγγελλόμενος, ὥφειλε καὶ ὑπὸ
πνεύματος ἀληθοῦς χριστιανικῆς ἀγάπης νὰ ἐμπνέται, ὥστε μὴ
συναρπάζεσθαι οὕτως εὐκόλως εἰς ἀλόγους παρεξηγήσεις, καὶ ἀ-

(α) Ὅρα τὰς ἐν τῇ τελίδι ἐκείνῃ σημειωμένας μαρτυρίας.

κριβεστέραν νὰ ἔχῃ εἰδήσιν τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους δημοσίας τῶν χριστιανῶν λατρείας. Ἡμεῖς, κατηγορηθέντες ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου ὡς εἰσάγοντες διὰ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος *λατινικὰς κακοφροσύνας καὶ σαταρικά ἐφεινέματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας* πρὸς βλάβην καὶ διαφθορὰν τῶν ἀπλουστερῶν καὶ ἀστηρίκτων· καίπερ συμμαρτυροῦσαν ἔχοντες τὴν συνειδήσιν, ὅτι ἐπὶ εἰκοσιτετραετίαν ἤδη διδάσκοντες καὶ συγγράφοντες, τὸ κατὰ δύναμιν, οὐδὲν οὐδέποτε οὐτ' ἐφρονήσαμεν οὔτε εἵπομεν (ἄπαγε τῆς βλασφημίας!) ἀντίξουν πρὸς τὴν ἁγίαν καὶ ὀρθόδοξον μητέρα ἡμῶν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας τὸ πνευματικὸν γάλα ἀπὸ παιδῶν, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἤκωόθημεν νὰ θηλάσωμεν· ἀλλ' ὅμως χρέος ἡμῶν νομιζομεν ἱερώτατον νὰ ὑπερασπίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς κατὰ τῆς κατηγορίας, ἀπολογούμενοι ἐνταῦθα δημοσίᾳ διὰ τῆς ἐπομένης ἀληθοῦς ἐξηγήσεως, ἥτις πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἱστορικὴν ἡμῶν ἐκθεσιν.

Γράψαντες ὅτι τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐδίδετο τὸ πάλαι διὰ *φαντισμοῦ* ἐν μιᾷ καὶ ΜΟΝῃ ἐξαιρετικῇ περιστάσει, καθ' ἣν οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο κατείχοντο ὑπὸ ἀσθενείας, σκοπὸν δὲ εἶχομεν νὰ θεωρήσωμεν ὑπὸ δογματικὴν ἔποψιν τὴν οὕτω πως τελουμένην ἐπ' ἐκείνων ἱερὰν τοῦ βαπτίσματος πράξιν, οὐδὲ νὰ ἐξετάσωμεν διὰ τί ἔπειτα ἡ τῆς Ἀνατολικῆς ἀποσχισθεῖσα Δυτικὴ Ἐκκλησία, οὐδενὸς ἐκκλησιαστικοῦ νόμου κελεύοντος, ἐνεωτέρισε καὶ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ τούτου μυστηρίου τελετὴν, παραδεχθεῖσα καθόλου τὸν *φαντισμὸν* ἐπὶ τοῦ τῶν νεπίων βαπτίσματος. Σκοπὸς ἡμῶν ἦτο ἵνα, ἐξιστοροῦντες ἐν τῇ *Περὶ χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας* μικρᾷ ἡμῶν πραγματείᾳ, τῇ διὰ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος δημοσιευομένῃ, τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς τῆς Ἐκκλησίας τελεταῖς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους γινόμενα ὅσον οἷόν τε ἀκριβῶς, μὴ παραλίπωμεν ἀσημείωτον μηδὲ τὸν ἐπὶ τοῦ τῶν κληνικῶν βαπτίσματος *φαντισμὸν*. Ὅτι δὲ, εἴτις τῶν κατηγουμένων κατέκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης θαρῶς νοσῶν καὶ ἐν κινδύνῳ εὐρισκόμενος θανάτου, τούτου δ' ἕνεκεν ἀδύνατον ἦτο νὰ βαπτισθῇ ἐν τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, καὶ νὰ τηρηθῇ ἐπ' αὐτοῦ ὁ τύπος τῆς τριττῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως· ὅτι, λέγομεν, ἐν τοιαύτῃ

αὐτῇ ἐξαιρετικῇ καὶ μόνῃ περιστάσει ἐπετρέπετο, διὰ τὴν ἀνάγκην, νὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον εἰς τὸν νοσοῦντα κατηχούμενον, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἀβάπτιστος, διὰ ῥαντισμοῦ ἢ περιχύσεως, δὲν πρέπει παντάπασιν νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τούτου· διότι τῷ ὄντι ἐγίνετο. Μάρτυρα ἔχομεν τὴν ἱστορίαν, ἥτις μνημονεύει οὕτω πως διὰ ῥαντισμοῦ ἢ περιχύσεως βαπτισθέντα τὸν κατὰ τὰ μέσα τῆς γ' ἐκατονταετηρίδος ἀκμάσαντα πρεσβύτερον τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας Νοουάτον, τὸν ἐκ Καρχηδόνος, ὡς διηγεῖται ὁ Εὐσέβιος ἐξ ἐπιστολῆς Κορνηλίου τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου οὕτως· « Ὁς (Νοουάτος) βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐπορκιστῶν, νόσῳ περὶ πνεσὼν χαλεπῇ, καὶ ἀποθανεῖσθαι ὅσον οὐδέπω νομιζόμενος, ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ, ἣ ἔκειτο, περιχυθεὶς ἔλαβε » (δηλονότι τὸ βάπτισμα) (α). Μαρτυρεῖ δὲ προσέτι περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ τοιοῦτου βαπτίσματος ὁ ἱεὺς κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου (γενομένης ἐν ἔτει σωτηρίῳ 315), ὁ ἀπαγορεύων τὴν εἰς πρεσβύτερον προχείρισιν τοῦ ἐν τῇ κλίνῃ εἰς τὸ ἅγιον φῶτισμα προσελθόντος· « Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγει » σθαι οὐ δύναται· οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' » ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν » καὶ πίστιν, καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων » (β). — β') ὁ μακάριος τῆς Καρχηδόνος ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς Κυπριανός, ἀποφαινόμενος γινώσκων ὑπὲρ τοῦ κύρους τοῦ διὰ ῥαντισμοῦ τελουμένου τούτου βαπτίσματος. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ Μάγνου εἴπερ οἱ οὕτω βαπτιζόμενοι, ἐπειδὴ δὲν ἐλούσθησαν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι, ἀλλὰ περιεχύθησαν, πρέπει νὰ νομίζωνται γνήσιοι χριστιανοί· ἀποκρίνεται καταφατικῶς, λέγων ὅτι πᾶς ὁ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λαβὼν

(α) Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. γ'. κεφ. 43.

(β) Παρὰ τὴν διάταξιν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνω βῆθεις Νοουάτος προχειρίσθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυπριανοῦ, ὡς ὁ αὐτός Κορνηλίου γράφει παρ' Εὐσεβίου (αὐτοῦ). « Καταλιπὼν γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος τὴν ἐκκλησίαν » τοῦ Θεοῦ, ἐν ἣ πιστεύσας κατηξιώθη τοῦ πρεσβυτερίου κατὰ χάριν τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ ἐπιθέοντος αὐτῷ χεῖρας εἰς πρεσβυτερίου κλήρον· ὅς διακωλύμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν, ἐπεὶ μὴ ἔξον ἦν τὸν » ἐπὶ κλίνης διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλήρον » τινα γενέσθαι, ἤξιωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι ».

τὴν θείαν χάριν νόμῳ καὶ δικαίῳ τῆς πίστεως, νόμιμος κρίνεται
 χριστιανός (α) — γ') ὁ μζ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (συγ-
 κροτηθείσης ἐν ἔτει 364) κανὼν, ὁ κελεύων ἵνα οἱ δι' ἀνάγκην
 ἀσθενεῖας λαθόντες τὸ βάπτισμα, ἐὰν ἀναρρώσθωσιν, ἐκμάθωσι
 τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὅπου καὶ ἐνταῦθα δὲν λέγεται ὅτι
 πρέπει νὰ ἀναβαπτισθῶσι· διότι τὸ βάπτισμα αὐτῶν ἀνεγνωρί-
 ζετο ἔγκυρον « Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώ-
 » τισμα, καὶ εἴτα ἀναστάντας, ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γι-
 » νώσκειν ὅτι θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν » — καὶ δ') ὁ ἅγιος
 Κύριλλος, ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὅστις λόγον ποιούμενος
 περὶ τῶν διὰ θανατηφόρον νόσον λαμβανόντων τὸ βάπτισμα ἐν
 τῇ κλίνῃ, ἐσημείωσε καὶ τὴν ἀνάγκην ἵνα, μὴ δυναμένων ἐκείνων
 ἕνεκα τῆς ἀσθενείας νὰ δώσωσι τὴν ἀπαιτούμενην ὁμολογίαν τῆς
 πίστεως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀπάρνησιν, ἄλλοι ὑπὲρ αὐ-
 τῶν ἀποτάσσονται τῷ σατανᾷ καὶ συντάσσονται τῷ Χριστῷ·
 « Ὑπὲρ δὲ τῶν ἐσχάτῃ νόσῳ κατεληγμένων, μελλόντων τε διὰ
 » τοῦτο βαπτίζεσθαι, καὶ ἀποτάττονται τινες καὶ συντάττονται,
 » τὴν οἰκείαν ὥσπερ ἐξ ἀγάπης κιχρῶντες φωνὴν τοῖς νόσῳ πε-
 » πεδημένοις » (β).

Ὑπὸ τοσοῦτων λοιπὸν καὶ τοιούτων ἀξιοπίστων μαρτυριῶν θε-
 βαιουμένης τῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρξεως τοῦ διὰ ῥαν-
 τισμού ἢ περιχύσεως τελουμένου βαπτίσματος εἰς τοὺς κλινικοὺς,
 δηλονότι εἰς τοὺς νόσῳ κατεχομένους, δι' οὓς ἦτο φόβος μὴ ἀπο-
 θάνωσιν ἀβάπτιστοι· πῶς ἔπρεπεν ἡμεῖς, ἱστορικῶς πραγματευό-
 μενοι ἐνταῦθα περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος, νὰ ἀποσιω-
 πήσωμεν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκσίγησιν περιστάσιν, καθ' ἣν ἐπετρέ-
 πετο νὰ τελεῖται καὶ διὰ ῥαντισμοῦ; Εἰ δὲ, ἐπειδὴ ἠβελήσαμεν,

(α) Cyprian. Epist. LXXVI. ad Magnum. « Quaesisti, fili carissime,
 » quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate et languore gratiam Dei
 » consequuntur, an habendi sint legitimi Christiani, eo, quod aqua salu-
 » tari non loti sint, sed perfusi . . . Quantum fide concipere et sentire no-
 » bis datur, mea sententia haec est; ut Christianus judicetur legitimus,
 » quisquis fuerit in Ecclesia, lege et jure fidei, divinam gratiam conse-
 » quutus ».

(β) Κύριλλ. Ἀλεξανδρ. εἰς Ἰωάν. ιζ. 26.

ἔργον ἐκπληροῦντες πιστοῦ ἱστορικοῦ, νὰ περιγράψωμεν πάντα τὰ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦτο διὰ βραχέων μὲν, ἀλλ' ὅσον οἶόν τε ἀκριβῶς καὶ κατὰ τὰς πηγὰς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιότητος· εἰ διὰ ταῦτα ἦτο δίκαιον νὰ ὀνομάσῃ ἡμᾶς ὁ Σεβασμιώτατος εἰσηγητὰς λατινικῶν κακοφροσυνῶν ὡς παλαιῶν *ΑΗΘΕΝ* ἐθιμῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλους σαταρικῶν τῆς *Δυτικῆς* ἐφρευρημάτων, ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης κρινέτω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ.

~~ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΛΧΙΤΩΝ.~~

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΛΧΙΤΩΝ.

« Σπεύδω νὰ φέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν τὴν εὐχάριστον εἰδήσιν ὅτι τὸ παρελθὸν σάββατον ἐτελέσθη ἡ ἑνωσις τῶν Μελχιτῶν ἢ Ῥωμανοκαθολικῶν τῆς Συρίας καὶ Ἀλεξανδρείας μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Τὸ εὐτυχές τοῦτο συμβεβηκός, ὅπερ βεβαίως θέλει ἐμπλήσει χαρᾶς πάντα Ἑλληνα, περιποιεῖ δόξαν ἀληθῆ εἰς τὸν οἰκουμένικόν Θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀποτελεῖ τῷ ὄντι θρόμβον τῆς ὀρθοδοξίας. Ἡξεύρετε βεβαίως ὅτι ἀπὸ τίνος ἤδη χρόνου εὕρισκονται ἐνταῦθα δύο κληρικοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν Μελχιτῶν, ὁ Γαβριὴλ Τζιπάρας καὶ Ἰωάννης Χαβίπ.

Αἱ διαπραγματεύσεις, διακοπεῖσαι ἐπ' ὀλίγον ἔνεκα τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς, ἤρχισαν ἅμα μετὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ πατριάρχου Ἰωακείμ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ Θρόνου, καὶ ἔλαβον ταχέως αἰσιον τέλος. Παρουσιασθέντες ἐνώπιον τῆς ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθείσης συνεδριάσεως τῆς ἁγίας Συνόδου καὶ τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν οἱ δύο ἀνωτέρω ἀντιπρόσωποι, ἀπήγγειλαν τὸν ἐπόμενον *λίβελλον*.— Τοὺς δύο ἀντιπροσώπους τῶν Μελχιτῶν εἰσήγαγεν ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας ἐνώπιον τῆς ὁμηγύρεως.— Ἀπαντες ἐδέχθησαν αὐτοὺς ἱστάμενοι.— Εἶτα ἀνεγνώσθη ὑπ' αὐτῶν ἑλληνιστὶ καὶ ἀραβιστὶ ὁ συνημμένος *λίβελλος*· μετὰ τοῦτο ἐγονυπέτησαν ἐνώπιον τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος τοῦ πα-

τριάρχου, ὅστις διὰ τοῦ ἁγίου μύρου ἔχρισεν αὐτοὺς, ἀναγνώσας καὶ τὴν ἀνήκουσαν συγχωρητήριον εὐχὴν.— Οὕτως ἔλαβε τέλος ἡ συγχινητικὴ αὕτη σκηνή, ἥτις προσθέτει περὶ τὰς 50,000 πιστῶν εἰς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα.

« Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

« Οἱ ὑποφαινόμενοι, μετὰ τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸν πανάγαθον Θεὸν ἐγκάρδιον ἡμῶν εὐχαριστίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν σεβασμιωτάτην ὁμήγηριν ὑμῶν τῶν τε ἁγιωτάτων τεσσάρων πατριαρχῶν καὶ τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων εὐγνωμοσύνην, ταπεινῶς ἀναφέρομεν.

» Ἡ κατ' ἐμπνευσιν πάντως τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγκατάβασις τῆς ἐν τῇ 9 τοῦ παρόντος μηνὸς συγκροτηθείσης ἁγίας Συνόδου, εἰς τὸ νὰ συγκατανεύσῃ παραδεχθῆναι τὰς ἐν τῇ ὑπὸ ἡμερομηνίαν κγ' τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ὀκτωβρίου παρουσιασθείσῃ ἀναφορᾷ ἡμῶν διαλαμβανόμενας αἰτήσεις, ἐνέπλησε τὴν καρδίαν ἡμῶν μεγίστης χαρᾶς καὶ ἀνεκφράστου παρηγορίας. Ὅθεν καὶ ἀναβοῶμεν ἐνώπιον τῆς γεραρᾶς ταύτης ὁμηγύρεως ὅτι « Ἐν » μεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐγεννήθημεν εὐφραινόμενοι ».

» Ἐπειδὴ δὲ ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ ἱερᾷ Συνόδῳ, ὅτι δεῖ χρισθῆναι πάντας τοὺς προσερχομένους ἡμᾶς διὰ τοῦ ἁγίου μύρου πρὸς πλείονα ἁγιασμόν καὶ πραγματικὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνώσεως ἡμῶν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ἡμεῖς τόσον ἐκ μέρους ἡμῶν, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ ὁμογνώμονος ἡμῖν λαοῦ, μετὰ μεγίστης χαρᾶς παραδεχόμεθα καὶ τοῦτο.

» Θεωροῦντες λοιπὸν ταῦτα ὡς παρὰ Κυρίου, παρ' οὗ « κατατεθύνεται τὰ διαθέματα πικρὸς ἀνθρώπου », ἰδοὺ νῦν ἡμεῖς σπεύδοντες προσερχόμεθα μετὰ πάσης εἰλικρινείας, καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἐγγράφου τρανῶς ὁμολογοῦμεν ἐνώπιον τῆς σεβασμίας ταύτης ὁμηγύρεως.

» Α'. Ὅτι ἀπεσπάρθημεν ὁλοτελῶς ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τοῦ

ἐπισκόπου τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, μηδ' ὅλως ἀναγνωρίζοντες αὐτὸν ὡς ὑπερτάτην καὶ μόνην κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἧς κεφαλὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ μετὰ πόθου ἀνεκλαλήτου ἐναγκαλιζόμεθα ἀδιασπάστως ἅπαντα τὰ ἱερὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς κανονικοὺς αὐτῆς πνευματικοὺς ἀρχηγούς.

» Β'. Φυλάττομεν ἀπαρχάρακτον καὶ ἀνόθευτον τὸ ἱερὸν Σύμβολον τῆς πίστεως, ἀνευ δηλονότι τινὸς προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως, καθὼς συνετέθη παρὰ τῶν ἁγίων μεγάλων οἰκουμενικῶν Συνόδων, πρώτης τε καὶ δευτέρας, καὶ ἐπεκυρώθη παρὰ τῶν λοιπῶν καθεξῆς πέντε οἰκουμενικῶν ἁγίων Συνόδων. Ὅθεν ἀποδοκιμάζοντες τὴν ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας γενομένην βλάβημον ἐκείνην καὶ ἀντευαγγελικὴν προσθήκην α καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ β, καθυποβάλλομεν τῷ ἀναθέματι πάντα τὸν τολμῶντα νὰ προσθέσῃ τι ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου Συμβόλου, ὥσπερ καθυποβάλλουσι τὸν τοιοῦτον καὶ οἱ θεόπνευστοι πατέρες ἡμῶν.

» Γ'. Διακρατοῦμεν στερεῶς ἅπαντα τὰ παρὰ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀποστολικῶν καὶ τῶν ἁγίων ἐπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀποφασισθέντα, τὰ αὐτὰ φρονούντες, ὥστε καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τὰ δ' ἐναντία τούτοις ἀποδοκιμάζοντες· καὶ οὕτω προθύμως, μὲ τὴν ἰδίαν ἡμῶν θέλησιν καὶ αὐτοπροαιρέτως, στέργομεν εἰς ὅσα ἐγράψαμεν, ὑποσχόμενοι ὅτι θέλομεν διατηρήσει αὐτὰ ἀπαρασαλεύτως καὶ κηρύττει στεντορεῶς μέχρι τελευταίας ἡμῶν ἀναπνοῆς.

» Ὅθεν πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐνδειξὴν τούτων ἀπάντων ἐγράψαμεν τὸν παρόντα λίβελλον, ἰδιοχείρως παρ' ἡμῶν ὑπογεγραμμένον, καὶ ἐσφραγισμένον τῇ ἰδίᾳ ἐκάστου σφραγίδι, κατὰ τὸν τύπον τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ἵνα διατηρηθῇ εἰς τοὺς ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἱεροὺς κώδικας ».

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν 26 Νοεμβρίου 1860.

(Υπογ.)

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΒΗΛ.
ΓΑΒΡΙΗΛ ΤΖΙΠΑΡΑΣ.

(Ἐκ τῆς Γενικ. Ἐφημερίδ. τῆς Ἑλλάδος, Ἀριθμ. 65).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ.

Τὸ ἔτος ἐγγίζει εἰς τὸ τέλος· οἱ παρελθόντες δώδεκα αὐτοῦ μῆνες ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς αἰωνιότητος· δὲν θέλουσιν ἐπανέλθει πλέον. Οὕτως ἄρα τὰ ἔτη ἡμῶν ἐκλείπουσιν· ἐπείγονται, καὶ μεθ' ἑαυτῶν συμπαράσύρουσι καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀμετάτρεπτον αἰωνιότητα. Μὴ λοιπὸν ἀφιερῶμεν τὸ φίλτρον ἡμῶν εἰς πράγματα μετὰ τσαύτης ταχύτητος παρερχόμενα· καταφρονῶμεν πάντων, ὅσα συναποίχονται μετὰ τῆς ζωῆς, καὶ μάθωμεν νὰ ἀγαπῶμεν μόνον τὸν Θεὸν, τὸν αἰδίδιον, τὸν ἀτελεύτητον καὶ μηδέποτε παρερχόμενον.

Μετὰ τοῦ ἔτους συνεξηφανίσθησαν καὶ αἱ ἡδοναί, αἱ πληρώσασαι τὸ σπάδιον αὐτοῦ. Πᾶσαι αἱ διασκεδάσεις καὶ τέρψεις, ἐν αἷς κατεδαπανήσαμεν τὸν χρόνον, δὲν ὑπάρχουσι πλέον οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἔχομεν ἄλλο, εἰ μὴ τὴν ἀνάμνησιν. Τοιαύτη ἡ μοῖρα πάντων τῶν πραγμάτων, τῶν μετρουμένων διὰ τοῦ χρόνου! Διὰ τί δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι οὐδὲν εἶναι τῆς ἡμετέρας ἀγάπης καὶ τιμῆς ἄξιον, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;

Μετὰ τῶν ἡδονῶν τοῦ ἔτους συναπωλέσθησαν καὶ αἱ θλίψεις καὶ λύπαι καὶ φροντίδες· καὶ τὰ κακὰ ταῦτα ἐξέλιπον ὡς σκιά. Οὕτω δὲ θέλομεν κρίνει καὶ περὶ πάντων τῶν κακῶν τοῦ χρόνου, ὅταν ἴδωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς τὰ πρόθυρα τῆς αἰωνιότητος. Μάθωμεν λοιπὸν νὰ μὴ φοβώμεθα εἰ μὴ τὰ κακὰ τὰ ἀτελεύτητα καὶ τὴν εἰς ταῦτα ἄγουσαν ἀμαρτίαν.

Ἀλλὰ σκεψώμεθα πῶς μετεχειρίσθημεν τὸν νῦν παρερχόμενον χρόνον, τὸν δοθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ εἰς ἐργασίαν τῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ὅποίας χάριτας δὲν ἐλάβομεν καθ' ἑκάστην παρ' αὐτοῦ! Ὅποίας ἀφορμὰς, Ὅποίας εὐνοϊκὰς περιστάσεις πρὸς τὸ ἀγαθόν! Παρ' ἡμῶν δὲ ὅποια ἡ τούτων χρῆσις; Ποίαν ἀρετὴν ἀπεκτήσαμεν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος; Ποίαν κακίαν ἐξεργάσασαμεν; Κατὰ τίνας πάθους ἐθριαμβεύσαμεν; Φεῦ! ἀντὶ τοῦ προσεγγίσει τῷ Θεῷ, ἀπεμακρύνθημεν ἀπ' αὐτοῦ! Ὅποῖον αὐστηρὸν λόγον θέλομεν δώσει ποτὲ περὶ τοῦ πολυτίμου τούτου χρόνου, τὸν ὅποῖον μετεχειρίσθημεν εἰς κατάκριμα ἡμῶν αὐτῶν!

Εὐρίσκομεν ἄρα τὰ καλὰ ἔργα κατέχοντα ἐν αὐτῷ καὶ μικρόν τινα τόπον ; Ὡ πόσον ἂν ἤμεθα δυστυχεῖς καὶ κακοδαίμονες, εἰ ὠρίζετο ἡ τύχη ἡμῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ ὡς ἐκ τῶν καλῶν ἔργων, ἅτινα ἐπράξαμεν τὸ παρερχόμενον τοῦτο ἔτος !

Ἀλλὰ δεῦτε προσενέγκωμεν τῷ Θεῷ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν δι' ὅσα παρ' αὐτοῦ ἐλάβομεν ἀγαθὰ, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ, μεθ' ἧς ἀνέχεται ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἐπιστρέψωμεν πρὸς αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας· ἐπικαλεσώμεθα τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν συγχώρησιν διὰ πάντα τὰ πεπραγμένα παρ' ἡμῶν ἁμαρτήματα, καὶ ἀποφασίσωμεν, τῇ θείᾳ αὐτοῦ χάριτι, νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ νῦν εἰσερχόμενον ἔτος, ἐὰν εὐδοκήσῃ νὰ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ, καρποφορώτερον καὶ ἐπωφελέστερον, ἵνα ἐξασφαλίσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν τὴν τῶν ἀτελευτήτων ἐτῶν μακαριότητα Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Δ' ΕΤΟΥΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ

ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.

A.

- Ἀδγάρως, σελ. 156.
- Ἀδραῦμ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρμενίας, 162.
- Ἀγγελοι, 486.
- Ἀδριανὸς δ' πάπας, 372.
- Ἀδριανὸς γ' πάπας, 415.
- Ἀθανάσιος, 543.
- Ἀθανάσιος ὁ ἅγιος, 97—116. 145—155.
- Ἀθεοι, 349.
- Ἀθωνιάς ἀκαδημία, 427.
- Ἀίλια, 28.
- Αἰνείας ἐπίσκοπος Παρισίων, 372.
- Αἰνών, 19.
- Ἀκαδημαῖκοι, 347.
- Ἀκαδημία ἡ ἐν Κερκύρᾳ. 207.
- Ἀκρόασις, 200.
- Ἀκροώμενοι, 418.
- Ἀκροώμενος, 200.
- Ἀλέξανδρος ἡγεμὼν, 548.
- Ἀμάρτημα προπατορικόν, 433.
- Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων, 265.
- Ἀμυροῦτσας, 544.
- Ἀμοδος, 168.
- Ἀνάδοχοι, 422.
- Ἀντώνιος Ἡρακλείας, 175.
- Ἀντώνιος Καυλέας πατριάρχης, 416.
- Ἀντώνιος ὁ ἐρημίτης, 147—155.
- Ἀποστολικὴ παράδοσις, 420.
- Ἀρειος, 106.
- Ἀριστάνης, 159.

- Ἀρμενίων ἐκκλησία, 156—174.
- Ἀρμονία, 5.
- Ἀρχαιολογία χριστιανικὴ, 417—424. 460—463.
- Ἀσματος ἀσμάτων ἀλληγορία, 558. 559.
- Αὐγουστῖνος ὁ ἱερεὺς, 337—354. 385—401. 433—445. 481—495.
- Αὐτεξούσιον, 386. 392.
- Ἀφεςις, 204.
- Ἀχιτόφελ, 496.

B.

- Βάπτισμα, 417.
- Βάπτισμα αἱρετικῶν, 463—465.
- Βάπτισμα κληρικῶν, 424. 569—574.
- Βαπτίσματος καιροί, 464.
- Βάρδας καίσαρ, 262.
- Βαρθολομαῖος ἀπόστολος, 157.
- Βασίλειος Βασιλείου, 548.
- Βασίλειος Μακεδόν, 372. 410.
- Βασίλειος Μαρτυροπόλεως ἐπίσκοπος, 412.
- Βερανζέ, 278. 335. 336.
- Βιβλιογραφία, 144—192. 424—432.
- Βιβλιοθήκη πνευματικὴ, 54.
- Βιλλοισῶν, 430.
- Βιώτος, 246.
- Βλαδισλάβος, 544.
- Βόγορις βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, 369.
- Βούλγαροι, 368.

(ΕΥΑΓ. ΚΗΡ. ΕΤΟΣ Δ΄.)

37

Γ.

- Γεννάδιος, 544. 545. 546.
 Γένους τοῦ ἀνθρωπίνου ἐκπαίδευσις,
 439.
 Γεώργιος Σχολάριος, 540. 544.
 Γῆς τῆς ἁγίας σύντομος ἱστορικὴ
 ἐκθεσις, 28—34.
 Γοκλήριος, 350.
 Γουκκλίνων, 200.
 Γραφῆς κριτικὰ, 552—562.
 Γρηγόριος, 542. 543.
 Γρηγόριος Νύσσης, 387.
 Γρηγόριος ὁ Γ' (Καθολικὸς), 469.
 Γρηγόριος ὁ Δ' (Καθολικὸς), 474.
 Γρηγόριος ὁ φωτιστής, 457. 458.
 Γρηγόριος Συρακουσῶν ἀρχιεπίσκο-
 πος, 262.
 Γουλιέλμος, 207.

Δ.

- Δανιὴλ Πετρούλιας, 345.
 Δασσάγκης, 55.
 Δεσαοῦ, 54.
 Δημιουργικοί, 353.
 Διδασκαλία ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους, 21.
 Διήγημα ἀλληγορικόν, 441—443.
 Διδώρος ἐπίσκοπος Ταρσοῦ, 459.
 Διονύσιος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος,
 464.

Ε.

- Ἑβραίων—τῶν—ἡ σημερινὴ κατὰ-
 στασις, 34—36.
 Ἑκκλησίαι τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ
 Ρώμης, 504—505.
 Ἑκκλησίας πολίτευμα, 197—202.
 Ἑλευθέρα θέλησις, 386. 393.
 Ἑλισάβετ, 47.
 Ἑμπεδοκλῆς, 353.
 Ἑμφυσᾶν, 421.
 Ἑνωτικόν, 460.
 Ἐξωθούμενοι, 449.
 Ἑρασίστρατος, 353.

- Ἑρμηνεία τῆς ἐκ τῆς Ἑξόδου κ.ά.
 7—41. περικοπῆς, 465—478.
 Ἑσδρας (ὁ Καθολικὸς), 465.
 Ἑτους νέου ἡ ἀρχὴ, 37—45.
 Ἑτους τὸ τέλος, 575.
 Ἑτσμαδζίνης μοναστήριον, 458.
 Εὐγένιος Βούλγαρις, 424.
 Εὐγένιος ἐπίσκοπος Ὀστίου, 441.
 Εὐτυχοῦς ὁπαδοί, 467.

Ζ.

- Ζαχαρίας, 468.
 Ζαχαρίας ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος;
 442.
 Ζῆλος τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, 354—
 362.

Η.

- Ἡμέρα ἁγίου βίου, 505—548.
 Ἡμέρα τῶν ἀζύμων, 29.
 Ἡθῶν ἀφέλεια καὶ διαφθορά, 440.
 Ἡράκλειος αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων,
 465.
 Ἡλιοῦ πατριάρχης Ἱεροσολύμων,
 442.
 Ἡρόφιλος, 353.
 Ἡσαίου—ἐκ τῶν προφητειῶν, 94
 —96.

Θ.

- Θαδῶρ ὄρος, 23.
 Θαδδαῖος ἀπόστολος, 457.
 Θαῦμα πρῶτον τοῦ Σωτῆρος, 18.
 Θεοδικία, 342.
 Θεοδόσιος πατριάρχης Ἀντιοχείας,
 441.
 Θεοδόσιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων,
 441.
 Θεοδώρα αὐτοκράτειρα, 261.
 Θεόδωρος Μοφουεστίας ἐπίσκοπος,
 459.
 Θεόφιλος, 261.
 Θεωριανός, 474.
 Θρησκεία, 347. 348.

I.

- Ἰακωβῖται, 467.
 Ἰακωβὸς ἐπίσκοπος Ἑδέσσης, 467.
 Ἰγκμαρος, 374.
 Ἰγνάτιος πατριάρχης Κωνσταντινου-
 πόλεως, 262. 372. 440.
 Ἰερὰ γῆ, 30.
 Ἰερὺς—ὁ, 445—454.
 Ἰερὺς καθήκοντα τρία, 82—87.
 Ἰερὺς πόλεμος, 30.
 ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἡ γέννησις, 529
 —540.
 Ἰμέριος Ταβράκωνος ἐπίσκοπος, 462.
 Ἰωβιανός, 29. 113.
 Ἰορδάνης (Γάλλος), 425. 432.
 Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, 457.
 Ἰουλιανὸς ὁ παραδάτης, 29. 112.
 Ἰσαὰκ Ἀρμενίας ἀρχιεπίσκοπος,
 459.
 Ἰσιδωρος μητροπολίτης, 547—549.
 Ἰωάννης Βένκος πατριάρχης λατινί-
 ζων, 438.
 Ἰωάννης ἐπίσκοπος Ἡρακλείας, 441.
 Ἰωάννης Εὐγενικός, 544.
 Ἰωάννης ἡ πάπας, 374. 410. 444.
 Ἰωάννης Οὐτμανός, 474.
 Ἰωάννης πρωτοπαπᾶς, 467.

K.

- Καζιμήρος, 548.
 Καθολικός, 458.
 Κακόν—τὸ—τί ἐστι, 398.
 Καπεραυδοί, 49. 20.
 Κατηγούμενοι, 447.
 Κεφαλίων τῶν ἐν τῷ προφήτῃ Ἰε-
 ρεμία τάξις, 563—567.
 Κήρυγμα ἀποστολικόν, 420.
 Κοκκινάκης Κωνσταντῖνος, 207.
 Κοραῖς, 428. 429.
 Κόσμος, 482—484.
 Κόσμου δημιουργία, 489.
 Κόσμου καλλονή, 488.
 Κυπριανός, Καρχηδόνας ἐπίσκοπος,
 464.

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, 29.
 Κωνσταντινουπόλεως ἀλώσις, 546.
 Κωνσταντῖος, 407.

Λ.

- Λαπλάσιος, 217.
 Λεϊβνίτιος, 353.
 Λέων Ἀλλάτιος, 414.
 Λέων ὁ ὁ Ἀρμένιος, 262.
 Λέων ὁ σοφός, 445.
 Λόγιος Ἑρμῆς, περιοδικὸν σύγγραμ-
 μα, 207.
 Λόγος εἰς τὰ Εἰςόδια τῆς Θεοτόκου,
 548—526.
 Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν αἰοδι-
 μων ἀδελφῶν Ῥιζαῶν, Μάν-
 θου καὶ Γεωργίου, 234—240.
 Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ ἑορτῇ τῶν τριῶν
 Ἱεραρχῶν, 87—94.
 Λόγος ἐπικηδεῖος εἰς Θεόκλητον Φαρ-
 μακίδην, 204—216.
 Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν αὐτὸν, 281
 —288.
 Λόγος καθολικοῦ ἱερῶς, ἐπιτερέψαν-
 τος εἰς τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν
 τῆς Ῥωσσίας, 69—82.
 Λόγος Π. Ῥομπότου κατὰ τὴν ἐ-
 πέτειον τελετῇ τῆς τοῦ πανεπι-
 στημίου καθιδρύσεως, 248—261.
 Λόγος περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κοι-
 νωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, 316—325.

M.

- Μαγνέντιος, 408.
 Μαλεμβράχιος, 353.
 Μαρμελοῦκοι, 30.
 Μανιχαῖοι, 397.
 Μαρῖνος πάπας, 415.
 Μαρσίας, 2.
 Μεζαγκῆς, 55. 56.
 Μεθόδιος πατριάρχης Κωνσταντινου-
 πόλεως, 264.
 Μεταδοστικοί, 353.
 Μετάνοια, 499.
 Μετανοία· καιρὸς, 204.

Μετεμψυχωταί, 353.
 Μελχιτων ἐπιστροφῇ, 572—574.
 Μητροφάνης ἐπίσκοπος Σμύρνης,
 442.
 Μητροφάνης ὁ Κυζίκου, πατριάρχης,
 364.
 Μιχαὴλ Μαριλλάκος, 55.
 Μιχαὴλ Μέθυσος, 261. 262.
 Μιχαὴλ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας,
 444.
 Μοισιόδαξ, 427.
 Μονάδες, 244.
 Μονοφυσίται, 467.
 Μύρον ἔγιον, 422.
 Μωάμεθ Β', 544.
 Μωϋσῆς, 52.

N.

Νεκτάριος, 265.
 Νεόφυτος Κασσοκαλυδίτης, 427.
 Νερσῆς, 459.
 Νερσῆς, 469.
 Νεστόριος, 465.
 Νηπιοδάπτισμα, 421.
 Νικήτας Θεσσαλονίκης, 431.
 Νικόδημος, 49.
 Νικόλαος α' πάπας, 264. 369. 374.
 Νουάτος πρεσβύτερος τῆς ἐν Ῥώμῃ
 ἐκκλησίας, 570.

O.

Ὁμάρ, 29.
 Ὁνοματογραφία, 449.
 Ὁρεινῇ, 47.
 Οὐάλης, 443.
 Οὐαταγάνης Ἀρμένιος ἀρχιεπίσκοπος
 468.

Π.

Παιδαγωγοί, 422.
 Παίκτης—ὁ, 452—460.
 Παλλακεία, 466.

Παῦλος ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος, 444.
 Παῦλος ὁ ἀπόστολος, 273—276.
 Πειρασμός, 267—272.
 Πελάγιος, 393.
 Πεπάρηθος, 43. 44.
 Περιπατητικοί, 353.
 Πεταΐσις (Διονύσιος), 430.
 Πέτρος ὁ ἀπόστολος, 273—276.
 Πέτρος πρεσβύτερος καρδινάλιος, 444.
 Πιπέρι (νῆσος), 14.
 Πλάτων, 353.
 Πλήθων, 544.
 Πορφύριος Οὐσπένσκιος, 552.
 Πρακτικὴ ἔθικη, 45—48. 143. 216
 —234. 276—280. 324—334.
 479—480. 526—528.
 Πρεπέσινθος, 43. 44.
 Πρόγνωσις, 394.
 Πρόβλος πατριάρχης Κωνσταντινου-
 πόλεως, 459.
 Προορισμός, 394.
 Προσκλαίων, 200.
 Πρόσκλησις, 200.
 Προϋπαρκτικοί, 353.
 Πυθαγόρας, 353.

P.

Ῥάτραμνος μοναχός, 372.

Σ.

Σαβατιέρος Δεκάστρης, 56.
 Σαρακηνοί, 29.
 Σιληνός, 2.
 Σιρίκιος Ῥώμης ἐπίσκοπος, 462.
 Σιχάρ, 49.
 Σκέψεις περὶ τῆς τῶν ἱερέων ἀναστρα-
 ψῆς, 404—409.
 Σοφῶν γινώμαι, 96. 383.
 Σταυροφόροι, 30. 34.
 Στέφανος ὁ ε' πάπας, 445.
 Στέφανος πατριάρχης Κωνσταντινου-
 πόλεως, 445.
 Στέφανος Ῥώμης ἐπίσκοπος, 463.
 Στοά τοῦ Σολομῶντος, 24.
 Στρόβιλοι, 244.

Στυλιανὸς Νεοκαισαρείας μητροπολί-
της, 445.

Συναιτούντες, 449.

Σύμβολον, 420.

Συνστάμενος, 200.

Σύνοδος ἐν Βαγαρχαδόῳ, 460 461.

Σύνοδος ἐν Θεοδοσιουπόλει, 466.

Σύνοδος ἐν Καρλῇ, 465.

Σύνοδος ἐν Καρχηδόνι, 464.

Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ πα-
ρά τισιν ὀγδόη οἰκουμένη καλου-
μένη, 444.

Σύνοδος ἐν Μανασκέρῳ, 467.

Σύνοδος ἐν Σχιρακαδόῳ, 468.

Σύνοδος ὀγδόη οἰκουμένη, 372.

Σύνοδος οἰκουμένη ἡ ἐν Χαλκη-
δόνι, 460. 464.

Συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἱστορία,
429—440. 475—486. 304—
315. 363—368. 540—552.

Σύριγγος εὐρεσις, 2.

Συρόπουλος, 544.

Σύστασις, 200.

Σχίσμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ
τῆς Ἀνατολικῆς, 264—267. 368
—374. 440—446.

T.

Ταράσιος, 265.

Ταράσιου πατριάρχου Κωνσταντινου-
πόλεως ἐπιστολή, 436.

Τιριδάτης, 457.

Τισσενδόρφιος, 552.

Υ.

Υἷλῃ, 484.

Υπατία, 445.

Υποκριτής, 293—304.

Υπομονή, 384.

Υποπίπτων, 200.

Φ.

Φαρμακίδης Θεόκλητος, 203.

Φεελώνος διάλογοι τρεῖς περὶ τῆς
ῥητορείας ἐν γένει καὶ περὶ τῆς
ῥητορείας τῶν ἱεροκηρύκων ἐν μέ-
ρει, 489—494. 375—384.

Φερεκράτειος στίχος, 42.

Φλώρα, 6.

Φόρμωσος, 446.

Φωτιζόμενοι, 449.

Φώτιος ὁ πατριάρχης, 468. 263.
369. 372. 440. 445. 346.

X.

Χάρις ἡ τοῦ Θεοῦ, 436. 437.

Χειμαζόμενος, 200.

Χειροθεσία, 423.

Χριστιανική ἀνοχή, 448—429.

Χριστιανική ἑνωσις, περιοδικὸν σύγ-
γραμμα, 446—448.

Χριστιανικῆς ἀγάπης ἔργον πρὸς
τοὺς ἐν φυλακῇ, 486—489.

Χριστιανὸς παραπεπτωκὸς, 499.

Χρίσμα ἁγιον, 422.

Ψ.

Ψαλμοὶ τῶν ἀναβαθμ 304.

Ψευδοσύνοδος, 372.

Ψυχῆς ἀθανασία, 450—451. 244

—247. 289—294. φύσις, πο-
σότης, κοινωνία μετὰ τοῦ σώμα-
τος, ἔδρα, 354—354.

Ψυχολογία, 350.

29.

τογραφία,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

200

ΚΟ

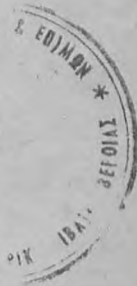
Κοντογόνου, Κωστήνος.

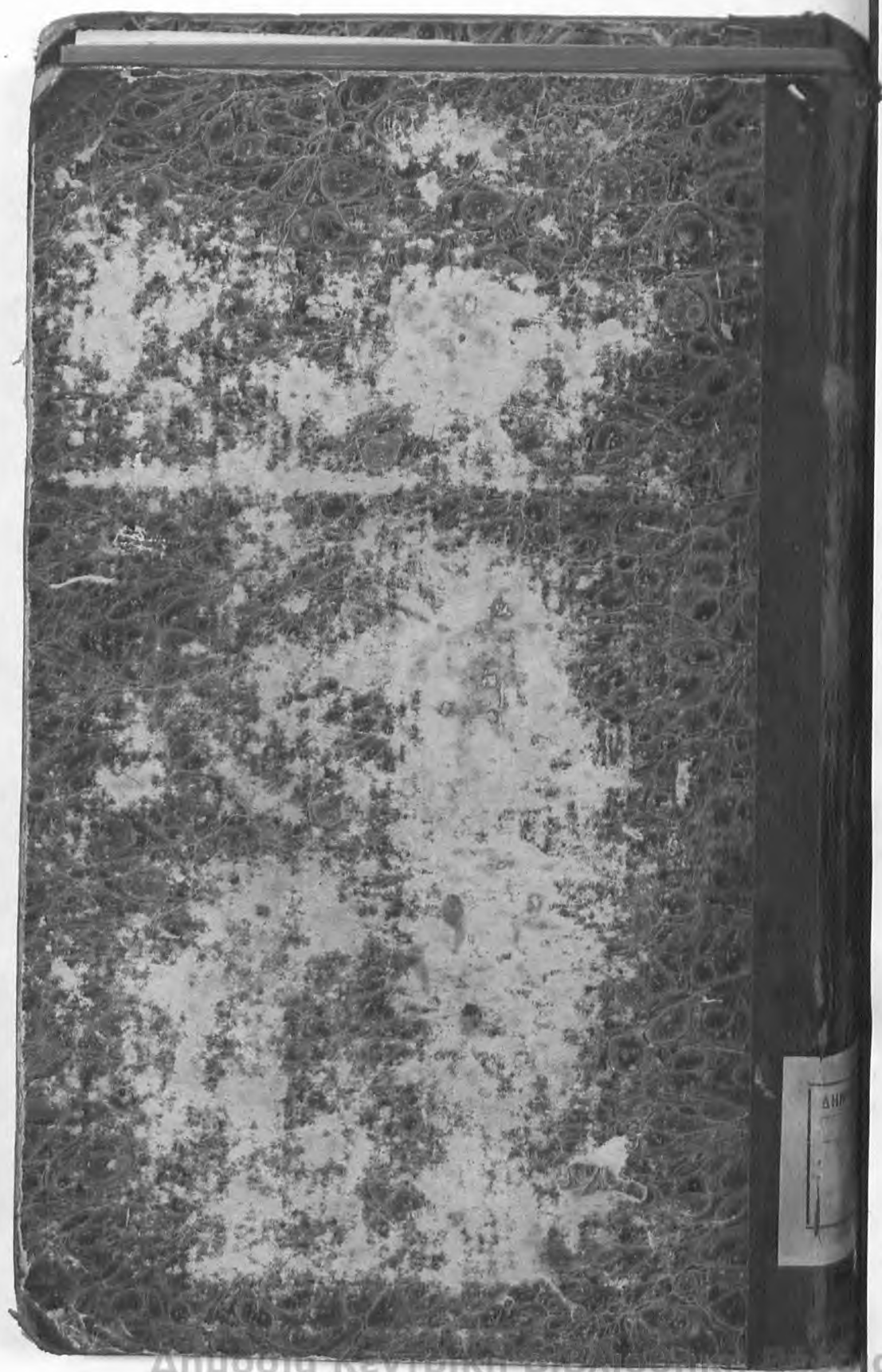
ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ...

ἀριθ. χρ. 373

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΔΗΜ.